

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÜSKÜDAR TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE DEVLET TEKKE
İLİŞKİLERİ

DOKTORA TEZİ

ERKAN ÖVÜÇ

Tez Danışmanı
PROF. DR. NİMETULLAH AKIN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÜSKÜDAR TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE DEVLET TEKKE İLİŞKİLERİ

DOKTORA TEZİ

ERKAN ÖVÜÇ

Tez Danışmanı

PROF. DR. NİMETULLAH AKIN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Erkan ÖVÜÇ tarafından Prof. Dr. Nimetullah AKIN yönetiminde hazırlanan ve **24/01/2021** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Üsküdar Tekkeleri**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**’nda **DOKTORA TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Nimetullah AKIN
(Danışman)

.....

Prof. Dr. Necdet TOSUN

.....

Prof. Dr. Tevhit AYENGİN

.....

Prof. Dr. Süleyman DERİN

.....

Doç. Dr. Mahmut SALİHOĞLU

.....

Tez No : 10229335

Tez Savunma Tarihi : 24/01/2022

.....
Doç. Dr. Yener PAZARCIK
Enstitü Müdürü

../01/2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Erkan ÖVÜÇ

(Tarih) 24/01/2022

TEŞEKKÜR

Bir insanın hayatta karşılaşılabileceği en büyük talih iyi bir hocaya denk gelmektir, cümlesi tam beni anlatır. Bu sebeple tezin teşekkür kısmına akademide bu noktaya gelişimde merkezi yerinde duran hocalarımdan başlamalıyım. Doktora tez danışmanlığı sürecinde ilgi alakası daim hissettiğim, tüm bunların yanında, hatta ötesinde Çanakkale'deki hayatım sırasında hoca-talebe ilişkisinin çok ötesinde ilgi ve alakalarına mazhar olduğum Prof. Dr. Nimetullah Akın Hocam'a, henüz yüksek lisansa yeni başladığımda tanıştığım akademi sahasında ilk ve en esaslı ilkeleri kendilerinden tahsil ettiğim Prof. Dr. İsmail Kara Bey'e, yüksek lisans derslerinde çok yönlü ve derinlemesine beslendiğim, danışmanım olması ile büyük nimete erdiğim Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç Bey'e, bölümümüzün kıymetli, duayen hocaları olan, kendilerinden tasavvufun yanında ilmi tavrı da tahsil ettiğim Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz ve Prof. Dr. Mustafa Tahralı Beylere müteşekkirim.

Doktora çalışmam sırasında sahaya dair yetkin makalelerinden istifade ettiğim, süreç içinde motive edici telkinlerinin yanında, ulaşamasam tezim eksik kalır diyeceğim arşiv malzemelerinin temininde biricik katkıları olan, doktora sürecinde resmi değilse de ikinci danışmanım gibi bir konumda bulunan Prof. Dr. Necdet Tosun Hocam'a, tezimin başından itibaren ilgili kurulda yer alan, ayrıca tezin dışında Çanakkale'deki hayatımda kendisinden hep istifade ettiğim Prof. Dr. Tevhit Ayengin Hocam'a, yine jürimde yer alma nezaketi gösterip, tezim ile alakalı alan dışı olmasına rağmen yetkin değerlendirmelerde bulunan, kendisini Çanakkale'den tanıdığım ve fakat yeni görev yeri neticesinde vicahi istifademin kesildiği Doç. Dr. Mahmut Salihoğlu Hocam'a, kendisini Marmara Üniversitesi'ndeki öğrenciliğimden tanıdığım, talebeye sıcak kanlı yaklaşımı ile bildiğim Prof. Dr. Süleyman Derin Hocam'a, tekkelerin kadastral ve imar durumları hakkında çok kıymetli bilgileri benimle paylaşan Üsküdar Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden İnş. Müh. Sümeyra Karasoy Hanım'a, vakıflar konusunda engin bilgi ve tecrübesinin yanında, ziyaretlerimde hoş sohbetinden hayli istifade ettiğim İsmail Aykan Bey'e müteşekkirim.

ÖZET

ÜSKÜDAR TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE DEVLET TEKKE İLİŞKİLERİ

Erkan ÖVÜÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nimetullah AKIN

24/01/2021, 788

Üsküdar tekkeleri üzerine hazırladığımız bu tez arşiv belgelerine dayanmaktadır. Ada parsel numarası gibi tapu kayıtları ile yerleri tespit edilmiş, vakfiyeleri ortaya çıkarılmış, şeyh tayini, imar, ihya ve iaşe gibi temel ihtiyaçlarını teminde devlet ile ilişki biçimleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu bir tekkeler kataloğu çalışması değildir. Osmanlı içtima hayatında işgal ettiği vaz geçilmez bir role sahip olan tekkeler hakkında her iki aşırı uçta bulunan romantik söylemin uzağında kalarak, nesnel, eleştirel bir göz ile olaya yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda her biri adeta kar amacı gütmeyen küçük çaplı işletme gibi organize edilmiş olan tekkeler idari, iktisadi, mimari ve ictimai açıdan ele alınmış, devlet ile çok yönlü ilişkileri üzerine - Üsküdar tekkeleri özelinde- genel geçer hükümlere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu kapsam da tekkelerin en mühim meselesi olan şeyh tayini bahsi üzerine bir tipoloji denemesi yapılmış, özellikle son dönemde liyakatsizlik ile itham edilen şeyhler hakkında otobiyografileri üzerinden bir değerlendirmeye varılmıştır.

Devlet ile vatandaş arasında çift yönlü iletişimin merkezinde yer alan, temsil ettiği maddi-manevi otoriteden ötürü nerede ise alternatifsiz bir müessese olan tekkeler Osmanlı idarecilerince ihtiyaçlarını bigane kalınmayarak daima desteklenmiş, bu desteğin karşılığı olarak bir süre sonra -farkları baki kalmak kaydıyla- kamu özel teşebbüsü hüviyetine bürünmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, tekkeler, Osmanlı, Üsküdar, şeyh.

ABSTRACT

STATE-TEKKE RELATIONS BY THE EXAMPLE OF USKUDAR TEKKES

Erkan ÖVÜÇ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Doctoral Basic Islamic Sciences

Co-supervisor: Prof. Dr. Nimetullah AKIN

24/01/2022, 788

The thesis written on Uskudar Dervish Lodges it focuses on archival documents. Their locations were determined with the land registry records such as the land parcel number, their foundation certificates were presented, and the forms of relations with the state - in order to provide their basic needs such as the appointment of sheikhs; construction, restoration and service - were revealed.

This thesis is not a catalog of dervish lodges. It has been tried to approach the phenomenon with an objective and critical eye, staying away from the romantic discourse on both extremes about the lodges, which had an indispensable role in the Ottoman social life. In this context, the lodges which are organized like small-scale non-profit enterprises are examined in terms of administrative, economic, architectural and social aspects, and it has been tried to reach general provisions on their multi-directional relations with the state – focusing specifically on Uskudar lodges. In this context, a typology study has been made on the issue of the appointment of sheikhs, which is the most important issue of the lodges; and an evaluation has been made about the sheikhs who were recently accused of incompetence through their autobiographies.

The lodges, which are at the center of the two-way communication between the state and its citizens, and almost an *suigeneris* institution due to the material-spiritual authority they represent, were always supported by the Ottoman administrators without ignoring their needs, and in return for the support, after a while, they evolved into public-private enterprises – that the differences should be remembered.

Keywords: Sufism, dervish lodges, Ottoman, Uskudar, sheikh

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JURİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
ÖNSÖZ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Kaynakların Değerlendirilmesi	10
1.1. Yerinden Kaynaklar	10
1.1.1. Kitabeler	10
1.1.2. Tarihler	10
1.1.3. Mezar Taşları	10
1.1.4. Menakıbnameler	11
1.1.5. Monografiler	11
1.2. Arşiv Belgeleri	12
1.2.1. Devlet Arşivleri	12
1.2.2. Vakfiyeler/Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri	12
1.2.3. Meclis-i Meşayih Arşivi	13
1.3. Biyografiler (Teracim-i Ahval)	15
1.4. Tekke Listeleri (<i>Mecmua-i Tekâyalar</i>)	16
1.4.1. Muhyiddin Efendi'nin Tomar-ı Tekâya'sı	17
1.5. Bina Tarihleri	18
1.6. Seyyahlar/Seyahatnameler	18
1.7. Görsel Malzemeler	19

1.8. Hatıratlar/Otobiyografler	19
1.9. Akademik Çalışmalar.....	20
1.9.1. Ansiklopediler	20
1.9.2. Sempozyumlar	20
1.9.3. Tezler.....	20
1.10. Bireysel Katalog Çalışmaları	21
1.10.1. Cemaleddin Server Revnakoğlu (1912-1968) ve Arşivi	21

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜDAR İLÇESİ'NİN KURULUŞU VE OSMANLI DÖNEMİNDE ÜSKÜDAR'DA ETKİLİ OLAN TARİKATLAR VE TEKKELERİ 27

2.1. Üsküdar'ın Kuruluşu, Gelişimi.....	27
2.1.1. Büyük Fetihden (1453) Evvel Üsküdar	27
2.1.2. Büyük Fetihden (1453) Günümüze Üsküdar	29
Klasik Devir Osmanlı Şehir Hayatı.....	29
Evliya İnanıcı.....	32
2.2. Osmanlı Döneminde Üsküdar'da Etkili Olan Tarikatlar ve Tekkeleri	33
2.2.1. Halvetîlik ve Üsküdar Halvetî Tekkeleri	33
2.2.1.1. Nasuhî Asitanesi	34
2.2.1.2. Valide-i Atik Tekkesi (Karabaş-ı Velî Tekkesi).....	48
2.2.1.3. Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi (Çınarlı Tekkesi).....	63
2.2.1.4. Nalçacı Tekkesi (Halil Efendi, Tuluû, Na'li Tekkesi)	76
2.2.1.5. Şemsi Paşa Tekkesi	90
2.2.1.6. Safvetî Tekkesi (Hacı Ahmed Paşa Tekkesi, Safvetî, Safvetî Paşa, Kaz Deresi Tekkesi).....	93
2.2.1.7. Ümmî Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi	101
2.2.1.8. Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi (Şeyh Nurullah Dergahı).....	107
2.2.1.9. Şeyh Raufî Tekkesi.....	121
2.2.1.10. Feyzullah Efendi Tekkesi (Şeyh Rumi Efendi, Cumartesi Tekkesi).....	129
2.2.1.11. Şeyh Hafız İsmail Efendi Tekkesi	138
2.2.1.12. Kapağası Tekkesi (Şeyh Seyyid Mehmed Efendi, Şeyh Arif Efendi Tekkesi)	144
2.2.2. Nakşîlik ve Üsküdar Nakşî Tekkeleri	148

2.2.2.1. Selimiye Tekkesi (Behçetî, Konevî Tekkesi)	150
2.2.2.2. Kavsara Baba Tekkesi	169
2.2.2.3. Alacaminare Tekkesi (Şeyh Sadık, Hacı Dede Tekkesi).....	172
2.2.2.4. Tembel Hacı Mehmed Efendi Tekkesi	180
2.2.2.5. Selim Baba Tekkesi (Çınarlı, Sadık Efendi Tekkesi).....	181
2.2.2.6. Bülbülderesi Tekkesi (Şah Haydar, Özbekler, Divan-ı Özbek, Mukim Efendi Tekkesi).....	189
2.2.2.7. Özbekler Tekkesi (Hacı Hoca Tekkesi).....	192
2.2.2.8. Afganîler (Numan Bey, Kalenderhane, Afgan Tekkesi)	202
2.2.3. Bayramîlik ve Üsküdar Bayramî Tekkeleri	213
2.2.3.1. Himmetzade Tekkesi (Bezcîzade, Muhyî Efendi, Şekürî Efendi Tekkesi) 213	
2.2.3.2. Emekyemez Tekkesi (Etyemez, Ekmekyemez Hüseyin Efendi Tekkesi). 228	
2.2.4. Celvetîlik ve Üsküdar Celvetî Tekkeleri.....	234
2.2.4.1. Aziz Mahmud Hüdayî Asitanesi.....	235
2.2.4.2. Ayşe Sultan Tekkesi	265
2.2.4.3. Bacılar, Kapıcı Tekkesi	268
2.2.4.4. Şeyh Camii Tekkesi (Devatî Mustafa, Devatçı, Şeyh Mustafa Efendi)	268
2.2.4.5. Kısıklı Selamî Ali Efendi Tekkesi.....	288
2.2.4.6. Selamsız, Şeyh Ali Selamî Efendi Tekkesi	296
2.2.4.7. Acıbadem, Selamî Ali Efendi Tekkesi	305
2.2.4.8. Fenayî Tekkesi (Yaldızlı Tekke)	312
2.2.4.9. Atpazarî Tekkesi.....	321
2.2.4.10. Bandırmalızade Tekkesi (İnadiye, Haşim Baba, Yusuf Nizameddin Efendi Tekkesi)	325
2.2.4.11. Kaymakçı Tekkesi (İskender Baba Tekkesi).....	351
2.2.4.12. Gizlice Evliya Türbe-Tekkesi.....	359
2.2.5. Bektaşîlik ve Üsküdar Bektaşî Tekkeleri.....	362
2.2.5.1. Karaca Ahmed Sultan Türbesi.....	364
2.2.5.2. Yarımca Baba Tekkesi.....	372
2.2.5.3. Kıncı Baba Tekkesi	382
2.2.5.4. Tahir Baba Tekkesi (Çamlıca Bektaşî, Ali Nutkî, Nur Baba Tekkesi, Çamlıca-i kebir Dergahı).....	395
2.2.5.5. Mürüvvet Baba Tekkesi.....	407

2.2.6. Mevlevîlik ve Üsküdar Mevlevîhanesi	408
2.2.6.1. Üsküdar Mevlevîhanesi	408
2.2.7. Kadirîlik ve Üsküdar Kadirî Tekkeleri	429
2.2.7.1. Halim Gülüm Dede Tekkesi (Zincirlikuyu Tekkesi).....	433
2.2.7.2. Feyzullah Hindî, Hindîler Tekkesi	450
2.2.7.3. Kartal Baba Tekkesi (Kartal Dede, Şeyh Kartal Tekkesi).....	458
2.2.7.4. Avnîzade Tekkesi (Avnî Efendi, Mehmed Hamid Efendi Dergahı)	467
2.2.7.5. Cedid Hacı Dede Tekkesi	477
2.2.7.6. Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi (Divitçiler, Serbölük Tekkesi)	481
2.2.7.7. Beylerbeyi Havuzbaşı Afgan Kadirî Tekkesi (Nevruz Efendi Tekkesi) ...	489
2.2.7.8. Hüseyin Kazım Efendi Tekkesi (Kadirî Dergahı).....	494
2.2.8. Rifaîlik ve Üsküdar Rifaî Tekkeleri.....	497
2.2.8.1. Rifaî Asitanesi	497
2.2.8.2. Kurban Nasuh Tekkesi (Şeyh Nuri Efendi, Çarşamba Tekkesi)	524
2.2.8.3. Toygar Tepe, Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi.....	536
2.2.8.4. Sandıkçı Tekkesi (İbrahim Edhem, Şeyh Edhem Efendi Tekkesi)	540
2.2.8.5. Celaleddin Efendi Rifaî Tekkesi.....	551
2.2.8.6. Ahmediye Tekkesi (Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi)	552
2.2.8.7. Ahmed Sıdkı Efendi Tekkesi.....	556
2.2.9. Sadîlik ve Üsküdar Sadî Tekkeleri.....	558
2.2.9.1. Balaban Tekkesi (Yağcızade, İsfendiyar, Sadîler, Nizameddin Efendi Tekkesi)	558
2.2.9.2. Hallaç Baba Tekkesi (Abdülhay Efendi, Gani Efendi, Abdülhalim Efendi Tekkesi)	572
2.2.9.3. Fethi Efendi Tekkesi (Salı Tekkesi)	584
2.2.9.4. Seyfeddin Efendi Sadî Tekkesi.....	595
2.2.10. Bedevîlik ve Üsküdar Bedevî Tekkeleri	596
2.2.10.1. Şeyh Hasib Efendi Tekkesi (Şeyh Sadık Efendi, Şeyh Ali Efendi, Toptaşı Bedevî Tekkesi).....	601
2.2.10.2. Beylerbeyi Hüseyin Hıfzı Efendi Bedevî Tekkesi (İstavroz, Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi).....	612
2.2.10.3. Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi (Çengelköy Bedevî, Adeviyye Hanım Tekkesi)	634

2.2.10.4. Beylerbeyi Bedevî Dergahı (Mustafa İzzet Efendi, Settariye, Şeyh Hamil Tekkesi)	645
---	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜSKÜDAR TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE OSMANLI DÖNEMİ DEVLET-TOPLUM-TARİKAT/TEKKE İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ	660
---	-----

3.1. İDARİ AÇIDAN TEKKELER/ÜSKÜDAR TEKKELERİ.....	660
3.1.1. KURULUŞ AÇISINDAN: BİNALAR (DERGAH/TEKKE/ZAVİYE-ASİTANE) VE İDARECİLERİ (ŞEYH)	660
3.1.1.1. DERGAH/TEKKE/ZAVİYE-ASİTANE.....	660
3.1.1.2. ŞEYH.....	667
3.2. İKTİSADİ AÇIDAN TEKKELER/ÜSKÜDAR TEKKELERİ.....	736
3.2.1. GELİRLER	736
3.2.1.1. KAYNAĞINA GÖRE.....	737
3.2.1.2. TÜRÜNE GÖRE	744
3.2.1.3. ZAMANINA GÖRE.....	744
3.2.2. GİDERLER.....	744
3.2.2.1. SÜREKLİ GİDERLER: İAŞE, İBATE, İKRAM	744
3.2.2.2. DÖNEMLİK GİDERLER: İMAR VE İHYA	745
3.3. İCTİMAİ AÇIDAN TEKKELER/ÜSKÜDAR TEKKELERİ	748
3.3.1. TEKKEDE İKAMET/HAYAT	748
3.3.2. TEKKEDE TÖRENLER	748
3.3.2.1. TARİKAT TÖRENLERİ	748
3.3.2.2. KÜŞAD/AÇILIŞ TÖRENLERİ	755

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	763
----------------	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR

- Ayvansarayî, *Hadika* Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevamî*, haz. Ahmed Nezh Galitekin (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001)
- Ayvansarayî, *Tevarih* Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmu'a-i Tevarih*, haz. Fahri Ç. Derin (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985).
- Ayvansarayî, *Vefeyat-ı Selatin* Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyat-ı Selatin ve Meşahir-i Rical*, haz. Fahri Ç. Derin (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978).
- Ayvansarayî, *Vefeyat* Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyat*, haz. Ramazan Ekinci (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017).
- Raif, *Mirat* Mehmed Raif, *Mirat-ı İstanbul-I*, haz. Hatice Aynur – Günay Kut (İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1996).
- Süreyya, *Sicill-i Osmani* Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308), 4 C.
- Tahir, *Osmanlı Müellifleri* Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333), 3 C.
- Vassaf, *Sefine* Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefinetü'l-Evliya*, haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 5 C.
- Behçetî, *Merakid* Behçeti İsmail Hakkı Üsküdarî, *Merakid-ı Mutebere-i Üsküdar*, haz. Bedi N. Şehsuvaroğlu (İstanbul: TTOK Yayınları, 1976).
- Ergun, *Türk Musikisi* S. Nüzhet Ergun *Türk Musikisi Antolojisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942) 2 C.
- İSTA* Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul, 1958-73), 11 C.
- Konyalı, *Üsküdar* İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi* (İstanbul: Yeşilay Cemiyeti Yayınları, 1976), 2 C.
- Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî* H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı Mahmud Hüdayî* (İstanbul, Erkam Yayınları, 1984).
- DBİA* *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993-5), 8 C.
- Özdamar, *Dersaadet* Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergahları* (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2007).

- Albayrak, *Son Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: İBB Yayınları, *Devir* 2. Basım, 1996), 5 C.
- İşli, *İstanbul Esin Demirel İşli, İstanbul Tekkeleri Mimari Eklentileri ve Tekkeleri Restorasyonu* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998).
- Yılmaz, *17. Yüzyıl Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 17. Yüzyıl* (İstanbul, Osav Yayınları, 2001).
- Muslu, *18. Yüzyıl Ramazan Muslu, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003).
- Yücer, *19. Yüzyıl Hür Mahmut Yücer, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003).
- Haskan, *Üsküdar Mehmet Nermi Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003), 3 C.
- Bostancıoğlu, *Salim Bostancıoğlu, Üsküdar Dergahları* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003).
- Galitekin, *Ahmed Nezih Galitekin, Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Osmanlı* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2003).
- DİA* *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul - Ankara: TDV Yayınları, 1988-2013), 44 C.
- İA* Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi (1940-1987), 13 C
- CSRA* Cemal Server Revnakoğlu Arşivi
- BOA* Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- BOA(V)* Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden temin edilen BOA belgeleri
- MMA* Meclis-i Meşayih Arşivi
- VGMA* Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
- İŞS,* İstanbul Şeriyeye Sicilleri
- İ. MFT.* İstanbul Müftülüğü
- İBB* İstanbul Büyükşehir Belediyesi
- TDV* Türkiye Diyanet Vakfı
- İSAM* Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi

<i>Îd-i Adhada</i>	1119 (1708)	<i>Îd-i Adhada Ocaklar ve Cevâmi ve Medaris ve Zevayaya Tevzi Olunan Kurban Koyunu Defteridir.</i>
<i>Muharremiye</i>	1199 (1784), 1259 (1843), 1272 (1855), 1273 (1856), 1275 (1858), 1277 (1860), 1292 (1875)	Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankâhlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika", <i>Vakıflar Dergisi</i> 13 (1981), 583-590; Müfredat/Muharremiye defterleri. Neşir: Ahmed Nezih Galitekin, <i>Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul</i> (İstanbul: İşaret Yayınları, 2003)
<i>Topkapı</i>	13. yy'ın ilk yarısı	<i>Topkapı listeleri</i>
<i>Hâlâ Asitane-i Aliyye</i>	1220 (1805)	<i>Hâlâ Asitane-i Aliyye'de ve Civarında Vaki olan Dergah ve Zevaya ve Hankâh ve Mahall-i Zikrullah</i>
<i>Galata</i>	1226 (1811)	<i>Galata Hankâh, Tekke, Zâviye ve Mektepleri Müfredat Defteri</i>
<i>Darü's-Saltanati'l-Aliyye</i>	1823	<i>Darü's-Saltanati'l-Aliyye'de Zaviye-nişin Olan Meşayih-i Zevi'l-ihitiram Dâ'ülerinin Defteri ve Hayratı</i>
<i>Surname</i>	12 Muharrem 1250'de (24 Mayıs 1834)	<i>Saliha Sultan Düğününü Anlatan Surnameler</i> , haz. Hatice Aynur (Cambridge: Harvard University: 1995)
<i>Asitane-i Aliyye</i>	1256 (1840)	<i>Asitane-i Aliyye'de ve Bilad-ı Selase'de Kâin Elan Mevcud ve Muhterik Olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukâbele-i Şerife Günleri Beyan Olunur</i>
<i>Hankâhname</i>	Kadri bey (v. 1262/1846)	<i>Hankâhname</i>
<i>Nüfus Vukuatı</i>	1288 (1871-2) tahmini	<i>İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defteri.</i>

<i>Silsilename</i>	1292 (1875-6)	Tabibzade Derviş Mehmed Şükri ibn İsmail, <i>İstanbul Hankâhları Meşâyihî</i> , haz. Turgut Kut (Cambridge: Harvard Üniversitesi, 1995)
<i>Nüfus-ı Millî</i>	Rumi 1301, miladi 1885	<i>Dersaadet ve Bilad-ı Selâse Nüfus-ı Millîsine Mahsus İstatistik Cedveli</i> İşli, Nedret – Zarcone, Thierry, “La Population Des...”, <i>Anatolia Moderna</i> 2 (1991), 209-220.
<i>Mecmua-i Cevâmi</i>	1304 (1886-7)	Hacı İsmail Beyzade Osman Bey, <i>Mecmua-i Cevami</i> (İstanbul, 1308), 2 C.
<i>Dergehname</i>	1305 (1888)	<i>Dergehname</i> Mustafa Kara, “Dergâhname”, <i>Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> 6 (1994), 27-34 ve a.mlf., <i>Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları</i> (İstanbul: Dergah Yayınları, 2005), 337-344; Günay Kut-Turgut Kut, “İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme”, <i>Varia Turcica</i> 9 (1987), 213-236.
<i>Mecmua-i Tekâyâ</i>	1307 (1889-90)	Ahmed Münib, <i>Mecmua-i Tekâyâ</i> (İstanbul: Alem Matbaası, 1307)
<i>Taâmiye</i>	1308 ilâ 1311 (1890 yılı ile 1894)	<i>Dersaadet Tekâyâ ve Zevaya Taamiye Defteri An 1308 ilâ 1311</i>
<i>Tomar</i>	1901	<i>Tomar-ı Tekâyâ</i>
<i>Mecmua</i>	Abdurrahman Nesib Efendi'nin (1258/1842-1332/1914)	<i>Mecmua</i>
<i>Muhibban</i>	1911 – 1911 - 1918	<i>Muhibban Dergileri</i> (üç adet liste)
<i>İhsaiyat</i> (4 adet)	(h. 1332/m. 1913-4), (h. 1333/m. 1914), (h. 1334/m. 1915-6),	<i>İhsaiyat Mecmuaları I-IV</i>

	(h. 1339/m.1921),	
<i>Merakiz</i>	rumi 1334, hicri 1337, miladi 1918	<i>Tekâya ve Merakiz Defteri.</i>
<i>Rehber-i Tekâyâ</i>	1920'li yıllarda	<i>Rehber-i Tekâya</i>
<i>Sefine</i>	1343 (1924-5)	<i>Sefinetü'l-Evliya-i Ebrar</i>
<i>1341 Defteri</i>	1925-1929	<i>Tekâya ve Zevayaya Mahsus Defterdir</i>

ÖNSÖZ

Osmanlı ictimai hayatının vaz geçilmez unsurları arasında yer alan tasavvuf, ‘güzel ahlakı tamamlamak’ üzere gönderilen ve müntesiplerine güzel ahlak ile iyi dindarlık arasında sıkı/vazgeçilmez bir ilişki kuran bir peygamberin önderliğinde, onları manevi terakkiye davet eden disiplinin adıdır. Tasavvuf diğer İslam disiplinleri gibi kuruluşu 12. yüzyılda tamamlamış, diğerlerinden farklı olarak öğretisini tarikat denilen ana organizasyonlarında, tekke denilen hususi mekteplerinde uygulamıştır. Kurulduğu andan itibaren bir teveccühe mazhar olan tekkeler siyasi, ictimai, dini pek çok ve çeşitli eylemin hem üretim hem de icra mahalli olması hasebiyle İslam dünyasının hemen her yanında bir şekilde temsil edilmişlerdir.

İstanbul’un fethi ile başlayan iskan ve İslamlaşma süreci –Fatih dönemi dışında tutulursa- tekke ve tarikatları İstanbul’a yönelmiş ve burada başka hiçbir İslam şehrine nasip olmayan zenginlikte bir tasavvuf kültürü inşa edilmiştir. 1925 yılında faaliyetlerine son verilene kadar en az 500 tekkeye ev sahipliği yapan İstanbul’da -20. yüzyılın başlarında nüfusunun bir milyon civarında olduğu dikkate alındığında-, bu sayı tasavvufi faaliyetlerin bir şehir ölçeğinde kemmiyet ve keyfiyet açısından sahip olduğu derin etkiyi yansıtmaktadır. Şehrin gündelik hayatında devlet ile vatandaşının çift yönlü iletişiminin buluşma ve kavuşma noktasında bulunan tarikatlar, meşru görülen, devletçe tescil edilmiş tekkeleri vasıtasıyla farklı kimlik türlerine meşruiyet kazandırmaktadır.

Tarikatlar ve tekkelerinin Osmanlı tecrübesi bu birikimin belki de en uzun soluklu ve kurumsal örneklerini ihtiva eder. Fethe iştirak ile başlayıp, fethin akabinde bölgeyi şenlendirme tekkelerin devlete ilk katkıları arasındadır. Gelen gidenin (*ayende ve ravende*) iâşe ve ibatelerini temin, ictimai barışa sundukları katkı, büyük ictimai buhranlarda sığınak, kültür ve sanatın imal ve icra merkezi olmaları, farklı meşreplere hususi çözümler ile rehabilitasyona dönük işlevleri , hayır sahipleri için iyi bir zemin oluşturmaları, ayrıca dönem dönem yetiştirdikleri karizmatik şahsiyetler... Bu ve daha fazlası tekkelerin en başat ictimai faydalarındandır.

Devletin daha kuruluş aşamasında başlayan bu ilişki tarikat ve tekke özelinde yer yer bazı kırılmalar, gerginlikler ve nihayet sürgünler ile neticelense de modernleşme dönemine kadar büyük bir kırılma yaşamadan devam etmiştir. Devletin askeri alandaki kayıpları akabinde başlayan ıslahatlar 17. yüzyılın sonlarından itibaren tasavvufi zümreyi de

kapsayacak, yeni merkezileşme/yeniden tanımlama süreçleri neticesinde yeni/nevzuhur uygulamalar/kurumlar gündeme gelecektir.

Yeni durum karşısında 1826 Vakası akabinde Bektaşilik özelinde yaşanan kargaşa dışında tasavvufi zümre içerisinde ciddi bir tepkilere/başkaldırıya tesadüf etmiyoruz. Bunda devlet/İslam devleti geleneğine sıkı bağlılık kadar vakıflarındaki gelir kayıplarından ötürü artık karşılanamaz hale gelen giderlerinin temininde devletin imkanlarına duyulan mecburiyet başta gelmektedir.

Bu çalışma tüm bu süreçleri bir semt (Üsküdar) tekkeleri üzerinden ölçmeyi hedeflemiştir. Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde (Giriş) tezin muhtevası, usulü ve gayesi üzerinde durulacak, ayrıca tezimizde kullanılan kaynakların değerlendirilmesine yer verilecektir. Bu bölümde İstanbul tekkeleri yazımında en mühim kaynaklardan biri ve fakat bugüne değin hakkıyla değerlendirilmemiş olan C. Server Revnakoğlu'nun arşivi -çalışmada kullandığımız vesikaları çerçevesinde- daha mufassal tanıtılacaktır.

İkinci bölümde Üsküdar'ın kuruluşu, gelişimi ve Üsküdar'da etkin olan tarikatlar ve tekkeleri tarikatları merkeze alınarak tanıtılacaktır. Üçüncü ve son bölümde Üsküdar tekkelerinin idari, mimari, iktisadi ve ictimai hususiyetleri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Devlet vatandaşı ile ilişkisini çok defa ikincil kurumlar üzerinden kurar. Bugün sivil toplum kuruluşlarının (*stk*) farkları baki kalmak şartıyla, Osmanlı'daki karşılığı tekkelerdi. Bu süreç devletin kendisi için tehlike arz etmeyen tarikatları/tekkeleri tescil etmesi ile başlar (*turuk-ı aliyye*), tescil edilen tarikatlar ve tekkeleri zengin vakıflar veya yemekliler (*taamiyeler*) ile desteklenir, vergi ve -son dönem için- askerlik muafiyetleri ile ödüllendirilir, zaman zaman nükseden tamir ve tahsis ikramları ile kendileri ve müntesiplerinin gönülleri hoş edilirdi.

Daha kuruluş aşamasında başlayan organik ilişki imparatorluğun nihayetine kadar devam etmiştir. Tek sebep değilse de, farklı meşreplere hususi çözümler sunması tekkelere mahalle ölçeğine kadar yayılabilmek imkanı sağlamıştır. İmparatorluk dahilinde başka hiçbir müessesenin ulaşamadığı etki gücü neticesinde devletçe askerlik muafiyeti gibi idari, vergi muafiyeti gibi iktisadi birtakım ayrıcalıklar ile desteklenmiş, tekkeler de bu ayrıcalıklara devlet ile eşgüdümlü çalışma ile cevap vermiştir.

19. yüzyıla geldiğimizde devlet nezdinde yeni bir merkezîyetçi anlayışa tesadüf ediyoruz. Devlet nerede ise her kurumu tek merkezden kontrol etmek istiyor, direnenler için cebri yaptırımlardan çekinmiyor, dönem dönem kötü gidişin faturasını kestiği kurumu/kurumları ortadan kaldırmak için elindeki tüm imkanları kullanmaktan çekinmiyordu.

1826 yılındaki Vaka-yı Hayriye neticesinde devlet ilk defa değilse de yoğun ve geniş çerçeveli bir takım yeni düzenlemeler ile yeni bir baskı/kontrol politikası uygulamaya başladı. Yeni/ilave mekanizmalar ile devam eden süreç vakıflarına el konulup iktisadi muhtariyetlerine son verilmeleri, nihayet şeyh tayinlerinin daha sıkı kontrol edilerek idari açıdan da merkeze bağımlı hale gelmeleri ile neticelenecektir.

Tekkelerin genel olarak bu duruma uyum sağladığı görülüyor. Bu durumun tasavvufun, dünya nimetlerine mesafeli duruş (*zühhd*) ilkesi neticesinde, dünyevi makam ve mevkiler karşısındaki özgürleştirici/muhafif öğretisi ile çeliştiği gün gibi açıktır.

Osmanlı örneğinde dini kurumları temsil edenlerin (imam, müderris, ulema, şeyhülislam vd.) dini, devletin (özelde devleti temsil eden sultanların) gücünü tahkim edecek şekilde yorumladığı, dini bu gayeye hizmet edecek hale getirdiği genel kanılardan biridir. Tekke erbabının da bu vadiye sairlerinden ayrı olamayacağı açıktır.

Ancak, tekkeler ve erbabının da dahil olduğu bu kişi ve kurumların itaatkar yapısı, henüz erklerin (mesela yasama, yürütme, yargı) yek diğerinden ayrılmadığı, insanların ilk ve temel ihtiyaç olan güvenlik meselesinin ancak güçlü bir devlet ile temin edileceği dönemin karakteristik bir özelliği olamaz mı? Yine devletin baskısı altında tekkelerin özgür kalma tercihi var mıdır? Yakinen hissedilen güvenli liman arayışı, idari erkin bir şekilde dini naslar ile kutsanması ile neticelenmesi doğal bir netice değil midir?

Bu, pek gündeme gelmeyen madalyonun bir diğer yüzüdür aslında. Buradan bakıldığında merkezîyetçilik devletin istediği, tasavvuf erbabının da razı olduğu bir durum gibi duruyor. Her şeye rağmen bu, devletin lehine tasavvufi doktrinin (*zühhd öğretisi*) aleyhine gelişen bir ilişki durumudur.

Tekkeler güzel ahlakın yaşatmayı gaye edinseler de tablo her zaman pembe değildir tabi. Postu gasbeden sahte şeyhler, yekdiğerin kuyusunu kazanlar, devleti bitmek tükenmek bilmez istekleri ile bunaltanlar, birden fazla tekkeye göz koyup işi şeyhlikten şahlığa geçmeye çalışanlar, zikirlerini birer gösteriye dönüştürüp adeta bilet kesenler, siyasi hevesle hareket edip manevi nüfuzu bu uğurda kullananlar, askerlik ve vergi istisnasından istifade için tekke kuranlar vd. madalyonun kirli tarafını oluşturmaktadır.

Çözülme demek olan bu tasarrufların aslında tek tek ele alınması icap eder. Mesela meşihatın babadan oğula geçişi çözülmenin başlı başına sebebi değildir. Nitekim genel olarak cihetin (*imamet, hitabet, meşihat vd.*) tevcihlerinde/intikallerinde temel kural babadan oğula geçmesidir. Bu idarenin en üstünüden (*sultan, padişah*) en altına kadar hep böyle olmuştur. Osmanlı uygulaması göstermiştir ki, ilginç bir şekilde tekkenin uzun ömürlülüğü ile meşihatın babadan oğula intikali neticesi ortaya çıkan güçlü ailelerin varlığı arasında anlamlı, müspet bir ilişki vardır. Burada esas mesela liyakattir. Liyakatin temini için vakfiyelerde bir kısım tedbirler (*akdem, erşed, aslah vd.*) alınmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında tesis edilen Meclis-i Meşayih ile vakfiye dışında liyakat vadisinde bir seviye tesis edilmesi mümkün olacaktır.

Bu çalışmada Üsküdar'ı seçme sebebimiz İstanbul'un kültürel mirası en zengin, bu zenginliğin de en çok korunduğu semtlerinden biri de olmasıdır. Nitekim -sahamız açısından- İstanbul'da bulunan 40 pirden 8'i Üsküdar'dadır: Bunlar da Celvetî neş'eden Aziz Mahmud Hüdayî (v. 1623), Selamî Ali Efendi (v.1692), Hz. Fenayî Ali Efendi (v. 1745); Halvetî neş'eden Mehmed Nasuhi Efendi (v. 1718), Köstendilli Ali Alaaddin Efendi (v. 1730) ve Ahmed Raufî Efendi (v. 1757); Bayramî neş'eden Himmet Efendi (v. 1684) ve nihayet Celvetî-Bektaşî neş'den Mustafa Haşim Baba'dır (v. 1782). Ayrıca sahip olduğu 4

asitane 55 tekke ile tekke kültüründe hatırı sayılır bir yerde bulunmaktadır. Ayrıca Şazelilik dışında temsil edilmeyen tarikat da yoktur.

Tekkelerin (i) özleri itibariye *manevi*, (ii) maddi varlıklarının devamı anlamında *idari* tarafları vardır. Bunların yanında, (iii) içinde var oldukları toplumla *ictimai* ve (iv) toplumun idarecileri ile *siyasi* ilişkileri bulunmaktadır. Tekkelerin batını tarafları olan manevi veçheleri hem tabiatı itibariyle ölçmenin zorluğu, hem de kaynak/vesika eksikliğinden ötürü bir bahsi diğerdir. Bu çalışma tekkelerin diğer üç veçhesini konu edinmektedir.

Bu çalışmada Üsküdar tekkeleri özelinde cevabını aradığımız sorular şunlardır:

A. İdari/Siyasi Açıdan:

Modernleşme öncesi dönemde şeyh atamaları nasıl olmuştur? Modernleşme ile ne değişmiştir?

Meclis-i Meşayih'in tasarrufları nelerdir?

Meclis'in kararları tavsiye niteliği taşıyor, aldığı kararlar arasında uygulanmayan var mıdır?

Memuriyet ile birlikte devam eden meşihat uygulamasına müdahalesi ne kadar?

Meşihat için getirilen -liyakat şartı gereği- imtihanın muhtevası nedir, nasıl uygulanmıştır?

İmtihan şartına her zaman riayet edilmiş midir?

Tekkelerde yaygın olarak görülen beşik şeyhliğinin (belden gelme) kaynağı nedir?

İddia edildiği gibi bir çürüme midir?

Beşik şeyhliğinin tekkelerinin ömürlerine etkisi ne olmuştur?

Beşik şeyhlerinde liyakat nasıldır? İddia edildiği gibi liyakatten uzak mıdırlar?

Şeyhlerin umumi manada yetkinlikleri/yeterlilikleri nasıldı?

Bildikleri diller neler, aldıkları eğitim hangileridir?

Telif eserleri var mıdır?

Şeyh tayinleri üzerine bir tipoloji denemesi yapılabilir mi?

Devletin islahatlarına nasıl tepki verdiler? Modernleşme önünde bir engel/muhalefet oluşturdular mı?

B. İktisadi Açıdan:

Bir iktisadi işletme olarak tekkeler nasıl idare olundular?

Gelir kalemleri nelerden oluşur?

Klasik dönemde nasıldılar?

Evkaf-ı Hümayun ve Meclis-i Meşayih gibi idari erkin idari tasarrufları iş ve işleyişlerini ne kadar etkiledi?

Ömürlerine katkısı veya zararı oldu mu?

En çok imar ve ihya ile atıyye/ihsan hangi sultanın devrinde gerçekleşmiştir.

Yıl ve işlem yoğunluğuna nasıldır?

C. İctimai Açıdan:

Tekkelerde icra edilen törenler nelerdir?

Törenlerin sponsorları ve katılımcıları kimlerdir?

En büyük hedefimiz romantik, indirgemeci, ötekileştirici tavrıdan uzak, savunmacı refleksten arı bir şekilde “aslında ne idiler, ne oldular?”, sorusuna cevap aramaktır.

Tekke müştemilatları şeyhlerin evleridir. Birer vakıf statüsünde olan müştemilatları ve arsaları da şeyhinin tasarrufunda olup, mirasa konu olmaktadır. 1925 tarihli *Tekâya ve Zevayanın Seddine Dair Kanun* tekkelerin sadece dini tarafını lağvetmiştir. Nitekim vakıf ve vakfiye, tarikatın değil hukukun, özel hukukun konusu olduğu için miras, temlik ve temellük hakları şeyhliği alınan zevatın üzerinde bakidir.

Ancak 1925'ten sonra sistemin bekası adına birer tehdit olarak algılanan tekkeler ve müntesipleri gadre uğrayacak, her biri bir köşeye çekilecek, takip ve bazen de te'dip edileceklerdir. İlgili yasa muhataplarını o kadar tedirgin etmiştir ki, pek çok şeyh tekkelerini, hırkasını, kitaplarını, bütünüyle terk etmiş, müridanını kovmuş; terk edilen tekkelerin harap binaları yıkıcılara satılmış, arsaları bina ve saire yapılmak üzere üçüncü şahıslarca işgal edilmiş, az bir kısmı eğitim öğretim faaliyetlerine tahsis edilmiştir. Tersine esen bu şiddetli rüzgarın, onları, mülkleri olan arsalarının peşine düşmekten menetmesine sebep olduğu aşikar. İşte puslu hava bu zevatın izini sürmeyi oldukça zorlaştırıyordu. Nitekim Üsküdar'da, varislerinin hala ikamet ettiği tekke sayısının sadece bir (Sultantepe Özbekler Tekkesi) olması “1925'ten sonra ne oldu?” sorusunun cevabını bulmanın o kadar da kolay olmadığını göstermektedir.

İşi kolay eden ipuçları yok değil elbet! Bunlardan biri de soy adlarıdır. 1938'e gelindiğinde ortamın biraz yumuşadığını hissedilen olmuş olacak ki, bir kısmı tekke adını veya tekke ile özdeşleşmiş isimleri soyadı olarak alabilmiştir. Üsküdar tekkeleri son şeyhleri içerisinde -tamamı tekkesi ile özdeş olmasa da- soyadlarını tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Özbekler Tekkesi'nin son şeyhi, Şeyh Necmeddin Efendi (Özbekkangay, v. 1971)

Sandıkçı Tekkesi'nin son şeyhi Ali Haydar Efendi (Sandıkçıoğlu, v. 11 Ağustos 1937).

Kartalibaba Tekkesi son şeyhi, Hafız Hasan Hulkî Efendi (Kartalibaba, v. 28 Mayıs 1954).

Beylerbeyi Hıfzı Efendi Tekkesi son şeyhi Ratıb Efendi (Sayıt, v. 1963).

Safvetî Tekkesi son şeyhi Mehmed Said Efendi (Özok, v. 8 Nisan 1945).

Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi son şeyhi Ahmed Nurullah Efendi (Uluyol, v. ?)

Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi son şeyhi Ahmed Burhanullah Efendi (Uzunsoy, v. 1925'ten sonra).

Nalçacı Tekkesi son şeyhi İhsan Efendi (İyisan, v. 19 Ocak 1949).

Hüdayî Asitanesi'nin son şeyhi Abdülgafur Abid Efendi (Kocaman, v. 6 Eylül 1946).

Kısıklı Selamî Ali Efendi Tekkesi son şeyhi Mustafa İzzeddin Safi Efendi (Benli, v. 1940'tan sonra).

Selamsız Tekkesi son şeyhi Vanlı Zekeriya Efendi (Atakam, v. ?).

Üsküdar Mevlevîhanesi'nden Şeyh Ahmed Celaleddin Dede Efendi (Baykara, 1270/1853 – 1946) ve Ahmet Remzi Dede Efendi (Akyürek, v. 6 Kasım 1944).

Rifaî Asitanesi son şeyhi Hasan Hüsnü Efendi (Sarier, v. 26 Aralık 1952).

Kurban Nasuh Tekkesi son şeyhi Mehmed Hayrullah Taceddin Efendi (Yalım, v. 7 Ekim 1954).

İnadiye Tekkesi son şeyhi Yusuf Fahir Efendi (Ataer, v. 12 Aralık 1967).

Hallaç Baba Tekkesi son şeyhi Hüseyin Sadeddin Efendi (Ergun, v. 1960).

Beylerbeyi Hamil Efendi Tekkesi son şeyhi Mehmed Rami Efendi (Gülman, v. 1954).

Fethi Efendi Tekkesi son şeyhin oğlu Kemaleddin Efendi (Özaslan, v. ?).

Bu çalışmada, tekkeler ile ilgili -lehte veya aleyhte- romantik söylemden öte gitmeyen bir dil ve ona bağlı bir usul yerine ne kadar değişip ne kadar değiştirdiklerine, çok defa birincil kaynaklardan olan arşiv belgeleri ışığında, bunlardaki eksiklikleri giderecek veya destekleyecek ikinci el kaynaklara da müracaat ederek bir tablo çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda literatür tarama yöntemi ile ortaya koyduğumuz çalışmamızın üç ana odak noktası olduğunu söylemek mümkündür:

(i) Birinci bölümde kaynakların üzerinde durulmuştur. Tekkeler gibi hem zahiri (*idari-ictimai-siyasi*) hem de batini/manevi (*şeyh derviş; seyr-i süluk, nefis terbiyesi vd.*) veçheleri olan bu müesseselerin tarihini yazmak çok ve çeşitli kaynak kullanımını zorunlu kılmaktadır. Yazılı, görsel; arşiv belgesi, menkıbe/hatırat; manzum mensur vd. tasnif türlerinin pek çok alanından kaynaklar birbiri ile mukayese edilerek kullanılmalıdır. Bu

çokluk/çeşitlilik yanında bir de tekrarlardan oluşan kaynak enflasyonuna da işaret edilmelidir. Bu kısımda kaynakları tasnif etmenin yanında iki büyük kaynağa daha tafsilatlı olarak değindik. Bunlar da, Ahmed Muhyiddin Efendi'nin (v. 1909) *Tomar-ı Tekâya*'sı ile Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun (v. 1968) notları ve arşividir. İlki Tophane'deki Kadirîhane şeyhinin oğlu ve sonraki şeyhi olmasının yanında II. Abdülhamid devrinde iki dönem (11 yıl) Meclis-i Meşayih reisliği yapan, bu sebeple İstanbul tekkeleri içerisinde ayrıcalıklı yerde olan Muhyiddin Efendi'nin muhalled eseri *Tomar*'ın iki nüshasını tespit ettik. Bunlardan büyük ve mufassal olanı kayıptır. Elimizdeki küçük olanı ise fotokopiden bilgisayar ortamına aktarılmış kötü bir kopyadır. Neyse ki *Küçük Tomar* için imdadımıza Revnakoğlu'nun notları yetişti. *Tomar*'ın ilgili sayfasını bir yer kaydedip yer yer tashih eden Revnakoğlu *Tomar*'ın gün yüzüne çıkmasının da en büyük kahramanlarından biri olacaktır.

Revnakoğlu tekkelerin son şeyhlerine yetişen, onlar ile kimi yazışarak kimi yüz yüze görüşerek tekkeleri hakkında birincil kaynakları derlemiş, bunları açık kaynaklardan malumatlar ile desteklemiş, şeyhlerden topladığı vesika ve belgeler ile zenginleştirerek hayli kıymetli bir çalışma ortaya çıkarmıştır. Merhumun gayesi *Büyük Tarikatlar Tarihi* yazmaktı. Ömrü vefa etmedi. Biz kaynaklar bahsinde merhumun bugün Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan notlarını/arşivini Üsküdar tekkeleri sırasında kullandıklarımız çerçevesinde tanıtacağız. İlkinin yaşadıkları/tecrübeleri, ikincisinin gördükleri/aktardıkları ile müstesna bir yerde duran iki kaynak Üsküdar tekkeleri tarihi çalışmamızın iki temel kaynağıdır.

Bunların dışında tekkelerimiz ile ilgili üretilmiş akademik malzemeyi Yök Tez Tarama Kataloğu, İsam Kütüphanesi online servisinden anahtar kelime odaklı taramalar neticesinde temin ettik.

(ii) İkinci bölümde tekkeleri tarikatlarına göre tasnif ederek tanıttık. Burada tekkeleri tarikat, semt veya alfabetik olarak tasnif edebilirdik. Biz tarikatlara göre tasnifi tercih ettik. Her bir tekke aşağıdaki sıralamaya/usule göre ele alınmıştır:

Tekkenin belediye adresleri ile ada pafta bilgilerinin tespiti ile başladık. Bu alanda üç kaynağı kullandık. Tarih sırasına göre: Besim Çeçener'in makalesi¹, Esin Demirel İşli'nin tezi² ve *İstanbul Türbe, Hazire ve Kabirleri Kataloğu*'nu³ kullandık.

---

¹ "Üsküdar Mezarlıkları, Türbeleri ve Hazireleri", *TOK Belleteni* 49/328 (Eylül-Ekim 1975), 18-22.

² Esin Demirel İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimari Eklentileri ve Restorasyonu* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998).

³ Ahmet Vefa Çobanoğlu vd., *İstanbul Türbe, Hazire ve Kabirleri: Üsküdar* (İstanbul: İBB Yayınları, 2019).

Şeyhleri başlığında, tekkelerin şeyhlerini tanıttık. Bu listeyi oluşturmada iki temel kaynaktan yola çıktık: *Tomar* ve *Silsilename*. Tekkelerin vakfiyelerini tespit için *VGM Arşivi*'ni kullandık. İlk şeyh ile birlikte vakfiyesini değerlendirdik. Tekkenin tarihi sürecinde mühim yer tutan imar/ihya faaliyetleri, taamiye maaş tahsislerini *BOA*'dan; şeyh atamalarını *Meclis-i Meşayih Arşivi*'nden tespit ettik.

Tekkelerin adları, tarikatları ve özel günleri, faal olduğu dönemleri gibi basit ve fakat tarihi sürekliliklerini en kısa yoldan tespit edebildiğimiz kayıtları “**2. Tekke Listelerine Göre .... Tekkesi**” başlığında verdik.

Tekkenin mimari ekipmanları, işlevleri 1925'teki ve şimdiki durumlarını “**3. Mimari Yapısı**” başlığında inceledik. Bu bölümde tekkenin mimari organizasyonunu Baha Tanman başta olmak üzere ve diğer alan uzmanlarının metinlerinden, 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki durumlarını da *Pervittich Paftaları* ile *Alman Mavileri* 'nden derledik.

Her ne kadar mimari organizasyonun bir parçası ise de tekkenin tarihi sürecinde bir öncesi ile en yoğun bağı kuran seleflerin kabirlerini ihtiva eden küçük mezarlık (*hazire*) ve türbesini “**4. Haziresi**” bölümünde inceledik.

Bu bölümde kaynaklarda tekke/zaviye/türbe olarak 63 yapıyı inceledik.

Önceki eserlerde kendisinden çok kere ismen veya küçük bir paragraf bahsedilen bir kısım tekke (mesela Zincirlikuyu Tekkesi) hakkında daha geniş malumat elde edilmiştir. Bazı tekkelerin elimizdeki vesikalara göre şeyh listelerini oluşturulmuş (mesela, Yarımca Baba Tekkesi), bir kısmını tashih ettik (mesela, Kartalbaba Tekkesi), Önceki kaynaklarda bahsedilmeyen tekkelere yer verilmiştir (mesela, Ahmed Sıdkı Efendi Tekkesi).

(iii) Üçüncü bölümde asıl gayemiz olan umum anlamda tekkelerin idari-siyasi, iktisadi, ictimai değişim ve dönüşümlerini Üsküdar tekkeleri özelinde incelenmiştir. Bu bölümü 3 başlık altında ele aldık:

A. İdari/Siyasi Açıdan Tekkeler/Üsküdar Tekkeleri

B. İktisadi Açıdan Tekkeler/Üsküdar Tekkeleri

C. İctimai Açıdan Tekkeler/Üsküdar Tekkeleri

Çalışmalarımız sırasında bugün ilahiyat fakültelerinde bilim dalı, bazı köklü olanlarında anabilim dalı düzeyinde temsil edilen tasavvuf sahasının araştırmacılarının tekkeler üzerine yeterince eğilmediğini acı bir şekilde görmekteyiz. Bu sahanın öncü çalışmalarının tarihçi ve mimarlar tarafından kaleme alınması ve bu kadar zaman geçtikten sonra hala nitelikli akademik çalışmaların olmayışı esef edici bir taraftır. Bizce çözüm tekke

tarihlerinin *arşiv odaklı* tarihçinin usulü ile tasavvufçunun bakış açısının müşterek üretimine konu olmalıdır.

1. Kaynakların Değerlendirilmesi

Tekkeler gibi siyasi, ictimai ve dini veçheleri olan müesseselerin tarihini yazmak arşiv belgelerinden, hatıratlara, haritalardan, gazete kupürlerine kadar çok ve çeşitli kaynağa müracaat etmeyi zorunlu kılmaktadır⁴. Bu bölümde çalışmamız sırasında müracaat ettiğimiz kaynakları daha ağır bastıkları başlık altında inceledik. Bunlar da:

1.1. Yerinden Kaynaklar

1.1.1. Kitabeler

Sivil mimari dışındaki nerede ise tüm binaların imar ve inşa süreçlerinden bahseden çok defa mermerden mamul, ilgili bina ile ilgili ilk elden, yalın ve fakat en kesin malumatı ihtiva eden bu yazıtlara denir. Binaların gelip geçenin rahatça görebileceği yerine monte edilen yazıtlar ekseri manzum olup imkan ölçüsünde meşhur şairlere sipariş edilirdi. Bir kısmı tarihi süreç içerisinde yerlerinden kopup parçalanan kitabeleri bulmanın birkaç yolu var. Bunlardan ilki tekkede yapılacak yüzeysel kazılar ile koruma amaçlı kaldırıldığı müze ve benzeri yerleri tespit etmek. Bir diğer yol ise meşhur bir şaire yazdırılmış ise divanına bakmak, ya da konu ile ilgili tarihi metinleri taramak.

1.1.2. Tarihler

Kuranî harfleri, taşıdığı varsayılan bir sayı değeri üzerine onları istenilen tarihi elde etmek için anlamlı biçimde bir araya getirme sanatına ebced denilmektedir. Ebced hesabı bir takım gizemli şifreler üretmenin yanında mühim ictimai hadiselerde, binaların imar ve ihyalarında, meşhur kimselerin ölüm tarihlerinde kullanılmışsa buna *tarih düşürmek* kısaca *tarih* denir. Tarihler, çok defa bir şair tarafından üretilmelerinden ötürü tarihi kayıtlar olduğu kadar sanat değeri taşırlar. Hatta kıymeti taşıdığı sanat değeri ile ölçülür.

Üsküdar tekkelerinde tekke imar ve ihya aşamalarından bahseden tarihler olduğu kadar, şeyh efendilerin vefatlarından bahseden tarihlere sıkça rastlanılmaktadır. Çalışmamız sırasında tarihlere en çok Revnakoğlu'nun arşivinde tesadüf ediyoruz.

1.1.3. Mezar Taşları

Bir binayı tanımada/tanıtmadan kitabe ne ise bir kişiyi tanımada/tanıtmada mezar taşı odur. Mezar taşı kitabeleri yer yer merhumun doğum yerinden, mesleğine, tarikatından vefat

---

⁴ Tekke tarihi kaynakları üzerine hazırladığımız makalemizde bu konuyu daha etraflıca ele aldık. "Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 15/31-32 (2018), 429-466.

tarihine kadar verdiği doğrudan ve yalın malumatın yanında üzerlerindeki başlıları başta olmak üzere sembollerini ile en kestirme malumatı ihtiva ederler.

Çalışmamızın en temel kaynakları olan mezar taşları bahsinde en büyük sınırlıklarımız bazı şeyhlerin türbelerinde sandukalarına defnedilmiş olmasıdır. Hürmetten ötürü hususi istirahatgahına defnedilen şeyh ve diğer mühim eşhas için mezar taşı dikmek yerine ahşap sanduka tercih edilir, dışarıdan seçilsin diye görünecek yerine levha-kitabeler monte edilirdi. Merhumu tebci için tercih edilen bu uygulamada kabirlerinin başta yangın olmak üzere afet ve birtakım ilgisizlikler neticesinde tanınmaz hale gelmesi ile neticesinde bu levha/kitabeler yer değiştirebilmekte, hatta yok olabilmekte idi.

1.1.4. Menakıbnameler

Sufilerin hayatları etkileri, kerametleri; mensup olduğu yolları, o yolun müesseseleri ile ilgili eserlere menakıbname denir. Üsküdar tekkeleri şeyhlerinden bahseden menakıbnameler şunlardır:

Veliler ansiklopedisi mahiyetinde olup, 344 mutasavvıfın 509 menakıbı ihtiva eden İbrahim Hâs'ın *Tezkiretü'l-Hâs*'i⁵, Enfi Hasan Hulus Halveti'nin önemli bir kısmını ruberu tanıdığı, doğrudan gözlem veya şifahi bilgilerden, sairlerini selef kaynaklardan derleyerek 43 şahsın menkıbevi hayatını ele aldığı *Tezkiretü'l-Müteahhirîn*'i⁶, Nasuhilik kolunun piri Üsküdar Nasuhî Asitanesi Şeyhi Mehmed Nasuhî Efendi'ye dair Senâizade Hasan Efendi'nin, *Menakıb-ı Hazret-i Nasuhî'si*⁷ ve tekkenin son şeyhi Ahmed Kerameddin Efendi'nin (v. 1934) *Şemsü's-Subuhi fi Menakıb-ı Hazret-i Nasuhî'si*⁸.

1.1.5. Monografiler

Çalışmamızda sık kullandığımız tarikatlar, tekkeler ve semtler hakkında yapılan büyük kısmı akademik bir usulde yazılmış eserler şunlardır: M. Cemal Öztürk'ün, *Bir İstanbul tarikatı Cerrahilik: Pir Nureddin-i Cerrahi ve Cerrahi Tarikatı* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018. 431 s.), Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik'i*

⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 4543. Bu eser de günümüz harfleri ile neşredilmiştir: *Erenler Kitabı Tezkiretü'l-Hâs*, Haz. Mustafa Tatcı vd. (İstanbul: H Yayınları, 2017).

⁶ Eserin ilmi neşri Mustafa Tatcı ve Mehmet Yıldız tarafından yapılmıştır: Enfi Hasan Hulus Halveti, *Tezkiretü'l-Müteahhirin- XVI-XVIII. Asırlarda İstanbul'da Veliler ve Deliler* (İstanbul: H Yayınları, 2007).

⁷ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 4573.

⁸ Eser Rükneddin Nasuhioğlu tarafından derlenip, Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından günümüz harflerine aktarılmış, nihayet Orhan Nasuhioğlu'nun gayretleri neticesinde *Şeyh Muhammed Nasuhî: Hayatı Eserleri Divanı ve Mektupları* adıyla yayımlanmıştır. İstanbul: Alem Tic. Yayıncılık ve San. Ltd. Şti., ty.

(İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 2. Basım, 1983), Sezai Küçük'ün *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* (İstanbul: Vefa Yayınları, 2007), Serdar Ösen'in *Mevlevîlik -19. Yüzyıl-1* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), Hasan Kamil Yılmaz'ın *Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı* (İstanbul: Erkam Yayınları, 4. Basım, 2011), Selami Şimşek'in *Celvetîlik*'i (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020, 624 s.), Derya Baş'ın *Seyyid Ahmed el-Bedevisi Tarikatı ve İstanbul'da Bedevîlik*'i (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), Fahri Maden'in *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), Muharrem Varol'un Üsküdar Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Mehmed Şevket Efendi'nin (v. 1883) *Vukuât-ı Tekâya*'sını merkeze alarak hazırladığı *Tekkede Zaman*'ı (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), Mustafa Özdamar'ın *Dersaadet Dergahları* (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2007), Salim Bostancıoğlu'nun *Üsküdar Dergahları* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003), İbrahim Hakkı Konyalı'nın (v. 1984). *Üsküdar Tarihi* (İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, 1975, 2 cilt.), Mehmet Nermi Haskan (v. 2002) *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*'ıdır (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003, 3 cilt). Bu son kaynak kitabeler ve mezar taşları metinlerinde ilk başvuru kaynağımız olduğunu, hayli istifade ettiğimizi hususen belirtelim.

1.2. Arşiv Belgeleri

1.2.1. Devlet Arşivleri

Çalışmamızda yeni adıyla Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yer alan arşiv malzemelerini kullandık. Arşivde çıkan belgeler umumiyetle, (i) Meclis-i Meşayih'in tesisine kadar şeyh tayinleri, (ii) tekkelerin imar ve ihya süreçleri, (iii) tekkelerin aynı ve nakdi ihtiyaçlarının karşılanmasını ihtiva etmektedir

Bunların yanında Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Devlet Arşivleri Başkanlığı'na ait ve fakat kataloglarında gözükmeyen bir takım belgeye tesadüf ettik. Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yaptığımız soruşturmada, bunların henüz tasnif edilmeyen dosyalar arasında olduğunu, bu sebeple katalog tasnifinde görünmediğini öğrendik. Bu belgeleri diğerlerinden ayırmak için “*BOA(V)*” şeklinde yazdık.

1.2.2. Vakfiyeler/Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri

Hayır sahibi (*vâkıfi*) tarafından finanse edilmiş hayri bir binanın veya faaliyetin sermayesinin (*menkul veya gayri menkul*), yine onu tarafından belirlenmiş, kim tarafından nasıl işletilip, nelere sarf edileceğini, hizmetin devamı sırasında kimlerin ne için istihdam edileceğini, nasıl yönetilip, denetleneceğini ve nihayet sonraki kuşakta kimlerin idaresine devredileceğini ihtiva eden hukuki metinlere vakfiye denir.

Vakıflar şahitlerin eşliğinde bir yerde kurulur, usule uygun olarak düzenlenmiş olanlar tescil edilerek yürürlüğe girerdi. Mikro işletmelerin tüzüğü mesabesinde olan vakfiyeler hukuki konularda ilk mercii olmasından mütevellit aynen veya özet halinde pek çok yerde bulunabilmektedir. Vakfiyelere ilk nüshası vâkıfın elinde olmakla başlayıp, tescili akabinde vakfiye defterinde, bir davaya konu olduğunda şeriyye sicillerinde, başta tayinler olmak üzere ihtilafli meselelerde Meşihat Arşivi'nde, daha çok mecmua halinde varislerde tesadüf edilebilmektedir.

Çalışmamızda kullandığımız vakfiyeler için ilk adres Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'dir. Bunu Devlet Arşivleri Başkanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, diğer arşiv kütüphaneleri (Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphaneleri vb.) takip etmektedir. Vakfiyenin tamamı olmasa da hususen ilgili cihetlerin intikali bölümlerine Meşihat Arşivi'nde tesadüf edilmiştir.

İstanbul tekkelerinin 1925'teki durumu ile ilgili özet bilgileri (8 başlık: adı, vâkıfı, yeri, son şeyhi, son şeyhin vâkıfın neslinden olup olmadığı, meşrutahanesi olup-olmadığı, vakfiyenin özeti, vakfiyenin kayıtlı olduğu yeri ve tescil tarihi) ihtiva eden en mühim kaynak bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan *1341 Defteri*'dir⁹.

Ayrıca Anadolu yakası vakıf eserlerine dair özet bilgi *Kadıköy Hayrat Sicil Defteri* adlı bir eserde toplanmıştır. Bugün Üsküdar Selimiye Külliyesi dahilindeki İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi'nde (no: 725) yer alan liste/defter ilgili yapı restorasyonda olduğu için ancak alıntı yapan eserler üzerinden kullanılabilmiştir.

1.2.3. Meclis-i Meşayih Arşivi

19. yüzyılın ikinci yarısında (1866) Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi'nin önderliğinde kurulan *Meclis-i Meşayih* tekkelere dair iş ve işlemlerin belli bir sistematik dahilinde sevk ve idaresi için ihdas edilmişti. Tavsiye niteliğinde kararlar alan Meclis'in incelediği konular genel olarak şeyh tayinleri, şeyhlere dair şikayetler, tekkenin tahsisatları, az da olsa imar/ihya faaliyetleri ve tekkeye yapılan tecavüzlerdir.

Arşiv, Süleymaniye'deki İstanbul Müftülüğündedir. Belgelerin tamamı bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Belgelerin dijital hali müftülüğün özel olarak tesis edilmiş odasında ve İSAM bünyesindeki ilgili birimde incelenebilmektedir.

---

⁹ Bu defterin tanıtımı, Üsküdar ve Eyüp cihetinin neşri tarafımızdan yapılmış ("1341 Defterine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 17/38 (2016), 55-113 ve "1341 Defterine Göre 1925'te Eyüp Tekkeleri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 18/39-40 (2017), 163-212.

Meclis Arşivi'nde yer alan defterler müzekkire, kürsü meşayih, makbuz, mukarrerat zabıt, varide, karar hulasa ve müteferrik defterler adıyla muhtevasına göre farklı adlar almaktadır. Arşivlerde yer alan en erken tarihli karar Meclis'in kuruluşundan **13 yıl sonraya ait olup 1879 (1296) tarihlidir (1762 no'lu defter)**.

Meclis arşivi tekkelerin, mevkuflu değil de, şartları itibariyle, vakfiye özetleri, önceki şeyhlerin meşihata tayin tarihleri açısından da mühimdir. Mesela Üsküdar Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Mehmed Şevket Efendi'nin vefatı üzerine posta talip olan kardeşi Abid Efendi'nin meşihata tayin kararında tekkenin şartları ile Şevket Efendi'nin posta tayin tarihi zikredilmiştir¹⁰.

Arşivdeki defterlerin bir kısmında tarih yoktur (Mesela: MMA, Defter no: 1772, sayfa no: 3). Böylesi durumda alt-üst karar tarihlerine bakılarak tahmini tarihe ulaşılmaktadır.

Arşivdeki kararların tarihi bir düzen içerisinde olduğu söylenemez. Mesela: Üsküdar Toptaşı'ndaki Hasib Efendi Bedevî Tekkesi meşihatı varisi Abdülvahid (veya Vahideddin) Efendi'nin ehliyetini ispat edece kadar yerine münasip bir vekilin tayini hakkında ilk karar 4 Kasım 1918 (28 Muharrem 1337 / 4 Teşrinisani 1334) tarihli olup 1739 numaralı defterin 106. sayfasındadır. Meclis'in meşihatın vekaletine hemen yakındaki Sandıkçı Rifaî Tekkesi Şeyhi Ali Haydar Efendi'yi uygun gördüğü 30 Kasım 1918 (25 Safer 1337 / 30 Teşrinisani 1334) tarihli kararı ise aynı defterin 16. Sayfasında kayıtlıdır. Bu durumu dipnotlarda sonraki sayfa numarasının öne gelmesi şeklinde bir durum ortaya çıkaracaktır. Rifaî Asitanesi son şeyhlerinden Ziya Molla'nın vefatı üzerine ilk kararı 22 Aralık 1917 (7 Rebiulevvel 1336) tarihinde olup 1736 numaralı defterin 8. sayfasındadır. Hemen 3 gün sonraki 25 Aralık 1917 (10 Rebiulevvel 1336) tarihli karar aynı defterin 6. sayfasındadır. Kısıklı Selami Ali Efendi Tekkesi için 18 Nisan 1914 (22 Cemaziyelevvel 1332 / 5 Nisan 1330) tarihli karar 1737 numaralı defterin 181. sayfasındadır. 21 Nisan 1914 (25 Cemaziyelevvel 1332 / 8 Nisan 1330) tarihli defter aynı defterin 176. sayfasında, 30 Mayıs 1914 (5 Recep 1332 / 17 Mayıs 1330) tarihli kararı ise aynı defterin 134. sayfasındadır.

Arşivdeki 1734-1747, 1755-1762 ve 1769-1777 arası defterin karar özetleri Ali Vasfi Kurt ve ekibi tarafından günümüz harflerine aktarılmışsa da yayıma hazır hale gelen çalışma henüz (Ocak 2022) yayınlanmamıştır. Defterlerin çevrim yazısının H. Kamil Yılmaz başkanlığındaki bir ekip tarafından günümüz harflerine aktarıldığı bilgisi alınmıştır.

Arşiv hakkında bugüne değin yapılmış akademik çalışmalar şunlardır:

---

¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1774/97.

Meclis-i Meşayih kayıtları bugünkü İstanbul Müftülüğünde bulunan Şeyhülislamlık (Bab-ı Meşihat) arşivinde yer almaktadır. 5.300 kadar defter ve 50-60.000 kadar da evrak ihtiva eden arşivin defterlere ait kataloğu Bilgin Aydın, İlhami Yurdakul, İsmail Kurt tarafından hazırlanarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur: *Bab-ı Meşihat Şeyhülislamlık Arşivi Defter Kataloğu*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2006. Arşivin Meclis-i Meşayih ile ilgili kısmı 145-150 sayfaları arasındadır.

Meclis-i Meşayih Arşivi'nde yer alan 1762 no'lu [1296/1879 tarihli] defter üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Osman Sacid Arı, *Meclis-i Meşayih Müessesesi, Kuruluşu ve Faaliyetleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003) ve a. mlf, *Meclis-i Meşayih Arşivi'ne Göre Hicrî 1296-1307 (Miladî 1879-1890) Yılları Arasında Osmanlı Tekkelerinde Ortaya Çıkan Problemler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005). Zekeriya Akman tarafından Meclis, arşiv ve muhtevası hakkında akademik değeri yüksek olmayan bir doktora çalışması yapılmıştır¹¹.

1.3. Biyografiler (Teracim-i Ahval)

Şeyh biyografilerinin yazımında baş ucu kaynaklarımız Taşköprizade Ahmed Efendi'nin (v. 1561) kaleme aldığı *eş-Şakaiku'n-Numaniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyyesi* ve zeylleri¹², Cemaleddin el-Hulvî'nin (v. 1654) *Lemezât-ı Hulviyye*'si (haz. M. Serhan Tayşi, İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 1993, 656 s.; İstanbul: Semerkand

¹¹ *Osmanlı'da Devlet Tekke Münasebetleri Meclis-i Meşayih* (Ankara: Elips Yayınları, 2013).

Meclis-i Meşayih'e dair çalışmamız sırasında kullandığımız diğer kıymetli çalışmalar şunlardır: Bilgin Aydın, "Meclis-i Meşayih", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/247-8; Muharrem Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2013), 239-73; a. mlf., "Osmanlı Devleti'nin Tarikatları Denetleme Siyaseti ve Meclis-i Meşayih'in Bilinen; Ancak Bulunamayan İki Nizamnâmesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 23 (2010), 39-68 ve Mine Durmuş, *Meclis-i Meşayih'in Kuruluşu ve Sultan II. Abdülhamid Dönemi Faaliyetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹² Osmanlı dönemi ulema biyografilerinin ilki olan eser üzerine pek çok tercüme ve zeyl yapılmıştır. Tercümelerin en meşhuru Mecdi Mehmed Efendi (v. 1591) tarafından yapılan ve daha çok *Tercüme-i Şakaik* diye şöhret bulan *Hadaiku's-Şakaik*'tir. Esere Nev'izade Atayî (v. 1635) tarafından *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmiletü's-Şakaik* adıyla zeyl yazılmış, bunu Uşşakîzade İbrahim Efendi'nin (v. 1724) *Zeyl-i Şakaiki*, Şeyhî Mehmed Efendi'nin (v. 1732) *Vekayiu'l-Fuzala*'sı ve nihayet Fındıklılı İsmet Efendi'nin (v. 1904) de *Tekmiletü's-Şakaik*'i takip etmiştir. Tüm bu eserlerin (4 çeviri, 6 zeyl) Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun "Şakaik-i Numamiyye Projesi" kapsamında neşrine başlanmış, bugüne kadar (Kasım 2021) dört eser yayımlanmıştır (Nev'izade Atayî, *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmiletü's-Şakaik*, 2 Cilt, 2017; Uşşakîzade İbrahim Hasib Efendi, *Zeyl-i Şakaik*, 2017; Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekayiu'l-Fuzalâ*, 4 Cilt, 2018; Fındıklılı İsmet Efendi'nin (v. 1904) de *Tekmiletü's-Şakaik fi Hakki Ehli'l-Hakaik*, 2021).

Yayımları, 2013, 616 s.), Hüseyin Ayvansarayî'nin (v. 1786) *Vefeyat-ı Ayvansarayî*'si¹³, Mehmed Süreyya'nın (v. 1909) *Sicill-i Osmanî*'si¹⁴, Bursalı Mehmed Tahir'in (v. 1925) *Osmanlı Müellifleri*¹⁵, Hüseyin Vassaf'ın (v. 1929) Mehmed Sami'nin çok küçük hacimli *Esmar-ı Esrar*'ını şerh ederken başladığı *Sefine-i Evliya-yı Ebrar Şerh-i Esmar-ı Esrar*'ı (haz. Prof. Dr. Mehmet Akkuş-Prof. Dr. Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006, 5 cilt) başlıca biyografi kaynaklarımızdır. Meclis-i Meşayih'in derlediği hemen tamamı 1918 yılı sonlarına ait otobiyografiler ise çalışmamızda kullandığımız müstesna bir veri kaynağını oluşturmaktadır¹⁶.

1.4. Tekke Listeleri (*Mecmua-i Tekâyalar*)

İstanbul'daki tekkelerin tesislerinden, 1925 yılındaki 'sedd'lerine kadar tarikatları, silsile-i meşayihleri, yerleri, zikir günleri, tekkede ikamet edenlerin nüfusları gibi farklı gaye ile hazırlanmış, farklı hacimlerdeki tekke listeleri tekkelerin tarihi sürekliliğinin tespitinde vaz geçilmez kaynaklardan biridir. Sadece bu listeler kullanılarak bile tekkelerin tarihi sürekliliği tespit edilebilir. 23 adet listenin tanıtılıp, bugüne kadar künyeleri verilen ancak hala neşredilmemiş olan üç listenin çevrim-yazısının sunulduğu çalışmamız *Tasavvuf Dergisi*'nde neşredildi¹⁷.

¹³ Eser halen yazma halindedir: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1375, Uşşakî Tekkesi, 365; İstanbul Arkeoloji Müzesi, 1107 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, 2464. Eser hakkında tanıtıcı bilgi için bkz. Ramazan Ekinci, "Vefeyat-ı Ayvansarayî'de Bayramî Şairler/Şeyhler", *Sufl Araştırmaları* 3/6 (2012), 65-80. Eser makale yazarınca tenkitli metin olarak neşredilmiştir. Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyat*, haz. Ramazan Ekinci (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017).

¹⁴ Eserin kamil iki neşri vardır: (i) haz. Mustafa Keskin, Ayhan Öztürk, Hamdi Savaş, Havva Kurt, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1995-1998, 5 cilt; (ii) haz. Nuri Akbayır, Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, 6 cilt.

¹⁵ Eserin kamil iki neşri vardır: (i) haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972-1975, 3 cilt; (ii) haz. Yekta Saraç, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016, 3 cilt.

¹⁶ Bu otobiyografilerden 78'i Sadık Albayrak (*Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul: İBB Yayınları, 1996, 5 cilt, 2. bs, 321 sayfa), 5'i de İsmail Kara tarafından neşredilmiştir ("Meclis-i Meşayih ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Tercüme-i Hali", *Din ile Modernleşme Arasında*, İstanbul Dergah Yayınları, 2003, 339-40). Albayrak'ın eserinin ilk ciltlerinde şeyhliği yerine ilmiyedeki pozisyonu ön plana çıkarılarak verilen otobiyografi örneklerine de tesadüf edilmektedir.

İstanbul tekkelerinde şeyhlik yapmış zevatın benzer türdeki otobiyografi taraması İSAM web sitesi üzerinden taranabilmektedir: <http://ktp.isam.org.tr/>

¹⁷ "Mecmua-i Tekâyaların Serencamı ve Yeni Bir Liste Neşri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 27 (2011), 269-320.

Serpil Özcan, tekke listelerinden hareketle 19. yüzyıl İstanbul tekkelerini haritalamıştır. *XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkeleri ve Mekânsal Konumlanışları* (İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şehir Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

1.4.1. Muhyiddin Efendi'nin Tomar-ı Tekâya'sı

İki dönemde toplam on bir yıl (hicri 1315-1326) *Meclis-i Meşayih* reisliği yapan Ahmed Muhyiddin Efendi'nin (v. 1909)¹⁸ *Tomar-ı Tekâya'sı* İstanbul tekkelerinin kuruluşundan itibaren postnişin olmuş bütün şeyhlerinin adları, doğum ve vefat tarihleri hakkında en kapsamlı listedir. Eserin müellif tarafından hazırlanmış iki nüshası olduğunu tahmin etmekteyiz:

(i) *Büyük Tomar*. Varlığından bir kısım yeni araştırmalardan öğrendiğimiz bu nüshanın nerede olduğu bilinmemektedir¹⁹.

(ii) *Küçük Tomar*. Meraklısının elinde fotokopi nüshadan taranarak pdf formatında dijital ortamda dolaşan bu nüshanın içindekiler kısmı biri tarafımızdan olmak üzere iki farklı makalede neşredildi²⁰.

Çalışmamızda kullandığım *Tomar* nüshasında kaynakların ilk sırasında *Hadika, Sicill-i Osmanî* gibi maruf kaynaklar gelmektedir. Yer yer vakfiyelere, tekkenin gelirlerine (taamiye) yer verdiği görülmektedir. Eserin en mühim kısmı olan silsilelerin ise müellifin şahsi birikiminin neticesi olduğu açıktır. Burada da mensubu bulunduğu kurumun arşivini kullanmış olduğu anlaşılmaktadır. Dönemine şahitliği de, hali hazırdaki şeyhler ile irtibatı silsilenin tespitinde yeter bir birikimi ortaya koymaktadır.

Tomar'da tekkeler semti ve adı ile büyük bir fontla yazılmış başlık eşliğinde tanıtılır. Başlığın yanına tekkenin adı, yeri, tarikatı, ayın günü gibi temel bilgiler ilave edilir. Tekkenin kuruluş hikayesi, imar ve ihya tarihlerini çok defa vefat tarihleri ve nadiren de

---

¹⁸ Ahmed Muhyiddin Efendi'nin hayatı, Meclis-i Meşayih reisliği ve eserleri hakkında bkz. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 25/4 (otobiyografisi); Mustafa S. Kaçalın, "Muhyiddin Efendi, Ahmed", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/81-2; Adalet Çakır, "Kadirîyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 180-1; Derya Çakır Baş, "Bedeviyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 567-9; Mine Durmuş, *Meclis-i Meşayih'in Kuruluşu ve Sultan II. Abdülhamid Dönemi Faaliyetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 49.

¹⁹ Fatih'teki Kırkağaçlı Mehmed Emin Efendi Tekkesi'nin konu edildiği bir makalede künyesi şöyle verilmiş: "Şerif Ahmed Muhyiddin Efendi. *Tomar-ı Tekâya* (M. Erkmekul Arşivi), vr 120^a". Bkz. E. Nedret İşli, "Mehmed Emin Efendi Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara Kültür Bakanlığı, 1994), 5/361. Bu tekkenin elimizdeki nüshadaki karşılığı ise, v. 103^b'dir. Yine Eyüp'te Haffafzade *Mahmud Efendi* Tekkesi nam-ı diğer Molla Çelebi Tekkesi için (v. 76^a) düşülen "Na-tamamdır", kaydı ile elimizdeki nüshanın yer yer imla hatalarına sahip oluşu ve özensiz yazısı, bunun bir eskiz gibi düşünüldüğü, *Büyük Tomar*'ın müellifince tebyiz edilmiş sureti olduğu intibamı vermektedir. Bununla birlikte bu tomarlardan hangisinin daha mufassal olduğuna dair kesin bir bilgimiz yoktur.

²⁰ Mahmut Erol Kılıç, "Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi'nin 'Tomar-ı Tekâya'sı'", *İstanbul Armağanı 3* (İstanbul: İBB Yayınları, 1997), 259-274; Erkan Övüç, "Mecmua-i Tekayaların Serencamı", 302-313.

doğum tarihleri ile şeyhlerin kısa hayat hikayeleri takip eder. Burada yer yer şeyhlerin fiziki ve ahlaki özellikleri bazen şahsi kanaatleri ile verilir.

Eser yazısı ise özensiz, yer yer cümle düşüklükleri ile malüldür. Mesela Toygartepe Tekkesi bahsinde (v. 117^a) şöyle denilmiştir:

Bu Marufler kendi taraflarından hilafet [verirler?], Tekke, küşadına Kartal Tekkesi şeyhi tarafından ruhsat olmaksızın açılırsa onlarca hayatda itibar değildir. Hilafet alanlar dahi hatta arakiye giyenler için de böyle imiş.

Muhyiddin Efendi içeriden biridir. Mensup olduğu asitane İstanbul tekkeleri içerisinde hatırı sayılır bir yeredir. Tekkeler ile ilgili arşiv belgelerine ulaşabilecek bir konumdadır. Özellikle kendi reisliği döneminde tasarrufları, şahsi tanışıklıkları, gözlemleri paha biçilmez bir veri kaynağıdır. Tekkelere dair içeriden her türden evraka ulaşabilir noktada, onları bu alemin içinden en iyi tasvir eden kişi.

1.5. Bina Tarihleri

Osmanlı dönemi dini yapılarının tarihine dair en mufassal metin Ayvansarayî Hüseyin Efendi'nin (v. 1787) *Hadikatü'l-Cevami*'sidir. Eser Ali Satı Efendi ile Süleyman Besim Efendi'nin zeylleri ile 1276 (1859-60) yılına kadar güncellenmiştir²¹. Mehmed Raif'in (v. 1917) *Mir'at-ı İstanbul*'u (1896) ise bu vadideki ikinci mühim kaynaktır²².

1.6. Seyyahlar/Seyahatnameler

Yerli seyyahlar vadisinde hiç şüphesiz en mühim kaynak Evliya Mehmed Çelebi'nin (v. 1684?) *Seyahatname*'sidir (10 cilt). Her ne kadar bir seyahatname olmasa da bir gezi yazısı olmak itibarıyla Hocazade Ahmed Hilmi'nin (v. 1914) *Ziyaret-i Evliya*'sı (İstanbul 1325/1907)²³ yer yer şahitliğine başvurduğumuz kaynaklardandır.

Yabancı seyyahların en rahat girebildikleri mekanların başında tekkeler gelmekte idi. Bu da tekke hayatına dair zengin bir malzeme anlamına gelmektedir. Üsküdar özelinde yabancı seyyahların en çok gözlem yazısı kaleme aldığı iki yer/tekke vardır. Bunlar da Üsküdar Mevlevîhanesi ile Rifaî Asitanesi'dir.

---

²¹ Eser Ahmet Nezih Galitekin tarafından zeylleri ile birlikte neşredilmiştir: Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Satı, Süleyman Besim, *Hadikatü'l-Cevami*, haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul İşaret Yayınları, 2001.

²² İki cilt olarak planlanan eserin Galata ve Anadolu tahsis edilmiş ilk cildi neşredilmiş (İstanbul Alem Matbaası, 1314/1896), sur içine tahsis edilen ikinci cilt halen müsveddedir. Eserin ilk cildi Hatice Aynur ve Günay Kut tarafından günümüz harfleri ile neşredilmiştir (İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı, 1996).

²³ Eserin günümüz harfleri ile iki neşri Selami Şimşek (İstanbul: Buhara Yayınları, 2005) ve Fatih Başpınar (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2011) tarafından yapılmıştır.

Muharrem Varol²⁴, İbrahim Şirin²⁵ Gürsoy Şahin,²⁶ Necip Fazıl Duru,²⁷ Thierry Zarcone²⁸, Bernt Brendemon'un²⁹ makaleleri, Burçak Evren'in *Seyyahların Gözüyle Semt Semt İstanbul*'u³⁰, Semra Germaner ve Zeynep İnankur'un *Oryantalistlerin İstanbulu*³¹ yabancı seyyahlar ve eserlerinin tanıtıldığı makalelerdir.

1.7. Görsel Malzemeler

Görsel malzemeler arasında en çok kullandıklarımız haritalardır. Bunlar içinde iki kaynak ön plana çıkmaktadır. 1913-1914 yılına ait Alman firmasına yaptırılan ve Alman Mavileri adı ile anılan haritalar ile topograf mühendisi Jaques Pervititch'e (1922-1945) hazırlatılan sigorta haritalarıdır. İlki daha az ayrıntı içerse³² de ikincisi tekkelerin belediye kapı numaraları, mimari yapı elamanları, kat sayıları gibi hususiyetlerinin yer aldığı planlar Tarih Vakfı'na yayınlanmıştır³³.

1.8. Hatıratlar/Otobiyografiler

Hatırat vadisinde tesadüf ettiğimiz örnek sayısı azdır. Aşçı İbrahim Dede'nin (v. 1906) *Risale-i Ahval-i Aşçı Dede'si*³⁴, Üsküdar Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Mehmed Şevket Efendi'nin (v. 1883) *Vukuât-ı Tekâyâ'sı*³⁵ bunlardandır. Çengelköy Bedevî Tekkesi son şeyhi Rami Efendi'nin (Gülman, v. 1956) *Hayatım* (2 cilt) adlı otobiyografisi³⁶ bu vadideki

²⁴ “Oryantalist İmgelemin İnşasında İstanbullu Bir Tekke: Rifaî Asitanesi”, *Osmanlı İstanbulu Uluslararası Sempozyumu III*, ed. Feridun M. Emecen vd. (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi; İBB Yayınları, 2015), 707-747.

²⁵ “Batılı Seyyahların İzleniminde Sufiler”, *Sufî Araştırmaları* 5 (2012), 21-45.

²⁶ *İngiliz Seyahatnamelerinden Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007), 240-246.

²⁷ “Batılı Seyyahların Gözüyle Dönen Dervişler”, *Hece* 130 (Ekim 2007), 118-146.

²⁸ “Western Visual Representations of Dervishes from the 14th Century to Early 20th”, *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies* 6 (March 2013), 43-58.

²⁹ “İskandinav Seyyahları Gözüyle Dervişlik ve Tarikat”, *I. Milletlerarası Mevlana Kongresi* (Konya: 1988), 259-269.

³⁰ İstanbul: Novartis Kültür Yayınları, 2010.

³¹ İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

³² Haritalar İrfan Dağdelen tarafından “*Alman Mavileri 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesinde İstanbul Haritaları*” adıyla 3 cilt olarak yayınlanmıştır: İstanbul: İBB Yayınları, 2006-2007. Bu eser daha sonra tek cilt halinde yeniden basılmıştır (2016). Çalışmamızda bu ikinci basımı kullandık.

³³ Jacques Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, ed. Seden Ersoy – Çağatay Anadolu, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları ty, 338 sayfa.

³⁴ Hatırat Mustafa Koç ve Eyüp Tanrıverdi tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır: *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006, 4 cilt.

³⁵ Şevket Efendi'nin tekkesi ve dönemi ile ilgili mühim kayıtları tuttuğu eseri Muharrem Varol tarafından *Tekkede Zaman* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017) adıyla bir tekke monografisine dönüştürülmüştür.

³⁶ Eser Derya Baş tarafından dipnotlandırılarak yayınlanmıştır: *Yirminci Asırda Rindmeşrep bir Bedevî Şeyhi Rami Efendi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.

nadir matbu eserlerdendir. Şeyh otobiyografilerine dair en geniş arşiv *Şeriye Sicil Arşivi*'dir. Bu kısım ile ilgili bilgi yukarıda verildi.

1.9. Akademik Çalışmalar

1.9.1. Ansiklopediler

Reşat Ekrem Koçu'nun (v. 1975), 1944 yılında neşrine başladığı İstanbul'a dair her şeyi dahil ederek hazırlamaya başladığı *İstanbul Ansiklopedisi* tasavvuf, tekke ve kültürü için mühim maddeler içermektedir. Ansiklopedi 11. ciltte (1973) 'Gökçınar' maddesi ile natanam olarak kalmıştır.

Tarih Vakfı ile Kültür Bakanlığı'nın ortak projesi olan *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, son cildi indeks olmak üzere 8 ciltte nihayete eren (1993-1995) tasavvuf ve tekke maddeleri ile bu sahanın araştırmacıları için ilk başvuru eserleri arasında yer almaktadır.

1.9.2. Sempozyumlar

İlki Mayıs 2003, 11.'si Kasım 2021 yılında yapılan Üsküdar sempozyumları³⁷, Üsküdar'a dair pek çok konuyu barındırması açısından istifade ettiğimiz mühim kaynaklar arasında yer almaktadır.

1.9.3. Tezler

Her biri tekkeler kataloğu olan Necdet Yılmaz'ın *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (17. yy, İstanbul: Osav Yayınları, 2001), Ramazan Muslu'nun *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf - 18. Yüzyıl-1* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003) ve Hür Mahmut Yücer'in *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf - 19. Yüzyıl-1* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004, 2. bs). Tekkelerin mimari yönlerinin ağır bastığı Esin Demirel İşli'nin *İstanbul Tekkeleri Mimari Eklentileri ve Restorasyonu* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), Ayşe Bölükbaşı'nın *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkeleri* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), Betül Gelengül Ekimci'nin, *Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası ve Korunması İçin Öneriler* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011) adlı çalışması kayda değer tezlerdendir.

Mustafa Özsaray'ın, *19. Yüzyıl Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet Tekke İlişkileri*³⁸, alana yeni bilgi ve soyutlamalar katmaktan ziyade herhangi bir iddiası ve dava

³⁷ <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pa.g.e.s/uskudar-sempozyumlari/213, 05/10/2019>

³⁸ İstanbul: İz yayınları, 2021; tez hali *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet-Tekke İlişkileri - XIX. Yüzyıl*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

taşımayan BOA'daki arşiv belgelerinin birtakım malumatlar da eklenerek kronolojik olarak listelendiği bir eser görünümündedir.

1.10. Bireysel Katalog Çalışmaları

1.10.1. Cemaleddin Server Revnakoğlu (1912-1968) ve Arşivi

Cemaleddin Server Revnakoğlu (Üstünbaşoğlu) 1912 İstanbul doğumludur. Fatih Fethiye'deki Çandarlı Kara Halil Paşa Numune Mektebi, Galatasaray Lisesi ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde okudu. Eğitimi sırasında özel dersler aldı. Hakkı Tarık Us, Kilisli Muallim Rıfat Bilge, Hüseyin Kazım Kadri, İsmail Saip Sencer, Ömer Ferid Kam, Ahmet Remzi Akyürek, İsmail Fenni Ertuğrul, Tahirü'l-Mevlevi ve Ömer Nasuhi Bilmen gibi dönemin önde gelen ilim ve fikir adamlarının sohbetlerine iştirak etti.

Revnakoğlu, 1941 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu adına Türk ve İslam kitabelerini tetkik ve tespit heyetinde, 1952'de İstanbul Vilayeti Merkadlar Komisyonunda yer almış, İstanbul Belediyesi'nde eski eserler uzmanı olarak görev yapmıştır. Askerlik ve ardından ilk vazifesi vesilesiyle gittiği Erzurum'da kaldığı süre boyunca (beş yıl) Erzurum meşhurlarının hayat hikayelerini derlemiş, bunları yerel gazete ve dergilerde neşretmiştir. İstanbul'a dönüşünde Hakkı Tarık Us'un delaletiyle *Vakit*, *Uyanış (Servet-i Fünun)*, *Yenigün*, *Yeni Sabah*, *Vakit*, *Son Telgraf*, *Zaman*, *Ramazan*, *Aylık Ansiklopedi*, *Tarih Dünyası*, *Tarih Konuşuyor*, *Yeni Tarih Dünyası*, *Coğrafya Dünyası*, *İslam Mecmuası*, *Türk Yurdu*, *İş ve Düşünce*, gibi gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır. *Tarih Dünyası*, *Yeni Tarih Dünyası*, *İslam Mecmuası* ve *Tarih Konuşuyor* dergilerindeki tefrikaları ses getirmiştir. Yazılarında kullandığı müstear isimler şunlardır: “Şeyh Cemalullah”, “Revnakullah”, “Ecmel Bülemd”, “Neyyir Sabih”, “İbnü'l-Muhtar”, “Muhtaroglu”, “Üstünbaşoğlu”, “Galatasaraylı”, “Hiç” ve “Hiçî”.

1968 Eylülünde bir davet üzerine Erzurum'a gider. Birkaç gün sonra tedavisi devam eden kanser (pankreas) hastalığı nükseder. İlk tedavinin ardından helikopter ile İstanbul'a getirilir. Buradaki tedavi de netice vermeyince 28 Eylül 1968'de vefat eder. Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Edirnekapı Mezarlığında toprağa verilir.

Revnakoğlu'nun İlk yazısı 1928 yılında *Milliyet*'te çıkan bir tiyatro tenkididir. Tiyatro, tasavvuf, tarikatlar ve tekkeler, folklor, biyografi ve edebiyat tarihi (toplam 178 makale) 40 yıl süren yazı hayatının ana başlıklarıdır. Merhumun biri yarım kalmış, biri makalelerinden derlenmiş 4 kitabı bulunmaktadır. Bunlar da:

1. *Yemen İllerinde Veysel Karanî* (Şeyh Cemalullah imzasıyla, İstanbul 1959 ve haz. İsmail Dervişoğlu, Mehmet Doğan Bayın, İstanbul: Köprü Kitapları, 2011).

2. *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi* (İstanbul Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği 1961 ve haz. İsmail Dervişoğlu, Hasan Sevil, İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2011).

3. *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü* (haz. M. Doğan Bayın, İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2003). Eser Revnakoğlu'nun çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelerinden derlenmiş bir çalışmadır.

4. *Türk İslam Âleminde Tarikatlar Tarihi Mecmuası*. Müellifin şah eseridir denebilir. Her biri aylık olarak neşredilecek mecmua formatında, ilk cildinde “alfabetik bir liste halinde tarikatların 103 kolu sıralanarak bütün kollar hakkında ilerleyen zamanlarda gerekli malumatların verileceği” müjdesi verilen bu proje yalnız ilk iki fasikülünün yayınlanması ile akim kalmıştır. Her biri 18 sayfadan ibaret, A4 kâğıt ebatlarında neşredilen formların ilki 5 Haziran ikincisi ise 5 Temmuz 1966 tarihini taşır³⁹.

Merhumun eserleri için oluşturduğu arşivi (CSRA) vefatından sonra -çocuğu olmadığından- Abdülbaki Gölpınarlı ve Turgut Kut'un tavassutuyla ilkin Galata Mevlevîhanesi Divan Edebiyatı Müzesi Arşivi'ne kazandırılır. Arşiv 2007 yılında şimdiki yerine, Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.

Revnakoğlu tekkelerin son şeyhleri, halifeleri ve varisleri ile doğrudan veya mektuplaşma gibi dolaylı yollardan görüşmüştür. Son devir tekke müntesipleri ile kurduğu yakın/dostane ilişki vesikalara ulaşmasını kolaylaştırıyordu. Özellikle 1925 yılından sonra sistemin bekası adına tehdit olarak algılanan tekkeler ve müntesipleri hakkında müspet kanaati, bu kültürün devamına olan inancı ve bu uğurdaki canhıraş çabaları tekke varislerinin güvenlerini kazanmasına yol açmış, bu vesikaları toplamasını kolaylaştırmış olmalıdır.

Dosyalar ağırlıkla tekke kültürüne ait olsa da içerisinde “Tosya kitabeleri, Filorinolu Nazım” gibi bölümler arşivin üst başlıkta bir kültür tarihi çalışması olmak ile tavsifi gerektiğini göstermektedir.

Dosyaların içerisinde yazmalara, bugün için nadir olan matbu eserlere (Mesela, *Şaşı Hafız Risalesi*, no: 139) rastlamak mümkündür.

---

³⁹ Revnakoğlu ile ilgili bilgileri bu kaynaktan derledik: Selim Selimoğlu, *Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Folklor Çalışmaları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015). Revnakoğlu ile ilgili şu televizyon programına da bakılabilir:

“Erzurumiyatçı Cemaleddin Server Revnakoğlu, <https://www.youtube.com/watch?v=hujt515AeyM>, 17.04.2019.

Arşivde şeyh mühürleri, bir kısmı vesikalık pek çok fotoğraf bulunmaktadır. Az sayıda istisna dışında fotoğraflarına arkasına veya bir köşesine kime ait olduğunun yazılmaması bu görsel malzemenin kullanımındaki en büyük zorluklardandır.

Arşivin pek çok kaynağı vardır. Bunlar da arşiv belgeleri (*BOA* belgeleri, vakfiyeler vd.), kitabeler ve mezar taşları⁴⁰ gibi yerinden kaynaklar, yazma ve matbu eserler⁴¹, gazete küpürleri⁴² gibi hayli geniş türdedir.

Revnakoğlu kullandığı, bir kopyasını çıkarttığı veya arşivinde bulundurduğu yazma eserlerin müelliflerini vermede, yerlerine işaret etmede pek perhizkardır. Bahsi aşağıda geçecek, iki temel kaynağı Ahmed Muhyiddin Efendi'nin *Tomar-ı Tekâya*'sı ile Zakir Şükrü'nün *Silsilenamesi*'nden ilkinde, sadece bir yerde ve nakıs olarak işaret etmekle yetinmiştir. O da *Tomar*'ı tashih etmek içindir. Şöyle ki, Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Mehmed Nuri Efendi için Muhyiddin Efendi verdiği vefat tarihini tashih eder ve “*Kadirîhane Tomarı'nda vefat tarihinin(?) 27 Muharrem 1274 gösterilmesi yanlıştır*” diyerek *Sefîne*'nin tarihini verir⁴³. Yine Hüseyin Vassaf'ın Selimiye Tekkesi Şeyhi Ali Behçet Efendi'nin “*Tercüme-i Hal-i Hazret-i Şeyh Ali Behcet Konevî*”sini arşivine almış, her hangi bir yerinde künyesine işaret etmemiştir⁴⁴.

Revnakoğlu, *Küçük Tomar* olarak bilinen nüshayı bir yerde aynen kopya etmiş, yerinde yaptığı geziler ile gerekli gördüklerini tashih etmiştir. Bunlar arasında *Tomar*'dan aldığı vefat tarihlerinden bir kısmını tashihi de yer almaktadır. Mesela Üsküdar Acıbadem'de Selamî Acıbadem Tekkesi'nin üçüncü şeyhi Şeyh Mehmed Hamid Efendi için verilen 1174 tarihini önce kaydedip daha sonra üzerine koyu renkli kalem ile 1172 olarak

---

⁴⁰ Revnakoğlu şeyhlerin mezar taşlarını hususen kaydeder, bunların bir kısmında taşın özellik ve ölçülerini, hattının türünü verir. Mesela Beylerbeyi Hamil Efendi Tekkesi banisi Mustafa İzzet Efendi'nin Nakkaştepe Mezarlığı'ndaki mezar taşı için şöyle demiştir: Mermer pehle üzerinde sabit başlıksız yassımsı ve yuvarlak temiz mermertaş (...), talik [hatlı], kaddi 30 x 88 en 28x83. *CSRA*, no: 185.

⁴¹ En sık kullandığı matbu eserler, *Hadika*, *Türk Musikisi Antolojisi*, *Sicill-i Osmanî*, *Tuhfe-i Hattatin*, *Merakid-ı Mutebere-i Üsküdar*, *Mirat-ı İstanbul*'dur.

⁴² Bunların başında taziyeler (mesela: no: 147, 94) gelmektedir.

⁴³ *CSRA*, No: 147; *Tomar*, v. 45^b; Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefinetü'l-Evliya*, haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 1/248.

Burada asıl soru Revnakoğlu'nun *Büyük Tomar*'ı görüp görmediğidir. Bu konuda herhangi bir karineye henüz ulaşabilmiş değiliz.

⁴⁴ *CSRA*, no: 234; İÜ. Kütüphanesi, İbnülemin, 2760/4'te yer alan yazma ayrıca *Sefîne* içerisinde (2/193-203) yer almaktadır. Krş. Nihat Azamat, “Ali Behçet Efendi”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/382-3.

değiştirmiştir (No: 79). Revnakoğlu'nun *Tomar*'dan yaptığı bu nakiller *Tomar*'da okuyamadığımız bir kısım yerlerin okumasına da imkan tanımaktadır.

Revnakoğlu'nun müellifinden bahsetmediği bir diğer eser -Tabibzade'nin değil- müellifi meçhul bir silsilename yazmasıdır. Yazma halindeki bir defterden koparılan sayfalar, Revnakoğlu tarafından ilgili dosyalara dağıtılmıştır (Mesela: no 104). Bu vadiide elimizdeki son örnek bu defa ismini sarahaten zikrettiği *Kibar-ı Evliya*'dır⁴⁵.

Revnakoğlu'nun notlarını nerede ise biricikleştiren en büyük tarafı şeyhler ile görüşmelerine ve yazışmalarına yer vermesidir. Yazışmalara örnek Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi son şeyhi Ahmed Nurullah Uluyol (v. 1937'den sonra) ile yaptığı yazışmadır (no: 12). Bazı görüşmelerinde yer ve tarih de vermiştir. Mesela Beylerbeyi Hıfzı Efendi Tekkesi son şeyhi Şeyh Seyyid Mahmud Ratıb Sayıt Efendi (v. 1963) ile Bursa'da Ekim 1948'de görüşmüştür (no: 94).

Notlarının nerede ise tamamını eskimez yazı⁴⁶ ile tutan Revnakoğlu'nun notları olabildiğine düzensizdir. Bulduğu her türden kağıdı kullanmıştır. Bunlar arasında kartvizitler, mektup zarfları, parşömenler, takvim yaprakları (mesela no: 234/124) gibi. Arşivde düzenli deftere pek rastlanmaz. Yazısı özensizdir. Hele ki ince bir kağıt kullanmışsa okunması hayli güçleşir. Arşivlemede belli bir sıra, tasnif usulü benimsememiş, rastgele tasniflemiştir. Bu sebeple bir tekke birden fazla zarfta (dosyada) yer alabilmektedir.

İlgili olduğunu düşündüğü her türlü materyali toplayan merhum bu konuda künyeleri ilgili materyalin üzerine kaydetmede çok özenli olmadığı söylenebilir. Mesela, bir kitapta ilgilendiği sayfayı koparmış, önemli gördüğü yerin altını çok kere kırmızı kalem ile çizmiş ve fakat bir köşesine künyesini yazmakta çekingen davranmıştır (mesela, no: 66). Gazete ve dergi küpürlerinde künyelerini arkasına ve eskimez yazı ile düşmüştür (mesela no: 139).

Kullandığı kaynakların künyesini yazdıkları sayıca azdır. Mesela “*Sicill* cild 3, s. 335” (no: 66). Bu da künyesini hafızasında tuttuğundan ötürü ve/veya arşivi kendisi için oluşturduğundan olmalıdır.

Aynı tekkeye dair birkaç kez malumat tutmuştur. Bunlardan bir kısmında *Tomar*'ı bir kısmında *Silsilename*'yi kaydetmiş, ya da aynı bilgileri küçük farklar ile bir daha

---

⁴⁵ Dostumuz M. Akif Köseoğlu Bey bu eserin Kenan Rifâî'nin (v. 1950) oğlu meşhur mevlidhan Hafız Mehmet Kazım Büyükaksoy'a (1902-1993) ait olduğu bilgisini paylaştılar. Revnakoğlu'nun sayfa numaraları da vererek (mesela: 202/150: Ahmed Rauf el-Üsküdarî) nakillerde bulunduğu esere kütüphanelerde yaptığımız araştırmada tesadüf edemedik.

⁴⁶ Bununla kastettiğimiz temize çekilmemiş notlarıdır.

vermiştir. El yazısı notlarında çok sık rastlanan tekrarlar ile birbiri ile çelişen kimi kayıtlar merhumun topladıklarını redaksiyondan geçirmedeki isteksizliğinden kaynaklanmış olmalıdır. Zaman zaman yayınladığı makalelerin müsveddelerinde bu durum ortaya çıkmaktadır.

Arşivin en kıymetli yanlarından biri de gezi notlarıdır⁴⁷. Çoğu tarihsiz olan bu notlardan bir kısmının sonuna gezi tarihini de düşmüştür. Mesela Nalçacı Tekkesi haziresinden, Reşid Efendi'nin (v. 1280) halifesi Şeyh Mustafa Rifat Efendi'nin (v. 1271) şahidesi için düştüğü not:

“Yarıma kadar gömülü idi. Kazmak sureti ile ortaya çıkardım. 18 Mart 1941”.

(no: 104). Yine:

“Saçlı Hüseyin Efendi halifelerinden Şeyh Süleyman Efendi el-Halvetî, Hicri 1171 tarihinde kardeşinden evvel vefat eyledi. Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'ndan 9'uncu adada yatıyor. Başında cesim Buhurî tacı şerifi vardır. Temmuz 1957”. (no: 12).

Dosyada tekkelere ait bölümlerde tekkenin tarihi ve şeyhlerinin hayat hikayelerinin yanında, kıyafetleri ve ayin icraları, zakirleri gibi noktalara da hayli temas edilmiştir. Bu tarikatın/tekkenin zikir usulünü belirlemede büyük kolaylık sağlamaktadır. Yer yer son şeyhin ve/veya varislerinin soy adlarını vermesi, adres ve iştigallerine dair kayıtlar tutması izlerini takip etmeyi kolaylaştırmaktadır. Buna son dönem kişileri hakkında hayatta veya ‘merhum’ demesi vefat tarihleri hakkında da bir fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Arşiv bugün bütünüyle pdf formatında bilgisayar ortamına aktarılmıştır (toplam 377 demirbaş numaralı kayıt). Ancak bu çekim/aktarım sırasında vesikaların sıra numaralarına özen gösterilmemiştir. Arşivin daha evvelki “A-B” şeklindeki tasnifi terk edilmiş. Her bir dosya/zarf için demirbaş numarası verilmiş. Mesela daha evvel “B/29” tasnif numarasında olan dosya bu yeni sistemde 293 demirbaş numarasındadır⁴⁸.

Arşivin bilgisayar ortamındaki fihristi de eski, eksiktir ve yetersiz. Mesela 12 no'lu dosyanın (veya zarfın) içinde hiç ilgisi olmayan Tophane Kılıç Ali Paşa Haziresi'ne dair bir

---

⁴⁷ Merhum Semavi Eyice onun mezarlıklarda dolaşıp ilgi çekici bir kabir taşına rastladığında bunun kopya ve fotoğrafını aldıktan sonra o taşı yazısını kapanacak surette yere devirir ve başka bir kimsenin rastlamaması için üzerini toprakla örter, demektedir. *Derin Tarih* 23 (Şubat 2014), 41.

⁴⁸ Yine, daha evvel “B/30” tasnif numarasında olan dosya bu yeni sistemde 294 demirbaş numarasındadır. Bununla birlikte rakam uyumu olan da var. Mesela eski B/217 numarada olan dosya şimdi 217 no'lu demirbaş numarasındadır. Özetle eski tasnif ile yenisi arasındaki ilişkinin tespit edilemediğini belirtelim.

vesika girmiş (görüntü no: 63), fihristte ise buna yer verilmemiştir. Fihristte yer yer imla hatalarına da rastlanmaktadır. Bunun da araştırmacıları yanıtacağı muhakkak. Mesela “İstanbul Tekyeleri ve saiki”.

Evrakların ancak bazılarında kurşun kalem ile konulmuş sıra numarası vardır. Bu durum kaynak göstermede karışıklığa sebep olabilmektedir. Mesela 139 numaralı zarfta yer alan numara verilmiş evrakın sıralaması: 155, 154, 156 şeklindedir. Bunun şimdilik tek çözümü demirbaş numarası yanında görüntü numarasına da yer vermektir.

Özetle kendisi taranmadan kamil bir İstanbul tekkeleri tarihinin yazılamayacağı bu kıymetli arşivin yeni bir tasnif sistemi sunulması gerekmektedir.

Son olarak belirtmeliyiz ki, çalışmamızda atıf sistemi olarak İSNAD Atıf Sistemi 2.0 tercih edilmiş, takvim çevirici olarak Türk Tarih Kurumu'nun hazırladığı Tarih Çevirme Kılavuzu'nun internet versiyonu (<http://193.255.138.2/takvim.asp>) kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM:

ÜSKÜDAR İLÇESİ'NİN KURULUŞU VE OSMANLI DÖNEMİNDE

ÜSKÜDAR'DA ETKİLİ OLAN TARİKATLAR VE TEKKELERİ

Bu bölüm iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlki Üsküdar İlçesi'nin kuruluşu ve gelişimini ihtiva ederken, ikinci kısımda Üsküdar'da etkili olan tarikatlar ve kendilerine bağlı tekkeleri konu edilecektir.

2.1. Üsküdar'ın Kuruluşu, Gelişimi

Bu bölümde Üsküdar'ın kuruluş fetihten evvel ve sonra olmak üzere iki başlıkta değerlendirilmiş, iki büyük olgu arasındaki farklara satır aralarında işaret edilmiştir.

2.1.1. Büyük Fetihden (1453) Evvel Üsküdar

Üsküdar'a ilk yerleşim M. Ö. 7. yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde Üsküdar, Grek kolonisi olarak kurulan Halkedon'un (Kadıköy) iskelesine ve tersanelerine ev sahipliği yapar. Şehrin bilinen ilk adı ise Hrisopolis yani 'Altın Şehir'dir. Üsküdar'a bu adın verilmesinde iki rivayete rastlarız: i) Pers işgali sırasında Anadolu Yarımadası'ndaki kavimlerden vergi olarak toplanan altınların buradaki hazinelerde saklanmasından ötürü 'Altın Şehri', ii) günbatımında evlerin karşı yakadan (nefs-i İstanbul) güneşin sudaki aksi ile yaldızlı görünmesinden ötürü de 'Altın Şehir'.

Hrisopolis kelimesinin Khrisopolis ile telaffuz ve yazılış yakınlığı şu rivayeti ortaya çıkarır: Meşhur Truva savaşlarının muzaffer komutanı Agamemnon'un oğlu Khrisis (veya Hrisis) Kırım'a giderken burada ölmüş ve öldüğü yere defnedilmiş, şehir de bundan böyle onun adıyla anılmaya başlanmıştır.

Şehrin en meşhur adı ise Scutari/Scutarion'dur. Kelime "kalkan taşıyan" demektir ve kaynağını Romalıların burada kurdukları kalkanlı askerlerden oluşan kışladan alır. Şehrin isminin kökeninin Farsça olma ihtimali Romalılardan çok önce M.Ö. 508'de Pers Kralı Darius'un egemenliği altına girmesinden kaynaklanır. Bu rivayete göre ise Üsküdar ismi Farsça karargah, konak yeri anlamındaki 'Askandar' veya 'haberci, ulak' anlamına gelen 'Eskudari' kelimesinden gelir⁴⁹.

Mitos ya da efsaneler... Yaşanmışlığı bir tarafa, insanın yaşadığı mekana aidiyetinin inşasında yerine hiçbir şeyin ikame edilemeyeceği bir harçtır. Tarihe bir tür kazık çakmak,

---

⁴⁹ Üsküdar'ın bu ilk dönemi için bkz. Mehmet Nermi Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003), 1/21-28.

Semavi Eyice bu ihtimalin inandırıcı olmadığı kanaatindedir. "Fetihden Önce Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/17.

tarihin içinde kök salmak hatta bir dereceye kadar –tarih yazıcıları marifetiyle- tarih inşa etmek olan bu ameliye modernleşme öncesinde insanların suya ihtiyaçları kadar hayati bir meselesidir.

Evliya Çelebi'nin Üsküdar'ın isminin menşei konusunda şehrin önceki adlandırmaları olan Hrisopolis, Krysopolis, Scutari ve benzerlerini -zikretmeye gerek bile duymadan- bir çırpıda atıp, eski ev anlamındaki 'Eskidar'a ulaşması yukarıda bahsettiğimiz çabanın mümtaz bir misalidir. Müellifimiz mekanı şehrin yeni sahiplerine/bizlere o kadar mal etmiştir ki, büyük bir özgüven içinde şöyle kurgular⁵⁰:

“(...) Anınçün Eskidar derler, Üsküdar galattır”.

Bu cümle, *ilk* miladi sekizinci asırda veliaht Harun Reşid komutasında gerçekleştirilen İstanbul muhasarasına iştirak eden tarihi şahsiyet, gönüllerin kahramanı Seyyid Battal Gazi'nin üç bin bahadırı ile Üsküdar'a gelişi ve burada konaklaması üzerine söylenmiştir. Bu 'eski ev' de, Battal Gazi'nin yedi sene oturduğu yerdir. Çelebi'ye göre Üsküdar'ın imarında Battal Gazi'nin hem ilk harcı hem sonrakilerin işini âsân edecek *duası* vardır⁵¹:

“(...) Ba'del-feth-i Ebu'l-feth dahi ma'mur olur. Amma zaman-ı Süleyman Han'da dahi ziyade âmâr olup ila yevmina hâzâ Battal Gazi duası berekatıyla ma'mur olmadadır(...)”.

Efendimiz'in (sav) İstanbul'un fethini müjdeleyip, fethedilenleri tebci ettiğİ meşhur “Konstantin bir gün mutlaka feth olunacaktır, onu fetheden asker (*ni'me'l-ceyş*) ne güzel asker, onu fetheden komutan (*ni'me'l-emir*) ne güzel komutandır”⁵² hadisi Müslümanların bir kıvılcığı olmuştur. Bu müjdeye nail olmak isteyenlerin ilk hedefi ve karargahı ise Üsküdar'dır. Harun Reşid (v. 809) 782'de henüz halife olmadan Üsküdar önlerine gelmişse de fetih bir türlü müyesser olmamıştır. Üsküdar'ın bu stratejik konumu 1096'da başlayan Haçlı istilalarında da gündeme gelmiş ve ordugah yeri olarak yine Üsküdar tepeleri seçilmiştir.

---

⁵⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 1/232. Evliya Çelebi'nin eserinde İstanbul için benzeri bir özgüvenle İslambol (“... Lisan-ı Âl-i Osmaniyân'da *İslambol* derler...”), demesi bunun bir diğeri örneğidir. *Seyahatname*, 1/24.

⁵¹ Çelebi, *Seyahatname*, 1/232.

⁵² *Ahmed bin Hanbel, Müsned*, 4/335. Bu hadis her ne kadar *Kütüb-i Sitte*'de yer almıyorsa da hadisin zayıflığına dair ulemadan bir kanaat de serdedilmiş değildir. İstanbul'un fethedileceğini haber veren ve bunların bir kısmı da *Kütüb-i Sitte*'de yer alan pek çok rivayet vardır (*Buhârî, Cihad*, 93, 157; *Ebu Davud, Cihad*, 22, *Fiten*, 6, *Melahim*, 3-4; *Tirmizî, Fiten*, 5; *İbn Mace, Cihad*, 11, *Fiten*, 35).

Üsküdar'ın Türklerin eline geçmesi ise büyük fethin bir yüzyıl öncesinde Orhan Gazi devrinde (hd 1326-1362) vuku bulur. 1352 yılında bir Venedik-Ceneviz mücadelesinde Orhan Gazi müttefiki Cenevizlilere yardım için Üsküdar'a bir süvari birliği gönderir. Bu yardım şehrin zaptıyla neticelenir. Ancak Konstantinapolis hala Bizans'ın elindedir ve bu da Üsküdar'ın iskan ve imarının henüz erken olduğu anlamına gelmektedir. 1402 Ankara Savaşı bozgunu ile Üsküdar'ın elimizden kısa süreliğine çıkışı bunun delilidir.

Bozgunun yaraları çabuk sarılır. Elli yıl sonra Kostantinapolis fethedilir (1453). Üsküdar bu büyük fetih ile artık bir daha çıkmamak üzere Türklerin eline geçer. Yeni sahipleri Üsküdar'ı kısa sürede imar ve iskan ile bir Anadolu toprağına çevirirler. Bunda kabaca iki kolaylık rol oynamıştır: i) Bölgede Bizans bakiyesi yok denecek kadar azdır (mesela, Kızkulesi, ayazmalar ve yeni ortaya çıkarılan meydandaki antik liman) ve ii) büyük fetihden önceki bir asırlık süre şehrin gayr-i müslim halkının başka diyarlara göç etmesi için yeterli vakti onlara vermiştir.

2.1.2. Büyük Fetihden (1453) Günümüze Üsküdar

Şehrin imarı fethin akabinde bizzat Fatih Sultan Mehmed (*ni'me'l-emir/ebu'l-feth*) ve kutlu askerleri (*ni'me'l-ceyş*) tarafından başlatılır, halefleri ile devam ettirilir. Mescit merkezli gerçekleşen imar karşımıza Müslüman mahallesini çıkarır. Şimdi Üsküdar mahalle olgusuna yakından bakalım:

Klasik Devir Osmanlı Şehir Hayatı

Klasik devir Osmanlı şehir hayatının en küçük birimi mahalle; mahallenin merkezi ise mescittir. Şehrin imarı ve iskanının başlangıç noktası olan mescitler, çok kere şehrin fethine iştirak eden paşalar ve komutanlar tarafından inşa edilirdi. Şehrin imarında da öncü olan komutanlar, savaş ganimetlerinin bir bölümü ile önce mescit, etrafına hamam, dükkan veya han inşa ederler; şehir halkı da evlerini bu binaların çevresine yapardı. Yani şehir halkının ibadet ihtiyacı için mescit/cami, temizlik ihtiyacı için çeşme, sebil, hamam, alış-veriş ihtiyacı için çarşı ve pazar şehrin ilk kurulan yapıları arasında yer almaktaydı. Bu ilk yapıları zamanla, eğitim için mektep ve medrese; ticaret için dükkan, bedesten, arasta; sosyal yardımlaşma için sebil, sadaka taşı; ölülerin defni için hazire ve mezarlıklar takip ederdi.

Mahallenin merkezinde mescidin yer alması köklerini 622 yılında Medine'ye hicret eden Efendimiz'in (sav) imara mescit (*Mescid-i Nebi*) ile başlamasından alır. Evini yanına, okulu da (suffe okulu, medrese) arkasına inşa eden Efendimiz (sav) İslam mahallesinin nüvesini tayin etmiş oldu.

Klasik dönemde mescit inşa etmek demek, mahalle kurmak demektir. İstanbul'un, fethinden müellifinin yaşadığı döneme kadar inşa edilmiş mescitler ve camileri hakkında en geniş bilgileri bize lutf eden Hüseyin Ayvansarayî (v. 1201/1787), *Hadikatü'l-Cevami* (1195/1781) isimli eserinde anlattığı mescitler ve camiler için eğer varsa "mahallesi vardır" kaydı koyması mahallenin o cami etrafında kurulduğuna ve imamının da mahallenin yöneticisi olduğuna işaret eder.⁵³ Caddenin imarından bahsettiğimiz bu bölüme mescitler ile başlamamız bu yüzdendir. Bu durumu izah eden Arakiyeci Hacı Cafer Mescidi'nin 1012/1603 tarihli kitabesi temsil gücü yüksek bir örnektir:

Arakiyyeci Hacı Cafer Çelebi

Mahallesi ve Mescid-i Şerifdir 1012.

Bu kitabe, bahsettiğimiz mahalle ve mescit arasındaki ayniyete işaret ediyor.

Yeni fethedilen yerin nüfusunun artıp mescidin/mahallenin ihtiyacı karşılamaması durumunda, civara yeni mahalleler kurulur, buna da işe mescit inşa ederek başlanırdı. Yeni mahallelerin ilavesi ile artık, şehrin Müslüman nüfusunun haftada bir kez (Cuma günü) büyük bir yerde (ulu cami/külliyeye) buluşmasını hazırlamaya sıra gelmekteydi. Büyük masraf ve siyasi nüfuz gerektiren böyle bir iş de çok kere şehrin fethine iştirak etmiş veya fetihden sonra şehri idare eden beyler/paşalar ile daha büyükleri ise ülkeyi idare eden sultanlarca yapılabilirdi. Artan ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitlenerek gelişen; tedavi için daruşşifa, fakir fukaranın iaşesi için imarethane, namaz vakitleri için muvakkithane, nefis tezkiyesi-kalp tasfiyesi için tekkeyi de ihtiva ederek *külliyeye* adını alacak olan yapı toplulukları şehir imarının en gelişmiş formunu oluşturacaktır.

---

⁵³ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Satı, Süleyman Besim, *Hadikatü'l-Cevami*, haz. Ahmed Nezh Galitekin (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001), 744 sayfa. Aynı eserde bir kısım külliye için 'mahallesi yoktur' kaydı düşmüştür. Bunlar da: Valide-i Atik (s. 589), Mihrimah (s. 593), Valide-i Cedid (s. 595). Var olanlar: Ayazma (s. 596), Büyük Selimiye (s. 601), Rum Mehmed Paşa (s. 606). Mahalle olup olmadığı belirtilmeyenler: Çinili (s. 590-2), Şemsipaşa (s. 602-5), İhsaniye Camisi (s. 637).

Mescid/cami-mahalle ilişkisini vermesi açısından şu istatistiki bilgilere de bakılabilir:

XVI. yüzyılda Edirne'de 134 mahalle 168 mihrab, Manisa'da aynı yüzyılda 34 mahalle ve mescid, Kayseri'de 1500'de 35 mahalle ve mescid, Musul'da 20 Müslüman mahallesinde 22 mescid bulunmaktaydı. Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü* (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001), 6.

Yine 1530'lara ait *166 No'lu Tahrir Defteri*'nde Gelibolu merkezindeki 56 Müslüman mahallesinin 49'u cami ve mescid 1'i zaviye, 1'i imaret adıyla anılmaktadır. Geriye kalan 8 gayr-i müslim mahallesinden ikisi Frenkler ve Yahudiyan, kalan 6'sı da kilisesi ile anılmıştır. Mustafa Kulu, "1530'da Çanakkale Yöresinde Yerleşme ve Nüfus", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi* 2 (2004), 223-3.

Bu sistemde binayı yaptıranı *bani* –bayan ise *baniye-*; ilk yapıma *imar*, tamirlere *ihya*, içerisinde yaptıranını, imar (veya ihya) tarihini ve bazen de yapım sebebini anlatan mermer levhalara ise *kitabe* denir. Binaların bir tür kimlik kartı anlamına gelen bu levhalar, giriş/cümle kapısı üstü gibi görülebilir yerlerine asılmaktadır. Bu tür hayır müesseselerini yaptıranın ödülü hayır sahibi anlamına gelen *sahibü'l-hayrat/sahibetü'l-hayrat* olarak anılmaktadır. Halk üzerinde muteber bir nam olan *sahibulhayratlık* kitabelerde özellikle belirtilmektedir. Bugün gündoğumu Caddesi'nde yer alan Ahmediye Külliyesi'nin yerindeki ilk mescidin (Kefçe Dede Mescidi) banisi Kefçe Dede'nin mezar taşında yazılanlar buna misaldir:

Sahibu'l-hayrat merhum Kefçe Dede ruhuna Fatiha Sene 947.

Mescitlere minber ilavesi ile Cuma namazlarının kılınmasına hazır hale getirilmesine “minber vaz'ı” denir ve bu durum padişah iznine bağlıdır. Klasik devirde birden fazla minareli cami yapmak ancak sultan ailesine mensup olmak ile mümkündü. Bunları diğerlerinden ayırmak için -sultanın çoğulu demek olan- *selatin camileri* denir. Üsküdar'ın selatin camileri: Yeni Valide, Atik Valide, Selimiye, Ayazma, İhsaniye ve Mihrimah Sultan camileridir.

Mescidin idarecisi olan imamlar klasik devir şehir hayatında mahallenin de idarecileridir. Günümüzde vazifeleri dini alan ile sınırlı olan imamlar, bahsi geçen dönemde devletin her türlü işinin mahalle ölçeğindeki temsilcileri idiler.

Toplum içinde saygın bir yere sahip olanlar vefatlarında türbeye defnedilirlerdi. Türbe denilen anıt mezar, çok kere merhumun takipçileri tarafından inşa edilirdi. Şehrin manevi mimarları olan bu kimselerin türbelerinin bir kabir ya da bedenlerini ihtiva etmeyip, hatıralarını yad etmek için dikilen bir makam (taşı) olması aslında önemli değildir. Aslıolan şehir sakinlerinin merhumun ‘var’lığını hissederek, duydukları övünç ve güven duygusudur. Mesela, Karacaahmed Sultan'ın türbesi aslında bir makamdır. Bu ziyaretçileri için kayda değer bir şey değildir. Belki de makamlar kabir yoksunluğunu bir tür telafi etmek için veya bölgeyi ‘şen’lendirmek için ihdas edilmiştir.

İstanbul'un geneli için türbe (veya makam) hiyerarşisinden bahsetmek mümkündür. Sıralama -yapanın mensup olduğu geleneğe göre- itibari olsa da her tasnifin ilk sırasında sahabe türbeleri yer alır. Bunların içinde de en prestijlisi Sevgili Peygamberimizi (sav) Medine'de, evinde, evi yapılanı kadar ağırlayan (*mihmandar-ı Resul*) ve onun müjdesine nail olmak için ilerlemiş yaşına rağmen İstanbul muhasarasına iştirak eden Eyüp Sultan'dır (Ebu Eyyüb el-Ensari). Türbe sahip olduğu prestijden ötürü padişahların kılıç kuşanma

(*taklid-i seyf*) merasimlerine ev sahipliği yapardı. Listenin ikinci ve üçüncü sırasında Orhan Gazi ile birlikte gelen erenler (Kartal Baba, Gözcü Baba, Eren Baba) ve Büyük Fethi (1453) iştirak eden kutlu askerler (*ni'me'l-ceyş*) yer alır. Kutlu askerlere evliya muamelesi yapılması da Efendimizin (sav) İstanbul'un fethine dair müjdesindedir. Üçüncü sırada da fetihten sonra şehrin daha çok manevi mimarları yer alır: Aziz Mahmud Hüdayî, Merkez Efendi gibi. Tasniflerdeki asıl itibarlık bundan sonra başlayacaktır.

Modernleşme öncesi dönemde şehrin ilk sakinlerinin aidiyet duygusunu inşada, sonrakilerin mekanı benimseyişlerine katkı sağlayan duygusal saiklerden biridir, bir Allah dostuna komşu olmak. “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyiniz, onlar diridirler de siz idrak edemezsiniz” (Bakara Suresi, 154), ayet-i celilesine inanan biri için Allah dostlarının ölü ya da diri oluşlarının mühim olmadığını, bu dünyadan göçenlerine de diri muamelesi yapıldığını söylemek mümkündür. Mescit dahilinde türbe, külliye dahilinde ise hazire denilen küçük mezarlıkların mahallenin içinde, bazen de merkezinde yer almasının, mahalle sakinlerini rahatsız etmesi şöyle dursun, yer yer zaman iftihar vesilesi oluşu bundandır.

Özetle, bu türbe ve makamlar, mahallî bilincin/mahalle bilincinin oluşumunun manevi harcı temsil ederler. Yani iskan bir anlamda, bir mescit etrafına kümelenip (*maddi öge*), mümkün olduğu ölçüde bir Allah dostuna –diri veya ölü (türbe/makam)- komşu olmak (*manevi öge*) demektir.

Evliya İnancı

Evliya, yardım eden, koruyan; yardım edilen, korunan” anlamlarındaki ‘velî’ kelimesinin çoğulu olup, dilimizde tekil anlamda kullanılır. Kur’an’da pek çok yerde Allah müminlerin, müminler Allah’ın; müminler müminlerin velîsi/dostu olduğu yazar (el-Bakara 2/257, Al-i İmran 3/68 vd.; kelimenin tek kullanım şekli bu yukarıda saydıklarımız değildir elbet). “Mümin kullarına yardım eden, onları koruyan, işlerini gören, onların yakını ve dostu” anlamlarına gelen ‘el-Velî’ de Allah’ın isimlerinden biridir.

Halk arasındaki ‘evliya’ inancının temelini teşkil eden, tasavvufta geçtiği şekilde velîlik, istikrarlı bir şekilde ihlasla yapılan kulluktan hasıl olan bir makamdır. Şeyh, mürşid, ermiş, eren, rical/ricalullah, abdal, kutub, gavs, üstad, arif, derviş, kelimeleri de halk nazarında benzer anlamda kullanılır.

Velîleri halk nazarında makbul kılan hususiyetlerinin başında dualarının makbul olduğuna dair inanç gelir. Himmeti umulan velînin gadrinden de çekinilir. Bu inançta velînin hayatta olup olmaması mühim değildir. Velînin ‘tasarruf’u devam eden bir şeydir. Tezahür ettiğinde ‘keramet’ olarak algılanır, anlatılır.

Velîlerin hiyerarşisi de vardır. Üçler-yediler-kırklar, gavs-kutub-evtad, bu hiyerarşinin ifadesinde kullanılan adlandırmalardandır.⁵⁴ Velînin istirahatgahı olan türbesi veya namına atfedilen makamını ziyaret, kullandığı mekan veya eşyaya hürmet bereket vesilesi addedilir, bu gelenek ‘teberrüken’ nesilden nesile icra edilir.

2.2. Osmanlı Döneminde Üsküdar’da Etkili Olan Tarikatlar ve Tekkeleri

Bu bölümde Osmanlı dönemi Üsküdar’ında etkili olan tarikatlar ve tekkelerine odaklanılacaktır. Çalışmamızın neticesine göre Üsküdar’da turuk-ı aliyyeden temsil edilmeyen tek tarikat Şazelîliktir.

2.2.1. Halvetîlik ve Üsküdar Halvetî Tekkeleri

Halvetîlik bugünkü Azerbaycan’da, Ömer el-Halvetî (v. 750/1349 veya 800/1397) tarafından kurulmuş, Yahya-yı Şirvanî (v. 870/1466) tarafından sistemleştirilmiş (*pîr-i sani*), merkezinde Hak ile beraber olmak için halktan bir süre uzak kalmanın (*halvet*) yanında devranî zikrin yer aldığı, 40’tan fazla kol ve şubesi ile İslam dünyasının en yaygın tarikatıdır⁵⁵.

Ömer Halvetî ilkin amcası İbrahim Zahid-i Geylanî’nin (v. 705/1305) halifesi Ahi Muhammed Halvetî’ye (v. 780/1378-9) intisap etmiş, vefatı akabinde de onun Geylan/Heri’deki irşad makamına geçmiştir. Ardından Hoy ve uzun süre ikamet edeceği Mısır’a giden Ömer Halvetî dönüşünde vefatına değin ikamet edeceği Tebriz’e yerleşmiştir.

Amcası Ahi Muhammed’in şeyhi İbrahim Zahid-i Geylanî’nin müesses hale gelememiş Zahidiyye neşesi Ömer Halvetî ile Halvetîlik, diğer halifesi Sadreddin Erdebilî ile Safeviyye ve ondan neşet eden Bayramiyye ve Bayramiyye’den neş’et eden Celvetiyye olarak tarikatlar tarihinde yerini almıştır.

Ehl-i Sünnet dairesi içinde ehl-i beyt muhabbeti ile temayüz eden Halvetîliği asıl kurumsal kimliğine kavuşturan Yahya-yı Şirvanî’dir. Tertip ettiği *Vird-i Settâr*’ı ile tarikatın esaslarını sistemleştirmiş, 360 halifesi, 10 bin civarında dervişi ile tarikatın Anadolu’dan Balkanlara, Güney Asya’dan Kuzey Afrika’ya kadar çok geniş yayılmasında öncü olmuştur.

Halvetîliğin Anadolu’ya yayılışı Anadolu’nun muhtelif yerlerinden Şeyh Yahya’nın şöhretini duyup, kendisinden istifade için gelen ve dervişi olup Anadolu’ya geri dönenlerin

⁵⁴ Süleyman Uludağ, “Velî”, *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/24-5.

⁵⁵ Halvetîlik için bkz. Baha Tanman, “Halvetîlik”, *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993), 3/533-5; Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/393-5; Semih Ceyhan, “Halvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 695-778.

vasıtasıyladır. Bu öncü halifelerin başında Muhammed Bahaeddin Erzincanî, Habib Karamanî ve Dede Ömer Ruşenî gelmektedir. Tarikat pîr-i sani Şeyh Yahya'dan itibaren Cemaliyye, Ruşeniyye, Şemsiyye ve Ahmediyye olmak üzere dört ana kola bunlar da ana koldan pek çok alt kol, şube ve alt şube ile toplam 58 şube olarak temsil edilecektir⁵⁶.

Tarikatın İstanbul'un gündelik hayatına girişi II. Bayezid döneminde (hd. 1481-1512) Halvetîliğin Cemaliyye kolunun pîri Cemal-i Halvetî (v. 1496) ile başlar. Sadrazam Koca Mustafa Paşa'nın (v. 1512) eski bir Bizans manastırını camiye tahvil edip Şeyh Cemal Efendi'ye tahsis etmesi ile bugün Koca Mustafa Paşa Tekkesi olarak bilinen ve 1925'e kadar Halvetîliğin asitanesi olacak tekke tesis edilmiş olur. 13'ü bu şehirde kurulmuş, temsil edildiği 20'ye yakın şube ve onlara bağlı tekkeleri ile İstanbul tasavvufi hayatının en geniş tekke organizasyonuna sahip olan Halvetîlik bu gücünü yetiştirdiği dirayetli şeyhlerden, tarikat usulündeki esneklikten almaktadır. Nitekim Yedi ismi (lâ ilâhe illallah, Allah, hu, hak, hay, kayyum, kahhar) temel alan seyr-i süluk usulü kol kurucularının içtihatları ile artıp azalabilmektedir. Dönem dönem sema ve devran temelinde tasavvufi hayata dönük şiddetli saldırılar kudretli Halvetî şeyhlerinin direnişi ile bertaraf edilebilmiştir.

2.2.1.1. Nasuhî Asitanesi

Salacak Mahallesi'nde, Doğancılar'da, Tunusbağı Caddesi üzerinde ve Doğancılar Parkı karşısında, 364 ada, 12 ve 13 parsellerde⁵⁷ yer alan mescit-tevhidhane, türbe, selamlık, haremlik, hazire ve çeşmeden oluşan Üsküdar'ın Hüdayî Asitanesi'nden sonra ikinci büyük asitanesidir.

Halvetîliğin Şabanî alt kolunun Nasuhî şubesinin pîr makamı ve asitanesi olan bu tekkenin ilk dönemi muğlaktır. Ayvansarayî dergahın Şeyh Nasuhî Mehmed Efendi (v. 1718) muhiplerinden Sultan IV. Mehmed'in kızı Hatice Hanım'ın eşi Sadrazam Damad Moralı Hasan Paşa (v. 1125/1713) tarafından⁵⁸ inşa edildiğini ifade ederken, son şeyh Ahmed Kerameddin Efendi, dergahın başka bir Hasan Paşa tarafından başlatılıp, ödenek yokluğundan yarım kalması üzerine bizzat Nasuhî Efendi tarafından tamamlandığını iddia eder⁵⁹. Halbuki Hasan Paşa (belgede bende-i Hasan) Temmuz 1704'te (Safer 1116) mescitte

⁵⁶ Ceyhan, "Halvetiyye", 707.

⁵⁷ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 18; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 100.

⁵⁸ Ayvansarayî, *Hadika*, 639-40.

⁵⁹ "Hadikatü'l Cevami, bu dergah ve caminin Veziriazam Damad Hasan Paşa tarafından inşa edildiğini yazıyorsa da, hakikat öyle değildir. Ancak, Paşa'nın bu makama mülkiyet dışında bazı vakıflar tesis etmiş olduğu malumdur. Dergah ve caminin inşası şöyle bir seyr takip etmiştir: Buranın inşasına mübaşeret eden, Çelebi namıyla da maruf olan ve Yeniçeri Ağalığıyla Enderun'dan çıkarılan diğer bir Hasan Paşa'dır. Şu kadar var ki bu zat, vadini ifa edemediğinden inşaatın ikmali

cuma namazının kılınabilmesi için gerekli olan minber ilavesinin (*minber vaz'ı*) ricasında şöyle diyecektir⁶⁰:

“(…) Bu kullarının inşa ettiği cami-i şerifte ikamet-i Cuma için vaz'-ı minber idüb hatabe-i hümayuna izn-i ali erzan buyrulmak babında emr u ferman veliyyü'l-emrindir”.

Neticede yapımı 11. asrın sonlarında veya en geç sonraki asrın başlarında tamamlanan⁶¹ dergahın tesis edildiği dönemde iki güçlü vakfa sahip olacaktır. Bunlar da, 1691 (1102) tarihli vakfi bani Hasan Paşa'nın vakfi⁶² ile eşi IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın (v. 1743) 1719 (1131) tarihli vakfidır⁶³.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 35), *Tomar* (v. 30^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Hacı Nasuhî Mehmed Efendi (v. 17 Ramazan 1130 / 14 Ağustos 1718). Tekkenin Kurucu Şeyhi Nasuhî Mehmed Efendi 1648 (1058) veya 1653'te (1063) Üsküdar

---

keyfiyeti yine Nasuhî Hazretlerinin şahsına nasib olmuştur. Çelebi Hasan Paşa inşaat masraflarını ödeyemeyip, işçiler ve anaf [esnaf, olmalı] istihkaklarının tesviye için, mal sahibi sıfatıyla Nasuhî Hazretlerine müracaat ettiklerinden, ziyadesiyle üzülmüş olan müşarünileyh, borçların hepsini ödeyerek binanın maddeten de sahibi olmuştur”. Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Şeyh Muhammed Nasuhî Hayatı, Eserleri, Divanı, Mektupları* (İstanbul: Alem Tic. Yayıncılık ve San. Ltd. Şti., t.y.), 13-14. Kerim Kara'ya göre 1099 (1688) inşası tamamlanan dergah aynı yılın Kadir gecesini (25 Temmuz 1688) Galata Mevlevîhanesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'nin de hazır bulunduğu bir merasimle açılmıştır. Hatta açılış münasebetiyle devrin şairlerinden Zamirî'nin, her mısraı ebcedle 1099 tarihini veren 13 mısralık bir manzumesi vardır. Kara, “Mehmed Nasuhî”, 500-1.

⁶⁰ BOA, AE. SAMD. III. Nr. 60/6051.

⁶¹ Tabibzade'ye göre 1099, Muhyiddin Efendi'ye göre 1117'de tamamlanmıştır.

⁶² Vakfiyesine henüz ulaşamadığımız vakfin varlığını ilgili arşiv belgelerinden öğreniyoruz. Mesela: BOA, C. EV. Nr. 116/5777 (5 Safer 1219 / 16 Mayıs 1804).

⁶³ İlgili vakfiyeye henüz ulaşamadık. Vakfiye özeti *1341 Defteri*'nde yer alıyor (no: 158). Buna göre: “Valide-i müşarun ileyhanın 1131 [1718-9] tarihli vakfiye-i mukayyedesinde Üsküdar'da şeyh Mehmed Nasuhî Efendi'nin ~~zaviyesi bina eylediği tekkesi şeyhine ve cami-i şerif hademesi olan ve tekke-i mezkurede~~ hatib ve imam ve müezzin ~~olanlara~~ ve sair hademesine ~~ve zaviyesi~~ ve dervişanına vezaif ve taâmmiye tahsis itmiştir”.

Bir arşiv belgesinde geliri vakıftan karşılanmak üzere tayin edilen vazife ve ücretler şöyle gösterilmiştir:

Şeyhe 15, hatibe 10, İmama 15, birinci müezzine 5, ikinci müezzine 4, hücre sakinlerinden 10 kişiye 2'şer (toplam 20), 10 kişi eczahana 2'şer (toplam 20), nokta-i eczaya 1, fukara yemekliğine 20, 3 devirhana 2'şer (toplam 6), ser-mahfel devre 2, nathana 2, muarrife 2, birinci zakire 3, ikinci zakire 2, mihrap için balmumu (*şem'-i asel*) ve yağ mumuna (*şem'-i revgan*) 10, cami için zeytinyağı 5, minare için zeytinyağı 5, serraca (*at eğercisi?*) 2, kandil bahası 1, rah-ı abiye (*su yolu?*) 2, vakıf muhasebecisine (*cibayet-i akarata*) 6, toplam 159 akçe BOA, C. EV. Nr. 433/21943 (19 Cemaziyevvel 1219 / 26 Ağustos 1804).

Toygar Tepesi, Bulgurlu Mescid yakınında doğmuş⁶⁴, bu yüzden "Nasuhî-i Üsküdarî" olarak tanınmıştır. Annesi Afife Hatun⁶⁵, babası sipahi ağalarından Seyyid Nasuh Bey'dir. Babasının ismi ile meşhurdur.

Bir müddet sonra Üsküdar'da, Kefçededede Mahallesi'nde Ahmediye Camii karşısında bir eve taşınan Mehmed Efendi, burada iken Halvetîliğin Şabanî koluna bağlı Karabaşî kolunun müessisi Karabaş-ı Velî Şeyh Ali Alaeddin Efendi'ye (v. 1097/1686) intisab etmiştir. Genç yaşında seyr-i sülukunu tamamlamış (25 veya 27. yaş, 1085/1674), şeyhinin işareti ile Mudurnu'da Sunullah Efendi Zaviyesi'nde irşada başlamıştır. Şeyhinin Limni'de sürgünde bulunduğu yıllarda (1679-1683) ziyaretine gitmesi aynı yerde sürgünde olan Niyazi Mısrî ile tanışmasına vesile olacaktır.

Şeyhinin izni ile yerine halifesini vekil bırakarak Üsküdar'a dönmüş ve şeyhinin hicreti öncesi kendisine tac-ı şerifini giydirmesi ile Doğancılar'da Çakırcı Hasan Paşa ile Süleyman Paşa camilerinde irşada başlamıştır. Yaklaşık iki sene sonra Damad Hasan Paşa'nın adına yaptırdığı tekkeye yerleşmiştir. III. Ahmed tarafından 1705 (1117) yılında tayin edildiği Eyüp Sultan Camii "kürsü şeyhliği" sırasında söylediği iddia edilen bazı sözlerden ötürü bir ara (1714 - 1717) Kastamonu'ya sürülmüştür⁶⁶.

Hz. Muhammed'in (sav) miracını konu edinin manzum eserler olan miraciyelerin ilk örneklerine 12. asırda rastlanılmışsa da, miraç kandillerinde besteli olarak icrası adeti 17. asırda Nayî Osman Dede ile başladığı kabul edilmektedir.

Aktarıldığına göre bir Şeyh Mehmed Nasuhî Efendi, kandil gecesini dergahta bulunan Nayî Osman Dede'den dergahında miraç kandiline mahsus bir eser yazıp bestelemesini ister. Osman Dede de bir süre sonra yedi bölümden oluşan miraciyesini kaleme alıp bestelemiştir. Çok beğenilen eser önce bu dergahta ardından miraç kandillerinde sair dergahlarda okunması adet haline gelir⁶⁷.

---

⁶⁴ Kerim Kara, "Mehmed Nasuhî", 500. Mustafa Tatçı ilk tarihin daha doğru olduğunu düşünmektedir. *Üsküdarlı Mehmed Nasuhî Halvetî Hayatı ve İlahileri*, 5.

⁶⁵ Revnakoğlu annesinin yer belirtmeden Karacaahmet'te medfun olduğunu bildiri. Çift şahideli başlıksız, sülüs yazılı kitabesi şudur:

Hüvel Bakî / Kutbülarifin eş-Şeyh / Nasuhî Efendi Hazretlerinin / Valide-i muhteremesi merhume / ve mağfure Afife Hatun / Ruhuna Fatiha. Sene 1065. CSRA, no: 66.

⁶⁶ Hz. Nasuhî'nin Kastamonu sürgünü hususi bir tebliğin konusu olmuştur. Ahmet Önal, "Üsküdarlı Şeyh Mehmed Nasuhî Efendi'nin Kastamonu'ya Sürgünü", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 2/203-215.

⁶⁷ Mustafa Uzun, "Miraciye", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/135-40.

Bu usul yakın zamana kadar devam etmiş anlaşılır. Nitekim Revnakoğlu Arşivi'nde yer alan 1 Haziran 1951 tarihli bir gazete küpüründe (gazetenin adı okunamıyor, üç kelime gibi?) "İkinci Miraciye Töreni" yarınki Cumartesi günü (2 Haziran) öğleden sonra İsmail Avni Erkmenkul ve

Tefsir-i Şerif (9 cilt), *Risale-i Rüşdiyye*⁶⁸, *Risale-i Fahriyye*, *Risale-i Velediyye*, *Cemü'l-Ehadis*, *Mürasele-i Pîr (Mükaşefat-ı Vakıat, Şerhi Gazel-i Mısrî-i Niyazı)* ve *Divan-ı İlahiyyat* adlı eserlerin müellifi olan Mehmed Efendi tasavvuf yolunda 300 kadar derviş i irşad etmiş, başta oğlu Alaeddin Efendi olmak üzere 24 halife yetiştirmiştir⁶⁹.

Devrinin önde gelen sufilerinden olan Mehmed Efendi bağlı bulunduğu tarikatın Nasuhî kolunu tesis etmiş, bu kol İstanbul'un yanı sıra Libya, Tunus ve Cezayir gibi Osmanlı'nın Kuzey Afrika vilayetlerine kadar yayılmış, tekkesi de bu kolun asitanesi kabul edilmiştir. Nasuhîlikten Çerkeşî kolu (Şeyh Seyyid Mustafa Çerkeşî, v. 1914), Çerkeşîlikten de Kuşadavî (Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi, v. 1845) ve Geredevî (Geredeli Şeyh Halil Efendi, v. 19. asrın ortaları) kollarına neşet etmiştir⁷⁰.

Dergahında 30 yıldan fazla şeyhlik yapan Mehmed Efendi vefatında tekkedeki türbesine defnedilmiştir. Vefatına *Rehber-i tarikat* (1130) terkibi düşülmüştür⁷¹.

Türbesinin hacet penceresi üzerinde, “*Makam-ı evliyadır, menba’-ı fez ü fütuhîdir / Edeble dahil ol sufi bu Dergah-ı Nasuhî’dir*” yazar. Bu beyit Topkapı civarındaki Ümmi Sinan Tekkesi Şeyhi Zekâî Efendi’ye aittir.

Şeyh Nasuhî Efendi’nin eşi Hatice Hanım’dan Alaeddin, Zuhurî (v. 1130 (1717-8) ve Ahmed (v. 1174/1760-1) adlı üç erkek, Raziye, Saliha ve Hanife adlı üç kızı vardır. Alaeddin Efendi babasından sonra posta oturacaktır. Diğer iki oğlu vefatlarında hazireye defnedilecektir⁷².

2. Nasuhî Efendi’nin büyük oğlu Şeyh Ali Alaeddin Efendi (1102/1690 – 1165/1751-2). Babasının geleneğini devam ettirmiş, çağdaşı Gülşenî Hasan Sezaî, Salahaddin Uşşakî, Nayî Osman Dede Efendi ve Haşim Efendi gibi şeyhler ile yakın ilişkileri olmuştur.

Hubcuoğlu ayinhan Hafız Mehmet Şakir Çetiner ve arkadaşlarının idaresinde Osman Dede’nin şaheseri ‘Miraciye’nin okunacağını, miraciye hakkında Ceman Server Revnakoğlu’nun kaleminden bir tetkik yazısının Pazar günü gazetede neşredileceği müjdesini vermektedir. *CSRA*, no: 66. Bu gelenek o kadar sevilecek ki, bu gayeye matuf vakıflar veya vakıflar içinde hususi başlıklar bulunacaktır.

⁶⁸ Musa Yıldız, “Üsküdarlı Nasuhî Efendi ve Er-Risaletu’r-Ruşdiyye’si”, *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/384-391.

⁶⁹ Tatçı, *Üsküdarlı Mehmed Nasuhî Halvetî Hayatı ve İlahileri*, 16-18

⁷⁰ Kara, “Mehmed Nasuhî”, 500-1; Tatçı, *Üsküdarlı Muhammed Nasuhî ve Divanı*, 11-45; a.mlf., *Üsküdarlı Mehmed Nasuhî Halvetî Hayatı ve İlahileri*, 1-40.

⁷¹ *CSRA*, no: 66. Diğer iki tarih “*Hay şeyhim Nasuhî*”, “*Nasuhî son demi yâ Hak deyip azm-i bekâ etti.*” Kara, “Mehmed Nasuhî”, 501.

⁷² Tatçı, *Üsküdarlı Mehmed Nasuhî Halvetî Hayatı ve İlahileri*, 9.

Kırk yıla yakın şeyhlik yapan Alaeddin Efendi vefatında babasının yanına defnedilmiştir. Sandukası önünde vaktiyle şu levha varmış⁷³:

Kutbularifin ve sertacü'l-kemalin Nasuhîzade Alaeddin Efendi, 1168.

3. Şeyh Alaeddin Efendi'nin oğlu **Şeyh Mehmed Fazlullah Efendi** (3 Şaban 1144 / 1 Şubat 1732 – 23 Zilhicce 1218 / 4 Nisan 1804). Bir aralık Şehremini'ndeki Halvetî **Firaz Mehmed Efendi Tekkesi** şeyhliğine getirilmişse de bir süre sonra meşihatı kaldırılarak yerini **Zekâî Efendi'ye** terk etmiştir (*kasr-ı yed*)⁷⁴. Türbenin hacet kapısı üzerindeki kitabe bu Zekâî Efendi'ye aittir.

Yarım asra yakın şeyhlik yapan Mehmed Efendi vefatında Nasuhî Efendi türbesine defnedilmiştir. Sandukası dedesinin solundadır⁷⁵.

Meşihat Fazlullah Efendi'nin vefatının ardından iki oğlu Şemseddin ve Alaeddin Efendiler arasında müştereken taksim edilecektir⁷⁶.

4.1. Fazlullah Efendi'nin büyük oğlu **Şeyh Abdurrahman Şemseddin Efendi**⁷⁷ (17 Şaban 1173 / 4 Nisan 1760 – 7 Zilkade 1249 / 18 Mart 1834).

Şemseddin Efendi vefatında Nasuhî Efendi türbesine defnedilmiştir. Sandukası önündeki levhada vaktiyle şunlar yazılı imiş⁷⁸:

Şeyh Şemseddin Efendi kutb iken / Eyledi semt-i bekaya irtihal / Düşdü bir tarih-i zîver fevtine / Eyledi Şems Efendi irtihal. 1249.

4.2. Fazlullah Efendi'nin diğer oğlu **Mehmed Alaeddin Efendi** (v. 21 Şevval 1223 / 21 Aralık 1808). Müşterek meşihatları altında tekkenin gelirlerine dair iki vesikaya tesadüf ettik. Bunlar da (i) 24 Eylül 1805'te (29 Cemaziyelahir 1220) zaviye fukarası yemekliği için

---

⁷³ Haskan, *Üsküdar*, 1/294.

Levhadaki tarih 1168 ise de *Silsilename* ve *Tomar*'da 1165 tarihi verilmiştir. Biz bu tarihleri tercih ettik.

⁷⁴ *Tomar*, v. 30^a.

⁷⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/294.

⁷⁶ Meşihatın taksimine dair vesikaya henüz ulaşamadık. Hemen aylar sonraki bazı tevcihler müştereken meşihata delil teşkil etmektedir. Tekkeye mülhak vakıflardan aynı zamanda bani Sadrazam-ı esbak Hasan Paşa'nın Vakfi'ndan olmak üzere zaviyesinin hitabet ve imamet vazifeleri mutasarrıfı olan Ali Efendi'nin erkek çocuksuz vefatı üzerine *şeyh-i zaviye* Şemseddin ve Alaeddin efendilere 16 Mayıs 1804'te (5 Safer 1219) tevcih edilmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 116/5777.

Yine Mehmed Efendi'nin vefatı akabinde tekkeye mülhak vakıflarından biri olan baninin eşi Hatice Sultan Vakfi'ndan şeyhe aylık olarak verilen 40 kuruşun iki evladına ödenmeye devamı için izin istenmişti. Mütevellisi Abdullah Efendi'nin kaleme aldığı istida Şeyhülislam Salihzade Ahmet Esad Efendi'nin (hd. 1803 - 1806) işaretleri üzerine 26 Ağustos 1804'te (19 Cemaziyellevvel 1219) uygun görülmüştür. *BOA*, C. EV. Nr. 433/21943.

⁷⁷ Şemseddin Efendi'nin adı 19. yüzyılın ilk çeyreğine ait *Darü's-saltanatı'l-aliyye*'de (no: 81) Fazlızade Mehmed Şemsi; *Silsilename*'de de Abdurrahman Şemseddin olarak verilmiştir.

⁷⁸ Haskan, *Üsküdar*, 1/294.

Filibe canibinden gelen ocaklık pirinçten 106 kile pirinç tahsisi⁷⁹ ile (ii) babası **Fazlullah Efendi'nin İstanbul Gümrüğü'nden mutasarrıf olduğu günlük 95.5 akçenin Alaeddin Efendi ile kızı Şerife'nin üzerlerine kaydı**⁸⁰.

Alaeddin Efendi'nin 5 yıla yakın şeyhliğinin ardından kardeşinden evvel vefat etmiş, hazireye defnedilmiştir⁸¹. Tarikat sikkeli şahidesi şudur:

Allahül-Bakî, Kutbülarifin Hazret-i Nasuhîzade Fazlullah Efendi'nin mahdum-ı mükerremeleri merhum eş-Şeyh Alaüddin Efendi'nin ruhuna el-Fatiha fi 21 Şevval 1223.

5. Şemseddin Efendi'nin oğlu Mehmed Muhyiddin Efendi (1245/1829-30 – 28 Zilkade 1315 / 20 Nisan 1898). İlk Kuşadalı İbrahim Efendi'ye onun vefatı ile de Sofular Tekkesi Şeyhi Ömer el-Fuadî-i sani Efendi'ye intisap etmiştir. Babasının vefatında beş yaşında idi. Yaşının küçüklüğünden ötürü kendisine 4 yıl Hüseyin Efendi adlı biri vekalet etmiştir⁸².

Muhyiddin Efendi'nin meşihatı zamanında, 19. yüzyılın ortalarına doğru tekke tamir ister bir hale gelmiştir. Şeyh Muhyiddin Efendi'nin, talebi ile başlatılan süreçte tamirin yapılan keşfi ile **91.879.5 kuruşa** gerçekleştirilebileceği anlaşılmıştır. Masrafların hazinece karşılanmasının uygun görüldüğü tamir talebi 11 Eylül 1849 (23 Şevval 1265) tarihinde Sadrazam tarafından arz edilmiş, bir gün sonra Sultan Abdülmecid (hd 1839-1861) tarafından onaylanmıştır⁸³.

Tamirin üzerinden bir yıl geçtikten sonra (Aralık 1850) kaleme alındığı tahmin edilen bir Sadrazam tezkiresinde, Evkaf Nazırı'ndan gelen takrire göre Nasuhî Dergahı'nın tamirinin bitmek üzere olduğu, keşif dışı yerler için ilave 2.900 küsür kuruşa ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir⁸⁴.

⁷⁹ BOA, AE. SSLM. III. Nr. 10/533; Mustafa Özsaray, *19. Yüzyıl Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet Tekke İlişkileri*, (İstanbul: İz yayınları, 2021), 170.

⁸⁰ Üzerinde tarih yer almayan belgeye arşivciler tarafından 29 Mayıs 1807 (21 Rebiulevvel 1222) tarihi verilmiştir. BOA, AE. SSLM. III. Nr. 417/23947.

⁸¹ Alaeddin Efendi'nin küçüklüğünün yanında, meşihatının ağabeyine göre azlığından (ağabey 30, kendisi 5 yıl) olsa gerek *Silsilename* ve *Tomar*'da ismine yer verilmemiştir.

⁸² *Tomar*, v. 30^a; Vassaf, *Sefine*, 4/79.

Vekilin ismi 1250/1834 tarihli *Surname*'den (no: 134), vekalet süresi de Meşihat Arşivi'ndeki ilgili belgeden alınmıştır. Tabibzade'nin beyanı ile 1245'te doğan Muhyiddin Efendi Meşihat Arşivi'ndeki ilgili belgeye göre 8 yaşında iken 15 Şevval 1253'te (12 Ocak 1838) posta oturmuştur. İlgili arşiv belgesinde vekaletten de bahsedilmediğini belirtelim. MMA, Defter/Sayfa no: 1773/12.

⁸³ BOA, İ.DH. Nr. 201/11510.

⁸⁴ BOA, A.AMD. Nr. 26/73.

1268 senesi başında (1852) müceddeden inşa ve ihya olunan⁸⁵ tekkenin 4 Ocak 1853 (23 Rebiulevvel 1269) tarihli Evkaf-ı Hümayun Nazırı'na yazılan bir tezkireden öğrendiğimize göre tamirine harcanan masraflar 1 pul 30.698,5 kuruşu bulmuştur⁸⁶.

Tekkenin, tamirinden bahseden, 1266 tarihli⁸⁷ bugün türbenin caddeye bakan cephesine nakledilen kitabesi şudur:

*Şah-ı devran tevhid-aşına Abdülmecid Han'ın / Abd-i zatiyle Hakk kıl sun nam-
ı şevketin abad /*

*İder tevbe harab olmaklığa artık mebanîsi / Nasuhî Dergehi'n yaptı metin ol şah
lutf-ı icad /*

*Bu tarîhim olur üç beytle Üçler yeri / Ziver Nasuhî Hankâh'ın eyledi kutb-ı
cihan bünyad. 1266*

Tekke tamir edilmiş, sıra dervişanın yemekliğini arttırmaya gelmiştir. Tamir sırasında sözü alınan (*şifahen sadır olan irade-i seniyye*) yemeklik, Evkaf-ı Nezareti'ndeki görev değişikliğinden kaynaklanan bir sebepten ötürü unutulmuş, uygulamaya geçirilememiştir. "... Dergahın diğerlerine kıyasla misafirinin çok olduğu cihetle yemek yedirmekte zaruret ve darlık olduğu beyanı ile emsaline uygun bir tahsisatın verilmesini isteyen Şeyh Muhyiddin Efendi'nin muhtemelen 1856 (1273) yılı ilk yarısına ait arzuhali Meclis-i Vala'da mutalaa edilmiş, dergahın Matbah-ı Amire'den yıllık 954 kıyye (1 kıyye yaklaşık 1,3 kg) pirinç ile Üsküdar'daki Atik ve Cedid Valide Sultan imaretlerinden fodula (*ekmek*) ve Hatice Sultan Vakfi'ndan hizmetli gideri olarak yıllık 280 kuruştan başka gelirinin olmadığı anlaşılmıştır⁸⁸.

Yazışmalar devam etmiş, Evkaf'ın 8 Aralık 1858 (2 Cemaziyelevvel 1275) tarihinde Meclis-i Vala'ya havale ettiği tahririnde, Laleli Vakfi'ndan aylık 300 kuruş yemeklik tahsisi uygun görülmüştür⁸⁹. Meclis-i Vala'nın 19 Aralık 1858 (13 Cemaziyelevvel 1275) tarihinde uygun gördüğü tahsis, Sadrazam tarafından 23 Aralık 1858 (17 Cemaziyelevvel 1275) tarihinde arz edilmiş, Sultan Abdülmecid tarafından bir gün sonra onaylanmıştır⁹⁰.

⁸⁵ BOA, A.MKT. NZD. Nr. 196/28.

⁸⁶ BOA, A.MKT. MVL. Nr. 59/54.

⁸⁷ 1269'da tamamlanan tarih ile kitabe üzerindeki 1266 tarihi arasındaki farkın sebebi tespit edilememiştir.

⁸⁸ BOA, MVL. Nr. 175/74.

⁸⁹ BOA, MVL. Nr. 817/60.

⁹⁰ BOA, İ. MVL. Nr. 410/17842.

Tekkeye Laleli Vakfı'ndan yapılan ilk tahsis bu değildir. İki yıl evvelki, 30 Ekim 1856 (29 Safer 1273) tarihli bir irade-i seniyyeden öğrendiğimize göre, adı geçen vakıftan tekke dahilindeki hünkar kasrının (*mahfel-i hümayun*) ile diğer odaların mefruşatı için 8.986 kuruş tahsis edilmiştir⁹¹.

19. yüzyılın ilk yarısında vuku bulan Doğancılar yangını tekkeyi de harap etmiştir. Bir ev kiralayan Muhyiddin Efendi'ye 29 Temmuz 1860 (10 Muharrem 1277) tarihinde tekkedeki tamir tamamlanıncaya kadar aylık 400 kuruş ev kirası tahsis edilmiştir⁹².

Tekkenin tamiri için Muhyiddin Efendi tarafından başlatılan sürece Rüstem Paşa dahil olmuş, masrafları üstlenerek tamire talip olmuştur. Evkaf'ın memnuniyet ile karşıladığı bu tamir işine başlanabilmesi için gerekli ruhsat 18 Mart 1863 (27 Ramazan 1279) tarihinde sadır olmuştur⁹³.

Altı ay gibi kısa bir süre içerisinde tamamlandığı anlaşılan tekkenin, açılışı için Rüstem Paşa'nın kaleme aldığı 5 Eylül 1863 (21 Rebiulevvel 1280) tarihli izin talebine dört gün sonra *müsbet* irade-i seniyye ile mukabele edilmiştir⁹⁴.

Tekkeyi daha evvel ahşap iken şimdiki şekli ile kargir olarak inşa edilen (*Dil-i derviş gibi yanmıştı ahşabi / Kargir eyledi inşa anı fahrü'l-vüzera*) tekkenin beş satırlık ihya kitabesi kapı üzerine yerleştirilmiştir. Bu kitabe de şudur:

*Hazreti kutb-u enam Şeyh Nasuhî benam / Sırrını eyliye takdis Cenab-ı Mevla/
Bu makam idi anın Hankâh-ı irşadı / Cism-i pakin yine bu hakde itdi ihfa /
Dil-i derviş gibi yanmıştı ahşabi / Kargir eyledi inşa anı fahrü'l-vüzera /
Didim ihlasla Asım iki tarîh-i tam / Eyledim hakdır Hazreti Pîr'e ihda /
Tekye-i Pir-i Nasuhîdir efendi bu mekan / Yapdı İzmîd yoluna mabedi Rüstem
Paşa 1280.*

İhyayı gerçekleştiren Rüstem Ebubekir Paşa (v. 1865) vefatında türbeye defnedilmiştir.

Çeyrek asır sonra tekkenin minaresi başta olmak üzere küçük çaplı tamire gereksinimi olmuştur. Yine şeyh efendi tarafından dilekçe ile durumdan haberdar edilen Evkaf Nezareti, yaptırdığı keşif sonrası yapılması gerekenleri 30 Temmuz 1891 (22 Zilhicce

⁹¹ BOA, İ.DH. Nr. 443/29262.

⁹² BOA, İ. MVL. Nr. 434/19162; İ. MVL. Nr. 839/29.

⁹³ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 380/73; A.MKT. MHM. Nr. 257/18; A. MKT. MHM. Nr. 258/33; İ. DH. Nr. 505/34353.

⁹⁴ BOA, İ. DH. Nr. 514/34979.

1308) tarihli takriri ile Şura-yı Devlet'e havale etmiştir. Bu takrire göre, “mescidinin açık ve cemaatinin de çok olduğu”, tekkenin daha Sultan Bayezid Han-ı veli evkafı varidatından 230 bin küsur kuruş masrafla tamir edildiği, şimdi ise minaresinin tehlike olacak şekilde harap olduğu, gerekli 7.361 kuruşun daha önce olduğu gibi Sultan Bayezid Han'ın vakıflarından tesviye edilebileceğini uygun görülmüş, masrafın ilgili vakıftan tahsili için izin talep edilmiştir. Şura-yı Devlet'in 18 Ağustos 1891 (13 Muharrem 1309) tarihinde uygun gördüğü talep, 29 Ağustos 1891'de Padişah'a arz edilmiş, gerekli irade-i seniyye bir gün sonra sadır olmuştur⁹⁵.

Tamiratın kısa süre sonra başladığı tekkede, tamirat sırasında keşif dışı kalan yerlerin ilavesi ile masraf 11.922 kuruşa ulaşmıştır. Evkaf Nazırı'nın 12 Aralık 1891 (10 Cemaziyelevvel 1309) tarihinde arz ettiği bütçe artırım isteği, bir ay sonra Şura-yı Devlet'ten onay almış, 17 gün sonra 28 Ocak 1892 (27 Cemaziyelahir 1309) tarihinde de Sultan II. Abdülhamid (hd. 1876-1909) hüsnü kabul görmüştür⁹⁶.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 182)⁹⁷ tekkede Mehmed Muhyiddin Efendi'nin taht-ı meşihatında kendinden sonra posta geçecek olan oğlu Kerameddin Efendi, diğer oğlu 1865 (1282) doğumlu Mehmed Salahaddin Efendi ve altı derviş, kadınlar hariç toplam 9 erkek ikamet etmektedir. Tekkenin nüfusu 1885 tarihinde iki eksik ile 7 erkek ve 2 kadın toplam 9 idi⁹⁸.

Muhyiddin Efendi, *Meclis-i Meşayih*'in ibtida-yı teşkilinde aza tayin olunmuşsa da daha sonra kendi isteği ile çekilmiştir⁹⁹.

Vekalet dahil yarım asırdan fazla şeyhlik yapmış Muhyiddin Efendi 14 halife yetiştirmiştir¹⁰⁰. İlki kendinden sonra posta geçecek olan iki evladı Ahmed Kerameddin ve Muhammed Salahaddin (16 Zilkade 1321 / 3 Şubat 1904) Efendiler, Nalçacı Tekkesi Şeyhi Tayyar Efendi (v. 1328/ 1910), Ümmî Ahmed Efendi Tekkesi Şeyhi Ahmed Şerefeddin

---

⁹⁵ BOA, İ. ŞD. Nr. 109/6531.

⁹⁶ BOA, İ. ŞD. Nr. 114/6850.

⁹⁷ Ahmed Nezh Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2003), 382.

⁹⁸ *Nüfus-ı Millî*, no: 208.

⁹⁹ *Tomar*, v. 30^a. Muhyiddin Efendi Meclis'in teşkilinde yer alan yedi üyeden biridir. Görev süresi hicri 1283-1292 yılları arasındır. BOA, MVL 1042/39, lef 3; İ. MVL 563/25320; Mine Durmuş, *Meclis-i Meşayih'in Kuruluşu ve Sultan II. Abdülhamid Dönemi Faaliyetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 41, 52, 147.

¹⁰⁰ Osanzade Hüseyin Vassaf, *Sefinetü'l-Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 4/79-80.

Efendi (v. 1918'den sonra)¹⁰¹, Şeyh Feyzullah Efendi Tekkesi Şeyhi Hamdi (Hamid) Efendi (v. ?)¹⁰², Yakacık Tekkesi Şeyhi Rüşdü Efendi, Fındıklılı Şeyh Nazif Bey, Üsküdarlı Şeyh Hafız Mustafa Efendi, İstanbullu Şeyh Fehmi Efendi, Şeyh Muhammed Said Efendi, Şeyh Ahmed-i Üsküdarî, Müştakzade Şeyh Cemal Efendi, Nazikîzade Şeyh Hüsnü Efendi, Ömerü'l-Fuâdî-zade Şeyh Yakub ve Şeyh İzzet Efendiler.

Edib, haluk, aşık, arif ve ehl-i namus bir kimse olduğu rivayet edilen Muhyiddin Efendi vefatında cenazesi Üsküdar Yenicami'den kaldırılarak zikr-i şerif ilahiler eşliğinde tekkeye getirilmiş, türbeye dedesinin yanına defnedilmiştir¹⁰³.

6. Muhyiddin Efendi'nin büyük oğlu Ahmed Kerameddin Efendi (1272/1855-6 – 18 Zilkade 1352 / 4 Mart 1934, Salı). Tekkede doğdu¹⁰⁴. Çakırcıbaşı Hasan Paşa mahalle mektebini, ardından rüşdiye mektebini bitirdi¹⁰⁵. Üsküdar'da Valide Camii'nde Hoca Mustafa Efendi'nin mücazlarından Osman Efendi'den icazet aldı (1292/1875)¹⁰⁶.

1872 Ocağı'nda (Zilkade 1288) 16 yaşında iken Hazine-i Hassa-i Şahane mektubi kaleminde başlayan memuriyet hayatı, Hazine'nin Meclis İdare kaleminde devam edecek, ardından, Adliye Nezareti muhasebe kalemi taşra ticaret mahkemesi masası muavinliği ile devam edecektir. Bu sırada Darümuallimin Mektebi muallimliğine tayin edilmiş, bir süre devamdan sonra babasının vefatı ile istifa etmiştir¹⁰⁷.

Babasının vefatı üzerine meşihatı uhdesine talep etmiş, iki hafta sonra 7 Mayıs 1898'da (15 Zilhicce 1315) Meclis-i Meşayih'in **imtihan icrasına gerek duymadan, ifa-yı meşihat vazifesini ifaya ehil bulunmakla** tensibi üzerine posta oturmuştur¹⁰⁸. Tekkenin son şeyhidir¹⁰⁹.

¹⁰¹ Bu iki halifesi için talebi üzerine izinname Meclis-i Meşayih'in 1 Ocak 1884 (2 Rebiülevvel 1301) tarihli oturumunda verilmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1762/66M^a.

¹⁰² Hilafeti Revnakoğlu tarafından ifade edilmiştir. *CSRA*, no: 66.

¹⁰³ *Tomar*, v. 30^a; Vassaf, *Sefîne*, 4/79-80.

¹⁰⁴ Kerameddin Efendi'nin Meşihat Arşivi'nde iki otobiyografisi tespit edilmiştir. İlkinde hicri 1272'de, diğerinde -hicri/rumi belirmeden- 1274'te doğduğunu belirtmiştir. Sonraki ifadelerinden doğumunun 1272'de olduğu anlaşılmaktadır. Krş. İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 230/1; Nr. 254/34. Vassaf da 1274 olarak verir. *Sefîne*, 4/80

¹⁰⁵ Muhyiddin Efendi mezun olduğu okulu bir yerde "Bab müşiri rüşdiyesinde" (Nr. 254/34) diğer bir yerde "Bab müşiride(?) kain mekteb-i rüşdiyede" (Nr. 230/1) diye tarif eder. Bu okulun hangisi olduğu tespit edilememiştir. Yine bir bir yerde rumi 1287'de (Nr. 230/1), diğerinde -hicri/rumi belirmeden- 1289'da (Nr. 254/34) şahadetname ile mezun olduğundan bahseder.

¹⁰⁶ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/34; Vassaf, *Sefîne*, 4/80.

¹⁰⁷ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 230/1; Nr. 254/34.

¹⁰⁸ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1773/12.

¹⁰⁹ *1341 Defteri*, no: 158.

Kırklı yaşlarında posta oturan Kerameddin Efendi'nin şeyhlik icazeti başta *Meclis-i Meşayih* reisi ve *Tomar-ı Tekâya* müellifi Şeyh Ahmed Muhyiddin Efendi, *Meclis-i Meşayih* azaları, tekke şeyhleri ve diğer zevat-ı muhteremenin iştiraki ile 12 Ağustos 1898'den (24 Rebiulevvel 1316 / 31 Temmuz 1314) az evvel menkıbe-i veladet-i hazret-i nebevi kıraatıyla icra edilmiştir¹¹⁰.

Kemaleddin Efendi'nin meşihatı döneminde de tekke bir çekim merkezi olmaya devam etmiştir. Evkaf Nezareti'nden kaleme alınan 15 Haziran 1898 (25 Muharrem 1316) tarihli takrire göre, gelen gidenin (*ayende ve ravendegan*) çokluğundan bahisle, dergahın Sultan Mustafa Han'ın vakfından aylık 300 kuruş yemekliği ile Mutfak-ı Amire'den aylık 79,5 kıyye pirinç dışında bir gelirin olmamasının anlaşıldığı, gelen gideninin iâşesine yetmeyen bu miktara Sultan Mustafa Vakfi'nden 200 kuruş, pirince de 20,5 kıyye zam ile tahsisatının 500 kuruşa, pirincin de 100 kıyyeye çıkarılması ayrıca aylık 5 kıyye yağ tahsisi talep edilmiştir¹¹¹. Şura-yı Devlet'in uygun gördüğü talep, Sadrazam tarafından 6 Eylül 1898 (19 Rebiulahir 1316) tarihinde sultana arz edilmiş, gerekli irade iki hafta sonra 21 Eylül'de (5 Cemaziyelevvel) tarihinde sadır olmuştur¹¹².

Dergahın 20. yüzyıldaki ilk tamir girişimi 1902 yılı başlarına aittir. Evkaf'ın Şura-yı Devlet'e havale ettiği takdirinde dergahın harap olan yerlerinin masrafının 5.600 kuruşa denk geldiği, masrafların da Bayezid Vakfi'nden tesviyesi talep edilmiş, Şura-yı Devlet'in uygun gördüğü talep, 7 Nisan 1902 (28 Zilhicce 1319) tarihinde Sultan'a arz edilmiş, 20 Nisan 1902 (11 Muharrem 1320) tarihinde de onaylanarak gereği için Sadrazam tarafından Evkaf'a havale edilmiştir¹¹³.

Bu tamir sırasında dedegân odalarıyla harem dairesinin tamir ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yapılan keşif sonucu 7.800 kuruşta karar kılınmış, masrafların yine Bayezid evkafından tesviyesi 18 Kasım 1903 (26 Şaban 1321) tarihli takriiriyle Evkaf Nazırı'nca talep edilmiştir. Şura-yı Devlet'in uygun gördüğü bu talep, 14 Şubat 1904 (27 Zilkade 1321)

---

¹¹⁰ Cemiyetin diğer katılımcıları, Meclis-i Meşayih azalarından Şeyh Ahmed Efendi (Sünbülî), Şeyh Rıza Efendi (Sünbülî), Şeyh Nuri Efendi (Sünbülî), Sofular Dergahı Şeyhi Şabanî Yakup Efendi, Kadirî Şeyh Beşir Efendi, Rifaîlerden Şeyh Rıza Efendi, Şeyh Abidin Efendi, Şeyh Hazım Efendi, Şabanî Şeyh Ahmed Vasfi Efendi, Celvetî Şeyh Galip Efendi, ayrıca Sicill-i Ahval-i Komisyon reisi Rıza Efendi, Asker-i Tekâüd Sandığı Nazırı Şeyh Efendi ve Cemiyet-i Resmîye azalarından Hüsnü Bey. BOA, Y. PRK. ZB. Nr. 21/73; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 98-9

Galata Mevlevîhanesi şeyhi Ahmed Remzi Dede bu hadiseye tarih söylemiştir. CSRA, no: 66.

¹¹¹ BOA, ŞD. 145/52.

¹¹² BOA, İ. EV. Nr. 19/47.

¹¹³ BOA, İ EV. Nr. 31/7; BEO. Nr. 1833/137469.

tarihinde Sultan II. Abdülhamit tarafından onaylanmış, gereği için Sadrazam tarafından Evkaf'a havale edilmiştir¹¹⁴.

Bu sürecin devamında bu sefer tamiri gereken yerlerin ilk keşif bedeli 1.755 kuruşken, tamire başlandığında ilk keşfi haricinde kalan tamir için 3.800 kuruşluk ilave bütçe hazırlanmıştır. Her iki keşfin toplamı olan 5.555 kuruş Evkaf Nazırı'nın 31 Ocak 1907 (17 Zilhicce 1324) tarihli takriri ile¹¹⁵ arz edilmiştir.

Bu sürecin nasıl devam ettiğini ilgili arşivden takip edemiyoruz. Bir buçuk yıl sonra yine Evkaf Nazırı'nın 14 Temmuz 1908 (15 Cemaziyelahir 1326) tarihinde bahsi geçen 5.555 kuruşa ilaveten dergahın 1904 (1322) depreminde tahrip olan minaresi dahil edilerek yeni keşfe göre masrafı 27.951 kuruşa yükselmiştir¹¹⁶. Şura-yı Devlet'in uygun gördüğüne dair takririni (23 Temmuz 1908/26 Recep 1326) içeren ilgili arşiv dosyasında gerekli irade-i seniyye yer almıyorsa da Sadaret'in Evkaf'a gönderdiği 2 Eylül 1908 (6 Şaban 1326) tarihli buyruldu suretinde gereğinin yapılması istendiğinden hareketle¹¹⁷ irade-i seniyyenin bu minvalde sadır olduğunu anlıyoruz.

Meşihatının dokuzuncu yılında (1324/1906-7) Halvetî tarikatını temsilen başladığı Meclis-i Meşayih azalığını¹¹⁸, 1910 (1328) yılına kadar sürdürmüştür¹¹⁹. Kerameddin Efendi'nin tespit edilen halifeleri şunlardır:

- i. Oğlu **Mehmed Şemseddin Efendi** (d. rumi 1296/1880 - ?)¹²⁰,
- ii. **Şeyh Hayreddin Efendi**. Üsküdar Ümmü Ahmed Efendi Tekkesi son şeyhidir.
- ii. **Şeyh Ahmed Reşid Efendi**. Yakacık'ta Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi son şeyhidir.
- iii. **Nazikîzade Tahsin Efendi**¹²¹.
- iv. **Şeyh Hilmi Bey**. Ayasofya'da Nazikî Tekkesi Şeyhi'dir.
- v. **Şeyh Halil Muhlis Bey** (v.1942). Rumelihisarı'nda Karabaş Ahmed Efendi Tekkesi'nin son şeyhidir.

¹¹⁴ BOA, ŞD. Nr. 164/68; İ. EV. Nr. 35/52; BEO. Nr. 2276/170672.

¹¹⁵ BOA, ŞD. Nr. 181/14.

¹¹⁶ BOA, ŞD. Nr. 189/53.

¹¹⁷ BOA, BEO. Nr. 3388/254071.

¹¹⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/106-107; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 54-5.

¹¹⁹ Vassaf, *Sefine*, 4/80.

¹²⁰ Hilafetnamesi 18 Aralık 1921'de (17 Rebiulahir 1340) tasdik olunmuştur. MMA, Defter/Sayfa no: 1761/11^a.

¹²¹ Bu üç halife Kerameddin Efendi'nin 5 Aralık 1908 (1 Rebiülevvel 1337) tarihli tercüme-i halinde yer alıyor. Bu tarihte halifelerine ek olarak 54 de dervişi vardır. İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/34.

vi. İbrahim Şemseddin Bey. Ticaret ve Ziraat nezareti sicil kalemi mümeyyizi idi¹²².

1918'den sonra bir süre Çamlıcalı Tekkesi Şeyhi Şeyh Hüseyin Bedreddin Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) bedensel özü (ariziye-i vücudiyesi) nedeniyle uhdesinde bulunan meşihat hizmetini ifa edemediğinden vekil olarak bu tekke ile de ilgilenen Kerameddin¹²³ edib, kamil, az konuşan ve inzivayı seven biri olarak bilinmektedir. Eşi Lamia Hanım'dan (v. 1906) Şemseddin, Alaeddin, Feyzullah ve İbrahim Rükneddin adlarında dört oğlu olmuştur. Çocuklarından Feyzullah Efendi, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de şehit olmuş, naaşı, getirtilerek hazireye defnedilmiştir. Rükneddin Nasuhioğlu İçişleri ve Adalet Bakanlığı yapmıştır¹²⁴.

1925'e kadar çeyrek asırdan biraz fazla şeyhlik yapan Kerameddin Efendi'nin en mühim eseri Hz. Nasuhî'nin hayatı, menkıbeleri, Nasuhî kolu şeyhlerinin tercüme-i hallerini ihtiva eden *Şemsü'-Subuh fî Menakıb-i Pîr-i Nasuh*'udur¹²⁵. Diğer eserleri Hz. Nasuhî'nin *Risale-i Fahriye* adlı eserinin tercümesi, *Sual ve Cevab*'dır¹²⁶.

1934 yılında 77 yaşında vefat eden Kerameddin Efendi'nin naaşı izin çıkmaması üzerine dergah haziresine değil, Karacaahmet Şehitlik'te Miskinler Tekkesi'nin arka taraflarında ve Şair Nabi Efendi'nin yan tarafındaki aile kabristanına defn edilmiştir. Kitabesi şudur:

*Kutbularifin, gavsülvasilin es-Seyyid eş-Şeyh Mehemed en-Nasuhî
Efendimizin evlad-ı mükerremlerinden Pîr-i müşarühileyhin Üsküdar'da
Doğancılar'da kain Dergah-ı aliyyeleri şeyhi aşık-ı ehl-i beyt-i Resulullah
vasıl-ı mertebe-i ilallah es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Kerameddin Efendi
hazretlerinin kabr-i şerifleridir. el-Fatiha. Tarih-i veladetleri: H. 1274 Vefat:
H. 18 Zilkade 1352 Yevm: Salı.*

¹²² CSRA, no: 66. Ayrıca bkz. Vassaf, *Sefine*, 4/83.

¹²³ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/136, 135.

¹²⁴ M. Akif Köseoğlu, "Üsküdar Tekkelerinin Son Şeyhleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/121.

¹²⁵ Eser Rükneddin Nasuhioğlu tarafından derlenip, Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından günümüz harflerine aktarılmış, nihayet Orhan Nasuhioğlu'nun gayretleri neticesinde *Şeyh Muhammed Nasuhî: Hayatı Eserleri Divan, Mektupları* adıyla yayınlanmıştır. İstanbul: Alem Tic. Yayıncılık ve San. Ltd. Şti., t.y.

¹²⁶ Kerameddin Efendi'nin bir de mürettep olmayan divançesi vardır. Mustafa Tatcı, "Üsküdarlı Ahmet Kerâmeddin Efendi", *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/613-6.

Tekke Listelerine Göre Nasuhî Asitanesi

Tesisinden 1925'e kadar Halvetîliğin Nasuhî kolunun asitanesi olarak kalan tekke kaynaklarda aynı ismin farklı formları olan **Nasuh** (*Mecmua-i Cevami*), **Nasuhî** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Dergehname*, no: 66, *Taamiye Defteri*, no: 67), **Nasuhî Efendi** (*Topkapı*, no: 2/158, *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, *Surname*, *Mecmua*, no: 2), **Nasuhîzade** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 60, *Rehber-i Tekâya*, no: 253), **Nasuhî Mehmed Efendi** (*1341 Defteri*), **Hazret-i Nasuh** (*Merakiz*, no: 230), **Hazret-i Nasuhî** (*Silsilename*, *Tomar*), **Hazret-i Nasuhî Efendi** (*Muharremiye Defterleri Hala Asitane-i Aliyye*, no: 135), **Şeyh Nasuhî** (*Hankâhname*, no: 6, *İhsaiyat*, no: 158), **Şeyh Nasuhî Efendi Tekkesi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 29) diye anılmış, ayin günü de hiç değişmeden **Cuma** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir¹²⁷.

Mimari Yapısı

İlk şekli ahşap olduğu tahmin edilen tekke 19. yüzyılın ortalarında yanmış, ilkin 1849'da ardından da 1863'te kargir olarak son şekliyle ihya edilmiştir. Külliye'nin asıl unsuru olan birbirine bitişik türbe, mescit-tevhidhane ve selamlıktan oluşan yapı topluluğu 30x13 m boyutlarında, yığma taştan mamul, ahşap çatılı, kiremit kaplı büyükçe bir binadır.

Tekke şeyhlerini barındıran dikdörtgen planlı türbe tevhidhanenin batı duvarına bitişik olup minarenin yanındaki kapısından girilir. İçerinde Nasuhî Efendi, neslinden gelen şeyhler (Alaeddin, Fazlullah, Şemseddin, Muhyiddin Efendiler) ve aileleri (Muhyiddin Efendi'nin eşi Esmâ Hanım ve oğlu Cemaleddin Efendi), ikinci banî Rüstem Paşa ile İzzet Paşa'nın kitablesiz kabri yer almaktadır. Tekkenin harem binası 1995 yılında eski haline sadık kalınmaksızın yenilenmiştir¹²⁸.

Haziresi

Külliye'nin caddeye bakan tarafında, mescit-tevhidhaneyi doğu ve güney yönlerinde saran haziresi tekke müntesibi veya muhibbi olmakta birleşen saray mensuplarından devlet adamları ve ailelerine, ulemadan ariflere kadar 200'e yakın defni ihtiva etmektedir¹²⁹.

¹²⁷ Revnakoğlu "haftada iki gece pazartesi ve cuma geceleri mukabele olurdu", demektedir. CSRA, no: 66.

¹²⁸ Baha Tanman, "Nasuhî Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/50-1.

¹²⁹ Hazire üzerine 2 akademik çalışma yapılmıştır. Hazire üzerine yapılan bir yüksek lisans çalışmasında ulaşılan sonuca göre toplam 275 adet şahidenin 179 tanesi kitabeli olup, 87'yi ayak taşıdır. Mezarların 94'ü erkek, 83 tanesi ise kadın mezarıdır. Sümeyye Yaman, *Üsküdar Nasuhî Mehmet Efendi Camii, Türbesi ve Haziresindeki Mezar Taşları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 272 sayfa; Bedri Mermutlu, "Üsküdar'da Bir

Müessisinin karizmatik kişiliği ile kuruluşundan itibaren bir çekim merkezi olan asitane, barındırdığı hünkar mahfili, musikimizin şaheserlerinden *Miraciye* 'nin doğum ve ilk icra yeri olması ile dikkat çekmektedir. Asitane oluşu itibarıyla kendine mensup Nasuhî tekkelerinin merkezi oluşu kadar, Tanzimat'tan sonra bölge tekkelerinin de idare yeridir. 1871'li (1288) yıllarda düzenlendiği tahmin edilen *İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defteri* 'nde İstanbul'daki 35 merkez tekkeden 28 sıra numarasında bulunan asitane, 1918 tarihli *Tekâya ve Merakiz Defteri* 'nde 15 merkez tekke arasında yer almış (sıra no: 13), Anadolu yakasındaki 27 tekke idari açıdan asitaneye bağlanmıştır.

Tekkedeki meşihatın 1925'e kadar Nasuhî Efendi'nin neslinden gelenlerce sürdürülmesi, 1925'ten sonra da müstemilatının varislerin elinde kalışı asitanenin bahsi geçen merkeziliğinin en mühim unsurudur. Bu ailenin müntesipleri arasında ilmiyeden, Ali Haydar Efendi (1837 – 1903), son şeyh Kerameddin Efendi'nin iki oğlu Adalet ve İçişleri eski Bakanı Rukneddin Nasuhioğlu ile Şehir Meclisi üyesi Alaeddin Nasuhioğlu yer almaktadır.

2.2.1.2. Valide-i Atik Tekkesi (Karabaş-ı Vefî Tekkesi)

Valide-i Atik Mahallesi, Toptaşı Sempti, 219 ada, 1 parselde, müstemilatında tekkesi olan Atik Valide Külliyesi Sultan II. Selim'in eşi, Sultan III. Murat'ın annesi Nurbanu Valide Sultan (v. 1583) tarafından 1570-1583 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Cami, medrese, mektep, imaret, darüşşifa, tekke, muvakkithaneden oluşan bu görkemli yapı için 1582 (990) tarihli vakıf tanzim edilmiştir¹³⁰. Külliye'nin Halvetîliğe mensup tekkesi külliye dahilindeki medresesinde tesis edilmiştir¹³¹.

Tekke, külliye'nin kuzey doğusunda, külliye'den bağımız, Tekke Önü ile Valide Kahyası sokaklarının kavşağında yer almaktadır. İstanbul Tekkeleri içinde medrese tarzı

Elit Mezarlığı: Nasuhi Haziresi", *Üsküdar Sempozyumu VI*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2009), 1/635-664.

¹³⁰ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 137. *Silsilename* 'de inşa tarihi "991" olarak verilmiştir. Nurbanu Sultan Vakfiyesi Tijen Sabırlı tarafından incelenmiştir. *Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

¹³¹ 16. yüzyılda başta sultanlar olmak üzere pek çok hanedan mensubu tekke inşasında hamilik yapmıştır. Bunlar arasında bir Halvetî tekkesi inşa ettiren bu yüzyılda tek, valide sultanlar arasında da ilk valide sultan Nurbanu Sultan'dır. Ayşe Bölükbaşı, *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halvetî Tekkeleri* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 27; a.mlf., "XVI. Yüzyıl İstanbul'unda Devlet ve Tarikatlar: Halvetî Tekkelerinin İnşasında Devlet İdarecilerinin Rolü", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2004), 74; Ayşe Bölükbaşı, "XVI. Yüzyılda Üsküdar'da Halvetî Tekkeleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017) 1/573-5.

tekkelerin tipik bir örneği olan tesis, ortası avlulu etrafı hücreli yapıdadır. Kemerli kapısı üzerinde, tarihsiz kitabesi yer alır:

Ne güzel Hankâh-ı Valide Sultan-ı Atik / Meslek-i Hazreti Şaban-ı Velî bunda tarik.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 147), *Tomar* (v. 60^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Vişne Mehmed Efendi (v. 992/1584-5). Tekkenin ilk şeyhi olan Mehmed Efendi, tasavvufi terbiyesini Halvetîliğin Şabanî kolunun müessisi Kastamonulu Şeyh Şaban-ı Velî (v. 976/1569)¹³² ve Ezelîzade Abdurrahman b. İbrahim el-Konevî'den (v. 1565) almıştır¹³³. İlk **Fatih Balat'ta Ferruh Kethüda Zaviyesi Şeyhi** iken buradaki meşihatı külliye'nin inşasına müteakip caminin vaizliğine getirilmesi ile başladı. Vâkıfanın şartı gereği tekke'deki meşihatının yanında camide mübarek gün ve gecelerde vaaz vermekteydi (*kürsü şeyhi*)¹³⁴. Tekke'deki meşihatı oldukça kısa (1 veya 2 yıl) süren Mehmed Efendi'nin nerede medfun olduğu tespit edilememiştir.

Mehmed Efendi'nin halifesi Üsküdar Şemsipaşa Tekkesi Şeyhi Yayabaşzade Hızır Efendi'dir (v. 1005/1596-7) Hızır Efendi'nin (v. 1005/1596-7) İstanbul'daki Sultan III. Murad devrinin (hd. 1574-1595) Darussaade ağası Mehmed Ağa tarafından yaptırılan tekkeye (Mehmed Ağa Tekkesi) geçmesi ile yerine oğlu Vişnezade (Fişnezade) Mehmed Efendi (v. 1010/1601) tayin edilmiştir¹³⁵.

2. İznikli Vahyîzade Şeyh Mehmed Efendi bin Ahmed (940/1533-4 – 1018/1609-10). İznik'te dünyaya gelen Ebu Abdullah Mehmed'dir. Vahyîzade ve Burcîzade demekle meşhurdu. Nureddinzade Molla Çelebi'den tarikini tamamlayıp Halvetî olan Mehmed Efendi külliye dahilindeki caminin vaizi, darü'l-hadis'in tefsir ve hadis hocası idi. Vişne Mehmed Efendi'nin yerine tayin edilmiştir (992/1584-5). Alim ve fazıl bir kimse olup, *Murgü'l-lebib* adlı kitabı şerh etmiştir¹³⁶.

¹³² *Tomar*, v. 60^a; Ayvansarayî, *Hadika*, 502.

¹³³ Nev'îzade Atayî, *Hada'iku'l-Haka'ik fi Tekmiletî's-Şaka'ik*, ed. Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2017) 1/380; Cemaleddin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. M. Serhan Tayşi (İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 1993), 606; Vassaf, *Sefine*, 4/17.

¹³⁴ Külliye'nin vakfiyesinden (*Nurbanu Sultan Vakfiyesi*, VGMA, Defter/Sayfa no: 2113/281-309) aktaran Bölükbaşı, "Üsküdar'da Halvetî Tekkeleri", 575.

¹³⁵ *Tomar*, v. 60^a; Ayvansarayî, *Hadika*, 502

¹³⁶ Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmu'a-i Tevarih*, haz. Fahri Ç. Derin (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985), 16; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (İstanbul, 1308), 4/141.

25 yıl şeyhlik yapan Vahyîzade Mehmed Efendi'nin Şekurîzade Tekkesi'ne sırlandığı ifade edilmiştir¹³⁷. Bahsi geçen tekke hemen yakınlardaki Şekurî (Himmetzade) Tekkesi olmalıdır.

3. Şeyh İbrahim Nakşî Efendi (v. ?). *Tomar*'da İbrahim Efendi'nin “burada meşihatı olduğunu” *Kamusu'l-A'lam*'dan (s. 4598) nakledilir. Revnakoğlu notlarında bu cümlelerin üzerini çizmiş, bu bölüme diğer kaynaklarda rastlamadığımız Şeyh Mehmed (Bezcîzade) Muhyiddin Efendi'yi (v. 1018/1609) kaydetmiştir¹³⁸. Revnakoğlu'nun *Esami-i Müellefat*'a (s. 607) dayandırdığı bu kişi Himmetzade Tekkesi kurucu şeyhi olan Bezcîzade Mehmed Muhyiddin Efendi (v. 1020/1611) olmalıdır. Bu karışıklıktan dolayı, *Silsilename*'de bu bölüm boş bırakılmıştır.

4. Şeyh Adalı Mehmed Efendi (v. 1070/1659-1660 veya 1081/1670-1). Abdülmecid Sivasî'nin (v. 1639) halifesidir. Şeyhliğinin yanında Mahpeyker (Kösem Valide) Sultan'ın (v. 1651) inşasını 1640'ta tamamladığı Çinili Camii'nin ilk imam, hatip ve vaizidir.

Nerede vefat ettiğini tespit edemediğimiz Mehmed Efendi'nin vefatına dair ilk tarih *Tomar*'a, diğeri *Silsilename*'ye aittir. Halefi Alaeddin Efendi'nin posta oturacağı tarihi (1085/1674) hesaba katarsak *Tomar*'ın tarihi daha isabetli olduğu anlaşılır.

5. Şeyh Karabaş-ı Velî Hacı Ali Alaeddin Efendi (1020/1611 - 8 Safer 1097 / 4 Ocak 1686). Şabanîliğin büyüklerinden olan Ali Efendi aslen Arapgirlidir. Boyunun uzunluğundan ‘Atvel’, siyah Halvetî tacı sardığından “Karabaş”, sahib-i keramet olduğundan ‘Velî’ denilmekle şöhret bulmuştur. İlk tahsilini memleketi ve Çankırı'da yapmış, ardından İstanbul'a gelerek Fatih Medresesi'nde öğrenimine devam etmiştir. Tasavvufa meyleden Alaeddin Efendi Kastamonu'ya giderek Şeyh Şaban-ı Velî'nin dergahında Şeyh İsmail Çorumî'ye intisap etmiştir. Şeyhinin vefatı akabinde halefi Mustafa Muslihuddin Efendi'ye (v. 1072/1662) intisap ederek sülukunu tamamlamıştır. Şeyhinin vefatı ile yirmi yıl kadar Arap ülkelerinde dolaşmış, nihayet Üsküdar'a gelerek inziva hayatı için **Rum Mehmed Paşa Camii**'ne yerleşmiştir (1081/1670).

Alaeddin Efendi 5 yıla yakın süren inziva hayatının ardından Atik Valide Tekkesi'nde bir süredir boş olan meşihata tayin edilecek (1085/1674), Alaeddin Efendi aynı zamanda caminin vaizliğini de icra edecektir. Lakin vaaz ve nasihatlerinde vahdet-i vücuda dair bahislere yer vermesi ile Sultan IV. Mehmet'in (hd. 1648-1687) kendisine olan

¹³⁷ *Tomar*, v. 60^a; *CSRA*, no: 169.

¹³⁸ *CSRA*, no: 169.

rağbetinin sebep olduğu çekememezlik nedeni ile 1679 Eylülünde (Şaban 1090) meşihâtı kaldırılarak Limni'ye sürülmesine sebep olacaktır¹³⁹.

Dört yıl sonra (1094/1683) sürgünden dönse de sultan ile benzeri bir yakınlaşmayı istemeyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ayartması ile Hicaz'a gider ve bir süre Medine'de ikamet eder.

Mısır'a dönen bir hac kafilesine katılarak Medine'den ayrılır. Nihayet Kahire yakınlarında Geylan Köyü'nde hastalanarak vefat eder. Alaeddin Efendi'nin 3 oğlu vardır. Bunlardan Şeyh Mustafa Manevî Efendi (v. 1114/1702) Sultanahmet Kadırga'daki Sokullu Mehmed Paşa Zaviyesi şeyhliği yapmıştır. Divan sahibi şair sufilerdendir.

Halvetîlik içerisinde müstesna bir yeri olan Alaeddin Efendi, Şabanîlik alt kolu içerisinde adına izafetle Karabaşîlik şubesinin müessisidir. Tekke onun meşihâtı döneminde Karabaşîliğin asitanesi olmuştur. Kendine has metodu ile yüzlerce halife yetiştirmiş, yetiştirdiği kudretli halifeleri de Karabaşîlik çatısı altında adlarına izafe edilen pek çok alt şube ortaya çıkarmışlardır. Bunlar arasında Üsküdar açısından en mühim isim hiç şüphesiz ki, Nasuhî Mehmet Efendi'dir (v. 1130/1718). Kendisine nispet edilen Nasuhiyye kolu, bu koldan Çerkeşî Mustafa Efendi'ye (v. 1229/1814) nispet edilen Çerkeşiyiye ve Çerkeşî'nin halifelerinden Beypazarlı Ali'nin halifesi Kuşadalı İbrahim Efendi'ye nispet edilen İbrahimiyye veya Kuşadaviyye Üsküdar'da Alaeddin Efendi'nin tasavvufî neş'esini devam ettiren kollarıdır¹⁴⁰.

6. Bülbülcüze Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi (1034/1624-5 – 6 Rebiulahir 1106 / 24 Kasım 1694). Karamanlı Hacı Abdüllatif Efendi'nin oğludur. İstanbul'da doğdu. Ataları bülbülü çok sevdiğinden 'Bülbülcüze' demekle maruftur. Medrese tahsilini ikmalinden sonra Şeyh Abdülehad Nuri Efendi'ye (v. 1651) intisap etmiş, ondan ayrıca tefsir ve hadis okumuştur. İlim yolunda ilerleyen Fethi Efendi, Şeyhülislam Yahya Efendi'ye mülazım olmuş, ardından müderrisliğe başlamıştır. Henüz yirmili yaşlarında iken Abdülehad Nuri Efendi'nin hilafetine nail olmuş, Eyüp'te Nişancı Mehmed Efendi Tekkesi'nde posta oturmuştur. Daha sonra şeyhinin himmeti ile Süleymaniye, Ayasofya, Sultanahmet ve Fatih camilerinde vaazlar vermiştir.

¹³⁹ Limni'de arasının açık olduğu Niyaz-i Mısırî ile aynı yıllarda sürgün hayatı yaşamışlardır. Kerim Kara, "Karabaş Veli", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/370.

¹⁴⁰ Alaeddin Efendi'nin hayatı ve eserleri için bkz. Kara, "Karabaş Veli", 24/369-71; a. mlf, *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risaleleri*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003).

Ali Efendi'nin Limni'ye sürgünü (1090/1679) üzerine boş kalan meşihata tayin edilen Fethi Efendi bu iki tekkeyi vefatına kadar idare etmiş, vefatında Eyüp'teki tekkesinde Abdülehad Nuri Efendi'nin türbesine defnedilmiştir. Fethi Efendi ile bu tekke bir süreliğine Halvetîliğin Sivasî koluna intikal etmiştir.

7. Fethi Efendi'nin oğlu **Abdurrahim Münib Efendi** (v. 1125/1713-4). Fethi Efendi'nin vefatından sonra her iki tekkedeki meşihat oğulları arasında taksim edilmiştir. Nişancı Tekkesi'ne büyük biraderi Şeyh Mustafa Efendi (v. 1138/1725-6), bu tekkeye de küçük oğlu Münib Efendi tayin edilmiştir (*Tomar*). Naat sahibi Münib Efendi vefatında babasının yanına defnedilmiştir¹⁴¹.

8. sıradan itibaren Abdülaziz Efendi'ye (v. 1176) kadar meşihatın kimde olduğu kullandığımız kaynaklarımızda ihtilaf halinde verilmiştir.

- *Silsilenamede* bu kısım boş bırakılmıştır.

- *Tomar*'da bu arada 4 şeyh vardır. Sırayla **(8.)** Şeyh Yahya Efendi Halvetî (v. 1113/1701-2); **(9.)** Şeyh Neşet Efendi (v. 1158/1745-6), **(10.)** Şeyh Osman Efendi (v. 1104/1692-3) ve **(11.)** Şeyh Mehmed Zuhurî Efendi (v. 1130/1717-8).

Bu listede Neşet Efendi hariç diğerlerinin vefat tarihleri listeyi zorlamamaktadır. Neşet Efendi'nin ismi de zaten listeye sonradan dahil edilmiş izlenimi verilecek şekilde kaydedilmiştir.

- Revnakoğlu'nda, (9.) Neşet Efendi, İbrahim Neşet Efendi (1051/1641-2 – 1114/1702-3) şeklinde verilir. İbrahim Efendi İstanbul doğumludur tahsilinin ardından tasavvuf mesleğine yönelmiş, bazı camilerde vazife icra ettikten sonra Atik Valide Sultan Tekkesi'ne tayin edilmiştir. Birçok ilahiyatı ve şiirleri vardır.

12. Zuhurî Efendi'nin oğlu **Abdülaziz Efendi** (v. 1148/1735-6 veya 1176/1762-3). Nasuhî Efendi'nin (v. 1718) halifesidir. Abdülaziz Efendi'nin vefatı için *Tomar*'da 1148 tarihi verilmiştir. Vefatında Karacaahmet'e defnedilmiştir.

Sıradaki **(13.)** şeyh *Tomar*'a göre Abdülaziz Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi (v. 1211/1796-7), *Silsilename*'ye (ve ondan naklen Revnakoğlu'na) göre ise Mehmed Ataullah Efendi'dir (v. 1 Safer 1204/21 Ekim 1789). Vefat tarihleri farklı olsa da bu ikisi aynı kişi olabilir. Nitekim bu kaynakların vefatında ittifak ettikleri sıradaki **(14.)** Şeyh Mehmed Efendi (v. 17 Şaban 1247/21 Ocak 1832) için biri (*Tomar*) İbrahim Efendi'nin, diğeri

---

¹⁴¹ Vassaf, *Sefine*, 3/506.

(*Silsilename*) Ataullah Efendi'nin oğludur, demektedir. Revnakoğlu Ataullah Efendi'nin kabrini gördüğünden hareketle ikincisi daha doğrudur, denebilir¹⁴².

Revnakoğlu'nun manevi kemaliyle tanınmış büyük Halvetî şeyhlerindendir, dediği **Ataullah Efendi**, vefatında Karacaahmet'e defnedilmiştir. Kabri Tunusbağı arkasında, İnadiye'ye inen iki mezarlık arasındadır. Başında cesim Halvetî tacı vardır. Sülüs kitabesi şudur¹⁴³:

*Merhum ve mağfurun leh Hankâh-ı / Valide-i Atik'te post nişin / eş-Şeyh
Mehmed Ataullah / Efendi'nin ruhiçün el-Fatiha. Sene 1 Safer 1204.*

14. İbrahim Ataullah Efendi'nin oğlu **Mehmed Şükrü Efendi** (v. 17 Şaban 1247/21 Ocak 1832). Hayatı hakkında malumatımız yok gibidir. Kabri İnadiye'ye inen iki mezarlık arasında caddeye bakan duvar önlerinde, beyaz mermer kavuk kitabesi şudur¹⁴⁴:

*Allah Sübhanehu ve Teala / Cemi-i müminine ve müminat / Ve hassaten Atik
Valide şeyhi / Merhum ve mağfurun-leh Mehmed / Şükrü Efendi kuluna mahz-
ı / Kereminden rahmet eyleye amin / bi-hürmetil Fatiha 17 Şın 1247.*

15. Mehmed Şükrü Efendi'nin oğlu **Şeyh Hacı Mehmed Neşet Efendi** (1229/1813-4 – 15 Şaban 1292/16 Eylül 1875 veya 1294/1877-8). Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'ne göre (no: 187) Neşet Efendi'nin idaresindeki tekkede oğulları Şerafeddin ve Ali Agah Efendi ile birlikte çoğu hariç 28 derviş toplam 31 erkek ikamet etmektedir¹⁴⁵. Bu nüfus Üsküdar'ın en büyük tekkesi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte tekke nüfusu yaklaşık 10 küsur yıl sonra 1885'te 12 erkeğe inecektir¹⁴⁶.

Neşet Efendi'nin meşihatı zamanında tekkenin birçok yeri tamir ister bir hale gelmiş, şeyh meşrutası külliye yıkılmıştır. Şeyh efendinin talebi üzerine Ocak 1853'te toplanan Meclis-i Vala, müteahhit Sıvacıbaşı Ohannes Kalfa ile 30.000 kuruşa anlaşmış, tamir işi, *inşaat mevsimi geçtiğinden* ve müteahhidi ile de aynı bütçeyle bahar mevsiminde yapabileceği konusunda anlaşılmasından dolayı 1853 baharına ertelenmiştir¹⁴⁷. Tamir işinin nasıl sonuçlandığını söylemek için gerekli devam evrakına tesadüf etmemekle birlikte vakfının zenginliğinden ötürü gerçekleştiğini tahmin etmekteyiz.

¹⁴² Bu durumda *Tomar*'daki kayıt ya sehvendir, ya da ismi, İbrahim Mehmed Ataullah Efendi'dir.

¹⁴³ CSRA, no: 169.

¹⁴⁴ CSRA, no: 169.

¹⁴⁵ Galitekin, *Osmanlı*, 363-5.

¹⁴⁶ *Nüfus-ı Millî*, no: 213.

¹⁴⁷ BOA, MVL. Nr. 333/76; İ. MVL. Nr. 262/9871.

Kırk yıldan fazla şeyhli yapan Neşet Efendi vefatında babasının yanına defnedilmiştir. Şabanî sikkeli şahidesi şudur:

*La mevcude illa Hu / Tarikat-i aliyye-i Halvetiyye meşayih-i / Kiramından
Cennet-mekan Atik / Valide Sultan Dergah-ı / Şerifi'nde seccade-nişin-i / İrşad
iken veda-i alem-i fani eyleyüb / Bezm-i lahute azm-i aşıyan olan / Merhum ve
mağfur eş-Şeyh / el-Hac es-Seyyid Mehmed Neş'et / Efendi'nin ruh-ı şerifi için
ve kaffe-i ehl-i iman ervahı için Fatiha. Sene 15 Şaban 1292.*

Tomar'ın ifadesi ile meşihat Neşet Efendi ile kardeşleri Mehmed Esad, Behcet ve Ahmed Lütfi Efendilere taksim edilmişse de daha sonra uhdelerinden ref' olunarak hak sahiplerinden (*erbab-ı istihkaktan*) Şerefeddin Efendi'ye tevcih edilmiştir¹⁴⁸.

16. Neşet Efendi'nin oğlu **Şeyh Hafız Mehmed Şerefeddin Efendi** (1255/1839-40 – 5 Zilhicce 1309 /1 Temmuz 1892). Mehmed Paşa Tekkesi Şeyhi Hacı Mustafa Efendi'nin (v. 1882) halifesidir (*Tomar*). Babası ile başlayan tamir işi kendisi ile devam etmiş, bu defaki iş tekkenin kurşunlarını tamir ettirmek olmuştur. Evkaf'ın yaptırdığı keşif sonrası 5.746 kuruşa yapılabilecek olan tamir Nazır tarafından 11 Aralık 1889 (17 Rebiulahir 1307) tarihli tezkire ile Şura-yı Devlet'e havale edilmiş, yaklaşık iki ay sonra 8 Şubat 1890'da (17 Cemaziyelahir 1307) Şura-yı Devlet'in uygun görmesi üzerine beş gün sonra Sultan'a arz edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1908) tasdik etmesi ile gerekli irade-i seniyye 14 Şubat'ta (23 Cemaziyelahir) sadır olmuştur¹⁴⁹.

Şerefeddin Efendi, zamanının kuvvetli zakirlerinden idi. Durak okumakta üstad sayılırdı. Üsküdar'ın tanınmış zakirlerinden birçoğu kendisinden durak meşk etmiştir¹⁵⁰. Vefatında babasının yanına defnedilmiştir. İnadiye'ye inen iki mezarlık arasında tarikat başlıklı şahidesinin kitabesi şudur:

*Ya hu / Tarikat-i aliyye-i Şa'baniyye / Meşayihinden Atik Valide / Dergah-ı şerifi
post-nişini / Hadimü'l-fukara es-Seyyid Hafız / Mehmed Şarafeddin Efendi /
Ruhîçün ve kaffe ehl-i iman ervahîçün. Fatiha 5 Zilhicce 1309 yevm-i Rabi'.*

17. Şerefeddin Efendi'nin oğlu **Ahmed Vasfi Efendi** (1281/1864-5 – 19 Recep 1328 / 13 Temmuz 1326 / 26 Temmuz 1910'dan sonra). Vasfi Efendi babasının vefatı üzerine Evkaf-ı Hümayun'a başvurup babasından boşalan meşihata talip olmuştur. Evkaf da konuyu Meclis'e havale etmiştir. Cihat Kalemi'nden gerekli evrakı toplayan Meclis yaptığı

¹⁴⁸ *Tomar*, v. 60^a; CSRA, 169.

¹⁴⁹ BOA, İ. ŞD. Nr. 98/5852.

¹⁵⁰ CSRA, no: 169.

araştırmada merhumun Şura-yı Devlet İstintak Dairesi'nde zabıt katipliği yapan Agah Efendi isminde bir biraderi olduğunu öğrenir. Cihat Nizamnamesi'nin 5. maddesinin 1. fıkrasına göre meşihatın Agah Efendi uhdesine tevcihi gereklidir. Ancak Agah Efendi meşihatı hüsn-i rızasıyla kardeşinin oğlu Ahmed Vasfi Efendi'ye terke hazırdır. İleride bir gün hak doğmaması için Meclis'in talebi üzerine senet imzaladığı gibi Meclis'e gelerek kararını şifahen de ifade eder. Meşihatın tek varisi olan Ahmed Efendi usulen yapılan imtihanda da başarılı olunca meşihata tayini Meclis'çe tensip edilir (6 Muharrem 1310 / 31 Temmuz 1892)¹⁵¹.

Tekkenin kurşunlarının tamirinden 33 ay, Şerefeddin Efendi'nin vefatından 4.5 ay sonra bu defa külliye'nin tamamının aksayan yerlerinin 30.590 kuruşa tamiri edilebileceği Evkaf Nazırı'nın 19 Kasım 1892 (29 Rebiulahir 1310) tarihli tezkiresinden öğreniyoruz¹⁵².

Tamir başlamışsa da keşif dışı kalan yerlerin de ilavesi ile masraf 41.262 kuruş 10 paraya çıkmıştır. Müteahhit Hüseyin Efendi marifeti ile yapılan tamirin 4 yıl kadar sürdüğü, bütçenin tesviyesi için Evkaf'ın 26 Eylül 1896 (19 Rebiulahir 1314) tarihli tezkiresi ile haberdarız. Masrafların karşılanıp hesabın kapanması için kaleme alınan Evkaf tezkiresi Şura-yı Devlet'in 15 Ekim (7 Cemaziyevvel) tarihli toplantısında ele alınarak uygun görülmüş, Sadrazam'ın on gün sonraki arzı üzerine Sultan tarafından 8 Kasım'da (2 Cemaziyelahir) onaylanmıştır¹⁵³.

Ahmed Vasfi Efendi hangi ara ahvalini bozup yanlış işlere meylettiğini bilmiyoruz. İlk defa 1909 tarihli yazışmalarla haberdar olduğumuz iddialar çoktandır devam eden kötü ahvaline işaret etmektedir. Nitekim ihbar üzerine karakola götürülen Ahmed Vasfi Efendi'nin muayene sonucu sarhoş olduğu (*sekr-i hal*) anlaşılmış ve ikametgahında 1 adet rakı şişesi ile kadeh bulunmuş ayrıca tekkeye 2 fahişe (*alufte*) kadın götürdüğü zevcesi tarafından da ihbar edilmiştir. Üsküdar Mutasarrıflığı 30 Mayıs 1909'da (10 Cemaziyevvel 1327) Vasfi Efendi'nin daha evvel de sarhoş ve kötü iş (*fi'l-i şeni'*) maddelerinden sabıkalı olduğundan bahisle hakkında lazım gelen muamelenin icrası ve tekkede meşihatın uhdesinden alınmasını istemiştir.

Meclis-i Meşayih bu gibi, kötü ahvali insanlar arasında da meşhur olduğundan daha evvel kendisini birkaç defa Meclis'e çağırarak gerekli nasihatlerde bulunmuş ise de asla nasihat dinlememiştir. Bu gündem ile toplanan Meclis, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nden

¹⁵¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/39.

¹⁵² BOA, ŞD. Nr. 124/36.

¹⁵³ BOA, ŞD. Nr. 139/29; İ. EV. Nr. 15/29; BEO. Nr. 865/64847.

gelen 22 Haziran (3 Cemaziyelahir) tarihli vakfiyeyi incelemiş ve meşihatın özetle **salih, muttaki müteşerri, aza kani ihsan-ı ilahiyeye razı ve vaiz-i bil'ibad ve zühd ve takvaya malik, sahibülmükāşefe, hücrelerde sakin salikleri terbiye ve irşada kadir, mübarek gecelerde cami-i şerif'te cemaat ve müslimine vaaz ve nasihat muktedir kimseye 25 dirhem vazife ile meşrut** olduğunu dikkate alarak meşihatın adı geçen uhdesinde kalması *şer'an ve kanunen gayri caiz ve hüküm-i vakfiyeye külliyyen muhalif olmakla* uhdesinden alınıp hüsn-i hal sahibi Şabaniyye halifelerinden Mahmud Efendi'nin tayinini uygun görmüş, bu kapsamda Ders Vekaleti'nce yapılan imtihanında ehliyet ve iktidarı 4 Temmuz (15 Cemaziyelahir) tarihli derkenarda da ifade edilmiş, nihayet 11 Temmuz'da (22 Cemaziyelahir) meşihata tayini tensip edilmiştir¹⁵⁴.

Azlin akabinde Ahmed Vasfi Meclis-i Mebusan riyasetine bir itiraz dilekçesi sunar. 21 Ağustos'ta (4 Şaban) Meclis'in gündemine gelen dilekçe mutalaa edilir. Vasfi Efendi'nin evvelce defaatle vukua gelen kötü ahvali hakkında her defasında Meclis-i Meşayih'çe kendisine nasihat edildiği ve fakat hiçbir halini terk etmeyerek ısrarla hareketlerine devam ettiği, son olarak vaki olan ahlaksızlığının (*fadihasının*) Üsküdar Mutasarrıflığına **kendi haremi tarafından ihbar olunmasıyla** icra olunan tahkikatın neticesi ve ahali tarafından vaki olan birçok şikayetler (*şikayat-ı adide*) ile açıklığa kavuştuğundan (*mertebe-i bedahete*) Mutasarrıf'ın tezkire ile Şeyhülislamlığa (*Makam-ı Meşihat-ı Ulya'ya*) arz ile adı geçenden meşihatın ref'i ve ehline tevcihi talep olunması üzerine Meclis'e havale edilen durum üzerine Meclis'in daha evvelki malumatını teyit ettiğinden meşihatın adı geçen uhdesinden ref' edildiği, yerine de vâkıfın şartı gereği ehli ilim ve salahtan ve dergahın mensubu Şabaniyye tarikatı halifelerinden Şeyh Mahmud Efendi'nin tensip edildiği, gerekli muamelenin de Evkaf-ı Hümayun Teftiş Mahkemesi'ne havale edildiği ifade edilmiştir (13 Ramazan 1327 / 28 Eylül 1909)¹⁵⁵.

Ahmed Efendi daha evvel sarhoşluk ve kötü iş maddelerinden dolayı bir ara gözaltında tutulmuş (*taht-ı tevkifi*) olduğu halde kendisinin mahkumiyeti olmadığı beyanıyla meşihatı yeniden elde etmek için girişimlerine devam eder. Meclis de Üsküdar Musarrıflığının azle sebep tezkiresi ile Üsküdar'a bağlı Kadıköy ve Beykoz zabitasının konu ile ilgili kayıtlarını ister (20 Safer 1328 / 18 Şubat 1325 / 3 Mart 1910)¹⁵⁶. Vasfi Efendi'nin

¹⁵⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/79, 80.

¹⁵⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/56, 22.

¹⁵⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/8. Konu hakkın devam evrakı için bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1734/8,

bu arada 1910 yazında Galata rıhtımında yeni bir ‘sarhoş bir halde yakalanması vakası’ daha ortaya çıkar¹⁵⁷.

Netice, her türlü girişimine rağmen değişmeyecektir. Meşihattan azledilen Vasfi Efendi iyice fakr u zarurete düşmüştür. Sebebini tespit edemediğimiz bir şekilde Mahmud Efendi selefi ma’zul Vasfi Efendi’ye vermeyi taahhüt ettiği aylık 120 kuruş ile günlük 16 kepçe çorba ve 5 çift fodulayı iki aydır (Muharrem-Safer 1328 / Şubat-Mart 1910) kesmiştir. Meclis’e müracaat eden Vasfi Efendi kendinin sıkıntıya (*muzayakaya*) düşüp, sefaletle giriftar olduğunu, bu sebeple taahhüt edilenlerin verilmesini istemiştir. Dönemin Meclis-i Meşayih reisi Mahmud Efendi’ye hitaben kaleme aldığı 16 Nisan 1910 (6 Rebiulahir 1328 / 3 Nisan 1326) tarihli yazısında taahhüt ettiği şeylerin noksansız ve daha evvel verildiği gibi verilmesini istemiştir¹⁵⁸.

Ahmed Efendi’nin bu tarihten sonra ne yaptığı, nerede ve ne zaman vefat ettiği tespit edilememiştir.

18. Şeyh Mahmud Celaleddin Efendi bin Süleyman (1258/1842-3 - 15 Zilhicce 1337 / 11 Eylül 1919). Fatih Rüşdiyesi’nden mezun olan Seyyid Celaleddin Efendi çeşitli cami derslerine devam etmiş, Yıldız Sarayı dersiamlarından Tokadî Ahmed Efendi’den ve Bayezid dersiamlarından Çarşambalı Hacı Ahmed Efendi’den ders almıştır. Kırk sene kadar Rusumet Emaneti tatbik kalemindeki memurluğunun ardından Serasker Rıza Paşa tarafından Harbiye Nezareti Mahkeme Kalemi’ne tayin edilmiş, 1908 inkılabından sonra emekli edilmiştir. Seyyid Şüca Tekkesi’ni Bektaşîlerden korumada büyük bir azim ve kararlılık gösteren Celaleddin Efendi, kendisi de bundan sonra cuma günleri dergaha devama başlamıştır. Tasavvuf yolunda Şeyh Hamamî Tevfik Efendi’ye intisap etmiş, **Yakub Han** ile sohbet etmiş, uzun süre *Füsus* ve *Fütihat* okutmuştur.

Üsküdar Valide-i Atik Dergahı meşihatı boş olması üzerine meşihat Mahmud Efendi’ye tevcih edilmiş, dergaha oturabilmek için gerekli icazetnameyi o sırada İstanbul’da bulunan Kastamonu Asitanesi Şeyhi Mehmed Atullah Efendi’den bir perşembe günü Nalçacı Dergahı’nda almıştır. Posta iclas merasimini Sünbül Sinan Hankâhı Şeyhi Kutbuddin Efendi idare etmiştir¹⁵⁹.

¹⁵⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/37 (19 Recep 1328 / 13 Temmuz 1326 / 26 Temmuz 1910).

¹⁵⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/251.

¹⁵⁹ Vassaf, *Sefine*, 4/144-7.

Mahmud Efendi otobiyografisinde Şabanî hilafetini 20 yaşında 1861-2’de (1278) Yakup Han’dan aldığını söylemektedir. İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/55.

Meşihata tayininden 5 yıl kadar sonra dergah hücreleri idadiye çevrilip talebeye tahsis edilir. Tekkesi işgal edilen Mahmud Efendi Meclis'e başvurur. Meclis de 5 Aralık 1914 (16 Muharrem 1333 / 22 Teşrinisani 1330) tarihli ictimasında vakfiye gereği dergahta postnişin bulunanların aynı zamanda cami-i şerifte de vazifedar olduklarından bahisle ayın mukabele günlerinde camide icrası, ayrıca hücrelerden ikisinin şeyh efendiye tahsisini ister¹⁶⁰.

Meclis'in bu talebi Şeyhülislamlık tarafından kabule şayan bulunmamış olmalı ki, hemen yakında boş halde olup Üsküdar Daire-i Vakfiyeyyesi'nce kiraya verileceği öğrenilen ibtidai mektebi binasının tekkeye tahvil edilmesini talep eden Şeyh Mahmud Efendi'nin arzuhalini izin için Şeyhülislamlığa havale eder¹⁶¹. Bu defaki süreç müspet neticelenmiştir. Mahmud Efendi'nin 25 Eylül 1919 (29 Zilhicce 1337) tarihli otobiyografisi bu ve daha sonra asker iskanı ile tekkenin atıl kalışını özetleyecektir¹⁶²:

“(…) Bundan birkaç sene mukaddem medreseye tahvil olunup dergaha bedel Atik Valide Mektebi'ni Nezaret dergah ittihaz ettiler. **Şimdi asker iskanıyla harap olduğundan** ayini tarikat icra olunamamaktadır”.

Haskan onun için, “On sene kadar şeyhlik yapan Mahdum Efendi vefatında cenazesi Sünbül Efendi Camii'nden kaldırıldı. Oradan Seyyid Nizam Tekkesi'ne götürüldü. Türbe dışında gömülmesi kararlaştırılmış iken meydana gelen bir manevi hal ile Seyyid Nizameddin sandukasının yanında Şücaeddin Efendi'nin kabrine defn olundu. Bu tekkeye 42 sene devamının mükafatını gördü. Sadık ve doğru bir kimse idi. 1340 (1921)'de vefat eden *Tahsin Bey*, onun mufassal öz geçmişini ve menkıbelerini yazmıştır. Vefatında Silivrikapı dışında, Seyyid Nizam Türbesi'nde Şeyh Şücaeddin Efendi'nin kabrine defnedilmiştir”, demektedir¹⁶³.

Tekkenin hali ortada olsa da Mahmud Efendi'nin vefatından sonra boş olan şeyhliğe pek çok talip çıkacaktır. İlk etapta: Tarik-i Şabaniyye'den **Şeyh Ferid Efendi**¹⁶⁴,

¹⁶⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/30.

¹⁶¹ İlgili kararda ilk defa tesadüf ettiğimi üzere karar tarihi yok. Evrakın Meclis'e geliş tarihi de Cemaziyelevvel 1333 / Mart 1331 (Mart 1915) şeklinde verilmiş.

¹⁶² İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/55.

¹⁶³ Haskan, *Üsküdar*, 1/416.

¹⁶⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/73^b.

Kaşgarî Yakup Han'ın damadı Ahmed Nazmi Efendi (d. 1289/1872)¹⁶⁵, Gümülcineli Şeyh Mustafa Efendi¹⁶⁶ ve Sami Efendi'dir¹⁶⁷.

Meclis tayin için gerekli yazışmaları başlatmış¹⁶⁸, Mahmud Efendi'nin oğlu Eşref Efendi hususen davet edilmiştir¹⁶⁹. Nihayet münhal olan meşihat ve vaizlik cihetlerine talip olanlardan **Eşref Efendi hariç** diğer talipler için 8 Kasım 1919 (8 Teşrinisani 1335) Cumartesi günü öğleden evvel (*kablezzeval*) saat 10'da Meclis'te imtihan icrasına karar verilmiş¹⁷⁰, imtihan gün ve saatinin *Takvim-i Vekayî*, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde ilanı müsaade yazısı Şeyhülislamlığa yazılmıştır¹⁷¹.

İmtihan belirtilen gün ve saatinde icra edilmiştir. Taliplerden Şeyh Ali Efendi'nin gelmediği, Şeyh Sukutî ve Hakî Efendilerin şart-ı vâkıfa uymadığı, Şeyh İshak Efendi'nin nükul(?) ettiği, Şabanî halifelerinden Nazmi ve Ferid Efendiler imtihanlarını ikmal ettiği, bunlardan Nazmi Efendi'nin neticesinin diğerlerinden üstün olarak cihetlerin kendisine tevcihine karar verilmiştir¹⁷².

İmtihani kazanan Nazmi Efendi devlet memurudur. Kendi arzusu ile girdiği bu imtihanı kazanmıştır. Meclis de imtihanın icrasından 1 ay sonra 10 Aralık 1919 (17 Rebiulevvel 1338 / 10 Kanunievvel 1335) tarihli kararında Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'nin 49. Maddesi ahkâmınca memur iken şeyhlik ve vaizlik yapamayacağından kendisine ikisinden birini tercih etmesi için bir hafta mühlet vermiştir¹⁷³. İhvanı ve halkın arzusu ile bu

---

¹⁶⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/75^b.

¹⁶⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/75^b.

¹⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/77^a. Talipler arasında ismi kaydedilmeyen Şabanî tarikatından Nevrekop Tekkesi şeyhliği yapmış olan biri daha vardır. MMA, Defter/Sayfa no: 1755/78^a. Bunların dışında **Şeyh İshak**, **Şeyh Sukuti**, **Hakî** ve **Şeyh Ali Efendiler** isimlerini süreç içinde tespit edebildiklerimizdendir. MMA, Defter/Sayfa no: 1756/2^a.

¹⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1741/28 (28 Zilhicce 1337 / 24 Eylül 1335 / 24 Eylül 1919).

¹⁶⁹ Harbiye Levazım Dairesi ketebesinden olan Eşref Efendi ilgili nizamnameler gereği babasının kalan meşihatın ilk tevcih edileceklerindedir. Meclis'in diğer taliplerden bir hafta evvel 1 Kasım 1919 (1 Teşrinisani 1335) Cumartesi günü öğleden evvel (*kablezzeval*) saat 11'de hazır bulunmasını istediği Eşref Efendi bu davete icabet etmemiş olacak ki, sonraki yazışmalarda ismine yer verilmemiştir. Ayrıntıları ileride gelecek diğer talipler için davet yazısında belirtilen gün ve saatte imtihan edileceği yazılırken Eşref Efendi için herhangi bir imtihandan bahsedilmemektedir. MMA, Defter/Sayfa no: 1743/183 (29 Muharrem 1338 / 25 Ekim 1919).

¹⁷⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/181 (5 Safer 1338 / 30 Ekim 1919).

¹⁷¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/180 (5 Safer 1338 / 30 Ekim 1919). Ayrıca MMA, Defter/Sayfa no: 1743/177 (9 Safer 1338 / 3 Kasım 1919).

¹⁷² MMA, Defter/Sayfa no: 1756/2^a (16 Safer 1338 / 10 Teşrinisani 1335 / 10 Kasım 1919). İlgili karar özetinde cihetlerin diğer talipleri hakkında bilgi yoktur.

¹⁷³ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/150.

vazife talip olan Nazmi Efendi, devlet memurluğunun geliri şeyhlikten fazla olduğu için posta oturmamıştır¹⁷⁴.

Meşihat ve vaizlik hala boştur. Bu defa Mustafa Efendi¹⁷⁵ ile tekkenin bağlı bulunduğu merkez olan Hazret-i Nasuhi Dergahı postnişinliğinin inhası ve bazı eşrafin teklifleri ile yıkılmış olan Doğancılar'daki Safvetî Efendi Dergahı son şeyhi Said Efendi'nin naklen tayini istenmiştir¹⁷⁶. Ancak her iki talip için yeniden imtihan yapılması gerekmektedir.

Dergahın beş odalı bir hanesi ve dört yüz kuruş kadar tahsisatı olan ve Şabanî halifelerine meşrut bulunan iki cihet için Mart 1920 başında imtihan yapılmasına karar verilir¹⁷⁷.

İmtihan günü geldiği halde *şurut-ı vâkıfa ve ilana mutabık talib zuhur* etmemiştir. Her ne kadar talipler var ise de onlar da vâkıfın şartlarına uygun değildirler. Nihayet *vazife mu'attal kalmamak* üzere Şabaniyye'nin *kudema-yı meşayihinden* **Mustafa Siret Efendi malum olan ehliyeti ve mesbukü'l-imtihan olmasından ötürü** şimdilik vekaleten tayini tensip edilmiştir (11 Cemaziyelahir 1338 / 2 Mart 1336 / 2 Mart 1920)¹⁷⁸.

19. Mustafa Siret Efendi (1282/1865 – 1925'ten sonra). Tekkenin tespit edilen son şeyhidir¹⁷⁹. Siret Efendi Aksaray civarında Sofular Mahallesi'nde Sofular Dergahı Şeyhi Şeyh Abdullah Rüşti Efendi'nin (v. 1299/1881) oğludur. 1865'te İstanbul'da Sofular Mahallesi'nde doğmuştur. Tarikat-ı Şabaniye'den Şeyh Ömer el-Fuadî Efendi'nin sülalesindedir.

İlk tahsilini Saraçhanebaşı'nda Hüseyinpaşa İbtidâî Mektebi'nde bitirmiş ve Fatih Askerî Rüştiyesi'nde dördüncü seneye kadar okuduktan sonra son sınıftan ayrılmıştır. Rik'a ve imladan imtihan olup ilk mektep muallimliği ehliyetnamesi almıştır (1304/1886-7). Fatih dersiamlarından Şehrî Ahmet Ramiz Efendi'nin derslerine devamla icazetnamesine nail olmuştur (Cemaziyelahir 1308 / Ocak-Şubat 1891).

Ekim 1881'de (Teşrinievvel 1297) Meşihat Evrak Kalemi Katipliğine mülazım olmuş, Ocak 1884'te (Kanunisanı 1299) Mektubî Kalemi'ne nakledilmiş, buradan 25 sene sonra Evrak Odası'na geçmiştir (Ağustos 1302 / Ağustos 1886). Temmuz 1918'e (Temmuz

¹⁷⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/416-7. Nazmi Efendi'nin bazı eserleri olduğu ifade edilmiştir. aynı yer.

¹⁷⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/9^b.

¹⁷⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/14^a.

¹⁷⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/143, 144; Defter/Sayfa no: 1744/203, 204.

¹⁷⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/176 ve Defter/Sayfa no: 1756/25^b.

¹⁷⁹ *1341 Defteri*, no: 231.

1334) kadar çeşitli devlet dairelerinde vazifeye devam eden Mustafa Efendi, bu tarihte *Meclis-i Meşayih* başkatibi olmuş, iki yıl sonra azalığa terfi etmiştir (Temmuz 1336/ Temmuz 1920)¹⁸⁰.

Meclis-i Meşayih başkatipliği sırasında 3 Mart 1920'de Şeyhülislam'ın işaretleri ile vekaleten posta oturmuştur¹⁸¹. Hemen 10 gün kadar sonra mülga şeyh Ahmed Vasfi Efendi'nin oğlu Hasan Tahsin ile Mehmed Asım isminde biri tevcihe itiraz ederek kendilerine talep etmişlerdir. Meclis ilkinde, **babası azledilenlerin tayinde önceliğinin olmadığı**, diğerine de ilan edilen sürede imtihana müracaatın bulunmadığı şeklinde cevap verir (23 Cemaziyelahir 1338 / 14 Mart 1920)¹⁸².

14 Temmuz'da (27 Şevval) bu vazifeye bu defa asaleten tayini tensip edilmiştir¹⁸³. Bu tevcih sırasında Meclis-i Meşayih'in azasıdır. Bir süre sonra devlet memuru olması hasebiyle durumunun **Cihat Nizamnamesi'ne aykırı olduğu gerekçesi ile tayinatı kesilir**. Meclis de 27 Eylül (13 Muharrem 1339 / 27 Eylül 1336) tarihli ictimasında ilgili nizamnamenin ilgili hükümlerine aykırı olsa da daha evvelki 19 Ocak 1918 (19 Kanunisani 1334) tarihli Sadrazam tezkiresi ile **ilgili Şura-yı Devlet kararında belirtilen istisnadan ötürü** bu durumun ilgili nizamnameye aykırı olmadığını karara bağlar ve durdurulan tayinatların serbest bırakılmasını ister¹⁸⁴.

Siret Efendi artık tam olarak ipleri eline almıştır. Bu defa gündemi dergahı işgallerden kurtarmaktır. Daha evvel talebe-i uluma tahsis edilmiş olan dergahın birkaç odası onlardan kalan eşyalar ile doludur¹⁸⁵. Asıl mühim işgal ise hiçbir hakkı olmadığını iddia ettiği **ibtida-yı hariç medresesi müdürü Abdüssamed Efendi'ninkidir**. Nitekim bir ara 30 Ekim 1920'de (30 Teşrinievvel 1336) Tabur imamı Laz Hasan Efendi'nin ailesini eşyalarıyla dergaha yerleştirmiştir. Dergah böylece dergahlıktan çıkıp *bir yolcu hanı* şeklini almıştır¹⁸⁶. Dergahtaki işgal gündemi ile toplanan Meclis işgalcilerin tahliyesi için konuyu ders vekaletine havale eder¹⁸⁷. Yapılan girişimler neticesinde o yıl dergah işgalcilerden

¹⁸⁰ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: İBB Yayınları, 1996), 4/125-6.

¹⁸¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/172 (16 Cemaziyelahir 1338 / 8 Mart 1336 / 8 Mart 1920); Defter/Sayfa no: 1743/91 (9 Recep 1338 / 29 Mart 1920).

¹⁸² MMA, Defter/Sayfa no: 1744/148, 149.

¹⁸³ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/26.

¹⁸⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/147.

¹⁸⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/123 (25 Rebiulevvel 1339 / 6 Aralık 1336 / 6 Aralık 1920).

¹⁸⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/124 (25 Rebiulevvel 1339 / 6 Aralık 1336 / 6 Aralık 1920).

¹⁸⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/85^b (23 Rebiulevvel 1339 / 4 Kanunievvel 1336 / 4 Aralık 1920). Meselenin sonraki serencamı

temizlenerek asli konumuna döndürülür. Benzeri bir durum olmaması için teyakkuzda olan Meclis 22 Temmuz 1921 (16 Zilkade 1339 / 22 Temmuz 1337) tarihli oturumunda **bundan sonra bu gibi dergahlarda muhacir veya yangın zede gibi iskan lazım geldiği takdirde memurların evvela Meclis'in görüşü alması gerektiği Şeyhülislamlık ile Dahiliye Nezareti'nin kararı gereği olduğunu** hatırlatır¹⁸⁸.

Mustafa Efendi'nin son vazifesi Üsküdar Müftülüğü vazife kalemî mümeyyizliğine tayinidir (Haziran 1925).

Tekke Listelerine Göre Atik Valide Sultan Tekkesi

16. yüzyılın ikinci yarısında faaliyete geçen tekke kaynaklarda **Atik Valide** (1341 *Defteri*, no: 231), **Atik Valide Sultan** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 187, *Nüfus-ı Millî*, no: 213, *Mecmua-i Tekâya*, no: 118, *İhsaiyat*, no: 161), **Valide-i atik** (*Surname*, no: 203, *Hankâhname*, no: 109), **Valide Atik** (*Merakiz*, no: 233), **Valide Sultan** (*Dergehname*, no: 105), **Eski Valide** (*Silsilename*, no: 147), **Karabaş Ali Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 257), **Karabaş Veli Tekkesi** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 118, *Rehber-i Tekâya*, no: 257) tesisinden 1925'e kadar **Halvetîlik'e** (*Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *İhsaiyat*, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâya*) bağlı kalmış, ayin günü ise **Perşembe** (*Asitane-i Aliyye*), **Pazartesi** (*Hankâhname*), **Pazar** (*Mecmua-i Tekâya*), **Cumartesi** (*Rehber-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir. Revnakoğlu bu değişkenliği ilk zamanlar ayin perşembe günleri, sonra pazar ve pazartesi günleri ayin icra edilirdi, diye açıklamakta, bir de senenin muayyen bir gününde Celvetî ayini de icra edildiğini not düşmektedir¹⁸⁹.

Mimari Yapısı

Atik Valide Külliyesi'nin dahilinde yer alan tekke günümüzde de mevcuttur. Revaklı kargir medrese tipindedir. Bu tipin bir imkanı olsa gerek Selimiye Tekkesi'nde gördüğümüz gibi zahir ile batın ilimlerini bünyesinde toplayabilmiştir. Revnakoğlu, bu durumu, tekkenin yanında bir de medrese vardır ki, burada tahsili ulum eden talebe medreseyi bitirdikten sonra tasavvuf öğrenmek için dergaha gelir, burada şeyhin daire-i irşadında teslim ve terbiye görerek bir de mana ilmini öğrenirdi, diye özetlemektedir¹⁹⁰.

Tekke, yamuk planlı bir avlu ve bunu çepeçevre saran önleri ahşap çatılı revaklarından oluşan 35 kubbeli ve kare planlı bölümden oluşmaktadır. Güneybatı

¹⁸⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/65.

¹⁸⁹ CSRA, no: 169.

¹⁹⁰ CSRA, no: 169.

köşesindeki 2 hücre eksenleri kaydırılmış bir giriş bölümünü oluşturmaktadır. Giriş bölümünü oluşturan bölüm hariç kalan 33 birim şeyh ile dervişlerin ikametine tahsis edilmiştir. Nitekim vakfiyede bu hücrelerde 32 dervişin ikameti ifade edilmiştir¹⁹¹.

Tekkeye güney batı köşesindeki kapısında girilir. Kemerli kapısı üzerinde, tekkenin Halvetîliğin Şabanî koluna geçtiği döneme ait kitabesi yer alır:

Ne güzel Hankâh-ı Valide Sultan-ı Atik / Meslek-i hazreti Şaban-ı Veli bunda tarik.

Tekkenin tevhidhanesi doğu cephesinde, diğerlerinden daha büyük, kare planlı ve kubbelidir. Dolap nişleri ile donatılmış hücrelerin tevhidhaneye komşu olan ikisi dışında ocağı yoktur. Diğerlerinden daha büyük olan bu ikisinden güneydekinin şeyh odası, kuzeydekinin ise kahve ocağı ya da meydan odası olduğu tahmin edilmektedir. Tekkenin iki giriş, bir tevhidhane bir de kahve/meydan odası düşüldüğünde 31 hücre yer alır ki, tahmini 1871 tarihli defterde 31 kişinin ikameti tekkenin tam kapasite ile çalıştığını göstermektedir.

Tekkenin bir diğer özelliği de hücre cephelerinin tamamen sağır bırakılmış olmasıdır. Mimar Sinan'ın bir başka eseri olan Kadırga'daki 1574 tarihli Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi tekkesinde de görülen bu mimari program tekke hayatının içe dönük bir hayatı telkin etmesine bağlanmıştır¹⁹².

1925'ten sonra bakımsız kalan tekkeye bir dönem Rumeli göçmenleri yerleştirilmiştir. Revnakoğlu, tekkeyi ziyaretinde (1940-50 civarı olmalı), kapıları kırılmış, sıvaları dökülmüş, kubbelerdeki kurşunlar, yerlerinden kaldırılmış, işgal edilmiş ve hiçbir tarafa da icar ve sair bir ücreti ikamet vermediklerinden adeta tahtı temellüklerine almışlardı, demektedir¹⁹³. 1970'li yıllarda restore edilerek İlim Yayma Cemiyeti'ne bağlı bir öğrenci yurdu olan yapı, şimdilerde Nakkaşhane olarak faaliyet vermektedir.

2.2.1.3. Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi (Çınarlı Tekkesi)

Çavuşdere Sempti, Valide-i Atik Mahallesi, Çavuşdere Caddesi, Koltukçu Rıza ile Çınarlı Tekke Sokağı'nın kuşattığı, 217 ada, 1 parselde¹⁹⁴, Çamlıcalı Mehmed Efendi (v. 1074/1664) tarafından tesis edilmiş Halvetî Cihangirî tekkesidir. Günümüze ulaşabilen nadir ahşap tekkelerden olan yapı vaktiyle haremlik, selamlık, tevhidhane ve hazireden müteşekkildi.

¹⁹¹ Baha Tanman, "Atik Valide Külliyesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993), 1/410; Bölükbaşı, "Üsküdar'da Halvetî Tekkeleri", 577.

¹⁹² Tanman, "Atik Valide Külliyesi", 1/410-1.

¹⁹³ *CSRA*, no: 169.

¹⁹⁴ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 50; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 232.

Şeyhleri

Tekkenin şeyh listesi *Tomar* ve *Silsilename*'de yoktur. Listeyi bir kısım arşiv belgeleri ve *mecmua-i tekaya*'lar ile Revnakoğlu'nun notları (*CSR Arşivi*) gibi çağdaş çalışmalardan yararlanarak oluşturduk.

1. Çamlıcalı Mehmed Efendi (v. 1 Recep 1074 / 30 Ocak 1664). Tekkenin kurucu şeyhidir. Aslen Ruşçukludur¹⁹⁵. İstanbul'a gelip Topkapı Sarayı'nda has bahçede bostancı olarak çalışmaya başlamıştır. 1620'de (1030) Halvetîliğin Ramazanîlik konundan neşet eden Cihangirîliğin müessisi Şeyh Hasan Burhaneddin Efendi'ye (v. 1074/1663) intisap etmiş, 9 sene süren hizmeti neticesinde hilafetine nail olmuştur (1039/1629; *hilafet ve libas-ı tac u hurka*)¹⁹⁶.

Mehmed Efendi Valide-i Atik Tekkesi'nin bir hücrelerinde bir süre (*nice yıllar*) inzivaya girer. Ardından Çamlıca'da bir zaviye tesis ederek irşada başlar. Mehmed Efendi burada uzun bir süre (*çok müddet*) neşr-i irşada bulunmuştur. Çamlıcalı olarak anılması da bundandır. Nihayet bazı kimseler –yazar isimleri, taifesi ve garaz sebebini vermiyor- şeyhi rahatsız ederek son durağı, bugün kabrini ihtiva eden mahalle nakline sebep olur.

Hasan Efendi, kamil, mükemmel ve mükemmil bir mürid-i ekmel olarak tavsif ettiği en gözde halifesi (*halife-i eşrefi*) Mehmed Efendi için, “Eğer beni Mehmed Efendi kabul etseydi, hizmetini kabul edip tarikat terbiyesini ondan alırdım” der, hatta kendine gelenleri keşif ve keramet sahibi Mehmed Efendi'ye gönderirmiş¹⁹⁷.

---

¹⁹⁵ Hayatının ana duraklarını pirdaşı olup, aynı zamanda kendisinden de çok istifade eden (*bu fakire hassaten çok imdad-ı kudsiyye vü mevahib-i ünsiyyeleri olmuştur*) Nehcî Mustafa Dede'nin şeyhi Hasan Burhaneddin Efendi'nin hayatı, silsilesi, halifelere ve menkıbelerini konu edindiği *Tuhfetü's-Salikin ve Hediyyeyü'l-Mütereşşidin*'ne kaydettiklerinden öğreniyoruz. Üzeyir Aslan, *XVII. Yüzyıl Türk Klasik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?], Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetü's-Salikin ve Hediyyetü'l-Mütereşşidin* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 484. Eser ve hakkında hazırlanan tez Köseoğlu'nun makalesinde yazdıkları neticesinde dikkatimizi çekmiştir.

Mehmed Akif Köseoğlu, “İstanbul Tekkelerinde Bulgaristan Kökenli Şeyhler”, *Rumeli'de Osmanlı Vakıfları Üzerine Araştırmalar*, ed. Ahmet Kala vd. (İstanbul: Vakar Yayınları, 2020), 251.

¹⁹⁶ Aslan, *Nehcî Mustafa Dede*, 484; Köseoğlu, “Bulgaristan Kökenli Şeyhler”, 251.

İsmail Belig'in *Tarih-i Bursa*'sında (*Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*) Mehmed Efendi'nin, Ramazaniyye kolunun müessisi Ramazan Mahfi Efendi'ye (v. 1025/1616) ulaşan silsilesi şöyle verilmiştir:

Mehmed Efendi < Cihangirî Şeyh Hasan Burhaneddin Efendi (v. 1074/1663) < Şeyh Yakub Fani Efendi (v. 1052/1642) < Şerbetdar Tekkesi Kurucu Şeyhi Mehmet Efendi (v. 1052/1642) < Ramazan Mahfi Efendi (v. 1025/1616). İsmail Belig, *Tarih-i Bursa*, (Bursa: Hüdavendigâr Vilayet Matbaası, 1302), 137-8; Haskan, *Üsküdar* 1/421.

¹⁹⁷ Enfi, *Veliler ve Deliler*, 65. Ayrıca bkz. Mustafa Tatçı, “Enfi Hasan Ağa ve Ahmed Tevfik Halvetî'nin Tezkirelerinde Üsküdarlı Mutasavvıf ve Meczûplarla İlgili Notlar”, *Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 193; Vassaf, *Sefine*, 5/36.

Mehmed Efendi'nin kaynaklarda 4 halifesi tespit edilebilmiştir:

i. Üçbaş Tekkesi Şeyhi Şerbetdar Mehmed Efendi (v. ?)¹⁹⁸

ii. Acıbadem Selamî Ali Efendi Celvetî Tekkesi ikinci şeyhi Ali Efendi (v. 16 Cemaziyelevvel 1115/26 Eylül 1703'ten kısa süre evvel)¹⁹⁹.

iii. Salih Dede. Hilafetine Mustafa Dede işaret etmiştir. Vefatından sonra kendi işaretler ile posta geçecektir²⁰⁰.

iv. İdris Efendi (v. ?)²⁰¹.

Uzun bir süre şeyhlik yapan (yaklaşık 35 yıl) Mehmed Efendi, 30 Ocak 1664 (1 Recep 1074) Çarşamba gecesi²⁰² vefat etmiştir. Özelde Halvetî Cihangirilik, genelde ise tasavvufi zümreler içindeki müstesna yeri karizmatik kişiliği ile birleştigiğinden kabri daha o zaman ziyaretgah haline gelmiş (*merkad-i şerifleri ziyaretgâh-ı havas u avamdur*)²⁰³, artarak devam etmiştir²⁰⁴:

“(…) gayet arif ve ali-himem ve ilm-i ledünnîde a'lem ve zahirü'l-keşfi's surî ve'l-ma'nevî ve bahrü'l-kerameti'l-Muhammedî ve'l-velayeti'l-alevî, pür-cud bir vücud-ı şerîf imiş. *Hala her kim ne gûne taleb ile ve bir murad ile merkad-ı şerifi ziyaretine varsa, elbette istimdadından vücud bulur*” (vurgular bizim).

¹⁹⁸ Belig, *Tarih-i Bursa*, 138.

¹⁹⁹ *Tomar*, v, 115^a.

²⁰⁰ Aslan, *Nehcî Mustafa Dede*, 485.

²⁰¹ Vassaf, *Sefine*, 5/36.

²⁰² Aslan, *Nehcî Mustafa Dede*, 485.

Enfi Hasan Efendi (v. 1724) hazretin vefatı için iki ay sonraki yine bir çarşamba gecesini işaret eder: “1074 Ramazanının ibtida Çarşamba günü [2 Nisan 1664] vefat etmiştir. *Veliler ve Deliler*, 65. Hüseyin Vassaf vefatı için sehven, “1104 Ramazanının ibtidasında [Mayıs 1693]”, der. Krş. *Sefine*, 5/36.

Vefatı için saat dahi veren (*sabaha dört saat kala*) sohbet arkadaşı Mustafa Dede'nin tarihi daha isabetli olmalıdır.

²⁰³ Aslan, *Nehcî Mustafa Dede*, 487.

²⁰⁴ Enfi, *Veliler ve Deliler*, 65.

Ebubekir Feyzi Efendi, 1861 yılı civarında yazdığı tahmin edilen *Hulasa-i Ahvali'l-Buldan fi Memalik-i Devlet-i Al-i Osman* adlı eserinde türbeyi Üsküdar'daki 20 ziyaretgah içinde sayar. Üçler Bulduk, “Son Osmanlı Seyyahlarından Ebubekir Feyzi ve Medine-i Üsküdar Hakkında Yazdıkları”, *Üsküdar Sempozyumu X*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2018), 2/355.

Ayazmalar, Rum Ortodoks inancında bir aziz veya azizenin ruhuna adanıp, şifalı olduğuna inanılan su kaynaklarıdır. Maddi manevi hastalıklara şifa için ziyaret edilen ayazmalardan Üsküdar'da günümüze gelen sekiz ayazmadan biri tekke dahilinde Hagios İoannis Ayazması'dır. Çamlıcalı Mehmed Efendi'nin tekke olarak burayı seçmesinde veya türbesinin kendisinden sonra ziyaretgah addedilmesi ile bu ayazma arasında bir ilişki olabilir. Ersoy Soydan, “Üsküdar Ayazmaları”, *Üsküdar Sempozyumu X*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2018), 1/587-8, 597.

Haziredeki mermer pehlesi üzerine vaktiyle ahşap bir sanduka konulmuş, üzerine bir de ahşap türbe bina edilmişti. Bugün Topkapı Sarayı'nda olduğu ifade edilen²⁰⁵ mensur kitabesi şudur:

Hankâh-ı kutbularifin / Gavsülvasilin Çamlıcalı / Hazret-i Şeyh Mehmed Efendi / Kuddise Sırruh. Sene 1074.

Türbe 1920'lerde yağın şiddetli bir yağmur neticesinde tekkenin set duvarı ile beraber yıkılacaktır²⁰⁶.

Tekkenin Mehmed Efendi'den sonraki akıbetini tespit etmek oldukça zor. Vakfiyesi mukayyed, yani kayıtlı değil²⁰⁷. Elimizdeki kaynaklar da oldukça sınırlı. Şimdi derlenen malumata göre posta oturanlara bakalım:

2. Halifesi Salih Dede Efendi (v. 1090/1679'dan sonra). Şeyhinin işaretleri ile vefatı akabinde posta oturmuştur. Meşihatı Nisan 1679'da (Rebiulevvel 1090) hala devam etmektedir²⁰⁸. En azından 20 yıla yakın şeyhliği olduğu anlaşılan Salih Dede vefatında türbeye defnedilmiş olmalıdır.

3. Mehmed Efendi'nin diğer halifesi İdris Efendi (v. ?). Tekkenin sıradaki şeyhi olup²⁰⁹, vefatında türbede defnedilmiştir²¹⁰. Tekkenin bazı kaynaklarda "İdris Efendi Tekkesi" olarak da geçmesi bu sebeptir²¹¹.

4. Şeyh Mehmed Efendi bin Mehmed (v. 1235/1820'den evvel). Hayatı hakkında bilginiz yok. İsmail Belig'in Çamlıcalı'nın halifesi dediği Üçbaş Tekkesi Şeyhi Mehmed Efendi ile onun halifesi Derviş Mehmed'den bahseder. Zaman aralığı biraz fazla ise de (yaklaşık 155 yıl) imkansız değil²¹². Mehmed Efendi'nin şeyhliğini de aşağıda tafsilatı gelecek olan belgeden çıkardık.

5. Şeyh Hüseyin Efendi bin Halil (v. 4 Rebiulevvel 1271 / 25 Kasım 1854'ten kısa süre evvel). Şeyhliğini 7 Ocak 1820 (21 Rebiulevvel 1235) tarihli Üsküdar kadısının dilekçesinden öğreniyoruz. Buna göre, her ikisi usulünce görevli (*ba-berat-ı alişan*) müteveli **Şeyh Ahmed Akif bin Osman** ile zaviyedar **Şeyh Mehmed bin Mehmed**

²⁰⁵ CSRA, no: 294.

²⁰⁶ Haskan, *Üsküdar*, 2/421.

²⁰⁷ *1341 Defteri*, no: 262.

²⁰⁸ Mustafa Dede yazımı bu tarihte tamamlanan *Tuhfetü's-Salikin ve Hediye-yü'l-Mütereşşidin* adlı eserinde Salih Dede'nin hala hayatta olduğunu bildirir. Aslan, *Nehcî Mustafa Dede*, 485.

²⁰⁹ Vassaf, *Sefine*, 5/36.

²¹⁰ Enfi, *Veliler ve Deliler*, 65; Vassaf, *Sefine*, 5/36.

²¹¹ Mesela 1277/1860 tarihli *Muharremiye Defteri*, no: 214.

²¹² Belig, *Tarih-i Bursa*, 138.

Efendilerin her ikisi de erkek çocuksuz vefat ettiklerinden yerleri bir süredir boş (*yerleri hali*), hizmetleri atıl (*hizmet-i lazimesi muattal*) hale gelmiş, her iki cihet başta Hazret-i Hüdayî Asitanesi Şeyhi ve diğer meşayihin (*sair meşayih-i izam*)²¹³ tensibi (*re'y ve ittifakları*) ile erbab-ı istihkaktan Hüseyin bin Halil Halife layık görülmüş, Şeyhülislam Çerkezzade Halil Efendi'nin (hd. 1819 - 1821) işaretleri ile tayin edilmiştir (25 Rebiulevvel 1235 / 11 Ocak 1820)²¹⁴.

Hüseyin Efendi'nin 1847 (1263) yılının ilk yarısında kaleme aldığı tahmin ettiğimiz tekkenin imar ve ihyasına dair dilekçesi tekkenin bu dönemi hakkında da fikir veriyor. Hüseyin Efendi Rikab-ı Hümayun'a takdim ettiği arzuhalinde²¹⁵ tekkeye dervişan iskanına mahsus hücre (*dedegân hücresi?*) inşasıyla türbenin duvarı ve diğer bazı yerlerinin tamirini talep eder. Bu, tekkenin en çok derviş iskanına müsait olmayan ancak şeyh ve ailesinin iskanına müsait (*haremlik*), müridanın iştiraki ile zikre imkan veren (*tevhidhane*), türbeli (*Çamlıcalı Mehmed Efendi'nin türbesi*) küçük bir yapı topluluğundan oluştuğunu intibahını vermektedir.

Hüseyin Efendi'nin talebi üzerine dönemin Evkaf Nazırı Meclis-i Vala'ya mütalaasını takdim eder. Buna göre tekkenin vakfı Evkaf-ı Hümayun'a mülhaksa da herhangi bir geliri (*varidatı*) yoktur. Zaten daha **evvelki tamir de Evkaf'ın kendi hazinesinden** yapılmıştır. Şeyh efendinin talep ettikleri yapılan keşfince **7.300 küsür kuruş** gerektirmektedir. Zorluğun farkına varan Meclis-i Vala, 31 Mayıs 1847 (15 Cemaziyelahir 1263) tarihli mazbatası ile Evkaf Hazinesi'nin o seneki bütçesinin diğer giderlere ayrılmasından ötürü hücre inşası ile diğer tamirlerin ileride bakılmak üzere ertelenmesi, buna mukabil şimdilik en az masrafla (*ehven-i masrafla*) sadece duvarın inşası ile yetinilmesi kararını verecektir. Meclis'in bu kararı üzerine 14 Haziran tarihli irade-i seniyye de bu doğrultuda sadır olmuştur²¹⁶.

Hüseyin Efendi kendinden sonra 1925'e kadar devam edecek şeyh ailesinin kurucusudur. 35 yıla yakın şeyhlik yapan Hüseyin Efendi 1854 yılı sonralarında (1271 yılı

---

²¹³ Belgede herhangi bir isme yer verilmiyor, dönemin Asitane şeyhi Abdurrahman Nesib Efendi'dir (v. 1258/1842).

²¹⁴ BOA, C. EV. Nr. 248/12377.

²¹⁵ İlgili dosyayı (BOA, İ. MVL. Nr. 97/2063) incelediğimizde en az dört evrakın yer aldığı anlaşılıyor: (i) Hüseyin Efendi'nin arzuhali, (ii) Adliye Nazırı'nın Meclis-i Ahkam-ı Adliye'ye gönderdiği mütalaası, (iii) Meclis-i Ahkam-ı Adliye'nin mütalaası ve nihayet (iv) irade-i seniyye. İlk iki evrak ise ilgili dosyada yok. Tüm yorumlarımız elimizdekilerden hareketle yapılacaktır.

²¹⁶ BOA, İ. MVL. Nr. 97/2063.

ilk çeyreği)²¹⁷ vefatında tekkesine defnolunmuş olmalıdır. Lakin kabri günümüze gelememiştir.

Hüseyin Efendi geriye iki küçük erkek evlat bırakmıştır. Babalarının vefatı üzerine meşihata talip olan Şerif Nuri ve Ömer Faruk Efendiler Üsküdar'daki isimleri verilmeyen 8 meşayihin mühürlü şهادetnameleri, Şeyhülislam Mehmed Arif Efendi'nin (1854 - 1858) işaretleri ile Nasuhî Asitanesi Şeyhi Muhyiddin Efendi'nin (v. 1898) niyabetinde meşihat ve tevliyyete tayin edilmişlerdir (9 Cemaziyelevvel 1271 / 28 Ocak 1855)²¹⁸.

6. 1. Hüseyin Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Mehmed Şerif Nureddin (veya Nuri) Efendi (1259/1843 – 14 Safer 1322 / 30 Nisan 1904'ten evvel). 1870'lerde tekkede şeyh Nuri Efendi ile birlikte ikinci şeyh (*şeyh-i sani*) sıfatıyla 1849 (1265) doğumlu kardeşi Ömer Efendi (v. 1896?) ve 25 Aralık 1870 (1 Şevval 1287) doğumlu oğlu Hüseyin Bedreddin Efendi (babasının adı verilmiş, v. 1925'ten sonra), dahil toplam 3 erkek ikamet etmektedir²¹⁹. Tekke nüfusu on küsür yıl (1885) sonra 2 erkek ve 2 kadın toplam 4 kişidir²²⁰.

22 Ağustos 1871 tarihinde tekkenin atıyyesinin Mehmed Şerif Nuri Efendi ile kardeşi Ömer Faruk Efendi'ye müştereken teslimi²²¹ de göstermektedir ki, tekkenin meşihati iki kardeş arasında taksim edilmişse de ağabey olmak üzere Nuri Efendi eşitler arasında birincidir²²².

Nureddin Efendi, 1888 yılında oğlu Hüseyin Bedreddin ile birlikte hemen yakınlardaki Tekkekapısı'nda oturan daha evvel boşadığı (*mutallakası*) Zerrin Hanım'ı darp etmiş, Üsküdar Bidayet Mahkemesi de kendisini iki ay müddetle hapis cezasına

---

²¹⁷ Vefatını Rebiulevvel 1271 tarihli, Şeyh Hüseyin Efendi'ye Laleli Vakfı'ndan tahsis olunan aylık 50 kuruş maaşının vefatı münasebeti ile dergahın yemekliği az (*dergah-ı mezkurun taamiyesi dun*) olduğundan tekkede şeyh olanlara ay ay verilmesine dair bir dizi yazışmadan öğreniyoruz. İlgili yazışmalar 10 Aralık (19 Rebiulevvel) tarihli irade ile nihayete ermiştir. BOA, MVL. Nr. 343/2; İ. MVL. Nr. 320/13594.

²¹⁸ VGMA, Defter/Sayfa no: 301/194-5 (93). İlgili kararda da vurgulandığı gibi niyabet iki küçüğün liyakat kesbedinceye kadar devam edecektir. Niyabetin ne zaman kalktığına dair belgeye henüz ulaşamadık.

²¹⁹ Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 193'ten aktaran Galitekin, *Osmanlı*, 366. İlgili defterde Hüseyin Bedreddin Efendi'nin doğum tarihi 1285 olarak verilmişse de Bedreddin Efendi otobiyografisinde 1 Şevval 1287 olarak kaydetmiştir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/26.

²²⁰ *Nüfus-ı Millî*, no: 217. Bir önceki listede ismi kaydedilenlerden biri yok. Sebebini şimdilik bulamadık.

²²¹ *Taamiye Defteri*, no: 138.

²²² Bu öncelikten ötürü yazışmalar Nuri Efendi tarafından yapılacağı gibi, tayinatlar da kendisince teslim alınacaktır (mesela 1298 yılı kurbanını 31 Ekim 1881'te mührü ile teslim edilmiştir. BOA, TS. MA. e. Nr. 633/10).

çarpıtmıştır. Bu hapis kararı kendisine ağır gelmiş olacak ki affını isteyen bir arzuhal kaleme almıştır.

Adliye Nezareti'nden, efendinin fukaradan ve ehl-i iffet takımından olduğu gibi ailesinin idare ve iaşelerini temin ile mükellef bulunduğu bahisle, efendinin haiz olduğu sıfatına nazaran affı yönünde 24 Kasım 1888 (12 Teşrinisani 1304) tarihli bir tezkire kaleme alınmıştır. Sadrazam'ın 2 Aralık 1888 tarihli cevabında şeyhin ceza müddetinin kamilen affının usule uygun olamayacağı ifade edilmiş, cezasını çekmek üzere yaklaşık iki yıl sonra 29 Ağustos 1890'da (17 Ağustos 1306) hapse girmiştir. Hapiste iken yeniden affını isteyen Nureddin Efendi *ba'zı emsali vechile* bir ay dolmadan 22 Eylül 1890'da padişah iradesi ile affedilmiştir²²³.

Nureddin Efendi bir diğer şoku meşihat müştereki Ömer Faik Efendi'nin vefatı ile boşalan yarım hisseye talip olduğunda yaşayacaktır. 1892 yılının ikinci çeyreğinde yaşanan bu süreçte, hem yarım hisseyi hem de niyabetin kaldırılmasını isteyen Nureddin Efendi Evkaf'a müracaat etmiş, nihayet konu Meclis'in gündemine gelmiştir. Meclis'e davet edilen Nureddin Efendi'ye kardeşinin evladı olup olmadığı sorulmuş o da 19 yaşında Yorgancı esnafından Alaaddin Efendi namında bir oğlu olduğu cevabını vermiştir. Meşihatın yarım hissesini tevcihi için **Tevcih-i Cihat Nizamnamesi**'nin ilgili maddesi gereği sınav yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda *mesail-i diniyeden yani bilinmesi zaruri olan iman ve İslam ve abdest ve namaz mesaili ile mensup olduğu tarik-i Halvetiyye-i Şabaniyye usulünden imtihan* edilmiş, ancak suallerin hiçbirine doğru cevap (*cevab-ı savab*) veremeyerek ehliyetsizliği tebeyyün ve tezahür etmiştir. Nihayet Meclis meşihatın yarım hissesinin rüş çığına gelene kadar babasının vefatından oğlu Alaaddin Efendi'ye tevcihi yönünde karar almıştır (16 Şevval 1309 / 14 Mayıs 1892)²²⁴.

Kardeşinden boşalan yarım hisseyi elde etmek şöyle dursun Nurettin Efendi'yi bekleyen asıl tehlike elindeki hisselerin alınmasıdır (*ref'i*). Bu gündem ile 2 ay sonra toplanan Meclis **nizamname gereği** meşihatın uhdesinden alınması gerektiği halde yaşına hürmeten yeni bir tasarrufa gitmeden meseleyi soğutmuştur (15 Zilhicce 1309 / 11 Temmuz 1892)²²⁵.

²²³ BOA, İ. DH. Nr. 1193/93386.

²²⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/27.

²²⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/5.

Nureddin Efendi meşihatın kalanını almak için 4 yıl sonra yeni bir girişimde daha bulunacaksa da yine sonuç alamayacaktır.

Nureddin Efendi'yi bekleyen yeni çile tekkesini tamir ettirme çabalarıdır. Nureddin Efendi daha evvel babası Hüseyin Efendi'nin yaklaşık yarım asır önceki nihayetsiz girişimini hatırlatan Sadaret'e yazdığı 16 Ekim 1893 (4 Teşrinievvel 1309) tarihli arzuhalinde *kutbü'l-arifin gavsülvasilin* Çamlıcalı Mehmed Efendi'nin türbesinin uzun seneden (*sene-i vefireden*) beri harab olduğunu, daha evvel şahsi gayretleri sonucu tedarik ettiği akçeler ile dergahın tamirine başlamışsa da bazı yerlerin eksik kalmasından dolayı Evkaf Nezareti'ne müracaat ettiğini, yapılan keşif ile **7.600 küsür kuruşa** ihtiyacı olduğunun anlaşıldığı, bununla birlikte vakfın mevcudu olmaması üzerine evrakın iptal edilmesinden bahisle müracaatını tekraren ilettiği, *bu misilli vakfi olmayan nice emakin varidatı müsaid olan evkâf-ı saireden* tamir olunduğundan bahisle **300 senelik hankâhın** bu ilgisizliği hak etmediği yönünde serzenişte bulunmuştur²²⁶.

Nureddin Efendi'nin bu dilekçesi 18 Ekim'de gereği için Sadaret'ten Evkaf İdare Meclisi'ne havale edilmiş²²⁷, bu kurum da 4 Kasım tarihli kararında aynı gerekçeler ile **tamiratın mümkün olmadığı yönünde görüş bildirmiştir**²²⁸.

Bu tarihe kadar yazışmalar menfi gözükle de Nureddin Efendi ısrarlı takibi ile 3 yıl sonra mutlu sona ulaşacaktır. Bunda Meclis-i Meşayih azalığının payı olmalıdır²²⁹. Nitekim 24 Ağustos 1896 (12 Ağustos 1312) tarihli irade-i seniyye tekkenin 16.000 kuruşa tamirine başlanacağına dair iznin yanında ihya ve tamirin kapsamının da genişletildiği anlamına geliyor aynı zamanda²³⁰. Hazine-i Hassa-i Şahane marifetiyle yapılan bu ihya ve tamirin ilk taksiti mukabili 5.000 kuruş 6 Ekim 1896'da (24 Recep 1312) Şeyh Nureddin Efendi'ye teslim edilmiştir²³¹. İhya ve imara dair ikinci taksit yine ilki gibi 5.000 kuruştur ve iki hafta sonra 19 Ekim 1896'da (7 Teşrinievvel 1312) Nureddin Efendi'ye teslim edilmiştir²³².

---

²²⁶ BOA, BEO. Nr. 244/18249, Lef 5. Nureddin Efendi ilk müracaatını daha evvel 25 Temmuz 1893'te (13 Temmuz 1309) Evkaf İdaresi'ne yapmış, müracaatı iptal edilmişti. BEO. Nr. 244/18249, Lef 3.

²²⁷ BOA, BEO. Nr. 296/22169.

²²⁸ BOA, BEO. Nr. 244/18249, Lef 3.

²²⁹ Nuri Efendi Hazine-i Hassa'ya hitaben kaleme aldığı 20 Aralık 1896 (8 Kanunievvel 1312) tarihli dilekçesini *Meclis-i Meşayih [azası]* sıfatı ile imzalamıştır. BOA, ML. EEM. Nr. 246/9, Lef 6. Nuri Efendi 1896-7'den 1904-5'e (1314-1322) kadar Halvetî tarikatını temsilen Meclis'te bulunacaktır. Salnamede azalığı 1905-6'da (1323) devam ettiğine işaret edilse de 2 Ocak 1904 (13 Şevval 1321) tarihinden itibaren Meclis-i Meşayih defterlerinde ismine yer verilmez. Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 54, 56.

Daha 5 yıl evvel meşihat imtihanını geçemeyip elindekinden olma badiresi atlatan Nureddin Efendi'nin bu süre içinde hangi eksikliğini tamamlayıp aza yapıldığını tespit edemedik.

²³⁰ BOA, TS. MA. e. Nr. 604/27.

²³¹ BOA, ML. EEM. Nr. 236/40.

²³² BOA, ML. EEM. Nr. 237/61.

Geriye kalan 3.500 kuruş 5 Kasım 1896'da (24 Teşrinievvel 1312)²³³, 1.000 kuruş 22 Aralık 1896'da (10 Kanunievvel 1312)²³⁴, 1.500 kuruş da 31 Ocak 1897 (19 Kanunisani 1312) tarihinde Nureddin Efendi tarafından teslim alınmıştır (BOA, ML.EEM. 246/9, Lef 5)²³⁵.

Bu ihya ve tamirin akabinde sıradaki iş şeyh dairesi, dedegân odaları ve semahanenin tefrişi ile türbenin örtüsünün (*puşide*) yenilenmesidir. Hüseyin Efendi'nin 28 Aralık 1896 (16 Kanunievvel 1312) tarihli arzuhali²³⁶ üzerine yapılan keşfince²³⁷ 1.341,25 kuruş (1.325 kuruş 25 santim) tutan eşyadan mevkufattan temin edilenler düşüldüğünde kalan 784,5 kuruş (784 kuruş 50 santim) 23 Ekim 1897 (11 Teşrinievvel 1313) tarihinde ödenmiştir²³⁸.

Tefrişat da tamamlanmış, tekkenin açılışı (*resm-i küşadı*) için okutulacak mevlid-i şerif için tamir ve tefrişi yapan Hazine-i Hassa'ca verilen *emsali misillü* 1.500 kuruş atıyye Şeyh Mehmed Nureddin Efendi tarafından 22 Aralık 1897'de (10 Kanunievvel 1313) teslim alınmıştır²³⁹.

Tamir konusunda istediğini alan Nureddin Efendi'nin bu defaki çabası tekkenin gelirlerini arttırmak olacaktır. Bu uğurda kaleme aldığı arzuhali 28 Şubat 1899'da (17 Şevval 1316) gereği için Sadaret'ten Maliye'ye havale edilmiştir²⁴⁰. Maliye'den tahsisat, Evkaf'tan ayniyat isteyen Nureddin Efendi'nin bu kalemde olmak üzere yağ ve pirinç talebini havi arzuhali yine Sadaret makamınca 16 Mart 1899'da (4 Zilkade 1316) Evkaf'a havale edilmiştir²⁴¹.

Nureddin Efendi yılmamış en azından yemeklik için olan talebini birkaç kez daha yinelemiştir. Arzuhallerin Sadaret'ten Evkaf'a havalesi ile öğrendiğimiz süreçte tespit edilen iki havaleden biri 1 Nisan 1899 (2 Zilhicce 1317), diğeri 21 Haziran 1899 (12 Safer 1317) tarihlidir ki, bu durumda en az üç dilekçe kaleme alınmış demektir²⁴².

Maliye Nazırı Sadaret'e verdiği 1 Haziran 1899 (21 Muharrem 1317) tarihli cevapta tekkenin Hazine'den 7 kuruş tahsisinin Sadrazam buyrulduzu ile *Muhtaç Maaşları Bütçesi*'nden yapılacak 93 kuruş zam ile 100 kuruşa çıkarılabileceğini rapor eder. Gerekli

---

²³³ BOA, ML. EEM. Nr. 238/99, Lef 1.

²³⁴ BOA, ML. EEM. Nr. 242/62, Lef 1. Bu makbuzda Şeyh Mehmed Nureddin Efendi'nin ayrıca "Meclis-i Meşayih azasından" sıfatını da kullandığını görüyoruz.

²³⁵ BOA, ML. EEM. Nr. 246/9, Lef 5.

²³⁶ BOA, ML. EEM. Nr. 266/49, Lef 3.

²³⁷ BOA, ML. EEM. Nr. 266/49, Lef 1.

²³⁸ BOA, ML. EEM. Nr. 266/49, Lef 2.

²³⁹ BOA, ML. EEM. Nr. 272/18, Lef 2.

²⁴⁰ BOA, BEO. Nr. 1273/95403.

²⁴¹ BOA, BEO. Nr. 1281/96033.

²⁴² BOA, BEO. Nr. 1466/109896; BEO. Nr. 1328/99547.

buyruldu 5 gün sonra sadır olur ve maaş 100 kuruşa ulaşır²⁴³. Maaşın 100 kuruşa çıkarılması bir kazanımsa da, ihtiyaca yetmediği bir yıl sonra Nureddin Efendi tarafından dile getirilir. Bu arzual de Sadaret'ten Maliye'ye 12 Ağustos 1900'da (16 Rebiulahir 1318) havale edilecektir²⁴⁴.

Bu sürecin akıbetini bilmiyoruz. Ancak sevindirici bir haber Evkaf Nezareti'nin 19 Ekim 1901 (6 Recep 1319) tarihli tezkiresi ile gelecektir. Et, pirinç, yağ ve ekmek (*fodula*) tahsisatlarının kafi gelmediği ifade edilmesi üzerine Nezaret'in yaptığı tahkikatta tekkenin Hamidiye Anbarı'ndan aylık 30 kıyye pirinç ve 10 kıyye kuyruk yağı, Atik Valide İmareti'nden günlük 4.5 çift *fodula* tahsisi olduğu anlaşılmıştır. Talebi üzerine %50 zam demek olan Hamidiye Anbarı'ndan aylık 15 kıyye pirinç, 5 kıyye kuyruk yağı ile Atik Valide İmareti'nden günlük 2 çift *fodula* ilavesi uygun görülmüştür²⁴⁵.

Yarım asır gibi uzun bir dönem şeyhlik yapan Nureddin Efendi 30 Nisan 1904'ten (14 Safer 1322) kısa bir süre önce vefat etmiş, meşihat hissesi oğlu Bedreddin Efendi'ye devredilmiştir²⁴⁶. Nureddin Efendi'nin tam olarak ne zaman vefat ettiğini ve nereye defnedildiğini ise şimdilik tespit edemedik.

6.2. Hüseyin Efendi'nin diğer oğlu Ömer Faik Efendi (v. 16 Şevval 1309 / 14 Mayıs 1892'dan evvel). Babasının vefatında 5 yaşında olan ve 43 yaşında (1849-1892) vefat ettiği²⁴⁷ anlaşılan Faik Efendi'nin meşihatının ağabeyininki kadar aktif olmadığı açıktır. Faik Efendi'nin vefatında nereye defnedildiği şimdilik tespit edilememiştir.

7. 1. Nureddin Efendi'nin oğlu Şeyh Hüseyin Bedreddin Efendi (1 Şevval 1287 / 25 Aralık 1870 – 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhlerindendir²⁴⁸. 25 Aralık 1870'te dünyaya gelmiş, mahalle mektebinde *mukaddeme-i ulum-ı diniye* tahsilinin ardından Atlamataşı Rüştüyesi'nde mürettep dersleri tahsil ederek şهادetname ile mezun olarak eğitim hayatını noktalamıştır²⁴⁹.

---

²⁴³ BOA, BEO. Nr. 1320/98974.

²⁴⁴ BOA, BEO. Nr. 1533/114906.

²⁴⁵ BOA, ŞD. Nr. 156/6. İlgili arşivde devam evrakına tesadüf edemesek de, kararın daha evvelki tecrübelerimizde hareketle bu yönde çıktığı kanısındayız.

²⁴⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/54.

²⁴⁷ Bu tarih tafsilatı ileride gelecek 14 Mayıs 1892 (16 Şevval 1309) tarihli *Meclis-i Meşayih*'in zaviyedarlık meşihatın Faik Efendi'nin küçük oğlu Alaaddin Efendi'ye devrinden bahseden kararından alınmıştır. Bkz. Defter/Sayfa no: 1771/27.

²⁴⁸ 1341 Defteri, no: 262.

²⁴⁹ Bedreddin Efendi Türkçe dışında bir dil bilmezken, herhangi bir eser de kaleme almış değildir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/26.

35 yaşında iken babasının hissesi üzerine geçmiş²⁵⁰, posttaki 5. yılında umurun nazarında (*efkar-ı ammece*) kötü hal ve hareketleri (*su-i şöhret takımından olması*) sebebiyle azli istenecek aşamaya gelmiştir. Meclis azlin yerine iddiaların sübut bulması için soruşturmanın derinleştirilmesine (*ta'mik-i takhikatla*) karar vererek süreci zamana yaymıştır (6 Rebiulevvel 1327 / 29 Mart 1909)²⁵¹. Bu tahkikat girişimi ile bu vadede yeni/başka yazışmaların olmamasından hareketle şeyh efendinin halini düzeltmesine sebep olduğu ortada.

9 yıl sonra Bedreddin Efendi tafsilatını öğrenemediğimiz bir şekilde bedensel özrü (*ariziye-i vücudiyesi*) nedeniyle uhdesinde bulunan meşihat hizmetini ifa etmek üzere Fatih İstanbul Sofular'da Alaeddin Dergahı Şeyhi Nazım Efendi'yi vekil tayin etmek için Meclis'e müracaat eder. Meclis de *ayin-i tarikat-ı aliyenin müstemirren ifası ile terk ve tatilinden vikayesi* için vekaleti uygun görür (3 Cemaziyelevvel 1336 / 14 Şubat 1918)²⁵². Ancak Nazım Efendi'nin hastalığının uzaması üzerine yine Bedreddin Efendi'nin talebi ile birkaç ay sonra **Üsküdar Nasuhî Asitanesi Şeyhi Kerameddin Efendi** (v. 1934) vekil olarak tayini uygun bulunacaktır (26 Recep 1336 / 7 Mayıs 1334 / 7 Mayıs 1918)²⁵³.

Dergah 20. yüzyılın hemen başlarında tüm serencamını ilgili arşivden takip edemediğimiz bir takım küçük bakımlara sahne olmuştur. Mesela 9 Ocak 1904'te (27 Kanunievvel 1319) dergahın tamir masrafları için 1.000 kuruş ödenmiş²⁵⁴, türbe ile harem dairesi 14 Ağustos – 13 Eylül 1904 (1-31 Ağustos 1320) tarihleri arasında yağlı boya ile boyanmış, masraf 2.000 kuruş tutmuş, (21 Teşrin 1320 / 3 Kasım 1904)²⁵⁵, hemen akabinde türbe ve harem dairesi haricinde kalan yerler 14 Eylül - 13 Ekim 1904 (1-31 Eylül 1320) tarihleri arasında bu defa 3.000 kuruşa yağlı boya ile boyanmıştır²⁵⁶.

Bedreddin Efendi'nin sonraki hayatı hakkında bildiklerimiz Kadıköy Belediyesi'nde çalıştığı²⁵⁷, Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre hac teşrifatından sorumlu sürre eminliği yaptığı, 1925'ten sonra Çamlıca'da Ümraniye Caddesi üzerindeki köşkünde vefat ettiği²⁵⁸. Bedreddin Efendi'nin nerede defnedildiği tespit edilememiştir.

²⁵⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/54; İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/26.

²⁵¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/70.

²⁵² MMA, Defter/Sayfa no: 1738/179, 180, 181, 143.

²⁵³ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/136, 135.

²⁵⁴ BOA, ML.EEM. Nr. 460/63.

²⁵⁵ BOA, ML. EEM. Nr. 488/6, Lef 3.

²⁵⁶ BOA, ML. EEM. Nr. 504/89, Lef 19.

²⁵⁷ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/26.

²⁵⁸ Hazretin sürre eminliğinin ihtiyatla yaklaşılması gereken bir kayıttır. CSRA, no: 294.

7. 2. Faik Efendi'nin küçük oğlu **Şeyh Alaeddin Efendi** (v. 17 Haziran 1940). Babasının vefatı üzerine *Meclis-i Meşayih*'in 14 Mayıs 1892 (16 Şevval 1309) tarihli kararıyla yarım hissenin rüşde ulaşıncaya kadar niyabetle uhdesine tevcihi uygun görülmüştür²⁵⁹. Amcası Nureddin Efendi tarafından meşihat hakkının elinden alınması girişimi yaklaşık 4 yıl sonra yeniden gündeme gelmişse de evvelki gibi sonuçsuz kalmıştır²⁶⁰. Tekkenin türbedarlık ciheti Alaeddin Efendi uhdesindedir²⁶¹.

Yorgancı esnafından olduğunu bildiğimiz Alaeddin Efendi'nin ikinin ikincisi olarak 30 yıldan fazla meşihat vardır. Hayatı hakkında bildiğimiz tek şey ise vefatında Karacaahmet'te Kaygusuz Sultan'ın arkasına defnedildiğidir²⁶².

Tekke Listelerine Göre Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi

İlkin **Halvetîliğın Ramazanîlik** koluna bağlı olarak tesis edilen, kurucu şeyh Mehmed Efendi'den sonra bir süre boş kaldığı anlaşılan, 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde Şeyh Hüseyin Efendi ile bu defa **Halvetîliğın Şabanî** koluna bağlı olarak uyandırılan²⁶³ **Çınar** (*Muhibban Dergileri*, no: 2/37), **Çınarlı** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 238, *Rehber-i Tekâya*, no: 265), **İdris Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 198, *Hankâhname*, no: 157, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/267), **Çamlıcalı İdris Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 214), **Şeyh Mehmed Efendi** (*Surname*, no: 179), **Çamlıcalı Mehmed Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 252, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 193, *Nüfus-ı Millî*, no: 217, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/276, *Mecmua-i Tekâya*, no: 238, *Taammiye Defteri*, no: 138, *İhsaiyat*, no: 211, *Merakiz*, no: 234) ve **Çamlıcalı Mehmed İdris Efendi Tekkesi** (*Mecmua*, no: 31) 1925'e kadar bu kola bağlı kalmış, ayın günü kimi eserde **çarşamba** (*Asitane-i Aliyye*, no: 198, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/90, *Rehber-i Tekâya*), kiminde **perşembe** (*Asitane-i Aliyye*, no: 252, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/99, *Mecmua-i Tekâya*) olarak kaydedilmiştir. Bu ikilik de İdris Efendi ile Mehmed Efendi'nin aynı tekkenin iki farklı kurucusu olarak tekke listelerine mükerreren

²⁵⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/27.

²⁶⁰ Ancak bu süreçte Alaeddin Efendi tarafından ibraz edilen iki evrakta doğum tarihi ve benzeri bilgilerin daha evvelkiler ile farklı olduğu ifade edilerek gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir. Neticede bu mesele 6 Haziran 1896'dan (24 Zilhicce 1313) 6 Ağustos 1901'e (21 Rebiulahir 1319) kadar hayli uzun soluklu yazışmalara sahne olmuştur. BOA, DH.MKT. Nr. 2325/110; DH. MKT. Nr. 2340/59; DH. MKT. Nr. 2519/112; MMA, Defter/Sayfa no: 1772/301, Defter/Sayfa no: 1774/44.

²⁶¹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/26.

²⁶² CSRA, no: 294.

²⁶³ Tekkenin ne zaman Şabanî kolun denetimine geçtiğini kesin olarak tespit edemediysek de Hüseyin Efendi'nin çocuklarının idaresi zamanına ait kayıtlarda tekkenin 'Şabanîliğe' bağlı olduğuna dair kayıtlardan hareketle bu kol değişikliğinin babası zamanında başladığına hükmettik. Krş. *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 193; *Nüfus-ı Millî*, no: 217; *Mecmua-i Tekâya*, no: 238 vd.

yansımasından kaynaklanmaktadır (mükerrer kayıtlara örnek, *Asitane-i Aliyye*, no: 198 ve 252, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/90 ve 99'tir)²⁶⁴.

Mimari Yapısı

Her şeyiyle eski İstanbul evini andıran tekkeden günümüze ulaşanlar harem binası ve tevhidhanesidir. Halvetî tekkelerinin vazgeçilmezi halvethanesinin akibeti tespit edilememiştir.

Günümüze ulaşan nadir tekkelerden olan yapı hakkında yüksek lisans tezi olarak restorasyon projesi hazırlanmış²⁶⁵, Üsküdar Belediyesi'nce 2016 yılında restore edilmiş, günümüzde "Darülhadis İlim Kültür Araştırma ve Yardımlaşma Derneği"nin kullanımına tahsis edilmiştir.

Haziresi

Hazirede toplam üç kabir vardır. Bunlardan sadece birinin mezar taşı günümüze gelebilmiştir. Bu da başlığı 11 dilimli, 22 Aralık 1819 (5 Rebiülevvel 1235) tarihli Şeyh Atıf Ahmed Rifaî'nin kabridir. Ahmed Efendi'nin tekke ile irtibatı tespit edilememiştir.

Hazirede ayrıca Hagios İoannis Ayazması bulunur. Kendisinden evvel bir Bizans manastırının varlığına işaret eden ayazmanın²⁶⁶ son restorasyonda üzeri kapatılmıştır.

Bünyesinde Halvetî-Ramazanîliğin Cihangirî kolunun pîri Şeyh Hasan Efendi'nin (v. 1074/1663) önde gelen halifelerinden *kutbülarifin gavsülvasilin*²⁶⁷ Çamlıcalı Mehmed Efendi'nin ziyaretgah olan türbesini barındıran tekke 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kesintili bir silsileye sahipken, 4. şeyh Hüseyin Efendi (v. 1271/1854) ile meşihat neslinden gelenlerce sürdürülmüştür. Taksimatlılar da dahil 8 şeyhin vazife yaptığı tekke son şeklini 19. yüzyılda almıştır. Tesisinden itibaren kesintiler olsa da üç asır faaliyette olan tekkenin bugüne gelmesinde meşihatın Hüseyin Efendi'nin neslinden gelenlerce idaresinin büyük etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

---

²⁶⁴ Bedreddin Efendi'nin otobiyografisinde ayin-i şeriflerin perşembe günleri icra edildiği açık bir şekilde yer almaktadır. İ.MFT. MSH. SAID. 254/26.

²⁶⁵ Pınar Aksoy, *Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi Restorasyon Projesi* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

²⁶⁶ Soydan, "Üsküdar Ayazmaları", 1/597.

²⁶⁷ BOA, BEO. Nr. 244/18249. Aynı ifade türbe kitabesinde de geçmektedir.

2.2.1.4. Nalçacı Tekkesi (Halil Efendi, Tuluû, Na‘lî Tekkesi)

Eski Debbağlar (Tabaklar), yeni Zeynep Kamil Mahallesi, Nalçacı Hasan Sokak, 266 ada, 38 parselde²⁶⁸ Mudurnulu Nalçacı Şeyh Halil Efendi (v. 1040/1630-1 veya 1048/1638-9) tarafından muhtemelen 17. yüzyılın başlarında tesis edilmiş Halvetî tekkesidir.

1925’e kadar Halvetîliğe bağlı kalacak olan tekke ilkin Ahmediyye ana koluna bağlı olarak tesis edilmiş²⁶⁹ Tuluû Efendi’nin 1742 (1155) yılında posta geçmesiyle, aynı tarikatın Şabaniyye alt kolunun Nasuhiyye alt şubesine, Mustafa Enverî Efendi’nin (v. 1872) posta geçmesi ile de aynı kolun Kuşadaviyye alt şubesine intikal etmiş ve bu durum 1925’e kadar sürmüştür.

Tekke, merkezindeki mescit-tevhidhanesine inşası ile tesis edilmiştir. Tekkenin mescidinin minberini Üsküdar Özbekler Tekkesi Mescidi’nin de banisi olan Maraş Valisi Abdullah Paşa (v. 1169/1756) vezir olmadan evvel 1755 (1168) yılında vaz’ etmiş, tesis ettiği vakfı ile de tekkeye tevliyet, kayyumluk, kitabet, imamet, hitabet ve müezzinlik kadroları tahsis etmiştir. Tekke şeyhleri başta olmak üzere mühim zevatın defnedileceği türbesi Cemil Paşa (v. 1889) tarafından 1874 (1291) yılında inşa ettirmiştir.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 43^a), *Silsilename* (no: 48) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Mudurnulu Şeyh Nalçacı Halil Efendi (v. 1040/1630-1 veya 1048/1638-9). Tekkenin banisidir. Antalya’da oturan Abdülvahhab Ümmî (v. 1004/1595-6) ismindeki bir azizin halifesidir²⁷⁰. Ayakkabıların altına çakılan demir ustası anlamına gelen ‘Nalçacı/Nalınacı’ ismi Halil Efendi’nin mesleğine işaret ediyor olmalıdır. Halil Efendi ilkin

²⁶⁸ Eski 266 ada 7, 8 parsel. Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 19; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 100; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 269.

²⁶⁹ M. Akif Köseoğlu, *İstanbul’un 100 Tekkesi* (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2016), 256.

²⁷⁰ Ayvansarayî, *Hadika*, 626.

Revnakoğlu’nun hakkında hiçbir tafsilat vermediği *Kibar-ı Evliya* isimli eserden aktardıkları bu ilk döneme dair birkaç malumatı ihtiva etmektedir:

Aziz-i ekber Antalyavî Vehhab Ümmî kuddise sirruhu hazretlerinin halife-i ekmeli ve bu dergah-i zişan feyziktinahın banii evveli, ecille-i rical-i meşayih-i Şabaniyye’den es-Seyyid eş-Şeyh Nalçacı demekle arif Halil Efendi kuddise sirruhu hazretlerinin kitab-ı irfan meab-ı vücudları burada hıfz ve “ختم” olunmuştur. Sene 1040. CSRA, no: 104.

Haskan, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi’ndeki bir yazmadan (Hüdayî Bölümü, no: 122) hareketle silsilesini şöyle verir: Halil Efendi – şeyhi Armağan Ramazan Efendi, şeyhi Abdülvahhab Efendi, şeyhi Talib Ümmî Efendi, şeyhi Halvetîliğin Ahmediye kolunun müessisi Ahmed Şemseddin Yığıtbaşı’dır (v. 1504). *Üsküdar*, 1/285.

burada küçük çaplı bir mescit inşa etmiştir. Mescit-tekkenin ilk defa ne zaman inşa edildiği bilinmediği gibi bu döneme ait vakfiyesine de ulaşılammıştır.

Aynı zamanda şair olan Halil Efendi vefatında hazireye defnedilmiş, üzerine 1874 yılında bir türbe inşa edilmiştir. 1930 tarihli *Merakid*'da -mezar taşı kitabesine yer verilmeden- türbede medfun olanlar arasında sayılmıştır²⁷¹. Tekkeyi 1941 yılında ziyaret eden Konyalı türbenin o tarihlerde çatısının çökmüş olduğunu bildirir²⁷². Sonraki bir zamanda kabrin etrafı çevrilerek günümüz harfleri ile mermer bir levha asılmıştır. Yakın zaman önce yapılan restorasyon çalışmasında da mezar taşına tesadüf edilemediği ifade edilmesi²⁷³ taşın 1930'lardan sonra kaybolduğu ihtimalini gündeme getirmektedir.

Halil Efendi'nin vefat tarihi hakkında *Hadika* müellifi, mezar taşında yazılıdır (*sengi mezarında mukayyedir*), diyerek 1040 (1631) tarihini verir. Diğer çalışmalarda da tekrar edilen bu tarihe tek istisna *Silsilename*'deki 1048 (1639) tarihidir.

2. Halil Efendi'nin halifesi Mudurnulu İplikçi Şeyh Ebubekir Efendi (v. 1082/1671-2). Tekkenin bu kuruluş döneminde dair bildiklerimiz Ebubekir Efendi'nin meşihati sırasında **Bülbülderesi'ndeki Şeyh Camii banisi (veya baninin babası) Valide Sultan Kethüdası Arslan Ağa'nın (v. 1060/1650) mescit vazifelerine tayin ettiği** 4 Eylül 1648 (15 Şaban 1058) *mülhak* vakfidir²⁷⁴. Vakıf Arslan Ağa, Ebubekir Efendi idaresindeki mescit-tekke için Üsküdar'da Hacı Hatun (Sultantepe) Mahallesi'nde hudutları belli, birbirine bitişik ve yapışık fevkani ve tahtani 19 bab odayı vakfederek, odalar ücretlerinden hasıl olan meblağ ile merhum Nalçacı Şeyhi Mescidi'nde birtakım vazifeler tayin etmiştir. Buna göre:

i. Her öğle vakti Kur'an'dan 11 cüz okunması, hasıl olacak sevapların Efendimiz'in (sav), 4 halifenin, Behram Ağa'nın, annesinin, akraba ve taallukatının ruhlarına hediye edilmesi karşılığına her cüz için 2'şer akçe vazife alacak,

ii. Bu vazifeye de şeyh (*Nalçacı Mescidi şeyhinin halifesi*) olan nazır olacak ve nezareti karşılığı 1 akçe vazife alacak ayrıca 11 cüzden birine mutasarrıf olacak (günlük 2'şer akçe),

iii. Mescidin imamı ile müezzini de 1 cüze mutasarrıf olacak,

²⁷¹ Behceti İsmail Hakkı Üsküdarî, *Merakid-ı Mutebere-i Üsküdar*, haz. Bedi N. Şehsuvaroğlu, (İstanbul: TTOK Yayınları, 1976), 88.

²⁷² İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi* (İstanbul: Yeşilay Cemiyeti Yayınları, 1976), 1/372.

²⁷³ Sadi Kucur, "Üsküdar Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi Mezar Taşları", *Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/404.

²⁷⁴ BOA, EV. VKF, Nr. 3/23. Vakfiyenin tescil tarihine tesadüf edilememiştir.

- iv. Kalan 8 cüz mütevellî marifetiyle ehil ve müstahak olanlara verilecek,
- v. Mescidin kayyımı günlük 1 akçe vazifeye mutasarrıf olacak, karşılığında her farz namaz akabinde 11 kere salavat-ı şerife ve 3 İhlas ve 1 Fatiha ile dua edecek,
- vi. 1 akçe mescid-i şerifte yakmak için mum pahasına harcanacak,
- vii. Tevliyet hayatta oldukça kendinde, vefatı akabinde erşed evladında olacak, Vakfın tekkeye bir hareketlilik getirdiği açık.

Ebubekir Efendi baninin hemşehrisidir. Şeyhinin vefatı akabinde 34 (veya 42) yıl hayli uzun süre şeyhlik yapan Ebubekir Efendi vefatında türbeye defnedilmişti. Taşı bugüne gelmemiştir²⁷⁵.

3. Şeyh Mehmed Efendi (1155/1742-3). Hayatı hakkında bilgimiz yok²⁷⁶. Yetmiş yıldan fazla şeyhlik yaptığı anlaşılıyor. Tekkede bugüne gelen en erken tarihli taş onunkisi. Haziredeki Hamzavî mezar taşı kitabesi şudur:

*Allahü'l-Bakî / Merhum ve mağfur Rabbihi / eş-Şeyh Mehmed Efendi /
Ruhîcün el-Fatiha. Sene 1155.*

4. Mudurnulu Şeyh Mehmed Tuluû Efendi (1102(?)/1691 - 1170/1756-7). Bolu Mudurnu doğumludur²⁷⁷. Tuluû Efendi'nin selefi ile irtibatı tespit edilememiştir. Kendisi aynı yolun **Nasuhî kolunun müessisi Şeyh Nasuhî Mehmed Efendi'**ye (v. 1718) intisab etmiş, Nasuhî Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Alaeddin Efendi'den (v. 1751) de hilafet almıştır²⁷⁸.

Tekke musikisinde önemli eserler veren, ayrıca hat sanatı ile de meşgul olan²⁷⁹, Tuluû Efendi'nin meşihatı tekkeye bir canlılık getirmiştir. Tuluû Efendi'nin marifetiyle *arif-i billah vasıl-ı ilallah merhum ve mağfur Nalçacı Şeyh Seyyid Halil Efendi kuddise sirruhunun medfun olduğu zaviyede hücre-nişin-i uzlet ve ferağ olan* fukara ve dervişanın bir mahalden *medar-ı maaşları* olmadığından Darphane-i Amire nazırı Hacı Abdullah Efendi'nin arzuhali ile 6 Aralık 1752'de (14 Muharrem 1166) Selanik Duhan Gümrüğü Mukataası malından

²⁷⁵ Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 410

²⁷⁶ Revnakoğlu bir yerde kaynak belirtmeden vefat tarihini de 1115 olarak verip, "Halil Efendi'nin diğer halifesi" olduğunu söylemiştir. 1115 tarihi mümkünse de başka bir yerde tesadüf etmiyoruz. 1155'i hesaba kattığımızda da arada bir asırdan fazla (1040/1048 – 1155) süre hilafet ilişkisini zora sokmaktadır. CSRA, no: 104.

²⁷⁷ Doğum tarihi Müstakimzade'nin 70 yaşında öldü, demesinden hareketle verilmiştir. Hasan Aksoy, "Mehmed Tuluû Efendi", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/539.

²⁷⁸ Revnakoğlu, kaynak belirtmeden Hz. Nasuhî'ye 40 seneden fazla hizmet etmiş, onun da vefatıyla oğlu Alaeddin Efendi'den hilafetname almıştır, diyor. Bu 1675'ler demektir. Bunun -vefat tarihi (1756-7) hesaba katıldığında- en az 90 yıla yakın bir ömrü varsa mümkün olacağını ifade edelim.

²⁷⁹ Hattat Sarı Yahya Efendi'nin talebesi olmuş, ondan sülüs ve nesihte icazet almıştır. Aksoy, "Mehmed Tuluû Efendi", 539.

olmak üzere günlük 60 sağ akçe taamiye tahsis Narda mukataası malına zam olunmak şartıyla edilmiş²⁸⁰, Mescit de daha evvel Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi'nin banisi olan Abdullah Paşa (v. 1169/1756) tarafından minber vaz' edilerek (1168/1755) ve yeni kadrolar (*cihetler*) tesis edilerek genişletilmiştir²⁸¹. Bu etkiden olacak, tekke onun adıyla da anılır olmuştur.

Abdullah Paşa Üsküdar'da Çavuşbaşı Çiftliği'ni vakfederek²⁸² tesis ettiği mescid-i şerif vakfının günlük 40 akçeli imamet ve hitabet cihetlerini tekke şeyhlerine²⁸³, günlük 3 akçe vazifeli tevliyetini hayatta oldukça kendisine, vefatı akabinde de ekber ve erşed evladına şart etmişti²⁸⁴.

15 yıl şeyhlik yapan Tuluî Efendi bir aralık gittiği memleketi Mudurnu'da hastalanmış ve orada vefat etmiştir²⁸⁵. Mudurnu'ya defedilen Tuluî Efendi'nin hatirasını yad etmek için hazireye, muhtemelen halifesi ve damadı Şeyh Hüseyin Efendi tarafından bir makam taşı dikilmiştir. Kitabesi şudur²⁸⁶:

Ehibbadan dua celb itmekiçün / Burada vaz'olundu bu alamet / Dua-yı hayrdır ancak sa'ida / Alametden murad olan ne minnet / Didi dil nasa tarih-i vefatın / Tulu'î eyledi firdevse rihlet' sene 1170 / İşbu hankâh-ı kudsiyan-metafin nice / Müddet şeyhi olup ber-fehva-yı "Hubbu'l- vatani mine'l- iman" / Mudurnu'ya sıla-ı rahm için azimet ve anda / Hulul-i ecel-i müsemma ile müteveccih-i tekyegâh-ı / Vuslat olan Tulu'î eş-Şeyh Mehmed Efendi. Sene 1170.

²⁸⁰ BOA, AE. SMHD. I. Nr. 4/274; C. EV. Nr. 288/14670.

²⁸¹ Vassaf, *Sefine*, 4/76.

²⁸² BOA, C. EV. 49/2434 (1 Cemaziyelahir 1217 / 29 Eylül 1802); C. EV. 141/7043 (13 Rebiülevvel 1219 / 22 Haziran 1804).

Çiftliğin Alemdağı civarında olduğu ifade edilmiştir. VGMA, Defter no: 924/61.

²⁸³ BOA, C. EV. 284/14484 (29 Şaban 1232 / 14 Temmuz 1817); BOA, C. EV. Nr. 522/26356.

²⁸⁴ Vefatı üzerine erkek evladının ekberi olarak tevliyet arzuhali üzerine Mehmet Ataullah Efendi'ye tevcih edilmiştir. BOA, AE. SOSM. III. Nr. 10/66 (14 Cemaziyelahir 1169 / 17 Ocak 1756). Mescid vakfının bunun dışında günlük 8 akçe vazife ile kayyumluk (BOA, C. EV. Nr. 117/5827), günlük 12 akçe vazife ile vakit namazları müezzinliği (BOA, C. EV. Nr. 159/7947) gibi sair cihetleri bulunmaktadır.

²⁸⁵ S. Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942), 1/160. Vefatına "asar-ı hikmet" terkibi düşülmüştür. Aksoy, "Mehmed Tuluî Efendi", 539.

²⁸⁶ Kucur, "Üsküdar Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi Mezar Taşları", 407, 422-3, nu: 8.

5. Tuluî Efendi'nin oğlu²⁸⁷ **Şeyh Hüseyin Efendi** (v. Muharrem 1195 / Ocak 1781'den evvel). Hüseyin Efendi Arslan Ağa'nın Sultantepe'deki odaları gelirini tekkesi vazifelerine bağışlayarak tesis ettiği vakfının vakfiye gereği tevliyetinin evvela kendisine, vefatı ile de evlatlarına, nezaretinin de tekkede şeyh olanlara şart edildiğini hatırlatıp, 2 sene önce şart-ı vâkîf üzere mütevellî olan Mehmed'in vefat ettiğini, bu süre içinde evlad-ı vakıftan kimsenin kalmayıp bilcümle münkariz olduğunu, tekkenin şeyhi olarak tevliyetin kendisine verilmesini istemiştir.

Silsilename müellifi hazretin vefat tarihini, son rakamı boş bırakarak '119_' şeklinde vermiştir. Tafsilatı ileride gelecek 21 Ocak 1781 (25 Muharrem 1195) tarihinde tekkenin şeyhi Mehmed Rüşdü Efendi'dir²⁸⁸. Vefatında hazireye defnedilen Hüseyin Efendi'nin mezar taşına tesadüf edilememiştir²⁸⁹.

6. Hüseyin Efendi'nin oğlu **Seyyid Mehmed Rüşdü Efendi** (v. 22 Şaban 1232 / 7 Temmuz 1817'den evvel). Hilafeti Nasuhîzade Şeyh Mehmed Fazlullah Efendi'dendir (v. 1804). Rüşdü Efendi posta geçip ipleri eline alacak, tekkeye yeni bir hareketlilik katacaktır. Bunlardan ilki hali hazırda imamet ve hitabetine ek olarak cuma müezzinliği ile devirhanlık cihetleridir. Nitekim mescit-tekkenin Hacı Abdullah Paşa Vakfı'ndan olmak üzere günlük 5 akçe vazifeli cuma müezzinliği ile 3 akçe vazifeli devirhan cihetleri mutasarrıfı olan Hüseyin Halife'nin vefatı üzerine cihetler sulbî oğulları Abdullah ve Abdurrahman'a intikal etmişti. Ancak iki kardeş ilgili cihetlerden Şeyh Rüşdü Efendi lehine el çekerler (25 Muharrem 1195 / 21 Ocak 1781)²⁹⁰. Rüşdü Efendi hemen 5 yıl sonra 29 Mayıs 1786'dan (30 Recep 1200) itibaren tekkede sakin fukara ve dervişana sarf edilmek üzere Filibe Nezareti Mukataası malından Kiler-i Amire'ye gelen ocaklık pirinçten günlük iki kıyye (1 kıyye 1.3 kilo) pirinç tahsisatını tekkesine çekmeyi başarır²⁹¹.

---

²⁸⁷ Tabibzade, Hüseyin Efendi için Mudurnulu Şeyh Abdullah Rüşdü Efendi'nin oğlu Tuluî Efendi'nin damadı ve halifesi olduğunu söyler. Lakin 14 Temmuz 1817 (29 Şaban 1232) tarihli buyruldu açık bir şekilde Tuluî Efendi'nin oğlu olduğunu ifade etmektedir:

... yevmî 40 akçe ile imam ve hatib olan bundan akdem zaviye-i merkume şeyhi Şeyh Tuluî Halife fevt oldukça **sulbî oğlu** Şeyh Hüseyin Halife'ye, ve onun da fevtinden sulbî oğlu Seyyid Şeyh Mehmed Rüşdü Halife'ye bil-meşrutiyet ile intikal idüb ... BOA, C. EV. Nr. 284/14484.

Nasuhî'nin halifesi, Hüseyin Efendi'nin babası olarak gösterilen Mudurnulu Abdullah Rüşdü (v. 1147/1734) için bkz. Bedriye Reis, "Bolu'da Halvetiliğin Temsilcileri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/1 (2016), 431-2.

²⁸⁸ BOA, C. EV. Nr. 583/29439.

²⁸⁹ Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 410

²⁹⁰ BOA, C. EV. Nr. 583/29439.

²⁹¹ BOA, C. EV. Nr. 331/16818; C. SM. Nr. 67/3357.

Otuz yıldan fazla şeyhlik yapan Rüşdü Efendi türbede medfunsa da mezar taşı günümüze gelmemiştir²⁹².

7. Rüşdü Efendi'nin oğlu ve halifesi **Şeyh Seyyid Ahmed Reşid Efendi** (1202/1787-8 – 22 Muharrem 1280 / 9 Temmuz 1863 Perşembe). Reşid Efendi'nin ilk işi babasının vefatı Filibe Nezareti Mukataası'ndan Kiler-i Amire'ye gelen ocaklık pirincin devamı için gerekli beratı almaktır²⁹³. Bunu yine babasından kalan günlük 40 akçe vazifeli imamet ve hitabet cihetlerini uhdesine almak takip edecektir²⁹⁴.

Reşid Efendi uzun bir süre şeyhlik yapacaktır. Tekkesi de bu süre içinde yorgun düşmüş, nihayet yıkılmaya yüz tutmuş (*mail-i inhidam*) bir hale gelmiştir. Vakfının da Evkaf Hazinesi'nde karşılığının olmaması (*mevcudu bulunmaması*) kendisini tamir işlerine teşebbüsten geri bırakmaktadır. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde iyice yorgun düşen tekkenin inşası kaçınılmaz hale gelir. Şeyh Reşid Efendi'nin de talepten edep ederek (*teeddüben*) kerhen razı olduğu bu durum, Ziraat Meclisi azasından Hasan Bey'in girişimleri ile yeni bir hal alacaktır. 2 Nisan 1851'de (30 Cemaziyelevvel 1267) tamamlanan keşfine göre tamir için 12.500 kuruşa ihtiyaç vardır²⁹⁵. Hasan Bey'in taahhüt ettiği bu tamir için gerekli masrafın *ta'vizan* Evkaf Hazinesi'nden karşılanması Meclis-i Vala'nın 6 Mayıs 1851 (5 Recep 1267) tarihli oturumunda uygun görülür. 21 Mayıs'ta (20 Recep) da Sadrazam tarafından Sultana arz edilir ve nihayet iki gün sonra da gerekli irade-i seniyye sadır olmuştur²⁹⁶.

9 Aralık 1857'de (21 Rebiulahir 1274) bu defa Reşid Efendi'nin hayvanı için Nizamiye Hazinesi'nden emsali gibi bir yem tahsis edilmiştir²⁹⁷.

Reşid Efendi'nin iki halifesini tespit edebildik. Biri Mustafa Enver Efendi, diğeri hazirede medfun Mustafa Rıfat Efendi²⁹⁸.

---

²⁹² Muhyiddin Efendi vefatına 1236 demiştir. Revnakoğlu da Tabibzade'nin metnini alıntılacağı bir yerde 1232 tarihini 1222 olarak tashih etmiştir. *CSRA*, no: 104.

Lakin Mehmed Rüşdü Efendi'ye tahsis edilen Filibe Mukataası malından günlük pirinç tahsisi vefatı üzerine 7 Temmuz 1817'den (22 Şaban 1232) itibaren müracaatı üzere oğlu Ahmed Reşid Efendi'ye verilecektir. *BOA*, C. EV. Nr. 413/20940; 560/28295.

²⁹³ *BOA*, C. EV. Nr. 413/20940; 560/28295.

²⁹⁴ *BOA*, C. EV. 284/14484 (29 Şaban 1232 / 14 Temmuz 1817).

²⁹⁵ Keşif defteri için bkz. *BOA(V)*, EV. MH. Nr. 297/56.

²⁹⁶ *BOA*, İ. MVL. Nr. 198/6145; A. AMD. Nr. 1/29.

²⁹⁷ *BOA*, A. AMD. Nr. 81/72; İ. DH. Nr. 391/28885.

²⁹⁸ Şabanî başlıklı mezar taşı kitabesi (nu: 15) için bkz. Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 426-7.

Oğlu Mehmed Celaleddin Efendi de hazirededir. Kucur, aynı yer.

Reşid Efendi hayatta iken kırk yıldan fazladır icra ettiği meşihattan damadı ve halifesi Enver Efendi lehine Nisan-Mayıs 1861'de (Şevval 1277) el çekecektir²⁹⁹. Artık iyice yaşlanan (75. yaş) Reşid Efendi tekkesinde inzivaya çekilmiş nihayet 3 yıl sonra vefat etmiştir. Hazireye defnedilen Reşid Efendi'nin mezar taşı günümüze gelememiştir³⁰⁰.

8. Reşid Efendi'nin damadı ve halifesi Seyyid Mustafa Enver Efendi bin Mehmed Said (1243/1827 – 19 Recep 1289 / 22 Eylül 1872 Pazar). Mustafa Efendi, meşhur İbrahim Müteferrika'nın torunu, mevalîden Aydoslu Muhammed Said Efendi'nin (v. 1283/1866-7) oğludur³⁰¹.

Çocukluğu Büyük Ayasofya civarında geçmiştir. Ayasofya başımamı Hacı Abdi Efendi'nin yanında başlayan tahsili akabinde Şevket Efendi ile Karinabadlı Hoca Abdurrahman Efendi'nin tedris halkasına dahil olmuş, ardından Üsküdar müderrislerinden Kara Hüseyin Efendi'den icazet almıştır. Arapçaya olan derin vukufiyeti sebebiyle yed-i tula sahibi olarak anılmıştır. En çetin metinleri en hassas şekilde tercüme edebilirdi. Haririzade'nin *Fethü'l-Esrar* adlı şerhine yazdığı Arapça taktizi bu vukufiyeti ifadeye örnek olarak gösterilmiştir.

İlmi kudreti sayesinde henüz 12 yaşında iken defterhane ketebesinden olan pederi yanında vazife almış, aynı zamanda tahsiline devam etmiştir. Tasavvufa girişi bu yaşlarında mesai arkadaşının peşinden her hafta bu tekkede perşembe günleri icra edilen ayine iştirak ile başlar. Tekkenin şeyhi Reşid Efendi'nin talebi ile tekkeye devam eder. Bir süre sonra da kendisine intisap eder. Babasının vefatı ile Ayasofya'daki evini satıp, tekkenin yanında bir eve taşınır. Böylece tekkeye devamı artmıştır. Vaktinin büyük bölümünü tekkede geçiren Enver Efendi, zaman zaman tekkede bir odada halvete girerek riyazet ve ibadet ile meşgul olmaya başlamıştır. Bu yoldaki ilk hilafeti Reşid Efendi'den, ardından **Şeyh Mehmed**

---

²⁹⁹ Muhyiddin Efendi bunu -tafsilatı ileride gelecek- Enver Efendi'nin kendisi varken gizliden gizliye Hamamî Tevfik Bosnevî Efendi'ye intisabının verdiği güceniğe bağlar. Hatta yazara göre bu dargınlığın *tamam-ı feyz ve irşadını neşredeceği bir zamanda* Enver Efendi'nin *nihayet genç olduğu halde irtihali dar-ı beka* etmesine sebep olduğunu hissettirir.

Hüseyin Vassaf da benzer bir dargınlığı diler getirir:

Mustafa Bey, Hamamî'nin uluvv-ı ka'bını görünce şeyhinin [Reşid Efendi] malumatı olmaksızın teslim olup, bir buçuk sene gizlice (*hafiyyen*) görüşmüş ise de şayi' oldukda Reşid Efendi, Mustafa Bey'i Nalçacı Tekkesi'nde ve hulefasından Hüsnü Efendi'yi de Yakacık'ta bulunan diğer dergahında posta oturtup, kendisi guşe-gir-i uzlet oldu. Vassaf, *Sefîne*, 4/130.

³⁰⁰ Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 410.

³⁰¹ Kabri hazirede yer alan babası Said Efendi'nin ilmiye sarıklı mezar taşı (nu: 19) için bkz. Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 429.

Tevfik Bosnevî'dendir. Meşihatın Reşid Efendi tarafından hal-i hayatında iken *teessüfen* kendisine devrine vesile olan hadiseyi Hüseyin Vassaf şöyle anlatır³⁰²:

“Günlerden bir gün (*yevmen mine'l-eyyam*) **Hamamî Tefvik Efendi**, Üsküdar'da ihvanından birinin hanesine misafir olup, Hz. Nasuhî asitanesine giderler. Reşid Efendi de orada imiş. Hamamî hazretleriyle sohbetten lezzet-yab olup, hal-i vecde duçar olmuş ve ağlaya ağlaya tekkesine avdet etmiştir. Hamamî hazretleri bu ülfet üzerine ayin gününde (*yevm-i mahsusunda*) Reşid Efendi'nin tekkesine gider. Kendilerini karşılayan (*istikbal eden*) Mustafa Bey'e, "*Evladım! Şeyh Efendi yok mu?*" dedikte, "*Efendim! Bir hastayı okumaya gitti.*" cevabını verdikde, Hamamî hazretleri Mustafa Bey'e hitaben, "*Evladım! Bizim matlubumuz sensin.*" diyerek, ikisi de bir odaya kapanıp, bir saat kadar sohbet ederler. Mustafa Bey, Hamamî'nin uluvv-ı ka'bını görünce şeyhinin malumatı olmaksızın teslim olup, bir buçuk sene gizlice (*hafîyyen*) görüşmüş ise de şayi' oldukda Reşid Efendi, Mustafa Bey'i Nalçacı Tekkesi'nde ve hulefasından Hüsnü Efendi'yi de Yakacık'ta bulunan diğer dergahında posta oturtup, kendisi guşe-gir-i uzlet oldu”.

Hamamî Mehmed Tefvik Bosnevî Efendi'nin (v. 1866) şeyhi Halvetîliğin Kuşadaviyye alt şubesinin müessisi Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi'dir (v. 1845). Tekke Enver Efendi'nin meşihatı ile aynı tarikatın Kuşadaviyye şubesine bağlanmış oldu.

Enver Efendi 40 yaşına yakın iken intisap ederek 3,5 sene hizmet ettiği şeyhini, vefatında Nalçacı Tekkesi haziresinde hazırlattığı kabre defnettirmiş, bu kabir uzun müddet ziyaretgah olmuştur³⁰³:

Sufilerin büyüklerinden olan Enver Efendi dervişlerin irşadı ile meşgul olmuşsa da, pîri **Kuşadalı gibi kimseye hilafet vermemiştir**. Uzun boylu, beyaz yüzlü, kara gözlü, uzunca ve siyah sakallı, uzuvları münasip bir insan güzeli idi. Hitabeti kavi, nazik, haluk idi. Beyaz arakiye üzerine bazen beyaz, bazen yeşil sarık sararlar; daima siyah cübbe ve sarı mest giyerler idi.

---

³⁰² Vassaf, *Sefine*, 4/130.

³⁰³ Vassaf, *Sefine*, 4/131. Tefvik Efendi için bkz. Yaşar Nuri Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî* (İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1982), 42-44; Nihat Azamat, “Mehmed Tefvik Bosnevî”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/538-9.

Tefvik Efendi'nin başlıksız, silindirik sütunlu mezar taşı (nu: 20) için bkz. Kucur, “Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi”, 429-30.

Tefvik Efendi'nin iki müridi (nu: 28, Mehmed Servet, v. 1294/1877 ile nu: 29, Hasan, v. v. 1295/1878) de hazirededir. Kucur, “Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi”, 435-6.

İlk üçü basılmış 4 eseri vardır: *Tercüme-i Usul-i Aşere* ve *Tercüme-i Kelimat-ı Kümeyl b. Ziyad* ve *Tercüme-i Babu's-Şuyuh min Fütuhati'l-Mekkiyye, Mecmaa-i İlahiyyat*³⁰⁴.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 184) kaydedildiğine göre Mustafa Efendi tekkede oğlu Tayyar Efendi (d. 1280/1863-4) ve iki dervişi ile ikamet etmektedir³⁰⁵. Mustafa Enver Bey'in halifeleri şunlardır³⁰⁶:

i. Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi (v. 27 Zilhicce 1314 / 29 Mayıs 1897). Yakacık'ta Şabaniyy'eden Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi'nin ikinci şeyhidir.

ii. Yazmacı Şeyh İsmail Dede Efendi (v. 15 Şevval 1291/25 Kasım 1874). Üsküdar'da Ümmî Ahmed Efendi Tekkesi şeyhidir.

iii. Mehmed Sait Bey. Şabanî meşayihinden Şükrullah Efendi'nin oğludur. **Hz. Nasuhî Dergahı zakirlerinden idi**. Babıseraskeri hulefasından idi.

Mustafa Efendi -bizim tespitimize göre- Tuluû Efendi'den itibaren tekkeye meşrut Selanik Duhan Gümrüğü malından olmak üzere günlük 90 akçe hesabıyla yıllık 228 kuruş vazifeyi talebi üzerine kayın babası ve şeyhi Reşid Efendi'nin vefatı ile uhdesine tevcih ettirmiştir (23 Rebiulahir 1281 / 25 Eylül 1864)³⁰⁷.

Tahsisata rağmen Mustafa Efendi dergahta dervişleri ile kıt kanaat geçinmektedir. Nitekim dergahının imamet, hitabet ve diğer cihetlerinin gelirlerinin azlığı ve kendisinin de fakr u zarureti sebebiyle ileride vuku bulacak vakfi mahlulâtından mahsup olunmak üzere Evkaf'tan münhal olan aylık 224 buçuk kuruştan 220 kuruşu şeyhe kayd-ı hayat ile tahsis edilmiştir (6 Cemaziyelevvel 1289 / 12 Temmuz 1872)³⁰⁸. Mustafa Efendi bu tahsisten 70 gün sonra vefat ettiği için dolayısıyla maaşı ancak 2-3 ay alabilmiş olmalıdır.

Enver Efendi, vefatında haziredeki türbeye defnedilmiştir. Şeyhi Tevfik Efendi'nin gibi başlıksız, süslemesiz, silindirik sütun mezar taşı kitabesi şudur³⁰⁹:

---

³⁰⁴ Vassaf, *Sefine*, 4/131.

Enver Efendi'ye bir de *Divan*'ı atfedilse de varsa da henüz ulaşılabilmemiş değildir. Eserler ve içerikleri için ayrıca bkz. A. Azmi Bilgin, "Üsküdarlı Bir Şair ve Mutasavvıf: Mustafa Enver (Enverî, 1824-1872)", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/203-214.

³⁰⁵ Galitekin, *Osmanlı*, 363. Muhyiddin Efendi Tayyar Bey'in doğumunu 1275 olarak verir.

³⁰⁶ CSRA, no: 104.

³⁰⁷ BOA, C. EV. Nr. 402/20375.

³⁰⁸ BOA, İ. DH. Nr. 653/45410.

³⁰⁹ Kendisi (nu: 24) ile birlikte kızı Şerife Emine Reşide Hanım da hazirede (nu: 25) medfundur. Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 432-3.

*Hu / Halvetî-i Şabaniyye'den Hammamî Mehmed / Tevfik Efendi'nin halifesi
Mustafa Enver Efendi / Ruhuna el-Fatiha. Sene 1289.*

9. Enver Efendi'nin büyük oğlu **Mehmed Tayyar Efendi** (1280/1863 – 20 Cemaziyelahir 1328 / 29 Haziran 1910). Tekkede doğdu. **Nasuhî Hankâhı Şeyhi Muhyiddin Efendi**'nin (v. 1315/1898) halifesidir. Ümmî Ahmed Efendi Tekkesi Şeyhi Ahmed Şerefeddin Efendi (v. 1918'den sonra) ile birlikte aynı gecede istihlaf olundu³¹⁰.

Babasının vefatında yaşının küçüklüğünden (9. yaş) ötürü ilkin eniştesi Safvetî Tekkesi Şeyhi Şeyh Mesud Efendi'nin (v. 1295/1878) niyabetiyle posta oturmuştur (1289/1872). Mesud Efendi'nin vefatı ile niyabet vazifesini Yakacık Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi Şeyhi Hüsnü Efendi (v. 1312/1894) devam ettirecektir³¹¹. 25 yaşında iken Evkaf'a müracaatla niyabetin kaldırılıp asaleten tevcihini istemiştir. 19 Şubat 1888 (6 Cemaziyelahir 1305) tarihli ictimasında meseleyi değerlendiren Meclis-i Meşayih kesb-i liyakatine kani olarak asaleten tevcihini tensip edecektir³¹². *Tomar* müellifi Tayyar Efendi hakkında bir müddet Bayrampaşa Tekkesi Şeyhi Mehmed Ali Efendi'ye damat olmuşsa da aralarına soğukluk girmiş ve nihayet eşinin de vefatı ile ilişkilerinin iyice azaldığını kaydeder.

Tayyar Efendi, babasından sonra varis-i esrar olan **Yakub Han**'ın (v. 1325/1907) sohbetlerine erişmiş ve mazhar-ı feyzi olmuştu. Kuşadavîlik neş'esine göre, hilafette batını hakikatin tezahürü beklenir. Tekkenin meşihatı Tayyar Bey'e teveccüh edilse de hilafeti olmadığından dolayı meşihatın başka bir şeyhe intikal etmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Tayyar Efendi Yakub Han'ın müsaadesiyle Nasuhî Asitanesi Şeyhi Muhyiddin Efendi'den surî hilafet almıştır³¹³.

Hüseynin Vassaf Bey, davetli olarak gittiği tekkede mevlid-i şerif cemiyetine iştirak etmiş, gözlemlerini eserine nakletmiştir³¹⁴:

---

³¹⁰ *CSRA*, no: 104.

³¹¹ *Tomar*, v. 43^a.

Hüsnü Efendi'nin vefatı ile Yakacık'taki tekkesinin meşihatı küçük yaştaki Reşid Efendi'ye 14 Ekim 1894'ten (13 Rebiülevvel 1312) itibaren Tayyar Efendi'nin niyabeti ile tevcih edilecektir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/194.

Tayyar Bey'in vefatı akabinde Reşid Efendi, talebi üzerine 15 Nisan 1911'den (15 Rebiulahir 1329 / 2 Nisan 1327) itibaren asaleten posta oturacaktır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1735/128.

³¹² *MMA*, Defter/Sayfa no: 1769/89.

³¹³ Vassaf, *Sefine*, 4/133.

Yakub Han'ın oğlu Abdurrahman Efendi'nin kabri (nu: 46) hazirededir. Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 448-9.

³¹⁴ Vassaf, *Sefine*, 4/134.

“Bir gece mevlid-i şerif cemiyetine davetli idim. Umum-ı ihvan ve yaran orada idi. Pek neşeli bir surette mevlid-i şerif okundu. Gayet cazibeli zikir-i şerif oldu. İhvandaki zevk o mertebeye geldi ki, gece yarısından (*nısfu'l-leylden*) sonra yeniden cemiyet-i zikir vücud buldu. Öyle bir halat ile aşıkane hizb-i zikir oldu ki, nara-i mestaneler tanin-endaz-ı arş-ı berîn oldu. Sabah namazı vakti hulul etti. Namaz, kemal-i huşu ile kılındı, Vird-i Settâr okundu. Gündüz oldu. Dergahtan dağıldık. Şairin dediği gibi, "*O ne alemler idi ah o ne ademler idi*" derim. Hatırıma geldikçe kalbim teheyhüc eder, gözlerim yaşarır”.

Tekkenin harem dairesi Tayyar Bey’in meşihatı zamanında harap (*mail-i inhidam*) hale gelmiştir. Tamir edilmesini isteyen Tayyar Bey’in talebi üzerine yerinde yapılan tahkikatta şeyh efendi haklı bulunmuş, vakfının mevcudu olmasa da Hazine-i Hassa’dan tamiri için 24 Eylül 1883’te (22 Zilkade 1300 / 12 Eylül 1299) irade-i seniyye sadır olmuştur³¹⁵.

İlk keşfi ile tahmini 24.562 kuruş masrafla yapılacağı anlaşılmışsa da örneklerine pek rastlamadığımız şekilde tamirat 4.228 kuruş noksanı ile 20.334 kuruşa tamamlanmıştır. Tayyar Efendi Sultan II. Abdülhamid’in bu jestine karşılık olarak bir 10 Ocak 1884 (9 Rebiülevvel 1301 / 29 kanunuevvel 1299) tarihli bir **teşekkürname** kaleme almıştır³¹⁶.

20. yüzyıla gelindiğinde tekkede yaşam zorlaşmaya başlamıştır. Tayyar Efendi tekkenin Maliye’den gelen aylık 77 kuruş yemekliğinin yetmemesi üzerine zam talep etmiştir³¹⁷. Sadaretin 27 Ekim 1897’de (30 Cemaziyelevvel 1315 / 25 teşrinievvel 1313) gereği (*icra-yı icabı*) için Maliye Nezareti’ne havale ettiği talebin sonucunu arşivden takip edemedik.

Zaten iyice yorgun düşen tekkenin I. Dünya savaşı yıllarında asker iskanına tahsisi harap olmasını hızlandırmıştır.

Tayyar Bey zamanında tekke harap iken ihvan-ı tarikattan Trabzonî Mahmud Efendi (v. 1300/1883) tarafından mükemmel bir surette tamir edildi³¹⁸. Meşihatı döneminde 1885 yılında tekkede 3 erkek ile 3 kadın ikamet etmektedir³¹⁹.

---

³¹⁵ BOA, HH. İ. Nr. 222/32.

³¹⁶ BOA, Y. MTV. Nr. 13/81.

³¹⁷ BOA, BEO. No: 1030/77212.

³¹⁸ Halvetî dervişi, tüccar Mahmud Efendi’nin mezar taşı (nu: 34) hazirededir. Kucur, “Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi”, 440.

³¹⁹ *Nüfus-ı Millî* no: 210.

Tayyar Efendi kumral sakallı, esmer tenli, uzuvları mütenasip, nazik, haluk idi³²⁰. Yirmi yıla yakın şeyhliğinin ardından vefatında türbeye defnedilmiştir.

10. Enver Efendi'nin küçük oğlu **Mehmed İhsan Efendi** (İyisan, 27 Recep 1288 / 30 Eylül 1287 / 12 Ekim 1871 – 19 Ocak 1949). İhsan Efendi babasının vefatından bir yıl sonra bu tekkede doğmuştur. Tahsilini Üsküdar Merkez Rüşdiyesi'nde yaptı. 1887'de mülazemeten Defter-i Hakanî'ye intisab etti. 28 Eylül 1898'de 16 Eylül 1314) Kaşgar emiri Seyyid Yakub Han Töre'nin kızı Hidayet Hanım'la evlendi. Bu evlilikten bir oğlu bir kızı ve ileride bir erkek torunu olacaktır.

Ağabeyi Tayyar Efendi'nin halifesidir. Ağabeyinin vefatında 40 yaşında idi. Meşihatın kendisine tevcihi için vakit geçirmeden Meclis-i Meşayih'e başvurur. Meclis de 2 Temmuz 1910 (22 Cemaziyelahir 1328 / 19 Haziran 1326) tarihli ilk kararında vakfiye sureti ve deruhde kayıtları Evkaf Nezareti'nden ister³²¹. Evkaf'tan gelen cevabi yazı **vakfiyenin olmadığı** yönündedir. İhsan Efendi ise aksini iddia ettiğinden Meclis kayıtlarının kontrolü için, bir hafta sonra 9 Temmuz'da (2 Recep / 26 Haziran) Evkaf'a yeniden yazı kaleme alır³²².

İhsan Efendi'nin elindeki, iddia ettiği vakfiye hangisidir, Evkaf böyle bir vakfiyeye kayıtlarından ulaşabildi mi, şimdilik bilmiyoruz. İlgili arşivde meşihatın tevcihine dair devam evrakına tesadüf edemedik. Bununla birlikte bir şekilde süreç çok uzamadan tevcih gerçekleşmiş anlaşılır. Nitekim 14 Ocak 1911 (13 Muharrem 1329 / 1 Kanunievvel 1326) tarihli Meclis tezkiresinde İhsan Efendi'nin ağabeyinin vefat tarihi olan 27 Haziran 1910'dan (14 Haziran 1326) itibaren meşihat kendisine tevcih oluncaya kadar dergahta merhumun biraderi ve şimdiki şeyhi İhsan Efendi tarafından ayin icra edildiği ve fukaranın duyurulduğu ifade edilmiş³²³.

İhsan Efendi 1920'lerde her nedense ablası Fatma Zehra Hanım'a verilmekte olan aylık 400 kuruşu bir süredir vermez olmuştur. Meclis'e şikayette bulunan Fatma Hanım fakru zaruretinden ötürü eskisi gibi ödenmeye devam etmesini istemiştir (27 Cemaziyelahir 1339 / 7 Mart 1337 / 7 Mart 1921)³²⁴. Meclis'e çağırılan İhsan Efendi gerekli nasihatlerden

---

³²⁰ Vassaf, *Sefine*, 4/133.

³²¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1734/78.

³²² MMA, Defter/Sayfa no: 1734/89.

³²³ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/287.

³²⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/7^b.

sonra ama bu defa 200 kuruş olarak ödemeyi kabul etmiştir (25 Şaban 1339 / 4 Mayıs 1337 / 4 Mayıs 1921)³²⁵.

İhsan Efendi'nin tespit edilebilen tek halifesi Hasan Basri Efendi'dir. Basri Efendi'nin 24 Nisan 1921'de (15 Şaban 1339) aldığı icazeti 2 Eylül 1922'de (9 Muharrem 1341 / 2 Eylül 1338) Meclis-i Meşayih'çe tasdik edilmiştir³²⁶.

Tekkenin son şeyhi olan İhsan Efendi 1924'lerde tekke meşihatı ile Defter-i Hakanî'deki memurluğunu birlikte yürütüyordu³²⁷. 1928'de Encümen mümeyyizliğinden emekli oldu³²⁸. 1928'den sonra tahrir azası, reis ve müfettişliğinde bulundu.

İhsan Efendi, son asır dinî musiki sahasındaki derin bilgisi ve kabiliyeti ile tanınmıştı. Çok güzel durak okurdu. Musikiyi Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Muhtar Efendi'den öğrenmiş, İnadiye Tekkesi zakirbaşısı Paşa Mehmet'ten ve Valide-i Atik Dergahı Şeyhi Şerafeddin Efendi'nin kardeşi Agah Efendi'den ve Sünbül Efendi Tekkesi Zakirbaşısı Sinan Efendi'den bir hayli ilahî meşk etmişti. 1925'te, daha önce asker ikamet ile harap olan tekkesini boşaltmıştı. 19 Ocak 1949'da vefat ederek Eyüp sırtlarına defnedildi.

Tekke Listelerine Göre Nalçacı Tekkesi

17. yüzyılın ilk çeyreğinde Halvetîliğe bağlı olarak (*Surname*, no: 198, *Asitane-i Aliyye*, no: 241, *Hankâhname*, no: 183, *Merakiz*, no: 231) kurulan tekke, ilkin aynı tarikatın **Şabanî** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *İhsaiyat*, no: 210, *Rehber-i Tekâya*, no: 270) kolunun **Nasuhîlik**, ardından da **Kuşadavîlik** şubesine intikal etmiş, aynı kaynaklarda, Nalçacı (*Mecmua-i Cevami*, no: 128), Nalçacı Halil (*İhsaiyat*), Nalçacı Halil Efendi (*Muharremiye Defterleri*, no: 199, *Silsilename*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *Taamiye Defteri*, *Tomar*, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâya*), Nalçacı Şeyh Halil Efendi (*1341 Defteri*), Nalçacı Halil Efendi (*Nüfus Vukuatı Defteri*), Tuluî (*Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua*, no: 5) Tekkesi adları ile anılmış, ayin günü de ittifakla **perşembe** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Tekâya*, *Tomar*; 1920'li yıllara ait *Rehber-i Tekâya* 'da sehven cuma) olarak kayda geçmiştir.

³²⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/152; Defter/Sayfa no: 1757/18^b (18 Şaban 1339 / 27 Nisan 1337 / 27 Nisan 1921).

³²⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/9^a.

³²⁷ Vassaf, *Sefine*, 4/134.

³²⁸ CSRA, no: 104.

Mimari Yapısı

Kucur, yakın zamanda yeniden inşa edilen tekkenin bir zamanlar minareli bir mescit-tevhidhane, türbe ile 4 odalı meşrutadan müteşekkil olduğu sanılmaktadır³²⁹. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde asker iskanı ile tahrip olan tekke 1914–1919 yılları arasında hazırlanan "Alman Mavileri" haritalarında tekke binaları mevcuttur (No: D8/4)³³⁰. 1924 yılında 'mamur' dense³³¹ de 1925'lerde şeyhinin iskan etmediği bir hale gelmiştir³³². 1930 tarihine gelindiğinde ise çoktan tarihe karıştığını *Pervititch Paftası*'ndan (no: 57, s. 252) takip edebiliyoruz. Bu haritaya göre tekkeden geriye kalanlar caddeye sıfır minaresi, bir de kargir türbesidir.

Tekkeyi 1941 yılında ziyaret eden Konyalı da minare ile bahsi geçen bu çatısı çökmüş bu türbeye tesadüf edecektir³³³. Boş kalan mescit-tevhidhanesi arazisi 1946'da tekke müstemilatı ise 1970'te şahıslara satılmıştır³³⁴.

Pervititch Paftası'ndaki çiziminden hareketle yaklaşık 8x7 m ebadında olduğu tahmin edilen türbe 1874 yılında Cemil Paşa tarafından yaptırılmıştı. Bugüne ulaşmayan bu türbede vaktiyle; kurucu şeyh Nalçacı Şeyh Halil Efendi (v. 1040/1630), İplikçi Şeyh Ebubekir Efendi (v. 1082/1671), Şeyh Mehmet Tuluû Efendi'nin makam taşı, Şeyh Hüseyin Efendi (v. 1198/1783), Şeyh Mehmet Rüşdü Efendi (v. 1232/1816), Şeyh Ahmed Reşid Efendi (v. 1280/1863), Şeyh Tayyar Efendi (v. 1326/1908)³³⁵.

Kendisinden hiçbir iz kalmamacasına tamamen tarihe karışan tekke 2005 yılında başlatılan bir çalışma ile yeni baştan inşa edilmiştir.

Haziresi

Hazirede yapılan bu tasnif çalışmasının verilerine göre Nalçacı Halil Efendi'nin vefat tarihinden (v. 1630), son mezar taşının tarihine (1336/1918) kadar geçen yaklaşık 3 asır

---

³²⁹ Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 405.

³³⁰ *Alman Mavileri*, 185.

³³¹ Konyalı, *Üsküdar*, 1/70.

³³² Vassaf, *Sefine* 4/134.

³³³ Konyalı, *Üsküdar*, 1/237, 372.

³³⁴ Baha Tanman, "Nalçacı Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/41.

³³⁵ Behçetî, *Merakid*, 88. Yakın zamanda yapılan hazire tasnif çalışmasında bu kimselerden Halil Efendi, Ebubekir Efendi, Hüseyin Efendi, Mehmed Rüşdü Efendi ve Ahmed Reşid Efendi'nin mezar taşlarına tesadüf edilememiştir. Kucur, "Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi", 410

içinde tespit edilebilen mezar taşı 56'dır. Kazı yapılması durumunda sayının artacağı aşikardır³³⁶.

2.2.1.5. Şemsi Paşa Tekkesi

Mimar Sinan Mahallesi, Harem Sahil Yolu Caddesi üzerinde, 431 ada, 3 parselde, Kanunî, II. Selim'in ve III. Murat devirlerinde idarecilik yapmış olan Şemsi Ahmed Paşa'nın (v. 988/1580) Mimar Sinan'a yaptırdığı ve yapımı 1580'li yıllarda tamamlanan, Şemsi Paşa Külliyesi dahilinde³³⁷ tesis edilmiş Halvetî zaviyesidir. Bani Şemsi Ahmed Paşa, benzerlerine Davutpaşa'da Şah Sultan Tekkesi, Eyüp'te Cafer Ağa Tekkesi ve Çarşamba'daki Mehmed Ağa Tekkesi'nde tesadüf edilen *darülhadis-tekke* formunun bir benzerini külliye dahilindeki medresede tesis etmiştir. Halvetîliğe mensup bu darülhadis-tekkenin muallimliği ile şeyhliği tek bir kişide toplanır³³⁸.

Şemsi Paşa'nın tesis ettiği vakfiyesinde şeyh olacak kişinin hususiyetleri tafsilatlı bir şekilde yer alır. Vâkıf bu ideal-şeyhi her zaman bulamayacağını da bilincinde olarak sonraki satırlarda *meşayih-i İslam ve şeyh-i kiramin ahkamına riayet eden bir kimse olmasını, gece-gündüz ibadetle uğraşan azizlerden birisinin şeyh yapılmasını* şart ederek işi sadeleştirir. Şeyhin vazifesi de *bir kerim ruh bab-ı lütfu herkese meftuh daire-i hulku hale-i kamer gibi vasi' ve afitab-ı sihr gibi yüzü yerde mütevası' kimesne şeyh* olarak misafirleri güler yüzle karşılayıp, onlara her türlü izzet ve ikramı gösterecek, nihayet üç günlük misafirlikten sonra, gitmeleri için destur verecektir. Bu hizmetleri neticesinde de günde bir akçe tahsisi olacaktır³³⁹.

Şeyhleri

Uzun soluklu olmayan tekkenin tespit edilebilen şeyhleri şunlardır:

³³⁶ Bu taşların yaklaşık yarısı yerlerinden edildiği için kabirleri meçhuldür. Tekke haziresinin ayrıntılı dökümü için bkz. Sadi Kucur, "Üsküdar Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi Mezar Taşları", *Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/405-54.

³³⁷ Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 179.

³³⁸ Belki bu sebepten külliyenin vakfiyesinde 12 odalı darülhadisten bahsedilmekteyse de tekkeden bahsedilmeye ihtiyaç duyulmamıştır. Külliyenin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde kayıtlı vakfiyesinden (VGMA, Defter no: 1489; nr. 456, s. 105-122) aktaran Ayşe Bölükbaşı, "XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkelerinde Mekansal İşleyiş: Tekkelerin Mensup Oldukları Külliye İçindeki Diğer Birimlerle İlişkileri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2018), 217. Ayrıca bkz. Ayşe Bölükbaşı, "XVI. Yüzyılda Üsküdar'da Halvetî Tekkeleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017) 1/576-7.

³³⁹ Şemsi Paşa'nın vakfiyesinden (*Şemsi Paşa Vakfiyesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi, no: 737/13) aktaran Mehmet İnbaşı, "Şemsi Paşa Vakfiyesi", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/182-190; a.mlf., "Şemsi Paşa Vakfiyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 11/27 (2005), 265-6.

1. Şeyh Yayabaşızade Hızır Efendi bin İlyas (v. 1005/1596-7). Eyüp doğumludur. Yeniçeri ocağından yetişmiştir. Dönemin seçkin alimlerinden müftü ve nakibüleşraftan Malulzade Nakib Efendi'den mezun olmuştur. Ardından tasavvuf yoluna meyledip Halvetî şeyhi Vişne Mehmed Efendi'ye intisab eder. Fatih İskenderpaşa'daki Orta Camii'nde³⁴⁰ vaizlik yapmakta iken Şemsipaşa Külliyesi tamamlanması üzerine 1582 (990) yılı sonlarında külliye dahilinde tesis edilen tekkeye kurucu şeyh olarak tayin edilir³⁴¹. Sultan III. Murad devrinin (hd. 1574-1595) darussaade ağası Habeşî Mehmed Ağa (v. 999/1590) Hızır Efendi'ye büyük sevgi ve saygısı vardır. Kendisini Fatih Çarşamba'da Katip Muslihuddin Mahallesi'nde inşa ettiği külliye dahilindeki zaviyeye (*Mehmed Ağa Zaviyesi*) davet eder. Kendisi için ayrıca bir ev de yaptıran Mehmed Ağa'nın davetine eder ve yerini şeyhinin oğlu Vişnezade Şeyh Mehmed Efendi'ye (v. 1010/1601) bırakarak bu ikinci medrese-tekkeye geçer. Her ikisi de birer darülhadis olan bu yapılar da Hızır Efendi müederris-şeyhlik yapmıştır³⁴².

III. Mehmed'in (hd. 1595-1603) Eğri Seferi'ne "ordu şeyhi" olarak katılan Hızır Efendi, askerinin bozguna uğradığı bir sırada sultanın huzuruna çıkıp, ricalullah bizimledir, sabredelim, zafer bize nasip olacaktır, ben de şehit olsam gerektir, diyerek düşman askerine hücum eder. Bu hali müşahide eden asker de coşarak ucuma kalkar ve neticede kesin bir zafer elde edilir. Hızır Efendi 26 Ekim 1596'da (4 Rebiulevvel 1005) düşman saflarını yarararak görünmez (*na-bedid*) olur. Dervişleri cesedini bulurlar, İstanbul'a avdet sırasında bugün Bulgaristan sınırında kalan Filibe yakınlarındaki Tatar Pazarcığı'nda Şeyh Kurt Mehmed Efendi Zaviyesi'nde (veya Dülbenci Camii) defnediler³⁴³.

2. Vişnezade Şeyh Mehmed Efendi'dir (v. 1010/1601). Valide-i Atik Tekkesi'nin kurucu şeyhi Vişne Mehmed Efendi'nin (v. 991/1583-4) oğludur. Hızır Efendi'nin Mehmed Ağa Tekkesi'ne nakli ile bu tekkeye şeyh olmuştur³⁴⁴. Vefatına kadar 10 yıldan az şeyhlik yapan Mehmed Efendi'nin nerede defnedildiği tespit edilememiştir.

---

³⁴⁰ İlk defa 1527 yılında Sadrazam Makbul (Maktul) İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. İlgili cami için bkz. Tuğba Erzincan, "Orta Camii", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/399-400.

³⁴¹ Atayî, *Hadaik*, 1/380; Hulvî, *Lemezât*, 606.

³⁴² Hulvî, aynı yer; Ayvansarayî, *Hadika*, 263, 502; *Tomar*, v. 60^a. Külliye hakkında bkz. Filiz Gündüz, "Mehmed Ağa Külliyesi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/431-2.

³⁴³ Hulvî, *Lemezât*, 606, 607; Enfi, *Veliler ve Deliler*, 142; Ayvansarayî, *Hadika*, 263; Vassaf, *Sefine*, 4/17.

³⁴⁴ *Tomar*, v. 60^a; Ayvansarayî, *Hadika*, 502.

Tekkenin meşihatında, meşihatını tespit edebildiğimiz bir sonraki şeyhi Osman Efendi'ye kadar yarım asırlık bir boşluk vardır. Bu dönemim nasıl geçtiği şimdilik tespit edilememiştir.

3. Şeyh Zakir Osman Efendi (v. Rebiulahir 1095/Mart-Nisan 1684). Kayserilidir. Abaza şeyhi Seyyid Abdürrahim Efendi'nin Kayseri'deki Cevan-ı Vatan Tekkesi'nde zakirbaşısı idi. 1634-5'te (1044) şeyhiyle birlikte Üsküdar'a geldiler. Şeyhi nedeni bilmediğimiz bir şekilde Sultan IV. Murad (hd. 1623-1640) tarafından öldürüldü. Burada Üsküdar Valide Sultan Medresesi'ne yerleşen Osman Efendi tasavvuf yolunda Şeyh Abdülehad Nurî Efendi'ye intisap etti. Şeyhinin himmeti ile Bostanzade Yahya Efendi'nin mülazımı olarak tedrise de devam etti. Nihayet kırkakçelik medresede başlayan müderrisliği, doğum yeri Kayseri'de Sahibiye Medresesi ile devam etti. Daha sonra tedrisi bırakıp Şemsipaşa Camii'nde vaizlik ve zaviyesinde şeyhliğe başladı. Burada bir müddet hizmet eden Osman Efendi Fatih'te Tercüman Yunus Zaviyesi'ne geçti (1054/1644-5). Burada kırk bir yıl hizmet etti. Vefatında tekkesi haziresinde Şeyh Ömer Efendi civarında defnedilmişse de kabri günümüze gelmemiştir³⁴⁵.

Osman Efendi Halvetîliğın Sivasî kolunun müessisi Abdülehad Nurî'nin (v. 1061/1651) etkili halifelerinden olup XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonlarına karar İstanbul'da Sivasîliğe en parlak dönemini yaşatan ekip arasındadır³⁴⁶. İlim sahibi, vaazları etkili, cesur, hoş sohbet, dinleyeni kendine meftun eden güzel sadalı olduğundan “Nefes Ambarı” demekle meşhur olmuştur. Aynı zamanda şair olan Osman Efendi'nin bestelenmiş ilahileri vardır³⁴⁷.

4. Şeyh Muhammed Semerkandî (v. 1116/1704). Osman Efendi'den sonra (1054/1644-5) zaviyede yeni bir kesinti yaşanmıştır. Vassaf'ın Şemsipaşa'da bir tekke şeyhi idi, dediği Nakşî-Müceddidî şeyhlerinden Yekdest Ahmed Efendi'nin halifesi Şeyh Muhammed Semerkandî'nin (v. 1116/1704) bu tekkede şeyhlik yapmıştır. Şeyh Semerkandî vefatında Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir³⁴⁸.

³⁴⁵ Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 1/306,7; 2/1409-10; 3/2750; Vassaf, *Sefine*, 3/501.

³⁴⁶ İbrahim Alim Baz, “Şair, Sufi Abdülmecid Nuri-i Sivasî”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivasiler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, 2011), 261, 264-6.

³⁴⁷ Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 2/1409-10; Vassaf, *Sefine*, 3/502; Ergun, *Türk Musikisi*, 1/76-7.

³⁴⁸ Vassaf, *Sefine*, 2/102; Halil İbrahim Şimşek, *18. Yüzyıl'da Osmanlı Tasavvufunda Müceddidiyye Hareketi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 116; Necdet Tosun, “Nakşibendiyye”, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 643.

5. Himmet Efendizade Abdülgafur Efendi (v. 1220/1805). Meşihatını ise arşivdeki bir buyruhdan öğreniyoruz. Zeynepkamil'deki Bayramî Himmetzade Tekkesi şeyhlerinden Himmet Efendi'nin (v. 1095/1684) neslinden Şeyh Abdüşşekur Efendi'nin (v. 1180/1767) oğlu Abdülgafur Efendi (v. 1220/1805) olmalıdır. Tarihsiz buyruhdada Şeyh Himmet Efendizade Abdülgafur Efendi Üsküdar'da Şemsi Paşa Zaviyesi şeyhliğini hüsn-i rızası ile oğlu **(6) Seyyid Abdülmuin Efendi**'ye terk eder (*kasr-ı yed*). Şeyhülislam Ebubekirzade Ahmed Efendi'nin (hd. 1761 - 1762) işaretleri ile tevcih gerçekleşir³⁴⁹.

Klasik anlamda bir tekke/zaviye olmayıp bünyesindeki darühadiste zaman zaman müderris-şeyhler tayin edilen yapının kesintili meşihatında 6 şeyh/müderris tespit edebildik. Medrese/tekkenin 18. yüzyılın son çeyreğinden sonraki akıbetini ise kaynaklardan takip edemedik. Zaviye ile alakalı bulabildiğimiz nadir evraklardan 3'ü 1922'ye aittir. Ayrıntı ve gerekçesi verilmiyor, muhtemelen kendisine bir tekke arayan bir şeyh efendinin Meclis-i Meşayih'e müracaatı üzerine Evkaf'tan Ahmed Şemsi Paşa Zaviyesi'nin deruhde, tedavül kayıtlarıyla meşihatına ait vakfiye fıkrası istenmiştir (21 Recep 1340 / 20 Mart 1338 / 20 Mart 1922)³⁵⁰. Bir ay sonra 22 Nisan'da (23 Şaban) Evkaf'tan gelen cevapta da malumun ilamı kabilinden *külliyeye dahilinde bir cami ve darühadisten başka meşihat ciheti olmadığı* ifade edilmiştir³⁵¹.

2.2.1.6. Safvetî Tekkesi (Hacı Ahmed Paşa Tekkesi, Safvetî, Safvetî Paşa, Kaz Deresi Tekkesi)

Doğancılar Meydanı, Aziz Mahmud Hüdayî Mahallesi, Sümbülzade Sokak, 400 ada 21 parselde³⁵² yer alan Şabanî tekkesidir. Tekkenin ilkin kimin tarafından ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte³⁵³ Hacı Ahmed Paşa (v. 1588) tarafından inşa

---

Muhammed Efendi'nin Harmanlık Kapısı ile Şehitlik Camii arasında, camiye giderken sağ tarafta Kadızade Sofası'nda yer alan kabri etrafı demir parmaklık ile çevrilerek türbe haline getirilmiştir. Kitabesi uzun olup tarih mısraı şudur:

Na'il-i sırr-ı beka Seyyid Mehmed-i Nakşibendî 1116. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 4/204; Haskan, *Üsküdar*, 2/703.

³⁴⁹ Tarihsiz buyruhdada bir derkenar tarihi 4 Kasım 1762'dir (16 Rebiulahir 1176). *BOA*, AE. SMST. III. Nr. 75/5588.

³⁵⁰ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1745/8; Defter/Sayfa no: 1757/87^a.

³⁵¹ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1757/94^a.

³⁵² İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 30. 400 ada 18, 19, 20 ve 21 parseller belediye imar planında itfaiye alanı olarak gözükmektedir.

³⁵³ Muhyiddin Efendi -Osmanzade Ahmed Efendi'nin (1660-1724) *Hadikatü'l-Vüzerâ*'sından yaptığı nakil ile- tekkenin Sultan IV. Mehmed (hd. 1648-1687) vüzerasından Tarhuncu Hacı Ahmed Paşa'nın (v. Rebiulahir 1063 / Mart 1653) 1575 (983) yılında 60 yaşında iken inşa ettirdiğini, ancak bunun da tarihen müsait görünmediğini zikretmiş ve eklemiştir: "amma bilmem o kayıt nereden ahz olunmuştur" (*Tomar*, v. 115^b). Müellif haklıdır. Eserin inşası sırasında 60 yaşında ise vefat ettiğinde

ettirilmiş olmalıdır. Nitekim *1341 Defteri*'nde (no: 193) yer alan vakfiye özetine göre, vâkîf Hacı Ahmed Paşa Üsküdar'da evi civarında altı hücreli bir hankâh ve hankâh civarında bir türbe bina etmiş, hücrelerden biri dervişlere mutfak, kalan beşi ise ikamet mahalli olarak tahsis etmiştir. Ahmed Efendi 1581 (989) tarihli vakfiyesinde tesis ettiği tekkesinin vazifesi ve şartlarını şöylece belirlemiştir (s. 333)³⁵⁴:

“Üsküdar'da vaki olan mezkur Hankâh-ı Safvet-bina da(?) bir mürşid-i kamil arif-i zinde-dil, mahrem-i esrar-ı ilahi bir şeyh nasbolub yevmi 10 akçe verile, ve hücratında sakin olan mürid-i faik ve merdi sadıklarının her birine yevmi 2'şer akçe verile, bi-şart-ı an ki, her biri tarikleri muktezaasınca evrad-ı meşayih-i izama mülazım ve ezkar-ı Hayy-i la-yenamuhu müdavim olub, zamanında **halvet** ve riyazet zamanında zikr u şükr ve eğleyeler ve'l-hamilül kavanin-i şeriat ve ayin-i tarikat kema yenbagi eda olunub subh u şam Hazret-i Resul aleyhisselam ve padişahı İslam ve vakf-ı mün'am(?) için duaya muvazebet [devam] edeler. Ve dahi şart etdiler ki, Hankâh-ı mezburda sakin olan fukara için günde bir vakit taam pişirilip şorba için 10 günde İstanbul kîlisi ile bir kîle buğday ve her ayda bir vukiyye revgan-ı sade ve günde 5 akçelik guşt [et], 5 akçe nan, ve kifayet miktarı nemek [tuz], ve nohud(?) ve odun ve soğan verilüb Hankâh-ı muma ileyhde olan kanadil için dahi mah-bemah bir vukiyye revgan-ı zeyt verile ve levazım-ı tabh-ı taam için bir hurunı(?) ve iki aded tencere ve dokuz aded sahan ve üç aded tepsi ve bir kefçe ve bir kefgir ve üç saç ayak vakfetdiler”.

Vakfiyenin hankâh ile alakalı bölümünde tarikat adı geçmiyor. Ama ilgili pasajda 'halvet' kelimesi geçmesi bir fikir verebilir.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 115^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Safvetî Efendi (v. 1005/1596-7). Muhyiddin Efendi'ye göre kurucu şeyhtir. Hayatı hakkında malumatımız sınırlı. Muhyiddin Efendi, Halvetîliğin Gülşenî kolunun

---

yaşı 138'e çıkar ki, bu da zor bir ihtimaldir. Haskan ise, tekkenin Şeyh Nasuhî Efendizade Fazlullah Efendi'nin kızının oğlu Mehmed Mesud Efendi (v. 1240/1825) adına Maliye Nazırı Safvetî Paşa (v. 1865) tarafından yaptırıldığını yazar. Haskan, *Üsküdar*, 1/470.

18 Ekim 1852 (4 Muharrem 1269) tarihli bir sadrazam tezkiresinde durum biraz netlik kazanır gibidir: “Üsküdar'da Doğanlılar'da müteveffa Ahmed Paşa'nın ihya kerdesi (*inşa ettiği*) (...) Safvetî Efendi Tekkesi” *BOA*, A. AMD. Nr. 40/82. Bu durumda tekke ilkin Hacı Ahmed Paşa tarafından inşa edilmiş, 19. yüzyılın ilk yarısında yenilenmiş olmalıdır.

³⁵⁴ Doğanlı Ahmed Paşa Vakfiyesi, *VGMA*, Defter/Sayfa no: 503/327-336.

müessisi olan Şeyh İbrahim Gülşenî'nin (v. 1534) halifesi olduğunu, biyografisinin *Lemezât* ve *Şekayık*'da kayıtlı olduğunu söyler³⁵⁵.

Revnakoğlu tekkeyi “Safvetî Gülşenî Efendi Tekkesi” diye verir. Ona göre tekke Mısır'dan gelmiş Safvetî Gülşenî Efendi tarafından yaptırılmış, daha sonra Şabaniyye'nin kontrolüne geçmiştir. Hatta dergahta kullanılan tepsilerin, bakır tencerelerin ve büyük sahanların kenarında “Safvetî-Gülşenî Efendi Hayratı”, yazılı imiş³⁵⁶. İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a ne zaman gelip ne kadar kaldığı kesin olarak bilinmemektedir. 1528-9 yılı en muhtemel olanıdır³⁵⁷.

2. Şeyh Osman Efendi (v. 1170/1756-7). Meşihatı 1726 (1138) tarihinde başlamış (*Tomar*), otuz yıldan fazla sürmüştür.

Safvetî Efendi'den Osman Efendi'ye kadar yaklaşık 130 yıllık süreç tekke tarihinin karanlık noktasıdır. Tekke Osman Efendi ve neslinden gelenlerce yeniden uyandırılmışa benziyor. Osman Efendi'nin tarikat kaydı yoksa da selef-halef şeyhler açısından Halvetî olması en muhtemel olanı. Tekke haziresi günümüze ulaşmadığından mezar taşına da tesadüf edilememiştir³⁵⁸.

3. Osman Efendi'nin oğlu Mahmud Efendi (v. 1187/1773-4). Hayatı hakkında malumata ulaşılammıştır.

4. Mahmud Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi (v. 23 Zilkade 1240 / 9 Temmuz 1825). Hac'da vefat etmiştir. Mehmed Süreyya'nın Nasuhîzadelerden **Mehmed Mesud Efendi** (son şeyh değil) için yazdıkları İbrahim Efendi için yazılanlar ile tenakuz oluşturmuyor.

---

³⁵⁵ *Tomar*, v. 115^b. Biz bahsi geçen kayıtları *Lemezât*'ta bulamadık. Krş. Cemaleddin Mahmud Efendi Hulvi, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşi (İstanbul: İFAV Yayınları, 1993). Nev'izade Atayî'nin *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmileti's-Şakaik*'ında “Şeyh Ali (Safvetî Efendi)” bahsinde (s. 1241-3) geçtiğine göre Safvetî Efendi İbrahim Gülşenî'nin torunu, Seyyid Hayalî'nin oğludur. Babasının 977'de vefatı ile vasiyetleri üzerine yerine geçti. 5 Ramazan 1005'te vefat edip dedesi Gülşenî Efendi'nin türbesine defn olundu.

Bu anlatımın herhangi bir yerinde Üsküdar geçmez. Zaten Muhyiddin Efendi de “İstanbul'a teşriflerinde hata vardır”, diyerek bu durumu tasdik eder. Bu durumda tek ihtimal bu Safvetî Efendi'nin bir başka Safvetî Efendi olmasıdır.

³⁵⁶ *CSRA*, no: 295. Revnakoğlu'nun ilk dört meşihatı boş bırakması tekkenin bu ilk karanlık dönemine işaret ediyor.

³⁵⁷ Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mısır'daki isyanın bastırılması akabinde 1525 yılında geniş yetkiler ile bölgeye gönderilen Sadrazam İbrahim Paşa'nın kendisinden şüphelenmesi üzerine dönüşünde 1528 yılı civarında Kanuni'nin emri ile İstanbul'a getirtilmiş, şüphelerin asılsız çıkması üzerine Hasan Zarifî Efendi'yi halife olarak bırakarak 1529 yılı civarı Mısır'a dönmüştür. Nihat Azamat, “İbrahim Gülşenî”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/303.

³⁵⁸ Bunun ile birlikte çağdaşı Ayvansarayî (v. 1752) camiye anlattığı bahiste (Çakırcıbaşı Camii, s. 639) hemen akabinde Nasuhî Tekkesi'nden (s. 639-42) bahsetmişse de cami/küllüye dahilinde bir tekkeden bahsetmemesi bahsi tekkenin bu dönemi üzerindeki sis perdesini devam ettiğini gösteriyor.

Buna göre Nasuhî Asitanesi şeyhlerinden (3. Şeyh) Mehmed Fazlullah Efendi'nin kızının oğlu Mehmed Mesud Efendi 9 Temmuz 1825 (23 Zilkade 1240) tarihinde Hac'da vefat etmiş, yerine oğlu Abdurrahim Şükrü Efendi geçmiştir³⁵⁹. Muhyiddin Efendi sehven İbrahim Efendi ismine yer vermiş olmalıdır. Nitekim Hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait *Topkapı Listeleri*'nde (no: 1/77 ve 2/159) tekkenin Mesud Efendi'nin adı ile anılması bundandır. Büyük Mesud Efendi olarak bilinen merhum Hac'da vefat etmiş (21 Zilkade 1240 / 9 Temmuz 1825), Nasuhî Asitanesi haziresinde anısına sembolik bir taş dikilmiştir³⁶⁰.

Ya Hu / Mekke-i Mükerrreme 'de vefat / İden kutbularifin / Hazret-i Nasuhîzade / Merhum ve mağfur eş-Şeyh / el-Hac Mehmed Mesud / Efendi'nin ruhiçün Fatıha. Sene 1240 fî 23 Z.

Keçecizade İzzet Molla, Şeyh Mes'ud Efendi'nin vefatına şu tarihi söylemiştir:

Azm-i hacc itdi Nasuhîzade Reh-i maksudde candan geçdi

Söyledim fevtine İzzet tarih Şeyh Mes'ud cihandan geçdi. 1240³⁶¹.

Tekke böylece Nasuhîlerin denetimine geçmiştir.

5. Mesud (veya İbrahim) Efendi'nin oğlu **Abdürrahim Şükrü Efendi** (v. 24 Cemaziyelahir 1284 / 23 Ekim 1867). Şükrü Efendi'nin meşihatı dönemine malumatımız sınırlıdır. Şükrü Efendi 1852 yılında tekkesi için zeytin yağı (*revgan-ı zeyt*) istemiştir. 25 Ekim 1852 (11 Muharrem 1269) tarihli irade-i seniyyeden öğrendiğimize göre Şükrü Efendi'nin **tekkesi vakfından/gelirlerinden olmak üzere** tek talebi bu değildir. Sadaret talep edilen zeytinyağı tahsisinden vaz geçilip (*sarf-ı nazarla*), *bir dahi istidasına kalkışmamak ve vakfi fazlasından olarak beher mah* [aylık] *vakfi tarafından olmak üzere* 1268 senesi Eylülünden [Eylül 1852] itibaren geçerli olmak üzere taamiye ücretine 30 kuruş zam yapılarak 90 kuruşa çıkarılması karar verilmiştir³⁶².

Kırk yıldan fazla şeyhlik yapan Şükrü Efendi vefatında Nasuhî Asitanesi haziresinde Nasuhî Efendi'nin ayak ucuna defnedilmiştir. Tarikat sikkeli kitabesi şudur:

Hu / Kutbularifin Hazret-i / Nasuhîzade el-Hac eş-Şeyh / Mehmed Mesud Efendi merhumun / Mahdum-u mükerremi sahib-i ahlak-ı / Merdiyye merhum ve mağfur / el-Hac, eş-Şeyh Abdurrahim / Şükrü Efendi'nin ruh-u şerifine / Lillahi'l fatıha. Sene 1284 C 24.

³⁵⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 4/557-8.

³⁶⁰ Mermutlu, "Nasuhî Haziresi", 1/660.

³⁶¹ *İzzet Divanı* (İstanbul, 1257), 64'ten aktaran Haskan, *Üsküdar*, 1/470.

³⁶² BOA, A. AMD. Nr. 40/82; İ. DH. Nr. 261/16226.

6. Şükrü Efendi'nin büyük oğlu **Mehmed Mesud Efendi** (1255/1839-40 – 22 Zilhicce 1295 / 17 Aralık 1878). Hulken ve mesleken şeyh ve derviş idi. Genç yaşında irtihal [etti] (*Tomar*). Nalçacı tekkesi Şeyhi Mustafa Enver Efendi'nin (v. 1289/1872) kızı Zehra hanımla evlenmiş, Vasfiye adında bir kızları olmuştur³⁶³.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 185) tekkede Mesud Efendi, 'şeyh-i sani' sıfatıyla 1857 (1273) doğumlu (1271/1855 olmalı CSR) kardeşi Mehmed Said Efendi ve bir derviş toplam 3 erkek; 1882'te ise (*Nüfus-ı Millî*, no: 211) tekkede 3 erkek ile 1 kadın toplam dört kişi ikamet etmektedir.

Son devrin klasik dini musiki temsilcilerinden olan Mesud Efendi binlerce dini musiki eseri yanında besteli Mevlid ve Miraciye gibi nadir eserleri de bilen kaynak kişilerden biri olarak gösterilmiştir³⁶⁴. Mesud Efendi hakkında S. Nüzhet Ergun şunları söylüyor³⁶⁵:

“XIX. asrın ortalarında dinî musikî sahasındaki vukufuyla iştihar eden şahsiyetlerden biri de Şeyh Mesud Efendi'dir (...) Okuyuşu gayet edalı ve mükemmeldi. Küçük kardeşi Bay Said Özok'un verdiği malumata göre, bu zatın ölümüyle yüzlerce na't durak ve ilahî bestesi kaybolmuştur. Mahfuzatı pek çoktu. Musikî hocası, İstanbul'un meşhur zakirlerinden ve meşayihinden Hopçuzade Hacı Şakir Efendi'dir (...) Bay İhsan İyisan diyor ki: “Mes'ud Efendi, Üsküdar'dan her sabah kalkar, ateş kayığı ile İstanbul'a geçer Nuruosmaniye Camii'ne gider, Hacı Nafiz Bey de Hekimoğlu Ali Paşa semtinden oraya gelir; Mesud Efendi, Nafiz Bey'e ilahî, Nafiz Bey de Mesud Efendi'ye durak geçermiş”.

11 yıl şeyhlik yapan Mesud Efendi vefatında babasının yanına Nasuhî Dergahı haziresine defnedilmiştir. Kitabesi şudur:

Hazret-i Nasuhî sülalesinden / Safvetî Dergahı Şeyhi / merhum Abdurrahman Şükrü Efendi'nin / Mahdumu es-Seyyid el-Hac Mesud / Efendi'nin ruhiçün el-Fatiha 22 Zilhicce 1295.

7. Şükrü Efendi'nin diğer oğlu **Mehmed Said Efendi** (Özok, 1271/1855 – 8 Nisan 1945). Bab-ı Seraskerî ketebesinden (*Tomar*) olan Said Efendi tekkenin son şeyhidir (1918

³⁶³ CSRA, no: 295. 10 Ocak 1880 tarihli *Meclis-i Meşayih* kararında postnişin Şeyh Mesud Efendi'nin dergahtan maaş bağlanan kızı Vasfiye Hanım olmalıdır. MMA, Defter/Sayfa no: 1762/11^b.

³⁶⁴ Mermutlu, “Nasuhî Haziresi”, 657-8.

³⁶⁵ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/485-8.

tarihli *Merakiz*, no: 232; *1341 Defteri*'nde son şeyh olarak "Ahmed Mesud ve Mehmed Said Efendiler" birlikte kaydedilmiştir).

Said Efendi'nin meşihatı zamanında tekkede bir dizi tamirat yapılmıştır. Evkaf Nazırı Abdullah Galip Paşa'nın (1891 - 1904) kaleme aldığı 6 Ağustos 1892 (13 Muharrem 1310) tarihli tezkirede Ahmed Paşa Dergahı ile Türbesi'nin tamire muhtaç olması sebebiyle keşfi yapıldığı, hazırlanan üç deftere göre masrafin dergah için 12.210, türbe için 2.388 kuruş toplam (*min haysül cümü*) 14.599 kuruşa denk geldiği, vakfin mevcudunun da bu masrafları karşılamaya kafi olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Konuyu ele alan Şura-yı Devlet 17 Ağustos 1892 (24 Muharrem 1310) tarihli toplantısında talebi yerinde görmüş, Sadrazam tarafından 23 Ağustos 1892 (30 Muharrem 1310) tarihinde Sultan'a arz edilmiş, II. Abdülhamid (hd. 1876-1909) tarafından üç gün sonra onaylanmıştır. Tamir için gerekli irade-i seniyye sadır olduktan sonra Sadaret makamı gereğinin yapılması için dosyayı iki gün sonra (27 Ağustos) Evkaf'a havale etmiştir³⁶⁶.

Benzerlerine tesadüf edildiği üzere tamirat sırasında keşif harici yerlerin ortaya çıkması yeni bir keşfi, ardından ek bütçeyi, karar için de yeni yazışmaları gerektirmektedir. Bu tamirin üzerinden bir buçuk yıla yakın bir zaman geçmişken ortaya çıkan yeni masraflar yapılan keşfince ilave 4.700 kuruşa ihtiyaç duyulduğu beyan edilmiştir. Usul gereği Evkaf Nazırı konuyu 10 Aralık 1893 (2 Cemaziyelahir 1311) tarihli tezkiresi ile üst mercilere havale etmiş, ilave bütçe Şura-yı Devlet'çe uygun görülmüştür (8 Ocak 1894). Arşivdeki ilgili dosyada gerekli irade-i seniyye yer almıyorsa da Sadrazam tarafından 9 Şubat 1894 (16 Recep 1311) tarihli buyruldu ile gereğinin Evkaf'ça yerine getirilmesinin istemesi irade-i seniyyenin de bu istikamette çıktığına işaret etmektedir³⁶⁷.

1915 Şubatı'nda Sinanpaşa'da çıkan, Salacak ve Doğancılar'ı kısmen yıkan büyük yangında dergah yarım saat içinde tamamıyla yandı ve hiçbir şey kurtarılamadı. O tarihten beri arsa olarak kaldı³⁶⁸.

---

³⁶⁶ BOA, ŞD. Nr. 122/20; İ. EV. Nr. 1/15; BEO. Nr. 59/4393.

³⁶⁷ BOA, ŞD. Nr. 129/6; BEO. Nr. 348/26064.

³⁶⁸ CSRA, no: 295.

Tekkenin muhterik olmasından hareketle bu dönemde bir boşluk yaşayan Valide-i Atik Tekkesi'nin meşihatına naklen tayini Hz. Nasuhi Asitanesi'nce teklif edilmişse de gerçekleşmemiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1756/14^a.

Son devirde dinî musiki sahasındaki vukufu ile iştihar eden değerli şahsiyetlerden biri de Said Özok'tur. Meşihatı zamanında tekkede salı günü akşamı yani çarşamba gecesi musiki meşki icra edilirdi³⁶⁹. Ergun musikişinaslığını güzel özetlemiştir³⁷⁰:

(...) İstanbul Rüşdiyesi'nde okudu. Arnavud Hoca Abdürrahim Efendi'nin derslerine devam etti. Bilahare Harbiye Nezareti'ne memur olarak alındı. Otuz dokuz sene on bir ay bu nezarete hizmet etti. Askerî Levazım Dairesi Yedinci Şube Müdür Muavini iken tekaüd edildi. Musikiyi ağabeyi Şeyh Mesud Efendi'den öğrenmiş, Mutafzade Ahmed Efendi, Hacı Faik Bey, Hacı Nafiz Bey, Paşa Mehmed gibi maruf şahsiyetlerden de istifade etmiştir (...) son devrin cidden üstadane okuyanlarından biridir. Ahlakî faziletiyle de tanınmış ve kendisini sevdirmiş olan bu değerli şahsiyetin hafızasında binlerce eser mevcuttur. Gerek durak, gerek ilahî okuyuşunda emsalsiz bir zarafet vardır. Kıvrak nağmelerle yaptığı sanatkarane taksimler ihtiyarlık zamanlarında bile büyük bir zevkle dinlenilebilir. Epey müddet Hüdayî ve Nasuhî dergahlarında zakirbaşılık eden Said Özok'un mahdud bazı ilahiler bestelediğini de görmekteyiz.

Tekkeler kapatıldığında (1925) 69 yaşında olan Said Efendi'nin musikişinaslığının yanında yazarlığı da vardır. *Devlet Deniz Yolları ve Limanları Mecmuası*'nın muhtelif sayılarında çeşitli konularda makaleleri kaleme almıştır. Bunlar arasında; “Okumalıyız” (Nisan 1941, sy. 10), “Groenland, Fırsat, Hamle” (Haziran, 1941, sy 12), “Kaptan Nezir Denizkurdu” (Ağustos 1941, sy. 14), “Maziye Avdet” (Ağustos 1941, sy 15), “Ruh” (Ağustos 1941, sy. 15), “Kömür Siyasetimiz” (Eylül 1941, sy. 16), “Sivil Tersane” (Teşrinisani 1942, no: 89) yer almaktadır.

Said Efendi Harbiye Nezareti Muhasebat Odası Muhallefat Şubesi müdür muavinliğinden emekli olduktan sonra daimi inzivaya çekilmiş, 90 yaşını geçmişken 1945 yılında gözleri görmez bir halde İzmir'de vefat etmiş³⁷¹, Karacaahmet Mezarlığı'nda 1.

---

³⁶⁹ CSRA, no: 295.

³⁷⁰ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/648.

Revnakoğlu da kendisi için “Üsküdar çevresinde tanınmış zakirlerin, zakirbaşılardan bilhassa üstadane durak okuyanların en eskilerinden idi”, der. CSRA, no: 295.

³⁷¹ Said Efendi küçük oğlu Mimar Necmeddin'in evinde vefat etmiştir. CSRA, no: 295. Said Efendi'nin büyük oğlu Deniz Yolları'nın meşhur simalarından Hüseyin Nasuhi Kaptan'dır. CSRA, no: 295.

Ada'da, Şair Nabi Efendi'nin kabri civarındaki, Alaeddin Nasuhîzade aile sofasına defnedilmiştir³⁷².

Tekke Listelerine Göre Safvetî Tekkesi

16. yüzyılın ortalarında tesis edildiği tahmin edilen **Safvetî** (*Surname*, no: 152, *Asitane-i Aliyye*, no: 256, *Hankâhname*, no: 108), **Safvet Paşa** (*Mecmua-i Cevami*, no: 116), **Safvetî Paşa** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 114, *Rehber-i Tekâya*, no: 256), **Safvetî Efendi** (*Merakiz*, no: 232), **Şeyh Safvetî** (*Nüfus-ı Millî, Tomar, Mecmua*, no: 18, *İhsaiyat*, no: 159), **Şeyh Safvetî Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 205), **Şeyh Saffetî Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*), Mesud Efendi (*Topkapı*, no: 1/77 ve 2/159) Tekkesi 1925'e kadar **Halvetîliğin** (*Surname, Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Cevami, İhsaiyat, Merakiz*), **Şabanî** (*Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*) koluna bağlı kalmış, ayın günü ilkin **perşembe** (1256/1840 tarihli *Asitane-i Aliyye*), ardından **pazartesi** (*Hankâhname*), **perşembe** (1887/1304 tarihli *Mecmua-i Cevami*), son olarak da **pazar** (1890/1307 tarihli *Mecmua-i Tekâya*, 1901'li yıllara *Tomar* ve *CSRA*, no: 295; 1920'li yıllarda *Rehber-i Tekâya*'da sehven cumartesi denilmiş), olarak kaydedilmiştir.

Mimari Yapısı

Çakırcıbaşı Hasan Paşa Camii'nin kuzey tarafında yer alan tekke için Revnakoğlu, vaktiyle 3 katlı konağa benzer büyüklükte, tevhidhanesi sokak tarafında ayrı bina halinde idi. Selamlık dairesi ise onun bitişiğinde idi. 3 büyük odadan ibaret idi, diyor³⁷³. Tekkenin kuruluş döneminde semahaneden bahsedilmemekte idi. Bu iş için hemen bitişiğindeki baninin diğer hayrı cami kullanılmış olmalıdır³⁷⁴.

Üsküdar Gayrimenkul Vakıflar Listesi'ne göre 1924 tarihinde tamire muhtaç durumda iken 1925'ten sonra iyice bakımsız kalan tekke, 1931 tarihli *Pervititch Paftası*'nda (no: 60, s. 257) gösterildiği gibi, ünümüzde Üsküdar İtfaiyesi'ne tahsis edilmiş olan 'Belediye Deposu'nun inşa edilmiştir. Hemen yakınındaki Nasuhî Asitanesi'nin denetiminde faaliyet göstermiş olan tekkenin haziresi de binaları gibi tarihe karışmıştır.

³⁷² Haskan, *Üsküdar*, 1/471. Revnakoğlu "Üsküdar'da okçu Hafız Ahmet Efendi'nin yanında yatıyor, kabri 2 servi arasındadır", der. *CSRA*, no: 295/4.

³⁷³ *CSRA*, no: 295. Haskan'ın tarifi şöyle: Bir semahane, iç oda, bir selamlık, dört oda, bir harem dairesi, bahçe, kuyu, matbah ve hela'dan müteşekkildi. *Üsküdar*, 1/471-2.

³⁷⁴ Bölükbaşı, "Üsküdar'da Halvetî Tekkeleri", 581.

2.2.1.7. Ümmî Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi

Murat Reis Mahallesi, Çinili Külliyesi sırasında, Çinili Hamam Sokağı ile Çinili Mescit Sokağı arasında, 179 ada, 40 ve 41 parsellerde³⁷⁵ Ümmî Ahmed Efendi (v. 1138/1725-6) tarafından tesis edilmiş Halvetî tekkesidir.

Tekke vaktiyle, semahane (kısmen kafesli ve mihraplı), selamlık (2 oda, 2 sofa, bir hela), haremlik (3 oda, bir sofa, bir hela), avlu (taş bilezik ve tahta tulumbalı kuyu, üç musluklu su haznesi), bahçe (taş bilezikli kuyu), mutfak ve hazireden müteşekkildi³⁷⁶.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 36), *Tomar* (v. 100^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Ümmî Ahmed Efendi bin Bayram el-Halvetî (v. 18 Şaban 1138 / 21 Nisan 1726). Ahmed Efendi, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Sofya'ya bağlı İzladi'dendir (Zlatitsa)³⁷⁷. Doğum tarihi bilinmemektedir. Hilafetini doğum yerini yakınında Lofça'da Halvetî Tekkesi Şeyhi Fazıl Ali Efendi'den (v. 1095/1683) almıştır³⁷⁸. Üsküdar'a gelerek Çinili Camii yakınında bir haneyi tekkeye tahvil etmiştir.

Okuması-yazması olmadığı için 'ümmî' denilen Ahmed Efendi'ye dair birkaç menkıbe kendisi ile bir kez görüşen İbrahim Has tarafından tezkiresinde (*Tezkiretü'l-Has*) yer almaktadır. İbrahim Has ulemadan nice müridleri vardır, dediği Ahmed Efendi'nin devrinin kazaskeri Feyzullah Efendi ile yaşadığı bir latifesi ve kerametini nakleder. Müellifin aktardığına göre, civarda bir konağı olan Feyzullah Efendi günü birinde, bize gelen her şeyh bir keramet gösterir, sen de bir tane göstere, diyerek keramet talep eder. Ahmed Efendi, çekingen davranırsa da Feyzullah Efendi ısrarcıdır. Sonunda Ahmed, ben söyleyeyim, sen de yaz. 1138 senesi Şaban'ın 18'inde vefat edeceğim. Vefatımdan sonra Üsküdar'a bir sene içinde 25 çeşme yapılacak. 1143 Rebiulevvelî'nde devlet idarecilerinden kimse kalmaz. Hepsini giderse de senin bir miktar malın gider. Vücuduna bir zarar dokunmaz kalanların

³⁷⁵ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 136; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 256.

³⁷⁶ *Hayrat Sicil Defteri*, Kadıköy 1. sıra 78, 67'den aktaran İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 347; Salim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergahları* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003), 103-4.

³⁷⁷ Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyat*, Haz. Ramazan Ekinci (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 145.

İzladi için bkz. Machiel Kiel, "İzladi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 11/513-5.

Tomar'da Üsküdarî olarak anılması burada şöhret bulması ile alakalı olmalıdır. Bir belgede İmam Hüseyin neslinden olduğu ifade edilmiştir. *BOA*, MVL. Nr. 412/38, Lef 1.

³⁷⁸ Ayvansarayî, *Vefeyat*, 145. Köstendilli Ali Alaeddin Efendi'nin de şeyhi olan Lofçalı Ali Efendi'nin tarikat silsilesi için bkz. Sadık Vicdanî, *Tarikatler ve Silsileleri*, haz. İrfan Gündüz (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995), 235.

malları da, canları da gider, buyurur. Bunları bir deftere not eden Feyzullah Efendi vakti gelince her birinin buyurduğu gibi vaki olduğuna şahit olur³⁷⁹.

Ahmed Efendi'nin Üsküdar'ın çeşmeler ile şenleneceğini işaret ettiği dönem Sultan III. Ahmed döneminde, Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığında geçen Lale Devri'dir (1718-1730). Üsküdar'da pek çok çeşme bu dönemin sonunda inşa edilmiştir³⁸⁰. Felaket ise bu dönemi bitiren 28 Eylül 1730'da (15 Rebiulevvel 1143) başlayıp günlerce süren Patrona Halil isyanıdır. Bu isyanda sultan tahttan indirilmiş, Damad İbrahim Paşa dahil pek çok devlet adamı idam edilmiştir.

Aynı zamanda şair olan Ahmed Efendi³⁸¹ vefatında tekke haziresine defnedilmiştir³⁸². Dört köşe ve tarikat sikkeli şahidesi iki parça halinde yerdedir. Kitabesi şudur:

Kutbularifin / Gavsülvasilin / Cennet-mekan / Firdevs-aşıyan / Merhum ve mağfur / eş-Şeyh Ahmed Efendi / Ruhiçün el-Fatiha / Sene 1138.

2. Ahmed Efendi'nin damadı **Şeyh Murtaza Efendi** (v. 1149/1736-7). On yıldan fazla şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir. Tarikat sikkeli şahidesinde şeyhliği belirtilmiştir:

eş-Şeyh Ahmed Efendi'nin hulefalarından ve damadı Şeyh Murtaza Efendi.

3. Ahmed Efendi'nin halifesi **İstavrozlu (Beylerbeyili) Şeyh Osman Efendi** (v. 1152/1739-40). Şeyhliği 3 yıl kadar sürmüştür, vefatında hazireye defnedilmiştir. Tekkenin bu şeyhin hilafeti zamanında genişletildiği nakledilmektedir³⁸³.

4. Ahmed Efendi'nin diğer halifesi **Şeyh Ali Efendi** (v. 1175/1761-2). Yirmi yoldan fazla şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir.

---

³⁷⁹ Mustafa Tatçı, "Üsküdarlı Şeyh Ümmî Ahmet Efendi", *Türk Edebiyatı* 363 (Ocak 2004), 60-1; Bu eser neşredilmiştir. İbrahim Has, *Menakıbnâme-i Hasan Ünsi*, haz. Mustafa Tatçı, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 275 s.

³⁸⁰ Mesela, Atike Sultan, Başkadin, Benlizade Ahmed Raşid Efendi, Fatma Sultan, Fethi Ahmed Paşa, Hatice Sultan, Kethüda Mehmed Paşa, Hacı Beşir Ağa, Hacı Halil Efendi, Mihrişah kadın çeşmeleri. Haskan, *Üsküdar*, 3/1192.

³⁸¹ Ayvansarayî'nin eserine aldığı iki kıtası şudur:

Sanman ki rüsum ehli olur vakıf-ı esrar / Ta etmeye ihlas ile sırr ehlini ikrar.

Herkes ki diler mazhar-ı tevfik ola Ümmî / Dil-beste olup Hakka rıza gözleye her bar. Vefeyat, 146.

³⁸² Vefatına Şair Lebib tarih düşmüştür:

Gidüp me'vâya ahbaba didi ya Hu Şeyh Ahmed. 1138. Ayvansarayî, Vefeyat, 146.

Revnakoğlu hazret için Hz. Hüdayî'nin (v. 1038/1628) gassali olduğu tevatüren rivayet olunmaktadır, der. *CSRA*, no: 115.ununla kastettiği asitanenin gassallık hizmeti olmalıdır.

³⁸³ Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 103. Bu iki şeyh (Murtaza ve Osman efendiler) *Tomar*'ın listesinde yer almazlar.

5. Şeyh Hacı Ali Efendi (v. 15 Şevval 1211/13 Nisan 1797). Selefi ile ilişkisi tespit edilememiştir. Otuz beş yıldan fazla şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir. Mezar taşı kitabesi şudur:

*Kutbularifin gavsülvasilin eş-Şeyh Ümmî Ahmed Efendi kuddise sirruhu
Hazretleri 'nde seccadenişin olan eş-Şeyh el-Hac Ali Efendi Hazretleri.*

Şeyh Ali Efendi'nin eşi Fatma Bacı (v. 1182/1768) ile oğlu İsmet Mustafa Efendi (v. 1184/1770) de hazireye defnedilmiştir

6. Ali Efendi'nin oğlu Şeyh Hafız Mehmed Şemseddin Efendi (v. 1230/1814-5). Meşihatı döneminde zor günler geçiren Şemseddin Efendi 1802 yılı sonlarında (hicri 1217 yılı ikinci yarısında) kaleme aldığı arzuhalinde lihye-i mübareke (sav) muhafızlığı hizmeti mukabilinde Edirne Gümrüğü'nden 10, İstanbul Ahyolu Mukataası malından da 5 olmak üzere günlük 15 akçe vazifesinden başka bir geliri olmadığı, bu vazifenin kafi gelmeyip (*akall-i kalil*), kendisinin de fakir (*fakirülhal*) olmasından ötürü güçlük çektiğinden bahsedip vazifesine zam istemiştir³⁸⁴.

Şemseddin Efendi yirmi yıla yakın şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir. Mezar taşı kitabesi şudur:

*Kutbularifin gavsülvasilin Hazreti Şeyh Ümmî Ahmed Efendi Hazretleri 'nin
seccadenişin-i irşad eş-Şeyh Hafız Mehmed Şemseddin Efendi.*

Şemseddin Efendi'nin hazirede yer alan Seyyid Mehmed Tahir adlı oğlu, küçük yaşta iken vefat etmiş olmalıdır (v. 1197/1783).

Tomar müellifi bu iki şeyh (Hacı Ali ve oğlu Şemseddin Efendiler) yerine Sansar demekle maruf Şeyh Halil Efendi (v. ?) ismine yer vermiş, ardından Rıza Efendi'ye geçmiştir. Halil Efendi'nin ismi ise *Silsilename*'de yer almaz. Meşihatı arşiv belgesi ise sabit Şemseddin Efendi'nin ismine yer verilmesi *Silsilename*'nin listesini daha isabetli kılmaktadır.

7. Şemseddin Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Rıza (veya Rızaeddin) Efendi (v. 25 Ramazan 1272/30 Mayıs 1856). Kırk yıldan fazla şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir.

8. Şeyh Seyyid Mehmed Rifat Efendi (v. Zilkade 1285/Şubat-Mart 1869). Rıza Efendi'nin kız kardeşinin oğludur. Kaleme aldığı arzuhalinde dayısı Hafız Mehmed

---

³⁸⁴ Belgenin üzerinde 9 Aralık 1802 (13 Şaban 1217) tarihli derkenar ile işlemler başlamışsa da nihayete erdiğine dair buyruldu yer almamaktadır. *BOA*, C. MF. Nr. 84/4155; Özсарay, *Devlet-Tekke*, 176.

Rızaeddin Efendi'nin vefatı ile 200 senelik *eban ceddin* dediği Ümmî Ahmed Efendi makamına yani boş kalan meşihata talip olmuştur. Şeyhülislam Meşrepzade Mehmed Arif Efendi (1854 - 1858) işaretleri ile dayısının vefatından bir ay sonra 1 Ağustos 1856'ta (29 Zilkade 1272) posta oturmuştur³⁸⁵.

Rıfat Efendi'nin meşihatı zamanında tekkenin vakfı inkıraz olmuş, şeyh ve dervişan perişan kalmıştır. Bunun için çare arayan Rıfat Efendi'nin muhtemelen daha etkili olacağını düşünerek sosyal çevresini harekete geçirmiştir. 1862 (1279) yılının ilk çeyreğinde başlayan içerisinde Murad Reis, Valide-i atik, Pazarbaşı, Tavaşi Hasan ağa, Arakiyeci Hacı Mehmed ve Kadıasker mahalle muhtarlarının ve mahalle halkının imzasını taşıyan arzuhalde, tekkenin her çarşamba günü ayin icrası ile geçtiğimiz mübarek Ramazan gecelerinde açık kalarak tevhid-i şerif zikri ile fukaraya ikrama sahne olmasına rağmen Evkaf'tan aylık 22 kuruş ile türbe-i şerif, semahane ve fukaranın hizmetine sarf edilen yıllık 25 kıyye yağ (*zeyt*) ile 15 kıyye mumun bugün hiç mesabesinde olduğu, nihayet bu atıyyelere zam yapılması gerektiği ifade edilmiştir. 15 Nisan 1863'te (25 Şevval 1279) Sadaret'ten Evkaf Nezareti'ne havale edilen arzuhaller üzerine **dergahın zaten bir vakfı (geliri) olmayıp** bu tahsisatında da **güçsüz vakıflar fonundan (bî-kudret tertibatın) yapıldığı**, zammın karşılığı olmayacağı ve nihayet açıktan bir şey tahsisinin de ilgili nizamnameye aykırı olacağından tesviyenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir (7 Zilkade 1279 / 26 Nisan 1863)³⁸⁶. Zorluklar içinde etkili bir şeyhlik yaptığı anlaşılan Rıfat Efendi 13 yıl süren meşihatının ardından vefatında hazireye defnedilmiştir.

Rıfat Efendi'nin vefatı ile hem tekkedeki Ümmî Ahmed Efendi'nin soyundan gelenlerin meşihatı kesilecek, hem de tekke Halvetîliğ'in Şabanî koluna geçecektir.

9. Şeyh İsmail Dede Efendi (v. 15 Şevval 1291/25 Kasım 1874). Samatyalıdır. Samatya'da yazmacı esnafından olduğu için 'Yemenici' demekle bilinirdi. Nalçacı Tekkesi Şeyhi Mustafa Enver Efendi'nin ikinci halifesi olduğundan meşihatı ile tekke Halvetîliğ'in Şabanî koluna geçmiştir³⁸⁷. 6 yıla yakın meşihatının ardından vefatında hazireye defnedilmiştir. Mezar taşı şudur:

³⁸⁵ BOA, C. EV. Nr. 96/4785. Belge ayrıca tekkenin dervişanına sarf edilmek üzere aylık 23 kuruş 10 paralık maaşı olduğunu bildirir.

³⁸⁶ BOA, MVL. Nr. 412/38. Bu çabasından netice alamayan Rıfat Efendi hemen takiben mütevellisi olduğu cedit İmam Mustafa Efendi Vakfı'ndan boş olan bir evin kendi hissesine düşen kısmı ile ilgili girişimlere bulunmak olmuştur. Haziran 1862'de gereği için sadece Sadaret'ten Evkaf'a havale ile haberdar olduğumuz konuya dair devam evrakına tesadüf edemediğimizden sürecin nihayetini vakıf değiliz. BOA, A. MKT. NZD. Nr. 423/58.

³⁸⁷ Tomar, v. 100^b; CSRA, no: 115.

Kutbularifin eş-Şeyh Ümmi Ahmed Efendi Dergahı postnişini ve eş-Şeyh Mustafa Efendi hulefasından salih ü kamil arif ü vasıl eş-Şeyh İsmail Efendi kuddise sirruhu Hazretleri.

10. İsmail Dede'nin oğlu **Şeyh Ahmed Şerefeddin Efendi** (1272/1855-6 – 1918'den sonra). Mülkiye Rüşdiyesi'nden mezun olmuş, akabinde bir süre cami derslerine devam etmiştir³⁸⁸. Nasuhî Asitanesi Şeyhi Muhyiddin Efendi'nin (v. 1315/1898) halifesi ve asitanenin zakirlerinden idi. Nalçacı Tekkesi Şeyhi Tayyar Bey (v. 1328/1910) ile aynı gece istihlaf olmuşlardır³⁸⁹.

Ahmed Efendi'nin meşihatı döneminde 1875'teki hicri yılbaşı hediyesi (*muharremiye*) 30 kuruş (*Muharremiye Defterleri*) lojmanının (*meşruta*) aynı yılki zeytinyağı (*revgan-ı zeyt*) ve ateş (*od*) ödeneği 19.5 kuruştur³⁹⁰. 1885 yılında yapılan tekkede 1 erkek ile 5 kadın ikamet ettiği görülmektedir³⁹¹. Bunlar da Ahmed Efendi, eşi (veya eşleri), kızları veya hanım dervişler olmalıdır.

1904'te İhsan Efendi adında biri meşihata talip olmuşsa da talebi kabul edilmemiştir³⁹². Meclis-i Meşayih'çe Cihan Harbi sırasında 23 Nisan 1918'de (11 Recep 1336 / 23 Nisan 1334) yapılan bir tür yoklamada şeyhi Ahmed Efendi'nin hayatta olup dergahı terk etmediği, ayin-i tarikatin icra edilip, dervişlere yemek yedirildiği anlaşılmışsa³⁹³ da hemen 7 ay sonraki 20 Kasım (15 Safer) tarihli otobiyografisinde Şeyh Ahmed Efendi tekkesinin asker ikametinden ötürü tamire muhtaç hale gelip içerisinde ayin icra edilemediğini yazacaktır³⁹⁴. Bir ara Evkaf Züvvar memurluğunda bulunan³⁹⁵ Ahmed Efendi kırk yıldan fazla şeyhlik yapmıştır. Vefatında hazireye defnedilmiştir.

11. Ahmed Efendi'nin oğlu **Mustafa Hayreddin Efendi** (v. 1927). Tekkenin son şeyhidir³⁹⁶. Nasuhî Asitanesi son şeyhi Ahmed Kerameddin Efendi'nin (v. 1934) halifesidir. 1917'de (rumi 1333) Defterhane'de heyet-i fenniye ressamlığı yapmış, 1927'de henüz

³⁸⁸ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/21.

³⁸⁹ CSRA, no: 115.

³⁹⁰ *Taamiye Defteri*, no: 85.

³⁹¹ *Nüfus-ı Millî*, no: 224.

³⁹² MMA, Defter/Sayfa no: 1775/96 (23 Cemaziyevvel 1322 / 5 Ağustos 1904).

³⁹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/144.

³⁹⁴ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/21.

³⁹⁵ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/21.

³⁹⁶ *1341 Defteri*, no: 4.

kırkına varmadan genç yaşında vefat etmiştir. Revnakoğlu kendisinden münevver fikirli, gayet zeki, terbiyeli, ahlak-ı hamide sahibi çok iyi bir insandı, diye bahseder³⁹⁷.

Tekke Listelerine Göre Ümmî Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Halvetî** kalan (*Surname*, no: 200, *Asitane-i Aliyye*, no: 197, *Hankâhname*, no: 158, *Nüfus-ı Millî*, no: 224, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/89, *Tomar*, *İhsaiyat*, no: 164, *Merakiz*, no: 235; Halvetiliğin Şabanî kolu *Mecmua-i Tekâya*, no: 190, *Rehber-i Tekâya*, no: 262) **Ahmed Efendi** (*Mecmua-i Cevami*), **Ahi Ahmed Efendi** (*Hankâhname*), **Ümmî Ahmed Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 212, *Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *Taamiye Defteri*, *Tomar*, *Mecmua*, no: 20, *İhsaiyat*, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâya*), **Ümmî Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi'nin** (*Silsilename*) ayın günü **çarşamba** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Tomar*; *Rehber-i Tekâya*'da sehven 'salı') olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

1920'li yıllarda 'mamur' olan (*Rehber-i Tekâya*) tekkenin, meşrutahanesinin 1925'e ulaşamadığı anlaşılmaktadır (*1341 Defteri*). Tekkenin özel bir arşivde bulunan 1970 tarihli fotoğrafından hareketle, yola bakan yüzünde üç penceresi olan tekkenin tevhidhanesinin tek katlı olduğu anlaşılmaktadır. Fotoğrafın sahibi Nedret İşli'nin notu şöyledir³⁹⁸:

"(...) Bu 179 ada, 41 parseldeki Ümmî Ahmet Efendi Tekkesi'dir. Görülen tevhidhaneydi. Şeyh odası, haziresi mevcuttu. Bu fotoğrafı 1970'te çektim. İki ayrı parsel halindedir. Ahşaplar yok oldu, mezarlar toprak altında kaldı. Maalesef vakıf arsası olmasına rağmen buraya 12.50 m. imar verilmiştir. Bugün Ümmî Ahmet Efendi Tekkesi'nden metruk mezarlık ve arsası kalmıştır. Arsa kısmen yoldur".

Tekkenin Çinili Mescit Sokağı tarafında ve set üzerinde yer alan iki katlı ahşap semahanesi 1950'li yıllarda, Çinili Hamam Sokağı üzerinde bulunan iki katlı, ahşap ve büyük şeyh evi ise 1981 senesinde yıkılmıştır. İki sokak arasında geniş bahçe üzerine kurulu tekkeden günümüze bakımsız haziresi gelebilmiştir³⁹⁹.

³⁹⁷ CSRA, no: 115.

³⁹⁸ Nedret İşli, "Üsküdar Envanterinden Seçmeler", *Üsküdar Sempozyumu VI*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000), 1/509, 512.

³⁹⁹ Haskan, *Üsküdar*, 1/509.

Haziresi

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan tekmeden bugüne bakımsız haziresi gelebilmiştir. Tekke şimdilerde etrafı çevrilmiş bir haldedir. Bu sebeple çalışma sırasında hazireye girme imkanı bulunamamış, hazire bilgileri Tatçı'nın makalesi Haskan'dan tamamlanmıştır. Tekke şeyhlerinin aileleri ve hemen yakındaki Çinili Hamamı işletmecilerinin ağırlıklı olduğu hazirede medfun bulunanlar şunlardır:

Çinili hamamcısı Hasırîzade Derviş Ömer Ağa (v. 1160/1747), Ümmü Gülsüm Kadın (v. 1169/1755), Şeyh Ali Efendi'nin eşi Fatma Bacı (v. 1182/1768), Şeyh Ali Efendi'nin oğlu İsmet Mustafa Efendi (v. 1184/1770), Şeyh Şemseddin Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmet Tahir Efendi (v. 1197/1783), Çinili Hamamcısı Mehmet Emin Efendi (v. 1246/1830; taşı Mevlevî sikkelidir), Çinili Hamamcısı Mustafa Efendi (v. 1246/1830).

Tarih kısımları gömülü olanlar da, Şeyh Mehmet Rıfat Efendi'nin kızı Ayşe Sıdika Hanım, Şemseddin Efendi'nin diğer oğlu Seyyid Mehmed Gavsî Efendi'dir.

2.2.1.8. Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi (Şeyh Nurullah Dergahı)

Ahmediye Meydanı civarında, Tabutçular/Tabutçulariçi'nde, Ahmediye Mahallesi, Toptaşı Caddesi üzerinde, bugünkü Vakıflar Bankası'nın Üsküdar Şubesi yerinde, 402 ada, 8 ve 9 parselde⁴⁰⁰ yer alan Halvetî-Buhurî tekkesidir.

Tekkenin ilk şeyhi ittifakla Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi'dir (v. 1182/1768-9). Banisi ve müştemilatı dair iki rivayet öne çıkmaktadır. İlki olan tekkenin son şeyhi Nurullah Efendi'nin ifadesi ile ilk defa Saçlı Hüseyin Efendi tarafından bina edilmiş, daha sonra dervişi Sultan III. Mustafa'nın (hd. 1757-1774) çukadarı Selim Ağa tarafından yenilenmiştir⁴⁰¹. Tekkenin bu ilk dönemine ait vakfiyesine ulaşamadık. Bahsi geçen Selim Ağa'nın 9 Kasım 1773 (23 Şaban 1187) ikinci/zeyl vakfiyesinde⁴⁰² az da olsa muğlaklık var:

Medine-i Üsküdar'da Kefçe Mahallesi'nde vaki mukaddema kendi malımdan tecdid ve tevsi eylediğim tarikat-ı aliyye-i Halvetiyeden kutbularifin gavsülvasilin merhum ve mağfirunleh Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi

⁴⁰⁰ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 19, 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 109; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 47. 8 parsel banka şubesi, 9 parsel bir başka işyerince işgal edilmektedir.

⁴⁰¹ CSRA, no: 12; İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/22.

⁴⁰² VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 458/270/4. Aynı vakfiyeden ilk vakfiyenin iki ay evvel 3 Eylül 1773'te (15 Cemaziyelahir 1187) tanzim edildiği ifade edilmiştir. Vakfiye 14 ay sonra 17 Ocak 1775'te (15 Zilkade? 1188) tescil edilmiştir.

ittisalinde müceddeden bina eylediğim türbe-i şerif ve mekteb-i latif ve iki adet sebil-i ra'na ve hayratı sairem için (...).

Asıl ve zeyl vakfiyelerin tanzim tarihi Hüseyin Efendi'nin vefatından 5 yıl sonraya ait. Vakfiyelerin binalardan sonra da tanzim edilebileceği nazar-ı dikkate alındığında bir sorun oluşturmayacağı aşikar. Vakfiyede tekke yanında türbe, mektep ve iki sebil inşa ettiği sarih bir şekilde ifade edilmişse de -ve bağlacı taşımadığından ötürü- tekkenin de vâkıf tarafından inşa edilmiş olabileceği ancak ihtimaller arasında yer almaktadır. Bu *zeyl* vakfiyede önceki ile değişikliklere ilgili maddelerinde yer verse de içerisinde meşihata ve intikaline dair herhangi bir şart da yer almadığı dikkate almak gerekecektir⁴⁰³.

Tekkede günümüze ulaşan 1110 tarihli mermer bir inşa kitabesi yer alır⁴⁰⁴:

*Makam-ı evliyadır menba'-ı feyz-i İlahî'dir / Edeble dahil ol aşık bu Dergah
Hüseyin-i Sünbülî'dir.*

Tüm bu kayıtlar ilk baninin kimliğini net olarak vermiyorsa da, Şeyh Hüseyin Efendi'nin ilk şeyh, Selim Ağa'nın da bu dönemdeki belirleyici tesirini ortaya koyar.

Şeyhleri

Tekkenin kullandığımız üç temel kaynakta (*Silsilename*, no: 148; *Tomar*, v. 41^a; *CSRA*, no: 12) yer yer birbiri ile çelişen şeyh listesi vardır. Farklılıklara işaret ederek hepsini kapsayan bir listeye ulaşmaya çalışacağız:

1. Saçlı Şeyh Hacı Hüseyin Efendi el-Halvetî el-Buhurî (v. 1182/1768-9). Kurucu şeyh Hüseyin Efendi, Halvetîliğin Ramazan Efendi kolundan Topkapı haricinde Arakiyeci Camii'nde medfun olan Sofyavî Ali Efendi'nin (v. ?) halifesidir⁴⁰⁵.

⁴⁰³ Bu konuda bir diğer rivayet ise ilk defa 1698-9'da (1110) hayır sahiplerinden Ahmed Efendi namında bir zatın yaptırdığı, harap olan bu yapının oğulları Kahvecibaşı Mehmed Salih ile Peşkiri Mehmed Selim Ağa tarafından ihya edildiği şeklindedir

Revnakoğlu bu iddiasını şair Neş'et Efendi'nin (v. 1807) "Tarih-i tekke-i Halvetî" başlıklı *tarihine* dayandırmaktadır *CSRA*, no: 12. krş. *Divan-ı Neş'et* (Bulak Matbaası, 1252/1836), 80-2.

⁴⁰⁴ Bu kitabe Mehmed Raif tarafından tarihsiz olarak kaydedilmiştir. *Mirat-ı İstanbul-I*, haz. Hatice Aynur – Günay Kut (İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1996), 1/177.

Haskan, bu kitabenin tarihini sehven yazıldığını düşünmektedir. Vaktiyle Vakıflar Bankası'nın yerinde ve tekkenin arsasına yapılan salaş oto tamircisinin duvarında iken, bankanın yapımı sırasında hazireye alındığını nakleder. *Üsküdar*, 1/468.

Kitabede açıkça 'Sünbülî' ifadesi tesis dönemi kitabesinin olmadığına göstergesidir.

⁴⁰⁵ *Silsilename*, no: 148; *Tomar*, v. 41^a. Sofyalı Ali Efendi hakkında fazlaca malumatımız yok. Ayvansarayî, Ali Efendi'nin Selamsız'da medfun yine Halvetîliğin Ramazanî kolundan Köstendilli Ali Efendi (v. 1143/1730-1) olduğunu söyler:

Köstendilli'den olup halife / Şuğl ile ana ezkar-ı Mevla. Tevarih, 226.

Bu tarikat benzerliği ile Köstendil ile Sofya'nın aynı coğrafyada bulunmasından kaynaklanmış olmalıdır. Krş. Semih Ceyhan, "İki Pirin Şeyhi: Köstendilli Ali Alaeddin Efendi", *Üsküdar*

Hüseyin Efendi'nin tespit edilen halifeleri şunlardır⁴⁰⁶:

i. Hüseyin Efendi'nin ağabeyi Şeyh Süleyman el-Halvetî (v. 1171/1757). Tekkede şeyhliği yoktur. Kardeşinden evvel vefat etmiş, Karacaahmet Türbesi'nin karşısındaki köşede ve 9. adaya defnedilmiştir. Başında büyük Buhurî tac-ı şerifi vardır. Kitabesi şudur:

*Tabutçular Çarşısı'nda / Salik-i Şeyh Hüseyin Efendi'nin / Büyük karındaşı
merhum / Ve mağfurun leh eş-Şeyh Süleyman / Efendi el-Halvetî ruhiçün. El-
Fatiha. Sene 1171.*

ii. Kadı(?) Şeyh Mehmed Efendi (v. 1168/1755). Şeyhinden çok önce vefat etmiştir. Tekkenin türbesinde şeyhinin yanında yatıyor. Dostlarından Kadirîhane Asitanesi postnişini Şerif el-Kadirî söylediği tarihin tarih beyti şudur:

Didi tarihin Şerif el-Kadirî / Şeyh Mehmed idi me'va-yı mahal. Sene 1168.

iii. Şeyh Kara Ali Efendi (v. 1202/1787). Üsküdar'da İnadiye'de Bandırmalizade Tekkesi'nin yanındaki Selim Baba haziresinde, mezarlık duvarının hemen arkasında medfundur. Başında büyük bir Halvetî tacı vardır. Kitabesi şudur:

*Kutbülarifin / Saçlı Hüseyin Efendi / Hulefası Şeyh Kara Ali / Efendi ruhiçün.
Sene 1202.*

Hüseyin Efendi'nin kendinden sonra posta oturacak halifeleri de şunlardır:

iv. Hancızade Şeyh Ali Efendi (v. 1192/1778-9), **(v) Şeyh Fethullah Efendi** (v. 1193/1779-80 veya 1194/1780-1), **(vi) Şeyh Vuslatî Hasan Efendi** (v. ?) ve **(vii) Şeyh Ali İdris Efendi** (v. 1203/1789 veya 1205/1790-1)⁴⁰⁷.

Hüseyin Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir. Tabutçular Şeyhi diye anılan Hüseyin Efendi'nin vefatına söylenen manzume şudur⁴⁰⁸:

*Tabutçular'daki Şeyh Hüseyin'in / Arş oldu bu yıl ruhuna me'va /
Köstendili'den olub halife / Şugul idi ana ezkar-ı Mevla / Emr-i hacenin bu
mektebini / Evvel ol itdi devr ile ihya / Vasl-ı Hüda'ya rehyab olunca / Bu
ravza ahir cay oldu ana / Her saliki der geldikce tarih / Şeyhim Hüseyin'e
me'va ola. Ca. 1182.*

Sempozyumu V, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/323; a.mlf., *Üç Pirin Mürşidi*, 267-269.

⁴⁰⁶ Bu bölüm Revnakoğlu'nun notlarından derlenmiştir. CSRA, no: 12.

⁴⁰⁷ Son şeyh Nurullah Efendi'nin beyanına göre Saçlı Efendi'nin bugün yerine Üsküdar Postanesi'nin yapıldığı Yeni Çeşme'deki mezarlıkta bir halifesi daha var imiş. Taşı daha onun zamanında kaybolmuştur. CSRA, no: 12.S

⁴⁰⁸ Ayvansarayî, *Tevarih*, 226.

2. Hüseyin Efendi'nin oğlu **Mehmed Efendi** (v. 1182/1768-9).

3. **Şeyh Ali Efendi** (v. 1183/1789-70).

4. **Filibeli Şeyh Ali Efendi** (v. 1186/1772-3).

Bu üç isim sadece *Tomar*'da yer almaktadır. Mehmed Efendi babası ile aynı yıl, diğerleri de 2-3 yıl içinde vefat etmişlerdir. Hayatları hakkında malumatımızın olmadığı bu şeyhlerden sadece ilkinin türbeye defnedildiği ifade edilmiştir.

5. Hüseyin Efendi'nin halifesi **Hancızade Şeyh Ali Efendi** (v. 1192/1778-9).

Yukarıda ismi geçen Selim Ağa'nın vakfının tesisi (1187/1773) Ali Efendi'nin meşihatına denk gelir. Vâkıf Selim Ağa inşa ettiği **türbe, mekteb ve 2 sebilini vakfedip**, evvelki şartlarının bir kısmından rücu ederek bu defa şöyle şart etmiştir:

i. İstanbul Eğrikapı'da Hacı İlyas Mahallesi'ndeki büyük menzil için daha evvel günlük 16 akçe olarak belirlediği kira (*icare-i müeccele ve muaccele-i misliyyesiyle*) miktarı, bu kadar etmeyeceğinden dilerse kendisi sakin olmak, sakin olmayacaksa günlük 7 akçeye kiralanacak,

ii. Tekke fukarası taamiyesi için daha evvel günlük 10 akçe 300 akçeye çıkarılacak,

iii. Daha evvel belirlediği üzre mektepte sıbyan muallimi, halife ve 2 adet sebili *dışarıdan değil*, tekke dervişleri arasında ehil olanlara tevcih edilecek,

iii. Hüseyin Efendi türbesinde her gece yakılmak üzere her sene 20 vukiyye zeytin yağı (*revgan-ı zeyt*) satın alınacak,

iv. Regaib, miraç, berat ve kadir gecelerinde 70.000'er kelime-i tevhid okunacak, sevabı Efendimiz (sav), dört halifesi, torunları, Mevlana Celaleddin Mehmed Rumi, Şeyh Hüseyin Efendi'ye; ailesinden ebeveyni, Hıfzı Ahmed Efendi ile Ümmügülsüm Hatun, üvey annesi Hanım Hatun, kardeşleri **merhum Mehmed Salih ve Mehmed Said ağalar**, amcaları merhum Yakub ve Yahya Ağalar, Yakub Ağa'nın oğlu Mehmed Emin Ağa'ya ve nihayet kaffe-i ehli iman ervahlarına hediye edilip, her yıl müteveli eliyle 4 defa 10'ar kuruş verilecek,

v. Daha evvel isimlerini yazdığını katib, ruznamçe ve cabiye itibar olunmayıp, dilediğini tayin edecek, ayrıca cabi sayısı ikiye çıkıp, her biri günlük 4'er akçe alacak,

vi. Şayet bu kişilerden vazifeden el çeken (*kasr-ı yed*) veya vefat eden olursa yenilerinin tayini mütevellilerin inhası ile gerçekleşecek,

vii. Bu dört vazife (kitabet, ruznamçe ve 2 cabilik) asla tekke dervişlerine verilmeyip, dışarıdan müstehak kimselere tevcih olunacak,

viii. İlk vakfiyede geçen türbe, mektep, 2 adet sebil ile Hüseyin Efendi'nin tekkeleri şayet harap olursa, vakfin geliri ile vazifelerinden sarf-ı nazar edilerek öncelikle ilgili yerler tamir olunacak,

ix. Tevliyet evvela kendisine, vefatından sonra neslinden gelenlerden erkek-kız büyüğe meşruta olacak,

x. Evladı kesilirse, vakfin nazırı marifetiyle tekkede şeyh olanlara tevcih edilecek, onlar dahi başka bir kimseye ferağ ve kasr-ı yed edemeyecek.

Zeyl vakfiyede tek bir gelir kalemi zikredilmiştir. O da işler istenildiği gibi giderse yıllık 2550 akçe (7x365) demektir. Günlük, yapılan zam ile birlikte tekke fukarasına 300, 2 cabiye yıllık 730 (2x365) akçe vazife öngörülmüş. Sadece ilk kalemin giderine denk gelmemesinden ötürü, ilk vakfiyede daha fazla gayr-i menkul bağışı yapıldığını düşünüyoruz⁴⁰⁹.

Vakfiyede dervişlerin hesap kitap demek olan vazifelerde istihdamının kesin bir şekilde engellenmesi ile sadece ilim ve zikir u tevhide odaklanmaları istenmiştir.

Tekkenin hali hazırdaki şeyhi *umdetü'l-meşayihi'l-kiram* Ali Efendi ile Hüseyin Efendi'nin halifesi *fahrü'l-meşayihi'l-kiram* Seyyid Fethullah Efendi şahitler arasında yer almıştır.

Vâkîf Selim Ağa vefatında tekkenin Ahmediye Caddesi tarafındaki türbesine defnedilmiş, sandukasının başına levha halinde “Çukadar-ı Hazret-i Şehriyârî” yazılmıştı. Tüm bu yapılar Üsküdar yangınlarının birinde ortadan kalkacaktır⁴¹⁰.

Ali Efendi 6 yıl kadar süren meşihatının ardından vefatında hazireye defnedilmiştir. Hazret tekkede türbenin arkasındaki aralıkta medfundur. Başında Halvetî tacı bulunan şahidesi şudur⁴¹¹:

Hu / Merhum ve mağfur / İla rahmet-i Rabbi'l-ganî / Postnişin Hancızade eş-şeyh-i Halvetî / Ali Efendi'nin ruhiçün / el-Fatiha. 1192.

6. Hüseyin Efendi'nin halifesi **Şeyh Seyyid Fethullah Efendi** (v. 1193/1779-80 veya 1194/1780-1). Hancızade'nin vefatından sonra yerine dergaha postnişin olmuştur. Vefatında

⁴⁰⁹ Nitekim, tekkenin 1868 yılında 10.000 kuruşa şeyh meşrutası inşası (BOA, İ. ŞD. Nr. 7/364) ile 1909 yılında eskijen yerlerinin yaklaşık 22.000 kuruşa tamiri (BOA, ŞD. ML. Nr. 192/52; BEO. Nr. 3561/267019) hep bu vakıftan karşılanacaktır.

Tüm bunlar vakfin ihtiyaçlara kafi bir yağıda olduğunu gösteriyor.

⁴¹⁰ CSRA, no: 12.

⁴¹¹ CSR, no: 12, Haskan, Üsküdar, 1/469.

türbenin arkasında bugüne ulaşmayan *eski kahve ocağının yanındaki* dar aralıkta⁴¹² kırık şahidesi haziresindedir. Sünbülî tacı başlıklı, nesih yazılı kitabesi şudur⁴¹³:

*Merhum ve mağfur / Sabıka postnişin es-Seyyid eş-Şeyh Fethullah /
Efendi'nin ruhiçün.....*

7. Şeyh Vuslatî Hasan Efendi (v. ?). Fethullah Efendi'nin vefatından sonra onun yerine postnişin olmuştur. “Şeyh Vuslat”, diye bilinen Hasan Efendi'nin meşihatına *Tomar* ve *Silsilename*’de yer verilmemiştir⁴¹⁴.

8. Şeyh Abdülkerim Efendi (v. 1195/1781-2). Şeyhliği sadece *Tomar*’da geçen Abdülkerim Efendi'nin hayatı hakkında başka malumat yoktur.

9. Hüseyin Efendi'nin halifesi Şeyh Ali İdris Efendi (v. 23 Zilkade 1203 / 15 Ağustos 1789’dan kısa süre evvel). Saçlı Şeyh’in şöhret yapmış halifelerindendir. Vuslatî Hasan Efendi'nin yerine şeyh olmuştur. Türbede medfundur⁴¹⁵.

10. İdris Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Hüseyin Safiyeddin Efendi (v. 1263/1846-7). Babasının vefatının ardından tekkenin meşihat ve tevliyetine meşrutiyet üzere *akdem hulefa* sıfatı ile Hüdayî Asitanesi Şeyhi Ruşen Efendi (v. 1209/1795) ve diğer bir kısım şeyhin hüsn-i şahadeti üzerine Üsküdar kadısının arzı Şeyhülislam Mehmed Kamil Efendi'nin (hd. 1788 - 1789) işaretleri 15 Ağustos 1789’da (23 Zilkade 1203) tayin edilmiştir⁴¹⁶.

Safiyeddin Efendi'nin iki halifesi tespit edilmiştir. Bunlardan ilki oğlu Al İdris Efendi, diğeri hemen yakınlarda Bedevî Hasib Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Sadık Efendi’dir (v. 11 Cemaziyelahir 1277 / 25 Aralık 1860’tan evvel).

Safiyeddin Efendi vefatına yakın **şart-ı vâkıf akdem hulefaya meşrut olan meşihati halifesi ve oğlu Ali İdris Efendi’ye terk etmek istemiştir**. Ali Efendi lehine civar meşayihin hüsn-i şahadetleri akabinde Şeyhülislam Mekkîzade Mustafa Asım Efendi'nin

⁴¹² Bugüne ulaşmayan tekke mimari yapısı hakkında fikir vermesi için bu kayıt mühim. CSRA, no: 12.

⁴¹³ Fethullah Efendi'nin vefatına dair ilk tarih *Tomar*’a, diğeri *Silsilename*’ye ve Revnakoğlu’na aittir. (CSRA, no: 12). Revnakoğlu Fethullah Efendi'nin bir halifesinin Tophane Kılıç Ali Paşa Camii şerifi haziresinde medfun bulunduğunu aktarır. Kitabesi şudur:

Yahu / Kutbularifin / Gavsülvasilin / Saçlı Hüseyin Efendi / Müstahlefi es-Seyyid / Fethullah Efendi'nin / Halifesi merhum / Ve mağfurun leh el-Hac / Süleyman Efendi'nin / Ruhiçün elFatiha. Gurre-i Muharrem 1225. CSRA, no: 12.

⁴¹⁴ Meşihati son şeyh Nurullah Efendi'nin beyanı ile müsellemdir. CSRA, no: 12.

⁴¹⁵ CSRA, no: 12. İdris Efendi'nin vefatına *Tomar*’a sehven 1205 tarihini vermiştir. Krş. BOA, C. EV. Nr. 196/9800.

⁴¹⁶ BOA, C. EV. Nr. 196/9800.

1834 (1250) tarihli *Surname*’de (no: 149) tekkenin postunda ismine başka yerde rastladığımız Mehmed Rıza Efendi'nin oturduğunu görüyoruz. Bu kayıt sehven olabilir.

(hd 1833 – 1846, üçüncü kez) işaretleri ile meşihat ve tevliyet 20 Temmuz 1843'te (22 Cemaziyelahir 1259) Ali Efendi'ye tevcih edilmiştir⁴¹⁷.

Yarım asırdan fazla şeyhlik yaptığı anlaşılan Hüseyin Efendi'nin meşihatı döneminde tekkenin bir süre 'arsa' olduğu ifade edilmiştir⁴¹⁸. Vefatında türbeye defnedilmiş olmalıdır⁴¹⁹.

11. Safiyeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Ali İdris Efendi (v. 1281/1864-5 veya 1282/1865-6). Muhyiddin Efendi'nin mütelevvin (*kararsız?*) bir adam imiş, diye ilzam ettiği İdris Efendi tekkesi için 1848 (1264) tarihli bir vakfiye tanzim ettirmiş, ayrıca tekkenin önündeki caddeden 6 dükkanı satın alıp dergahına vakf eyleyerek vefatından sonra bunların idamesi ve idaresi için de tekkenin şeyhlerini mütevellî tayin etmişti⁴²⁰.

Vefatında Saçlı Hüseyin Efendi'nin ayak ucu tarafına, başında siyah tac-ı şerifi ile tahta parmaklık içinde büyük sandukasıyla defnedilmiştir⁴²¹.

12. Şeyh Hacı Ahmed Rifat Efendi bin Süleyman (1238/1822-3 - 1290/1873 veya 13 Muharrem 1291 / 2 Mart 1874 veya 22 Rebiulevvel 1291 / 9 Mayıs 1874). Hemen yakınlardaki **Sadî şeyhi Fethi Efendi'nin (v. 1277/1860-1) halifesidir**⁴²². Ahmed Efendi ile tekke kısa süreliğine **Sadîliğe** hizmet edecektir. Meşihatı döneminde hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defterinde* (no: 186) tekkede 1835 (1251) doğumlu kardeşi Mehmed Galib Efendi, 1862 (1279) doğumlu oğlu Ahmed Şerafeddin Efendi ve vefatı ile posta oturacak olan 1862 (1279) doğumlu Selanikli Mehmed Efendi ikamet etmektedir⁴²³.

İkinci Ali İdris Efendi tekkedeki son Halvetî-Buhurî şeyhidir. Son şeyh Nurullah Efendi'nin aktardığına göre, Ali Efendi'den sonra geride oyuncak yapmakla meşgul olduğundan **Oyuncakçı Şeyh Ahmed** isminde tanınan bir Buhurî halifesi kalmıştı. Dergah *ber vech-i vakfiye* ona verilmesi lazım gelirken Sadî hulefasından **Şeyh Ahmed** zamanın

⁴¹⁷ VGMA, Defter/Sayfa no: 291/60.

⁴¹⁸ 1256/1840 tarihli *Asitane-i Aliyye*, no: 39.

⁴¹⁹ Vefatına dair *Silsilename* ile Revnakoğlu'nda 1258, *Tomar*'da 1263 denmiştir. İkincisi daha isabetlidir.

⁴²⁰ CSRA, no: 12.

⁴²¹ CSRA, no: 12.

Vefatına dair ilk tarih *Silsilename* ile Revnakoğlu'na, diğer *Tomar*'a aittir. Muhyiddin Efendi'nin, buraya kadar kaydettiği şeyhler için "*Hazret-i Hüdayî Asitanesi kuyuduyla musahhahdır*"; vefat yerleri hakkında da "*Bunların cümlesi ahşab bir türbe derununda sandukalarıyla medfunlardır ancak bir denesi haricdedir*", kaydı düşmesi önemlidir.

⁴²² Muharrem Varol, *Tekkede Zaman* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), 200.

⁴²³ Galitekin, *Osmanlı*, 363.

şeyhülislamı (Atıfzade Hüsameddin Efendi olmalı, hd. 1863 – 1866) tarafından henüz Ali Efendi cenazesi gasledilir iken tayin edilmiştir. Bir gün **Ahmed Efendi** ile karşılaşan **Oyuncakçı Şeyh Ahmed** kendisine, Buhariyye'nin inkırazına neden oldun. Cenab-ı Hak erenlerde senin evlad-ı ahfadının inkırazına neden olsun, Fatiha deyip gidiyor. Aradan 5-10 gün geçtiğinde Ahmet Efendi'nin yetişmiş evladı birdenbire hastalanarak vefat ediyor⁴²⁴.

Rıfat Efendi'nin meşihatı zamanında 1868 yılında, yakın zaman önce yanan şeyhe mahsus evin yeniden yapılması için girişimde bulunmuştur. Yapılan ilk keşfinde 18.082 kuruşa ihtiyacı olduğu anlaşılmış, adet olduğu üzere *münakasa üzerine* masraf bu defa 8.082 kuruş indirim ile 10.000 kuruşa yapılması uygun bulunmuştur. Ahmed Efendi'nin yapmayı taahhüt ettiği inşaat için **Selim Ağa Vakfı'nın Evkaf Hazinesi'ndeki mevcudu kafi gelmektedir**. Şura-yı Devlet'in bahsi geçen rakamı aşmamak ile *metanet ve resaretine hazinece dikkat kılınmak* şartıyla uygun gördüğü (13 Rebiulevvel 1285 / 4 Temmuz 1868) inşaat için gerekli irade-i seniyye 15 Temmuz'da (24 Rebiulevvel) sadır olmuştur⁴²⁵.

Muhyiddin Efendi'nin “Sadiyeden gayet şakrak ve tuhaf fıkralar nakl u hikaye ider” dediği Rıfat Efendi hac farizasını edadan sonra İstanbul'a gelişinden bir hafta sonra vefat etmiştir. Türbeye defnedilen Rıfat Efendi'nin meşihatı 10 yıl kadar sürmüştür⁴²⁶.

13. Şeyh Mehmed Nazif İzmirî Efendi es-Sünbülî bin Ali (v. 3 Şevval 1302/16 Temmuz 1885; Perşembe). Aslen İzmirli olup İzmir eşrafından Selamağası Ali Rıza Efendi'nin oğludur. Manevi bir işaret üzerine genç yaşında İstanbul'a gelip zahiri ilimleri tahsil için medreseye girmiş, medreseye girmiş, Süleymaniye cami derslerine de ayrıca devam edip dersiam olmuştur⁴²⁷.

Oğlu Nureddin Efendi'nin aktardığına göre, bir gün Galata'dan doğruca Fındıklı'ya doğru giderken Keşfi Cafer Sünbülî Tekkesi önüne geldiği zaman içeride zikir seslerini duymuş ve derhal semahane girmiş, devrana dahil olmuştur. Devrandan çok etkilenen Nazif

---

⁴²⁴ Nureddin Efendi bunu bizzat Toygar Tepesi'nde Rifaiyyeden Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi şeyhi Hazım Efendi'den (1260/1844 –1329/1911) işitmiştir. Olay tarihinde Hazım Efendi 21 yaşındadır. Toygar Tekkesi'nin ayrıca bu tekke ile organik bir bağı olduğunu da belirtelim. Nitekim tekkenin son şeyhi Nesib Efendi'nin eşi bu tekkenin Selim Ağa'nın vakfiyesinden dolayı mütevellisidir. CSRA, no: 12.

⁴²⁵ BOA, İ. ŞD. Nr. 7/364.

⁴²⁶ Türbede Şeyh Ali İdris Efendi'nin yanında yatıyor. CSRA, no: 12.

Vefatı *Silsilename* ile Revnakoğlu'na göre 1873 (1290), Şevket Efendi'ye göre 2 Mart 1874 (13 Muharrem 1291 / 18 Şubat 1289), *Nüfus Vukuatı Defteri*'ne göre 9 Mayıs 1874'tür (22 Rebiulevvel 1291).

⁴²⁷ CSRA, no: 12.

Efendi ileride eşine ve dervişlerine bu hadiseden bahsedip, “Eğer o zikre girdiğim zaman şeyhimin o nazarı isabet etmemiş olsaydı, ne okuduğum ilimden ve ne de kendimden hayır kalmazdı” dermiş. Daha sonra bu derin tesirin üzerine hocası, artık yeter gel, diyerek Fındıklı’da Şeyh Yunus Hilmi Efendi’ye (v. 1279/1863) götürüp, zahir ilmi benden öğrendin, batın ilmi de hazretten öğreneceksin, diyerek kendisini şeyh efendiye teslim eder.

Kasım 1859’da (evail-i Cemazıyelevvel 1276) hilafet alan Nazif Efendi görülen lüzum üzerine Selanik’te Numan Paşa Tekkesi’ne⁴²⁸ gönderilir. Bir müddet orada irşada devan eden Nazif Efendi ziyaret maksadı ile İstanbul’a gelmiştir. Bir perşembe günü Yenikapı Mevlevîhanesi’ne gider. Birtakım meşayih münhal Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi meşihatı için imtihanı beklemektedir. Mevlevî şeyhi Osman Efendi merhum ve sair meşayih artık tekkenin şeyhi geldi, başkasına lüzum yok, diyerek zorla pederimin tekkeye tevcih ediyor. Kendisi çok ısrar etmiş ise de dinlememişler. Sen buraya lazımsın, diye tevcih meselesini yapmışlar ki. Eşi ve çocukları Selanik’teki tekkede iken ani olarak mektupla Üsküdar’a çağrılmışlar⁴²⁹. Bu atamada da vâkıfın şartına riayet edilmemiştir. *Buhuriyye kolu o tarihlerde İstanbul’da gayb olmuş bir halde bulunduğundan usul ve erkânı bilen de kalmamıştır. Şeyh Nazif Efendi burada Sünbülî ayini icra ediyor*⁴³⁰.

Nazif Efendi’nin tespit edilen halifeleri şunlardır:

⁴²⁸ Selanik’te Köprülüzade Numan Paşa’nın yaptırdığı cami dahilinde tesis edilmiş Sünbülî Tekkesi’nin ayin günü pazartesi idi. Osman Köksal, “Osmanlı Şehrinin Kandilleri mi Sönüyor? 19. Yüzyıl Sonunda Selanik’te Maddi Müzayaka İçerisine Düşen Bazı Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017), 2/731.

Revnakoğlu Mehmed Efendi’nin Sünbülî Yunus Efendi’ye intisabından evvel Nakşibendiyye’den hilafet aldığını, Selanik’teki **Nakşibendiyye’den** Numan Paşa Dergah-ı şerifine postnişin olarak gönderildiğini, İstanbul’a döndüğünde Hilmî Efendi’den “... yeniden süluka girib onun terbiye ve irşadı altında kemale geldikten sonra Yunus Efendi’den Sünbülî usulü üzerine ayrı bir icazetname alıyor. O sıralarda Üsküdar’daki Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi’nin şeyhliği boş bulunmaktadır. Şeyh Nazif Efendi’ye Selanik Numan Paşa Tekkesi’nden buraya postnişin olarak gönderiliyor...”. Mehmed Efendi’nin hayatındaki bu Nakşî meşrebe dair başka bir kaynağa tesadüf etmediğimizi belirtelim. *CSRA*, no: 12.

⁴²⁹ *CSRA*, no: 12. Babasının vefatında 2 yaşında olup onu hiç tanımayan Nurullah Efendi burada **imtihansız tevcihten bahsediyor** ve ayrıca tevcihin hangi tarihte olduğunun malum olmadığını ekliyor. Halbuki *Nüfus Vukuatı Defteri*’nde (no: 186) tekkede selefi Ahmed Rıfat Efendi’nin en üstte yer aldığı listede en altta ‘postnişin’ sıfatı ile Nazif Efendi’ye yer verilmiş. İlkine “fevt şüd: 22 Rebiulevvel 1291” sonrakine ba-tezkire 22 Rebiulevvel 1291” kaydı düşülmüş. Bu durumda Nazif Efendi’nin Selanik’teki meşihatı yaklaşık 15 yıl sürmüştür.

Ayrıca aynı defterde doğum tarihi için 1279 (1862–3) tarihi verilmiştir ki, 12 yaşında posta oturması demektir. Tarihin sehven verildiği açıktır.

Nazif Efendi’nin tekkedeki meşihatı resmi olarak 24 Mayıs 1874’te (7 Rebiulahir 1291) başlamıştır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1762/128^a.

⁴³⁰ *CSRA*, no: 12.

i Şeyh Ali Rıza Fakrî Efendi (v. 1347/ 1929). Hemen karşısındaki **Sadî Hallaç Baba Tekkesi**'nin şeyhidir. Daha sonra Unkapanı'ndaki Nakşî Emir Buharî Tekkesi'ne geçecektir. Fakrî Efendi tekkenin son şeyhi Nurullah Efendi Ekim-Kasım 1903'te (r. Teşinirievvel 1319) posta oturduğunda rehberliğini yapacaktır⁴³¹.

ii. Şeyh Ahmed Mesud Efendi (v. 1332/1914). Sünbülî Merkez Efendi Hankâhı şeyhidir. Hüseyin Yunus Efendi'nin vefatından sonra geldi. Ekim-Kasım 1903'e (1319 Teşrinivveli'ne) kadar Yunus Efendi'nin kardeşi Nurullah Efendi'ye niyabeten şeyhlik etti.

iii. Büyük oğlu Şeyh Hüseyin Yunus Efendi. Kendisinden sonra posta oturacaktır.

iv. Küçük oğlu Şeyh Ahmed Nurullah (Uluyol) Efendi. Tekkenin son şeyhliğini ifa edecektir.

Nazif Efendi'nin halifeleri dışında bilebildiğimiz dervişlerinden biri Nakkaş Hafız Hakkı Efendi'dir. Yıldız Sarayı'nda nakkaşbaşydı. Vefatında sultanın iradesi ile türbeye şeyhinin ayak ucuna defnedilmiştir. Kitabesi ve levhası olmadığından vefat tarihi de bilinmemektedir. Diğer iki dervişi de hilafetini Nurullah Efendi'nin şeyhi Ahmed Mesud Efendi'den alan **Şeyh Yusuf Efendi** ile **Şeyh Ahmed Efendi'dir.** Üçü aynı lahde konmuştu⁴³².

Nazif Efendi'nin meşihatı zamanında 1885 yılında tekkede 8 erkek ve 3 kadın ikamet etmektedir⁴³³.

Nazif Efendi'nin 11 süren meşihatı ile tekkede tesis ettiği **Sünbülî** meşihat oğullarınca 1925'e kadar devam ettirilecektir. Arif, fazıl bir zat olan Nazif Efendi, suleha-yı meşayihden sayılmış, “zamanın Cüneydi” diye anılmıştır. Vefat anında şu beyti söylediği rivayet edilir:

Alem-i nasutdan göründü bi-makam / Bi-zaman, bi-mekan bi-makam.

Vefatına da şu tarih söylenmiştir:

*Şeyh Muhammed Hu ile irdi şem'-i Sünbüle*⁴³⁴.

14. Nazif Efendi'nin büyük oğlu ve halifesi Şeyh Hüseyin Yunus Efendi (v. 9 Muharrem 1312 / 13 Temmuz 1894). Babasının vefatı üzerine tekkede bulunan tevliyet ve meşihat cihetlerinin uhdesine tevcihi için Evkaf-ı Hümayun'a başvurmuştur. Evkaf'ın

⁴³¹ Revnakoğlu icazetin 'teberrüken' olduğunu söyler. CSRA, no: 12.

⁴³² Nazif Efendi'nin dervişleri bölümü oğlu Nurullah Efendi'nin beyanlarından derlenmiştir. CSRA, no: 12.

⁴³³ *Nüfus-ı Millî*, no: 212.

⁴³⁴ CSRA, no: 12. Muhyiddin Efendi, “Bu tekkede silah cephane vardır diyerek de ansızın yapılan baskının iftira olduğu anlaşılrsa da bu iftira şeyhin vefatına sebep olmuştur”, der. *Tomar*, v. 41^a.

Meclis-i Meşayih'e havale edip Meclis'in 6 Eylül 1885 (26 Zilkade 1302) tarihli ictimasında ele aldığı talep üzerine, Yunus Efendi'nin **imtihan yapılmadan, ehliyet ve necabetine mebni meşihat-ı mezkureyi edaya her veçhile muktedir** olduğu ifade edilerek her iki cihetin kendisine tevcihini, o sırada 2 yaşında bulunan kardeşi Nurullah Efendi'yi *yanında iskan ederek idare ve iaşesi ile emr u terbiyesine bakmak* şartıyla tensip etmiştir⁴³⁵.

Yunus Efendi ayrıca Yedikule'de Mirahur Dergahı Şeyhi merhum Şeyh Hafız Efendi'den hilafet almıştır. Hafız Efendi Şeyh Vahyi Efendi'nin (v. 1371/1951) pederidir. Necmeddin Efendi, Dıraman Şeyhi Şerafeddin Efendi ve Ayasofya'da bir dergahın şeyhi olarak üç kişi bir günde merhum Şeyh Hafız Efendi'den hilafet almıştır. Şeyh Hafız Efendi pederimin pirdaşdır. O da bilahere Fındıklı Şeyhi Yunus Efendi'den (v. 1279/1863) hilafet almıştır⁴³⁶.

Yunus Efendi Üsküdar'da Şeyh Camii Tekkesi postnişini Mehmed Talib Efendi'nin kızı ile evlenmiş, bu evlilikten Mehmet Nazif ve Ahmet Hasip ve Hasan Sıtkı Nazif, Sıdkı ve Hasib isminde üç çocuğu olmuştur⁴³⁷.

Yunus Efendi meşihatı kardeşini tekkede iskan ettirmek şartı ile almışsa da evliliğinden sonra kardeşi Nurullah Efendi ve üvey annesi ile kızını tekkeden çıkarmak için teşebbüste bulunmuştur. Üvey annesinin itirazı sonucu Bab-ı Meşihat olaya müdahil olmuş, harem dairesinin orta katını bölerek ikametlerine tahsis etmiştir. Bunun üzerine Yunus Efendi ailesi ile Şeyh Camii'ne kayınpederinin yanına taşınmış, vefatına kadar hep ayrı olarak oturmuşlardır⁴³⁸.

Meşihatı döneminde 1887-8'de (1303) Selanikli İbrahim Paşazade Muhasebeci Mehmed Ali Bey vasıtasıyla tekkede bir dizi tamirat icra edilmiştir⁴³⁹.

---

⁴³⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/128^a. Her iki cihet resmi olarak -Şeyhülislam'ın işaretleri ile- 3 yıl sonra 31 Ekim 1888'de (25 Safer 1306 / 19 Teşrinievvel 1304) tevcih edilmiştir. VGMA, Defter/Sıra no: 137/1743.

⁴³⁶ CSRA, no: 12.

⁴³⁷ CSRA, no: 12/4. Şeyh Camii'nde üç Talib Efendi var. 8. şeyh Asım Efendi'nin oğlu **Talib Efendi** v. 1260/ 1844) ve 11. şeyh Hasib Efendi'nin oğlu **Talib Efendi** (v. 1337/1918'den sonra). Akla makul gelen ilki olsa da Yunus Efendi'nin vefatı sonrası postun üç evladına müştereken tevcih talebini isteyen diğer Talib Efendi'dir. Krş. MMA, Defter/Sayfa no: 1772/193.

Nurullah Efendi'nin söylediğini göre ağabeyinin üç oğlu vefat etmiştir. Nurullah Efendi'nin mektubunda yazım tarihi yoksa da bir yerde "... sevgili pederimi kaybettikten [v. 1302/1885] **52 sene** sonra ..." dediğini göre mektubunun hicri hesapla 1935; miladi hesapla 1937'de kaleme almıştır. Çocukların vefatları da bu tarihten evveldir. CSRA, no: 12.

⁴³⁸ CSRA, no: 12.

⁴³⁹ Tomar, v. 41^a.

Yunus Efendi, Altıncı Daire-i Belediye (Beyoğlu Belediyesi) memurlarından idi⁴⁴⁰. On bir yıl süren meşihatı sırasında sekiz-on kadar derviş yetiştiren Yunus Efendi'nin hiç halifesi yoktu⁴⁴¹. Hal ehli ulvî-meşreb bir zattır. Göçüşü de matem ayında aşure gününde olmuş, 13 Temmuz 1894'te (9 Muharrem 1312) vefat etmiş, ertesi gün dergaha defnedilmiştir⁴⁴².

15. Nazif Efendi'nin küçük oğlu Şeyh Ahmed Nurullah Efendi (Uluyol, h. 1300 / r. 1298 / Kasım 1882 - Mart 1883 arası – 1937'den sonra). Şeyh Nazif Efendin küçük oğludur. Hicri 1300, rumi 1298'de tekkede dünyaya geldi⁴⁴³. Ağabeyinin vefatı üzerine postun iki adayı vardır. Biri kardeşi Nurullah Efendi, diğeri de merhumun üç oğlu (*müştereken tevcih*). Talepleri değerlendirmek için 12 Ağustos 1894'te (9 Safer 1312) toplanan Meclis-i Meşayih **Cihat Nizamnamesi'nin 5 maddesi ahkamına göre** o sırada 11 yaşında olan küçük Nurullah Efendi uhdesine tevcihini, yaşının küçüklüğünden ötürü de Merkez Efendi Dergahı Şeyhi ve aynı zamanda Meclis-i Meşayih azası Ahmed Mesud Efendi'nin (v. 1332/1914) niyabetini tensip etmiştir⁴⁴⁴. Tekkenin karşısındaki Ravza-i Terakki Mektebi'nden şهادetname ile mezun olmuş, bir müddet Hoca Osman Efendi'den Arapça okumuş, daha sonra şeyhi Mesud Efendi'nin Merkez Efendi Dergahı'nda Şeyh Esad Efendi'den *Halebi'*ye kadar okumuştur⁴⁴⁵.

Nurullah Efendi Sünbüli hilafetini 21 yaşında iken 14 Ekim 1903'te (1 Teşrinievvel 1319) şeyhi Ahmed Mesud Efendi'den alarak asaleten posta oturmuştur. İclas törenindeki rehberleri şeyhinin biraderi Molla Gürani'de Pir Mehmed Paşa Dergahı Şeyhi Şeyh Zekai Efendi ile karşıdaki Hallaç Baba Dergahı Şeyhi Ali Fakrî Efendi'dir⁴⁴⁶.

Tekke, Nurullah Efendi'nin meşihatı zamanında 1909 yılında yeniden tamire muhtaç hale gelmiştir. Evkaf Nezareti'nin yaptığı keşif ile **21.947 kuruş, 90 santime** yapılacak tamir için *al el usul icra kılınan münakasasında* tamirâtı gerçekleştirecek müteahhit çıkmaması

---

⁴⁴⁰ *Tomar*, v. 41^a.

⁴⁴¹ *CSRA*, no: 12.

⁴⁴² *CSRA*, no: 12.

⁴⁴³ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/22; *CSRA*, no: 12. Bu durumda doğumu için tarih aralığı Kasım 1882- Mart 1883'tür.

⁴⁴⁴ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/193. Muhyiddin Efendi'nin dediğine göre Merkez şeyhi Ahmed Efendi tekkenin emektarlarından Derviş Hüseyin'e 22 Ekim 1894 (22 Rebiulahir 1312) pazartesi günü *tac u hırka ilbas* ederek, tekkeden ayrılmamak üzere Nurullah Efendi'ye gözcü olarak bırakılmıştır. *Tomar*, v. 41^a.

⁴⁴⁵ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/22.

⁴⁴⁶ *CSRA*, no: 12. Nurullah Efendi'nin resmi tevcihi demek olan berat tarihi 5 yıl sonra, Vakıflar arşivindeki kayda göre ise 14 Kasım 1908 (19 Şevval 1326), kendi ifadesine göre ise 12 Aralık'tır (18 Zilkade). *CSRA*, no: 12/4; *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/1743.

üzerine **emaneten tamir ettirilmesi**, keşfi aşmamak üzere meblağın **Mehmed Selim Ağa Vakfı mevcudundan karşılanmasına karar verilmiştir**⁴⁴⁷.

Tekkenin tamamlanan bu son tamirinin akabinde açılışa 31 Mart Vak'ası (13 Nisan 1909) üzerine İstanbul'a gelen, durumun kontrol altına alınması akabinde bir süre Üsküdar Mutasarrıflığı yapan Bahriye Nazırı meşhur Cemal Paşa (v. 1922) da katılmıştır. Paşa'nın açılış konuşmasının ardından Karagümrük Nureddin Asitanesi Şeyhi Fahreddin Efendi tarafından her zamanki üstadane liyakati ile ayin-i şerif icra edilmiştir. Bütün akşam devam eden devran Cemal Paşa'yı çok etkilemiş, oturduğu yerden kalkıp Şeyh Fahreddin Efendi'ye yaklaşarak memnuniyetini ifade etmiştir⁴⁴⁸.

Nurullah Efendi **meşihatın yanında memurluk da yapmaktadır**. Kendi ifadesine göre 18 yaşında Haziran 1901'de (r. Haziran 1317) Beyoğlu Belediyesi'nde başlamış, ardından Yeniköy Belediyesi'ne nakil, oradan yine Beyoğlu Belediye muhasebesine, sonra Üsküdar muhasebesine, oradan tahakkuk memurluğuyla Kadıköy Belediyesi'ne sonra Erenköy Belediye tahsil şubesine ve nihayet mülga Kızıltoprak Belediye tahsil şubesi tahakkuk memurluğunda çalışmış, bu son vazifesinde iken 1 Ağustos 1934 tarihinde kendi arzusu ile emekliye ayrılmıştır⁴⁴⁹.

Asaleten yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan Nurullah Efendi ağabeyi gibi hiç halife yetiştirememiş, ancak bir iki dervişi olmuştur⁴⁵⁰. Dergah Nurullah Efendi'nin tekkedeki ikameti sırasında 1918'de yanmıştır, enkaz belediye tarafından kaldırıldığı zaman türbedeki zevatın kemiklerini **Şeyh Fethullah Efendi** yanına nakletmiştir⁴⁵¹. Aldığı eğitim ile sadece Türkçe okur yazar idi, telifatı da yoktur. Nurullah Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiğini tespit edemedik⁴⁵².

Tekke Listelerine Göre Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi

Kısa bir dönem hariç 1925'e kadar **Halvetî** kalan (*Topkapı*, no: 2/174, *Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Silsilename*, *Nüfus-ı Millî*, *Tomar*, *İhsaiyat*, no: 160,

⁴⁴⁷ Evkaf Nezareti'nin 15 Mayıs 1909 (25 Rebiulahir 1327 / 2 Mayıs 1325) tarihli izin talebi Şura-yı Devlet'in 27 Haziran (7 Cemaziyelevvel / 14 Mayıs) tarihli oturumunda uygun bulunmuştur *BOA*, ŞD. ML. Nr. 192/52; BEO. Nr. 3561/267019

⁴⁴⁸ *CSRA*, no: 12.

⁴⁴⁹ *CSRA*, no: 12.

⁴⁵⁰ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/22; *CSRA*, no: 12.

⁴⁵¹ *CSRA*, no: 12. Burası hemen yakındaki Fethi Efendi Sadî Tekkesi haziresi olmalıdır.

⁴⁵² Ailesine dair bildiklerimiz oğlu Yunus Bey'in bir dönem Pendik'te tren şefliği yaptığı, kendisini derin bir eleme sevk eden, kızını 1930'lu yıllarda 35 yaşında iken kızını kaybettiğidir. *CSRA*, no: 12. *Oğlu Şimdi Derince'de oturuyor*. *CSRA*, no: 12.

Merakiz, no: 236; Halvetî-Sünbülî için *Mecmua-i Tekâya*, no: 147, *Rehber-i Tekâya*, no: 306) **Saçlı Hüseyin** (*İhsaiyat*), **Saçlı Hüseyin Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 202, *Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Silsilename*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *Taamiye Defteri*, no: 28, *Tomar*, *Merakiz*, **Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi** (*Topkapı*, no: 1/34, *Mecmua*, no: 17) Tekkesi'nin ayin günü 19. asrın ortalarında **cuma** (*Asitane-i Aliyye*), aynı yüzyılın sonlarından itibaren **pazartesi** (*Mecmua-i Tekâya*, *Tomar*; *Rehber-i Tekâya* 'da sehven Pazar) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

18. yüzyılın ikinci yarısında faaliyete geçen tekkenin yaklaşık bir yüzyıl sonra (1256/1840 tarihli *Asitane-i Aliyye*) 'arsa' haline gelmiş, daha sonra yanmış, 1868'den sonra ihya edilmiş, 21 Ekim 1918'de (1334) tarihinde çevresindeki 230 ev ile beraber yanmıştır.

Tekke ile aynı kaderi yaşayan türbede banî Mehmed Selim Ağa, Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi, bir sanduka içinde Hüseyin Efendi'nin halifelerinden Şeyh Ali İdris Efendi, tekke şeyhlerinden Ahmed Rifat Efendi, Merkez Efendi Tekkesi Şeyhinin halifesi Şeyh Yunus Dede, son şeyhlerden Nazif Efendi'nin dervişi Nakkaş Hakkı Efendi; oğlu Şeyh Hüseyin Yunus Efendi, eşi Adeviyye Hanım, kızları Necmiye Hanım ve Kübreviyye Hanım medfundu⁴⁵³.

1925'ten sonra bakımsız kalan tekkenin enkazı 1943 yılında *İstanbul Evkaf İdaresi* 'nce açık arttırma usulüyle satılmak suretiyle büsbütün ortadan kalkmıştır⁴⁵⁴.

Özetle, Halvetîliğ'in Buhurî koluna bağlı olan Saçlı Hüseyin Efendi tarafından kurulan tekke, Hüseyin Efendi'nin halifelerinin nihayetine kadar bu kola bağlı kalmış, Şeyh Ahmed Efendi (v. 1873 veya 1874) bir ara Sadîliğ'e hizmet etmiş, nihayet sonraki şeyh Mehmed Nazif Efendi'den (v. 1302/1885) itibaren 1925'e kadar Halvetîliğ'in Sünbülî koluna hizmet etmiştir. Tekke bugün İstanbul Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği'nce kullanılmaktadır.

Hazire

Türbede medfun bulunan diğer zevat şunlardır⁴⁵⁵:

---

⁴⁵³ CSRA, no: 12.

⁴⁵⁴ CSRA, no: 12.

⁴⁵⁵ CSRA, no: 12. Hazire 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı kurul kararıyla tescil edilmiştir. Betül Gelengül Ekimci, *Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası Ve Korunması İçin Öneriler*, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 345.

i. Şeyh Mehmed Nazif Efendi'nin eski dervişlerinden olan Merkez şeyhi Ahmed Mesud Efendi tarafından istihlaf edilmiş bulunan merhum **Yusuf Dede Efendi**.

ii. **Şeyh Mehmed Nazif Efendi**. Saçlı Şeyh'in sağında oğlu **Şeyh Yusuf Efendi ve kızı** bir sanduka içindedirler.

iii. Mehmed Nazif Efendi'nin dervişlerinden ve Mabeyn nakkaşlarından **Derviş Hafız Hakkı Dede Efendi**. Bu zata Hafız Ağabey derler. **İrade ile türbeye gömülmüştür. Yıldızda nakkaşbaşı idi. Şeyh Nazif Efendi'nin ayak ucundadır.**

iv. Buhuriyye'den **Şeyh Ali İdris Efendi**. Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi'nin hulefasından ve tekkeye vakıflar bırakan, torun İdriszade Şeyh Ali İdris Efendi'nin yanındadır.

v. **Mehmet Selim Ağa**. Sultan III. Mehmed'in adamıdır. Çukadar-ı Hazret-i Şehriyari idi.

vi. **Sadiyeden Şeyh Ahmed Rifat Efendi merhum**. Buhuriyye'den Şeyh Ali İdris Efendi'nin yanındadır.

vii. **Şeyh Hüseyin Yunus Efendi**. Ahmed Rifat Efendi'nin yanındadır.

Kadın sandukaları:

viii. Şeyh Nazif Efendi'nin haremi **Adeviye Hanım**.

ix. Kerimesi **Necmiye Hanım**,

x. diğer kerimesi **Kübreviyye Hanım**.

Saçlı Şeyh'in hulefasından Şeyh Ali İdris Efendi, Sadiyye'den Şeyh Ahmed Rifat Efendi, Merkez Şeyhi'nin halifesi Şeyh Yunus Dede ve Hafız Ağabey Nakkaş Derviş Hakkı Dede bir sanduka içindedir.

2.2.1.9. Şeyh Raufî Tekkesi

Salacak Mahallesi, Sinan Paşa Mescidi civarında, 367 ada, 18 parselde⁴⁵⁶, 18. yüzyılın ortalarında Köstendilli Ali Efendi'nin halifelerinden Raufî Ahmed Efendi (v. 1170/1757) tarafından tesis edilmiş Halvetîliğin Raufîlik kolunun asitanesidir.

Tekkenin *Silsilename* (no: 43) ve sair kaynaklardan derlenen şeyh listesi şöyledir:

1. Şeyh Seyyid Pîr Ahmed Raufî Efendi (1068/1657-8 - 27 Zilhicce 1170 / 12 Eylül 1757). 1657-8'de (1068) Üsküdar'da doğan⁴⁵⁷ Ahmed Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra, bir süre müderrislik yapar. Medrese hayatı kendisini tatmin etmemiş olacak ki,

⁴⁵⁶ Köseoğlu, *100 Tekke*, 239.

⁴⁵⁷ Vassaf'ın Raufî şeyhi Servet Efendi adlı kimseden naklettiğine göre hazretin Üsküdarlı oluşu kesin değildir. Bkz. *Sefine*, 5/59.

Halvetiliğin Ramazaniye kolu şeyhlerinden Selamsız'daki Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Köstendilli Ali Efendi'nin sohbetlerine iştirak etmeye başlar. İntisabı bir süre sonra hilafet ile taçlanır. Üsküdar Sinan Paşa Camii'nde de icra ettiği imam ve hatiplik ile zahiri, cami civarındaki hanelerinde kurduğu zikir meclisleri ile de batini irşada başlar⁴⁵⁸.

Ahmed Efendi'nin kurduğu tekkesi için gelir amacı ile bir istida kaleme alır ve *bir yerden taamiyeleri olmadığından* bahisle İstanbul Gümrüğü'nden tekkesi fukarasına ikram etmek için günlük 11 akçe vazife bağlanır (24 Recep 1169 / 24 Nisan 1756)⁴⁵⁹.

Yirmi (belki daha fazla) halife yetiştirdiği kaydedilen Ahmed Efendi'nin en meşhur halifeleri şunlardır.

i. Oğlu Seyyid Mehmed Nurullah Efendi (v. 15 Rebiyülevvel 1189/16 Mayıs 1775). Tekkedeki meşihati devam ettirecektir.

ii. Hafız Muhammed Efendi (v. 27 Şevval 1208 / 27 Mayıs 1794). Beykoz'daki Hafız Mehmed Aziz Efendi Raufî Tekkesi'nin kurucu şeyhidir (1178/1764). Tekkesinde medfundur.

iii. İsmail Efendi (v. 1184/1770). Yeniköy'deki Raufî Tekkesi'nin kurucu şeyhidir. Tekkesinde medfundur.

iv. Karabaş Ahmed Efendi (v. 1147/1735). Rumelihisarı Fatih Camii'nde vaiz idi. Sarıyer'deki Rumelihisarı Raufî Tekkesi'nin kurucu şeyhidir.

v. Kirişçi Beşe (v. ?). Silivrikapı'da medfundur.

vi. Arap İsmail Efendi. İstanbul kadısı idi.

vii. Vezir Hüseyin Paşa. Salih, arif bir kimsedir.

viii. Muhammed Halife. Karacaahmed'de medfundur.

ix. Hasan Halife (v. 1755). Sinan Paşa Mescidi haziresinde medfundur.

x. Süleyman Halife. Karacaahmet Mezarlığı'nda medfundur.

xi. Mestçizade Ahmed b. Abdullah.

xii. Süleyman Raci Efendi (v. 1128/1715). Molla Aşkî Camii imamı olup meşhur hattatlardandır. Eğrikapı'da medfundur⁴⁶⁰.

⁴⁵⁸ Ayvansarayî, 99; Vassaf, *Sefine*, 5/59; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/76; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 2/422.

⁴⁵⁹ BOA, AE. SOSM. III. Nr. 59/4322.

⁴⁶⁰ Vassaf, *Sefine*, 5/61-2; Ceyhan, "Köstendilli", 264-5; Köseoğlu, *100 Tekke*, 240.

Ahmed Efendi'nin tamamı yazma halinde *Kurretü'l-Uyun* adlı eseri bir de *Divan*'ı vardır⁴⁶¹. Tekkesinde şöhretten uzak, uzlete meyyal bir hayatı benimseyip, irşad-ı ibad ile meşgul olan, aşk ve muhabbet erbabı Ahmed Efendi tarikata her girmek isteyen kabul etmezmiş. III. Osman'ın (hd. 1754-1757) kendisine hayran olduğu, sık sık ziyaretine gelerek duasını aldığı rivayet edilir⁴⁶².

Vefatına değin hacc-ı şerife gitmiş, Vassaf'a göre dönüş yolunda vefat etmiştir⁴⁶³. Bugün hazirede yer alan şahidesinde şunlar yazılıdır⁴⁶⁴:

*Hüve'l-Baki / Hadimü'l-fukara merhum / ve mağfur el-muhtac / rahmet-i
Rabbi'l-afüvvü'l / Gafur es-Seyyid eş-Şeyh / Raufî Ahmed Efendi'nin / ruh-ı
şerifiçün el-Fatiha. Sene 1170.*

2. Ahmed Efendi'nin oğlu **Seyyid Mehmed Nurullah Efendi** (v. 15 Rebiyülevvel 1189/16 Mayıs 1775). Yirmi yıla yakın şeyhlik yapmış, vefatında babasının yanına defnedilmiştir. Nurullah Efendi'nin eşi Ayşe Hatun (v. 17 Recep 1223 / 8 Eylül 1808) hazirede sırlıdır. Nurullah Efendi'nin tarih kısmı toprağa gömülü tarikat başlıklı şahidesi şudur:

*Hadimü'l-fukara merhum / ve mağfur Raufizade / eş-Şeyh es-Seyyid
Muhammed / Nurullah Efendi'nin ruhiçün (...)"*

⁴⁶¹ Eserlerin muhtevası, yer bilgisi için bkz. Mehmet Cemal Öztürk, "Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed Raufî el-Üsküdarî Hayatı ve Eserleri", *Üsküdar Sempozyumu I*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/411-2. Eserleri hakkında kısa bir değerlendirme için bkz. Vassaf, *Sefine*, 5/62. *Divan*'ı üzerine bir inceleme için bkz. Ayşe Yıldız, "XVIII. YY. Şairlerinden Raufî'nin Mutasavvıf ve Şair Kimliği", *Üsküdar Sempozyumu I* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/422-434. Raufî'nin *Divan*'ı üzerine Esra Şayın tarafından yüksek lisans tezi yapılmıştır. *Raufî Şeyh Seyyid Ahmed Divanı (inceleme-metin)*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 223 sayfa.

Raufî'ye izafe edilen *Mecalis* adlı eserin birtakım karinelere hareketle çağdaşı Ayasofya vaizi Hüseyin Efendi'ye (v. 1171/1757) ait olması değerlendirilmektedir. Ceyhan, "Köstendilli", 263. Ayrıca bkz. Mahmut Kaplan, "Şuara Tezkirelerine Göre Üsküdar Şairleri", *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/244-5; Cemal Ağırman, "Tarih ve Tabakat Kitaplarında Üsküdarî Nisbesiyle Anılıp Adından Söz Ettiren Üsküdarlı Bilginler", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/504.

⁴⁶² Vassaf, *Sefine*, 5/61. Kadiriyyeden Kubbe Tekkesi şeyhi Halef Mehmed Efendi'nin (v.1179/1766), yataktan kalkamayacak kadar hasta iken, şeyhi ziyaret ile iyileştğine dair menkıbe için bkz. Öztürk, "Seyyid Ahmed Raufî", 406.

⁴⁶³ Vassaf, *Sefine*, 5/62-3.

⁴⁶⁴ Müstakimzade'nin vefatına düştüğü tarih şudur:

Yazıldı bir adimü'l-misl tarih intikalinde / Raufa kıl Raufî'ye makamın mesned-i me'va 1170. Ayvansarayî, *Vefeyat*, 99; Vassaf, *Sefine*, 5/62. Vefatı *Sicill-i Osmanî*'de 1161 (2/422), *Osmanlı Müellifleri*'nde 1171 olarak verilmiştir (1/76).

3. Şeyh Nurullah Efendi'nin oğlu **Şeyh Seyyid Hacı Abdurrahim Nesib Efendi** (v. 23 Ramazan 1227/1 Ekim 1812). Hilafeti babasının halifesi Beykoz'daki tekkenin kurucu şeyhi Hafız Muhammed Efendi'dendir (v. 1208/1794)⁴⁶⁵. 'Pîrzade' diye bilinirdi⁴⁶⁶ 40 yıla yakın şeyhlik yapmış, vefatında babasının yanına defnedilmiştir. *Divançe*'si vardır. Eşi Sultan Ahmed Şeyhi Hacı Hüseyin Efendi'nin kızı Esmâ Hatun (v. 12 Rebiulevvel 1214 / 14 Ağustos 1799) hazirede sırlıdır. Nesib Efendi'nin tarikat başlıklı şahidesi şudur:

Hüve'l-Bakî / Merhum ve mağfurun-leh eş-Şeyh / es-Seyyid Raufî Efendizade / merhum ve mağfur eş-Şeyh / el-Hac es-Seyyid Nesib / Abdurrahim Efendi'nin / Ruhiçün Allahu Teala'nın rıza-yı / şerifiçün Fatiha. Sene 1227 23 N.

4. Nesib Efendi'nin oğlu **Şeyh Seyyid Mehmed Fazlı (veya Fazlullah) Efendi** (v. 9 Zilhicce 1227 / 14 Aralık 1812). Sinan Paşa Camii'nin vaizlik gibi vazifeleri aynı zamanda tekke şeyhlerince ifa edilmekte idi. Nitekim babasının vefatı ile boşalan bu vazifeyi Fazlullah Efendi kendisine istemiş, babasının vefatından 3 hafta sonra 25 Ekim 1812'de (18 Şevval 1227) kendisine tevcih edilmiştir⁴⁶⁷. Fazlullah Efendi babasının vefatından henüz 2.5 ay sonra vefat etmiştir. Mezar taşı hazirede yoktur. Nerede medfun olduğu tespit edilememiştir.

5. Nesib Efendi'nin diğer oğlu **Şeyh Seyyid Ahmed Raufî Efendi** (v. 17 Zilhicce 1228 / 11 Aralık 1813). Küçük yaşta vefat eden Raufî Efendi'nin küçük şahidesi hazirededir. Ahmed Raufî Efendi'nin tarikat başlıklı mezar taşı hazirededir. Kitabesi şudur:

Hüve'l-Bakî / Hadimu'l fukara Raufî / zade eş-Şeyh es-Seyyid Abdur / Rahim Efendi'nin mahdum-ı / mükerremi eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed / Raufî Efendi'nin ruhiçün (...)"

Ahmed Efendi'den sonra tekke bir fetret devri yaşamıştır. 1823'lerde *vekaleten* idare edilmiş (*Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 96, şeyhi vekili Mehmed Tahir Efendi); 1834 tarihli *Surname*'de (no: 12) şeyh bölümü; Kadri Bey'in (v. 1846) *Hankâhname*'sinde (no: 7) de tarikatı bölümü boş bırakılmıştır.

6. **Abdülbaki Efendi** (v. 1871'den önce). Hayatı hakkında bilgimizin olmadığı Abdülbaki Efendi'nin meşihatını 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri*'nden (no: 196)

⁴⁶⁵ Beykoz'daki tekkenin şeyhliğini 1804-1812 arasında şeyhi ile birlikte idare etmişlerdir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 239. Yeniköy Tekkesi'nde de vekaleten şeyhliği vardır. CSRA, no: 202.

⁴⁶⁶ CSRA, no: 202.

⁴⁶⁷ BOA, C. MF. Nr. 36/1783.

öğreniyoruz: “Abdülbaki şeyh-i tekke-i m[ezbur]”. Abdülbaki Efendi'nin nerede ve ne zaman vefat ettiği tespit edilememiştir.

7. Şeyh Ahmed Hıfzı Efendi bin Abdülhak Efendi (1272/1855 – 1918'den sonra). Hıfzı Efendi tekkenin tespit edilebilen son şeyhidir. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 194) Hıfzı Efendi'nin riyasetindeki tekkede ikinci şeyh (*şeyh-i sani*) 1848 (1265) doğumlu Mehmed Nayi Efendi, üçüncü şeyh (*şeyh-i salis*) 1860 (1277) doğumlu Numan Naim Efendi ve iki de derviş toplam beş erkek ikamet etmektedir⁴⁶⁸. İlginç olan husus ikinci ve üçüncü şeyhlerin babaları kaydedilmemiştir. Hıfzı Efendi'nin babası Abdülhak ile selefi Abdülbaki arasındaki ilişki de tespit edilememiştir. Tekkenin 1885'teki nüfusu 3 erkek ile 3 kadın şeklinde olacaktır (*Nüfus-ı Millî*, no: 218). İki derviş sayıma dahil olmadığı tahmin etmekteyiz.

Meşihatı döneminde 9 Ocak 1917 (25 Rebiulevvel 1336) tarihindeki büyük yangında kül olan tekke⁴⁶⁹, bir daha da kendine gelememiştir. 1918 tarihli *Merakiz*'de (no: 248) “harap, arsa halinde” kaydedilmesi ile 1924 tarihli *Vakıflar Listesi*'nde (krş. Konyalı, *Üsküdar*, I, 71) yer almaması bundandır.

Tekke Listelerine Göre Şeyh Raufî Tekkesi

18. yüzyılın ortalarında tesis edilen **Halvetîliğin Raufîlik** şubesinin asitanesi olan (*Topkapı*, no: 2/160, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 194, *Nüfus-ı Millî*, no: 218, *İhsaiyat*, no: 163), **Raufî Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 196, *Hala Asitane-i Aliyye*, no: 134, *Asitane-i Aliyye*, no: 256, *Hankâhname*, no: 7, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/104, *Merakiz*, no: 248), **Ahmed Raufî** (*Surname*, no: 12), **Şeyh Raufî** (*Mecmua*, no: 19), **Şeyh Raufî Efendi Tekkesi** (*Silsilename*, no: 43) 1925'e kadar Halvetîliğin Raufî koluna bağlı kalmış, ayin günü **perşembe** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*) ve **cuma** (*Hankâhname*) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Asitane olmak itibarıyla tam teşekküllü bir tarikat yapısı olması beklenen⁴⁷⁰ tekke tamamen tarihe karışmıştır. Tekkenin yeri hakkında Hüseyin Vassaf, Doğancılar'da Kasap Sokağı'nda olduğunu bildirmektedir⁴⁷¹. Caminin doğu tarafındaki üst sokağı bugün Kasap Veli Sokağı adını taşımaktadır.

⁴⁶⁸ Galitekin, *Osmanlı*, 367.

⁴⁶⁹ Vassaf, *Sefine*, 5/61.

⁴⁷⁰ Baha Tanman, “Ahmed Raufî”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/120.

⁴⁷¹ Vassaf, *Sefine*, 5/61.

1932 tarihli *Pervititch Paftası*’nda (no: 58, s. 253) mescidin üzerine ‘tekke’ yazılmıştır. Mescidin solunda adı geçen sokak üzerinde sağ tarafta boşluklara, sol tarafta ise harabe (*ruines*) olarak bina kalıntılarına işaret edilmiştir. Burası tekke metrukatı olabilir.

Yangından evvel son şeyh “müşarun ileyh ahfadından” Hıfzı Efendi’nin davetine icabet eden Hüseyin Vassaf tekkeyi tavsif etmiştir. Buna göre; zaman zaman tamir edilmişse de asli şeklini muhafaza eden tekkenin, erbain için halvethane, zıkr-i şerif için tevhidhanesinin bulunduğu, tevhidhanenin mihrabının köşede, Hazretin postunun da orada olduğunu, aynı yerdeki Hazretin zamanından kalma büyük mum bakiyelerinin de güzelce muhafaza edildiğini bildirmiştir⁴⁷².

Özetle; İstanbul’da Halvetîliğ’in en az yayılan kollarından olan Raufilik her ne kadar bir asitane olsa da diğer asitaneler gibi etkili olamamış, toplam dört tekkede temsil edilmiştir. Asitane dışında diğer üç tekke; Beykoz’da Şeyh Hafız Efendi Tekkesi, Yeniköy’de Şeyh İsmail Efendi Tekkesi ve Rumelihisarı’nda Karabaş Tekkesi’dir. Tekkenin sevk ve idaresinde de başta *Meclis-i Meşayih* olmak üzere arşivlerde belgelere tesadüf edilmemesi hayli ilginç bir noktadır.

Haziresi

İlkin tekke dahilinde olan hazirenin yangın sonrası mescidin soluna nakledildiği rivayet edilmektedir. Hazirede şeyhlerin dışında medfun olanlar şunlardır⁴⁷³:

(1) (14) Selanik Kadısı Manyasî Mehmed Efendi’nin kızı Şerife Ayşe Hanım (v. 1230/1815):

Hüve’l Hayyü’l Baki / Bu bağ-ı gülşende bir gonca iken / Nuş edüb cam-ı mematı nagah / On dokuz yaşında gitdi cihandan / Validesinin işi oldu ah u vah / Ol Cennet’de şefî Zehra / Ede me’vasını Firdevs Allah / Sabıkan Selanik k adısı / Manyasî Muhammed Efendi merhumun / Kerîme-i muhteremeleri merhume ve mağfurun-leha (...)

(2) (9) Sinan Paşa Cami imamı iken Cidde’de vefat eden Seyyid Hacı Hafız Ahmed Efendi (v. 28 Zilhicce 1296 / 13 Aralık 1879). Ahmed Efendi Hac’da iken vefat etmiş, buraya bir makam taşı konmuştur. İlmiye sarıklı şahidesi bir şudur:

⁴⁷² Vassaf, *Sefîne*, 5/59-60.

⁴⁷³ Haziredeki mezar taşları Sahure Yarış tarafından okunmuş, tasnif edilmiştir. “Üsküdar Solak Sinan Camii ve Sinan Paşa Camii Hazirelerindeki Mezar Taşları”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2019), 3/42-85.

*Sinan Paşa Cami-i Şerifi / İmamı iken Hicaz'a azimet / ederek ba'de'l Arafat
Cidde'de / vefat edüb Hazret-i Havva validemizin / Yanına defn olunan es-
Seyyid / el-Hac Hafız Ahmed Efendi'nin / Ruh-i şerifiçün / rızaen lillahi'l
Fatıha. Sene 1296 Z. 28.*

(3)(5) Raufî Efendi'nin oğlu (*Raufzade*) ve tekkenin üçüncü şeyhi Abdurrahim Efendi'nin eşi Esmâ Hatun (v. 12 Rebiulevvel 1214 / 14 Ağustos 1799). Mezar taşı kitabesi şudur:

*Hüve'l Baki / Sultan Ahmed Şeyhi el-Hac / Hüseyin Efendi merhumun /
Kerimesi ve Raufzade Şeyh Abdurrahim / Efendi'nin halilesi merhume / ve
mağfurun-leha Esmâ Hatun / Ruhuna Fatıha. Sene 1214 Ra.*

(4)(13) Şeyh Hasan Efendi (v. 1755). Şeyh Raufî Efendi'nin halifesidir. Son kısmı toprağa gömülü olduğundan vefat tarihini okuyamadığımız Şeyh Hasan Efendi'ye ait, başlığı da düşmüş, 16 mısralı kitabesi çok siliktir. Tarihini Şair Rakım'ın yazdığı şahidesi şudur:

*Hankâh-ı dehre her kim gelse eyler (...) / Kimseye olmaz bu dehr-i bî-beka
aram-gah / Şeyh Hasan ol merd-i kamil nuş edüb cam-ı ecel / Oldu ruh-ı pür-
fütuhu azim-i semt-i ilah / Ehl-i tevhid ü riyazet sahib-i takva idi / Mazhar-ı
feyz-i tarikat abid-i pür-intibah / Cam-ı aşkı nuş edüb bir merd-i kamilden bu
sal / Eylemişdi masıvayı cümle faniden tebah / Tutmuş idi damenin bir pîr-i
sahib-himmetin / Eyleyib sıdk ile hizmet nice sal u mah / Zîr-i hak içre nihan
oldu yazık Şeyh Hasan / Ola ol zat-i şerife bu cihan aram-gah / Fikrederken
Rakıma tarîh-i fevtin kalem (...)*

(5)(15) **5. ŞEYH:** Nesib Efendi'nin diğer oğlu **Şeyh Seyyid Ahmed Raufî Efendi** (v. 17 Zilhicce 1228/11 Aralık 1813). Ahmed Raufî Efendi'nin tarikat başlıklı mezar taşı hazirededir. Kitabesi şudur:

*Hüve'l Baki / Hadimu'l fukara Raufî / zade eş-Şeyh es-Seyyid Abdur / Rahim
Efendi'nin mahdum-ı / mükerremi eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed / Raufî
Efendi'nin ruhiçün (...)*” Tarih kısmı toprağa gömülü.

(6)(16) İbrahim Zahid Efendi'nin torunu (*mahdumunun kerimesi*) Fatma Düriye Hanım. Hotoz başlıklı şahidesinin tarih kısmı toprağa gömülüdür. Şahidesinde yazarlar şudur:

*Hüve'l Hallaku'l Baki / Nevcivanım uçdu Cennet bağına / Valideyni yakdı
hasret narına / İbrahim Zahid Efendi'nin / Mahdumunun kerîmesi / Fatma
Dürriye Hanım'ın (...) Fatıha”*

(7) (3) Raufî Efendi'nin torunu (*Raufîzade Efendi'nin mahdum-ı mükerreremi*) Seyyid Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi (v. 1181/1767). Mezar taşında kendisinden şeyh diye bahsedilse de bu tekkede şeyhliği yoktur. Tarikat başlıklı taşının kitabesi şudur:

Hüve'l Hayyu'l Baki / Raufîzade Efendi'nin / Mahdum-ı mükerreremi es-Seyyid eş-Şeyh / Mehmed Muhyiddin Efendi / Ruhiçün Fatiha. Sene 1181.

(8)(2) Hz. Pîr Raufî Efendi.

(9)(4) Raufî Efendi'nin oğlu (*Raufîzade*) Seyyid Şeyh Mehmed Said Efendi (v. Şaban 1192 / Ağustos-Eylül 1778). Mezar taşında kendisinden şeyh diye bahsedilse de bu tekkede şeyhliği yoktur. Tarikat başlıklı taşının kitabesi şudur:

Hüve'l-Baki / Merhum ve mağfur / El-muhtac ila rahmet-i Rabbihi'l / Gafur Raufîzade / eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Said Efendi / Ruhuna Fatiha. Sene 1192 Şaban.

(10) (12) **2. ŞEYH:** Hz. Pîr'in oğlu **Seyyid Mehmed Nurullah Efendi** (v. 15 Rebiyülevvel 1189/16 Mayıs 1775). Vefatında babasının yanına defnedilmiştir. Nurullah Efendi'nin tarih kısmı toprağa gömülü tarikat başlıklı şahidesi şudur:

Hadimü'l-fukara merhum / ve mağfur Raufîzade / eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed / Nurullah Efendi'nin ruhiçün (...)"

(11)(7) **3. ŞEYH:** Şeyh Nurullah Efendi'nin oğlu **Şeyh Seyyid Hacı Abdurrahim Nesib Efendi** (v. 23 Ramazan 1227/1 Ekim 1812). Nesib Efendi'nin tarikat başlıklı şahidesi şudur:

Hüve'l-Baki / Merhum ve mağfurun-leh eş-Şeyh / es-Seyyid Raufî Efendizade / merhum ve mağfur eş-Şeyh / el-Hac es-Seyyid Nesib / Abdurrahim Efendi'nin / Ruhiçün Allahu Teala'nın rıza-yı / şerifiçün Fatiha. Sene 1227 23 N.

(12) (1) Mütevelli Ali Ağa zevcesi Tuti Fatıma Kadın (v. 1142/1729-30). Mezar taşı kitabesi şudur:

Fatih-i Yemen Gazi Sinan / Paşa mütevellisi Ali Ağa'nın / Ehli Merhume Tuti Fatma / Kadın ruhuna Fatiha. Sene 1142.

(13)(8) Tüccar Ferhad Ağa'nın kızı Şerife Emine Behiye Hanım (v. 17 Şevval 1233 / (20 Ağustos 1818). Hotoz başlıklı şahidesi şudur:

Hüve'l-Hallakü'l-Baki / Nevcivanım uçdu cennet bağına / Valideynin yakdı firkat narına / Tüccardan Harîrî-zadenin Ferhad / Ağa'nın kerîmesi merhume Şerife Emine / Behiye Hanım'ın ruhuna Fatiha. Sene 1233 17 L.

(14)(11) Raufî Efendi'nin oğlu (*Raufzade*) ve tekkenin üçüncü şeyhi Abdurrahim Efendi'nin eşi Halvetî Şeyh Seyyid Ahmed Efendi'nin kızı Ümmügülsüm Hanım (v. ?). Toprağa gömülü olduğundan vefat tarihi okunamıyor. Şahidesindeki kitabesi şudur:

Hüve'l Hayyu La-yemut / Tarikat-i aliyye-i Halvetiyye'den eş-Şeyh / es-Seyyid Ahmed Efendi'nin kerimesi ve Raufî / zade eş-Şeyh es-Seyyid Abdurrahim Efendi'nin / zevcesi merhume ve mağfure Ümmügülsüm / Hanım'ın ve sair güzeştegan-i ehl-i îmanın / ruhları için lillahi'l Fatiha.

(15)(10) Taşın alt kısmı yok. Hotoz başlıklı şahideden anlaşılan ulemadan Rüşdü Bey'in eşi veya kızı. Şahide şudur:

Hüve'l-Baki / Acizzadelerden el-Hac / Hüseyin Paşazade müderrisin-i / kiramdan Rüşdi Beyefendi'nin / merhume ve mağfurun-leha (...)

(16)(6) Raufî Efendi'nin oğlu (*Raufzade*) ve tekkenin ikinci şeyhi Mehmed Nurullah Efendi'nin eşi Ayşe Hatun (v. 17 Recep 1223 / 8 Eylül 1808). Şahidesi şudur:

Hüve'l Hayyu'l-Baki / Merhum ve mağfur eş-Şeyh es-Seyyid / Muhammed Nurullah Efendi'nin / Halilesi hadimetü'l fukara / Merhume Ayşe Hatun ruhuna Fatiha. Sene 1223 17 B.

Hazirede bunların dışında kitablesiz üç kabir vardır. İlki caminin kible tarafındaki isimsiz dolama sikkeli mücevvezeli lahdin Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'ya (v. 1605) ait olduğu söylenir⁴⁷⁴.

1940'ta camiye ziyaret eden Konyalı Şeyh Firdevsî'ye (v. 1169) ait bir mezar taşından bahseder⁴⁷⁵. Taş bugün yoktur.

Diğerleri de yine isimsiz ve başlıksız, buraya sonradan getirilmiş iması veren iki mezar taşıdır.

2.2.1.10. Feyzullah Efendi Tekkesi (Şeyh Rumi Efendi, Cumartesi Tekkesi)

Ahmediye Mahallesi, Ağa Hamamı karşı çaprazında, Gündoğumu Caddesi üzerinde, 403 ada, 33-34 parselde⁴⁷⁶, yer alan Halvetî tekkesidir.

Vaktiyle, kot farkından ötürü zeminde 1 oda, ortada semahane ve 3 oda, üst katında ise 1 oda olmak üzere üç katlı bir ev ile bahçesinden müteşekkil bir hane-tekke şeklindeki

⁴⁷⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/337.

⁴⁷⁵ Konyalı, *Üsküdar*, 1/273.

⁴⁷⁶ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 311; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 50.

Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24 Mayıs 2017 tarih ve 4048 numaralı kararı ile daha evvel (14 Nisan 1973 tarih 7086 sayılı kararı ile) tescil edilen 33 ve 34 parsellerin tescil kaydı kaldırılmıştır.

yapı⁴⁷⁷, 19. yüzyılın ortalarına doğru harap hale gelmiş, bir daha tamir olunamayarak 20. yüzyılın başlarında (1913) yıktırılmış bir daha inşa edilememiştir.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 40), *Tomar* (v. 102^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri ise şöyledir:

1. Şeyh Seyyid Feyzullah Efendi el-Muslî el-Halvetî bin Hasan (v. 1196/1781-2). Feyzullah Efendi, Halvetîliğin Sinanî kolunun Muslihiyye şubesinde dir. Bu kol için Muhyiddin Efendi, Sinaniyye'nin kurucusu Ümmî Sinan'ın (v. 1568) halifelerinden Mir Ali Alemdar'dan ayrılır, Abdullah Belgradî cihetinden gelir, demektir⁴⁷⁸. Sadık Vicdanî'nin *Tomar*'ında ise silsile şöyle verilmiştir⁴⁷⁹:

Ümmî Sinan>Alemdar Şeyh Emir Ali Efendi (Alemdar)>Şeyh Ali Efendi (Üsküplü)>Şeyh Alâeddin Efendi>Şeyh Habib Efendi>Şeyh Âdil Çelebi>Şeyh Muslihiddin Efendi (v. 1688).

Çağdaş kaynaklarda silsilesine tesadüf edemediğimiz bu kol için Muhyiddin Efendi, Sinaniyye'nin kurucusu Ümmî Sinan hazretlerinin halifelerinden Mir Ali Alemdar'dan ayrılır, Abdullah Belgradî cihetinden gelir, demektir⁴⁸⁰.

Tekke, Şeyh Feyzullah Efendi'nin evini tekkeye dönüştürüp, 24 Temmuz 1762 (2 Muharrem 1176) tarihinde bir de vakıf kurması ile tesis edilmiştir. Feyzullah Efendi, iki tarafı Abdi Efendi'nin meşruta menzili, bir tarafı yine kendisinin tasarrufunda olan vakıf menzili ve ana yol (*tarik- am*) ile çevrili alt katında bir bab oda, orta katında bir semahane ve üç bab oda ve üst katında ise bir bab oda ile su kuyulu bahçeli evini vakfederek şöyle şart eylemiştir⁴⁸¹:

i. Hayatta oldukça kendisi sakin olacak,

ii. Vefatından sonra evladından (*4 nesil: evladı ve evlad-ı evlad-ı evladı*) salih, zühd ve vera'ı sahibi, irşad ve ashab-ı süluka kadir olanı seccadenişin-i meşihat olacak,

⁴⁷⁷ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 629/44/20.

Vakfiye özetleri için bkz. *Tomar*, v. 102^b; *1341 Defteri*, no: 241.

⁴⁷⁸ *Tomar*, v. 102^b.

⁴⁷⁹ Kol sehven Musliyye şeklinde de anılmaktadır. Muslihiyye'nin silsilesi ve müessisi hakkında bakınız. Sadık Vicdani, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, haz. İrfan Gündüz (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995), 239; Ceyhan, *Üç Pirin Mürşidi*, 74.

⁴⁸⁰ *Tomar*, v. 102^b.

⁴⁸¹ Vakfiye 30 yıl sonra 29 Eylül 1792'de (12 Safer 1207) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 629/44/20. Vakfiye özetleri için bkz. *Tomar*, v. 102^b; *1341 Defteri*, no: 241.

ii. Şeyh efendi vazifesi boyunca farz namazların (*salat-ı mefruza-i mevkufayı*) yanında, hudu ve huşu ile teheccüd namazından sonra tehli (*kelime-i tevhid zikri*), sabah namazından güneş doğana kadar, ikindiden sonra ve akşam ile yatsı arasında zikrullah ile salat-ü selam edecek, ayrıca işrak, duha ve evvabin namazlarını dahi vakitlerinde eda edecek,

iii. Her cumartesi günü tarikat ayinini semahane icra edip, akabinde dua ve sena eyleyip ecirlerini evvela Peygamber Efendimize (sav), ardından evlad-ı izam ve ashab-ı kiram hazretlerinin ruhlarına ve özellikle de **şeyhi İsmail Efendi**'nin başta olmak üzere meşayihin ruhlarına ve nihayet kendi ruhuna hediye edecek,

iv. Evladı kesilirse halifelerin aslah ve evra' ve erşedi şeyh olacak,

v. Vakfın tevliyeti vefatına kadar kendisine, ardından her kim şeyh olup sakın ona şart olacak,

vi. Şartlara riayet zorlaşırsa (*müteazzir*) vakıf/mevkuf mutlaka fukara-yı müslimine sarf olunacaktır.

Vakfiyede gelir getirici (*mevkuf*) herhangi şey ile bunun gereği vazife/maaş bulunmuyor. Yani henüz işin başında zayıf bir yapıya sahip. Yine müstakbel şeyhler için bu denli mufassal bir ibadet takviminin belirlenmesi Üsküdar tekkeleri içerisinde pek sık rastladığımız bir durum değil.

Vakfiyesini tesisinden itibaren 20 yıl şeyhlik yapan Feyzullah Efendi vefatına tekkesine defnedilmişse⁴⁸² de kabri günümüze ulaşamamıştır.

2. Feyzullah Efendi'nin oğlu **Şeyh Mehmed Said Efendi** (v. 1229/1814)⁴⁸³. Mehmed Efendi, Cerrahîliğin Ordu (Liva-i Şerif) Tekkesi Şeyhi Mustafa Şakir Efendi'nin (v. 1208/1794) halifesi idi. Otuz yıldan fazla şeyhlik yapmıştır. Vefatında babasının sağ tarafına defnedilmiş⁴⁸⁴ ise de kabrine tesadüf edilememiştir.

Muhyiddin Efendi, 2. ile 3. şeyhin arasına, -kurucu şeyh değil- Feyzullah Efendi, ismini kaydetmiş, ilgilinin ne babasına ne de vefat tarihine yer vermiş, sadece, “Şeyh Zuhurî'nin vekaletiyle”, cümlesini kaydetmiştir. Revnakoğlu da “Şeyh Zuhurî, Ahmed Ataullah Efendi'nin küçük biraderidir. Tekkede sokak tarafında pencere önünde medfundur,

---

⁴⁸² *Silsilename*, no: 40.

⁴⁸³ *Silsilename* 'ye göre ismi Said değil Esad; *Tomar* 'a göre ise babası Feyzullah değil, Şeyh İsmail Rüşdü Efendi.

⁴⁸⁴ *CSRA*, no: 62.

açıklamasına yer vermiştir⁴⁸⁵. Her halükarda, vakfiyenin şartlarını da hesaba katarak, ismi geçenlerin aile üyesi olduğu anlaşılıyor.

3. Feyzullah Efendi'nin diğer oğlu Şeyh Seyyid Ahmed (veya Mehmed) Ataullah Efendi (v. 1231/1816-7 veya 1233/1818-9)⁴⁸⁶. Ataullah Efendi de Mustafa Şakir Efendi'nin halifesidir. Kısa bir süre şeyhlik yapmıştır. Vefatında tekkenin sokak tarafındaki penceresi önünde defnedilmişse⁴⁸⁷ de mezar taşı günümüze gelmemiştir.

4. Mevlevî Şeyh Hasan (veya Hüseyin) Dede (v. 1233/1818-9). Kısa bir süre şeyhlik yapmıştır. Meşihati 'vekaleten' olmalıdır⁴⁸⁸. Vefatında tekkeye defnedilmiş⁴⁸⁹ ise de mezar taşı günümüze gelmemiştir. Tekkedeki Mevlevî neşe onun eseridir.

5. Ataullah Efendi'nin oğlu⁴⁹⁰ Mehmed Salih Efendi (v. ?). Salih Efendi'nin ismi sadece *Tomar*'da yer almaktadır. Hayatı hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

6.1. Salih Efendi'nin büyük oğlu Seyyid Şeyh Mehmed Rumî Efendi (v. 18 Cemaziyelevvel 1266 / 1 Nisan 1850). Nureddin Cerrahî Asitanesi Şeyhi Aziz Efendi'nin (v. 1270/1854) damadı ve Kavaklı Şeyh Mehmed Şakir el-Halvetî en-Nureddin Efendi'nin halifesidir⁴⁹¹.

Rumî Efendi'nin ismi 1834 (1250) tarihli *Surname*'de (no: 66) tekkedeki Mevlevî neşe'eden olsa gerek "Celaleddin Rumî Efendi" olarak kaydedilmiştir.

Rumî Efendi tekkeyi kardeşi **(6.2.) Seyyid Ataullah Efendi** ile birlikte idare etmekteydiler. Bu dönemde tekke iskan olunamaz (*mail-i inhidam*) hale gelmiştir. Sultana durumu arz eden Rumî Efendi'nin talebi üzerine Ebniye-i Hassa müdürü marifetiyle bir keşif yapılmış, yeniden inşası için 30.596 kuruşa ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Evkaf Nezareti'ne mülhak vakıflardan olsa da vakfin Evkaf Hazinesi'nde hiç mevcudu yoktur. Hazine de bu gibi güçsüz (*bî-kudret*) evkafın masraflarını karşılayacak durumda değildir (17 Recep 1258 / 24 Ağustos 1842)⁴⁹². Sonraki yazışmaların hiçbirinde bu tamirin gerçekleştiğine dair bir belge yoktur.

---

⁴⁸⁵ CSRA, no: 62.

⁴⁸⁶ *Silsilename*'ye göre ismi Ahmed Ataullah olup 1231'de vefat etmiştir. *Tomar*'a göre ismi Mehmed olup 1233'te vefat etmiştir.

⁴⁸⁷ *Tomar*, v. 102^b.

⁴⁸⁸ *Tomar*, v. 102^b.

⁴⁸⁹ *Silsilename*, no: 40.

⁴⁹⁰ CSRA, no: 62.

⁴⁹¹ Revnakoğlu bir yerde Yakacık Tekkesi Şeyh Şabanî Reşid Efendi'den yetişmiştir, der. CSRA, no: 62.

⁴⁹² VGMA, Defter/Sayfa no: 290/150; BOA(V), EV. THR. Nr. 127/37.

Tekkeye ismini veren Rumî Efendi otuz yıldan fazla süren şeyhliğinin akabinde selefleri gibi türbeye defnedilmişse⁴⁹³ de mezar taşı bugüne gelememiştir.

Rumi Efendi'nin vefatı akabinde meşihatın kim tarafından ifa edildiğine dair kaynaklarda küçük bir ihtilaf var:

(i). Muhyiddin Efendi, Rumî Efendi'nin altına (7) “**Üvey pederi Şeyh Mahmud Efendi**. Nureddin şeyhi Aziz Efendi'nin halifesidir”, demiş takiben (8) Ata Efendi ismine, Ata Efendi'nin ardından da üvey oğlu (9) İbrahim Hamid Efendi ismine yer verilmiştir.

(ii). Tabibzade, (7) Rumi Efendi'nin oğlu dediği Mehmed Ataullah'a (v. 1297) yer vermiş.

(iii). Bu kişinin ismi 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri*'nde (no: 197) “Ahmed Ata”; tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 189) ise “Mahmud Ata Efendi bin Hüseyin”, olarak kaydedilmiştir⁴⁹⁴.

(iv). Revnakoğlu arşivindeki soyağacında Rumi Efendi'den sonra damadı Ata Efendi'ye yer verilmiş (*Kamburdu. Çocuksuz öldü*).

(v). Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki ilgili belgede, -selefinin ismini anmadan- meşihatın Rumî Efendi'nin vefatı akabinde 20 Mayıs 1850'de (8 Recep 1266) Salih Efendi oğlu Ataullah Efendi'ye tevcih edildiğini, ardından, erkek evladı olmayan Ataullah Efendi'nin hal-i hayatında üvey oğlu Seyyid İbrahim Hamdi Efendi lehine meşihattan çektiği kaydedilmiştir⁴⁹⁵.

Bu durumda, (i) *Tomar*'daki iki farklı kişi olarak verilen Mahmud ve Ata aynı kişi olmalıdır. (ii) Ahmed Mehmed ve Mahmud aynı kişi olmalıdır. (iii) Ata Efendi'nin babası ‘Hüseyin’ Salih Efendi'nin diğer adı olmalıdır.

Neticede Rumî Efendi'den sonra meşihatın kardeşi (6.2.) **Seyyid Ataullah Efendi** (1241/1825-6 – 1297/1879-80) tarafından idare edildiğini söylemek en ihtiyatlı seçenek olarak görülmektedir.

Ata Efendi Nasuhî Asitanesi Şeyhi Muhyiddin Efendi'nin (v. 1315/1898) halifesidir. Ailedeki Mevlevîlik geleneğinin tesirinden olacak, *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde 27 Haziran

---

⁴⁹³ *Tomar*, v. 102^b.

⁴⁹⁴ Galitekin, *Osmanlı*, 365-6.

⁴⁹⁵ *VGMA*, Defter/Sayfa/Satır no: 134/246-7/2017. İlgili arşivde ağabeyinin vefatı üzerine tevcih edildiğinden bahsetmiyorsa Salih Efendi'nin oğlu olduğu ve evlad-ı vâkıftan bulunduğunu söylemesi mühimdir. Nitekim *Silsilename* müellifi ağabey Rumî Efendi'nin Şeyh Hasan (veya Hüseyin) Dede'nin oğlu olduğu söylemiş, bu durum *Tomar* ve Revnakoğlu Arşivi'ndeki soy ağacı tablosunda tashih edilmiştir. *Tomar*, v. 102^b; *CSRA*, no: 62.

1879'de (7 Recep 1296) Konya'ya gittiği takip ediliyor. Defterin hazırlandığı tarihlerde tekkede –erkeklerden- sadece Ata Efendi ikamet etmektedir, ki yukarıda tekkenin kullanılamaz halde olduğu kaydedilmişti. Hal-i hayatında meşihattan el çekmesinin muhtemel sebeplerinden biri bu olabilirse de bir diğer sebebi de üvey oğlu Hamdi Efendi'nin yerini garantiye almak olmalıdır.

Asakir-i Şahane zabıtlığından muhriç Ata Efendi erkek çocuksuz vefat etmiş⁴⁹⁶, tekke dahilindeki türbeye defnedilmişse de⁴⁹⁷ mezar taşı günümüze gelmemiştir.

9. Ataullah Efendi'nin üvey oğlu **İbrahim Hamid Razî Efendi** (v. ?). Hamid Efendi Ataullah Efendi'nin Tophaneli Kahveci Hacı Baba marifetiyle aldığı hanımının oğludur⁴⁹⁸. Üvey babasının vefatı ile 9 Haziran 1880'de (1 Recep 1297) posta oturmuştur⁴⁹⁹. Hilafeti üvey babası gibi Nasuhî şeyhi Muhyiddin Efendi'dendir (10 yıl sonra Cemaziyevvel 1307/Ocak 1890).

Şeyh Hamid Efendi, Beylerbeyi'nde Bedevî **Settariye Tekkesi Şeyhi Mehmed Hamil Efendi** (v. 1904) merhumun büyük kızı Fatma Hüsniye Hanım ile evlidir. Üsküdar'da Adliye Mahkemesi'nde baş katip idi⁵⁰⁰.

Posttaki 20 yılını dolduruyorken evlad-ı vâkıftan olduğu iddiası ile Hasan Ferid ve Salahaddin adında iki kişi Meclis-i Meşayih'e müracaat eder. Meclis'in 13 Mayıs 1899 (2 Muharrem 1317) tarihli kararında tevcihin Ata Efendi'nin kendinden başka evlad-ı vâkıf olmadığı beyanı ile oğluna gerçekleştiğine, taliplerin isterlerse mahkemeye müracaat edebileceklerine yer verilir⁵⁰¹.

Ferid ve Salahaddin Efendiler arasındaki ilişkiyi tespit edemedik. Ferid Efendi sonraki aşamada yok. Salahaddin Efendi karar mercii Evkaf-ı Hümayun Teftiş Mahkemesi'nden lehine karar aldırılmayı başarır. Meclis de *imtihan neticesinde* liyakatini ispat edince 16 Şubat 1901'de (26 Şevval 1318) Hamdi Efendi yerine meşihata tensip edilmiş⁵⁰², Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin Efendi'nin (hd. 1891 - 1909) 8 Mayıs 1901 (19 Muharrem 1319) tarihli işaretleri üzerine 28 Mayıs 1901'de (9 Safer 1319) meşihat

---

⁴⁹⁶ CSRA, no: 62.

⁴⁹⁷ Raif, *Mirat*, 1/155.

⁴⁹⁸ CSRA, no: 62.

⁴⁹⁹ VGMA, Defter/Sayfa/Satır no: 134/246-7/2017.

⁵⁰⁰ *Tomar*, v. 102^b;

⁵⁰¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/80.

⁵⁰² MMA, Defter/Sayfa no: 1774/35.

uhdesinden alınmıştır (*ref*)⁵⁰³. Meşihat uhdesinden alındıktan sonraki hayatı tespit edilememiştir.

10. Giritli Şeyh Mustafa Salahaddin Efendi (v. 1925'ten evvel). Tophane kaymakamlarından Hüseyin Bey'in oğludur. Eyüp'te sakin iken tasavvufa meyletmiş, Eyüp Sultan Camii İmamzade Şeyh Ahmed Talat Efendi'den Rifaî hilafeti almıştır. Buluş çağına geldiğinde bu tekkenin vâkıfının sülalesinden olduğunu ispat ederek meşihat cihetine talip olmuştur. Tekkenin evlada meşrutiyetinin yanında bir diğer şart Halvetî/Sinanî hilafettir. Bu tarikattaki icazetine Topkapı'da Kazzaz Mehmed Efendi Tekkesi Şeyhi Ahmed Efendi'den almıştır⁵⁰⁴. Meclis'ten lehine çıkan 16 Şubat 1901 (26 Şevval 1318) tarihli karar gereği meşihata tensip edilmiş, 10 ay kadar süren resmi işlemlerin tamamlanması akabinde tekkesini teslim almıştır (Recep 1319 / Ekim-Kasım 1901)⁵⁰⁵.

Salahaddin Efendi'nin teslim aldığı dergah yıkılmaya yüz tutmuş (*müşrif-i harab*) bir halde idi. Dergahın tamir ve inşası müddetince mukabeleye ara vermek için Meclis-i Meşayih'ten müsaade istemişse de dergah hücrelerinden (*hücerat-ı dergah*) birinde **mukabeleye devam etmesi konusunda uyarılmıştır** (17 Muharrem 1320 / 26 Nisan 1902)⁵⁰⁶.

Aradan 10 yıl geçmesine rağmen dergah bir türlü ayağa kaldırılamamıştı. 1912 sonlarında dergahın bağlı bulunduğu merkez tekkesi Nasuhi Asitanesi ile yapılan muhaberede dergahın harap ve kapalı (*mesdud*) bir halde iken cumartesi günleri şeyhi Salahaddin Efendi tarafından iki odasında tarikat ayini icrası ile fukara doyurulduğu (*itam-ı fukara*) rapor edilmiştir (23 Zilhicce 1330 / 3 Aralık 1912)⁵⁰⁷.

Güçsüz vakfı, istikrarsız idaresi neticesinde az yarım asırdır tamire muhtaç halde bulunan dergah nihayet 28 Temmuz 1913'te (15 Temmuz 1329) İstanbul Vilayeti Evkaf Müdüriyeti kararı ile yıktırılır⁵⁰⁸.

⁵⁰³ VGMA, Defter/Sayfa/Satır no: 134/246-7/2017.

⁵⁰⁴ Salahaddin Efendi daha sonra Nakşî ve Kadiri hilafetlerini de alacaktır. CSRA, no: 62.

⁵⁰⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1774/103, 106, *Tomar*, v. 102^b; CSRA, no: 62.

⁵⁰⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1774/145.

⁵⁰⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/348.

⁵⁰⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/21.

Tekkesi yıkılan Salahaddin Efendi 1914 yazında bir takım özel işlerini düzene koymak için (*umur-ı zatiyesinin tesviyesi zımında*) bir aylığına Şarkikarahisar'a gitmiş⁵⁰⁹, birinci dünya savaşı sırasında askere alınmıştır⁵¹⁰.

Döndüğünde ise ayakta bir tekkesi yoktur. Ağustos 1920 tarihli yazışmalar tekkesi yıkılmadan evvel şeyhin dergahı özel günlerinde açık tutup tutmadığı ile ilgilidir. Muhtemelen şeyhe tahsisli birtakım gelirlerin ödenip ödenmemesi ile ilgili⁵¹¹ Nasuhi Asitanesi'nden bilgi talep edilir. Kerameddin Efendi'nin 20 Ağustos 1920 tarihli (5 Zilhicce 1339 / 20 Ağustos 1336) cevabi yazısında öncekine benzer bir şekilde dergahın bir zamandan beri harap ve kapalı bir halde iken postnişininin dergah 28 Temmuz 1913 yıkılana kadar özel günlerinde dergahın bir iki odasında ayin icra ettiğini ve imkanlar ölçüsünde fukarayı doyurduğunu (*itam-ı taam*) bildirir⁵¹².

Salahaddin Efendi çocuksuz vefat etti. Vefat yerini bilmiyorsak da, meşihatın Mayıs 1925'te *bila-veled vefatıyla* Şükrü Efendi'ye tevcih edilmesi vefat tarihi ile ilgili üst sınırdır⁵¹³.

Tekkenin birkaç istisna dışında kurucu şeyh Feyzullah Efendi'nin neslinden gelenlerce idaresini gösteren soy ağacı Revnakoğlu Arşivi'nde yer almaktadır. Revnakoğlu'nun Feyzullah Efendi'nin oğlu Ataullah Efendi ile başlattığı listenin üzeri tarafımızdan tamamlanmıştır. Buna göre⁵¹⁴:

[Feyzullah Efendi]				
Oğlu	Oğlu			
Mehmed Said	Mehmed Ataullah			
	Oğlu	Kızı	Kızı	Kızı
	Mehmed Salih	Rukiyye veyahud Ruveyde Hanım	... Hanım	... Hanım

⁵⁰⁹ Meclis-i Meşayih'in verdiği izin tarihi 30 Mayıs 1914'tür (5 Recep 1332 / 17 Mayıs 1320). *MMA*, Defter/Sayfa no: 1737/153.

⁵¹⁰ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1736/95 (25 Cemaziyelevvel 1333 / 28 Mart 1331 / 10 Nisan 1915).

⁵¹¹ Nitekim Meclis'in 10 Nisan 1915 (25 Cemaziyelevvel 1333 / 28 Mart 1331) tarihli kararında bu sülaliler askerde olan Salahaddin Efendi'nin muhassasat ve muayyenatının, kendisi burada olduğu zaman kendi mührüyle, yokluğunda ise tayin edeceği bir vekilin mührüyle verilmesine karar verir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1736/95.

⁵¹² *MMA*, Defter/Sayfa no: 1774/61^b; Defter/Sayfa no: 1743/9; 9-10 arası, 21.

⁵¹³ *VGMA*, Defter no: 134/246, satır no: 2017.

⁵¹⁴ *CSRA*, no: 62.

	Zevcesi Şeyh Aziz Efendi'nin kızı	Oğlu		
	Kızı Hatice Hanım, damadı Ata Efendi. <i>Kamburdu.</i> <i>Çocuksuz öldü</i>	Kolağası Mustafa Efendi. Girit'te öldü		
		Kızı, damadı Kaymakam Hüseyin Bey		
		Oğlu	Oğlu	
			Salahaddin Efendi (son şeyh)	

11. Üsküplü Ahmed Şükrü Efendi (v. 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir⁵¹⁵. Meşihat çoktan arsa haline gelmiş tekkeyi ihya etmek şartıyla, tekkelerin seddinden az evvel 14 Mayıs 1925'te (r. 14 Mayıs 1341) tevcih edilmiştir⁵¹⁶. Şükrü Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiğini şimdilik tespit edemedik.

Tekke Listelerine Göre Feyzullah Efendi Tekkesi

18. yüzyılın ikinci yarısında faaliyete geçen **Feyzullah Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Tekâya*, no: 79, *Mecmua*, no: 11, *İhsaiyat*, no: 162, *Merakiz, Rehber-i Tekâya*, no: 254), **Seyyid Feyzullah Efendi** (*Muharremiye Defterleri, Surname, Asitane-i Aliyye*, no: 64), **Şeyh Feyzullah Efendi** (*Silsilename, Tomar*), **Şeyh Rumî Efendi Tekkesi**'nin (*Mecmua-i Tekâya*) ayın günü tesisinden 1925'e kadar değişmeden **cumartesi** (*Asitane-i Aliyye, Mecmua-i Tekâya; Rehber-i Tekâya* 'da sehven, 'cuma' denmiştir) olarak kalmıştır.

Tesisinden seddine kadar Halvetîliğe (*Surname, Asitane-i Aliyye, Nüfus Vukuatı Defteri, Silsilename, Tomar, Nüfus-ı Millî, İhsaiyat, Merakiz, 1341 Defteri; Mecmua-i*

⁵¹⁵ 1341 Defteri, no: 241.

⁵¹⁶ VGMA, Defter no: 134/246, satır no: 2017.

Tekâya, Rehber-i Tekâya'da Şabanî) bağlı kalan tekke 1924 tarihinde 'arsa' haline gelmiş⁵¹⁷, tekkelerin kapatılmasından sonra iyice bakımsız kalarak tarihe karışmıştır.

Mimari Yapısı

Bakımsızlıktan iyice harap olan tekke 1913'ten sonra yıktırılmış, bir daha da kendisine gelememiştir. 1930 tarihli *Pervititch Paftası*'nda (no: 57, s. 252) yerinin harabe (*ruines*) olarak gösterilmesi bundandır.

Tekkenin mimari yapısını gösterecek bir vesikaya ulaşılamadığından mimari planı tespit edilememektedir. Bununla birlikte Feyzullah Efendi'nin evini tekkeyi çevirmesinden hareketle mimari programının sivil konut tipinde olduğunu tahmin etmek mümkündür.

Haziresi

Tekkenin haziresinde tekke şeyhleri ve müntesiplerine dair herhangi bir taş günümüze gelememiştir.

2.2.1.11. Şeyh Hafız İsmail Efendi Tekkesi

Eski Aşçıbaşı yeni Zeynep Kamil Mahallesi, Aşçıbaşı Mektebi Sokağı, 281 ada, 48 parselde⁵¹⁸ yer alan, Şeyh Hafız İsmail Efendi'nin bina ettiği⁵¹⁹, 6 Temmuz 1801 (24 Safer 1216) tarihli vakfiyesi ile tesis edilmiş⁵²⁰, Fatih Karagümrük'teki Halvetîliğ'in Cerrahî kolunun asitanesine bağlı küçük çaplı bir tekkedir.

Şeyhleri

Tekkenin, *Silsilename* (no: 44), *Tomar* (v. 54^b) ve diğer kaynaklardan derlenen şeyh listesi şöyledir:

1. Kurucu şeyh Hafız İsmail Efendi bin Mehmed (v. 1 Ramazan 1216 / 5 Ocak 1802). Nureddin Cerrahî Asitanesi'nin 6. postnişini Moravî Şeyh Yahya Efendi'nin (v.

⁵¹⁷ Konyalı, *Üsküdar*, 1/59.

⁵¹⁸ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 124-5.

⁵¹⁹ *Tomar*, v. 54^b.

⁵²⁰ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 733/121/74. Ayrıca bkz. *1341 Defteri*, no: 25.

1184/1770-1) halifesidir⁵²¹. Ayrıca Üsküdar Ağa Hamamı'nda kendi adı ile anılan tekkenin kurucusu **Feyzullah el-Muslî'den (v. 1196/1781-2) de hilafet aldığı rivayet edilmiştir**⁵²².

Vâkîf İsmail Efendi 6 Temmuz 1801 (24 Safer 1216) tarihinde 420 zira arsa üzerine kurulu **ulyada üç bab oda ve bir sofa ve vustada bir bab oda ve matbah ve kenif ve süflada bir bab oda ve kenif ve bi'r-i ma ve bir mikdar bahçeyi müstemil bir bab mülk menzilini** vakfedip şöyle şart etmiştir⁵²³:

i. Menzil Halvetî zaviyesi olup, hayatta oldukça tevliyet ve meşihat ve süknasına dilediğim gibi mutasarrıf ola,

ii. İrtihalinde sulbi oğlu **Şeyh Abdülgani Efendi**, zevci **Fatma Hatun bint-i Abdullah** ile sakin ola,

iii. Oğlu tevliyet ve meşihata mutasarrıf ola,

iv. İrtihalinde evladı müteveli ve şeyh ola,

v. Evladı inkırazında **kardeşi Abdülbaki** müteveli ve şeyh olup sakin ve mutasarrıf ola,

vi. İrtihalinde akdem hulefası aynı şekilde mutasarrıf ola,

vii. Halifesi bulunmazsa, Üsküdar kadısının seçimi ile (*re'y-i hakimü'ş-şer'le*) Halvetiyyeden mütedeyyin ve irşada kadir bir kimse şeyh ola,

viii. Her Salı Halvetî ayini ve tevhid-i şerif kıraati icra edile,

ix. Tekke civarındaki Rabia Hatun'dan vakfa akar olmak gayesi için aldığı ev aylık 15 akçeye kiralanıp, tekkede medfeni mahallinde yakılan kandil için revgan-ı zeyte sarf oluna

x. Bir fazlalık vukuunda fazlalık tekkenin tamir ve bakımına sarf oluna.

xii. Tamire ihtiyaç olmazsa uygun yerde vakfa ilhak için akar satın alına.

---

⁵²¹ *Silsilename*, no: 44; *Tomar*, v. 54^b.

Aslen Kütahyalı olmakla beraber teftiş vazifesi için gittiği Mora'daki ikametinden ötürü Moravî nisbesi ile maruf olan Yahya Efendi, Saray-ı Hümayun hocalığının getirdiği saray yakınlığı, ilmiyedeki payesi ve uzun süren ömrü (124 yaş), hem asitane hem de bu tekkede posta oturan evlat ve halifeleri ile Cerrahîlik tarihinde önemli bir mevkide yer almıştır. Abdüllatif Fazlî Efendi, *Gülşen-i Azizan*, içinde, *Cerrahîlik Metinleri*, haz. M. Cemal Öztürk, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 118-9.

Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 84-85.

⁵²² *Gülşen-i Azizan*'dan aktaran *Tomar*, v. 54^b; M. Cemal Öztürk, *Bir İstanbul Tarikatı Cerrahîlik*, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 264.

⁵²³ Vakfiye neredeyse yarım asır (44 yıl) sonra 7 Aralık 1844'te (26 Zilkade 1260) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 733/121/74.

xii. Vakfa Üsküdar kadıları (*medine-i mezburede seccadenişin-i şeriat-ı garra*) nazır ola,

xiii. Vakfın sevk ve idaresi imkansız olduğunda fukaraya sarf oluna.

Tekkesinde otuz yıla yakın zikir u tevhid ile meşgul olan İsmail Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. Tarikat başlıklı mezar taşı kitabesi şudur:

Kutbularifin tarikat-ı Halvetiyye'den / Afyoncu eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin / Hulefasından merhum ve mağfur / Hace es-Seyyid Hafız İsmail / Efendi'nin ruhiçün el-Fatiha / 1 Nun? [Ramazan] 1216.

Vâkıf her ne kadar vakfiyesinde meşihatı meşrut kıldığı kimseler hali hayatında iken vefat etmiş veya en azından meşihatı terk etmiş (*kasr-ı yed*) olmalı ki, meşihat halifelerince idare edilmiştir.

2. Halifesi **Ahmed Efendi** (v. ?). İsmine sadede *Tomar*'da yer verilir. Hayatı hakkında bir malumatımız yok. Vefatında *azizlerinin yanında medfun*, olup *alametleri mevcuddur*⁵²⁴ denilerek tekkeye defnedildiğine işaret edilmişse de mezar taşına tesadüf edilememiştir.

3. Halifesi **Şeyh Musa Dede Efendi** (v. 1201/1786-7). Hayatı hakkında bir malumatımız yok. Vefatında *azizlerinin ittisalinde defnedile*⁵²⁵ Musa Dede'nin de mezar taşına tesadüf edemedik⁵²⁶.

4. **Şeyh Seyyid Mehmed Zeynelabidin Efendi** bin Abdüşşekur (v. 1235/1819-20). Mehmed Efendi, Moravî Şeyh Yahya Efendi'nin yine asitane şeyhi olan Abdüşşekur Efendi'den (v. 1187/1773) torunudur. Tarikatta hilafeti babasındandır. Derviş Efendi demekle meşhur olan Zeynelabidin Efendi Valide-i Atik Sempti'nde bugüne ulaşmayan **Kapıağası (Arakiyeci Hacı Mehmed) Mescidi ve Zaviyesi**'nin imamlığını yapmaktadır. *Gülşen-i Azizan* müellifine göre bu mescitte kardeşi Arif Dede Efendi'nin yardımını ile bir bab şeyh binası ve bir berber dükkanı vakfedip, kendinden sonra meşihatı küçük oğlu Abdülaziz Efendi'ye tahsis etmiş ve her perşembe öğle namazı sonrası Cerrahî zikrini şart etmiştir⁵²⁷.

⁵²⁴ *Tomar*, v. 54^b; CSRA, no: 294.

⁵²⁵ *Tomar*, v. 54^b; CSRA, no: 294.

⁵²⁶ Musa Dede'nin vefat tarihi (1201) sadece *Silsilename*'de (no: 44) var. Bu tarihin şeyhi İsmail Efendi'nin vefatından (1216) 15 yıl öncesine ait oluşu bir soru işareti oluşturmaktadır.

⁵²⁷ Abdüllatif Fazlı Efendi, *Gülşen-i Azizan*, içinde, *Cerrahîlik Metinleri*, 129-30. Ayrıca bkz. *Tomar*, v. 54^b. Çalışmada kullandığımız diğer kaynaklara göre meşihat kardeşi Arif Efendi tarafından gerçekleştirilecektir. Bkz. *Silsilename*, no: 41 ve *1341 Defteri*, no: 281.

Zeynelabidin Efendi Hac farizasını ifa ettikten sonra dönüş yolunda Şam'da vefat etmiştir (1235/1819-20). Karacaahmet'te yol kenarına yakın yerde anısına tac-ı şerif alametli bir makam taşı dikildiği⁵²⁸ belirtilmişse de bu taşta henüz tesadüf edilememiştir⁵²⁹.

5. Abdüşşekur Efendi'nin diğer oğlu Şeyh Hafız Mehmed Arif Dede Efendi (1165/1751-2 – 20 Şevval 1238 / 1 Temmuz 1823). 1751 (1165) yılında Mora'da doğdu. 1760'ta (1170) dedesiyle İstanbul'a gelmiş, Canfeda Hatun iptidai mektebinde eğitime başlamış, Fatih'te Tabhane Medresesi'ni bitirmiş, Babıali Mühimme Kalemi'nde devlet memurluğu yapmıştır.

1765'te (1179) dedesine intisap etmiştir. 1792 (1207) yılında Mora'da Şeyh Ali Halvetî Tekkesi'ne tayin edilmiş, 5 yıl sonra döndüğü İstanbul'da asitane şeyhlerinden Abdurrahman Hilmi Efendi'den (v. 1211/1797) hilafet almış, beş yıl sonra 1805 (1220) yılında da asitaneye şeyh olmuştur. 1806 (1221) yılındaki Mora Muharebesi'nde **ordu şeyhliği** yapan Arif Dede'nin bu vazifesi birkaç muharebede daha tekrar etmiştir. **İbrahim Fahreddin Efendi'nin beyanıyla evlada veya halifeye meşrut Cerrahî tekkelerinde asitane postnişinin inhasını gerektiren fermanı alan Arif Dede**, bu mühim adımına ek olarak asitaneye hatırı sayılır katkıları olmuştur. 1818'de (1233) asitaneye bir mahfel-i hümayun ekleterek genişletmesi, yeni vakıflar ilavesi ile zenginleştirmesi bunlardandır⁵³⁰.

Arif Dede meşihatı sırasında düzenlediği 12 Ağustos 1806 (23 Cemaziyelevvel 1221) tarihli vakfında⁵³¹ **Hafız Şeyh İsmail Efendi Zaviyesi'nin meşihatının kuruluş vakfiyesi gereği**⁵³² kendisine intikalinden bahsedip **500 esedî kuruş vakfederek şöyle şart etmiştir:**

⁵²⁸ Fazlî Efendi, *Gülşen-i Azizan*, içinde, *Cerrahîlik Metinleri*, 129-30; *Tomar*, v. 54^b; *CSRA*, no: 294.

⁵²⁹ Muhyiddin Efendi Zeynelabidin Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Abdülaziz Zihni Efendi'yi (v. 22 Şevval 1270 / 18 Temmuz 1854) sıradaki şeyh olarak verse de (*Tomar*, v. 54^b) Zihni Efendi'nin meşihatı bu tekkede değil Kapıağası'ndaki tekkededir. Krş. *Silsilename*, no: 41.

⁵³⁰ İbrahim Fahreddin Efendi, *Envar*, 4/132-152'den aktaran Mehmet Fahrettin Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006) 391,401; Vassaf, *Sefîne*, 5/51; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 187-8; Öztürk, *Cerrahîlik*, 194-5; Fazlî Efendi, *Gülşen-i Azizan*, içinde, *Cerrahîlik Metinleri*, 128-29.

⁵³¹ Vakfiye 9 ay sonra 12 Mayıs 1807'de (4 Rebiulevvel 1222) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 733/26/12.

⁵³² Arif Dede ilgili vakfiyesinde meşihatın kendisine nasıl geldiğinden bahseder:

“evlad-ı vâkıfdan kimesne mevcud olmamağla tevliyet ve meşihat-ı mezkure-i mezbur Abdülbaki Efendi'nin hulefasından eş-Şeyh el-Hac İsmail Efendi'ye tevcih olunup ol dahi fevt oldukda hulefadan ve meşrutun lehümden kimesne mevc'ud olmamağla tevliyet ve meşihat-ı mezkure re'y-i hakimü's-şer'le bana tevcih ve yedime berat-ı alişan i'ta buyurmağla”.

Burada ismi geçen İsmail Efendi bizim silsilemizde yoktur. Bahsi geçen meşihatına dair yeni bilgi ve belgelere ihtiyacımız olduğu açıktır.

i. 500 esedî kuruş mütevellî eliyle işletilip (*rehn-i kavi ve kefil-i melî ve lede'l-iktiza ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı üzere ala-vechi'l-helâl i'mal ve istirbah olunup*) **neması ile** her pazar Cerrahî ayini icra edilecek. Bunun mukabilinde şeyhi efendi günlük 5 akçe vazifeye mutasarrıf olacak,

ii. Gelirden her ne fazla kalırsa şeyhi marifetiyle zaviye fukarası yemekliğine ve zaviyenin diğer masraflarına sarf olunacak,

iii. Ücretsiz (*hasbî*) tevliyeti ve meşihatı hayatta oldukça kendisine,

iv. Vefatından sonra evladından Cerrahî halifesi olup irşada muktedir olana,

v. Bu şarta uygun evladı olmazsa asitane şeyhi efendinin arzıyla Cerrahî halifesinden birine tevcih olunacak,

vi. Tevliyet ve meşihat asla diğer tarikat halifelerine tevcih olunmayacak,

vii. Zikrin akabinde Şeyh İsmail Efendi'nin, annesi Şerife Aişe Hatun ve kız kardeşi Rukiye Hatun'un ervah-ı tayyibelerine üçer ihlas-ı şerif ve birer fatiha-i şerif hediye edilecek,

viii. Darussaade ağaları vakfa ücretsiz nazır olacak,

ix. Şartlara riayet zorlaşırsa mutlaka fukara-yı müslimine meşruta olacak.

Yetiştirdiği halifeleri ile Cerrahî örgütlenmesinde hatırı sayılır yeri olan Arif Dede, bu tekkedeki meşihatını 1823 yılındaki vefatından kısa süre evvel kendi rızası ve *ahere ferağ ve kasr-ı yed etmemek şartıyla* oğlu Yahya Şerafeddin Efendi'ye devretmek istemiş, Şeyhülislam Ahmed Reşid Efendi'nin (hd. 1822 - 1823) işaretleri ile 10 Nisan 1823 (28 Recep 1238) tarihinde tevcih gerçekleşmiştir⁵³³.

Arif Dede vefatında asitane türbesine defnedilmiştir⁵³⁴.

6. Arif Dede Efendi'nin oğlu **Şeyh Yahya Şerafeddin Efendi** (v. 15 Muharrem 1263 / 3 Ocak 1847). Yirmi beş yıla yakın şeyhlik yapan Yahya Efendi de vefatında Eyüp Nişanca'daki Cerrahî Tameşvar Tekkesi'ne defnedilmiştir⁵³⁵.

7. Yahya Şerafeddin Efendi'nin oğlu **Seyyid Hacı Mehmed Nureddin Efendi** (18 Cemaziyelahir 1231 / 16 Mayıs 1816 - 3 Ramazan 1291/14 Ekim 1874). Mehmed Efendi 1832 (1248) yılında Tameşvar Tekkesi'nin, babasının vefatı ile de 1847 (1263) yılında bu tekkenin şeyhliğine atanmıştır⁵³⁶.

⁵³³ BOA, C. EV. Nr. 197/9833.

⁵³⁴ Revnakoğlu *Kapıağası* 'ndaki diğer tekkesinde ayrıca meşihat etmiş ve orada göçmüştür, derken kabrine değil, vefat yerine işaret ediyor olmalıdır. CSRA, no: 294.

⁵³⁵ Öztürk, *Cerrahîlik*, 264.

⁵³⁶ Tomar, v. 54^b; CSRA, no: 294; Muslu, 18. *Yüzyıl*, 193-4; Öztürk, *Cerrahîlik*, 265.

Her iki tekkeyi müştereken idare eden Mehmed Efendi'nin meşihatı döneminde 1872 (1289) yılında tekkede bir tamirata girişilmiştir. Tekkenin hücreleri ile mescitte bazı yerlerin tamiri için hazırlanan keşfine göre 58.700 kuruşa ihtiyaç vardır. Masrafların Evkaf Hazinesi'nden karşılanacağı tamir için gerekli irade-i seniyye 30 Temmuz 1872 (24 Cemaziyelevvel 1289) tarihinde sadır olmuştur⁵³⁷. Arşivde tamirle ilgili bulabildiğimiz tek vesika şimdilik bu. Tamirin nasıl bir seyir takip ettiğini şimdilik bilemiyoruz.

Meşihatı döneminde tekkesinin günlük iki kıyye et tayinatı vardır⁵³⁸.

Revnakoğlu'nun *Envar-ı Hazret-i Nureddin*'den aktardığına göre, Eyüp Tameşvar Tekkesi de uhdesinde idi. Üsküdar'daki Hafız İsmail Efendi Tekkesi arsa-i haliye bulunduğundan Eyüp'teki dergahta oturur perşembe günleri cuma ve pazartesi geceleri dergahını açardı. Çok salikleri vardı. Kendi daima Kur'an-ı Kerim okumakla meşgul olurdu. Bazen de sanatkarane şekilde gömleklik bez dokuz, güzel yazısıyla Kelam-ı Kadim yazar ve bunlardan hasıl olan para ile ve iki dergahın pek cüzi olan evkaf-ı şerifesi ile fukara perverlik ederek neşr-i tarika bezl ve tasadduk ederdi. Hankâh-ı Hazreti pirin meşayihin den Abdülaziz Efendi'nin 44 halifesinden 39.sudur⁵³⁹.

Mehmed Efendi 30 yıl süren meşihatının ardından idaresi altındaki Tameşvar Tekkesi haziresine defnedilmiştir⁵⁴⁰.

8. Mehmed Nureddin Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Haşim Efendi (v. 1935). Tekkenin son şeyhidir⁵⁴¹. Hilafeti Asitane şeyhi Yahya Galib Efendi'dendir (v. 1315/1897)⁵⁴². Meşihatı babasının vefatında yaşının küçüklüğünden ötürü Aksaraylı Hacı Şeyh Ali Efendi'nin niyabeti ile başlamış⁵⁴³, rüşdüne ulaştığında asaleten tevcih için Evkaf'a müracaat etmiştir. Konunun havale edildiği Meclis Haşim Efendi'yi imtihan neticesinde 2 Eylül 1894 (1 Rebiulevvel 1312) tarihli ictimasında meşihatı asaleten ifaya ehil bulmuştur⁵⁴⁴.

---

⁵³⁷ BOA, İ. DH. Nr. 654/45465.

⁵³⁸ BOA. A. MKT. Nr. 66/61; Özсарay, *Devlet-Tekke*, 318.

⁵³⁹ CSRA, no: 294.

⁵⁴⁰ Öztürk, *Cerrahîlik*, 265; Muslu, *18. Yüzyıl*, 193-4.

⁵⁴¹ *1341 Defteri*, no: 25.

⁵⁴² Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, 465; Öztürk, *Cerrahîlik*, 204.

⁵⁴³ *Tomar*, v. 54^b; CSRA, no: 294.

Fahreddin Efendi'ye göre niyabet Asitane şeyhi Yahya Galib Efendi'nin (v. 1315/1897) halifelerinden Mustafa Efendi'dedir. Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, 465.

⁵⁴⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/200. Haşim Efendi'nin resmi tayini 13 ay sonra 19 Ekim 1895'te (30 Rebiulahir 1313) gerçekleşmiştir. *1341 Defteri*, no: 25.

Haşim Efendi her ne kadar tekkesinin meşihatını asaleten alsa da tekkesi çoktan yıkılmış, ‘arsa’ haline gelmişti⁵⁴⁵. Bu sebeple Tameşvar Tekkesi’ndeki meşrutasında ikamet eden Haşim Efendi tekkesinin yangın neticesinde ortadan kalkmasıyla Göztepe’ye taşınmıştır. Haşim Efendi Evkaf Nezareti’nde **Mebani-i Hayriyye Müdürü** olarak görev yapmış ve oradan emekli olmuştur⁵⁴⁶.

Tekke Listelerine Göre Şeyh Hafız İsmail Efendi Tekkesi

Tesisinden itibaren Halvetîliğe hizmet eden (*Topkapı*, no: 2/166, *Surname*, no: 98, *Asitane-i Aliyye*, no: 103, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/114, *Mecmua-i Tekâya*, no: 101, *Rehber-i Tekâya*, no: 211, *1341 Defteri*, no: 25; *Darü’s-altanati’l-aliyye*’de sehven Nakşî, no: 136), **Şeyh Hafız** (*Rehber-i Tekâya*), **Şeyh Hafız Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*), **İsmail Efendi** (*Surname*), **Şeyh Hafız Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*), **Şeyh Hafız İsmail Efendi** (*Silsilename*), **Hafız İsmail Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 221, *Tomar*), **Salı** (*Topkapı*, no: 1/80 ve 2/166) **Tekkesi**’nin ayın günü **pazar** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Asitaneye bağlı bir şeyh ocağı, tabiri caizde bir staj merkezi gibi faaliyet gösteren, daha çok zaviye mesabesinde olan küçük çaplı bir tekkedir. Asitane şeyhi Moravî Şeyh Yahya Efendi’nin (v. 1184/1770-1) halifesi ile başlayıp, onun akabinde nihayete kadar kendi neslinden gelenlerin kontrolündeki tekke hemen yakınlardaki Kapağası Tekkesi ve Eyüp’teki Tameşvar Tekkesi ile sıkı organik bağlara sahiptir.

1870’lerde ihya edilmeye çalışılmışsa da daha 1890’larda arsa haline gelen tekke, 1925’ten sonra da iyice terk edilerek tarihe karışmıştır. Tekkeden geriye sadece, biri baniye ait iki mezar ile arsası kalmıştır

2.2.1.12. Kapağası Tekkesi (Şeyh Seyyid Mehmed Efendi, Şeyh Arif Efendi Tekkesi)

Bugüne ulaşmayan Zeynepkamil Mahallesi Harmanlık Sokağı’ndaki Kapağası (Arakiyeci Hacı Mehmed Ağa) Mescidi’nde 19. yüzyılın başlarında hemen yakınlardaki Hafız İsmail Efendi Tekkesi’nin ve ardından Cerrahî Asitanesi’nin şeyhi Mehmed Arif Dede

⁵⁴⁵ 1890 tarihli *Mecmua-i Tekaya*, no: 101. Tekkenin arsa oluşu 12 Kasım 1910 (9 Zilkade 1328) tarihli ve 23 Mayıs 1911 (24 Cemaziyelevvel 1329) iki Meclis-i Meşayih mazbatasında da yansımıştır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1735/52, 297.

Ayrıca 1918’lerde (*Merakiz*, no: 254), 1920’li yıllarda (*Rehber-i Tekaya*, no: 211) aynı şekilde arsa/harap olarak gösterilmiştir.

⁵⁴⁶ Dal, *Fahreddin Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, 465; Köseoğlu, “Son Şeyhleri”, 121.

Efendi'nin (v. 1238/1823) 8 Ağustos 1806 (23 Cemaziyelevvel 1221) tarihli vakfiyesi⁵⁴⁷ ile tesis edilmiş Cerrahî tekkesidir.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 41), *Tomar* (v. 55^a) ve sair kaynaklardan derlenen Cerrahî şeyhleri ise şöyledir:

1. Şeyh Seyyid Mehmed Arif Dede Efendi (v. 1238/1823). Tekkenin Cerrahîlikteki müessisi olup, 1805 (1220) yılında Nureddin Cerrahî Asitanesi Şeyhi oldu. Kardeşi Zeynelabidin Efendi vefatıyla (1235/1819-20) boşalan Hafız İsmail Efendi Tekkesi meşihatı dahil üç tekkeyi kendi meşihatında topladı.

Arif Dede Efendi asitane postunda iken tesis ettiği 8 Ağustos 1806 (23 Cemaziyelevvel 1221) tarihli vakfiyesinde⁵⁴⁸ 300 esedi kuruluşu yanında, Arakıyeci Mescidi bitişiğindeki **bir bab mülk kahveci dükkanı ve bir mikdar mülk arsa-i haliyesi ile aynı mahallede yer alan fevkanî iki bab oda ve bir sofa ve tahtanî iki bab oda ve bir ahur ve bir bi'r-i ma ve abdesthane ve kenif ve bir mikdar havlu ve sokak kapusunu müstemil bir bab mülk menziline vakfedip** şöyle şart eylemiştir:

i. 300 esedi kuruluş işletilecek (*rehn-i kavî ve kefil-i meli ve lede'l-iktiza ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı üzere ba-yed-i mütevellî ale'l-vechi'l-helal irbah ve i'mal oluna*),

ii. Kahveci dükkanı ve arsa-i haliye günlük 2, menzil-i evvel-i kebir günlük 2, menzil-i sani-i sağır günlük 1 akçe müeccele ve muaccele-i misilleriyle talibine kiralanıp, gelirleri mütevellide hıfz olunacak,

iii. Arakıyeci Hacı Mehmed Mescidi'nin nukud vakfı zayi olduğundan müezzin günlük 3, kayyım günlük 2 akçe alacak,

iv. Mescidin imamı her hafta perşembe günü mescitte Cerrahî ayini icra edecek,

v. Mescidin imamet ve tevliyetine mutasarrıf olan **Seyyid Şeyh Abdülaziz Efendi** bin Şeyh Zeynelabidin Efendi mescitte ücretsiz (*hasbî*) ayin icra edecek, mukabilinde kendisine günlük 5 akçe tevliyet verilecek,

vi. Günlük 10 akçe dervişan yemekliğine sarf edilmesi için şeyhe teslim edilecek,

v. Meşihat, tevliyet ve imamet hayatta oldukça **Şeyh Abdülaziz Efendi**'ye meşruta olacak,

⁵⁴⁷ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 128; MMA, Defter/Sayfa no: 1777/36.

⁵⁴⁸ Vakfiye 5.5 ay sonra 27 Ocak 1807'de (18 Zilkade 1221) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 733/26/12.

vi. Vefatından sonra erkek evladının Cerrahîlikten müstahlef evladına tevcih olunacak,

vii. Evladı müstehak değilse Cerrahî Asitanesi Şeyhi olan efendiye intisap edip kendisinden seyr-i sülük görecek,

viii. Tevliyet ve ücretsiz (*hasbî*) meşihatı mutlaka Abdülaziz Efendi'nin erkek evladına meşruta olacak,

ix. Tevliyet Abdülaziz Efendi'nin erkek-kız ekberine meşruta olacak,

x. Abdülaziz Efendi'nin evladı kesilirse vakfın nazırı olan Cerrahî Asitanesi Şeyhi Efendilerin arzıyla meşihat, tevliyet ve imamet erbab-ı istihkakdan bir halifeye tevcih olunacak.

2. Zeynelabidin Efendi'nin oğlu **Seyyid Abdülaziz Zihni Efendi** (1213/1798 – 22 Şevval 1270 / 18 Temmuz 1854). Arif Dede'nin kardeşinin oğlu ve halifesidir. Babasından boşalan imamlık vazifesini de üstlenmişti. Zihni Efendi 1798 (1213) yılında Üsküdar'da, muhtemelen bu tekkede doğmuştur. İlk tahsilini Karagümrük'teki Tahtaminare Mektebi hocası Hafız Evliya Efendi'den, hüsn-i hattı Murad Molla Tekkesi Şeyhi Halil Efendi'den (v. 1230/1815) almış, Fatih dersiamlarından Deli Emin Efendi'den ulum-ı Arabiyye okumuştur. 1814 (1230) yılında Mehmed Arif Dede'ye (v. 20 Şevval 1238/2 Temmuz 1823) intisap etmiş, Hicaz'da vefat eden babasının yerine şeyhinin tekkesi (Karıağası Tekkesi) dahilindeki Arakiyeci Hacı Mehmed Mescidi'ne imam olmuştur.

Bu zaviyede imamlığı ile birlikte irşada başlayan Zihni Efendi, ilkin bu tekkeye, ardından Sertarikzade Pazar Tekkesi'nde şeyh olmuş, 1823 (1238) yılında şeyhi Arif Dede'nin vefatıyla Cerrahi Asitanesi'ne nakledilmiştir.

Asitanedeki 33 yıl süren meşihatı döneminde 38 halife yetiştirerek tekkenin tesir halkasını genişleten Zihni Efendi, 18 Temmuz 1854 yılında tevhid zikri esnasında dar-ı bekaya intikal etmiştir⁵⁴⁹.

3. Zihni Efendi'nin oğlu **Seyyid Yahya Galib Hayatî Efendi** (v. 1315/1897). Babasının nakli ile en geç 1834 yılında (1250/1834 tarihli *Surname*, no: 104) başlayan meşihatı 1853 (1270) yılında asitaneye naklolanmasına kadar devam etmiştir⁵⁵⁰.

4. Zihni Efendi'nin küçük oğlu **Mehmed Rızaeddin Yaşar Efendi** (v. 14 Cemaziyelahir 1331 / 21 Mayıs 1913). Ağabeyinin vefatı asitaneye nakli üzerine 1853

⁵⁴⁹ Öztürk, *Cerrahîlik*, 196-202.

⁵⁵⁰ Öztürk, *Cerrahîlik*, 236. 1890' tarihli *Mecmua-i Tekaya*'da (no: 276) isminin geçmesi tekkenin asitanesi ile olan sıkı organik bağı ile alakalı olmalıdır.

(1270) yılında posta oturmuş⁵⁵¹, 27 Kasım 1909'da (14 Zilkade 1327) kendi isteği ile meşihatı oğluna terk ederek⁵⁵² asitaneye intikal etmiştir⁵⁵³.

5. Rızaeddin Efendi'nin oğlu İbrahim Fahreddin Şevkî Efendi (Erenden, v. 1966). İbrahim Efendi tekkenin son şeyhidir⁵⁵⁴. 8 Eylül 1885'te (28 Zilkade 1302) Karagümrük'teki Asitanesi'nde dünyaya geldi. İlk eğitimine dergahın yanındaki Canfeda Hatun ibtidai mektebinde başladı. Ardından Hadikatü'l-Maarif Mekteb-i Rüşdiyyesi'ne devam etti. Bu sırada Fatih Camii dersiamlarından Hafız Fazıl Efendi'den Arapça, Filibeli Ahmed Arif Efendi'den sülüs ve nesih dersleri aldı.

Tasavvuf yoluna babasına intisap ile girmiş (1897), 4 yıl sonra hilafetine nail olmuştur (1901). Bir ara Üsküp'teki Cerrahî dergahı Şeyhi Mehmed Kemaleddin Efendi'nin vefatı üzerine, oğlu Ahmed Hakkı Efendi'ye vekalet etti. İstanbul'a dönüşünde Fatih'teki Şeyh Hüsameddin Cerrahî Dergahı'nda vekaleten şeyhlik yaptı⁵⁵⁵. Nihayet babasının meşihattan feragat etmesi üzerine asaleten bu tekkede posta oturdu⁵⁵⁶. Fahreddin Efendi 1917 yılında Fatih dersiamlarından Hoca Hüseyin Vasfi Efendi'nin kızıyla evlenmiş, fakat bu evlilikten çocuğu olmamıştır. Tasavvufa dair *Envar-ı Hazret-i Nureddîn-i Cerrahî* (yazma) *Sualname* (İstanbul 1339) ve *Tarifname* (İstanbul, ts.) adlı eserlerin sahibidir. Babasının vefatı ile asitaneye geçen İbrahim Efendi, 1925'e kadar her perşembe mukabeleye devam etmiştir⁵⁵⁷.

Tekke Listelerine Göre Kapağası Tekkesi

İlkin Celvetî olarak tesis edilen, 19. Yüzyılın başlarında Cerrahî olarak yeniden tesis edilen **Kapağası** (*Surname*, no: 104, *Merakiz*, no: 250), **Arif Dede** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 276, *Rehber-i Tekâya*, no: 322, *Sefîne*, no: 125) Tekkesi'nin ayin günü ilkin **cumartesi** iken

---

⁵⁵¹ Öztürk, *Cerrahîlik*, 236. Rızaeddin Efendi'nin resmi tevcihi 23 yıl sonra 23 Kasım 1876'da (6 Zilkade 1293) gerçekleşmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1777/36.

⁵⁵² *MMA*, Defter/Sayfa no: 1777/36.

⁵⁵³ Öztürk, *Cerrahîlik*, 206-211.

⁵⁵⁴ *1341 Defteri*, no: 281

⁵⁵⁵ Nihat Azamat, "Fahreddin Efendi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/83-4.

⁵⁵⁶ Posta oturmasından kısa süre sonra askere çağırılmıştır. Fahreddin Efendi Hırka-i Saadet Askere Alma Şubesi'nce başlatılan işlemlere, bunun uhdesindeki dergahın kapalı kalmasına (*seddine*) ve hizmetinin muattal kalmasına sebep olacağından işlemlerin durdurulması için Meclis-i Meşayih'e müracaat etmiştir. Meclis de 18 Mart 1910 (5 Rebiülevvel 1328 / 4 Mart 1326) tarihli ictimasında şeyhin talebi hakkında ilm u haber hazırlayıp Evkaf'a havale etmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1734/2. Bu girişimin neticesi tespit edilememiştir.

⁵⁵⁷ Öztürk, *Cerrahîlik*, 237.

(*Tomar*), 19. yüzyılın sonlarından itibaren **perşembe** (1307/1889-90 tarihli *Mecmua-i Tekâya, Sefine*) olarak kayda geçmiştir.

1925'ten sonra bakımsız kalan, 1930'larda harabe haline gelen yapı hiçbir iz kalmamacasına tarihe karışmıştır.

2.2.2. Nakşîlik ve Üsküdar Nakşî Tekkeleri

Nakşibendiyye adını 14. asırda Buhara'da yaşamış olan Bahaeddin Nakşibend'den (v. 791/1389) alır. Farklı dönemlerde farklı isimler ile anılan bu gelenek yekdiğerlerinden farklı olarak silsilesini Hz. Ebubekir üzerinden tesis etmektedir⁵⁵⁸. Horasan bölgesinin hakim rengi olan melamet neşesi ile medrese kültürünü birleştiren Nakşibendîlik riyazat ve halvetten uzak, sohbet ve gizli zikri tarikatının esasları arasına dahil ederek sair tarikatlardan ayrılır.

Tarikatın geniş bir coğrafyaya yayılmasında Ubeydullah Ahrar'ın (v. 895/1490) tesiri büyüktür. Taşkent'te doğup Semerkant'ta vefat eden Ubeydullah Ahrar'ın üç önemli halifesinden Kütahya Simavlı Abdullah-ı İlahî ile Anadolu ve Balkanlara yayılacaktır.

Nakşî geleneği içerisinde içtihatlarıyla tarikatın düşünce ve seyr-i süluk metodu açısından büyük değişime imza atan kişi İmam-ı Rabbanî Ahmed Sirhindî'dir (v. 1034/1624). İchtihatlarından ötürü "Müecceddî-i Elf-i Sani" lakabı ile anılmış, Nakşîlik içerisinde Müceddidîlik adıyla yeni bir kolun tesis etmiştir. Müceddidîlik Nakşîlik içerisinde bugün için de en güçlü koldur.

Nakşibendiyye'nin Anadolu tasavvufî düşüncesini en çok etkileyen simalarından biri de Mevlana Halid-i Bağdadî'dir (v. 1242/1827). Halidiyye olarak anılan Anadolu'nun yanı sıra Irak, Suriye, Hicaz, Kafkasya ve Güneydoğu Asya gibi geniş bir etki sahasına sahip olmuştur.

Nakşîlik'in Anadolu'daki ilk merkezi Amasya'da 1404-5'te (807) Baheeddin Nakşibend'in halifelerinden olduğu rivayet edilen Hacı Rükneddin Mahmud Buharî'nin tesis ettiği tekke'dir. Ancak tekke'deki Nakşî meşihatı uzun ömürlü olmamış, II. Beyazıt ile meşihat Halvetîlere intikal etmiştir. Anadolu coğrafyasındaki asıl kalıcı Nakşî organizasyonu Ubeydullah Ahrar'ın halifesi Abdullah-ı İlahî (v. 896/1491) ile tesis edilecektir. Kütahya Simav'da doğup, İstanbul'da eğitim alan, ardından Semerkant'a gidip

---

⁵⁵⁸ Nakşibendîlik için bkz. Ekrem Işın, "Nakşibendîlik", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/31-9; Hamid Algar, "Nakşibendiyye", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/335-342; Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 611-692.

Ubeydullah Ahrar'a intisap eden Abdullah-ı İlahî hilafeti ile Simav'a dönerek irşada başlamıştır. Bir ara İstanbul'a gelmiş, burada halifesi Emir Ahmed Buharî'yi bırakarak Yunanistan'ın Vardar Yenicesi'nde hicret ederek orada vefat etmiştir.

Emir Ahmed Buharî (v. 922/1516) İstanbul'da Fatih, Ayvansaray ve Edirnekapi'da tesis ettiği tekkeleri ile Nakşîliği İstanbul'un tasavvufi hayatına dahil etmiştir. Ahmed Buharî Mesnevî dinlemekten zevk alır, Mesnevî meclislerine iştirak ederdi. Abdullah-ı İlahî'nin bir diğer halifesi Abid Çelebî Mevlana'nın neslinden gelmektedir ve Fatih'te tesis ettiği Nakşî tekkesi (Abid Çelebi Tekkesi) Fatih Mevlevîhanesi olarak da anılmaktadır.

Nakşî-Mevlevî yakınlığının en yoğun yaşandığı kol Kasanîler'dir. Kasanîler sema'a müsade eder, sohbetlerinden Mesnevî okurlar. Kasanî kolunu Anadolu'ya ilk getiren kişinin Ahmed Sadık Taşkendi'dir (v. 994/1586). Üsküdar Bülbülderesi'ndeki **Şeyh Haydar Resaî Buharî**'nin (v. 1112/1700-1) tesis ettiği Özbek tekkesi bu kolun Üsküdar'daki ilk merkezlerindedir. Kasanîliğin Üsküdar'daki bir diğer merkezi XVIII. yüzyılda İstanbul'a gelen bir başka Nakşî-Kasanî şeyhi Muhammed Niyaz Buharî'nin halifesi Hacı Hüseyin Dede'nin (v. 1173/1759) tesis ettiği Alacaminare Tekkesi'dir. Niyaz Efendi'nin diğer iki halifesi Kanlıca Ataullah Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Ataullah Efendi (v. 1203/1789) ile Mustafa Müstakim Niyâzî'dir. Silsileleri tespit edilememişse de Üsküdar Sultantepe'sindeki Özbekler Tekkesi şeyhlerinin gelenekten gelmesi en muhtemel seçenektir.

Nakşîliğin Müceddidî kolunun Anadolu'ya gelişi İmam-ı Rabbanî'nin oğlu Muhammed Masum'un halifelerinden Muhammed Murad Buharî (v. 1132/1720) ve Yekdest Ahmed Cüryanî (v. 1119/1707) vasıtasıyladır. Murad Buharî İstanbul'a gelmiş, Eyüp'te tesis ettiği tekkesinde irşatla meşgul olarak, halifeler yetiştirmiştir.

Ahmed Cüryanî ise Anadolu'ya hiç gelmeyerek Mekke'de ikamet etmişse de Anadolu'ya gönderdiği çok sayıda mürit ve halifesi Müceddidî organizasyonun yayılmasına hizmet etmiştir. Cüryanîliğin Üsküdar'daki tespit edebildiğimiz en güçlü temsilcisi Alacaminare Tekkesi Şeyhi **Mehmed Sadık Erzincanî**'dir (v. 1209/1794).

Nakşîliğin Anadolu'ya gelen son kolu Halidîliktir. Irak'ta doğup, Bağdat'ta müderrislik yaptığı sırada Delhi'ye gidip Abdullah ed-Dihlevî'nin müridi olan, hilafet ile dönüşü akabinde Bağdat'ta irşada başlayan ve nihayet hicret ettiği Şam'da vefat eden Halid-i Bağdadî Anadolu'ya hiç gelmemişse de yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla Başta İstanbul olmak üzere Anadolu'da Nakşîlik'in hakim kollarından biri olmuştur. Halidîlik kısa sürede Osmanlı üst düzey bürokratları başta olmak üzere devlet adamları nezdinde etkili olmuştur.

Bu durum bir rekabete sebep olmuş, nihayet bir kısım Halidî halifesi kısa süreli sürgüne muhatap kalmıştır.

2.2.2.1. Selimiye Tekkesi (Behçetî, Konevî Tekkesi)

Selimiye Mahallesi, Selimiye Camii Sokağı, Şair Nesimi Sokağı ve Tıbbiye Caddesi'nin kuşattığı arsada, 288 ada, 1 parselde⁵⁵⁹, Çiçekçi Camii dahilinde, Sultan III. Selim (hd. 1789-1807) tarafından inşası 4 Nisan 1805'te (5 Muharrem 1220) tamamlanmış⁵⁶⁰ Küçük Selimiye Külliyesi dahilinde tesis edilmiş Nakşî tekkesidir.

Bugüne tevhidhane olarak kullanılan camii, kütüphanesi ve haziresi gelebilen yapı, vaktiyle cami, muvakkithane, sıbyan mektebi, hamam, kütüphane, külliye görevlileri ile vakfa gelir getirmesi için inşa edilmiş meşruta ev ve dükkanlardan oluşan büyük bir külliye-tekke olup; gelir getirmesi için dört tarafına konaklar, evler kumaş atölyeleri inşa edilmişti⁵⁶¹. Sultan III. Selim Han'ın devletin muhtelif yerlerindeki hayri eserleri ve mevkuflarını ihtiva eden 23 Nisan 1805 (23 Muharrem 1220) tarihli vakfiyesinde⁵⁶² benzerlerinden ayrılacak şekilde meşihatın intikal usulünü ihtiva etmemektedir. Selatin vakfi olmak itibariyle zengin bir vakfa sahip olan tekkede posta oturacak şahsın vasıfları şu şekilde tavsif edilmiştir:

(...) bi inayetillahi Teala tekmil olunan **Hankâh-ı Nakşibendiyye** ve zaviye-i münifelerinde vera' ve takva ile areste ve fûnun-ı zahire ve ulum-ı batına ile pîraste alim ve fadıl ve müttaki ve **kâmil-i sülûk-ı Nakşibendiyye** ile mevsuf ve irşad-ı fukara ve dervişan ile me'luf ve **esrar-ı tarikat-ı Nakşibendiyye** ve envar-ı fuyuzat ve sünuhat-ı sübhaniyyeye vâkif ve letayif-i tarikat-ı Muhammediyyeye aşına bir zat sûtude sıfat efendi şeyh olub ber vech-i ati hademat-ı memurasını ba'de'l-eda ve'ttekmil evkaf-ı mülukâneleri gallatından **yevmî yüz yirmi akçe vazife** ve **senevî yüz elli kuruş iydiyye** ve **kisve bahaya** mutasarrıf ola.

Vâkıfın diğer şartları şunlardır:

⁵⁵⁹ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 18; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 114; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 212.

⁵⁶⁰ Mahmut Yücer, "Selimiye Tekkesi Şeyhi Ali Behçet Efendi ve Risâle-i Ubeydiye-i Nakşibendiyesi", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/74.

⁵⁶¹ Ayvansarayî, *Hadika*, 596-7

⁵⁶² Vakfiye 4 ay sonra 27 Ağustos 1805'te (1 Cemaziyelahir 1220) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa no: 643/8-18.

i. Şeyh efendi her gün cümle dervişan ve muhibban ve taşradan gelen talebelere tefsir, hadis, tasavvuf ve diğer zahir ve batın ilimlerde ders talim edecek,

ii. Mescitte pazartesi ve perşembe günleri öğle namazı sonrası tüm derviş, muhib, talebenin iştiraki ile Nakşibendî usulü üzere hatm-i haccân icra edilecek,

iii. Tekke hücrelerinde ne az ne çok, tamamı bekar ikişer nefer derviş ikamet edecek.

iv. Dervişler, seyr-i süluka talib, zühd ve salaha ragıb, mescid-i şerifte beş vakti edadan sonra zikrullahı devamı yanında odalarında nafileleri eda edecekler. Sabah akşam ilim ile meşgul olup, şeyh efendinin tayin ve talim eylediği adab ve **erkan-ı tarikat-ı Nakşibendiyye** üzere evrad ve ezkâr ve ahzâbı şerifeye itina gösterecekler,

v. Dervişler, şeyhleri her halde itaat ve inkiyad üzere olacak, şeyhlerinin emirlerinden haric ve reyinin hilafına asla hareket etmeyecek, odalarında tütün ve diğer sarhoş edici içecekleri kullanmaktan imtina edip (*duhan ve sair müskirat ve münkiratdan olan bi'l-cümle mükeyyifa ve la'biyat nesneleri isti'mal etmeyüb*) daim zikrullah ve ilim tahsili ile meşgul olacaklar,

vi. Şayet vâkıfın şartlarına mugayir hareket ederlerse şeyh efendinin marifetiyle yerleri şart-ı vâkıfa uyanlar ile değiştirilecek,

vii. Tekkenin imamlık, müezzinlik, kayyımlık, ferraş ve bevvalık gibi vazifeleri berat ile verilecek, hizmetinde kusur edenler şeyh efendinin haber vermesi üzerine mütevellî marifetiyle münasib biri ile değiştirilecektir.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 49), *Tomar* (v. 33^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Çankırlı (Kangrılı) Abdullah Efendi (v. 1238/1823-4 veya 1239/1823-4). Tekkenin kurucu şeyhidir. İki sene süren meşihatının ardından padişahın iradesi ile 1807'den görevden alınmıştır. Aynı yıl Ahmed Paşa ve Süleymaniye medreselerinde ders vermeye (*tarik-i tedrise*) geri dönmüş, 1822'de (1222) kendisine Kudüs Mevleviyeti tevcih olunmuştur. Görev süresinin bitiminde (1237/1821-2), dönüş yolunda vefat etmiştir. Ulemadan olan Abdullah Efendi'nin azlinin bizzat kendisince, şeyhliğin hakkını veremedim diyerek talep edildiği rivayet edilir⁵⁶³:

---

⁵⁶³ *Tomar*, v. 33^a.

“(…) kendisi gayet-i mahivliğinden ve muttaki bir zat olup tekke-i mezburun hakk-ı şurutunu ifa edemiyorum diyerek istifa eder. Badehu ikramen ruus verilip tedris ile meşgul olurlar (…)”

Ulemanın önderlerinden (*fuhul-i ulemadan*) olan Abdullah Efendi'nin⁵⁶⁴ nerede medfun olduğunu tespit edemedik. Vefatına dair ilk tarih Revnakoğlu'na diğeri Muhyiddin Efendi'ye ait⁵⁶⁵.

2. Şeyh Hacı Nimetullah Utarî Efendi (v. 7 Ramazan 1232 / 12 Temmuz 1817). Tataristan'ın Kazan şehrinde doğdu. Afganistan'ın Kabil şehrine giderek Şeyh Feyiz Han Ata Efendi'den Nakşi-Müceddidî hilafeti almış, bir süre Medine'de bulunduktan sonra İstanbul'a gelmiştir⁵⁶⁶. İstanbul'da Zeynep Sultan Camii'nde ders okutmuş⁵⁶⁷, Abdullah Efendi'nin azli üzerine tekkede posta oturmuştur. Mukabeleyi cuma günleri cuma namazından sonra icra eden⁵⁶⁸ Nimetullah Efendi 10 yıl süren meşihatının ardından vefatında Harem'e yakın Büyük Selimiye Külliyesi haziresine defnedilmiştir. Külliye'nin kible tarafındaki hazirede yer alan girişin solundaki kabir ona aittir molla sarıklı şahidesi şudur:

Hive'l-Hayyü'l-Baki / Ziyaretten murad bir duadır / Bugün bana ise yarın sanadır / Reisü'l-meşayih urvetü's- / Salikin kutbü'l-arifin / Selimiye Tekkesi Şeyhi merhum / ve mağfurun-leh Nimetullah / Efendi'nin ruhiçün Fatıha. Sene 1332.

3. Şeyh Ali Behçet Efendi (5 Rebiulevvel 1140 / 22 Ekim 1727 – 7 Cemaziyelevvel 1238 / 20 Ocak 1823). 19. yüzyıl Mevlevî meşrep Nakşilik'in önemli temsilcilerinden olan Behçet Efendi, 22 Ekim 1727'de (5 Rebiulevvel 1140) Konya'da doğdu. Babası Konya ulemasından Ebubekir Efendi'dir. İlk tahsilini babası ve dedesi Hasan Efendi'den aldı. Konya'da devrinin meşhur hocaları Karamanlı Abdullah ve Abdüssamed Efendilerin derslerine iştirak ile icazetlerine nail oldu. Afyonkarahisar Mevlevîhanesi'ne giderek postnişin olan, annesi yoluyla dedeleri, Mevlevî yolunun büyüklerinden Alaeddin Çelebi'den *Mesnevî*, *Mektubat*, *Avarif ve Hikem-i Ataiyye* gibi tasavvuf klasiklerini okudu.

⁵⁶⁴ *Tomar*, v. 33^a. Revnakoğlu hazretin mantığa dair *tarifat ve tasavvurat* üzerine haşiyeleri meşhurdur, der. CSRA, no: 234.

⁵⁶⁵ *Sicill-i Osmani*'de (4/395) de 1239 tarihi verilir.

Muhyiddin Efendi merhumun tekkede medfun olduğunu söylüyorsa da elan hazirede taşı yoktur. Krş. Nazan Kıvrakoğlu, *İstanbul Çiçekçi Camii Haziresi Mezar Taşları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2013).

⁵⁶⁶ Köseoğlu, *100 Tekke*, 246. Tabibzade, Buharalıdır, diyor.

⁵⁶⁷ CSRA, no: 234.

⁵⁶⁸ CSRA, no: 234.

Medrese tahsilini de ikmal ettiğinden kadılık ve naiblik vazifeleri ile farklı şehirlerde bulundu. Nihayet Ankara niyabetinde iken, kendinde vaki olan bazı manevi haller üzerine kadılığı bırakıp tasavvuf yoluna süluk ederek Afyonkarahisar'a avdet etti. Dedesi Alaeddin Çelebi'ye intisap ile yanında çile çıkardı⁵⁶⁹.

Bir müddet sonra şeyhi Alaeddin Çelebi'nin işareti ile Bursa'ya Şeyh Burhaneddin Muhammed Emin Efendi'ye gönderildi. Emin Efendi aslen Kerküklüdür. Bursa'ya sürgün olarak gelmişti⁵⁷⁰. Uzun süre Bursa'da ikamet ettiğinden Bursevî/Bursalı demekle maruftu. Kendisi Hazret-i Abdülkadir Geylanî sülalesinden olup Behçet Efendi'ye Nakşî, Kadirî, Çiştî, Şettarî tariklerinden icazet vermiştir⁵⁷¹.

Emin Efendi ile Behçet Efendi arasında kuvvetli bir bağ kurulmuş, bu ilişki şeyhi olmadığı zaman sair dervişana takaddüm ederek kendisine vekalet edecek düzeye ulaşmıştı⁵⁷².

---

⁵⁶⁹ Vassaf, *Sefîne*, 2/193-4.

Behçet Efendi'nin Mevlevî silsilesi şöyledir: Mehmed Alaeddin Çelebi - Mehmed Arif Çelebi - Sadreddin Çelebi - Destan Çelebi- Abdülhalim Çelebi - Hüseyin Çelebi - Arif Çelebi- İbn-i Bahaeddin Çelebi - Bahaddin Mehmed Çelebi- Ebubekir Çelebi- Ferruh Çelebi -Bostan Çelebi- Ferruh Çelebi- Hüsrev Çelebi- Cemaleddin Çelebi- Adil Çelebi- Arif Çelebi- Emir Alim Çelebi- Adil Çelebi- Mehmed Abdülvahid Çelebi- Mehmed Şemseddin Abid Çelebi - Mehmed Celaeddin Arif Çelebi- Mehmed Bahaddin Sultan Veled - Mehmed Hüsameddin- Hazret-i Pîr Mevlana Celaeddin Rumî kaddesallahu esrarahüm. *CSRA*, no: 234.

⁵⁷⁰ *CSRA*, no: 234.

⁵⁷¹ Vassaf, *Sefîne*, 2/193-4.

Behçet Efendi'nin Nakşî-Müceddidî silsilesi ise şöyledir: Kerkükî Seyyid Mehmed Emin Efendi (Bu zata koca Emin Efendi derler, Bursa'da mukim ve medfundur) - Mehmed Agah Efendi (Galata Mevlevîhanesi'nde medfundur) - **Necarzade Şeyh Mustafa Rızaeddin Nakşibendî (Beşiktaş'taki kendi hangi ahında medfundur)** - Edirnevî Şeyh Mehmed Ali İlmî Efendi (Şöhreti: Arapzade. Edirne'de medfun; *Osmanlı Müellifleri*, 1/127) - **Şeyh Ebu Abdullah Seyyid Mehmed Semerkandî sümme Üsküdarî** (Üsküdar Selimiye Tekkesi karşısında medfundur) - Şeyh Ahmed Cüryanî sümme Mekkî (Yekdest namıyla marufdur. Medine-i Münevvere'de medfundur) – Şeyh Muhammed Masum Sirhindî (Buhara'da medfun) - Şeyh Ahmed Farukî Sirhindî (İmamı Rabbanî – Buhara'da medfun) - Şeyh Muhammed Bakibillah el-Kabilî - Şeyh Haceği Emkenekî - Şeyh Derviş Muhammed Emkenekî Semerkandî -Şeyh Muhammed Zahid Bedahşi - Şeyh Hoca Abdullah Semerkandî - Muhammed Nakşibendî. Kaddesallahu esrarahüm. *CSRA*, no: 234. Emin Efendi pek çok halife yetiştirmiştir. Kendisi ve halifelerinin aslen Nakşî olmalarına rağmen *Mesnevî*'ye özel muhabbetleri vardır. Bu sebeple meclislerinde hep *Mesnevî* okutmuşlardır. Nakşîliğin Mevlana muhabbeti ile meczedildiği bu neş'e İstanbul Nakşî tekkeleri içerisinde *Mesnevîhane* olarak isimlendirilecek hususi mekanlarda da devam ettirilerek Mevlevî kültürünün geniş halk kitleleri ile temasına hizmet edecektir. Behçet Efendi de Mevlevî sikkesi giymesine rağmen Nakşî usulü ile irşad faaliyetini kendi tekkesinde ifa edecektir. Yücer, "Selimiye Tekkesi", 76, 78.

⁵⁷² Emin Efendi'nin diğer muciz dervişleri arasında Hoca Neşet, Vahyî ve Selim efendiler bulunmaktaydı. Bir gün Emin Efendi hazreti yanına çağırıp, vefatı akabinde makamına vekalet etmelerini, İstanbul'dan davet geldiğinden ise icabet etmelerini vasiyet buyurur. Vassaf, *Sefîne*, 2/194.

Emin Efendi'nin müntesiplerinden olup Bursa'da sürgünde olan mazul sadrazam Burdurlu Derviş Mehmed Paşa'nın Sultan II. Mahmud'a (hd. 1808-1839) tavsiyesi üzerine⁵⁷³ İstanbul'a davet edilerek Mevlevî muhibbi III. Selim'in hayır eseri olan Selimiye Tekkesi meşihatına getirildi (1232/1817). Sadece altı yıl süren meşihatı sırasında tekkesinde tefsir, hadis, *Mesnevî* ve *Mektubat-ı İmam Rabbanî* tedris edecek, bu sayede tekkesi medrese-tekke birlikteliğinin en yoğun yaşandığı hususi bir yer haline gelecektir. Behçet Efendi, şahsi karizmasının çekim alanına gire sıradan halktan ulemaya, esnaftan devlet ricaline kadar derviş ve halifeleri ile tekkesine ikbal devrini yaşayacaktır.

II. Mahmud devrinin kudretli pašalarından olan Pertev Paşa tarafından 1834-1835 yılları arasında ihya edilmesi, tekke dahiline bir kütüphane tesisi ve yeni vakıflar ile zenginleştirilmesi bunlardandır.

Behçet Efendi'nin tespit edilen halifeleri şunlardır:

i. Şeyh İbrahim Hayranî bin Muhammed (v. 1259/1843). Kendisinden sonra posta vekalet edecek ardından Tahir Ağa Tekkesi'ne geçecektir.

ii. Şeyh Rıfkı Efendi (v. 1271/1855). Unkapanı Ahmed Buharî Tekkesi'ne şeyh oldu.

iii. Şeyh Hafız Feyzullah Efendi (v.1284/1867). Eyüp Şeyh Murad Efendi Tekkesi'ne şeyh oldu.

iv. Şeyh Ali Uşşakî Efendi. Eyüp'te Şeyhülislam Dergahı'na şeyh oldu.

v. Şeyh Hattat Hüsnü Efendi. Beşir Ağa Dergahı'na şeyh oldu.

vi. Şeyh Hacı Veliyüddin Efendi. v. 1136/1724. Derunî Mehmed Efendi Dergahı'na şeyh oldu. Şeyhinin vekil-i harcı idi.

vii. Halil Sahip Efendi. Sinop'ta Seyyid İbrahim Bilal Tekkesi şeyhidir⁵⁷⁴.

viii. Üsküdarî Şeyh Muhammed Nazîf Efendi.

ix. Müderris Ali Hacı Efendi. Selimiye Tekkesi müderrisi idi.

x. Seyyid Niyazî.

xi. Mehmed Said Pertev Paşa. (v. 1837). Sahib-i Divan, Umur-ı Mülkiye nazırıdır. Edirne'de medfundur. Teberrüken istihlaf olundu.

xii. Hacı Ahmed Hamdi Efendi. Humbarahane Nazırıdır. Tekkesinde şeyhinin yanında medfundur.

⁵⁷³ Revnakoğlu bir yerde tavsiyenin Konya valisi Muhammed Said Paşa tarafından yapıldığını söyler. CSRA, no: 234.

⁵⁷⁴ Bu halifeleri aynı zamanda bir tekkede şeyhlik yapmışlardır.

Kendisine intisap eden devlet adamları arasında **Halet Said Efendi** (v. 1823), Baruthane Nazırı **Mehmed Said Efendi**, Takvimhane-i Amire Nazırı **Şair Lebîb Efendi**; ulemadan **Kethüdazade Mehmed Arif Efendi** (v. 1849), **Şem’î Molla**, **Said Mücib Efendi**, **Seyfullah Efendi**.

Behçet Efendi’nin ilk eşinden Muhammed Hidayetullah, sonraki eşinden Mehmed Rıza isminde iki evladı vardır. *Hulefa ve muhibban-ı haslarından* dördünü (erşed hulefa: Pertev Paşa, İbrahim Hayranî, Ahmed Hamdi ve Rıfkı Efendiler) vefatına yakın toplamış, vefatı akabinde Hayranî Efendi’yi evlatlarına vekil olarak tayin etmiştir.

Umur-ı Mülkiye Nazırı ve zamanın kuvvetli şairlerinden Mehmed Sait Pertev Paşa, Şeyh Ali Behçet Efendi’ye ve dolayısıyla dergaha çok yakın alaka ve sevgisinden ötürü tekkenin güneye bakan yerinde bir kütüphane binası inşa ettirmiştir. Vefatından bir yıl evvel 12 Muharrem 1252’de tarihinde vakfiyesi yazılan kütüphanenin Türkçe, Arapça, Farsça yazma ve basma olarak 872 kitabı vardı. “*Kütüphane yapıldı Hamdullah*” kuruluşuna düşülen tarihtir. Kütüphaneler bir teamül olarak banilerince anılırsa da bu kütüphane daha çok “Selimiye Kütüphanesi” adıyla şöret budur⁵⁷⁵. Kitaplar bugün “Pertev Paşa” kataloğu altında Millet Kütüphanesi’ndedir.

Velud müellif sufilerden olan Behçet Efendi’nin Vassaf’ın bildirdiğine göre tamamı tasavvufi bahislere ait *Risale-i Ubeydiyye-i Nakşibendiyye*, *Behcetü’s-süluk*, *Hadîkatü’l-Abdal*, *Terceme-i Hal-i Rical-i Çiştîyye*, *Risale-i Haliyye ve Ruhaniyye*, *Varidat-ı Kalbiyye* adlı risaleleri, ayrıca bir de divançesi vardır⁵⁷⁶. Bunlardan günümüze ulaşılabilen *Risale-i Ubeydiyye-i Nakşibendiyye*, Yusuf Turan Günaydın tarafından “*Dar Geçitleri Aşmak Ubeydiye Risalesi*” adıyla yayına hazırlanarak basılmıştır⁵⁷⁷.

Celebi ailesine mensup olup çile çıkararak ‘dede’ olan Behçet Efendi’nin Mevlevîliğine Nakşîlik katarak oluşturduğu bu neşe halifeleri vasıtası ile İstanbul’un çeşitli Nakşî tekkelerinde de temsil edilmiş, kentin manevi hayatına dahil edilmiştir.

Akyüzlü, kısa boylu, seyrek, ak sakallı, kaşları çokça, iri, ela gözlü; nafîle ibadete düşkün, rüya tabir etmez, muska yazmaz, hasta okumaz, ölümler için pişirilen yemeklerden yemez, yenmesini müntesiplerine tavsiye etmez, istekli kadınlara teberriken dahi olsa tesbih

⁵⁷⁵ Vassaf, *Sefîne*, 2/195; *CSRA*, no: 234.

⁵⁷⁶ Vassaf, *Sefîne*, 2/196-7. Revnakoğlu’ndan bunlar ilave olarak *Neticetüssülük*, *Sırru’l-Miad* isimli eserlere işaret edilmiştir. *CSRA*, no: 234.

⁵⁷⁷ İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012.

ve zikir vermezmiş⁵⁷⁸. Behçet Efendi kısa süren meşihatının ardından 98 yaşında vefat etmiştir.

Cenaze namazı büyük bir katılım (*ekabir ve eazımdan binlerce halk hazır olduğu halde*) ile Emir Buharî Tekkesi Şeyhi Ferdi Efendi tarafından kıldırılmış, duası Kethüdazade Mehmed Arif Efendi tarafından *gayet muhteremame ve müteessirane bir surette* yapılmış, ardından avlu kapısının sol tarafındaki demir parmaklıklı üzeri açık, hususi türbesine defnedilmiştir⁵⁷⁹.

Behçet Efendi'nin manzumesini halifesi Pertev Paşa'nın inşad eylediği Mevlevî sikkeli görkemli baş taşı kitabesi şudur:

La-mevcude illa Hu / Sahib-i keramatü'd-diniyyetü ve'l-ledüniyye / Cami-i kemalatü'l-Mevleviyyetü ve'n-Nakşibendiyye / Hüccetü's-süluk ve'l-irşad Behcetü'l-aktab / Ve'l-evtad el-merhum el-mebrur eş-Şeyh Ali / Behcet Efendi kuddise sırruhü'l-celî / Ruh-ı şerifleri çün rızaen lillah el-Fatiha.

Ayak taşı kitabesi şudur:

Oku ey Fatiha-han hatime-i tarihin Göçdü da'vetgeh-i didare Cenab-ı Behcet Sene 1238 fi 7 Cemaziyelevvel, İsneyn Mustafa Nuri.

Behçet Efendi'nin kabri ziyaretgah idi. Bu sebeple tekkenin cümle kapısının hemen solunda, türbeye denk gelen niyaz/hacet penceresi üzerinde Yesarîzade'ye ait şu kitabe konuşmuştur:

Türbe-i pak-i Hazreti Behcet / Şüd nümune zî-ravza-i Cennet / Der-ziyaret şud dil-agah / Vakıf-ı feyz-i alem-i vahdet.

4. Behçet Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Hidayetullah Efendi (1227/1812 – 8 Ramazan 1288 / 21 Kasım 1871'den kısa süre evvel⁵⁸⁰). Muhyiddin Efendi'nin, “hocalığı galib, şeyhlik tarafına hissesi yok idiği mervidir (...)” dediği Hidayet Efendi, babasının vefatında 10 yaşlarında idi. Yarım asır gibi hayli uzun süren meşihatının ilk yirmi yılı babasının halifesi İbrahim Hayranî Efendi'nin vekaletinde geçmiştir⁵⁸¹. Hidayetullah Efendi'ye vekalet eden Hayranî Efendi'nin zamanında dergah büyütülüp yeniden

⁵⁷⁸ Vassaf'ın eserinin bir yerinde Pertev Paşa'nın torunu Aziz Bey'in rivayetinde uzun boylu denmiştir. Bkz. *Sefine*, 2/196, 199.

⁵⁷⁹ Pertev Paşa şeyhinin vefatında tarih söylemiştir:

Oku ey Fatiha han hatme-i tarihini / Göçtü davetle didara Cenab-ı Behçet. Sene 1238. CSRA, no: 234.

Vassaf vefatı için sehven 2 Cemaziyelevvel 1238 demiştir. Krş. *Sefine*, 2/195.

⁵⁸⁰ Krş. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/291.

⁵⁸¹ Vassaf, *Sefine*, 2/212.

yaptırılmıştır. Bunların arasında dikkate şayan olanlar da vardır. Mesela tevhidhanenin arkasında nezr-i Mevlana'ya göre tam 18 hücre yapılmıştı. Her birinde bir derviş bir de molla yaşardı. Sabah namazından bir buçuk saat kadar önce tevhidhanede yapılan zikre hücredeki dervişler birlikte talebenin de iştiraki zaruri tutulurdu. Ve yine duha namazı vaktinden biraz sonra tekkenin müderrisleri tarafından verilecek cami derslerine de hücrede yatan bütün dervişler, softalar ile birlikte devam etmeye mecbur edilmişlerdi. (...) Bu suretle iki ezeli sınıf bir araya gelmekle iki tarafında nefs-i emaresi ıslah edilmiş oluyor (...) ⁵⁸².

Hidayet Efendi'nin daha çok ilim tahsili ile geçirdiği bu devirde küçük kardeş Mehmed Rıza Efendi ⁵⁸³ tekkedeki hayatından sıkılmaktadır. Dergahtaki varlığı ve yokluğunun eşit (*ademim ile vücudum müsavi*) olduğundan bahisle işe yaramamaktan (*bu halde kalmaklığım adem-i feyzi havi*) şikayetçidir ve kendine tekke dışında uygun bir kalemde hocalık talep etmektedir ⁵⁸⁴. Nihayet *gayet zeki ve tahsili ilerlemiş, şiir ve inşâ'da yed-i tula sahibi* ⁵⁸⁵ Rıza Efendi devlet nazarında da *erbab-ı hüner ve istidaddan* addolunduğundan, Mekteb-i Maarif-i Adliye'de uygun bir kalemde memuriyete tayin edilir ⁵⁸⁶.

Rıza Efendi bu vazifede istihdamından aldığı güçten midir, boş kalmanın verdiği fırsattan mıdır bilinmez bir ara dergahı idare etme hevesine kapılarak Hayranî Efendi'yi taciz etmeye başlamıştır. Bu duruma, şeyhine olan hürmetinden ötürü uzun süre tahammül eden Hayranî Efendi nihayet bir gün dayanamayarak Rıza Efendi'ye hitaben:

-Pederinizin nimet ve himmetini görmüş olduğuma ve üzerimde büyük hakkı bulunduğu binaen sabrediyor isem de, Hak razı olmadı. Pek acıyarak söylerim ki, kendinize yazık ettiniz, deyip odadan çıkar.

Bu olaydan sonra cinnet geçiren Rıza Efendi, bir gece yarısı kimsenin haberi olmadığı bir anda minareye çıkıp intihar eder (23 Rebiulevvel 1257 / 15 Mayıs 1841) ⁵⁸⁷.

---

⁵⁸² CSRA, no: 234.

⁵⁸³ Vassaf bu oğlu Ali Rıza diye verir. Krş. *Sefine*, 2/197. Çalışmamızda kullandığımız tüm vesikalarda ismi Mehmed Rıza/Rızaeddin'dir. Mesela İki kardeş (Mehmed Hidayetullah ve Mehmed Rızaeddin) babalarının vefatı akabinde caminin ücretsiz (*ber vech-i hasbî*) hitabet cihetini müşterek talep edeceklerdir. Tevcih talepleri üzerine 11 Cemaziyelevvel 1238'de uygun görülmüştür. BOA, C. EV. Nr. 440/22274.

⁵⁸⁴ BOA, A. MKT. Nr. 2392/99'dan aktaran Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 208.

⁵⁸⁵ Vassaf, *Sefine*, 2/200. Hatta kendini ispat etmek için padişaha bir kaside dahi sunmuştur. BOA, A. MKT. Nr. 2343/84'tan aktaran Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 208.

⁵⁸⁶ BOA, HAT. Nr. 1590/41.

⁵⁸⁷ Vassaf, *Sefine*, 2/200. Rıza Efendi pederinin yanında defnedilmiştir.

Hayranî Efendi, 1843 yılında Tahir Ağa Tekkesi meşihatı boşalınca Şeyhülislam Mekkîzade Asım Efendi'nin tensibiyle bu tekkeye atanmış, ancak müridinin tekkesinden ayrılmanın verdiği şiddetli hüznü ile önce hastalanmış, altı ay sonra da vefat etmiştir. Vefatında şeyhinin türbesi ile uzun süre hizmet ettiği kütüphanenin güney doğu tarafına defnedilmiştir⁵⁸⁸. Hayranî Efendi'nin 1844 (1260) tarihli tarikat sikkeli şahide şudur:

*Ecille-i meşayih-i Nakşibendiyye'den Kutbül / arifin merhum Behcet Efendi
hazretlerinin / Hulefasından Asitane-i Aliyye'den Tahir / Ağa Hankâhı'nda
seccade-nişin-i / Meşihat olan umde-i ashab-ı irfan / Ve zübde-i erbab-ı zühd ü
ittikan merhum / Ve mağfurun-leh Şeyh İbrahim Hayranî / Efendi'nin ruhiçün
lillahi'l-Fatiha. Sene 1260.*

1850 yılına geldiğimizde şayan-ı atıfet-seniyye olup sülale-i tahireden addedilen Mehmed Hidayetullah Efendi'nin geniş ailesi (*kesiru'l-iyal*) ile tekkesinin fukara ve dervişanın çokluğundan ötürü aylık 250 kuruş, yıllık 500 kuruş kisve bahası ve aylık altı kıyye zeytinyağı tahsisi kafi gelmemeye başladığını öğreniyoruz. Hidayetullah Efendi, öncekinin bir misli yahut daha azı veya fazlası ile arttırılmasını istemiştir. Evkaf Nazırı'nca Meclis-i Vala'ya havale edilen, Meclis'in de eski maaşına 150 kuruş zammı uygun gördüğü talep, 26 Mart 1850 (12 Cemaziyelevvel 1266) tarihinde Sadrazam tarafından arz edilmiş, 3 gün sonra Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından onaylanmıştır⁵⁸⁹.

Edincik Kazası eski Voyvodası merhum Abdülaziz Ağa'nın, gelirini Selimiye Dergahı ile Unkapanı'ndaki Şeyh Ahmed Buharî Dergahı'na vakfettiği Edincik Kasabası'ndaki değirmen ve bağ vesaire Haziran 1852'den geçerli olmak üzere her yıl için 4.500 kuruştan 5 yıllığına Bergamalı Kirkos ile Balıkesirli Nikosa kiralanmıştır. Adı geçen şahıslar Haziran 1854 sonuna kadar iki senelik icar bedeli olan 9.000 kuruştan 2.000 kuruşu Selimiye Dergahı'na, 1.500 kuruşu da Ahmed Buharî Dergahı'na teslim ettiği halde, kalan 5.500 kuruş defalarca (*hezar defa*) talep edilmesine rağmen ödememişlerdir. 1854 yılında, Selimiye'de Şeyh Hidayet Efendi damadı Mahmud Efendi'yi, Buharî Tekkesi Şeyhi Rıfki Efendi (v. 1855) de Şeyh Osman Efendi'yi meseleyi yerinde tetkik etmek üzere seçmişler, dervişlerin işlerine kolaylık gösterilmesi Sadrazam'dan Erdek Kaymakamı'na hitaben bir emirname yazmasını istemişlerdir⁵⁹⁰.

⁵⁸⁸ Vassaf, *Sefine*, 2/212.

⁵⁸⁹ BOA, İ. MVL. Nr. 164/4822.

⁵⁹⁰ BOA, A. DVN. Nr. 97/26.

Meseleyi Meclis-i Vala'ya havale eden Evkaf Nezareti takririnde, her iki tekke şeyhince beş sene müddetle kiraladıkları mahallin, yapılan kontrat gereği kira bedelini ödemeyen iki zimmîden tahsilde güçlük yaşandığı, kontratın feshiyle, aynı fiyata isteyen bir başkasına ihalesini istemiştir⁵⁹¹.

Asaleten 30 yıla yakın şeyhlik yapan Hidayet Efendi vefatında babasının yanına defnedilmiştir. Babasının halifesi şair Pertev Paşa inşad ettiği babası gibi Mevlevî sikkeli kitabesi şudur:

*Hüve'l-Baki / Varis-i feyz-i cenab-ı Pîr Behçet bundadır / Tac-ı nakş-ara-yı
erbab-ı tarikat bundadır / Şeyh-i kâmil, merd-i vasıl, arif ü agah-ı dil / Nüşa-i
mecmua-yı ders-i hakikat bundadır / Emr-i hakla ruh-ı paki Adn'î kıldı aşıyan
/ Fatihahan ol, gel ey derviş himmet bundadır / Salikânı haşre dek olsun İlahî
müstefiz / Feyz-i ruhaniyyetinden kim saadet bundadır / Yazdı **Pertev** bu
mücevher beyt ile tarihini / Hizmeti makbul ola ümmid ü niyyet bundadır /
Medfen-i pakın ziyaret eylesün erbab-ı dil / Gevher-i gencine-i nur-ı **Hidayet**
bundadır. Sene 1288.*

Hidayet Efendi'nin meşihatı zamanında hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 202) 29. Merkez olan tekkede oğlu Said Efendi dahil, çoğu derviş toplam 19 erkek ikamet etmektedir⁵⁹². 1885'te ise bu durum 2 eksik ile 17 erkek ile 5 kadın şeklinde kayda geçmiştir⁵⁹³.

5. Hidayet Efendi'nin oğlu Mehmed Said Efendi (1260/1844 – 8 Ramazan 1313 / 22 Şubat 1896 Pazar). Babasının vefatı üzerine 21 Kasım 1871'de (8 Ramazan 1288) 28 yaşında iken posta oturmuştur⁵⁹⁴. Tekke, Said Efendi'nin meşihatı zamanında, 1858 yılında merhum Pertev Paşa'nın inşa ettiği kütüphane ile kütüphane görevlisinin (*hafız-ı kütüb*) meşrutahanesi tamire muhtaç hale gelmiş, tamir işi yapılan keşfi uyarınca 16.000 kuruşa

⁵⁹¹ BOA, MVL. Nr. 344/7 (21 Cemaziyevvel 1271 / 9 Şubat 1855). İlgili arşivde vesikalar burada bitiyor. Sürecin devamı tespit edilememiştir.

Hemen aynı yıl Behçet Efendi'nin ailesine ait olan tahsisat da bir süredir ödenmemektedir. Merhumun familyasının tahsisatın eskiden olduğu gibi (*kemakan*) ödenmesini istedikleri arzuhalleri üzerine Sadaret gereğini 9 Haziran 1855'te (23 Ramazan 1271) Evkaf'a havale etmiştir. BOA, A. MKT. NZD. Nr. 151/12.

Said Efendi Bergama'ya tabii Kozan nahiyesinde bulunan Esmâ Sultan'ın vakıf arazisinin dergaha meşrut palamutluk hasılatının bir süredir tahsil edilemediğinden bahisle gerekli girişimlerde bulunmuştur. BOA, DH.MKT. Nr. 262/75 (17 Muharrem 1312 / 8 Temmuz 1310 / 20 Temmuz 1894). Bu girişimin de akibeti takip edilememiştir.

⁵⁹² Galitekin, *Osmanlı*, 368-9.

⁵⁹³ *Nüfus-ı Millî*, no: 225.

⁵⁹⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/291.

Sivaslı Mardiros Kalfa'ya ihale edilmiştir. Meclis-i Vala'da, tamiratın, **vakıf gelirlerince tesviye edilememesine** rağmen geciktirilmesinin ileride daha fazla masrafa yol açacağından ötürü, bir an evvel başlanması gerektiği kanaatine varılmıştır (7 Cemaziyelevvel 1275 / 9 Aralık 1858). Sadrazamın 13 Aralık'ta (7 Cemaziyelevvel) sultana arz ettiği tamir talebi bir gün sonra onaylanmıştır⁵⁹⁵.

Beş yıl sonra da dergahın eskiyen bazı yerlerinin tamiri için girişim başlatılmıştır. Evkaf'ın 22 Aralık 1863 (11 Recep 1280) tarihinde Meclis-i Vala'ya havale ettiği takririnde, tamir işinin geciktirilmesinin ileride daha fazla masrafı gerektireceğinden bahisle tamirin keşfi olan 60.000 kuruş masrafla Dimitri Kalfa'ya, nezaret işinin de şeyhine havalesinin uygun görüldüğü belirtilmiştir. Meclis'in 10 Ocak 1864 (30 Recep) tarihli toplantısında uygun görülen tamir işi, 14 Ocak'ta sultana arz edilmiş, gerekli irade-i seniyye bir gün sonra sadır olmuştur⁵⁹⁶.

Bir sonraki tamirat yazışmaları 1885 yılına ait olup bu defa tamiri istenen bölüm kütüphanenin ikinci kütüphanecisine (*hafız-ı kütüb*) tahsis edilen meşrutahanesidir. Şehremaneti'nce yaptırılan keşfe göre tamir için 13.640 kuruşa ihtiyaç vardır. Gerekli meblağın *vakfına masraf kaydolunmak* üzere Evkaf Hazinesi'nden karşılanmasını ihtiva eden Evkaf Nazırı'nın 23 Kasım 1885 (15 Safer 1303) tarihli tamir talebi Şura-yı Devlet'çe uygun görülmüş (7 Aralık 1885), 16 Aralık 1885'te Sultan'a arz edilmiş, iki gün sonra onaylanmıştır⁵⁹⁷.

Said Efendi 1877-8 – 1887-8 (1294-1304) yılları arasında 10 Meclis-i Meşayih azalığı yapmış⁵⁹⁸, tekkesinin imar ve ihyasında gösterdiği gayret kadar mevkuf/meşrut hasilatın tekkesine kazandırılmasında da gayretlerde bulunmuştur.

Said Efendi'nin tespit edebildiğimiz halifelerinden biri **Seyyid Mehmed Cemaleddin Efendi**'dir. Kendisine hilafet vermek için Meclis-i Meşayih'e başvurmuş, beklediği izin 8 Ocak 1884'te (9 Rebiülevvel 1301) çıkmıştır⁵⁹⁹.

---

⁵⁹⁵ BOA, MVL. Nr. 813/9; İ. MVL. Nr. 409/17803.

⁵⁹⁶ BOA, İ. MVL. Nr. 500/22626. Selimiye Tekkesi sultan binası olmak itibarıyla sairlerinden daha şanslıdır. Nitekim yazışmalarda 60.000 kuruş gibi hayli yüksek meblağın nereden karşılanacağına (*tesviyesi*) açıkça değinilmemesi bundandır.

⁵⁹⁷ BOA, İ. ŞD. Nr. 78/4599.

⁵⁹⁸ Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 53. Said Efendi'nin idaresindeki tekkenin pişkademi Halidî meşayihinden Hasan Hüsnü Efendi Meclis-i Meşayih azalığı için müracaat etmişse de Meclis, azalıkta bulunacak zatın berat-ı ali ile bir tekkede şeyh olması gerektiğini, isteklinin tekke-nişin olmayıp *ketebeden* bulunduğu, ayrıca aza sayısının da kafi olduğundan talebin kabul edilemeyeceğini bildirir. MMA, Defter/Sayfa no: 1770/62 (3 Rebiülevvel 1308 / 17 Ekim 1890).

⁵⁹⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66^m.

Said Efendi, çeyrek asır süren meşihatının ardından vefatında babasının yanına defnedilmiştir. Mevlevî sikkeli kitabesi şudur:

*Kaşif-i esrar-ı kayyumi, kıdvetü'l-muhakkin / Cenab-ı Mevlana Mehmed
Celaleddin-i Rumî kuddise sırruhü'd-deymumî / Efendimizin sülale-i
tahirelerinden pîr-i / Destgâr-i salikin ve mukteda-yı müridin / Hazreti **Hace Ali
Behcet el-Konevî** Efendimiz / Hazretlerinin hafid-i fezail medidi / Ve bu Hankâh-
ı feyz-penahın seccade / Nişin-i irşadı fazıl-ı nihrir mürşid-i / Şehir eş-Şeyh es-
Seyyid Mehmed Said Efendi / en-Nakşibendî merhumun aramgah-ı /
manevisidir. Sene 1313 fî 8 Ramazan.*

6. Said Efendi'nin büyük oğlu **Şeyh Hafız Mehmed Kemal (Kemaleddin) Efendi** (v. 1949). Babasının vefatı üzerine talep ettiği meşihatın tevcihi, iktidarı *imtihan ile* anlaşılması üzerine Cihat Nizamnamesi'nin 1. maddesine göre diğer kardeşi Mehmed Hüsameddin Efendi'yi dergahta iskan ve iâşe ettirmek şartıyla 4 Nisan 1896'da (20 Şevval 1313) tensip edilmiştir⁶⁰⁰. Kemal Efendi'nin meşihatı herhangi bir problem olmadan başlamışsa da öyle devam etmemiştir.

1902'yılıının ilk çeyreğinde dergahın hademesine ait tahsisatı suistimal etmesi ile başlayan süreç⁶⁰¹, ilerleyen yıllarda galiz küfür (*fedahat-i lisan*) ile yargılanmasına⁶⁰², nihayet kardeşi Hüsameddin Efendi ile bir olup dergahta *birtakım uygunsuz eşhası toplayarak işret ve enva-ı fuhşiyat ile me'luf olub muhasesat-ı vakfiyyeyi mâvudia-lehin gayrıya sarf-ı istihlak* eylediklerinden ötürü dergahtan çıkarılmaları nihayete erecektir⁶⁰³.

Üsküdar Mutasarrıflığı, 22 Ağustos 1908 (25 Recep 1326) tarihinde Zaptiye Nezareti'ne hitaben kaleme aldığı tezkiresinde, şikayetleri haklı bularak, adı geçenlerin tekkede kalmalarını sakıncalı görmüş, adı geçenden ya şeyhliği alınmasını ya da halini ıslaha kadar dergahtan uzaklaştırılmasını istemiştir⁶⁰⁴.

Üsküdar Mutasarrıflığı ile mahalle halkının verdiği evrak ve resmi yazışmaları inceleyen Meclis-i Meşayih Şeyh Kemal Efendi'nin *akaid-i diniyyeye müteallik eden su-i*

⁶⁰⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/291. Tekkenin şeyhe mahsus tahsisatı (*muhassas muayyenat ve taamiyesinin*) müracaatı üzerine 30 Mayıs'ta uhdesine tevcih olunmuştur. MMA, Defter/Sayfa no: 1772/71. Ayrıca bkz. Defter Sayfa no: 1772/81.

Meşihat beratı 15 ay sonra 8 Temmuz 1897'de (7 Safer 1315) tevcih edilecektir. MMA, Defter/Sayfa no: 1736/125.

⁶⁰¹ BOA, ŞD. Nr. 158/49; ŞD. Nr. 3015/8.

⁶⁰² MMA, Defter/Sayfa no: 1776/22 (15 Şevval 1324 / 2 Aralık 1906).

⁶⁰³ BOA, ZB. Nr. 336/58; Nr. 350/146 (r. 11 Ağustos 1324 / 24 Ağustos 1908).

⁶⁰⁴ BOA, ZB. Nr. 83/40.

hal ve harekatı ve sair fısık u fücuru karşısında meşihatta bekasının şer'an ve kanunen uygun olmadığından azil talebi ile konuyu 6 Eylül 1908'de (9 Şaban 1326) Evkaf-ı Hümayun Nezareti Teftiş Mahkemesi'ne havale etmiştir. Netice hasıl olmayınca 8 Kasım (13 Şevval) ve 26 Aralık'ta (2 Zilhicce) tekraren hatırlatmışsa da henüz netice alamadığından bu meselenin sessizlik ile geçiştirilmesinin mahzurundan ötürü azil meselesini yaklaşık bir yıl sonra *yeniden* 7 Temmuz 1909'da (18 Cemaziyelahir 1327) Evkaf Nezareti'ne havale etmiştir⁶⁰⁵.

Konu Üsküdar Mutasarrıflığına da yakından takip edilmektedir. Nitekim Mutasarrıflığın 16 Temmuz (27 Cemaziyelahir) tarihli tezkiresinde meşihat cihetinin ilgilinin uhdesinden refi talebi tekrar edilmiştir. Meclis de Kemal Efendi'nin meşihata *gayr-i layık olan su-i hal ve harekatı* ve kardeşi Hüsameddin Efendi'nin *redaet-i ahvali* evvelce de gerek mezkur Üsküdar Mutasarrıflığından ve gerek ahali tarafından vuku bulan ihbari şikayetlerin Teftiş Mahkemesi'ne havale edilip, arkası bırakılmayarak 3-4 defa da tekiden hatırlatılmasına rağmen netice alınamadığı meselenin hızlandırılması *tekraren* talep edilmiştir⁶⁰⁶.

Azil ilk şikayetin üzerinden yaklaşık 10 yıla yakın bir sürenin sonunda 19 Ekim 1911'de (25 Şevval 1329) gerçekleşir⁶⁰⁷. Aynı ayın sonunda *İkdam Gazetesi*'nde (7 Zilkade 1329 / 17 Teşrinievvel 1327 / 30 Ekim 1911 Pazartesi) azil haberine ve müstakbel şeyhin hususiyetlerine dair bir haber çıkar⁶⁰⁸:

Su-i istimalatından dolayı Selimiye şeyhi Mahkeme-i Evkaf'ça azledilerek yerine meşrut-ı vâkıf mucibince ilm-i tefsir, hadis-i şerifde yed-i tula sahibi bir zatın tayini hususunun ders vekaletine işar edildiği istihbar kılınmıştı.

Kemal Efendi'nin meşihatı azline kadar 15 yıl sürmüştür. Vefatında nereye defnedildiğini tespit edemedik.

7. Kemal Efendi'nin küçük oğlu Şeyh Mehmed Hidayet Efendi (1291/1874-5 – 1925'ten sonra). Babasının azli sonrası yaşının küçüklüğünden ötürü meşihat Esad Erbilî Efendi'nin niyabeti ile tevcih edilmiş, böylece tekke Nakşîlik'in Müceddidî kolundan Halidî

---

⁶⁰⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/81.

⁶⁰⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/70.

⁶⁰⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/125. Tekkelere her kurban bayramı öncesi şeyhinin mührünü ihtiva eden makbuz karşılığı kurbanlık dağıtmak adetten idi. Arşivde tesadüf ettiğimiz 26 Şubat 1904'ten (9 Zilhicce 1321) 2 Ocak 1909'a (9 Zilhicce 1326) kadar olanlarında makbuzlarda tekke şeyhinin mührü değil isimsiz "Selimiye Dergahı Postnişini" mührü basılmıştır. BOA, TS. MA. e. Nr. 303/4.

⁶⁰⁸ İlgili gazeteden aktaran CSRA, no: 234.

koluna geçmiştir. Selimiye Tekkesi sair tekkelerden farklı olarak tekke-medrese birlikteliğinin özel numunelerinden biridir. Esad Efendi de buraya hususi günlerinde ayin icrasının yanında şart-ı vâkıf ve Meclis-i Meşayih'in talimatı mucebince her gün tefsir, hadis ve ulum-ı sairenin tedrisini taahhüt ederek vekil tayin edilmişti. Ancak 1912 yılının son çeyreğinde dergah halifeleri ile müntesiplerinin bir buçuk aydan beri dergahın mescidinde tedris vazifesinin ifa edilmediği gibi bir gün dergahta bulunmayıp hizmeti terk ettiğinden bahisle Evkaf-ı Hümayun Nezareti ile tekkeye günlük 80 ekmek (*nan-ı aziz*) tahsis eden Bahriye Nezareti'ne -dergahta hizmet olunmadığından kesilmesi için talep ve- şikayette bulunur. Her iki nezaret de incelenmesi için Meclis'e havale ettiği şikayet üzerine Meclis tarafsızca (*bi-taraf*) tahkik edilmesi için tahkik işini 9 Kasım'da (29 Zilkade 1330 / 27 Teşrinievvel 1328) Üsküdar Kadılığına havale etmiş⁶⁰⁹, kendisi de neticesi henüz gelmeden Esad Efendi'yi de 1 Şubat 1913 (19 Kanunisani 1328) Cumartesi günü saat 7.30'da hazır bulunması için Meclis'e davet etmiştir⁶¹⁰.

Üsküdar Kadılığınca yapılan tahkikatta Esad Efendi'nin ancak haftada iki defa dergaha gelip icra-yı ayin-i tarikat eylediği, müddeilerin iddialarının sabit olduğu neticesine varılmıştır. Meclis de neticeyi 1 Mart 1913'te (23 Rebiülevvel 1331 / 16 Şubat 1328) Evkaf Nezareti'ne irsal etmiştir⁶¹¹.

Esad Efendi, bu baskılar üzerine, bir süre sonra istifa eder. Şeyh vekaletine şeyhülislamın işaretleri ile *erbab-ı ilm u salahdan* liyakati imtihan ile sabit oğlu Vezir Dergahı şeyh-i sabıkı Şeyh Ali Efendi tayin edilir (10 Şevval 1332 / 19 Ağustos 1330 / 1 Eylül 1914)⁶¹².

Bu dönemde dergah bir ara asker iskanına tahsis edilmiş, bu sebeple tahsisatları kesilmişti. 1914 yılı sonlarında Meclis-i Meşayih muayene memuru İstanbul Evkaf müdüriyeti müfettişi Osman Bey tarafından yapılan tahkikat neticesinde dergahın hücrelerinin tahliye edilmiş, içlerinde *ifa-yı vazife ve itam-ı taam edilmekte* olduğu

---

⁶⁰⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/232.

⁶¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/352 (17 Safer 1331 / 13 Kanunisani 1328 / 26 Ocak 1913).

⁶¹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/239. Bu arada gelişmeleri soran Bahriye Nezareti'ne tahkikat neticesinden bahsedip gereğinin Evkaf-ı Hümayun'a iletildiği haber verilecektir. MMA, Defter/Sayfa no: 1735/244 (3 Rebiulahir 1331 / 26 Şubat 1328 / 11 Mart 1913).

⁶¹² MMA, Defter/Sayfa no: 1737/76, 162.

Bu süreçte vekalet talip olan ismi kaydedilmeyen birine meşihatın boş olmadığı yanıtı verilmiştir. Defter no: 1737/59 (5 Zilkade 1332 / 13 Eylül 1330 / 26 Eylül 1914).

anlaşılması, bu sebeple kesilen tahsisatın eskiden olduğunu gibi verilmesi istenmiştir (23 Muharrem 1333 / 11 Aralık 1914)⁶¹³.

Ali Efendi'nin tekkedeki vekaleti Bayrampaşa Tekkesi şeyhliğine tayinine kadar yaklaşık 2 yıl sürecektir. Ali Efendi'nin vekaletinden el çekmesi üzerine 8 Ağustos 1916'da (8 Şevval 1334 / 26 Temmuz 1332) toplanan Meclis, Hidayet Efendi'nin 30 yaşını tamamlayıp iktidarı kesb (*30 yaşını ikmalî ve kesb-i iktidar*) edinceye ve vâkıfın şartlarını tamamıyla icraya itina etmek kaydıyla *malum olan fazl u kemali ciheti* ile naib-i sabık Esad Efendi'nin yeniden vekalet tevcihini tensip eder⁶¹⁴.

Lakin 1919 yılı ortalarına geldiğimizde asker işgalinden kurtarılan tekkenin sürekli ikamet eden şeyhi ve bekçisi olmadığından, bu defa yaramaz kimselere mesken (*esafil ve eşhas-ı şerireye melce*) olduğunu şahit oluyoruz. Şeyh Naibi Kelamî Dergahı Şeyhi Mehmed Esad Efendi de orada değil, İstanbul'da tekkesinde ikamet etmektedir. Durumu kabul edilemez gören Meclis Esad Efendi'nin *yeniden* azlini teklif edip hemen bir bekçi ile münasib bir naib aramaya başlar (19 Ramazan 1337 / 18 Haziran 1919)⁶¹⁵.

Meclis'e göre aranan kişi Meclis-i Meşayih reisi Mehmed Tefik Efendi'dir. 3 hafta sonraki 9 Temmuz (10 Şevval) tarihli oturumunda mazul Esad Efendi yerine vâkıfın vakfiyesinde yazılı olan *fazıl ve müttaki ve kâmil-i süluk-ı Nakşibendiyye ile mevsuf* şartlarını taşıyan Tefik Efendi adı geçen vasıflara tamamen haiz ve meşihat vazifesine gerektiği gibi (*kema hiye hakkihe*) ifaya kadir bir kimse olarak şeyhülislama arz edilir⁶¹⁶.

Ancak Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi⁶¹⁷ Meclis'in şeyh naibi Esad Efendi'nin azlolunduğuna dair Meclis müzekkiresi üzerine düştüğü (*zahrına keşide buyrulan*) 3 Eylül (7 Zilhicce) tarihli *işaret-i aliyyesi* ile⁶¹⁸ "*Hankâh-ı mezkur şeyh naibi Esad Efendi hasbe'l-*

---

⁶¹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/105.

⁶¹⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/125.

⁶¹⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/54^a, 54^b; Defter/Sayfa no: 1741/66, 62; Defter/Sayfa no: 1742/59.

⁶¹⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/79; Defter/Sayfa no: 1755/68^a.

Bu arada Seyyid Baba Dergahı Şeyhi Zühdü Efendi münhal naipliğin uhdesine tevcihi için Meclis'e müracaat edecektir. MMA, Defter/Sayfa no: 1755/60^a (10 Şevval 1337 / 14 Temmuz 1335 / 14 Temmuz 1919).

⁶¹⁷ Bu dönem Anadolu'da milli mücadelenin başladığı İstanbul'da da kargaşanın hakim olduğu bir dönemdir. Sabri Efendi'nin halefi Said Efendi'nin hemşehrisi Erbilli İbrahim Efendi'nin şeyhülislamlığı 2 Ekim 1919'da başlayacaktır. Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Mustafa Sabri Efendi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/350-3; Mehmed İpşirli-Kemal Beydili, "İbrahim Efendi, Haydarzade", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/297-8.

⁶¹⁸ İşaret-i aliyye, şeyhülislamın yetki alanına giren karar ve icraatını sadrazama teklif ederken kullanılan kalıp ifadedir. Mehmed İpşirli, "İşaret-i Aliyye", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 28/423-4.

icab ibka edilerek bu babda Meclis 'çe evvel ve ahir ittihaz olunan mukarrerat şimdilik tehir edilmiş olmakla ona göre muamele-i mukteziye ifa olunmak üzere Meclis-i mezkure'' diyerek her türden teşebbüsü durdurmuştur⁶¹⁹.

Tekkenin meşihatı Hidayet Efendi'nin üzerinde Esad Efendi'nin vekaleti ile hitama erecektir⁶²⁰. Yazışmalara bakılırsa Esad Efendi tekkeye hiç yerleşmemiştir. Hatta 1922 yılında fakr u zaruretinden ötürü Şeyh Reşid Efendi adında biri dergahın müştemilatından bir hanede ailesi ile ikamet etmektedir. Esad Efendi bu aileyi haneden çıkarmak istemiş (*şeyh vekili tarafından ihraçlarına teşebbüs edildiğinden*) Küçük (*sagir*) Hidayet Efendi başta olmak üzere bir kısım zevat bu teşebbüsün durdurulması için Meclis'e müracaat etmiştir. Meclis 16 Ağustos'ta (22 Zilhicce 1340 / 16 Ağustos 1338) hem Esad Efendi'yi ikamet ettiği Odabaşı Kelamî Dergahı postnişinliğine, hem de Men-i Tecavüz Komisyonu Riyaseti'ne yazdığı müzekkirede uygun bir yer bulunana kadar Reşid Efendi'nin bir süre daha dergahta ikametine izin verilmesini istemiştir⁶²¹. Meclis'in konu hakkında son girişimi iki ay sonra 16 Ekim (24 Safer 1341 / 16 Teşrinievvel 1338) tarihli müzekkiresinde, hala uygun bir yer bulunamadığından Reşid Efendi'nin ikametine müsaade edilmesi yönündedir. Sonraki tarihlerde bu yazışmaların kesilmesi tahliyenin gerçekleştiğine yorulabilir.

Meşihatın kendisinde olduğu Hidayet Efendi'nin durumu tespit edilememiştir.

Hidayet Efendi'ye vekalet eden, Fatih Uzunyusuf Mahallesi'ndeki Kadirî Kelamî Tekkesi'nin şeyhi olan Esad Efendi 1848 (1264) yılında Erbil'de doğmuş, dedesi Erbil ulemasından Hazret-i Halid-i Bağdadî'nin hulefasından Şeyh Hidayetullah, babası Erbil'deki Hankâh-ı Halidiyye'nin postnişini Şeyh Mehmed Said Efendi'dir. Medrese tahsilini Erbil'de tamamlamış, 23 yaşında (1287/1870) Şeyh Taha Harirî'den Nakşî icazeti almıştır. Hac dönüşü şeyhinin vefatını öğrenmesi üzerine İstanbul'a hicret etmiştir. İlk Cağaloğlu'nda Beşir Ağa Dergâhı'nda bir süre misafir olarak kalmış, Fatih Camii'nde *Hafız Divanı* okutmuştur. II. Abdülhamid'in damadı Halid Paşa'nın delaleti ile saraya girme fırsatı bulmuş, bilahare Meclis-i Meşayih üyeliğine tayin edilmiştir. Kendisine uygun bir tekke arayan Esad Efendi

---

⁶¹⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1741/38; Defter/Sayfa no: 1755/73^b.

⁶²⁰ *1341 Defteri*, no:182. Artık yeni bir vekil aramayan Meclis artık tekkedeki diğer vazifelilerin azil ve tayinlerine bakmakta, bunların bir kısmında Esad Efendi'nin tercihlerini nazar-ı itibara almaktadır. MMA, Defter/Sayfa no: 1741/13; Defter/Sayfa no: 1744/77, 139, 205; Defter/Sayfa no: 1745/28, 186; Defter/Sayfa no: 1746/96, 101; Defter/Sayfa no: 1747/55, 124, 128, 143, 257; Defter/Sayfa 1757/51^b, 52^a.

⁶²¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/227, 228;

Bu talep 20 Eylül'de (27 Muharrem 1341 / 20 Eylül 1338) bu defa Evkaf-ı Hümayun Nezareti Mebani-i Hayriye Müdüriyetine iletilmiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1747/42.

o sıralar boş olan Şehremini'ndeki Kelamî Dergahı'na talip olmuştur. Posta oturmak için gerekli Kadirî hilafetini Seyyid Abdülhamid er-Rifkanî'den almıştır (1295/1878).

Kelamî Dergahı'ndaki şeyhliği sırasında geniş bir çevreye hitap etme fırsatını yakalamıştır. Bu ilgi Sultan Abdülhamid'in de dikkatini çekmiş olmalı ki, 1900'de Erbil'e sürülmüştür. 1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanına kadar 8 yıl sürecek bu sürgüne Esad Efendi de anlam verememiş olmalı ki, 5 Haziran 1914 (r. 23 Mayıs 1332) tarihli oto biyografisinde "Hakan-ı sabık zamanında 1316 Rumi tarihinde anlaşılamayan bir sebebe mebni Erbil kazasına sıla-i Rahim namıyla gönderildim. İlan-ı Meşrutiyet'i müteakip tekrar Dersaadet'e avdet ettim", diyecektir⁶²².

Esad Efendi'nin Selimiye Tekkesi'ndeki birinci şeyh vekaleti 1900 yılındaki sürgününe kadar devam etmiştir. İstanbul'a dönüşünde II. Meşrutiyet'in özgürlük ortamında gelişen cemiyet kurma faaliyetlerine iştirak ederek *Cemiyet-i Sufiyye*'nin kuruluş çalışmalarına öncülük etmiş, nihayet Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin ilk reisliğini yaptığı cemiyetin ikinci reisliğini ifa etmiştir. Yine bu dönemde ilkin *Meclis-i Meşayih* azalığı, ardından da başkanlığı ile (reisliğe tayin tarihi 18 Mayıs 1914) İstanbul'un tasavvufi hayatında derin izler bırakacaktır.

Selimiye Tekkesi'ndeki şeyh vekaletine yeniden atanan Esad Efendi, bu vazifeyi oğlu Ali Efendi'ye devredecek, 1925'ten sonra Erenköy Kazasker'deki evinde inzivaya çekilecektir. Gözetim altında tutulduğu bu dönemde 3 Aralık 1930'daki düzmece Menemen hadisesinin azmettiricisi olarak idam talebi ile yargılanacaktır. İlerlemiş yaşı sebebiyle cezası müebbede çevrilen Esad Efendi Menemen'deki askeri hastanede tedavisi sırasında 4 Mart 1931'de vefat etmiştir. Ailesine verilmeyen cenazesi Menemen'de defnedilmiştir.

Esad Efendi'nin matbu halde *Kenzü'l-İrfan* (İstanbul 1317, 1327), *Mektubat* (İstanbul 1338, 1343), *Risâle-i Es'adiyye* (İstanbul 1343), *Tevhid Risalesi Tercümesi* (İstanbul 1337), *Fatiha-i Şerife Tercümesi* (İstanbul 1327), *Divan* (İstanbul 1327) adlı eserleri vardır⁶²³.

⁶²² İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 46/17.

⁶²³ İsmail Kara, "Meclis-i Meşayih ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Tercüme-i Hali", *Din ile Modernleşme Arasında* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Basım, 2005), 339-40; İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 46/17; Hasan Kamil Yılmaz, "Esad Erbilî", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/348-9.

Tekkenin son şeyhlerinden olan Hidayet Efendi'nin nerede ve ne zaman vuku bulduğunu şimdilik tespit edemedik. Adının 1925 tarihli *1341 Defteri*'nden hareketle vefatının bu tarihten sonra vuku bulduğuna hükmettik.

Esad Efendi'nin yerine vekaleten tayin edilen oğlu **Şeyh Ali Efendi** (v. 1931) aynı zamanda Fatih Haseki'deki Kadirî Bayrampaşa Tekkesi'nin de şeyhidir. Babasının yerine vekalet etmiş, tekkede pazartesi günleri hatm-i haccan ayini yapmıştır.

Ali Efendi'nin 1874 (1291) yılında Erbil'de doğmuştur. Ulum-ı aliye ve 'aliyedeki tahsilini Erbil'deki Halidî Hankâhı müştemilatından olan medresede Mehmed Emin Efendi'den almış, İstanbul'a geldiğinde Hafız Şakir Efendi'den ikmal ederek 1894'te (1312) icazetname almıştır. Halen Süleymaniye Medresesi'ne devam eden Ali Efendi'nin itikat ve tefsir konularında iki risalesi varsa da henüz basılmamışlardır⁶²⁴. Ali Efendi babası gibi Menemen hadisesinin azmettiricisi olarak yargılanmış, suçlu bulunarak idam edilmiştir.

Tekke Listelerine Göre Selimiye Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Nakşî** kalan (*Muharremiye Defterleri*, no: 240, *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 142, *Surname*, no: 159, *Asitane-i Aliyye*, no: 226, *Hankâhname*, no: 188, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 202, *Silsilename*, no: 49, *Nüfus-ı Millî*, no: 225, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/287, *Dergehname*, no: 77, *Mecmua-i Tekâya*, no: 252, *Tomar*, v: 33^a, *İhsaiyat*, no: 11, *Merakiz*, no: 291, *Rehber-i Tekâya*, no: 148, *1341 Defteri*, no: 182) **Selimiye** (*Topkapı*, no: 2/182, *Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Silsilename*, *Mecmua-i Cevami*, *Dergehname*, *Mecmua-i Tekâya*, *Tomar*, *Mecmua*, no: 24, *İhsaiyat*, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâya*), **Behçet Efendi Tekkesi**'nin (*Nüfus-ı Millî*) ayin günü ittifakla **perşembedir** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*).

Mimari Yapısı

İlkin Sultan III. Selim tarafından inşa edilen, 1823 (1237) yılında çıkan şiddetli fırtınada minarelerin cami üzerine düşerek tahrip etmesi üzerine⁶²⁵, II. Mahmud (1808-1839) devrinde 1834-1835 (1250-1251) arasında gerçekleştirilmiş, tamamlanmasının ardından 4 Aralık 1835 (13 Şaban 1251) tarihinde büyük bir merasimle ibadete açılmıştır. Bu ihya sırasında caminin sağına, Tunusbağı Caddesi paralelindeki Eczane Sokağı'na kadar uzanan alana inşa edilen ahşap şeyh evi, derviş hücreleri ve diğer binalar zamanla ortadan kalkmıştır.

⁶²⁴ Ali Efendi'nin *Şeriye Sicili Arşivi*'nde yer alan 12 Aralık 1908 (8 Rebiulevvel 1337/10 Kanunievvel 1334) tarihli otobiyografisi için bkz. Kara, "Meclis-i Meşayih", 341-2

⁶²⁵ Ayvansarayî, *Hadika*, 600.

Cami avlusuna, Tunusbağı Caddesi ve Şair Nesimî Sokağı'na açılan kapılarından girilir. Tunusbağı Caddesi'ne açılan ana kapının takında, tekkenin II. Mahmud dönemindeki ihya kitabesi yer alır. Kitabe metni Pertev Paşa'ya, hattı ise Yesarîzade Mustafa İzzet Efendi'ye (v. 1849) aittir.

Cümle kapısının iç tarafında da 1835 (1251) tarihini veren ve tekkenin yapımı sırasında cereyan eden bir rüyaya değinen, sülüs hatlı ve manzum metinli diğer bir kitabe daha monte edilmiştir. Cümle kapısının hemen solunda üç niyaz penceresi yer alır. Bunlardan ilki Behçet Efendi'ye daha küçük olan diğer ikisi ise, Behçet Efendi'nin haleflerine ait mezarlara açılan tali niyaz pencereleridir. Tekkenin asıl haziresi de budur. Cümle kapısından girildiğinde sağ tarafta yer alan hazire Zeynepkamil'deki Himmetzade Tekkesi'nde nakildir. Moloz taşından örülü bu avlu duvarında 15 pencere yer alır.

Külliyenin en mühim yapısı olan cami-tevhidhane moloz taşından mamul, üzeri sıvalı, kurşun kaplı bir kırma çatılıdır. 17,5x12 m ebadında dikdörtgen yapı bodrum kat üzerinde yükseltilmiş, harim ile kapalı son cemaat yerinden oluşmaktadır. Vaktiyle doğu tarafında yer alan hünkar kasrı günümüze gelmemiştir. Kuzey ve doğu cephesinde yer alan iki kapıdan girilir. Diğerinden daha büyük olan kuzey (cümle) kapısı cami cemaati ile tekke mensuplarına; hünkar kasrının altına isabet eden doğu kapısı ise daha ziyade padişah ile maiyetine mahsus idi. Caminin son cemaat yerine açılan üçüncü kapısı sonradan kapatılmıştır⁶²⁶. Her üç kapı da kitablesizdir.

Haziresi

Caminin birbirinden bağımsız 3 haziresi vardır. Caddeye açılan kapıdan girildiğinde solda yer alan hazire Ali Behçet Efendi, ailesi ve muhiplerinin kabirlerini ihtiva eder. Girişin sağın vaktiyle Zeynep Kamil'de yer alan Himmetzade Tekkesi'nden intikal eden kabir bakiyeleri, devamında ve caminin kuzey doğu tarafında ikinci haziresi yer alır. Caminin güney batı köşesinde ise Bandırmalızade Tekkesi'nden intikal eden kabirler yer alır. Nakil gelen kabirlere ait herhangi bir mezar taşı ise günümüze gelmemiştir. Hazire yer alan taşlar üzerine Nazan Kıvrakoğlu tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır⁶²⁷.

Özetle; bir sultan vakfı olarak, külliye formunda tesis edilmiş, hatırı sayılır vakıflar ile desteklenmiş (Bandırma Edincik'te bir çiftlik, Bergama'ya tabi Kozak Nahiyesinde Esmâ

⁶²⁶ Haskan, *Üsküdar*, 1/145.

⁶²⁷ Çalışmada yer yer okuma hataları gözlenmektedir. Nazan Kıvrakoğlu, *İstanbul Çiçekçi Camii Haziresi Mezar Taşları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

Sultan Vakfı'na ait palamutluk BOA, DH.MKT 262/75), Behçet Efendi'nin meşihati döneminde seçkin bir kültür merkezine dönüşmüş ve fakat 1900'lerde yaşadığı çalkantılar ile eski önemini kaybetmiş, son şeyhlerinden Esad Efendi'nin adı siyasi çekişmelere; Kemal Efendi'nin adı ise uygunsuz işlere karışmıştır. Külliye'nin tevhidhanesi cami olarak kullanılmakta, 314 ada, 6 parseldeki meşrutası 13 Haziran 1963'te 41.510 liraya Feyzullah Asiltürk'e satılmıştır⁶²⁸.

2.2.2.2. Kavsara Baba Tekkesi

Çavuşdere Caddesi ile Kartal Baba Caddesi'nin kavşağında, 232 ada, 10 parselde⁶²⁹, Kavsara Mustafa Dede (v. 1067/1656-7) tarafından tesis edilmiş mescit-zaviyedir.

Kavsara sepet, sepetçi demektir. Bu isimden hareketle baninin kavsaracılık işi ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Mabed inşasından yaklaşık 60 yıl sonra torunu tarafından 1713 (1125) senesinde tamir edilmiştir. Bunu anlatan manzume bir levha ile duvara asılmıştır. Kayıp olan manzume *Hadika* (630) ve *Miratta* (1/134) yer almaktadır:

*Sanmanız halî Mustafa Dede'yi / Kabri envar-ı sıdk ile doludur /
Bunda medfun olan evvel Allah'ın / Kavsara şöhretiyle bir kuludur /
Bin hem almış yedide gitmiştir / Dar-ı bekaya sanmanız uludur /
Bin yüz yirmi beşte bir veledi / İtdi tamir cediti pek uludur /
Nazar-i lutfîle ümid idinüb / Fatıha kim geçenlerin yoludur.*

Burası küçük çaplı, istikrarsız, mütevazı bir zaviye-tekke olup daha 1925'e varamadan tarihe karışmıştır. Tekkeden geriye kalan tek eser Kavsara Baba'nın yakın zamanda tamamlanan caminin bitişiğindeki türbesidir.

Şeyhleri

Meşihatın kesintili olduğu tekkenin kamil bir şeyh listesi oluşturulamamıştır. **Halvetî iken daha sonra Nakşîliğe intikal eden** tekkenin şeyh listesini *mecmua-i tekayalar* ile Revnakoğlu'nun notlarından oluşturmaya çalışacağız:

1. Kavsara Mustafa Dede (v. 1067/1656-7). Tekkenin kurucu şeyhidir. **Halvetî şeyhlerindendi**. Vefatında türbeye defnedilen Kavsara Baba'nın vefat tarihi mezar taşına sehven 1167 yazılmıştır.

⁶²⁸ Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergahları* (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2007), 353.

⁶²⁹ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 83; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 232.

1840 (1256) tarihli *Asitane-i Aliyye*'de (no: 112) tekke için, tarikatı Halvetî, ayin günü pazar dense de, yeri için 'arsadır' kaydı düşülmüştür. Zaten Revnakoğlu 2. ve 3. şeyh bölümünü boş bırakmıştır⁶³⁰.

2. Hacı Hasan oğlu Mehmed Rasih Efendi (1229/1813-4 – 1288/1871'den sonra). Meşihatı ile ilgili tek bilgiyi tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nden (no: 204)⁶³¹ öğreniyoruz. Uzun bir süre boş kalan tekke meşihatı döneminde bir ikbal devrini yaşamış olmalı ki bu tarihlerde kendi, 1859 (1279) doğumlu oğlu Seyyid Ahmed Muhtar ve iki de dervişi toplam 4 erkek ikamet etmekteydi. Aynı deftere göre tekke onun meşihatında 'Nakşîliği' geçmiştir.

Bugün Kavsara Baba türbesi içine alınan 1841 (1257) tarihli, 6 satır 24 mısralı bir diğer ihya kitabesinde bu defaki tamirin Sultan Abdülmecid'in (hd. 1839-1861) annesi Bezmialem Valide Sultan (v. 1853) tarafından gerçekleştirildiği anlatılmaktadır. Bu tamir yukarıda bahsettiğimiz tekkedeki ikbal devrinin başlama tarihi olmalıdır. Tekkenin nüfusu 1885'te 1 erkek ile 1 kadına düşecektir⁶³².

3. Hafız İsmail Zühdü Efendi (v. 1908'den sonra). Tekkenin son şeyhi olan İsmail Efendi Selimiye Tekkesi Şeyhi **Said Efendi'nin (v. 1313/1896) halifesidir**. İsmail Efendi doğma büyüme Üsküdarlıdır. İmrahor'da Rüstem Paşa Mektebi'nin yanındaki sokağın içinde baba evinde dünyaya gelmiş, çocukluğu, gençliği ve bütün tahsil hayatı bu evde geçmiştir. Babası Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde Üsküdar berberi İzzet Efendi'dir.

Kısıklı Mektebi'nin ile Selimiye Tekkesi'nin imamı İspartalı Hacı Hafız Hüseyin Sabri Efendi'den ders görmüş, hafızlığı onun yanında tamamlamıştır. Said Efendi'den Nakşî hilafeti yanında Hüdayî Asitanesi'nden teberrüken Celvetî hilafeti vardır.

II. Meşrutiyetten sonra (1908) vefat etmiş, Bandırmalızade Tekkesi çevresindeki Selim Baba civarına sırlanmıştır. Mezar taşında yazı ve tacı yoktur⁶³³.

İsmail Efendi'nin meşihatı 10 seneden beri kapalı olan caminin tamir edilerek 14 Mayıs 1890'de (24 Ramazan 1307) tekrar açılması ile başlamıştır. *Sabah Gazetesi*'nin 8 Cemaziyelevvel 1307 (31 Aralık 1889) tarihli nüshasında yer alan haberde caminin imamlığının İsmail Efendi'ye verildiği, böylece Nakşî ayinlerinin icrasının başladığı

---

⁶³⁰ CSRA, no: 139.

⁶³¹ Galitekin, *Osmanlı*, 371.

⁶³² *Nüfus-ı Milli*, no: 226. Yukarıdaki deftere dervişlerden İbrahim Edhem'in 1873'te Bağdat'a gittiği derkenar olarak düşülmüştü. Diğer derviş Rasih Efendi'de bu tarihten evvel tekkeden ayrılmış veya vefat etmiş olmalıdır.

⁶³³ CSRA, no: 139.

belirtilmiştir⁶³⁴. Tekkede son zamanlara kadar yaz günleri Nakşî usulü ile ayin icra edilmiş⁶³⁵.

Tekke Listelerine Göre Kavsara Baba Tekkesi

Kavsara Baba tarafından 17. yüzyılın ortalarında **Halvetîliğe** bağlı olarak kurulan (*Asitane-i Aliyye*, no: 112) **Kavsara Baba** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, İhsaiyat*), **Kavsara Mustafa Baba** (*Asitane-i Aliyye*), **Kavsara Mustafa Efendi Tekkesi** (*Mecmua-i Cevami*) tahminen 19. yüzyıldaki ihyasına kadar boş kalmış, bu tarihten sonra **Nakşîliğe** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, İhsaiyat*; 1887 tarihli *Mecmua-i Cevami*'de sehven Halvetî) bağlanmış, daha 1925'e gelmeden faaliyetleri azalmıştır.

Mimari Yapısı

Tekkeyi gezen Revnakoğlu (20. yüzyılın ortaları olmalı) tekkenin boş tarafları etrafı tel ile çevrili içinde küçük bir taş türbeden müteşekkil küçük bir arsa halinde olduğunu aktarı⁶³⁶.

Haskan'ın türbe karşısındaki tahta evde oturan ve Kavsara Türbesi'ni tamir eden, 60 yıllık mahalleli Devlet Demir Yolları'ndan emekli Bay Hamdi Erengülü'den aktardığına göre, yakın zamanda yenilenen caminin önceki şeklinin yığma moloz taş duvarlı, ahşap çatılıdır. Kartal Baba ve Çavuşdere caddeleri ile Abacı Dede Sokağı'na açılan kapıları vardır. Tekkenin küçük haziresinin de bu kapısı yanındadır. Ayrıca caminin hemen kible tarafında kendi adı ile anılan türbesinde medfun olan Abacı Dede de (v. 1116/1704-5) bu tekkenin şeyhlerinden imiş⁶³⁷.

1931 tarihli *Pervititch Paftası*'nda (no: 56, s. 255) türbenin tahmini yerinde ahır anlamında 'ecurie' olarak gösterilen tek katlı taş bir bina hemen yanında, cadde tarafında iki katlı ahşap bir bina, bunun güneyinde de harabe (*ruines*) olarak gösterilen bir arsa vardır.

Konyalı, 1940'lı yıllarda mescidin duvarlarının yıkık, sadece mihrabının ayakta olduğunu, türbenin yanında bulunan taş minare ve üç meşruta odanın da sağlam olduğunu aktarı⁶³⁸.

⁶³⁴ İlgili gazeteden aktaran İşli, *İstanbul Tekkeleri*, s. 83.

⁶³⁵ *CSRA*, no: 139.

⁶³⁶ *CSRA*, no: 139.

⁶³⁷ Haskan, *Üsküdar*, 1/235.

⁶³⁸ Konyalı, *Üsküdar*, 1/185.

1925'ten sonra iyice bakımsız hale gelen tekke 20. yüzyılın ortalarından itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmış, yerine 1998'lerde yeni bir cami yapılmıştır. Kavsara Baba'nın türbesi de ziyarete açık haldedir.

Haziresi

Tekkenin günümüze ulaşan bir haziresi yoktur.

2.2.2.3. Alacaminare Tekkesi (Şeyh Sadık, Hacı Dede Tekkesi)

Valideiatik Mahallesi, Kartal Baba Caddesi, Köprülü Fazıl Paşa Sokağı ve Boybeyi Sokağı ile Miroğlu Sokağı'nın çevirdiği, 193 ada, 1 parselde⁶³⁹, 1708'de (1120) Nakşi Hacı Hüseyin Dede (v. 1173/1759) tarafından inşa edilmiş Nakşi tekkesidir⁶⁴⁰.

Kapladığı alan ve müstemilatı açısından büyük sayılabilecek “mihraplı ve zahrında türbe bulunan semahane ve kabristan, su haznesi, bir matbah, bir tulumbalı kuyu, bir şadırvan, bir kuyu, kısmen kabristan olan bahçe; fevkanî üç oda, iki sofa, bir hela; tahtanî bir sofa, kömür ve odunluk ve harem dairesi; fevkanî iki oda, bir sofa; tahtanî iki oda, bir sofa, iki göz hela ve bir selamlık dairesi ve bir çeşmeden” oluşmaktadır⁶⁴¹.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 50), *Tomar* (v. 133^b), *Sefine* (2/281-3) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Hacı Hüseyin Dede (v. 1 Rebiulahir 1173 / 22 Kasım 1759). Tekkenin kurucu şeyhidir. İmam Busirî (v. 695?/1296) neslindedir. Kumkapılı Muhammed Nureddin Kağidî'nin (v. 1774) halifesidir⁶⁴². Hüseyin Dede 80'den fazla halife yetiştirmiştir. Bunlardan kırktan fazlası Karacaahmet Mezarlığı'nda medfundur⁶⁴³.

Hüseyin Dede vefatından iki yıl evvel kaleme aldığı arzuhalinde *bir mahalden bir akçe medar-ı maaşı* olmadığından bahisle İstanbul Gümrüğü'nden olmak üzere günlük 10 akçe vazifenin tekke fukarasına taamiye olmak üzere Huddam Defteri'ne kaydedilmesini

⁶³⁹ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 33-34; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 232.

⁶⁴⁰ İnşaya dair herhangi bir kitabe günümüze ulaşmamıştır. Söz konusu bu tarih son şeyh İsmail Hakkı Efendi'nin otobiyografisinden alınmıştır. İsmail Efendi 2. bani'nin 1785-6'da (1200) zaviyedarlık cihetini vaz'eden sahibülhayrat şeyh-i kamil **Seyyid Mustafa bin Seyyid Ali** olduğunu ifade ediyor. Bununla kastettiği Mehmed Sadık Efendi olabilir mi? İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

⁶⁴¹ *Hayrat Sicil Dosyası*'ndan aktaran Özdamar, *Dersaadet*, 375.

⁶⁴² Şeyh Muhammed Nureddin'in şeyhi de Eyüp Nişanca'da Seyyid Muhammed Murad-ı Buharî'nin (v. 1720) halifesidir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 251.

⁶⁴³ Vassaf, *Sefine*, 2/281-2.

istememesi tekkesinin daha kuruluş aşamasında gelir getirici menkul veya gayr-i menkulünün olmadığını göstermektedir⁶⁴⁴.

Yarım asır şeyhlik yapan Hüseyin Dede vefatında tekkesine defnedilmiştir. Bugün yeniden inşa edilen tekkenin semahanesinin son cemaat yerinde yer alan sandukalardan biri onundur. Vaktiyle ahşap sandukasının bulunduğu, cadde tarafına denk gelen mescit duvarına yerleştirilen Cerrahî Asitanesi Şeyhi Moravî Yahya Efendi'ye (v. 1184/1770-1) ait Hüseyin Vassaf ve Mehmed Raif'in naklettiği kitabesi şu idi⁶⁴⁵:

*Şeyh Hüseyin-i Nakşibendî muktada-yı asfiya / Nice müddet kuşe-i vahdetde
uzlet eyledi / Mürşid-i kamil idi hayli ma arif ehlini / Himmetiyle mahrem-i sırr-
ı hakikat eyledi / Davet olunca hitab-ı 'irci' ile / Hazret'e Ruh-ı paki alem-i
lahute rihlet eyledi / Didi Yahya nasa hatif fevtinin tarihini Nakşibendî Hacı
Dede azm-i Cennet eyledi Fî gurre-i Rebiulahir sene 1173.*

2. Hacı Dede'nin halifesi Şeyh Mehmed Fahri Efendi (v. 1192/1778-9). Hayatı hakkında bilimiz yoktur. Kabri Hacı Dede'nin yanında idi⁶⁴⁶. Beş sandukadan ikincisini Fahri Efendi'nin olmalıdır. Bu iki şeyh efendi Muhyiddin Efendi'nin *Tomar*'ında yer almaz. *Tomar*'daki liste 3. şeyh Mehmed Sadık Erzincanî ile başlayacaktır.

3. Şeyh Mehmed Sadık Erzincanî (1136/1724 – Rebiulevvel 1209 / Ekim 1794). Erzincan'da doğdu. Çocukluk ve gençliğinin ilk yılları Erzurum'da geçti. Bir süre Sofya'da bulunmuştur⁶⁴⁷. 1744'te (1157) Şam'a gitmiş, burada Hz. Yahya Türbesi yakınlarında itikafta olan Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Hoca Ahmed Yekdest Cüryanî'nin halifelerinden Süleyman Kürdî'ye intisap etmiştir. 8 yıl sonra şeyhinin vefatı (1165/1752) üzerine Kudüs üzerinden Arabistan'ı dolaşır. Akdeniz sahilinden Kıbrıs'a, oradan Mersin, Karaman, Kayseri üzerinde İstanbul'a gider. Ardından Balkanlar üzerinden Venedik sınırına varır. Edirne üzerinden Trabzon'a, ardından Kars'a, sonra güneye Irak'ın kuzeyine, oradan tekrar

⁶⁴⁴ Hüseyin Efendi'nin talebi 14 Ocak 1758 (4 Cemaziyelevvel 1171) tarihli buyruldu ile uygun görülmüştür. *BOA*, C. EV. Nr. 655/33011.

⁶⁴⁵ Vassaf, *Sefine*, 2/282; Raif, *Mirat*, 1/195. Haskan'ın bildirdiğine göre bu kitabe 1987 Şubatı'nda yok olmuştur. Haskan, *Üsküdar*, 1/408.

⁶⁴⁶ Haskan, *Üsküdar*, 1/408.

⁶⁴⁷ Hüseyin Vassaf'ın aktardığı, Sadık Efendi'nin Sofya'da iken Halvetiyye meşayihinden Şeyh İlyas Efendi'nin halifesi Şeyh Abdullah Hilmi Efendi'den (v. 1167/1753-4) ders aldığı bilgisi tashih edilmiştir. Bkz. Sadık Yazar, "Mehmed Sadık Erzincanî", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 3. basım, 2019), EK-2/232. Krş. Vassaf, *Sefine*, 2/278; Haskan, *Üsküdar*, 1/408.

Sadık Efendi ayrıca Arapça alet ilimlerine haşiyeleriyle bilinen hemşerisi ve çağdaşı Müftizade Seyyid Mehmed Sadık ile karıştırılmasından ötürü sehven 'Müftizade' diye de anılmıştır. Bkz. Yazar, aynı yer.

kuzeye çıkıp Tiflis'e kadar gider ve nihayet Erzurum'da karar kılarak buraya yerleşir. Burada evlenir. Nakşî-Müceddidî icazetine Hacı Mahmud b. Abdülgafur Efendi'ye intisap ederek (1170/1756-57) Kadirî icazetini de ekler⁶⁴⁸. Birtakım iftiralar yüzünden 54 yaşında iken 1778'de (1192) Erzurum'u terk etmek zorunda kalan Sadık Efendi bir süredir boş olan Alacaminare Tekkesi postuna oturmuştur⁶⁴⁹. Meşihatı ile tekkede Nakşî-Müceddidî kol temsil edilmiştir⁶⁵⁰.

Sadık Efendi'nin yetiştirdiği bilinen halifeleri şunlardır⁶⁵¹:

i. İbrahim Hamdi Celalî el-Ispartavî. Şeyhinin yerine posta geçecektir.

ii. Kırkağaçlı Mehmed Emin Efendi. İstanbul Aksaray'da adı ile anılan tekkenin kurucusudur⁶⁵².

iii. Abdurrahman Harputî (Kürd Hoca). Sadık Efendi tamamı tasavvufa ait dört risale kaleme almıştır: (i) *Risale-i Terbiyename*⁶⁵³, (ii) *Risale-i Marifetü'n-nefs*⁶⁵⁴, (iii) *Risale-i Mergube* ve (iv) *Risale-i Mahbub*⁶⁵⁵.

Sadık Efendi Osmanlı coğrafyasını nerede ise baştan sona dolaşmıştır. Bu geniş birikim neticesinde 14 yıla yakın şeyhlik yaptığı tekkesini hayli büyük şöhrete kavuşturan Sadık Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir.

⁶⁴⁸ Bir rivayete göre Bitlis'te Şems-i Bitlisî'den Nakşibendî terbiyesi almıştır. Muştak Baba'nın *Asar-ı Müştak ve Esrar-ı Uşşak*, vr. 190^a'dan aktaran Yazar, "Mehmed Sadık Erzincanî", EK-2/232.

⁶⁴⁹ Sadık Efendi'nin posta oturuşu ile ilgili herhangi bir arşiv belgesine ulaşamadık. Sadık Efendi *Terbiyename* adlı risalesinin sonunda 1781'de (1195) posta oturduğunu yazar. Posta oturduğu sıralarda yaşı 60'a yaklaşmıştır. İlgili eserden aktaran Yazar, "Mehmed Sadık Erzincanî", EK-2/232. Ayrıca Vassaf, *Sefine*, 2/278-9.

⁶⁵⁰ Sadık Efendi Müceddidî olmakla birlikte sahip olduğu Kadirî icazeti ile sahip olduğu Nakşî-Kadirî neş'e takipçilerince Zenburiyye-i Sikkikiyye kolu olarak tesmiye edilmiştir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 252. Bu kolun 4 terklı hususi başlığı için bkz. Yahya Agah b. Salih el-İstanbulî, *Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, haz. Serhan Tayşi - Ülker Aytekin, (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2002), 54, 323. Vassaf ise böyle bir kolun mevcudiyetini kabul etmez. *Sefine*, 2/281.

⁶⁵¹ Yazar, "Mehmed Sadık Erzincanî", EK-2/232.

⁶⁵² Krş *Tomar*, v. 103^b.

⁶⁵³ Tasavvufi adab ve ahlaka dairdir. Eserin sonunda kısa bir otobiyografisi yer alır. Sadık Yazar'ın müellifin hayatı ve eserlerine dair giriş yazısı eşliğinde Aytekin Yıldız tarafından hazırlanarak günümüz harfleri ile basılmıştır (*Terbiyename*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014).

⁶⁵⁴ Tasavvufun temel meselelerinden nefis mertebelerinin ele alındığı eser önceki gibi Sadık Yazar'ın giriş yazısı eşliğinde Aytekin Yıldız tarafından hazırlanarak günümüz harfleri ile basılmıştır (*Risale-i Ma'rifetü'n-nefs: Nefs Bilgisi*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014).

⁶⁵⁵ Nefsin 4 mertebesini anlattığı eseri Yusuf Turan Günaydın tarafından hazırlanarak günümüz harflerine aktarılmıştır (*Risale-i Mahbub Nefsin Şehirleri*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014). Hüseyin Vassaf'ın bildirdiğine göre Sadık Efendi'nin bunların dışında *Risale-i Hamse ve Hakikatü'l-Yakîn* isimli bir de tercümesi vardır. Vassaf, *Sefine*, 2/281.

Sadık Efendi'nin tasavvufi temalı 17 parça şiirini Sadık Yazar tarafından tesbit edilip neşredilmiştir. Mehmed Sadık Erzincanî, *Risale-i Ma'rifetü'n-nefs*, Sadık Yazar'ın girişi, s. 67-86.

4. Sadık Efendi'nin halifesi **Şeyh Hacı İbrahim Celalî Efendi** (v. 1243/1827-8). İspartalıdır. Kutb-ı alem diye meşhur imiş. İbrahim Efendi kaleme aldığı arzuhalinde tekkesine Filibe Nezareti Mukataası malından günlük 2,5 kıyye pirinç tayin olunmuşsa da bunun Huddam Defteri'ne kaydolunmadığını, buna yarım vukiyye/kıyye daha zam ile günlük 3 kıyyeye çıkarılıp ayrıca Huddam Defteri'ne kaydını istemiştir. Şeyhin isteği *umuru hayriyyeden ve ecr-i cezili mucib mevaddan* olduğu, ayrıca şeyhi dahi *müstecab-ı da'vat zevatdan* olmakla irade-i seniyye talep edilmiştir. Sultan II. Mahmud dahi *şeyh-i mezburun istidası üzerine yarım vukiyye daha zam olunup Huddam Defteri'ne kaydolunsun* diye irade buyurmuştur (24 Cemaziyelevvel 1224 / 7 Temmuz 1809)⁶⁵⁶.

35 yıla yakın şeyhlik yapan İbrahim Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir.

5. İbrahim Efendi'nin oğlu ve halifesi **Şeyh Seyyid Ali Rıza Efendi** (v. 1279/1862). Hayatı hakkında bilgilerimiz azdır. Erkek çocuğu yoktu. Mekke'de vefat etmiştir (*Tomar*).

Meşihatının son yıllarında Evkaf Hazinesi'nden karşılanan 2.750 kuruşluk bir tamirat yapılmıştır (3 Rebiülevvel 1278 / 8 Eylül 1861)⁶⁵⁷.

6. **Şeyh Abdülfettah Akrî (veya Ukarî) Efendi** (v. 19 Muharrem 1281 / 24 Haziran 1864). Nakşîlik'in Halidî kolunun müessisi Hazret-i Mevlana Halid-i Bağdadî'nin (v. 1242/1827) halifesidir. İstanbul Nakşîliği, özellikle de Halidîliği üzerinde derin izler bırakan Bağdatlı Şeyh Abdülfettah el-Akrî Efendi'nin meşihati ile tekke Nakşîlik'in Halidî koluna bağlanmış oldu. Fettah Efendi'nin müntesipleri arasında *Meclis-i Meşayih*'in kurucu kadrosundan Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi (v. 1871) de yer almaktaydı. Tekke Fettah Efendi ile tekrar bir cazibe merkezi olacak, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Efendi (v. 1893) buraya gelerek kendisi ile can sohbetleri yapacaktır.

Abdülfettah Efendi vefatında tekkenin biraz yukarısında Nuhkuyusu Caddesi üzerindeki Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili yanındaki aile sofasına defnedilmiştir. Mezar taşı kitabesi şudur:

Kutbülarifin Mevlana / Halid kuddise sirruhu el-vahid / Hazretlerinin hulefasından / Bağdadî eş-Şeyh Abdülfettah / Efendi'nin ruh-ı / Pür fütuhları çün / el-Fatiha. Sene fî 1281 M. 19 yevm-i Cuma.

⁶⁵⁶ BOA, AE. SMHD. II. Nr. 8/412.

⁶⁵⁷ BOA, EV. d. Nr. 38883.

7. Abdülfettah Efendi'nin halifesi⁶⁵⁸ **Tırnovalı İbrahim Şerif Efendi** bin Ahmed (1225/1810-1 – 1295/1878). Meşihatı sırasında hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* 'nde (no: 207) tekkede iki oğlu (1265/1848-9 doğumlu Mehmed Salih Efendi ile daha sonra tekkenin meşihatını üstlenecek olan 1270/1853-4 doğumlu İsmail Efendi) ile üç de derviş toplam beş erkek ikamet etmektedir⁶⁵⁹.

İbrahim Efendi 1886 yılında çıkan bir yangında gösterdiği yararlılıktan ötürü cankurtaran mahsus madalyalardan olan *tahlisiye madalyasına* layık görülmüştür (18 Muharrem 1304 / 5 Teşrinievvel 1302 / 17 Ekim 1886)⁶⁶⁰.

15 yıla yakın şeyhlik yapan İbrahim Efendi vefatında tekkeye defnedilmiştir. Türbedeki beşinci sanduka ona ait olmalıdır.

8. İbrahim Efendi'nin oğlu **Şeyh Seyyid Hafız İsmail Hakkı Efendi** (1270/1853-4 – 1929'dan sonra). Hicri 1270, rumi 1269 doğumludur⁶⁶¹. İlk tahsiline Atik Valide Mektebi'nde başlamış, Üsküdar'da kurra-i benamdan **Hoca Sabri Efendi**'nin yanında hafızlık yapmış, ayrıca Atik Valide Medresesi'nde 10 seneyi aşkın ulum-i 'âli ve alîye eğitimi almıştır. Hocaları **Kara Hasan Efendizade Hoca Ahmed Efendi** ve Beyazıt dersiamlarından **Tokatlızade Hoca Ahmed Efendi**'den icazetname almaya muvaffak olmak üzere iken Fatih dersiamlarından **Hafız Ahmed Şakir Efendi**'nin teşkil ettiği tabura, kendisine binbaşılık rütbesi verilerek gönüllü olarak katılmıştır. Savaş sırasında sırtından aldığı kurşun yarası ile dönmek durumunda kalmış, tedavi ile iştigali, başladığı eğitimlerden icazet almasını engellemiştir.

Tasavvuf yolunda ilk adımı 10 yaşında (1280/1863-4) babasına intisap ile atmıştır (*ahz-ı tarik*). Babasının vefatı (1295/1878) üzerine 26 yaşında iken Haziran-Temmuz 1879'da (Recep 1296) Meclis-i Meşayih'in imtihanı ile posta oturmuştur. Bu arada -kendi ifadesiyle-seyr-i sülukunu ikmal etmek üzere **Çarşamba'da Murad Molla Tekkesi Şeyhi Arif Efendi**'ye intisap ederek 16 sene hizmetinde bulunmuş, intisabı hilafeti ile taçlanmıştır (1311/1894?). Arif Efendi'nin vefatı üzerine **Beşiktaş'ta Neccarzade Tekkesi Şeyhi**

⁶⁵⁸ Vassaf, *Sefine*, 2/282. Muhyiddin Efendi, Abdülfettah'tan değil, pîrdaşından müstahleflir, demektedir. *Tomar*, v. 133^b; Köseoğlu, "Bulgaristan Kökenli Şeyhler", 257.

⁶⁵⁹ Galitekin, *Osmanlı*, 371-2.

⁶⁶⁰ BOA, DH. MKT. Nr. 1372/100.

⁶⁶¹ Bu tarih otobiyografisinden alınmıştır. Bu durumda doğum tarihi 4 Ekim 1853-12 Mart 1854 arasındadır. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

Mustafa Rıza Efendi'den de 8 Ekim 1900 (12 Cemaziyelahir 1318) pazartesi günü ayrıca hilafet almıştır⁶⁶². Meşihatı döneminde 1885'te nüfusu 5 erkeğe 8 kadın şeklindedir⁶⁶³.

20 yüzyılın sonlarında yaşanan bir depremde -takrirden zaman belirtilmiyor- dergah ile türbenin bazı yerleri harap olmuştu. Evkaf Nazırı Galip Paşa'nın (hd. 1891 - 1904) 21 Kasım 1900 (27 Recep 1318 / 8 Teşrinisani 1338) tarihli takririnde Şehremaneti'nce tanzim ve takdim kılınan keşif defterine göre tamirin mecdidi 19 kuruş hesabıyla 6.769 kuruşa vücuda geleceği, **vakfın Evkaf Hazinesi'nde tamir masraflarını karşılamaya yetecek parası (tesviyeye kafi mevcudu) yoksa da** tamiratın geciktirilmesinin dergahla türbenin daha sonraki tamirinin masrafları arttıracığından *kaide-i tasarrufata birriyeye keşfinden noksanıyla* tamiratın *emaneten* icrası ifade edilmiştir⁶⁶⁴. Şura-yı Devlet'in uygun gördüğü tamir talebi üzerine (25 Şaban 1318 / 5 Kanunuevvel 1316 / 18 Aralık 1900) gerekli irade-i seniyye 26 Ocak 1901'de (5 Şevval 1318 / 13 Kanunisani 1316) sadır olmuştur⁶⁶⁵.

Bu tamir işi 3 yıl sürmüş olmalı⁶⁶⁶. Sıra 6 Mart 1904 (18 Zilhicce 1321) günü icra edilecek açılış merasimine (*resm-i küşad*) gelir. Meclis-i Meşayih reisi Muhyiddin Efendi bu işe bizzat aracılık etmiştir. Hatta padişahı bu konuda bilgilendirerek (*arz-ı malumat-ı acizanem*) fazladan birtakım ihsanların teminini sağlamış, nihayet İbrikdar-i Şehriyarî Rıfat Bey ile bu işe memur edilmiştir. Açılıştan bir gün önce şeyhe 3.000 kuruş bahşiş (*atiyye-i seniyye*), 11 adet kurban ve kafi miktar şekerin⁶⁶⁷ sabah erkenden Rıfat Efendi'ye teslimi irade buyrulmuştur⁶⁶⁸. Nihayet gün gelmiş ve açılış gerçekleşir. Lütuflar karşısında oldukça etkilenen İsmail Efendi'nin ağlaya ağlaya dua ettiği kaydedilmiştir⁶⁶⁹.

Gerek maaşlı ve gerek maaşsız olarak hiçbir devlet hizmetinde bulunmayan İsmail Efendi⁶⁷⁰ fukara-yı sabirinden olup tekkesinin bahçesinde bahçıvanlık ile hayatını idame

⁶⁶² İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

⁶⁶³ *Nüfus-ı Millî*, no: 229.

⁶⁶⁴ *BOA*, ŞD. Nr. 153/11.

⁶⁶⁵ *BOA*, İ. EV. Nr. 27/2; BEO. Nr. 1611/120820.

⁶⁶⁶ Tamirin serencamına dair arşivde bir başka vesikaya ulaşamadığımızdan bu kanaate sahip olduk.

⁶⁶⁷ Muhyiddin Efendi bu ihsanları 3 kurban ve 5.000 külah şeker olarak verir. Krş. *Tomar*, v. 133^b; *CSRA*, no: 170.

Açılış sırasında 11 kurban 1.111 kuruş, şeker pahası diğer masraflar 1.533 kuruş tutmuştur. *BOA*, ML. EEM. Nr. 474/98; 465/19.

⁶⁶⁸ *BOA*, HH. İ. Nr. 168/73; ML. EEM. Nr. 468/26.

⁶⁶⁹ Muhyiddin Efendi açılıştan Şeyh Sadık Efendi'nin türbesi kapısı eşiğinde kesilmek üzere bir de kurban hediye etmiştir. *Tomar*, v. 133^b; *CSRA*, no: 170.

⁶⁷⁰ İsmail Efendi bu beyanı 65'li yaşlarına denk gelen otobiyografisinde belirtir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

ettirir, bahçe beller, sebze yetiştirilir, fakir doyururdu. Hatta kendisine “Bahçıvan İsmail Efendi” demeleri pek hoşuna gider ve böyle söylenmesini istemiş⁶⁷¹.

Tekkenin kayıtlı (*mukayyed-müseccel*) bir vakfiyesi yok, meşihattan başka da ciheti bulunmamaktadır. 1920 yılından biraz öncesine ait olmak üzere Haremeyn Vakfi'ndan aylık 200 kuruş taamiye⁶⁷², günlük 3 kıyye pirinç ve 2 kıyye et, 12 çift fodula, Maliye'den aylık 11 kuruş taamiye yıllık 60 kilo zeytinyağı, Cennetmekan Vakfi'ndan yıllık 8 kıyye mum ve 200 kuruş mevlid-i şerif parası vardır⁶⁷³.

Harp yılları pek çok tekkede gördüğümüz üzere tekkemizde de asker işgaline neden olacaktır. Dergah odalarının asker tarafından işgali neticesinde cam ve çerçevesi kalmamış, hatta kabil-i iskan olmaktan çıkmıştır. Bu da tekkenin kapalı hale gelmesi, perşembe günü akşamları, yani cuma gecelerinde icra edilen ayinlerin kesilmesine sebep olmuştur⁶⁷⁴.

1920 yılına gelmeden biraz öncesine kadar herhangi bir halifesi yoksa da İnabe eden 20 kadar dervişi vardı. İsmail Efendi'nin ne zaman vefat ettiğini bilmiyoruz⁶⁷⁵. İsmail Efendi tekkenin tespit edilen son şeyhidir⁶⁷⁶. 1925'ten sonraki hayatı tespit edilememiştir.

Tekke Listelerine Göre Alacaminare Tekkesi

Tesisinden itibaren **Nakşîliğe** hizmet eden (*Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 140 ve 141 –iki adet?-, *Surname*, no: 150, *Asitane-i Aliyye*, no: 229, *Hankâhname*, no: 187, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 207, *Silsilename*, no: 50, *Nüfus-ı Millî*, no: 229, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/115, *Mecmua-i Tekâya*, no: 267, *Taamiye Defteri*, no: 122, *Tomar*, v. 133^b, *İhsaiyat*, no: 15, *Merakiz*, no: 243, *Rehber-i Tekâya*, no: 145) **Hacı Dede** (*Muharremiye Defterleri*, no: 204, *Mecmua-i Tekâya*, *Topkapı*, no: 36), **Hacı Hocazade** (*Darü's-*

⁶⁷¹ *Tomar*, v. 133^b; *CSRA*, no: 170.

⁶⁷² Tekkenin daha evvel 350 kuruş olan taamiyesi bir süredir 50 kuruş olarak verildiğinden şikayetle eski haline getirilmesi için Evkaf'a müracaat eden İsmail Efendi'nin talebi Evkaf Nazırı tarafından tekkenin tahsis tarihleri ve miktarları ile çıkardığı tahkikatı içeren raporu eşliğinde 26 Ekim 1907'de (11 Ramazan 1325 / 13 Teşrinisani 1323) Şura-yı Devlet'e havale edilmişti. Şura-yı Devlet de Evkaf varidatını göz önüne alarak 200 kuruş olarak ödenmesini uygun görür (3 Zilhicce 1325 / 25 Kanunuevvel 1323 / 7 Ocak 1908). Nihayet ilgili irade bu yönde sadır olur (28 Zilhicce 1325 / 19 Kanunisani 1323 / 1 Şubat 1908). *BOA*, ŞD. Nr. 184/86; İ. EV. Nr. 46/30; BEO. Nr. 3241/243073.

⁶⁷³ Tekkede meşihatın dışındaki tek cihet İsmail Efendi'nin yeğeni (*biraderzadesi*) **Halil Efendi** uhdesindeki serrac-ı kanadil cihetidir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

Tekkenin her Kurban Bayramı dağıtılması adet olan kurbanlığı da vardı. *BOA*, TS. MA. e. Nr. 1303/14

⁶⁷⁴ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

⁶⁷⁵ İsmail Efendi'nin tekkenin son şeyhi olduğunu tahmin ediyorsak da Revnakoğlu vefatından sonra damadı ve Kadıköy Müftüsü Ali Bahaeddin Efendi'nin niyabeten şeyh olduğunu söylüyor. Müftü Baha Efendi denilen Ali Efendi, ilahi ve şugul de okurmuş. *CSRA*, no: 170.

⁶⁷⁶ *Mecmua-i Tekaya*, no: 267; *Merakiz*, no: 243.

Saltanati'l-Aliyye), **Sadık Efendi** (*Surname, Asitane-i Aliyye, Mecmua-i Cevami, Mecmua*, no: 23) **Şeyh Sadık Efendi** (*Topkapı*, no: 1/35 ve 2/178, *Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*), **İbrahim Efendi** (*Taamiye Defteri*), **Şeyh İbrahim Efendi** (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 143), **Alacaminare Tekkesi**'nin (*Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 141, *Hankâhname, Nüfus Vukuatı Defteri, Silsilename, Nüfus-ı Millî, Tomar, İhsaiyat, Merakiz*) ayin günü **perşembe** idi (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*).

Mimari Yapısı

Vaktiyle, mescit, mutfak, selamlık, çeşme, küçük hamam ve hazireden müteşekkil olan tekke 1925'ten sonra bakımsız kalmıştır. Haskan, çalışmasını hazırladığı sırada İsmail Efendi'nin torunlarının halen tekkenin bazı bölümlerinde oturduğunu, damadı, Yüzbaşı İshak beyin Çanakkale'de şehit olduğunu, I. Dünya Harbi sırasında, Köprülü Fazıl Paşa Sokağı'na bakan tarafa yaptırdığı iki evinin katlı evinin 1990 yılı Ramazan Bayramı'nın 1. günü belediyece hiç gereği yokken yıktırıldığı bildirir⁶⁷⁷.

21.yüzyılın başlarına üç duvarı kalmış mescit/tevhidhanesi ile iyice bakımsız hale gelen tekke, için eski fotoğraflarından bir restitüsyon ve restorasyon projesi hazırlanmış⁶⁷⁸, yakın zamanda yeni baştan inşa edilmiştir.

Şimdiki şekli ile girişi Kartal Baba Caddesi üzerinden sağlanan tekkenin kapıdan girildiğinde sağında, tevhidhane olarak da kullanılan mescidi ve türbesi, solunda ise iki katlı ahşap şeyh evi yer alır. Tekkenin Köprülü Fazıl Paşa Sokağı'na bakan tarafındaki Yüzbaşı İshak beyin iki katlı ahşap binası günümüze ulaşmamışsa da sokağa bakan tarafta tuğladan yapılmış iki katlı mutfak hamam harabesi, mutfakın güneyinde tonoz damlı çeşme haznesi yer alır.

Tekkenin son şeyhi İsmail Efendi'nin torunlarından olup o dönem tekkenin mutfak kısmında barınan Şakir Efendi ile görüşen Haskan, ondan mescidin türbesi olan son cemaat yerinde on sanduka bulunduğunu aktarır. Bugün ise ikisi bayanlara olmak üzere 7 sanduka vardır.

Mescit ile meşruta arasında dikdörtgen şeklinde 1 Receb 1326 (30 Temmuz 1908) tarihli "Asitaneli Dilsizzade el-Hac Büyük fesli Mehmed Fahreddin Efendi'nin hayratıdır" yazılı abdest teknesi yer alır.

---

⁶⁷⁷ Haskan, *Üsküdar*, 1/409.

⁶⁷⁸ İsmail Büyükseçkin, "Üsküdar Sandıkçı, Balaban ve Sadık Efendi Tekkesi", *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 1/388-392.

Özetle, tekkenin, tipik bir ahşap ev görünümünde, tevhidhanenin yer aldığı büyük ahşap yapı ile yine aynı parsel içindeki 2 katlı ahşap meşrutadan meydana geldiği anlaşılmakta, bunlardan 1 büyük çeşme ve sarnıç ile tevhidhanenin harap duvarları, mezarlığı ve bir abdest teknesi intikal etmiştir.

Haziresi

Tekkenin kuzey tarafında haziresi yer almaktadır. Toplam 39 şahidenin 22'si erkek, 17'si kadındır. Haziredeki taşlar Ömer Koçyiğit tarafından tadat edilmiştir⁶⁷⁹.

2.2.2.4. Tembel Hacı Mehmed Efendi Tekkesi

Eski Tembel Hacı Mehmed, yeni Mimar Sinan Mahallesi, Selami Ali Efendi Caddesi ile Tembel Hacı Mehmed Efendi Sokağı'nın kavşağında, Hacı Mehmed Efendi'nin (v. 1134/1721-2) inşa ettiği mescidinde (*Atlamataşı Mescidi*) en geç 18. yüzyılın sonlarında tesis edilmiş **Nakşî** tekkesidir. Günümüze ulaşamayan mescit ve tekkenin yerinde Hacı Selim Ağa İlköğretim Okulu yer almaktadır.

Tekkenin şeyh listesi *Tomar* ve *Silsilename*'de yoktur. Sair kaynaklardan derlenebilen şeyhi ise dede-oğul-torum ancak üçtür, bunlar da;

1. Şeyh Seyyid Mehmed Efendi bin İbrahim (v. 6 Cemaziyelahir 1204 / 21 Şubat 1790'dan kısa süre evvel). Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Vefatı üzerine *Merhum Hacı Mehmed Mescid-i şerifi evkafi mahsulünden* muayyen vazife ile zaviyedarlık ciheti hak sahiplerinden Seyyid Ahmed Efendi'ye tevcihi Üsküdar Kadısı'nca teklif edilmiştir (6 Cemaziyelahir 1204 / 21 Şubat 1790). Dönemin şeyhülislamının *işaretlerini* ihtiva etmeyen arzuhal bir hafta sonra 28 Şubat'ta (13 Cemaziyelahir) *mucebince tevcih* olunmuştur⁶⁸⁰.

2. Mehmed Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Ahmed Efendi (v. ?). Hayatı hakkında bilgimiz yoktur.

3. Ahmed Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Hafız Süleyman Efendi (1307/1889'dan evvel). Tahmini 1871'lerde (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 206) tekkede sadece kendisi ikamet ediyor. 1885 tarihinde tekkenin boş olması⁶⁸¹ vefatının bu tarihten önce olduğuna yorulabilir.

---

⁶⁷⁹ “Üsküdar'da Bir Sosyal Müessese Örneği: Alaca Minare Tekkesi ve Haziresi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 1/54-74.

⁶⁸⁰ BOA, C. EV. Nr. 33/1619.

⁶⁸¹ *Nüfus-ı Millî*, no: 228.

Süleyman Efendi'den sonra tekke bir daha kendine gelememiş anlaşılan nitelikte 1889 (1307) tarihli *Mecmua-i Tekâya* 'da (no: 237) meşihati hala boştur. 1918'de (*Merakiz*, no: 227) ise tekke 'arsa' halindedir. 1920'li yıllara ait *Rehber-i Tekâya* 'da (no: 290) 'Mamur' denilmesi benzerlerine daha önce de rastlanıldığı gibi sehven olmalıdır. 1925 tarihli *1341 Defteri* 'nde de hiç kaydedilmemiştir.

Tekke Listelerine Göre Tembел Hacı Mehmed Tekkesi

Meşihati kopuk olan tekkenin bağlı bulunduğu tarikatı ilkin **Nakşî** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 206, *Nüfus-ı Millî*, no: 228, *İhsaiyat*, no: 14), ardından **Celvetî** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 237, *Rehber-i Tekâya*, no: 290) olarak kaydedilmiştir.

Aynı kaynaklarda **Tembeller** (*Muharremiye Defterleri*, no: 211, *Mecmua*, no: 35), **Tembel Hacı Mehmed** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 206, *Nüfus-ı Millî*, no: 228, *Mecmua-i Tekâya*, no: 237, *İhsaiyat*, no: 14), **Tombul Hacı** (*Rehber-i Tekâya*, no: 290), **Tonbul Hacı Mehmed Tekkesi**'nin (*Mecmua-i Tekâya*; *Merakiz*, no: 227'de Ümmühanî Hatun) ayin günü *Rehber-i Tekâya* 'da **perşembe** olarak kaydedilmiştir.

Mimari Yapısı

Günümüze ulaşmayan tekke ilkin mescit olarak inşa edilmişti. Zamanla tesis edilen tekke istikrarlı olmamış, daha 20. yüzyıla varamadan ortadan kalkmıştır.

Haziresi

Tekkenin haziresinde sadece mescidin banisi Hacı Mehmed Efendi'nin kabri vardır. 1926 senesinin Aralık ayında yandaki Selim Ağa Kütüphanesi'nin sağ tarafındaki hazireye nakledilen⁶⁸² mezar taşında 12 dilimli tarikat tacı bulunmaktadır. Şahidesi şudur:

Merhum Halimi Hacı Mehmed Efendi ruhu İçin el-Fatiha 1134.

2.2.2.5. Selim Baba Tekkesi (Çınarlı, Sadık Efendi Tekkesi)

Eski Tembел Hacı Mehmed, yeni Mimar Sinan Mahallesi, Küçük Sarmaşık Sokağı ile Toygar Hamza Sokağı'nın kuşattığı 241 ada, 83 parseldeki⁶⁸³ meyilli arazide, Şeyh Selim Efendi'nin (v. 1241/1825-6) vakfettiği evini tekkeye tahvil etmesi ile tesis edilmiş **Nakşî**

⁶⁸² Haskan, *Üsküdar*, 1/362.

⁶⁸³ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; Zeynep Emel Ekim, "Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi ve Mezar Taşları", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 2/335.

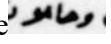

İşli tekkenin sehven Küçük Sarmaşık Sokak, 449 ada, 14 parselde yer aldığını söylemektedir. Krş. İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 128.

tekkesidir. Tekkenin kuruluş vakfiyesi 5 Mart 1811 (9 Safer 1226) tarihli⁶⁸⁴ ise de bu tarihten önce faal olduğunu biliyoruz⁶⁸⁵.

Bugüne ulaşmayan tekke vaktiyle bir semahane, fevkani ve tahtani 2 oda, 1 matbah, 1 hela, tekrar ufak oda, 1 kabristan, 1 kuyu, 2 kebir bahçeden ibaretti⁶⁸⁶.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 62^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Hacı Selim Efendi bin Abdullah (v. 1241/1825-6). Tekkenin banisi ve ilk şeyhidir. Selim Efendi ilk/teslim mütevellisi tayin eylediği **Derviş Selim Dede bin Ömer** 5 Mart 1811 (9 Safer 1226) tarihli vakfiyesinde içinde bir köşk (ve havlu?), tevhidhane, bir kahve odası bulunan meyvalı-meyvasız ağaçlı terbian 640 zira' miktarı ?? mülk bahçeyi vakfedip şöyle şart eylemiştir⁶⁸⁷:

i. Tekkede evvela kendisi şeyh olacak, vefatında oğlu **Mehmed Sadık Efendi** posta geçecektir,

ii. Onun vefatıyla evladının erkek ve en büyüğü şeyh olacak,

iii. Evladı kesilirse, halifesinin en kıdemlisi şeyh olacak,

iv. Halifesi de kesilirse halifelerinin en kıdemlisi şeyh olacak,

v. Halifeler de kesilirse kadı'nın *hakimü's-şer'* re'yi ile Nakşibendiyye'den bir müstakim kimse şeyh olacak,

vi. Her cuma ve pazartesi gecesi hatmi şerif-i haccan ve akabinde zikrullah tilaveti icra olunacak,

⁶⁸⁴ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 587/219/272. Ayrıca bkz. *Tomar*, v. 62^a; *1341 Defteri*, no: 181.

⁶⁸⁵ Nitekim Şeyh Selim Efendi'nin inşa eylediği tekkenin fukara ve gureba meskeni olduğu kendine yetecek maaşı olmayıp *inayete muhtac olmakla* fukara duasına mazhar olmak için emsali misilli günlük 3'er kilo et talep edilmiştir. "Bende-i Şeyh-i Tekke-i mezbur" şeklinde imzalanan arzuhal üzerine 31 Ocak 1800 (5 Ramazan 1214) tarihli buyruldu ile Hassa Kasabbaşılığında talep olunan günlük 3 kıyye koyun eti tahsis edilmiştir. *BOA*, C. SM. Nr. 129/6484; Ekim, "Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi" 2/341, 356-8.

1784 tarihli *Muharremiye Defteri*'nde ismi yok. Tesis bu iki tarih aralığında faaliyete geçmiş olmalıdır.

Tekkenin son şeyh Ahmed Efendi de otobiyografisinde tekkenin banisi Selim Efendi olup ikinci banisi yoktur, bina tarihi yakinen malum değildir, derken bu ilk dönemin belirsizliğine işaret etmektedir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/28.

Bahsi geçen *Muharremiye Defteri*'nde "Toygar Mahallesi'nde Kalender Mehmed Efendi Tekkesi" kaydı yer almaktadır. Bunun hangi tekke ile ilgili olduğu tespit edilememiştir

⁶⁸⁶ 17.01.1959 tarihli, *Hayrat Sicil Dosyası*'ndan aktaran Ekim, "Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi", 2/336; Özdamar, *Dersaadet*, 338.

⁶⁸⁷ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 587/219/272. Vakfiye yaklaşık 70 yıl gibi hayli süre sonra 8 Temmuz 1878'de (8 Recep 1295) tescil edilmiştir. Krş. *BOA(V)*, EV. MKT. CHT. Nr. 676/75.

vii. Tevliyet ve süknası meşrutada oturma hakkı her kim şeyh ise ona meşruta olacak,
viii. Vakfa Üsküdar kadıları *seccadenişin-i şeriat-ı garra olan Efendiler* nezaret edecek,

ix. Vakfın şartlarına riayet zorlaşırsa mutlaka fukara i müslimine sarf olunacak.

Vakfiyeden de anlaşılacağı gibi tekkenin cihetleri (meşihat, tevliyet ve nezaret) ve tekkede sakin olacak derviş ve fukara için herhangi bir mevkuf ve buna bağlı vazife yoktur. Daha baştan gayrıya muhtaç doğan bir tekkedir.

Selim Baba'nın Nakşî silsilesini tespit edemedik. Muhyiddin Efendi nedense Kadirî bir irtibata yer veriyor⁶⁸⁸:

Hüseyin el-Kadirî halifesi olduğu mervidir. Fakad izahat bulunmamıştır.
Bazıları Hüseyin el-Hamevî kolundan bir şeyh Hüseyin Kadirî tarafından nisbeti rivayet iderler.

Yakın dönem kaynaklarında tekkeye ait olduğu iddia edilen ve fakat bugüne gelmeyen bir kitabe nakledilir⁶⁸⁹:

*Selim Efendi-i ehl-i dil yapub bu dergah-ı feyzi / Değil dergah heman yapıdı
kulub-ı Nakşibendani / Azizim kalbini saf it bu bir beyt-i İlahîdir / Tevcih kıl
eğer görmek dilersen ruy-i irfanı.*

Tesis ettiği tekkesinde 30 yıl şeyhlik yapan Selim Baba vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır. Ancak taşı bugüne gelmemiştir⁶⁹⁰.

Revnakoğlu tekkenin şeyh listesini -Selim Efendi'yi hiç zikretmeden- Musa Efendi ile başlatır. Hicrî 1224 (1809) yılı başında vefat eden Musa Baba manevî kemali ile şöhret bulmuş, vefatında tekke haziresinde nar ağacı dibine defnedildiğinden ötürü "Narlı Baba" diye de anılmıştır⁶⁹¹. Musa Baba'nın mezar taşı kitabesinde şeyhliği kaydedilmiyor. Sonraki

⁶⁸⁸ *Tomar*, v. 62^a.

⁶⁸⁹ Mehmed Raif bu kitabenin hemen yakındaki Toygar Hamza Camii'nde kapısı üzerinde olduğunu bildirir. *Mirat*, 1/205. Haskan bu sebeple zikirlerin bu mescitte icra edildiğini düşünmektedir. *Üsküdar*, 1/463-4. Ayrıca bkz. Ekim, "Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi", 2/341.

⁶⁹⁰ Selim Baba'nın vefat tarihini *Tomar*'dan aldık. Haskan, yine hazirede yer alan dört terkli, bir sıra destarlı Seyyid Sadullah Baba'nın vefatını (14 Muharrem 1272 / 26 Eylül 1855) Selim Baba'nın vefat tarihi olarak vermiştir. *Üsküdar*, 1/463. Krş. Ekim, "Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi", 2/349. Sadullah Baba'nın silsiledeki yeri tespit edilememiştir. Kitabesi şudur:
*Ya Hu / Nakşîdir bu dergahın şeyhi Seyyid Sadullah Baba / Eyledi mah-ı Muharrem'de rihlet dar-ı
bekaya / Cümle ihvanım benden etsin hakkın helal / Yolumuz Nakş0i işimiz daim tevhiiddir / İrci'î
sırrına vakıf eyleye Hüda / Mahşerde peygamber şefaati gele / Merhum es-Seyyid Sadullah Baba.
Sene fî 14 M. 1272.*

⁶⁹¹ Kabri ziyaretgah imiş *CSRA*, no: 303.

şeyh Sadık Efendi ile de herhangi bir irtibatı tespit edilememiştir. Kendisi tekkenin ileri gelen dervişlerinden olmalıdır. Dört dilimli abanî sarıklı şahidesi şudur⁶⁹²:

*Ya Hu / Hazret-i Şah-ı Nakşibende söyle mensub idi kim / İtdiler asrında nice
aşıkânı mukteda / Davet-i Hakk'a icabet eyledi gitdi heman / Guş-ı cane
'İrci'î sırrından idince nida / Fevtine tarih için bu mısraı üçler didi / Uçdu
çünkü bağ-ı Firdevs'e bugün Musa Baba. Sene 1224.*

2. Selim Baba'nın oğlu **Şeyh Seyyid Mehmed Sadık Efendi** (1220/1805-6 – 14 Zilhicce 1294 / 20 Aralık 1877). Eğrikapı dahilinde Nakşî Emir Buharî Tekkesi Şeyhi Salim Efendi'nin pederi Mesud Efendi'nin halifesidir⁶⁹³.

Dergahın eskiden beri (*minelkadim*) *aynen* veya *bedelen* verilen 3 kıyye (okka) et tahsisi Selim Efendi'nin vefatından 10 yıl sonra 1835-6 (1251) yılından itibaren nedense azaltılmıştı (*tenzil*). Bu Sadık Efendi'nin 30'lu yaşlarına denk geliyor. Tekke bu tarihten 20 yıl kadar sonra bir hareketliliğe sahne olmuş anlaşılır. Bu defa et tahsisinin eskiden olduğu gibi günlük 3 kıyyeye (okka) çıkarılması için girişimde bulunulmuş, konuyu değerlendiren **Meclis-i Vala dergahın daima açık (küşade)** ve cuma ve pazartesi geceleri derununda icra-yı ayin olunduğundan ve tahsis olunan etin de cüziyat kabininden bulunmasından ötürü sadaka olarak eskiden olduğu gibi günlük 3 kıyyeye çıkarılmasını tensip etmiş (13 Muharrem 1274 / 13 Eylül 1857) kısa süre sonra 18 Eylül 1857 (27 Muharrem) tarihli irade-i seniyye ile eski haline getirilmiştir⁶⁹⁴. 4 ay sonra 6 Ocak 1858 (21 Cemaziyelevvel 1274) tarihli bir başka irade-i seniyye ile Arabacıbaşı Ali Ağa'nın vefatı ile boşalan 60 kuruşluk maaşı Sadık Efendi'ye kaydı hayat ile tahsis edilmiştir⁶⁹⁵.

Tahsisat gerçekleşmiş, bu defa sıra tekkenin aksayan yerlerinin tamirine gelmiştir. İki yıl sonra yapılan çalışmalar sonucu tamir masraflarının **3.000 kuruş** tuttuğu tespit edilmiş, masrafın tekkeye mülhak **Katip Mustafa Efendi Vakfı**'ndan tahsili ile tamirin başlamasına 27 Şubat 1860 (6 Şaban 1276) tarihli irade-i seniyye ile izin verilmiştir⁶⁹⁶.

⁶⁹² Bkz. Ekim, “Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi”, 2/350.

⁶⁹³ *Tomar*, v. 62^a. Vassaf'a göre hilafeti Salim Efendi'nin kendisindedir. *Sefine*, 2/106. Haskan, *Üsküdar*, 1/464.

⁶⁹⁴ *BOA*, İ. MVL. Nr. 378/16585; A. AMD. Nr. 83/66.

⁶⁹⁵ *BOA*, İ. MVL. Nr. 387/16887. A. AMD. Nr. 89/70; MVL. Nr. 355/33.

⁶⁹⁶ *BOA*, MVL. Nr. 836/108; İ. MVL. Nr. 429/18832.

Vâkıf Dergah-ı Ali Top Arabacılarının Yoklama Katibi Hafız Mustafa Efendi (v. 6 Şevval 1243 / 21 Nisan 1828), eşi Aişe Sıdıka Hanım (v. 1289/1873) ve kızları Şerife İffet Zeyneb (v. 1296 /1879), Emine (v. 10 Muharrem 1259 / 10 Şubat 1843) ve Şerife Fatımatü'z-Zehra hanımlar (v. Şevval 1240 / Mayıs 1825) hazirede medfundurlar. Krş. Ekim, “Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi”, 2/344-49.

Tekke nüfusu 1871’li yıllarda (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 205)⁶⁹⁷, Sadık Efendi, 3’ü derviş toplam 5 erkekten oluşmaktadır. Bu defterde Sadık Efendi’nin oğlu/oğullarından bahsetmemesi –ki bu tarihte 68 yaşındadır-, bekar veya evli ise henüz erkek çocuğu olmadığına yorulabilir ki, zaten *Tomar*’da çocuksuz vefat ettiği ifade edilmiştir.

Revnaoğlu’nun, mesleğinde şahsiyet sahibi bir zattır dediği Sadık Efendi yarım asırdan fazla şeyhlik yapmış, vefatında tekke haziresine defnedilmiştir⁶⁹⁸. Tarikat başlıklı şahidesi şudur:

*İşbu merd-i pür vefa eş-Şeyh Sadık aşk ile / Buldu ifna-yı vücud ile bekaya
şah-rah / Çeşni-yab-ı şerab-nab-ı alem-tab olub / Mest-i vecd ü hal idi bi
irtiyab ü iştinab / Sanma bu hurşidi mahsuf eyledi hak-ı siyah / Mazhar-ı feyz-
i visal itdi kemal-i lutf ile / Nakşibendî-i ma’rifet ya’ni Bhaeddin Şah / Çar-
erkan tarikin üzre tarihin didim / Cennet’i Sadık Efendi itdi ya Hu cay-gah.
Sene 14 Zilhicce 1294.*

3. Sadık Efendi’nin halifesi Şeyh Ömer Hulusî Efendi bin Mustafa (1251/1835-6 – 1326/1908). Ankaralı Kara Şeyh Hüseyin Efendi’nin damadı ve halifesidir⁶⁹⁹. Şeyhinin vefatı akabinde Hz. Hüdayî şeyhi Ruşen Efendi (v. 1309/1891) tarafından posta

⁶⁹⁷ Galitekin, *Osmanlı*, 371.

⁶⁹⁸ Muhyiddin Efendi vefatına sehven 1295 demiştir.

⁶⁹⁹ Hüseyin Efendi ile ilgili Revnaoğlu’nda doyurucu bilgi vardır: Üsküdar’ın birinci sınıf uleması içinde dersleri ve talebesi ile geniş şöhret yapmış bir zattır. Fatih Sahn Medresesi mensuplarından ve zamanın diğer ilim adamlarıyla tartışmalar yapabilecek davalı, iddialı bir ilim zümresi yetiştirmiştir. Üsküdar’daki müderris ve dersiamların icazetnameleri, silsile noktasından Hüseyin Efendi de başlar veya mutlaka ondan geçer. Hoca Hüseyin Efendi’nin, zahiri alimlerde olduğu kadar batınî işlerde de ayrı bir şahsiyet sahibi bulunduğu, çevrenin tasavvuf ve tarikat mensuplarınca kabul edilmiştir. Bandırmalızade Tekkesi şeyhi merhum Galib Efendi’den dinlenilmiş, şöyle bir söylenti vardır: Hoca Hüseyin Efendi’nin rüya tabirinde de denizmiş, bilgisi ve büyük isabetleri olduğu için kendisine sevgisi ve bağlılığı bulunan Üsküdarlı bir zat, gördüğü bir rüyayı tabir ettirmek için Hüseyin Efendi’ye gelir ve rüyasını anlatır.

Üsküdar Yeni Cami-i şerifi musallasına bir cenaze getirmişler. Cemaati pek çok. Avlu dolmuş. Fakat namazı kıldırılacak imam yok. Bir hayli beklendikten sonra namazı kıldırarak bir kimse bulunamayınca birden tabut açıldı ve içinden çıkan zat aşağı indi ve kendi namazını kendi kıldırdı. Hayret ve dehşetten donakaldık. O adam kim idi, biliyor musun! Vaktin kutbu idi. Bir yerde rastlarsan eline ayağına kapan. Hayır duasını al!, deyince;

- Efendim hazretleri o cenaze siz idiniz. Emin olunuz, gördüğüm siz idiniz, diyerek Hüseyin Efendi’nin ayaklarına kapanmak istemiş ise de, Hüseyin Efendi;

-Hayırsız hayırsız sen yanlış görmüşsün, yahud iyice hatırlamıyorsun! demiş ve asla müsaade etmemiştir. *CSRA*, no: 303.

oturtulmuştur⁷⁰⁰. Ömer Efendi⁷⁰¹ Üsküdar'ın icazetli (*muciz*) dersiamlarından ve pek çok tanınmış hocalarındandır. Kendisinden yetişenler ve hilafet alanların çoğu da kendi sahalarında kudret göstermişler ve meşhur olmuşlardır. Ömer Efendi musikiye de vakıf olduğundan aynı zamanda kuvvetli bir devranî zakiri idi. Üsküdar ve çevresi tekkelerinin çoğunda zakirlik, zakirbaşılık etmiştir⁷⁰².

Ömer Efendi'nin erkek evladı yoktu. 1885'te tekke nüfusunun kadınsız üç erkekten oluşması bundandır⁷⁰³. 70 yaşını geçtikten sonra yaşlılığından ötürü (*sinn-i şeyhuhete vasıl olduğu cihetle*) dergahın idaresini halifesi ve damadı **Şeyh Sami Efendi**'ye terk etmek istemiştir. 7 Haziran 1907 (rumi 25 Mayıs 1325) tarihli Evkaf Nezareti Teftiş Mahkemesi müsteşarı Seyyid Mehmed Efendi'nin kaleme tezkirede Şeyh Ömer Efendi'nin talebine rağmen henüz bir neticenin hasıl olmadığından bahisle muamelenin hızlandırılması talep edilmiştir⁷⁰⁴. İsmi geçen Sami Efendi ile ilgili bir başka malumata ulaşamadık. Muhyiddin Efendi ise bir yıl sonra (hicri 1326 / 1908-9) *hal-i hayatında bila-veled olduğundan Üsküdarî ders-i sanisi Hafız Hoca Osman Efendi* [‘ye] *kasr-ı yed eylemiştir*, der. Bu ikisinin aynı kişi olup olmadığı tespit edilememiştir.

Ömer Efendi'nin halifelerinden biri **Ali Rıza Fakrî Efendi**'dir (1270/1854 - 1929). Üsküdar Hallaç Baba Tekkesi Şeyhi Emin Efendi'nin (v. 1292/1875) oğlu olup, babasının vefatı akabinde bu tekkede posta oturacaktır⁷⁰⁵.

Tekkesinde 30 yıl şeyhlik yapan Ömer Efendi'nin mezar taşı hazirede yoktur. Vefatı 13 Ocak 1908 – 2 Ocak 1909 (9 Zilhicce 1325 - 9 Zilhicce 1326) arasında vuku bulmuştur⁷⁰⁶.

---

⁷⁰⁰ Varol, *Tekkede Zaman*, 159, 202. Ömer Efendi'nin meşihat beratı aynı zamanda vakfiyenin de tescil tarihi olan 8 Temmuz 1878 (8 Recep 1295) tarihlidir. O ana değin yapılmayan vakfiyenin tescili meşihatın Ömer Efendi'ye tevcihi sırasında gündeme gelmiş olmalıdır. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 587/219/272; *BOA(V)*, EV. MKT. CHT. Nr. 676/75.

⁷⁰¹ Revnakoğlu'nun 3. şeyh olarak "Hacı Mustafa Hulusi Efendi"ye yer verir ve Üsküdarlılar arasında nedense Ömer Hulusî diye bilinir. Hatta Damadzade Şeyh Ömer Efendi ismiyle" tanındığından bahseder. Aynı kişiden bahsedildiği açıksa da "1305 tarihinde göçtü. Tekkesinde yatıyor" ifadesi sehven olmalıdır. *CSRA*, no: 303.

⁷⁰² *CSRA*, no: 303.

Ömer Efendi son asrın en iyi nevbet vuranlardan biri idi. Ergun, *Türk Musikisi*, 2/667. Muhyiddin Efendi kendisinden pek hoşlanmamış anlaşılır. Kanaatleri ağır itham taşır: "Zakirlik ider Rifaî tekkelerinde çakal sesli, öküzyüzlü bir adamdır".

⁷⁰³ *Nüfus-ı Millî*, no: 227.

⁷⁰⁴ İlgili tezkire için bkz. *CSRA*, no: 303.

⁷⁰⁵ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17; Vassaf, *Sefine*, 2/105-112.

⁷⁰⁶ Bu tarih aralığı tekkeye verilen kurbanlık koyunların teslim makbuzlarından çıkarılmıştır. *BOA*, TS. MA. e, Nr. 1302/75.

4. **Şeyh Hafız Hoca Osman Nuri Efendi** (v. 6 Rebiulahir 1333 / 21 Şubat 1915). Sivaslı'dır. Kudretli ve şöhretli hocalardan olduğu için "Hoca Osman Efendi" diye bilinir. Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre, Üsküdar'ın eski münevverlerinden çoğu Hoca Osman Efendi'den okumuş ve yetişmişlerdir. Bunlar arasında **Kurban Nasuh Tekkesi son şeyhi Hayrullah Taceddin Bey ile Sandıkçı Tekkesi son şeyhi Ali Haydar Efendi** de yer almaktadır. Şeyh Osman Efendi Üsküdar Askeri Rüştüyesi'nde ve Ravza-i Terakki Mektebi'nde Arapça Farsça muallimliği yapmış, Hz. Hüdayî Dergahı'nda *Şifa-i Şerif* ve *Delail-i Hayrat* okutmuştur. İri yapılı uzun boylu, şişmanca, gayet gösterişli, süt gibi beyaz sakallı, ağır kilolu, kuvvetli bir zat idi. Vefatında tekkesine defnedilmiştir⁷⁰⁷, denilse de taşına tesadüf edilememiştir.

5. Osman Nuri Efendi'nin damadı ve halifesi **Şeyh Ahmed Kemal Efendi** bin Hafız Mustafa (1286/1869-70 - 1925'ten sonra). Balçık doğumludur⁷⁰⁸. Üsküdar'da Atik Valide Sultan Medresesi'nde tahsil ile Atik Valide Camii dersiamlarından selefi Sivasî Hoca Osman Nuri Efendi'den 1896-7'de (h. 1314) icazet almış, 1912'de (1330) de kendisi icazet vermeye muvaffak olmuştur⁷⁰⁹.

Osman Efendi'nin vefatı üzerine ücretsiz (*ber vech-i hasbî*) olan meşihat ciheti o sıralar küçük (*sagirü's-sin*) olan oğlu Haşim Bey'e, liyakatı **yapılan imtihan ile sabit Üsküdar'ın muciz (icazetli) dersiamlarından, erbab-ı salah ve takvadan ve Nakşibendiyye ricalinden** Kemal Efendi'nin niyabeti ile tevcihi tensip edilmiştir (16 Cemaziyelahir 1333 / 18 Nisan 1331 / 1 Mayıs 1915)⁷¹⁰. Haşim Bey 3 yıl sonra Meclis-i Meşayih'e hitaben, tabiplik mesleğini tercih ederek uhdesindeki meşihatı rızası ile *meccanen* naibi Ahmed Efendi'ye terk ettiğini belirtir **bir senet imzalar**. Bunun üzerine Meclis de Ahmed Efendi'yi asaleten meşihata tayinini tensip eder (4 Recep 1336 / 16 Nisan 1334 / 6 Nisan 1918)⁷¹¹.

---

⁷⁰⁷ CSRA, no: 303.

Vefatına Erbilli Şeyh Esad Efendi ile Hayrullah Taceddin Yalım Efendi tarih söylemişlerdir.

⁷⁰⁸ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17. **Ahmed Efendi otobiyografisinde Balçık'ın yerine işaret etmez. Burası bugün Bulgaristan'ın kuzeyinde Karadeniz'e komşu tarihi bir yerleşim yeri olan Balçık Kasabası olmalıdır. Machiel Kiel, "Balçık", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), EK-1/165-7.**

⁷⁰⁹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17.

⁷¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/89.

⁷¹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/149. Ahmed Efendi otobiyografisinde ifade ettiğine göre beratını Ramazan 1336'da (10 Haziran -10 Mayıs 1918) almıştır. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17.

Kemal Efendi müderristir. Şeyh olarak tekkesinde oturmaktadır. Hatta tekkenin şeyh dairesine kendi parası ile 2 oda eklemiştir⁷¹². Meşgaleleri tekkesinde zikirleri aksatmasına, bu sebeple tekkesinin kapalı kalmasına (*mesdud*) neden olmuş olmalı ki, Meclis'e yapılan ihbarlar neticesinde *şart-ı vakfiye ve ifa-yı vazifeye itina olunması hakkında* tezkire ile uyarılmıştır (14 Safer 1338 / 8 Teşrinisani 1335 / 8 Ekim 1919)⁷¹³.

Kemal Efendi en azından **1920'li yıllara kadar herhangi bir devlet hizmetinde bulunmamış**, herhangi bir eser ve telifatı da yoktur⁷¹⁴. Tekkenin son şeyhidir⁷¹⁵, 1920'li yıllara kadar hiç halife yetiştirmemiştir⁷¹⁶. Tekkelerin seddinden sonra Erenköy'de, Kazasker Cami-i Şerifi'nde imam ve hatiplik yapmıştır. Vefat tarihi ve yeri tespit edilememiştir.

Tekke Listelerine Göre Selim Baba Tekkesi

Miladi 18. yüzyıldaki tesisinden 1925'e kadar **Nakşî** kalan, **Nakşî Selim Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 213), **Şeyh Selim** (*Topkapı*, no: 2/176, *Rehber-i Tekâya*, no: 149), **Selim Baba** (*Asitane-i Aliyye*, no: 86, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Cevami*, no: 111, *İhsaiyat*, no: 13, *Merakiz*, no: 242), **Selim Dede** (*BOA*, İ. MVL. Nr. 387/16887), **Şeyh Selim Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*), **Şeyh Sadık Efendi Tekkesi**'nin (*Mecmua-i Tekâya*) ayin günü 19. yüzyılın son on yılına kadar **Pazar** (*Asitane-i Aliyye* ve 1304/1886-7 tarihli *Mecmua-i Cevami*), bu tarihten sonra **perşembedir** (1307/1889-90 tarihli *Mecmua-i Tekâya* ve *Rehber-i Tekâya*). Ahmed Efendi'nin beyanına göre zikirler perşembe günleri öğle namazı sonrası ayin icra olunmaktadır⁷¹⁷.

Mimari Yapısı

1924'te mamur olan⁷¹⁸ vaktiyle bir semahane, fevkanî ve tahtanî iki oda, bir mutfak, bir hela, bir ufak oda, bir kabristan, bir kuyu, iki büyük bahçeden müteşekkil tekke 1925'ten

---

Revnakoğlu Ahmed Efendi'nin Osman Efendi'nin halifesi ve damadı olduğunu ifade eder. Ahmed Efendi otobiyografisinde buna değinmediği gibi şeyhi olarak da Ömer Efendi'nin halifesi Ahmed Buharî Dergahı Şeyhi Ali Efendi'yi işaret eder. Otobiyografide tarih yoksa da benzerlerinden hareketle 1918-1920 aralığını vermek mümkündür. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17.

⁷¹² CSRA, no: 303.

⁷¹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/1^b; Defter/Sayfa no: 1743/170.

Halbuki Revnakoğlu Ahmed Efendi için "Hocalık ile şeyhliği darılmadan aksatmadan beraberce gezdirebilmiş bir insandı" der. CSRA, no: 303.

⁷¹⁴ Ahmed Efendi'nin müderris olmasına rağmen bildiği diller bölümüne sadece Türkçe konuşup yazabildiğini söylemesi ile hayli ilginçtir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/28.

⁷¹⁵ 1341 Defteri, no: 181.

⁷¹⁶ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/28.

⁷¹⁷ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/28.

⁷¹⁸ Konyalı, *Üsküdar*, 1/55.

sonra bakımsız kalmış, tekkenen geriye iki set halindeki geniş, ağaçlıklı bahçesi ve çok bakımsız haziresi gelebilmiştir.

Haziresi

Tekkenin haziresinde bugün 12'si kadın toplam 18 mezar taşı günümüze gelmiştir. Bunlar da Musa Baba (v. 1224/1809), Selim Efendi'nin eşi Emine Monla (v. 1273/1856) ve tekkenin kahve nakibi Seyyid Sadullah Baba (v. 14 Muharrem 1276) dışında tekke muhibbanı olduğu var sayılan 11 defindir. Tekkenin haziresi Zeynep Emel Ekim tarafından tadat edilmiştir⁷¹⁹.

2.2.2.6. Bülbulderesi Tekkesi (Şah Haydar, Özbekler, Divan-ı Özbek, Mukim Efendi Tekkesi)

Selmanıpak Caddesi üzerinde, Bülbulderesi'nde, 518 ada, 49 parselde⁷²⁰, Buharalı Şeyh Haydar Resaî Efendi (v. 1112/1700-1) tarafından tesis edilmiş Nakşî tekkesi/kalenderhanesidir. Tekke ilkin mescit olarak 17. yüzyılın sonlarında tesis edilmiş, minberi daha sonra Hekimoğlu Ali Paşa (v. 1758) tarafından vaz' edilmiştir.

Şeyhleri

Tekkenin şeyh listesi *Tomar* ve *Silsilenamede* yoktur. *Mecmua-i tekayalar* ve sair kaynaklardan istifade ile tespit edilebilen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Haydar Resaî Buharî (v. 1112/1700-1). Tekkenin kurucu şeyhidir. *Sicill-i Osmani*'de, Haydar Resa Efendi'ye Belh ve Buhara emirlerinden olması sebebiyle Şah Haydar Nakşibendî dendiği, Anadolu'ya gelip Üsküdar'da bu zaviye ve mescidi inşa ettiği, 1112'de vefatı ile oraya defnolunduğu, keramet sahibi bir zat olup, Farsça ve Türkçe şiirler inşa ettiği kaydedilmiştir⁷²¹.

---

⁷¹⁹ “Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi ve Mezar Taşları”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 2/335-361.

⁷²⁰ Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 218.

Tekke Çeçener'in listesinde “Börekçi Baba, Mustafa Hilmi Dede Haziresi Yeşilbaş Türbesi” adıyla kaydedilmiştir. “Üsküdar Mezarlıkları”, 22.

⁷²¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 2/261.

Esin Demirel İşli, zaviyenin Hüdayî Asitanesi şeyhlerinden Devatîzade Mehmed Talib Efendi (v. 1090/1679) tarafından tesis edildiği iddia etmişse de (İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 104) bunu destekleyecek başka bir kaynağa tesadüf edilememiştir.

Nakşîlik'in Kasanî koluna mensup Şeyh Haydar'ın silsilesi şudur: Ahmed Kasanî, Hord Azizan Belhî, Payende Muhammed Ahsiketî, Derviş Azizan Gucdüvânî, Şah Said Pelengpuş Gucdüvanî, Şeyh Haydar Taşkendi⁷²².

Haydar Efendi vefatında cadde üzerinde Hacı Hesna Hatun Kuyu Sokak ile Yelekçi Çıkmazı arasındaki küçük hazireye defnedilmişti. Bu hazire mahalli vaktiyle kapalı bir türbe imiş. Ahşap çatısı yeşile boyandığından halk arasında '*Yeşilbaş Türbe*' diye anılmış. Bu sebeple yanındaki bir sokağa Yeşilbaş Bayırı ismi verilmiştir. Lakin hali hazırdaki hazirede Haydar Baba'nın kabir taşına tesadüf edilememiştir.

2. Mehmed Niyaz Efendi (v. 1116/1704-5). Şeyhliği *Hadika*'da bildirilmiştir. Meşihatı oldukça kısa süren Niyaz Efendi vefatında Şeyh Haydar'ın yanına defnedilmişse de sonradan Karacaahmet Mezarlığı'na, 2. Ada'ya nakledilmiştir⁷²³.

19 Temmuz 1711 (3 Cemaziyelahir 1123) tarihli bir beratta, yapılan müracaatla Şah Haydar Tekkesi dervişleri için Filibe Nezareti Mukataası'ndan yıllık 40'ar kilo pirinç tahsis edilmiştir⁷²⁴. Bu tahsis uzun yıllar devam edecektir.

3. Şeyh Hafız Mustafa Efendi (v. ?). Tekkedeki meşihatını arşiv belgelerinden öğreniyoruz. Mustafa Efendi'nin tekkenin şeyhi sıfatı ile kaleme aldığı tarihsiz arzuhalinde bu zamana kadar devam ede gelen Filibe Nezareti Mukataası'ndan yıllık 40'ar kilo pirinç tahsisinin bundan böyle bedeli akçe olarak verilmesine itiraz etmiş, tahsisin eskiden olduğu gibi devamını talep etmiştir. İlgili dairelerin kayıtlarının derkenar olarak düşüldüğü 18 Eylül 1805 (23 Cemaziyelahir 1220) tarihli bu beratta eski usulün devamına karar verilmiştir⁷²⁵.

Mustafa Efendi, elindeki tahsis beratını bir şekilde kaybetmiş, yenisi için yaptığı müracaat üzerine mücedded berat 24 Şubat 1813'te (22 Safer 1228) tevcih edilmiştir⁷²⁶. Bu berat bir kez daha kaybolmuş yenisi 2 yıl sonra 12 Nisan 1815 (2 Cemaziyelevvel 1230) tarihinde tevcih edilmiştir⁷²⁷.

Arşivde yer alan Üsküdar kadısı İbrahim Edhem Efendi'nin 25 Ekim 1819 (6 Muharrem 1235) tarihli arzuhalinde Şah Haydar Zaviyesi'nin 40 kilo pirince mutasarrıf olan şeyhi Nimetullah Efendi'nin vefatı üzerine bunun yarı yarıya oğulları Abdullah ve Mehmed'e intikal ettiği, daha sonra Mehmed çocuksuz vefatı ile boşalan hissesi ile

⁷²² Tosun, "Nakşibendiyye", 633-4.

⁷²³ Haskan, *Üsküdar*, 1/208.

⁷²⁴ BOA, C. EV. 88/ 4369.

⁷²⁵ BOA, C. EV. 374/18951.

⁷²⁶ BOA, C. EV. 387/19624.

⁷²⁷ BOA, C. EV. 218/10853.

Abdullah'ın kendi rızası ile diğer hisselerin hak sahiplerinden Şehriyar oğlu Süleyman Müstakim Efendi'ye devredildiği ifade edilmiştir. Bahsi geçen Süleyman Efendi'ye berat gönderilmesi talebi iki ay sonra 18 Aralık'ta (1 Rebiulevvel) uygun görülmüştür⁷²⁸.

Bu durumda Mustafa Efendi'den sonra Nimetullah Efendi ve oğulları, ardından da Süleyman Efendi posta oturmuştur. Tüm bu şeyhlerin ne zaman ve nerede vefat ettiği şimdilik tespit edilememiştir.

4. Şeyh Safvet Efendi (v. ?). İsmine 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri* 'nde (no: 224) rastladık. Hayatı hakkında başka bir malumata ulaşamadık. Bir buçuk asra yakın süre tekkenin nasıl bir durumda olduğu tespit edilememiştir.

5. Mehmed Mukim Efendi (v. 1925'ten sonra). Tekkenin tespit edilebilen son şeyhidir⁷²⁹. Mehmed Mukim Efendi ismine 1834 (1250) tarihli *Surname* (no: 142) ile 1889 (1307) tarihli *Mecmua-i Tekâya* 'da (no: 13) da rastlıyoruz. Bir asra yakın bir süreyi içeren bu aralık bu ismin aynı kişiye ait olma ihtimaliniz zayıflatmaktadır. Meşihatının 1890'lardan önce başlamış olması daha muhtemeldir.

Mukim Efendi'nin hayatı hakkında başka bir malumata şimdilik ulaşılamamıştır.

Tekke Listelerine Göre Bülbülderesi Tekkesi

17. yüzyılın sonları gibi oldukça erken bir tarihte tesis edilmesinden ötürü Üsküdar'ın inşa tarihi itibarıyla ilk kalenderhanesi sayılsa da meşihati kesintili olmuş, küçük çaplı bir zaviyedir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren 'arsa' haline gelen (*Mecmua-i Tekâya*) zaviyenin 1931 tarihli *Pervititch Paftası* 'ndan (no: 68, s. 265) tamamen tarihe karıştığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda, **Şah Haydar** (*BOA, C. EV. 88/4369*), **Divane Ali Özbek** (*Muharremiye Defterleri*), **Divan-ı Özbek** (*Mecmua*), **Özbek** (*Surname, Asitane-i Aliyye*, no: 26, *Hankâhname*, no: 16, *Mecmua-i Cevami*, no: 93, *Mecmua-i Tekâya*) olarak adlandırılan tekke, tesisinden 1925'e kadar **Nakşî** (*Surname, Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya, 1341 Defteri*) kalmış, ayin günü de **cuma** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir.

Haziresi

Yakın zamanda yeniden düzenlenen hazirede bugün tekke ile doğrudan irtibatı tespit edilemeyen definler yer almaktadır.

⁷²⁸ *BOA, C. EV. 284/14453.*

⁷²⁹ *1341 Defteri*, no: 60.

2.2.2.7. Özbekler Tekkesi (Hacı Hoca Tekkesi)

Sultantepe Mahallesi, Servili Köşk Sokağı, 1340 ada, 39, 40 parselde⁷³⁰, Maraş Valisi Abdullah Paşa (v. 1168/1754-5) tarafından Nakşî şeyhlerinden Hacı Hoca demekle maruf Şeyh Abdullah Efendi için 1752'te (1166) inşa ettirilen Nakşî tekkesidir⁷³¹. İlk küçük çaplı bir yapı olduğu anlaşılan zaviye 5 yıl sonra 1757-8'de (1171) Çeprastlı Hasan Ağa tarafından mescidine minber vaz' edilerek genişletilmiştir⁷³².

Şeyhleri

Tekkenin ilk şeyhi konusunda küçük bir ihtilaf vardır. *Hadika* ve geç tarihli *Silsilename*'de zaviyenin Abdullah Paşa tarafından 1166'da Hacı Hoca demekle maruf Şeyh Abdullah Efendi için yaptırıldığı belirtilirken⁷³³, tekkenin son kısmı sıva altında kaldığından tarih ile ilgili kısmı okunamayan kitabesinde 1166'da Abdullah Paşa tarafından Şeyh Mehmed Abdülekber Özbekî için yaptırıldığı ifade edilmiştir. Bu ikisi aynı kişi olabilir. İlk dönem arşiv belgelerinde tekke, "Hacı Hoca demekle maruf Seyyid Abdülekber Efendi Zaviyesi" şeklinde anılmaktadır⁷³⁴.

Bu ilk dönemde meşihat çok sık el değiştirmiştir. Arşiv belgeleri ışığında tespit edebildiğimiz isimler şunlardır:

(1) Hacı Hoca demekle maruf Şeyh Seyyid Abdülekberbaht (v. 1199/1785). Abdülekber Efendi, tasarrufunda olan 13 dönüm arsasında, içerisinde 5 vakit namaz, cuma ve bayram namazlarının eda edildiği bir cami, dervişler için mesken ve bir zaviye inşa edip 3 eşli ailesi ile yaşarken 1785 yılında erkek çocuksuz vefat eder ve yeri, şeyhin ailesini geçindirmek şartı ile dervişlerin ittifakıyla (*cümlenin muhtarı*) halifesi ve manevi evladı **(2) Şeyh Mehmed Efendi'ye** Şeyhülislam Dürrîzade Mehmed Arif Efendi'nin (hd. 1785 - 1786; birinci kez) işaretleri ile 3 Ekim 1785'te (29 Zilkade 1199) tevcih edilir⁷³⁵.

⁷³⁰ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 251; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 221, 223. Çeçener'in listesinde eski ada parsel numarası verilmiş (515 ada 2/3 parsel), "Üsküdar Mezarlıkları", 22.

⁷³¹ Ayvansarayî, *Hadika*, s. 649. Baninin Üsküdar'daki bir diğer hayır eseri Nalçacı Tekkesi Mescidi'ne minber koymasındır. Kabri Maraş'tadır. Haskan, *Üsküdar*, 1/431.

⁷³² Ayvansarayî, *Hadika*, s. 649

⁷³³ Ayvansarayî, *Hadika*, s. 649; *Silsilename*, no: 149.

⁷³⁴ Mesela *BOA*, C. EV. Nr. 472/23887 (29 Zilkade 1199 / 3 Ekim 1785; bu belgede Abdülekberbaht); Nr. 343/17425 (29 Şevval 1204 / 12 Temmuz 1790); Nr. 661/33348 (4 Zilhicce 1205 / 4 Ağustos 1790). Yine Şeyh Abdülekber Özbekî'nin idaresindeki tekke fukarasına yemeklik olmak üzere 26 Aralık 1759'da (6 Cemaziyelevvel 1173) sipahi Ali Yusuf ve Silahdar Mustafa İsmail'in vefatı ile mahlulünden 6 akçe tahsis edilmiştir. *BOA*, AE. SMST. III. Nr. 310/24884.

⁷³⁵ *BOA*, C. EV. Nr. 472/23887. Belgeden açık bir şekilde Hacı Hoca demekle maruf kimsenin Abdülekber olduğu, kendisinin tekkeyi genişlettiği, ayrıca evlendiği ve Ekin 1785'ten evvel vefat ettiği anlaşılıyor. Bununla birlikte kaynaklarda Abdülekber'in banisi olduğuna tesadüf edemedik.

Silsilename'nin beyanına göre 2. şeyh (3) **Abdülkber Efendi ibn es-Seyyid Sadullah-ı Semerkandî**'dir (v. 1202). Bu bir diğer Abdülkber olup, Mehmed Efendi'den sonra posta oturan kişi olmalıdır. Abdülkber Efendi'nin mezar taşı kitabesi şudur⁷³⁶:

*eş-Şeyh es-Seyyid / Abdullah-el-Ekber / İbni 's-Seyyid Sa'dullah / Semerkandî
/Sene 1202 Safer.*

4. Şeyh Abdülğafur Efendi bin Molla Alem el-Buharî (v. 1202/1788). Meşihatu döneminde tekke hayır sahibi **Hacı Halil Ağa bin Ahmed Efendi** tarafından şimdiki geniş yapı topluluğuna kavuşmuştur. Vâkıf 16 Ocak 1788 (7 Rebiulahir 1202) tarihli vakfiyesi ile⁷³⁷ dahiliyeli fevkanî üç bab oda ve dîvanhane ve kenif ve abdesthane ve tahtani bir matbah ve hariciyeli fevkanî iki bab oda ve divanhane ve tahte's-sema ve tahtani iki bab meydan odası ve üç bab dervişan odası ve kenif ve ahar ve kömürlük ve eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmireli kebir bağçe ve bağçe-i mezkure muttasıl kürum-ı mağrusalı bağ ve bağçe derununda bir harap köşk ve bi'r-i ma' ve sair müştemilat-ı ma'lumeyi havi zaviye ta'bir olunur bir bab mülk menziline tüm hak ve salahiyetleri (*bi-cümleti ma yeştemiluhu ve yahvihu*) ile vakf edip şöyle şart etmiştir:

- i.** Tekkenin halen **berat ile şeyhi olan** Nakşibendi-i Özbekiyye'den **el-Hac Abdülğafur Efendi** hayatda oldukça meşihata mutasarrıf, menzinde de sakin olacak,
- ii.** Vefatından sonra her kim zaviyede berat ile şeyh olursa menzilde o sakin olacak,
- iii.** Zaviye şeyhinden başka Maveraünnehir'de Özbek Vilayeti'nde Semerkadın Kasabası'nda Kalenderhane Mahallesi ahalisinden mücerred olan fukara-i Özbekiye dervişanı menzilde sakin olacak,
- iv.** Vakfa Şeyhülislam nezaret edecek,
- v.** Tevliyet hayatta oldukça kendisine,
- vi.** Vefatından sonra evladının *evladımla ve evlad-ı evladımın ve evladı evlad-ı evladımın batnen ba'de batnin.* erşedi mütevellî olacak,
- vii.** Evladı kesilirse tevliyet **nazırın re'yi ile** zaviye-nişin olan şeyh ve dervişanın ihtiyarıyla emin ve müstakim bir kimseye tevcih edilecek,

---

Tekke meşihatının bekarlara meşrut olduğu bilinen şartlardandır. Abdülkber'in evlendiği halde nasıl meşihatına devam edebildiği meçhulümüzdür. Ayrıca hazirede de bu tarihli bir taşta tesadüf edilmemiştir.

⁷³⁶ Haskan, *Üsküdar*, 1/432.

⁷³⁷ Vakfiye hemen bir buçuk ay sonra 29 Şubat 1788'de (22 Cemaziyelevvel 1202) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 578/199/58; 1341 Defteri, no: 59.

viii. Şayet şartlara riayet zorlaşırsa vakıf **mutlaka fakara-yi müslimine şart olacaktır.**

Meşihatı kaldığı bir yıldan az süre ile vakfın tesis edildiği yıl vefat eden Abdülgafur Efendi hazireye defnedilmiştir.

5. Seyyid Hacı Recep bin Mehmed Özbekî (v. 4 Zilhicce 1205 / 4 Ağustos 1790'dan sonra). Meşihatından, posta geçtiği halde İstanbul Duhan Gümrüğü malından tekke fukarasına yemeklik olan günlük 20 akçe ile İzmir Gümrüğü malından olmak üzere günlük 30 akçenin kendi üzerine kaydolması için yaptığı müracaattan haberdarız (29 Şevval 1204 / 12 Temmuz 1790)⁷³⁸.

Recep Efendi meşihatını -yukarıdaki dilekçesinden bir ay bile geçmeden- hüsn-i rızası ile 4 Ağustos 1790'da (4 Zilhicce 1205) Hacı Mehmed Seyyah-ı Semerkandî'ye terk edecektir⁷³⁹.

6. Şeyh Hacı Mehmed Seyyah-ı Semerkandî (v. 27 Cemaziyelevvel 1206 / 22 Ocak 1792'den kısa süre evvel). Meşihat Şeyhülislam Mehmed Mekkî Efendi'nin işaretleri ile tercih edilmişse de ilgili *buyurulduda* dervişanın hüsn-i şehadetinden bahsedilmemiştir⁷⁴⁰. Meşihatı 6 aydan kısa sürmüştür.

7. Şeyh Mehmed Receb Efendi (v. 20 Rebiulahir 1208 / 25 Kasım 1793'ten sonra). Mehmed Efendi'nin vefatı ile Şeyhülislam Mehmed Mekkî Efendi'nin işaretleri ile 22 Ocak 1792'de (27 Cemaziyelevvel 1206) posta oturmuştur. Bu *buyurulduda* da dervişanın hüsn-i şehadetinden bahsedilmemiştir⁷⁴¹.

Mehmed Recep Efendi henüz 2 yılını doldurmadan *na-ehil ve meşihatı ifaya liyakatı olmadığından* Şeyhülislam Mehmed Arif Efendi'nin işaretleri 25 Kasım 1793'te (20 Rebiulahir 1208) meşihattan uzaklaştırılmış (*ref'*), yerine Şeyh Mehmed Semerkandî tayin edilmiştir⁷⁴².

8. Şeyh Mehmed Semerkandî (v. 2 Rebiulahir 1210 / 16 Ekim 1795'ten kısa süre evvel). Erkek çocuksuz (*bila veled*) vefat ettiğinden meşihat 16 Ekim 1795'te (2 Rebiulahir

---

⁷³⁸ BOA, C. EV. Nr. 343/17425. Bu tip tahsisatların posta oturduktan sonra kaleme alındığını benzer örneklerinden biliyoruz. Önceki Şeyh Abdülgafur Efendi 1788 yılında vefat etmişti. Bu arada yeni bir şeyh daha olabilir.

⁷³⁹ BOA, C. EV. Nr. 661/33348.

⁷⁴⁰ BOA, C. EV. Nr. 661/33348.

⁷⁴¹ BOA, C. EV. Nr. 104/5157.

⁷⁴² BOA, C. EV. Nr. 99/4938'deki derkanar kaydından.

1210) Şeyhülislam Mehmed Arif Efendi'nin işaretleri ile Hacı Şeyh Nazar Semerkandî Efendi'ye tevcih edilmiştir⁷⁴³. İki yıl şeyhlik yapmıştır.

9. Hacı Şeyh Nazar Semerkandî (v. 11 Recep 1212 / 30 Aralık 1797'den kısa süre evvel). 2 yıldan biraz fazla süren meşihatının ardından vefatı ile vazifesi Hacı Hafız Halil Buharî'ye tevcih edilecektir⁷⁴⁴.

10. Hacı Hafız Halil Buharî (v. 1227/1812). Şeyhülislam Mehmed Arif Efendi'nin işaretleri ile 30 Aralık 1797'de (11 Recep 1212) posta oturmuştur⁷⁴⁵. 11 ay sonra tekkenin Filibe Nezareti Mukataası malından günlük 1 şinik pirinç (yıkış. 8 kilo) ile Ahyolu Memlahası Mukataası malından olmak üzere günlük 1 şinik tuzun uhdesine kaydını yaptırmıştır (12 Cemaziyelahir 1213 / 21 Kasım 1798)⁷⁴⁶.

15 yıla yakın şeyhliğinin ardından meşihat oğulları **(11.1) Şeyh İbrahim** ve **(11.2) Şeyh İsmail** arasında taksim edilmiştir⁷⁴⁷.

15 yıla yakın şeyhlik yapan Halil Efendi'nin evlenip çoluk çocuğa karıştı halde (en az iki erkek bir kız) meşihatı nasıl devam ettirdiği, vefatında nerede medfun oldu tespit edilememiştir.

Şeyh İbrahim Efendi, babasının vefatından bir yıl sonra kaleme aldığı arzuhalinde tekkenin tahsisatı olan Filibe Nezareti malından ocaklık pirincin Matbah-ı Amire'ye gelen kısmından olması gerektiğinin elindeki berat ile sabit olduğunu, bu sebeple tahsisin kendisine babasına verildiği gibi verilmesini talep etmiştir⁷⁴⁸.

İbrahim Efendi'nin çocuksuz vefatının ardından meşihat bu defa **(12.1) Mehmed Sadık** ve **(12.2) Abdürrezzak** isimli iki kardeşe tevcih edilecektir (1232/1817)⁷⁴⁹.

Meşihatın müştereken idaresine 1834 (1250) tarihli *Surname*'de de (no: 144) işaret edilmiştir. *Silsilename*'de Sadık ve Abdürrezzak biraderlerin meşihatı babaları Şeyh Mehmed Receb Efendi el-Buharî'den (v. 15 Zilhicce 1231 / 6 Kasım 1816) aldıkları kaydedilmiştir.

---

⁷⁴³ BOA, C. EV. Nr. 99/4938. İlgili belgede çocuksuz olduğunun vurgulanması ilginç bir noktadır. Taşkendi Mehmed Efendi *Silsilename*'deki 4. şeyhtir.

⁷⁴⁴ BOA, AE. SSLM. III. Nr. 35/2044.

⁷⁴⁵ BOA, AE. SSLM. III. Nr. 35/2044.

⁷⁴⁶ BOA, C. EV. Nr. 170/8475; Nr. 171/8528. Bunların yanına Matbah-ı Amire'ye gelen ocaklık pirinçten günlük 1 şinik (5 Zilkade 1214 / 31 Mart 1800) daha eklenecektir. BOA, AE. SSLM. III. Nr. 171/10193.

⁷⁴⁷ Meşihatın intikali tekkeye yapılan ocaklık pirinç hakkının devri ile ilgili evraklardan alınmıştır. BOA, C. EV. Nr. 496/25094.

⁷⁴⁸ BOA, C. EV. Nr. 496/25094

⁷⁴⁹ BOA, C. EV. Nr. 420/21281.

Sadık ve Abdürrezzak Efendiler, müştereken idaresi altındaki tekkelerinin et tayini olmadığından, dervişanın sıkıntıya düştüklerinden bahisle **emsali tekkeler gibi** et tayini istemişler, talepleri üzerine tekkeye günlük 2 kıyye et tahsisi yapılmıştır (1 Ramazan 1255 / 8 Kasım 1839)⁷⁵⁰. Müşteriklerden Sadık Efendi 30 yıl süren hisseli meşihatının ardından vefatında (17 Rebiulahir 1262 / 14 Nisan 1846) hazireye defnedilmiştir.

Diğer ortak küçük kardeş **Şeyh Hacı Abdürrezzak Efendi** ağabeyinin vefatından sonra tekkeyi tek başına idare etmiştir⁷⁵¹.

Meşihati döneminde tekke küçük çaplı bir tamirat geçirmiştir. Daha evvel yapılan keşfi ile tamiri 4.400 küsür kuruş, halı masrafları 1.100 küsür kuruş, tamir sırasında ruhsat ve taahhüdünden hariç olarak yapılan yeni keşfi ile ilave 1.800 küsür tutmuştur. **Vakfının güçsüzlüğünden** masraf Laleli Vakfı'na gider olarak kaydedilmiştir (İrade-i seniyye 17 Cemaziyelahir 1268 / 2 Haziran 1847)⁷⁵².

Abdürrezzak Efendi'nin yarısı ağabeyinin vefatı ile tahsis edilmiş, kendisinin 100, dervişan için 200 toplam aylık 300 kuruş geliri vardır. Ancak bu rakam yetmediğinden *yine* arttırılmasını talep etmiş, Evkaf Nazırı tekke mübeyyet fukara ve dervişan olan emsali tekkelere kıyasen yemekliğinin az (*dunca*) bulunmasından ötürü bu defa da menfi cevap verilirse münkesir olacaklarından açıktan maaş ve ikramiye tahsisi hakkında müesses olan nizamı da koruyarak daha sonra vuku bulacak mahlulattan takas olunmak şartıyla Evkaf Hazinesi'nden 200 kuruş zammı ile yemekliğin 500 kuruşa çıkarılmasını teklif etmiştir. Meclis-i Vala'nın uygun gördüğü talep 17 Temmuz 1847'de (3 Şaban 1263) Sultan'a arz edilmiş, gerekli irade de 4 gün sonra 21 Temmuz'da (7 Şaban) sadır olmuştur⁷⁵³.

Münferiden 9 yıl şeyhlik yapan Abdürrezzak Efendi erkek çocuksuz vefat etmiş (24 Cemaziyelahir 1271 / 13 Mart 1855)⁷⁵⁴, hazireye defnedilmiştir.

Abdürrezzak Efendi'den sonra meşihat 16 Ağustos 1855'te (2 Zilhicce 1271) yeğenleri Sadık Efendi'nin iki oğlu **(13.1) İbrahim Edhem** ve **(13.2) Mehmed Salih Efendilere** intikal etmiştir⁷⁵⁵.

13.1. Şeyh Hacı İbrahim Edhem Efendi (1246/1830-1 – 19 Şevval 1321 / 8 Ocak 1904). İbrahim Efendi'nin yarım asır süren meşihati ile kabiliyetlerinin birleşimi, tekkeyi

⁷⁵⁰ BOA, C. EV. Nr. 240/11969.

⁷⁵¹ BOA, İ. DH. Nr. 122/6215.

⁷⁵² BOA, MVL. Nr. 330/85; İ. MVL. 234/8179.

⁷⁵³ BOA, İ. MVL. Nr. 101/2207.

⁷⁵⁴ BOA, İ. MVL. Nr. 356/15572; A.MKT.NZD. Nr. 181/79.

⁷⁵⁵ VGMA, Defter/Sayfa no: 892/163; MMA, Defter/Sayfa no: 1774/143.

sanat ve sanayi tarihimizde önemli bir mevkiye yükseltmiştir. Babası Sadık Efendi'den kendisinin Buhara'da öğrenip İstanbul'da devam ettirdiği ebru sanatını öğrenmiş, bununla yetinmeyerek kendi deyimi ile "saatçilik dışında her şeyle meşgul olmuş", o devrin deyimiyle 'hezarfen' (*bin sanat sahibi*) olmakla şöhret bulmuştur. Hattatlık, ebruculuk, doğramacılık, marangozluk, oymacılık, hakkaklık, matbaacılık ve dokumacılık gibi pek çok el sanatını büyük bir beceri ile icra etmiştir.

Midhat Paşa 1869'da kurduğu Sanayi Mektebi'nin başına Edhem Efendi'yi getirmişti. Burada pek çok tornacı ve tesviyeci yetiştiren, Türkiye'de ilk kurşun borunun dökümünü gerçekleştiren Edhem Efendi, hakkında düzenlenen "tekkede top döküp sarayı havaya uçurur" yollu jurnaller yüzünden, Kabe'nin ve Harem-i Şerif'in onarımı bahanesiyle bir süre Hicaz'a yollanmıştır. Yaptığı aletlerle 1867 Uluslararası Paris Fuarı'na katılıp bir de madalya alan Edhem Efendi'nin icadı olan buhar makinesinin plakası halen tekkede muhafaza edilmektedir. Edhem Efendi'nin, tekniğini bir Hintliden öğrendiği dokumaları Sultan Abdülaziz ile II. Abdülhamid'in çok beğendikleri ve sarayın mefruşatında kullanılacak dokumaları kendisine sipariş ettikleri söylenmektedir.

Edhem Efendi'nin meşihatı (1855-1904) sırasında bir ilim ve sanat yuvasına dönen Özbekler Tekkesi'ne matematikçi Salih Zeki Bey, Mekteb-i Harbiye Nazırı Galib Paşa, ressam Hüseyin Zekai Paşa, H. Edip Adıvar'ın babası Edib Bey, filozof Rıza Tevfik (Bölükbaşı) gibi ünlü simaların devam ettiği bilinmektedir.

Meşihatı zamanında hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* 'nde (no: 224), tekkenin İstanbul'daki 35 merkez arasında yer alması (33. merkez) İbrahim Efendi ile tekkenin bahsi geçen cazibe merkezi oluşunun göstergelerinden biridir⁷⁵⁶.

Bu listeye göre daha sonra şeyhlik yapacak olan kardeşi 1251/1835-6 tarihli Mehmed Salih Efendi, 1275/1858-9 doğumlu oğlu Mehmed Sadık Efendi ile doğu Buharalı 13 derviş, toplam 16 erkek ikamet etmektedir. Tekkede nüfusu 1885 tarihinde 13 erkeğe, 8 kadındır⁷⁵⁷.

Ethem Efendi tekkenin tamirini temin ile tahsisatını arttırmak için girişimlerde bulunmuştur. Her iki talebin gündeme alındığını Yıldız Sarayı Baş Katibi Süreyya Efendi'nin 11 Mart 1891 (29 Recep 1308) tarihli tezkiresi ile haberdar oluyoruz⁷⁵⁸.

Denildiği gibi olmuş, tekkedeki tamir üç yıl gecikme ile başlamıştır. İlk iş olan yapılan keşifle 56 bin küsür kuruşa ihtiyacı olduğu, Dergahın herhangi bir gelirinin

⁷⁵⁶ Galitekin, *Osmanlı*, 379-80.

⁷⁵⁷ *Nüfus-ı Millî*, no: 257.

⁷⁵⁸ *BOA*, İ. DH. Nr. 1218/95389.

olmadığından bahisle masrafların Evkaf Hazinesi gelir fazlasından mümkün olduğu kadar sarfiyla tesviyesi uygun görülmüştür. Rakamın biraz düşürülmesi anlamına gelecek olan ikinci keşif Şehremaneti'nce gerçekleştirilmiş, bu defa rakam 45.016 kuruş 30 paraya indirilmiş, masrafların aynı bütçeden tesviyesine 25 Mart 1894 (18 Ramazan 1311) tarihli irade-i seniyye ile izin verilmiştir⁷⁵⁹.

Tamirden 4 küsur yıl sonraya (1316/1898) ait bir vesikaya göre tekkenin tahsisatı şöyledir:

Günlük 18 çift fodula, 2 kıyye et, aylık 30 kıyye sade yağ (*revgan-ı sade*) 4 çeki odun, yıllık 2 500 kıyye kömür ve sebze ile diğer masraflar için de aylık 350 kuruş⁷⁶⁰.

Edhem Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. Muhiblerinden Şair Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın hazırladığı kitabesi 16 satırdır. Kitabenin son iki mısrası şudur:

*Gelip bir ehl-i dil etti sala kim şeyh-i ruşen-dil, / Cebin-say-ı sücud olmuş,
yadır pir asitininde 1904.*

13.2. Şeyh Hacı Mehmed Salih Efendi (1251/1835-6 - 17 Cemaziyelahir 1333/2 Mayıs 1915). Arşivdeki tahmini 20 Mayıs 1860 (29 Şevval 1276) tarihli bir tezkirede Salih Efendi'nin kitap basmak için talepte bulunduğu, basacağı kitap ve risalelerin için Meclis-i Maarif'te inceleneceği, şeyhin alınan kararın hilafında hareket etmesi ile devlet geleneğine mugayir neşriyatta bulunur ise kendisi ve kefilinin hakkında cezai işlemin uygulanacağı ifade edilmiştir⁷⁶¹.

Salih Efendi'nin basmak istediği kitapların ne olduğu, sürecin ne şekilde işlediğine dair şimdilik bilgi sahibi değiliz.

Evvelki tamirin üzerinden 10 yıldan biraz fazla süre geçmişken tekkenin bu defa tehlikeli surette harap olduğuna şahit oluyoruz. Toplam 27.500 kuruşa Müteahhit Ali Efendi'ye havale edilen tamir için masrafların Sultan II. Mahmud'un Vakfı'ndan tesviyesine 17 Temmuz 1906 (25 Cemaziyelevvel 1324) tarihli irade-i seniyye ile karar verilmiştir⁷⁶². Salih Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir.

14. İbrahim Efendi'nin oğlu Mehmed Sadık Efendi (1274 veya 1275/1857-9 – 1331/1915). *Silsilename*'de meşihatından bahsedilmeyen Sadık Efendi 1274/1857-8 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Üsküdar'da Mülkiye Rüştüyesi'ni bitirip Üsküdar

⁷⁵⁹ BOA, ŞD. Nr. 129/44; İ. EV. Nr. 6/17.

⁷⁶⁰ BOA, İ. HUS. Nr. 67/83; BEO. Nr. 1192/89389.

⁷⁶¹ BOA, A.MKT.MHM. Nr. 183/44.

⁷⁶² BOA, ŞD. Nr. 175/42; İ. EV. Nr. 41/11.

dersiamlarından Vildan Faik Efendi'den icazet almış, Çağatay lisanının "kavaid-i mahsusasına dair Maarif Nezareti'nin 28 Temmuz 1894 (24 Muharrem 1312) tarihli ve 220 numaralı resmi ruhsatı ile *Üssü Lisan-ı Türki* adı ile [Çağatay Dilbilgisi kitabı] bir eseri bastırmıştır. Memuriyet hayatında Ağustos 1312/Ağustos-Eylül 1896'da Meclis-i İdare-i Emval-i Eytam Kalemî katibliğine tayin edilmiş, 1 Haziran 1320/14 Haziran 1904'te baş katib muavinliğine terfi edilmiştir. Aynı yıl babasının irtihali ile üzerine Özbekler Tekkesi Şeyhi (1321/1904) ve Nisan 1320/Nisan-Mayıs 1904'te de Meclis-i Meşayih azası olmuştur. Sadık Efendi uhdesine Safer 1322/Nisan-Mayıs 1904'te Hareket-i Hariç Bursa müderrisliği ruusu tevcih olunmuş, Ramazan 1317/Ocak-Şubat 1900'de dördüncü rütbeden Mecidî nişanı ile taltif edilmiş, Üsküdar'da Ravza-i Terakki mektebinde on bir sene kadar Farsça okutmuştur⁷⁶³.

İbrahim Ethem Efendi ilerlemiş yaşından ötürü hayli müddetten beri vazifesini hüsn-i ifa edemediğinden bahisle yarım hisse meşihat hakkını oğlu Sadık Efendi'ye terk etmek istemiştir. Meclisi Meşayih de Sadık Efendi'nin *ezher cihet erbab-ı Ehliyet ve kifayetden olub* tevcihi uygun görmüştür (1 Zilhicce 1320/1 Mart 1903)⁷⁶⁴.

Meşihatın diğer yarım hissesi amcası Salih Efendi'nin uhdesinde iken vefatı üzerine o sıralar Manisa'da ikamet eden büyük oğlu Bahaddin Efendi'nin hakkından vaz geçmesi üzerine (*adem-i talebine mebni*) 25 Aralık 1907'de (20 Zilkade 1325) Mahkeme-i Teftiş'in ilamı ve Şeyhülislam'ın işaretini üzerine 8 Haziran 1908 (8 Cemaziyelevvel 1326) irade-i aliyye ile tevcih olunmuştur.

Sadık Efendi 1905-11 (1323-1328) arası Meclis-i Meşayih azalığı yapmıştır⁷⁶⁵. Sadık Efendi'nin vefatında hazireye defni için gerekli izin 2 Mayıs 1915 (17 Cemaziyelahir 1333) tarihli tezkire ile verilmiştir⁷⁶⁶. Bu tarih aynı zamanda amcası Salih Efendi'nin de vefat tarihidir

15. Sadık Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Ata Efendi (1883 – 16 Haziran 1936). Babasının vefatı üzerine meşihata talip olan Ata Efendi Meclis-i Meşayih'in yaptığı

⁷⁶³ Albayrak, *Son Devir*, 3/310.

⁷⁶⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1774/143.

⁷⁶⁵ Ancak Sadık Efendi'nin isminin Meclis-i Meşayih defterlerinde geçmediği ifade edilmiştir. Durmuş, *Meclis-i meşayih*, 57. azalığında bahseden MM kararı için bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1777/106-107.

⁷⁶⁶ BOA, BEO. Nr. 4352/326378; Nr. 4352/326390; İ. MBH. Nr. 17/90.

imtihandan 100 üzerinden 85 alarak ehliyetini ispat etmesi üzerine Meclis'çe meşihat vazifesine tensip edilmiştir (1 Recep 1333 / 2 Mayıs 1331 / 15 Mayıs 1915)⁷⁶⁷.

Bir süre Eyüp'te Kalenderhane Dergahı Şeyhi Akil Efendi'nin vefatıyla boşalan meşihata Şeyh Burhaneddin Efendi asaleten atanana kadar meşihata vekalet etmiştir (4 Cemaziyelevvel 1336 / 16 Şubat 1334 / 16 Şubat 1918)⁷⁶⁸.

Ata Efendi Anadolu'da milli mücadele başlayınca Kuva-yı Milliye'ye iltihak için Anadolu'ya geçmiştir⁷⁶⁹. Bunun üzerine Meclis-i Meşayih uhdesindeki meşihat cihetini kaldırarak yerine Üsküdar müderrislerinden Nakşî Hoca Sadık Efendi'nin tayinini tensip etmiştir (r. 19 Nisan 1336 / 19 Nisan 1920)⁷⁷⁰.

16. Ata Efendi'nin kardeşi Şeyh Necmeddin Efendi (Özbekkangay, 1902 – 1971). 1925 tarihli *1341 Defteri* 'nde (no: 59) son şeyh olarak Ata Efendi gösterilmiş, Necmeddin Efendi'ye yer verilmemiştir. Bunun tekkenin daha çok kardeşler arasında *müştereken* idare edilmesi geleneği ile alakalı olduğu açıktır. Meşihatın Ata Efendi ref'inden kardeşi Necmettin Efendi'ye verilmesi annesi tarafından talep edilmiş (22 Şaban 1338 / 12 Mayıs 1336 / 12 Mayıs 1920)⁷⁷¹.

Bu arada Seyit Baba Tekkesi Şeyhi Zühdü Efendi de meşihata talip olmuştur (3 Ramazan 1338 / 22 Mayıs 1336 / 22 Mayıs 1920)⁷⁷².

Tekke Listelerine Göre Özbekler Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Nakşî** kalan (*Topkapı*, no: 2/153, *Surname*, no: 144, *Asitane-i Aliyye*, no: 110, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 224, *Silsilename*, no: 149, *Nüfus-ı Millî*, no: 257, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/93, *Mecmua-i Tekâya*, no: 232, *Taamiye Defteri*, no: 78, *İhsaiyat*, no: 9, *Merakiz*, no: 289, *Rehber-i Tekâya*, no: 136) **Özbek** (*Mecmua-i Cevami*), **Özbekler** (*Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *İhsaiyat*, *Merakiz*), **Hace** (*Taamiye Defteri*), Hacıhoca (*Muharremiye Defterleri*, no: 215, *Topkapı*, *Silsilename*), **Özbek Hacı Hoca** (*Mecmua*, no: 38), **Kalenderhane Tekkesi**'nin (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 150, *Rehber-i Tekâya*) ayin günü ilkin **pazar**

⁷⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/92.

⁷⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/161.

⁷⁶⁹ Ata Efendi ve tekkesinin milli mücadele sırasında gösterdiği yararlılıklar için bkz. Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), 79-80, 94.

⁷⁷⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/35^b, 37^a; Defter/Sayfa no: 1745/168, 169, 167, Defter/Sayfa no: 1743/81, 84, 74.

⁷⁷¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/41^a.

⁷⁷² MMA, Defter/Sayfa no: 1756/43^a.

(1256/1840 tarihli *Asitane-i Aliyye*), ardından **cuma** (1304/1886-7 tarihli *Mecmua-i Cevami*) ve son olarak da **perşembedir** (1307/1889-90 tarihli *Mecmua-i Tekâya ve Rehber-i Tekâya*).

Mimari Yapısı

İlkin 18. yüzyılın ortalarında tesis edilen tekke 1256/1840'ta 'arsa' iken (*Asitane-i Aliyye*, no: 109) Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından 1260/1844'te, bugünkü şekliyle yeni baştan yaptırılmış, 93 Harbi sırasında (1877 Osmanlı-Rus Savaşı) tekkeye sığınanlar için arsanın kuzey kesiminde ahşap odalar inşa edilmiş, 19.yüzyılın sonlarında II. Abdülhamid (hd 1876-1909) tarafından bir onarım geçirmiştir.

Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra selamlık bölümünde Şeyh Ata Efendi'nin kardeşi Şeyh Necmeddin Efendi (Özbekkangay) ile ailesi, haremde tekkenin bazı emektar mensupları, derviş hücrelerinden birinde de son "hücrenişin" Tufan Baba ikamet etmişlerdir.

Uzun müddet onarım görmeyen tekke binası zamanla harap düşmüş, 93 muhacirleri için yaptırılan odalar 1950'lerde yıktırılmış, tekke şeyhlerinin neslinden gelen ünlü işadamları Nasuhi ve Ahmed Erteğün'ün (v. 14 Aralık 2006) yardımları ile tekkenin mescit-tevhidhane, mutfak ve selamlık bölümleri 1983'te onarılmıştır. Günümüzde Şeyh Necmeddin Efendi'nin küçük oğlu Edhem Özbekkangay ve ailesi ikamet etmektedir. Tekkenin onarılan harem bölümü de 12 Eylül 1994'te açılmıştır.

Haziresi

Tekkesi haziresinde şeyh ve ailelerinden, Şeyh Abdülgaflar ibn Molla Alem (v. 1202/1787; hamzavî taş), aynı kabirde Şeyh Abdülekber Efendi (v. 1202/1787) ve Şeyh Mehmed Efendi (v. 1210/1795), Abdülekber Efendi'nin kızı Ayşe Hatun (v. 1172/1758; hazirenin en eski taşı), Şeyh Mehmed Receb Efendi (v. 1231/1816) ve damadı Hacı Halil Efendi (v. 1285/1868) ile torunu Reşid Efendi (v. 1311/1893), Şeyh Sadık Efendi (v. 1262/1846) ve eşi Şeyh Halil Efendi'nin kızı Şerife Fatma Hatun (v. 1296/1879), Sadık Efendi'nin kızı Şerife Münire Kamer Hanım (v. 1295/1878), Şeyh Abdürrezzak Efendi (v. 1271/1854) ve eşi Hatice Hanım (v. Tarih kısmı gömülü), Şeyh İbrahim Edhem Efendi (v. 1320/1904) ve Hasibe Hanım (v. 1289/1873), Şeyh Ata Efendi (v. 1936).

Muhibbandan, Nadir Mehmed (v. 1210 (1795) ve Feyzullah Mehmed (v. 1210/1795), Acıbadem Tekkesi Şeyhi Hacı İbrahim Efendi'nin annesi Zeynep Hatun (v. 1231/1816), Nakşî dervişlerden Hacı Selim Ağa (v. 1264/1848), vd.

Ricali devletten, İbrahim Müteferrika'nın torunu Örfî Paşa (v. 1271/1855), babası Ebubekir Ağa (v. 1237/1821), annesi Ayşe Hanım (v. 1251/1835), Adile Hanım (v.

1256/1840), oğlu Ahmet İrfan Efendi (v. 1249/1833) ve neslinden gelenler, Antalya mutasarrıfı Süslü Ali Paşa (v. 1295/1878), Ressam İbrahim Rasim Paşa (v. 1306/1888), Şura-yı Devlet azası Mehmed Reşat Beyefendi (v. 1913), Buhara eski Cumhurbaşkanı Osman Kocaoğlu (v. 1968) ve diğer muhibban.

2.2.2.8. Afganiler (Numan Bey, Kalenderhane, Afgan Tekkesi)

Murat Reis Mahallesi, Çavuşdere Caddesi ile Silahtar Sokağı'nın kavşağında, Çinili Camii karşısında, 182 ada, 34 parselde⁷⁷³ Sabık Duhan Gümrüğü Emni Dergah-ı Ali kapıcıbaşlarından Bağdat Valisi olan Numan Paşa'nın kendi köşkü olup, söylendiğine göre paşa, Çinili Camii önünde yatıp kalkan ve haklarında hüsnü zan oluşan Ahmed Nasır ve Muhammed Nasır isminde iki Afganlı dervişte gördüğü manevi fevkaladelik üzerine konağını bunlara bağışlaması⁷⁷⁴, ardından bir de 1 Nisan 1793 (19 Şaban 1207) tarihli⁷⁷⁵ vakıf tayin etmesi ile tesis edilmiş Nakşî kalenderhanesidir.

Bani ve vâkıf **Seyyid Hacı Numan Bey** bin Hacı Ali Bey'in buradan başka Selanik'te yeniden bina ve inşa ettiği medrese, Üsküdar'da Doğancılar'da ihya ettiği Çakırcı Hasan Paşa Camii ve kurbünde suyu akan çeşme, su haznesi ve mektebi olmak üzere birçok hayri hizmeti ve bu hizmete mevkuf vakfı vardır⁷⁷⁶.

Numan Bey tasarrufundaki Behram Kethüda Vakfı'na mukataa-i malumeli arsada kalenderane olmak üzere inşa ettiği altı bab oda, taamhane, matbah, hela (*memşa*), hamam (*mağsel*), su kuyusu ve bir mikdar avluyu müstemil binayı vakfedip şöyle şart eylemiştir⁷⁷⁷:

- i. Kalenderhanede Afgan dervişlerinden bekar (*mücerred*), mütedeyyin, salih ve mütteki bir kimse şeyh olacak,
- ii. Tekkede şeyhin marifeti ile Afgan dervişleri iskan olunacak,
- iii. Afgan dervişlerinden müstehak bir kimse bulunamazsa, bulunana kadar yerine Özbek dervişlerinden mutteki, mütedeyyin ve salih bir kimse şeyh olacak,
- iv. Afgan dervişleri zamanla azalır veya kesilirse Özbek dervişleri iskan olunacak,
- v. Afgan dervişleri varken tekkede başkasının iskanına izin verilmeyecek,
- vi. Dervişlere aylık 30'ar kuruş yemeklik verilecektir.

⁷⁷³ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 55; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 189.

⁷⁷⁴ CSRA, no: 28.

⁷⁷⁵ VGMA Defter/Sayfa/Sıra no: 627/394/195; 341 Defteri, no: 64.

⁷⁷⁶ BOA, AE. SMHD. II. Nr. 71/5285

⁷⁷⁷ VGMA Defter/Sayfa/Sıra no: 627/394/195.

Tekke İstanbul'daki Nakşî tekkeleri içinde, yalnızca bekar (*mücerred*) dervişlerin devam ettikleri bir merkez olmasından ötürü "kalenderhane" ismini almıştır ki, bu husus bugün yerinde olmayan inşa kitabesinde de⁷⁷⁸ vurgulanmıştır.

Bahsi geçen kitabesi de şudur:

*Barekallah bu kalenderhane / Vakf-olundu mücerret Efgane /
Şeyhi Kalender mücerret ola / İde it'am bulunan ihvane /
Derununda cümle kalender ola / Vakıfın şartı budur dervişane /
Çıkdı üçler didiler tarihin / Oldu itmam Kalenderhane. Sene 1207*

Şeyhleri

Hac yolculuğu için İstanbul'a uğrayan Afgan ve Türkistanlı dervişlerinin geçici konaklama yeri vazifesi de gören tekkenin *Silsilename* (no: 150), *Tomar* (v. 134^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri ise şöyledir:

1. Şeyh Ahmed Nasîr-ı Afganî el-Horasanî (v. 1210/1795-6). Tekkenin ilk şeyhidir. Yaklaşık 3 yıl şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir. Ahmed Efendi'nin destarlı, dört dilimli Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

*Hüve'l-Hayyü'l-Bakî / Merhum ve Mağfur / eş-Şeyh Ahmed Nasîr-i / Afganî
el-Horasanî / Ruhiçün Fatiha. Sene 1210.*

Şeyhliği kaydedilmeyen ve aynı tarihte vefat eden kardeşi *Derviş Muhammed Nasır* da hazirede medfundur. Kardeşi gibi destarlı, dört dilimli Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

*Hüve'l-Bakî / Merhum ve mağfur / el-Hac Derviş Muhammed / Ahî-i Ahmed
Nasîr / Ruhiçün Fatiha. Sene 1210.*

2. Şeyh Hacı Seyyid Mehmed İşret Efendi el-Afganî (v. 6 Şaban 1212 / 24 Ocak 1798). Tahsisi daha evvel başlayan Filibe Mukataa'sından Matbah-ı Amire'ye gelen ocaklık pirinçten günlük 2 kıyye/vukiyye pirinç ihsanı Şeyh Mehmed Efendi meşihatında da devam etmiştir⁷⁷⁹.

⁷⁷⁸ Bu kitabenin 1942 yılında kaldırılarak Fatih Saraçhanebaşı'ndaki Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi'ne (*Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi*) götürüldüğü edilmiştir. M. Baha Tanman, "Afganiler Tekkesi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/400; Haskan, *Üsküdar*, 1/399; Köseoğlu, *100 Tekke*, 237; İşli, "Üsküdar Envanterinden Seçmeler", 511.

⁷⁷⁹ *BOA*, C. EV. Nr. 421/21322 (7 Rebiulahir 1211 / 10 Ekim 1796). Meşihat değişikçe beratlar yenilenecektir. *BOA*, C. EV. Nr. 128/6370; Nr. 332/16857; Nr. 433/21923.

Meşihatı 2 yıl sürmüş, vefatında hazireye defnedilmiştir⁷⁸⁰. Destarlı, dört dilimli Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

Hüve'l-Bakî / Merhum ve mağfur eş-Şeyh / el-Kâmil el-Fazıl el-Hac / Seyyid Muhammed İşret Efendi / Nakşibendî el-Afganî / el-Horasanî li'llahi'l-Fatiha. Sene 1212.

3. Şeyh Mehmed Emin Efendi el-Afganî (v. 1228/1813). Emin Efendi -mezar taşı kitabesinde belirtildiğine göre- Nakşîlik'in yanında Çiştîyye ve Kadiriyyeden de müstahleftir. Şeyh İşret merhumun yerine şart-ı vâkıf üzere fukara ittifakıyla şeyh olan Emin Efendi'nin⁷⁸¹ meşihatı 16 yıl sürmüş, vefatında hazireye defnedilmiştir. Destarlı, dört dilimli Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

Nakşî ve Çiştîyye ve Kadirî müstahlefi / Terk-i siva eyleyüp arşa su'ud eyledi / Yani o merd-i Huda denmeğe mürşid-seza / Kabri münevver ola terk-i şühud eyledi / Hali idi aşk-ı Hakk zikri idi zat-ı Hakk / Viridi idi ism-i Hakk Hakk'a vedud eyledi / Yakdı dilin üçlerin fevt-i peyamı hemîn / Şeyh Muhammed Emin mahv-i vücud eyledi. Sene 1228.

4. Şeyh Hacı Musa Efendi el-Afganî (v. 15 Cemaziyelahir 1248 / 9 Kasım 1832). Meşihatı 20 yıl sürmüş, vefatında hazireye defnedilmiştir. Destarlı, dört dilimli Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

Hüve'l-Bakî / Merhum ve Mağfur / İla rahmeti Rabbihi'l-Gafur / eş-Şeyh el-Hac / Musa Efendi Afganî / Ruh-ı tayyibe için / el-Fatiha. fî 15 Cemaziyelevvel sene 1248.

5. Şeyh Mehmed Said Efendi el-Afganî (v. 21 Safer 1274 / 11 Ekim 1857). Tekke Said Efendi'nin meşihatı zamanında tamire başlanmıştır. 10 Nisan 1849'te (17 Cemaziyelevvel 1265) tamamlanan tamir toplam **52.464 kuruşa** mal olmuş, **vakfının güçsüzlüğünden (bî-kudret evkaftan) ötürü** masraflar Sultan Bayezid-ı Veli Vakfi'nden ödenmiştir⁷⁸². 30 yıla yakın şeyhlik yapan Said Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. Destarlı, dilimsiz Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

Bakup geçme ricam budur ey Muhammed ümmeti / Ölünün diriden heman bir fatihadır minneti / Nur-ı Kur'an gelüp kabrim ziyaret eden ey Rasulün ümmeti

⁷⁸⁰ Vefat tarihi 28 Ocak 98 (10 Şaban 1212) tarihli buyrulduunun derkenarında yer almaktadır. BOA, C. EV. Nr. 128/6370.

⁷⁸¹ BOA, C. EV. Nr. 128/6370.

⁷⁸² BOA, EV. d. Nr. 13616:

/ Okuyan ruhum için bir Fatıha ihsan eden bulur cenneti / Tarikat-ı aliyye-i Nakşibendiyye meşayihinden Afganî Merhum / Mağfur el-muhtac ilê rahmeti Rabbihi'l-Gafur / eş-Şeyh Muhammed Said Efendi'nin ruh-ı şerifiçün / el-Fatıha. fî 21 S. sene 1274.

Haskan, Said Efendi'den sonra meşihata mezar taşı kitabesinden hareketle Şeyh Selim Efendi'nin (v. 1287/1870) geçtiğini söylemektedir⁷⁸³. Diğer kaynaklarda yer almayan bu ihtimal, aşağıda incelenecek olan arşiv belgesi ile ortadan kalkacaktır.

6. Şeyh Hacı Feyzüddin Efendi el-Afganî (v. 1281/1864-5). Meşihatının ilk aylarında tekkede küçük bir kargaşa yaşanmıştır. Said Efendi'nin vefatını fırsat bilen Kandahar hakimi sülalesinden olup Afganistan'dan firar ederek buraya gelen Gulam Sıddık adlı kimse Ali Haydar adlı birini posta oturtmuştur. Tekke dervişlerin yapılan müdahaleden duydukları rahatsızlık dilekçe ile arz edilmiş, bu gündem ile 19 Mayıs 1858'de (5 Şevval 1274) ile toplanan Meclis-i Vala, şeyhülislamlık (*taraf-ı hazret-i meşihatpenahi*) ile yaptığı muhabere neticesinde Ali Efendi'nin tekkeye bir takım şîi ve mezhebi meçhul (*mechulü'l-mezahib*) kimseleri toplayarak mahalle halkı ile *tekke sakinlerinin seçtikleri* Feyzüddin Efendi'yi yaralamak ile korkuttuğunu (*alat-ı cariha ile ihafe birle?*), dervişleri de kovduğunu tespit etmiş, nihayet bahsi geçen Ali Haydar'ın da tekkeden çıkarılmasına karar vermiştir⁷⁸⁴.

Feyzüddin Efendi 15 seneyi aşkın müddettir hizmetinde bulunan halifesi Şeyh Abdurrahim Efendi'yi, Teftiş Mahkemesi'ne senet de takdim ederek, yerine vekil tayin edip 1281 yılı hac mevsiminde (Recep 1281 / Aralık 1864'ten itibaren) Hicaz'a gitmiş, orada Nakşibendî büyüklerinden Şeyh Mehmed Can Efendi'nin tekkesinde vefat etmiştir. Abdurrahim Efendi, şart-ı vâkif gereği 20 dervişin ve içlerinde Atik Valide Mahallesi 1. ve 2. muhtarının da bulunduğu 50'den fazla mahallelinin imzasını ihtiva eden şehadetname ile şeyhülislamlığa müracaat eder⁷⁸⁵.

⁷⁸³ Haskan, *Üsküdar*, 1/404.

⁷⁸⁴ BOA, MVL. Nr. 806/64; A. MKT. MVL. Nr. 97/73. Vaktiyle tekke haziresinde olup şimdi kaybolan mezar taşında ismi geçen Ali Haydar Efendi (v. 3 Safer 1315/4 Temmuz 1897) metinde bahsi geçen Ali Haydar Efendi olabilir. Ali Haydar Efendi'nin özelliksiz düz levha halindeki mezar taşı kitabesi şudur:

Hüve'l-Bakî / Afganlı Şeyh el-Hac / Ali Haydar Efendi'nin / Ruhi için Fatıha. Fî 3 Safer sene 1315. Bkz. Haskan, *Üsküdar*, 1/404, 405.

⁷⁸⁵ Abdurrahim Efendi'nin dilekçesinde tarih yoksa da derkenar tarihi 19 Haziran 1865 24 Muharrem 1282; dervişlerin şahadetnamesi 1 Haziran 1865 (16 Muharrem 1282) tarihini taşır. Mahallelinin şahadetnamesinde ise tarih yoktur. BOA, MVL. Nr. 477/35.

Ancak işin ilginç yanı Şeyhülislam Atifzade Hüsameddin Efendi'nin (1863- 1866) 18 Temmuz 1865 (23 Safer 1282) tarihli *işaret-i aliyyesinde* tekke meşihatının dervişlerin seçimine bağlı bulunduğu vâkıfın şartlarından olduğu hatırlatılarak, bu vazife için Afganlı Abdullah Efendi'nin seçildiğini, bu sebeple Abdullah Efendi'nin uhdesine tevcihinde Mahkeme-i Teftiş'ten tanzim olunan ilam üzere icra kılındığını, bahsi geçen Abdurrahim Efendi'nin talebinin ise acil olmadığı (*istidasının is'afı zaruri olamadığından*) ifade edilmiştir⁷⁸⁶.

7. Şeyh Abdullah Efendi bin Abdurrahman el-Afganî (1234/1818-9 – 20 Cemaziyelahir 1302/6 Nisan 1885). Mezar taşı kitabesinde belirtildiğine göre aynı zamanda **Mevlevîlikten** müstahlefitir ve meşihatı döneminde tekkesini tamir ettirmiştir. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* 'nde (no: 222) tekkede Abdullah Efendi'den başka beş derviş ikamet etmektedir⁷⁸⁷. 1885'te nüfus değişmeden *sadece* altı erkektir⁷⁸⁸. Bu listede kadınların dahil edildiğini hatırlatalım. Bu da *mücerredlik* kaidesinin bir tezahürüdür.

20 yıl şeyhlik yapan Abdullah Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. Destarlı, dilimsiz Nakşî tarikat başlıklı kitabesi şudur:

Hüve'l-Bakî / Bu dergahın yirmi bir sene / Meşih[at]lik hizmetini bi'l-fi'l / İfa ve mücedded suretiyle ta'mir ve tezyinine / Muvaffak olarak bani-i sanîlik ünvanını / İhzar ve istifa etmiş ve alem-i tecerrüdde / İrtihal-i dar-ı beka eyleyen Afganlı / Abdullah el-Mevlevî Nakşibendî ruhiyçün / el-Fatiha. fi 20 Cemaziyevvel sene 1302.

8. Şeyh Hacı Mustafa Hüseyin Resul (Abdürresul) Efendi el-Afganî (v. 9 Şevval 1321 / 29 Aralık 1903). Mustafa Efendi Abdullah Efendi'nin vefatı üzerine meşihata talip olmuş, *ezher cihet meşihatı ifaya ehliyet ve iktidarı olduğu Meclis-i Meşayih'çe malum ve muhakkak bulunmakla* sadır olan irade-i seniyye üzerine 2 hafta sonra 21 Mart 1885 (5 Cemaziyelahir 1302) tarihli beratla posta oturmuştur⁷⁸⁹

Tekkede zaman zaman iftiralara, suistimaller, işgaller gündeme gelmektedir. Meşihatının başlarında Afgan ahalisinden Ekrem ve diğerlerince verilen arzuhalde Resul

⁷⁸⁶ Anlaşılan o ki, Abdullah Efendi'nin olması gerekli şahadetnameler ve Teftiş Mahkemesi evrakı arşivlere yansımamıştır. BOA, MVL. Nr. 477/35.

⁷⁸⁷ Galitekin, *Osmanlı*, 378-9.

⁷⁸⁸ *Nüfus-ı Millî*, no: 255.

⁷⁸⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/111^a (4 Cemaziyelahir 1302 / 21 Mart 1885); sayfa no: 87^a (7 Cemaziyelahir 1302 / 24 Mart 1885); Defter/Sayfa no: 1775/28. Nitekim Numan Efendi Tekkesi'nin 8,5 kuruşluk atıyyesi şeyhi sıfatı ile 13 Mart 1885'te (1 Mart 1301) Mustafa Hüsnî Efendi'ye verilmiştir. *Taamiye Defteri*, no: 124.

Efendi'nin su-i ahvalinden (*mesai-i ahvalinden*) şikayet edilmiştir. Sadrazamın tezkiresi ile harekete geçen Meclis-i Meşayih, azalarından Said Efendi marifeti ile yaptırdığı tahkikatta şikayetin daha evvel tekkeden kovulan Afganlı İskender ve Feyzullah adlı şahısların kışkırtması neticesinde gerçekleşen bir iftira olduğu kanaatine varmıştır (9 Ramazan 1303 / 11 Haziran 1886)⁷⁹⁰.

Yaklaşık 5 yıl sonra bu defa kendilerinin dergahtan gereksiz yere çıkarıldığından bahseden Mehmed İyan, Hacı Abdullah ve Aşçı Mehmed tekrar kabulleri için Meclis'e müracaat etmişlerdir. Durumu görüşmek için Meclis'e davet edilen şeyh efendi adı geçenlerin ticarete bulaşmak, esrar içmek gibi birtakım muzır işlere giriştiğinden böyle bir tasarrufta bulunduğunu ifade eder. Meclis de kendi yaptığı tahkikatta şeyh efendinin ifadelerinin doğruluğu ortaya çıkarır. Hatta Aşçı Mehmed'in elinde tuttuğu dergah mührü ile taamiye koçanının hemen geri alınması için Zaptiye Nezareti'ne durumu bildirir (4 Recep 1308 / 13 Şubat 1891)⁷⁹¹.

Afganîler Tekkesi şeyhleri sık sık hacca giderdi. Bu gidişlerinden önce de yolculuğun uzun, şartların çetin olmasının gereği yerlerine vekiller bırakırdı. Üzerinde herhangi bir tarih olmasa da önceki ve sonraki kararlara bakılarak 13 Mayıs 1893'e (26 Şevval 1310) tarihlenen bir Meclis-i Meşayih kararında Mustafa Efendi, Abdülhalik Efendi'yi yerine vekil bırakmış, Meclis de bunu uygun görmüştür⁷⁹². Mustafa Efendi'nin dönüşü uzamış olmalı ki, sonraki yılın Hac mevsiminde (Recep 1311) şeyh vekaletine Mehmed Esad Efendi isminde yeni bir talip çıkmıştır. Meclis, Esad Efendi'nin arzuhaline resmen bir vekil tayin edildiği, şeyhin henüz avdet etmemişse de vefatına dair bir malumatın olmadığı yönünde mukabele etmiştir⁷⁹³.

Mustafa Efendi hacdan sağ salim dönmüş, toplamda yirmi yıla yakın şeyhlik icra etmiştir. Vefatında tekkesinde değil, Eyüp'te defnedilmiştir⁷⁹⁴.

Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine boş kalan meşihatın taliplerinden biri Hacı Mustafa Efendi'dir. Meşihatın şart-ı vâkıf gereği bekar olan Mustafa Efendi hakkında biri Afganistan ahalisinden olmak üzere toplam 6 kişi, adı geçen Afganistan ahalisindedir, 7

---

⁷⁹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/153^{a,b}. Mustafa Efendi hakkında bir başka şikayet 12 yıl sonra yapılmış, Meclis-i Meşayih'çe, şikayet üzerine konu ile ilgili ayrıntıya yer verilmeden, gereken işlem yapıldı denilerek geçitirilmiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1773/60 (17 Zilhicce 1315 / 7 Mayıs 1898).

⁷⁹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/94, 96.

⁷⁹² MMA, Defter/Sayfa no: 1772/3.

⁷⁹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/26.

⁷⁹⁴ *Tomar*, v. 134^b.

seneden beri bu memlekette ikamet eder, bekar, güzel ahlak ve siret sahibidir, diyerek hüsnü şahadette bulunmuşlardır. Mustafa Efendi de 7 senedir buradayım, toplamda 8 defa haccettim, diyerek meşihatın kendisine tevcihine dair arzuhal kaleme almıştır⁷⁹⁵.

Meşihatın bir diğer talibi Mehmed Emin Efendi'dir. Dergahın diğer dervişininin (şehadetname de 3 derviş yer alıyor) tercihi olan ve o sıralar devlet misafirhanesinde (*misafirhane-i hümayunda*) ikamet eden Emin Efendi için de zühd ve fazilet sahibi, salihlerden, alim bir zat olduğu yönünde hüsnü şahadette bulunulmuştur. Bu tayin işinde kazanan o olmuş, ferman gereğince tayin edildiği ve gereğinin ifası Hazine-i Hassa Nazırı tarafından 8 Ocak 1904 (17 Şevval 1321) tarihli tezkire ile *Meclis-i Meşayih*'e havale edilmiştir⁷⁹⁶. Meclis-i Meşayih de Mehmed Ubeydullah Efendi'nin meşihat vazifesini ifaya ehil bulunduğu cihetle tevcihini 17 Ocak'ta (28 Şevval) tensip eder, meşihat beratı aynı gün tanzim edilir⁷⁹⁷.

9. Şeyh Mehmed Emin Ubeydullah Afganî (v. ?). Mehmed Efendi'nin meşihatu sıkıntılı başlamıştır. Hemen 6 ay sonraki 8 Haziran 1904 (r. 26 Mayıs 1320) tarihli bir tezkirede dervişlerden Mehmed adlı kimsenin daha evvel dergahın yemekliği ile kömürleri çaldığı, şimdi şeyh efendi aleyhinde birtakım girişimlerde bulunarak dervişan arasında nifak düşürdüğü tespit edilmiş, adı geçenin tenbihi ile diğer tedbirlerin alınması için Üsküdar Mutasarrıflığı uyarılmıştır⁷⁹⁸.

Afgan ulemasından Şeyh Hacı Mehmed Efendi bu tekkenin meşihatına asaleten tayin edilmişse de ilk defa 23 Ağustos 1903 (rumi 10 Ağustos 1319) tarihinde girdiği devlet misafirhanesinden (*misafirhane-i Hümayun*) tekke maaşının azlığı dolayısıyla çıkmamış, dergahına da ancak haftada bir gün devam etmiştir. Sadrazam, şeyhin hüsnühal ashabından

---

⁷⁹⁵ BOA, Y. PRK. AZJ. Nr. 47/25. Bir diğer talip hakkında, isminden ve Meclis'e yaptığı müracaattan başka malumatımızın olduğu Molla Mahmud Efendi'dir. MMA, Defter/Sayfa no: 1775/42 (13 Şevval 1321 / 2 Ocak 1904).

Meşihata bir talip de kısa süre sonra meşihatın Mehmed Efendi uhdesine tevcih edildiği ifade edilerek talebi reddedilen Buharalı Mehmed Recep ve Mehmed Galib efendilerdir. MMA, Defter/Sayfa no: 1775/44 (12 Zilkade 1321 / 30 Ocak 1904). Sonraki yazışmalarda merhum şeyhin kardeşi Abdüşşekür Efendi'nin de meşihata talip olduğunu görüyoruz. Tabi ki durum değişmeyecek. MMA, Defter/Sayfa no: 1775/95 (23 Cemaziyelevvel 1322 / 5 Ağustos 1904).

⁷⁹⁶ BOA, Y. MTV. Nr. 254/114.

⁷⁹⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/28, 88. Tevcihin akabinde 20 Şubat'ta (3 Zilhicce) tekkenin tahsisatlarının Mehmed Efendi'ye verilmesi Maliye Nezareti'ne yazılmıştır. MMA, Defter/Sayfa no: 1775/46, 88.

⁷⁹⁸ BOA, ZB. Nr. 350/117. Daha sonra tekke sakinlerinden Derviş Mahmud'un Şeyh Ubeydullah Efendi aleyhine verdiği arzuhal üzere Meclis tarafları davet etmiş, şeyh efendiye de gerekli uyarıları yapmıştır. MMA, Defter/Sayfa no: 1775/90, 94, 96.

ve her açıdan (*min küllil-viücu*) *şayeste i atfet-i seniyyeden* bulunduğu bahisle şeyhinin dergahın muayyenat ve 10 kuruş olan yemekliğinin arttırılması talebini ilgili nezarete iletmiştir. Evkaf Nezareti'nin 6 Ocak 1906'da (r. 24 Kanunuevvel 1321) tamamladığı tahkikatta dergah muhassasatının *emsali tekkaya muhasesaatına muadil olduğu*, Afgan fukarasının iskan olduğu dergahın açık bulunmasına nazaran şeyhin *aleddevam* tekkesinde hazır bulunmasının gerekli (*labüd*) ve dergahın da gayri mahalde iskanının caiz olmadığı, şeyhin ise devlet misafirhanesinde leziz yiyeceklerden yemeğe devam (*et'ime-i nefiseden tena'um olmak*) maksadıyla tekkesini terk etmesinin uygun olmadığını, lakin ayrıca zam için bütçede şimdilik karşılık olmadığı ifade edilmiştir (23 Muharrem 1324 / 6 Mart 1322 / 19 Mart 1906)⁷⁹⁹.

Bununla birlikte daha evvel Meclis-i Meşayih'in 22 Ekim 1905 (22 Şaban 1323) tarihli tezkiresi ile arttırılmasını uygun gördüğü⁸⁰⁰ zam talebi bu defa Maliye Nezareti'nin gündemine gelmiş, Nezaret, tekkenin hazineden aylık 10 kuruş taamiyesinin şahsi maaşların tahsisi caiz (*maaşat-ı zatiye münhaletının caizüttahsis*) kısmında yer alan 285 kuruşun 90 kuruşunun sadaka olarak zammı ve böylece 100 kuruşa çıkarılmasını uygun görmektedir (22 Muharrem 1324 / 5 Mart 1322 / 18 Mart 1906)⁸⁰¹.

Ubeydullah Efendi 3 yıl sonra 10 Temmuz 1909'da (27 Haziran 1325) bu defa tekkede mukim dervişan ve seyyahine irade-i seniyye ile tahsis edilmiş 400 kuruşun bir müddettir ödenmediğinden şikayetle devamı için Hazine-i Hassa'ya arzuhal sunmuştur. Hazine de daha evvel Emlak İdaresi'nden tahsisli maaşın idarenin varidatıyla birlikte Maliye Nezareti'ne devredilmesinden hareketle maaşın Hazine'ce ödenmesine imkan kalmadığını bildirir (3 Recep 1327 / 7 Temmuz 1325 / 20 Temmuz 1909)⁸⁰².

Mehmed Efendi meşihattaki 6. yılında evlenmiş, yerine Hacı Mehmed Efendi *vekaleten* tayin edilmiştir (6 Zilkade 1327 / 7 Teşrinisani 1325 / 20 Kasım 1909)⁸⁰³.

Vâkıfın *mücerredlik* şartına muhalefeten meşihatının ref' edilmesi ile tekkesiz ve tayinatsız kalan Mehmed Efendi, ailesi ile fakr u zarurete düşmüş, Meclis'e müracaatla azledildiği tekkesinden münasip bir miktar hisse ayrılarak kendisine tahsisini istemiştir.

⁷⁹⁹ BOA, BEO. Nr. 2700/202451; Nr. 2735/205077.

⁸⁰⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/147.

⁸⁰¹ İlgili komisyonlar, nezaret ve Sadaret arasında dolaşan evrak nihayet gereği için Sadaret'ten 2 Nisan'da (8 Safer 1324 / 20 Mart 1322) Maliye'ye havale edilecektir. BOA, BEO. Nr. 2787/208952; Nr. 2795/209598.

⁸⁰² BOA, ML. EEM. Nr. 756/1.

⁸⁰³ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/41; Defter/Sayfa no: 1735/247.

Meclis de dergahta ikamet eden fukara ve dervişan muhasesatının başkasına tefriki caiz olamayacağından isteğini reddederek, şeyh efendinin ashab-ı ilim, fazl-ı kemal ashabından ve Nakşibendî şeyhlerinden olup kendisine ödenmekte olan *muhtacin maaşları tertibinden* 200 kuruş aylığın yetecek miktara çıkarılmasını Hazine ve Maliye'den talep edilmesini Şeyhülislam'a arz etmiştir⁸⁰⁴.

Meclis'ten maaş tahsisinde umduğunu bulamayan Ubeydullah Efendi bu defa kendisine uygun bir tekke meşihati talep etmişse de Meclis, kendisine uygun bir tekke bulunamadığından icabına sonra bakılmak üzere talebini ileri bir tarihe ertelemiştir (4 Rebiulahir 1328 / 1 Nisan 1326 / 14 Nisan 1910)⁸⁰⁵.

Meclis-i Meşayih ne zaman başladığını tespit edemediğimiz bir tarihte tekke şeyhi Mehmed Efendi'nin, sabık Şeyh Mehmed Efendi'ye aylık 100 kuruş vermesine karar vermişti. Ancak bahsi geçen 100 kuruş iki aydır ödemediğinden taahhüdünü yerine getirmesi 21 Haziran 1911'de (23 Cemaziyelahir 1329 / 8 Haziran 1327) şeyh efendiye hatırlatılmıştır⁸⁰⁶.

Mehmed Emin Efendi'nin sonraki hayatını bilmiyoruz. Revnakoğlu Aksaray Horhor'daki Hindiler Tekkesi'ne gittiğini, bir müddet sonra oradaki cihetin de üzerinden refedildiğini söylüyor⁸⁰⁷.

10. Şeyh Mehmed Efendi. (v. 1941'ler). Tekkenin tespit edilen son şeyhidir⁸⁰⁸. Meşihatın Ubeydullah Efendi'nin uhdesinden kaldırılmasından yaklaşık 1.5 yıl sonra 21 Mayıs 1910'da (12 Cemaziyelevvel 1328 / 8 Mayıs 1326) şart-ı vâkıf gereği mücerret ve ehli ilim bir zat olup, bu süre zarfında hizmetini ifada kusuru görülmediği, ehliyet ve istikameti dergahın tüm dervişlerinin mazbata ile hüsnü şahadet de buldukları Hacı Mehmed Efendi'nin uhdesine bu defa *asaleten* tayini tensip edilmiştir⁸⁰⁹.

Hac mevsimi Afgan Tekkesi'nde hususi bir mevsimdir. Gelen gidenin çok olduğu bu mevsimde tekkenin nüfusu artmakta, içlerinde şeyhe itaat ve biat etmemek gibi yolsuzluklara cüret edenler bulunabilmektedir. Meclis de bu gibi durumlarda bir tedbir olarak müracaatı

---

⁸⁰⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1734/10 (7 Nisan 1910 / 26 Rebiülevvel 1328 / 25 Mart 1326), 34 (8 Nisan 1910 / 27 Rebiülevvel 1328 / 25 Mart 1326).

⁸⁰⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1734/13.

⁸⁰⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/298.

⁸⁰⁷ CSRA, no: 28.

⁸⁰⁸ 1341 Defteri, no: 64.

⁸⁰⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/15.

halinde Üsküdar Mutasarrıflığından Şeyh Mehmed Efendi'ye yardıma himmet göstermesini istemiştir (16 Şaban 1329 / 30 Temmuz 1327 / 12 Ağustos 1911)⁸¹⁰.

1918 yılı sonlarında dergahta yeni bir kargaşa vuku bulmuş, dervişler şeyhlerinin kendilerine iyi bakmadığından şikayetçi olurken⁸¹¹ şeyh efendi de muhtemelen olayda adı geçenleri dergahtan ihracı için girişimlerinde bulunmuştur⁸¹².

Yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan Mehmed Efendi'nin takribi olarak 1941'de 100 yaşında iken göçtüğü ve Karacaahmet Mezarlığı'na sırlandığı ifade edilmiştir⁸¹³.

Müntesiplerinin işlerini uzak coğrafyada bile olsalar görmeye çalışmışlardır. Mesela seyahat için Kudüs'e giden Candad adlı kimse ikameti sırasında karıştığı bir olay neticesinde hapse atılmış, 1.5 seneden beri içerde iken II. Meşrutiyet'in ilanı ile gelen 24 Temmuz 1908 (11 Temmuz 1324) tarihli umumi aftan yararlandırılmadığı tekke ile yaptığı yazışmalar neticesinde anlaşılmıştır. Tekke dervişleri adına şeyh tarafından kaleme alınan arzuhalde gereğinin yapılması talep edilmiş, Dahiliye Nezareti de altı gün sonra konunun araştırılarak gereğinin ifasını Kudüs mutasarrıfına havale etmiştir⁸¹⁴.

Yine İnegöl'de vefat eden Afgan dervişlerinden Ali Ağa'nın Tarsus'taki Afgan Tekkesi'nde ikamet etmekte iken iki kardeşi Şeyhzade ve Gülzade'ye emaneten bıraktığı 4 adet 100'lük altın ile 3 kuruş beyaz akçenin usul gereği (*ber mucib-i usül*) kendi tekkelerine ait olduğu hatırlatılarak menkulün adı geçenlerden tahsil edilerek kendilerine iletilmesi hususunda Adana Mutasarrıfına bir emirname kaleme alınması istenmiş, talebi de uygun görülerek Adana Mutasarrıfına tahkikat neticesinde merhumun emaneten akçe bıraktığı tebeyyün ederse lazım gelenlerden tahsil ile dergaha irsali emredilmiştir (23 Rebiulevvel 1277 / 9 Ekim 1860)⁸¹⁵.

Tekke özellikle Afganların İstanbul'da ikamet ettikleri bir tür sosyal tesis gibi faaliyet yürütmüş, bu faaliyetler güvenlikle ilgili yazışmalar konu olmuştur. Mesela, Sadarettin Sinop Mutasarrıflığına çekilen bir telgrafta Afganlı Mehmed Efendi'nin bu tekkeye gelerek iki hafta kadar ikamet ettiği, bu süre zarfında herhangi bir su-i haline tesadüf edilmediği rapor edilmiştir⁸¹⁶.

---

⁸¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/105.

⁸¹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/13^a, 13^b.

⁸¹² MMA, Defter/Sayfa no: 1755/15^a, 17^b, 28^a, 34^a; Defter/Sayfa no: 1742/100.

⁸¹³ CSRA, no: 28.

⁸¹⁴ BOA, DH. MKT. Nr. 617/103.

⁸¹⁵ BOA, A. MKT. DV. Nr. 173/21.

⁸¹⁶ BOA, ZB. Nr. 608/57.

Tekke Listelerine Göre Afganîler Tekkesi

Tesisinden itibaren **Nakşî** tarikatına hizmet eden (*Surname*, no: 8, *Asitane-i Aliyye*, no: 265, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 222, *Silsilename*, no: 150, *Nüfus-ı Millî*, no: 255, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/92, *Mecmua-i Tekâya*, no: 284, *Merakiz*, no: 292, *Rehber-i Tekâya*, no: 153, *1341 Listesi*) Afgan (*Tomar*), **Afganîler** (*Surname*, *Silsilename*), **Ağvanlar/Afganlar** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua*, no: 39), **Afganî Kalenderhane** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Merakiz*), **Hindîler** (*Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*) ve **Numan Efendi** (*Taamiye Defteri*, no: 124) olarak adlandırılan tekkenin ayin günü ise hep **perşembe** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*) olarak kalmıştır.

Mimari Yapısı

Revnakoğlu'nun, İstanbul'un ilk Afgan tekkesi sayılır. Fatih'te Sokullu Mehmed Paşa Camii şerifi karşısındaki Afgan tekkesinin evkafı da buraya meşrutdur. Bakırköy'de ve Selanik'te daha bir hayli evkafı vardır⁸¹⁷, dediği tekkenin diğer kalenderhanelerden farkının, Nakşibendîliğin Müceddidiye ve Halidiye kollarından bağımsız olarak daha çok Orta Asya kökenli klasik Nakşîlik anlayışını temsil etmesi olduğu ifade edilmiştir⁸¹⁸.

Gayesi itibariyle seyyah dervişlerin konaklama ihtiyaçlarının merkezde olduğu tekke yakın zaman önce aslına bağlı kalınarak yeni baştan inşa edilmiştir. Bu şekliyle üç katlı ahşap tekke binası, bahçe içinde bulunan köşk tarzındaki havuzlu küçük sohbet odası, derviş hücreleri, hamam, su deposundan oluşmaktadır.

Haziresi

Tekke haziresinde tamamı tekke mensubu 12 kabir yer alır. Bunlardan biri ihtilafli yedisi tekke şeyhlerine, kalanı da dervişlere aittir. Bunlar da şeyhliği kesin olarak bilinmeyen Selim Efendi (v. 1287/1870), Derviş Muhammed Nasır (v. 1210/1795), Derviş Abdullah Afganî (v. 1210/1795), Derviş Seyyid Hasan bin Mustafa (v. 25 Ramazan 1210 / 3 Nisan 1795), Derviş Zülalî-yi Afganî (v. 1212/1797-8) ve Hacı Muhammed Gulam Efendi (v. 17 Cemaziyelahir 1250 / 21 Ekim 1834). Tekke haziresi Ömer Koçyiğit tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir⁸¹⁹.

---

⁸¹⁷ CSRA, no: 28.

⁸¹⁸ Thierry Zarcone – M. Baha Tanman, “Afganîler Tekkesi”, *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993), 1/86.

⁸¹⁹ “Üsküdar Afganîler Tekkesi ve Haziresindeki Mezartaşları”, *Üsküdar Sempozyumu VI*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000), 1/665-688.

2.2.3. Bayramîlik ve Üsküdar Bayramî Tekkeleri

Bayramîlik, Anadolu'da Hacı Bayram-ı Velî (v. 833/1430) tarafından tesis edilmiştir. Bayramîlik Hacı Bayram-ı Veli'nin vefatından sonra halifelerinden Akşemseddin'e (863/1459) nispet edilen Şemsiyye ile Ömer Sikkinî'ye (v. 880/1475) nispet edilen Melamiyye adıyla iki kola ayrılmıştır⁸²⁰.

Bayramîlik İstanbul'a Şeyh Yavsî Baba (Muhyiddin Mehmed İskilibî, v. 1514) tarafından getirilmişse de, 17. yüzyılda yaygınlık kazanması tekkenin ikinci şeyhi Himmet Efendi vasıtası ile gerçekleşmiş, Üsküdar'daki bu tekkesi kendine nispet edilen Bayramîliğin Himmetî kolunun asitanesi olarak kabul görecektir, kendisi ve neslinden gelen şeyhlerin de büyük bir kısmı bu tekkeye defnedilecektir.

2.2.3.1. Himmetzade Tekkesi (Bezcîzade, Muhyî Efendi, Şekürî Efendi Tekkesi)

Eski Kadiasker Ahmed Efendi, yeni Zeynep Kamil Mahallesi, Opr. Dr. Burhanettin Üstünel Caddesi'nde (eski Salı Sokağı), bugün tamamı Zeynepkamil Hastanesi'nin kullanımında olan 204 adada, Salı Sokağı'nın karşısına denk gelen 32 parselde⁸²¹ 17. yüzyılın ilk yarısında tesis edilmiş Halvetî tekkesidir. Tekke hemen 3. şeyhi Himmet Efendi ile Bayramîlik'e intikal edecek, 1925'e kadar bu tarikatla bağlı kalarak hizmet edecektir.

Vaktiyle; semahane, türbe, beş oda, bir hela, bir bodrum, 32 numaralı selamlık dairesi, tahtanî ve fevkanî sekiz oda, iki sofa, üç hela, bir mutfak (*matbah*), yemek odası, gasilhane ve küçük avlu, avlu içinde iki kabir, bir bahçe, 28 numaralı harem dairesi, iraye(?), ahırlık, dört musluklu şadırvan, dolaplı kuyu ve bahçeden müteşekkil olan⁸²² tekkenin şeyh listesi *Tomar* (v. 84^b) ve diğer kaynaklardan derlenerek şöylece çıkarılmıştır:

Şeyhleri

1. Şeyh Seyyid Bezcîzade Karabaş Mehmed Muhyiddin (veya Muhyî) Efendi (v. Ramazan 1020 / Kasım-Aralık 1611). Kurucu şeyh Muhyiddin Efendi Konya'da doğdu, dini ilimleri tahsil edip, Karaman'a giderek ulemadan ve Halvetî şeyhlerinden Nurullahzade

⁸²⁰ Haşim Şahin, "Bayramiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 781-847.

⁸²¹ Tekke arsası 1973 tarihli (toplantı no: 232, karar no: 7086) Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun Üsküdar'a dair toplu kurul kararında yer almamaktadır (s. 13-14). Çeçener ve İşli, tekkenin yeri için 204 ada, 31 parsel diyor. *Pervititch Paftası* (no: 55) ile *Alman Mavileri*'ne göre (pafta: C7 ve C7/1) en uygun yer 31 parseldir. 31 parsel daha sonraki parselizasyon çalışmalarında yanındaki 28, 29 ve 30 parsel ile birlikte birleştirilmiştir. Bkz. Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 71-2; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 262; *Alman Mavileri*, 125-126.

⁸²² *Hayrat-ı Şerife Defteri*, s. 14'ten aktaran Özdamar, *Dersaadet*, 363.

Molla Çelebi'ye⁸²³ intisap etti. İki yıl sonra şeyhi vefat etti. Şeyhi tarafından yerine vasiyet edilmesine rağmen bazı çelebilerin karşı çıkması üzerine Konya'ya dönüp Alaeddin Keykubat Camii'nde vaizlik yapmaya başladı.

Zamanın Osmanlı sultanın daveti üzerine İstanbul'a geldi. Bu davetin kimin tarafından yapıldığı ve ne zaman vuku bulduğu hakkında kaynaklarda üç ihtimal zikredilir: i) 1592'de Sultan III. Murat (hd. 1574-1595), ii) Sultan III. Mehmet (hd. 1595-1603) veya iii) Sultan I. Ahmet zamanında (hd. 1603-1617).

İstanbul'a en geç 17. yüzyılın hemen başlarında geldiği kesinleşen Muhyiddin Efendi burada Ömer Dede Sikkinî'nin halifelerinden birine veya dönemin önde gelen Melamîlerinden İdris-i Muhtefî'ye (v. 1615) intisap etmiştir. Kendisindeki melamet neşesi buradan gelmektedir⁸²⁴.

Muhyiddin Efendi'nin İstanbul'da ilk vazifeleri Abdülmecid Sivasî'nin (v. 1639) Şeyh Yavsi Efendi Tekkesi'ne tayiniyle boşalan Fatih Çarşamba'daki **Mehmed Ağa Tekkesi** şeyhliği⁸²⁵ ile yine Abdülmecid Sivasî'nin Sultan Ahmed Camii vaizliğine nakledilmesiyle boşalan Sultan Selim Camii vaizlikleridir. Daha sonra Üsküdar'a geçen Muhyiddin Efendi adı ile anılan tekkesinde neşr-i tarikata başlamıştır⁸²⁶.

Kendisi de şair olan Muhyiddin Efendi "Muhyî" mahlası ile şiirler yazmıştır⁸²⁷. "Zahid bize ta'n eyleme" mısraı ile başlayan ilahisi İstanbul tekkelerinde ayinler sırasında cumhur ilahisi olarak okunmuştur. Güftelerinin yanında bestekarlığı da olan Muhyiddin Efendi, Sadettin Nüzhet Ergun tarafından, XVII. yüzyılın ilk yarısında dinî besteleriyle şöhret kazanan üç bestekar arasında sayılmıştır⁸²⁸.

---

⁸²³ Hulvî, *Lemezât*, 599. Atayî'ye göre Ezelizade Efendi'ye (*Hadaik*, 2/1540), Vassaf'a göre Ezelizade Şeyh Nurullah Efendi'ye (*Sefîne*, 2/558) intisap etti.

⁸²⁴ Köseoğlu, *100 Tekke*, 253.

⁸²⁵ *Silsilename*, no: 23.

⁸²⁶ Ayvansarayî'ye göre Valide Tekkesi'nde kurucu şeyh Vişne Mehmed Efendi'den sonra posta oturan ve 1018'de vefat eden Vahyîzade Şeyh Mehmed Efendi ile Karabaş Mehmed Muhyiddin Efendi aynı kişidir ve sadece Valide Tekkesi'nde şeyhliği vardır. Bu tekkeden hiç bahsedilmemiştir. Krş. *Vefeyat*, 92.

⁸²⁷ *Divan*'ın, ikisi İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda, bir de Berlin'de olmak üzere üç nüshası tespit edilmiştir. Divan hakkında Hafsa Mutlu tarafından *Bezcizade Mehmed Muhyiddin Efendi ve Divanı*, adıyla yüksek lisans tezi hazırlanmıştır: İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008. Ayrıca bkz. Hasan Aksoy, "Mehmed Muhyiddin, Bezcizade" *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/497-8; a.mlf, "Üsküdarlı Mutasavvıf, Şair ve Bestekar Mehmed Muhyiddin Efendi", *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/507-517.

⁸²⁸ Diğerleri Koğacızade Şeyh Mehmed ve Zakirî Hasan'dır. Ergun *Türk Musikisi*, 1/27. Ayrıca bkz. Hulvî, *Lemezât*, 599-600; Atayî, *Hadaik*, 2/1540; Vassaf, *Sefîne*, 2/558-60. Yılmaz, *17. Yüzyıl*, 237-9.

Vefatına "eş-Şeyhu'l-emced" terkibi düşülen Muhyiddin Efendi ilkin tekkesine defnedilmiştir. Şair Safi Mustafa Efendi'nin kaleme aldığı, vefat tarihini de gösteren 1020 tarihli⁸²⁹, vaktiyle türbesinde yer alan kitabesi şimdi yeni yeri Küçük Selimiye Camii'nde, avlu kapısının sağ tarafındaki 2. pencere ile 3. pencere arasına yerleştirilmiş ve önüne de türbede medfun olanların kemikleri, mermer pehleler altına gömülmüştür. Üç sütun, üç satır kitabe şudur:

*Kutb-ı âlem Bezcizâde rihlet etdi denîden / Kıldı câ mülk-i bekada
rahmetullahi aleyh / Hakk Teala dilerim seyrini takdis eyleye / Diyelim
subh ü mesada rahmetullahi aleyh /*

*Kıldı asârı cevamide avize-i tevhidle / Penc-vakt farzı edada rahmetullahi
aleyh / Hiç kesi yok namını yad idüb itmeğe dua / Cümle yad ü aşınada
rahmetullahi aleyh /*

*Zikr ü tevhid olduğu yerde el açub taliban / Yad idüb dirler duada
rahmetullahi aleyh / Ol fena fillah azizin **Safi** tarihin didi / Fani-i Hû
Bezcizâde rahmetullahi aleyh.*

Tekkenin ilkin ne zaman tesis edildiğini kesin olarak bilemiyoruz. *Tomar*'da bildirdiğine göre de, Muhyiddin Efendi'nin ömrü, adına inşa edildiği binanın tekke olarak tesciline vefa etmemiştir.

Tekkenin bugüne gelmeyen vaktiyle Salı Sokağı'na açılan cümle kapısı üzerinde yer alan kitabesi 1025 (1616) tarihlidir⁸³⁰. Son şeyh Abdullah Nasıh Efendi'nin beyanına göre tekke 1040'ta (1630-1) Hacı Murad bin Abdullah tarafından inşa edilmiştir⁸³¹. Tekkenin tespit edebildiğimiz en erken tarihli vakfiyesi de 1046 (1636-7) tarihlidir⁸³².

Tekkenin bu ilk dönemi küçük bir zaviye niteliğinde ve Muhyiddin Efendi'nin de irşad hayatını daha çok kürsü vaizliği şeklinde sürdürdüğü dönem olmalıdır.

⁸²⁹ Kitabedeki tarih (1020) tarih beytinden çıkarılmaktadır.

⁸³⁰ Haskan'ın 1984'te Beyazıt Medresesi'nde tesis edilen Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi avlusuna götürüldüğünü söylediği 20 Ağustos 1616 (7 Şaban 1025) tarihli kitabe şudur:

*Asitân-ı Himmet'e gel yüz sürüb eyle devam / Himmet eyler kim elbette sana ol pîrü'l-en'âm /
Hazır ol sıdk ile zikre Hû ile devrâna gir / İrişür feyz-i İlâhî ola maksûdun temâm. 7 Şaban 1025.
Ketebe Kadri. Haskan, Üsküdar, 1/458.*

⁸³¹ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/25.

Yine geç tarihli (14 Recep 1330 / 16 Haziran 1328 / 29 Haziran 1912) bir Meclis-i Meşayih kararında tekmeden *Hacı Murad'ın bina ve inşa eylediği dergah* olarak bahsedilir. MMA, Defter/Sayfa no: 1735/178

⁸³² 1341 Defteri, no: 311.

Tekkenin tespit edilen ilk vakfiyesi hakkında sahibi olmadığımız Hacı Murad Efendi tarafından tesis edilen 1636-7 (1046) tarihli vakfiyesidir. Aslını ulaşamadığımız vakfiyenin özeti *1341 Defteri*'nde (no: 311) yer almaktadır⁸³³. Buna göre vâkıf sekiz bab hücreleri, üstlerinde mihrablı tevhidhaneyi vakf ederek hücrelerdeki ikameti (*süknasını*) -hayatta olmasa da- Şeyh **Bezicîzade Karabaş Mehmed Efendi**'ye, ardından oğlu **Ahmed Çelebi**'ye sonra da evladına, nesilleri kesilirse (*ba'de'l-inkıraz*) Mehmed Efendi'nin halifelerine şart etmiştir.

2. Muhyiddin Efendi'nin oğlu **Ahmed Çelebi** (v. ?). Meşihata zamanında tekke kırk yıl kadar bakımsız (*hâli*) kalmış, ardından Muhyiddin Efendi'nin halifelerinden **Konyalı Şeyh Şüca' Efendi** İstanbul'a gelip, tekkeyi yeniden açmış (*küşad*, 1060), 40 gün hizmetten sonra tekkeyi Şeyh Himmet Efendi'ye terk ederek ayrılmıştır⁸³⁴.

3. Hacı Ali oğlu **Şeyh Himmet Efendi** (v. 16 Safer 1095 / 3 Şubat 1684). Himmet Efendi, Boluludur. 1592'de (1000) doğmuştur. İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş (1609 veya 1627), Davutpaşa Medresesi'ne yerleşerek aklî ve naklî ilimlerde yetkinlik kazanıp, Seyrekzade Yunus Efendi'ye mülazım (*asistan*) olmuştur. Tasavvuf yolunda ilkin Bezicîzade Mehmed Muhyiddin Efendi'nin halifesi Halvetî Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye⁸³⁵ ardından sıla-i rahim için memleketinde tarikat silsilesi Akşemseddin'in halifelerinden Hamza Şamî'ye ulaşan Bayramî-Şemsî şeyhi Bolulu Hacı Ahmed Efendi isminde bir başka Bayramî şeyhine intisab etmiştir. İstanbul'a dönüşünde Defterdar İbrahim Efendi'nin kendisi için yaptırdığı Fatih Şehremini'de Ördek Kasap Tekkesi'nde meşihata geçmiştir⁸³⁶. Bu vazifesi sırasında devam ettiği Kasım Paşa Camii kürsü şeyhliğini bir süre sonra oğlu Abdullah Efendi'ye bırakmış (1051-1079/1641-1669 arası), Üsküdar'daki Karadavudpaşa Camii vaizliğini ifaya başlamıştır. Himmet Efendi'nin

---

⁸³³ Vakfiye özeti Meclis-i Meşayih'in 29 Haziran 1912 (14 Recep 1330 / 16 Haziran 1328) tarihli kararında da yer almıştır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1735/178.

⁸³⁴ *Tomar*, v. 84^b. Bu aynı zamanda vakfiyeye uygun bir tasarruftur. Ahmed Çelebi vefatında tekkesine defnedilmiş olmalıdır.

⁸³⁵ Vassaf'ın hazretin tasavvuf yolunda karar kılışının bir iç sesi ile başladığını aktarır. Nitekim bir gün medresede odasında kendisinde “*Ey Himmet! Şimdi müderris olacaksın. Farz edelim ki, alâ-merâtibihim kat’-ı menâzil ede ede kazasker ve nihâyet şeyhü'l-islâm oldun. Ondan sonra olacağın hiçbir. Bu kadar dâğdağa-i kesretten sonra o netîceye vusûlden ise, şimdiden hiç olmağa bak.*” diyerek cezbeyle gelir. Odadan çıktığında Hüsameddin Efendi hazretlerine ile karşılaşır. Hz. Şeyh'in “*Oğlum Himmet! Aradığın bizdedir.*” buyurması üzerine hemen kendisine intisap eder. *Sefine*, 2/553.

⁸³⁶ Bu tekkenin arazisi de bugün Çapa Tıp Fakültesi arazisine katılmış, böylece kaderin cilvesi iki Bayramî tekkesi aynı akibeti yaşamıştır.

Üsküdar mesaisi, bir süredir boş kalan Muhyiddin Efendi Tekkesi'ni neşelendirmesi ile devam edecektir⁸³⁷.

Himmet Efendi, kendinden sonra Himmetzadeler diye anılacak olan ailenin kurucusudur. Kendisi ve neslinden gelenler 'ortak meşihat' usulü ile bu tekke ile birlikte 3 tekkede faaliyet göstermişlerdir. Diğer ikisi de:

i) Muhyiddin Efendi'nin ilk vazife yeri Fatih Çarşambapazarı'ndaki Mehmed Ağa Tekkesi (damadı, Yahya oğlu Şeyh Mehmed Ali Baba, v. 4 Şaban 1272/10 Nisan 1856) (krş. *Silsilename*, no: 23),

ii) Fatih Şehremini'de Himmetzade (Ördek Kasap) Tekkesi (krş. *Silsilename*, no: 4).

Halvetî-Bayramî neşeyi kendinde birleştiren Himmet Efendi "*Hâtîme-i Evliya*" veya "*Rahmet be-Himmet*" terkiplerinin delalet ettiği 1095'te, Üsküdar'daki tekkesinde vefat etmiştir. Vaktiyle sandukası önündeki şu levha var imiş⁸³⁸:

*Hayf ki, kutb-u rahmân eyledi azm-i beka / Sırrını takdîs ide Hazreti Bârî
Hüda / Gitdi sefer eyleyüb bendesin itdi garîb / Merkad-ı hâkin idem çeşm-
i tere tütüyâ / Pir idi her vechile mürşid-i âgâh idi / Tâlîbe her nazra-i pâke
idi kîmyâ / Nice efgân itsem hicr-i cihân sözden / Hâlîme rahm eyleyüb
dostlar ağlasun / Didi biri yeisle nale-i hankâh idüb / Fevtine târîhdir
'Hatime-i Evliya.*

Müellif-sufilerden olan Himmet Efendi'nin *Miraciyye* ve *Zübdetü'l-Hakâyık* (Farsça, Antebli Mehmed Efendi tarafından tercüme edilerek aslıyla birlikte Mısır'da, sadece tercümesi ise İstanbul'da basılmıştır), *İntihab* ismini verdiği manzum *Tarikatnamesi ile Divançesi* vardır⁸³⁹.

Muhyiddin Efendi tarafından bir Halvetî tekkesi olarak yaptırılan dergah, Himmet Efendi ile Bayramîliğin Himmetî kolunun asitanesi haline gelmiş, bu neş'e (Himmetîlik)⁸⁴⁰

⁸³⁷ Muhyiddin Efendi'nin beyanıyla postu Şeyh Şüca Efendi'den devralmıştır. Bu durumda vakfiyeye temessüken teberrüken dahi olsa aralarında hilafet ilişkisi olsa gerektir.

⁸³⁸ Vassaf, *Sefine*, 2/555.

⁸³⁹ Nurettin Albayrak, "Himmet Efendi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/57-8.

Bu son iki eser Etem Levent tarafından hazırlanarak, *Bolulu Himmet İntihab ve Dîvânı* adıyla doçentlik takdim tezi olarak 1998'de sunulmuş. Bkz. Yılmaz, *17. Yüzyıl*, 316-7. *Divan*'i ile manzum-mensur *Tarikatname*'si Meliha Tapsız tarafından hazırlanarak, *Bolulu Himmet Dîvân, Manzum Tarikatname, Adâb-ı Hurde-i Tarikat* ismiyle yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur: Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

⁸⁴⁰ Hüseyin Vassaf'ın aktardığına göre başında Bayramî tacı İstanbul'a gelen Himmet Efendi tesadüfen ilk şeyhi Hüsameddin Efendi ile karşılaşır. "*Başka şeyhe intisâb etmiş*", düşüncesi ile şeyhinin kalbini kırmak istemez ve hemen yanındaki abdest havlusunu dört ucunu bir araya getirip, tacının üstünü örtmek ister. Hali anlayan Hüsameddin Efendi hazreti sıkmamış, "*Oğlum Himmet!*

kendisinden sonra halifeleri ve ‘Himmetzade’ diye anılan neslinden gelenler şeyhlerce bu tekkelerde yaşatılmıştır.

4. Himmet Efendi’nin oğlu **Abdullah Abdi Efendi** (1050/1640 – 26 Şevval 1122 / 18 Aralık 1710). Himmetzade demekle meşhur olan Abdullah Efendi, 1640’ta (1050) İstanbul’da doğmuş, dini ilimler ve tasavvuftaki icazetini babasından tahsil ve tekmil etmiştir. 1669 (1080) yılında babası yerine önce Kasımpaşa Camii, ardından Fatih’teki Halil Paşa Camii vaizliği, babasının vefatı ile de Ördek Kasab Tekkesi (*Silsilename*, no: 4) ile bu tekkenin meşihatını üstlenmiştir.

Devrinin muteber şeyhlerinden olan Abdullah Efendi, Sultan II. Mustafa’nın (hd. 1695-1703) saltanat yıllarında yapılan bir sefere (11 Eylül 1697 Zenta Seferi olmalı) Şeyh Mustafa Efendi ile davet edilmiştir. Defterdara yazılan 18 Nisan 1697 (26 Ramazan 1108) tarihli bir buyruhduda, adı geçenlere 75’er kuruş yol harcı ödenmesi emredilmiştir⁸⁴¹.

Vefatına kadar Sultan Selim Camii, Fatih Camii, Beyazıt Camii, Süleymaniye Camii vaizliklerinde de bulunan Abdullah Efendi, 25 yıla yakın süren meşihatının ardından 1710 yılında vefat ederek, Üsküdar’daki tekkesi haziresine defnedilmiştir.

Babası gibi müellif-sufilerden olan Abdullah Efendi aynı zamanda şair, musikişinas ve hattattır. Şiirlerini *Divan*’ında toplamış⁸⁴², ayrıca lugazlardan oluşan *Divan-ı Lugaz* isimli bir eser meydana getirmiştir⁸⁴³.

Himmetzadelerin çift meşihat örgütlenmeleri bu tekke üzerine çalışmalar yapan son dönem araştırmacılarını yanıltmış olmalıdır. Nitekim Özdamar, (*Dersaadet*, 364), Haskan (*Üsküdar*, 1/461-2) ve Bostancıoğlu (*Üsküdar*, 52-6) bu tekkenin şeyh listesini Ördekkasap Tekkesi meşayihinden hareketle vermiştir. Bu karışıklığın sebeplerinden biri de tekkenin şeyh listesinin *Silsilename*’de yer almamasıdır.

Dördüncü şeyh Abdullah Efendi’den sonra başlamak üzere buraya kadar ismi geçen şeyhlere *Tomar*’da yer verilmemiştir. Haklarında pek de malumatın verilmediği bu şeyhler de:

Tarîk-ı Bayramî’de bu da senin ictihâdın olsun.” diyerek bir latife ile mukabele etmiştir. Himmet Efendi’nin neş’esi böylece Himmetîlik adıyla bir kola dönüşüp alamet olarak tâc üzerine dört terk bu hadise üzerine ortaya çıkmıştır. *Sefine*, 2/554.

⁸⁴¹ BOA, İE. DH. Nr. 15/1403.

⁸⁴² Bir nüshası İÜ Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 5537/6’dadır. Nuri Özcan, “Abdi, Himmetzade”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/74.

⁸⁴³ Yılmaz, *17. Yüzyıl*, 317-9. Bu eserlerin kütüphane künyeleri için Muslu, *18. Yüzyıl*, 513-4.

(5) Abdullah Efendi'nin oğlu **Şeyh Abdüşşekur Efendi** (v. 21 Zilhicce 1180 / 20 Mayıs 1767). Ayasofya Camii vaizliği yapmıştır. 1730'lardan itibaren meşihattadır. 1733 (1145) tarihli istidasında tekkesinde tüketilmek için İstanbul Gümrüğü Mukataası'ndan günlük 20 akçe istemiş, isteği 12 Mayıs 1733 (28 Zilkade 1145) tarihli buyruldu ile yerine getirilmiştir⁸⁴⁴. 30 yıldan fazla süren şeyhliğinin ardından vefatında türbeye defnedilmiştir⁸⁴⁵.

(6) Abdüşşekur Efendi'nin damadı ve halifesi **Şeyh Hafız Said Efendi** (v. ?).

Sefine müellifi 6. sırada Abdüşşekur Efendi'nin oğlu (6) **Abdül gafur Efendi**'ye (v. 1220/1805) yer vermektedir. Abdül gafur Efendi 1762'de idaresi altında olan Şemsipaşa Zaviyesi'ndeki meşihatından oğlu Abdülmuin Efendi lehine feragat etmiştir⁸⁴⁶.

Bu dönemde tekkeye Silahdar Kalemî İkinci Halifesi Seyyid Halil Ağa tarafından, *miraciye kiraatı*, taamiye ve huddam vazifelerini ihtiva eden bir vakıf tayin edilmiştir (1189/1776)⁸⁴⁷.

1801'de (1216) tekkenin şeyhi Yahya Efendi olduğuna göre⁸⁴⁸ Abdül gafur Efendi hali hayatında meşihatı terk etmiş olmalıdır. Vefatında pederinin yanına defnedilmiş, vaktiyle baş ucundaki tarih levhası Vassaf tarafından kaydedilmiştir⁸⁴⁹.

(7) Himmetzadelerden **Şeyh Yahya Efendi** (v. 1225/1810-11)⁸⁵⁰. Yahya Efendi 21 Haziran 1801 (9 Safer 1216) tarihinde geliri tekkenin ihtiyaçlarına sarf olunmak üzere vakfedilmiş (1) Üsküdar'da Yeniçeşme karşısında kepenkli 2 adet dükkan, (2) Balaban İskelesi'nde bir keresteci dükkanı, (3) Çamlıca yakınında İvaz Fakih civarında üzüm bağı, (4) Tunusbağı'nda yeri halk ve komşular tarafından bilinen bir vakıf menzil ve nihayet (5) İstanbul'da Yenibahçe kurbünde Hafız Mustafa Efendi Mahallesi'nde terbian **354 zira arsa**

⁸⁴⁴ BOA, AE. SMHD. I. Nr. 25/1511.

⁸⁴⁵ Vassaf, *Sefine*, 2/571-2; Behçetî, *Merakıd*, 86.

⁸⁴⁶ Şeyhülislam Ebubekirzade Ahmed Efendi (hd. 1761 - 1762) işaretleri ile gerçekleşen tevcih için tarihsiz buyruldu bir derkenar tarihi 4 Kasım 1762'dir (16 Rebiulahir 1176). BOA, AE. SMST. III. Nr. 75/5588.

⁸⁴⁷ BOA, C. EV. Nr. 184/9192. Tekkeye vazifesi bu vakıftan karşılanmak üzere yapılan tayinler için bkz. BOA, AE. SABH. I. Nr. 187/12469; C. EV. Nr. 91/4525; AE. SSLM. III. Nr. 109/6606; DH.MKT. 2132/1; BOA(V), EV. MKT. Nr. 2416/66.

⁸⁴⁸ Krş. Yahya Efendi'nin 21 Haziran 1801 (9 Safer 1216) tarihli vakfiyesi. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 573/55/114.

⁸⁴⁹ Vassaf, *Sefine*, 2/572.

⁸⁵⁰ Vassaf Abdül gafur Efendi'den sonra Yahya Efendi, sonra oğlu Ali Efendi şeyh olmuştur diyor. *Sefine*, 2/572. *Tomar*'da üst üste üç Yahya Efendi yer alır. İlki için vefat tarihi yok. Diğerleri 1225, müştereken tevcih edilmiş olan 1228 vefat tarihli. Bunlardan biri veya ikisi sehven olmalıdır. Daha güvenilir vesikaya ulaşılan kadar son ikisini silsileye dahil ediyoruz.

üzerine mebni fevkani 2 oda ve kenif ve tahtani bir odayı müstemil bir vakıf menzili şahitlerin huzurunda tanzim ettiği vakfiyesi ile tescil ettirmiştir⁸⁵¹. Muhyiddin Efendi'ye göre meşihat Yahya Efendi'den sonra iki oğluna müştereken tevcih edilmiştir. Bunlar da;

(8.1.) Şeyh Yahya Efendi (v. 1228/1813) ve **(8.2.) Şeyh Mehmed Ali Baba Efendi** (v. 4 Şaban 1272 / 10 Nisan 1856). Mehmed Ali Baba Himmetzadelerin damadı idi. Fatih Çarşamba'daki Mehmed Ağa Tekkesi'ni (Ördekkasap Tekkesi değil) bu tekke ile birlikte idare etmiş⁸⁵², kardeşinin vefatı ile de hissesi kendisine devredilmiştir⁸⁵³.

Vassaf'ın hem Nakşî, hem Bayramî; Muhyiddin Efendi'nin de "Bektaşîyye'den olub alevî-meşreb bir zat imiş", dediği Ali Efendi 1826 Vak'ası'nda Bektaşîlik ile itham edilip Hadim'e sürülmüş, bir süre sonra Nasuhîzade Şemseddin Efendi'nin tavassutu ile affedilmiştir⁸⁵⁴.

Şeyh Ali Efendi 1847 yılı civarında kaleme aldığı arzuhalinde tekkenin yemekliğinin (*taammiye*) olmadığından bahisle yemeklik talep etmiştir. Makam-ı Vala'dan Evkaf-ı Hümayun nazırına yazılan 5 Nisan 1847 (18 Rebiulahir 1263) tarihli tezkirede, Çırçır sakinlerinden Seyyid İsmail'in vefatı ile aylık 60 kuruş maaşının tekkeye tahsisine dair hakkında görüş istenmiştir⁸⁵⁵.

1852 (1268) tarihli iradeden Ali Efendi'nin oğlu **Müştak Efendi**'den boşalan (*münhal*) 12.5 kuruş maaşın yasa gereği üçte ikisinin, ihtiyaç sahibi olmasına mebni kendisine tahsisini talep ettiğinden bahseder. Üzeri hazineye devredilmek üzere talebi Meclis-i Vâlâ'da kabul görmüş, 15 Mart'ta (23 Cemaziyelevvel) Sadrazam tarafından Sultan'a arz edilmiş, onay için gerekli irade iki gün sonra sadır olmuştur⁸⁵⁶.

Tekke 1855 (1271) yılında bir deprem geçirmiş, mutfak bacası yıkılarak mutfağı, harem dairesinin bir odası ve sofasını harap etmiştir. Ali Efendi tarafından tamiri talep edilen dergah için keşif raporu hazırlanmış, Tamirat Müdürü tarafından yapılan ilk keşfinde **6.700 kuruşa** ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir.

---

⁸⁵¹ Vakfiye 11 Eylül 1910'da (6 Ramazan 1328) sadır olan irade-i seniye mucebince kaydedilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 573/55/114.

⁸⁵² krş. *Silsilename*, no: 23.

⁸⁵³ 1823'lerde hazırlandığı tahmin edilen *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*'de (no: 147) ismine tesadüf etmemiş bundandır.

⁸⁵⁴ Vassaf, *Sefine*, 2/571-2; Ahmed Rıfki, *Bektaşî Sırrı*, (Dersaadet: Karabet Matbaası, 1328), 2/130; Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 56.

⁸⁵⁵ BOA, A. MKT. Nr. 75/8. Arşivde sürecin nasıl neticelendiğine dair diğer vesikalara şimdilik tesadüf edilememiştir.

⁸⁵⁶ BOA, İ. MVL. Nr. 249/9106.

Evkaf'ın, Meclis-i Vâlâ'ya havale ettiği 6 Ocak 1856 (27 Rebiulahir 1272) tarihli takririnde, gerekli rakamın **12.500 kuruşa** karar kılındığı ifade edilmiştir. Meclis'in 22 Ocak 1856 (14 Cemaziyelevvel 1272) tarihli oturumunda tekkenin **vakfının güçsüzlüğünden (bî-kudret) ötürü** masrafın **geçmişte olduğu gibi Padişah vakfına masraf olarak kaydına** hükmedilmiştir. Tekke *daima açık olduğundan* ve fukara ve dervişanın perişanlığından ötürü tamirin geciktirilmesinin ilerde daha fazla masrafa yol açacağıın ifade edildiği bu karar, 8 Şubat'ta (1 Cemaziyelahir) Sultan'a arz edilmiş, bir gün sonra onaylanarak gerekli irade sadır olmuştur⁸⁵⁷.

Deprem ile sarsılan tekkenin tek sorunu bu olmamış, hemen sonraki yazışmalarda tekkenin yemekliğinin kalmadığı ifade edilmiş, gerekli kaynak da Şeyh Ali Efendi'nin kızı Hafize Hatun'a Hamidiye İmaretinden yapılan tahsisin, vefatı üzerine tekkeye yönlendirilmesinde bulunmuştur. Evkaf'ın 2 Şubat 1856 (25 Cemaziyelevvel 1272) tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya havale ettiği konu, 18 Mart'ta (11 Recep) uygun görülmüş, 1 Nisan'da (25 Recep) Sultan'a arz edilmiş, nihai karar iki gün sonra sadır olmuştur⁸⁵⁸.

Ancak işler umulduğu gibi gitmemiş olacak ki, Maliye'den havale edilen 16 Temmuz 1856 (13 Zilkade 1272) tarihli takrirde tekkenin diğer tekkeler gibi tayinatı olmadığından bahisle Ali Efendi'nin kızı Hafize Hanım'dan münhal olan günlük 267 dirhem etin, sadır olacak fermanın tarihinden itibaren dergaha tahsisi rapor edilmiştir. Meclis-i Vâlâ'nın 29 Temmuz'da (26 Zilkade) onayladığı dosya iki gün sonra Sultan'a arz edilmiş, bir gün sonra 1 Ağustos'ta da (29 Zilkade) Sultan I. Abdülmecid (1839-1861) tarafından onaylanmıştır⁸⁵⁹.

Yarım asra yakın şeyhlik yapan Ali Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir.

9. Bahaeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi (v. 1193/1779-80 – 1275/1858). Çalışma sırasında kullandığımız kaynaklarda en azından 1850-1856 yılları arasında tekkedeki meşihatın Şeyh Ali Efendi ile Abdülhay Efendi tarafından birlikte idare edildiği hissettirmektedir. Nitekim Abdülhay Efendi tarafından kaleme alınan tarihsiz bir arzuhalde tekkeye, yardım için gerekli padişah iradesi sadır olmasına rağmen, tahsisin bir başka tahsisin ortadan kalkmasına (*mahlul*) bağlanmasından ötürü, yardımın geciktiği, sıkıntının hat safhaya ulaşmasından bahisle ramazan için acil erzak talebinde bulunulmuştur.

Hürmete layık olduğu (*şayan-ı hürmet-i daiyandan*) ifade edilen Abdülhay Efendi'nin çırpınışı aksi seda bulmuş, bu defa herhangi bir boşluk beklemeden tahsisin

⁸⁵⁷ BOA, İ. MVL. Nr. 348/15158; MVL. Nr. 348/71.

⁸⁵⁸ BOA, İ. MVL. Nr. 352/15349; MVL. Nr. 349/16.

⁸⁵⁹ BOA, İ. MVL. Nr. 357/15661.

şimdiden başlaması için bir dizi girişimde bulunulmuştur. Evvela tahsisin ne kadar olacağına dair Evkaf tarafından İstanbul'daki dört tekke için verilen tahsisata dair bir pusula hazırlanmıştır. Örnek olarak seçildiği anlaşılan Beşiktaş'ta Yahya Efendi Tekkesi, Rumelihisarı'nda Ahmed Efendi Tekkesi, Rifaî Alyanak Ali Efendi Tekkesi ve Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi'nin tahsisatlarını gösterir pusula, Meclis-i Vala'nın 22 Eylül 1850 (15 Zilkade 1266) tarihli oturumunda incelenerek bunlardan Rumelihisarı Ahmed Efendi Tekkesi'nin tahsisatı tercih edilmiştir. 30 kıyye pirinç ve 5 kıyye çerviş ve 6 kıyye zeytinyağı ve 4 kıyye mumdan oluşan bu liste 5 Ekim'de (28 Zilkade) Sadrazam tarafından Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) arz edilmiş, bir gün sonra da onaylanmış, gereği yapılmak üzere yine Sadrazam tarafından 15 Kasım'da (10 Muharrem 1267) Evkaf Nazırı'na havale edilmiştir⁸⁶⁰.

Abdülhay Efendi, bu nimetlerin bir şükranesi mi, yoksa yakın ilişkilerin bir meyvesi midir bilinmez muhtemelen Fatih Yenibahçe'deki Himmetzade Tekkesi dahilinde Sultan için bir daire inşasını talep etmiştir⁸⁶¹.

Abdülhay Efendi'nin, selefi Şeyh Ali Efendi ile halefi oğlu Abdüşşekür Efendi'nin meşihatlarının ne zaman başladığı ve ne kadar sürdüğü, vesikalarda farklı şekillerde ifade edilmiştir:

-Tekkenin 1855 (1271) yılında geçirdiği depremde tekkenin tamiri için girişimler şeyhi sıfatı ile **Ali Efendi** tarafından idare edilmiştir⁸⁶².

-1856 tarihli bir hattı hümayunda tevliyet ve meşihatın Şeyh Ali oğlu **Ali Efendi**'nin vefatıyla (v. 10 Nisan 1856) Abdülhay Efendi'ye tevcih edildiği beyan edilmiştir. Aynı dosyada bulunan bir diğer vesikada da iki yıl sonra 14 Ekim 1858 (6 Rebiülevvel 1275) bahsi geçen her iki cihet Abdülhay Efendi tarafından vefatından bir süre önce oğlu **Abdüşşekür Efendi**'ye terk edilmiştir⁸⁶³.

Birbiri içine geçen meşihat sürelerindeki bu ihtilafın benzerlerine çok yerde tesadüf edildiği gibi, meşihatın en az iki kişi arasında müştereken taksim edilmesi uygulamasından kaynaklandığını tahmin etmekteyiz.

---

⁸⁶⁰ BOA, İ. MVL. Nr. 186/564; A. AMD. Nr. 22/27; A. MKT. MHM. Nr. 22/83; A. MKT. MVL. Nr. 34/42; A. MKT. NZD. Nr. 18/64.

⁸⁶¹ Sadrazam tarafından Hazine-i Hassa Nazırı'na havale edilen konunun ne şekilde sonuçlandığını şimdilik tespit edemedik (BOA, A. MKT. NZD. Nr. 28-97)

⁸⁶² BOA, İ. MVL. Nr. 348/15158; MVL. Nr. 348/71.

⁸⁶³ BOA, C. EV. Nr. 175/8703.

Bununla birlikte Muhyiddin Efendi'nin *Tomar*'ındaki silik ifadelerden okuyabildiğimiz kadarıyla meşihatın babasından oğluna intikali 1849 (1265) yılındadır.

Meşihatının ne zaman başladığını kesin olarak bilemediğimiz Abdülhay Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir.

10. Abdülhay Efendi'nin oğlu **Abdüşşekur Mahfi Efendi** (1252/1836-7 – 17 Ramazan 1303 / 19 Haziran 1886). Muhyiddin Efendi onun için “Hafifü’l-lehce ve’l-kıyafe, zurafa [zarif, nazik] geçinir, hadidiülmizac [asabi, sert tabiatlı] bir zat olup fakat işgüzar [becerikli] ve hoş sohbet idi, demektedir. 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri*’nden (no: 223) Abdüşşekur Efendi'nin Halim Efendi adında bir de kardeşinin olduğu ifade edilmiştir.

Meşihatı döneminde hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defterinde* (no: 191)⁸⁶⁴ Abdüşşekur Efendi'nin idaresindeki tekkede, her ikisi sonradan şeyh olacak olan oğulları 1859 (1276) doğumlu Abdülhay Subhi, ve 1866 (1283) doğumlu Abdullah Nasih ile iki derviş toplam 5 erkek ikamet etmekteydi. Tekke nüfusu 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*'de (no: 216) 7 erkek ile 2 kadın toplam 9 kişi olarak gösterilmiştir.

Abdüşşekur Efendi'nin toplamda Abdülhay Suphi ve Abdülhak Hamid Sunî ve Abdullah Nasih ve Abdulhalim Lebid ve Abdülkerim Ferit isimlerinde beş erkek evladı vardı⁸⁶⁵. 30 Ocak 1863 (9 Şaban 1279) Üsküdar doğumlu Abdülhak, iki yıl sıbyan mektebinde, ardından Paşakapısı Rüşdiye Mektebi'nde okumuş, özel hocalardan Arapça, Farsça eğitimi almış, tahsilini tamamlamasının ardından devlet memurluğunda bulunmuştur⁸⁶⁶.

Yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan Abdüşşekur Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir.

Himmetzadeler biri de İzmit Hacı Mahmud Ağa Zaviyesi olan üç tekkeyi birbiri içine geçmiş ilişki ağı içinde idare ediyorlardı. Atalarından Abdüssamed Efendi'nin tesis ettiği vakfından olmak üzere Abdüşşekür Efendi'nin bu tekkedeki müstakil hissesinin yanında İstanbul'daki Himmetzade Dergahı'nda altıda bir (yarımdan yarımın üçte biri), İzmit'teki Hacı Mahmut Ağa Zaviye'sinden de çeyrek hissesi vardı. Vefatında geriye kalan 5 evladından Abdullah Nasih ve Abdulhalim Lebid Efendiler Mektebi Harbiye-i Şahane talebelerinden oldukları için Meclis-i Meşayih'in ilgili nizamnamesi gereği (**talimat-ı dahiliyemizin 5 maddesine muhalif olacağına**) dışarıda kalarak, lakin her ikisini dergahta iskan ve iâşe etmek koşuluyla Abdülhay Suphi ve Abdülhak Sunî Efendiler uhdesine asaleten, amcası Hüsameddin Efendi'nin vekaleti ile küçük Abdülkerim Ferit Efendi

⁸⁶⁴ Galitekin, *Osmanlı*, 366.

⁸⁶⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/3, 4.

⁸⁶⁶ BOA, DH. SAİD. d. Nr. 37/349.

uhdesine de niyabeten tevcihi tensip edilmiştir (10 Muharrem 1304 / 9 Ekim 1886)⁸⁶⁷. Bir süre sonra Hüsameddin Efendi bu karara itiraz etmiş ise de Meclis bu konuda takdirin kendilerine ait olduğunu belirterek tensip kararının yenilenmiştir (1 Recep 1304 / 26 Mart 1887)⁸⁶⁸.

11. Abdüşşekur Efendi'nin oğlu Abdülhay Subhi Efendi (1276/1859-60 – 1918'den sonra). Subhi Efendi, Ağustos 1859'da (Muharrem 1276) İstanbul'da doğmuş, sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde ilim tahsil ederek şهادetname almıştır. Türkçe dışında bir başka dil eğitimi almamıştır. Memuriyet hayatına 1875 yılında (1292) 16 yaşında Rüsumat Emaneti (*gümruk idaresi*) muhasebesinde başlamış, 25 Kasım 1878'de (30 Zilkade 1295) 250 kuruş maaşla Evrak Odası Telgraf mukayyidliğine tayin edilmiştir. Maaşı Mart 1880'de (Rebiulahir 1297) 200 kuruşa indirilmiş, çok geçmeden Temmuz 1881'de (Şaban 1298) 500 kuruş maaşla Rusumat Bandrol Matbaası anbar muhafızlığına tayin edilmiş, ilave görevleri ile maaşı Aralık 1882'de (Safer 1300) 620 kuruşa çıkarılmıştır. Mart 1884 (Cemaziyelahir 1301) ortalarında Reji İdaresi'nin teşkilinde açığa çıkarılmış, altı ay sonra **400 kuruş maaşla** İzmid Duyunu Umumiye Merkez Müdüriyeti tuz katipliğine tayin edilmiştir. İstanbul'dan ayrılan Subhi Efendi'nin dönüşü yaklaşık sekiz ay sonra 7 Mayıs 1885'te (22 Recep 1302) 250 kuruş maaşla başladığı balıkhane deniz müfettişliği ardından 14 Eylül 1886'da (15 Zilhicce 1303) 300 kuruş maaşla İstanbul Balıkhane ve Tuz Nezareti muhasebe kalemi evrak mukayyidliğine nakli ile gerçekleşmiştir.

Subhi Efendi bu son görevinde iken babasının vefatı **ile tekkenin postuna oturacak, memuriyet ile meşihatı birlikte ifa edecektir**. Son görevinde yükselen Subhi Efendi'nin maaşı 13 Mayıs 1890'da (24 Ramazan 1307/1 Mayıs 1306) ilkin 400 kuruşa, iki yıl sonra 13 Eylül 1892'de de (21 Safer 1310/1 Eylül 1308) **450 kuruşa** çıkmıştır. Memuriyet hayatı kısa süreler içinde farklı kurumlarda devam eden Subhi Efendi, 18 Mayıs 1894'te (13 Zilkade 1311/7 Mayıs 1310) 600 kuruş maaşla Beşiktaş ilçesinin bir bölümüne denk gelen Dokuzuncu Daire-i Belediye'de Mal baş kitabeti muavinliğine, 21 Haziran 1896'da da (11 Muharrem 1314/11 Haziran 1312) 750 kuruş maaşla aynı dairenin mal baş katipliğine yükselmiştir. Sonraki yıllarda pozisyonunda ve maaşında değişiklikler olmuş, maaşı 13 Mart 1897'de (9 Şevval 1314/1 Mart 1313) 675 kuruşa indirilmiş, 2.5 yıl sonra (5 Aralık 1899/2

⁸⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/3, 4.

⁸⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/45. Belki de bu itirazlardan ötürü resmi tevcih (*berat*) 21 Nisan 1890'da (1 Ramazan 1307) gerçekleşmiştir.

MMA, Defter/Sayfa no: 1735/178.

Şaban 1317/23 Teşrinisani 1315) 710 kuruşa çıkarılmış, 6 Haziran 1906'da (13 Rebiulahir 1324/24 Mayıs 1322) terfi ederek aynı dairenin mal memurluğuna tayin ile maaşı 1150 kuruşa çıkarılmıştır. Maaşı son kez 18 Temmuz 1908'de (18 Cemaziyelahir 1326/5 Temmuz 1324) 1200 kuruşa çıkarılan Subhi Efendi'nin, 26 Eylül 1909'da (11 Ramazan 1327/13 Eylül 1325) açıkta kaldığı ifade edilmiştir⁸⁶⁹.

Babasının vefatı (19 Haziran 1886) akabinde posta oturan, muhtemelen itirazlar neticesi iclas töreni iki sene sonra 18 Kasım 1888'de (14 Rebiulevvel 1306) Hüdayî Asitanesi Şeyhi Ruşen Efendi tarafından icra edilen (*Tomar*) Subhi Efendi İkinci Abdülhay Efendi diye bilinir. Tekkesi, meşihatı zamanında 220 lira kadar bir sarfiyat ile Tophane-i Amire'nin muhasebecisi Seyyid Hüseyin Hüsnu Efendi (v. 1909) tarafından yeni baştan bina ve inşa edilmiş, yanındaki geniş arazi mektep yapılmak üzere şeyhin uhdesine verilmiştir⁸⁷⁰.

Subhî Efendi meşihatının 16. yılında hastalığından ötürü (*arıza-i vücudiyesine mebnî*) meşihat vazifesini ifada güçlük çekmektedir. Bu sebeple büyük oğlu Abdüşşekur Safi Efendi (d. 1306/1892) lehine meşihattan el çekmiştir (14 Recep 1330 / 16 Haziran 1328 / 29 Haziran 1912)⁸⁷¹. Oğlunun 1915 yılında şehiden vefat etmesi üzerine tekkeyi bir süre *vekaleten* idare etmiş, eskisi gibi asaleten tevcih Meclis'in 2 Ekim (23 Zilkade 1330 / 19 Eylül 1331) tarihli ictimasında tensip edilmiştir⁸⁷². Bununla birlikte zaten iyice rahatsız olan Subhi Efendi yakın bir gelecekte vefat edecektir. Kesin vefat tarihine henüz ulaşamadık. Meşihat 19 Haziran 1916'da (16 Şaban 1334 / 5 Haziran 1332) kardeşi Nasih Efendi'ye intikal etmiştir⁸⁷³. Subhi Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir.

12. Abdüşşekur Efendi'nin diğer oğlu Şeyh Dr. Abdullah Nasih Efendi (h. 1283 / r. 1281 / 1866 – 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir⁸⁷⁴. Dergahtan doğdu. İbtidaiye, askeri rüştiye ve idadiyye-i tıbbiyenin ardından Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den sınıf birincisi olarak mezun oldu. 30. Erzincan Fırkası Baş Tabipliği'nden müptela olduğu şeker hastalığı sebebiyle emekliye ayrılmış, 4. Osmanî ve Mecidî nişanları ile liyakat ve Yunan muharebe madalyaları ile taltif edilmiştir. Emekliliği döneminde ağabeyinden boşalan posta oturan

⁸⁶⁹ BOA, DH. SAİD. d. Nr. 61/159.

⁸⁷⁰ *Tomar*, v. 84^b. Tekkenin ikinci banisi olan Hüsnu Efendi vefatında hazireye defnedilmiş, diğerleri gibi Çiçekçi Camii'ne nakledilmiştir. *Merakid*, s. 88; Haskan, *Üsküdar*, 1/462.

⁸⁷¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/178.

Safi Efendi de babası gibi devlet memurluğunda bulunmuştur. BOA, DH. SAİD. d. Nr. 185/65.

⁸⁷² MMA, Defter/Sayfa no: 1736/59.

⁸⁷³ İ. MFT. MSH. SAİD. Nr. 254/25. İsmine 1918 tarihli *Merakiz*'de (no: 237) yer verilmesi sehven olmalıdır.

⁸⁷⁴ 1341 *Defteri*, no: 311.

Nasih Efendi'nin tasavvuf yolundaki intisabı 1900'lerde (intisabım 20 seneye yakındır) amcası Yenibahçe Himmetzade Tekkesi Şeyhi Mehmed Hüsameddin Efendi'yedir (v. 1329/1911). 19 Haziran 1916 (16 Şaban 1334 / 5 Haziran 1332) posta oturmuştur. Benzerleri gibi evvelce **asker tarafından işgaline maruz kalan** tekkenin imkanları ölçüsünde tamirini yapmış, meşihatın tevcih tarihinden itibaren tekkesini açık tutarak ayin icrasına devam etmiştir. Dine ait bir eseri Türkçe'ye tercüme etmiştir. Hıfzıssıhha ile ilgili iki ufak Risale kaleme almıştır⁸⁷⁵.

Vassaf'ın kamil, edip bir zattır, dediği⁸⁷⁶ Nasih Efendi doktor olup, 1930'larda tekkede, Abdülhak Efendi ile birlikte ikamet ettiği bildirilmiştir⁸⁷⁷.

Tekke Listelerine Göre Himmetzade Tekkesi

17. yüzyılın ilk yarısında ilkin **Halvetî** olarak tesisi edilen, Himmet Efendi ile **Bayramîliğe** (*Topkapı*, no: 167, *Asitane-i Aliyye*, no: 166, *Hankâhname*, no: 130, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 191, *Nüfus-ı Millî*, no: 216, *Mecmua-i Cevâmi*, no: 2/96, *Mecmua-i Tekâyâ*, no: 188, *İhsaiyât*, no: 245, *Merakiz*, no: 237, *Rehber-i Tekâyâ*, no: 189, *Sefine*, no: 95; *Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 147'de *sehven* 'Nakşî', denmiştir) bağlanan, **Bezcâzade** (*Tomar*, v. 84^b), **Muhyî Efendi** (*Mecmua-i Tekâyâ*, no: 188, *Rehber-i Tekâyâ*, no: 189), **Bezcâzade Muhyî Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 166, *Merakiz*, no: 237) **Bezcâzade Muhyiddin** (*Mecmua-i Cevâmi*, no: 2/96) **Bezcâzade Mehmed Efendi** (*Nüfus-ı Millî*, no: 216, *İhsaiyât*, no: 245), **Bezcâzade Subhi Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 191), **Himmetzade** (*Sefine*, no: 95), **Himmet Efendi** (*Topkapı*, no: 167), **Şeyh Himmet Efendi** (*Mecmua-i Tekâyâ*, no: 188), **Abdüşşekur** (*Hankâhname*, no: 130), **Abdüşşekur Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 223, *Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 147, *Mecmua*, no: 6), **Şekurî Efendi Tekkesi'nin** (*Hâlâ Asitane-i Aliyye*, no: 142) ayin günü ise **salıdır** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Tekâyâ*, *Tomar*, *Rehber-i Tekâyâ*, *Sefine*; *Mecmua-i Cevâmi*'de 'pazartesi' ifadesi *sehven* olmalıdır).

---

⁸⁷⁵ Nasih Efendi'nin bu satırları Meclis-i Meşayih'in talep ettiği otobiyografi evraklarından derlendi. Üzerinde herhangi bir tarih yoksa da benzerlerinden hareketle 1918 yılının ikinci yarısına tarihlenmesi gerekmektedir. Nasih Efendi'nin bu tarih itibarıyla herhangi bir halifesi yok, muhibban ve ziyaretçileri varsa da dervişi sadece polis komiserliğinden emekli Şükrü Efendi'dir. İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/25.

⁸⁷⁶ *Sefine*, 2/573.

⁸⁷⁷ Behcetî, *Merakid*, 87.

1925'e kadar açık kalan (1920'li yıllarda *Rehber-i Tekâyâ*'da 'mamur'), 1930'larda metruk bir hale gelen⁸⁷⁸ tekke nihayet 1958'de arsasını Zeynepkamil Hastanesi'ne kaptırarak ortadan kalkmıştır.

Mimari yapı

İşli ve Özdamar'ın eserlerinde yer alan fotoğrafları ile 1935 tarihli *Pervititch Paftası*'ndaki (s. 250 ve 251) krokisinden hareketle tekkenin, geniş bir bahçe içine tesis edildiği, mescit-tevhidhanesi yarı kargir, yarı ahşap olduğu, çevresindeki birer, ikişer katlı diğer binaların (harem, selamlık ve mutfak) yer aldığı görülür.

Tekkenin cümle kapısının solunda ahşap meşruta, sağda Şeyh Mehmet Muhyiddin Efendi'nin türbesi vardı. Tekkenin haziresi ise cadde ile tevhidhane arasında idi.

Haziresi

Türbeyi 1930 yılında gezen ve harap olduğunu nakleden İsmail Hakkı el-Üsküdarî, Bezcîzade hariç tamamı Himmetzade ailesine mensup şeyhlerden oluşan toplam 12 sandukayı eseri *Merakid*'da saymıştır (s. 85-7). Bunlar da:

Kurucu şeyh Bezcîzade Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi (v. 1020/1611), Şeyh Himmet Efendi (v. 1095/1684), oğlu Şeyh Abdullah Efendi (v. 1122/1710), diğer oğlu Şeyh Abdüssamed Efendi (v. 1150/1738), Abdullah Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekur Efendi (v. 1180/1767), Himmetzade Şeyh Nureddin Efendi (v. 1180/1766), Himmetzade Şeyh Mehmed Nurullah Efendi (v. 1180/1766), Abdüşşekur Efendi'nin oğlu Şeyh Abdül gafur Efendi (v. 1220/1805), Himmetzade Şeyh Mehmed Ali Efendi (v. 1272/1856), Himmetzade Şeyh Abdulhay Efendi (v. 1275/1858), Himmetzade Şeyh Abdüşşekur Mahfi Efendi (v. 1303/1886), Abdülhay Subhi Efendi (v. 1918'den sonra).

Haskan'ın yine Himmetzadelerden Nurullah Efendi'nin oğlu Şeyh Bahaeddin Efendi'yi de (v. 1220/1805; Hüseyin Vassaf onun Yüksekaldırım'daki tekkede medfun olduğunu yazar, II, 569) dahil ettiği bu türbe 1958'de Çiçekçi Camii'ne nakledilmiştir. Yeni yerindeki bu kabirler beton pehleler ile işaretlenmiştir. Toplam 11 kabrin işaretlendiği bu yeni yerde, hiçbirinin taşı yer almamaktadır. Bunda kabirlerin ahşap sandukalar şeklinde tasarlanmasının payı olsa gerektir. Hüseyin Vassaf bir kısmının tarih levhalarını vermiştir⁸⁷⁹.

Mezar taşından ziyade tarikat başlığı ile önüne merhumun vefatını anlatan tarih manzumelerinin asıldığı bu uygulamanın en büyük handikabı, yangın, deprem gibi felaket

---

⁸⁷⁸ Behceti, *Merakid*, 87.

⁸⁷⁹ *Sefine*, 2/561-73.

geçiren türbelerde sandukaların tahrip olması, bugüne ulaşanlarda da levhalarının karışması sebebiyle hangisinin hangisine ait olduğunun sonradan teşhisinin n eredeyse imkansız hale gelmesindedir.

Konyalı'nın, mezarlığı bir mezar taşları müzesi gibidir, dediği yine çoğu Himmetzade ailesine mensup olanların yer aldığı haziredeki taşların bir listesi Bostancıoğlu'nun eserinde liste halinde verilmiştir (s. 54-6).

Özetle, Bayramîliğin Üsküdar'da en büyük, İstanbul'daki sayılı merkezlerinden olan tekke, ordu vaizliği yapan, ikrama ve hürmete layık⁸⁸⁰ şeyhleri ile şehrin gündelik hayatına derin tesirlerde bulunmuştur.

17. yüzyılın başlarından 1925'e kadar iki asırdan fazla faal olan tekke bu tarihten sonra terk edilmeye başlanmış, 1930'larda metruk bir hale gelmiş (*Merakid*, s. 87), nihayet 1958'de tekkeden geri kalan binalar yıktırılıp, arsası Zeynepkamil Hastanesi'ne katılarak ortadan kalkmıştır. Tarihin garip tesadüflerinden olacak, Şeyh Himmet Efendi'nin diğer tekkesinin (Ördek Kasap Tekkesi) arsası da Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi'ne ilave edilmiştir.

2.2.3.2. Emekyemez Tekkesi (Etyemez, Ekmekyemez Hüseyin Efendi Tekkesi)

Salacak Mahallesi, Salacak İskele Arkası Sokağı ile eski Lamekani Hüseyin, yeni Selahattin Eregemen Sokağı'nın kavşağında (ve ikinci sokağın sağ köşesinde), 354 ada, 6 parselde⁸⁸¹ yer alan Bayramî tekkesidir. Üsküdar'ın tesis tarihi itibariyle bu en eski dergahının ilk dönemi hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Tekkenin son şeyhi Halil Cemaleddin Efendi tekkenin ilk defa Fatih Sultan Mehmed zamanında Akşemseddin'in halifelerinden Emekyemez Hüseyin Efendi tarafından tesis edildiğini, bu sebeple vakfiyesinin günümüze gelmeyerek *o tarihten beri teamül-i kadimi vechile* Bayramî dergahı olarak hizmet verdiğini ifade eder⁸⁸². Mehmed Raif ise tekkenin Teşrifatçı Akif Bey (v. 1181/1768) tarafından 1768 (1181) tarihinde inşa edildiğini, baninin Fıstıklı'da Hüdayî dervişlerinin yanında medfun olduğunu belirtir. Bu Muhyiddin Efendi ve Revnakoğlu tarafından aynen iktibas edilir⁸⁸³.

⁸⁸⁰ BOA, İ. MVL. Nr. 249/9106; İ. MVL. Nr. 186/5645 vd.

⁸⁸¹ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 18; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 57; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 193.

⁸⁸² İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

⁸⁸³ Raif, *Mirat*, 1/103; Tomar, v. 109^b; CSRA, no: 289.

Ayvansarayî, Akif Mehmed Beyefendi'yi Salacak Mescidi banisi olarak verir. *Hadika*, 636.

Mehmed Raif Akif Bey'in Fıstıklı kurbünde Hüdayî Mahmud Efendi hazretlerinin dervişleri yanında medfun olduğu bilgisini Ayvansarayî'den aldığı anlaşılıyor.

Bahsi geçen Akif Efendi, Beylerbeyilerden Ebubekir Paşa'nın oğludur. Babıali'de yetişmiş, III. Mustafa'nın (hd. 1757-1774) teşrifatçılığında bulunmuştur. Çeşitli devlet kademelerinde görev yapan Akif Efendi *Tarih-i Culus-u Mustafa Han-ı Salis* adlı eserin de sahibidir. 19 Nisan 1768 (1 Zilhicce 1181) tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 3/287.

Tekkenin, sonradan türbe duvarı üzerine yerleştirilen Salacak İskele Arkası Sokağı'na açılan kapısı üzerindeki beş satır, on mısralı kitabesinde, 'Emekyemez' demekle maruf Hüseyin Efendi tarafından ihya edildiği (*Hüseyin ol zat idüb bu Dergahı ihyâ*), bir süre sonra yandığı (*muhterik olmuşdu*), Şeyh Seyyid Mustafa Akif Efendi'nin (v. 1296/1878-9) 1869 (1286) yılında tekkeyi müceddeden kargir olarak ihya (*mücedded kargir inşa*) eylediği kayıtlıdır. Bu yangın da 1840 tarihinden (*Asitane-i Aliyye*, no: 110, 'arsadır') öncedir. İsmi geçen Hüseyin Efendi'nin, Bayramî tarikatının Melamî kolu ariflerinden Hüseyin Lamekânî (v. 1035/1625) olduğu iddia edilmektedir. Nitekim sokağın ilk adı Hüseyin Lamekani Sokağı idi.

Yukarıdaki nakilleri belki şöyle telif edebiliriz: Tekke ilk defa Hüseyin Efendi tarafından tesis edilmiş olmalıdır. Bani olarak gösterilen Teşrifatçı Akif Efendi bugüne ulaşmayan Salacak sahilindeki kendi anılan mescidin banisidir. *Mirat* müellifi Mehmed Raif'in sair yerlerde benzerine rastlandığı gibi kitabeden geçen Mustafa Akif Efendi ile bu Akif Efendi'yi karıştırılmış olmalıdır. Elimize yeni/mevsuk evrak geçene kadar bu ihtimal üzerinde duruyoruz.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (109^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyh listesi şöyledir:

1. Şeyh Abdurrahman Efendi (v. ?). Muhyiddin Efendi meşihati Abdurrahman Efendi ile başlatır. Abdurrahman Efendi Bayramiyyeden Abdüşşekur Efendi'nin (v. 1766) baş halifesidir (*halifetü'l-hulefası*). Abdurrahman Efendi'nin ne zaman vefat ettiği tespit edilememiştir. Muhyiddin Efendi, tekkede medfundur, dediğine göre tekkeden günümüze gelen türbede olmalıdır. Mezar taşı yoktur.

2. Abdurrahman Efendi'nin halifesi Abdülfettah Efendi (v. ?). Vefatında tekke haziresine defnedilmiştir⁸⁸⁴ Hayatı hakkında başka malumata ulaşamamıştır.

3. Şeyh Abdürrezzak Efendi (v. 30 Ramazan 1241/8 Mayıs 1826). İsmine *Tomar*'da rastlamıyoruz. Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Tekke *ihya kitabesinde* de belirtildiği gibi tekke meşihati döneminde yanarak harap olmuştur. Bu fetret döneminden

---

Buraya kadarki, kaynaklar Akif Bey'in Fıstıklı'da vefat ettiği ifade edilmişti. Mehmed Süreyya'da Akif Bey'in vefatını 29 Zilhicce 1181 tarihini veriyorsa da Haskan merhumun Karacaahmet 5. Ada'daki (Abdullah Biçare Efendi'nin ön tarafında) mezar taşı kitabesini naklederek meseleyi vuzuha kavuşturmuştur. Haskan, *Üsküdar*, 1/425, 2/735. Mezar taşı şudur:

Hüve'l-Baki / Merhum ve mağfurun-leh / Teşrifatçı-yı esbak / Ebu Bekir Paşazade / Akif Seyyid Mehmed Bey / Efendi'nin ruhiçün / El-Fatiha.

⁸⁸⁴ *Tomar*, v. 109^b.

olacak, *Tomar*'da silsilenin bu halkası boş bırakılmıştır. Vefatında Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmesi de tekkesinin bu harabiyetinden olmalıdır. Behçetî, kabir taşını 1930'larda Karacaahmet Nuhkuyusu (1. ada) arasında cadde önünde görmüştür. Naklettiği şahidesi şudur:

*Tarik-i Bayramiyye hulefalarından Salacak'ta Etyemez Zaviyesi'nin şeyhi merhum ve mağfur ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafur el-hac Abdürrezzak Efendi*⁸⁸⁵.

4. Şeyh Mustafa (veya Mehmed) Akif Efendi bin Halil (1241/1825-6 – 1296/1878-9). Tekkeyi arsa iken 1863-4 (1280) yılında yeni baştan inşa eden⁸⁸⁶ Akif Efendi aynı zamanda Nakşî olup, Beşiktaş'taki Yahya Efendi Hazretleri Türbesi mensuplarındandır. Akif Efendi ile tekke Nakşîliğe de hizmet verdiği anlaşılıyor⁸⁸⁷.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 188)⁸⁸⁸, tekkede Mehmed (Mustafa değil) Akif Efendi, 1229/1813-4 doğumlu kardeşi Mehmed Raşid Efendi, Raşid Efendi'nin oğlu 1278/1861-2 doğumlu Seyfullah Efendi ve iki derviş toplam beş erkek ikamet etmekte iken; 1885 tarihinde tekke nüfusu 4 erkek ile 6 kadın olarak kayda geçmiştir⁸⁸⁹.

Haskan, Akif Efendi'yi tekkenin son şeyhi olarak tanıtmış, devamında "...Orta oyununa pek meraklı olan Akif Efendi, Üsküdar orta oyunu, hokkabaz, kuklacı ve karagözcü esnafının toplandığı İmrahor'da, Rüstem Paşa Sıbyan Mektebi yanındaki ahşap kahvehanede bazı kolların menajerliğini de yapardı. Bu mütevazı yer, Neyzen Tevfik'in de uğrak yeri idi..." demiştir⁸⁹⁰.

Akif Efendi tekkenin ikinci banisidir. Vefatında türbeye defnedilmiş olmalıdır. Tekkenin şimdi türbe bölümüne alınan Şair Senih'in (v. 1900) söylediği, Hattat Hafız Hasan'ın yazdığı ihya kitabesi şudur⁸⁹¹:

⁸⁸⁵ Behçetî, *Merakid*, 61; Haskan, *Üsküdar*, 1/425. Haskan'ın eserinin ilgili bölümünde bu taşın yer vermemiştir. 2/672-700.

⁸⁸⁶ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri*'nde (no: 198) de meşihatın Abdürrezzak Efendi'nin elinde olduğu; tekkenin de Kadirliğe bağlı olduğu kaydedilmiştir. Birbiri ile çelişen bu kayıtların tevhide için daha mufassal bilgilere ihtiyacımız olduğu açıktır.

⁸⁸⁷ *Tomar*, v. 109^b; *CSRA*, no: 289.

⁸⁸⁸ Galitekin, *Osmanlı*, 365.

⁸⁸⁹ *Nüfus-ı Millî*, no: 214.

⁸⁹⁰ Haskan, *Üsküdar*, *Üsküdar*, 1/425.

⁸⁹¹ Bu ihya kitabesine şairin divanında tesadüf edilememiştir. Oğuzhan Uzun, *Divan-ı Senih, İnceleme-Metnin Çeviri Yazısı-İndeks*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2010'dan aktaran Nusret Gedik,

Şehir Ekmekyemez dinmek ile bir ârif-i billah / Kim ismiydi **Hüseyin** ol zat
idiüb bu **Dergahı ihya** /

Muahhar **muhterik olmuşdu** kalmışdı yeri eyvah / Geçüb demler imareti
hatıra gelmez idi hatta /

Bu kerre **Şeyh Seyyid Mustafa Âkif Efendi**'nin / Uliivvi-i himmeti kaldı
mücedded kârgir inşa /

Füyuzat-ı İlâhîye tecellî-gâh olub dâim / Hemân âyin-i ehlullaha olsun
mevki-i icra/

Senih üçlerden istimdad idiüb nazm eyledi tarih / Şu Dergah-ı bülend i'mar
olundu yümn ile a'lâ /

Nemekahu **Hafız Hasan el-Fahrî** gufire-lehu. Sene 1286.

5. Akif Efendi'nin diğer kardeşi **Mehmed Abdülaziz Efendi bin Halil** (1250/1834-5 – 25 Cemaziyelahir 1327 / 14 Temmuz 1909'dan kısa süre evvel). Saray ahır (ıstabl-ı amire) memurlarından iken ağabeyinin ardından vazifesini terk edip, 13 Ağustos 1878 (14 Şaban 1295) tarihinde meşihata geçmiş⁸⁹², post merasimi 6 gün sonra Hüdayî Şeyhi Ruşen Efendi'nin riyasetinde icra edilmiştir⁸⁹³. 15 yıla yakın İki hanımı ile birlikte türbeye defnedildiği rivayet edilmektedir⁸⁹⁴.

6. Abdülaziz Efendi'nin büyük oğlu **Halil Cemaleddin Efendi** (1279/1862-3 – 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir⁸⁹⁵. Üsküdar'da doğumludur. Paşakapısı Mülkiye ve Toptaşı Askeri rüştiyelerinde okumuş, 15 Temmuz 1880 (7 Şaban 1297) tarihli şehadetname ile mezun olmuştur⁸⁹⁶. Bayramiyyeden Dersaadet'te Himmetzade Dergahı Şeyhi Mehmed Hüsameddin Efendi'ye (v. ??) intisab etmiş (*ahz-ı inabet*), hilafetine nail olmuştur. Ayrıca babasından da hilafeti vardır⁸⁹⁷.

Babasının vefatı ile posta talip olmuş, Meclis-i Meşayih'in 14 Temmuz 1909 (25 Cemaziyelahir 1327) tarihli ictimasında imtihana gerek duyulmadan *Bayramiyye'den mücaz*

“Tarih Düşürme Geleneğinin İzinde Üsküdar'ın Kaybolmuş Yapıları”, *Üsküdar Sempozyumu X*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2018), 2/269.

⁸⁹² MMA, Defter/Sayfa no: 1777/76.

Muhyiddin Efendi, Abdülaziz Efendi'nin meşihatının ağabeyinin vefatı (1296) ile başladığını belirtir. *Tomar*, v. 109^b.

⁸⁹³ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 208

⁸⁹⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/423.

⁸⁹⁵ *1341 Defteri*, no: 69.

⁸⁹⁶ Otobiyografisinde yalnız Türkçe okur yazar olduğu ifade etmesi, ilave hususi dersler almayıp, eğitimini bu şekilde tamamladığı anlamına geliyor. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

⁸⁹⁷ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

ve müstahlef ve umur-ı irade-i meşihatı ifaya iktidarı mübeyyen bulunmasına binaen tayini tensip kılınmış⁸⁹⁸, 5 Ağustos'ta (18 Recep) *ilbas-ı tac u hırka olunmuştur*⁸⁹⁹.

Rusumat Emaneti Yolcu Tahtası(?) mukayyitliğinde 27 sene kadar hizmet ile emekli olan Cemaleddin Efendi pazartesi günleri ve mübarek gecelerde dergahını açar (*küşad olunmaktadır*) ve Bayramî ayini icra ederdi. Kasım 1918 (Safer 1337) tarihiyle dergahının müdavimleri varsa da kendisinin herhangi bir derviş ya da halifesi yoktu⁹⁰⁰.

Tekke Listelerine Göre Etyemez Tekkesi

1708 (1119) tarihli *Îd-i Adhâda*'da (no: 67) listeyi hazırlayan tarafından “[Et]yemez der Salacak” şeklinde verilen kayıt bu tekkeyi ifade ediyorsa, tekkenin tesis tarihini tashih etmek gerekecektir. Kaynaklarda tekke için **Etyemez** (*Îd-i Adhâda, Muharremiye Defterleri, Asitane-i Aliyye, Nüfus Vukuatı Defteri, Mecmua-i Cevâmi*, no: 87, *Mecmua*, no: 48, *İhsaiyât*, no: 244), **Emekyemez Hüseyin Efendi** (*Nüfus-ı Millî, Tomar*), **Emekyemez** (*Mecmua-i Tekâyâ, Merakiz, Rehber-i Tekâyâ*, no: 186, *Sefine*), **Etmekyemez Hüseyin Efendi** (*1341 Defteri*) şeklinde bir/aynı kelimenin farklı okuyuş şekillerinden neşet etmiş isimlendirmeler kullanılmıştır. **Bayramî** olarak tesis edilen tekkenin (*Asitane-i Aliyye, Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Cevâmi, Mecmua-i Tekâyâ, Tomar, İhsaiyât, Merakiz, Rehber-i Tekâyâ, Sefine*) *Muharremiye Defterlerinde* Kadirî; *Tomar*'da üçüncü şeyh Mehmed Akif Efendi (v. 1296/1878-9) ile birlikte **Nakşîliğe** hizmet ettiği anlaşılmaktadır. 1924'te “Bayramî” (*Sefine*, no: 96) olarak devam ettiğinin kaydedilmesi diğer tarikatlara hizmetin küçük çaplı kaldığı intibamı vermektedir.

Tekkenin ayin günü, 19. yüzyılın ortasında **pazar** (*Asitane-i Aliyye*), 19. yüzyılın sonlarına doğru **pazartesi** (1887/1304 tarihli *Mecmua-i Cevâmi, Mecmua-i Tekâyâ*), 1920'li yıllarda **perşembe** (*Rehber-i Tekâyâ*), 1925'e doğru da son olarak **pazartesi** (*Sefine*) olarak nihayete ermektedir. Örneğine pek rastlamadığımız ayin günlerinde yaşanan bu değişim tekkenin istikrarsızlığı ile alakalıdır.

Çalışmada kullandığımız listelerden ikisi bölgede *ayrı* iki tekkeden bahseder: *Muharremiye Defterleri*, no: 198'de “Salacak İskelesi'nde Etyemez Kadirîler”, [şeyhi] “Abdürrezzak”; no: 218'de “Salacak İskelesi'nde Akşemseddin Efendi” Tekkesi, [şeyhi]

⁸⁹⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/76.

⁸⁹⁹ Resmi beratı yaklaşık 4 ay sonra Aralık 1909'da (Zilhicce 1327) verilmiştir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

⁹⁰⁰ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

“Ahmed Hulusi”; ve Nesib Efendi’nin (1842-1914) *Mecmua*’sında (no: 48) “Salacak’da Etyemez Tekkesi“, no: 47’de “Salacak İskelesi’nde Akşemseddin Tekkesi“.

Bu ikinci zaviye/tekke hemen yakındaki Fatih Mescidi’nde tesis edilmiş küçük çaplı, istikrarsız bir tekke olmalıdır. Nitekim Dahiliye Nezareti’ne yazılan 21 Aralık 1893 (9 Kanunievvel 1309) tarihli bir arzuhalde Safvet adlı bir şahıs, Sultan Mehmed Han’ın inşa ettiği Fatih Camii dahilindeki tekkenin meşihatının kendisine tevcihini istemiştir. Adı geçen dilekçeden öğrendiğimize göre bu mescit-tekke 1737 (1150) tarihine kadar Bayramî şeyhlerine tevcih edilmekte iken, bu tarihte Celvetiyye meşayihinden Muvakkatzade Mehmed Efendi’ye (v. ?) tevcih edilmiş, ondan sonra 1815 (1230) tarihine kadar ne zaman boş kaldı ise Celvetî meşayihine tevcih edilmiştir. 1230’da dahi boş kalmış, kimse meşihata talip olmamıştır⁹⁰¹.

Yine *Meclis-i Meşayih Arşivi*’ndeki 24 Aralık 1905 (26 Şevval 1323) tarihli belgede Abdullah Asım Üsküdar Salacak’ta bulunan Akşemseddin Efendi Hazretleri Zaviyesi’nin kendisine tevcihini talep etmiştir. Meclis de kaydının bulunması için Cihad İdaresi’ni işaret etmiştir⁹⁰².

Mimari Yapısı

Vakfiyesi günümüze gelmediği için⁹⁰³ mimari yapısı hakkında bilgi sahibi olmadığımız tekkenin vaktiyle “semahane, iki oda, bir kiler, bir matbah, bir kuyu, bir harem dairesi, fevkânî iki oda, iki hela, bir musluklu su haznesi”nden müteşekkil olduğu⁹⁰⁴, 1924 yılında tamire muhtaç halde iken, 1925’ten sonra iyice bakımsız kalarak yok olduğu anlaşılmaktadır. 1932 tarihli vaziyet planında ‘harabe’ (*ruines*) olarak gösterilmesi bundandır⁹⁰⁵.

Hakkı Göktürk’ün (1968), mahalle muhtarından aktardığı şifahi bilgiye göre büyük bir semahanesi olan haremlik ve selamlıklı iki katlı ahşap binası, çatısı çökmüş harap bir halde iken 1935 yılında yıktırılmıştır⁹⁰⁶. Tekkeyi 1941 yılında görüp ziyaret eden Konyalı, o zaman harap olmuş bazı parçalarını gördüğünü aktarır⁹⁰⁷.

⁹⁰¹ BOA, DH.MKT. Nr. 2064/94.

⁹⁰² MMA, Defter/Sayfa no: 1775/147.

⁹⁰³ 1341 Defteri, no: 69.

⁹⁰⁴ Özdamar, *Dersaadet*, 349; bu kayıt *Hayrat Sicil Defteri*’nden alınmış olmalıdır.

⁹⁰⁵ *Pervititch Paftaları*, no: 59, s. 256.

⁹⁰⁶ Hakkı Göktürk “Emeyemez Tekkesi”, *İSTA*, (İstanbul, 1968), 9/4539.

⁹⁰⁷ Konyalı, *Üsküdar*, 1/423.

Arsası apartmanlarca işgal edilen tekkenin içinde beş sanduka olduğu ifade edilen türbesinin semahanenin altında olduğu, semahanenin yıkılmasından sonra açıkta kalan sandukaların çürüdüğü, etrafının 1945 yılında alçak bir avlu duvarı ile çevrildiği⁹⁰⁸ (Haskan, *Üsküdar*, I, 423), bugüne ise içinde iki beton kabrin olduğu dışı yeşil fayans kaplı yine beton bir hücreden oluşan türbesi gelebilmiştir.

18. Yüzyılın ortalarında tesis edildiğini tahmin ettiğimiz tekkemizde toplam 6 şeyhin vazife yaptığını tespit ettik. Bayramî olarak başlayıp belki teberrüken kısa süreli Nakşî ve Kadirî tarikatlarına hizmet etse de Bayramî olarak nihayete ermiştir. Meşihatı kesintili, vakfiyesi kayıp, arsası dahi işgale uğramış tekkemiz Üsküdar tasavvufî hayatında pek de tesir göstermeden hizmet etmiştir.

2.2.4. Celvetîlik ve Üsküdar Celvetî Tekkeleri

Silsile itibarıyla Halvetîlik ve Bayramîlik ile irtibatlı olmak ile birlikte salikin ilahî sıfatlarla muttasıf bir halde halvetten çıkması demek olan celveti, içtihadının merkezine koyması, örgütlenme modelinde taşıdığı yenilik ile bir kol/neş'e değil müstakil bir tarikat hüviyetini kazanan Celvetîlik Aziz Mahmud Hüdayî (1038/1628) tarafından tesis edilmiştir⁹⁰⁹.

16. asrın son çeyreğinde örgütlenmeye başlayan, müessisinin, yetiştirdiği çok sayıda halifenin yanında karizmatik kişiliğinde evvela saray çevresi, devlet adamları ve ulema arasında rağbet bulan tarikat, Hüdayî'nin halifesi Muk'ad Ahmed Efendi (v. 1049/1639) ve yetiştirdiği halifeleri ile toplumun her tabakasından rağbet gören yeni bir döneme girmiştir.

Hüdayî'nin vefatından sonra Celvetîlik dört kola ayrılır. İlk kol iki farklı zamanda asitanede seccade-nişin olacak olan Selamî Ali Efendi'nin (v. 1104/1692) tesis ettiği Selamîlik'tir. Muk'ad Ahmed Efendi'nin halifesi Zakirzade Abdullah Efendi'ye (v. 1067/1657) intisap etmiş, Üsküdar'da tesis ettiği 3 tekke (Kısıklı, Selamsız, Acıbadem) ile Celvetî organizasyonun içinde hatırı sayılır mevkide bulunmuştur. Kolun en farklı hususiyeti 13 dilimli tac-1 şerifi 17'ye çıkarmasıdır.

Selamî Ali Efendi'nin halifesi Fenayî Ali Efendi (v. 1158/1745) ilkin şeyhinin Selamsız Tekkesi'nde post-nişin iken hakkından feragat edip Pazarbaşı Sementi'nde inşa

⁹⁰⁸ Haskan, *Üsküdar*, 1/423.

⁹⁰⁹ Celvetîlik hakkında bkz. Ekrem Işın, "Celvetîlik", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 2/394-6; Hasan Kamil Yılmaz, "Celvetiyye", (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/273-5; a.mlf., "Celvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 929-978; Selami Şimşek, *Celvetîlik* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020).

ettirdiği tekkesine geçer. Fenaî neş'enin en görünür farkı tac-ı şerifteki terk sayısını 19'a çıkarmak olmuştur.

Zakirzade Abdullah Efendi'nin halifesi Atpazarî Osman Efendi'nin (v. 1102/1690) talebesi meşhur Celvetî şeyhi Bursalı İsmail Hakkı Efendi (v. 1137/1724) yolun Hakkî şubesinin müessesidir. Neş'esi asitane şeylerince yaşatılmıştır.

Celvetîliğin teşekkülü en geç ve fakat en dinamik şubesi Mustafa Haşim Efendi'nin (v. 1197/1782) karizmatik şahsiyetinde kendini bulmuş Haşimîliktir. Üsküdar İnadiye'de babasının tesis ettiği tekkenin ikinci şeyhi olan Haşim Baba, Celvetîliğine kattığı Bektaşîlik ile yeni bir neş'e katmıştır. Neslinden gelenlerce idare edilen tekkesi Haşimîliğin asitanesi kabul edilmiş, posttaki güçlü şeyhler ile Celvetîliğin Üsküdar'daki tekkeleri peyderpey Haşimîliğin etkisi altına girmiştir.

İstanbul dışında özellikle Bursa ve Edirne'de etkili olan Celvetîliğin İstanbul'da etkin olduğu semt Üsküdar'dır. Asitane dahil 9 tekke tesislerinden 1925'e kadar Celvetîliğe hizmet etmiştir. Üsküdar'da Celvetî olarak tesis edilip diğer tarikatlara kaptırdıkları tek tekke Pazarbaşı'ndaki Kartalbaba Tekkesi'dir.

Celvetîlik yetiştirdiği güçlü musikişinaslar ile tarikat tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Vecd ve coşkudan uzak, dingin ve huşu özellikleri ihtiva eden zikri, nisf-ı kıyam/hızır kıyamı diye tesmiye edilen bir şekilde icra edilen ayini şerifi ile diğer cehrî tarikatlardan ayrılır.

2.2.4.1. Aziz Mahmud Hüdayî Asitanesi

Aziz Mahmud Hüdayî Mahallesi, Aziz Mahmud Hüdayî Sokak, 443 ada, 24 parselde⁹¹⁰ yer alan Celvetîliğin merkez tekkesi, asitanesidir. Asitane Celvetîliğin pîri Aziz Mahmud Hüdayî (v. 1038/1628) tarafından yaptırılmıştır. Külliye'nin yeri bizzat Hüdayî tarafından 1589 (998) yılında satın alınarak, inşasına başlanmış, 1596 (1003) yılında tamamlanarak hizmete girmiştir⁹¹¹.

İlk inşa edilen yapı olan mescit 1598 (1007) yılında *minber vaz' edilerek*⁹¹² camiye çevrilmiş zamanla yeni yapıların ilave edilmesi ile zaviye, mescit, imarethane, türbe, çeşme ve meşrutalardan meydana gelen bir külliye haline gelmiştir⁹¹³:

⁹¹⁰ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 19; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 38-9; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 84.

⁹¹¹ Tekkenin son şeyhlerinden Mehmed Gülşen Efendi'nin beyanı için bkz. Albayrak, *Son Şeyhler*, 5/103.

⁹¹² *Hadika*, 607 ve 614, *Silsilename*, no: 144.

⁹¹³ *Hadika*, 607.

Tekkenin 1602 (1011) tarihli vakfiyesinde vakıf Aziz Mahmud Hüdayî Efendi, inşa ettiği, cami ve yanında hücrelerden oluşan tevhidhane ile bir evi vakfederek meşihatını ve evin kullanım hakkını (*süknasını*) tarikatı halifelerinden en kıdemli olana şart etmiştir⁹¹⁴. Külliye'nin meşihati halifelere meşrut iken, vakfın idaresi (*tevlîyet*) Hüdayî'nin çocuklarına meşruttur⁹¹⁵.

Şimdiki şeklini 1851 (1266) yangınından sonra 1855 (1272) tarihinde Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından yaptırılan ihyası ile alan külliye'ye, Aziz Mahmut Efendi Sokak'tan girişte, sağ tarafında, Kethüda Mehmet Paşa'nın sol tarafta ise, Hüdayî Efendi'nin iki çeşmesi arasında yer alan cümle kapısından girilir. Kapısı üzerinde, ortasında Sultan I. Abdülmecid'in tuğrasının yer aldığı 1855 tarihli kitabesi yer almaktadır:

*Hazreti Abdülmecid Han'ı ila yevmi'l-hisab / Ömr ü şevketle Hüda tahtında
kıl sun kamyab / Pir Mahmud Hüdayî'nin ulüvv-i himmeti / Asitanın eyledi
mamure ve zerrin kıbab /*

*Sa'y ile kesb-i safa kıl kim Dergah-ı bülen de / Kabe-i uşşakdır olmuş mataf şeyh
ü şab / Baş keser bu bab'a mihri ni ferş eyleyüb / Kad hamide olmuş anın-çün
sipih-r-i bî-tınab /*

*Bendesin envar-ı hu ile kılub ruşen-çerağ / Ol Azîz-i Celvefi eyler derunun
lem'a-tab / Cuy-bar-ı feyz ü himmet kim der-i ihsanının / Çeşme-sar
canibinden revandır ab-ı nab /*

*Levh-i baba yazdı bir muttali' Senih kemterin / Kıldı her mısra'da bir tarih
terkim ü hisab / Oldu Dergah-ı Hüdayî bendeye hayr ü'l-meab / Sıdk ile gel
asitan-ı kutb-ı alem dir bu bab. 1272*

Kapıdan girildiğinde iki tarafta ahşap meşruta binaları vardır. Sağdaki Kapıcı Baba'nın meşrutası imiş. Merdivenli bir yokuştan çıkarken, sağ tarafta, bir hazire, sol tarafta ise, Şeyhler kabristanı ve açık türbeler, devamında Hüdayî Türbesi, karşısında

⁹¹⁴ 1341 Defteri, no: 302. Külliye'nin Hüdayî Efendi tarafından düzenlenen, İstanbul Kültür Müdürlüğü'ne bağlı Müzeler ve Türbeler Müdürlüğü koleksiyonunda yer alan 1602-1628 (1011-1037) yıllarına ait vakıfların malları ve vazifeleri için bkz. Hasan Kamil Yılmaz, "Vakfiyelerin Dilinden Hüdayî Mahmud Efendi Vakfı", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/173-177.

⁹¹⁵ Zengin vakıflarının ve vakıf mülkiyetinde bulunan ticari müesseselerin vergi muafiyetleri vardır. Nitekim 1724 (1136) yılında vakfa bağlı fırın ve diğer dükkanlardan vergi alınmak istemiş, vakfın mütevellisi Hüdayî Efendi'nin neslinden Şerife Hayrunnisa Kadın buna itiraz etmiş, vergi talep eden esnaf kethüdalarından oluşturulan bir tür bilirkişi heyeti, vakfın vergiden muaf oldukları yönünde şahitlikte bulunmuşlar, böylece vergi talebinden de vaz geçilmiştir. BOA, C. EV. Nr. 127/6341.

imarethane/mutfak, hünkar mahfilinin altından geçilerek varılan küçük bir meydan, meydanın sağ tarafında II. Abdülhamid'in (hd. 1976-1908) mukarriblerinden Lütü Ağa'nın 1899 (1317) tarihli kütüphanesi, sol tarafta da aynı zamanda tevhidhane olarak kullanılan cami, hünkar mahfili, caminin batı tarafında ve hemen karşısında hazireler, basamaklı yoldan devam edildiğinde batı kapısının ardında 28 odalı şeyh meşrutası bulunmaktadır.

Külliyenin kuzeyinde, abdest musluklarının sıralandığı duvarının arkasında bugün Hüdayî Vakfı'nın idare merkezinin de olduğu alanda vaktiyle derviş hücreleri, Hüdayî'nin de evini ihtiva eden haremlik ve diğer selamlık binaları yer almaktaydı. Ahşap olan bu yapıların 1851 yangınında ortadan kalktığı düşünülmektedir.

Evlada meşrut olmayan nadir tekkelerden olan asitanede Hüdayî'den sonra 1925'e kadar faaliyette kaldığı, üç asırdan fazla 25 şeyh görev yapmıştır.

Şeyhleri

Asitanenin *Silsilename* (no: 144), *Sefine* (3/29) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir⁹¹⁶:

1. Aziz Mahmud Hüdayî (948/1541 – 3 Safer 1038 / 2 Ekim 1628). Anadolu'nun yetiştirdiği büyük velilerden olan Hüdayî hazretleri 1541 yılında Ankara Şereflikoçhisar'da (veya Sivrihisar'da) doğdu. Asıl ismi Mahmud'dur. Aziz ismi şeyhinden; Hüdayî ismi şiirlerine kullandığı mahlastandır⁹¹⁷.

Hüdayî'nin babası Fazlullah bin Mahmud'dur. Sivrihisar'da başlayan eğitimine, İstanbul'da Küçükayasofya Medresesi'nde devam etti. Devrinin tanınmış müderrislerinden Nazırzade Ramazan Efendi'ye (v. 1576) ilkin talebe; eğitimini tamamladıktan sonra da yanında müderris yardımcısı (*muid*) olan Hüdayî Efendi, hocasıyla 1571'de Edirne Selimiye Medresesi'ne; bir süre sonra da hocasının 'kadı' olarak atanması ile yanında Mısır ve Şam'a gitti. Mısır'da tanıştığı Halvetî şeyhlerinden Kerimüddin Efendi'den tasavvufi dersler aldı.

Hocası ile birlikte 1573'te Bursa'ya döndüğünde Ferhadiye Medresesi'ne müderris, Cami-i atik Mahkemesi'ne de (Mahkeme-i suğra) naip oldu. Hocasının vefatının ardından bir süredir Kaygan Camii'nde vaazlarını takip ettiği Şeyh Üftade'ye intisap etti ve dervişlik

⁹¹⁶ Elimizdeki *Tomar* nüshasının ilgili varacağı -v. 3^b- eksik olduğundan bu kaynaktan şimdilik yararlanamadık.

⁹¹⁷ Hayatı için bkz. Hasan Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî* (İstanbul: Erkam Yayınları, 4. Basım, 2011), 42-148; a.mlf., "Aziz Mahmud Hüdayî", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/338-40; a.mlf., "Celvetiyye", 934-8.

dışındaki tüm meşgalesini bıraktı; şeyhinin isteği ile malını mülkünü satarak fakir fukaraya infak etti.

Üç yıl sürecek bu intisap sırasında, tekkenin helalarını temizlemek dahil birçok çileyi göğüsledi. Çilenin sonunda halifelik payesi kazandı ve 1580 yılının Ocak ayında çocukluğunun geçtiği Sivrihisar'a halife olarak gönderildi. Şeyhinin altı ay sonra vuku bulan vefatı ile Sivrihisar'dan ayrılarak Rumeli'ye doğru yöneldi. Şeyhülislam Hoca Sadettin Efendi vasıtasıyla İstanbul'da Küçük Ayasofya Camii Tekkesi'ne atandı. Bu sırada Fatih Camii'nde, tefsir, hadis ve fıkıh dersleri ile vaazlar verdi. Bu derslere Fatih ve Üsküdar Mihrimah Sultan camilerinde de devam etti.

1589 yılında Üsküdar'da kuracağı tekkesi için şimdiki araziye satın aldı. Tekkenin inşasının tamamlanacağı 1595'e kadar Rumî Mehmed Paşa Camii yakınlarındaki bir evde (veya cami içindeki bir odada) ikamet etti. İnşaatın tamamlanması ile tekkesine yerleşen Hüdayî Efendi, vefatına değin sürecek irşad vazifesini buradan idare etti.

Kanuni'nin torunu Ayşe Sultan (v. 1006/1698) evlenerek saray ile organik bağ kuran, yapımı 1616 yılında tamamlanan Sultan Ahmed Camii'nin açılışını yapıp, ilk hutbesini okuyan; IV. Murad'a (hd. 1623-1640) kılıç kuşatan Hüdayî Efendi bunun neticesi olarak 17. yüzyıl başlarında İstanbul'un saray çevresini nüfuzu altına alan tarikat şeyhlerinin başında gelir. Hayatı boyunca dokuz padişahın saltanat dönemini yaşamış ve beşiyle yakın ilişki kurarak Celvetîliğin hem İstanbul'da hem de Batı Anadolu, Ege adaları ve Rumeli'de hızla yaygınlaşmasını sağlayacak siyasi desteği elde etmiştir.

Hüdayî'nin sultanlar ile ilişkisi iki noktada toplanır: i) İstanbul başta olmak üzere, imparatorluğun gündelik hayatına ilişkin sorunları, pratik çözüm önerileriyle birlikte padişaha mektuplar aracılığıyla sunması (*Tezakir-i Hüdaî*; bu mektupların büyük bir kısmı III. Murad'a yazılmıştır) ile ii) padişahların, gördükleri rüyalara yaptığı uygun yorumlardır. Nitekim III. Murad (hd. 1574-1595), III. Mehmed (hd. 1595-1603), I. Ahmed (hd. 1603-1617) ve II. Osman'ın (hd. 1618-1622) rüyalarını yorumlamış, devlet yönetimini ilgilendiren kimi kararların alınmasında müdahil olmuştur. Rüya tabirciliğinin Celvetîlik içinde mühim bir yer tutması ile bu alanda mühim kişilerin Celvetî müntesipleri arasından çıkması bununla ilgilidir.

Hüdayî Efendi, şeyhi Üftade'nin tasavvuf neşesini Celvetîlik olarak geniş bir kitleye yayan Osmanlı'nın en etkili sufilerindendir. Üsküdar'da tesis ettiği tekkesi en fakirinden orta tabakaya, paşalardan sultanlara; şairlerden hattatlara, alimlerden fakihlere kadar geniş bir kitleyi ağırlamıştır. Sadrazamlardan Halil Paşa (v. 1629) sahip olduğu vakıf gelirlerini

asitaneye bağışlayarak Celvetîliği maddi yönden desteklemiştir. Abaza Mehmed Paşa ayaklanmasında başarı gösteremeyince tekkeye sığınmış ve Hüdayî tarafından IV. Murad'a bağışlatılmıştır.

Müellif sufilerden olan Hüdayî kahir ekseriyeti Arapça olan 30'a yakın eser kaleme almıştır. Seyr-i süluku sırasında yaşadığı halleri ihtiva eden *Vakiat* adlı eseri ile Yunus Emre neşesini taşıyan Hüdayî mahlası ile yazdığı ilahilerini ihtiva eden *Divan-ı İlahiyyat*'ı eserlerinin en meşhurlarındandır⁹¹⁸.

Kendisi musikişinas olan, ilahilerinin bir kısmı bestelenen bu büyük mutasavvıfın 'Lalezarlığı' da meşhurdur. Bu sahada, bir devir açacak kadar derin bilgisi olduğu söylenir⁹¹⁹.

Seksen küsür yıllık bereketli hayatı ve yarım asra yakın Üsküdar ikameti ile semtin manevi büyüklerinden olan Hüdayî Efendi 1628 yılında vefat ederek, şimdiki türbesine defnedilmiştir.

Celvetîlik Hüdayî'den sonra baş halifesi (*serhalife*) Muk'ad Ahmed Efendi (v. 1639) olmak üzere önde gelen halifeleri olan Veliyüddin Efendi (v. 1651), Mehmed Fenayî Efendi (v. 1664) ve Tophaneli Veli Efendi (v. 1697) ile yayılmıştır⁹²⁰.

2. Balıkesirli Muk'ad Ahmed Efendi (v. 1049/1639). Hüdayî'nin baş halifesidir (*reisul-hulefa; ser halife*). Şeyhi tarafından Üsküdar Küçükçamlıca'daki küçük çaplı Musalla Tekkesi'ne halife olarak gönderilmiş, dört sene kadar burada irşad ile meşgul olmuştu. 1621 (1030) yılında şeyhinin Bursa'daki halifesi Eyüp Efendi vefat edince yerine halife olarak tayin edildi.

Ahmed Efendi'nin yürüyemeyecek derecede kötürüm (*muk'ad*) olması ile ilgili şu rivayet anlatılır:

Şeyhinin vefatında yeri halifelerinden Filibeli İsmail Efendi'ye (v. 1052/1642) vaat edilmiş (*mev'ud*) idi. Lakin İsmail Efendi, "o makama bizlerden, layık kimse yoktur. Kim geçerse elbette kötürüm (*muk'ad*) olur.", diyerek rızasızlık göstermiş, istişare neticesi posta oturan Ahmed Efendi ne hikmetse kötürüm olmuştur⁹²¹.

⁹¹⁸ Eserleri ve üzerine çapılan çalışmaları için bkz. Şimşek, *Celvetîlik*, 43-5.

⁹¹⁹ Haskan, *Üsküdar*, 1/96.

⁹²⁰ Hüdayî'nin çok sayıda dervişinin yanında 60'tan fazla halifesi vardır. Bilinen 64 halifesinin isim listesi için bkz. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 131-8.

⁹²¹ Ahmed Efendi asitanede posta oturunca Bursa'daki yerine Abdurrahman Efendi (v. 1054/1644) tayin edilmiştir. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 131-2, 267-8.

Şeyhinin tekkesinde on yıldan fazla şeyhlik yapan Ahmed Efendi vefatında Hüdayî Türbesi yanındaki hazireye defnedilmiştir.

3. Hüdayî'nin kızından torunu Halepli Şeyh Seyyid Mesud Çelebi Efendi (v. 1067/1657). Muk'ad Ahmed Efendi'nin halifesidir. Meczub tabiatlı takva ehli bir zat olduğu rivayet edilir. Vefatında türbenin güney tarafına defnedilmiştir⁹²².

4. Tophaneli Ehl-i Cennet Mehmed Fenayî Efendi bin İshak (v. 25 Cemaziyelahir 1075 / 12 Ocak 1665). Kardeşi Mehmed Efendi'nin ile vasıtası Hüdayî'ye intisap etmiş, 17 yıl süren hizmetinin ardından hilafet ile taçlandırılmıştır. Şeyhi tarafından ilkin Simav'a halife olarak gönderilmiş, şeyhinin vefatı ile İstanbul'a dönmüş, Tophane'de münzevi bir hayat sürmeye başlamıştır. Asitane şeyhi Mesud Efendi'nin vefatı ile yerine geçmiştir⁹²³.

Fenayî mahlasıyla şiirler yazan, şiirlerini topladığı *Divan-ı İlahiyat ve Tecelliyat* isimli bir eseri ile tefsirle ilgili talimatları bulunan⁹²⁴ Mehmed Efendi, sekiz yıl kadar süren şeyhliğinin ardından doksan yaşında selefi gibi çocuksuz olarak vefat etmiş, asitanenin altındaki türbesine defnedilmiştir.

5. Gelibolulu Gafurî Mahmud Efendi (v. Cemaziyelevvel 1078 / Ekim-Kasım 1667). İlk tahsilini memleketinde tamamlamış, İstanbul'da tahsile devam edip, bu yolda mülazemet payesi elde edecek kadar ilerleyen Mahmud Efendi, tasavvufa girerek asitane şeyhi Muk'ad Ahmed Efendi'ye intisab etmiştir. Ayvansarayî'nin aktardığına göre Mahmud Efendi 40 akçe vazife ile tedriste bulunurken bir gün Üsküdar'a geçip, Şeyh Ahmed Efendi'yi ziyaret eder. Ziyaretin ardından kayıkla çıktığı dönüş yolunda Kızılkulesi karşısına geldiğinde cezbeye gelir ve mülazemet kağıtlarını denize atarak asitaneye döner ve şeyhe intisab eder⁹²⁵. İntisabı halifelik (*hilafet*) ile taçlanan Mahmud Efendi ilk görev yeri olan memleketinde pek fazla kalmamış, tekrar İstanbul'a dönmüş, ilkin İstanbul'da Zeyrek Camii, ardından da Üsküdar Valide Sultan Camii, son olarak da 1659 (1070) yılında Fatih

---

⁹²² Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 268.

⁹²³ Vassaf, *Sefine*, 3/38; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 132; Şimşek, *Celvetîlik*, 131-4.

⁹²⁴ Vassaf, *Sefine*, 3/38. *Divan*'ı üzerine iki çalışma yapılmıştır. Alim Yıldız, *Fenayî Cennet Efendi Divanı* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2010); Abdullah Aydın, *Üsküdarlı Fenayî Cennet Mehmet Efendi ve Divanı* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004).

Tecelliyat isimli eseri için bkz. Kenan Erdoğan - Hasan Cankurt, "Fenayî Ehl-i Cennet Efendi, Tecelliyat Adlı Arapça Eseri ve Tecelliyat'a Hasan Rızayî El-Aksarayî Tarafından Yapılan Manzum-Mensur Türkçe Tercüme/Şerh Üzerine", *Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları* 7/4 (2013), 783-816.

⁹²⁵ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayî Bölümü, no: 1262/3, vr. 116^b-125^a. Ayvansarayî, *Hadika*, 608; Şimşek, *Celvetîlik*, 135.

Camii vaizliği yapmıştır. Ehl-i Cennet Mehmed Efendi vefat edince yerine şeyh olmuştur. Gafurî mahlasıyla şiirler yazan Mahmud Efendi'nin şiirleri *divan*çesinde toplamıştır⁹²⁶.

İbadete düşkün (*abid*), alçak gönüllü (*haşî'*), daima nasihat eden (*nasih*) ve mütevazî olduğu rivayet edilen⁹²⁷ Mahmud Efendi vefatında şeyhi Muk'ad Ahmed Efendi'nin yanına defnedilmiştir⁹²⁸. Bugün yerinde olmayan sandukaları önünde, camlı levhada sülüs yazı ile şu levha vardı⁹²⁹:

*Bu asitan-ı ali seccadenişin-i kiramundan Mahmud Gafurî Efendi kuddise
sirruhu hazretleri rihletleri 1078.*

6. Devatîzade (veya Divitçizade) Mehmed Talib Efendi (v. Recep 1090 / Ağustos 1679). Üsküdar, Selmanıpak Caddesi üzerindeki Devatî Mustafa Efendi (Şeyh Camii) Tekkesi kurucu şeyhi Mustafa Devatî Efendi'nin (v. 1067/1657 veya 1070/1660) oğludur. Tahsilini tamamlamasının ardından tasavvuf yoluna girerek babasının halifelerinden Fidancı Mehmed Efendi'ye⁹³⁰ bağlanan Mehmed Efendi, ilkin pederinin vefatı ile onun tekkesine, Mahmud Efendi'nin vefatı üzerine de Şeyhülislam Minkarîzade Yahya Efendi'nin (hd. 1662 - 1674) işaretleri ile 29 Eylül 1667'de (10 Rebiulahir 1078) asitaneye tayin edilmiştir⁹³¹.

Talib Efendi'nin günümüze ulaşamayan, Ahmediye Meydanı civarında ve Gündoğumu Caddesi'nin sol tarafında, köşeye yakın yerde inşa edilmiş kendi adı ile anılan (Divitçizade Şeyh Mehmed Talib Efendi) bir de camisi vardı⁹³².

Her iki tekkeyi tek elden eden Talib Efendi vefatında Şeyh Camii'ndeki türbeye, babasının yanına defnedilmiştir.

7. Selamî Ali Efendi bin İlyas (v. Safer 1103 / Kasım 1691). Celvetîliğin Selamîlik kolunun kurucusu olan Ali Efendi, Menteşe'nin (Aydın/Muğla) Kuzyaka (Kozyaka) Köyü'ndendir⁹³³. Ailesi hakkında bilinen tek şey -vakfiyesinde kaydedildiğine göre-

⁹²⁶ Ayvansarayî, *Hadika*, 608.

⁹²⁷ Vassaf, *Sefine*, 3/39.

⁹²⁸ Ayvansarayî, *Hadika*, 608. Vassaf, hemen yakındaki Halil Paşa türbesinden defnedildiğini düşünmektedir. *Sefine*, 3/39.

⁹²⁹ CSRA, no: 160.

⁹³⁰ Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 848; Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 2/1400; Ayvansarayî, *Hadika*, 609.

⁹³¹ BOA, İE. EV. Nr. 19/2269, 19/2270. Caminin imamet ve hitabet cihetleri Mahmud Efendi'ye tevcih edilmiş. Bahsi geçen Mahmud Efendi'nin kimliğini henüz aydınlatamadık.

⁹³² Ayvansarayî, *Hadika*, 609, 620.

⁹³³ Yetkin bir Selamî Ali biyografisi için bkz. Mustafa Tatçı, "Celvetî şeyhi Üsküdarlı Selami Ali Efendi ve Tarikat-namesi", *Üsküdar Sempozyumu III*, ed. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006), 2/125-166.

babasının adının İlyas olduğudur. Ne zaman doğduğu kesin olarak bilinmemektedir⁹³⁴. Evvela ilmiye yoluna süluk eden Ali Efendi İstanbul'a gelir. Medrese tahsili sonrası mülazemet sistemine dahil olup kırk akçeli bir medresede müderrisliğe başlar⁹³⁵.

Bir süre müderrislik yapan Selamî Efendi doğum yerine yakın İstanköy Adası'nda müftülüğe tayin edilmiştir⁹³⁶. Selamî Efendi'nin tasavvufa olan muhabbeti tıpkı pîri Hüdayî Efendi gibi kadılığına galip gelmiş, Atik Ali Paşa Camii şeyhi Zakirzade Abdullah Biçare'ye (v. 1068/1657) intisap etmiştir⁹³⁷.

Şeyhi tarafından Bursa'ya halife olarak gönderilen Selamî Efendi burada bir zaviye inşa ederek irşad ile meşgul olur⁹³⁸. Nihayet asitane şeyhi Divitçizade Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine (1090/1679) yerini halifesi Niksarlı Şeyh Mehmed Efendi'ye bırakarak

---

⁹³⁴ Revnakoğlu (CSRA, no: 305) ve Cahit Baltacı hazretin 1000/1592'de doğduğunu söyler. Mustafa Tatçı, bu tarihi zikredip ardından Hüseyin Vassaf'ın tespitlerinden hareketle hazretin 1630'lu yıllarda doğmuş olması ihtimalini daha kuvvetli bulur. Bkz. a.mlf., "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 161. Biz medrese eğitimi, müderrisliği, mülazemet devresi, kadılık ve müftülüğünü, ardından istifa edip Abdullah Efendi'ye (v. 1068/1657) intisabı ve nihayet hilafetle Bursa'ya gönderilmesini şeyhinin vefat tarihinden (1068/1657) hareketle en iyi ihtimalle 17. yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş olmasını daha isabetli buluyoruz.

⁹³⁵ Selamî Ali Efendi'nin müderrisliği ile ilgili tek kayıt, çağdaş Şeyhî Mehmed Efendi'nin (v. 1732) *Vekayiu'l-Fuzala*'nda (3/1978) yer alan "kırk akça medreseye mevzul ve andan dahi ma'zul olduktan sonra" ifadesidir. Bu ifade bir kısım çağdaş araştırmacılar tarafından Kırkakçe Medresesi olarak yorumlanmıştır. Halbuki İstanbul medreseleri içerisinde böyle bir medrese olmadığı gibi *Şekayik* zeyillerinde sıklıkla ifade edildiği gibi bu ifade açık bir şekilde kırk akçelik medreselere tekabül eder. Mesela: "(...) hilalinde kırk akce ile Üsküb'de İshak Beg Medresesi 'ne müderris (...)" "(...) kırk akce medreseden ma'zul iken (...)", "(...) kırk akce ile Kalenderhane Medresesi'nde çille-keşi-erba'in olup (...)". Atayî, *Hadaik*, 1/264, 274, 279.

Yine "kırk akce medreseden ma'zul ve muntazır-ı neyl-i me'mul iken bin altmış Zilkade'sinde Havass-ı Mahmud Paşa Medresesi ile kam-reva olup", Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 3/1968. Bu örnekler arttırılabilir.

Revnakoğlu Selamî Efendi'nin Fatih dersiamlarından olduğunu söyler. CSRA, no: 305.

⁹³⁶ Selamî Ali Efendi müftülük ve kadılık için liyakat kesbetmişti. Çağdaşları olan Uşşakîzade İbrahim Hasib Efendi (v. 1724) "zümre-i kuzat-ı sütude-sıfata münselik" olduğunu, Şeyhî Mehmed Efendi (v. 1732) de "salik-i semt-i kaza ve malik-i ezimme-i hükm ü imza" olduğunu ifade ederken benzer bir ifade de bir asır sonrası Ayvansarayî'de (v. 1787) "muma ileyh kuzattan olup" şeklinde ifadesini bulacaktır. Bu vadide son kayıt Hüseyin Vassaf'ın (v. 1929) "badehu kadılık ve müftülük edip" ifadesidir. Selamî Efendi'nin müftülüğü tespit edilebilmişse de 'kadı'lığına dair henüz bir kayda rastlanmamıştır. Bkz. Uşşakîzade *Zeyl-i Şakaik*, 995-6; Şeyhî *Vekayiu'l-Fuzala*, 3/1978; Vassaf, *Sefine*, 3/40; Ayvansarayî, *Hadika*, 609.

⁹³⁷ Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 996; Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 3/1979; Ayvansarayî, *Hadika*, 609; Vassaf, *Sefine*, 3/40.

⁹³⁸ Tekkenin ilk defa ne zaman inşa edildiği bilinmese de şeyhi Zakirzade'nin vefatından evvel (1068/1657) tamamlandığı kesindir. Emir Sultan ile Yeşil semtleri arasında Şible Camii'nin arka tarafında yer alan dergah hakkında bkz. Salih Çift, "İstanbul'un Tasavvuf Hayatını Besleyen Bursa Merkezli Bir Celvetî Dergahı: Selamî Ali Efendi Tekkesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2007), 153-170. Tekke yakın zaman evvel (2019) Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce ihya edilmiştir.

<https://www.bursa.bel.tr/haber/tarihi-tekke-gun-yuzune-cikti--26698>, 08.05.2021

Üsküdar'a gelir ve pîr makamında posta oturur. Şeyhinin vefat tarihinden (1068/1657) hareketle Bursa'daki ilk irşad deneyiminin yirmi yıldan fazla sürdüğü anlaşılıyor.

Selamî Efendi'nin asitane meşihati iki dönem halindedir. İlk dönemi çağdaşı Niyazi Mısrî (v. 1105/1693) ile yaşadıkları münakaşaların sebep olduğu dedikodular⁹³⁹ ile dönemin etkili vaizi Kadızadelilerden Vani Mehmed Efendi'nin (v. 1096/1685) arzusu istikametinde Sultan IV. Mehmed'in (hd. 1648-1687) tarafından meşihattan azledilmesi ile son bulur⁹⁴⁰. Bu arada posta kısa süreliğine **Bafıralı (Samsunlu) Halil Efendi** (v. 1094/1683) oturacaktır⁹⁴¹.

Halil Efendi'nin kısa süre sonra azli ile Erzincanî Mustafa Efendi oturacaksa da⁹⁴² 1683 Viyana bozgunu neticesinde Vani Mehmed Efendi'nin sürgünü Selamî Efendi'nin iki yıl sonra (1095/1684) asitaneye yeniden dönüşünün önünü açar⁹⁴³.

Nihayet vefatına değin devam edecek ikinci ve son meşihati 10 yıla yakın sürecek, Celvetîlik içinde büyük tesire mazhar olacak icraatları bu dönemde neşv u nema bulacaktır.

Selamî Efendi Celvetîliğin karizmatik şeyhlerden biridir. Tarikat içinde bir neş'e olarak başlayan içtihatları ileride bir kola dönüşecektir. Hazretin yola getirdiği içtihatları kabaca iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar da, zikrin icra şekli ve 13 dilimli terkin 17'ye çıkarılmasıdır⁹⁴⁴.

Selamî Efendi'nin kaynaklarda 10 halifesine tesadüf edilmiştir:

i. Kayserili Şeyh Ahmed Efendi (v. 1143/1730). Baş halifesidir. Şeyhinin Kısıklı'daki tekkesinde kendisinden sonra şeyhlik yapmıştır⁹⁴⁵. Hakkında bilgi ilgili tekkesinde verilmiştir.

ii. Şeyh Ali Efendi (1050/1640 - 1125/1712). Bursa'da Emir Sultan Mahallesi'nde dünyaya gelmiş, Selamî Ali Efendi'nin Bursa'daki meşihati sırasında kendisine intisap

---

⁹³⁹ Vassaf, *Sefine*, 3/41; Yılmaz, "Celvetiyye", 940.

⁹⁴⁰ Ayvansarayî, *Hadika*, 609; İhsan Kara, "Selamî Ali Efendi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/348.

⁹⁴¹ Şeyhî'nin "bade zaman ref' olunub Şeyh Halil Efendi'ye tevcih olundu. Birkaç eyyam mürurunda Erzincanî Şeyh Mustafa Efendi yerine ba-hatt-ı hümayun (...) tevcih olundu" ifadesi Halil Efendi'nin refi/hicreti ile alaka kurularak Selamî Efendi'nin azil tarihi ile ilgili fikir verebilir.

⁹⁴² Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 3/1979; Ayvansarayî, *Hadika*, 609.

⁹⁴³ Ayvansarayî, *Vefeyat*, vr. 36'dan aktaran Tatçı, "Üsküdarlı Selamî Ali Efendi", 128, 162.

⁹⁴⁴ Celvetîliğin bir diğeri olan Fenaîliğin müessisinin Selamî Efendi'nin halifesi olan Fenayî Ali Efendi (v. 1158/1745) olduğunu hatırlayalım.

⁹⁴⁵ *Silsilename*, no: 154.

etmiştir. Şeyhinin İstanbul'a intikalinde yerine vekalet ettiği, vefatında hazireye defnedildiği nakledilmiştir⁹⁴⁶.

iii. Fenayî Ali Efendi (v. 1158/1745). Hakkında bilgi kurucusu olduğu Üsküdar Pazarbaşı Tekkesi bahsinde verilmiştir.

iv. Niksarî Mehmed Efendi (v. 1153/1740). Şeyhinin İstanbul'a intikalinde ilkin Bursa'daki tekkesinde posta oturmuştur. Mehmed Efendi ileride asitanede ve nihayet şeyhinin Kısıklı'daki tekkesinde şeyhlik yapacaktır.

v. Fenayî Mustafa Efendi (v. 1115/1704). Şumnulu'dur. İstanbul'da Selamî Ali Efendi'ye intisap etmiştir. "Odabaşı Şeyhi" demekle maruftur. Fenayî mahlaslı şiirleri vardır⁹⁴⁷. Asitane şeyhlerinden Yakub Afvî'nin (v. 1149/1737) babasıdır.

vi. Bosnalı Mehmed Fevzi Efendi (v. 1084/1674). Gençliğinde Üsküdar'a gelmiş, bazı vezirlere divan efendisi olmuştur. Manzum ve mensur eserler kaleme almış, bir de divan tertip etmiştir. Ömrünün sonlarına doğru makam mansıbı terk edip Selamî Efendi'ye intisap ederek, hilafeti ile şereflenmiştir⁹⁴⁸.

vii. Bilecikli Osman Efendi (v. Ramazan 1140 / Nisan-Mayıs 1728). Hem asitanede hem de hemen yakınlarda Hayreddin Çavuş'ta tesis ettiği tekkesinde şeyhlik yapmıştır. Hakkında bilgi ilgili yerlerde verilecektir.

Selamî Efendi'nin bunlardan başka her ikisi de Bilecik'te zaviye inşa etmiş olan üç halifesi daha vardır: **(viii)** Şeyh Sadık Efendi, **(ix)** Şeyh Seyyid Hüseyin bin Şeyh Mehmed⁹⁴⁹ ile **(x)** Ahi İsmail Efendi⁹⁵⁰.

Biyografi yazarları Selamî Efendi'nin garip halleri ile meşhur, meczub tabiatlı, heybetli, sözünü sakınmayan biri olduğunu ifade eder⁹⁵¹. Bu ifadeler vahdet-i vücud neşesine

⁹⁴⁶ Mehmed Şemseddin, *Yadigar-ı Şemsî*, 48, 304'ten aktaran Çift, "Selami Ali Efendi Tekkesi", 159.

⁹⁴⁷ Fenayî Mustafa Efendi hakkında biyografik ayrıntılar için bkz. Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 139-140, 164.

⁹⁴⁸ Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 140-141, 164.

⁹⁴⁹ BOA, C. EV. Nr. 628/31697.

⁹⁵⁰ BOA, C. EV. Nr. 357/18114. Böylece Bilecikli en az üç halifesinden haberdar olmuş olduk.

⁹⁵¹ "Selâmî Efendi" demekle ma'lûm-ı cumhûr, hâlât-ı ğarîbe ile meşhûr, meczûb-naķş ve şâhib-i şu'ûr, şedîd u mehîb, aķvâl u ef'âli 'acîb idi" Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 3/1979. Selami Efendi için benzer diğer rivayetler için Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 128, 162.

yakınlığına işaret ediyor. Çağdaşı Niyazi Mısırî girdikleri münakaşa⁹⁵² ile bugün Üsküdar'ın bir semti olan 'Selamsız' ismine dair aktarılanlar⁹⁵³, hazretin mizacının bir uzantısıdır.

Selamî Efendi'nin mizacına cömertliği, ibadullaha olan merhametini de eklemek lazımdır. Nitekim sadece tekke inşa etmekle kifayet etmeyip, mescitler inşa etmesi, su yolu, çeşme, hamam ve dükkanlar gibi sair ihtiyaçları çözmeye dönük teşebbüsleri bu tabiatının bir yansımasıdır.

İlahilerini ihtiva eden bir şiir mecmuası olduğu ifade edilmişse de⁹⁵⁴ Selamî Efendi'nin bilinen tek eseri *Tarikatnamesi*'dir. Celvetî halifelerinin müşidlerine ve dervişlerine karşı mesuliyetlerini, süluklarında dikkat etmeleri gereken noktaları, günlük virdlerinden, kıyafetlerine kadar yaşantılarını, halka ve Hakk'a karşı mesuliyetlerini ihtiva eden eser bilinen dört nüshasında hareketle Mustafa Tatçı tarafından yayına hazırlanmıştır⁹⁵⁵.

Üsküdar'ın Acıbadem, Selamsız ve Kısıklı semtlerinde üç tekke inşa ettiren, hayır sahibi Selamî Efendi vefatında Kısıklı'da, Büyük Çamlıca'ya çıkarken sol taraftaki tekkesi haziresinde medfundur. Vefatından sonra kabri türbeye çevrilmiş, bölgenin hatırı sayılır ziyaretgahlarından biri olmuştur.

Selamî Efendi'nin servetinin kaynağını bilmiyoruz. Bursa'da ve Üsküdar'da inşa ettirdikleri hayri müesseselerin de bir başka bani/sponsora tesadüf edemedik. Hayri eserleri büyük bir mal varlığına sahip olduğunu gösteriyor. Memuriyet hayatı kısa olduğuna göre servetinin tek kaynağı mirası olmalıdır. Lakin bunun da muhtevası şimdilik malumumuz değildir.

---

⁹⁵² Niyazi-i Mısırî *Risale-i Haseneyn* adlı eserinde Hz. Hasan ve Hüseyin'in nübüvvetlerini iddia etmiştir. Şeyh Selamî Efendi de buna nübüvvetin Efendimiz (sav) ile son bulduğu ile mukabele eder. Vahdet-i vücud teorisi içinde mühim yeri olan 'nübüvvet/velayet' bahsinde Selamî Efendi'nin kelami çizgide durduğu açıktır. Bu ikili arasındaki ilk atışma değildir. Daha fazlası için bkz. Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 129, 162.

⁹⁵³ Bu hikayenin iki varyantı için bkz. Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 138, 163-164.

⁹⁵⁴ Bu kayıtlar daha geç tarihli biyografilerde geçiyor. Günümüze bir iki beyti aktarılan Selamî Efendi'nin bugüne kadar bahsi geçen mecmuasına ulaşılamamıştır. Bu vadede ilgili kayıtlar ve değerlendirmeler için bkz. Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 142.

⁹⁵⁵ Yolun pîri Aziz Mahmud Hüdayî'nin de aynı isimli eseri varsa da Selamî Efendi'ninki, umumi adabın yanında uygulamalardaki detaylara yer vermesinden ötürü farklılık göstermektedir. Bkz. Mustafa Tatçı-Cemal Öztürk-Tacetin Bütüçü, *Selami Ali Efendi, Hayatı, Tarikatnamesi ve Vakfiyesi* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 63-82; Tatçı, "Üsküdarlı Selami Ali Efendi", 140-166. Eser *Risale-i Kutbü'l-Aktab eş-Şeyh Selami Efendi* adıyla basılmıştır.

Selamî Efendi, Safer 1103'te (Kasım 1691) tarihinde vefat etmiş, vefatına, “Hitab-ı elest” terkihiyle tarih düşülmüştür⁹⁵⁶. Vefatında Kısıklı'daki tekkesi haziresine defnedilen Selamî Efendi'nin kabri bugün demir kafesle örülü, açık türbe şeklindedir. Kabrindeki mezar taşı yeni harflidir.

8. Bafra (Samsunlu) Halil Efendi (v. 1094/1683). Selamî Ali Efendi'nin 1682'deki azli ile başlayan meşihati, kısa bir süre sonra 1683'te (1094) Mısır'a sürülmesine kadar devam etmiştir. Halil Efendi sürgünde iken vefat etmiştir.

9. Saçlı Şeyh İbrahim Efendi'nin oğlu Abdülhay Efendi (1031/1622 veya 1038/1629 – 29 Recep 1117 / 16 Kasım 1705). Hüdayî'nin kızı Şerife Fatıma Hanım ile halifesi Saçlı İbrahim Efendi'nin (v. Recep 1070 / Mart-Nisan 1660) oğludur. Edirne'de doğdu. Celvetî icazetini babasından aldı. İlk vazifesi bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan Kızanlık'taki (veya Akçakızanlık) Alaeddin Efendi Tekkesi'nde başlamış (1070/1660), ardından babasının vefatı üzerine de onun yerine Edirne Selimiye vaizliği ile Dizdarzade Tekkesi (Edirne) şeyhliğine getirilmiştir (1075/1664).

1686 (1097) yılında İstanbul Kadırga'da Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi'ne şeyh olarak tayin edilmiş, iki yıl sonra da Eminönü Valide Camii'ne vaiz olmuştur. Selamî Ali Efendi'nin vefatı üzerine son görev yeri olan asitane meşihatına oturmuştur (1104/1691). Bu vazifesi sırasında Eyüp Sultan Camii'ne salı günleri vaaz vermektedir⁹⁵⁷.

Farklı tekkelerde de olsa yarım yüzyıla yakın şeyhlik yapan Abdülhay Efendi müellif-sufilerdendir. Sufiliğinin yanında şair ve müfessirdir. Abdülhay mahlası ile yazdığı ilahilerin büyük kısmı musikişanaslarca bestelenmiştir. Şiirlerinden oluşan bir *Divançe*'si⁹⁵⁸, *Kaside-i Bürde*'nin manzum tercümesi⁹⁵⁹ yanında bazı surelere dair tefsir metinleri vardır⁹⁶⁰.

⁹⁵⁶ Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakâik*, 996. Uşşakîzade en erken tarihli kayıttır. Selamî Efendi'nin vefatına dair 1104 tarihi de verilmiştir. Tüm bu tarihler ile hazretin vefatı sırasında gösterdiği keramet için bkz. Tatçı, “Üsküdarlı Selami Ali Efendi”, 130-131, 162.

⁹⁵⁷ BOA, C. MF. Nr. 132/6564 (28 Zilkade 1115/3 Nisan 1704).

⁹⁵⁸ Tasavvuf edebiyatında Yunus Emre, Eşrefoğlu Rumi ve Niyazi Mısırî gibi şiirlerine en çok beste yapılan şairlerdendir. Kaynaklarda *divançe*'sinden bahsedilse de bugüne ulaşan divanına rastlanmamıştır. Vassaf, *Sefîne*, 3/44; Nuri Özcan, “Abdülhay Celvetî”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/227-8.

⁹⁵⁹ Eserin muhtevası, tahlili ve çevrim yazısı için bkz. Bünyamin Ayçiçeği, “Üsküdarlı Abdülhay Celvetî ve Kaside-i Bürde Tercümesi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 2/223-265. Abdülhay Efendi'nin doğum tarihine dair iki muhtemele tarih de bu makaleden alınmıştır.

⁹⁶⁰ Eserleri, künyeleri ve hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Şimşek, *Celvetîlik*, 131-4; Mustafa Özel, “Üsküdarlı Müfessirler”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 2/471; Şükrü Maden, “Osmanlı 17. Yüzyılında Sufi Müfessir Abdülhay Celvetî ve Fetih Suresi Tefsiri”, *Sahn-ı Seman'dan Darulfünun'a Osmanlı'da*

Selefleri gibi, Hüdayî etkisinde *Abdülhay* mahlasıyla şiirler yazmış, tasavvuf konulu birkaç küçük risale kaleme almıştır. Vefatında Halil Paşa'nın oğlu Mahmud Bey'in türbesine defnedilmiştir. Vaktiyle sandukası önündeki şu levha varmış⁹⁶¹:

Gavsülvasilin kutbülkâmilin Cenab-ı Pîr Hüdayî kaddesallahu sırrahul ali efendimiz hazretlerinin makam-ı ulyalarında seccadenişin Seyyid Şeyh Abdülhay Efendi Hazretleri bin Şeyh Saçlı İbrahim Efendi Hazretleri kaddesallahu esrarahum.

10. Erzincanlı Mustafa Efendi (v. Recep 1123/Ağustos-Eylül 1711). Mustafa (veya Mehmed⁹⁶²) isminde bir şeyhin oğludur. İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Devatîzade Şeyh Mehmed Efendi'ye (v. 1090/1679) bağlanmıştır. Şeyhinin asitaneye tayin edilmesi ile 1677'de (1078) boşalan Şeyh Camii Tekkesi şeyhliğine geçmiştir. Bafralı Halil Efendi azledildiğinde bir ara asitaneye şeyh olmuş ise de birkaç gün sonra azledilmiş, yerine Selamî Ali Efendi yeniden getirilmiştir.

Bu gelişme üzerine memleketi Erzincan'a giden Mustafa Efendi, kısa bir süre sonra 1702'de (1114) tekrar İstanbul'a gelip selefi gibi ilkin Kadırga'daki Mehmed Paşa Tekkesi'ne, ardından da Abdülhay Efendi'nin vefatı ile 1705 (1117) yılında ikinci defa Hüdayî Asitanesi'ne şeyh olmuştur. Vefatında meşihata başladığı ilk yer olan Şeyh Camii'nin caddeye açılan cümle kapısının sağ tarafındaki hazireye defnedilmiştir⁹⁶³.

11. Filibeli Mehmed Saburî Efendi bin Mustafa (10 Muharrem 1048 / 24 Mayıs 1638 – 5 Muharrem 1130 / 9 Aralık 1717). “Dede Çelebi” demekle maruftur. Filibe yakınlarındaki Kızanlık'ta yer alan Celvetî Şeyh Alaeddin Efendi Tekkesi'nin şeyhi Mustafa Efendi'nin (v. 1087/1676) oğludur. 1650 (1060) yılında tahsil için İstanbul'a gelmiş, tefsir ve hadis ilimlerinde belli bir seviyeye geldikten sonra asitane şeyhi Gafurî Mahmud Efendi'ye intisab ederek halifesi olmuştur. 1659'da (1069) doğum yeri Filibe'deki Şeyh İsmail Zaviyesi'nde hilafetle irşad hizmetini yürütmüştür. Şeyhinin vefatı ile 1667'de (1078) tekrar İstanbul'a gelen Saburî Dede İstanbul'un muhtelif camilerde vaizlik yapmış, ardından

---

İlim ve Fikir Dünyası (Alimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler) - XVII. Yüzyıl (İstanbul Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2017), 207-240; a.mlf., “Sure Tefsirleri Çerçevesinde Abdülhay Üsküdarî'nin (ö. 1117/1705) Tefsir Anlayışı -Meryem, Yasîn, Fetih, Rahman, Nebe', Naziat, Abese, Tekvir, İnfitar, Mutaffifîn ve Kevser Sureleri-“, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2018), 1726-1758.

⁹⁶¹ CSRA, no: 160.

⁹⁶² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/415

⁹⁶³ Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 3/2740. Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/415; Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdayî, 271-2.

Üsküdar Bulgurlu'da Üçpınar Mahallesi'ndeki Musalla (Gafurî) Tekkesi'nde meşihata başlamıştır (1671/1082).

Aynı yıl Kazasker Abdülkadir Efendi'nin kendisi için Edirnekapı civarında yaptırdığı Sarmaşık Tekkesi'ne geçmiş, İstanbul'un muhtelif camilerde vaaz ve irşad hizmetlerine devam etmiştir. 1709 (1021) yılında Sütlüce'ye nakledilmiş. Erzincanlı Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine de 1711 (1123) yılında Hüdayî Asitanesi Şeyhi olmuştur. Asitanede yedi yıl süren meşihatının ardından vefatında asitane haziresinde şeyhi Gafurî Efendi'nin yanına defnedilmiştir⁹⁶⁴.

12. Bilecikli Şeyh Seyyid Osman Efendi bin Seyyid Mustafa (v. Ramazan 1140 / Nisan-Mayıs 1728). Aslen Bileciklidir⁹⁶⁵. Asitane şeyhlerinden Selamî Ali Efendi'nin halifesidir. Mehmed Dede'nin vefatı üzerine 20 gün sonra asitaneye şeyh oldu (25 Muharrem 1130 / 29 Aralık 1717). 10 yıl kadar meşihat sürdürdükten sonra vefatından evvel halifesi ve damadı Yakub Afvî lehine meşihattan el çekmiş, talep Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (hd. 1718 - 1730) işaretleri ile 13 Nisan 1728'de (3 Ramazan 1140) gerçekleşmiştir⁹⁶⁶. Osman Efendi bu tarihten sonra bir süredir müşterek idaresinde bulunduğu, kendisi tarafından inşa edilmiş olan Atpazarı semtindeki tekkesine geçti⁹⁶⁷. Hemen aynı ay (Muharrem 1040)⁹⁶⁸ vefat eden Osman Efendi selefi Mehmed Dede'nin yanına defnedilmiştir⁹⁶⁹.

13. Yakub Afvî Efendi (1089/1678 – 15 Ramazan 1149 / 17 Ocak 1737). Odabaşı Tekkesi Şeyhi Şumnulu Fenayî Mustafa Efendi'nin oğlu, Osman Efendi'nin halifesi ve damadıdır. Şeyhinin feragati ile postnişin olmuştur. Üsküdar Yeni Valide Camii ile Şehzade

⁹⁶⁴ Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 272; Şimşek, *Celvetîlik*, 141-2; Köseoğlu, “Bulgaristan Kökenli Şeyhler”, 242.

⁹⁶⁵ Çağdaş Şeyhî Mehmed Efendi (v. 1732) *Canik sancağına tabi Bafra kazasından* olduğunu söyler. *Vekayiu'l-Fuzala*, 4/3292.

⁹⁶⁶ BOA, AE. SAMD. III. Nr. 30/2836. Osman Efendi halifesi lehine meşihattan feragat arzını kendisi kaleme almış, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (1718-1730) işaretleri ile üzerine tevcih gerçekleşmiştir. Belgenin tahlili için bkz. Necdet Yılmaz, “Bir Arşiv Vesikası ışığında Hüdayî Asitanesi'ne Şeyh Tayini”, *Üsküdar Sempozyumu III*, ed. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006), 2/ 95-100.

⁹⁶⁷ Osman Efendi vefatından 2 yıl önceki 1725-6 (1138) tarihli vakfiyesinde inşa ettiği cami ve bitişindeki tekkesinin meşihatını evvelen kendisine şart etmişti. *1341 Defteri*, no: 216. Atpazarî nisbesi buradan gelmiş olmalıdır.

Osman Efendi'nin yayılmacı bir siyasete sahiptir. Müspet netice elde edemedi ise Şeyh Camii'nde boşalan meşihata kendi halifelerinden Şeyh Ali'nin tayini için girişimlere bulunmuştur. BOA, C. EV. Nr. 254/12908. Belgenin tahlili Şeyh Camii bahsinde gelecektir.

⁹⁶⁸ Şeyhî, *Vekayiu'l-Fuzala*, 4/3292; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 272-3; Şimşek, *Celvetîlik*, 143.

⁹⁶⁹ Ayvansarayî: “... vefatında yine asitane-i mezbure ittisalinde vaki' Muk'ad Ahmed Efendi türbesinde Saburî Çelebi yanına defn olunmuştur”, *Hadika*, 630.

Camii'nde vaizlik yapan Yakub Efendi'nin meşhur Celvetî şeyhi Bursalı İsmail Hakkı'nın da talebesi olduğu ve bu ilişkinin İsmail Hakkı'nın, Üsküb'e tayin edildiği zaman başladığı rivayet edilmektedir. On kadar tasavvufi mahiyette eseri bulunan Yakub Efendi'nin kabri vasiyeti gereği Karacaahmet Türbesi civarında anne-babasının yanına defnedilmiştir⁹⁷⁰. Kabri, Gündoğumu Caddesi üzerinde sağ taraftaki 9. Ada'da Osman Şems Efendi'nin türbesinin yanında (sağ tarafta) Yüksekaldırım adlı yerdedir. Şahidesi şudur⁹⁷¹:

Celvetî Mahmud Efendi'ye halife idi bu / Lezzet-i dünyaya kat'a eylemezdi arzu / Giceler kaim, günü savm üzre geçdi nice yıl / Hak budur kim rah-ı takvada iderdi cüst ü cu / Mürg-i ruhu Cennet-i Firdevs içinde ola şad / Sebz-i bağ-ı gülşen-i Adn ide daim su-be-su / Bir elif kamet gidüb fevtinde tarîhin didi / Kutb-i Hak Yakub Efendi bezm itdi Hakk'a Hu / Sene 1149 fî Ramazan 15.

14. Edirneli Şeyh Yusuf Efendi (v. 1153/1740). Abdülhay Efendi'nin halifesidir. Edirne Selimiye Camii cuma vaizi idi. Dört yıl süren meşihatının ardından vefatında Hüdayî türbesinin karşısındaki sofaya defnedilmiştir⁹⁷².

15. Niksarlı Şeyh Mehmed Efendi (1065/1655 – 1153/1740). Tokat Niksar doğumludur. Bursa'ya hicret etmiş, burada Selamî Ali Efendi'ye intisap ederek hilafetine nail olmuştur. Şeyhinin işareti ile İnegöl'de irşada başlamıştır. Selamî Ali Efendi asitane postuna oturunca yerini halifesi İbrahim Efendi'ye bırakmış idi. Bir süre sonra İbrahim Efendi ile becayış yaparak Bursa'daki dergaha yerleşmiştir. Şeyhinin Üsküdar Kısıklı'daki tekkesi Şeyhi **Kayserili Şeyh Ahmed Efendi'nin** (v. 20 Cemaziyelahir 1143 / 31 Aralık 1730'dan kısa süre evvel) vefatı üzerine posta oturmuştur⁹⁷³. Yaklaşık 10 yıla yakın süren

⁹⁷⁰ Vassaf, *Sefine*, 3/44-5; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 273. Eserleri, muhtevası ve kütüphanelerdeki künyeleri için bkz. Şimşek, *Celvetîlik*, 143-6; Ağırman, "Üsküdarlı Bilginler", 498-9. Afvî'nin eserleri ve künyeleri ile tanıtımının yanında *Lema-i Nuraniyye*'nin tahlil ve neşri için bkz. Adalet Çakır, "Bir Hüdâyî Şârihi Olarak Yaâkub Afvî Efendi Ve Lem'a-i Nuraniyye'si", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2016), 45-114. Afvî'nin *Hediyetü's-Salikin* adlı eseri Hür Mahmut Yücer tarafından incelenmiş, günümüz harfleri ile neşredilmiştir. "Şeyh Yakub Afvî Efendi ve Şeyh Mehmed Şehabeddin Efendi'ye Göre Celvetî Erkanı", *Üsküdar Sempozyumu III*, ed. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006), 2/279-310.

Hayatı, eserleri ve düşüncelerini ihtiva eden üç akademik çalışma yapılmıştır: Ahmet Ateşyürek, *Yakup Afvî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003); Metin Koca, *Yakup Afvî Ve Hediyetü's-Sâlikîn Adlı Eseri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Emine Arabacı, *Ya'kub Afvî Ve Tefsir Anlayışı: Netîcetü't-Tefâsîr Fî Sureti Yusuf Bağlamında* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

⁹⁷¹ Haskan, *Üsküdar*, 2/853.

⁹⁷² Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 274; Şimşek, *Celvetîlik*, 146.

⁹⁷³ BOA, AE. SAMD. III. Nr. 230/22095. İlgili arşiv belgesinde sadece imamet ve hitabete değinilmiştir. Meşihatın tevcihine dair evraka henüz ulaşılamamıştır.

meşihatının ardından asitane şeyhi **Yusuf Efendi'nin** (v. 1152/1740) vefatı üzerine kısa süre⁹⁷⁴ her iki tekkeyi tek elden idare etmiştir. “Kısıklı Şeyhi” demekle meşhur olan Mehmed Efendi vefatında asitaneye değil Kısıklı'daki tekkenin haziresine defnedilmiştir.

16. Bursalı Şeyh Mustafa Efendi (v. 6 Zilkade 1188 / 8 Ocak 1775). Niksarlı Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu ve halifesidir. Babasının vefatı ile boşalan meşihata tayin edilmiş, 29 yıl süren şeyhliğinden sonra vefatında Hüdayî türbesinin yanındaki hazireye defnedilmiştir⁹⁷⁵. Sikkeli mezar taşı kitabesi şudur:

*Hu / Hazret-i Hüdayî kuddise sirruhu'l-alî / Asitane-i feyz aşiyanelerinde /
Pîraye-i makam-ı meşihat iken irtihal-i / Dar-ı cemal eden kutb-ı daire-i /
Velayet evc-i ala-yı keramet umdetü'l-/ Vasılîn pîşva-yı ehl-i yakîn / Mürşid-
i agah arif-i billah Şeyh / Mustafa Efendi hazretlerinin / Ruh-ı şerifleri için
el-Fatiha.*

17. Mudanyalı Büyük Ruşen Efendi (1132/1719 – 16 Şaban 1209 / 8 Mart 1795, Pazar). Dedesi Mustafa Efendi, Atpazarî Osman Efendi'nin, babası Abdurrahman Efendi de İsmail Hakkı Bursevî'nin (v. 1725) halifesidir. Ruşen Efendi dünyaya geldiği zaman Bursevî Mudanya'daydı. Babası tarafından Bursevî'ye gösterilip hüsn-i duası talep edilmiş, Ruşen ismi Bursevî tarafından verilmiştir.

Babası Abdurrahman Efendi I. Mahmud devrinde (hd. 1730-1754) 1736 (1149) yılında İstanbul'a gelmiş, Topkapı Sarayı ile Ayasofya Camii arasında yer alan Mudanyalizade (Kapıağası) Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Ruşen Efendi de İstanbul'da Bursevî'nin halifesi Çorlulu Pertevî Efendi'ye (v. 1182/1768) intisab etmiş, seyr-i sülukunun akabinde hilafetine nail olmuştur.

İstanbul'un başta Sultanahmed Camii'nde olmak üzere birçok selatin camiinde vaizlik yapan Ruşen Efendi bir ara babasının tekkesinde (Mudanyalizade Tekkesi) de şeyhlik yapmıştır.

Bursalı Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine iki ay sonra 10 Mart 1775'te (7 Muharrem 1189) Sultanahmed Camii'ndeki cuma vaizliğini bırakıp talibi olduğu meşihata Şeyhülislam Mevlana İbrahim'in (hd. 1774 - 1775) işaretleri ile tayin edilmiştir⁹⁷⁶.

⁹⁷⁴ Ayvansarayî'nin Mehmed Efendi'nin vefatına dair verdiği 1159 tarihi, hazretin mezar taşındaki 1153 tarihi ile çelişmektedir. Bu durum biyografi yazarlarını da yanıltmıştır. *Hadika*, 610-1; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 274; Çift, “Selami Ali Efendi Tekkesi”, 160-1; Şimşek, *Celvetîlik*, 146-7.

⁹⁷⁵ Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 274; Şimşek, *Celvetîlik*, 147.

⁹⁷⁶ ...*Tarik-i Celvetiyye meşayihinden terbiye ve irşada kadir erbab-ı istihkakdan* olan Ruşen Efendi'nin beratı 9 Nisan 1775'te (7 Safer 1189) tanzim edilmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 96/4774.

8 yıl sonra 1783 (1198) yılında Sultan I. Abdülhamit (1774-1789) tarafından memleketi Mudanya'ya sürülmüş, yerine Neccarzade Ebubekir Mehmet Sıddık Efendi vekaleten tayin edilmişse de bir yıl sonra affedilmiş⁹⁷⁷, posta yeniden oturmuş, vefatına kadar yirmi yıl şeyhlik yapmıştır.

18. asrın sonlarında tekke ve zaviyeleri denetlemek için tesis edilen heyette yer alan⁹⁷⁸, asitanenin etkili şeyhlerinden olan Ruşen Efendi, Celvetiliğinin yanına Nakşîliği katmış, devrinin büyük sufilerden Abdülganî Nablusî'den (v. 1143/1731) hilafet almıştır. Asitanede kendinden sonra 1925'e kadar hüküm sürecek olan ailenin kurucusu olan Ruşen Efendi beste ve güfteleri olan musikişinas şeyhlere⁹⁷⁹.

Seksen yıla yakın ömür süren Ruşen Efendi'nin kabri hazirede Şeyhler Mezarlığı'nın karşısında yol kenarındadır. Tarikat sikkeli kitabesi şudur:

Cenab-ı Şeyh Ruşen nam-daş-ı mefhar-i alem / Cihana bir gelenlerdendi gitdi ol veliyullah / Olub sellak rah-ı Hakk'a rehber bir nice müddet / Hüdayî Asitanı'nda nice can eyledi agâh / Ulum-ı zahir u batında bir merd-i ruşen-dil / Keramatı cihana ruşena-yı bahş idi çün mah / Makâm-ı asla ric'at itdi bu alemde el çekdi / Nidâ-yı 'ircî' irdükde guş-ı huşuna nâgâh / Olub ruh-ı revanı âzim-i vadi-i rah-ı Hak / Makâmın nur-ı tevhidiyle ruşen eylesün Allah. Sene fi 16 Şaban 1209.

18. Mehmed Sıddık Efendi (v. 3 Zilkade 1208 / 3 Nisan 1794). Beşiktaş'ta Sinan Paça Camii civarındaki Neccarzade (Dülgerzade) Tekkesi'nin kurucu şeyhi olan **Celvetî-Nakşî** şeyhi Neccarzade Rızaeddin Mustafa Efendi'nin (v. 1159/1746) oğludur. Büyük Ruşen Efendi'nin yerine vekaleten tayin edilmiş, meşihatı bir yıl sonra Ruşen Efendi'ye teslim etmiştir. Vefatında Beşiktaş'ta babasının yanına defnedilmiştir⁹⁸⁰.

19. Ruşen Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Şehabeddin Efendi (1171/1757 – 1234/1819 veya 1235/1820). Tasavvuftaki intisabı babasına olup vefatı ile asitaneye postnişin olmuştur. Meşrep itibarıyla İsmail Hakkı Bursevî'ye çok benzediğinden dolayı "Küçük Hakkı" demekle maruftu.

⁹⁷⁷ CSRA, no: 93.

⁹⁷⁸ Heyetin tesisine, kimlerden oluştuğuna ve vazifelerine tezimizin ilgili yerinde değinilecektir.

⁹⁷⁹ Vassaf kendisine birtakım eserler atfetmekteyse de günümüze ulaşan bir eseri yoktur. Vassaf, *Sefine*, 3/45-7; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 274; Şimşek, *Celvetilik*, 146.

⁹⁸⁰ Vassaf 1199'da vefat ettiğini ifade eder. *Sefine*, 3/45-7. Ayrıca bkz. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 275; Şimşek, *Celvetilik*, 148-9

Celvetîlik adabından bahseden *Tuhfetu's-Salikin*⁹⁸¹ adlı bir eser kaleme alan Şehabeddin Efendi vefatında⁹⁸² Hüdayî türbesine bitişik açık türbeye defnedilmiştir.

20. Şehabeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Abdurrahman Nesib Efendi (v. 1258/1842). İntisabı babasıdır. Hilafetinin ardından meşihata Ayasofya'daki Erdebil Tekkesi'nde başlamış, babasının vefatı ile de asitane şeyhliğine tayin edilmiştir. 1827 (1243) yılında ordu vaizliğine getirilen Abdurrahman Efendi için gayet edip, halim, selim ve kerim tabiatlı idi. Kaleme aldığı arzuhalinde tekkenin yemeklik ücretinin **125 kuruşa** çıkarılmasını talep etmiştir. Evkaf-ı şerife müfettişi Mehmed Arif Efendi'nin hazırladığı raporda, adı geçen zaviyede post nişin olan Efendilere tayin olunan yemeklik ücretinin fiyatların yükselmesinden ötürü kafi gelmediği, adı geçen tekkenin gelen ve giden (*ayende ve ravende*) fukarasının çokluğu dolayısıyla talep edilen zammın vakfin gelirlerinin (*galle-i vakıf*) bütçe fazlasından tahsil edilebileceği belirtilmiştir. Şeyhülislamın şifahen de ilettiği arzuhal, Sultan II Mahmud (1808-1839) tarafından onaylanmıştır⁹⁸³.

Muteber vakıflardan olan Hüdayî Vakfı'na Hazine-i Amire'den verilen cizye akçesinin 75 kuruşa çıkarılması talebi 1829 (1245) yılında yine Nesib Efendi tarafından iletilmiş, bu talep de uygun görülmüştür⁹⁸⁴.

Seyyid mahlasını kullandığı şiirlerini topladığı bir de divanı⁹⁸⁵ sahibi olan Nesib Efendi asitanede 20 yıldan fazla süren meşihatının ardından vefatında babasının ayak ucuna defnedilmiştir⁹⁸⁶.

---

⁹⁸¹ Eser Hür Mahmut Yücer tarafından incelenmiş, günümüz harfleri ile yayınlanmıştır. “Şeyh Yakub Afvî Efendi ve Şeyh Mehmed Şehabeddin Efendi'ye Göre Celvetî Erkanı”, *Üsküdar Sempozyumu III*, ed. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006), 2/279-310.

⁹⁸² Şehabeddin Efendi'nin vefatı hakkında birbirine yakın farklı tarihler verilmiştir. Vassaf, vaktiyle sandukası önündeki levhadan 25 Recep 1234 tarihini aktarırken levhadaki tarih beyti eseri yayına hazırlayanlarca 1236 olarak tashih edilmiştir. Mehmed Süreyya 25 Rebiulahir 1235'i verirken *Defter-i Dervişan*'da 26 Rebiulahir 1234 tarihi yer aldığı ifade edilmiştir. Vassaf, *Sefine*, 3/45-7; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/177; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 275-6; Şimşek, *Celvetîlik*, 149-50.

⁹⁸³ BOA, HAT. Nr. 1573/22 (15 Rebiulahir 1243 / 5 Kasım 1827).

⁹⁸⁴ BOA, C. EV. Nr. 282/14391.

⁹⁸⁵ Selimağa Kütüphanesi, Hüdayî Bölümü no: 1806; H. Mahmut Yücer, “Şeyh Abdurrahman Nesib Efendi ve eserlerindeki bazı ilâhileri”, *Üsküdar Sempozyumu III*, ed. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006), 2/311-327; Şimşek, *Celvetîlik*, 151; Nuri Özcan, “Abdurrahman Nesib Dede”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/168-9. Hayatı hakkında ayrıca bkz. Vassaf, *Sefine*, 3/49; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 276.

⁹⁸⁶ Hayatı hakkında ayrıca bkz. Vassaf, *Sefine*, 3/49; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 276; Şimşek, *Celvetîlik*, 151.

Haskan, Nesib Efendi'den sonra posta kardeşinin oğlu (Ruşen Efendi'nin ammizadesi) Münecimbaşı Sadullah Efendi'nin (v. 1265/1848-9) geçtiğini kaydeder. Vefatında Hüdayî Efendi'nin türbesinin sol tarafındaki hazireye defnedilen ve fakat günümüze herhangi bir kitabesi

21. Şeyh Münecimbaşı Sadullah Efendi (v. 1265/1848-9). Nesib Efendi'nin kardeşinin oğludur (Ruşen Efendi'nin ammizadesi). Silsilenamelerde ismine tesadüf edilmeyen Sadullah Efendi'nin yaklaşık 2-2.5 yıl sürecek meşihatını 25 Haziran 1844'ten (8 Cemaziyelahir 1260) evvel vuku bulan vefatı akabinde miras taksimine dair belgelerden öğreniyoruz⁹⁸⁷. Vefatında Hüdayî Efendi'nin türbesinin sol tarafındaki hazireye defnedilen⁹⁸⁸ Sadullah Efendi'nin mezar taşı kitabesi günümüze ulaşmamıştır.

22. Nesib Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Ruşen Tefikî (Küçük Ruşen) Efendi (15 Zilhicce 1225 / 11 Ocak 1811 – 22 Rebiulahir 1309 / 25 Kasım 1891). Köklü bir şeyh ailesine mensup olan Ruşen Efendi ilk tasavvufi eğitimine babasının yanında başladı. Kastamonu'ya gidip orada erbain çıkardı. Babasının vefatı ile de asitane şeyhi oldu. Selefleri gibi şair ve bestekar olan Ruşen Efendi, musikide derin bir mahfuzata (*repertuara*) sahipti. Şiirlerini *Mecmua-i İlahiyyat* adlı eserinde toplamıştır.

Yarım asra yakın süren meşihâtı süresinde tekke büyük bir cazibe merkezi haline gelmiş, saray ile yakın ilişkileri tekkeye bir hünkar mahfili inşa edilmesi ile neticelenmiş, yaptığı atıye talepleri müsbet neticeler vermiştir. Ramazan ayında tekkeye gelen fukaranın doyurulması için ramazanlıklar verilmesi, tekkenin hizmetinde kullanılan atlar için arpa ve saman tahsisleri yapılması, kendisi ve ailesinin ikameti için, tekke yakınlarında 40.000 kuruşa bir konak satın alınması bahsi geçen yakın ilişkinin meyvelerindedir.

Küçük Ruşen Efendi döneminde 1851 yılı Ağustos Ayı'nda (Şevval 1266) çıkan Büyük Üsküdar yangını dergahı kullanılamaz hale getirmiştir. Bugün halen ayakta olan Paşa Limanı'ndaki ambarlardan başlayarak daha çok Yeni Cami-Hüdayî Dergahı'nın deniz tarafında etkili olmuş, Gülfem Hatun, Rumî Mehmed Paşa, Selman Ağa ve Karadavut Paşa camileri ile Yeni Cami Külliyesi'nin minare alemleri, kapıları, türbesi, hünkar mahfili, merdivenleri ve muvakkithanesi, karşısındaki Zincirlikuyu Kadirî Tekkesi'ni de küle çevirmiştir. Yangının sayılanların dışında bilançosu (ev, dükkan, mağaza vb.) 798'dir⁹⁸⁹.

Tekke ile birlikte ikamet ettiği şeyh dairesi de yanan Ruşen Efendi, dergah yeniden yapılanaya kadar (1852-1856 arası) başka bir eve taşınmış, bu evin kirası dahil ihtiyaçları için

---

ulaşmayan Sadullah Efendi'nin meşihatına silsilenamelerde tesadüf edilememiştir. Haskan, *Üsküdar*, 1/103.

⁹⁸⁷ İlgili belgelerin tahlili için bkz. Talip Mert, "Aziz Mahmud Hüdayî Şeyhi Mehmed Ruşen Efendi", *Üsküdar Sempozyumu III*, ed. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006), 2/263.

⁹⁸⁸ Haskan, *Üsküdar*, 1/255, 257.

⁹⁸⁹ BOA, HH. İ. Nr. 3/54'ten aktaran Mert, "Mehmed Ruşen Efendi", 2/263.

aylık 1.000 kuruş talep etmiştir. 13 Ağustos 1851'den (15 Şevval 1267) tekkenin inşasının tamamlanmasına kadar ödenmesini istediği bu rakam Meclis-i Vala'nın 22 Eylül (26 Zilhicce) tarihli toplantısında fazla bulunmuş, evin kira bedeli olan 400 kuruş ile yetinilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Bir gün sonra sadrazam arzı ile konu sultana havale edilmiş, aynı gün Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından geldiği şekli ile onaylanmıştır⁹⁹⁰.

Bu karardan yaklaşık 5 ay sonra, bakımları kardeşleri Ruşen Efendi'nin uhdesinde olan Abdülhamid ve Şehabeddin Efendiler için daha önce Ruşen Efendi'ye verilen 400 kuruşun kafi gelmeyeceği kararına varılmış, Evkaf-ı Hümayun hazinesinden 100 kuruş ilave maaş bağlanması ve ayrıca zakirbaşı Mehmed Nuri Dede'ye de 50 kuruş ev kirası verilmesi için sultanın iradesi istenmiş, 5 Mart 1853'te (24 Cemaziyelevvel 1269) gerekli irade sadır olmuştur⁹⁹¹.

Ruşen Efendi'nin maaşı yine bir müracaat üzerine Meclis-i Vala'nın 2 Eylül 1856 (2 Muharrem 1272) tarihli toplantısında altı öncesinden başlamak üzere 1.000 kuruşa çıkarılmıştır. Nihai karar için gerekli padişah iradesi ise 29 Eylül'de (29 Muharrem) sadır olmuştur⁹⁹².

Yangından hemen sonra tekkenin tamiri için girişimler başlamış, 1852 yılının hemen başlarına ait Sadrazam tezkiresinde Evkaf-ı Hümayun Nazırı'nın gönderdiği tezkirede, Üsküdar'da yanmış olan Hüdayî Dergahı'nın ivedilikle yapılması gereken bazı bölümleri ile alınması gereken eşyanın belirlenmesinin Ruşen Efendi tarafından talep edildiği, bunların da 3.000 kuruşa denk geldiği belirtilmektedir⁹⁹³.

Dergahın öncelikle hangi kısımlarının yapılacağı, dervişan ve ziyaretçilerin iâşesi için acil olarak nelerin gerekeceğini sonraki yazışmalardan takip edebiliyoruz. 9 Aralık 1851 (14 Safer 1268) tarihli bir tezkirede, tekkenin tamir için gerekli keşfin yapıldığı, bunu sonucunda imarete mevcut olan 108 kilo çerviş yağı, 4 kilo şeker ve 16,5 kilo pirincin kazanlar ile beraber yandığı tespit edilmiş, iki aya denk gelen bu erzakın verilerek kazanların tamiriyle yemek pişirmeyi kolaylaştırmak için geçici olarak mutfak arsasına etrafı ve tavanı tahta perde çekerek bir tür baraka, yanına da aşçılar için bir sundurma inşası uygun görülmüştür. Bu işler için gerekli olan tutar 1.227,5 kuruştur. Bunun yanında Dergahın arsası üzerine ayin-i tarikat icrası için münasip bir yere içi ocaklı bir oda inşa edilerek, namaz edası

⁹⁹⁰ BOA, İ. MVL. Nr. 222/7519.

⁹⁹¹ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 72/69; İ. MVL. Nr. 265/10104

⁹⁹² BOA, İ. MVL. Nr. 359/15738.

⁹⁹³ BOA, A. AMD. Nr. 34/39; A. MKT. MHM. Nr. 41/96.

ve tevhid zikrinin yapıldığı çadıra (*hayme*) dahi tahta ve hasır döşenmesiyle üç adet saç mangal ilave edilmesi, bunun için de 2.000 kilo kömür satın alınması dahil toplam masrafın 3.000 kuruşa ulaşacağı bildirilmiş, masrafın tesviyesi, padişah sadakası kabilinden telakki edilip padişahın vakfının 1851 (1267) senesine masraf olarak kaydedilmesi istenmiştir.

Özetle, acil ihtiyaçlar için belirlenen 3.000 kuruşluk yardım talebi, Sadrazamın arzı ile sekiz gün sonra Sultan'a arz edilmiş, Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından aynı gün gereğinin yapılması emredilmiştir⁹⁹⁴.

Şeyh için gerekli daire 1855'ten önce inşa edilmiş, dairenin tefrişi için yapılan keşif sonucu 6.153,5 kuruş tahsis edilmiştir⁹⁹⁵. Tamirin aciliyeti tekkede iskan olan nüfusun çokluğundandır. Mesela, 1857 (1274) tarihli bir iradeden anlaşıldığına göre dervişana her Ramazan ayında verilmesi mutad olan her biri 80 kuruşluk abalardan 50 adet istenmiş⁹⁹⁶; tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 212) tekkede Ruşen Efendi'nin meşihatında, iki torunu 1852 (1268) doğumlu Abdurrahman Aziz ile ileride posta oturacak olan 1865 (1282) doğumlu Mehmed Gülşen Efendiler ile Ruşen Efendi'den sonra posta oturacak olan 1832 (1248) doğumlu kardeşi Mehmed Şehabeddin Efendi dahil kimi derviş, kimi asitane görevlisi toplam 23 erkek ikamet ettiği⁹⁹⁷; 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*'de (no: 233) bu rakam 29 erkek ile 21 kadın toplam 50'ye çıktığı kaydedilmiştir. Bu rakamın diğer tekkelere ait rakamlarla kıyas edildiğinde ne kadar yüksek olduğu anlaşılabilir.

Ruşen Efendi'nin meşihati zamanında asitanenin zamanla aksayan yerlerinin de tamir edildiğini görüyoruz. 1858 (1275) yılında Dergaha ulaşan su yollarının tamiri 180 bin kuruşa müteahhit Mehmed Said Ağa havale edilmiş⁹⁹⁸; bu tamirden yaklaşık 3 yıl sonra 1861'de (1278) keşif dışı kalan boru ve künklerinin tamiri ile dergahın içindeki büyük bostan kapısının 2,5 kulaç daha kazılarak muhafaza duvarının noksanlarının giderilmesi için 39 553 kuruşluk ilave bütçe tahsis edilmiştir⁹⁹⁹. Depremden yaklaşık 10 yıl sonra 1871 (1288) yılında caminin bazı yerleri ve yıkılan minaresi ile asitane müstemilatının gerekli yerlerinin 75.900 kuruşa tamiri için padişah iradesi sadır olmuştur¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁴ BOA, İ. DH. Nr. 245/14971.

⁹⁹⁵ 20 Rebiulahir 1272/20 Ocak 1855 tarihli irade-i seniyye için bkz. BOA, İ. DH. Nr. 313/20150; A. AMD. Nr. 53/56.

⁹⁹⁶ BOA, İ. DH. Nr. 390/25805.

⁹⁹⁷ Galitekin, *Osmanlı*, 373-4.

⁹⁹⁸ BOA, İ. MVL. Nr. 408/17722.

⁹⁹⁹ BOA, İ. MVL. Nr. 450/20094.

¹⁰⁰⁰ BOA, İ. DH. Nr. 634/44062.

Dergaha ulaşan su yolu yeniden tamire ihtiyaç duymuş olacak ki, 1875 (1292) yılında *dervişan ile ziyaretçilerin çokluğu* vurgulanarak tamir için 32.000 kuruş tahsis edilmiştir¹⁰⁰¹. Asitanenin ileriki yıllarda da gerekli yerlerinin tamiri devam etmiş, 1885 (1303) yılında Şehremaneti'nce yapılan keşifte tamir için gerekli masrafın 7.224 kuruş olduğu belirtilmiş, tamir için gerekli padişah iradesi 16 Aralık 1885'te (9 Rebiülevvel 1303) sadır olmuştur¹⁰⁰².

Tekkesi gözde, kendisi muteber şeyhlerden olan Ruşen Efendi'ye 1859 (1276) yılında dergah civarında bir konak satın alınması için harekete geçilmiştir. Evkaf Müfettişliğinin yaptığı incelemeler neticesinde aranan konak bulunmuş, sahibesi Rukiyye Hanım'dan bitişindeki bazı arsalar da dahil olmak üzere 40.000 kuruşa satın alınmıştır¹⁰⁰³.

Ruşen Efendi'nin Evkaf ve Maliye hazinelerinden aldığı maaşlarından başka 20 Ocak 1885 tarihli bir kayda göre hazine-i hassadan da 560 kuruş maaşı vardı¹⁰⁰⁴.

En kıdemli şeyh olmak itibarıyla 1878'den 1891'deki vefatına kadar 13 yıl *Meclis-i Meşayih* reisliği de yapan¹⁰⁰⁵ Ruşen Efendi uzun ve verimli meşihatının ardından 1891 yılında vefat ederek babasının gömülü bulunduğu türbeye defnedilmiştir¹⁰⁰⁶.

Vefatından sonra kendisinden kalan ve içerisinde kürkler, cübbeler, saatler, gibi daha çok dervişliğe ait malzemelerden başka iki matbu Mushaf-ı şerif bulunan terekesi Üsküdar Mahkemesi nezaretinde satılmış, toplam 22.702 kuruş tutan mirasın 11.097 kuruş 10 para tutan borçları çıktıktan sonra kalan paranın 8.464 kuruş 20 parası varislerden kardeşi Şehabeddin Efendi'ye ve kalan 2.821 kuruş 20 para da eşi Hasibe Hanım'a verilmiştir¹⁰⁰⁷.

Ruşen Efendi'nin vefatı ile boşalan meşihata üç kişi talip olmuştur: Kardeşi Şehabeddin Efendi ile tek çocuğu olan kızından torunları Abdurrahman Aziz ve Mehmed Gülşen Efendiler. Ruşen Efendi'nin halifesi Kamil Efendi başkanlığında Hüdayî Vakfî mütevellileri ve vazifelilerinden 18 kişi meşihata Gülşen Efendi'nin getirilmesi yönünde 25 Kasım 1891 (2 Rebiulahir 1309) tarihli mazbata kaleme alırlar. Aziz Efendi'ye karşı ağır bir dilin kullanıldığı bu mazbatadan bir gün sonra Gülşen Efendi kendisinin tayini hakkında

---

¹⁰⁰¹ BOA, İ. DH. Nr. 704/49275.

¹⁰⁰² BOA, İ. ŞD. Nr. 78/4597.

¹⁰⁰³ BOA, İ. DH. Nr. 449/29712.

¹⁰⁰⁴ BOA, Y. PRK. HR. Nr. 9/35; Mert, "Mehmed Ruşen Efendi", 264.

¹⁰⁰⁵ BOA, Y. PRK. AZJ. Nr. 2/7; Y. MTV. Nr. 56/61; Y. PRK. BŞK. Nr. 24/37; Mert, "Mehmed Ruşen Efendi", 264. Ruşen Efendi görevde en uzun kalan Meclis-i Meşayih revidir. İmzasının olduğu son karar mazbatası 8 Eylül 1891 (3 Safer 1309) tarihli dir. (MMA, Defter/Sayfa no: 1770/143; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 49.

¹⁰⁰⁶ Bugüne ulaşmayan sandukası önündeki levha Vassaf tarafından nakledilir. Vassaf, *Sefine*, 3/50-1. Ayrıca bkz. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 276-7; Şimşek, *Celvetilik*, 151-2.

¹⁰⁰⁷ Mert, "Mehmed Ruşen Efendi", 258-9.

benzer bir arzuhal kaleme almışsa da meşihata Ruşen Efendi'nin kardeşi Şehabeddin Efendi tayin edilecektir¹⁰⁰⁸.

23. Nesib Efendi'nin diğer oğlu **Şeyh Seyyid Mehmed Şehabeddin Efendi** (1248/1832-3 – 29 Cemaziyelevvel 1330 / 16 Mayıs 1912). Uzleti ihtiyar eden bir meşrebi olup, meşayih dahil insanlarla ilişkileri mesafeli idi. Cömertliği ile maruf olan Şehabeddin Efendi'nin meşihatı döneminde asitanede her yıl muharrem ayında aşure pişirilmesi mutad hale gelmişti. 1317 Muharremi'nde (1899) aşure pişirilmesi, aşure malzemelerindeki artıştan ötürü biraz gecikmiş. Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin görüşülmesi için Şura-yı Devlet'e havale ettiği 25 Temmuz 1899 (16 Rebiulevvel 1317) tarihli takririnde, Hamidiye İmaretini ile asitanede her yıl pişirilen aşure masrafları için ayrılan 9.655 kuruşun yetmeyeceği, fiyat artışından ötürü gerekli meblağın 11.137,5 kuruşa çıktığı, aradaki farkın rumî 1315 bütçesinden tahsilinin gerektiği belirtilmiş, Şura-yı Devlet'in münasip gördüğü bu teklif 25 Ağustos'ta (17 Rebiulahir) tarihinde Sadaret'e; beş gün sonra Padişah'a arz edilmiş, 28 Ekim'de de (9 Cemaziyelevvel) gerekli irade sadır olmuştur¹⁰⁰⁹.

Şehabeddin Efendi, asitanenin tamiri ve genişletilmesi için büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bugüne ulaşan üç katlı ve 18 odalı şeyh dairesi meşihatı zamanında yaptırılacaktır. İlk 1891 yılının sonlarında başlayan yazışmalar neticesinde konu Şura-yı Devlet'e havale edilmiş, Şura-yı Devlet'ten çıkan 2 Ocak 1892 (1 Cemaziyelahir 1310) tarihli takirde dergahın iskan olunamayacak derecede harap olduğunun işitildiği, dergahın Hazine-i Evkaf'ça tamiri için gerekli irade-i seniyyenin daha evvel sadır olduğu, bu seferki keşfinde tamir için gerekli rakamın 36.961 kuruş olduğu ifade edilmiş, dergahın tamiri için sultan iradesi 8 gün sonra sadır olmuştur¹⁰¹⁰.

Tekkenin tamiratında ödenek sıkıntısı yaşanmış olacak ki, konu hakkında 1896 yılında bir dizi yazışmaya şahit olacağız. Baş Kitabet Dairesi'nden Tahsin Efendi imzalı 29 Temmuz 1895 (6 Safer 1313) tarihli hususi tezkirede dergahın gereken yerlerinin mükemmelen bir an evvel bitirilmesi ile dergahın gelirlerinin tesviyesi hakkında sadır olan ferman hatırlatılmış¹⁰¹¹, Sadrazam tarafından da bir gün sonra dosya gereği için Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale etmiştir¹⁰¹².

---

¹⁰⁰⁸ Tüm bu yazışmaların içeriği için bkz. Mert, "Mehmed Ruşen Efendi", 259-61.

¹⁰⁰⁹ BOA, İ. EV. 23/7.

¹⁰¹⁰ BOA, İ. EV. Nr. 2/35; BEO. Nr. 133/9917.

¹⁰¹¹ BOA, İ. HU Nr. 40/12.

¹⁰¹² BOA, BEO. Nr. 661/49535.

Tekkenin tamiri ile bütçesinin tesviyesinde yoğunlaşan yazışmaların devamında Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin Sadaret'e havale ettiği 27 Ağustos (6 Rebiulevvel) tarihli tezkiresinde sadır olan irade-i seniyye uyarınca, hemen ilgili memurlar gönderilerek hazırlanan keşif defteri ile tekkenin gelirlerine dair iki pusulanın dosyaya eklendiği belirtilmiştir¹⁰¹³.

Evkaf-ı Hümayun Nazırı'nın 25 Mart 1896 (10 Şevval 1313) tarihli tezkiresinde tamir ile ilgili iki bölüm keşif defterinin hazırlandığı, buna göre tamirin 251.369 kuruşa ve yeniden inşası istenen dergah odalarıyla şadırvan, mutfak ve harem dairesinin de 233.095 kuruşa, ikisinin toplamı ile maliyetin 484.415 kuruşa (484.464 olmalı) çıktığı, bununla birlikte dergahın 1309 senesindeki gelirinin 35.697 kuruş 30 paradan ibaret olduğu, bunun keşif masraflarına karşılama yetersiz kalacağı (*ekall-i kalil*) aradaki farkın tesviyesi nasıl olacağı Evkaf İdaresi Meclisi'nin kararıyla Sadaret'e arz edildiği, tamirin yapılması hakkında Sultan'ın iradesinin olmasından bahisle aradaki farkın ya Evkaf'ın genel bütçesinden ya da başka yol ile kapatılabileceği ifade edilmiştir¹⁰¹⁴.

Konu Şura-yı Devlet'in 14 Nisan 1896 (1 Zilkade 1313) tarihli toplantısında ele alınmış, aradaki farkın Evkaf'ın genel bütçesinden tesviyesinin daha münasip görüldüğüne karar verilmiştir. Bu karar Sadrazam tarafından beş gün sonra Sultan'a arz edilmiş, Sultan II. Abdülhamit'in (hd. 1876-1909) gerekli iradesi üç gün sonra 22 Nisan 1896 (9 Zilkade 1313) tarihinde sadır olmuştur. Sadrazam da gereğinin yapılması için dosyayı beş gün sonra Evkaf İdaresi'ne havale etmiştir¹⁰¹⁵.

Şeyh dairesinin inşası sonrasında dairenin donatılması için de girişimlerde bulunulmuştur. Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından hazırlanan 24 Mart 1903 (25 Zilhicce 1320) tarihli tezkirede dergahın yeni baştan inşa edilen şeyh dairesinin Hazine Keşif Heyeti tarafından düzenlenerek arz edilen keşif defteri uyarınca tefriş için 5.685 kuruşa ihtiyaç olduğu, vakfın giderlerin gelirlerinden fazla olmasına rağmen şeyh dairesinin öneminden olayı gerekli meblağın rumî 1318 senesi Evkaf Bütçesi'nden karşılanabileceği ifade edilmiştir¹⁰¹⁶.

Konuyu inceleyen Şura-yı Devlet 26 Mayıs 1903 (28 Safer 1321) tarihli oturumunda, Şehabeddin Efendi'ye ödenen aylık 1.000 kuruş kira bedeli kesilmek suretiyle masrafın

---

¹⁰¹³ BOA, Y. A. HUS. Nr. 335/69.

¹⁰¹⁴ BOA, ŞD. Nr. 137/58.

¹⁰¹⁵ BOA, İ. EV. Nr. 13/6; BEO. Nr. 771/57798.

¹⁰¹⁶ BOA, ŞD. Nr. 161/67.

Evkaf'ın bütçesinden karşılanmasına izin verimlisini uygun görmüştür. Nihai onay için konu Sadrazam Ferid Paşa'nın tarafından 9 Haziran'da (13 Rebiulevvel) Sultan'a arz edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) bu minvaldeki iradesi ise iki hafta sonra 23 Haziran'da (27 Rebiulevvel) sadır olmuş, Sadaret de 28 Haziran (2 Rebiulahir) tarihli tezkiresi ise iradenin gereğini Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁰¹⁷.

Sadaret'in 7 Ocak 1905 (1 Zilkade 1322) tarihli tezkiresi dergah ile camiinin bazı yerlerinin fazlası ile tamire muhtaç olduğunun kendilerine ulaştığını, bu gibi dini müesseselerin mamur kalmalarının elzem olduğundan bahisle usul ve nizama uygun bir şekilde gereğinin yapılmasını Evkaf-ı Hümayun'a havale etmesi¹⁰¹⁸, dergahın her an diri tutulmasına verilen önemi göstermektedir.

Bu önem dergaha ulaşan yolları da kapsamaktadır. Nitekim yine Sadaret'in bu sefer Şehremaneti İdaresi'ne gereğini havale ettiği 22 Kasım 1907 (16 Şevval 1325) tarihli tezkiresinde, dergahın Evkaf-ı Hümayun tarafından mükemmelen tamir ettirildiği halde çarşıdan dergaha gelen yolun ve özellikle de alt kapısına tesadüf eden sokağın kaldırımlarının fena halde bozuk olması yüzünden gelen gidenin bu kış günlerinde fazlaca sıkıntı çektikleri haberi alınmış, gereğinin hızlıca ifası istenmiştir¹⁰¹⁹.

Şehabeddin Efendi'nin asitanedeki bir kısım tayin ve azilleri dedegân ile aralarının açılmasına sebep olmuş, Teftiş Mahkemesi de olaya el koyarak tayin ve azilleri eline almıştır. Tarafların iddiaları ile savunmalarını arşiv belgelerinden kısmen takip edebiliyoruz. Buna göre;

Şeyh Şehabeddin Efendi Sadaret'e sunduğu arzuhalinde, asitane vakıfları ile tasarruflarına Teftiş Mahkemesi tarafından yapılan müdahaleden rahatsızlığını ifade etmiş, konu Sadaret makamınca tahkiki için 6 Eylül 1901 (22 Cemaziyelevvel 1319) tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁰²⁰. Şehabeddin Efendi'nin bu kez 1902 yılının ilk yarısında Sadaret'e yazdığı arzuhalinde asitanedeki bazı görevlere tayinlerin kanaati sorulmadan Teftiş Mahkemesi'nce yapıldığını belirterek bunun elindeki padişah fermanına aykırı olduğunu ifade etmiş, Sadaret konunun araştırılması için dosyayı 1 Mayıs 1902 (5 Safer 1320) tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne göndermiştir¹⁰²¹.

---

¹⁰¹⁷ BOA, İ. EV. Nr. 34/11; BEO. Nr. 2101/157566

¹⁰¹⁸ BOA, BEO. Nr. 2478/185836.

¹⁰¹⁹ BOA, BEO. Nr. 3192/239389.

¹⁰²⁰ BOA, BEO. Nr. 1715/128576.

¹⁰²¹ BOA, BEO. Nr. 1846/138436.

Tekkede yaşanan bu gerilim Şehabeddin Efendi hakkında şikayete dönüşmüştür. Mağdurlar tarafından Sadaret'e sunulan bir arzuhalde, şeyhin asitanedeki hizmetlerin ifasına engel olmaya devam ettiği, Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'nden tahsis edilen maaşları kendi maaşı ile beraber zimmetine geçirdiği, bu işten vaz geçirilerek ilgili maaşların kendisinden tahsili istenmiş, Sadaret makamı da şikayetin incelenmesi için konuyu 19 Mart 1902 (9 Zilhicce 1319) tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale etmiştir¹⁰²².

Dedegân ve dervişan ile Şehabeddin Efendi arasındaki anlaşmazlık konunun Şura-yı Devlet'e havalesine kadar sürmüştür. Şura-yı Devlet'e Evkaf Nezareti'nden gelen 14 Mayıs 1902 (5 Safer 1320), 8 Temmuz 1902 (1 Rebiulahir 1320) ve 10 Eylül 1902 (6 Cemaziyelahir 1320) tarihli üç kıta tezkireye göre, Şeyh Şehabeddin Efendi dedegân ve dervişanı asitanedeki hizmetlerinden uzaklaştırmış, maaşlarını da kesmiştir. Bu kişilerin şikayetleri üzerine Evkaf Nezareti'nin İdare Meclisi'ne davet edilerek savunması alınan Şehabeddin Efendi, elindeki ferman gereğince dergaha tayin kılınacak dedegân ve dervişanın seçiminin kendisine ait olduğunu, adı geçenlerin Teftiş Mahkemesi'nce fermana mugayir seçilmiş olduklarından dergaha kabul edemeyeceğini ısrarla ifade etmiştir.

Şura-yı Devlet'in 8 Ekim 1902 (5 Recep 1320) tarihli oturumunda, şeyhin elindeki fermanın vakfın Hazine tarafından idare altına alınmadan evvel vakıf mütevellileri tarafından idare olduğu zamana ait olduğu, dedegân ve dervişanın her birinin Şehabeddin Efendi'den evvel 15 ve 25 seneden beri dergahta ikamet ettiklerinin anlaşıldığı, adı geçenlerin Teftiş Mahkemesi'nce araştırılarak hizmetlerini ifa ettiklerinin anlaşıldığı, nihayet adı geçen dedegânın vazifelerine iadelerinin adalete ve maslahata daha uygun olduğunun anlaşıldığına, gereğinin ifası için konunun Evkaf'a tebliğine karar verilmiştir¹⁰²³.

Azledilen dedegânın görevlerine iade ve maaşlarının ellerine verilmesi anlamına gelen bu kararın uygulanması için gerekli olan padişah iradesine şimdilik tesadüf edilememişse de karar tasdik edilmiş olmalı ki, Sadaret Makamı'nca bu şekliyle gereği yapılmak üzere 14 Ekim 1902 (11 Recep 1320) tarihinde Evkaf'a havale edilmiştir¹⁰²⁴.

Şehabeddin Efendi'nin asitanedeki tasarrufları asitane dervişleri adına derviş Mustafa tarafından şikayet edilmiş, Sadaret tarafından daha önce verilen karar hatırlatılarak

---

¹⁰²² BOA, BEO. Nr. 1812/135889.

¹⁰²³ BOA, BEO. Nr. 1933/144966.

¹⁰²⁴ BOA, BEO. Nr. 1933/144966.

gereği 26 Mayıs 1903'te (28 Safer 1321) Evkaf Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁰²⁵. İlgili dosyada sürecin nasıl işlediğine dair başka bir evrak yer almamaktadır.

Şehabeddin Efendi'nin meşihatı dönemine rastlayan bir dizi yazışmada da tekke müştemilatından olan kütüphane ve kitaplardır. Lütfi Bey tarafından yaptırılan 1899 (1317) tarihli kütüphane hakkında, ileride posta oturacak olan Abdülgafur Abid Efendi (v. 1946), kalem aldığı arzuhalinde asitane kütüphanesinin *hafız-ı kütüplük* denilen memurluğun kendisine verilmesini istemiştir. Konu araştırılması için 28 Mayıs 1908 (r. 15 Mayıs 1324) tarihinde kütüphaneler müfettişi İsmail Hakkı Efendi'ye tevdi edilmiş o da raporunu 13 Haziran 1908'de (r. 31 Mayıs 1324) tamamlamıştır.

Konu hakkında aynı güne ait iki raporda kaydedildiğine göre; asitaneye kitap vakfedildiğine dair 1609 (1018) tarihli vakfiyesinde herhangi bir kayda ulaşılamamış, yerinde yaptığı incelemelerde, söz konusu kitapların kullanıma kapalı olmasından başka dergahın mahzeninde nemli bir yerde sandıklar içinde çürümekte olduğu, şu ana kadar da *hafız-ı kütüp* adıyla mesul bir kimsenin tayin edilmediği, adı geçen kitapların isimleri ile adetlerini belirtir defteri dahi olmadığı; talep sahibi olan bu yıllarda Rumî Mehmed Paşa Dergahı şeyhliğini yapan Abdülgafur Efendi hakkında da, şeyhin Hüdayî Dergahı avlusu içinde yer alan caminin beratlı vaizi olduğu, Aziz Mahmud Efendi'nin sülalesinden bulunduğundan dolayı *hafız-ı kütüplük* hizmetini *fahri olarak* ifa edebileceğini ifade etse de Abdülgafur Efendi'nin uhdesinde adı geçen cihetlerden başka Evkaf-ı Hümayun Nezareti Mektubi Kalemi'nde de hizmeti bulunduğundan, bu üç vazife ile meşguliyetinden dolayı onun yerine başka bir *hafız-ı kütübün* tayininin gerekeceği, ayrıca tahsisatı olmamasına nazaran bu cihetin tayin ve tahsisi hakkında ya Evkaf-ı Hümayun'ca veya Maarif Nezareti'nce karşılığı bulunduktan sonra bir tayinin yapılmasının uygun olacağını belirtmiştir.

Rapor üzerine harekete geçen Maarif Nezareti asitane dahilindeki kütüphane hakkında herhangi bir kayıt olup olmadığı 19 Temmuz 1908 (19 Cemaziyelahir 1326) tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne, 20 Eylül 1908 (24 Şaban 1326) tarihinde de Defteri Hakanî Nezareti'ne sormuş; Evkaf-ı Hümayun'dan bir ay sonra 19 Ağustos'ta (23 Recep) gelen cevapta kütüphane hakkında herhangi bir kaydın olmadığı dile getirilmiştir¹⁰²⁶. İlgili

---

¹⁰²⁵ BOA, BEO. Nr. 2079/155857.

¹⁰²⁶ BOA, MF. MKT. Nr. 1066/50.

dosyadaki evraklar bu kadar. Defteri Hakanî Nezareti'nin cevabı ile kütüphaneye bir *hafız kütüp* tayini meselesinin nasıl ve ne şekilde devam ettiğini şimdilik bilemiyoruz.

Şehabeddin Efendi 21 yıl süren meşihatının ardından 1912'de vefat ederek Hüdayî türbesinin yanına defnedilmiştir.

24. Hacı Mehmed Gülşen Efendi (evail-i Zilkade 1282 / Nisan 1866 – 2 Ramazan 1341 / 18 Nisan 1923). Küçük Ruşen Efendi'nin kızının oğlu (kerimezadesi), yani torunudur. Babası Kayseri'de kadı vekilliği (*naiblik*) yapan Mektubîzadelere Mehmed Sadreddin Efendi'dir (v. 1289/1872). Babası tarafından nesli Sadreddin Konevî'ye, annesi tarafından Büyük Ruşen Efendi'ye ulaşır. Eşi Şerife Hanım ise Mevlana Celaleddin Rumî neslindedir.

Gülşen Efendi ilk eğitimini Doğancılar Sıbyan Mektebi'nde akabinde girdiği Atlamataşı Rüşdiye Mektebi'nden mezun olmuştur. 14 yaşında 80 kuruş maaşla Evkaf-ı Hümayun Mektubî Kalemî'ne çırak (*çerağ*) olarak başlamıştır (11 Safer 1297 / 24 Ocak 1880)¹⁰²⁷.

Tasavvuf yoluna küçük yaşta dedesi Ruşen Efendi'ye intisap ile başlamış, seyr-i sülukunu Bursa'daki İsmail Hakkı Tekkesi Şeyhi Faik Efendi'nin yanında çıkararak, 27 yaşında hilafetine nail olmuştur (1309/1892)¹⁰²⁸.

Memuriyet hayatı 1912 (rumi 1328; hicri 1330) yılına kadar farklı rütbe ve mevkilerde devam eden Gülşen Efendi, nihayet Harem-i Şerif-i Nebevî Müdüriyeti tevcih edildiği sırada asitane şeyhliğinin boşalması üzerine; Şehabeddin Efendi'nin vefatından 2 ay sonra, 8 Temmuz 1912'de (23 Receb 1330) vazifesinden feragat ederek asitaneye tayin edilmiştir¹⁰²⁹.

Gülşen Efendi 26 Şubat 1919 (25 Cemaziyelevvel 1337) tarihli otobiyografisinde, bir miktar Türkçe okur yazar ve biraz da Arapça ve Farsça konuşurum. Matbu ve münteşir telifatım yoktur demişse de¹⁰³⁰, yazımı bu tarihten 2.5 yıl sonra, 10 Ağustos 1922'de tamamlanan, Hüdayî'nin Arapça *Ahvalü'n-Nebi* adlı eserinin tercüme ve şerhini içeren eserine ihtiva eden bir eser kaleme aldığı Vassaf tarafından nakledilmektedir¹⁰³¹.

---

¹⁰²⁷ Gülşen Efendi'nin biri otobiyografi olmak üzere iki biyografisi tespit edilmiştir: Albayrak, *Son Devir*, 3/160-1 ve 5/103. İlk kaynağı bir yerde İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 47/1 şeklinde, bir başka yerde İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 301/2 şeklinde tesadüf edilmiştir.

¹⁰²⁸ Albayrak, *Son Devir*, 5/103.

¹⁰²⁹ Vassaf, *Sefine*, 3/52. Ayrıca bkz. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 278; Şimşek, *Celvetilik*, 153.

¹⁰³⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/103.

¹⁰³¹ Vassaf, *Sefine*, 3/52.

Meşihatı zamanında pazartesi ve cuma geceleri ile cuma günleri yapılan ayini icra ettiren Gülşen Efendi'nin halifeleri arasında Aksaray'daki Alaaddin Dergahı eski şeyhi merhum **Hoca Nazım Efendi**, Karaman Kazası müftüsü **Mustafa Efendi**, Sarmaşık Dergahı Şeyhi **İsmail Hakkı Efendi** ve kardeşlerinin oğlu **Abdülğafur ve Haydar Efendiler** yer almakta, ayrıca 103 de derviş bulunmaktadır¹⁰³².

Asitane şeyhliği zamanında Rumî Mehmed Paşa Camii'nde de Celvetî ayinleri icra etmiş¹⁰³³, *Meclis-i Meşayih* azalığı ve reisliği yapmıştır¹⁰³⁴.

Yine şeyhliği zamanında asitanede Bursalı Mehmed Tahir Bey'in delaletiyle bir kütüphane tesis edilmiştir.

Gülşen Efendi orta boylu, mütenasip endamlı, edip ve kibar bir zat idi. Vefatında Hüdayî Türbesi'nin sol tarafında, Şeyh Mustafa Efendi'nin yanına defnedilmiştir¹⁰³⁵. Fesli kitabesi şudur:

Asitane-i Hazreti Pir Hüdayî / kaddesallahu sirruhu'l-ali / Seccade-nişini ve mülga / Meclis-i Meşayih Reisi iken / İrtihal-i dar-ı beka eden / es-Seyyid eş-Şeyh el-Hac / Mehmed Gülşen Efendi / Ruhiçün rızaen lillahi Teala / Fatiha.

25. Abdülğafur Abid Efendi (Kocaman, 1288/1872 – 6 Eylül 1945). Asitanenin son şeyhidir¹⁰³⁶. Gülşen Efendi'nin hemşirezadesi (kız kardeşinin oğlu) ve halifesidir. Asitaneye tayin edilmeden evvel Evkaf Nezareti'nde Mektubî ile Kuyud-u Kadime kalemlerinde görev almış, Rumî Mehmed Paşa Camii'ndeki küçük çaplı zaviyede şeyhlik yapmıştır.

Dayısının vefatı ile başlayan şeyhliği ancak birkaç yıl sürmüştür. Alim ve fazıl bir zat olan Abid Efendi 1928 yılında Evkaf memur muavinliğinden emekli olmuş, vefatında

---

¹⁰³² Albayrak, *Son Devir*, 5/104.

Revnakoğlu bunların yanında bir kısmı teberrüken olmak üzere şu halifeleri ilave eder: Fatih Cami-i şerifinde derslere çıkan **Hafız Veysel Efendi (v. 1958)**, Bahriye mümeyyizliğinden emekli ayrıca *Külliyat-ı Hazret-i Hüdayî*'nin Bahriye Matbaası'nda bastırılmasına vesile olan **Hattat Hafız Osman Efendi** ve Selamsız Tekkesi son şeyhi **Vanlı Zekeriya Efendi (Atakam)**, Kısıklı Selamî Tekkesi şeyhi **Mustafa İzzettin Efendi** (Şeyh Mustafa Efendi de Gülşen Efendi'ye Selamiyye'den icazet vermiştir), Şeyh Camii son şeyhlerinden **Haydar Molla ile Ahmet Namık Efendi**, **Seyyid Müştak Efendi**, Nusretiye Camii imamı zakir Hafız **Ömer Efendi**, Bursa'da Tuzpazarı'nda İsmail Hakkı Dergahı Şeyhi **Hacı Ahmet Efendi**, Bursa'da Hz Üftade şeyhi **Muhtar Bey** (Muhtar Bey de Gülşen Efendi'ye hem Bayramiyye'den hem de Celvetiyye-i Üftadiyye'den icazetname vermiştir). *CSRA*, no: 160; 93.

¹⁰³³ *CSRA*, no: 93.

¹⁰³⁴ Albayrak, *Son Devir*, 3/161

¹⁰³⁵ Vassaf, *Sefine*, 3/52; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 278; Şimşek, *Celvetîlik*, 153.

¹⁰³⁶ *1341 Listesi*, no: 302.

Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. 7. Ada C Bölümü'nde yer alan levha şeklindeki mermer kitabesi şudur¹⁰³⁷:

Aziz Mahmud Hüdai Hazretlerinin son postnişini Abdülgafur Abid Kocaman Efendi'nin ruhu için el-Fatiha 1872-1945.

Tekke Listelerine Göre Hüdâyî Asitanesi

İstanbul'un hatırı sayılır, Üsküdar'ın en muteber tekkesi olan Hüdâyî Asitanesi Sadrazam Koca Mustafa Reşit Paşa'nın ifadesi ile şeyhinin refahı devletin şamından sayılmış (1265/1849; BOA, İ. DH. Nr. 149/11202), feyiz yuvası (*Asitane-i feyz-aşıyan*; BOA, İ. DH. Nr. 390/25805), Üsküdar'ın Kabe'si (CSRA, no: 93) olarak anılmış, bir sığınma yeri (*darüleman*) olmuştur. 1871 (1288) tarihinde düzenlendiği tahmin edilen *İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defterinde* (no: 212) İstanbul'daki 35 merkez tekkeden 30 sıra numarasında bulunan Asitane 1918 tarihli *Tekâya ve Merakiz Defterinde* 15 merkez tekke arasında yer almıştır. Son şeyhlerden Mehmed Gülşen Efendi'nin (v. 1923) 1919 (1337) tarihli otobiyografisinde asitanenin 100 aşkın ciheti var ifadeleri (içerinde meşihat, imamet, müezzinlik, hitabet, vaizlik, kayyumluk, türbedarlık, ferraşlık, duaguluk, cüzhanlık, gassallık, tabbahlık, vb) tekkenin büyüklüğünü anlatmaya kafidir.

16. yüzyılın sonları gibi erken sayılabilecek bir tarihte Celvetîliğin kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî tarafından tesis edilen ve türbesini de barındırmasından ötürü “pîrevi/pişva-yı tarikat-ı aliyye-i Celvetiyye” sıfatına sahip, kaynaklarda, **Üsküdarî Mahmud Efendi** (*İd-i Adhada*, no: 115), Hazret-i Hüdâyî (*Silsilename, Merakiz*, no: 204), **Asitane-i Hüdâyî** (*Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 107), **Hüdâyî Mahmud Efendi** (*Topkapı*, no: 1/33 ve 2/157), **Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 3, *Mecmua-i Cevami*, no: 129, *Dergehname*, no: 41, *Mecmua-i Tekâya*, no: 61, *Mecmua*, no: 1 *Rehber-i Tekâya*, no: 276), Aziz Mahmud Efendi (*Hankâhname*, no: 31), **Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi** (*Surname*, no: 25), **Hazret-i Hüdâyî Mahmud Efendi** (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 132), **Hazret-i Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi Asitanesi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 193, *Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, İhsaiyat*, no: 165) bu hususiyetini 1925'e kadar devam ettirmiş, ayin günü de değişmeden **cuma** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*) olarak kalmıştır.

¹⁰³⁷ Vassaf, *Sefine*, 3/53; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî*, 278-9; Şimşek, *Celvetîlik*, 154.

Mimari Yapısı

Açık kaldığı üç asırdan fazla süre içerisinde pek çok değişiklikler geçiren asitanenin, ilk şeklinin cami/tevhidhane, etrafında derviş hücreleri, mutfak, taamhane, Hüdayî ve dört kızı için toplam beş meşruta ev, cümle kapısı ile iki yanındaki çeşmelerden, Hüdayî'nin vefatı ile defnedildiği türbeden oluştuğu tahmin edilmektedir¹⁰³⁸.

1851 (1266) yılında Üsküdar çarşısında çıkan ve külliyein bulunduğu yamaca doğru yayılan bir yangın neticesinde tamamen yanan külliye Sultan Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından 1852-1856 yılları arasında, şimdiki şekli ile yenilenmiştir. Günümüze ulaştığı hali ile külliye cami/tevhidhane, türbe (Hüdayî Türbesi), imaret/mutfak, kütüphane, harem dairesi, hazire ve çeşmelerden oluşmaktadır.

Özetle, oldukça erken bir tarihte tesis edilip 1925'e kadar faal olan, Mudanyalı Büyük Ruşen Efendi'ye (v. 1209/1795) kadar halifelerce idare edilip, ardından Ruşen Efendi'nin neslinden gelenlerin şeyhlik yaptığı bu tekkede toplam 25 şeyh vazife yapmıştır. Tesisinden itibaren İstanbul'un en gözde tekkelerden olan Hüdayî Asitanesi'nin bu tesiri kurucusunun karizmatik kişiliğinde yatmaktadır. Hüdayî'nin en fakirinden en zenginine, memurundan devlet adamlarına, ulemeden, şairlere pek çok insanı tekkesine çeken bu siyaseti kendinden sonraki şeyhlerce devam ettirilmiştir. Bu gün bile her kesimden insanı başta mübarek gün ve geceler olmak her zaman ziyaretçisi bulunmaktadır. Bu gelenek şimdilerde 1985 yılında kurulan Hüdayî Vakfı'nca devam ettirilmektedir.

2.2.4.2. Ayşe Sultan Tekkesi

Tekke İmrahor Camii'nin kuzeyinde, yolun karşı köşesinde, Öğdül Sokağı'nın girişinde 375 ada, 12 parselde¹⁰³⁹ yer almaktaydı. Küçük bir meydandan oluşan bu alanın merkezinde İmrahor Camii, güneyinde tarihli Başkadın Çeşmesi, doğusunda yolun karşısında babası Rüstem Paşa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı sıbyan mektebi, güneyinde yolun karşısında 1598 (1007) tarihli Ayşe Sultan Çeşmesi, arkasında ise Ayşe Sultan Tekkesi var idi (375 ada, 12 parsel). 1932 tarihli *Pervititch Paftası*'nda¹⁰⁴⁰ (no: 59, s. 256) tekke sıbyan mektebinin yerinde (şimdiki 355 ada, 18 pafta) gösterilmiş, mektebe ise değinilmemiştir.

¹⁰³⁸ Baha Tanman, "Aziz Mahmud Hüdaî Külliyesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993), 1/507.

¹⁰³⁹ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 19; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 37; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 105.

¹⁰⁴⁰ Harita no: 59, 256.

Ayşe Hümaşah Sultan, Kanunî Sultan Süleyman'ın torunu, Mihrimah Sultan (v. 1578) ile Sadrazam Rüstem Paşa'nın (v. 1561) kızıdır. İlk önce Sadrazam Semiz Ahmet Paşa ile evlendirilmiş, ondan Abdurrahman, Mehmet, Mustafa ve Osman adlı çocukları olmuştu. Ahmet Paşa'nın 1589'da (988) tarihinde vefatı üzerine, 1592'de Nişancı Feridun Bey'le evlenmiş Feridun Paşa'nın ertesi yıl vefat etmesi üzerine tekrar dul kalmıştı.

Ayşe Sultan'ın üçüncü ve son evliliğini Aziz Mahmud Hüdayî Efendi ile yaptığı rivayet edilir¹⁰⁴¹. İlk kocası Veziriazam Ahmed Paşa'dan olma oğlu Abdurrahman ile gittiği Hac'dan dönüş yolunda (1595) vefat eden Ayşe Sultan Hüdayî Asitanesi'ne, Hz. Hüdayî'nin türbesinin sol tarafındaki hazireye defnedilmiştir¹⁰⁴².

Cami, daru'l-kurra, tekke ve çeşmeden oluşan bu yapı topluluğunun merkezinde Ayşe Sultan ve onun Hüdayî muhabbeti yer almaktadır. Kitabesi gelmediğinden kesin inşa tarihini bilemediğimiz İmrahor Mescidi'nin banisi olarak Sadrazam Cağaloğlu Sinan Paşa'nın (v. 1605) mirahuru Hacı Mehmed Ağa'nın (v. ?)¹⁰⁴³ ismi geçerse de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı belgeler caminin Ayşe Sultan tarafından inşa ve sonrasında da cami vazifelerinin tayin ettiği vakfından karşılandığını göstermektedir¹⁰⁴⁴. Ayrıca Ayşe Sultan'ın ilk oğlu Abdurrahman Bey'in (v. 1005/1596-7) Sadrazam Cağaloğlu Sinan Paşa'nın damadı oluşunu¹⁰⁴⁵ hesaba katıp mahallenin dün de, bugün de 'İmrahor' olarak anılmasını şöyle tevhid edebiliriz sanırım. Mehmed Ağa burada ilkin küçük ahşap bir mescit inşa etmiş, Ayşe Sultan da "minber vaz" ederek camiye çevirmiştir. Nitekim belgeler de her iki isim de geçmektedir. Birlikte bakalım:

- Üsküdar'da Mirahur Mahallesi'nde vaki merhume ve mağfuratün-lehe Ayşe Sultan tabe seraha hazretlerinin cami-i şerifi (...) ¹⁰⁴⁶,

- Üsküdar'da Mirahur Mahallesi'nde el-Hace Ayşe Sultan Cami-i şerifinde hitabet, müezzinlik, kayyımlık, türbedarlık ve mektep hocalığı cihetlerine mutasarrıf (...) ¹⁰⁴⁷,

---

¹⁰⁴¹ Rivayetin aslını bilmiyorsak da Ayşe Sultan'ın Hüdayî'ye olan muhabbetini biliyoruz. Nitekim Hüdayî Asitanesi Vakfı'na mülhak bir de vakıf tayin etmiş. Vakfın kapsamı dahilindeki vazifelere dair atamalara örnek için bkz. BOA, AE. SABH. I. Nr. 91/6248; AE. SABH. I. Nr. 91/6247; C. EV. Nr. 630/31754.

¹⁰⁴² Ayşe Sultan'ın Hüdayî Asitanesi haziresindeki vaziyet krokisi için bkz. Haskan, *Üsküdar*, 2/540.

¹⁰⁴³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 4/137. Baninin kabri bilinmemektedir. Ayyansarayî, *Hadika*, 636.

¹⁰⁴⁴ Camideki vazife tayinlerine dair örnek için bkz. BOA, AE. SSLM. III. Nr. 251/14602; C. EV. Nr. 547/27648; C. EV. Nr. 593/29941.

¹⁰⁴⁵ Haskan, *Üsküdar*, 2/532.

¹⁰⁴⁶ Bu, zamanla harap olan caminin ihyası için hazırlanan 21 Nisan 1847 (5 Cemaziyelevvel 1263) tarihli keşif defteridir. BOA, EV. d. Nr. 13104.

¹⁰⁴⁷ BOA, HAT. Nr. 1587/44.

- (...) Hace Ayşe Sultan tabet serahanın evkafından olmak üzere (...) Üsküdar'da vaki Mirahur Camii'nde (...) ¹⁰⁴⁸.

Ayşe Sultan'ın tekkesini ne zaman kurduğunu bilmesek de çeşmesi kitabesindeki 1007 (1598-99) tarihi ¹⁰⁴⁹ bir fikir veriyor. Revnakoğlu ve İşli, tekkenin 1618'de (1027) inşa edildiğini söyler ¹⁰⁵⁰. 1784 (1199) tarihli *Muharremiye Defteri*'nde (no: 28) Ayazma'da Mirahur Camii derununda Şeyh Mustafa Efendi Zaviyesi, ile Nesib Efendi'nin (1842-1914) *Mecmua*'sında Ayazma'da Mirahur Camii derununda Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi, kayıtları bu tekke ile alakalı olmalıdır.

1890 tarihli *Mecmua-i Tekâya*'da "Ayşe Sultan Tekkesi" şeklinde kayıtlı olduğu halde (no: 280) şeyhi bölümü boş bırakılmıştır. 1920'li yıllarda 'mamur' olan tekkenin (*Rehber-i Tekâya*, no: 282) bilinen son şeyhlerinden biri Nakşî Ebu'l-kavak İsmail Hakkı Molla'dır (1905-1914 arası).

Revnakoğlu, tekke hakkında şöyle der ¹⁰⁵¹:

Perşembe günleri Celvetî ayini icra olunurdu. (...) 1027 tarihinde Ayşe Sultan tarafından yaptırılmıştı. Bir asra yakın zamandan beri boş arsa halindedir. Haziresinden arta kalan mezar taşlarının bir kısmı da meşrutiyetten sonra yola gitmiştir. Meşhur duagu Ebulkavuk İsmail Hakkı Molla'nın burada 1323'den 1333'e kadar meşihati vardır. Fakat bu cihet kendisine resmen müveccah olmayıp Hüdayî şeyhi Şehabeddin Efendi'nin hususi mahiyetindeki teklif ve tensibi ile olmuştu. Zira Nakşî halifesi olan Ebulkavuk'un Celvetîlik ile bir alakası yoktur".

Meclis-i Meşayih Arşivi'nde tesadüf ettiğimiz az sayıdaki evraktan derlediğimiz malumata göre Hz. Hüdayî Asitanesi'nde *postnişin bulunan zata meşrut* olan tekkemiz 1920'den önceki bir tarihte yanmıştır. Yanan tekkeyi kendi malından onarmak şartı Şeyh İsmail Faik Efendi meşihata talip olur. İşlemler 17 Temmuz 1920'da (30 Şevval 1338) başlar. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Mehmed Gülşen Efendi'den (v. 1923) görüş talep edilir. Müspet kanaatten sonra senet alınması için Evkaf-ı Hümayun Nezareti Mebani-i Hayriye Müdüriyeti

¹⁰⁴⁸ BOA, AE. SSLM. III. Nr. 251/14602

¹⁰⁴⁹ Bahsi geçen çeşmenin kitabesi şudur: *Cenab-ı Hazret-i Aişe Sultan / Çün ihya itdi bu azb-i Furat'ı / Didim tarihin anın kıldı icra Zulal-i çeşme-i aynu'l-hayat. Sene 1007.*

¹⁰⁵⁰ CSRA, no: 197; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 38.

¹⁰⁵¹ CSRA, no: 197.

ile yazılır. Nihayet 6 Ağustos 1920'de (21 Zilkade 1338) meşihatın tevcihine karar verilir. Lakin her ne olursa Faik Efendi yaklaşık 20 gün içinde kararından vazgeçmiştir¹⁰⁵².

1924 tarihli Vakıflar listesinde adına tesadüf edemediğimiz¹⁰⁵³ tekke hiçbir iz kalmamacasına ortadan kalkmış, haziresindeki kabir taşları da yerlerinden çıkartılarak duvar dibine konulmuştur. Tekke ve çeşme Vakıflar Genel Müdürlüğü envanterine kayıtlıdır (no: 34.26.01/145).

Ayşe Sultan Tekkesi'nin Hüdayî Asitanesi'nin Gizlice Evliye türbe/tekkesi ile ilişkisine benzer bir durumda olduğu, ama diğeri kadar mamur ve muteber olmadığı anlaşılıyor.

2.2.4.3. Bacılar, Kapıcı Tekkesi

Tekke Aziz Mahmud Hüdayî hazretlerinin dervişlerinden Sadrazam Halil Paşa (v. 1629) tarafından tesis edilmiş, asitaneye bağlı küçük çaplı bir tekkedir. Tekkenin 'Kapıcı' adı ile anılması Halil Paşa'nın kendisini asitanenin kapıcısı yerine koymasından ileri geldiği iddia edilmiştir¹⁰⁵⁴. Birkaç hücrelik tekke Kapıcı Çıkmazı'nda, Asitane ile Sadrazam Halil Paşa Türbesi arasında idi¹⁰⁵⁵.

Tekke, Halil Paşa tarafından, sebil ve çeşme ile beraber, tahminen 1617 (1026) tarihlerinde yaptırılmıştır. Tekkenin ince tuğladan yapılmış ocak ve bacası elan mevcut olduğu halde, türbe avlusundaki haziresinden eser kalmamıştır. Burada 6 şahidesiz kabir vardır¹⁰⁵⁶.

Müstakil bir şeyhi olmayan tesiste Celvetî ayinlerinin icra edildiği günler 1840'ta 'Salı'¹⁰⁵⁷, 1887'de 'Cuma'¹⁰⁵⁸ ve birkaç yıl sonra 1890'da yeniden 'Salı' olarak kaydedilmiştir¹⁰⁵⁹.

2.2.4.4. Şeyh Camii Tekkesi (Devatî Mustafa, Devatçı, Şeyh Mustafa Efendi)

Bülbülderesi Senti'nde, Sultantepe Mahallesi, Selman-ı Pak Caddesi, 507 ada, 26 parselde¹⁰⁶⁰ yer alan cami (Şeyh Camii) içinde tesis edilmiş Celvetî tekkesidir. Caminin

---

¹⁰⁵² MMA, Defter/Sayfa no: 1744/41, 75, 90; Defter/Sayfa no: 1743/38; Defter/Sayfa no: 1756/58^a, 59^b, 74^a.

¹⁰⁵³ krş. Konyalı, *Üsküdar*, 1/54.

¹⁰⁵⁴ Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 43.

¹⁰⁵⁵ Çeçener'de, Halil Paşa Türbesi'ne denk gelen 441 ada 21 parsel "Kuyucu Tekkesi" olarak tescil edilmiştir. *Üsküdar Mezarlıkları*", 19.

¹⁰⁵⁶ Haskan, *Üsküdar*, 1/451.

¹⁰⁵⁷ 1256 tarihli *Asitane-i Aliyye*, no: 178.

¹⁰⁵⁸ 1304 tarihli *Mecmua-i Cevami*, no: 2/95.

¹⁰⁵⁹ 1307 tarihli *Mecmua-i Tekaya*, no: 165.

¹⁰⁶⁰ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 53; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 225.

banisi konusunda kaynakların bir ittifakı yoktur. Bunun en büyük sebebi bani olarak gösterilen Valide Sultan Kethüdası Arslan Ağa'nın caminin inşasından bir yıl önce vefat etmiş olmasıdır. Bu döneme ait elimizdeki en net vesika caminin 1651 (1061) tarihli inşa kitabesidir:

Kethüda Arslanağazade ki namı Mustafa / Fazl-ı Hakk'ıyla açıldı ana ebvab-ı süluk / Cami yapılmak için malın vasiyet eyleyüp / Olmuşdu pir ü muhtar-ı eshab-ı süluk / Zikr ü tevhid ile ihya eyle ya Rab cami'i / Ta ki ahir oluna atvar u adab-ı süluk / Pes tamam oldukta Hafız dedi tarihini anın / Cami-i ashab-ı sünnet ca-yı erbab-ı süluk. Sene 1061.

Bu konuda kaynakların verdiği bilgileri tasnif edelim. Bani:

a. Kethüda Arslan Ağa'dır (v. 1060/1650)¹⁰⁶¹.

b. Mustafa Efendi'dir. Lakin burada Mustafalar da en az ikidir:

b.1. Arslan Ağa'nın oğlu Mustafa Efendi'dir.

Bunun en büyük delili kitabedeki, “*Kethüda Arslanağazade ki namı Mustafa*” ifadesidir.

b.2. Şeyh Devatî Mustafa Efendi'dir¹⁰⁶².

Çağdaş kaynakların bir kısmında her iki Mustafa birleştirilerek Arslan Ağa'nın oğlu (*Kethüdazade*) Şeyh Devatî Mustafa Efendi olduğu iddia edilir. Bunun için kitabede geçen “*Açıldı ana ebvab-ı süluk*”, beyti delil olarak getirilir¹⁰⁶³. Ancak Mustafa Efendi caminin

---

¹⁰⁶¹ 10 Ekim 1681 (27 Ramazan 1092) tarihli telhisten: “Üsküdar'da merhum Valide Sultan kethüdası Arslan anın bina eylediği caminin ...”. *BOA*, C. EV. Nr. 254/12908.

27 Nisan 1705 (3 Muharrem 1117) tarihli hükümden: “Üsküdar Süleymanağa Mahallesi'nde vaki merhum Arslan Arslan Ağa[nın] bina eylediği cami-i şerif'in ...”. *BOA*, AE. SAMD. III. Nr. 124/12160.

15 Haziran 1800 (22 Muharrem 1215), “Devatî Şeyh Mustafa Efendi Hazretlerine tekke ve sair muvahhidin için **mabedhane** olmak üzere sabıka **önce Valide Sultan kethüdası merhum Arslan Ağa nam sahibülhayratın bina eylediği Camii Şerif'de...** *BOA*, C. EV. Nr. 63/3131.

Ayrıca bkz. *Silsilename*, no: 46 ve 1915 tarihli *1341 Defteri*, no: 79.

¹⁰⁶² Ayvansarayî, *Hadika*, 642; Vassaf, *Sefine*, 3/40.

Mustafa Efendi'ye dair en erken tarihli biyografi metinlerine imza atan Uşşakîzade (v. 1724) ve takipçisi Şeyhî'de (v. 1732) hazretin Üsküdar Bülbülderesi'nde bir zaviye inşa ettiğini kaydediliyorsa da evveliyatının bir mescid/cami olduğuna hiç değinilmiyor. Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 848; Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 2/1400. Bu iki kaynak ayrıca Mustafa Efendi ile ilgili bilgileri sehven oğlu Mehmed Talib Efendi bahsinde kaydetmişlerdir. Bu dalgınlık N. Ergün gibi son döner yazarlarını da etkilemiştir. Ergün, *Türk Musikisi*, 1/40. Bu dalgınlığı Necdet Yılmaz dikkat çekmiştir. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 17. Yüzyıl* (İstanbul, Osav Yayınları, 2001), 363.

¹⁰⁶³ Konyalı, *Üsküdar*, 1/296; Ahmed Tahir Nur, “Kitabeleriyle Üsküdar'da Bir Celveti Tekkesi: Şeyh Mustafa Devatî Efendi Cami-Tevhidhanesi”, *Toplumsal Tarih* 248 (2014), 79.

inşasının tamamlandığı yıl (1061/1651) Bursa Kestel medresesinde müderristir. Üsküdar'a Ocak 1652'de (Safer 1062) gelerek Valide Sultan Darülhadi'sinde müderrisliğe başlayacak, bu vazifesi de 4.5 yıl (Safer 1062 - Şevval 1067 / Ocak 1652 - Temmuz 1657) sürecektir. Biyografi yazarlarının net bir şekilde ifade ettiği gibi Mustafa Efendi'nin irşadı müderrislikten istifa ettikten sonra başlayacaktır¹⁰⁶⁴.

Tekkenin son şeyhlerinden Mehmed Talib Efendi'nin -tafsilatı ileride gelecek- otobiyografisinde bu karışıklığın hiç bitmediği anlaşılıyor. Nitekim beyanına göre tekkenin ilk banisi Devatî Şeyh Mustafa ve ikinci banisi de Valide Kethüdası Arslan Ağa bin Kurt Bey'dir¹⁰⁶⁵. Bu karışıklığın şüphesiz en büyük sebebi caminin kuruluş vakfiyesine ulaşamamıştır. Caminin inşasından evvel vefat eden Arslan Ağa'nın arşivlerde bulabildiğimiz tek vakfiyesi caminin 3 yıl öncesine ait 4 Eylül 1648 (15 Şaban 1058) tarihli vakfiyesidir¹⁰⁶⁶.

Bu durumda en makul sonuç, caminin inşasının -kabrinin hazirede bulunmasından hareketle- Arslan Ağa tarafından başladığı, ömrü vefa etmeyince oğlu Mustafa Efendi tarafından tamamlanarak vakfiyesinin onun adına tescil edildiği¹⁰⁶⁷, 6 yıl kadar sonra da Devatî Mustafa Efendi tarafından camiye meşihat vaz' edildiğidir. Vefatında mihrap önüne defnedilen Arslan Ağa'nın mezar taşı kitabesinde: “*Sahibu'l-hayrat merhum Arslan Ağa ruhu için Fatıha 1060*” diye yazılıdır.

Cami/tevhidhane, türbe, şeyh meşrutası ve hazireden müteşekkil külliyyeye cadde üzerindeki kapıdan girilir. Yolun her iki yanında bulunan hazireden sağdakinde Hüdayî

---

¹⁰⁶⁴ Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 1/956, 2/1310, 1399-1400; 3/2072. Bu ihtimalin imkansızlığı Necdet Tosun tarafından dile getirilmiştir. Şeyh Mustafa Devatî, *Tuhfetü's-Sufiyyin*, haz. Necdet Tosun (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014), 25.

¹⁰⁶⁵ Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

¹⁰⁶⁶ VGMA, Defter/Sayfa no: 3/23. Üsküdar'da şimdi Şeyh Camii civarında birbirine bitişik ve yapışık fevkani ve tahtani 19 bab odayı vakfeyleyen Arslan Ağa geliri ile bugün Tabaklar'daki Nalçacı Tekkesi Mescidi'nde bazı hayri faaliyetler şart koşturmuş. Aynı vakfiyede Karaman'da inşa ettiği mescidi masrafları için vakfettiği hanı yer almaktadır.

¹⁰⁶⁷ Vakıflar Arşivi'nde tekke vakfiyesine ulaşamadık. *1341 Defteri*'nde (no: 79) vakfiyenin mukayyed olmadığını ve fakat vakfiye özetinde vâkıf Arslan Ağa'nın tekke hariminde bir bab hane iki odayı cami imam ve hatibi ile tekkenin şeyhine tahsis ettiği kayıtlıdır.

İzahı ileride gelecek, Şeyh Ali Efendi'nin (v. 29 Ocak 1722 / 11 Rebiulahir 1134'ten kısa süre evvel) vefatı üzerine bu tekkedeki meşihatı kontrol etmek isteyen Asitane şeyhi Bilecikli Osman Efendi'nin (v. 1140/1728) tekkenin “Devatîzade merhum Mustafa Efendi evladına meşrutadır”, diyerek müdahalede bulunmasına vakfın resmi kayıtları kontrol edildikten sonra uygun bir cevap yazılması çok maruf değilse de yürürlükte (*mamulün biha*) vakfiyesi olduğunu gösterir. BOA, C. EV. Nr. 254/12908.

Asitanesi şeyhlerinden, Erzincanî Mustafa Efendi (v. 1123/1711), kızı Zeynep Hanım (v. 1101-1689-1690), banilerden Arslan Ağa'nın kabirleri yer alır.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 46) ve diğer kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Devatî Şeyh Mustafa Efendi bin Rasul¹⁰⁶⁸ (v. Şevval 1067/Temmuz 1657). Doğum yeri ve tarihini kesin olarak bilmiyoruz. Hayatının ilk bölümünde divitçilik sanatıyla meşguldü¹⁰⁶⁹. Üsküdar'da bu sanatın icra edildiği Devatçılar/Divitçiler adıyla anılan hususi bir yerin olmasından hareketle Üsküdar doğumlu olması kuvvetle muhtemeldir¹⁰⁷⁰. Mustafa Efendi'nin, -vefat tarihinden hareketle- Aziz Mahmud Hüdayî'nin yapımını 1596 (1003) yılında tamamladığı¹⁰⁷¹ külliyesini görmüş olması, bu olmasa bile en azından Hüdayî'nin (v. 1038/ 1628) hal-i hayatında kendisine yetişmiş olması hayli muhtemelse de intisabının ilk defa halifesi Muk'ad Ahmed Efendi'ye (v. 1049/1639) olması, bugüne ulaşan tek eserinde (*Tuhfetü's-Sufiyyin*) şeyhi Ahmed Efendi'den bahsederken Hüdayî ile ünsiyeti hakkında bir bahse girmemesi hal-i hayatlarında karşılaşmadıklarını göstermektedir. Bu noktanın aydınlatılması için yeni bilgi ve belgelere ihtiyaç olduğu açıktır.

Şeyhi Ahmed Efendi'nin yanında sülukunu tamamlayan¹⁰⁷² Mustafa Efendi halifesi olarak Kastamonu'ya gönderilmiştir¹⁰⁷³. Bu ilk dönem irşad açısından mahalli hilafeti ifade

---

¹⁰⁶⁸ Dönem kaynaklarında baba ismine rastlamıyoruz. Babasına sadece ismen değinen ilk belgemiz yaklaşık 1.5 asır sonraki 14 Haziran 1801 (2 Safer 1216) tarihli buyruldu. Belgede Mustafa Efendi için Celvetî halifesi anlamında “Hz. Hüdayî hulefalarından” denilmiş.

Belge Ahmed oğlu Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin meşihatı oğlu Şeyh Mehmed Emin Efendi'ye hüsn-i rızasıyla terkinini ihtiva ediyor. Tayin Asitane şeyhi Mehmed Şehabeddin Efendi'nin (v. 1234/1819) arzuhali/inhası Şeyhülislam Ömer Hulusi (birinci kez, 1800 - 1803) işaretleri ile gerçekleşmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 330/16789'den aktaran Osman Gördebil, “Devatî Mustafa Efendi ve Kurduğu İki Celveti Tekkesi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/81.

¹⁰⁶⁹ Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 847; Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 2/1399.

¹⁰⁷⁰ Devatî nisbesine daha sonraki belgelerde (örneğini verdiğimiz belge yaklaşık 160 yıl sonraya ait) Devatîzade şeklinde de kullanıldığına tesadüf ediyoruz: “Üsküdar'da (...) Şeyh Mahmud Hüdayî kuddise sirruhu hazretlerinin hulefalarından Devatîzade Şeyh Mustafa Efendi'nin ...”. *BOA*, C. EV. Nr. 173/8650.

¹⁰⁷¹ Tekkenin son şeyhlerinden Mehmed Gülşen Efendi'nin beyanı için bkz. Albayrak, *Son Devir*, 5/103.

¹⁰⁷² Şeyhî, *Vekayiülfuzala*, 1/313.

Mustafa Efendi'nin intisap tarihi için muhtemel iki aralık vardır. İlki şeyhi Ahmed Efendi'nin Hz. Pîr tarafından görevlendirildiği Üsküdar Çamlıca'daki Musalla Tekkesi'nde dört yıl süren meşihatı (1617-1621), diğeri ise yine Hz. Pîr'in vefatı akabinde asitanedeki meşihatı (1628-1639).

¹⁰⁷³ Mustafa Efendi burada, Kastamonu Kırkçeşme Mahallesi'nde yer alan türbeyi (Seyyit Serçoğlu?) zaviyeye tahvil eder. Zaviye bir süre neslinden gelenlerce idare edilir. Arşivdeki yazışmalar zaviyedeki vazifelerin inha yetkisinin Asitane şeyhine meşrut olduğunu gösteriyor. Mesela: *BOA*, C. EV. Nr. 173/8650 (1231/1816).

ediyor olmalıdır¹⁰⁷⁴. Şeyhinin ve muhtemelen doğum yerinin sevgisi ile bir süre sonra Üsküdar'a avdet eder. Bu dönüşünde ulemadan bir zatın asistanı (*mülazım*) olur ve mülazemet süresi sonunda kırklık (*40 akçelik*) bir medresede müderrisliğe başlar¹⁰⁷⁵. Buradan terfi (*hariç payeli*) ile 1061 (1651) yılında intisabını bildiğimiz ilk medresesi olan Bursa Kestel medresesinde Neffatî Şeyh Mehmed Efendi yerine tayin edilir (Cemaziyelahir 1061/Mayıs-Haziran 1651). Bursa'nın Celvefilîğin Üsküdar'dan sonraki ikinci merkezi olduğunu hatırlamak gerekir. Ancak burada kaldığı 6 ay sonunda (Safer 1062/Ocak 1652) yeniden Üsküdar'a, Valide Sultan Darülhadi'si'nde Vanî Ali Efendi'nin yerine tayin edilir. Bu son müderrislik vazifesinde 4.5 yıl (Safer 1062 - Şevval 1067 / Ocak 1652 - Temmuz 1657) kalacaktır¹⁰⁷⁶. Bu medrese (*Darülhadis*) grubunun son aşamasına (*Sahn-ı Seman, Süleymaniye*) bir adım daha yaklaşmak demektir. Mustafa Efendi nedense müderrisliğine bir nokta koyar¹⁰⁷⁷ ve manevi irşada hayatına yönelir. İnşası yakın zaman evvel tamamlanmış (1061/1651) olan asitane yakınında, Bülbülderesi'ndeki bu mescide meşihat vaz' edip neşri tarikata başlar. Mustafa Efendi'nin kurucu şeyh olarak bu vazifesi vefatına değin 3 yıl sürecek, vefatında şimdiki türbesine defnedilecektir¹⁰⁷⁸.

Mustafa Efendi'nin bilinen tek eseri yolun pîri Hz. Hüdayî'nin *Vakıat*'ı tarzında kaleme aldığı *Tuhfetü's-Sufiyyin* adlı eseridir¹⁰⁷⁹. Yazar tasavvufi mahiyetteki rüyalarını, seyri sülûkta yaşadığı içsel tecrübelerini, geçirdiği merhaleleri, karşılaştığı engelleri ve aşma metotlarını yer yer tasavvufi remiz ve semboller eşliğinde anlatır. Zahidane hayata teşvik

---

Asitane şeyhlerinden Mehmed Ruşen Efendi'nin (v. 1891) posta oturmadan evvel burada erbain çıkardığı ifade edilmiştir. Hasan Aksoy, "Mehmed Ruşen Efendi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/520.

Tekkenin tespit edilebilen şeyh listesi için bkz. Fazıl Çiftçi, *Kastamonu Camileri Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri* (Ankara, 1995), 243'ten aktaran Yücer, *19. Yüzyıl*, 548. Türbe bugün Şeyh Mustafa Efendi Türbesi olarak bilinmektedir.

Bunun dışında Eskişehir'de hazretin neslinden gelen bir şeyh efendiye tesadüf edilmiştir. 1708 (1120) vefat tarihli tarikat sikkeli taş da "Üsküdarî eş-Şeyh Devatîzade Muhammed Efendi" yazar. Gördebil, "Devatî Mustafa Efendi", 84.

¹⁰⁷⁴ Şeyh Mustafa Devatî, *Tuhfetü's-Sufiyyin*, haz. Necdet Tosun (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014), 10.

¹⁰⁷⁵ Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 2/1399-1400.

¹⁰⁷⁶ Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 1/956, 2/1310, 1399-1400. Mustafa Efendi yerini Vardarî Şeyhzade Abdulgani Efendi'ye bırakmıştır. Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 3/2072.

¹⁰⁷⁷ Mülazemeti -adet olduğu üzere yedi yıl sürmüşse- de katıldığında en az 15 yıla yakın sürmüştür.

¹⁰⁷⁸ Vefatına *istirahat* (107/1659-60) tarihi düşülmüştür. Ayvansarayî, *Hadika*, 642.

¹⁰⁷⁹ Herhangi bir biyografik eserde varlığından bahsedilmeyen eser bilinen tek nüshasından (İBB ATA Kütüphanesi, Belediye, 438, vr. 32^b-48^b) hareketle müellifi ve tekkesi hakkında bir önsöz ile birlikte Necdet Tosun tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır: Şeyh Mustafa Devatî, *Tuhfetü's-Sufiyyin*, haz. Necdet Tosun (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014).

ederse de vuslat için kamil bir mürşidin rehberliğine sık sık işaret eder. Hurufi anlatım, ilmi nücum, cifr ve vahdet-i vücuda dair bahislere rastlanmaz. Kastamonu'da vazifelendirilişi (s. 80), Üsküdar'a dönmeyi isteyişi ve izin verilerek gelişi, nihayet umumun irşadına mezuniyeti (s. 65-6) manevi işaretler ile gerçekleşmiştir. Tüm bu süreçlere değinen Mustafa Efendi tedris faaliyetlerine, daha da önemlisi tekkedeki irşad dönemine hiç değinmez¹⁰⁸⁰.

Mustafa Efendi'nin bilinen 3 halifesi vardır:

i. Abdülbaki Dede. Hilafetine sadece Hüseyin Vassaf tarafından *Silsile-i Mübareke-i Celvetiyye* listesinde yer verilmiştir. Hakkında başka bir malumata ulaşılamamıştır¹⁰⁸¹.

ii. Fidancı Mehmed Efendi. Hilafetini Uşşakîzade, Şeyhî ve Ayvansarayî'den öğreniyoruz. Vefatı üzerine seyr-i süluku yarım kalan şeyhinin oğlu Talib Efendi'yi yetiştirmiştir¹⁰⁸². Hakkında başka bir malumat ulaşılamamıştır.

iii. Oğlu Mehmed Talib Efendi. Kendisinden sonra posta oturacaktır. Ailesi hakkında bilinen tek kişi bu oğludur.

2. Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Talib Efendi (Birinci Talib Efendi, v. Recep 1090 / Ağustos 1679). Doğum tarihini bilmiyoruz. Tasavvuf yolundaki ilk intisabı babasıdır. Babasının vefatı ile yarım kalan seyr-i sülukunu halifesi Fidancı Mehmed Efendi'den tamamlamıştır¹⁰⁸³. Babasının vefatı üzerine (1070/1659-60) tekkesinde posta oturan Talib Efendi, burada 8 yıl şeyhlik yapmıştır. İlk şeyhliğini babasının tekkesinde tecrübe eden Talib Efendi Şeyh Mahmud Gafurî Efendi'nin vefatı üzerine (v. Cemaziyelevvel 1078/Ekim-Kasım 1667) Şeyhülislam Minkarîzade Yahya Efendi'nin (hd. 1662 - 1674) işaretleri ile 29 Eylül 1667'de (10 Rebiulahir 1078) asitaneye tayin edilir¹⁰⁸⁴.

¹⁰⁸⁰ Eserde bir telif tarihi yok. Önceki manevi mekan ve duraklarına yer veren müellif bu sebeple eserini tekkede posta oturmadan yazmış olduğu izlenimi vermektedir.

¹⁰⁸¹ Vassaf, *Sefine*, 3/30.

¹⁰⁸² Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 848; Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 1/313, 2/1400; Ayvansarayî, *Hadika*, 609.

¹⁰⁸³ Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 848; Şeyhî, *Vekayüülfuzala*, 2/1400; Ayvansarayî, *Hadika*, 609.

Uşşakîzade ve Şeyhî'nin Talib Efendi ile ilgili bahsinde sehven babası Mustafa Efendi'yi anlatmaları sonraki çalışmalarda Talib Efendi'nin medrese hayatı olduğu iddiaları ile karşımıza çıkacaktır. Son dönem kaynaklarından Mehmed Süreyya'nın (v. 1909) yanığı, Hüseyin Vassaf (v. 1929) ve Nüzhet Ergun (v. 1946) tarafından tekrar edilmiştir. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/183; Vassaf, *Sefine*, 3/40; Ergun, *Türk Musikisi*, 1/40.

Hüseyin Vassaf'ın şeyhi olarak Hüdayî'nin halifelerinden Ehl-i Cennet Mehmet Efendi'yi göstermesi (3/40) bir başka yanığı noktası olmuştur. Tüm bu dalgınlıklara Necdet Tosun tarafından işaret edilmiştir. Şeyh Mustafa Devatî, *Tuhfetü's-Sufiyyin*, haz. Necdet Tosun (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014), 13-15 (hazırlayanın önsözünden).

Bunda Celvetilerin medreseye yakın oluşu, Talib Efendi'nin içinde Arapça'dan yapılan tercüme dahil bir takım ilmi yetkinlik gerektiren eser kaleme alması etkili olmuş olmalıdır.

¹⁰⁸⁴ BOA, İE. EV. Nr. 19/2269, 19/2270. Caminin imamet ve hitabet cihetleri Mahmud Efendi'ye tevcih edilmiş. Bahsi geçen Mahmud Efendi'nin kimliğini henüz aydınlatamadık.

Talib Efendi tasavvufi içerikli pek çok eser kaleme almış müellif sufilerdendir. Son yapılan çalışmalarla birlikte son ve güncel liste şudur:

1. **Tabirname.** Rüyada görülen olay, şekil, hayvan ve benzerlerinin nasıl yorumlanacağından bahseden Türkçe eseridir. Henüz yazma halindedir.

2. **Halvetîlerin Devrine Dair Bir Risale.** Ayakta ve dönerek zikretmenin dinen caiz olduğuna dair risale. Henüz yazma halindedir.

3. **Hüccetü's-Salikin.** Celvetîlere yöneltilen sorulara ayetler ve hadisler ışığında verilen cevapları ihtiva etmektedir.

4. **Tercüme-i Vakıat-ı Hüdayî.** Hz. Hüdayî'nin şeyhi Üftade ile olan sohbetlerini ihtiva eden Arapça eserinin kısmi tercümesidir.

5. **Divan.** Müstakimzade'nin (v. 1787) *Mecmuatü'l-İlahiyat*'ında bazı şiir ve ilahilerinin yer alması¹⁰⁸⁵, Ayvansarayî'nin “bazı kasaid ve ilahiyatı vardır” demesi¹⁰⁸⁶ bir divanın olma ihtimalini gündeme getirmiştir¹⁰⁸⁷. Kütüphane kaynaklarında zahriyesine bir başkasının “Bî-vücdî Mehmed Talib el-Celvetî kuddise sirruhu” yazdığı tek nüsha halinde bir divançe Talib Efendi'ye nispet edilmiştir¹⁰⁸⁸. Talib Efendi'nin bunların yanında kaynaklarda varlığına işaret edilen eserlerinin bir kısmı kayıp, bir kısmının aidiyeti ise şüphelidir¹⁰⁸⁹.

---

¹⁰⁸⁵ İlgili kaynaktan (vr. 29^a) aktaran Tosun, *aynı yer*.

¹⁰⁸⁶ Ayvansarayî, *Hadika*, 609. Mehmed Süreyya “ilahi ve eşarı vardır”, der. *Sicill-i Osmanî*, 4/183.

¹⁰⁸⁷ Vassaf, Talib mahlasıyla ilahiyyat ve **divan**-ı eşarı vardır, der. *Sefine*, 3/40.

¹⁰⁸⁸ İBB Ata Kütüphanesi, Osman Ergin, 807. Eser Ahsen Engin tarafından “*Mehmed Talib-i Üsküdarî'nin Divançesi'nin Edisyon Kritiği*” adıyla yüksek lisans çalışmasına konu edinilmiştir (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2002). Adı geçen tez “edisyon kritik” başlığını taşıyorsa da tek nüshadan bir neşir çalışması olduğuna, ilgili divançenin muhtevasına dair tebliğ kaleme alan Bayram Ali Kaya tarafından dikkat çekilmiştir. “Mehmed Talib Efendi ve Divançesi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/228.

Necdet Tosun, Bursalı Mehmed Talib'in (v. 1118/1706) *Divanının* Talib Efendi'ye izafe edildiğini düşünmektedir (s. 18). Müstakimzade'de yer alan bestelenmiş ilahisinin yukarıdaki divançede yer almadığına işaret edilmesi (Ahsen Engin, *Mehmed Talib-i Üsküdarî'nin Divançesi'nin Edisyon Kritiği*, 9), ilgili divançenin herhangi bir yerinde tarih ve feragat kayıtlarının olmaması bu iddiayı desteklemektedir.

¹⁰⁸⁹ Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Şeyh Mustafa Devatî, *Tuhfetü's-Sufiyyin*, haz. Necdet Tosun (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014), 15-20 (hazırlayanın önsözü).

Talib Efendi, Ahmediye Sempti'nde muhtemelen ahşaptan bir mescit inşa ettirmiştir¹⁰⁹⁰. Sultan I. Mahmud (hd 1730-1754) tarafından 1749'da yenilenen mescit¹⁰⁹¹ 1918 tarihinde, Büyük Doğancılar yangınında ortadan kalkmıştır¹⁰⁹².

Talib Efendi'nin tespit edilebilen halifeleri ikidir:

i. Salahî Hasan Efendi (v. Zilhicce 1080 / Mart-Nisan 1670). Caniklidir. İstanbul'a gelip evvela ilmiyeye mesleğine süluk etti. Zamanla sahn-ı seman müderrisliğine kadar yükseldi. Talib Efendi'nin asitane meşihatı zamanında kendisine intisap etti. Alim, derviş meşreb, takva ve istikamet sahibi olarak şöhret bulmuştu¹⁰⁹³.

ii. Erzincanî Mustafa Efendi (v. 1123/1711). Talib Efendi'nin asitaneye geçmesi üzerine burada posta oturacaktır.

Asitanede 12 yıl şeyhlik yapan Talib Efendi vefatında Şeyh Camii'ndeki türbede babasının yanında defnedilmiştir¹⁰⁹⁴.

3. Şeyh Erzincanî Mustafa Efendi (v. Recep 1123 / Ağustos-Eylül 1711). Şeyhi Talib Efendi 1667'de (1078) asitaneye geçince yerini kendisine bırakır¹⁰⁹⁵. Meşihatı döneminde küçük işgaller olmuş anlaşılır. 10 Ekim 1681 (27 Ramazan 1092) tarihli bir telhiste caminin hitabetini vakfiye hükümlerine aykırı olarak Mehmet adlı birinin işgal ettiği, halbuki vakfiye gereği bu vazifenin tekke şeyhlerine meşrut olmasından bahisle halen şeyh olan Mustafa'ya tevcihinden bahsedilir¹⁰⁹⁶. Mustafa Efendi'de bu hadiseden bir yıl sonra 1683'te (1094) Bafralı Halil Efendi'nin (v. 1094/1683) azli akabinde kısa süreliğine asitane şeyhliği yapacaktır. Kendisinin de azledilmesi ile memleketine giden Mustafa Efendi, selefi Abdülhay Efendi'nin (v. 1117/1705) izinden evvela Kadırga'daki Mehmed Paşa Tekkesi'ne,

---

¹⁰⁹⁰ Hal-i hayatında basit bir mescid olan yapının *minber vaz'ı* işi vefatından sonra gündeme gelmiştir *BOA*, AE. SMMD. IV. Nr. 38/4302.

¹⁰⁹¹ Mescidin ihya kitabesi için bkz. Ayvansarayî, *Hadika*, 620.

¹⁰⁹² Bugüne ulaşmayan mescid Gündoğumu Caddesi'nin girişinde Ahmediye Külliyesine gelmeden caddenin sol tarafında idi.

¹⁰⁹³ Şeyhî, *Vekayülfuzala*, 2/989-990.

¹⁰⁹⁴ Vefatına pek çok tarih düşülmüştür:

Düşdi bir tarih-i zîaba lafzen ma'nā ana

'Azim-i Hakk oldu bin toksanda kutbü'l-'arifin. Uşşakîzade, *Zeyl-i Şakaik*, 848; Şeyhî, *Vekayülfuzala*, 2/1400; Vassaf, *Sefine*, 3/40.

Vahyî Efendi'nin tarihi şudur:

Gitdi bin doksanda ya Hu deyü kutbü'l-vasilin. Ayvansarayî, *Hadika*, 609.

¹⁰⁹⁵ Şeyhî, *Vekayülfuzala*, 3/2740. Ayrıca Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/415. Bu bilgi *Hadika*'da yer almaz. Ayrıca *Silsilename* müellifi 3. sırayı "eş-Şeyh" yazıp boş bırakmıştır.

¹⁰⁹⁶ *BOA*, İE. ENB. Nr. 3/338.

ardından da Abdülhay Efendi'nin vefatı ile 1705 (1117) yılında asitaneye şeyh olur. Asitanede bu defaki meşihatı 6 yıl sürecektir.

Mustafa Efendi vefatında tıpkı şeyhi Talib Efendi gibi meşihata başladığı yere, yani bu tekkenin haziresine defnedilir. Mustafa Efendi'nin mihrap önündeki tarikat sikkeli kitabesi şudur:

Kutbularıfın sultanü'l-kamilin / Hazret-i Pîr Hüdayî kuddise sirruhu'lali / Hazretlerinin asitane-i aliyyelerinde / Seccade-nişin-i irşad olan / Tarik-i Nakşibendiyye-i Celvetiyye-i cami' / Arif-i billah mürşid-i sahib-i vefa / Erzincanî Hazret-i Şeyh Mustafa / kaddesallahü sirruhu'l-a'la hazretlerinin / Ruh-i şeriflerine lillahi teala el-Fatiha. 1123.

Mustafa Efendi'nin asitane postuna oturması ile neticelenecek bu süreçte her iki tekkeyi birlikte mi idare ettiği, yoksa bu tekkedeki meşihatından feragat mı ettiği tespit edilememiştir.

4. Şeyh Ali Efendi bin Abdülmümin (v. 29 Ocak 1722 / 11 Rebiulahir 1134'ten kısa süre evvel). Celvetî halifelerinden olup tekkenin aynı zamanda imam ve hatibidir de. Tekkede dört nesil devam edecek şeyh ailesinin kurucusudur. Hayatı hakkında başka bir bilgiye ulaşamadığımız Ali Efendi hakkındaki bildiklerimiz 1722 yılı başında vefat ettiği, geriye kendisi gibi Celvetî halifesi olan **Mustafa** isminde bir erkek evlat bıraktığıdır.

Mustafa Efendi babası hayatta iken bahsi geçen üç vazifesine vekalet etmektedir. Nihayet vefatı üzerine bu vazifelere asaleten talip olur. **Atpazarî Osman Efendi** (v. 1140/1728) asitane şeyhi olmanın avantajını kullanarak, “Devatîzade merhum Mustafa Efendi evladına meşrutadır”, diyerek müdahalede bulunur ve Mustafa Efendi'nin evladından ve aynı zamanda kendi halifelerinden olan Şeyh Ali adlı kimsenin tayinini ister. Talibin iki olması üzerine vakfın **Anadolu Muhasebesi'nde yer alan yürürlükteki (mamulün biha) vakfiyesine bakılır**. Neticede asitane şeyhlerinin vakıf nezaretinde (*nezaret ve/veya inha yetkisi*) hiçbir şekilde alakası olmadığı, bahsi geçen üç vazifenin bir kişide olması şartıyla **Devatî evladına değil, Celvetî halifelerine meşrut olduğu anlaşılmıştır**. Bu durumda babasının sağlığında iken bu üç vazifeye vekalet eden Şeyh Mustafa Efendi, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin işaretleri ile (hd. 1718 – 1730) ile 3 Şubat 1722'de (16 Rebiulahir 1134) tayin edilmiştir¹⁰⁹⁷.

¹⁰⁹⁷ BOA, C. EV. Nr. 254/12908. Belgede asitane şeyhi Osman Efendi'nin, dergah “Devatîzade merhum Mustafa Efendi evladına meşrutadır”, iddiasının da kabul görmeyişi, merhum Şeyh Ali bin

Türbe arkasındaki hazirede medfun olan Devatîzade Şeyh Ali Efendi (v. 1150/1737-8) Osman Efendi'nin teklif ettiği Şeyh Ali olmalıdır. Celvetî başlıklı kitabesi şudur:

Devatîzade / Şeyh Ali Efendi / Ruhiçün / el-Fatiha. Sene 1150.

5. Ali Efendi'nin oğlu **Şeyh Mustafa Hayyî Efendi** (v. 1167/1753-5). Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 30 yıldan fazla şeyhlik yapmıştır. Vefatında nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

6. Mustafa Efendi'nin oğlu **Şeyh Hacı Mehmed Said Efendi** (v. 1229/1814'ten önce). Babasının vefatı üzerine posta oturmuştur¹⁰⁹⁸. Said Efendi 27 Temmuz 1804'te (18 Rebiulahir 1219) tekkedeki meşihat hariç müezzinlik, kayyımlik, devirhanlık, muarriflik, abkeşlik vazifelerini hak sahiplerinden Hafız Süleyman bin Mehmed'e¹⁰⁹⁹, meşihat vazifesini de dört yıl sonra 1808'de (1223) de oğlu Asım Efendi'ye terk eder¹¹⁰⁰. Said Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği şimdilik tespit edilememiştir. *Silsilename* 'de vefat tarihi için son rakamı boş bırakılarak 122_ , denilmiştir. Bunun üst sınırı 1229/1814'tür.

7. Said Efendi'nin oğlu **Şeyh Mehmed Asım Efendi** (1259/1843-4). 36 yıl şeyhlik yapmıştır. Nerede medfun olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

8. Asım Efendi'nin oğlu **Şeyh Mehmed Talib Efendi** (İkinci Talib Efendi, v. 21 Recep 1260 / 6 Ağustos 1844'ten kısa süre evvel). Bir yıl gibi oldukça kısa süre şeyhlik yaptığı anlaşılmaktadır. Nerede medfun olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

9. Hüdayî Asitanesi asadarı **Şeyh Mustafa Dede** bin İsmail Efendi (v. 1263/1847). Çocuksuz vefat eden Talip Efendi'nin yerine günlük 21 akçelik meşihat vazifesine asitane şeyhi Küçük Ruşen Efendi'nin (v. 1309/1891) teklifi (*inhası*) üzerine Şeyhülislam Mekkîzade Mustafa Asım Efendi'nin (1833 – 1846, üçüncü kez) işaretleri ile 7 Ağustos 1844'te (22 Recep 1260) tayin edilmiştir¹¹⁰¹.

3 yıl kadar şeyhlik yaptığı anlaşılan Mustafa Dede'nin kabrinin nerede olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

Abdülmünin'in Mustafa evladı şartını taşımadığını göstermektedir. Meşihatın evlada meşrut olmadığı aslında 3. şeyh Erzincanî Mustafa Efendi'nin meşihatından da anlaşılmaktadır.

¹⁰⁹⁸ Meşihatı döneminde zaviyeye mülhak Ganizade Abdurrahim Vakfi'ndan günlük bir akçe meşihat vazifesi için elinde beratı olmadığından 8 Mart 1761 (1 Şaban 1174) tarihli arzuhal ile gerekli beratın verilmesi istenmiş, talebi 3 Nisan'da (27 Şaban) uygun görülmüştür. *BOA*, AE. SMST. III. Nr. 154/12139.

¹⁰⁹⁹ *BOA*, C. EV. Nr. 56/2791.

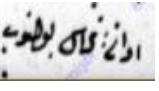
¹¹⁰⁰ *Silsilename*, no: 46.

¹¹⁰¹ *BOA*, C. EV. Nr. 490/24765.

10. Şeyh Seyyid Ahmed Hasib Efendi bin Mehmed Emin (v. 18 Cemaziyelahir 1275 / 23 Ocak 1859'dan evvel¹¹⁰²). Mustafa Dede'nin vefatı sonrası boş kalan meşihata ismi kaydedilmeyen, dışarıdan yastıkçı esnafından biri müdahil olarak berat almaya çalışır. Her biri Celvetî olan Acıbadem Dergahı'ndan Şeyh Seyyid Mehmed Hilmi Efendi, Fenayî Dergahı'ndan Şeyh Seyyid Hacı Mehmed Efendi, Akarca Dergahı'ndan Şeyh Seyyid Ahmed Sadullah Efendi, Haşim Baba Dergahı'ndan Şeyh Seyyid Abdurrahim Selamet Efendi, Selamî Efendi Kısıklı Tekkesi'nden Şeyh Seyyid Hacı Mustafa Şerefeddin Efendi ve Selamî Efendi'nin Selamsız Tekkesi'nden Şeyh Seyyid Abdullah Efendiler 30 Aralık 1847 (23 Muharrem 1264) tarihli arzuhalleri ile bu girişime karşı çıkarak meşihatın Mehmed Emin Efendi oğlu Hasib Efendi'ye tevcihini istemişlerdir¹¹⁰³. Arşivde devam evrakına tesadüf edemediysek de sürecin Hasib Efendi lehine işlediği ortada.

Hasib Efendi'nin meşihatının ilk yıllarında ilginç bir hadise yaşanır. 7. şeyh (arşiv belge serisine göre altıncı şeyh) Asım Efendi'nin annesi Fatıma Hanım, borç içinde fakir bir hale düşmüştür. 5 yıl kadar evvel vefat eden oğlu Asım Efendi'den sonra meşihat torunu Talib Efendi'ye geçmişse de, onun 1 yıl sonraki vefatı ile 4. şeyh Ali Efendi ile başlayan şeyh ailesi kesilmiştir. Bu, şeyhe meşrut tekke gelirlerinin de kesilmesi demektir.

Bu durumdan kurtulmak isteyen Fatma Hanım, Sultan Abdülmecid'e (hd. 1839-1861) bir arzuhal kaleme alır. Arzuhalinde Sultan IV. Mehmed'in (Avcı, hd. 1648-1687) tekkenin kurucusu Mustafa Efendi'ye hediye ettiği *na'lin-i şerif* ile *miftah-ı saadet*'i, borçlarının silinmesi ve kendisine maaş bağlanması şartıyla hazineye iade etmek istediğinden bahseder. Fatma Hanım bu teberrükatın hazineden çıktığını iddia etmektedir. Konu Hz. Hüdayî şeyhine sorulur. Bildirildiğine göre hanımın nezdinde zikrolunan teberrükattan başka: (i) iki adet lihye-i şerif, (ii) 2 kıta berat-ı şerif, (iii) Hüdayî hazretlerinin başmak-ı şerifi (bir tür ayakkabı), (iv) Şeyh Mustafa Efendi'ye ait cille-i şerif (Hurma kabı), (v) iki sandık içinde 60 cilt miktarı çeşitli kitaplar ve (vi) 1000 kıyye miktarı evani-i(?)

timsal(?) vardır. Bunlar zaman zaman ziyarete açılmaktadır. Teberrükatın hazineden nasıl çıktığı Hazine-i Hümayun kethüdasına sorulur. Kethüda Hazine'de Sultan IV. Mehmet zamanından kalma **teberrükat defterleri olmadığını**, teberrükat kayıtları bulunmasa da **nalın-i şerif ile miftah-ı münifin Hazine'ye** alınıp dışında kalanların tekkede

¹¹⁰² BOA, C. EV. Nr. 63/3131.

¹¹⁰³ Bunların arasında asitane şeyhi Müneccimbaşı Sadullah Efendi'nin (v. 1265/1848-9) olmaması oldukça ilginç. BOA, C. EV. Nr. 189/9414.

birakılmasının yerinde olacağına dair görüş bildirir. Bu arada Fatma Hanım'ın teberrükatı daha fazlaya satmak istediği ve fakat kimsenin almaya cesaret edemediğine dair bir söylenti de dolaşmaktadır. Keyfiyet aynı zamanda Evkaf Nazırı Hasib Paşa ile Şeyhülislam Ahmed Arif Hikmet Bey'e (1846 - 1854) de sorulur. Nihayet Evkaf Nazırı ile kendi görüşlerini birleştiren Şeyhülislam teberrükat olması iddia olunan eşyanın hazineden ihraç olunup olunmadığı henüz ortaya konamadığı, hazineden çıktığı kesinleşse bile ihsan buyrulan eşyanın tekrar Hazine'ye geri döndürülmesi yerine uzun zamandır tekkede olan teberrükatın yine tekkede bırakılmasının uygun (*emr-i mustahsene*) olacağı, çeşitli kitaplar ile diğer eşyanın eğer merhum Asım Efendi'nin kendi malı ise yasal yollarla (*marifet-i şer'le*) varislerine tevzi ve taksimi ve eğer tekkenin vakfı ise yine tekkede bırakılması lazım geleceği, son olarak da arzuhal sahibi Fatma Hanım'a da fakir olduğundan eşya mukabelesinde olmayarak ihsanda bulunulmasının uygun olacağı bildirmiştir (5 Recep 1264 / 7 Haziran 1848)¹¹⁰⁴.

Evkaf Nazırı Hasib Paşa bu süreçte Teftiş Mahkemesi birinci mümeyyizi Sadık Efendi'yi tekkeye gönderir. Tarafları dinleyip tahkikatı yerinde tamamlayan Sadık Efendi'den gelen raporda teberrükatın tekkede kalmasının padişaha hayri duaya vesile olacağı bildirilmiştir (4 Zilkade 1264 / 3 Ekim 1848). Tüm bu yazışmalar neticesinde hanımın *şayeste-i atıfet seniyye* kimseden olduğundan eşya mukabelesinde olmayarak fakir haline merhameten eşya da tekkede kalmak üzere kendisine 2.000 kuruş miktarı atıyye verilmesinin uygun olacağı kanaati hasıl olmuş, sultanın iradesi ile teberrükatın tekkede kalmasına karar verilmiştir (18 Zilkade 1264 / 16 Ekim 1848)¹¹⁰⁵.

Tekkede kalınmasına karar verilen teberrükatın müstakil mahfazaları olmayıp çekmecede korunmak olması üzerine bu defa caminin münasip mahalline 2 adet taş dolap ve üzerlerine de demirden kanat inşasına karar verilir. Caminin tavanında tamire ihtiyaç duyulan yerleri de hesaba katılarak toplam 5.500 kuruş masraf bu işlere tahsis edilir (29 Cemaziyelevvel 1265 / 22 Nisan 1849)¹¹⁰⁶.

Bu taş dolabın mahiyetini bilmiyoruz. Günümüzde caminin doğu cephesinde vaaz kürsüsünün üzerinde gömme bir duvar yer almaktadır. Demir kapı ile kapatılan dolabın hemen üzerinde yer alan tarihsiz talik kitabesi şudur:

Bu ca-yı mübarekte vedi' olmuştur / Na'leyn-i şerifeyn-i Resuli's-sekaleyn /

¹¹⁰⁴ BOA, İ. DH. Nr. 174/9345; MB. İ. Nr. 2/75, 77.

¹¹⁰⁵ BOA, İ. DH. Nr. 180/9883.

¹¹⁰⁶ BOA, İ. DH. Nr. 193/10849.

*Ta'zimle çeşm-abını sür kim olasin / Dünyada ve ukbada karîrü'layneyn*¹¹⁰⁷.

Hasib Efendi, meşihatı döneminde tekkesinin *tayinatının olmamasından bahisle* gelir arttırıcı girişimlerde bulunmuş, nihayet günlük bir kıyye et tahsisi talebi, ilkin Mehmet Nafiz Bey'in vefatı ile boşalan günlük 1 kıyye 100 dirheme, hemen yakın zamanda da Fındıklı'da sakin Şeyh Hulusi Efendi'nin Hicaz'da vefatına binaen boşalan günlük 1.5 kıyye etinden 1 kıyyenin de ilavesi ile günlük 2 kıyye 100 dirheme ulaşmıştır¹¹⁰⁸.

Tayinatı arttırmayı başaran Hasib Efendi tevhidhane olarak kullandıkları caminin eskiyen çatısını da onartmayı başarmıştır. Çatının ilerde daha fazla masraf açmaması için 4.960 kuruşa tamiri için gerekli irade-i seniyye 7 Mart 1855'te (17 Cemaziyelahir 1271) sadır olmuştur¹¹⁰⁹.

Hasib Efendi'nin bilinen iki halifesi vardır: Halil Dede (v. 10 Şevval 1325 / 16 Kasım 1907) ve oğlu Talib Efendi¹¹¹⁰. 1847-1859 tarihleri arasında 12 sene şeyhlik yapan Hasib Efendi vefatında tekkenin türbesine defnedilmiştir.

Hasib Efendi'nin vefatı akabinde, mutasarrıfı olduğu *Hz. Hüdayî Asitanesi mülhakatından* olan Arslan Ağa Camii Vakfı'ndan Konya'daki hanın kira gelirlerinden günlük 10 akçe vazife ile imamet, hitabet ve meşihat ile günlük 5 akçe vazife ile tevliyet; yine *Hz. Hüdayî Asitanesi mülhakatından* olan Devatîzade Şeyh Mustafa Efendi Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedarlık, günlük 21 akçe vazife ile nezaret cihetleri, adı geçen vakıfların vakfiyeleri kayıtlı (*mukayyede*) olmadığından şartları bilinemediği (*na-malum*) bu sebeple Evkaf Muhasebesi'nden çıkarılan (*muhriç*) derkenarda geride bıraktığı çocuklarından¹¹¹¹ Seyyid Mehmed Talib (d. 1265/1848-9) ve Seyyid Mustafa Abdülhay'ın küçük olmasından ötürü vazifelerinden hitabetin merhumun hayatında iken vekili olan Derviş Ahmed Halife

¹¹⁰⁷ Bu emanetler bugün yerinde yoktur. Ahmed Tahir Nur'un türbedardan aktardığı şifahi bilgiye göre İstanbul'un işgali sırasında Topkapı Sarayı'na nakledilmiştir. Nur, "Şeyh Mustafa Devatî Efendi Cami-Tevhidhanesi", 80, 84.

¹¹⁰⁸ BOA, A. AMD. Nr. 85/24; A. MKT. NZD. Nr. 207/68; A. MKT. NZD. Nr. 213/34.

¹¹⁰⁹ BOA, İ. MVL. Nr. 326/13926.

¹¹¹⁰ CSRA, no: 197.

¹¹¹¹ Ahmed Hasib Efendi'nin bu tarihte 8 yaşında Mustafa Hüsnü Efendi (d. 1268/1851-2) ile 7 yaşında olan (hicri 1269, rumi 1268; 15 Ekim - 13 Mart 1852 arası) Mehmed Muhyiddin Efendi isminde iki oğlu daha vardır. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 219) Mustafa Hüsnü Efendi isminin "şeyh-i sani" olarak verilmesi -isimleri benzemese de- Abdülhay Efendi aynı kişi olma ihtimalini akla getirmektedir. Galitekin, *Osmanlı*, 376.

Diğer birader Muhyiddin Efendi Üsküdar'da Paşakapısı Mektebi Rüştîyesi'nde Arapça, Farsça tahsil etmiş, Arapça, Arnavutça ve Boşnakça konuşabilmektedir. Memuriyet hayatı emniyet mensubu olarak Bilecik, Kastamonu, Kudüs, Sinop ve Adana gibi vilayetlerde geçecektir. Memuriyet hayatı, maaş, terfi ve tenzilleri için bkz. BOA, DH. SAİD. d. Nr. 92/345, 175.

bin Nuri'ye, diğerlerinin ise iki küçüğün anne tarafından (*min kibelilim*) dedeleri Celvetiyyeden Mehmed Sıdkı Dede Efendi bin Ali'nin niyabetinde iki kardeşe eşit şekilde (*iştiraken ve seviyyen*) tevcihi Hz. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Seyyid Mehmed Ruşen Efendi'nin tarafından istenmiştir (*inha*).

Hitabet cihetinin müştereken tevcihinin caiz olmadığı, ilgili nizamname gereği (*tevcih-i cihat?*) mutasarrıfları vefatı anında (*hin-i vefatında*) birçok (*müteaddid*) küçük evlad terk ettiği halde içlerinden istidat ve kabiliyeti meşhur olanına müstakillen, diğer cihetlerin ise iştiraken tevcih edilmesi gerektiğinden, Evkaf Muhasebesi ve Teftiş Mahkemesi sicillerinde kayıtlı ilmuhaberden anlaşıldığı kadarıyla istidat ve kabiliyeti meşhur olan Derviş Ahmed Efendi'nin Talib Efendi niyabeti ile hitabet cihetine, ehliyeti imtihan ile (*ledelimtihan*) ortaya çıkan Mehmed Sıdkı Dede Efendi'nin de imamet, meşihat, nezaret ve tevliyet cihetlerine iki küçük büluğa erinceye ve *binnefs eda-yı hizmete iktidar kesbedinceye* değin niyabeten tevcihi 23 Ocak 1859 (18 Cemaziyelahir 1275) tarihinde [İmza: Ali Rıza] Şeyhülislam Mehmed Sadeddin Efendi'ye (hd. 1858 - 1863) arz edilir (10 Recep 1275 / 13 Şubat 1859)¹¹¹².

11. Hasib Efendi'nin oğlu Mehmed Talib Efendi (Üçüncü Talib Efendi, 1265/1848-9 –15 Zilhicce 1337 / 10 Eylül 1335 /10 Eylül 1919'dan evvel). Talib Efendi'nin 11 yaşında niyabeten posta oturması caminin imamet ve hitabet vazifesinde bir boşluğa da sebep olmuş kuşkusuz. Bir ara ilgili cihetler sahte buyruldu ve sahh mühürlü berat ile Seyyid Mehmed Emin adlı bir kimse tarafından işgal edilmeye çalışılmıştır. Sadaret'çe durumun anlaşılması üzerine Zaptiye Nezareti'nden gerekli tahkikatın icrası talep etmiştir (13 Cemaziyelevvel 1278 / 16 Kasım 1861)¹¹¹³.

Bu işgal eylemi neticesiz kalmış, ipleri eline alan Mehmed Sıdkı Dede caminin pek ziyade harap (*müşrif-i harab*) olmasından dolayı tamiri için girişimlerde bulunmuştur. Arzuhali 20 Ocak 1863'te (29 Recep 1279) Sadaret'ten görüşülmesi için Evkaf'a havale edilmiştir¹¹¹⁴. Sürecin o dönem için nasıl ve şekilde bittiğini tespit edemedik.

¹¹¹² BOA, C. EV. Nr. 63/3131. Sıdkı Efendi'nin meşihat vazifesine niyabeten tayini 22 Haziran 1859'da (21 Zilkade? 1275) gerçekleşmiştir. VGMA, Defter no: 137/67, sıra no: 1006.

¹¹¹³ BOA, A.MKT.NZD. Nr. 378/93. Tekke şeyhine meşrut olan imamet ve hitabetin niçin boşa çıktığına (*münhal olduğu*), bahsi geçen Emin Efendi'nin kimliğine ve soruşturmanın akıbetine dair devam evrakına ilgili arşivde ulaşılammıştır.

¹¹¹⁴ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 468/49.

Çeyrek asır sonra 1886'da (1304) Sultan Abdülhamid'in *yaver-i hazret-i şehriyarîsi Bahri Paşa'nın* tavassutu ile toplam 40.000 kuruşa *mükemmelen* tamir edilmiştir¹¹¹⁵. Masraflarının vakfin Evkaf Nezareti'nde karşılığı bulunmayan 30.000 kuruşu Hazine-i Hassa'dan ödenmiştir. Bu tamirden memnun olan meşayih (Tabip ve Abdülhay Efendiler ile naibleri Sıdkı Efendi kastedilmiş) ile ahali bir teşekkürname kaleme alarak Üsküdar Mutasarrıflığı kanalı ile Sultan II. Abdülhamid'e ulaştırmışlardır. Sultan da bu durumun gazetelerde ilan edilmesini emr u ferman buyurmuştur (28 Rebiulahir 1304 / 11 Kanunisani 1302 / 23 Ocak 1887)¹¹¹⁶.

Bu tamirden bahseden kitabe son cemaat mahalline açılan cümle kapısı üzerine asılmıştır. Şair Ferik Kazım İbrahim Paşa'nın (v. 1890) hazırlayıp Ali Rıza Bey'in (v. 1906) yazdığı¹¹¹⁷ 20 satırlık kitabede seleflerinden farklı olarak yana değil alta doğru okunur. Kitabenin tarih kısmı şudur:

*Nasa i'lan eylesün **Kazım** kulu tarihini / Bu mu'azzez cami'i yapdırdı Han Abdülhamid. Sene 1304.*

Talib Efendi 5 yaşında iken (1270/1854) 7. şeyh Asım Efendi'nin halifelerinden tekkenin imam ve hatibi olan Şeyh Ahmed Efendi'ye intisap etmiştir. İlk mektebe Kısıklı Mektebi'nde Kur'an-ı Kerim tilaveti ile başlamış, Valide Atik Camii'nde Hüseyin Efendi'den *Molla Cami*, ardından Mezarıcızade Hasan Efendi'den *Fenarî*, *Halebî* ve *Mülteka* okumuştur¹¹¹⁸.

Tekkenin idaresindeki iştirakten doğan boşluk 3 yıl sonra bir nebze ortadan kalkacaktır. Nitekim tekkedeki vazifesinden başka bir meşguliyeti olmayan¹¹¹⁹ büyük birader Talib Efendi, 100 kuruş maaşla Sıhhiye Dairesi'nde memurluk yapan, meşihata liyakatinin de olmadığını düşündüğü Abdülhay Efendi ile meşihat hissesinden ötürü davalıktır.

Durumu değerlendiren Meclis-i Meşayih konu ile ilgili Teftiş Mahkemesi ile Evkaf Nezareti'nden gelen tezkireleri inceler. Mahkeme'den gelen tezkireye göre bu gibi şeyhi müştereken ve niyabeten tevcih kılınanlar rüşd yaşına ulaştıktan sonra imtihanlarının icrasında, ziyade ispat-ı ehliyet edene tevcihi usul ve nizam gereğinden bulunmasına nazaran

¹¹¹⁵ Nur, Nur, “Şeyh Mustafa Devatî Efendi Cami-Tevhidhanesi”, 80; CSRA, no: 197.

¹¹¹⁶ BOA, DH. MKT. Nr. 1394/85.

¹¹¹⁷ Haskan, Üsküdar, 1/490.

¹¹¹⁸ Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

¹¹¹⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

Mehmed Talib Efendi'nin *Halebi'den icra kılınan imtihanında ehliyeti anlaşılmış*, Abdülhay Efendi ise bir sene mühlet verilmesini istemiştir. Ancak aradan bir seneden fazla zaman geçmesine rağmen yine mühlet istemiş, nihayet bu çabasının vakit kazanmaktan başka bir anlamı taşımadığı anlaşılmıştır. Bunun yanında Abdülhay Efendi'nin eda-yı hizmet etmekten başka, cemaatin nefretine mucib eylemlerde bulunduğundan bahisle meşihat hissesinin uhdesinden alınıp yerine asaleten Talib Efendi'nin tayini mahalle ahalisince de Meclis-i Meşayih'e hitaben verilen arzuhale konu olmuştur. Nihayet Meclis 20 Nisan 1890 (29 Şaban 1307) tarihli ictimasında Abdülhay Efendi'nin ehliyetsizliği (*adem-i ehliyet*) yanında 1.000 kuruş maaşla Sıhhiye Dairesi'nde vazife yapmasını da dikkate alarak meşihat cihetinin nizam gereği (*ber mucib-i nizam*) uhdesinden alınıp (*refiyle*) büyük biraderi Mehmet Talib uhdesine tevcihini muvafık görmüştür¹¹²⁰.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 219) tekkede Talib Efendi'nin riyasetinde, kardeşi 1852 (1268) doğumlu ikinci şeyh (*şeyh-i sani*) Mustafa Hüsnü Efendi, 3'ü derviş toplam 7 erkek ikamet etmektedir¹¹²¹. 1885 yılında nüfus 7 erkeğin yanında 7 kadın toplam 14 olarak kayda geçecektir¹¹²².

Bu defterde yer alan Derviş Halil Efendi bin Eyyüb (1245/1829-30 - 10 Şevval 1325 / 16 Kasım 1907; 80 yaş) sıradan bir tekke sakini değildir. 1860 (1277) tarihinde 30 kuruşluk *muharremiyeyi* tekke sakini sıfatı ile almışken¹¹²³, hicrî 1321 yılı kurbanını 24 Şubat 1904'te (11 Şubat 1319) 'şeyh vekili' sıfatı ile teslim almıştır¹¹²⁴. Belli ki aslen Şebinkarahisarlı olan Derviş Halil Efendi tekkenin kıdemli dervişlerindedir. Revnakoğlu Halil Efendi'nin Talib Efendi'ye 60 seneden fazla niyabet edecektir derken¹¹²⁵, Talib Efendi Halil Efendi'nin niyabetinin 60 seneyi aşkın ve fakat gayri resmi olduğunu, vefatı (10 Şevval 1325 / 16 Kasım 1907) üzerine 4 ay sonra 11 Mart 1908'de (27 Şubat 1323) kaleme aldığı arzuhalinde Halil Dede yerine kendi mührünün tatbikini talep edecektir¹¹²⁶.

¹¹²⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/6.

¹¹²¹ Galitekin, *Osmanlı*, 376-7. Bu deftere Talib Efendi'nin müstakil olarak meşihata oturacağı tarihe kadar kendisi ve kardeşinin vekilleri Ahmed Efendi ile dedesi Mustafa Sıdkı Efendi'nin niçin kaydedilmediğini tespit edemedik. Akla gelen en iyi ihtimal bu defterin hazırlandığı tarihlerde vefat etmiş olmalarıdır.

¹¹²² *Nüfus-ı Millî*, no: 240.

¹¹²³ 1277 tarihli *Muharremiye Defteri*, no: 225 için bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 485.

¹¹²⁴ BOA, T MA. e Nr. 1302/80, Lef 4. Bir önceki ve sonraki yılların kurbanını da o teslim almış ve fakat o yılların makbuzlarını "şeyh vekili" olarak imzalamamıştır.

¹¹²⁵ CSRA, no: 197.

¹¹²⁶ Talib Efendi'nin ilgili arzuhalini aktaran CSRA, no: 197.

Talib Efendi'nin 60 yılı aşkın dediği tarih babasının vefatı ile meşihatın kendisi ve kardeşine niyabeten tevcih edildiği tarihten (1275/1859) yaklaşık 10 yıl öncesine (1265/1849) denk

Talib Efendi 20 Mayıs 1910'da (15 Rebiülevvel 1323 / 7 Mayıs 1321) Şura-yı Devlet'e takdim ettiği arzuhalinde tekkesinin 3 asrı aşkın süreden (*hicri 1000 tarihlerinden*) beri hemen yakındaki Mihrimah Sultan Hazretleri'nin İmaret-i Amiresi'nden derviş ve fukarasına ikram edilen günlük tahsisatının bulunduğundan bahisle Evkaf Hazinesi'nin bu tahsisatı kestiğini ifade eder. Şura'yı Devlet de konuyu 5 Haziran (rumi 23 Mayıs) tarihli tezkiresi ile Evkaf Nezareti'ne sorar. Evkaf Nazırı Turhan Hüsnü Paşa (hd. 1904 - 1908) 28 Eylül (28 Recep / r. 15 Eylül) tarihli cevabi yazısında icra kılınan tetkikatta işin şeyh efendinin dediği gibi değil, iptal şöyle dursun Mihrimah Sultan İmaretinden Şeyh Camii'ne günlük 7 çift fodla ile günlük 7 tas çorba, perşembe günleri ise 14 kepçe pilav ve 7 tas zerde tahsisatı olduğunu ve aşçıbaşının ibraz ettiği senede göre de tekkenin içinde bulunduğumuz yılın 25 Haziranı'na kadarki tahsisatının alındığını dile getirir¹¹²⁷. Cevabi yazıda geçen rumi 25 Haziran'ın Talib Efendi'nin dilekçesinden (20 Mayıs) 35 gün sonrası olduğu yani tahsisatın kesilmediğini gösteriyor.

Talib Efendi'yi böylesi bir dilekçeyi kaleme almaya iten neydi bilmiyoruz. Ama şeyh efendinin cömertliği ve misafirperverliği ile nam saldığı biliniyor. Nitekim Revnakoğlu'nun aktardığına göre çok cömert bir insan olup, fukarayı yedirip içirmekten zevk alır, mühim bir geliri olmadığı halde ne yapar yapar haftada iki üç sofraya yemek çıkarırmış. Tekkedeki teberrükatın ziyarete açıldığı Kadir geceleri tekke için hususi bir dönemdir. O gün açılan sofralar 20 ye çıkar; erkek kadın dergaha her gelen yemek yer, bahçeye serilen hasırlarda sabahlara kadar devam eden zikre iştirak ederdi. Şeyh Talib Efendi de sabaha kadar ayakta, sofraya başında bulunur, durmak oturmak nedir bilmeden hizmet edermiş. Hayatında kendi

---

gelmektedir. Bu da baba Hasib Efendi'nin vefatından 10 yıl kadar evvel Halil Efendi'ye niyabeten bazı vazifeler verdiğini gösterir. Bununla birlikte yukarıda verdiğimiz arşiv belgesinde niyabetin Mustafa Sıdkı Efendi'nin teklif edildiğini, Sıdkı Efendi'nin de tekkenin tamiri ile alakalı bir istidayı 'tekke şeyhi' sıfatı ile imzaladığını kaydetmiştik (BOA, C. EV. Nr. 63/3131; A. MKT. NZD. Nr. 468/49). Niyabetin Sıdkı Efendi'ye verildiği yıllarda 30 yaşlarında olan Derviş Halil zaman içerisinde, ismine 1863'ten (1279) sonra tesadüf etmediğimiz Sıdkı Efendi'nin yerini almış olmalıdır. Halil Dede vefatında hazireye defnedilecektir. Mezar taşı kitabesi şudur:

Hüve'l-hayyü'l-Baki / Hazret-i Hüdayî kaddase sirrahü'l-ali / Hazretlerinin hulefasından Devatî / Şeyh Mustafa Efendi Hazretlerinin / Hanhâhî'nin ve banisi Valide/ Kethüdası Arslan Aga'nın / Şeyh Camii Serifi'nde yetmişbir sene / Hizmetleri ile müftehar bulunan / Tarikat-i Aliyye-i Calvetiyeden Halil / Dede'nin ve ebeveyni ve kaffe-i ehli iman / Ervahîçün rızaen lillahi'l-Fatiha. Sene 15 Sevval 1325. Yeşim Sökütlü, İstanbul Üsküdar Şeyh Devatî Mustafa Efendi Camii Haziresinde Bulunan Mezar Taşları (Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 146.

¹¹²⁷ BOA, ŞD. Nr. 3033/27.

başına sofraya oturduğu görülmeyen Talib Efendi ramazanda sokaktan adam çevirir, tekkede iftar ettirmiş¹¹²⁸.

Talib Efendi'nin iki halifesi tespit edilmiştir. Biri doğma büyüme Üsküdarlı, Maliye mümeyyizliğinden emekli İbrahim Sami Bey (Erbay, d. 1297/1880)¹¹²⁹, diğeri de Acıbadem Tekkesi Şeyhi Macid Efendi'dir (v. 1918'den sonra)¹¹³⁰.

Tekkenin meşihat, zaviyedarlık, hitabet, imamet ve tevliyet cihetlerini uhdesinde toplayan Talib Efendi¹¹³¹, tekkesini -muhtemelen birinci dünya savaşını sırasında- asakir-i şahane iskanı sonrası kendi imkanları ile tamir ettirmiştir¹¹³².

Talib Efendi tekkede doğup, büyüyüp; hayatı boyunca başka herhangi bir vazife almayı¹¹³³ kendini tekkesi hizmetlerine adayan¹¹³⁴, dördüncü şeyh Ali Efendi ile başlayan sülalenin son temsilcisidir¹¹³⁵. Niyabeten ve asaleten yaklaşık altmış şeyhlik yapmış, vefatında¹¹³⁶ cenazesi Hazret-i Hüdayî Hankâhı'nda kılındıktan sonra tezkiyesi asitane

---

¹¹²⁸ CSRA, no: 197.

Bu arada Zaptiye Nazırı'nın 18 Mayıs 1893 (6 Mayıs 1309) tarihli tezkiresinde Şeyh Talib Efendi'nin elindeki asar-ı atika arasında yer alan 3.000 lira kıymetinde ceylan derisi üzerine kufi hat ile muharrer mushaf-ı şerifi ramazan-ı şerif'ten 5-6 gün önce sergilediği, elinde ayrıca varaka-i mutahhara-i Hazret-i Nebvî'nin miftah-ı şerifi ile nalin-i saadetleri gibi daha bazı kıymetli asar-ı mübareke olduğu, bunların Sultan IV. Mehmed zamanında Hazine-i Hümayun'dan çıkarılmış olduğuna dair iddialar hakkında tahkikat gerektiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid'in mabeyn baş katibi Süreyya Paşa, bu gibi emanetlerin hıfzı gerektiğinden şeyhe münasip bir şey verilerek asar-ı mübarekenin elinden alınması gerektiğini bildirir (6 Zilkade 1310 / 22 Mayıs 1893). Bu girişimin ne ile neticlendiği tespit edilememiştir. *BOA*, Y. MTV. Nr. 78/45.

¹¹²⁹ CSRA, no: 197.

¹¹³⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/111. Talib Efendi 20 Kasım 1918 (20 Safer 1337 / 20 Teşrinisani 1334) tarihli bu otobiyografisinde halifelerinden Macit Efendi hariç hepsinin vefat ettiği ifade ettiğine göre İbrahim Efendi de bu tarihten evvel vefat etmiş olmalıdır. Ayrıca bu ifadelerinden halifelerinin sayısının ikiden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹³¹ Talib Efendi bu cihetlerde meşihat vazifesi için 44, zaviyedarlık için 33 kuruş, imamet için 100 kuruş, hitabet için 75 kuruş tahsisat almaktadır. Tekkenin bu dönem tahsisatları da ekmek bedeli 65 kuruş, bir kilo 6,5 kuruşa et hakkıdır. Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

¹¹³² Albayrak, *Son Devir*, 5/110. Tekkenin bu dönemdeki diğer cihetleri iki imamet, bir hitabet, dört müezzin, iki kayyim, iki devirhan, iki nathan ve müteaddit cüzhan cihetleridir.

¹¹³³ Talib Efendi: "Cami dergahındaki vazifemden başka vazife almadım". Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

¹¹³⁴ Talib Efendi tespit edemediğimiz bir nedenden ötürü bir ara Sinop'a sürülmüştür. CSRA, no: 197.

¹¹³⁵ CSRA, no: 197.

¹¹³⁶ Talib Efendi'nin kesin vefat tarihine ulaşamadı isek de elimizde iki tarih vardır: 20 Kasım 1918 (20 Safer 1337 / 20 Teşrinisani 1334) ile 10 Eylül 1919 (15 Zilhicce 1337 / 10 Eylül 1335) arası. İlki 20 Kasım 1918 (20 Safer 1337 / 20 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisi, diğeri erkek çocuksuz vefatı üzerine meşihata talip olan Haydar Efendi için in Meclis-i Meşayih'in tayinde asitanenin yetkisi (*inha*) durumunu Evkaf'a sorduğu 10 Eylül 1919 (15 Zilhicce 1337 / 10 Eylül 1335) tarihli kararı *MMA*, Defter/Sayfa no: 1755/72^a.

postnişini Gülşen Efendi tarafından yaptırılmış, nihayet tekkesine getirilip, türbede babası Hasib Efendi'nin sandukasına defnedilmiştir¹¹³⁷.

12. Ali Hüseyin Haydar Efendi bin Abdurrahman Aziz (Molla Bey, v. ?). Talib Efendi'nin erkek çocuksuz vefatı üzerine meşihatın iki talibi çıkmıştır: Asitane halifelerinden Haydar Molla ve hakkında isminden başka malumatımızın olmadığı Erşed Efendi¹¹³⁸. Meclis 10 Eylül 1919 (15 Zilhicce 1337 / 10 Eylül 1335) tarihinde tevcihten evvel, tayinde asitanenin yetkisi (*inha*) durumunu Evkaf'a sorar¹¹³⁹. Evkaf'ın tayinlerin asitane şeyhinin inhası ile yapılageldiğine dair 10 gün sonraki 20 Eylül (24 Zilhicce / 20 Eylül) tarihli cevabi yazısı üzerine asitane şeyhi Gülşen Efendi'nin inhasına sahip olan Haydar Efendi yapılan imtihanda başarılı bulunmuş (27 Zilhicce / 24 Eylül)¹¹⁴⁰, nihayet beş gün sonra 29 Eylül'de (3 Muharrem 1338 / 29 Eylül) tayini uygun görülmüştür¹¹⁴¹. Bu arada hemen yakın zamanlarda Talib Efendi'nin kızı (belgede ismi yok) küçük yaştaki oğlu İsmail adına meşihatı talep etmişse de Meclis Haydar Efendi'nin tayinin usul ve nizama uygunluğundan bahisle talebi reddetmiştir (12 Muharrem / 8 Ekim)¹¹⁴².

25 Aralık (2 Rebiulahir) tarihli Hat-ı Hümayun ile meşihata tayin edilen¹¹⁴³ Haydar Efendi asitane şeyhi Gülşen Efendi'nin halifesi ve biraderi Aziz Bey'in oğludur. Haydar Molla aynı zamanda Hüdayî Asitanesi Kütüphanesi'nin de hafız-ı kütübü idi¹¹⁴⁴.

2.5 yıl şeyhlik yapan Haydar Efendi sebebi tespit edemediğimiz bir şekilde vazifesinden istifa etmiştir. Meclis'in 26 Nisan 1922'de (27 Şaban 1340 / 26 Nisan 1338) kabul ettiği istifası ile aynı gün yerine yeni bir atama yapılana kadar Hafız Naci Efendi vekaleten görevlendirilmiştir¹¹⁴⁵.

Bu gelişme üzerine Talib Efendi'nin kızı **Hayriye Hanım** kendi oğlu Hakkı Efendi için girişimde bulunmuş¹¹⁴⁶, asitane şeyhi de Şeyh Ahmed isminde birini teklif etmiştir (*inha*)¹¹⁴⁷. Bu arada ilginç bir şeyh olmuş ve **Şura-yı Devlet Hakkı Efendi**'nin *niyabeten*

---

¹¹³⁷ CSRA, no: 197.

¹¹³⁸ Türbedarlığa da Selim isminde biri talip olmuştur. MMA, Defter/Sayfa no: 1755/72^a, 73^a.

¹¹³⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/72^a.

¹¹⁴⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/75^b.

¹¹⁴¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/73; Defter/Sayfa no: 1741/16; Defter/Sayfa no: 1743/168.

¹¹⁴² MMA, Defter/Sayfa no: 1755/77^b. Talep sahibi Hayriye Hanım olmalıdır. krş. MMA, Defter/Sayfa no: 1757/97^b.

¹¹⁴³ VGMA, Defter no: 137/67, sıra no: 1006.

¹¹⁴⁴ CSRA, no: 197.

¹¹⁴⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/185; Defter no: 1757/95^a.

¹¹⁴⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/97^b.

¹¹⁴⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/7.

tayinini uygun görmüştür¹¹⁴⁸. Hayriye Hanım da kendi oğlunun tayin edilmesi durumunda şeyhe tahsisli gelirleri hiçbir şekilde talep etmeyeceğini garanti etmesi üzerine Meclis, asitane şeyhinin teklif ettiği Gelibolu'da **Yahşi Dede Dergahı Şeyhi** iken dergahının yanması sonucu İstanbul'a hicret eden, meşihat imtihanını da geçmiş olarak meşihata ehil olan **Şeyh Ahmed Efendi'yi** niyabetle tayinini tensip eder (18 Zilkade 1340 / 13 Temmuz 1338 / 13 Temmuz 1922)¹¹⁴⁹. 13 Eylül 1922'de (21 Muharrem 1341) tayin edilen Ahmed Efendi¹¹⁵⁰ tekkelerin seddine kadar 3 yıl vazife yapacaktır.

Ahmed Efendi, Bandırmalı Tekkesi Şeyhi Galib Efendi'nin (v. 1330/1912) halifelerindendir. Daha evvel Çamlıca Tepesi'ndeki İvaz Fakih türbedarlığını ifa etmekteydi. Üsküdar Gülnuş Valide Sultan Cami-i Şerifi'nde kayyumluk hizmetinde de bulunan Namık Efendi'nin ayrıca asitane şeyhi Gülşen Efendi'den de teberrüken icazeti vardır.

Ahmed Efendi hem cuma, hem de pazartesi gecesi meydan açardı. Talib Efendi gibi çok cömert idi. Tekkenin taamiyesi pek kıt ise de parası yetmediği zamanlar cüzdanını sarılır, tekkenin yağını, gazını temin eder, haftada iki gece lokma çıkarırdı. Ne kadar sıkıntı çekerse çeksin kimseden 10 para istemezdi¹¹⁵¹.

Tekke Listelerine Göre Şeyh Camii Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Velvetî** olarak kalan **Devatcızade** (*Muharremiye Defterleri, Mecmua*, no: 33), **Devatîzade** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 28), **Devvatîzade** (*Rehber-i Tekâya*, no: 275), **Divitçizade** (*Dergehname*, no: 28), **Devatî Mustafa Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 42, *Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî*), **Devatçı Mehmed Efendi** (*Mecmua-i Cevami*, no: 103), **Şeyh Camii** (*Topkapı*, no: 2/180, *Surname*, no: 174, *Merakiz*, no: 218), **Valide Sultan Kethüdası Arslan Ağa Tekkesi**'nin (*Şeriye Sicili Arşivi*) ayın günü aynı kaynakların ittifakıyla **cuma** (*Asitane-i Aliyye, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir (Talib Efendi tekkenin zikir günlerini pazartesi ve cuma geceleri ile cuma namazı eda edildikten sonra, diye yazar; *İhsaiyat*'ta –no: 172- tekke sehven Devatçı Muzaffer Efendi Tekkesi olarak zikredilmiştir).

¹¹⁴⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/35.

¹¹⁴⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/67-68; *1341 Defteri*, no: 79. Evkaf'tan gelen derkenara göre tekkenin cihetleri ve gelirleri şunlardır: Caminin aylık 75 kuruş vazife ile hitabet ve aylık 100 kuruş vazife ile İmamet ve aylık 44 kuruş vazife ile meşihat ve camide Devatîzade Şeyh Mustafa Efendi Zaviyesi'nden de aylık 33 kuruş vazife ile zaviyedarlık ve nezaret.

¹¹⁵⁰ VGMA, Defter no: 137/67, sıra no: 1006.

¹¹⁵¹ CSRA, no: 197.

Mimari Yapısı

17. yüzyılın sonunda (1061/1651) inşa edilen cami/tevhidhane, zamanla harap olmuş ve Sultan II. Abdülhamit devrinde (hd. 1876-1909) 1886 (1304) yılında şimdiki şekli ile tamir ettirilmiş, bu sırada, dış kapı üzerinde bulunan inşa kitabesi caminin iç mekana açılan kapısı üzerine nakledilmiştir. Cami/ tevhidhanenin avlusundaki “İmam ve hatib ve şeyhin meşrutahanesi” (1341 Defteri, no: 79) olan ahşap meşruta yakın zaman önce yanmış ve yerine betonarme bir meşruta inşa edilmiştir. Cami günümüzde ibadethane olarak faaliyettedir.

Cami avlusunda yer alan yığma taştan mamul altı yüzlü ahşap çatılı türbesinde tekkenin şeyh ve ailesine mensup 8 ahşap sanduka yer almaktadır.

Haziresi

Üç farklı alanda 400’den fazla defnin yapıldığı hazire üzerine mezar taşları üzerine Yeşim Sökütlü tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır¹¹⁵².

2.2.4.5. Kısıklı Selamî Ali Efendi Tekkesi

Kısıklı Mahallesi, Büyük Çamlıca’da, Selamî Tekkesi Sokağı ile Selamî Türbesi Sokağı'nın kavşağında, 787 ada 2 parsel (Şeyh Selamî Ali Efendi Cami); 796 ada 1 parsel (ahşap meşruta) ve 798 ada 3 parsellerde (Hz. Selamî Efendi'nin kabri)¹¹⁵³ yer alan Celvetî tekkesidir.

Celvetîliğin Selamiyye şubesinin müessisi Şeyh Selamî Ali Efendi'nin (v. 1104/1692) Üsküdar'da inşa ettirdiği üç tekkenin inşa yılı itibariyle sonuncusu olan bu yapı baninin ömrünün son yıllarında, 1100 tarihlerinde inşa edilmiştir¹¹⁵⁴.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 154) ve Revnakoğlu'nun notlarından (CSRA, no: 305) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Selamî Ali Efendi (v. 1104/1692). Vefatında buraya defnedildiği için tekke pîr evi sıfatı ile Selamîliğin asitanesi sayılmıştır.

2. Selamî Ali Efendi'nin baş halifesi Kayserili Şeyh Ahmed Efendi bin Mehmed (v. 20 Cemaziyelahir 1143 / 31 Aralık 1730'dan kısa süre evvel). Selamî Ali Efendi'nin ömrünün sonlarına doğru tamamladığı bu son tekkesi bu sebeple müstakil vakfiyesiz basit

¹¹⁵² Yeşim Sökütlü, *İstanbul Üsküdar Şeyh Devatî Mustafa Efendi Camii Haziresinde Bulunan Mezar Taşları* (Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

¹¹⁵³ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 113; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 141.

¹¹⁵⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/115.

bir mescit ve meşrutalardan idi. Mescit-tekke tesisinden kısa süre sonra Sultan I. Mahmud'un (hd. 1730-1754) annesi Saliha Sultan (v. 1739) tarafından 1711-2'de (1123) ihya edilmiş, III. Ahmed (1703-1730) ve I. Mahmud (hd. 1730-1754) dönemleri devlet ricalinden Damat Mehmed Paşazade İzzet Ali Paşa (v. 1147/1734) tarafından da mescidine minber vazedilerek camiye tahvil edilmiş, ayrıca yeni vazifeler ile zenginleştirilmiş idi¹¹⁵⁵.

Ahmed Efendi tekkenin meşihatı yanında camiye bağlı imamet, hitabet, müezzin ve kayyımlik cihetlerine de mutasarrıf idi. Vefatı üzerine ilk üç cihet (meşihat, imamet ve hitabet) Selamî Efendi'nin bir diğer halifesi sonraki şeyh Mehmed Efendi'ye¹¹⁵⁶, diğer iki cihet de oğlu Şeyh Halil Efendi'ye tevcih edilmiştir¹¹⁵⁷. Ahmed Efendi bu cihetlerin tevcih edildiği tarihten (20 Cemaziyelahir 1143 / 31 Aralık 1730) kısa süre evvel vefat etmiş olup, hazireye defnedilmiştir. Taşı yazısızdır¹¹⁵⁸.

3. Selamî Ali Efendi'nin diğer halifesi Niksarlı Mehmed Efendi bin Mehmed (v. 1153/1740). Kısıklı şeyhi demekle maruf olan Mehmed Efendi aynı zamanda asitane şeyhi olup iki tekkeyi tek elden idare etmiştir.

Bu tekkede 10 yıl şeyhlik yapan Mehmed Efendi vefatında dergahın haziresinde meyyit kapısı tarafında medfundur¹¹⁵⁹. Taşına "*Feyz-i Rabbani*" tarihi düşülen Mehmed Efendi'nin 17 dilimli Selamî tarikat başlıklı şahidesi şudur:

Selamî halifesi / Asitane şeyhi / Niksarî el-Hac / Mehmed bin Mehmed / Ruhiçün el-Fatiha / Tarihi "Feyz-i Rabbani" / 1153.

Vaktiyle etrafında sarılı olan demir parmaklık günümüzde kayıptır.

4. Kayserili Şeyh Ahmed Efendi'nin oğlu Şeyh Halil Efendi (v. 1214/1800). Halil Efendi Mehmed Efendi'nin vefatı ile üzerindeki cihetleri de alarak tüm cihetlerin (*meşihat, tevliyet imamet, hitabet, müezzinlik ve kayyımlik*) sahibi olmuştur¹¹⁶⁰. Altmış yıla yakın hayli

¹¹⁵⁵ Ayvansarayî, *Hadika*, 664; Haskan, *Üsküdar*, 1/311-312; Baha Tanman, "Selamî Ali Efendi Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/492.

¹¹⁵⁶ *BOA*, AE. SAMD. III. Nr. 230/22095. İlgili arşiv belgesinde sadece imamet ve hitabete değinilmiştir. Meşihatın tevcihine dair evraka henüz ulaşılammıştır.

¹¹⁵⁷ *BOA*, AE. SMHD. I. Nr. 192/14964. Her iki cihetinde vazifesi günlük 3'er akçedir.

¹¹⁵⁸ *CSRA*, no: 305.

¹¹⁵⁹ Vaktiyle etrafı demir şebekeli idi. *CSRA*, no: 305. Bugün yoktur.

¹¹⁶⁰ Tevliyet Niksarî Mehmed Efendi'ye geçti mi bilmiyoruz. Lakin Halil Efendi'nin babasının vefatı üzerine kaleme alınan müezzin-kayyımlik cihetlerine tevcihi ile neticelenecek arzı, mütevellî Hacı Mehmed bin Sefer Efendi kaleme almıştı. *BOA*, AE. SMHD. I. Nr. 192/14964.

Halil Efendi'nin ilk üç vazifesi selefi Niksarî Mehmed Efendi'nin vefatı ile başlamışsa da tevliyetinin ne zaman başladığı tespit edilememiştir. Tevliyete delil olarak kullandığımız en erken tarih Halil Efendi'nin cami haremindeki odaları rençberlere kiralaması üzerine yapılan şikayetten bahsedilen 3 Eylül 1763 (24 Safer 1177) tarihli belgedir. *BOA*, C. EV. Nr. 318/16159.

uzun süre şeyhlik yapan Halil Efendi vefatında hazireye defnedilmişse de mezar taşı günümüze gelememiştir¹¹⁶¹.

5. Şeyh Mehmed Raşid Efendi bin Hacı Ahmed (d. 1140/1727-8 – v. 25 Muharrem 1250/ 3 Haziran 1834). Şeyh Halil Efendi, vefatına yakın uhdesindeki vazifelerden¹¹⁶² Raşid Efendi lehine çekilmişti. Baba isimleri aynı olsa da (*Ahmed-Hacı Ahmed*) Raşid Efendi ile Halil Efendi'nin kardeş olduklarına dair sarih bir kayda tesadüf edilememiştir¹¹⁶³.

Raşid Efendi Celvetîliğin Haşimî kolunun müessisi Haşim Efendi'nin (v. 1783) halifesi olup, aynı zamanda Selamsız'daki diğer Selamî Ali Efendi Tekkesi'nin de şeyhidir. Raşid Efendi'nin meşihatı ile her iki tekkede Haşimî meşihatı temsil edilmiştir. Çalışmamızda kullandığımız 1259/1843 ve sonraki *Muharremiye Defterleri*'nde (no: 228) tekke onun adı ile anılmıştır. Bu tekkeyi 35 yıla yakın idare eden Raşid Efendi vefatında Selamsız'daki tekkesinin haziresine defnedilmiştir.

Çamlıca'yı çok seven ve bu sebeple sık sık gelen II. Mahmud'un (hd. 1808-1839) bölge halkının büyük rağbet gösterdiği tekkeye de gelip, ayinlere iştirak ettiğini, dönemin şeyhi İbrahim Efendi'nin bir takım akla ve dine muhalif vaazları neticesinde birçok kimseyi yoldan çıkarması üzerine 1810'da sürgün ettirdiğini kayıtlıdır¹¹⁶⁴. Bu kişi Acıbadem Selamî Tekkesi Şeyhi Hacı İbrahim Efendi bin Mustafa (v. 1232/1816-7) olmalıdır. Hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait *Topkapı Listesi*'nde (no: 1/37) “Çamlıca'ya karib Acıbadem Tekkesi Şeyhi İbrahim Efendi” kaydı İbrahim Efendi'nin her iki tekkede müşterek şeyhlik yapmış olma ihtimalini akla getirmektedir.

6. Raşid Efendi'nin torunu Şeyh Seyyid Hacı Mustafa Şerefeddin Efendi bin Abdullah (1221/1806-7 – 22 Ramazan 1271 / 8 Haziran 1855). Babası Şeyh Abdullah Efendi (v. 1275/1859) Selamsız'daki tekkenin şeyhlerindendir. Abdullah Efendi bu tekkedeki

---

¹¹⁶¹ Halil Efendi'nin tam olarak hangi tarihte vefat ettiğini bilmiyoruz. Arşivde yer alan iki beratta günlük 3'er akçe vazifeli müezzinlik, kayyımlık ve kandilcilik (*çerağî*) cihetlerinin ilk ikisinden 19 Ocak 1800'de (22 Şaban 1214), sonuncusundan da bir gün sonra 20 Ocak'ta (23 Şaban) Raşid Efendi lehine çekilecektir. Bu durumda vefatı 20 Ocak-24 Mayıs 1800 (23 Şaban-29 Zilhicce 1214) arası olmalıdır. *BOA*, AE. SSLM. III. Nr. 49/2912; C. EV. Nr. 104/5166. Mehmed Süreyya mezar taşı vardır, diyorsa da kitabesini nakletmez. A. mlf, *Sicill-i Osmani*, 2/230; ayrıca bkz. Haskan, *Üsküdar*, 1/312-313.

¹¹⁶² Bkz. bir önceki dipnot.

¹¹⁶³ İlgili beratlarda Raşid Efendi'nin babası “Hacı Ahmed” olarak ifade edilmişse de Halil Efendi'nin kardeşi olduğu açıkça ifade edilmemiştir. Raşid Efendi'nin (d. 1140/1727-8) Kayserili Şeyh Ahmed Efendi'nin (v. 1143/1730) oğlu olmasında tarihen bir engel yoktur. Bununla birlikte ne *Silsilename*'de ne de Revnakoğlu'nun notlarında (*CSRA*, no: 305) kardeşliğe dair herhangi bir ifade yer almamaktadır.

¹¹⁶⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/312.

vazifeleri üzerine hiç almadan (*ba'de'l-intikal kable't-tevcih*) gönüllü olarak (*hüsn-i rıza ve ihtiyarıyla*) oğlu Seyyid Mustafa Efendi'ye terk etmiştir¹¹⁶⁵.

Şerefeddin Efendi vefatına yakın herhangi bir yerden gelirinin olmadığı, tekkeye **emsali tekkeler gibi** münasip miktar yağ ve pirinç tayinatı talebi ile girişimde bulunmuştur. Sadaret makamı şeyhin *şayan-ı merhamet ve atıfet olduğu, usul ve nizamına tevfiikan icabının icrası* için meseleyi 20 Ocak 1855'te (1 Cemaziyelevvel 1271) Evkaf-ı Hümayun'a havale etmiştir¹¹⁶⁶.

Yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan alim, fazıl abid ve zahid¹¹⁶⁷ Mustafa Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. 17 dilimli Selamî tacı başlıklı mezar taşı kitabesi şudur:

Ya Hu / Hazret-i Selamî postnişini / Merhum ve mağfurun leh / es-Seyyid el-Hac Mustafa / Şerefeddin Efendi'nin / Ruhîçün Fatiha / Sene 22 Ramazan 1271.

Şerafeddin Efendi'nin eşi Emine Hanım da aynı hazirededir. Mezar taşı kitabesi şudur:

Ah mine'l-mevt / eş-Şeyh es-Seyyid Mustafa / Şerafeddin Efendi'nin / Halilesi Şerife Emine Saide / Bacı ruhiçün Fatiha. Sene 1286.

Mustafa Efendi'den (v. 22 Ramazan 1271 / 8 Haziran 1855) sonra meşihat iki oğluna müştereken tevcih edilmiştir: Büyük oğlu **(7.1.) Şeyh Ali Rıza Efendi** (1253/1837-8 – 22 Cemaziyelevvel 1332 / 18 Nisan 1914'ten evvel) ve **(7.2.) Şeyh Hafız Mehmed Nurullah Efendi** (1261/1845 – 28 Recep 1335 / 20 Mayıs 1917)¹¹⁶⁸. Meşihat babalarının vefatından sonra iki kardeşe dedeleri Selamsız Selamî Ali Efendi tekkesi Şeyhi **Abdullah Efendi'nin** (v. 1275/1859) niyabeti ile tevcih edilmiştir (1273/1856-7)¹¹⁶⁹.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* (no: 218)¹¹⁷⁰ tekkede Ali Rıza Efendi, ikinci şeyh (*şeyh-i sani*) Nurullah Efendi, 4'ü derviş, bir de muhtemelen misafir toplam 7 erkek ikametine yer verirken bu nüfus 1885'te aynı sayıda erkeğin yanında 6 kadın

¹¹⁶⁵ Elimizdeki vesika müezzin ve kayımlığın devrinden bahsediyorsa da yukarıda örnekleri görüldüğü üzere meşihat ve diğer cihetler de yakın zaman için devredilmiş olmalıdır. *BOA*, C. EV. Nr. 167/8320.

¹¹⁶⁶ *BOA*, A. MKT.NZD. 128/85. Arşivde devam evrakına tesadüf edilemediğinde sürecin akıbeti tespit edilememiştir.

¹¹⁶⁷ *CSRA*, no: 305.

¹¹⁶⁸ Meşihatın yarım hissesi Nurullah Efendi'ye ağabeyinin niyabetiyle 9 yaşında iken 29 Ocak 1856 (21 Cemaziyelevvel 1272) tarihinde tevcih edilecektir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1737/214.

Nurullah Efendi'nin doğum tarihinde küçük bir ihtilaf vardır. *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 218) hicri 1263; otobiyografisinde hicri 1261, rumi 1259'da doğduğunu söyler. Lakin kullandığını takvim çeviricide 1261 hicri ve rumi yılları bir biri ile nerede ise uyumludur. *İ.MFT. MSH. SAID*. Nr. 34/14.

¹¹⁶⁹ *İ.MFT. MSH. SAID*. Nr. 34/14.

¹¹⁷⁰ Galitekin, *Osmanlı*, 376.

toplam 10 şeklinde olacaktır¹¹⁷¹. Listeler her iki kardeşin birlikte ikametine yer veriyorsa da ikisi arasındaki ilişkinin hiç de iyi olmadığını, hatta meselenin yer yer adli boyutlara vardığını göreceğiz.

Kardeşler arasındaki soğukluğa dair ilk kayda 16 Temmuz 1898 (26 Safer 1316) tarihli Meclis-i Meşayih kararında tesadüf ediyoruz. Küçük kardeş Nurullah Efendi ağabeyini şikayet etmiş, Meclis de aralarındaki meselenin şahsi olduğuna hükmedip her ikisinin de uyarılmasına karar vermiştir¹¹⁷². Aralarındaki soğukluk Mayıs 1899 tarihlerinde camiden iki üç gün arayla üç adet seccadenin çalınması ile adli bir boyut kazanmıştır. Hırsızlık üzerine tahkikat başlatan Üsküdar Mutasarrıflığı birer ay arayla iki kardeş arasında nöbetleşe idare edilen¹¹⁷³ tekkede yaşanan bu hırsızlığın kendileri tarafından tertip edilmiş olduğuna kani olur ve soruşturmanın Adliye Nezareti'ne havalesini, ikili arasındaki soğukluğun giderilmesi için de Şeyhülislamlığın harekete geçmesini ister¹¹⁷⁴. Meclis de 7 Temmuz 1899 (17 Safer 1317) tarihli oturumunda karar için Adliye Nezareti'nin kararını beklemeyi uygun görür¹¹⁷⁵. Bu olayın akabinde arşivde Ali Rıza Efendi'nin vefatında kadar herhangi bir belgeye tesadüf etmiyoruz. İkili yeni bir karışıklığa mahal vermemek için şiddetle uyarılmış olmalıdır.

Müşterek de olsa 60 yıla yakın (17-76. yaş) hayli uzun bir meşihat süren Ali Rıza Efendi vefatında tekkenin ikinci şeyhi Ahmed Efendi'nin solunda ayak ucuna defnedilmiştir. Taşı yoktur¹¹⁷⁶.

Nihayet -muhtemelen- Nisan 1914'te (Cemaziyelevvel 1332) vefat eden ağabeyinden boşalan hisseye talip olan Nurullah Efendi için Meclis tarafından 1913 tarihli Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'nin 30 ve 31. maddeleri uyarınca imtihan yapılır. Nurullah

---

¹¹⁷¹ *Nüfus-ı Millî*, no: 239.

¹¹⁷² *MMA*, Defter/Sayfa no: 1773/64.

¹¹⁷³ Revnakoğlu'na göre cami-tekkenin imamet ve meşihat cihetleri için nöbet 15'er gündür. Hitabet ciheti ise sadece büyük kardeş olan Ali Rıza Efendi'nin uhdesinde kalmıştır. *CSRA*, no: 305.

¹¹⁷⁴ *BOA*, ZB. Nr. 350/65.

¹¹⁷⁵ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1773/100.

İlgili arşivlerde devam evrakına tesadüf edemememiz konunun bir şekilde kapatıldığı anlamına gelebilir. Nitekim sonraki belgeler iki kardeşin meşihatlarına devam ettiğini gösterecek.

¹¹⁷⁶ *CSRA*, no: 305. Ali Efendi'nin taşı olmadığından kesin vefat tarihi bilinmemektedir. *Silsilename* müellifi ilkin 1332 yazıp son rakamı silmiş, son rakamı boş bırakarak 133, fevt demiştir. Revnakoğlu ise bir yerde "88 yaşında rumi 1333 senesi yaz mevsiminde" vefat ettiğini söylerken bir başka yerde 1333 yazıp son rakamı 2 ile tashih etmiştir. Bununla birlikte bilinen en kesin tarihi meşihat hissesinin vefatı üzerine kardeşi Nureddin Efendi'ye tevcihi ile neticelenecek 22 Cemaziyelevvel 1332/18 Nisan 1914 tarihli meşihat imtihanıdır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1737/181. Revnakoğlu Şeyh Ali Rıza Efendi ile babası hacı Mustafa Şerafettin Efendi'nin halifeleri malum değildir, der. *CSRA*, no: 305.

Efendi bu sıralar yetmiş yaşına yaklaşmış, tedris ve telif ile meşgul ilim sahibi bir yaşlı kimsedir. Nihayet yapılan imtihanında (22 Cemaziyelevvel 1332/18 Nisan 1914) başarılı olan Nurullah Efendi'nin meşihatın diğer hissesine de sahip olması uygun görülür (25 Cemaziyelevvel 1332/21 Nisan 1914)¹¹⁷⁷.

Şeyh Hafız Mehmed Nurullah Efendi Kısıklı Mahalle mektebinde başladığı ilk eğitimine Yeni Valide ilk mektebinde Hafız Hasan Efendi'den Kur'an talimi ile diğer dini dersleri alarak devam etmiş, tahsilini tamamlaması akabinde hıfzını tamamlamıştır. Valide-i Atik dersiamlarından Mekkeli Hacı Mustafa Efendi'nin mücaz halifesinden olup (1301/1884), Üsküdarî meşhur Vildan Faik Efendi'nin de ders şerikidir. *Rumuzü'l-Hikem* sahibi Samipaşa'dan da *Mesnevi-i şerif* okumuştur. Altunizade Cami-i şerifinde Cuma vaizi idi. 70 yaşında iken vefat etmiş, babası Mustafa Şerefeddin Efendi'nin kabrine defnedilmiştir. Mezar taşı yoktur¹¹⁷⁸.

8. Rıza Efendi'nin oğlu Şeyh Mustafa İzzeddin Safi Efendi (Benli, 1288/1871-2 – 1940'tan sonra). Nurullah Efendi'nin vefatıyla postun iki varisi vardır. Bunlardan biri Ağabey Ali Rıza Efendi'nin oğlu Mustafa Efendi, diğeri de Nurullah Efendi'nin oğlu İbrahim Yaşar Efendi. Meclis'in yaptığı tahkikatta posta talip olsa da Yaşar Efendi'nin *iş u işretle me'luf süfihadan olarak dervişlikle alakası olmadığı* ortaya çıkmıştır. Mustafa Efendi ise *sulehadan ve hüsn-i siret ashabından* olup Celvetî halifesidir ve amcasının vefatı akabinde (Haziran 1917) önce vekaleten, 20 Eylül'de yapılan imtihanında başarılı olmasından ve dergahın Celvetî hulefasından bir başka talibinin de çıkmamasından naşi asaleten bu göreve tayini uygun görülmüştür. Buna rağmen Yaşar Efendi teberrukat-ı dergahı teslimle yanaşmayarak meşihat talebinde ısrarcı olmuşsa da Meclis talebine menfi cevap verip devir ve teslimi süratle yerine getirmesini ister (23 Muharrem 1336/8 Kasım 1917)¹¹⁷⁹. Yaşar Efendi nihayet tekkeyi terk ederek postu Mustafa Efendi'ye bırakır.

Mustafa Efendi 11 Kasım 1918 (11 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinde belirttiğine göre, tarikattaki intisabı ilkin babası Rıza Efendi'yedir. Mustafa Efendi'nin bir diğer hilafeti 30'lu yaşlarında 1902'de (1320) Beşiktaş'taki Neccarzade Dergahı Şeyhi merhum Şeyh Seyyid Mustafa Rızaeddin Efendi'dendir¹¹⁸⁰.

¹¹⁷⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/134, 176, 181, 214.

¹¹⁷⁸ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 34/14; CSRA, no: 305.

¹¹⁷⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/20, 27; Defter/Sayfa no: 1738/22; Defter/Sayfa no: 1755/6^a, 24^a. Yaşar Efendi itiraz edip tahliyenin durdurulmasını istemişse de talebi kabul edilmemiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1755/35^a, 35^b, 37^a, 44^a.

¹¹⁸⁰ Revnakoğlu "seyr-u süluku da ondandır" der. CSRA, no: 305.

Eğitimini sırası ile Üsküdar'da Kısıklı'da Kızlar Ağası Abdullah Ağa İbtidâî Mektebi, Üsküdar Merkez Mülkiye Rüştiyesi ve daha sonra da Üsküdar Mülkiye İdadisi'nde tamamlamış, bu okuldan 9 Haziran 1894'te (28 Mayıs 1310) mezun olmuş, akabinde Üsküdar Valide-i Atik dersiamlarından Sivasî Hoca Osman Nuri Efendi'nin tedris halkasına devam ederek Haziran 1909'da (Cemaziyelevvel 1327) icazetname almıştır. Otobiyografinin yazıldığı yıl (1918) Muhallefat-ı Umumiye Kassamlığı İkinci Sınıf Katipliği yapmaktadır.

Meşihatı 47 yaşında iken amcasının vefatından 4 ay sonra 18 Eylül 1917'de (1 Zilhicce 1335) başlamıştır¹¹⁸¹. Posta Hz. Hüdayî şeyhi Gülşen Efendi tarafından iclas edilmiştir. Kendisinden de hilafet aldığı gibi, ona da Selamiyye'den hilafet vermiştir¹¹⁸².

Mustafa Efendi aslında harap bir tekke devralmıştır. Nitekim tekke daha amcasının meşihatının son zamanlarında, 1915 tarihlerinde çok harap durumda iken 1917'de bir kış gecesi birdenbire yıkılmıştır. Tekkenin öteden beri cari olduğu gibi çarşamba günleri ile cuma ve pazartesi geceleri icra edilen Celvetî ayinleri artık (1918'ler) icra edilememektedir¹¹⁸³.

Mustafa Efendi'nin memuriyeti dergahın vakfiyesinde belirtilen taamiyesinin Evkaf tarafından kesilmesine neden olmuş, bunu geri alabilmek için 1920'li yılların başında denk gelen birçok girişimde bulunmuştur. Nihayet iş uzamamış, Meclis'in de müdahil olması ile kesilen taamiyenin iadesi için müspet kararlar çıkmıştır¹¹⁸⁴.

İzzeddin Efendi tekkenin son şeyhidir¹¹⁸⁵. İki halifesi tespit edilmiştir. Bunlar da: (i) Hüdayî Asitanesi son şeyhi Abidin Efendi'nin kayınbiraderi ve makam-ı pirin zakirlerinden Ahmet Cemaleddin Efendi ile (ii) Üsküdar Acıbadem Selamî Efendi Tekkesi son şeyhi Abdülhadi bin Şeyh Macid Efendi'dir¹¹⁸⁶.

1925'ten sonra Kanlıca'da ikamet etmeye başlayan İzzeddin Efendi 1940'ta İmrahor Camii imamlığından emekli olmuştur. Ne zaman vefat edip nereye defnedildiği tespit edilememiştir¹¹⁸⁷.

---

¹¹⁸¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/115-6.

¹¹⁸² CSRA, no: 305.

¹¹⁸³ Albayrak, *Son Devir*, 5/116. Revnakoğlu, İzzeddin Efendi'nin harabiyetine rağmen tekkenin meşrutahanesinin zemin katında icra-yı ayin eylemekte olduğunu yazar. CSRA, no: 305.

¹¹⁸⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/1^b, 3^a; 36^a; Defter/Sayfa no: 1745/98; Defter/Sayfa no: 1746/131.

¹¹⁸⁵ *1341 Defteri*, no: 171.

¹¹⁸⁶ CSRA, no: 305.

¹¹⁸⁷ Ailenin varislerinden Numan Benli, Benli Ailesi namına Uzunköprü'den kaleme aldığı 2 Haziran 1955 tarihli mektubunda aile mensuplarının vefatlarında hazireye defni için muhtemelen Revnakoğlu'na tavassutunu rica eden bir mektup kaleme almıştır. CSRA, no: 305.

Tekke Listelerine Göre Kısıklı Selamî Ali Tekkesi

Tesisinden itibaren nihayete kadar **Celvetî** kalan tekke kaynaklarda **Selamî** (*Dergehname*, no: 76), **Selamî Efendi** (*Topkapı*, no: 2/155, *Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 108, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî, İhsaiyat*, no: 171), **Şeyh Selamî** (*Rehber-i Tekâya*, no: 286), **Şeyh Selamî Efendi** (*Surname*, no: 186, *Mecmua-i Tekâya*, no: 207, *1341 Defteri*), **Selamî Ali Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 199, *Mecmua-i Cevami*, no: 108), **Hazret-i Selamî** (*Merakiz*, no: 209), **Fıstıklı** (*Silsilename*), Mehmed Raşid Efendi (*Muharremiye Defterleri*), **Şeyh Halil Efendi Tekkesi** (*Mecmua*, no: 46) olarak anılmış ayin günü de ittifakla **çarşamba** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*) olarak kayda geçmişse de, Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre, bu tekkede pazartesi ve cuma geceleri yatsı namazından sonra, çarşamba günleri de öğle namazından sonra haftada üç gün zikir yapılırdı (*CSRA*, no: 305).

Mimari Yapısı

1915 tarihlerinde çok harap durumda olan mescit/tevhidhane 1917 tarihinde yıkılmış, yerine yeni bir cami yapılmıştır. Tekkenin son şeyhi İzzeddin Efendi bu durumu tercüme-i halinde şöyle anlatır¹¹⁸⁸:

Dergah Celvetî tarikatından olarak öteden beri cari olduğu gibi çarşamba günleri ile cuma ve pazartesi geceleri Celvetî ayini icra edilmekte iken (Dergahın) mail-i inhidam (yıkılmaya hazır, yıkılmak üzere) bir halde harap olmasından dolayı bugün icra-yı ayin edilememektedir. Dergah ve Camiin imamet ve hitabet vazifeleri teamülen şeyh bulunanlara meşrut bulunmasına binaen uhdeme tevcih olunmuştur. **Elde mevcut vakfiye yoksa da müteallik dairesinde kayıtlı olması ihtimali vardır.**

Tekkenin 796 ada, 1 parseldeki ahşap meşrutası 1967'de satılmış, 1980'lerin sonunda da yıkılmıştır. Tevhidhanenin yerine şimdiki cami yapılmıştır¹¹⁸⁹.

Haziresi

Tekkenin, oldukça bakımlı durumdaki haziresinin merkezinde Şeyh Selamî Ali Efendi'nin kabri yer alır. Açık türbe haline getirilen kabir günümüzde İstanbul'da en çok ziyaret edilen makamlardandır. Hazire tekke şeyh, derviş ve muhipleri ile ailelerinden pek

¹¹⁸⁸ Albayrak, *Son Devir*, 5/115.

¹¹⁸⁹ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 113.

çok zevatı ağırlamaktadır. Hazirede Selamî Ali Efendi açık türbesinin baş tarafında, ayrıca namazgah yer almaktadır.

2.2.4.6. Selamsız, Şeyh Ali Selamî Efendi Tekkesi

Osmanlı döneminde kaynaklarında “Selamiye, Selamsız, Selamsız Tepesi, Tekkekapısı, Kocaçınar, Toygartepesi gibi adlarla anılan semtte, eski Solaksinan yeni Selamî Ali Mahallesi, eski Tekkeiçi Sokağı yeni Katibim Aziz Efendi Sokağı üzerinde, 134 ada, 15, 16, 18 parsellerde¹¹⁹⁰, Celvetîliğin Selamî kolunun müessisi Selamî Ali Efendi (v. 1692) tarafından 17. yüzyılın ikinci yarısında tesis edilmiş Celvetî tekkesidir¹¹⁹¹.

Selamî Ali Efendi'nin vakıflarına dair tespit edebildiğimiz ilk vakfiye 29 Temmuz 1675 (6 Cemaziyelevvel 1086) tarihlidir. Vâkıf “**muhavvata-i dahiliyesi [duvarla çevrili] beş bab tahtani oda ve bir sofa ve bir hammam ve iki bi'r-i ma ve zat-ı eşçar-ı müsmire ve gayr-i müsmire bağçeyi ve muhavvata-i hariciyesi iki bab çatma oda ve altlarında bir ahur ve bağçe ve bağı beş bi'r-i mayı müstemil mülk menzilini**” vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir¹¹⁹²:

- i. Tevliyet ve nezareti hayatta oldukça kendisine,
- ii. Vefatından sonra evladlarına,
- iii. Şayet hepsi kesilirse tekke halifelerinden akdem ve elyakına meşruta olacaktır.

Vâkıf 6 yıl sonra 26 Mayıs 1681 (8 Cemaziyelevvel 1092) tarihinde Yoros Kazası'na (Beykoz) tabi Çebni Karyesi'nde yer alan çiftlikte yer alan gayr-i menkullerini (hariciyesinde iki bab fevkanî oda ve bir sofa ve altında bir ahur ve bir samanlık ve samanlığa muttasıl bir bab fevkanî çatma oda ve altında ve anbar ve dahiliyesinde fevkanî bir bab kebîr oda ve bir bab sagîr oda ve bir çatma oda ve bir anbar ve altında bir ahur ve bir fırın ve bi'r-i ma ve eşçar-ı müsmire ve gayr-i müsmireyi müstemil bağçe ve bir bağ ve ana muttasıl harman yeri, ve yine karye-i mezbure hududu dahilinde vaki' lede'l-ahâlî ve'l-ciran ma'lumu'l-hudud tevabi' ve levahıkı ile bir göz ve yel değirmenini) bu tekkenin fukarasına vakfeder¹¹⁹³.

¹¹⁹⁰ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 113-4; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 206-7.

¹¹⁹¹ *1341 Defteri*, no: 172.

¹¹⁹² VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/139/7.

¹¹⁹³ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/199/16.

1341 Defteri'nde (no: 172, ufak farkla mükerreri no: 70) yer alan vakfiye özetinde 1092 (1681-2) tarihli vakfiyeye atıf yapılarak tekke müstemilatına yer verir:

“mahalle-i mezburede otuz hücreli bir zaviye-i Celvetiye ve cami-i şerif ve mekteb ve şadırvanın arkasında bir bab menzil bina ve bunları ve sair akaratını vakf iderek meşihatını ve cami-i mezburun

Vâkıfın tespit edebildiğimiz 22 Ekim 1685 (24 Zilkade 1096) tarihli son zeyl vakfiyesi ile daha evvel vakfettiği 3.500 esedi kuruşa 500 esedi kuruş daha ilave ederek:

i. Mevkufun onu on bir hesabı üzere *ala-vechi'l-helal istirbah ve istiğlal olunup*, gelirin öngörülen yerlere sarfını,

ii. Günlük 240 akçenin 180 akçesi müteveli ile tahsil olunub Toygartepesi'ndeki bu tekkesinde **hulefasından seccadenişin olanlara** aydan aya teslimini,

iii. Zaviyenin hücrelerinde meskun olanların beş vakit tarikat usulünce ibadet ile meşgul olmasını,

iv. mübarek gecelerde zikrile meşgul olan fukaranın yedirilip, giydirilmesini,

v. Cami, mektep, misafirhane, şadırvan ve çeşmenin su yolları ile tuvaletlerin tamirini,

vi. mektebe devam eden sıbyanın iaşesi ile kışın kömürlerinin alınmasını şart etmiştir¹¹⁹⁴.

Tespit edebildiğimiz bu vakfiyelerin asıllarında meşihatın intikaline dair bir şarta tesadüf edemedik. Aslı olmasa da 1925 tarihi *1341 Defteri*'nde Acıbadem Tekkesi'ne ait kayıta buradaki tekkenin vakfiye özetinde bir netlik var¹¹⁹⁵:

(...) derununda salât-i cum'a evkat-ı hamse ~~eda olunmak üzere~~ akîbinde Celvetiyye tariki üzere zikrullah icra olunmak üzere bir cami-i şerif ve *tarikat-ı Celvetiyye fukarası sakin olmak üzere* olur hücre bina ve vakf idüp imamet, hitabet, vaaz ve meşihat cihetleri evvelen nefsine **ba'dehu hulefasına** ~~meşrut bulunmuşdur~~ *şart eylemiştir*.

Her üç tekkedeki fiili durum da halifeye meşrut olduğunu göstermektedir.

Selamî Ali Efendi bu semte tekke ile birlikte, mektep, dükkan, hamam ve haneler inşa ederek bölgeyi şenlendirmiştir¹¹⁹⁶.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 145) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

---

va'ziyesiyle hitabet ve imametini ve menzil-i mezburun süknasını tarikat-ı Celvetiye ricalinden müstehak zevata şart itmiştir". Biz bu vakfiyenin aslına henüz ulaşabilmiş değiliz.

¹¹⁹⁴ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/73/1.

¹¹⁹⁵ *1341 Defteri*, no: 70.

¹¹⁹⁶ Ayvansarayî, *Hadika*, 649.

Vakfiyenin tesisinden iki yıl evvele ait bir istidada Selamî Ali Efendi'nin Toygartepede tekke meşrutası olan dükkan ve evlerde oturanların menzil akçesi ile sair vergilerin muaf olunması istenmiş, talepleri 16 Temmuz 1679'da (7 Cemaziyelahir 1090) uygun görülmüştür. *BOA*, AE. SMMD. IV. Nr. 9/912

1. Şeyh Seyyid Ali Fenayî Efendi Kütahyavî (v. 1158/1745-6). Selamî Ali Efendi'nin halifelerindendir. Celvetîliğin diğer bir şubesi Fenaîliğin müessisidir. 1714'te (1126) meşihatı terk ederek yakında (Pazarbaşı Mahallesi) inşa ettirdiği ve kendi adı ile de anılan tekkesine (Fenayî Ali Efendi, Yıldızlı Tekke) geçmiştir. Vefatında da kendi tesis ettiği tekkesindeki türbesine defnedilecektir.

2. Şeyh Mehmed Efendi bin Sunullah (v. 25 Safer 1133 / 26 Aralık 1720'den kısa süre önce). Fenayî Efendi meşihatı 1714'te terk etmişti. *Silsilename* müellifi ismine yer vermese de arşivdeki bir berat üçüncü sıradaki Şeyh Alaeddin Efendi'nin meşihatının Şeyh Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine 26 Aralık 1720 (25 Safer 1133) tarihinde tevcih edildiğini gösteriyor¹¹⁹⁷. Sunullah Efendi 6 yıl şeyhlik yapmıştır. Vefatında nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

3. Köstendilli Ali Alaeddin Efendi (1053-4/1643-4 – 1143/1730-1). Halvetî tarikatının önde gelen şeyhlerinden Ali Efendi bugün Bulgaristan'ın batısında yer alan Köstendil doğumludur¹¹⁹⁸. Memleketindeki ilim tahsilinin ardından Köstendil'in kuzeydoğusundaki Lofça'ya gitmiş, burada Halvetî-Ramazanî şeyhi Ali Lofçavî'ye (v. 1095/1683) intisap ederek hilafetine nail olmuştur.

Alaeddin Efendi İstanbul'a ilk gelişinde bir süre Yedikule civarında Hacı Evhad Tekkesi'nde şeyhlik yapmış, ardından memleketi Köstendil müftülüğüne tayin edilmiştir. Burada da bir tekke açarak aynı zamanda manevi irşada devam etmiştir. Hazretin İstanbul'a ikinci gelişi, Darussaade ağası Hacı Beşir Ağa'nın tavassutu, Sultan III. Ahmed'in iradesi üzerine bu tekkenin şeyhliğine tayini iledir¹¹⁹⁹.

Bu tekkede 10 yıl şeyhlik yapan Alaeddin Efendi, pek çok halife yetiştirmiştir. Bunlar arasında Halvetîliğin Ramazaniyye kolunun üç alt şubesi pîri Şeyh Nureddin Cerrahî (v.1133/1721), Şeyh Ahmed Raufî (v. 1170/1757) ve Sinobî Seyyid Mustafa Efendi (v. 1143/1730 veya 1166/1752) de yer almaktadır. Vefatında tekkenin haziresine defnedilen kabri zaman içinde açık bir türbeye dönüştürülmüştür. Etrafı bir duvarla çevrili olan türbenin duvarına, yeni yazı ile yazılmış şu mermer kitabe konmuştur:

---

¹¹⁹⁷ BOA, C. EV. Nr. 87/4338. Fermanın telif tarihi ise üç gün sonra 28 Safer'dir. Fermanın neşri ve tahlili için bkz. Ceyhan, "Köstendilli", 2/318-9.

¹¹⁹⁸ Hayatı, eserleri, halifeleri ve Halvetîlik içindeki konumu hakkında yetkin bir biyografi için bkz. Semih Ceyhan, *Üç Pirin Mürşidi* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015).

¹¹⁹⁹ İlgili fermanın yanında hazretin tayinden çok daha evvel Üsküdar'da ikamet ettiğinden bahseden konu hakkında diğer kaynakların verdiği bilgiler Ceyhan tarafından tahlil edilmiştir. *Üç Pirin Mürşidi*, 230-236.

Tarikat-i Halvetiyye 'den, hatemü'l-müctehidin / piri, Muhammed Nureddin-i Cerrahi Hazretlerinin / müşşid-i azizi, Köstendil müfti-i kibarı, ricalullahdan / Hazreti Şeyh Ali Alaaddin-i Halvetî / kuddise sırrahul baki 1143 (1730-31) ile haremi / Havva Bacı Hatun 1167 (Ağustos 1754), oğulları / Hazreti Şeyh Ömer-i Halvetî 1175 (1761-62) (k.s.) şerifleri için el-Fatiha”.

Türbe dahilinde Şeyh Ali Alaeddin Efendi'nin büyük taçlı şahidesi üzerindeki kitabesi şudur:

Hadimü'l-fukara eş-Şeyh Ali Halvetî el-ma'ruf / Köstendilî ruhiçün el-Fatiha Sene 1143.

Eşi Havva Hatun (v. 6 Zilkade 1167 /25 Ağustos 1754) da yanındadır:

Köstendilî Ali Efendi'nin / Zevcesi olan Havva Hatun'un / Ruhiçün Fatiha.

Sene 6 Zilkade 1167.

4. Pazarbaşı Şeyh Hacı Ömer Efendi (v. 1175/1761-2). Alaeddin Efendi'den sonra posta oturan Ömer Efendi otuz yıldan fazla şeyhlik yapacaktır. Vefatında Köstendilli Ali Efendi'nin kabrinin yanına defnedilen Ömer Efendi'nin kimin oğlu olduğu ne herhangi bir kaynakta yer almakta, ne de mezar taşında kaydedilmektedir. Haskan, herhangi bir kaynak vermeden Bandırmalızade Tekkesi Kurucu Şeyhi Yusuf Nizameddin Efendi'nin oğludur derken¹²⁰⁰, Ceylan Alaeddin Efendi'nin oğlu ve halifesi olduğunu ileri sürer¹²⁰¹. Ömer Efendi'nin mezar taşı şudur:

Hadimü'l-fukara el-Hac Şeyh Ömer Efendi-i / Halvetî ruhiçün Fatiha. 1175.

5. Ömer Efendi'nin oğlu Şeyh Salih Efendi (v. 3 Rebiulahir 1194/8 Nisan 1780). Yirmi yıla yakın şeyhlik yapan Salih Efendi vefatında Köstendilli Ali Efendi'nin açık türbesinin (sol) yanına defnedilmiştir.

6. Şeyh Hafız Mehmed Efendi (v. 15 Ramazan 1216 / 19 Ocak 1802). Mehmed Efendi aynı zamanda vakfın mütevellisidir¹²⁰². 1783 yılı başlarında tafsilatına yer verilmeyerek *hilaf-ı rıza ve mugayir-i şeriat-ı garra hâlât vukuundan hazer* etmesi hususunda Üsküdar Kadısı Abdülaziz tarafından uyarılmıştır (29 Rebiülevvel 1197 / 4 Mart 1783). Kadı'nın ilamı üzerinde Sultan I. Abdülhamid (hd. 1774-1789) tarafından tekrarı

¹²⁰⁰ Haskan, *Üsküdar*, 1/321.

¹²⁰¹ Ceyhan, *Üç Pirin Müşşidi*, 242.

¹²⁰² Mehmed Efendi mütevellî sıfatıyla vakfın vazifelerin tevcihlerinde imzası bulunmaktadır. Mesela: BOA, C. MF. Nr. 182/9084; C. EV. Nr. 185/9245; Nr. 262/13385.

durumunda cezasının gecikmeden verilmesi emredilmiştir (4 Rebiulahir 1197/9 Mart 1783)¹²⁰³.

Mehmed Efendi, yirmi yıldan fazla şeyhlik yapmış, vefatında Köstendilli Ali Efendi açık türbesinin yer aldığı hazire defnedilmiştir.

7. Şeyh İsmail Efendi (v. 8 Cemaziyelevvel 1227 / 20 Mayıs 1812). Celvetî pîri Aziz Mahmud Hüdayî'nin (v. 1628) halifelerinden Filibeli Şeyh İsmail Efendi'nin (v. 1642) neslindedir. Bir yıl gibi oldukça kısa süren meşihatının ardından vefatında Köstendilli Ali Efendi'nin açık türbesinin (sağ) yanına defnedilmiştir.

8. Şeyh Mehmed Raşid Efendi bin Hacı Ahmed (1140/1727-8 – 25 Muharrem 1250 / 3 Haziran 1834). Raşid Efendi, Haşimî kolunun müessisi Haşim Efendi'nin (v. 1783) halifesi olup, aynı zamanda Büyük Çamlıca'daki Selamî Tekkesi meşihatını da üstlenmiş, her iki tekkeyi tek elden idare etmiştir. Bu tekkede yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan Raşid Efendi vefatında caminin sağındaki hazireye defnedilmiştir.

9. Şeyh Mehmed Raşid Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Abdullah Efendi (1196/1781-2 – 10 Cemaziyelahir 1275 / 15 Ocak 1859). Raşid Efendi şeyhliğinin yanında tekkenin müteveli, imam, hatib, vaizidir de. Bu vazifeler vefatı üzerine büyük oğlu Abdullah Efendi'ye tevcihi Hüdayî Asitanesi Şeyhi Abdurrahman Nesib Efendi'nin (v. 1258/1842) arzı ve Şeyhülislam Mekkîzade Mustafa Asım Efendi'nin (hd. 1833 - 1846) işaretleri ile vefatından bir hafta sonra 10 Haziran 1834'te (2 Safer 1250) gerçekleşmiştir¹²⁰⁴.

Posta oturan Abdullah Efendi'nin ilk işi İstanbul Emtia Gümrüğü'nden günlük 50 akçeden başka bir tahsisi olmayan tekkesinin yetmeyen gelirini arttırmak olmuştur. Girişimi sonuç vermiş, 70 kuruş zam ile tekkenin tahsisatı 19 Ağustos 1834'te (16 Rebiulahir 1250) 120 kuruşa çıkarılmıştır¹²⁰⁵.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde tekke kısmen tamire muhtaç hale gelmiştir. Yapılan keşfinde tamirin **6.862 kuruşa** gerçekleştirileceği anlaşılmış ve fakat **vakfının**

---

¹²⁰³ ...*Taahhüdüne muğayir bir hareketi ve bir ferde ser-mu ta'addi ve eziyeti taraf-ı şer'a haber verilir ise bila tevakkuf iktiza eden te'dibi i'lam olunmak hususu tescil ve muktezasıyla 'amel olunmak için Üsküdar kadısı efendiye hitaben buyuruldu.*" BOA, AE. SABH. I. Nr. 212/14021; Özsaray, *Devlet-Tekke*, 201-2.

¹²⁰⁴ BOA, C. EV. Nr. 346/17552.

¹²⁰⁵ BOA, C. EV. Nr. 167/8323.

Abdullah Efendi'nin 15 yıl sonraki ikinci gelir artırma teşebbüsü ilki gibi netice vermeyecektir. BOA, A. MKT. Nr. 203/99 (14 Recep 1265 /5 Haziran 1849).

güçsüzlüğünden (bi-kudret) ötürü masrafın hazine tarafından karşılanması 19 Nisan 1847 (3 Cemaziyelevvel 1263) tarihli irade-i seniyye ile uygun görülmüştür¹²⁰⁶.

Yaklaşık 10 yıl sonraki belgeler gösteriyor ki, tamirat daha geniş kapsamlı olup tekke yeniden (*müceddeden*) inşa edilmiştir. Bu ihyaya ilişkin belgeye henüz ulaşamadı isek de sadece tefrişat için 13 bin küsürlük bütçeye ihtiyaç duyulması ihyanın muhtevasına dair bir fikir veriyor (24 Zilkade 1274/6 Temmuz 1858)¹²⁰⁷.

Meşihatı döneminde tekkesini yeniden ihyaya ve gelirlerinde bir artışa muvaffak olan Abdullah Efendi çeyrek asır şeyhlik yapmış, vefatında caminin sağındaki hazireye defnedilmiştir.

10. Şeyh Abdullah Efendi'nin oğlu **Şeyh Ahmed Muhtar Efendi** (1239/1823-4 – 9 Ramazan 1305 / 20 Mayıs 1888). Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* (no: 216) tekkede Muhtar Efendi'nin oğulları Naili Efendi (d. 1278/1861-2) ve Aziz Mahmud Efendi (d. 1282/1865-6) ile birlikte 3 erkeğin ikametini yer verirken¹²⁰⁸, tekke nüfusu kadınların dahil edildiği 188e'te 4 erkek ve 3 kadın toplam 7 kişidir¹²⁰⁹.

30 yıl şeyhlik yapan Muhtar Efendi, vefatında caminin sağındaki hazireye defnedilmiştir.

11. Muhtar Efendi'nin oğlu **Şeyh Aziz Mahmud Efendi** (1282/1865-6 – 6 Rebiülevvel 1339 / 17 Kasım 1920'den evvel). Babasının vefatı üzerine meşihatı uhdesine isteyen Aziz Efendi Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne müracaat etmiştir. Evkaf'ın Meclis-i Meşayih'e havale ettiği arzuhal Meclis'in, babasının vefatından 40 gün sonraki 30 Haziran 1888 (20 Şevval 1305) tarihli ictimasında değerlendirilmiş, asitane şeyhi Küçük Ruşen

---

¹²⁰⁶ BOA, A. DH. Nr. 144/7403.

¹²⁰⁷ Yazışmalardan anladığımızı göre bu masraflar cesametli vakıflardan olması hasebiyle ilerideki gelirlerinden mahsup edilmek üzere borç olarak kaydedilmektedir ve vakfın bu tefrişat masrafı ile borcu 89 bin kuruşa çıkmıştır. BOA, İ. MVL. Nr. 397/17287.

Bu 76 bin kuruş ihya parası mı, bunu şimdilik bilmiyoruz.

İleri tarihli vesikalarda da görüleceği üzere vakıf sürekli borç altındadır. Hemen yakın zamanda vakfın gayri menkullerinden olan civardaki evi sakinlerinin vefatı üzerine Hoca Mustafa Efendi'nin eşi Fatıma Hatun 5.000 kuruş muaccelle ile evi satın almıştır. Duruma müdahale eden Şeyh Abdullah Efendi, kaleme aldığı arzuhalinde tekkenin 90.000 kuruştan fazla borcu bulunduğu binaen rakamın arttırılmasını istemiştir. Sadaret de gereğini Evkaf'a iletmiştir (14 Cemaziyelevvel 1275 / 20 Aralık 1858; BOA, A. MKT. NZD. Nr. 272/24.

İlgili arşivde devam evrakına tesadüf edemediğimizden hadisenin nasıl neticelendiğini henüz tespit edemedik.

¹²⁰⁸ Galitekin, *Osmanlı*, 376.

¹²⁰⁹ *Nüfus-ı Millî*, no: 237.

Efendi (v. 1309/1891) tarafından *usulen* inha kılınması üzerine o sırada gayr-i reşid olan kardeşi Nail Efendi'yi idare ve iâşe etmek kaydıyla tevcihi uygun görülmüştür¹²¹⁰.

Aziz Efendi'nin meşihatı döneminde tekkede 1900'de küçük çaplı bir tamire başlanmıştır. Evkaf Nezareti yaptırdığı keşif sonucu ilk keşfi olan 8.276 kuruştan münakasa yoluyla (*lede'l-münakasa*) 1.776 kuruş indirilerek 6.500 kuruşa Fenerli Yani Kalfa'ya ihalesini uygun görmüştür¹²¹¹.

Sadır olan irade ile başlayan tamirin üzerinden 14 ay geçmiş, ilk keşfine dahil edilmeyen çerçeve demir parmaklık gibi kimi yerlerin de imara dahil edilmesi için Şeyh Aziz Efendi arzuhal kaleme almıştır. Bunun üzerine keşif heyeti bahsi geçen masraflar için 3.588 kuruş keşif masrafı çıkarmış, keşif bedeli evvelki münakasa nispetinde yapılan münakasa ile 2.816 kuruşa indirilmiştir. Vakfın bu tamirâtı gerçekleştirmek için Evkaf Hazinesi'nde mevcudu olmayıp, bilakis 65 bin küsür ipoteği (*ta'vizi*) olduğu anlaşılmıştır. Tamiratın noksan bırakılmasının caiz olmadığı raporu ile masrafların Hazine'den tesviyesine dair izin istenen Evkaf Nazırı'nın 28 Ocak 1902 (18 Şevval 1319) tarihli bu tezkiresi Şura-yı Devlet'in 17 Mart (7 Zilhicce) tarihli toplantısında aynen geçmiştir. Konu hakkında ilgili arşivde devam evrakına şimdilik tesadüf edilememişse de gerekli iradenin bu doğrultuda sadır olduğunu tahmin etmekteyiz¹²¹².

Üsküdar İcra Dairesi Başkatibi olan¹²¹³, yakışıklılığı ile dillere destan, katibim şarkısı ile ünü ülke sınırlarını aşmış Aziz Efendi 52 yıllık ömrünün sonunda tekkesinin haziresine defnedilmişse¹²¹⁴ de kabri günümüze gelmemiştir.

12. Aziz Efendi'nin küçük oğlu **Ahmed Sadî Efendi** (v. 1925'ten sonra). Aziz Efendi'nin vefatı üzerine harekete geçen Meclis-i Meşayih 1 Ocak 1921 (21 Rebiulahir 1339) tarihli ictimasında boş kalan meşihat, imamet ve hitabet cihetlerine **niyabeten** talib olanlar için bir müsabaka imtihanı açmaya karar verir. İlanının *Takvim-i Vekayi*'de

---

¹²¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/107. Aziz Efendi'nin resmi beratı 25 ay sonrası, 25 Temmuz 1890 (7 Zilhicce 1307) tarihlidir. MMA, Defter/Sayfa no: 1747/100.!

¹²¹¹ Tekke vakfının bu masrafı tesviyeye kadir olduğu ifade edilen nezaret tezkiresi 16 Ekim 1900'de (21 Cemaziyelahir 1318) izin için Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir. Şura-yı Devlet'in uygun gördüğü tezkire 1 Kasım'da (8 Recep) Sadrazam'a, oradan da 10 Kasım'da (17 Recep) Sultan'a arz edilmiş, nihayet 4 gün sonra da gerekli irade-i seniyye sadır olmuştur. BOA, ŞD. Nr. 152/64; İ. EV. Nr. 26/27; BEO. Nr. 1583/118698.

¹²¹² BOA, ŞD. Nr. 157/11; BEO. Nr. 1814/136037.

¹²¹³ <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/saraylar-kasirlar-koskler/47/katibim-aziz-mahmut-beyin-evi/855>, erişim 15.05.2021

¹²¹⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/320.

yayınlanması istenen imtihan 17 Ocak 1921 (1 Kanunisani 1327) tarihinde Meclis'te icra edilecektir¹²¹⁵.

17 Ocak'ta taliplerden **Şeyh Macid Efendi**'nin Selamî Ali Efendi silsilesinden olarak almış olduğu icazetin mütalaası ile Ahmed Cemal Efendi'nin de 22 Ocak'taki içtimada hazır bulunmasına karar verilmiştir¹²¹⁶.

Meclis'in 22 Ocak toplantısı icra edildi mi tespit edemedik. 24 Ocak tarihli toplantısında aynı zamanda Hüdayî Asitanesi ikinci imamı olan Hafız Zekeriya Efendi'nin dergahın imamet vazifesini *vekaleten* ifasına karar verilir¹²¹⁷. Macid Efendi'nin ismi bir şekilde listeden çıkarılmış anlaşılır¹²¹⁸. 21 Mart'taki toplantıda bu defa 28 Mart'ta icrası kararlaştırılan dergahın meşihat, imamet, hitabet ve va'izlik cihetleri için niyabet imtihanına Ahmed ve Zekeriya Efendiler davet edilir¹²¹⁹. Nihayet icra edilen imtihanda Zekeriya Efendi'nin ismi öne çıkar¹²²⁰. Bununla birlikte bir dergah idaresine iktidarı tebeyyün eden Ahmed Efendi küstürülmez ve 2 Nisan tarihli toplantıda şayet telebi devam ederse imtihan gerektirmeyen uygun bir dergaha yerleştirilmesinin uygun olduğuna karar verilir¹²²¹.

Zekeriyya Efendi Asitane şeyhi Gülşen Efendi'den icazetlidir. İcazet tarihi de ilk defa ilan edilen imtihan tarihinden 6 gün öncesine, 11 Ocak'a aittir¹²²². Kendisi aynı zamanda asitanede ikinci imam olduğundan buraya tayininde Gülşen Efendi'nin tavassutu olmuş olmalıdır. Nihayet Meclis 18 Nisan'da ehliyeti tebeyyün etmiş olan Hafız Zekeriya Efendi'nin küçük Ahmed Said Efendi'yi suri ve manevi tahsil ve terbiyesine itina göstermek, annesini evlenmediği sürece dergahta iskan ve iâşe ettirmek sureti ile niyabeten tayinini uygun görmüştür¹²²³.

---

¹²¹⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/194. Meclis'in bu vadideki ilk teşebbüsü 17 Kasım 1920 (6 Rebiülevvel 1339) ve 27 Aralık 1920 (16 Rebiulahir 1339) tarihlidir. MMA, Defter/Sayfa no: 1756/82^b, 89^b.

¹²¹⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/94^a.

¹²¹⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/95^b; Defter/Sayfa no: 1757/5^a.

¹²¹⁸ Halbuki Gülşen Efendi kendisi için bir arzuhal kaleme alınmıştı. MMA, Defter/Sayfa no: 1744/25. Meclis son olarak 5 Mart 1921'te (25 Cemaziyelahir 1339 / 5 Mart 1337) Macid Efendi'nin Meclis'e davetine karar vermiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1757/7^a.

¹²¹⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/10^b.

¹²²⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/12^b, 14^b.

¹²²¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/13^a.

¹²²² İcazetin tasdik tarihi ise 19 ay sonraya 10 Ekim 1922'ye (18 Safer 1341) aittir. MMA, Defter/Sayfa no: 1761/9^b.

¹²²³ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/100; Defter/Sayfa no: 1746/155.

Küçük yaşta posta oturduğu anlaşılan Ahmed Efendi tekkenin son şeyhidir¹²²⁴. Hakkında başka bir bilgiye henüz tesadüf edilememiştir.

Tekke Listelerine Göre Selamsız Tekkesi

Kısa bir müddet **Halvetî** kalıp tesis edildiği **Celvetîliğe** avdet eden tekkede aynı tarikatın sırasıyla Selamî, Fenaî ve Haşimî kolları/şubeleri temsil edilmiştir. Kaynaklarda **Selamî** (*Topkapı*, no: 1/76, *Hala Asitane-i Aliyye*, no: 144, *Hankâhname*, no: 97), **Selamî Efendi** (*Mecmua*, no: 7, *1341 Defteri*), **Şeyh Selamî** (*Taamiye Defteri*, no: 77), **Şeyh Selamî Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*), **Selamî Ali Efendi** (*Asitane-i Aliyye*, no: 125, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Cevami*, no: 106, *İhsaiyat*, no: 169), **Hazret-i Selamî** (*Merakiz*), **Hazret-i Selamî Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 194), **Ali Selamî Efendi Tekkesi** (*Silsilename*) olarak anılmış, ayin günü de ittifakla **pazartesi** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*, no: 277) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Bünyesinde cami, tekke ve derviş hücreleri, hamam ile diğer barınma unsurlarının yer aldığı tahmin edilen tesis, 28 Ağustos 1921'deki (15 Ağustos 1337) büyük Selamsız yangınında, 600 bina ile beraber yanmıştır¹²²⁵. Tekkenin camii yakın zaman önce yeniden inşa edilmiştir.

Haziresi

Tekkenin iki haziresi vardır. Caminin sağında yer alan taşlar sırasıyla şunlardır:

- (1). 10. şeyh Ahmed Muhtar Efendi (v. 9 Ramazan 1305/20 Mayıs 1888).
- (2). 8. şeyh Mehmed Raşid Efendi (v. 25 Muharrem 1250/ 3 Haziran 1834).
- (3). Tarih kısmı gömülü, Müşir Ahmed Paşa ağalarından Mehmed Ağa'nın kızı ....
- (4). Sadece ayak taşı olan bir hanım mezarı
- (5). 9. şeyh Abdullah Efendi'nin eşi Esmâ Hanım (v. 1 Zilkade 1264 / 29 Eylül 1848)
- (6). 9. şeyh Abdullah Efendi (v. 10 Cemaziyelahir 1275/ 15 Ocak 1859).

Camin kuzey tarafındaki haziresinde yer alan taşlar şunlardır:

Hazirede ayrıca bir de abdest teknesi vardır. Sultan III. Ahmed'in (1703-1730) kethüdası bir kadın 1725 (1138) tarihli hayratı olan teknenin kitabesi şudur:

---

¹²²⁴ 1341 Defteri, no: 172.

¹²²⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/319.

Ol müferrih Kethüda Kadın ı Sultan Ahmed'in Bu makam ve mevzu 'ı mamur idüb gör neyledi Bu ferah-efza mahallin seyr idüb abadını Saida hayr-ı müferrih lafzı tarih eyledi 1138.

2.2.4.7. Acıbadem, Selamî Ali Efendi Tekkesi

Selamî Ali Efendi Mahallesi, eski Acıbadem, yeni Fıstıkağacı olarak bilinen semtte, eski Selamsız yeni Gazi Caddesi ile Vakıf Sokağı'nın kavşağında, Celvetî şeyhi Selamî Ali Efendi (v. 1104/1692) tarafından 1685 (1096) yılında tesis Celvetî tekkesidir¹²²⁶.

Günümüze ulaşamayan bu tekke ilkin Ekmekçibaşı Sokağı'nın sağ tarafındaki sette eski tramvay deposunun yerinde idi. Tekkenin geniş arazisinin bir bölümüne 1911'den sonra bahsi geçen tramvay deposu ile Amerikan Kız Koleji inşa edilmiştir.

Tramvay arsasına bedel, Kuruçeşme'de, Selman-ı Pak Caddesi üzerinde bir arsa verilmiş, arsaya şimdiki Selamî Ali Efendi Camii inşa edilmiş (1965), bu cami de yakın zamanda yeniden yapılmıştır (Selamî Ali Fahreddin Tivnikli Camii, 2016). Deponun sağ tarafındaki sokağın 'Vakıf Sokağı' adını alması bundandır.

Tekkenin son şeyhlerinden Mehmed Macid Efendi bu durumu şöyle aktarıyor¹²²⁷:

(...) hükümetçe görülen lüzum üzerine Elektrik Tramvay Fabrikası inşasından dolayı [tekke] Üsküdar'da Atik Valide Sultan Camii civarına nakl [edilmiştir].

Acıbadem ismi şimdilerde daha meşhur olarak Üsküdar'ın başka bir bölgesi için kullanılmaktadır.

1. Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v, 115^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Selamî Ali Efendi (d. 1000/1591-2 – v. 1104 Safer /1692 Aralık).

2. Şeyh Ali Efendi (v. 16 Cemaziyelevvel 1115 / 26 Eylül 1703'ten kısa süre evvel). Muhyiddin Efendi, "Çamlıcalı Mehmed Efendi halifesidir. Celvetiyyeden", diyor. Bu yakınlardaki Çavuşderesi'nde tesis ettiği tekkesinde medfun Halvetî-Cihangirî şeyhi Çamlıcalı Mehmed Efendi (v. 1074/1664) midir? Tarihen mümkünse de aralarındaki ilişki aydınlatılamamıştır.

Ali Efendi'nin kesin vefat tarihini bilmiyoruz. Üsküdar Mutasarrıfı Hasan'ın 26 Eylül 1703 (16 Cemaziyelevvel 1115) tarihli arzında Acıbadem'deki aynı zamanda Selamî

¹²²⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/108.

¹²²⁷ Albayrak, *Son Devir*, 5/108

Ali Efendi Camii'nin de günlük 2 akçe vazifeli imamı Şeyh Ali Efendi'nin vefatıyla yerine kardeşi Şeyh İbrahim'in tayini talep edilmiştir. Üzerinde herhangi bir işlemin olmadığı bu arzdan¹²²⁸ 2 ay sonra bu defa kardeş İbrahim Efendi Selamî Efendi'nin bina eylediği **tekkede** kardeşinden boşalan vazifelere talip olmuştur. İlgili arzuhale 13 Kasım (4 Recep) tarihli derkenar düşen Şeyhülislam Paşmakçızade Seyyid Ali Efendi zaviyenin şeyhi olan Ali'nin vefat edip caminin imam ve hatibi olan arzuhal sahibi İbrahim'in meşihata da tevcihini uygun görmektedir. Nihayet usul olduğu üzere şeyhülislamın **işaretleri mucebince** meşihat tevcihi bir gün sonra gerçekleşmiştir¹²²⁹.

3. Ali Efendi'nin kardeşi Şeyh İbrahim Efendi (v. ?). İsmi yukarıda verdiğimiz beratlardan öğrendiğimiz İbrahim Efendi'nin ne zaman vefat ettiği tespit edilememiştir. Revnakoğlu sonraki şeyh Hamid Efendi'nin meşihatının 1725-1727 (1137-1139) arasında olduğunu söyler¹²³⁰. Bu durumda İbrahim Efendi'nin meşihata kardeşinin vefatından (1115/1703) Hamid Efendi'nin meşihatına kadar (1137/1725-6) yirmi yıldan fazla sürmüştür.

4. Bandırmalızade Şeyh Mehmed Hamid Efendi (1111/1699 – 1172/1758-9). İnadiye Tekkesi Kurucu Şeyhi Bandırmalızade Yusuf Efendi'nin (v. 1165/1752) büyük oğludur. Dedesine nispetle “Küçük Hamid Efendi” demekle maruftu. İsmail Hakkı Burselî (v. 1725) 1720'de (1132) Üsküdar'a geldiğinde kendisinden Celvetî icazeti almıştır¹²³¹. Meşihata 1725-1727 (1137-39) arasındır¹²³². Bu durumda meşihata hal-i hayatında terk ettiği anlaşılıyor. İlmiye mesleğine süluk eden Hamid Efendi sonraki hayatını bu gayeye sarf etmiş olmalıdır.

Hamid Efendi'nin meşihata terki (1139/1727) ardından tekkedeki vazifeleri oğlu Lütfullah Efendi'den iki torunu **(5.1.) Seyyid Mehmed Esad** (v. 29 Cemaziyelahir 1191/4 Ağustos 1777'den kısa süre evvel) ve **(5.2.) Seyyid Mehmed Kemaleddin** (v. Cemaziyelahir 1234 / Nisan 1819) Efendiler arasında müştereken taksim edilmiştir¹²³³.

---

¹²²⁸ Vazife 1 Ekim'de (20 Cemaziyevvel) tevcih edilmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 61/3024.

¹²²⁹ *BOA*, İE. EV. Nr. 69/7464.

¹²³⁰ *CSRA*, No: 294.

¹²³¹ *CSRA*, No: 294.

¹²³² *CSRA*, No: 294.

¹²³³ Esad Efendi'nin ismi *Tomar*'da kaydedilmemişken, Kemal Efendi için sehven “İbni's-şeyh Kemal Efendi” ifadesi kullanılmıştır. Kemal Efendi'nin babası kızı Şerife Hanım'ın babasının vefatı üzerine hazineye devredilen tahsisat üzerine kaleme aldığı arzuhalede açık bir şekilde yer almaktadır:

“Üsküdar'da Hüdayî Tekkesi civarında sakin Bandırmalızade pederim Şeyh Seyyid Mehmed Kemaleddin bin Seyyid Lütfullah (...)” *BOA*, C. ML. Nr. 334/13679. Kemaleddin Efendi'nin

Kardeşlere müştereken taksim edilen vazifeler günlük 1 akçe ile tevliyet, vazife-i muayyene ile zaviyedarlık ve meşihat, 6 akçe hitabet, 5 akçe ile imamet, 3'er akçe ile birinci ve ikinci müezzinlik, 4 akçe ile cabilik ve nihayet 3 akçe ile kayyım ve ferraşıktır. Bu vazifeler Esad Efendi'nin 4 Ağustos 1777 (29 Cemaziyelahir 1191) tarihinde vefatı üzerine vakfın nazırı Selamî Ali Efendi Asitanesi'nde şeyh olan Şeyh Mustafa Efendi'nin arzı ve Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi'nin (hd. 1776 - 1778) işaretleri ile kardeşi Mehmed Kemal Efendi'ye tevcih olunmuştur¹²³⁴.

Kardeşinin vefatı akabinde tekkesini tek başına sevk idare eden Kemal Efendi tüm bu vazifelerinden 29 Mart 1798'de (11 Şevval 1212) bilinmeyen bir sebeple ve fakat *hüsn-i rızası ve tayyib-i ihtiyarıyla* hak sahiplerinden İbrahim Efendi lehine feragat edecektir (*ferag ve kasr-ı yed*). Aynı zamanda Selamsız Tekkesi'nin de şeyhi olan Selamî Ali Efendi Vakfı'nın mütevellisi Hafız Mehmed Efendi'nin (v. 1216/ 1802) kaleme aldığı arzuhal Şeyhülislam Dürrîzade Mehmed Arif Efendi'nin (ikinci kez 1792 - 1798) işaretleri üzerine 5 Nisan'da (18 Şevval) tevcih gerçekleşecektir¹²³⁵.

Bu kadar çok vazife ve geliri tek elde toplamış olan Kemal Efendi'nin ilk dönemi iştirak ile 50 yıl, ardından tek başına 21 yıl olmak üzere yetmiş yıldan fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu sürenin çocuk yaşta başlayıp, önemli bir bölümünün ağabeyinin gölgesinde geçtiğini tahmin etmekteyiz. Kemal Efendi bu vazifelerini yaşlılık sebebi ile devretmiş olmalıdır.

6. Şeyh Hacı İbrahim Efendi bin Mustafa (v. 1232/1816-7). İbrahim Efendi, yakındaki diğer Selamî Tekkesi Şeyhi olan Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine (v. 1216/1802) hayatında kendisine tahsis edilmiş olup vefatı ile boş kalan Anbar-ı Amire'den günlük arpa ve samana talip olmuş, talebi de yerinde bulunarak, merhumun vefat ettiği gün (15 Ramazan 1216/19 Ocak 1802) tahsis gerçekleşmiştir¹²³⁶.

Çamlıca'yı çok seven ve sık sık ziyaret eden Sultan II. Mahmud'un (hd. 1808-1839) bu teveccühü üst düzey devlet ricalinin semte rağbetini arttırmış, yeni yapılan köşkler ile bölge şenlenmiştir. Semtte oturanların çoğu Selamî Ali Efendi Tekkesi'ne gelir, ayinlere

---

vefatına dair verdiğimiz tarihi, belgeye düşülen en erken tarihli (29 Cemaziyelahir 1234 / 25 Nisan 1819) derkenardan aldık.

¹²³⁴ VGMA, Defter/Sayfa no: 260/118.

Arzın sahibi olan vakfın nazırı Selamî Ali Efendi Asitanesi şeyhi Mustafa Efendi'nin ismine Hüdayî Asitanesi dahil diğer Selamsız ve Kısıklı Selamî tekkelerinde tesadüf edemedik.

¹²³⁵ BOA, C. EV. Nr. 262/13385.

¹²³⁶ BOA, C. EV. Nr. 77/3843.

iştirak edermiş, O zaman tekkenin şeyhi olan İbrahim Efendi'nin bir takım dine ve akla aykırı şeyler söylemesi padişahın kulağına gitmiş. Nihayet Çamlıca'ya çıktığı bir gün dergahın önünde birçok kadın arabalarının, konak ve kira atlarının toplanmış olduğunu görünce İbrahim Efendi'yi derhal sürgüne göndermiş. Yazara göre bu olay 1810 tarihinde meydana gelmiştir¹²³⁷. *Silsilename* (no: 154) ve diğer kaynaklarda bu tarihlerde Kısıklı Selamî Tekkesi'nde İbrahim Efendi isminde bir şeyhe tesadüf etmiyorsak da hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait *Topkapı Listesi*'nde (no: 1/37) "Çamlıca'ya karib Acıbadem Tekkesi Şeyhi İbrahim Efendi" kaydı da gösteriyor ki, İbrahim Efendi her iki tekkede müşterek şeyhlik yapmış olmalıdır. Yani olayın kahramanı olan İbrahim Efendi Acıbadem Tekkesi Şeyhi İbrahim Efendi olmalıdır. Her ne kadar sürgün olmuşsa da affedilmiş olmalıdır.

Tomar'ın ifadesiyle **Göynüklü İbrahim Dede**'nin meşihati yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

8. Mevlevî Şeyh İbrahim Dede (v. 1238/1822-3). Tekke bu dönemde kısa süreliğine Mevlevîliğe hizmet etmiş olmalıdır. Bu arada *Tomar*'ın haklarında isimlerinden başka bilgi vermeden, müstakil olarak verdiği her iki şeyhi 'Dede' olarak anması ilginç bir noktadır. Selefî İbrahim Efendi'nin vefatı akabinde 6 yıl kadar şeyhlik yaptığı anlaşılan İbrahim Dede vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

9. Şeyh Hafız Mehmed Emin Efendi (v. 1 Cemaziyelahir 1257 / 21 Temmuz 1841). Meşihati muhtemelen küçük olmasından ötürü Mehmed Hilmi Efendi'nin isminde birinin vekilliği ile başlamıştır (1250/1834 tarihli *Surname*, no: 7). Meşihati döneminde tekkenin devam ede gelen tayinatının dervişlere yetmediğinden bahisle taamiyeye günlük 2 vukiyye koyun eti ilave edilmiştir¹²³⁸.

Yirmi yıla yakın şeyhlik yapan Emin Efendi vefatında Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. 8. Ada, D bölümünde Duvardibi mevkiinde, su terazisi yakınında, Ayşe Hatun Çeşmesi'nin sol tarafında ve mezarlık duvarının hemen arkasındadır. Celvetî sikkeli şahidesi şudur¹²³⁹:

*Kutbularifin Aziz Mahmud Hüdayî Hazretlerinin / Hankâh-ı alileri hatibi
ve Acıbadem Tekkesi / şeyhi eş-Şeyh es-Seyyid el-Hac Hafız Mehmed /
Efendi. Gurre-i Cemaziyelahir 1257.*

¹²³⁷ Haskan, *Üsküdar*, 1/312.

¹²³⁸ Hatt-ı hümayunun tahmini tarihi 6 Nisan 1837'dir (29 Zilhicce 1252). *BOA*, HAT. Nr. 553/27322, C. EV. Nr. 300/15262. Ayrıca bkz. *CSRA*, no: 79.

¹²³⁹ Haskan, *Üsküdar*, 1/397, 2/831.

10. Mehmed Hilmi Efendi (v. 1275/1858-9 – ?). Vekil şeyhlik yapan Hilmi Efendi, Emin Efendi'nin vefatından sonra asaleten şeyhliğe başlamıştır¹²⁴⁰. Muhyiddin Efendi sıradaki şeyh için “İbnu’ş-şeyh... v. 1275” dediği ile izahı tam mümkün olmasa da Hilmi Efendi’yi kastettiğini düşünüyoruz. Vefat tarihi de Hilmi Efendi’ye ait olmalıdır.

11. Hilmi Efendi'nin oğlu Hafız Hacı Ahmed Muhtar Efendi (1249/1837-8 – 17 Muharrem 1314 / 28 Haziran 1896; Pazar). Altunizade Camii imamıdır. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* (no: 217)¹²⁴¹ tekkede sadece Ahmed Efendi'nin ikametine yer vermektedir ki, *Tomar*'da erkek çocuksuz (*bila-veled*) vefat ettiğinin ifade edilmesini anlamı budur. Yine meşihatı döneminde 1885 tarihinde tekke nüfusu 2 erkek ile 1 kadından oluştuğu kaydedilmiştir¹²⁴². Bu durumda tekkede ikamet eden diğer erkek kendinden sonra posta geçecek olan yeğeni Mehmed Macid (Abdülmacid) Efendi (d. 1296/1878-9) olmalıdır¹²⁴³.

Muhtar Efendi 1891-1893 (1308-1310) yılları arasında tekkeyi ihya etmiş, tekkesi de mevlid-i şerif kıraatı ile açılmıştır¹²⁴⁴.

Yarım asra yakın şeyhlik yapan Ahmed Efendi vefatında görev yaptığı Altunizade Camii haziresine defnedilmiştir. Kitabesi şudur:

*Tarikat-i aliyeye-i Celvetiyye / Meşayihinden Altunizade Cami-i / Şerifi
imam-ı evveli es-Seyyid / el-Hac Ahmed Muhtar Efendi 1314*

12. Muhtar Efendi'nin yeğeni Hafız Şeyh Mehmed Macid (Abdülmacid) Efendi bin Ahmed Şevket (1296/1878-9 – 1918'den sonra). Ahmed Efendi'nin vefatının ardından boş kalan meşihatın başta Celvetî olmak üzere pek çok tarikattan talibi olmuştur. Bunlar da Celvetî halifelerinden Yahya Necib, Abdurrahman Aziz ve Hafız Mehmed Tevfik Mehmed Ali, Kısıklı Selamî Tekkesi şeyhleri Mehmed Nurullah ve Ali Rıza kardeşler, adı geçen Rıza Efendi'nin oğlu Mustafa İzzeddin, Üsküdar dersiamlarından Faik Vildan, Nakşî halifelerinden Mehmed Emin ve Kadirî halifelerinden Abdüllatif Efendilerdir. Bunlardan

---

¹²⁴⁰ 1277/1860 tarihli *Muharremiye Defteri*, no: 210: “Ba-tahvil-i Mehmed Hilmi şeyh-i tekke-i m[e]zbur an yed-i Yusuf ketebe-i Varidat”.

¹²⁴¹ Galitekin, *Osmanlı*, 376.

¹²⁴² *Nüfus-ı Millî*, no: 238.

¹²⁴³ Sandıkçı Tekkesi şeyhi Şevket Efendi'nin (v. 1300/1883) *Vuku'at-ı Tekaya*'sında (vr. 16^b) Valide Camisi'nde görevli Kasapzade ile Selamî Tekkesi şeyhi Muhtar Efendi'nin çocuklarının sünnet düğünlerinde ne ellerinde mazhar olan bir grup tarafından dolaştırıldığı kayıtlıdır. Tören 21 Eylül 1874 (10 Şaban 1291; 9 Ağustos -Eylül olacak- 1290) Pazartesi günü icra edilmiştir. Bu durumda bu kişi Muhtar Efendi'nin vefat eden oğlu olmalıdır. Varol, *Tekkede Zaman*, 214.

¹²⁴⁴ CSRA, no: 79. Sonraki şeyh Macid Efendi ihyanın 1309'da yapıldığını söyler. Albayrak, *Son Devir*, 5/108.

Hız. Hüdâyî Asitanesi Şeyhi Şahabeddin Efendi'nin dervişı olup meşihata layık olduğuna dair *inhası* üzerine yapılan imtihanında da başarı gösteren Macid (Abdülmacid) Efendi'ni tayini, merhumun (Muhtar Efendi'nin) ailesinin perişan olmaktan koruma şartıyla 25 Temmuz 1896 (14 Safer 1314) tarihinde Meclis-i Meşayih'çe uygun görülmüştür¹²⁴⁵.

Taliplerden Mustafa İzzeddin Efendi yapılan tevcihin *yolsuz olduğundan bahisle* kendisine tevcihte ısrar eder. Meclis de 13 Ağustos 1898 (25 Rebiulevvel 1316) tarihli cevabi incelemesinde **tevcihin Celvetî dergahlarının Hız. Hüdâyî Asitanesi Şeyhinin inhasına meşrut bulunması yönündeki ferman mucebince**, tevcihin imtihanla yapıldığı, meselenin Mahkeme-i Teftiş tarafından muhakeme edilerek iddiaların uydurma (*vahi ve bi-esas*) olduğu yönünde karar verdiğini hatırlatılarak yaptığı tevcihin yerindeliliğine vurgu yapar¹²⁴⁶.

Fatih Sultan Mehmet Camii dersiamlarından Ayvacıklı Ahmed Şevket Efendi oğlu olan Macid Efendi Kısıklı İbtidai Mektebi'nde hıfzını tamamlamış, Altunizade Rüştiyesi'nde şart olan dersleri okumuş, ardından Fatih Medresesi'ne kaydolarak caminin ikinci imamı müderris **Gelibolulu İbrahim Efendi** merhumdan *Molla Cami*'ye kadar Arapça okumuştur. Modern eğitimden ziyade geleneksel tarzda eğitim almıştır.

Celvetîlik yolunda icazetini Devatî Mustafa Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Talib Efendi'den (v. 1337/1918-9) almış¹²⁴⁷, dayısı Şeyh Ahmed Muhtar Efendi'ye intisap ederek 10 sene kadar hizmet etmiştir. Onun vefatı ile posta oturmuştur¹²⁴⁸.

Birinci dünya savaşı sırasında seferberlikte silah altına alınan Macid Efendi'nin yerine, Fenayî Dergahı Şeyhi İhsan Efendi vekil olarak tayin edilmiştir (22 Rebiulahir 1333 / 24 Şubat 1330 / 9 Mart 1915)¹²⁴⁹.

Macid Efendi henüz seferberlikte iken Şeyhülislam Hayri Efendi'nin (v. 1921) evkaf nazırlığı zamanında (Ocak 1913-Mayıs 1916) Nezaret'çe tekkenin yeri depo yapımı için

¹²⁴⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/311.

¹²⁴⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/67.

Tomar'ın ifadesine göre, Ahmed Efendi'nin vefatından sonra diğer Selamî tekkeleri (Selamız ve Kısıklı) şeyhleri bu tekkeyi de idareleri altına almak için teşebbüste bulunmuşlardır. Bunlar Selamî Ali Efendi neslinden olmadıkları gibi Selamî halifesi dahi değildirler. Hatta ellerinde Celvetî icazetleri dahi bulunmamaktadır. Bunların yerine meşihatın önceki şeyhin akrabalarından Macid Efendi'ye tevcihi Kasidecizade sudurdan (Kazasker Süleyman Sırrı Efendi, olmalı) Süleyman Sırrı Efendi'nin arabuluculuğu ile gerçekleşmiştir.

¹²⁴⁷ Muhyiddin Efendi, asitane şeyhinin halifesidir, der.

¹²⁴⁸ Dayısının vefatından (17 Muharrem 1314/28 Haziran 1896) bir ay kadar sonra (14 Safer 1314/25 Temmuz 1896) Meclis'çe tayin edilen Macid Efendi, otobiyografisinde meşihatın uhdesine yaklaşık 30 ay sonra Şubat 1899'da (Şevval 1316) tarihinde tevcih edildiğini söylemesi resmi işlemlerin tamamlanma süresine işaret ediyor olmalıdır. Albayrak, *Son devir*, 5/108.

¹²⁴⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/164.

tramvay idaresine verilmiştir. Tahsisin ardından tekke de 1916'da (1334) büyük bir yangın geçirerek kül olacaktır¹²⁵⁰.

1918 yılı sonları vazifesini tamamlayıp sağ salim evine dönen¹²⁵¹ Macid Efendi Evkaf'ın satış nakil mukabili verdiği Valide Atik Mahallesi'ndeki evini tekke haline getirmek için hemen girişimde bulunmuş (21 Rebiulevvel 1337 / 24 Kanunievvel 1334 / 24 Aralık 1918)¹²⁵², ecdadının kemiklerini buraya nakletmiştir¹²⁵³.

Daimi memuriyeti olmayıp bir müddet Telgraf ve Posta Nezareti Üsküdar Şubesi'nde çalışan Macid Efendi yeni tekkesinde meşihatına devam ederken tamamladığı otobiyografisinde (20 Safer 1337 / 25 Teşrinisani 1334 / 25 Kasım 1918) halifesinin olmayıp, 14 muhibban ve müntesibi olduğunu yazar¹²⁵⁴.

Macid Efendi'nin tekkeyi taşıdığı evi ve kendisinin ne zaman, nerede vefat ettiği tespit edilememiştir.

13. Macid Efendi'nin oğlu Abdülhadi Efendi (v. 1955). Tekkenin tespit edilebilen son şeyhidir¹²⁵⁵. Abdülhadi Efendi'nin hilafeti Kısıklı'daki Selamî Tekkesi son şeyhi Mustafa İzzeddin Efendi'dendir.

Meşihatı devralmasından kısa bir süre sonra tekkeler sedd olunmuştur. Devlet memuru olan Abdülhadi Efendi Gümüşhane'de, son olarak da Kozan'da kadastro tapu müdürü idi. 1955 yazında son görev yerinde iken vefat etti¹²⁵⁶.

Tekke Listelerine Göre Acıbadem Tekkesi

Kaynaklarda, eski adları ile **Hayratlı/Hayranlı Mezarı**'nda (*Muharremiye Defterleri, Hankâhname*, no: 59), **Selamsız**'da (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 145), **Acıbadem**'de (*Asitane-i Aliyye*, no: 52), **Selamî Mahallesi**'nde (*Nüfus Vukuatı Defteri*), **Şücağa Mescidi** kurbünde (*Tomar*), **Tekkekapsı**'nda (*Rehber-i Tekâya*, no: 279) tesis edildiği ifade edilen **Selamî Efendi** (*1341 Defteri*), **Selamî Ali Efendi** (*Asitane-i Aliyye, Mecmua-i Cevami*, no: 107), **Şeyh Selamî** (*Rehber-i Tekâya*), **Acıbadem Tekkesi**'nin

¹²⁵⁰ CSRA, no: 79.

¹²⁵¹ Meclis'in vekaletin bitmesi için İstanbul Evkaf Müdürlüğü'ne yazı yazılmasına karar verdiği 23 Aralık 1918 (19 Rebiulevvel 1337 / 23 Kanunievvel 1334) tarihli kararı için bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1738/5.

¹²⁵² MMA, Defter/Sayfa no: 1755/13^a (21 Rebiulevvel 1337 / 24 Kanunievvel 1334 / 24 Aralık 1918); Defter/Sayfa no: 1739/7 (24 Rebiulevvel 1337 / 28 Kanunievvel 1334 / 28 Aralık 1918).

¹²⁵³ CSRA, no: 79.

¹²⁵⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/107-8.

¹²⁵⁵ *1341 Defteri*, no: 70, 173.

¹²⁵⁶ CSRA, no: 79.

(*Muharremiye Defterleri, Topkapı*, no: 1/37, *Hala Asitane-i Aliyye, Surname, Hankâhname, Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Dergehname*, no: 2, *Mecmua-i Tekâya*, no: 67, *Taamiye Defteri*, no: 81, *Tomar, Mecmua*, no: 8, *İhsaiyat*, no: 170, *Merakiz*) ayın günü ise, Macid Efendi'nin tercüme-i halinde de belirttiği gibi **cumartesi** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Tekâya; Mecmua-i Cevami*'de pazar, *Rehber-i Tekâya*'da pazartesi olarak sehven kaydedildiği açıktır) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

17. yüzyılın ikinci yarısında tesis edilen tekke geçirdiği tamirler ile 20. yüzyılın başlarına kadar gelebilmiş, aynı yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar-Kısıklı tramvaylarına depo yapılması için devredilmiş, kendisi Üsküdar'da Valide-i atik Camii civarında bir eve taşınmıştır. Tekkenin geniş arazisinde yapımı 1911-1928 arasında tamamlanan tramvay deposu ile Amerikan kolejine yer almaktadır. Daha sonra İETT garajı olarak kullanılan depo 2011 yılında Üsküdar Belediyesi'ne tahsis edilerek Kültür Merkezi ve Ulaşım Müzesi olarak hizmet vermektedir.

2.2.4.8. Fenayî Tekkesi (Yaldızlı Tekke)

Eski Pazarbaşı yeni Valide-i Atik Mahallesi, Boybey Sokak, 175 ada, 50 parselde¹²⁵⁷, Çavuşbaşı (Seyyid Ahmed Paşa) Sıbyan Mektebi'nin karşısında yer alan cami-tekke, Celvetiliğin Fenayî şubesinin müessisi Kütahyalı Şeyh Seyyid Fenayî Ali Efendi (v. 1158/1745) tarafından 1714 (1126) yılında inşa edilmiştir. Bani Ali Efendi'nin 19 Eylül 1714 (10 Ramazan 1126) tarihli vakfiyesi ile tesis edilen tekke¹²⁵⁸ bir tevhidhane, fevkanî ve tahtanî dört oda, iki sofa, bir selamlık dairesi, fevkanî dört oda, bir sofa, bir hela, tahtanî üç oda, bir sofa, bir hela, bir kuyu, bir matbah, bir bodrum, müştemil hamam dairesi, bir kuyu bir havuzlu bahçe, türbe, kuyu, sarnıç, bir oda, bir frenk tulumbalı kuyu, bir şadırvan ve iki göz heladan ibaret idi¹²⁵⁹.

Şeyhleri

Tekkenin, *Silsilename* (no: 37), *Tomar* (v. 34^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Seyyid Ali Fenayî Efendi bin Hüseyin (v. 1158/1745). Ali Efendi Kütahyalıdır. Hayatının ilk dönemi hakkında bilgimiz yok. İstanbul'a medrese eğitimi almak için gelmiş olmalıdır. Tasavvuf yolunda Hz. Hüdayî Asitanesi şeyhlerinden adaşı Selamî Ali

¹²⁵⁷ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 60; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 237.

¹²⁵⁸ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/126/6; Defter/Sayfa no: 506/215.

¹²⁵⁹ *Vakıf Sicil Defteri*, 6'dan aktaran Ekimci, *Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası*, 377.

Efendi'ye (v. 1104/1692) intisap etmiş, ardından Manisa'ya hicret ederek orada cami, tekke inşa edip bir de kuyu kazdırmıştır¹²⁶⁰.

Ali Efendi şeyhi Selamî Ali Efendi'nin vefatı üzerine (1104/1692) İstanbul'a gelir ve şeyhinin tesis ettiği üç tekkeden Tekkekapısı'ndaki Selamsız Tekkesi'nde ilk postnişin olarak meşihata oturur. Bu tekkedeki meşihatı sırasında Baltacı Mehmed Paşa idaresindeki Prut Seferi'ne (1711) müritleri ile "ordu şeyhi" olarak iştirak etmiştir. Bu hizmetinden ötürü taşıdığı bayrağı vefatında sandukası üzerine örtülecek, sancak da baş ucuna dikilecektir¹²⁶¹.

Ali Efendi bu tekkedeki yirmi yıldan fazla süren irşadı akabinde 1714'te (1126) meşihatı Şeyh Mehmed Efendi'ye (v. 1133/1720) terk ederek¹²⁶² buraya gelir ve tekkesini inşa eder¹²⁶³.

Ali Efendi -kurucu şeyh dahi olsa- halihazırda bir tekkede meşihat ile yetinmeyerek, kendisine müstakil bir tekke kurmayı seçmiştir. Meşrebinin kendisinden sonra Celvetiyye içinde adıyla anılacak bir kola (Fenaiyye) dönüşecek olması da gösteriyor ki, tarikatta birtakım içtihatlar niyet etmiş, bu iş için de müstakil bir tekke tesisine cesaret etmiştir.

Ali Efendi'nin tekkesi için inşası 10 yıl evvel tamamlanan (1116/1704) Çavuşbaşı Sıbyan Mektebi'nin karşısını tercih etmesi bir tesadüf müdür, bunu şimdilik bilmiyor. Bir kadı-şeyhin (Hz. Hüdayî) tesis ettiği yolda, yine bir kadı-şeyhten (Hz. Selamî) icazet alan biri için mektep ve medreseye (Atik Valide Medresesi) yakın olmak tercih edilecek bir husustur.

Ali Efendi inşayı tamamladığı yılın sonlarında 19 Eylül 1714'te (10 Ramazan 1126) bir de vakıf tesis eder¹²⁶⁴. Tesis edildiği yıl mülk arsası üzerinde tekke yanında yedi bab hücre, bir bab mutfak, bir su kuyusu, tekke avlusuna bitişik meyveli-meyvesiz ağaçlı bahçeyi vakfedip şöyle şart eylemiştir:

---

¹²⁶⁰ Bu intisap Selamî Ali Efendi'nin Mehmed Talib Efendi'nin (v. 1090/1679) vefatı ile posta oturduğu hesaba katılırsa 1679-1692 (1090-1104) yılları arasında olmalıdır. İntisabın hemen akabinde Manisa'ya gitmiş olsa, orada en çok 12-13 yıl kalmış demektir.

¹²⁶¹ Ayvansarayî, *Hadika*, 631.

¹²⁶² *Hadika*'da kime terk edildiği geçmiyor. *Silsilename*'de (no: 145) sıradaki şeyh Köstendilli Ali Alaeddin Efendi'dir (v. 1143/1730-1). Lakin *BOA*'da tesadüf ettiğimiz bir belge meşihatın Şeyh Mehmed bin Sunullah Efendi'nin (v. 1133/1720) vefatı ile Alaeddin Efendi'ye geçtiğini ifade ediyor. *BOA*, C. EV. Nr. 87/4338.

¹²⁶³ Vassaf, bunu bir eserde okumuş, yerinde yaptığı gözlemde sancağa tesadüf edememiş, bu durumu askeri müzeye kaldırılmış olma ihtimaline yormuştur. *Sefine*, 3/100.

¹²⁶⁴ Vakfiye 4 ay sonra 24 Ocak 1715'te (18 Muharrem 1127) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: no: 506/126/6; Defter/Sayfa no: 506/215.

- i. Tekke Celvetiyyeden istikamet üzere olan, terbiyeye kadir kendi halifelerine (*kendü fukaralarım*dan) meşrut olacak,
- ii. Meşihat ücretsiz (*hasbi ola*), hitabet günlük 5, imamet 6, iki müezzin 3'er akçe, kayyım 3 akçe, cibayet 2, tevliyet 2 akçe olacak,
- iii. 4 cihete (meşihat, hitabet, imamet ve tevliyet) kendi mutasarrıf olacak,
- iv. Kendinden sonra şeyh olanlar mutasarrıf olacak,
- v. Tüm cihet sahipleri Celvetiyye mensuplarından olacak,
- vi. Hücreler sadece bekar dervişlere meşruta olacak,
- vii. Dervişlerin kabul ve ihraçları şeyhin tasarrufunda olacak,
- viii. Vakfın nezareti hücrelerde sakin olan dervişlere meşrut olacak,
- ix. Şeyh efendi her sabah dervişleri toplayıp sabah namazları sonrası Yasin-i şerif tilaveti ile başlayacak, evvela duha vaktine kadar (*"izâ rufi 'aşşemsu rumha ev rumhayn"* vaktine değin), öğle ve ikindi namazları sonrası, güneş batmadan evvel, yatsı namazı sonrası ve nihayet teheccüd vakti (*kable tulu 'i'l-fecr*) kelime-i tevhid zikrini icra edecekler,
- x. Akşam namazı sonrası yemek yenecektir.

Ali Efendi'nin tesis ettiği vakfında 7 cihetin yıllık (24x365) 8760 akçe gideri vardır. Bununla birlikte vakfiyede gelir getirici herhangi bir menkul/gayr-i menkulden bahsedilmemektedir. İkinci bir vakfiye yoksa, daha baştan güçsüz olarak tesis edildiği söylenebilir.

Ali Efendi selefleri gibi bu yolda "Fenayî" mahlası ile bir takım sufîyane şiirler söylemiştir. Bugüne kadar kendisinden bize gelen ancak, bir ilahî¹²⁶⁵ bir de bir beyittir¹²⁶⁶. Tarikatı içinde müstakil bir tekke tesis edip, bunu içtihatları ile müstakil bir kola tahvil etmiş bir şeyh için *divan* tertip etmek bu gayeye hizmet edecek mühim bir vasıta ise de kendisinden bugüne intikal eden mürettep bir divana henüz ulaşılabilmiş değildir¹²⁶⁷.

Ali Efendi'nin Celvetiyye içinde tesis ettiği koluna dair bildiğimiz tek içtihadı besmelenin harflerinin sayısına imtisalen 23 terklı Celvetî tacını 19 terklı hale getirmektir.

---

¹²⁶⁵ İlahî *Mushaf-ı hüsnü senin veçhinle tefsir eyledi*, diye başlamaktadır. Vassaf, *Sefine*, 3/102.

¹²⁶⁶ Bir ilahisinden: *Ya İlahî asitanen hastaya darişşifa / Şeribtü vaslin içenler buldu her derde deva*. Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/83.

¹²⁶⁷ İlk defa Hamza Güner tarafından bahsedilen mürettep divana (*Kütahyalı Divan Şairleri*, Kütahya 1967, 141) henüz ulaşılammıştır. Krş. Cemal Bayak, "Fenai Ali Efendi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 12/335; Alim Yıldız, "Divan Edebiyatında Fenayî Mahlaslı Şairler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 354-5.

Ayvansarayî de Ali Efendi'nin "Fenâî mahlasıyla eş'ar ve ilahîyyatı vardır", demekle şiirlerinin bir *divan* tertip edecek hacme ulaşmadığını kastetmiş olmalıdır. Krş. Ayvansarayî, *Hadika*, 631.

Yine tekke şeyhinin evlatlarının tacının tepe kısmı turuncu renkli olup diğerlerinin rengi yeşil olarak tasarlanmıştır¹²⁶⁸.

Şeyhinden hilafet aldığı dönemden İstanbul'a gelişine kadar yaklaşık 10 yıl, Selamsız'daki vazifesinde 20 yıldan fazla ve nihayet tesis ettiği tekkesinde de 30 yıldan fazla olmak üzere 60 yıldan fazla şeyhlik yaptığını tahmin ettiğimiz Ali Efendi meşihatı halifesine bırakarak vefat etmiş, tekke dahilindeki türbesine defnedilmiştir. Ali Efendi'nin mezar taşı -şayet sanduka içinde değilse- yok. Vefatını da Edirne Kadısı Kilisî Hüseyin Efendi'nin (v. 1765-6) söylediği bir levha halinde vakti ile türbesinde asılı bulunan *tarihten* öğreniyoruz. Tarihin son beyitleri şudur¹²⁶⁹:

*Gaybden hatif idüb tebşir tarihin didi / Kıldı es-seyyid Fenayî dar-ı
Fırdevs'i makam. Sene 1158*

Ali Efendi'nin aile bilgisine henüz ulaşamadık. Hazirede de aile üyelerinden herhangi birine ait kabir günümüze ulaşmış değil. Evlenmeme (*mücerredlik*) Celvetîlik'te pek tesadüf ettiğimiz bir olgu değil. Meşihatı halifesine bırakması özel bir tercih değilse erkek çocuksuz vefat ettiğine hükmetmek en olası seçenek.

2. Fenayî Efendi'nin halifesi Şeyh Fakih Abdullah Rıfkî Efendi (v. 17 Zilkade 1184 / 4 Mart 1771). Meşihatı zamanında 1767'de (1180) düşen yıldırım minareyi tahrip etmişti. Sultan III. Mustafa (hd. 1757-1774) müracaat edilmiş, o da Tıflî Mehmed Emin Efendi'yi bina emini tayin ederek cami, minare, türbe ve hücreleri ihya ettirmiştir¹²⁷⁰.

Şeyhinin akabinde 26 yıl şeyhlik yapan Abdullah Efendi, vefatında hazirede ikinci sırada şeyhinin yakınına defnedilmiştir. 17 dilimli sikkeli şahidesi üzerindeki kitabe şudur:

*Hüve'l-Baki / Merd-i kamil Şeyh Abdullah Rıfkı-i Celvetî / Vird-i tesbihle
meramı kıldı cay-ı Celvetî / Feyz alub Şeyh Fenayî'den subh ü şam / Zikr
ü fikr ile iderdi kesretinde vahdeti / Bu cihan nakşine meylin vermeyüb
uzlet ile / Zatına virüb salahı olmuşdu sireti / Fatiha ile her kim anın
ruhunu şad ile / Hakk vire dünyada hem ukbada ana uzleti / İkisîn ihrac
iduben Haşimî tarih didi / Azm-i can kalur Cenab-ı Rabbine oldu vuslatı.
1184 Zilkade 17.*

¹²⁶⁸ CSRA, no: 115; Yılmaz, "Celvetiyye", 943.

¹²⁶⁹ Ayvansarayî, *Hadika*, 631.

¹²⁷⁰ Ayvansarayî, *Hadika*, 631. *Sicill-i Osmani*'de bu ihyaya olan dahlinden bahsedilmiyor. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 3/252 (Tıflî Mehmed Emin Efendi).

Abdullah Efendi'nin eşi Ümmügülsüm Hanım (v. 11 Recep 1206 / 5 Mart 1792) da hazirede hemen yanında yatıyor. Süslemesiz düz mezar taşı kitabesi şudur:

Hüve'l-Baki / Merhum eş-Şeyh Abdullah / Efendi'nin halilesi merhum / Ve mağfurun lehe fahru'l-muhadderat(?) / Ümmügülsüm Hatun'un ruhuna / el-Fatiha. Sene 11 Be 1206.

3. Rıfkı Efendi'nin oğlu Mehmed Nazif Efendi (v. 1207/1792-3). Yirmi yıldan fazla şeyhlik yapmıştır. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

4. Nazif Efendi'nin damadı Şeyh Hattat Mehmed Şakir Efendi (v. 19 Ramazan 1225 / 18 Ekim 1810). Yirmi yıla yakın şeyhlik yapmıştır. Vefatında hazireye defnedilmiştir. Hazirede ikinci sırada en başta yer alan 13 dilimli mezar taşı kitabesi şudur:

Merhum ve mağfurun el-muhtac / İlâ rahmeti rabbihî'l-gafur / Abdullah Efendi Tekkesi / Şeyhi Hattat Hafizü'l- / Kur'an Mehmed Şakir Efendi / Ruhiçün el-Fatiha. Sene 19 Nun 1225.

Hemen yanında eşi Fatıma Monla (v. 1228/1813) yatıyor. Süslemesiz mezar taşı şudur:

Fenaî Ali Efendi Tekkesi / Şeyhi merhum Şakir Efendi'nin / Halilesi merhume Fatıma / Monla ruhuna el-Fatiha. Sene 1228.

Üçüncü sıranın türbeye en yakın kısmında medfun Şakir Efendi'nin oğlu Hüseyin Kemal Efendi'nin (v. 5 Rebiülevvel 1299 / 25 Ocak 1882) 13 dilimli tarikat başlıklı kitabesi şudur:

Allah Hayy kable küllü mevt / Hazret-i Fenayî postnişini / Merhum Şeyh Şakir Efendi'nin / Mahdumu 22 yaşında / İrtihal-i dar-ı beka eden / Hüseyin Kemal Efendi'nin / Ruh-ı şerifi için el-Fatiha. Sene 5 Rebiülevvel 1299.

5. Fenaî şeyhi Mehmed Efendi (v. ?). Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Hazirede kabrine tesadüf edilememiştir.

6. Cerrah Şeyh Mehmed Efendi (v. ?). Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Bu Mehmed Efendi'nin de hazirede kabrine tesadüf edilememiştir.

7. Şeyh Mehmed Efendi (v. 1261/1845). **Mehmed Efendi Bandırmalızade Tekkesi Şeyhi Galib Efendi'nin (v. 1247/1831) halifesi olup**, meşihatı ile tekkede Celvetîliğin Haşimî kolu temsil edilmeye başlamıştır. Vefatında hazireye defnedilen Mehmed Efendi'nin 17 dilimli Selamî tac-ı şerifli şahidesi şudur:

Allah Hu Dost / Sırr-ı Yusuf nesl-i Haşim hazreti Şeyh Galib'in / Bendesi bu Şeyh Mehmed esna-yı raz Hu / Başını meydan-ı ehlullaha teslim eyleyüb

*/Hidmet-i Şeyh Galib'i hem iderek sır-baz Hu / Dergahında hazreti Seyyid
Fenayî kamilîn / Postnişîn oldukca kıldı zikrle ağaz Hu / Nutkudur Pir-i
Celvet ehlinin mematdır vuslatı / Ol ecelden eyledi hatme nefes ibraz Hu /
Bende-i al-ı aba sadık-ı muhibb-i Halidan / İdi el-hak ruhan anlarla ide
hemraz Hu / Cevherîn tarih-i fevtin didi Hafız bendesi / Şeyh Efendi bu
fenadan eyledi pervaz Hu. 1261*

8. Mustafa Haşim Bey (v. 3 Şevval 1295 / 30 Eylül 1878). Tabib kaymakamlığından emekli Haşim Bey'in hayatı hakkında mezar taşı kitabesinde yazanlardan başka bilginiz yoktur. Haşim Bey 35 yıla yakın şeyhliğinin ardından vefatında hazirede Fenayî Ali Efendi'ye en yakın bölüme defnedilmiştir. Tarikat tacı kabartmalı fesli kitabesi şudur:

Mustafa Haşim Bey (v. 3 Şevval 1295 / 30 Eylül 1878). Fesli ve taç kabartmalı şahidesindeki kitabesi şudur:

*Nuş idüb cam-ı kazadan şerbeti / Eyledim dar-ı fenadan uzleti / Kalmadı
vaktim vasiyyet eyledim / Verdi Hakk bana şahadet-i devleti / Asakir-i
hazreti Padişahî / Tabib kaimmakamlığından mütekaid / Tarik-i aliyye-i
Celvetiyyeden Hazreti Fenayî Dergah-ı Şerifi / Şeyhliği uhdesinde iken
irtilal-i / Dar-ı beka iden Mustafa Haşim Bey'in ruhiçün Fatıha. Sene 3
Şevval 1295*

Kendisinden 17 yıl sonra vefat eden eşi Sıdıka Hanım (v. 1312 / 1894) vefatında hemen yanı başına defnedilmiştir.

Mescit 1281(1864) tarihinde Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın kızı ve Sadrazam Kamil Paşa'nın eşi Zeynep Hanım tarafından yeniden yaptırılmıştır.

9. Şeyh Mehmed Şakir Efendi (1249/1833-4 – 18 Safer 1302 / 25 Teşrinisani 1300 / 7 Aralık 1884; Pazar). **Cerrah Şeyh Mehmed, tabib Kaimmakam Haşim (Bey, v. 3 Şevval 1295/30 Eylül 1878, kabri hazirededir), Şeyh Mehmed, üç dört hisse olarak müştereken tevcih olunmuşken** muma ileyh Şeyh Şakir Efendi gayr-ı tekin bir zat olub cümle hissedardab(?) birer birer kasr-ı yedlerinden elan uhdesinde bir hisse olarak meşihat üzere bulunur. **Bandırmalı Fahreddin Efendi halifesidir.** Tekkesine defn olunmuşdur (Tomar).

Tekke Şakir Efendi'nin meşihatı döneminde Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı ve Sadrazam Yusuf Kamil Paşa'nın eşi Zeynep Hanım (v. 1882) tarafından yeni baştan inşa edilmiş, 23 Mayıs 1876 (1 Cemaziyelevvel 1293 / 12 Mayıs 1292) Çarşamba

günü düzenlenen tören ile açılmıştır¹²⁷¹. Tekkeye büyük bir ihsan da bulunan Zeynep Hanım'ın annesi Şem'inur Hanım (v. 1280/1863) da tekkeye bir para vakfı tayin etmiştir.

Kendisi ve gelini, Sadrazam Said Halim Paşa'nın annesi Vicdan Hanım (v. 1306/1888) tekkenin yola bakan haziresinde yatmaktadır. Zeynep Hanım ailesinin bu tekkeye gösterdikleri ilginin kesin sebebinin bilmiyorsak da, yapımını 1862 yılında tamamladıkları hastanesi (*Zeynep Kamil Hastanesi*) Bektaşî Kıncı Baba Tekkesi'ne komşudur¹²⁷². Fenayî Efendi Tekkesi'nin son dönem meşihatı da Bektaşî meşrepliği ile maruf Haşim Baba Tekkesi'nin çekim alanındadır. Tüm bunların Zeynep Hanım'ın konağında Bektaşî babalarından Pir Mehmed Dede ile Şücaeddin Dede'yi Eskişehir'den çağırıp misafir etmesi, misafirlerin şöhreti ile konağın günlerce süren ziyaretçiyi ağırladığı rivayeti ile anlamlı olmaktadır.

Kadınlardan ikisi burada Zeynep Hanım da yaptırdığı hastanesinde medfundur. Şeminur ve Vicdan hanımların kabirleri tekkenin diğer sakinlerinden hem ayrı bir hazirede oluşları hem de ebatları açısından bariz bir biçimde ayrılacak şekilde hayli gösterişlidir. Bu kabirlerin etrafının yıldızla boyanmış olmasından ötürü tekke Yıldızlı Tekke adıyla da anılacaktır.

Mehmed Şakir Efendi'nin adı 1277/1860 tarihli *Muharremiye Defteri*'nde (no: 220) Mehmed Şükrü, olarak vermiştir. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 215) tekkede Şakir Efendi, 1278/1861-2 doğumlu oğlu Hüseyin Cemalî Efendi, 1225/1810 doğumlu şeyh-i sani Mustafa Haşim Efendi bin Mehmed Şakir ve iki derviş toplam 5 erkek ikamet etmekte iken¹²⁷³, Şakir Efendi'nin vefatından sonra, 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*'de (no: 236) tekkede kimsenin ikamet etmediği zikredilmiştir. Bu durum meşihatın bila- veled vefatıyla damadı İhsan Efendi'ye geçmesini de izah ediyor¹²⁷⁴.

Mehmed Efendi vefatında türbenin arkasına denk gelen hazireye defnedilmiştir. 17 dilimli Selamî taçlı şahidesi şudur:

*Allah Hu / Şeyh-i Dergah-ı Fenayî'ydi bu zat / Olub anda nice demler zakir
/ "İrcî" emrini duydukda heman / İltizam itdi bekayı ahir / Didi alayış-i
kahr-i meda benim / Fukara hidmeti kahr-i meda benim / Şeyhimin himmeti*

¹²⁷¹ Varol, *Tekkede Zaman*, 255, 207.

¹²⁷² Nuran Yıldırım, "Zeynep Kamil Hastanesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 7/551.

¹²⁷³ Galitekin, *Osmanlı*, 375.

¹²⁷⁴ *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: no: 132/136/1503.

*bahr-i meda benim / Oldu asar-ı kabul ü zahir / İşte azmim demidir bu
deyu / Dönerek hem bize ya-Hu deyu / Göçdü eş-Şeyh Mehmed Şakir. Sene
1302 Seferü'l-hayr, Pazarertesı.*

10. Şakir Efendi'nin küçük damadı **Ahmed İhsan Efendi** (1279/1862-3 – 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir¹²⁷⁵. 1279/1862-3'te Üsküdar'da Pazarbaşı mahallesinde doğdu. Babası Enderun-i Hümayun efendilerinden Hacı Osman Efendi'dir. Celvetîlikte Bandırmalı Tekkesi Şeyhi Mehmet Fahreddin Efendi'ye (v. 1311/1893) intisab etmiş, 6 sene hizmet ederek hilafetine nail olmuştur. Eğitimini Üsküdar'da bulunan Toptaşı Askerî Rüştiyesi'nde tamamlayan İhsan Efendi Muzika-i Hümayun'daki görevinden meşihatın tevcih edilmesi ile ayrılmış, 26 yaşında iken 1305/1888 senesinde i'lam tevcih olunmuş ve 1321/1903-4 senesinde beratını almıştır. İhsan Efendi'nin bu satırları kaleme aldığı 25 Kasım 1918 (25 Teşrinisani 1334 / 20 Safer 1337) tarihi itibarıyla meşihatının 40. yılına yaklaşmaktadır ve fakat hiç halifesi yok, ancak 30 kadar muhibban ve müntesibi vardır¹²⁷⁶. İhsan Efendi'nin 1925'ten sonraki hayatı tespit edilememiştir.

Tekke Listelerine Göre Fenayî Tekkesi

17. yüzyılın ilk çeyreğinde tesis edilen **Fenaî** (*Mecmua-i Cevami*, no: 121), **Fenayî** (*Surname*, no: 64, *Asitane-i Aliyye*, no: 202, *Hankâhname*, no: 144, *Silsilename*, *Tomar*), **Fenaî Efendi** (*Rehber-i Tekâya*, no: 288), **Hazret-i Fenaî** (*Merakiz*, no: 214), **Fenaî Ali Efendi** (*Merakiz*), **Şeyh Fenaî Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, *Mecmua*, no: 34), **Şeyh Fenaî Ali Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 213), **Ali Fenarî** (*İhsaiyat*, no: 168), **Ali el-Fenarî Tekkesi** (*Nüfus-ı Millî*), Aliyyülkfali(?) (*Nüfus Vukuatı Defteri*), 1925'e kadar **Celvetîliğe** bağlı kalmış (*Surname*, *Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâya*; *Nüfus Vukuatı Defteri* ve *İhsaiyat*'ta sehven 'Halvetî'), ayın günü de nihayetine kadar **çarşamba** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*; *Rehber-i Tekâya*'da sehven perşembe) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Zayıf bir vakıf ile tesis edildiğinden tesisinden bir süre sonra 2. şeyh Abdullah Efendi'nin meşihatı zamanında Sultan III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından tamir edilmiş,

¹²⁷⁵ 1341 Defteri, no: 208.

¹²⁷⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/91.

19. yüzyılda Kavalalı Mehmed Ali Paşa (v. 1848) ailesinden, Paşa'nın kızı Zeynep Hanım (v. 1881) tarafından 1876'da son şekliyle ihya edilmiştir.

Tekke müştemilatı ile birlikte cami olarak da kullanılan tevhidhane, iki katlı (fevkanî ve tahtanî) dört oda, iki sofa, bir selamlık dairesi, fevkanî dört oda, bir sofa, bir hela, tahtanî üç oda, bir sofa, bir hela, bir kuyu, bir matbah, bir bodrum, müştemil hamam dairesi, bir kuyu bir havuzlu bahçe, türbe, kuyu, sarnıç, bir oda, bir frenk tulumbalı kuyu, bir şadırvan ve iki göz heladan oluşan yapı topluluğuna sahiptir.

1925'ten sonra tevhidhane olarak kullanılan camisi, Fenayî Ali Efendi'nin Türbesi ve haziresi hariç diğer bölümleri zamanla ortadan kalkmıştır.

1935 tarihli *sigorta haritasında* (no: 56) bugünden farklı olarak caminin kuzeyine bitişik meşrutanın günümüze ulaşmadığı seçilebiliyor. *Alman Mavileri*'nde (no: C 8; C 8/4)¹²⁷⁷ karıştırılmış. Hiç olmayan yerde tekkeden bahsediyor.

Bugüne ulaşan yapılar çevre halkının yardımları ile onarılmış, bu kapsamda türbe traverten levhalar ile kaplanmış, ayrıca nevezuhur bir cümle kapısı inşa edilmiştir¹²⁷⁸.

Günümüzdeki şekliyle tekke; avlu kapısından girildiğinde sol tarafta aynı zamanda tekkenin tevhidhanesi de olan mescidi, karşısında ise Fenayî Ali Efendi'nin bakımsız türbesi, sağ tarafındaki ufak hazirede ise kendinden sonra gelen şeyh efendiler medfundur. Bunların arasında tekkeyi ihya edenlerin gösterişli kabirleri de vardır. Sağ taraftaki bu hazirenin önünde kuyusu günümüze gelebilmiştir.

Haziresi

Hazirede ağırlıklı olarak şeyh ve ailelerine mensup üç sıra halinde defin yapılmıştır. İlk sıra:

Hazreti Fenayî postnişini Mustafa Haşim Bey (v. 3 Şevval 1295 / 30 Eylül 1878). Kendisinden 17 yıl sonra vefat eden eşi Sıdıka Hanım (v. 1312/ 1894), 7. şeyh Mehmed Efendi (v. 1261/1845), Fatıma Naile Hanım (v. Şaban 1251 / Aralık 1835). Aile ilişkisinden bahsedilmemiş. İkinci sıra:

2. şeyh Fakih Abdullah Rıfkî Efendi (v. 17 Zilkade 1184 / 4 Mart 1771), Abdullah Efendi'nin eşi Ümmügülsüm Hanım (v. 11 Recep 1206 / 5 Mart 1792), 4. Şeyh Hattat Mehmed Şakir Efendi'nin eşi Fatıma Monla (v. 1228/1813), 4. Şeyh Hattat Mehmed Şakir Efendi (v. 19 Ramazan 1225 / 18 Ekim 1810). Üçüncü sıra:

¹²⁷⁷ *Alman Mavileri*, 130, 134.

¹²⁷⁸ M. Baha Tanman, "Fenaî Ali Efendi Tekkesi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/336-7.

Hazreti Fenayî postnişini merhum Şakir Efendi'nin oğlu Hüseyin Kemal Efendi (v. 5 Rebiülevvel 1299 / 25 Ocak 1882), 9. şeyh Şakir Efendi'nin validesi Şerife Ümmü Gülsüm (v. 10 Zilkade 1294 / 16 Kasım 1877). Türbe arkası:

9. şeyh Mehmed Şakir Efendi bin Mehmed (v. 18 Safer 1302 / 25 Teşrinisani 1300). Tekkenin bani(ye), aile yakınları ve diğer zevatın defnedildiği diğer sofası daha vardır.

2.2.4.9. Atpazarî Tekkesi

Atpazarı Sementi, eski Hayrettin Çavuş yeni Mimar Sinan Mahallesi, eski Atpazarı yeni Toptaşı Caddesi ile Beygirciler Sokağı'nın kavşağında Hüdayî Asitanesi şeyhlerinden Bilecikli Osman Efendi (v. Ramazan 1140 / Nisan-Mayıs 1728) tarafından tesis edilmiş Celvetî tekkesidir. Bugüne ulaşmayan inşa kitabesine göre 1721'de (1133) tamamlanan mescit ve tekkeye¹²⁷⁹ bani Osman Efendi tarafından beş yıl sonra 29 Nisan 1726 (26 Şaban 1138) tarihinde zengin menkul ve gayr-i menkullerden oluşan bir de vakıf tayin edilmiştir. Bani vakfiyesinde¹²⁸⁰:

- i. Meşihat hayatta oldukça bana,
- ii. Vefatım akabinde halifelerimden Şeyh Mustafa Efendi bin Mehmed'e,
- iii. Onun vefatı ile de yine halifelerimden Şeyh Yakup Efendi'ye,
- iv. Onlardan sonra neslimden Celvetîlikten müstahlef, meşihata müstehak olana meşruta olup sair tarika intisab eder ise meşihat tevcih edilmeye,
- v. Evladımdan kimse bulunmazsa Celvetî halifelerinden en layık olana,
- vi. tekke-i merkum bil-hail fevkaniye meşayih-i Celvetiyye ve sair taraf meşayihine tevcih olunmaya, diye şart etmiştir.

Şeyhleri

Tekkenin şeyh listesi *Tomar* ve *Silsilename*'de yer almamaktadır. Revnakoğlu'nda yer alan listeye göre;

1. Bilecikli Osman Efendi (v. Ramazan 1140/Nisan-Mayıs 1728). Tekkenin kurucu şeyhidir. Celvetîliğin Selamî kolunun müessisi Şeyh Selamî Ali Efendi'ye (v. 1104/1692)

¹²⁷⁹ Şair Behiştî'ye ait 14 beyitlik manzumenin tarih beyti şudur:

Bihîştî ihtiamına didi bir ehl-i dil tarih / Mahall-i ta 'atü'l-ebrar ca-yı evliyaullah. Ayvansarayî, Hadika, 629-30.

Osman Efendi'nin bu cami-tekkeden başka bir de medrese inşa ettiği kaydedilmiştir. Ayvansarayî, *Hadika*, 629. Bahsi geçen medresenin yeri ve akibeti tespit edilememiştir.

¹²⁸⁰ Vakfiye beş yıl sonra 30 Haziran 1731'de (24 Zilhicce 1143) tescil edilmiştir. *VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 624/170/122. Vakfiye özeti için bkz. 1341 Defteri, no: 216.*

intisab edip, ondan hilafet alan Osman Efendi Saburî Mehmed Dede'den (v. 1130/1717) sonra asitaneye şeyh oldu. On yıl sonra halifesi ve damadı Yakub Afvî (v. 1149/ 1737) lehine meşihattan el çekti. Kısa süre sonra da vefat ederek Mehmed Dede'nin yanına defnedildi.

2. Halifesi Şeyh Mustafa Efendi bin Şaban (v. 21 Rebiulevvel 1180 / 27 Ağustos 1766'dan evvel). Meşihatının ilk yıllarında (1718-1728) inşa ettiği bu tekkeyi asitaneden idare eden Osman Efendi vefatı akabinde yerine halifesi Mustafa Efendi'yi tayin etmişti. Şeyhinin vefatının akabinde 40 yıl şeyhlik yapmış erkek çocuksuz (*bila-veled*) vefatı akabinde yerine Hüdayî Asitanesi Şeyhi Bursalı Mustafa Efendi (v. 1188/ 1775) arzı ve Şeyhülislam Dürrizade Mustafa Efendi'nin işaretleri ile **Osman Efendi'nin evladından** Seyyid Hafız Mehmed Halife tayin edilmiştir¹²⁸¹.

3. Seyyid Hafız Mehmed Halife (v. ?). Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 19. yüzyılın ortalarına kadar boş kalmış olmalıdır.

Revnakoğlu, bu tekkede Celvetî şeyhlerinden olan **İsmail Hakkı Bursevî'nin** (v.1137/1724), ardından sadece bir aylık meşihati ile baş halifesi Şeyh Mehmed'in, onun ardından da diğer halifesi **Bandırmalızade Üsküdarî Küçük Hamid Efendi'nin** (v. 1172/1758-9) şeyhlik yaptığını kaydeder. Bu silsile asitane yakınındaki Gizlice Evliya türbe-tekke için verdiği silsileye yakındır. Yazar sehven iki tekkeyi birbirine dahil etmiş olmalıdır¹²⁸².

4. Şeyh Hafız Mustafa Şükrü Efendi (1238/1822-3 – 31 Kanunievvel 1305 / 12 Ocak 1890). İsmi 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri* 'nde (no: 206) Mustafa Şevket olarak verilen Şükrü Efendi aynı zamanda İnadiye'de Tavaşi Hasan Ağa Camii imamı idi. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* 'ne (no: 220) göre tekkede Şükrü Efendi, oğlu Mehmed Cemil Efendi (d. 1271/1854-5) ve Hafız Mehmed Veysi Efendi (d. 1269/1852-3), toplam 3 erkek ikamet etmektedir¹²⁸³. 1885 tarihinde ise tekke nüfusu 1 erkek 3 kadın şeklinde verilmiştir¹²⁸⁴.

İmamlığından ötürü Şükrü Hoca, diye anılan Mustafa Efendi vefatında imamlık yaptığı Tavaşi Hasan Ağa Camii'nin sol tarafındaki hazireye defnedilmiştir. Tarikat sikkeli şahidesi şudur:

¹²⁸¹ BOA, AE. SMST. III. Nr. 196/15453.

¹²⁸² Revnakoğlu, Bursevî'nin intisap ettiği Osman efendileri de sehven karıştırmıştır: *Hz. Hüdayî Hankâhî meşayihinden Atpazarlı Osman Efendi halifesidir. CSRA*, no: 86.

¹²⁸³ Galitekin, *Osmanlı*, 377.

¹²⁸⁴ *Nüfus-ı Millî*, no: 215.

Hüve'l-hallakü'l-Baki / Tarikat-ı aliyye Celvetiyyeden / Atpazarı eş-Şeyh Osman / Efendi Tekkesi Şeyhi / ve Tavaşi Hasan Ağa Mahallesi / İmami eş-Şeyh Hoca Hafız / Mustafa Şükrü Efendi / Ruhuna rızaenlillahi'l-Fatiha. Sene 1305 31 Kanunievvel.

5. Mustafa Efendi'nin küçük oğlu **Mehmed Rıfat Efendi** (v. 1314/1896'dan sonra). Şükrü Efendi'nin vefatı üzerine Meclis-i Meşayih'e müracaat eden eşi Şerife Hatice Hanım meşihatın küçük oğlu Mehmed Rıfat Efendi'ye tevcihini talep eder. Meclis de 8 Mart 1890 (16 Recep 1307) tarihli kararında küçük yaşta yapılacak tevcihlerin ancak ehliyeti sabit bir zata *niyabeten/vekaleten* tevcihi ile mümkün olacağını hatırlatıp asitane şeyhinin teklifi ile meşihatın Rıfat Efendi'ye, *rüşdüne kadar* Celvetî tarikatı halifelerinden amcazadesi Hafız Mehmed Veysi Efendi'nin niyabeti ile yapılmasını tevcihini tensip eder¹²⁸⁵. Veysi Efendi (d. 1269/1852-3) tekkenin mukimlerindendir¹²⁸⁶. Tevcih 24 Mart'ta (2 Şaban) resmiyet kazanmıştır¹²⁸⁷.

Rıfat Efendi'ye yine Veysi Efendi'nin niyabetiyle babasının Tavaşi Camii'ndeki imamet ciheti de tevcih edilmiştir. Bu babasının tekkesindeki imamet ile **birlikte iki imamet cihetinin bir kişide toplanması anlamına geliyordu**. Yaklaşık üç yıl sonra Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı Teftiş Mahkemesi'ne müracaat eden Mehmed Tahir Efendi adında biri bu cihetlerden birine talip olur. Mahkeme de Tahir Efendi'nin meşihata ehil olup olmadığını Meclis'e sorar.

28 Kasım 1896'da (22 Cemaziyelahir 1314) toplanan Meclis Tahir Efendi'nin Celvetî tarikine intisabı olmadığını tespit etmiş, ayrıca taliplerden Nuri Efendi'nin Celvetî tarikinden olup imtihan ile vazifeyi ifaya ehliyeti tebeyyün etse de neticede Rıfat Efendi rüşde vasıl olduğunda seçeceği cihet uhdesinde kalıp, diğeri münasibine verilmek üzere vazifelerin olduğu gibi vekaleten ifa ettirilmesini tensip kılmıştır¹²⁸⁸. Rıfat Efendi'nin bundan sonraki hayatını tespit edemedik.

6. **Mehmed Nuri Efendi** (v. 1925'ten sonra). Nuri Efendi'nin meşihata ne zaman başladığını tespit edemedik. Kurban bayramlarında dağıtılan kurbanlıkları 7 Mart 1903 (22

¹²⁸⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/297.

¹²⁸⁶ Galitekin, *Osmanlı*, 377.

¹²⁸⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/297; Defter/Sayfa no: 1772/321.

¹²⁸⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/321.

Şubat 1318) ile 2 Ocak 1909 (20 Kanunievvel 1324) arasını tekkenin şeyhi sıfatıyla Nuri Efendi almıştır¹²⁸⁹. Bu tarihlerde tekkenin faal olduğu anlaşılıyor.

Lakin ilerleyen tekke arsa haline gelecektir. Meclis-i Meşayih arsası üzerine yeniden inşa etmek şartıyla meşihatı **Şeyh Hafız Mustafa Vehbi Efendi** bin Mustafa'ya (v. 15 Nisan 1961) tevcih eder¹²⁹⁰. Mustafa Efendi, Celvetî olmakla beraber İstanbul tarafında Yedikule'de Sünbülüyyeden İmrahor Tekkesi'nin son şeyhi Vahyi Bey'den (v. 1951) Sünbülî, Muhammed Esad Erbilî'den (v. 1931) de Nakşî icazeti almış, Kadiriyyeden de kendisine izin verilmiştir¹²⁹¹.

Patlak veren birinci dünya harbi Şeyh Mustafa Efendi'nin teşebbüsünü akim bırakır. Nihayet ihyaya muvaffak olamayacağını anlayınca Üsküdar'dan ayrılarak Fatih Samatya taraflarına geçer. Azapkapısı'nda Hüseyin Ağa Cami-i Şerifi'ne Sünbülî meşihatı koydurarak, burada pazartesi geceleri Sünbülî usulü icra eylemiştir. Dergahların sırlanmasından sonra caminin imamlık, hatiplik vazifesine devam etti. Fatih'teki Ali Emiri Millet Kütüphanesi memurluğundan emekliye ayrıldıktan sonra uzun zamandan beri oturmakta olduğu Samatya'nın muhtarlığını yaptı. Kendisine “gavur imam” denilmesini anlayamayan Revnakoğlu pek müeddib, efendi insandı ve pek çalışkandı, oturduğu görülmemiştir, der¹²⁹².

Mustafa Efendi'nin tekkeyi uyandıramayışından ötürü 1925 tarihli listede Nuri Efendi tekkenin son şeyhi olarak yer alacaktır¹²⁹³. Nuri Efendi'nin bu süreçte ve 1925'ten sonra neler yaptığına henüz ulaşamadık.

Tekke Listelerine Göre Atpazarî Tekkesi

Tesisinden itibaren **Celvetî** kalan (*Topkapı*, no: 2/173, *Hankâhname*, no: 98, *Nüfus-ı Millî*, no: 241, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/94, *Mecmua-i Tekâya*, no: 5, *Mecmua*, no: 27, *Rehber-i Tekâya*, no: 274) **Şeyh Osman** (*Mecmua-i Cevami*), **Osman Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 220, *Nüfus-ı Millî*, *İhsaiyat*, no: 173), **Atpazarî Osman Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*), **Atpazarı** (*Topkapı*), **Mustafa Efendi** (*Hankâhname*), **Şeyh**

¹²⁸⁹ BOA, T. MA. e. Nr. 1303/17.

¹²⁹⁰ Taahhüdünün ve meşihatının tam olarak ne zaman bilemiyoruz. Meclis-i Meşayih'in 11 Aralık 1918 (7 Rebiulevvel 1337 / 11 Kanunievvel 1334) tarihli kararı Mustafa Efendi'nin taahhüdünü hatırlatıyor. MMA, Defter/Sayfa no: 1755/10^a.

¹²⁹¹ Hayatına dair bilgiler Revnakoğlu'nun notlarından derlenmiştir. CSRA, no: 86.

¹²⁹² CSRA, no: 86.

¹²⁹³ 1341 Defteri, no: 216.

Mustafa Efendi Tekkesi'nin (*Muharremiye Defterleri*, no: 206, *Mecmua*) ayin günü bir istisna ile (*Hankâhname*, Pazartesi) **cuma** idi (*Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*).

Mimari Yapısı

Kamil bir şeyh listesi bulunmayan, şeyhlerinin dahi defnedildiği türbeye sahip olmayan, küçük çaplı bir zaviye niteliğindedir. 20. yüzyılın başlarına ait arşivde tesadüf ettiğimiz vesikada ise tekmeden hiç bahsedilmiyor. Bahsi geçen bu vesikaya göre, Şeyh Osman Efendi Camii'nin tamire muhtaç hale gelmiş, yapılan keşfi uyarınca 9.000 kuruşa ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Tamir sırasında keşif haricinde kalan bazı mahallerinin de tamiri için ilave 16.542 kuruşa ihtiyaç olduğu Evkaf Nazırı Vekili'nce 1 Mart 1909'da (8 Safer 1327) Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir. İlgili dosyadaki tüm evraklar Evkaf'ın konu hakkındaki tezkirelerinden oluşuyor. Devam evrakına rastlamadığımız bu tamir işinin bu şekilde yürütüldüğünü tahmin ediyoruz¹²⁹⁴.

Günümüze ulaşamayan tekkenin ne zaman ortadan kalktığına dair vesikalar bulunmamaktadır. Haskan, mabedi şöyle tasvir ediyor¹²⁹⁵:

“Mabedin duvarları yığma moloz taşından olup küçük minaresi ve çatısı ahşaptı. Kapı karşısında medrese tarzında yapılmış derviş hücreleri vardı. Bugün yeri park olarak kullanılmaktadır.

1920'li yıllarda 'mamur' iken (*Rehber-i Tekâya*, no: 273) 1925'ten sonra bakımsız kalmış, 1930'lara varamadan (*Pervititch Paftaları*, no: 57, s. 252 ve no: 56, s. 255) ortadan kalkmış, mescidin yerine çok sonra 1985 yılında Semiha Şakir Hanım tarafından Hacı Bedel Mustafa Efendi Camii adlı yeni bir cami yapılmıştır.

Haziresi

Tekkenin haziresi günümüze gelememiştir.

2.2.4.10. Bandırmalzade Tekkesi (İnadiye, Haşim Baba, Yusuf Nizameddin Efendi Tekkesi)

Eski Tavaşi Hasan Ağa, yeni Ahmediye Mahallesi, İnadiye Senti'nde, İnadiye Mescidi Sokağı 398 ada, 16, 17 parsellerde¹²⁹⁶, Celvetî şeyhi Yusuf Nizameddin Efendi (v. 1165/1752) adına Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından (v. 1171/1758) 1733 (1145) tarihinde daha önceden evinin olduğu yere inşa edilen Celvetî tekkesidir.

¹²⁹⁴ BOA, ŞD. Nr. 190/62.

¹²⁹⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/78.

¹²⁹⁶ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 19; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 60; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 57, 59-60.

Tekkenin bulunduğu yerde ilkin Celvetî ariflerinden olan babası Şeyh Hamid Efendi'nin (v. 1139/1726-7) hanesi vardı. Hekimoğlu Ali Paşa, Yusuf Efendi'nin zamanında, 1733'te (1145) evin etrafını genişletip fevkani bir cami, minare inşa ile minber vaz' eder, ayrıca bir kısım hücreler inşa ederek tekkenin ilk dönem kuruluşunu tamamlar¹²⁹⁷. Tekkenin müstakilen tesisi Yusuf Nizameddin Efendi'nin 16 yıl sonraki 1748 (1161) tarihli vakfiyesi ile gerçekleşecektir¹²⁹⁸.

Tekkenin *Silsilename* (no: 34), *Tomar* (v. 34^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

Şeyhleri

1. Seyyid Şeyh Hacı Yusuf Nizameddin Efendi (1082/1671-2 – 18 Rebiulevvel 1165 / 4 Şubat 1752). Celvetî şeyhlerinden Moravî Hamid Efendi'nin (v. 1139/1726-7) oğludur. Hamid Efendi 1638-9 (1048) Mora doğumludur. Celvetî bir gelenekten gelmektedir. İlmî hayatına amcası Celvetî şeyhlerinden Zakirzade Abdullah Efendi'nin halifelerinden amcası Celvetî şeyhi Ahmed Efendi'nin yanında başlamış ve kendisinden sarf, nahiv, fıkıh ve tefsir okumuştur. 1 Temmuz 1654 (15 Şaban 1064) tarihine müsadif Berat gecesinde amcasına intisap etmiştir. Celvetî şeyhi Tophaneli Veliyyüddin Efendi'nin (v. 1107/1696) halifesi olarak Bandırma'ya gönderilmiştir. Aile üyelerinin Bandırmalı/Bandırmalızade olarak anılmasının sebebi budur. Bir süre Bandırma'da ikamet eden Hamid Efendi nihayet vefatına değin ikamet edeceği Üsküdar'a gelmiştir¹²⁹⁹.

Tekkenin kurucu şeyhi olan Yusuf Nizameddin Efendi 1671-2'de (1082) yılında Bandırma'da doğmuş, ilk tahsilini babasının yanında tamamlamıştır. Devrinin önde gelen alimlerinden ilim tahsil etmiş, yirmili yaşlarında (yaklaşık 1114/1702-03) hac vazifesini ifa için Hicaz'a giderek bir yıldan fazla Mekke civarında ikamet etmiştir. İstanbul'dan hocası

---

¹²⁹⁷ İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şekayik*, 302-3; Ayvansarayî, *Hadika*, 621.

¹²⁹⁸ *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/163/8.

¹²⁹⁹ Hamid Efendi'nin Nizameddin Efendi'den başka Ali isminde bir oğlu daha vardır. Kendisi de ulemadan olan Ali Efendi İnebolu ve Balıkesir müftülükleri yapmıştır. Torunu Küçük Hamid Efendi'nin *Sebetü'l-Bandırmavî*'sinden (493-494, 726-7) aktaran Kadir Ayaz, "Bandırmalı Küçük Hamid Efendi'nin Hadis İcazetleri ve Cami'u Rivayati'l-Feharis ve Lami'u İcazati Ehli'l-Fevaris Adlı Eserindeki Rivayet Birikimi", *Osmanlı'da İlm-i Hadis* (İstanbul: İsar Yayınları, 2020), 391-2.

Fındıklılı İsmet Efendi (v. 1904) Üsküdar'da bazı camilerinde tadrıs ve vaaz ile işğal eden Bandırmalı Hamid Efendi'nin vefatında evine yakın Debbağlar Yokuşu başında Kuyubaşı Caddesi üzerinde bir yerde hususi makberesinde medfun olduğunu söyler. *Tekmiletü's-Şekayik*, 302-3.

Sunullah el-Halebî'nin Mekke'deki derslerine de devam ederek kendisinden icazet almıştır¹³⁰⁰.

Hem babasından hem de Hz. Hüdayî şeyhi Erzincanlı Mustafa Efendi'den (v. 1123/1711) Celvetî terbiyesi alan Yusuf Nizameddin Efendi babası gibi Üsküdar'ın bazı cami ve mescitlerinde mürşidane vaaz ve nasihat ederdi. Nihayet 60 yaşını geçmişken 1732-3'te (1145), Hekimoğlu Ali Paşa'nın evini satın alarak tekkeye tahvil etmesi ile kurucu şeyhi olarak tekkesinde irşada başlamıştır¹³⁰¹. Tekkenin tesisine dair söylenen şair Bahri'nin tarihi şudur¹³⁰²:

*Du'kes ez-yek dehan ayed beguyed Bahri'ya tarih / Makam-ı Celvetîyi eyledi
ihya Ali Paşa 1145.*

Nizameddin Efendi 26 Kasım 1748 (5 Zilhicce 1161) tarihli vakfiyesinde¹³⁰³ tekkedeki Hekimoğlu Ali Paşa'nın hayri faaliyetlerine hiç değinmeden *kendi inşa ettiği mescidi* avlusunda ikişer odalı katlı evini (*tahtani iki bab oda, fevkani iki bab oda ve üç kenîf*) zaviyeye tahvil ettiğinden bahseder. Bu, yukarıda verilen tarihten 16 yıl sonraya tekabül ediyor¹³⁰⁴. Vâkıf Yusuf Efendi'nin şartları şöyledir:

i. Tevliyet ve sükna vefatına kadar kendi tasarrufunda olacak,

¹³⁰⁰ Neslinden gelen, tekkenin son şeyhlerinden Ahmed Münib Efendi, Nizameddin Efendi'nin yedi defa hacca gittiğini, hadis tahsili için üç yıl kadar Medine'de ikamet ettiğini bildirir. *Miratu't-Turuk*, (Dersaadet: Cemal Efendi Matbaası, 1306), 46.

Nizameddin Efendi'nin Hicaz seyahati, tahsil ettiği ilimleri ve hocaları için bkz. Ayaz, "Bandırmalı Küçük Hamid Efendi'nin Hadis İcazetleri" 392-3.

¹³⁰¹ Bani tekkenin masraflarını da Davutpaşa'da bulunan külliyesinin vakfına bağlamıştır.

Ayvansarayî, *Hadika*, 621. Tekkenin bu ilk döneminde zikirler pazartesi günleri Celvetî usulüncce icra edilmektedir. İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şekayik*, 303

¹³⁰² Ayvansarayî, *Hadika*, 621; Raif, *Mirat*, 1/159; Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya*, 143; Konyalı, *Üsküdar*, 1/169.

¹³⁰³ Vakfiye iki hafta sonra 11 Aralık'ta (20 Zilhicce) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/163/8.

Vakfiye sureti bir arşiv belgesine de derkenar olarak da çıkarılmıştır. BOA, C. EV. Nr. 231/11528

¹³⁰⁴ Halbuki Yusuf Efendi'nin evi Hekimoğlu tarafından satın alınmış, bir kısım ilaveler ile zaviye tesis edilmiştir. Nitekim Evkaf Nazırı Abdullah Galip Paşa'nın (hd. 1891-1904) tekkenin tamiri ile alakalı 11 Şubat 1896 (27 Şaban 1313 / 30 Kanunisani 1311) tarihli mazbatasında "...Yusuf Efendi menzili iken **Sadr-ı esbak Hekimbaşızade Ali Paşa tarafından biliştira** vakfına ilhaken cami-i şerif olarak inşa eylediği ve müşarun ileyh vakfı evkafına mazbutadan olduğu kayden tebeyyün etmiş ..." diyerek meseleye açıklık getirmiş olur. BOA, ŞD. Nr. 137/36.

Yusuf Efendi'nin yaptığı bir dizi tadilatır. Tekkenin son şeyhlerinden Ahmed Münib Efendi 1918 tarihli biyografisinde bu durumu şöyle aktarır:

"... Müşarun ileyh hayatta iken **Hekimoğlu Ali Paşa Dergahını** tekrar ve yeniden bina etmiş minber vaaz eylemiş ve kendi Vakfi'ndan hademe vazifeleri tahsis etmiştir". Albayrak, *Son Devir*, 5/93.

İlginçtir, *Hadika*, *Silsilename*, *Tekmiletü'ş-Şekayik*, *Tomar* ve *Sefine* de nedense Nizameddin Efendi'nin ihyasından ve tesis ettiği vakfından bahsetmez.

ii. Vefatından sonra yerine oğlu **Seyyid Haşim** geçecek, vefatı ile de kardeşleri mutasarrıf olacak,

iii. Onların ardından neslinden gelenlerden (*evladımdan*) **aslah ve erşedi**,

iv. Şayet nesli kesilirse (*bade inkırazi'l-evlad*) halifelerinden aslah ve erşed olanları,

v. Nihayet Celvetî halifelerinden aslah ve erşed olanlar mutasarrıf olacaktır.

Meşihat intikali malumun ilamı kabilinden *meşayihu'l-İslam hazretlerinin işaretleriyle tevcih olunacağı* ile kendisine tahsis olunan ihsanların varislerine intikali şartları da vakfiyeye eklenmiştir.

Tekke, vakfiyenin tesisinden kısa süre sonra 1749 (1162) tarihinde Firarî Hasanpaşazade Abdullah Paşa (v. 1761) tarafından tamir ettirilmiştir. Muhtevasını bilemediğimiz bu tamirden Nevres Efendi'nin söylediği tarih ile haberdar oluyoruz¹³⁰⁵:

*Ka'be-i uşşak kıldı bu makamı sıdk ile / Sadr-ı vala adli Abdullah Paşa-yı
kerim 1162*

Yusuf Efendi vakfiyesinde Aydın Sancağı'nın Birgi Nahiyesi'ndeki Ali Baba Zaviyesi gelirinin $\frac{3}{4}$ 'ünün (*selase erbaine*) neslinden gelenlere eşit bir şekilde taksim edilip vefat edenin hissesinin evladı arasında taksimini şart koşmuştu¹³⁰⁶.

Yusuf Nizameddin Efendi soyu Şeyh Safiyüddin İshak Erdebilî üzerinden Cafer-i Sadık'a ve nihayet ehl-i beyt-i Rasule ulaşan bir silsileden gelmektedir¹³⁰⁷. Alim, müteşerri, müteverri, zümre i evliyaullahtan olan¹³⁰⁸ Yusuf Efendi'nin eser kaleme aldığına dair bir kayda tesadüf edilememiştir¹³⁰⁹.

¹³⁰⁵ Raif, *Mirat*, 1/160. Vezin düşüklükleri ile tarih hesaplaması eserin naşirlerince tashih edilmiştir.

¹³⁰⁶ "... *bana ihsan buyrulan İzmir Kazasına tabi Marmara Kasabası'nın hasılı olan galledinin rub'una zaviye-i mezburede şeyh olanlar fukarasıyla mutasarrıf olalar. Ve selase erbaine evladım ve evladı evladım ve evladı evladı evladım ile'l-inkıraz batnen ba'de batnin zükür ve inas beyinlerinde ale's-seviyye taksim idüib biribirinden ziyade ve noksan mütalebesiyle biribirinin rencide etmeyeler ve her kangısı vefat ederse anın hissesi evladı beyninde batnen ba'de batnin minval-ı muharrer üzere zükür ve inası taksim eyleyeler...*". VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 506/163/8.

¹³⁰⁷ Şeceresi için bkz. İsmet Efendi, *Tekmiletü 'ş-Şekayik*, 302.

¹³⁰⁸ İsmet Efendi, *Tekmiletü 'ş-Şekayik*, 303.

¹³⁰⁹ Tekkenin son şeyhi Yusuf Fahir Baba'nın (v. 1967) matbu *Mersiyye-i Şah-ı Şehîd-i Kerbela'sı* (İstanbul, 1339/1921) sehven Yusuf Nizameddin Efendi'ye izafe edilmiş, daha sonraki bir yayında tashih edilmiştir. Selami Şimşek, "Bandırmalı Şeyh Yusuf Nizameddin Efendi (ö. 1165/1752) ve Mersiyye-i Şah-ı Şehîd-i Kerbela'sı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 12/30 (2006), 65-81. Krş. a.mlf., "Son Dönemde Üsküdar'da Yetişmiş Bir Sufi Şair: Yusuf Nizameddin Fahir (Ataer) Baba, Hayatı Eserleri ve Mersiyyeleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/263-283.

Yusuf Nizameddin Efendi'nin bir kızı ve Hamid, Mustafa Haşim ve Enis adlarında oğlu vardır¹³¹⁰.

Dedesine nispetle daha çok “Küçük Hamid Efendi” demekle meşhur olan büyük oğlu Hamid Efendi 8 Ocak 1700 (17 Receb 1111) Perşembe günü Üsküdar'da dünyaya gelmiştir. Bir aile geleneği olarak ilmi tedrisata başlamış, 26 yaşına kadar sarf, nahiv, fûru-i fıkıh, belagat, usul-i fıkıh, mantık, kelim, geometri, matematik ve astronomi ilimlerini tahsil etmiştir¹³¹¹.

Babasından evvel tasavvuf yolunda hocaları Dımeşkli İbn Himmat'tan ilkin Sühreverdi (1141/1728-9), ardından Fahriyye (1144/1731-2), İbn Akile el-Mekkî'den de Kadirî (1145/1732) hırkası giymiştir. Celvetî hırkasını ise babası Yusuf Nizameddin Efendi (1148/1735-6) ile İsmail Hakkı Bursevî'den (v. 1725) giymiştir¹³¹². Hamid Efendi Celvetî neşe üzerine Selamî Ali Efendi'nin Acıbadem Tekkesi'nde şeyhlik yapacaktır.

---

¹³¹⁰ Ayvansarayî, *Hadika*, 623. Şeyh Yusuf Efendi oğullarından başka damadı ve halifesi Dolayobalı Şeyh Veliyyüddin Efendi'yi yetiştirmiştir. *Tekmiletü's-Şekayik*, 316; M. Baha Tanman – Hasan Kamil Yılmaz, “Bandırmalızade Tekkesi”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/54.

Kaynaklar ilk ikisinden bahsetmekte ise de 3. çocuktan bahseden azdır. Ayvansarayî 3 çocuğu olduğunu, büyüğünün Selamî Zaviyesi'nde şeyhlik yaptığını, ortancanın da Haşim Baba olup pederi yerine şeyh olduğunu, kaydederken, üçüncü çocuğunun ismini vermez. Ayvansarayî, aynı yer. Mehmed Süreyya da, Haşim Efendi için ortanca oğul, der. a.mlf, *Sicill-i Osmani*, 4/624.

Acıbadem Selamî Zaviyesi'ne şeyh olan Hamid Efendi'dir. Haskan, Selamsızdaki Selamî Zaviyesi şeyhi Pazarbaşı Şeyh Hacı Ömer Efendi'nin (v. 1175/1761-2) onun oğlu olduğunu söyler. Krş. Haskan, *Üsküdar*, 1/321.

Vassaf'a göre de 3 oğlu vardır. Lakin biraz daha değişik şekli ile: Büyük oğul -Selamsız değil- Acıbadem Selamî Tekkesi'nde şeyhliği olan Ömer Efendi; ortanca oğlu Seyyid Mahmud Nazif Efendi (v. 1175/1762-3) ve küçük oğlu Haşim Efendi'dir (v. 1197). *Sefine*, 3/32.

Kahraman Öztürk'e göre 3. çocuğu hakkında bilgimizin olmadığı Enis'tir.

Seyyid Haşim Baba, *Devr-i Daim*, haz. Kahraman Öztürk (İstanbul: Revak Yayınları, 2017), hazırlayanın önsözünden (iv).

¹³¹¹ Hamid Efendi hangi hocasında hangi tarihlerde ne okuduğunu *Cami'ü Rivayati'l-Feharis ve Lami'ü İcazati Ehli'l-Fevaris* adlı eserinde tadat etmiştir. Müellif ve eserin tanıtımı için bkz. Kadir Ayaz, “Bandırmalı Küçük Hamid Efendi'nin Hadis İcazetleri ve Cami'ü Rivayati'l-Feharis ve Lami'ü İcazati Ehli'l-Fevaris Adlı Eserindeki Rivayet Birikimi”, *Osmanlı'da İlm-i Hadis*, İsar Yayınları, İstanbul 2020, s 387-428. Eser tahkikli olarak neşredilmiştir. Tahkik: Abdulkadir B. Ömer Ayaz El Bucaki, Daru Babi'l-İlmiyye Yayınları, İstanbul 2020.

¹³¹² *CSRA*, No: 294.

Hamid Efendi'nin eserlerinden hareketle kaydedilen intisapları için bkz. Ayaz, “Bandırmalı Küçük Hamid Efendi'nin Hadis İcazetleri”, 397.

Küçük Hamid Efendi'nin bir kızı¹³¹³ bir de Muhammed Lütfullah adlı oğlu tespit edilmiştir¹³¹⁴. Küçük Hamid Efendi 1758-9'da (1172) Bandırma'da vefat etmiştir¹³¹⁵.

Yusuf Efendi'nin tek halifesi aynı zamanda damadı olan Dolayabalı Şeyh Veliyüddin Efendi'dir (d. 1098/1687 - v. ?). Doğum yeri olan Yakacık Köyü Dolayaba'da caminin yanında medfundur¹³¹⁶.

Yirmi yıl şeyhlik yapan Yusuf Efendi bir Cuma gecesi teheccüt vaktinde Hz. Hüdayî türbesine müteveccih olarak zikrullah ile meşgul iken vefat eder¹³¹⁷. İlk tekkede İstanbul'un fethine katılan orduda bulunan *nimel ceşten* yedi emirin tekkeye bitişik türbesinin sokak kapısına yakın ilk sırasına defnedilmişse¹³¹⁸ de kabri sonradan Çiçekçi Camii'ne nakledilecektir¹³¹⁹.

2. Yusuf Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Mustafa Haşim Efendi (1130/1718 – 19 Şevval 1197 / 17 Eylül 1783). Haşim Baba, 1718 (1130) yılında İstanbul Üsküdar'da

---

¹³¹³ Bazı eserlerini bu kızının yardımıyla kaleme aldığı bildirilir. Hamid Efendi'nin *Tanînü'l-Mücelcelat*'ından (vr. 2^b) aktaran Abdullah Aydın, "Osmanlı Hadis Âlimlerinden Bandırmalı Küçük Hâmid Efendinin (1111-1172/1699-1758 veya 1759) Hayatı ve Eserleri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003), 7.

¹³¹⁴ Ayaz, "Bandırmalı Küçük Hamid Efendi'nin Hadis İcazetleri", 398.

¹³¹⁵ İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), *Balıkesir Meşahiri*, haz. Mehmet Sarı - Ahmet Karaman (Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1999), 54-5. Bandırmadaki Nakşibendî tekkelerinden olan Ali Efendi Zaviyesi'ne defnedilmiştir, denmişse de Bandırma'da böyle bir tekkeye ve kabre tesadüf edilememiştir. *Tomar*'da vefatına 1174 denmiştir. *Tomar*, v. 115^a.

¹³¹⁶ İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şekayik*, 316.

¹³¹⁷ Kadir Ayaz, Yusuf Efendi'nin vefatında kaynaklarda verilen farklı tarihleri (mesela: 1161, 1164, 1165, 1169) zikredip oğul Hamid Efendi'nin 17 Şaban 1165 (30 Haziran 1752) tarihinde tamamladığı *Tanînü'l-Mücelcelat* eserinin başında babasının ismini zikrettiği yerlerde vefatından bahsetmemesinden hareketle vefatının bu tarihten sonra olması gerektiğine hükmeder. Krş. Ayaz, "Bandırmalı Küçük Hamid Efendi'nin Hadis İcazetleri", 393.

Bununla birlikte arşivde yer alan bir belgede oğul Haşim Efendi'nin vakfiye gereği babasının vefatı üzerine 4 Şubat 1752 (20 Rebiulevvel 1165) tarihinde posta oturduğu yazar. *BOA*, C. EV. Nr. 231/11528.

¹³¹⁸ İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şekayik*, 303; Bandırmalızade Ahmed Münib, *Mir'ati't-Turuk* (Dersaadet: Cemal Efendi Matbaası, 1306) 46-7, Tanman – Yılmaz, "Bandırmalızade Tekkesi", 54; Ahmed Nezih Galitekin – İlhami Yurdakul, "İstanbul Türbeleri", *İstanbul Araştırmaları*, 2 (1997), 101, nr. 69.

Yusuf Nizameddin Efendi hayatta iken ileride hem kendisinin hem de haleflerinin sandukalarını barındıracak olan türbe ise 1763'te (1177) Kamil Ahmet Paşa tarafından inşa edilecektir. Ayvansarayî, *Vefeyat-ı Selatin*, 90.

¹³¹⁹ Tekkenin beşinci şeyhi Mehmed Fahreddin Efendi'nin torunu Necil Ural'ın verdiği şifahi bilgiyi aktaran Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 277.

doğmuştur. Kaynaklarda adı “Mehmed Haşim”,¹³²⁰ “Haşim Mustafa Baba”¹³²¹ olarak kaydedilmekteyse de eserlerinde “Mustafa Haşim” ismine de rastlarız¹³²².

Yusuf Efendi vakfiyesini düzenlediği yıl (1161/1748) büyük oğlu Hamid Efendi ellisine, ortanca oğlu Haşim Baba otuzuna yakındır. Tekkenin vazifelerini vefatı akabinde Haşim Baba’ya şart etmesinin sebebini bilmiyoruz. Bu teveccühün sebebi tekkenin son şeyhlerinden olan Ahmed Münib Efendi Haşim Baba’nın doğumuna dair bir anektotta saklı olabilir¹³²³:

“[Yusuf Nizameddin Efendi’nin] diğer evladları var ise de bir hayru’l-halef ihsan buyurulmasını Cenab-ı Peygamber (s.a.v.) Efendimiz hazretlerinden niyaz ve alem-i menamda kendisine bir erkek evlad ihsan buyurulduğu ve isminin *Mustafa Haşim* tesmiye olunması tebşiratiyla mübeşşer olub İstanbul’a avdetlerinden sonra bir erkek evladı zuhur etmiş ve ber-vech-i emr-i alî isimlerini *Mustafa Haşim* vaz’ etmişlerdir”.

Babasından aldığı Celvetî adab ve erkanını öğrenerek yetişen Haşim Baba¹³²⁴ daha sonra Bektaşîlik ve Melamîliğe meyletmiştir. Bektaşîlikte Mısır Kasrulayn’daki Kaygusuz Abdal Bektaşî Tekkesi Şeyhi Hasan Baba’ya (v. 1170/1756) intisap etmiş, Bektaşî Asitanesi’nde (Kırşehir) dört yıl hizmette bulunmuştur¹³²⁵. Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba’nın meşihatı döneminde (1759-1783) ayrıca ‘dedebabalık’ payesi almıştır. Bektaşîliği

---

¹³²⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/624.

¹³²¹ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/203.

¹³²² Mesela, *Divan-ı Haşim Baba* (İstanbul: 1252), 2.

¹³²³ Ahmed Münib Efendi, *Mir’ati’t-Turuk*, 46-7.

Bunun sebepleri arasında Hamid Efendi’nin yaşının ileriliği, tasavvuftan çok ilmiye mesleğine meyli de olabilir.

¹³²⁴ Haşim Baba’nın Celvetîlikte tarikatın pîri Aziz Mahmud Hüdayî’ye ulaşan silsilesi iki koldan gelir: Aziz Mahmud Hüdayî > Mehmed Fenayî (Cennet Efendi) > Tophaneli Veliyyüddin Efendi (v. 1108/1696) > Seyyid Hamid el-Moravî (dedesi, v. 1139/1726) > Yusuf Nizameddin Efendi (babası, 1165/1748). *Divan*, 2; Ahmed Münib Efendi, *Mir’ati’t-Turuk*, 46; Vassaf, *Sefine*, 3/103.

İkinci silsile: Aziz Mahmud Hüdayî > Muk’ad Ahmed Efendi > Devatî Mustafa Efendi (v. 1060/1650) > Mustafa Erzincanî (v. 1123/1711) > Yusuf Nizameddin Efendi (babası, 1165/1748). Krş. Harirîzade, *Tibyan*, 1/245^b.

¹³²⁵ Hasan Baba’nın Haşim Baba Tekkesi’nde medfun olduğuna binaen bu yakınlığın ileri derecede olduğu söylenebilir. Ergun, *Türk Musikisi*, 2/409; H. Kamil Yılmaz, “*Haşim Baba*”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/406; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik* (İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1983), 300; Bilgin Turnalı - Esin Yücel Turnalı, “Celvetîlik ile Bektaşîliği Birleştiren İlgi Çekici Bir Dal Haşimiyye Kolu ve Üsküdar’da Bandırmalı Tekkesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 66 (1990), 119.

temsilen İstanbul'da “dedebaba vekili” olarak da görev yapan Haşim Baba'nın¹³²⁶, ayrıca bir Melamî erkanı kurduğu ve bazı Melamîlerce ‘kutup’ olarak da tanındığı bilinmektedir¹³²⁷.

Haşim Baba'nın benimsediği melamî-meşrep tasavvuf anlayışı eserlerine yansımıştır. Nitekim *Divanı* ile birlikte basılan *Varidat* adlı eserinde geçen “*Varidat-ı e's-Seyyidü'l-Melamî Mustafa Haşim*” (s. 140) ve eserin son sayfasındaki “Kelam” bölümünde yer alan “Bizim tarikimiz tarik-i melamiyyun meslek-i Muhammedî'dir” (s. 156) şeklindeki ifadeler buna delildir. Ayrıca Haşim Baba'nın, eserinin 126. sayfasında, besmele ile başlayıp, Rahman Suresi'nin 19. ve 20. ayetlerinin tefsiri ile ilgili olarak:

“مرج البحرين”den murad kalb-i mürşid ile kalb-i talib “يلتقيان” den murad iki gönül bir olmak “بينهما برزج لا يبغيان”den murad mürşid ile talib beyninde zuhur eden ahval-i süluk ve *etvar-ı melamiyye* üzere zuhur eden meratib-i tasdîk ve sohbet-i tahkîk olmak nitekim Hazret-i Musa ve Hızır (a.s.) beynlerinde vuku' bulan berzah-ı külliye ki biri hark-ı sefîne ve ol biri hedm-i cidam [cidar] ve üçüncüsü katl-i gulam hadisesidir ve nitekim Rasul-i Ekrem (s.a.v.) ile Hazret-i Ali (k.v.) beynlerinde vuku' bulan *tarîk-i melamiyye* üzere esrar-ı acîbe ve adab-ı erkan-ı garîbedir ki erbab-ı *tarikat-ı melamiyyenin* ma'lumlarıdır” (s. 126) şeklindeki yorumundan da anlaşılacağı gibi Haşim Baba benimsediği bu tasavvuf anlayışını dini naslarla da irtibatlandırmıştır.

Haşim Baba'nın babasından tevarüs ettiği Celvetîliğine ilave ettiği Bektaşîlik ile kendisinin melamî-meşrep kişiliğinde şekillenen Haşimîlik, tarikat literatürüne ilk defa Bandırmalizade ailesinden gelen Ahmed Münib Efendi tarafından dahil edilmiştir¹³²⁸. Bandırmalizade ailesi hakkında her ikisi de ehl-i beyte çıkarılan nesebi ailenin Bektaşîlik

---

¹³²⁶ Bektaşîlikten hilafet alan Haşim Baba 1763'te (1177) Hacı Bektaş Asitanesi mütevellisi ve şeyhi olan Abdülatif Efendi'ye Bektaşî hilafeti vermiştir. Abdülatif Efendi de İstanbul'a geldiğinde İstanbul'daki şeyh, derviş ve muhiblere Haşim Baba'nın *reis* ve *dedebaba* tanınması için *emir-name* göndermiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, “Celvetiye”, *İA* (İstanbul: MEB Yayınları, 1963), 3/69.

¹³²⁷ Ekrem Işın, “Haşim Efendi Tekkesi”, *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 4/15.

Kahraman Öztürk, Haşim Baba'nın melamî meşrep tasavvuf anlayışının sonradan değil bizzat Bayramîlikte meknuz Dede Ömer Sikkinî ile gelen Hamzavî neş'e ile yaşatıldığını, atalarından da bu geleneği tevarüs ettiği savunur. Babasının yazdığını mektuplar başta olmak üzere, pek çok misal ile son devrin melamîlerinden Hz. Hüdayî türbedarı Eşref Efendi üzerinden iddiasını dayanak serdedir. Bkz. Seyyid Haşim Baba, *Devr-i Daim*, haz. Kahraman Öztürk (İstanbul: Revak Yayınları, 2017), hazırlayanın önsözü.

¹³²⁸ Ahmed Münib Efendi, *Mir'ati't-Turuk*, 45-7.

geleneği içinde yer almasını meşrulaştırmışken¹³²⁹, babasından aldığı Celvetî neş'e tekkenin dışa dönük vechesini oluşturmaktadır. Başta Haşim Baba olmak üzere kendisinden sonra gelen tüm Haşimî şeyhleri Bektaşîlik'ten aldıkları *icazeti* kullanmışlar ve fakat ne herhangi bir Bektaşî tekkesinde *babalık* yapmışlar, ne de devlet tarafından *Bektaşî* olarak tanımlanmışlardır. Bu da kendilerinin *Bektaşî* görülmediği, icazetlerinin ise *teberrüken* olduğuna yorulmuştur¹³³⁰. Nitekim 1826'da Yeniçeri Ocağı ile Bektaşî tekkeleri devlet tarafından kapatılırken İnadiye Tekkesi'nin kapatılmaması tekkenin resmen *Celvetî* olarak kabul edildiğini göstermektedir¹³³¹.

Haşim Baba 35 yaşında iken babasının vefatından iki gün sonra 4 Şubat 1752'de (20 Rebiulevvel 1165) posta oturur¹³³².

Velud müellif-sufilerimizden olan Haşim Baba her biri günümüze ulaşan ve tamamı 1836 (1252) yılında basılan divanında toplanan *Varidat, Anka-yı Meşrik ve Devriyye-i Ferşiyeye* adlı eserleri başta olmak üzere birçok risale kaleme almıştır. Bunlardan:

a. Divan. Haşim Baba'nın melamî neş'e ile kaleme aldığı şiir mecmuası 1836 (1252) yılında İstanbul'da basılmıştır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan *Divan*¹³³³ üç na't, dört mersiye, yirmi kaside, bir tevhid, bir methiye, üç muhammes, bir müseddes, bir müseddes münacat, bir tahmis, yüz yirmi altı gazel, bir tarih, on kıta, otuz müfreden

---

¹³²⁹ İsmet Bey Bandırmalı ailesinin Cafer-i Sadık neslinden olduğunu silsileyi tek tek vererek belirtirken, Bandırmalı Ahmed Münib Efendi de cedlerinin Musa Kazım'dan geldiğini vurgular. Krş. İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şekayik*, 302; Ahmed Münib Efendi, *Mir'ati't-Turuk*, 46.

¹³³⁰ Nitekim kendisinden sonra da tekkesinde şeyh olanlara verilen Bektaşî icazetnamesi tekkenin nihayetine kadar fasılasız devam etmiştir. Cemal Server Revnakoğlu, "Miraciye Nasıl Kaleme Alındı", *Yeni Tarih Dünyası*, 19-20 (1954), 767.

Yine kendi tarikat silsilesini de Haşim Baba'ya çıkaran Harirîzade *Tıbyan*'da Haşim Baba'nın Bektaşîliğinden ve ona izafet edilen Haşimîlikten hiç bahsetmemektedir. Krş. Harirîzade, *Tıbyan*, 1/244-8.

Bununla birlikte özellikle son dönemde yazılan *Alevî-Bektaşî Antolojilerinde* Haşim Baba'ya da yer verilmesi Haşim Baba'nın Bektaşîliğinin kısmen de olsa taraftar bulduğuna yorulabilir. Bunlardan birkaçı için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri* (İstanbul: Remzi Kitabevi ty), 12-3; İsmail Özmen, *Alevî, Bektaşî Şiirleri Antolojisi* (Ankara: Saypa Yayınları, 1995), 3/335.

Bektaşî semalarında kullanılan, Haşim Baba'nın neslinden gelen tekkenin son şeyhi Yusuf Fahir Ataer'in *Sema Nefesi* için bkz. M. Tevfik Oytan, *Bektaşîliğin İcyüzü* (İstanbul, 1983), 2/62.

¹³³¹ Hasan Kamil Yılmaz, "Haşimiyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/415; Muslu, 18. *Yüzyıl*, 486-492.

¹³³² BOA, C. EV. Nr. 231/11528.

¹³³³ Mesela, Süleymaniye Kütüphanesi (Dügümlü Baba 409, H. Hayri-Abd. Efendi, 17/2, Hacı Mahmud Efendi 3335, 3345, 3466, 3517, Hamidiye 3299, Haşim Paşa 96, Hüsrev Paşa 568 -*Arifane Makaleleri* ile birlikte, İzmir 754, Mihrişah Sultan 363/1, Reşid Efendi 784, Yazma Bağışlar 1448), Millet Kütüphanesi (Raşid Efendi, 874/2, Ali Emiri Efendi, 737/4), Beyazıt Devlet Kütüphanesi (3352/1 -*Varidat* ile birlikte-, 3376 -*Varidat* ile birlikte-).

oluşmaktadır. Haşim Baba'nın *Divanı* üç yüksek lisans çalışmasına konu olmuş¹³³⁴, günümüz harfleri ile de basılmıştır¹³³⁵.

b. Varidat. Haşim Baba'nın Melamete dair bazı risaleleriyle çeşitli zamanlarda kendisine vaki olan tecellileri anlattığı, bir takım hurufî yorumların yer aldığı, cifr ilmi ve ebced hesabıyla istikbale ait birtakım bilgiler verdiği mensur bir eserdir. Eserin yazım tarihine “sene 1176 Ramazan ayının 26. günü” kaydı düşülmüştür¹³³⁶.

c. Anka-yı Meşrık. Eser, İbnü'l-Arabî'nin “*Anka'ü Muğrib*” (şaşırtan Anka) adlı eserine yazılan naziredir. Eserin yazım tarihi için “sene 1170” kaydı düşülmüştür¹³³⁷.

d. Devriyye-i Ferşiyye. Niyazi Mısrî'nin “*Devriyye-i Arşiyye*”sine bir zeyl mesabesinde olan doksan dört beyitlik manzum risale Türk edebiyatının bu konudaki en

---

¹³³⁴ Asuman Ergün, *Haşim Baba Divanı Üzerine Bir İnceleme* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000); Mehmet Kayacan, *Haşim Baba ve Divanı (İnceleme- Metin)*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002); Mehmet Akif Yalçınkaya, *Bandırmalızade (Haşim Baba) Divanı (İnceleme- Metin)*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

Divan'ın Azerbaycan Nüshası hakkında bkz. Aide Paşayeva, “Edebiyat ve Üsküdar Seyyid Haşimî Efendi Üsküdarî Divanının Azerbaycan-Bakü El Yazması”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/141-145.

¹³³⁵ Mehmet Akif Yalçınkaya, *Bandırmalızade Haşim Baba Divanı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015).

Haşim Baba'nın şairliği ile ilgili bkz. Mehmet Ünal - Nurettin Çalışkan, “Bir Sufi Şairin Şiiri: Haşim Baba Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/20 (2014), 231-240.

¹³³⁶ *Divan*, 116.

Haşim Baba'nın *Varidat* başlığında yer alan 9 ayrı makalesinden melamet yönünü vurgulayan üçünün günümüz harfleri ile neşri ve melamet görüşünün tahlili için bk. Yaşar Aydemir, “Üsküdarlı Haşim Baba'nın Melamîlik Görüşü”, *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/114-130.

Varidat üzerine Mehmed Ünal tarafından yüksek lisans çalışması yapılmış, (*Bandırmalı-zade Mustafa Haşim Efendi'nin Varidat-ı Measure'sinin Tenkitli Metni*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), daha sonra da basılmıştır (*Bandırmalı-zade Mustafa Haşim Efendi'nin Varidat-ı Measure'si*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2015). Mehmet Ünal ve Mehmet Pektaş'ın eser üzerine bir inceleme yazısı için bkz. “Üsküdarlı Haşim Baba'nın Varidat'ı”, *Ekev Akademi Dergisi* 18/58 (2014), 715-772.

Eser son olarak Kahraman Öztürk tarafından hazırlanarak *Devr-i Daim* adıyla neşredilmiştir. Seyyid Haşim Baba, *Devr-i Daim*, haz. Kahraman Öztürk (İstanbul: Revak Yayınları, 2017).

¹³³⁷ *Divan*, 131. Bu eserin tahlili için bk. A. Yılmaz Soyuer, “Üsküdarlı Haşim Baba'nın Anka-yı Maşrık'ı”, *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/108-113.

tanınmış eseri olup, “*Lisanü’l-gayb*” diye de anılmaktadır¹³³⁸. Bu eser için de matbu *Divan* nüshasının 123. sayfasına “sene 1194 Ramazan ayının 19. günü” kaydı düşülmüştür¹³³⁹.

Haşim Baba’nın yazma kütüphanelerde bunlardan başka *Makalat*¹³⁴⁰, *İcazetname*¹³⁴¹, *Şeyh Abdullah’a Mektub*¹³⁴², *Mersiyye*¹³⁴³, *Kaside-i Mutasavvıfane*¹³⁴⁴, *Mecmua-i Eş’ar*¹³⁴⁵ ve pek çok küçük risaleden oluşan *mecmuasına*¹³⁴⁶ tesadüf edilmektedir.

Tekke Haşim Baba’nın meşihatı zamanında 1756’da (1170) Veziriazam Şehlagöz Ahmed Paşa tarafından yeni baştan inşa edilmiştir. Tekkenin yeniden ihyasına mahdumu Nazif Efendi’nin söylediği tarih şudur¹³⁴⁷..

Tab’ıma mülhem bu tarih ey Nazif / Hankâh-ı dilküşa-yı evliya. 1170.

Tekkenin Haşim Baba’nın meşihatı döneminde 16 Kasım 1755’ten (11 Safer 1169) başlamak üzere Filibe Nezareti Mukataası’ndan günlük 2 kıyye (1 kıyye 1,3 kg) yemeklik pirinç tahsisi vardır¹³⁴⁸. I. Abdülhamid’in (hd 1774-1789) tahta çıkışından hemen sonra 24 Şubat 1775’te (23 Zilhicce 1188) yenilenen ferman uyarınca her yıl tahsisat toplamı olan 720 kıyye pirinç tekke şeyhlerine teslim edilmekteydi. Bu defa 1 Muharrem 1192 tarihinden Zilhicce’nin sonuna kadar ki, pirinç bir tür teslim tutanağı ile 10 Mart 1779 (21 Safer 1193) tarihinde Şeyh Mustafa Efendi’ye teslim edilmiştir¹³⁴⁹.

---

¹³³⁸ Mustafa Uzun, “Devriyye”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/252; Yılmaz, “Haşim Baba”, 407; Abdullah Uçman, “Devriyeler Üzerine Rıza Tefvik’in Yayınlanmamış Bir Makalesi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi* 7 (1993), 537-564; Ahmet Sakin, “Evvel Benem Ahir Benem, Tasavvuf Edebiyatında Devriyye Geleneği”, *Yeni Dünya* 50 (Kasım 2002), 50-55.

¹³³⁹ *Divan*, 116.

¹³⁴⁰ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2665, 2749; Reşid Efendi, 784; Dügümlü Baba, 409; İzmir, 754.

¹³⁴¹ Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekke, 242.

¹³⁴² Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2835.

¹³⁴³ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 4721.

¹³⁴⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa, 45.

¹³⁴⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa, 95.

¹³⁴⁶ Haşim Baba’nın bu adla anılan bir eseri yoksa da Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 2089’da ve Reşid Efendi 784’te kayıtlı iki ayrı yazmada her birini ayrı isimler verilen pek çok küçük risalecik tarafımızdan bu adla anılmıştır. Mesela Reşid Efendi 784’teki nüshanın 3. Bölümü *Hazerat-ı Hams Risalesi* adını taşır. Bu 7 varaklık risale bir yüksek lisans çalışmasında kullanılmıştır. H. Mahmut Yücer, *Meratibü’l-Vücut Hakkında Üç Risale* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996).

¹³⁴⁷ Raif, *Mirat*, 1/159. Vezin düşüklükleri ile tarih hesaplaması eserin naşirlerince tashih edilmiştir.

¹³⁴⁸ Tahsis Şeyh Yusuf Efendi’nin müceddeden bina ve ihya eylediği tekkesi zaviyesinin medar ve maaşı olmayıp inayet-i aliyyeyeye muhtaç olduğundan bahisle 16 Kasım 1755’te (11 Safer 1169) başlamıştır. *BOA*, AE. SOSM. III. Nr. 23/160.

¹³⁴⁹ *BOA*, C. EV. Nr. 374/18956.

Bu tahsisin bir asır sonra da devam ettiğini 11 Ekim 1899 (2 Şaban 1255) tarihli fermanan anlıyoruz. *BOA*, EV.BRT. Nr. 36/18; 36/20.

Daha 16 yaşında iken hemen yakınlardaki Bali Çavuş Mescidi'nde müezzinlik yapan, 34 yaşında posta oturan Haşim Efendi¹³⁵⁰, uzun irşad hayatını 1783 (1197) yılında 67 yaşında iken noktalamıştır. Celvetîler, Haşim Baba'yı Celvetî adabına ters düşen hareketleri dolayısıyla kabullenmemişlerdi. Vefatından sonra asitaneye getirilen cenazesi dönemin postnişini Büyük Ruşen Efendi (v. 1209/1795) tarafından içeri alınmamış, bunun üzerine cenaze namazı asitanenin altında bulunan Cennet Efendi Haziresi önünde kılınabilmiştir¹³⁵¹. Vefatına الى ربه الكريم terkibi ile tarih düşülen¹³⁵² Haşim Baba tekkenin türbesine defnedilmiştir¹³⁵³.

Müessisi Aziz Mahmud Hüdayî'den sonra dört kola ayrılan Celvetîliğin, son kolunu kuran Haşim Baba'nın Haşimîliği, İstanbul'daki Celvetî örgütlenmesine rint meşrep bir tasavvuf anlayışını dahil etmiş, tekkesi bu kolun asitanesi olarak faaliyet göstermiştir. Celvetîlik ile Bektaşîliği birleştiren Haşimîlik 18. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başlarına kadar İstanbul Celvetîliğinin en güçlü kolu olarak varlığını devam ettirmiştir. 18. yüzyıl ortalarından itibaren Celvetîliğin Selamîlik şubesinin Selamsız ve Acıbadem tekkeleri ile 19. yüzyıl başlarında da Fenayî Ali Efendi'nin (v. 1745) kurduğu Celvetîliğin üçüncü şubesi Fenâîliğin Üsküdar Pazarbaşı'nda kendi adıyla anılan Fenayî Tekkesi Haşimî meşihata bağlanmıştır.

Nitekim Selamsız'daki Selamî Tekkesi'nin yedinci şeyh, Haşim Efendi'nin halifesi Şeyh Mehmed Raşid Efendi (v. 1250/1834). Raşid Efendi Kısıklı'daki Selamî Tekkesi'nin beşinci şeyhi. Meşihatı zamanında her iki tekkeyi müşterek idare etmiş, bu tekkede meşihat kendi neslinden gelenlerce devam etmiştir. Fenayî Tekkesi'nin yedinci şeyhi Mehmed Efendi (v. 1261/1845) Galib Efendi'nin (v. 1247/1831) halifesi olup, meşihatı ile tekkede Celvetîliğin Haşimî kolu temsil edilmeye başlamıştır.

---

¹³⁵⁰ BOA, C. EV. Nr. 158/7855.

¹³⁵¹ Gölpınarlı, "Celvetiye", 69; Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 252.

¹³⁵² Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/204, Ahmed Münib Efendi, *Mir'ati't-Turuk*, 47.

¹³⁵³ Haşim Baba'nın dini fikri düşüncesine dair bkz. Mehmet Temizkan, "Üsküdarlı Haşim Baba'nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/100-107; Yaşar Aydemir, "Üsküdarlı Haşim Baba'nın Melamîlik Görüşü", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/114-130. Azmi Bilgin, "Celveti-Haşimîliğin Üsküdar'daki Gelişme Seyri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/13-23; Mehmet Akif Yalçınkaya, "Bandırmalızade Haşim Baba Divanı'nda Tasavvufî Unsurlar". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/17 (2009/2), 395-412.

Haşim Baba'nın Seyyid Muhammed (v. 20 Rebiulahir 1188 / 30 Haziran 1774) isminde bir oğlu vardı. Hal-i hayatında iken kaybettiği oğlundan olma dört torunu dünyaya gelecektir. Bunlar da: Hüseyin Cevad (v. 19 Ramazan 1197 / 18 Ağustos 1783), Hüseyin Safiyüddin, Muhammed Galib ve Muhammed Muhsin (v. ?)¹³⁵⁴. Hüseyin Safiyüddin, Muhammed Galib kendisinden sonra posta oturacaklardır.

3. Haşim Baba'nın torunu Safiyüddin Efendi (17 Cemaziyelahir 1173 / 5 Şubat 1760 – 1199/1784-5 veya 1233/1817). *Tomar* müellifinin hakkında “Muma ileyh bir sene müddet meşihat idüb abdal-mizah olmağla yalnız idare-i meşihatı uhdesinden ref’ olunub biraderi Galib Efendi’ye ilaveten tevcih olunmuş, badehu Şeyh Safiy Muğnisa’ya (Manisa’ya) gitmiştir”, diyerek meşihatının oldukça kısa sürdüğüne işaret etmektedir. Bu kısalıktan olsa gerek *Silsilename*’de kendisine yer verilmemiştir¹³⁵⁵.

4. Haşim Baba'nın diğer torunu Hacı Mehmed Galib Efendi (1175/1761-2 – 1247/1831-2). Galib Efendi, oğulları ve yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla Haşimî meşihatın tarikatın diğer şube ve tekkelerine yayılmasında mühim bir rol oynamıştır. Nitekim halifelerinden Mehmed Efendi (v. 1261/1845) Üsküdar Pazarbaşı’ndaki Celvetîliğin Fenaiyye şubesine bağlı Fenayî Dergahı’nı, Mehmed Şakir Efendi (v. 1279/1862-3) ile bir Celvetî tekkesi olan Kaymakçızade Tekkesi’ni Haşimî meşihata bağlamıştır.

İnadiye Tekkesi’nde yarım asra yakın şeyhlik yapan Galip Efendi II. Mahmut (hd 1808-1839) tarafından 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması için Topkapı Sarayı’na davet edilen şeyhlere dendir¹³⁵⁶. Şeyhülislam Kadızade Tahir Efendi başkanlığında toplanan mecliste Galib Efendi’nin nasıl bir tavır sergilediği bilinmemekle birlikte sükutu tercih edip, babasından tevarüs ettiği Bektaşîliğini Haşimîlik içinde canlı tuttuğu tahmin edilmektedir.

Galib Efendi’nin vefatında nereye defnedildiği şimdilik tespit edilememiştir.

---

¹³⁵⁴ Seyyid Haşim Baba, *Devr-i Daim*, haz. Kahraman Öztürk (İstanbul: Revak Yayınları, 2017), hazırlayanın önsözü (v).

¹³⁵⁵ Vefatına dair ilk tarih *Tomar*’dan, diğeri Bektaşîliği anlatan künyesiz bir yazma eserden alınmadır. İBB Atatürk Kütüphanesi, K.415, v. 5^b’den aktaran Soyoyer, “Üsküdarlı Haşim Baba’nın Anka-yı Maşrik’ı”, 2/109.

Silsilede yer alan diğer zevatın doğum/vefat tarihlerinde bu listeden istifade ettik. İlgili yazmada bir kısmının doğum/vefat saatlerine de yer verilmektedir.

¹³⁵⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1974), 12/233-8; Reşat Ekrem Koçu, “Yeniçeriler ve Bektaşîlik”, *Hayat Tarih Mecmuası* 6/10 (1 Kasım 1970), 13; Yücer, 19. *Yüzyıl*, 543.

5. Galib Efendi'nin büyük oğlu **Abdurrahim Selamet Efendi** (1196/1783 - 21 Ramazan 1266 / 31 Temmuz 1850). Haşim Baba'nın vefatına yakın dünyaya gelmiş, 'Selamet' ismi dedesi tarafından konmuştur¹³⁵⁷.

Selamet Efendi'nin meşihatı döneminde tekke, müstemilatı ile birlikte külliye harap hale gelmiştir. 2 Şubat 1847 (15 Safer 1263) tarihli Sadrazam arzından öğrendiğimize göre, Selamet Efendi tarafından başlatılan girişim üzerine Ebniye Müdürü marifetiyle keşif yapılmış, neticede tamirin 1 pul 3.000 kúsür kuruşa tamamlanabileceği belirtilmiştir. Ancak binalar büyük ve köhne olmasından dolayı tamamen yıkılıp bazı yerlerinin de genişletilmesi lazım geldiğinden yeniden yapılan keşfi uyarınca masraflar 2 pul 14.332 kuruşa ulaşmıştır. Rakam yüksek bulunmuş ve yeniden keşif yapılmıştır. Bu sefer rakam 2 pul 21.668,5 kuruşa çıkmışsa da bundan 1 pul 12.000 kuruş indirilerek 1 pul 2.332 kuruşa karar kılınmıştır. **Nihayetinde masrafların hazineden parça parça verilmesi, bu masrafların da Sultan Bayezid Vakfı'nın 1262 senesi bütçesine masraf olarak kaydedilmesi** teklif edilmiş, onay için gerekli irade-i seniyye de iki hafta kadar sonra 15 Şubat'ta (28 Safer) sadır olmuştur¹³⁵⁸.

Ağabeyi Galib Efendi'den sonra yaklaşık 20 yıl şeyhlik yapan Selamet Efendi vefatında tekkesi haziresine defnedilmiş olmalıdır.

Selamet Efendi'den sonra meşihat dört oğlu arasında müştereken taksim edilmiştir¹³⁵⁹: **(6.1.) Mehmed Fahreddin Efendi (6.2.) Mehmed Salih Efendi** (Kahveci?, 1233/1817-8 – Zilhicce 1291 / Ocak 1875), **(6.3.) Mehmed Galib Efendi** (v. 12 Cemaziyelevvel 1330 / 30 Nisan 1912), **(6.4.) Yusuf Safiyüddin Efendi** (v. 26 Safer 1301 / 23 Aralık 1883'ten kısa süre evvel)¹³⁶⁰.

---

¹³⁵⁷ İlgili rivayet için bkz. Seyyid Haşim Baba, *Devr-i Daim*, haz. Kahraman Öztürk (İstanbul: Revak Yayınları, 2017), hazırlayanın önsözü (xxii).

Bu durumda doğumu için Şevval 1197 / Eylül 1783 tarihi verilebilir.

¹³⁵⁸ BOA, İ. DH. Nr. 109/5510; Nr. 137/7034; EV. d. 32246.

¹³⁵⁹ Selamet Efendi'nin vefatı ile arşivde bulduğumuz evrakta meşihatın üç çeyrek hissesinin 28 Mayıs 1859'da (25 Şevval 1275) Fahreddin ve Yusuf Safiyüddin ve Mehmed Galib efendilere, kalan bir çeyrek hissenin de 28 Aralık 1874'te (19 Zilkade 1291) tarihinde babası Salih Efendi Efendi'nin vefatı üzerine oğlu Mehmed Kamil Efendi'ye tevcih edildiği kayıtlıdır. MMA, Defter/Sayfa no: 1772/146.

Babasının vefatı akabinde en büyük oğul olarak Fahreddin Efendi otuz yaşına yaklaşmıştı. Kendisinin de memuriyet hayatı devam etmekteydi. Bu 10 yıla yakın sürenin nasıl geçirildiği ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşabilmiş değiliz.

¹³⁶⁰ Safiyüddin Efendi 1300 (1883) senesi Hac farizasını ifasının ardından dönüş yolunda vefat edecek, nicedir kardeşi Galib Efendi'nin idaresinde olan tekkenin meşihatı Galip Efendi'ye verilecektir. MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66^a, 66^b, 66M^{a-b}.

6.1. Selamet Efendi'nin büyük oğlu **Mehmed Fahreddin Efendi** (1237/1821-2 – 23 Safer 1311 / 6 Eylül 1893). Selamet Efendi'nin vefatıyla *meşihat hasbe'l-verase* kendisine geçmişti. O sıralar Evkaf-ı Hümayun Hazinesi Ruznamçe Odası ketebeliği vazifesini icra etmektedir. Evkaf nazırı sürekli (*leylen ve neharan*) dergahta bulunması lazım geleceğinden, odaya devamının müşkil olacağını, ayrıca dergahın gelirinin diğer üç kardeşi arasında hisse tefrik olunmadan taksim edilmesinden ötürü azlığından ve geçmiş gayretlerine *merhameten ve mükafaaten* kendisinin tam maaşla emekliye sevk edilmesini istemiştir. Fahreddin Efendi bu arzuhal üzerine 13 Mart 1854 (13 Cemaziyelahir 1270) tarihinde emekliye sevk edildi¹³⁶¹.

Fahreddin Efendi'nin meşihatı tekkeye yeni bir hareketlilik getirmiştir. Merkez ile iletişimini diri tutan Fahreddin Efendi 12 Nisan 1855'te (24 Recep 1271) dergahının akar suyu olmayıp hayvan ile su getirilmekte olmasından dolayı emsali gibi bu hayvan için de bir yem tahsisine¹³⁶², aynı yılın sonlarında 3 Kasım'da (22 Safer 1272) dergah dahilindeki cami vaizliğinin kadim vazifesi olan 1 kuruşun üzerine emsali gibi *zamaim-i vezaif tertibinden* 19 kuruş daha zammıyla 20 kuruşa çıkarılmasına¹³⁶³ muvaffak olmuştur. İki yıl sonra, daha önce yıkılan tekkenin duvarı 6.496,5 kuruşa tamir edilmiştir (28 Cemaziyelevvel 1274 / 14 Ocak 1858)¹³⁶⁴.

16 yıl sonra 8 Nisan 1874 (20 Safer 1291) tarihinde tekkenin 13.400 kuruşa, muhtevasını tespit edemediğimiz daha kapsamlı bir şekilde tamiri için izin çıkmıştır¹³⁶⁵.

Tekkenin meşihatı her ne kadar dört hisseye taksim edilmiş ise de Fahreddin Efendi en büyük kardeş olmak itibariyle eşitler arasında birincidir. Ayrıca kardeşi Safiyüddin Efendi'nin vefatı (v. 26 Safer 1301 / 23 Aralık 1883'ten kısa süre evvel) üzerine çeyrek

---

¹³⁶¹ BOA, İ. DH. Nr. 295/18623; A. AMD. Nr. 50/87. Ayrıca bkz. VGMA, Defter/Sayfa no: 2086/193. Babasının vefatı (1266/1849-50) ile emeklilik tarihi (1270/1854) arasındaki yaklaşık 5 yıl süre var. İlgili arşivde başka bir vesika yok. Ayrıca emeklilik talebinin Fahreddin Efendi'den gelip gelmediğini de bilmiyoruz.

¹³⁶² BOA, HR. MKT. Nr. 88/46; A. MKT. NZD. Nr. 140/3; Nr. 139/21. Yem tahsisinin yakınlarda Tabaklar'daki Çarşamba Rifaî Tekkesi şeyhi Mehmed Nuri Efendi'nin (v. 1273/1856) vefatı üzerine, onun kaleminden gerçekleştiğini görüyoruz. BOA, A. MKT. NZD. Nr. 247/47; Nr. 242/16.

¹³⁶³ BOA, İ. MVL. Nr. 343/14826.

¹³⁶⁴ BOA, İ. DH. Nr. 409/27076. 11 Şubat 1855 (23 Cemaziyelevvel 1271) tarihli devam evrakına tesadüf etmediğimiz ve üzerinde herhangi bir işlem bulunmayan bir tezkirede *Kutbülarifin Bandırmalzade Şeyh Yusuf Efendi Hazretleri'nin* türbesinin kiremitlerinin aktarılması ile türbedarın iskanına mahsus ev-türbe arasında bulunan duvarın temeli oynadığından tamiri, türbenin derunu geniş olup mübarek gecelerin birçoğunda cemiyet olduğundan 12 kandilli bir adet top kandiline muhtaç olduğu ifade edilmiştir. BOA(V), EV. MH. Nr. 525/106.

Tezkire tekkenin mimari yapılarına dair ip uçları içermektedir.

¹³⁶⁵ BOA, İ. DH. Nr. 682/47516.

hissenin talibi olacaktır¹³⁶⁶. Meclis de 18 Nisan 1885 (3 Recep 1302) tarihli kararında tekkeleri iştiraktan kurtarmaya dönük, nizamnamesinin (*talimat-ı dahiliyesinin 4. maddesi*) gereği olarak vefatı ile boşalan hissesi hariçten bir kimseye verilmeksizin ehliyeti ve iktidarı olan kebir karındaşına, kebir karındaşı müteaddit olursa içinden ehliyeti ve iktidarı olan karındaşına, şayet karındaşları ehliyet ve iktidarda müsavi bulunursa içlerinden ekberine tevcih olunacağından diğer kardeşler Mehmed Galib ve Mehmet Kamil'den (babası Salih Efendi'den gelen hissesi) büyük ve liyakatı zahir olduğundan, daha evvel olduğu gibi tekkenin tüm işlerini müstakilen ifa ve icra etmek üzere Fahreddin Efendi hissesine katılmasını uygun görür¹³⁶⁷. Nihayet Safiyüddin Efendi'den münhal çeyrek hisse yaklaşık 9.5 ay sonra 2 Şubat 1886'da (27 Rebiulahir 1303) resmen tevcih edilir¹³⁶⁸.

1880 (1297) yılında Hüdayî Dergahı Şeyhi Ruşen Efendi'nin reisliğindeki *Meclis-i Meşayih*'te on üç kişilik aza arasında yer alan¹³⁶⁹ Fahreddin Efendi, meşihatı sırasında 1870'li yıllarda tekkede Bandırmalızade ailesinden; kendisi, şeyh-i sani Mehmed Salih Efendi (d. 1233/1817-8 - v. ?), şeyh-i salis Mehmed Galib Efendi (d. 1253/1837-8), Fahreddin Efendi'nin oğlu Mehmed Muhsin Efendi (d. 1272/1855-6), Galib Efendi'nin oğulları Ahmed Münib (d. 1253, denilmiş 1275/1858 olacak) ve Ali Rıza Efendiler (d. 1282/1865-6), Ali Şefik Efendi (d. 1285/1868-9) isminde muhtemelen akrabalarından biri, dört derviş bir de zenci Ferhad isimli kimse olmak üzere on iki erkek ikamet etmektedir¹³⁷⁰. Tekke nüfusu 1885'te her nedense 3 erkek ile 12 kadın şeklinde sayılmıştır¹³⁷¹. Bu değişikliğin tahlili için daha mufassal kayıtlara muhtacız.

---

¹³⁶⁶ Fahreddin Efendi kardeşinin vefatı sonrası onun Kaymakçı Tekkesi'ndeki meşihatının kardeşleri Galib Efendi'ye devri için bir arzuhal kaleme alacaktır. Nihayet talebi Hz. Hüdayî Asitanesi şeyhi Mehmed Ruşen Efendi'nin (v. 1309/1891) de tensibi (*inha*) ile Meclis tayini uygun görür ve Galib Efendi 20 Ocak 1884'te (21 Rebiulevvel 1301) posta oturur. Böylece en büyük kardeşler (Fahreddin ve Galib efendiler) birer tekkede müstakilen şeyhlik icra edeceklerdir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1762/66^a, 66^b, 66M^{a-b}; *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/697.

¹³⁶⁷ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1762/112^b-113^b.

¹³⁶⁸ *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/1364.

¹³⁶⁹ Mine Durmuş, azalığı 1878-9 - 1886-7 (1296-1304) yılları arasında 8 yıldır, der. *Meclis-i Meşayih*, 53, 63.

Meclis-i Meşayih arşivindeki görevlerinin bitişine dair mazbatada tarih yok. Altındaki ve üstündeki mazbataların tarihi ise 23 Mart 1889'dur (21 Recep 1306). Bkz. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1769/222.

¹³⁷⁰ Tahmini 1871/1288 tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 213; Galitekin, *Osmanlı*, 374-5. Bu defterde meşihatın çeyreğine varis olan Safiyüddin Efendi'ye (*şeyh-i rabi*) yer verilmemiştir. Kendisi Kaymakçı Tekkesi'nin müstakil şeyhi idi.

¹³⁷¹ 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*, no: 234.

Emekliliğe ayrılmasından itibaren (1854-1893) elli yıla yakın şeyhlik yapan ve meşihatın önce ilk çeyreği, 1885'ten sonra da yarısına sahip olarak şeyhlik yapan Fahreddin Efendi vefatında hazireye defnedilmişse¹³⁷² de kabri bugüne gelememiştir.

6.3. Selamet Efendi'nin diğer oğlu Küçük Mehmed Galib Efendi (1253/1837-8 – 12 Cemaziyelevvel 1330 / 30 Nisan 1912). Sultan II. Abdülhamid'in süt kardeşidir. Kardeşi Safiyüddin Efendi'nin döneminde Kaymakçı Tekkesi'nde uzun süredir vekaleten yürüttüğü meşihatına, vefatı üzerine 20 Ocak 1884'te (21 Rebiulevvel 1301) asaleten tayin edilmiştir¹³⁷³. Bu tekkede de babasının vefatı sonrası çeyrek hisselerin sahibi idi. Ağabeyi Fahreddin Efendi'nin vefatı ile 2 Temmuz 1894'ten (28 Zilhicce 1311) itibaren meşihat hisselerin yarısına sahip olacaktır¹³⁷⁴. Böylece bu tekke ile Kaymakçı Tekkesi'ni **ortak meşihatında birleştirmiştir**.

Meşihatı döneminde tekkesi kapsamlı bir tamire muhtaç hale gelmişti. Hazırlanan keşfine göre **26.763 kuruşa** gereksinim duyan tamirin masrafların daha evvelkiler gibi 21 Mart 1896 (6 Şevval 1313) tarihli irade-i seniyye ile Hekimpaşazade Ali Paşa Vakfı'na masraf olarak kaydedilmiştir¹³⁷⁵. Bu tamirati yüzyılın sonlarında şeyh dairesinin mükemmelen (*suret-i mükemmelede*) tamiri takip edecektir. Hazırlanan 16 Mart 1899 (4 Mart 1315) tarihli keşif defterinde tamir için 76.746 kuruş masraf çıkarılmıştır. Toplam meblağdan adet olduğu üzere münakasaya gidilerek işin 50.000 kuruşa bitirilmesi kararlaştırılmıştır¹³⁷⁶.

Tamirden on yıl kadar sonra yeni yerlerin ihyası gündeme gelmiş olmalı ki, Evkaf'tan kaleme alınan 12 Ocak 1908 (8 Zilhicce 1325) tarihli tezkirede dergah müstemilatının

---

¹³⁷² *Tomar*, v. 34^a.

¹³⁷³ *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/697.

¹³⁷⁴ Fahreddin Efendi'nin vefatı tekkenin yarım hissesinin biri kendisine diğeri de yeğeni Fahreddin Efendi'nin oğlu Nebil Efendi'ye tevcihi 13 Ocak 1894'te (6 Recep 1311) Meclis-i Meşayih'çe uygun görülmüş, ayrıca 10 Şubat'ta (4 Şaban) tekkenin tahsisatlarının müşterek meşayihin, en büyüğü sıfatı ile Galib Efendi'ye verilmesi istenmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/29, 146.

Resmi tayin yaklaşık 4.5 ay sonra 2 Temmuz'da (28 Zilhicce) gerçekleşmiştir. *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/1364.

Bu son tevcih/tayin ile tekkenin meşihat durumu taamiye listesine şöyle yansımıştır:

Fahreddin Efendi'nin vefatı cihetiyle meşihat-ı mezkurenin nısf hissesi Mehmed Galib ve bir rub' hissesi Radî Mehmed Kamil ve Mehmed Nebil Efendilere 20 Haziran 310'dan itibaren tevcih olundu. Bkz. *Taamiye Defteri*, no: 13.

Bunun bir tezahürü olarak 8 Mart 1903'ten (8 Zilhicce 1320) 1 Ocak 1909'a (9 Zilhicce 1326) kadar tekkeye tahsis edilen kurbanı dergah-ı mezkur sıfatıyla hep kendisi teslim almıştır. *BOA*, T. MA. e. Nr. 1303/6.

¹³⁷⁵ *BOA*, ŞD. Nr. 137/36; İ. EV. Nr. 12/45; BEO. Nr. 756/56699.

¹³⁷⁶ *BOA*, Y. MTV. Nr. 190/116.

tamirinin 5.400 kuruşa müteahhit Yanko Kalfa'ya havale edilmesi teklif edilmiş, Şura-yı Devlet'in 24 Şubat 1908 (22 Muharrem 1326) tarihinde uygun gördüğü teklif, Sadrazam tarafından 7 Mart'ta (4 Safer) Sultan'a arz edilmiş, 12 gün sonra 19 Mart'ta (16 Safer) onaylanmıştır¹³⁷⁷.

Babasının vefatından itibaren altmış yıldan fazla, ağabeyi Fahreddin Efendi'nin vefatı akabinde de meşihatın en büyük hissedarı olarak da yirmi yıla yakın şeyhlik yapan Galib Efendi vefatında türbeye defnedilmiş olmalıdır.

Galib Efendi'nin büyük oğlu **Hafız Mehmed Rıza Efendi** (1282/1865-6 – 1925'ten sonra) İskender Baba Tekkesi'nde, diğer oğlu Münib Efendi de bu tekkede meşihat icra edecektir.

(7.1) Küçük Galib Efendi'nin diğer oğlu **Ahmed Münib Efendi** (1275/1858 – 10 Şaban 1338 / 29 Nisan 1920). 11 Ağustos 1858 (1 Muharrem 1275) tarihinde tekkede doğdu. Annesi Emine Hanım'dır¹³⁷⁸. İlk tahsilini tekkesinde, tali eğitimini Üsküdar Fıstıklı Mektebi'nde Şeyhü'l-Hattatin Hoca Sabri Efendi'nin yanında, Paşakapısı Rüştüyesi ile Toptaşı Askeri Rüştüyesi'nde tamamlamıştır. Ayrıca Mesnevîhane seccadenişini Şeyh Hoca Mustafa Efendi ile Tekir Osman Şemseddin Efendi Hazretleri şürekasından tekkede dersler almıştır.

Tasavvuf yolunda ilk intisabı 21 yaşında (1296/1879) amcası Fahreddin Efendi'yedir (v 1311/1893). Münib Efendi 29 yaşında (1304/1886) babası Galip Efendi'nin hilafetine nail olmuşsa da icazeti 41 yaşında (1316/1898) tescil edilmiştir. 22 yaşında (2 Rebiulahir 1297 / 1 Mart 1296 / 13 Mart 1880) 50 kuruş maaşla Evkaf-ı Hümayun Nezareti Cihat Kalemi'nde başlayan memuriyet hayatı 29 yıl boyunca aynı kalemden 14 Ağustos 1909'da (27 Receb 1327 / 1 Ağustos 1325) kendi isteği ile emekli olana kadar devam edecektir¹³⁷⁹.

Münib Efendi'nin emekli olduğu yıl tekkenin meşihatı babası ve yeğenlerince doludur. Belki de bu sebepten Hasırcıbaşı Hacı Efendi'nin eşi Hacı Sıdıka Hanım ile müştereken bina ve ihya ettikleri Kadıköy Kuşdili'ndeki bulunan 1884 tarihli Ahmet Zühtü

¹³⁷⁷ BOA, ŞD. 186/14; İ. EV. 47/13; BEO 3276/245688.

¹³⁷⁸ Bu bölümdeki bilgiler Münib Efendi'nin 7 Ocak 1918 (rumî 7 Kanunisani 1334) tarihli otobiyografisinden derlenmiştir. Albayrak, *Son Devir*, 5/92-9.

¹³⁷⁹ Memuriyet hayatına dair tafsilat için BOA, DH. SAİD. d. Nr. 73, 29'dan aktaran Selami Şimşek, "Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mecmua-yı Tekâya", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 21 (2007), 139; Albayrak, *Son Devir*, 5/92.

Paşa Camii'ne 1892 (1309) tarihli vakfiyesi ile Sadî ve Halvetî meşihatı vaz' ederek posta oturur¹³⁸⁰.

Münib Efendi'nin bu tekkedeki meşihatı 54 yaşında iken babası Galib Efendi'nin yaşının ileriliğinden ötürü meşihat hissesinden 11 Kasım 1911'de (19 Zilkade 1330) feragat etmesi ile başlar¹³⁸¹.

Maarif Nezareti Dördüncü Şube müdürü İhtifalci Mehmed Ziya Bey'in riyasetinde ilki 1911 yılında olmak üzere İstanbul'un fethi kutlamaları başlar. Bu kutlamalar kapsamında büyük fethiye iştirak eden, fetihden sonra Ayasofya'da Fatih Sultan Mehmed adına ilk hutbeyi okuyup cuma namazını kıldırıldığına inanılan Seyyid İbrahim Fakih'in vefat sene-i devriyesinde medfun olduğu türbede bir kutlama töreni icra edilir (3 Temmuz 1914). Sabık Bahriye Müsteşarı Talat Bey'in riyasetindeki tören katılımcıları arasında talebe, ulema, şeyh ve dervişler de yer almaktadır. Tören Yeni Cami'de cuma namazının kılınmasıyla başlamıştır. Dönemin neşriyatından takip edilen kutlama şu şekilde cereyan etmişti: Cuma günü cuma namazı akabinde Yeni Cami'de başlayan tören sebebiyle Üsküdar ve civarı bayraklar ile süslenmiş, ahali erkenden sokağa dökülmüştür. İhtifalin bir diğer müretteplerinden Şeyh Balabanî Hüsnü Efendi'nin ihtifalin önemi ve muhtevası hakkındaki konuşması akabinde kortej mutantan bir alay teşkil ederek, *tehliller* eşliğinde yürüyüşe başlamış, çarşı boyu, Tabutçular Caddesi üzerinden İnadiye Tekkesi haziresine vasıl olmuştur. Ziya Bey'in haziruna hitabı, Tavaşi Hasan Ağa Camii Hafız Ahmed Efendi'nin pek tesirli duası ve hemen yakındaki Çarşamba Rifaî Tekkesi Şeyhi Hayrullah Taceddin Efendi ile Nasuhî Tekkesi Şeyhi Kemaleddin Efendi'nin özel olarak imal ettirdikleri tabut örtüsünün (puşide) şeyhler, dervişlerin öncülüğünde Seyyid İbrahim Fakih'in sandukası üzerine örtülmesi ile ihtifalin mühim kısmı ifa edilmiş oldu. Talebe kızların şiirleri ve birkaç küçük konuşma akabinde katılımcılar İnadiye Tekkesi'nde bir müddet dinlendiler. İhtifal ev sahibi Ahmed Münib Efendi'nin kahveler, şerbetler, limonatalar ikramı ile son buldu¹³⁸².

---

¹³⁸⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/98-9. Münib Efendi ilgili otobiyografisinde tekkenin 1888 Temmuz'unda (Şevval 1305) Mecidiye Dergahı adı ile irade-i seniyyece adlandırıldığını söylüyor. Bu durumda tekkenin inşası bu tarihten az evvel tamamlanmış olmalıdır. Vakfiye gereği dergahın şeyhi ve mensupları tarafından tayin olunacak zevat tarafından Ramazan'da ve beş vakit namazda ve sair günlerde akşam ile yatsı namazlarında vazife yapmak üzere imamet, müezzinlik ve kayyımlık cihetleri ihdas olunmuştur. Sadî ve Halvetî ayinleri ise pazar günü icra edilecektir. Albayrak, aynı yer.

¹³⁸¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/141

¹³⁸² Bu tören bir yıl sonra 25 Haziran 1915'te Büyük Fethi'teki rolünden ötürü Akşemseddin namına Salacak'ta Fatih'in inşa ettirdiği mescidde yapılacaktır. Coşkun Ünsal, "Fethi Gören Beldede Kutlu

Münib Efendi'nin tek vazifesi bu tekkenin şeyhliği değildir. Mecidiye Tekkesi'ndeki meşihatının yanında Kaymakçı Tekkesi'nde müezzinlik, kayyımlık¹³⁸³, serzakirlik¹³⁸⁴ ve tekkeye meşrut Aydın (şimdi İzmir) Birgi'deki Ali Baba Zaviyesi'nde yarım hisse zaviyedarlık¹³⁸⁵ vazifeleri vardır.

Münib Efendi'nin meşihati döneminde Bandırmalı Tekkesi'nin diğer vazifeleri ise şöylece taksim edilmişti: Hitabet ve devirhanlık vazifesi kardeşi Kaymakçı Tekkesi son şeyhi Hafız Rıza Efendi; imamet ve devirhanlık cihetleri büyük oğlu Yusuf Nizameddin Efendi; iki müezzinlik, na'than, ta'rifhanlık ve kayyumluk vazifesi de amcazadesi Şeyh Kamil Efendi; türbedarlık ve meşihatın dörtte bir hissesi diğer amcazadesi Nebil Efendi'dedir¹³⁸⁶.

Meşihatın çeyrek hissedarı **(7.2.) Mehmed Kamil Efendi** 1842'de (1258) Üsküdar'da doğmuştur. İlk tahsilini ibtidai mektepte tamamlamış, başkaca formel eğitim almamıştır. Evkaf Nezareti Senedat Kalemi'nde başlayıp Posta Nezareti'nde devam eden memuriyeti babasının vefatı üzerine istifası ile neticelenmiştir¹³⁸⁷.

Amcası Galib Efendi'nin halifesi¹³⁸⁸ olan Kamil Efendi babasının vefatı üzerine 33 yaşında iken 27 Ocak 1875'te (19 Zilhicce 1291) meşihat hissesini üzerine alır¹³⁸⁹. Kamil Efendi'nin çeyrek hisseli meşihati vefatına (v. 14 Recep 1338 / 5 Nisan 1920'dan kısa süre evvel) kadar 55 yıla yakın sürmüştür. Vefatı üzerine hissesine talip olan Münib Efendi'nin müracaatı üzerine Meclis-i Meşayih 5 Nisan 1920 (14 Recep 1338) tarihli ilk kararında vakfiyesi ile tedavül kayıtlarının Evkaf Nezareti'nden istenmesine karar verir¹³⁹⁰. Evkaf'tan gelen tezkire üzerine Meclis 28 Nisan 1920 (9 Şaban 1338 / 28 Nisan 1336) tarihli ictimasında, vakfiyeyi inceleyip, *dergahın meşihati evlad-ı vakıfın ekber ve erşedine ve galleli dört hisseye ayrılıp bir hissesi şeyh efendiye ve üç rub' hisse zükur ve inas evlada*

Gün: 1914-1915 Fetih Kutlamaları ve Üsküdar", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 1/189-201.

¹³⁸³ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/106.

¹³⁸⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/47^b.

¹³⁸⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/141.

¹³⁸⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/92-9, 106-7.

¹³⁸⁷ Kamil Efendi'nin 23 Kasım 1918 (23 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisi için bkz. Albayrak, *Son Devir*, 5/106-7.

¹³⁸⁸ Albayrak, *Son Devir*, 5/107.

¹³⁸⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/14.

¹³⁹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/32^a; Defter/Sayfa no: 1744/128.

Münib Efendi'nin oğlu Yusuf Nizameddin Efendi de Kamil Efendi'den boşalan tekke dahilindeki Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin müezzinlik, kayyımlık, tarifhanlık ve na'thanlık cihetlerine talip olmuştur. MMA, Defter/Sayfa no: 1744/116.

mütesaviyen taksimi meşrut olduğu, şurut-ı vakfiye ahkâmına meşihat cihetinin hisas-ı adideye taksimi mugayir olduğundan Kamil Efendi'nin irtihalinden dolayı inhilal eden çeyrek hissenin talibi Münib Efendi'ye, ayrıca Nebil Efendi uhdesindeki çeyrek hissenin de uhdesinden alınarak Münib Efendi'ye tevcih edilerek hisselerin tevhidini uygun görmüştür¹³⁹¹.

Münib Efendi 7 Ocak 1918 (rumî 7 Kanunisanı 1334) tarihli otobiyografisinde tekkesinin durumunu özetler¹³⁹²:

“Dergahta Celvetiyye erkanı icra edilmekte olduğu gibi bugün de aynı erkan icra edilmektedir. Cuma günleri tarikatın özel günleridir. Ramazan'da her cuma gecesi ve mübarek gecelerde açık bulunduğu gibi her akşam ve yatsı namazları arasında yemekten sonra camide Hamdiyye ve usul-ı tarikat icra olunmaktadır. Her sabah ve akşam namazlarında tevhid-i şerif okunmaktadır. Dergah tamire muhtaç olduğu cihetle 1329/1911 senesinde tamir için kapatılmış ve vakfiyesinin icabından olmak üzere tahsisatından ve Dağdevesi'nde bir-iki nahiyenin Ali Baba Zaviyesi a'şar bedeli olan 10.800 küsur kuruş varidat da tamire karşılık tutulmak üzere katedilmiş olduğu halde bugün tamirine başlanamamış ise de, tarikatın ayini bir müddet kurucusunun türbesinde ve sonradan orasının da harap olmasına karşılık bugün mahdumlarının türbesinde icra edilmektedir.

Basım yılları itibariyle eserleri şunlardır:

1. Mir'atu't-Turuk (Dersaadet: Cemal Efendi Matbaası, 1306). Osmanlı coğrafyasında yaygın olarak bulunan Kadirî, Rifaî, Medenî, Kübrevî, Sühreverdi, Ekberî, Şazelî, Mevlevî, Bedevî, Sadî, Bektaşî, Nakşibendî, Halvetî, Bayramî gibi ana tarikatlar ve kolları hakkında özet bilgiler veren 47 sayfalık risaledir. Eser Mehmet Ünal ve Nurettin Çalışkan tarafından bir değerlendirme yazısı eşliğinde günümüz harfleri ile neşredilmiştir¹³⁹³.

---

¹³⁹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/38^a.

Bu meselenin nihayetine dair berata tesadüf edemesek de neticenin bu yönde olduğu sonraki iş ve işlemlerden anlaşılacaktır.

¹³⁹² Albayrak, *Son Devir*, 5/93.

¹³⁹³ Mehmet Ünal - Nurettin Çalışkan, “Tarikatlar Hakkında Ansiklopedik Bir Risale: Mir'atu't-Turuk”, *Tarih Okulu Dergisi* 25 (2016), 917-950.

2. *Mecmua-yı Tekâya* (İstanbul: Alem Matbaası, 1307). İstanbul'da faal 305 tekkenin ayin günü merkezli, huruf-ı hecâ tertibi üzerine, tekkelerin adı, semt-i meşhuru, tarikatı ve o günkü şeyhini bazen kısa açıklamalarla verdiği listenin günümüz harfleri ile Ahmed Nezih Galitekin ile Selami Şimşek tarafından neşredilmiştir¹³⁹⁴.

3. *Hukuk-ı Veled* (Dersaadet: Cemal Efendi Matbaası, 1318). Çocuğun doğumu ile başlayan, bebekliği, sünneti, evliliğine kadarki aşamalarında yapılması gerekenlerin ayet ve hadisler eşliğinde anlatıldığı eser Mehmet Ünal tarafından bir değerlendirme yazısı eşliğinde günümüz harfleri ile neşredilmiştir¹³⁹⁵.

4. *Ta'rîfu'l-Hitan* (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1318). Bir önceki eserde özet geçen çocukların sünneti meselesi ayet, hadis ve fihhi delilleri eşliğinde anlatılan 16 sayfalık küçük bir risaledir.

5. *Risale-i Akîka* (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası). Çocukların doğumunda kesilmesi tavsiye edilen akika kurbanının hadislerdeki yeri, ne zaman kesileceği gibi konuları ihtiva eden 15 sayfalık risale Mehmet Ünal tarafından bir değerlendirme yazısı eşliğinde günümüz harfleri ile neşredilmiştir¹³⁹⁶.

Otobiyografisinde belirttiği basılmamış olan eserleri de şunlardır¹³⁹⁷: *Mecmeu'l-Beyan, Kavaidu'l-Kur'an, Terceme-i İhlas-ı Şerif, Gençlere Eimme-i İsna Aşere, Menkıbe-i Evliya-i İstanbul, Yadigar-ı Tuhfetü'l-Furkan, Yadigar-ı Cihan Meslekü'l-İhvan, Hadikatü'l-Esamî, Hasaisü İhlas-ı Şerif, Menabi'ü'l-Hikem fi Vasfı Nebiyy-i Ekrem.*

Münib Efendi'nin Müzeyyen Anniş Hanım (v. 29.03.1939) ile evliliğinden Yusuf Nizameddin Ataer (v. 12.12.1967) ve Feyzullah Haşim Ataer (v. 01.03.1972) adında iki oğlu ve Emine Şaziment (v. 13.03.1966) adında bir de kızı vardır¹³⁹⁸.

Münib Efendi -Ocak 1918 itibariyle- herhangi bir halifesinden bahsetmiyor. Derviş ve müntesiplerinin sayısı 400'e yakın. Bunlardan 135'ini daha evvel örneğine rastlamadığımız şekilde isimleri, adresleri veya vazifelerini de vererek saymaktadır¹³⁹⁹.

¹³⁹⁴ Galitekin, *Osmanlı*, s 187-207; Selami Şimşek, "Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mecmua-yı Tekâyâ'sı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 21 (2007), 135-172.

¹³⁹⁵ Mehmet Ünal, "Celvetî Tarikatında Çocuk Hukuku ile İlgili Bir Risâle: Hukuk-ı Veled", *Tarih Okulu Dergisi* 19 (2014), 423-442.

¹³⁹⁶ Mehmet Ünal, "Osmanlı Toplumunda Akika Geleneği: Ahmed Münib Efendi'nin Risâle-i Akîka Adlı Eseri", *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 53 (2016), 154-165.

¹³⁹⁷ Albayrak, *Son Devir*, 5/92.

¹³⁹⁸ Şimşek bu tarihleri Bilgi Edinme Kanunu çerçevesince Üsküdar Nüfus İdaresi'den almıştır. Şimşek, "Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi", 139.

¹³⁹⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/93-8.

Yaklaşık 9 yıl şeyhlik yapan Münib Efendi 29 Nisan 1920’da vefat etmiştir¹⁴⁰⁰. Türbeye defnedildiğini tahmin ettiğimiz Münib Efendi’nin de mezar taşı/kitabesi yoktur. O da diğerleri gibi Selimiye/Çiçekçi Camii haziresine nakledilmiştir.

Münib Efendi’den sonra 2 tekkedeki (Bandırmalı ve Mecidiye) postun 4 varisi vardır. Amcazadesi Kaymakçı Tekkesi Şeyhi Mehmed Rıza, diğer amcazadesi ve meşihatın çeyrek hissesinin sahibi Mehmed Nebil ve iki oğlu Yusuf Nizameddin ile Fazlullah Haşim. Vakfiye gereği meşihat en büyük evlada meşruttur. Bu yüzden en büyük evlad olarak Mehmed Rıza Efendi’den meşihata talip olmadığına dair taahhütname alınır (18 Şaban 1338 / 8 Mayıs 1336 / 8 Mayıs 1920)¹⁴⁰¹. İki birader Fahreddin ve Galib Efendiler çocukları ile ilki Bandırmalı, diğeri Kaymakçı’da meşihatı paylaşmış gibiler.

Amcazadesi Üsküdar Hukuk Mahkemesi memuru ve dergahın imamı olan¹⁴⁰² Nebil Efendi ile Feyzullah Haşim’in talepleri 8 Mayıs’tan (18 Şaban) evvel Meclis’e ulaşmıştır¹⁴⁰³. *Cihat-ı gayr-i meşrutanın ve bilhassa dergah meşihatının inhilalinde **bi’l-imtihan oğluna verilmesi tevcih-i cihat nizamnamesinin 47. maddesi icabından olduğundan*** imtihan için önce 29 Mayıs günü belirlenirse de -muhtemelen adaylardan birinin- Bandırmalı Tekkesi için diğer bir vakfiye olduğu berat-ı ali ibraz etmesi neticesinde imtihan ileri bir tarihe ertelenir (20 Şaban / 10 Mayıs)¹⁴⁰⁴. Süreç tekkelere dair vakfiye ve tedavül kayıtları ilgili kişi ve kurumlardan bilgi istenmesi ile devam edecektir¹⁴⁰⁵. Bu arada Mecidiye Tekkesi’nde meşihatın boş kalması üzerine Yusuf Efendi yaklaşan Ramazan ayı için 17 Mayıs’ta (27 Şaban) vekaleten tayin edilir¹⁴⁰⁶.

Nihayet evraklar tamamlanmış, sıra imtihana gelmiştir. Nasıl oldu ise Fazlullah Haşim hariç Nebil ve Nizameddin Efendiler 26 Haziran (9 Şevval) tarihinde imtihana davet edilirler. Meclis Nebil Efendi’nin elinde çeyrek hisseye ait berat varsa da kararında yeni nizamname uyarınca (*nizamname-i cedid mucbeince*) meşihat hisselerini birleştireceğinden emsali gibi ehliyet imtihanına tabi olduğunu, bu sebeple 3 Temmuz Cumartesi günü imtihan

---

¹⁴⁰⁰ Vefat tarihi 14 Temmuz 1920 (27 Şevval 1338 / 14 Temmuz 1336) tarihli Meclis-i Meşayih mazbatasında sarahaten zikredilmiştir:

“... Şeyh Münib Efendi’nin 29 Nisan 1336 tarihinde vuku-ı vefatına mebni ...”.

¹⁴⁰¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/40^a.

¹⁴⁰² MMA, Defter/Sayfa no: 1744/66.

¹⁴⁰³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/40^a.

¹⁴⁰⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/40^b.

¹⁴⁰⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1744/113; Defter/Sayfa no: 1745/166; Defter/Sayfa no: 1756/43^b, 45^a; Defter no: 1743/65

¹⁴⁰⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/71; Defter/Sayfa no: 1761/42^a, 42^b.

için Meclis'e gelmesini, Yusuf Efendi'nin meşrutun lehi olduğu Mecidiye Dergahı için de iki gün sonra 5 Temmuz Pazartesi günü Meclis'te hazır bulunması kararını alır¹⁴⁰⁷.

İmtihanlar yapılır. Meclis'in 10 Temmuz (23 Şevval) tarihli oturumunda, Nebil Efendi yaşça büyük olsa da *lede'l-icra varaka-i imtihaniyesinde verdiği ecvibe derece-i kifayede görülmemiştir*. Mecidiye Dergahı meşihatı için imtihan olan Nizameddin Efendi'nin *imtihan varakasında ecvibesi maa't-takdir şayan-ı kabul görülmüştür*. Yusuf Efendi Bandırmalı Dergahı'na da talib olunca, vakfiyesi gereği *aslah ve erşed-i evlad* olduğundan, Nebil Efendi uhdesindeki hisse de birleştirilerek *cihat nizamnamesi ahkamına tevfikân* Bandırmalı Tekkesi'nin de meşihatı bütün olarak Nizameddin Efendi'ye tevcihi küçük kardeşi Fazlullah Haşim Efendi'yi kayd-ı hayat şartıyla tekkede iskan ve iâşeyi taahhüd eylemesi şartıyla tayini uygun görülmüştür¹⁴⁰⁸. Meşihat için Meclis-i Meşayih mazbatası 19 Temmuz'da düzenlenmiştir¹⁴⁰⁹.

8. Ahmed Münib Efendi'nin büyük oğlu Yusuf Nizameddin Fahir Baba (Ataer, 1 Cemaziyelahir 1308 / 12 Ocak 1891 – 12 Aralık 1967). Üsküdar'da doğdu, Müzeyyen Aniş Hanım'dır. Fahir Baba, Üsküdar Ravza-i Terakki, Kadıköy Hamidiye Ortaokulu, Mercan Lisesi ile Sent Mari Fransız Okulu'nda eğitim görmüş, ayrıca devrinin tanınmış hocalarından özel dersler almıştır.

Babasının vefatıyla posta oturan, bu tekke dahilindeki Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin imamlık, müezzinlik, tekkenin babasından münhal serzakirlik¹⁴¹⁰, Selim Baba Türbesi'nin türbedarlık¹⁴¹¹ vazifelerini de deruhte eden Fahir Baba, babası gibi Kadıköy'deki Sadî Abdülbakî Efendi Tekkesi'nde de post nişinlik yaparak Haşimî meşihatı temsil etmişlerdir¹⁴¹².

Yusuf Efendi'nin bu tekkedeki şeyhliği sırasında birkaç şikayete rastlıyoruz. Tahir Efendi isimli kişi Yusuf Efendi'yi tekkeyi kiraya vermekten ötürü Meclis-i Meşayih'e

---

¹⁴⁰⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/50^a.

¹⁴⁰⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/53^b.

Bu minvaldeki daha sonraki tarihli kararlar için bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1743/50; Defter/Sayfa no: 1744/57, 66; Defter/Sayfa no: 1740/22.

Meclis-i Meşayih 19 Temmuz (2 Zilhicce) tarihli oturumunda bir tür gerekçeli karara yer verip tüm süreci özetlemiş, işin vakıfın şartları ile yürürlükte olan nizamnamelere uygunluğunu anlatmıştır. MMA, Defter/Sayfa no: 1740/23-24.

¹⁴⁰⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/23-24; Defter/Sayfa no: 1743/19.

¹⁴¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/41^b, 81^b.

¹⁴¹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/12; Defter/Sayfa no: 1756/95^b.

¹⁴¹² MMA, Defter/Sayfa no: 1740/22; Defter/Sayfa no: 1756/40^b; Defter/Sayfa no: 1743/50, 51; Defter/Sayfa no: 1746/61.

şikayet etmiş, ilgili kurulda 16 Kasım 1921 (15 Rebiulevvel 1340) tarihli kararında böylesi bir kira hadisesinin vuku bulamayacağından bahisle Mebani-i Hayriye Müdürlüğü'nden bilgi talep etmiştir¹⁴¹³. Konu ile alakalı 18 ve 20 Şubat 1922 (20 ve 22 Cemaziyelahir 1340) iki karar özeti meselenin hala tahkikat aşamasında olduğunu gösteriyor¹⁴¹⁴. Bu şikayetin nasıl neticelendiğini ilgili arşivden şimdilik tespit edemedik.

Yusuf Efendi ile alakalı ikinci şikayet hemen aynı ay (Kasım 1921) Müderris Amir Efendi'dendir. Her iki tekkede müşterek şeyhliğin uygun olmadığını iddia eden Amir Efendi'nin şikayeti Meclis'in 20 Aralık 1920 (19 Rebiulahir 1340) tarihli her iki tekkede meşihat cihetlerinin Şeyh Yusuf Efendi'nin uhdesine tevcihlerinin usul ve nizama uygun olduğu kararı ile reddedilmiştir¹⁴¹⁵.

Fahir Baba, devrinin önde gelen musikişinaslarından. Bestelediği naat, kaside ve nefesler İstanbul tekkelerinde yaygın şekilde okunmuştur¹⁴¹⁶. “*Şahım Ali Abaya / Erenlere Aşk olsun*” ilahisi bunlardan biridir¹⁴¹⁷. 10 Muharrem matem cemiyetlerinin merkezi Sünbül Sinan'daki törenlerin kapanış duasını hep kendisi yapardı.

Aynı zamanda müellif olan Fahir Baba'nın 1950'den sonra yayınlanan Niyazi Ahmet Banoğlu'nun (v. 1992) çıkarttığı *Tarih Dünyası* 'nda (38 sayı, 15 Nisan 1950-26 Şubat 1953) “Bektaşilik” serlevhalı on dört sayıda tamamlanan (25-38. sayılar) bir dizi yazısı kaleme almıştır. Ayrıca Banoğlu'nun yazı işleri müdürü olarak çıkarttığı *Yeni Tarih Mecmuası* 'nın (17 Eylül 1953-1 Ağustos 1954) yazarları arasında katılan Fahir Baba, on beş günde bir olmak üzere 22 sayı devam eden dergide sünnilik-alevîlik hakkında yazılar yazmıştır. Bizim tespit edebildiğimiz üçüncü ve son neşri yine Banoğlu'nun sahipliği ile çıkarılan *Tarih-Coğrafya Dünyası* 'nda (12 sayı, 15 Nisan 15 Aralık 1959), 7 sayıda devam edecek (2-11 sayıları arası) “Bektaşî Ayin-i Cem'inin İç Yüzü” serlevhalı makaleleridir¹⁴¹⁸.

---

¹⁴¹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/60^b.

¹⁴¹⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/34; Defter/Sayfa no: 1757/81^a.

¹⁴¹⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/63^b, 65^a; Defter/Sayfa no: 1746/61.

¹⁴¹⁶ Bektaşî ayinlerinde kullanılan sema nefesi için bk. Oytan, *Bektaşîliğin İçyüzü*, 2/62.

¹⁴¹⁷ Köseoğlu, *100 Tekke*, 226.

¹⁴¹⁸ İlgili makaleler ve yayımlandığı mecmualar için bk. Ali Birinci, *Tarih Yolunda* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2001), 205-216.

Fahir Baba'nın yukarıdakilerin dışında da kaleme almış olduğu yazıları Kahraman Öztürk tarafından *Alevilik ve Bektaşilik Sırlarını İfşa Ediyorum* başlığı ile bir kitapta toplanmıştır (Revak Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2019).

Fahir Baba'nın eşi İzar Hanım'dan (v. 18 Şubat 1965) Münibe Selma (Kumbasar) adında bir kızı, bu kızından da Haşim ve Şahin adlı iki torunu vardır¹⁴¹⁹.

Babası ile birlikte Kadıköy Kuşdili'ndeki Sadî Abdülbaki Efendi Tekkesi'nde de meşihat süren Yusuf Fahir Baba, tekkelerin kapatılmasından sonra ailesi ile birlikte bir süre burada ikamet etmiştir. Vefatında Kadıköy Osman Ağa Camii'nde kılınan namazın ardından İnadiye Tekkesi'nin hemen yanındaki Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiş, mezar taşı 12 terkli Bektaşî taciyla tamamlanmıştır. Günümüz harfleri ile yazılan mezar taşı kitabesi şudur:

*Hu Dost / Aşık-ı şah-ı şüheda, erenler eri aşıklar / Aşıkı evliyalı kutbu
Hünkar / Hacı Bektaş-ı Veli yolunun gerçek / Mürşidi Hazret-i İmam-ı
Musa Kazım / Oğullarından Üsküdarlı Seyyid / Haşim Baba ahfadından
Münip Efendi / Hazretleri Evladı Şair Seyyid / Yusuf Fahir Baba / Ruhu
şad himmeti iki cihanda var ola / Allah için sevdi Allah için sevildi /
Nazenin canlara vahdet-i vücud / Vahdet-i mevcud ile kaim dedi / Vücudu
müktesep ile Hakka yürüdü / Baki Allah dost / Doğum tarihi: 12.01.1891.
Hakka yürüyüşü: 12.12.1967.*

Tekke Listelerine Göre Bandırmalızade Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Celvetî** kalan (Topkapı, no: 2/171, Surname, no: 82, Asitane-i Aliyye, no: 13, *Nüfus-ı Millî*, no: 234, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/97, *Mecmua-i Tekâya*, no: 16, *Rehber-i Tekâya*, no: 275; *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 213, *İhsaiyat*, no: 166 ve *Merakiz*, no: 206'da sehven Halvetî; *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 82'de ise "Bayramî-Şabanî-Şemsî") Bandırmalı (*Silsilename, Tomar, İhsaiyat*), Bandırmalızade (Topkapı, no: 2/171, *Asitane-i Aliyye, Mecmua-i Cevami*), **Bandırmalı Yusuf Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Merakiz*), **Bandırmalı Şeyh Yusuf Efendi** (*Mecmua-i Tekâya, Taamiye Defteri*, no: 13), **Şeyh Yusuf Efendi** (*1341 Defteri*, no: 100), **Haşim Efendi** (*Surname, Mecmua*, no: 3), Seyyid Haşim (*Rehber-i Tekâya*), **Şeyh Haşimbaba** (*Dergehname*, no: 87), **Seyyid Haşim Baba Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*), **Bandırmalı Haşim Efendi** (*Hankâhname*, no: 40), **Bandırmalızade Haşim Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 200), **Galib Efendi**

¹⁴¹⁹ Haşim Bey Ankara'da bir şirkette yöneticilik yapmaktadır. Şahin Bey ise geçirdiği bir hastalık sebebiyle 55 yaşında iken Ekim 2007'de vefat etmiştir. Şimşek, "Yusuf Nizameddin Fahir Baba, Hayatı Eserleri ve Mersiyeleri", 265.

İzar Hanım vefatında tekke haziresinde eşinin yakınına defnedilmiştir. Düz bir mermer levhaya günümüz harfleri ile yazılmış kitabesi şudur:

Seyyid Yusuf Fahir Baba / Hazretlerinin muhterem / Zevcesi bir ömrü Allah / Sevgililerine adayan / Sadık insan / Ruhu şad makamım Cennet ola / Aziz ruhuna Fatıha / Doğum tarihi: 21.03.1898 / Vefat tarihi: 18.02.1965

(*Topkapı*, no: 1/78), **Şeyh Galib Efendi Tekkesi**'nin (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 139) ayin günü ittifakla **cuma** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Tomar, Rehber-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Zevayayı muhtermeden addedilen¹⁴²⁰ Bandırmalizade Tekkesi'nin mimari yapısından günümüze herhangi bir bölümü ulaşmamıştır. 1920'li yıllarda 'mamur' (*Rehber-i Tekâya*) iken tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında yeni bir tamire muhtaç hale geldiğinden kadro dışı bırakılmış, cami ve tevhidhanesi 1930'da çökmüş, geriye kalan bölümlerinin büyük kısmı 1942 yılında yanmıştır. 1930 tarihli *Pervititch Paftasında* (no: 57, s. 252) türbe ve meşruta binaları görülmektedir.

Tekkenin 1941 yılına ait *Encümen Arşivindeki* fotoğrafından hareketle, iki katlı ve tamamen ahşap yüksek çatılı olduğu söylenebilir. İstanbul'da iki mihraplı üç tekkeden biri olan İnadiye Tekkesi'nin mihrapları ikinci kattaki ahşap tevhidhanesinde yer almaktadır. Tekkenin geniş arazisi bugün yapımına 1992 yılında başlanan bir apartman tarafından işgal edilmektedir. Tekkeden geriye Haşim Baba'nın üstü açık kabri ile haziresi gelebilmiştir.

Hatipzadeler/Yedimirliler Türbesi

Türbe, cadde ortasında, İnadiye Sempti'nde, 1732'de (1145) inşa edilen İnadiye (Bandırmalizade) Tekkesi dahilinde, bugünkü Haşim Baba'nın kabrinin hemen yanında idi. Türbede ilk kez cuma namazı kıldırıp hutbe okuyan İbrahim adlı kutlu asker (*ni'me'l-çeyş*) ve yakınları gömülüydü. Türbenin 'hatip+zade+ler' diye isimlendirilmesi türbenin hatip[İbrahim]+oğlu+yakınlarını ihtiva etmesindedir. Yedimirliler ise sayılarının yedi olduğunu akla getiriyor. Tekkenin yangın ile ortadan kalkan türbesi Selimiye Külliyesi'ne nakledilmiştir. Türbeden geriye Haşim Baba'nın kabri gelebilmiştir.

Haziresi

Bugün Karacaahmet Mezarlığı dahilinde kalan tekkenin haziresinde tekke müntesiplerine ait kabirler yer almaktadır. Hazire tekke şeyhlerinin Bektaşî-meşrebinden ötürü bir Bektaşî tekkesi haziresi gibidir.

2.2.4.11. Kaymakçı Tekkesi (İskender Baba Tekkesi)

Eski Tavaşi Hasan Ağa yeni Ahmediye Mahallesi, Gündoğumu Caddesi ile Dönme Dolap Sokağı'nın kavşağında, 405 ada, 1 parselde¹⁴²¹, Malatyalı Külliyesi müştemilatından

¹⁴²⁰ BOA, A. AMD. Nr. 87/66 vd.

¹⁴²¹ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 75; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 61. Çeçener sehven 406 ada demiştir. "Üsküdar Mezarlıkları", 18.

camii ile Ağa Hamamı'nın arasında, Menzilhane Yokuşu'nun başında yer alan Celvetî tekkesidir. Tekke ilkin Kanuni Sultan Süleyman döneminin (hd. 1520-1566) yeniçeri ağalarından Mehmed Efendi (v. 954/1547-8) tarafından 1538 (945) yılında mescit olarak inşa edilmiştir.

Vefatına *izzetül'-mevt* terkibi düşülen Mehmed Efendi'nin¹⁴²² hazirede mezar taşına tesadüf edilememiştir. Tekkenin son şeyhi Rıza Efendi'nin 1918 tarihli otobiyografisinde yer alan "dergah 945 tarihinde bina olunup, banisi Mısırlı Şeyh Mehmed Efendi'dir"¹⁴²³, ifadesi mescidin inşa tarihine işaret etmektedir. Bani olarak verilen Mısırlı Mehmed Efendi ile Yeniçeri ağası Mehmed Efendi aynı kişi olmalıdır.

Eski fotoğraflarından hareketle yakın zaman evvel yeniden inşa edilen yapı, üç katlı tekke binası, türbe, çeşme ve hazireden müteşekkildi. Türbede medfun olan ve tekkeye ismini veren İskender Baba'nın Horasan erenlerinden ve Hacıbektaş silsilesinden olduğu rivayet edilmektedir¹⁴²⁴.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 45), *Tomar* (v. 106^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Mehmed Efendi (v. 1130/1717-8). İskender Baba'nın vefatından sonra 1680'de (1090) tarik-i Halvetiyyeden bir hayli zevatı ağırlayan tekke¹⁴²⁵, Mehmed Efendi ile Celvetîliğe intikal etmiştir. Hazret-i Hüdayî Asitanesi müezzinlerinden olan Mehmed Efendi'nin vefatında nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

2. Kaymakçı Mehmed Efendi (v. 1133/1720-1). Tekkedeki Kaymakçı ailesinin kurucusudur. 3 yıl şeyhlik yapan Kaymakçı Mehmed Efendi'nin de vefatında nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

Tekke haziresinde, *Tomar*'da meşihatına tesadüf edemediğimiz Şeyh Gülşenî İbrahim Efendi'ye (v. 1168/1754) tesadüf ediyoruz. Halef selef Mehmed Efendiler arasında vefat tarihleri açısından yarım asır bulunması meşihatı olabileceğini akla getirir. Ne varki bunu doğrulayacak vesikalara henüz ulaşabilmiş değiliz. İbrahim Efendi'nin kitabesi şudur:

*Hüve'l-Hayyu'l-Bakî / merhum ve mağfur / Gülşenî Şeyh / İbrahim Efendi
/ Ruhuna Fatıha. Sene 1168.*

¹⁴²² Ayvansarayî, *Hadika*, 625.

¹⁴²³ Albayrak, *Son Devir*, 5/109.

¹⁴²⁴ *Tomar*, v. 106^a.

¹⁴²⁵ *Tomar*, v. 106^a.

3. Mehmed Efendi'nin oğlu **Kaymakçızade Şeyh Hacı Mehmed Efendi** (v. 1183/1769-70). *Silsilename* müellifi tekkedeki meşihatı bu Mehmed Efendi ile başlatmaktadır. Yarım asır şeyhlik yapan, vefatında türbeye defnedildiği kaydedilen Mehmed Efendi'nin de mezar taşına tesadüf edilememiştir.

Tomar'a göre, Mehmed Efendi'den sonra meşihat iki oğlu arasında taksim edilmiştir:

4.1. Abdullah Efendi (v. 3 Cemaziyelahir 1199 / 13 Nisan 1785). 16 yıl şeyhlik yapmıştır. Mezar taşı hazirededir. Şahidesi şudur:

Kaymakçızade / Merhum eş-Şeyh Abdullah / Efendi'nin ruhuna Fatıha. Sene 3 C. 1199.

4.2. Şeyh Hacı Abdurrahman Efendi (v. 1224/1809). 40 yıla yakın şeyhlik yapmış, vefatından evvel torunun oğlu Sadık Efendi lehine meşihattan el çekmiştir. Kabri bugün türbe dahilinde yer almaktadır¹⁴²⁶. Kabrinin ayak taşı üzerindeki kitabesi şudur:

Meşayih-i tarikat-i Halvetiyye'den / Merhum ve mağfurun-leh Kaymakçızade / eş-Şeyh el-Hac Abdurrahman Efendi ibn-i / eş-Şeyh Mehmed Efendi ruhuna Fatıha. 1224.

Tarikat sikkeli baş şahidesindeki kitabesi şudur:

Hankâh-ı alemin bir şeyh-i kamil arifi / Can gibi gözden nihan oldu cihandan çekdi payı / Heb fi'llah olub mazhar o mahbubü'l-kulub / Cemide piri Hüdayî ile Cennet'de Hüda'yı / Bunda aram eylemek itmez tasavvuf-ı aşikan / Bu güzergah-ı fenadan göçmede şah ü gedayî / Naber-gah kurb-i Rabbanî'ye buldukda vusul / Tekye-gah asrında kalmadı hiç hay ü huy / Guşına erdikde emr-i "ircî" bin can ile / Astan-ı Hazreti Mevla'ya oldu hem-saye / Didi bir yar-ı Sıddıkî fevtine tarih için / Eyliye Kaymakçızade gülistan-ı kabrini cay. 1224.

Hazirede Abdurrahman Efendi'nin torunu sonraki şeyhin babası **Mehmed Ali Rıza Efendi**'ye (v. 25 Cemaziyelevvel 1218 / 12 Eylül 1803) tesadüf ediyoruz. Kitabesinde 'şeyh' olduğunun kaydedilmişse de *tekke listelerinde* ismine tesadüf etmiyoruz. Mezar taşı kitabesi şudur:

¹⁴²⁶ Mehmed Süreyya, Kaymakçızade Hacı Mehmed Efendi başlığında, kendisinin uzun süren meşihatının ardından 1224'te vefat ettiğini, mazanneden (*ermiş*) olduğunu, dervişlerinden Hasan'ın 40 sene inziva ederek 1205'te vefat ettiğini, halifeleri arasında yine mazanneden olan Derviş Mustafa ile Hazret-i Emir türbedarı Mehmed Efendi'nin (v. 1211) bulunduğunu kaydeder. *Sicill-i Osmani*, 4/276. Müellif Mehmed Efendi ile Abdurrahman Efendi'nin karıştırmış olmalıdır.

Sözünün eri İskender / Baba'nın gülü(?) (كولي) Kaymaccızade'nin / Hafidi merhum / Şeyh Mehmed Ali Rıza / Ruhuna Fatiha. 25 Ca 1218.

5. Ali Efendi'nin oğlu **Şeyh Hafız Mehmed Sadık Efendi** (v. 1262/1846). Meşihata atası Abdurrahman Efendi'nin 2 Mayıs 1809 (17 Rebiulevvel 1224) tarihli arzuhali ve Şeyhülislam Dürrîzade Abdullah Efendi'nin (birinci kez, 1808-1810) işaretleri mucebince tayin edilmiştir¹⁴²⁷. 35 yıldan fazla şeyhlik yapan Sadık Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir. Bugün türbedeki **üç sandukadan** biri onundur¹⁴²⁸.

6. **Şeyh Seyyid Mehmed Şakir Efendi** (v. 25 Receb 1279 / 16 Ocak 1863). İnadiye Tekkesi postnişini Seyyid Mehmed Galib Efendi'nin (v. 1247/1831-2) halifesidir. Selefi Şeyh Sadık Efendi ile de bir taraftan akrabalığı vardır. Sebebini bilmediğimiz bir şekilde meşihatı bırakmıştır¹⁴²⁹. Tekkenin meşihatının 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri* 'nde (no: 248) boş gösterilmesi bundandır.

Tekkeyi Celvetiliğin Haşimî koluna bağlayan Şakir Efendi vefatında **Karacaahmet Mezarlığı'nın** İnadiye Tekkesi'ne en yakın adasına (10. ada) defnedilmiştir. Tarikat sikkeli mezar taşı kitabesi şudur:

Tarikat-i aliyye-i Halvetiyye'den Bandırmalızade eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Galib / Efendi kuddise sırruh'l-ala / hazretlerinin bendeganından ve Matbah-ı / Amire müdir-i esbakı Lutfüllah Efendi / Merhumun biraderi olub İskender Baba/ Dergah-ı Şerifi post-nişini iken/ Dahil-i ravza-i cinan olan / eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Şakir / Efendi ruh-i şerifleri çün el-Fatiha. Sene 25 Receb 1279.

Silsilename müellifi Şakir Efendi'nin oğlu **Mehmed Şerefeddin Efendi**'yi (v. 25 Ramazan 1310 / 12 Nisan 1893) tekkenin sıradaki şeyhi olarak gösterir. **Babasının yanına defnedilen** Şerefeddin Efendi'nin mezar taşında, *Dahiliyye ve Evkaf-ı Hümayun mektupçusu ve Orman ve Madenler Meclisi reisliği* yaptığı kaydedilirken nedense babasının tekkesinde şeyhlik yaptığı zikredilmemiştir. Vefat tarihi de meşihatına imkan vermemektedir. Kitabesi şudur:

¹⁴²⁷ 8 Nisan 1837 (2 Muharrem 1253) tarihli derkenar. BOA, C. EV. Nr. 271/13840. Sadık Efendi ilgili derkenara konu olan 1837 (1252) tarihli arzuhaliinde tekkesinin varidatı bulunmadığından, vakfının da *bi-kudret* evkaftan olduğundan bahisle fukara ve dervişanın doyurulmasında zorluk (*müzayaka*) yaşandığını, bu sebeple tekkesine aylık tahsisata ihtiyaçları olduğunu dile getirir. Arzuhal üzerinde herhangi bir *buyruldu* olmadığından sürecin akıbeti tespit edilememiştir.

¹⁴²⁸ Haskan, *Üsküdar*, 1/237.

¹⁴²⁹ *Tomar*, v. 106^a.

Hüve'l-Baki / Tarîkat-i Celvetî ricalinden/ kutbü'l-arifin Bandırmavî / Şeyh Yusuf Efendi hazretlerinin / Sülale-i tahire mesnedin ve İskender / Baba Dergahı post-nişini / Şakir Efendi mahdumu / Dahiliye ve Evkaf-ı Hümayun / Mektubcusu ve Orman ve Maadin / Meclisi Reisi tarikat-i aliyye-i Celvetiyye / ve kudema-yı ricalden es-Seyyid Mehmed / Şerafeddin Efendi'nin kabridir / Ruhi-çün lillahi'l-Fatiha. Sene 25 Ramazan 1310.

7. Bandırmalızade Tekkesi Şeyhi Abdurrahim Selamet Efendi'nin oğlu **Seyyid Yusuf Safiyüddin Efendi** (1241/1826 – 26 Safer 1301 / 23 Aralık 1883'ten kısa süre evvel). Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 214) idaresi altındaki tekkede damadı Mehmed Şehabeddin Efendi (d. 1266/1849-50) ile Cemaleddin Efendi adlı biri olmak üzere 3 erkek ikamet etmektedir¹⁴³⁰. 1885'te nüfus 3 erkek 3 kadın şeklinde sayılmıştır¹⁴³¹.

Safiyüddin Efendi'nin hayatına dair bilgilerimiz oldukça sınırlı. Buradaki meşihatının yanında 7 Mayıs 1859'dan (5 Şevval 1275) itibaren Bandırmalı Tekkesi meşihatının çeyrek hissesinin mutasarrıfıdır da¹⁴³². 29 Aralık 1883 (29 Safer 1301 / 17 Kanunievvel 1299) tarihli Meclis-i Meşayih mazbatası tekkenin idaresinin uzun müddetten (*müddet-i vefireden*) beri kardeşi Mehmed Galib Efendi'nin vekaletinde olduğunu ifade ediyor¹⁴³³. Nihayet Safiyüddin Efendi 1300 (1883) senesi Hac farızasını ifasının ardından Hicaz dönüşü vefat edecektir. Kardeşinin vefatı üzerine Bandırmalızade Tekkesi Şeyhi Fahreddin Efendi (v. 1311/1893) kaleme aldığı arzuhalinde boş kalan meşihata kardeşleri Galib Efendi'nin asaleten tayinini ister. Meclis de bu görüştedir (26 Safer 1301 / 23 Aralık 1883)¹⁴³⁴.

Hemen aynı günlerde Hz. Hüdayî şeyhi Mehmed Ruşen Efendi'nin (v. 1309/1891) mühürlü (*memhur*) inhası ile Şeyh İskender Hazretlerinin zaviyesi vakfından olmak üzere zaviyedarlık ve meşihat cihetlerine berat ile mutasarrıf olan Yusuf Safiyüddin Efendi'nin erkek çocuksuz (*bila veled-i zükur*) vefatı üzerinde uhdesindeki iki cihetin (*ciheteyn: zaviyedarlık ve meşihat*) Galib Efendi'ye tevcihini talep eder. Meclis de: “(...) bu mislillu tarikat-ı aliyye-i Celvetiyye'ye mensub olan tekayanın tevcihat ve hususat-ı sairesinin

¹⁴³⁰ Galitekin, *Osmanlı*, 375.

¹⁴³¹ Bu bayanlar da eşi, kızı ve kız torunu olmalıdır. *Nüfus-ı Millî*, no: 235.

¹⁴³² MMA, Defter/Sayfa no: 1744/113.

¹⁴³³ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66^b.

¹⁴³⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66^a.

muamelat-ı lazimesi dergah-ı şerif-i hazret-i müşarünileyhde post nişin bulunan zatın takrir ve inhası üzerine iktizasının icrası *şurut-ı münferide ve usul-i mevzua-i mer'iyeye ve kadimesi icabından bulunmuş olduğuna binaen...*” uzun müddetten beri (*müddet-i vefire*) vekili ve biraderi olub *icra-yı usul-i tarikat ve ifa-yı vezaif-i meşihat etmekte bulunan Galib Efendi*’yi bu vazifeye layık görür¹⁴³⁵. 20 Ocak 1884’te (21 Rebiulevvel 1301) posta oturan Galib Efendi her iki tekkeyi müştereken idare edecektir¹⁴³⁶.

8. Seyfeddin Efendi’nin kardeşi Şeyh Mehmed Galib Efendi (v. 12 Cemaziyelevvel 1330 / 30 Nisan 1912). Aynı zamanda İnadiye Tekkesi altıncı şeyhi olup, iki tekkeyi müştereken idare etmiştir.

Tekke, Galib Efendi’nin meşihati zamanında iki kez tamirat görmüştür. İlki Ahmed Paşa marifetiyle 6 Ocak 1886’da (30 Rebiulevvel 1303) tamamlanmış, mevlid-i şerif kıratıyla resmi açılışı yapılmıştır. Açılışı mukabil 3 Mart 1887’de (7 Cemaziyelahir 1304) Üsküdar Mihrimah Sultan İmareti’nden günlük 5 çift ekmek (*fodula*) tekke fukarasına taamiye olarak tahsis edilmiştir¹⁴³⁷. Diğer tamir ise 15 yıl sonra Hazine-i Hassa tarafından yaptırılmış, 1 Eylül 1901 (17 Cemaziyelevvel 1319) Pazar günü açılmıştır¹⁴³⁸.

Tekkenin yemeklik malzeme talebi bu defa 1907 yılında şeyhi Galib Efendi tarafından dile getirilmiştir. Maliye Nazırı’nın Sadrazama hitaben kaleme aldığı 2 Nisan 1907 (18 Safer 1325) tarihli tezkiresinde, yapılan tetkikat neticesinde tekke şeyhlerine meşrut, hazineden aylık 17 kuruş yemeklik ödeneği olduğunun anlaşıldığı, bunun şahsa mahsus maaşlar fonunun tahsisi caiz kısmından yapılacak 83 kuruşluk zam ile 100 kuruşa çıkarılabileceği ifade edilmiştir. Sadaret’in 27 Mayıs (14 Rebiulahir) tarihli cevabi metninde Maliye Komisyonu’nca tetkik ve tensip olunan tezkirenin gereğince yapılmasını ifade edilmiştir¹⁴³⁹.

Galib Efendi’nin bu tekkedeki meşihati asaleten tayin edildiği 20 Ocak 1884’ten (21 Rebiulevvel 1301) oğlu Mehmed Rıza Efendi lehine çekileceği 25 Ocak 1909’a (3

---

¹⁴³⁵ (29 Safer 1301 / 17 Kanunievvel 1299) *MMA*, Defter/Sayfa no: 1762/66^b; Defter/Sayfa no: 1762/66M^{a-b}.

Safiyüddin Efendi’nin vefatı için *Silsilename* 1300, *Tomar* 1303 tarihini veriyor. Meclis-i Meşayih evrakı *Silsilename*’yi doğrulamaktadır.

¹⁴³⁶ *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/697.

¹⁴³⁷ *BOA*, İ. DH. Nr. 1024/80741.

¹⁴³⁸ *Tomar*, v. 106^a.

¹⁴³⁹ *BOA*, BEO. Nr. 3066/229913.

Muharrem 1327) kadar 15 yıl sürmüştür¹⁴⁴⁰. Galib Efendi vefatında Bandırmalızade Tekkesi'nin türbesine defnedilmiş olmalıdır.

9. Galib Efendi'nin büyük oğlu **Hafız Mehmed Rıza Efendi** (1282/1865-6 – 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir. 36 yaşında iken (1318/1900) babası Mehmed Galib Efendi'den Celvetî icazet almış, babasının kendisi lehine meşihattan el çekmesi üzerine 45 yaşında tekkenin şeyhliğine tayin edilmiştir¹⁴⁴¹.

Rıza Efendi'nin, 25 Kasım 1918 (rumi, 26 Teşrinisani 1334; hicrî, 21 Safer 1337) tarihli otobiyografisinde kaydedildiğine göre ilk tahsilini Üsküdar Fıstıklı Mektebi Muallimi Hoca Sabri Efendi'den almış, hıfzını ikmal ederek Üsküdar dersiamlarından Salih Nazif Efendi'den *Kafiye*'ye, İstanbul dersiamlarından Sultan Beyazıt'taki *Darü't-Tedris*'te *Mantık*'a kadar okumuştur. Bir süre *Üsküdar Adliye Mahkemesi*'nde çalışmış olan Rıza Efendi kadro tenkisinde tazminat olarak kadro dışı bırakılmış, Kaymakçı Mescidi'nin imamlık vazifesini de ifa ettiği tekkeye şeyh olarak atanmıştır. Meşihatının 10. yılına denk gelen otobiyografisinde belirttiğine göre Rıza Efendi'nin halifesi olmayıp, sekiz kadar muhibbi ile müntesibi vardır¹⁴⁴².

Mehmed Rıza aynı zamanda İnadiye Tekkesi meşihatının varislerindedir. Rıza Efendi 7 Mayıs 1920 (18 Şaban 1338) tarihli dilekçesinde İnadiye Tekkesi varislerinden Nebil Efendi lehine bu tekkeden bir hisse talep etmemiş¹⁴⁴³, ancak tekke dahilindeki Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin dervirhanlık ve hitabet cihetleri uhdesinde kalmıştır¹⁴⁴⁴.

Tekkenin meşhur musikişinaslarından biri zakirbaşı İstanbullu Malak Hafız Hüseyin Efendi'dir¹⁴⁴⁵.

Tekke Listelerine Göre Kaymakçı Tekkesi

İlkin Halvetî olduğu rivayet edilen ve fakat bu döneme dair bilgi bulunmayan tekke 18. yüzyılın başlarında Celvetî olarak yeniden tesis edilmiş, Bandırmalızade Tekkesi'nin üçüncü şeyhi Seyyid Mehmed Galib Efendi'nin (v. 1247/1831) torunu ve halifesi olan dördüncü şeyh Mehmed Şakir Efendi (v. 1279/1862) ile Celvetîliğin Haşimî koluna bağlanmıştır.

¹⁴⁴⁰ VGMA, Defter/Sıra no: 137/697.

¹⁴⁴¹ VGMA, Defter/Sıra no: 137/697.

¹⁴⁴² Albayrak, *Son Devir*, 5/109-10.

¹⁴⁴³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/40^a.

¹⁴⁴⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/65.

¹⁴⁴⁵ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/491.

Kaynaklarda **İskender** (*Taamiye Defteri*), **İskender Dede** (*Muharremiye Defterleri*), **İskender Baba** (*Surname*, no: 96, *Asitane-i Aliyye*, no: 192, *Hankâhname*, no: 159, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Silsilename*, *Nüfus-ı Millî Mecmua-i Cevami*, no: 91, *Dergehname*, no: 45, *Mecmua-i Tekâya*, no: 191, *Tomar*, *Mecmua*, no: 9, *İhsaiyat*, no: 167, *Merakiz*, no: 211, *Rehber-i Tekâya*, no: 280), **Kaymakzade** (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 138), **Kaymakcızade** (*Topkapı*, no: 2/170), olarak anılan tekkenin ayin günü ittifakla **çarşambadır** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*; *Rehber-i Tekâya* 'da sehven salı olarak kaydedilmiştir).

Mimari Yapısı

18. yüzyılda Celvetî olarak tesis edilen yapı, 19. yüzyılın son çeyreğinde iki kez tamir görmüştür. 1925'ten itibaren bakımsız kalarak, binası mescit olarak kullanılmaya başlamıştır.

Tekkenin, 1930 tarihli *Pervititch Paftaları* 'ndaki (no: 57, s. 252) krokisi ile Encümen Arşivi'nde kayıtlı 1944 yılına ait fotoğrafından hareketle, yapım malzemeleri ve yükseklikleri farklı üç kattan oluştuğu; güney yönünde demir parmaklıklarla örülü üç pencerele İskender Baba Türbesi, kuzey yönünde mescit-tevhidhanesi ve üzerinde iki katlı haremlik-selamlık görülebilmektedir. Bakımsızlıktan harabeye dönmüş olan ahşap tekke Cumhuriyet döneminde bir müddet mescit olarak kullanılmış, daha sonra harem dairesi 27.2.1936 yılında Akşam Gazetesi'ne verilen bir ilanla Evkaf tarafından kiraya verileceği duyurulmuş¹⁴⁴⁶, bilinmeyen bir tarihte de yıkılmıştır.

Mescide muzaf olan çeşme Damat İbrahim Paşa'nın (v. 1143/1730) tarafından 1729 (1141) yılında ve muhtemelen tekkenin tesisinden önce, mescidin Ağa Hamamı'na bakan cihetine inşa edilmiştir. Ön yüzü mermerden yapılan çeşme *Encümen Arşivindeki* 1944 tarihli fotoğrafta görülmekte iken, bu tarihten sonra Topkapı Sarayı'na taşınmış, taştan örülmüş su haznesi uzun süre kaderine terk edilmiştir. Tekke ve bahsi geçen çeşme yakın zaman önce yeniden inşa edilerek günümüzde ilmi faaliyetlerin icra edildiği bir merkez olarak hizmet vermektedir.

Türbede, İskender baba, ayak ucunda levhasız iki sanduka, bugün türbeye bitişmiş alanda bir sanduka, yanında silindirik mezar taşı kitablesiz bir kabir ile tekke şeyhlerinden (4.2). Hacı Abdurrahman Efendi'nin (v. 1224/1809) kabri olmak üzere 6 defin/kabir yer

---

¹⁴⁴⁶ İlgili gazeteden aktaran Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, 288.

almaktadır. 4 sandukadan en büyüğü İskender Baba'ya ait ise de diğer 3'ü tekke şeyhlerine ait olmalıdır.

Tesisinden 1925'e kadar Celvetî meşihatının kesintisiz devam ettiği tekkenin uzun ömürlülüğünün tekke şeyhlerinin iki şeyh ailesinden (Kaymakçızade ve Bandırmalızade) gelmesine bağlıdır. Nitekim tekkenin Haşimîliğe geçmeden önceki şeyhleri Kaymakçızade ailesinden, daha sonra da Haşim Baba neslinden geldiği görülmektedir.

2.2.4.12. Gizlice Evliya Türbe-Tekkesi

Aziz Mahmud Hüdayî Mahallesi, Açık Türbe Sokak, 395 ada, 4, 5 parsellerde¹⁴⁴⁷, Açık Türbe Sokağı'nda, günümüze sadece bakımsız **Gizlice Evliya Türbesi**'nin ulaşabildiği Celvetîliğe mensup türbe-tekkedir. Kabirde medfun olanın kimliğini bilmiyoruz. Kendisine verilen "Gizlice Evliya" denmesi, adı sanı unutulmuşluğundan veya Somuncu Baba lakaplı Hamidüddin Aksarayî gibi mahviyetinin fazlalığı ile kendini gizlemesinden olmalıdır. Bu sebeple "Gizlice Evliya" türbesi sadece Üsküdar'da değil, İstanbul'un birkaç yerinde daha vardır¹⁴⁴⁸. Türbenin ilk defa ne zaman tesis edildiğini bilmiyorsak da anlatıldığına göre Aziz Mahmud Hüdayî Efendi'nin buradan geçerken kabre hürmet gösterdiğinden etrafına bir parmaklık çekilmiştir¹⁴⁴⁹. Bu rivayete göre türbenin en geç 16. yüzyılın ikinci yarısında tesis edildiği anlaşılmaktadır. Hüdayî Efendi'nin bu iltifatı türbede ileride asitaneye bağlı, küçük çaplı bir Celvetî türbe-tekkesi tesis edilmesi ile neticelenecektir.

Nitekim Aziz Mahmud Hüdayî'nin kendi tesis ettiği 13 Eylül 1616 (2 Ramazan 1025) tarihli vakfiyesinde Gizlice Evliya mezarına yakın tek katlı bir oda, bir sofa, su kuyusu, duvarla çevrili bahçesindeki meyveli ağaçları bulunan ev yer alır¹⁴⁵⁰.

Revnakoğlu'nun arşivinde yer alan künyesiz bir notta, türbede medfun olan zatın kabrinin Hazret-i Hüdayî tarafından açığa çıkarıldığı, yanında, türbedara mahsus zaviyenin bulunduğu, türbedarlık cihetinin de İnadiye Tekkesi'nden müstahlef kıdemli dervişlere meşrut olduğu kayıtlıdır¹⁴⁵¹. Yine aynı kaynağa göre İsmail Hakkı Bursevî (v. 1725) 1720'de (1132) Üsküdar'da bu türbede-tekkede oturmuş, irşad hizmetlerini buradan yürütmüştür.

¹⁴⁴⁷ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 19; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 99.

¹⁴⁴⁸ Kasımpaşa Sururi Mahallesi'nde "Gizlice Evliya", Çarşı'da İmam Hanı'nda "Gizlice Evliya Durmuş Dede", Yayla'da İbrahim Çavuş Mahallesi'nde "Gizlice Evliya Mehmed Efendi" bunlardandır. Galitekin - Yurdakul, "İstanbul Türbeleri", 99.

¹⁴⁴⁹ Raif, *Mirat*, 1/190.

¹⁴⁵⁰ İstanbul Kültür Müdürlüğü'ne bağlı Müzeler ve Türbeler Müdürlüğü koleksiyonunda yer alan 126 numaralı defterden aktaran Yılmaz, "Vakfiyelerin Dilinden Hüdayî Mahmud Efendi Vakfı", 173, 177.

¹⁴⁵¹ CSRA, No: 294. İlgili dosyada Hayrullah Taceddin Efendi'nin tarih beyitleri yer almaktadır.

İnadiye Tekkesi kurucu şeyhi Yusuf Nizameddin Efendi'nin büyük oğlu Küçük Hamid Efendi (v. 1172/1758-9; Bandırma) de bu tarihlerde kendisine intisap ederek Celvetî icazeti almıştır¹⁴⁵². Hamid Efendi ileride, 1725-1727 (1137-39) tarihleri arasında Acıbadem Tekkesi şeyhliği yapacaktır¹⁴⁵³.

Türbe-tekkenin tespit edebildiğimiz şeyhleri şunlardır:

1. İsmail Hakkı Bursevî (v. 1725).

2. Küçük Hamid Efendi (v. 1172/1758-9).

3. Mehmed Muhlis Efendi (v. (1266/1849'dan sonra). Muhlis Efendi'nin hayatı hakkında bilgimiz yok. Tekkenin bu dönemi de karanlık. Her halinden küçük çaplı bir tekke olduğu anlaşılan yapının ilk bir buçuk asrına dair bildiklerimizi yukarıda kaydettik. Muhlis Efendi'nin meşihatı dönemine denk geldiğini tahmin ettiğimiz bu döneme dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 11 Ekim 1857 tarihli belgede, tekkenin bu tarihten evvel yandığı, o zamandan beri muhterik olup, gerekli irade-i seniyyenin çıktığından bahisle türbe ve Hankâhın kış gelmeden ihyası için gereğinin Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nce yerine getirilmesi istenmiştir¹⁴⁵⁴.

Bu ihya (türbe ve türbedara ait hane) işi Evkaf'ça güvenilir bir müteahhit olan Said Ağa'ya verilmiş, o da ihyası sırasında *ebniye-i merkumenin metanet ve resanetine dikkat ve itina* gösterdiğinden ötürü bütçeyi aşmış, toplamda 116.018 kuruşa işi bitirmiştir. Said Ağa işe ne zaman başladı bilmiyoruz. İlave bütçe yazışmaları 30 Ağustos 1860'ta (12 Safer 1277) başlamış 4 Şubat 1861'de (23 Recep 1277) gerekli irade-i seniyye ile tamamlanması¹⁴⁵⁵ ihyanın bitişi ile ilgili fikir veriyor.

Yazışmaların hiçbir yerinde Muhlis Efendi'nin ismine tesadüf etmiyoruz. Hakkında bildiğimiz son şey vefatında İnadiye Tekkesi haziresine defnedildiğidir¹⁴⁵⁶. 13 dilimli Celvetî tacı başlıklı mezar taşı (no: 14421) kitabesi şudur:

*Ya Hu / Bandırmalızade eş-Şeyh / es-Seyyid Mehmed Galib Efendi /
Hazretlerinin bendeganından / Ve kutbularifin Gizlice Evliya / Türbedarı
es-Seyyid Mehmed / Muhlis Efendi ruhiçün / Lillahi'l-Fatiha. Sene 1289.*

¹⁴⁵² CSRA, No: 294.

¹⁴⁵³ CSRA, No: 294.

¹⁴⁵⁴ BOA. A. MKT. MHM. Nr. 118/51; İ. DH. Nr. 388/25635.

¹⁴⁵⁵ BOA. İ. MVL. Nr. 442/19669.

¹⁴⁵⁶ M. Burak Çetintaş, "İstanbul'da Medfun Musikişinaslara Dair-II", *Darüelhan Mecmuası: Müzikoloji ve Müzik Kültürü Dergisi* 10 (2018), 38

4. Muhlis Efendi'nin oğlu **Hafız Hüseyin Tevfik Efendi** (1266/1849 – 1324/1906). Üsküdar doğumlu Tevfik Efendi, babasının vefatı üzerine tekkenin şeyhliği ile Üsküdar Yeniamii baş müezzinliğine getirildi. Meşhur Hafız Hacı Sabri Efendi'nin muallim-i evveli olduğu Fıstıklı Mektebi'nin muallim-i sanisi idi. Musikide Hacı Faik Bey, Şeyh Muhtar Efendi, Mutafzade Ahmet Efendi ve Paşa Mehmed Efendi'den meşk etmiş, cami ve tekkelerde boğuk ve fakat tahrik edici sesiyle durak, naat ve özellikle de mersiye okumada İstanbul'un en meşhurları arasındadır. Meşreben yakın olduğu İnadiye Tekkesi'nde okuduğu mersiyeleri dinleyenleri meftun ederdi¹⁴⁵⁷.

Tevfik Efendi'nin, türbedarlığı döneminde geçim sıkıntısı çektiğini Maliye'ye yazdığı dilekçeden öğreniyoruz. Dilekçeye göre **türbenin** Maliye Hazinesi'nden aylık 4 kuruş zeytin yağı (*revgan-ı zeyt*) tahsisatının türbenin tek geliri olduğundan bahisle *muhtacîn maaşları münhallatından* kendisine münasib bir miktar maaş talep etmiştir. Tevfik Efendi'nin dilekçesi 13 Aralık 1897'te (18 Recep 1315) Maliyet Nezareti'ne ulaşmıştır. İlgili arşivde devam evrakına tesadüf edemediğimizden sonucu da takip etmemiz şimdilik mümkün olmamıştır¹⁴⁵⁸.

Devrinin aranan musikişinaslarından olan Hüseyin Efendi 1906'da vefat ederek İnadiye Tekkesi'nde Selim Baba'nın kabri civarına defnedilmiştir¹⁴⁵⁹.

5. Hüseyin Tevfik Efendi'nin oğlu **Eşref Ede Efendi** (1292/1876 – 30 Ocak 1954). Tekke-türbenin son şeyhi babasının vefatı ile vazifeyi devr alan Hafız Eşref Ede Efendi'dir. Selefleri gibi İnadiye Tekkesi muhibbanından, babası gibi Üsküdar Yeni Camii müezzini idi.

Tanıyanların şahitliğiyle son derece sırlı, az konuşan, hikmetli deyişlerin sahibi olarak A. Yüksel Özemre tarafından Üsküdar'ın üç sırlısı arasında gösterilen Eşref Efendi'nin tasavvufi neşesini Fatih Sultan Mehmed türbedarı Ahmed Amiş Efendi, Eyüp Şeyh Murad Tekkesi Şeyhi Seyyid Abdülkadir Belhi Efendi (1839- 1923) ve Nakşî-Müceddidî şeyhi Hüseyin Sabit Efendi'den aldığı ifade edilmişse de hangi yola intisap edip, seyr-i sülukunu kimden tamamladığı tespit edilmemiştir.

Eşref Efendi'nin Üsküdar'da Mevlevîhane karşısında ikamet eden Galata Mevlevîhanesi'nden Şeyh Ahmed Celaleddin (Baykara) Dede (1853- 1946), Üsküdar Mevlevîhanesi'nden Şeyh Ahmed Remzi (Akyürek) Dede (1872-1944), Abdülaziz Mecdi

¹⁴⁵⁷ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/479; Yavuz Demirtaş, “XIX. Yüzyıl İstanbul'undaki Dinî Musiki Hatıraları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2008), 333.

¹⁴⁵⁸ BOA. BEO. Nr. 1052/78876.

¹⁴⁵⁹ Ergun, aynı yer; Demirtaş, aynı yer.

Tolun (1865-1941), hezarfen Necmeddin Okyay Hoca Efendi (v. 1976), Üsküdar Mihrimah Sultan Camii imamı Şabanî Nafiz Uncu Hoca Efendi (1890-1958) ile dostlukları vardır. Buna ilaveten Neyzen Niyazi Sayın tarafından bestekar Zekai Dede'nin (1825-1897) talebesi Kadırgalı Udî Hüseyin Fahri Efendi'ye tanıştırlarak kendisinden musikî bakımından çok feyiz alması da gösteriyor ki ¹⁴⁶⁰, Eşref Efendi daha çok güzel sanatlara ilgi duyan bir tasavvufi camiada yer almıştır.

Türbedarlık vazifesine 1925'ten sonra vefatına değin devam edeceği asitanede pîr Aziz Mahmud Hüdayî Türbesi'nde fahri olarak ifa eden Eşref Efendi 30 Ocak 1954'te vefat etmiş, Fethi Ahmed Paşa Camii'nde Necmeddin Okyay tarafından kılınan cenaze namazının ardından Karacaahmet'te 1. adada Şair Nabi'nin kabri civarına defnedilmiştir¹⁴⁶¹.

Tekke listelerinde ismine rastlanmayan, meşihata ve diğer tekke işleyişine dair *Meclis-i Meşayih Arşivi*'nde herhangi bir yazışmaya rastlanmayan mimari yapısı ise ancak küçük çaplı bu türbe-tekke 1925 yılından sonra bakımsız kalmış, 1928 tarihlerinde hemen yakınındaki Yer Sarsan Hüseyin Efendi'nin (Yer Sarsan Baba) türbesi ile birlikte ortadan kaldırılmıştır¹⁴⁶². Yerine bugün Üsküdar PTT binası yapılan bölgenin vaktiyle Yeniçeşme Mezarlığı idi¹⁴⁶³. Şimdiki yeşil fayanslı yapı 1967 yılına aittir. En eskisi 1778 (1192) tarihli 13 dilimli Celvetî tacı olan şahideler günümüze gelememiştir. Bugün bu açık türbede Gizlice Evliya'ya ait tahmin edilen bir mezar taşı, bitkisel bezemeli motiflere sahip olup kitabeli bir şahide ve süslemesiz silindirik formlu mezar taşları yer almaktadır.

2.2.5. Bektaşîlik ve Üsküdar Bektaşî Tekkeleri

Bektaşîlik kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş-i Velî (v. 669/1271?) hakkında bugün bildiklerimiz, bir asır sonrasına ait eserlerden derlenebilen az sayıda ve yer yer birbirini çelişkili pasajların bazen gelişigüzel ama çok defa politik tercihlere göre birbirine eklenmesiyle oluşturulmuştur. Üzerinde en çok ittifak edilenler Hünkar'ın, Nişabur doğumlu olduğu, Moğol istilasının yarattığı kargaşanın sebep olduğu göç dalgası neticesinde muhtemelen kendine bağlı bir Türkmen Aşireti ile Batı'ya doğru göçe başladığı, evvela Mekke'ye gidip hacı olduğu arından Necef ve Kerbela üzerinden Anadolu'ya geçip Sivas'a ve nihayet bugün Hacıbektaş adını alan Nevşehir'e Sulucakarahöyük'e yerleştiğidir.

¹⁴⁶⁰ Ahmet Yüksel Özemre, *Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2002), 11-14, 34, 57; a. mlf., *Üsküdar'ın Üç Sırlısı* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2007), 57-8.

¹⁴⁶¹ Köseoğlu, "Son Şeyhleri", 126.

¹⁴⁶² Haskan, *Üsküdar*, 2/554.

¹⁴⁶³ Koçu, "Gizlice Evliya", *İSTA* (İstanbul: 1973), 11/7043; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 42.

Kurumsal haliyle bugünkü Bektaşiliğin eklektik yapısı içerisinde yer alan Yesevî, Vefaî, Kalenderî ve Haydarî gelenekler Hacı Bektaş'ın yarı efsanevi yer yer mitolojik hayat hikayesinin duraklarından takip edilebilmektedir. Doğum yeri Nişabur'da Ahmed Yesevî (v. 1166) ile değilse de talebeleri üzerinden Yesevîlik ile tanışır. Hac sonrası uğradığı Irak toprakları aynı zamandan Vefaiyye'nin kurulduğu yerdir. Buna bir de Anadolu'da Selçuklu'ya karşı Babailer İsyanı'nın (1239) önderlerinden Vefaî şeyhi Baba İlyas Horosanî ile kurduğu ilişkiyi ilave etmek gerekir.

Mevlana ve Mevlevîlik örneğindeki gibi Hacı Bektaş-ı Velî tarikatın kurucusu değil, pîridir. Menkibevî hayatı da vefatından sonra inşa edilmiştir. Bu sünnî ve gayr-i sünnî olmak üzere birbiri ile taban tabana zıtlaşacak dereceye varabilmektedir. Devlet kronikleri dönem dönem nükseden Doğu kaynaklı Şîî tehdidi neticesinde sünnî bir biyografi inşa etmiş, takipçileri ise kerametleri ile ayan u beyan, itikaden daha geniş tabanlı, dini pratikler açısından daha lakayt bir biyografiyi tercih etmişlerdir.

Hacı Bektaş Velî'nin gözlerden uzak bir yerde, dönemindeki kitlesel eylemlerde boy göstermeyip, halka daha yakın basit ve sade ve iz bırakmayacak bir hayatı seçmiş olması biyografi inşalarını kolaylaştıran en büyük imkandır.

Hacı Bektaş'ın böylesine münzevi bir hayatı yaşamasına rağmen bitmeyip artarak devam eden şöhretinin kaynağı başta Abdal Musa olmak üzere yetiştirdiği çok sayıda halife ve dervişleridir. Her biri farklı bir coğrafyaya dağılan tahta kılıçları ile Osmanlı sancağı altında fetihlere iştirak edip, asker arasında önderlerinin menkıbelerini yayıp (üretim de denebilir), onları galeyana getiren bu kolanizatör halife ve dervişler 16. asrın başına kadar iki asırdan fazla süre Hacı Bektaş anlatısını diri tutmayı başarmışlardır.

Üsküdar'da Bektaşilik ile ilişkilendirilebilecek en eski yapı Karacaahmet Sultan Türbesi'dir. Orhan Gazi döneminin bu halk kahramanın Makamı hiçbir zaman klasik anlamda bir saniye veya Tekke hüviyetine kavuşamayacaktır.

Üsküdar klasik anlamda ilk Bektaşî zaviyesi Paşalimanı'ndaki Yarımca Baba Tekkesi'dir. İlk tesis tarihini kesin olarak bilmesek de elimizdeki vesikalar den hareketle en geç 17. asrın çeyreğinden itibaren var olduğu anlaşılmaktadır.

İlkin Nakşî-Celvetî olarak tesis edilen Hasib Efendi Tekkesi tespit edilen 4. şeyh Kalpakçı Şeyh Mustafa Rıza Efendi (v. 1252/1836-7 veya 1255/1839-40) ile birlikte Bedevîliğe intikal etmişse de kendisi 1826 vakasında tekkesinin kubbesine 12 imamın

isimlerini yazdırmasından ötürü Bektaşîlik ithamıyla Manisa'ya sürgün edilmiştir¹⁴⁶⁴. Sürgün gerekçesi olarak gösterilen 12 imam sevgisi Bedevîliğin Alevî meşrep karakterinden gelmiş olmalıdır.

Celvetî olarak tesis edilen Bandırmalizade Tekkesi kurucu şeyhin oğlu ikinci şeyh Haşim Baba (v. 1197/1783) ile Celvetî-Bektaşî neşenin harmanlandığı hususi bir yer olarak karşımıza çıkar. Haşim Baba, Bektaşî meylini Mısır Kaygusuz Abdal Tekkesi'nde hilafet, pîr evi Hacı Bektaş-ı Veli Asitanesi'nde bir süre icra ettiği dedebabalık ile taçlandırarak, Celvetî-Bektaşî neşesi kendisinden sonra 1925'e kadar kesintisiz bir şekilde neslinden gelenlerce devam ettirilecektir.

18. yüzyılın sonları ile hemen sonraki asrın başlarında Üsküdar'ın son iki Bektaşî ocağı uyanacaktır. Bunlar da 1795 (1209) tarihli Mehmed Tahir Baba (v. 1237/1821-2) tarafından tesis edilmiş Büyük Çamlıca'daki Tahir Baba Tekkesi ile Feyzullah Baba'nın 1803 (1217) tarihli vakfiyesi ile evini zaviye olarak vakfetmesi ile tesis edilen Zeynep Kamil'deki Kıncı Baba Tekkesi'dir.

Bunların yanında varlığını 1826'da yıkılması dışında başka bir malumatımızın olmadığı bir de Mürüvvet Baba Tekkesi vardır.

2.2.5.1. Karaca Ahmed Sultan Türbesi

Üsküdar'ın en çok ziyaret edilen türbelerinden biri olan Karaca Ahmed Sultan Türbesi Zeynep Kamil Mahallesi, Nuhkuyusu Caddesi ile Gündoğumu Caddesi'nin birleştiği köşede, Fethi Ahmet Paşa Camii'nin karşısında 279 ada 3 parselde yer almaktadır¹⁴⁶⁵. Türbe, bitişiğindeki Ziya Bey Sebili ve zaviye odası olarak değerlendirilen bölüm dahil tamamı tek binada toplanmıştır. Yapıya Gündoğumu Caddesi'ne açılan ve üzerinde 1866 (1287) tarihli ihya kitabesini taşıyan cümle kapısından girilir. Karşıda Karacaahmed Sultan'ın türbesi yer alır. Türbe odasının üzerindeki ihya kitabesi 1595-6

---

¹⁴⁶⁴ CSRA, no: 73; Yücer, 19. Yüzyıl, 518.

Üsküdarlı Nakşî Hüseyin Hüsnü Efendi'nin mektubunda Bektaşîlik ithamı ile sürgüne gönderilen şeyhler şunlardır:

Üsküdar Toptaşı'nda Şeyh Hasib Efendi'nin Tekkesi'nin kubbesinde 12 imamın isimleri olduğu için Bedevî şeyhi Mustafa Efendi Manisa'ya, Nuhkuyusunda Bayramî Himmetzade Tekkesi şeyhi Seyyid Ali Efendi Hadim'e, Celvetiyyeden Şeyh Galip Konya'ya, Kadiriyyeden meşhur şair Necmi Efendi Kayseri'ye, Nakşî Karacaahmet Zaviyesi'nden Abalı Ahmed Dede Sivas'a (...). Bu isimler Nasuhizade Şemseddin Efendi'nin tavassutu ile affedilmiştir. Ahmed Rıfki, *Bektaşî Sırrı*, 2/129, 130; Varol, *İslahat Siyaset Tarikat*, 56.

¹⁴⁶⁵ Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 278. Çeçener sehven, hemen yandaki Sadeddin Efendi Sebili'nin parsel numarasını verir (279 ada 3 parsel). "Üsküdar Mezarlıkları", 18.

(1004) tarihlidir. Sola dönlüdüğünde başına üç mezar taşının yan yana dizildiği bir kabir, arkasında zaviye odası ve yanın da ise sebil odası yer alır.

Karaca Ahmed'in hayatı hakkında kesin bilgilerimiz yok. Hakkında anlatılardan ve bunların yazıya geçirilenlerinden ötürü menkıbevi bir halk kahraman ile karşı karşıya olduğumuz açık. Bunun en temel sebebi Karaca Ahmed'e dair ilk yazılı kaynakların -Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş-ı Velî (v. 1271?) ile görüşmesini merkeze alırsak- iki asır sonrasına ait olmasıdır. Her ikisi de 15. yüzyılın son çeyreğine ait kaynaklardan ilki Cem Sultan'ın (v. 1495) isteği ile Ebu'l-Hayr Rumî'nin derlediği *Saltukname*'si (1480?), diğeri ise hemen akabinde (1481-1501) kaleme alındığı değerlendirilen Uzun Firdesvî'nin *Vilayetname-i Hacı Bektaşî Velî*'sidir. Bunları Aşıkpaşazade (*Tevarih-Al-i Osman*), Taşköprizade (*eş-Şakaiku'n-Nu'maniyye*), Gelibolulu Mustafa Ali (*Künhü'l-Ahbar*), Hoca Sadeddin Efendi (*Tacü't-Tevarih*) ve Mehmed Mecdi (*Hadaiku's-Şakaik*) takip edecektir. Bu son grubun devletin resmi/merkezi görüşünü yansıttığını söylemek mümkün.

Yukarda ifade edildi, ilk iki eser açık bir şekilde Karaca Ahmed ile Hacı Bektaş-ı Velî'nin karşılaşmasına yer verir. İlkinde (*Saltukname*) Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu geldiğini duyan Karaca Ahmed oldukça kibirli bir başlangıç yapar ve “görelüm ne erdür” diyerek elindeki yuları kamçı yapıp aslan üzerinde, dervişlerinden oluşan bir kortej eşliğinde şeyh ile buluşmaya gider. Hacı Bektaş-ı Velî de bu meydan okumayı kabul ederek, “madem o canlıya bindi biz de cansıza binelim” der ve bir duvar üzerinde gelir buluşmaya. Karaca Ahmed, kerametler arasındaki üstünlüğü fark eder; binitinden inerek şeyhin elini öpüp, büyüklüğünü tasdik eder¹⁴⁶⁶.

İkinci rivayette Karaca Ahmed daha mütevazidir. Eskişehir Sivrihisarlı Şeyh Nureddin'in müridi ve Anadolu erenlerinin gözcüsüdür. Şeyhinin kızı Fatma Bacı meclistekilere Horasan erenlerinden Hacı Bektaş-ı Velî'nin Beytullah tarafından Anadolu'ya girdiği haber verir. Meclisteki erenler halkın kendisine meyledeceğinden ötürü Hünkar'ın gelişinden rahatsız olup girişini engellemeye çalışırlar. Durduramadıklarında Karaca Ahmed'den nerede olduğunu gözlemesini isterler. Murakabeye dalan Karaca Ahmed Sulucakarahöyük'te (Kırşehir) yalnız halde güvercin şeklinde bir er görür. Onu görünce dehşete düşer ve onun olduğunu tahmin eder. Karaca Ahmed de Rum erenlerinden birisi doğan şekline girsin, güvercini avlasın ister. Irak'tan Rum'a gelmiş, Bayezid Sultan'ın

---

¹⁴⁶⁶ Ebu'l-Hayr Rumî, *Saltukname*, haz. Ş. H. Akalın (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 2/45.

halifelerinden Hacı Doğrul doğan şeklinde Sulucakarahöyük'te taş üstünde oturan Hünkar'a saldırır. İnsan şekline dönen Hacı Bektaş doğanı yakalar, öyle sıkır ki, aklı başından gider. Bir süre sonra aklı başına gelen doğan hemen ayağa kalıp şeyhten özür diler¹⁴⁶⁷.

İlk temel rivayetlerin bulunduğu bu iki eserde doğaüstü güçlere sahip olma ve vahşi hayvanları sevk ve idare edebilme gibi Türklerin İslam öncesi Şamanist inançlar motiflerine yer verilmesi ortak noktadır.

Karaca Ahmed'den bahseden sonraki kaynaklar ve elimizdeki vesikalar Karaca Ahmed'in 14. yüzyılda yaşadığına işaret ediyor. Bu durumda Karaca Ahmed'in 1240'teki Babailer isyanı sırasında kardeşi Mentеш ile birlikte Anadolu'ya gelip Sulucakarahöyük'e yerleştiği ve 1271'de ise vefat ettiği bilinen Hacı Bektaş-ı Velî ile görüşebilmiş olması ihtimali menkıbe düzeyinden öteye götürülemez. Karaca Ahmed'den bahseden sonraki kaynaklar da yetersiz ve bölük pörçüktür.

Hayatının bu ilk dönemi Osmanlı Beyliği topraklarında geçen Karaca Ahmed daha sonra İstanbul'un fethini önceleyen Bizanslılarla Darıca ile Eskihisar arasındaki yapılan Palekanon Savaşı'na (1329) katılacak, savaşın akabinde Büyük Fetih için bir ön karakol mesabesindeki Üsküdar'da, ileride kendi adıyla anılacak mezarlığın olduğu yerde zaviyesini tesis edecektir.

Devr-i Orhan Gazi'de (hd. 1326-1362) Rumeli fetihlerine de iştirak eden Karaca Ahmed misallerini Sarı Saltuk ve benzerlerinde de göreceğimiz üzere Hristiyanlıktaki azizler ile ilişkilendirilmiş, bu da bölge halkının İslamlaşmasına ve Osmanlı fetihlerinin kolaylaşmasına hizmet etmiştir.

Balkanlardaki misyonunu tamamlayan Karaca Ahmed ilkin Üsküdar'a döner. Bir süre sonra Batı Anadolu'ya hareket ederek Osmanlı topraklarından ayrılır. Bunda Geyikli Sultan örneğindeki gibi Orhan Gazi'nin dervişleri kayıt altına alma iradesinin etkili olduğu düşünülebilir. Hayatının bu döneminde şifacılığı ön plana çıkan Karaca Ahmed Afyon, Manisa civarında dolaşacak, köyler kurup zaviyelerini faaliyete geçirecektir.

Yakın zamanda ilim dünyasına tanıtılan Seyyid Hüseyin Enisî'nin *Menakıb-ı Karaca Ahmed* (veya *Miratü'l-Vefa li Vücahi's-Safa*) isimli eseri¹⁴⁶⁸ buraya kadar çizilen Alevî-

¹⁴⁶⁷ *Menakıb-ı Hacı Bektaş-i Velî, Vilayet-name*, haz. A. Gölpınarlı (İstanbul 1958), 18-19.

¹⁴⁶⁸ Eserin yazma nüshaları, özellikleri ve muhtevası Necdet Tosun tarafından tanıtılmıştır. "Karaca Ahmed Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Meçhul Kalmış Bilgiler", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 2/399-404.

Bektaşî tablonun çok dışında bir yerde konumlanmaktadır. Öncelikle bütünüyle Karaca Ahmed'e hasredilmesi, onun soy, şecere ve tasavvufi silsilesini, ayrıca sair kaynaklarda yer almayan bazı söz ve menkıbelerini de ihtiva etmesi açısından çok özel bir yerde durmaktadır. Eserin bir diğer mühim yanı da Karaca Ahmed'in sünni biyografisini ihtiva etmesidir.

Karaca Ahmed'in nesebi baba tarafından sahabeden Enes b. Malik'e ulaşır. Babası Melik Şehab b. Kara Arslan (Sufi Abdullah), annesi Safiye Hatun'dur. 1151'de (545) Mardin'de dünyaya gelir. Dedesi Mardin'in idarecisi idi. Babasının zahidane yaşamı idareciliğe tercih etmesi Karaca Ahmed'i de etkilemiş, tasavvuf yoluna meyledip ilkin muhtemelen Irak'ta mukim Cafer Muhammed Basrî'ye intisap etmiştir. Mardin'e dönüşünde bu defa Şeyh Musa Zülî'ye intisap ederek ondan icazet almıştır. Şeyhi onu çok sevmiş ve "Benim Karaca Ahmed'im" diyerek bağrına basmış, bu sesleniş de kendisine isim olarak kalmıştır.

Zülî'nin baş halifesi Karaca Ahmed'e dair eserde anlatılan bir menkıbe Alevî-Bektaşî biyografisi ile en benzeşen yöndür. Nitekim şeyh bir gün Mardin'de müridanı ile birlikte iken Anadolu'da evliyadan kim var acaba?, diye sorar. Bir süre tefekküre dalan Karaca Ahmed, "Bilinmedik kimse yok, ancak bir öyük üzerinde bir güvercin var, onu tanıyamadım" der. Şeyh müritlerinden Hacı Tuğrul Baba'yı gönderir. O da doğan şekline girip uçar. Güvercini görür. Yakalamak için hamle yapınca güvercin tavşancıla dönüşür ve doğanın kanadını kırar. Şeyh Zülî yaralı halde geri dönen Hacı Tuğrul Baba'yı tedavi için Karaca Ahmed'e gönderir. Şeyh, Tuğrul Baba'nın yaralı kolunu sıvayarak iyileştiren Karaca Ahmed için, "Ey Karaca Ahmed! Rum'da bulunan insanlar senin sıvamanla şifa bulsun" diyerek onu Anadolu'ya gönderir. Şeyhinin duası ile birçok şehri gezen, gezdiği yerlerde bir süre ikamet edip tekkesini kuran Karaca Ahmed, hastalara da şifa dağıtmaya devam etmiştir.

Menakıbın devamında Karaca Ahmed'in Anadolu'da birçok yeri gezdikten sonra Sakarya Nehri kenarındaki bir köye yerleştiği, 1244 (641) yılında 96 yaşında iken burada vefat ettiğini yazar. Bu esere göre Karaca Ahmed'in kabri bellidir. Diğer yerdeki türbeleri ise birer makam olup aslında çocuklarına ait mezarlardır.

Yazarın daha meşhur eseri olan *Menakıb-ı Akşemseddin*'i "hayatı hakkında en geniş ve doğru bilgilerin yer aldığı" kaynak olarak nitelendirilmiştir. Orhan F. Köprülü, Mustafa İsmet Uzun, "Akşemseddin", *DİA*, İstanbul 1989, 2/300.

Menkıbedeki doğanın tavşan tarafından kanadının kırılması, iki biyografi (meşrep de diyebiliriz) arasındaki rekabete de yorulmuştur¹⁴⁶⁹. Bu ve diğer ortak noktalar yazarın diğer biyografilere vakıf olduğu izlenimi veriyor.

Bu, yer yer bir birbirini tamamlayan lakin çok defa bir birbirini nakzeden anlatı geleneğinin yanında Karaca Ahmed hakkında daha kesin bildiklerimiz 1313'te Geyve bölgesinin fethine katıldığı, Saruhanoğulları'nın 1371 tarihli vakfiyelerinden birinde adının şahit olarak adı geçtiği, 1390 tarihli bir başka vakfiyede kendisinden “merhum” diye bahsedildiğidir¹⁴⁷⁰. Bu, vefat yeri değilse bile vefat tarih aralığı hakkında bilgi vermektedir.

Sonuç olarak buraya kadar aktarılanları telif edilmesinin, nihayet Karaca Ahmed için dört başı mamur bir biyografinin ortaya konulması pek mümkün gözüküyor. Her halükarda bir sıfat olan (Karaca) ve en çok karşımıza çıkan isme (Ahmed) sahip pek çok eren/evliya bulunması ihtimalini hesaba katıp, birden çok Karaca Ahmed'in varlığına yormak daha makul gözüküyor.

Ne zaman ve nerede vefat ettiği kesin olarak bilinmeyen Karaca Ahmed'in türbe olarak anılan pek çok makamı bulunmaktadır. Bunlardan biri türbe diğerleri makam ise de hangisinin türbesi olduğu da meçhuldür.

Bugün Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinde adına izafe edilen 30'a yakın türbe/tekke/zaviye yer almaktadır. Tekkelerin bu denli geniş coğrafyaya yayılmasında bu merkezlerin aynı zamanda şifa dağıttığına inanılması mühim bir rol oynamaktadır¹⁴⁷¹.

Üsküdar Karaca Ahmed Sultan Türbesi

Türbe, küçük çaplı zaviye (*türbe-tekke*) ve sebilden müteşekkil bu kompleks Üsküdar'ın en meşhur ziyaretgahlarından biridir. Aslında türbe diye adlandırılrsa da teknik anlamı ile türbe değil bir makamdır. Aktarıldığına göre, Karaca Ahmed Sultan, 1330 Palekanon Savaşı'na iştirak eder. Yaralı vaziyette kaçan imparatoru takibe koyulanlar arasında Karaca Ahmed de vardır. Kendisinin bir müddet durduğu veya dinlendiği bu yere ilk makam, iki asır sonra 1539'da (946) gördüğü bir rüya üzerine, Kanunî Sultan Süleyman'ın eşi Gülfem Hatun (v. 1561) tarafından yaptırılmıştır. Kendisi, Manisa

¹⁴⁶⁹ Tosun, “Karaca Ahmed Hakkında”, 326.

¹⁴⁷⁰ Haşim Şahin, “Karaca Ahmed”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/374-375.

¹⁴⁷¹ Taner Tosun bunlardan 27'sini listelemiş, tekkelerdeki psikiyatrik tedaviye dair bir çalışmaya imza atmıştır. “Karaca Ahmet Tekkeleri ve Bu Tekkelerdeki Psikiyatrik Tedavi”, *Tıp Tarihi Araştırmaları* 18 (2014), 65-7.

Sarayı'nda bulunduğu sırada sık sık Horoz Köyü'ne giderek Karaca Ahmed'in türbesini ziyaret etmiş¹⁴⁷².

Türbenin zaviye olarak kullanıldığına dair belgeler daha çok 18. yüzyılın son çeyreğine kadar görülüyor. 8 Ağustos 1584 (1 Şaban 992) tarihli bir satış akdinde Karaca Ahmed Oğlu Tekkesi yanındaki mezar yer el değiştirmiştir¹⁴⁷³. 10 yılı biraz geçe (1004/1595-6) Safiye Sultan tarafından yapılan 'ihya'da türbe "*Pak ca tekye ki Karaca Ahmed Sultan*" diye anılmış¹⁴⁷⁴. Evliya Çelebi de *Seyahatname*'sinde (1630-40 arası) tekke olarak anmıştır¹⁴⁷⁵:

"...Ve tekye-i Karaca Ahmed Sultan, mezaristan içredir..."

Bugün yapının içinde kalan sanduka görünümü verilen beton mezarın başına dizilmiş birbirine bitişik üç mezar taşı vardır ki, içlerinden ikisi hayatları hakkında başka bilgimizin olmadığı aralarında bir asırdan fazla süre bulunan iki 'şeyhe' aittir. Bunlardan en erken tarihli olanı türbenin ihyası sonrası vefat etmiştir. Şeyh Mehmed Dede'nin (v. 15 Şaban 1050 / 30 Kasım 1640) herhangi bir tarikat alameti göstermeyen düz mermere işlenmiş kitabesinde hal-i hayatında iken meşihattan el çektiği ifade edilmiştir: *Bu köhne tekkeden el çekdi hem göçdü Mehmed*.

Diğeri Şeyh Halil Efendi'nin (v. 1173/1759). Destarlı, terkli bir şeyh başlığı taşıyor. Lakin hangi tarikat ve hangi tekke olduğu ilki gibi belli değil. Kitabesi şöyle:

Merhum ve mağfur / Tekye-nişin / Şeyh Halil / Ruhi-çün Fatiha / Sene 1173.

Halil Efendi'nin hemen yanındaki Selim Dede'ye (v. 1156/1743) ait taş, arakiye üzerine destarlı başlığa sahip. Bu kişi Şeyh Halil Efendi'nin daha küçükken vefat etmiş oğlu olmalıdır. Kitabesi şöyle:

Derviş Halil'in / Ciğerkuşesi / Merhum ve mağfur / Selim Dede / Ruhiçün / el-Fatiha / Sene 1156.

Her üç taşın bu türbe-tekke ile ilgili olduğu anlaşılıyor. Türbe bu dönem bir zaviye işlevi görmüştür. 17 Aralık 1752 (10 Safer 1166) tarihli bir hatt-ı hümayun doğrudan burası ile ilgili değilse de Karaca Ahmed Tekkesi'nden bahsediyor¹⁴⁷⁶.

---

¹⁴⁷² Haskan, *Üsküdar*, 1/202

¹⁴⁷³ BOA, TS. MA. e. Nr. 1258/13.

¹⁴⁷⁴ Türbenin giriş kapısı üzerindeki bu kitabesine ileride değinilecektir.

¹⁴⁷⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 1/234. Türbe İstanbul'u Doğu'ya bağlayan güzergahın üzerinde olduğundan bu yolu kullananlarca giriş çıkışlarda uğranılıp, dua edilen bir mekandır.

¹⁴⁷⁶ Belge Yusuf bin Yakub'un Üsküdar'da Karaca Ahmed Tekkesi yanındaki camideki imamlık vazifesinin İbrahim Halife bin Ali'ye tevcihinden bahsediyor. Bkz. BOA, AE. SMHD. I. Nr. 218/17281.

Şeyh Mehmed Dede'nin mezar taşında zaviyesi “*Bu köhne tekkeden*” diye tavsif edilmiş. Bu ifade bile zaviyenin daha çok türbe odaklı olduğu göstermeye yeter.

Biz elimizdeki karineler ile meşihatın sürdüğü dönemi uzatmaya çalışmışsak da bu dönem de dahi türbeliği daha baskın olmuştur. Mesela Nisan 1729'da (Ramazan 1141) Karaca Ahmed *merkadi* kurbündeki caminin hatipliğin Mehmed Halife'ye tevcihinden¹⁴⁷⁷, Ocak 1759'da (Cemaziyelevvel 1172) Karaca Ahmed Türbesi mukabilinde ihya edilen kuyudan¹⁴⁷⁸ bahsedilecektir.

Sonraki yazışmalarda biri hariç yine türbenin ön plana çıktığını göreceğiz. Türbede bir zaviyenin varlığı ile ilgili son belgemiz Haziran 1831 (Muharrem 1247) tarihli *Muharremiye Defteri*¹⁴⁷⁹. Söz konusu bu defterde de “Karaca Ahmed Sultan Tekkesi” ifadesi dışında bir kayıt yok.

Varlığına dair kesintili bilgilerin yer aldığı zaviyenin 1826 vakasında tekkeler arasında zikredilmeyip yıkılmaması, sonraki listelerin hiçbirinde kendisine yer verilmemesi buranın benzerlerine İstanbul'un sair yerlerinde tesadüf edildiği gibi türbe-tekke formunda küçük çaplı bir inanç merkezi olduğunu gösteriyor. Yani tarihi sürekliliği olmayan klasik anlamıyla bir tekkeden öte meşihat vaz' edilmiş bir tekke/türbeye benzemektedir.

Türbenin ilk defa Gülfem Hatun tarafından inşa edildiği rivayet edilse de, kapısı üzerindeki kitabede 1595-6 (1004) yılında III. Murad'ın (hd. 1574-1595) eşi Safiye Sultan (v. 1605 veya 1619) tarafından ihya edildiği yazıyor. Safiye Sultan'ın *ihyası* öncesi zaten buradan bir türbe vardı. Safiye Sultan'ın bu ihyasının muhtevasını şimdilik bilmiyoruz.

19. yüzyıla geldiğimizde türbe tamire muhtaç hale gelmiş olmalı ki, 1819 yazında (Şevval 1234 / Temmuz 1819) tamir edilmiş, masraf pusulasında yapılan işler sayılmıştır¹⁴⁸⁰.

1826 Vak'ası sırasında bir tekke olmadığı için herhangi bir muameleye maruz kalmamışsa da Karaca Ahmed'in kendisi bir tartışmaya konu olmuştur. 8 Temmuz 1826'da Bektaşî tekkelerinin kapatılıp, müntesiplerinin sürgüne gönderilme kararının alınacağı toplantıda netameli bahislerden biri de türbeler ve içinde yatanların durumudur. Tarihçi Cevdet Paşa'nın bildirdiğine göre Medine Kadısı Melekpaşazade Abdülkadir Bey bu kapsamda ismi geçen Karaca Ahmed için, kerametleri yoktur, varsa gelsin beni çarpsın gibisinden bir çıkışta bulunmuştur.

¹⁴⁷⁷ BOA, C. EV. Nr. 447/24111.

¹⁴⁷⁸ BOA, C. ML. Nr. 574/1172.

¹⁴⁷⁹ BOA, EV. HMH. d. 8367.

¹⁴⁸⁰ BOA, TS. MA. e. Nr. 99/39.

1826 badiresinden etkilenmeyen türbe çeyrek asır sonra 19. yüzyılın ortalarında yeniden tamire muhtaç hale gelmiştir. Yapılan keşif ve münakasa sonrası iş 20.000 kuruşa Balyanlardan Minas Kalfa'ya havale edilmiştir. Hazine'ce Evkaf'tan münasip bir vakfın muhasebesine masraf kayd olunmak üzere onay 19 Ekim 1857'de (29 Safer 1274) çıkmıştır¹⁴⁸¹.

Türbenin tespit edebildiğimiz son tamiri 1866'da (1283) Saray mutfağı (*matbah-ı amire*) memuru Ziya Bey tarafından zevcesi Fehmiye Hanım'ın ruhu için yapılmıştır. Son şeklini alan bu ihya sırasında bir de sebili ilave edilmiştir.

Mimari yapı

Türbe, sebil ve tekkeden oluşan bu mütevazi yapı tek katlı, dikdörtgen planlı, kargir duvarlı, kırma çatılı tek bir binada toplanmıştır¹⁴⁸². Giriş Gündoğumu Caddesi'ne açılan demir bir kapıdan sağlanır. Cümle kapısının üzerinde 1866 tarihli tamir kitabesi yer alır. İhyadan bahseden dört mısralı kitabesi cümle kapısının üzerine yerleştirilmiştir:

*Ravza-i feyz-i fütuh-ı Karaca Ahmed'dir / Gel erenler oku bir Fatıha kıl
istimdad /*

*Eyledi zevcesi Fehmiyye Hanım ruhi-çün / Matbah-ı Amire memuru Ziya
Bey bünyad. 1283*

Karaca Ahmed'in türbesi cümle kapısından girildiğinde karşıda yer alır. Türbeye üzerinde hicri 1004 (1595-6) tarihli ihya kitabesinin yer aldığı kapıdan girilir. Çatısı içten kubbeli odanın ortasında büyükçe sanduka vardır. Etrafı parmaklıkla çevrilmiştir. Diğer türbeler de rastlanıldığı gibi, başında ayırıcı olmayan arakiye, üzerinde iri tesbihler ve pirinç şamdanlar; duvardaki camekanda da Karaca Ahmed'in kullandığı sanılan hırkası, tesbihleri ve takkesi sergilenmektedir. Türbe biri hole bakan 7 pencereden ışık alır. İhyadan bahseden dört satır dört sütun kitabesi şöyledir:

*Dürretü't-tac-ı sahibetü'l-izz u ata / Hazret-i Valide Sultan o hayrü'n-
nisvan / Karaca Ahmed gibi sultan-ı Velîyyullahın / Merkad-i pakini ihya
kılub itdi bünyad /*

*Eyledi divar-ı cenabına açub bab-ı şerif / Ruh-ı pakinden erişe ana her dem
feyza / Cezbesi çekdi şehinşah-ı cihanı götürüb / Üstüne hazır ide himmetin
anın Rahman /*

¹⁴⁸¹ BOA, MVL. Nr. 354/77; İ. MVL. Nr. 380/16649.

¹⁴⁸² Baha Tanman, "Karaca Ahmed Türbesi ve Tekkesi" *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 4/442.

*Bundadır üçler ve kırklar yediler rical-i gayb / Yeridir bunda kabul ola
dualar her an /*

*Ravzasın her ki ziyared ide hayriyle dua / İde hem Padişehi sahibetü'l-
hayra dua /*

*Sene fi / Didî itmamına Asarî daîi tarih / Pak ca tekye ki Karaca Ahmed
Sultan / erba'a ve elf temme [1004].*

Türbeye girmeden sola dönüldüğünde tek lahit arkasına sıralanmış tekke mensuplarına ait üç mezar taşı yer alır. Bunlar da Mehmed Dede'ye (v. 1050/1640-41), diğerleri de Şeyh Halil Efendi (v. 1173/1759) ve oğlu Selim Dede'ye (v. 1156/1743) aittir.

Türbenin cadde tarafından solunda Ziya Bey'in 1866-7 (1283) tarihli sebili yer alır. Sebil bugün dernek odası olarak kullanılmaktadır. Sebilin kitabesi şudur:

*Emin-i matbah-ı ali bu hayrı eyleyüb icra / Zeban-ı teşneganı menba'-ı zikr-
i cemîl itdi /*

*Sezadır ab-ı cevherle yazılsa Asıma tarih / Bu ma-i Zemzemi gel iç, Ziya Beğ
selsebil itdi. 1283.*

Bu türbe ile ilgili en ilginç notlardan biri sanırım türbenin imar ve ihyasında kadınların ön planda oluşudur: Gülfem Hatun'un imarı, Safiye Sultan ve Ziya Bey'in de eşi Fehmiye Hanım namına ihya ve ilaveleri.

Türbe ve etrafına 1975'te ilave edilen meşruta günümüzde Karaca Ahmed Sultan Derneği'nce kullanılmaktadır.

2.2.5.2. Yarımca Baba Tekkesi

Sultantepe Mahallesi, Paşalimanı Caddesi üzerinde, Abdurrahman Ağa Camii'nin yanında, 1310 ada, 79 parselde¹⁴⁸³ tesis edilmiş Bektaşî tekkesidir. Tekkenin ilk defa ne zaman ve kimin tarafından tesis edildiğini bilmiyoruz. Kaynaklarda ismi geçen Yarımca/Yarımcabaş Baba veya diğer adıyla Kelleci Bali¹⁴⁸⁴ hakkında herhangi bir malumata da ulaşamamıştır. Türbeye dönüşmüş olan kabir¹⁴⁸⁵ son asırda yeşile boyalı kısa ve yuvarlak bir mezar taşından ibaret kalmıştı¹⁴⁸⁶. Vaktiyle hazirede yer alan mezar taşı Konyalı tarafından okunmuştur¹⁴⁸⁷:

¹⁴⁸³ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 141; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 229.

¹⁴⁸⁴ *Tomar*, v. 43^b.

¹⁴⁸⁵ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 12.

¹⁴⁸⁶ Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 230.

¹⁴⁸⁷ Konyalı, *Üsküdar*, 1/434.

Merkad-ı Sultan Yarımca Baba / Bu cay-ı Bektaşîyye’de kutub idi.

Tekkenin başlangıcına dair bulabildiğimiz en erken tarihli kayıt Evliya Çelebi’nin (d. 1610) *Seyahatname*’sinde yer alır¹⁴⁸⁸:

Ve Tekye-i Hacı Bektaş-ı Velî, Kaya Sultan Yalısı dibinde Öküz Limanı'nda bir küçük asitane-i dervişandır.

1611 (1020) İstanbul doğumlu seyyahın eserinin İstanbul’a tahsis edilmiş ilk cildinin 1630-40 arasına ait olduğunu biliyoruz. Yakın zamanda yapılan çalışmada bir arşiv belgesinde geçen “kuyud 1027/1617-18” ifadesi bu ihtimali destekler mahiyettedir¹⁴⁸⁹.

Bu semt eskinden Ilıca Deresi ve Öküz limanı adları ile anılırken daha sonra Paşalimanı adıyla meşhur olmuştur¹⁴⁹⁰. Tekke de bugüne ulaşmayan Kaya Sultan Yalısı dibinde idi.

1826’da sadece meydan odası yıkılarak yoluna devam eden ayrıca iki odalı haremlik ve bitişiğindeki ev/hane ile 103 metrekare (180 zira) bahçeden müteşekkil dergah, 1766 tarihli Abdurrahman Ağa Camii’nin doğu tarafında idi. Önünde bugüne ulaşmayan haziresi, onun önünde de 1813 tarihli Hayrullah Efendi’nin namazgah çeşmesi vardı. Çeşme zaman içerisinde harap olunca yerine bugünkü 1874 tarihli Serasker Hüseyin Avni Paşa Çeşmesi yapılmıştır. Tekke 1957 yılında yıkılacak¹⁴⁹¹, ardından haziresi de zaman içinde bütünüyle ortadan kalkacak, tekkeden geriye tarihsiz bir fotoğrafı¹⁴⁹² ile Konyalı’nın 1941 yılında yaptığı ziyareti akabinde kaydettiği hazire notları kalacaktır¹⁴⁹³.

Şeyhleri

Aslen bir Bektaşî tekkesi olması hasebiyle yapının 1826 öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönemi vardır. İlk dönemini arşiv belgelerinden, ikinci dönemini ise *Tomar* (v. 106^b) ve sair kaynaklardan derlemeye çalıştık. Buna göre şeyhleri şöyledir:

1. Hacı Ömer Baba (v. 15 Zilhicce 1207 / 24 Temmuz 1793). 1784 tarihli *Muharremiye Defteri*’nde¹⁴⁹⁴ “Öküz Limanı’nda Yarımca Baba Tekkesi” diye sadece ismine işaret edilen tekkenin tespit edilen en eski şeyhinin *can-ı vekil-i Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî*

¹⁴⁸⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 1/234.

¹⁴⁸⁹ BOA, EV. MKT. EVM. Nr. 38/123 (1330/1912) ‘den aktaran Gülay Yılmaz, “Bektaşilik ve İstanbul’daki Bektaşî Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Araştırmaları* 45 (2015), 121.

¹⁴⁹⁰ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 7.

¹⁴⁹¹ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 141.

¹⁴⁹² Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 230.

¹⁴⁹³ Konyalı, *Üsküdar*, 1/434-436.

¹⁴⁹⁴ Atilla Çetin, “İstanbul’daki Tekke, Zaviye ve Hankâhlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika”, *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 589.

*kuddise sirruhu'l-aziz'in hizmet-i aliyyelerinde mukim Ömer Baba olduğunu 1792 yılı başlarında (1206) tekkesine emsali gibi tersane kalyonları fırınından کافی miktar ekmek tahsisi talebinden öğreniyoruz*¹⁴⁹⁵.

Ömer Baba ertesi yıl (12 Zilhicce 1207 / 21 Temmuz 1793) vefat etmiş, hazireye defnedilmiştir. Konyalı'nın aktardığı kitabesi şu idi¹⁴⁹⁶:

*Hacı Ömer Baba ki bu gülşende nice sal / Olmuşdu feyz-i pirle hem-halet
hubben / Haya idüb Yarımca Baba-yı nam-ı Ömer / Rah-ı ricada bir nefes
etmedi heba / Geçdi şeb bir anda sıdk u safa ile / Al-i Muhammed aşkına
daim geyüb aba / Labüdd gelür bu musa' tarih-i fevtine / Kıldı diyar-ı hane
seyahat Ömer Baba. 12 Z 1207.*

2., 3. Seyyid Hacı Abdülkadir Baba ve Hasan Baba. Fahri Maden'in aktardığına göre Hacı Bektaş-ı Velî Asitanesi Şeyhi Şeyh Abdüllatif Efendi'nin arzıyla 1803 ve 1804 tarihlerinde sırasıyla postnişin olarak tayin edilmişlerdir¹⁴⁹⁷. Yukarıdaki tarihi esas alırsak tekkenin on yıl kadar boş kaldığı, belki de vekaleten idare edildiği anlaşılıyor. Abdülkadir Baba ve Hasan babaların ne zaman vefat edip nereye defnedildikleri şimdilik tespit edilememiştir.

Hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen *Topkapı Listesi*'nde (no: 1/94) "Öküzlimanı'nda Bektaşî Zaviyesi Nuri Baba'nın" ifadesi, taşı vaktiyle hazirede yer alan Nuri Baba'nın¹⁴⁹⁸ meşihatına işaret ediyor olmalıdır. Sair kaynaklardan doğrulayamadığımız bu ihtimali burada zikretmek ile yetinelim.

4. Seyyid Hacı Mustafa Dede'nin oğlu Seyyid Ahmed Necip Dede (v. 1242/1826'dan sonra). Meşihatı 23 Şubat 1821 (20 Cemaziyevvel 1236) tarihinde Hacı Bektaş-ı Veli Asitanesi Şeyhi Seyyid Şeyh Feyzullah Efendi'nin arzıyla gerçekleştirilmiştir¹⁴⁹⁹. 1826 Vakası akabinde 60 yılın üzerindeki hariç Bektaşî

¹⁴⁹⁵ "... Üsküdar Kazası'nda leb-i derya'da eizze-i kiramdan Yarigarım? Seyyid Ali Horasanî Balım Dede Zaviyesi'nin..." BOA, C. EV. Nr. 55/2732 (17 Cemaziyelahir 1206 / 11 Şubat 1792); Özsaray, *Devlet-Tekke*, 168.

Bir Bektaşî Tekkesi'nde Ömer ismine tesadüf etmek oldukça dikkat çekici.

¹⁴⁹⁶ Konyalı, *Üsküdar*, 1/434.

¹⁴⁹⁷ VGMA, Defter/Sayfa no: 506/145'ten aktaran Fahri Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik: Kıncı Baba, Mürüvvet Baba ve Yarımca Baba Tekkeleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/35.

¹⁴⁹⁸ Konyalı, *Üsküdar*, 1/435.

¹⁴⁹⁹ BOA(V), EV. MKT. EVM, Nr. 38/13, Lef 7; *Tomar*, v. 43^b. Ayrıca VGMA, Defter/Sayfa no: 506/145'ten aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 35.

Maden ilgili makalesinde meşihatın 20 Cemaziyevvel 1237'de (12 Şubat 1822) başladığını söylüyor. Bu hicri yılın son rakamından kaynaklanmış olmalı.

tekkelerinin yıkılması kararı çıkmıştı¹⁵⁰⁰. Eldeki veriler Yarımca Baba Tekkesi'nin en az bir asır geçmişi olduğunu gösterse de buna dikkat edilmediği anlaşılıyor. İlgili karar gereği teftiş başlamış, belki ağırdan almalar belki de yoğunluktan ötürü karar 10 ay sonra sarkacaktır (19 Ramazan 1242 / 16 Nisan 1827).

Neticede Ahmed Necip Dede, meşihatının altıncı yılı içerisinde iken hem tarikleri gibi cezaya düşer olur. Üç müridi ile (Derviş Ali, Derviş İbrahim ve Derviş Süleyman) Topkapı Sarayı dahilindeki Cebhane'ye hapsedilen Ahmed Dede ardından *ulema makarrı* addedilen Konya'nın Hadim ilçesine sürülecektir¹⁵⁰¹.

16 Nisan 1827 (19 Ramazan 1242) tarihli karar gösteriyor ki, tekkenin meydan odası yıkılmış, şeyhi Necip Dede sürülmüş, annesi yıkılmayan harem dairesinde ikametini talep etmiştir. Şeyhin geride bıraktığı annesi, eşi, bir oğlu ve kızı olduğu belirtilen kararda şeyhe mahsus iki adet oda ile bitişiğindeki bir ev şeyhin zevcesine bırakılmış, tekkenin yıkılan mahalli ile 103 metrekare (180 arşın/zira) bahçesi talibine satılmak üzere hazinece zapt edilmiştir¹⁵⁰². İlgili fermanlar uyarınca vakıf olan gayr-i menkuller yasal varislerine (*varis-i maruf*) verilmesi usulünce eşinin yaptığı itiraz üzerine yeniden inceleme yapılmış ve tekkenin gayr-i menkulleri varisleri olan annesi, eşi ve çocuklarına terk edilmiştir¹⁵⁰³.

Ahmed Efendi her ne kadar Konya'ya sürülmüşse de bir şekilde affedilmiş ve Bursa'ya gelerek bilinmeyen bir tarihte vefat etmiştir. Tarih-i vefatını bilen yoktur¹⁵⁰⁴, denilmesi garip ve yalnız bir ölüme işaret ediyor. Ölümü bir gariplik içinde vuku bulsa da aslında kendisi tekkenin nihayete kadar hüküm sürecek şeyh ailesinin kurucusu olarak ayrı bir yerdedir.

Tekkenin bundan sonraki şeyh listesini Muhyiddin Efendi'nin *Tomar*'ından (v. 43^b) ve sair arşiv belgelerinden derledik.

5. Seyyid Ahmed Necip Dede'nin oğlu¹⁵⁰⁵ Şeyh Ahmed Şerif Efendi (v. 11 Recep? 1267 / 12 Mayıs 1851). Tekkenin 1826 sonrası ikinci defa ihyası ilgili ferman uyarınca oğul Ahmed Efendi tarafından bu defa Kadirî usulünce vuku bulacaktır. Yine ilgili fermanda

---

Muhyiddin Efendi Necip Dede'nin Şehitlik Tekkesi şeyhi Nafi Baba'nın babası olduğunu iddia etmektedir. *Tomar*, v. 43^b.

¹⁵⁰⁰ BOA, HAT. Nr. 290/17351.

¹⁵⁰¹ BOA, C. ZB. Nr. 46/2282; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 176.

¹⁵⁰² BOA, MAD. Defter no: 9766/393.

¹⁵⁰³ BOA, MAD. Defter/Sayfa no: 9731/406, 407'den aktaran Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması*, 106.

¹⁵⁰⁴ BOA(V), EV. MKT. EVM, Nr. 38/13, Lef 12.

¹⁵⁰⁵ BOA(V), EV. MKT. EVM, Nr. 38/13, Lef 12.

tashih-i itikad şartı¹⁵⁰⁶ gereği Ahmed Efendi'nin bu imtihanı geçtiği anlaşılıyor. Ahmed Efendi tekkede Kadirî ayinlerinin yanında Nakşî ayinlerini de icra ettirmekteydi¹⁵⁰⁷. Böylece Bektaşî tekkelerinin Nakşî usulünce yeniden açılması örfüne/şartına da uyulmuş oldu.

Ahmed Efendi tekkenin ikinci banisidir. Vakti zamanında kapısı üzerinde Bektaşî tacı figürünün altında talik hatlı şu kitabe yazılı imiş:

*Yaptı bu dergah-ı alînin yeniden babını / Kaşif-i kenz-i hakikat şerif
Ahmed*¹⁵⁰⁸.

Tekkenin halihazırda Sultan Mahmud evkafından aylık 100 kuruş taamiyesi vardı. Bu tahsisat 11 Kasım 1836'da (1 Şaban 1252) Sultan II. Mahmut'un iradesi ile yenilenmiştir¹⁵⁰⁹. Şeyh Ahmed Efendi 1841 (1257) tarihinde bu tahsisatın artık kafi gelmemesi, ayrıca daha evvel Hamidiye İmaretî'nden verilen günlük 3 çift ekmek, (*fodula*), et (*lahm*), pirinç (*ürz*), zeytin yağı (*revgan-ı zeyt*), hayvanî yağ (*cerviş*) tahsisinin 1826'dan itibaren kesilmesinden ötürü yemekliğe zam, erzakın da eskisi gibi devamını talep etmiştir. Lakin talebi Evkaf'ın hazinesinin buna uygun olmaması ile birlikte irade-i seniyyeye de muvafık bulunmadığından reddedilmiştir (28 Şevval 1257 / 13 Aralık 1841)¹⁵¹⁰.

Çeyrek asır şeyhlik yapan Ahmed Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. Konyalı'nın 1263 olarak aktardığı vefat tarihi, *Tomar* ve bir arşiv belgesinde¹⁵¹¹ 1267 olarak verilmiştir. Kitabesi şu idi¹⁵¹²:

*Bende-i Hazret-i Abdülkadir-i Geylanî bani-i sani dergah-ı Yarımca Dede
Hazretleri eş-Şeyh es-Seyyid el-Hac Ahmed Efendi ruhiçün el-Fatiha. 1263.*

Ahmed Şerif Efendi¹⁵¹³ ile boşalan meşihata oğlu **Şeyh Mehmed Arif Efendi** (v. 27 Şaban 1282/15 Ocak 1866) talip olmuştur. Muhyiddin Efendi kendisini silsileye dahil

---

¹⁵⁰⁶ “Bektaşî olanların cümlesi ale'l-‘umum mülhid ve rafizî olmayub içlerinde ba‘zı hüsn-i hal ashabı dahî mevcut olduğu derkar idüğünden içlerinde bu misillü ehl-i sünnet i‘tikadında ve kendi halinde oldukları tebeyyün edenlerden sarf-ı nazar olunub...”. BOA, HAT, Nr. 290/17351; ayrıca bkz. *Vak‘anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. Ahmed Hezarfen (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 1/111.

¹⁵⁰⁷ BOA, EV.THR. Nr. 120/5'ten aktaran Maden, “Üsküdar'da Bektaşîlik”, 58.

¹⁵⁰⁸ Konyalı, *Üsküdar*, 1/435.

¹⁵⁰⁹ BOA(V). EV. MH. Nr. 1186; EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 4.

¹⁵¹⁰ BOA, EV.THR. Nr. 120/5'ten aktaran Maden, “Üsküdar'da Bektaşîlik”, 58.

¹⁵¹¹ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 12.

¹⁵¹² Konyalı, *Üsküdar*, 1/434.

¹⁵¹³ Belgelerde tesadüf etmesek de tam adının “Ahmed Şerif” olduğu Konyalı'nın 1941 yılındaki ziyaretinde ikamet eden varislerince ifade edilmiştir. Konyalı, *Üsküdar*, 1/435.

etmişse de yine kendisinin ifadesi ile Arif Efendi'ye meşihat değil tekkenin yanındaki Abdurrahman Ağa Camii'nin imamet ciheti tevcih olunmuştur¹⁵¹⁴.

Mehmed Efendi'nin iki erkek evladını biliyoruz. Bunlar da büyüğü posta oturacak olan Mehmed Kazım ile üç yaş küçüğü Ali Haydar'dır¹⁵¹⁵. Mehmed Efendi vefatında hazireye defnedilmiştir. Mezar taşı kitabesi nakledilmemiştir¹⁵¹⁶.

6. Mehmed Efendi'nin büyük oğlu Seyyid Mehmed Kazım Efendi (1281/1864-5 – 1930). Tekkede dünyaya geldi¹⁵¹⁷. Üsküdar'da Atlamataşı Rüştiyesi'nde okudu. Üsküdar dersiamlarından Hoca Salih Nazım Efendi'den nesih icazeti aldı¹⁵¹⁸.

Babasının vefatı sırasında (1282/1866) 2 yaşında olmasından ötürü Kadirîhane şeyhi Şerefeddin Efendi (v. 1884) tarafından üvey babası Erzurumî Şeyh Mustafa Efendi kendisine vekil tayin edilmiştir.

Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine 14 yaşında iken 23 Kasım 1878 (28 Zilkade 1295) Cumartesi günü Kadirîhane şeyhi Şerefeddin Efendi (v. 1884) ve bazı muhibbanın iştirakiyle tekkede icra edilen törenin akabinde Kadirî ayini icrasına mezun olmuştur¹⁵¹⁹. Kazım Efendi'nin Kadirî hilafeti hemen yakınlardaki Halim Gülüm Tekkesi Şeyhi Hafız Mehmed Emin Derunî Efendi'dendir (v. 1334/1916)¹⁵²⁰.

Vekil Mustafa Efendi'nin ne zaman vefat ettiğini tam olarak bilmiyoruz. Meşihat 10 Ekim 1914'te (20 Zilkade 1332) Kazım Efendi'ye tevcih edildi¹⁵²¹. Üsküdar Evkaf Dairesi Tahrirat Katibi Ali Bey'in 23 Kasım 1914 (rumi 10 Teşrinisani 1330) tarihli tezkiresinde Mustafa Efendi'nin gayr-i resmi vekaletinin 8-10 sene kadar sürdüğü, Kazım Efendi'nin de 1292 (1875) senesinden bugüne (Kasım 1914) kadar ne Meclis-i Meşayih ne de Mahkeme-i Evkaf tarafından herhangi bir tevcih yapılmadan meşihata devam ettiği belirtiliyor¹⁵²². Bu verilerden hareketle Mustafa Efendi 1875 (1292) yılında vefat etmiş olmalıdır.

---

¹⁵¹⁴ *Tomar*, v. 43^b.

¹⁵¹⁵ Galitekin, *Osmanlı*, 367. Muhyiddin Efendi, Kazım Efendi'nin adını "İbrahim Kazım" olarak verir. Bkz. *Tomar*, v. 43^b. Lakin Kazım Efendi ile ilgili hiçbir evrakta böylesi bir isme rastlamadık. Krş. *BOA(V)*, EV. MH. Nr. 2213/77; EV. MKT. EVM. Nr. 38/13.

¹⁵¹⁶ *BOA(V)*, EV. MKT. EVM, Nr. 38/13, Lef 12.

¹⁵¹⁷ Muhyiddin Efendi 1277 yılında doğduğunu söylüyorsa da otobiyografisinde hicri/rumi kaydı düşmeden 1281'de doğduğunu ifade eder. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17.

¹⁵¹⁸ Muhyiddin Efendi 1277 yılında doğduğunu söylüyorsa da otobiyografisinde hicri/rumi kaydı düşmeden 1281'de doğduğunu ifade eder. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17.

¹⁵¹⁹ *Tomar*, v. 43^b.

¹⁵²⁰ *CSRA*, no: 290.

¹⁵²¹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17.

¹⁵²² *BOA(V)*, EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 12.

Kazım Efendi'nin meşihatının gayr-i resmi devam ettiği 6 Nisan 1914 (rumi 24 Mart 1330) tarihinde tekkenin ihtiyaçlarına sarf edilen dükkanın/kahvehanenin kirasına Üsküdar Evkaf İdaresi'nce el konulması ve zaten kafi gelmeyen taamiyeye zam yapılması için başlattığı resmi işlemler sırasında anlaşılacaktır¹⁵²³.

Evkaf Nezareti Kazım Efendi'nin müracaatını incelemiş, Evkaf Nazırı'nın 26 Ekim (13 Teşrinievvel) tarihli tezkiresinde dergahı taamiyesinin azlığından ve dergah namına alınan (*istîfa olunan*) dükkan kirasına Üsküdar Evkaf İdaresi'nce el konulmasından bahsedip taamiyenin arttırılmasını isteyen Mehmed Kazım Efendi'nin müracaatı üzerine yaptırdığı tahkikatta Seyyid Ahmed Dede'nin bir hayli zaman önce vefat ederek zaviyedarlık hizmetinin 1875 (1292) senesinden beri tevcih yapılmadan (*bila-tevcih*) merhumun torunu Mehmed Kazım Efendi tarafından ifa edilmekte olduğunun evraktan anlaşıldığını ve muhassası 100 kuruş olup, dergahın elan ***mamur olduğundan ötürü kesilmesine mahal olmadığı*** gibi, arttırılmasına da sebep ve lüzum görülemediği, kesilen taamiyenin eskiden olduğu gibi (*kema fissabık*) verilmesi ile beraber şeyhliğinin usulünce devam ettirilmesi için Kazım Efendi'nin resmi kanallara müracaatı gerektiği bildirilmiştir¹⁵²⁴.

Evkaf'ın bu kararından bir yıl sonra 11 Nisan 1915'te (rumi 29 Mart 1331) şeyhi davet eden Üsküdar Evkaf Memurluğu, aynı davet kararında bahsi geçen dükkana biraz açıklık getirmiştir: Bahsi geçen dükkan ahşap ve harap bir haldedir. Ayda 6 mecdi kira getiren dükkanın kirasına el konulması (*vaz- 'ı yed edilmesi*) de uygun değildir¹⁵²⁵.

Kazım Efendi bu davete 22 Nisan'da icabet edeceğini bildirmiş¹⁵²⁶, nihayet şeyhlik için Meclis-i Meşayih'çe yapılan imtihanda 100 üzerinden 81 puan almıştır. Meclis-i Meşayih'in 26 Haziran'da (rumi 13 Haziran) düzenlediği mazbata¹⁵²⁷ Evkaf Nezareti tarafından tasdik edilerek 2 Temmuz'da (rumi 19 Haziran) ayrıca alıkonulan tahsisatın serbest bırakılması kararını vermiştir¹⁵²⁸. Bu sürecin son aşaması olan meşihat beratı 16 Temmuz tarihinde düzenlenmiştir¹⁵²⁹.

Resmi beratını alan Kazım Efendi bu defa Bahriye Nezareti'nden verilen *nan-ı aziz* tahsisatının kesilmesinden ötürü Meclis-i Meşayih nezdinde girişimlerde bulunmuştur.

¹⁵²³ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 1.

¹⁵²⁴ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 14.

¹⁵²⁵ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 15.

¹⁵²⁶ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 16.

¹⁵²⁷ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 18; MMA, Defter/Sayfa no: 1736/81.

¹⁵²⁸ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 19.

¹⁵²⁹ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 21.

Meclis de 19 Şubat 1921 (11 Cemaziyelahir 1339 / 19 Şubat 1337) tarihli ictimasında Nezaret'in *tekâyaya muhassas nan-ı azizin selamet-i din-i devlet namına i'tası lazım geleceği* yazıyla bildirdiğini (*iş'ar*)¹⁵³⁰, bir hafta sonraki ictimada da ayrıntıya yer vererek kayıtlarda yapılan kontroller üzerine erzakın önceki gibi (*kemakân*) Bahriye Emanat-ı Askeriyye memurluğuna yazıyla bildirildiği (*iş'ar*) anlaşılmış, durumun Kazım Efendi'ye bildirilmesine, karar verilmiştir¹⁵³¹.

Kazım Efendi meşihatının 1875 yılından 1915'e kadarki 40 yılını gayr-i resmi, 1925'e kadar da kalan 10 yılını da resmi bir surette ifa etmiştir. Meşihatının yanında babası gibi bitişikteki Abdurrahman Ağa Camii imamlığını yapmaktaydı. *Suleha-yı ümmetten ve fahr-ı fukaradan* addedilen Kazım Efendi¹⁵³² ayinlerin bir bölümü bu camide de icra etmiş olmalı ki, bir belgede tekkenin "Silahdar-ı esbak merhum Abdurrahman Cami-i şerifi dahilinde Yarımca Baş Dede Zaviyesi" diye ifade edilmesi bundandır¹⁵³³.

Kazım Efendi Bektaşî bir aileye mensup ise de Bektaşîlik üzerinde devlet kontrolünün kalmadığı bir dönemde kaleme aldığı 18 Kasım 1918 (14 Safer 1337 / 18 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinde, Bektaşî neşe hiç hissedilmez. Kazım Efendi ehli sünnetten itikaden Maturidi, amelen Hanefî mezhebindedir, Abdurrahman Ağa Camii'nin imamlığını yapmaktadır. Tophane'de Kadirîhane'ye 30 seneye yakın devam ile adab ve erkan-ı tarikatı ahzetmiştir. Kasım 1914'te (Zilhicce 1332) Üsküdar'da Halim Gülüm Dedi Dergahı Şeyhi Hafız Mehmet Emin Efendi'den Kadirî icazeti almıştır. Kazım Efendi'ye göre tekkenin ilk banisi -Bektaşîliğin adını anmadan, işaret ederek- *tarik-i aliyyeden* Yarımca Baba'dır. 1826'da (1242) *cennet mekan* Sultan II. Mahmud tarafından büyükbabası Şeyh Ahmed Efendi'ye ihsanda bulunarak, dergah Kadirî olarak bina ve küşad edilmiş ve nihayet Cumartesi günleri ile mübarek gecelerde Kadirî erkânı icra olunmaktadır¹⁵³⁴.

Doğrudan/indirect olarak yarım asra yakın şeyhliği olan Kazım Efendi'nin bu kadar uzun süren meşihatına rağmen Kasım 1918'e kadar henüz bir halifesi olmamıştı. Tekkeye devam eden muhibbanı varsa da sayı vermemiştir¹⁵³⁵.

¹⁵³⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/4^a.

¹⁵³¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/176.

¹⁵³² BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 2, 12.

¹⁵³³ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 7.

¹⁵³⁴ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17. Kazım Efendi'nin *suleha-yı ümmetten ve fahr-ı fukaradan* addedilmesi devlet nazarında itakaden ıslah edildiğini ifade etmektedir. Kazım Efendi'nin bu tavrına çağdaşı Bektaşî babalarının tepkisine dair henüz bir veriye ulaşılamamıştır.

¹⁵³⁵ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17.

Kazım Efendi'nin üç kızı, bir oğlu ve üç de torunu vardır. Kızları Hayriye, Nahide ve Hanife; torunları Abbas Vahdi ve Haluk¹⁵³⁶. 1930'da vefat eden Kazım Efendi 5 yıl daha burada oturmuştur. Kendinden sonra kızları ise ikamete devam etmişler anlaşılan. Kazım Efendi'nin mezar taşı kitabesi Konyalı'da yok. Nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

Tekkenin zaman zaman artıp azalsa da gelirleri şöyleydi: Evkaf'tan 100, Maliyeden 23, Bahriye'den 16 kuruş taamiye, Bahriye'den de günlük 6 büyük ekmek, bir un fabrikasından yıllık 257 kg (200 kıyye) un Ayrıca kahve dükkanından 100, bakkal dükkanından 80 kuruş¹⁵³⁷.

Tekke Listelerine Göre Yarımca Baba Tekkesi

Eski adıyla **Öküzlimanı Ilıca Deresi, Hacı Hüsnüye Hatun Mahallesi**'nde (Tomar, v. 43^b) bulunan **Aman Baba** (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 157), **Yarımca Baba** (*Asitane-i Aliyye*, no: 64; *Hankâhname*, no: 46; *Nüfus-ı Millî*, no: 219; *Mecmua-i Tekâya*, no: 89; *Tomar*, v. 43^b; *İhsaiyat*, no: 97; *Merakiz*, no: 239; *Rehber-i Tekâya*, no: 10 ve 85), **Yarımca Dede** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 195; *Taamiye Defteri*, no: 80), **Yarımca Baş Dede** (*BOA(V)*, EV. MKT. EVM. Nr. 38/13), **Paşa Limanı** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 89), **Şeyh Ahmed Efendi** (*Taamiye Defteri*, no: 80; *Mecmua*, no: 25), **Öküz Limanı Tekkesi** (*Surname*, no: 141) 1826 sonrası **Kadiriliğe** bağlanmış (*Darü's-Saltanatı'l-Aliyye* no: 141; *Surname*, no: 141; *Asitane-i Aliyye*, no: 64; *Hankâhname*, no: 46; *Nüfus-ı Millî*, no: 219; *Mecmua-i Cevami*, no: 2/261; *Mecmua-i Tekâya*, no: 89; *Taamiye Defteri*, no: 80; *İhsaiyat*, no: 97; *Merakiz*, no: 239; *Rehber-i Tekâya*, no: 10 ve 85), ayın günü değişmeden **cumartesi** olarak (*Asitane-i Aliyye*, no: 64; *Hankâhname*, no: 46; *Mecmua-i Cevami*, no: 2/261; *Mecmua-i Tekâya*, no: 89; *Rehber-i Tekâya*, no: 10 ve 85) nihayete ermiştir.

Mimari Yapısı

1826'dan evvel meydan odası, haremlik ve bitişiğindeki ev/hane, türbe (Yarımca Baş Dede) ve 103 metrekare (180 zira) bahçe ve hazireden müteşekkil dergah 1826 sonrası ikinci dönemde ahşaptan iki katlı ve beş odalı idi¹⁵³⁸. Tekkenin ikinci müessisi Şeyh Ahmed Efendi'nin, oğlu Mehmed Efendi ile torunu bitişiğindeki Abdurrahman Ağa Camii'nin imamı

¹⁵³⁶ Bu bilgi 1941'de tekkeyi ziyaret eden Konyalı tarafından şeyhin varislerinden alınmıştır. Oğlunun ismine yer verilmemiştir. Konyalı, *Üsküdar*, 1/435.

¹⁵³⁷ *Tomar*, v. 43^b. Bahsi geçen bu un fabrikası hemen yakındaki binadır. Füsun Seçer Kariptaş, "Üsküdar'da Endüstri Mirası Örneğinde Bir Değirmen Yapısı: Üsküdar Paşalimanı Değirmeni", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 1/109-114; Raif, *Mirat*, 1/210, 211.

¹⁵³⁸ Konyalı, *Üsküdar*, 1/434.

olmalarından da anlaşılacağı gibi cami bir zikir mahalli olarak da kullanılmıştır. 1914 tarihli yazışmalarda dergah-ı şerifin mamur ve fukara ve dervişanın doyurulmasına açık (*herbar fukaraya küşade*) halde olduğu özellikle belirtilmişti¹⁵³⁹. Birinci dünya savaşı sonrasında İstanbul'un işgalinde (Kasım 1918'den sonra) Yunan zırhlısından açılan top atışlarına maruz kalsa da¹⁵⁴⁰ 1920'li yıllara hala 'mamur' olarak gelebilmişti.¹⁵⁴¹ (*Rehber-i Tekâya*, no: 10 ve 85). Tarihsiz fotoğrafında tekkenin son yapısı seçilebilmektedir¹⁵⁴². *Alman Mavileri* (C 10/1)¹⁵⁴³ ile 1931 tarihli *Pervititch Paftası*'nda (no: 67, 1931) tekkeye yer verilmemiştir. 1925'ten sonra bakımsız kalan yapılar 1957 yılında harap halde iken yıkılmıştır¹⁵⁴⁴. Haskan, Yarımca Baba'ya ait mezar taşının 1965'lere kadar durduğunu, bu tarihten sonra bir şekilde kaybolup tekkenin yerine küçüklü büyüklü 4 apartman yapıldığını bildirir¹⁵⁴⁵.

Haziresi

Haskan tekkenin haziresinin Hüseyin Avni Paşa'nın (v. 1876) kendisine sahilhane yapmak için aldığı fetva ile ortadan kaldırıp, ön tarafa da çeşmesini yaptırdığını belirtirse¹⁵⁴⁶ de Konyalı tekkeyi 1941 yılında Konyalı ziyaret etmiş ve bugüne ulaşmayan haziresini nakletmiştir¹⁵⁴⁷. Bugün çeşmenin üst tarafına denk gelen özel mülke geçmiş haziresinde Konyalı'nın okuduğu taşlar şunlardır:

- Yarımca Baba.
- Ömer Baba (v. 15 Zilhicce 1207 / 24 Temmuz 1793). Tekke şeyhlerindedir.
- Nuri Baba (v. 1215/1800-1). Bektaşî babası. Tekke şeyhlerinden biri olma ihtimalini yukarıda belirtmiştik.
- Mehmed Rıza (v. ?). Bektaşî Babası.
- Şeyh Ahmed Efendi (v. 1267 / 1851). Tekke şeyhlerindedir.
- Seyyid Hacı Mustafa (v. ?). Tarih kısmı toprağa gömülü olduğundan okunamayan mezar taşında şunlar yazılı idi:

---

¹⁵³⁹ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 2.

¹⁵⁴⁰ Konyalı, *Üsküdar*, 1/434.

¹⁵⁴¹ *Rehber-i Tekaya*, no: 10 ve 85

¹⁵⁴² Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 230.

¹⁵⁴³ *Alman Mavileri*, 141.

¹⁵⁴⁴ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 141.

¹⁵⁴⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/511.

¹⁵⁴⁶ Haskan, *Üsküdar*, 1/59.

¹⁵⁴⁷ Konyalı, *Üsküdar*, 1/434, 434.

Kudve-i uşşak Seyyid Hacı Mustafa Baba / Vecd u halet sahibi mürşid-i kemal rütbede / Şad ola ruh-ı Rabbanî aşıkane nice dem / Hacı Bektaş-i Veli rahında peşt u bazde / Nagehan-ı süm'ate irdi çün sada-yı ircî / Did evvallah hemande hazır oldu merkadi / Hırka başına çekdi şevkle Hak deyüb / ...

- Seyyid Hasan Efendi (17 Recep 1275 / 20 Şubat 1859). Bektaşî tacı ve gülü olan mezar taşı şudur:

Bende-i ali aba Basmacı ustalarından es-Seyyid Hasan Efendi'nin ruhiçün el-Fatiha. Fî 17 Recep 1275.

- Şeyhülislam Arif Hikmet Bey'in (v. 1859) torunu Aşir Efendi (v. ?).

Bunlarında dışında Şeyh Ahmed Efendi'nin oğlu, son şeyh Kazım Efendi'nin babası Mehmed Arif Efendi (v. 27 Şaban 1282/15 Ocak 1866) hazirede medfun idi¹⁵⁴⁸.

Haziredeki bu taşlar tekke ile birlikte 1965 yılından sonra ortadan kaybolmuştur.

İlk defa 17. yüzyılda faaliyete geçen tekke hem tarikleri gibi asude bir mekanda tesis edilmişti. 1826 Vakası'na kadar kendi halinde küçük bir zaviye olarak faaliyette bulunduğu anlaşılıyor. 1826'da ilgili fermana muhalefeten kadim tekkelerden sayılmayıp meydan odası yıkılmış, şeyhi de sürgüne gönderilerek faaliyetleri bir süre askıya alınmıştır. İlgili ferman gereği varislerine bırakılan tekke bizzat sürgüne gönderilen şeyhin oğlunun Kadirîlik'ten icazet alması ile faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönemde tekkenin meydan odası yıkılsa da yandaki Abdurrahman Ağa Camii'nin zikir için kullanıldığı anlaşılıyor. Tekkenin 1925'e kadar faal kalmasında meşihatın tek bir ailenin neslinden gelenlerce idare edilmesi en etkili faktör olsa gerektir.

2.2.5.3. Kıncı Baba Tekkesi

Zeynep Kamil Mahallesi'nde, Zeynep Kamil Hastane'nin arkasında, Toptaşı (Dr. Fahri Atabey) Caddesi ile Nuhkuyusu Caddesi'nin kavşağında, 204 ada, 40 ve 41 parsellerde¹⁵⁴⁹, yer alan, Alacaminare Tekkesi Şeyhi Hacı Dede'nin (v. 1173/1759) halifesi Kandilcizade demekle maruf Hacı Mehmed oğlu Şeyh İsmail Efendi (v. 15 Recep 1199 / 24 Mayıs 1785) tarafından tesis edilmiş Nakşî tekkesidir.

Tekkenin ilk dönemi ile ilgili flu bir alan var. Nitekim İsmail Efendi dönemine ait ilk vakfiyesine henüz ulaşabilmiş değiliz. Elimizdeki en eski vesika 1 Mart 1803 (7 Zilkade

¹⁵⁴⁸ BOA(V), EV. MKT. EVM. 38/13, Lef 12.

¹⁵⁴⁹ 40 parsel Cevri Kalfa Camii ve haziresi, 41 mezarlık. Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 86; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 263.

1217) Kıncı(?)¹⁵⁵⁰ Baba demekle maruf Feyzullah Baba bin İsmail bin Hattat Mehmet Efendi'nin vakfiyesidir. Bu da üç yıl evvelki 3 Eylül 1800 tarihli (13 Rebiulahir 1215) önceki vakfiye üzerinde birtakım değişiklikleri ihtiva eder. Vakfiyeye göre adres ve vakfedilenler şunlardır: Üsküdar'da Arakiyeci Hacı Mehmed Mahallesi'nde (...) mülkü olan, Mustafa Bey menzili, merhum İsmail Efendi'nin Nakşibendiyye türbe-i şerife, müvekkilimin zaviye bahçesi ve anayol ile çevrili, 287 zira arsa üzerine fevkani iki bab oda, bir sofa, bir tuvalet, bir su kuyusu ve bir miktar bahçeyi müştamil bir bab mülk menzil. Vâkıfın şartları da şunlardır¹⁵⁵¹:

- i. Tevliyet ve sükna hakkı kendinde olacaktır.
- ii. Oturduğu ev tekke vakfına ilave edilecektir. Vefatında,
- iii. Hacı Mehmed Şermi Baba sakin mutasarrıf olacak. O da vefat edince,
- iv. Daha evvel yerine tayin eylediği Derviş Salih bin Hasan sakin olacak. Ondan sonra,
- v. Daha evvelki- vakfiyesinde tertip ettiği şekilde amel olunacaktır. Şayet tümüyle inkıraz olursa,
- vi. Mehmed Şermi Baba'nın kardeşi Hacı Mustafa sakin olacaktır. Vâkıfın halifelerinin halifeleri münkariz olursa,
- vii. Şermi Baba'nın **Bektaşiyeye** mensup halifelerinden aslah ve erşedi menzilde sakin, tekkede de postnişin olacaktır.

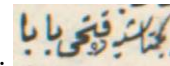
Aktardığımız vakfiyenin işaret edilen ilk formuna ulaşamadık. Bu metinde de Feyzullah Efendi'nin -her ne kadar babası İsmail ise de- türbede sakin Nakşibendî şeyhi İsmail Efendi ile ilişkisine yer verilmiyor. Arşivde, geç tarihli olması muhtemel ve ilgili yer üzerine yaşanan bir ihtilaf neticesinde kaleme alınmış olduğu anlaşılan, tarihsiz bir vesikada aynı yerde iki yapıdan/zaviyeden bahsediliyor. Bunlar da:

-Üsküdar'da Arakiyeci Hacı Mehmed Mahallesi'nde sakin Nakşibendiyye'den Şeyh İsmail bin Ali 27 Eylül 1802 (29 Cemaziyelevvel 1217) tarihli mukayyet olan vakfiyesi ile Mustafa'nın evi, İbrahim Bey'in arsası Müslüman mezarlığı ve ana yol ile çevrili, **fevkani bir köşk ve bir sofa ve tahtani bir bab oda ve kenif, bir miktar bahçeden müteşekkil bir bab mülk menzilini** Nakşibendî zaviyesi olmak üzere vakfetmiştir.

---

¹⁵⁵⁰ Vakfiyenin hattı Fethi Baba şeklinde de okumaya müsaittir.

¹⁵⁵¹ Vakfiye iki yıl sonra 22 Nisan 1803'te (29 Zilhicce 1217) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 744/298-9/89.

-Üsküdar'da aynı mahallede sakin Bektaşiyye'den Kıncı Baba demekle maruf Feyzullah Baba bin İsmail bin Hattat Mehmed Efendi'nin aynı tarihli Mustafa Bey evi, merhum İsmail Efendi'nin Nakşibendi türbesi ile zaviye bahçesi ve anayol ile çevrili 287 ziraat arsa üzerine bina edilmiş **fevkani iki oda ve bir sofa, bir tuvalet, bir su kuyusu ve bir miktar bahçeyi müstemil bir bab mülk menzilini** vakfetmiştir¹⁵⁵².

Burada İsmail'in farklı olduğu ortada. Son olarak *1341 Defteri*'ndeki (no: 140) "Feyzullah Baba nam-ı diğer Kıncı Baba"nın 23 Mart 1803 (29 Zilkade 1217) tarihli¹⁵⁵³ vakfiye özetine bakalım¹⁵⁵⁴:

Vakıf-ı muma ileyhin mukayyed vakfiyesinde mahalle-i mezburede kain hanesini, ittisalinde kain İsmail Efendi'nin bina ve vakf eylediği zaviye şeyhine sükna olmak üzere bina ~~idüp~~ ve mezbur tekke vakfına zamm u ilhak ederek sükna-yı menzili hayatında kendisine ba'dehu müteselsilen hulefasının aslah ve erşedi olup zaviye-i mezburede şeyh olanlara şart etmiştir.

Aralarındaki ilişkiyi açıklayan yeni belgelere tesadüf edilene kadar söyleyebileceğimiz şey, -benzerlerine farklı yerlerde tesadüf edildiği üzere¹⁵⁵⁵ - Bektaşî Kıncı Baba'nın komşusu Nakşî İsmail Efendi'nin tesis ettiği küçük çaplı Nakşî zaviyesini kendi tekkesine ilhak etmiş olduğudur.

Bani ve vâkıf Şeyh Hafız İsmail Efendi bugün Cevri Kalfa Camii'nin mihrabı önündeki küçük hazirede yatmaktadır. Türbesi bugüne ulaşmamıştır. Mezar taşındaki dört dilimli Bektaşî tacının irtibatı anlaşılamamıştır. Kitabesinde de kendisinin olası Bektaşî

¹⁵⁵² BOA, TS. MA. e. Nr. 1143/38. Belge II. Mahmud'un Bektaşî tekkelerinin Nakşî olarak yeniden uyandırılmasını amir fermanını hatırlatıp tekkenin Nakşî ulemasından birine verilmesini isteyen imzasız, 10 Kasım 1883 (29 Teşrinievvel 1299) tarihli bir talebin ekine benziyor. BOA, TS. MA. e. Nr. 713/110.

Aynı belgenin bir kopyası BOA, TS. MA. e. Nr. 655/1, Lef 16'da yer alıyor.

¹⁵⁵³ Bu vakfiyenin tescil tarihi olmalıdır. Bu arada gün (29) ve yıl (1217) aynı olan kayıtlarda ay farkının (Cemaziyelevvel-Zilkade-Zilhicce) aktarma/okuma hatalarından kaynaklanabileceğini

hatırlatalım:

¹⁵⁵⁴ *1341 Defteri*, no: 240.

¹⁵⁵⁵ Bektaşîlerin evveliyatı özelde Nakşî genelde diğer kadim tekke ve zaviyelerin meşihatı ele geçirdiklerine dönük birtakım iddialar her var olmuştur. Bursa'da Ramazan Baba, Çorum'da Piri Baba zaviyesi bunlardan yalnızca ikisidir. Konu hakkında ithamlar, tartışmalar için bkz. Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 177; Varol, Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 40-1; Zekeriya Işık, *Tekkedeki İktidar* (Konya: Çizgi Yayınları, 2017), 137 vd..

neşesine atf yoktur. Bu tekkenin Bektaşî olarak yeniden tesisi ile alakalı olmalıdır. Kitabesudur:

Hüvelbaki / Hacı Dede hulefalarından / Kandilcizade / Tarikat-i Nakşibendiyye'den merhum / Şeyh İsmail Efendi ruhiçün Fatiha. Sene 15 Recep 1199.

Bu son şekli ile tekke, 165 metrekare (287 zira) arsa içinde türbe (İsmail Efendi'nin Nakşibendî türbesi), fevkani 2 oda, bir sofadan müteşekkil ev/menzil, tuvalet, içme suyu kuyusundan müteşekkildir. Feyzullah Baba'dan sonra hem evde oturma hakkı hem de zaviyedarlık vazifesi halifelerinden Hacı Mehmed Şermi Baba'ya onun vefatı ile de derviş Salih bin Hasan'a (Salih Dede) şart edilmiştir¹⁵⁵⁶.

Feyzullah Baba'nın, vakfiyesinde zaviyedarlık ile evin tasarrufunu vefatında halifelerine şart etmesi erkek çocuksuz olduğu belki de hiç evlenmemiş (*mücerred*) olduğu ihtimalini gündeme getirir. Kendisinin Bektaşî olması, mücerredlik adı verilen evlenmeme usulünün Balım Sultan erkanından bulunduğu hesaba katıldığında ikinci ihtimal öne çıkmaktadır.

Mezar taşındaki vefat tarihinden hareketle Feyzullah Baba henüz hayatta iken zaviyedarlığa dair bir tasarruflarda bulunulmuştur. Bunlara yakından bakalım.

Bir zamanda ve bir şekilde hak sahiplerinden Salih Dede vakfiyede zikredilen sıraya riayet etmeyerek Mehmed Baba'nın yerine zaviyedarlığı elde etmiştir. Vakfiyenin tesisinden 5.5 yıl sonraya denk gelen 12 Eylül 1808 (21 Recep 1223) tarihinde *tarikati-ı aliyeye-i Bektaşiyeden Kıncı Baba demekle arif Feyzullah Baba ibn-i İsmail Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedarı olan Salih Dede'nin zaviyeye gelen gidenlere iyi davranmadığı, ayin-i tarikati icrada kusuru olduğu, ayrıca vakfiyede de vâkıfın "hayatda oldukça zaviyede sakin ve mutasarrıf ola, bade'l-vefat sakin olduğu tekkede ve menzilde yerine merhum elHac Mehmed Şermi Baba sakin ve mutasarrıf ola, şartından hareketle azledilmiş, yerine ismi geçen Mehmed Şermi Baba'nın tayini Hacı Bektaş-ı Veli Asitanesi postnişini Seyyid Şeyh Feyzullah Efendi'nin arzı ve Şeyhülislam Salihzade Ahmed Esad Efendi'nin onayı ile gerçekleşmiştir*¹⁵⁵⁷.

Bundan yaklaşık 3.5 yıl sonra, 15 Şubat 1812'de (1 Safer 1227) bu defa ilk atamanın tersi yapılmıştır. Yani Mehmed Şermi Dede benzer gerekçeler ile, yani zaviyede ikamet

¹⁵⁵⁶ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 744/298-9/89; Yılmaz, "İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 126.

¹⁵⁵⁷ VGMA, Defter no: 777/11.

etmemesi, gelen gidene hizmette kusur etmesinden ötürü yerine yine Hacı Bektaş-ı Veli Asitanesi postnişini Seyyid Şeyh Feyzullah Efendi'nin arzı ve Şeyhülislam Samanizade Ömer Hulusi Efendi'nin (3. meşihatı 22 Eylül 1810 – 11 Haziran 1812) onayı ile daha evvel vazifeden azledilen hak sahiplerinden Salih Dede tayin edilmiştir¹⁵⁵⁸. Bu geri dönüşte Salih Dede'nin birtakım girişimleri etkili olmuş olmalıdır.

Burada kapalı olan husus Feyzullah Baba'nın ne zaman vefat ettiği. Yukarıya aldığımız belgeler açık şekilde vefatın Eylül 1808'den (Recep 1223) evvel olduğuna işaret ediyorsa da Feyzullah (Kıncı) Baba'nın 12 dilimli Bektaşî sikkeli şahidesi 1813 (1228) tarihlidir. İlgili mezar taşı şudur:

*Hu dost / Bir çerağ dahi vardı aleme verdi ziya / Gel mezarın bunda bul, bu
menzil-i al-i aba / Bir eser koydu cihanda Pir Feyzullah Baba / Haydar-ı seyf
derimden niyaz çıktı er Kıncı Baba. Sene 1228.*

Elimizdeki tüm belgeler Feyzullah Efendi ile Kıncı Baba'nın aynı kişiler olduğuna işaret ediyor. Kıncı Baba 1826 yılında Yeniçeri İsyanı sürecinde yakalanıp kardeşi Derviş Mehmed ile ilkin Cebehane'ye¹⁵⁵⁹ hapsedilmiş, 8 Temmuz tarihli meşveret meclisi kararının 10 Temmuz'da Sultan II. Mahmut tarafından onaylanmasının ardından tekkesi kapısı önünde idam edilmiştir¹⁵⁶⁰. Burada üç tarihin/olayın birbiri ile uyumlu olmadığı görülüyor. Feyzullah Baba'nın mezar taşındaki vefat tarihi ile Salih Dede'nin zaviyedar oluşu, Kıncı Baba'nın 1826'da idam ile de mezar taşındaki tarih. Bu durumda idam edilen Salih Dede olup, Kıncı Baba/Dede lakabı da zaviyedar olduğu tekkesinden gelmiş olmalıdır.

Sabık Şeyhülislam Yasincizade Abdülvehhab Efendi'nin Bektaşîlerin zındıklık ve ilhad içinde oldukları, fitne ve fesat çıkardıkları ve meşihat iddiasında bulduklarından ötürü dolayı siyaseten katledilmelerinin uygun olduğunu dair fetvası idamların önünü açacaktır¹⁵⁶¹. Bu kapsamda sorgulanan Kıncı Baba, tekkenin helasında zuhur eden testilerin ağzına Mushaf-ı Şerif evrakını tıkaç yapmaları¹⁵⁶², rafiziyyeden olup kadınlarını

¹⁵⁵⁸ VGMA, Defter/Sayfa no: 777/154'ten aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 31-2.

Ayrıca bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1771/42.

¹⁵⁵⁹ BOA, HAT, Nr. 500/24493; C. ZB. Nr. 46/2282.

¹⁵⁶⁰ BOA, HAT. Nr. 290/17350. Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması*, 63-85

¹⁵⁶¹ Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, 1/111.

¹⁵⁶² Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 177.

Bu itham hadiseden 4 yıl sonra bile halk arasında yaygınlığını devam ettirmiş anlaşılan. 1830 yılında İstanbul'da bulunan Fransız tarihçi J. François Michaud yardımcısı J. J. Poujoulat seyahatnamesinin (*Correspondance D'Orient 1830-1831*, Paris 1833) ilgili Kıncı Baba'nın idamına delil sunulan tekkesinde şarap küplerinin ağzının Mushaf parçaları ile kapalı olduğu iddiasının/iftirasının hala ne

birbirlerinden kaçırmadığı¹⁵⁶³ gibi ithamlara maruz kalacak, dini ve mezhebi sorulduğunda Kelime-i Şehadet getirirse de yeis halinde iman makbul olmadığından idamına hükmedilecektir.

Kıncı Baba'nın idamı ile neticelenecek sorguyu şöyle rivayet edilir¹⁵⁶⁴:

Üsküdar tekkesi Şeyhi bu heyetin huzuruna çağrılır. Postnişin dervişleri ile birlikte gelir. Heyet bunlara;

-Hangi dinden, hangi mezheptensin, alamet-i farikası ne ise göster, der. Şeyh buna fevkalade sinirlenir ve heyete dönüp;

-Hangi dinden, hangi mezhepten olduğumuzda ihtilaf mı var ki soruyorsunuz?, der demez, zaptiye şeyhin koltuğuna şöyle bir dokunup;

-Bre! Ne sorulursa ona cevap ver! şeklinde ikaz eder. Bunun üzerine dervişlerine işaret edip, hep bir ağızdan önce bir kelime-i şehadet, peşinden de bir gülbank okurlar. Bitince heyete dönüp;

-Şeyhülislam Efendi, şimdi anlaşıldı mı hangi dinden, hangi mezhepten olduğumuz?

Fakat kararı önceden vermiş olan heyet, 'Ölüm halinde iman makbul değildir' diyerek şeyhin ve dervişlerinin dinden çıkıp irtidat ettiğine karar vererek şeyhin idamına karar verdiler.

Neticede suçlu bulunan Kıncı Baba 10 Temmuz 1826'da tekkesinin kapısı önünde idam edildi¹⁵⁶⁵.

Kıncı Baba'nın idamında Bektaşîliğin yasaklandığı meşrevet meclisinin Halvetî katılımcılarından Üsküdar Nasuhî Asitanesi Şeyhi Şemseddin Efendi'nin (v. 1249/ 1834).

---

kadar yaygın olduğunu şaşkınlıkla gözlemler. Joseph François Michaud, Jean-Joseph François, *İmparatorluklar şehri İstanbul 1830*, çev: Nedim Demirtaş (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 184.

¹⁵⁶³ BOA, C. ZB. Nr. 46/2282.

¹⁵⁶⁴ Abdülkadir Sezgin, "Osmanlı'dan Günümüze Alevilik", *Kadri Erdoğan Hacı Bektaş Veli Armağanı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürünü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 1997), 79.

¹⁵⁶⁵ BOA, HAT, Nr. 290/17351; Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. Ahmed Hezarfen (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 1/111; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 209.

Fahri Maden, mezar taşının Feyzullah Efendi isminde biri tarafından şimdiki yerine taşındığını söyler. Bkz. "Üsküdar'da Bektaşîlik", 32.

Kıncı Baba'nın hikayesi Yılmaz Soyzer tarafından kurgusal bir romana konu edinmiştir. Roman Kıncı Baba'nın idamından sonra oğlu medrese eğitimi alan Hasan'ın Bektaşîlik'le tanışması ve kendini fikrî bir sorgulamaya sokması, nihayet babasının mirasını tevürüs etmesi ile neticelenmektedir. *Çerağlar Uyanırken* (İstanbul: Doğan Kitap, 2008).

Kıncı Baba aleyhine, raşit halifelere sövdüğünün kendisinin kulağına da geldiğini, bu sebeple katlinin gerektiğini ifade etmesi de etkili olmuştur¹⁵⁶⁶.

İdam edilen Kıncı Baba'nın na'sının nerede olduğunu kesin olarak tespit edemedik¹⁵⁶⁷.

Meşveret meclisinde alınan karar gereği ilmiye ve seyfiyeden seçilen memurlardan müteşekkil heyet tekkeleri gizlice basacak, sakinlerini tutuklayacak, tekkelerini kilitleyecektir. Kıncı Tekkesi'ni teftiş edecek heyet ilmiyeden Seyyid İbrahim Efendi ile hassa mimarı halifelerinden Tahir Efendi'den müteşekkildi¹⁵⁶⁸.

Tekke kapanmış, Kıncı Baba idam edilmiş, kardeşi Mehmed Baba *ulema makarrı* olan Tire'ye sürülmüştür¹⁵⁶⁹. Sırada tekkenin menkul ve gayr-i menkullerinin elden çıkarılması vardır. Vakıf hukukuna göre vakfedilenler üzerinde tasarruf vâkıfın varislerine devredilir. Şayet varisi yoksa hazineye devredilir. Bu durum kararlarda ifade edilirdi¹⁵⁷⁰:

Vakıf olan hane ve arsa ve tarla ve bağların evkafı tarafından ve mülk olanların dahi varis-i marufları var ise onlara terk olduğu suretde canibi mîriden zabt olunmak üzere icra kılınması mazmununda şerefyafte-i sudur olan hatt-ı hümayun-ı şevketmakrun-ı şahane mucibince (...).

Konu ile ilgili hatt-ı hümayunda bu durum şöyle belirtilmişti¹⁵⁷¹:

(...) vakıf olan hane ve arsa ve tarla ve bağların cennetmekan merhum ve mağfurun-leh Sultan Bayezid-i Veli Han tabe-serahe hazretlerinin vakıfları tarafından ve mülk olanların cenab-ı miriden zabt veya evladları olanların evladlarına terki hususlarına dair (...).

Kıncı Baba'nın yasal varisi yok. İdamından bir yıl sonra yıktırılan tekkenin 603 metrekare (1.050 zira) arsası 13 Temmuz 1827'de (18 Zilkade 1242) açık arttırma yoluyla

¹⁵⁶⁶ *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi*, 652; *Tarih-i Cevdet*, 12/182, 183.

¹⁵⁶⁷ Yazar ayrıca naaşın Bektaşî Feyzullah Baba tarafından Cevri Kalfa haziresindeki şimdiki yerine taşındığını ifade eder. Bunun da mezar taşındaki tarih (1228/1813) ile çeliştiği açıktır.

¹⁵⁶⁸ Aslında Kıncı Baba Tekkesi ile ilgili kararlarda bu görevlilerin ismine açıkça yer verilmemiş. Lakin Üsküdar'daki benzeri olan Mürüvvet Baba ve Öküz Limanı ve Tahir Baba tekkelerine dair kararlarda bu iki isme birbirine benzer cümlelerde tesadüf edeceğiz:

“Yedikule ve Eyüb el-Ensari ve Rumeli Hisarı ve Üsküdar taraflarında olub bundan akdem hedm olunan Bektaşî tekyelerinin keyfiyetleri bi't-tahkik zahire ihraç olunması mukteza-yı irade-i seniyyeden olduğuna binaen hacedandan ve mektubi defteri hulefasından Seyyid İbrahim Nazif Efendi ve Hassa mimarı hulefasından Tahir Efendi memur kılınarak mahall-i merkumeye gönderilmiş (...)”. *BOA*, MAD. Defter no: 9766, sayfa: 338, 339, 393.

¹⁵⁶⁹ Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 177.

¹⁵⁷⁰ *BOA*, MAD. Defter/Sayfa no: 9766/443; Maden, “Üsküdar'da Bektaşîlik”, 32.

¹⁵⁷¹ *BOA*, HAT. Nr. 293/17453.

(*lede'l-müzayede*) 1.000 kuruşa mahalle sakinlerinden Ahmed Kazım Efendi kızı Cemile Hanım'a¹⁵⁷², 25 dönümlük bağı da üç yıl sonra 12 Temmuz 1830'da (21 Muharrem 1246) aynı şekilde açık arttırma yoluyla 1.000 kuruşa yine mahalle sakinlerinden Nef'izar Hatun'a satılmıştır¹⁵⁷³.

Her iki satışta elde edilen gelir 1827'den sonra kurulan Mukataat Hazinesi'ne¹⁵⁷⁴ gelir kaydedilerek taraflara birer mülkname-i hümayun verilmiştir. Benzer satışlarda gördüğümüz üzere tezkereler şu cümle ile bitirilmiştir:

Mumaileyhin Mukata'at Hazinesi'ne teslim eylediği mu'accele-i mezkur mukabili arsa-i mezkur mülk ise ber vech-i mülkiyye ve **vakf ise taraf-ı vakfından temessük olmak şartıyla keyfema-yeşa ve yehtar mutasarrıf olub** zabt ve tasarrufuna kimesne tarafından kânen-min-kân ve sebeben mine'l-esbab ve veçhen mine'l-vücuha hiç kimesne ferd dahl ve ta'aruz ve mani' ve terahim-i kalemiyye kılmayalar deyu mülkname-i hümayun yazılmağla iş bu tezkere verildi.

Bu ifadeler önemli. Kıncı Baba Tekkesi'nin arazisi vakıf olduğu için satın alınan varislerine intikali mümkün olmayacaktır. Bunun ne demek olduğu Cemile Hanım'ın vefatı ile ortaya çıkan varisinin talebinin reddinde göreceğiz.

Meşveret meclisinin kararı gereği tekkeler dahilindeki türbeler evliya kabri olması ihtimalinden ötürü birer türbedar tayin edilerek açık bırakılacaktı. Bu sebepten ötürü bani Şeyh İsmail Efendi'nin kabri türbe olarak açık kalmıştır. 1843, 1855, 1856, 1857, 1858, 1860 ve 1875 tarihli *Muharremiye Defterleri*'nde tekke için "Nakşî Kandilcizade Şeyh İsmail Efendi Türbesi" kaydı bu vadide bir tasarruftur. Bunlar arasında 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri*'nde (no: 234) kayda değer bir tafsilat vardır:

Alacaminare kurbünde Nakşî Kandilcizade eş-Şeyh İsmail Efendi Türbesi, Ba-tahvil-i Ahmed Ata şeyh-i tekke-i m[ezbur] an yed-i Salih Ağa sakin-i dergah-ı mezbur¹⁵⁷⁵.

Ahmed Ata türbedar olarak atanmış olmalıdır. Buradaki tekke sakini olarak gösterilen Salih Ağa da Salih Dede olabilir mi, şimdilik bilmiyoruz.

¹⁵⁷² BOA, MAD. Defter/Sayfa no: 9766/443. Tekkenin kuruluş döneminde arsası 287 zira (165 metrekare) idi. Bu artış 1803-1826 arası bir tarihte vuku bulmuş anlaşılır.

¹⁵⁷³ BOA, MAD. Defter/Sayfa no: 9773/177. Maden, "Üsküdar'da Bektaşilik", 32.

¹⁵⁷⁴ Mehmet Genç, "Mukataa", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 31/132.

¹⁵⁷⁵ Galitekin, *Osmanlı*, 485.

Cevri Kalfa (Nakşifelek Usta) Camii

Her durumda küçük çaplı bir organizasyon olduğu anlaşılan tekke 1826'daki Yeniçeri İsyanı akabinde yıktırılarak arsasına yaklaşık 60 yıl sonra saray usta kadınlarından Hazinedar Ustası Nakşifelek Kalfa (v. 1886) tarafından günümüze ulaşan cami inşa edilecektir. Herhangi bir yerinde kitabesi olmayan caminin Sultan III. Selim'in şehid edildiği, Alemdar Mustafa Paşa'nın 28 Temmuz 1808'de Topkapı Sarayı baskınında Şehzade Mahmut'u ölümden kurtaran Cevri Kalfa'nın (v. 1235/1819) hatırasını yad etmek için yaptırıldığı ihtimali dile getirilmişse de¹⁵⁷⁶ yakın zamanda yapılan bir çalışma¹⁵⁷⁷ bu ihtimali ortadan kaldırmıştır.

Cami ismindeki bu karışıklığın sebebi caminin kaynaklarda "Hazinedar Usta Camii" olarak geçmesinden¹⁵⁷⁸ ve Hazinedar Usta adıyla Cevri Kalfa'nın Üsküdar Kuruçeşme'deki çeşmesi ile vakfına ait İcadiye'deki bazı mülklerini kapsayan vakfından ötürüdür¹⁵⁷⁹.

Nakşifelek Usta, valide sultanların yardımcısı olmak hasebiyle haremdeki kadınların en rütbelisi olan Hazinedar Usta rütbesindedir. Hareme girişi Sultan II. Mahmut'un saltanatının sonlarında veya Sultan Abdülmecid'in ilk yıllarında olduğu değerlendirilen Nakşifelek Usta hakkında bildiklerimiz Sultan II. Abdülhamit'in dört hazinedar ustasından biri olduğu, Ahmed Efendi'nin kızı, kendi gibi saray görevlisi olduğu tahmin edilen Hafız Abdüllatif Efendi'nin de kardeşi olduğudur¹⁵⁸⁰.

Nakşifelek Usta'nın cami için burayı seçmesinin iki ihtimali üzerinde durulmuştur: Annesi Ceride Nazırı Mehmed Said Efendi'nin Kalfası Hatice Hanım'ın (v. 1857) buraya defnedilmiş olması ile zayıf da olsa kendisinin Bektaşî muhibbi olup, arsanın bir şekilde değerlendirilmesi arzusu¹⁵⁸¹.

Hayır sahibi (*sahibetülhayrat*) *Hazinedar-i Hazret-i Şehriyarî* Nakşifelek Usta, caminin inşaatı için evvela keşif defteri hazırlatmıştır. 21 Mayıs 1883 (rumî, 9 Mayıs 1299)

¹⁵⁷⁶ B. Olker, "Cevri Kalfa Camii", *İSTA* (İstanbul, 1965), 7/3524. Ayrıca Haskan, *Üsküdar*, 1/297.

¹⁵⁷⁷ Orhan M. Çolak, "Üsküdar Nuhkuyusu'nda Sultan II. Abdülhamid Vakfi'ndan Nakşifelek Usta Camii", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 138-154.

¹⁵⁷⁸ *Kadıköy Hayrat Sicil Defteri*'nde (no: 725, s. 124) hicri 1301 (1883-4) tarihli caminin vâkifi olarak Hazinedar Cevri Usta ismine yer verilmiştir. Üsküdar İ. Hakkı Konyalı Kütüphanesi'nde olan ilgili defter kütüphanenin yer aldığı Selimiye Külliyesi'nin restorasyonda olması sebebiyle kullanılamamıştır. İlgili defterden aktaran Çolak, "Nakşifelek Usta Camii", 139.

¹⁵⁷⁹ Çolak, "Nakşifelek Usta Camii", 138.

¹⁵⁸⁰ Çolak, "Nakşifelek Usta Camii", 140.

¹⁵⁸¹ Bu ikinci ihtimal camiye ait olabileceğini değerlendirilen ve sadece Mehmet Raif'in *Mirat*'ında (1/192-3) yer alan müellifin yakınlardaki Hacı Dede Tekkesi bahsinde zikrettiği kitabeye dayandırılmıştır. Çolak, "Nakşifelek Usta Camii", 144.

tarihli deftere göre, cami için 97.186 kuruşluk bütçeye gereksinim olduğu ifade edilmiştir. Aynı yıl başlayan inşaat 1 Nisan 1885 (rumi 20 Mart 1301) tarihinde tamamlanmıştır. İlk keşfini aşır 135.518 kuruşa mal olan cami masraflarından 109.460 kuruş Usta kadın tarafından peyderpey ödenmiş, geriye bu tarihte 26.058 kuruş kalmıştır¹⁵⁸². Kalan bu miktarın bir kısmının Sultan II. Abdülhamid tarafından, daha büyük kısmının ise Nakşifelek Usta'nın daha evvel aralarında alacak-verecek ilişkilerinin bulunduğu, caminin inşası sırasında malzeme temininden nakliye işlerine kadar bir dizi gayretleri bulunan Darüssaade Ağası Hafız Behram Ağa yardımları ile temin edildiği tahmin edilmektedir¹⁵⁸³.

Caminin kitabesinin günümüze ulaşmadığı daha evvel ifade edilmişti. Orhan M. Çolak Mehmed Raif'in *Mirat-ı İstanbul* adlı eserinde yer alan ve fakat bugüne kadar araştırmacıların dikkatin çekmeyen bir kitabeyi bu cami ile ilişkilendirir. Müellifin hemen yakındaki ve bu tekke ile organik bağı bulunan Nakşî Hacı Dede (Alacaminare) Tekkesi bahsinde “mezkur tekke 1302’de (1885) müceddeden tamir olunmuş ve kapısı üzerine tarih-i ati tastir olunmuştur” diyerek takdim ettiği kitabe cami ile pek çok açıdan uyumludur. Kitabe şudur:

*Zill-i hak-ı Abdülhamid'e şu mahal / Mescid-i Nakşifelek oldu bu dem /
Sahibü'l-ismet kerimü'l-menkabet / Ol Hazinedar-ı Sultan-ı ümem / Böyle bir
mabed ki misli yok anın / Levh-i menkuşatı gayet muntazam / Seyr ü tavaf
eyliyor ins ü melek / Daima bunda ibadet mültezem / Nuhkuyusu'nda ahali
bi'l-umum / Oldular müstağrak-ı lütf u kerem / Padişahım çok yaşa avazesin
/ Asumana ref' ederler subh dem / Ümm-i dünya cümleten tebrik eder /
**Bende-i al-i abayı la-cerem / Burdaki erler kutubdan keşf olup / Şanına
layık riayet buldu hem / Şüpheyi kat'eyle şan ü sıdk ile / Feyzi'nin oldu
benamı muhterem / Bab-ı mescidden duhulde kıl niyaz / Herbiri bir feyze
mazhar pür-himem / Burc-ı ehlullaha karşı baş kesip / Hacetin Hak'tan dile
hiç çekme gam / Sahibü'l-hayrata ya Rab kıl ata / Dü cihanda çok saadet hem
haşem / Levhaya tarih yazar **Sabit** kalem / Bu ne ala ümmet-i Beytü'l-
harem***¹⁵⁸⁴.

¹⁵⁸² BOA, Y. PRK. EV. Nr. 1/37; Y. PRK. HH. Nr. 15/28.

¹⁵⁸³ Cami için hazırlanan keşif defterleri, inşaat sırasında yapılan iş ve işlemler ile harcama kalemleri Çolak'ın ilgili makalesinde ayrıntıları ile verilmiştir. Bkz. Çolak, “Nakşifelek Usta Camii”, 144-6.

¹⁵⁸⁴ Raif, *Mirat*, 1/192-3.

Cami inşaatı 1 Nisan 1885 yılında tamamlanmıştı ki, Mehmed Raif de inşaatın 1302'te (1885) tamamlandığını ifade eder¹⁵⁸⁵. Ayrıca kitabedeki Abdülhamid, Nakşifelek, Nuhkuyusu, Bende-i al-i aba, Feyzî (Feyzullah) kelimeleri ile bahsi geçen Cami arasında birebir uyum vardır. Ayrıca müellif hemen 2-3 sayfa sonra Hacı Dede Tekkesi'ne ait yine günümüze ulaşmayan 1173 (1759) tarihli tekkenin gerçek kitabesini nakledecektir. Müellifinin her ne kadar 'tekke' kitabesi olduğunu söylese de buraya aidiyeti açık olan bu kitabenin -eserin yazımından hareketle- 1900'lerden sonraki bir tarihte kaybolduğu açıktır.

Baniye Nakşifelek Usta, 1886 yılının son günü (31 Aralık) Maçka'da Valide Sultan Perestu Kadınefendi'nin köşkünde iştirak ettiği mevlid-i şerif merasiminde kalp krizinden vefat eder. İkinci Kurena Hacı Ali Bey'in Nişantaşı'ndaki konağına nakledilen naaşı ertesi gün Üsküdar'da camisinde rical-i devletten geniş bir katılımı ile düzenlenen merasim sonrası haziresine defnedilir¹⁵⁸⁶. Camisi inşaatının tamamlanmasını gören ve fakat vakfiyesini düzenleyemeden vefat eden Nakşifelek Kalfa'nın yarım kalan işi bir vefa eseri olarak Sultan II. Abdülhamid tarafından gerçekleştirilecektir (18 Ekim 1888)¹⁵⁸⁷.

Tekkenin arsasının bir bölümü daha evvel mahalle sakinlerinden Nef'izar Hatun ile Cemile Hatun'a satılmıştı. Bu tarihten 60 yıl kadar sonra arsaya yapılan cami burada bir takım hareketliliği beraberinde getirmiş anlaşılır. Bunlardan ilki Selime Halise Hanım'ın annesinin vefatı ile arsanın kendisine devrini talebi¹⁵⁸⁸, diğeri de yıkılmış Kıncı Baba Tekkesi meşihatının kendilerine tevcihini talep eden Mehmed Hicabî Bey ile Mehmet Nuri Efendi'nin talepleridir.

İlkinde yakından bakalım. Selime Halise Hanım annesinin vefatı üzerine arsanın kendisine intikali için bir dizi girişimde bulunur. Usulünce yaptığı ilk müracaattan netice alamaz. 25 Kasım 1892'te (5 Cemaziyelevvel 1310) ikinci ve muhtemelen son teşebbüsünde bu defa doğrudan Sultan II. Abdülhamid'e (*Rikab-ı Hümayun*) yazar. Dilekçesinde önce ailesinden bahseder: Babası II. Mahmud'un kurduğu ordunun yüzbaşısı iken Mora'da 1821'de başlayan Yunan İsyanı sırasında müdahale için yarımada gelen Kavalalı İbrahim

---

¹⁵⁸⁵ Bu eseri yayına hazırlayanların (Günay Kut – Hatice Aynur) tarih beyinin bu şekli ile 1297 çıktığını, 'a'la' kelimesinin 'y' ile yazıldığında da ancak 1306 rakamına ulaşılabilirdiğini ifade etmişlerdir. Raif, *Mirat*, 1/192-3.

¹⁵⁸⁶ Çolak, "Nakşifelek Usta Camii", 141.

¹⁵⁸⁷ Vakfın akarı, caminin vazifeleri ve giderleri ilgili makalede tadat edilmiştir. Çolak, "Nakşifelek Usta Camii", 147-8.

¹⁵⁸⁸ *BOA*, BEO. Nr. 123/9192.

Paşa'nın müdahalesi sırasında (Mart 1825-Nisan 1826)¹⁵⁸⁹ cephaneliğin kazaen patlaması neticesinde binlerce kişi ile beraber şehit düşmüştür. Annesi (isim vermiyor) Moralı Petroya Bey sülalesinden olup, yine Sultan II. Mahmud zamanındaki Mora hadiseleri esnasında Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir. Bu arsa da bizzat II. Mahmut tarafından kendisine berat ile ihsan edilmiştir¹⁵⁹⁰. Bahsi geçen beratta da bu arsanın adı geçenin -yani annesinin- evlat ve ahfadına meşrut olduğu, nesli kesilmedikçe zabt edilemeyeceğini yazdığını ifade eder.

Arzuhalinin sonuna doğru yaşlı hali ile iki üç senedir evrak peşinde dolaşmaktan yorulduğunu, şiddetli fakirliğinden ötürü arsanın kendisine verilmesi, bu mümkün değilse bir iki odalı sığınacak bir mesken ihsanını beklemektedir. Selime Hanım bir evde kiracıdır ve adresini “Güngörmez Mahallesi’nde Sultanahmed Cami-i şerifi avlusu derununda iki numaralı hanede müsteciren ikamet eder” diye verir. Selime Hanım’ın bu dilekçesi Rikab-ı Hümayun’dan Babıali’ye oradan 17 Aralık 1892’de (rumi 5 Kanunievvel 1308) Evkaf İdare Meclisi’ne intikal etmiştir.

Konu ilgili mecliste ele alınmış ve ilk müracaatı neticesinde kendisine verilen cevap Evkaf Nazırı Abdullah Galip Paşa tarafından iki ay sonra 20 Şubat 1893’te (3 Şaban 1310) bu defa Sadaret’e havale ettiği tezkiresinde yer almıştır. Nazırın cevabında tekkenin yıktırılarak arsanın bir başkasına satıldığı, bu sebeple bir mülkname-i hümayun düzenlendiği, Maliye ile yapılan yazışmada arsanın vakıf olduğu, bu sebeple kimse tarafından temlik edilemeyeceği, bahsi geçen mülkname-i hümayunda mezkur arsa mülk ise temlik beyan olduğundan bahisle hem intikalın ve hem de buna mukabil bedelsiz bir iki odalı evin verilmesinin mümkün olmayacağını cevabının daha evvel dilekçe sahibine verildiğinin kayden anlaşıldığı ifade edilmiştir¹⁵⁹¹. Nazırın aynı kararında yıkılmış tekkenin (açık bırakılan türbesinin de diyebiliriz) meşihatına talip olan Nuri Efendi ile ilgili süreç de yer alacak.

Elimizdeki 1892 yılının ikinci yarısına tarihlenen belgelere göre yıkılan tekkenin ilk talibi yakınlardaki Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Hicabî Bey’dir (v.

---

¹⁵⁸⁹ Muhammed Hanefi Kutluoğlu, “İbrahim Paşa, Kavalalı”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/331.

¹⁵⁹⁰ Selime Hanım dilekçesinde annesinin adını sarahaten yazmıyor. Daha evvelki vesikada tekkenin arsasının mahalle sakinlerinden Ahmed Kazım Efendi kızı Cemile Hatun’a satıldığını öğrenmiştik. Bu Cemile Hanım başka Cemile Hanım değilse, ‘satış’ bahsinin de bir çeşit ihsan gibi takdim edilmesi demek olur. Orhan M. Çolak bu kanaattedir. Çolak, “Nakşifelek Usta Camii”, 143.

¹⁵⁹¹ *BOA*, BEO. Nr. 123/9192.

1338/1920). Meclis-i Meşayih 12 Haziran (16 Zilkade)¹⁵⁹² ve 25 Temmuz (29 Zilhicce)¹⁵⁹³ tarihli oturumlarında talebi ele alıp gerekli yazışmaları başlatmış. Ancak Hicabî Bey'in ismine nedense sonraki aşamalarda tesadüf etmeyeceğiz.

İlk müracaatının ne zaman olduğunu bilmediğimiz, daha evvel Ağa Hamamı'ndaki Fethi Efendi Sadî Tekkesi meşihatı için de girişimde bulunan Üsküdar Mahkeme-i Şer'iyyesi Mukayyidi Nakşî¹⁵⁹⁴ Mehmet Nuri Efendi'nin meşihatının kendisine tevcihinin mümkün olmadığına dair ilk Meclis-i Meşayih kararı 21 Ağustos (27 Muharrem)¹⁵⁹⁵ diğeri ise 6 Kasım (15 Rebiulahir) tarihlidir¹⁵⁹⁶. Bu yazışmalar usulden olduğu üzere Evkaf- Maliye- Meclis-i Meşayih arasında gidip gelmiştir. Evkaf Nazırı Abdullah Galip Paşa'nın yukarıda kullandığımız Sadaret'e yazılmış cevabi yazısının ikinci bölümü bu talebe ayrılmıştır ve "arsa-i mezkureye cami bina edildiğinden bahisle bu gibi hedm olunan Bektaşî tekkeleri meşihatlerinin tevcihine dair hazinece muamele cereyan etmemiş olduğu gibi zaten mezkure üzerine de cami inşa edildiğinden caminin tekrar tekke olması caiz olmadığından" talebin yerine getirilmesi mümkün değildir¹⁵⁹⁷.

Tekkenin gelişiminde 3 merhale tespit ettik. İlk müessis İsmail Efendi'nin evini vakfederek kurduğu zaviyesi oğlu Feyzullah Efendi (Kıncı Baba) tarafından babasınınkine bitişik evini de ilave ederek genişletilmiş, fevkani 2 oda, bir sofadan müteşekkil ev/menzil, tuvalet, içme suyu kuyusu ve türbeyi içeren 165 metrekarelik (287 zira) arsaya ulaşmıştır. 1826 yılına geldiğimizde ise ihtiva ettiği yapı topluluğunu bilmemekle birlikte kapladığı alan 603 metrekareye (1.050 zira) ulaşmış, ayrıca 25 dönümlük bir de bağa sahip olmuştur. Tekkenin 1826 badiresinden kurtulamamasının en büyük nedeni son şeyhinin/zaviyedarının yasal varisinin bulunmamasıdır.

Yapının iki haziresi vardır. Kible tarafında Şeyh İsmail Efendi'nin (v. 1199/ 1785) 4 dilimli mezar taşı ile dört yüzü kabartma vazo ve çiçek motifli mermerden mamul, şahideleri kırılmış Mihrimah Hanım'a ait 23 Mayıs 1899 (12 Muharrem 1317) tarihli lahit vardır. Caminin cümle kapısı yanındaki küçük haziresinde ise üç kabir yer alır. İlki Feyzullah Efendi'dir. Yanında müridesi Züleyha (Zeliha) Hanım'ın sade, 1234 (1818-9) tarihli taşı yer alır. Zeliha Hanım'ın yanında da caminin banisi Nakşifelek Usta'nın annesi Haremeyn

¹⁵⁹² MMA, Defter/Sayfa no: 1771/4.

¹⁵⁹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/6.

¹⁵⁹⁴ BOA, EV. MKT. Nr. 1913/10'den aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 54-55.

¹⁵⁹⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/42.

¹⁵⁹⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/210.

¹⁵⁹⁷ BOA, BEO. Nr. 123/9192.

Nazırı Mehmet Sait Efendi'nin kalfalarından Hatice Hanım'ın (v. 1274/1831-2) bezemeli mezar taşı vardır.

2.2.5.4. Tahir Baba Tekkesi (Çamlıca Bektaşî, Ali Nutkî, Nur Baba Tekkesi, Çamlıca-i kebir Dergahı)

Büyük Çamlıca'da, Kısıklı Mahallesi'nde, 798 adada, 47 ve 49 parselleri kapsayan on iki dönüm arsa üzerinde¹⁵⁹⁸ Mehmed Tahir Baba (v. 1237/1821-2) tarafından 1795 (1209) tarihinde tesis edilmiş Bektaşî tekkesidir¹⁵⁹⁹. Tekkenin tesisine dair vakfiyesi tesisinden 4 yıl sonra 28 Ocak 1799 (21 Şaban 1213) tarihinde düzenlenmiştir¹⁶⁰⁰.

Çamlıca Tepesi, şehirden uzak asude bir mekan olması hasebiyle bir Bektaşî tekkesini barındırmaya oldukça müsait bir yerdir. Belki bu yüzden tekkenin bulunduğu yerde daha evvel bir başka Bektaşî tekkesi olabileceği ifade edilmişse de¹⁶⁰¹ bunu ispat edecek kesin verilere henüz ulaşabilmiş değiliz.

Şeyhleri

Bugüne sadece haziresi gelebilen Tahir Baba Tekkesi'nde toplam 4 şeyh postnişinlik yapmıştır. Şeyh listesi *Tomar* ve benzeri eserlerde yoksa da arşiv belgeleri ile kamil bir şeyh listesini çıkarmak mümkündür.

1. Hacı Mehmed Tahir Baba bin Ali (v. 1237/1821-2). Tekkenin kurucu şeyhidir. Tekkenin kuruluşundan beş yıl sonra 28 Ocak 1799'da (21 Şaban 1213) da vakfını kuracaktır. Tahir Baba, Sultan Abdülhamid Vakfı mülhakatından Bostancıbaşı Abdullah Ağa Vakfı'na yıllık 120 akçe mukataa ile bağlı kendi tasarrufunda olan yaklaşık 12 dönüm arsa üzerinde kendi mülkü olan tevhidhane, iki bab hücre, bir kasır ve bitişiğinde bir hücre, mutfak, kiler, tahtani ahır, iki tuvalet (*kenif*), bir su kuyusu (*bi'r-i ma*) ve avlunun yanında

¹⁵⁹⁸ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 131; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 140.

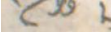
¹⁵⁹⁹ “Bundan [1224/1809] 15 sene mukaddem inşasına muvaffak olduğum Üsküdar'da Çamlıca-i Kebir'de vaki tekkenin (...) BOA, C. EV. Nr. 305/15511.

Tahir Baba'nın bugün Merdivenköy Şahkulu Sultan Tekkesi'nde olan mezar taşına da tekkenin inşa tarihi yazılmıştır:

(...) *İkiyüz dokuzda dergehi küşad* (...)

Son şeyh Nutki Baba da bu tarihi verir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27

¹⁶⁰⁰ Vakfiye iki ay sonra, -günü verilmeden- Nisan'da (Zilkade) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 744/85-6/22. Vakfiyenin çevrim yazısı için bkz. Fahri Maden, “Çamlıca'da Bir Erenler Duracağı: Tahir Baba Tekkesi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk

Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 221, 240-241. Ayrıca bkz. *1341 Defteri*, no: 198.

¹⁶⁰¹ Haskan, Evliya Çelebi'ye atfen Tahir Baba'nın tekkesini burada daha evvel yıkılan veya yangın geçirek ortadan kalkan bir Bektaşî tekkesinin kalıntıları üzerine inşa ettiği ifade eder. Lakin biz *Seyahatname*'de (I. cilt) böyle bir kayda tesadüf etmedik.

meyveli-meyvesiz ağaçlar ile üzüm ağaçlarını içeren bir bağ ile sokak kapısı olan zaviyesini vakfeder. Vakıf Tahir Ağa'nın şartları ise şöyledir:

i. Tekkenin tevliyet ve meşihat hakkı hayatta oldukça kendisinde olacak.

ii. Vefatı akabinde tevliyet ve ikamet eşi Hacı Mustafa kızı **Emine Hatun**'a, meşihat ise **evlat ve torunlarından erkek** olanlara,

iii. Onların da nesli kesilirse irşada muktedir ve mütediyyin **Bektaşî halifelerinden** ekber olanlarına verilecektir.

iv. Mütevellî ve şeyh olanlar vakıf arsasının yıllık 120 akçelik mukataasını yıl yıl adı geçen vakfa teslim edeceklerdir.

v. Vakfa dışarıdan yapılacak müdahaleleri reddeden Tahir Ağa idarenin yalnızca mütevellî elinde olmasını, vakfiyenin darüssaade ağasının nezaretinde muhafaza edilip **tevliyet ve meşihatın onun arzıyla tevcih olunmasını,**

vi. Şayet vâkıfın evladı kesilir ise tevliyetin Abdülhamid Han Vakfı'nın mütevellisine geçmesini,

vii. Ve son olarak da şartlar vakfın aleyhine gelişir, işlerin çekip çevrilmesi imkansız hale gelirse zaviyenin fukara-yı müslimine tahsis olunmasını şart etmiştir.

Tahir Baba sade bir vakfiyesi ile tekkesini kurmuş, irşada başlamıştır. Ancak vakfının herhangi bir gelir getirici mevkuflu olmadığından daha başından itibaren sakinleri ve misafirleri için dışarıdan sürekli gelire ihtiyacı vardır. Bu eksikliği bir ölçüde gidermek için hemen 10 yıl sonraki arzuhalinde *tekkesinin herhangi bir yerden geliri olmadığını*, gelen gidenin doyurulması için günlük 1.3 kg (1 vukiyye/okka) et talep eder. Talebi de 20 Temmuz 1809'da (7 Cemaziyelahir 1224) kabul görür¹⁶⁰².

Tahir Baba, belki de gelir meselesini daha kesin olarak çözmek için 10 yıl sonra da (1819) vakfını yeni gayri menkuller ile zenginleştirir. Bunlar da daha evvel satın almış olduğu altlı üstlü dört bab oda, bir kiler, iki su kuyusu, bir şirahane ve bir miktar bahçe bir bab menzildir. Yeni mevkuflar gayri menkuller kiraya verilecek geliri tekke ihtiyaçlarına harcanacaktır¹⁶⁰³.

Tahir Baba her ne kadar tevliyet ve meşihatı vakfiyesinde evladına şart koşmuşsa da geride -kız/erkek- evlat bırakmadan vefat etmiştir. Kurucusu olduğu tekkesinde 30 yıl şeyhlik yapan Tahir Baba vefatında tekkesi haziresine defnedilmiştir. Tahir Baba ve üç

¹⁶⁰² BOA, C. EV. Nr. 305/15511.

¹⁶⁰³ İMEM, Defter/Sayfa no: 340/162 ve Defter/Sayfa no: 342/215'ten aktaran Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 221-222.

dervişin kabir taşları 1989 yazında bir öğretmen tarafından toprak altından çıkarılarak Merdivenköy Şah Kulu Sultan Tekkesi'ne götürülmüştür¹⁶⁰⁴. Tahir Baba'nın Bektaşî taçlı tarih kısmı olmayan mezar taşı kitabesi şudur:

*İbtida ve ibtida ve iktida / Eylediler cümle aşk ibtida / İkiyüz dokuzda dergehi
küşad / eyledi otuz sene ömrü vefa....*

Hazireyi Ağustos 1989'da gezen Haskan, çalılar arasında Tahir Baba'nın üst tarafı olmayan bir şahide bulmuştur:

*.... dide emr-i Hakk / Eyledi çün rihlet-i dar-ı beka / Rahmetullahi aleyhim
ecmain / Ruh-i şad olsun Hacı Tahir Baba / 1237.*

Tevliyet ve meşihatın eş zamanlı olarak halifesi Mehmed Baba'ya devredilmesi hem eşi Emine Hanım'ın Tahir Baba'nın hal-i hayatında iken vefat ettiğine hem de erkek çocuklarının olmadığına veya varsa da erkenden vefat ettiğine işaret eder. Bununla birlikte Emine Hanım'ın ne zaman vefat edip nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

2. Tahir Baba'nın halifesi Seyyid Hacı Mehmed Baba (v. 1241/1826'dan sonra). Tekkenin tevliyet ve meşihat cihetleri 17 Mayıs 1824 tarihinde uhdesine tevcih edilmiş¹⁶⁰⁵, meşihatı ancak iki yıldan biraz fazla sürmüştür. 1826 Vak'ası'nda hem-tarikleri gibi Tahir Baba Tekkesi de takibata uğramış, 3 dervişi (Seyyid Derviş İbrahim, Abdal Musa ve misafirlerden Derviş Ali) ile önce Cebehane'ye hapsedilmiş, ardından Tire'ye sürülmüştür¹⁶⁰⁶. Mehmed Baba'nın bu sürgünden geri dönemeyip idam edildiği de iddia edilmiştir¹⁶⁰⁷. Mehmed Baba ile birlikte tutuklanan üç dervişin kesin olarak kayıtlarda yer alması da ilmiye mensuplarının bol olduğu (Hadim, Kayseri, Bursa vd.) bir yere sürüldüğü tahmin edilmektedir¹⁶⁰⁸.

İlgili ferman uyarınca almış yıldan yeni olduğundan meydan odası ile derviş odaları yıkılmış, harem odaları, ahır ve dört duvar üstü kapalı türbe (*Tahir Baba'nın türbesi*) olduğu gibi bırakılmıştır. Eşi daha evvel vefat etmiş, ailesinden geriye kız/erkek evladı da olmadığından tekkenin Tahir Baba'nın vakfettiği Sarıkaya denilen yerdeki sekiz dönüm bağı ile yıktırılan binalarının enkazı müzayede yoluyla 1.200 kuruşa Tahir adlı birine satılmış, tekkenin 12 dönüm arsası geldiği yere yani Sultan Abdülhamid vakfı eklentilerinden

¹⁶⁰⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/506.

¹⁶⁰⁵ BOA, EV. MKT. CHT. Nr. 124/119; VGMA, Defter/Sayfa no: 103/101'den aktaran Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 222.

¹⁶⁰⁶ BOA, C. ZB. Nr. 46/2282; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 177.

¹⁶⁰⁷ Ahmed Rıfkı, *Bektaşî Sırrı*, 2/65.

¹⁶⁰⁸ Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması*, 86.

(*mülhakat*) Bostancıbaşı Abdullah Ağa Vakfı'na aktarılmıştır¹⁶⁰⁹. 10 Şubat 1827'de (13 Recep 1242) tamamlanan bu işlemin diğerlerinden daha kısa sürmesi vakfın varisinin olmaması ile alakalı olmalıdır.

3. Mehmed Nuri Baba bin Mehmed Salih (1233/1817-8 – 1892). Mehmed Baba'dan sonra bir süre atıl kalan¹⁶¹⁰ tekke ikinci bir uyanışı Nuri Baba'nın meşihatı sırasında yaşayacaktır. Tekkenin ilk defa ne zaman yeniden uyandırıldığını bilmiyoruz. Elimizdeki en erken tarihli kayıt Nuri Baba'nın Tekirdağ ve Gelibolu taraflarına yapacağı gezide kendisine kolaylık gösterilmesinin istendiği Eylül 1860 (Rebiulevvel 1277) tarihli arzuhalidir¹⁶¹¹. Bu Nuri Baba'nın ilk seyahati de değildir. Nuri Baba yaklaşık 2.5 yıl sonra 24 Şubat 1870'te (23 Zilkade 1280) de bir Tekirdağ ziyareti yapmıştır¹⁶¹².

Tekkenin Nuri Baba'nın meşihatı döneminde yeni bir cazibe merkezi haline geldiğini ifade etmiştik. Tekkenin 1870'lerdeki erkek nüfusu Nuri Efendi dahil 12'dir. Bu sayının İstanbul'daki diğer tekkelere oranla ortalamanın çok üzerinde bir rakam olduğunu ifade edelim. Tamamı derviş olan bu mukimler arasında 3 İstanbul doğumlu, 3 Arnavutluk doğumlu (Delvine, Ergiri ve İškodra), 2 Bursalı, 1'er Tekirdağlı, Karslı ve Aydınli derviş bulunmaktadır (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 209)¹⁶¹³. Bu sayıma kadınlar dahil edilmediler. Kadınların dahil edildiği yaklaşık 10 küsur yıl sonra 1885'te tekkede 9 erkek ile 3 kadının ikamet ettiğini görüyoruz¹⁶¹⁴.

Zaman zaman Hacı Bektaş Asitanesi'ndeki iş ve işleyişlere de müdahale eden¹⁶¹⁵ Nuri Baba'nın şahsi karizması ile oluşturduğu, rakamlara da yansıyan bu teveccühün tekkesini son dönem tasavvufi hayatın en canlı merkezlerinden biri haline getirdiğini görmekteyiz. Bu sebepten olacak, tekke kendi adıyla anılmış, bu şöhreti Yakup Kadri'nin *Nur Baba* adlı romanına isim babalığı yapmıştır.

---

¹⁶⁰⁹ BOA, MAD, Defter/Sayfa no: 9766/339.

¹⁶¹⁰ Haziran 1831 (Muharrem 1247) tarihli *Muharremiye Defteri*'nde atıyyesi Kasımpaşa koluna nakledilerek, Kadirîhane şeyhi Mehmed Emin Efendi'nin (v. 1261/1645) inhasıyla Beşiktaş Karabali semtindeki Kadirî Şeyh Çakır Dede zaviyesine tahsis edilmiştir. BOA, EV. HMH. d. Nr. 8367.

¹⁶¹¹ Sadaret makamı da Tekirdağ ve Gelibolu kaymakamlıklarına gönderdiği 27 Eylül 1860 (11 Rebiulevvel 1277) emirnamede şeyh efendiye hürmet ve gerekli kolaylıklar gösterilmesini emretmiştir. BOA, A. MKT. UM. Nr. 429/20.

¹⁶¹² Galitekin, *Osmanlı*, 372.

¹⁶¹³ Galitekin, *Osmanlı*, 372.

¹⁶¹⁴ *Nüfus-ı Millî*, no 231.

¹⁶¹⁵ İlgili iş ve işlemler için bkz. Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 224.

Nuri Baba'nın halifeleri arasında şair Abdülhak Hamid'in büyük kardeşi Bulgaristan Komiseri Abdülhak Nasuhi Bey¹⁶¹⁶, dervişleri arasında Bektaşî şairi Raşid Ali Efendi'yi (v. 1896)¹⁶¹⁷ tespit ettik.

Mehmed Nuri Baba'nın eşi Aliye Şerife Hanım'dan kendinden sonra posta oturacak olan Ali Nutki Baba ile Fatma Şehvar ve Hatice Nesibe adlı üç çocuğu olmuştu. Hatice Nesibe Hanım (v. 16 Mart 1911) Sehrab Tevfik Efendi ile evlenmiş, Tevfik Efendi kayınpederinin vefatından sonra bir süre tekkenin idaresini eline almıştır. Nesibe Hanım'ın Tevfik Efendi ile evliliğinden Ali Reşad ve Ahmed Ferid adında iki çocukları olmuştur¹⁶¹⁸. 75 yaşında vefat eden Nuri Baba tekkesi haziresine defnedilmişse de mezar taşı günümüze ulaşmamıştır.

4. Nuri Baba'nın oğlu Ali Nutki Baba (1283/1866 veya 1287/1866-7 - 1936). Tekkede doğdu. Toptaşı Mektebi'nden mezun olarak formel eğitimini tamamladı. **Herhangi bir memuriyette de bulunmadı**¹⁶¹⁹. Nutki Baba Mehmed Ali Hilmi Baba'nın mürididir¹⁶²⁰. Babasının vefatı üzerine tekke bir süre eniştesi Sehrab Tevfik Efendi tarafından idare edilmiştir. Ali Nutki Baba'nın mahkemeye taşıdığı bu hadisede vakfiyenin uygulanmasını istemiş, Tevfik Efendi de 1826'da vakfiyelerin de iptal edildiğini dile getirerek savunmasını yapmıştı. Sonuçta Tevfik Efendi'ye eşinden ötürü vakıf hissesinin üçte biri tahsis edilerek vazifeden uzaklaştırılmış, nihayet posta Hacı Bektaş Velî Asitanesi'nden aldığı icazetle Nutki Baba oturmuştur¹⁶²¹. Nutki Baba 1912'de o zamana kadar herhangi bir tevcihin yapılmadığı anlaşılan Tahir Baba Türbesi'nin türbedarlığını da eline alacaktır¹⁶²². Hangi

---

¹⁶¹⁶ Nasuhi Bey'in babalık ilginç icazeti için bkz. Ali Duran Gülçiçek, *Alevi-Bektaşî Fıkra, Nükte, Hiciv Antolojisi* (Köln, 2003), 168'den aktaran Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 223-4.

¹⁶¹⁷ Adnan Oktay, "Bir Bektaşî Şair Raşid Hakkında Bazı Tespitler ve Divançesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 85 (2018), 134.

¹⁶¹⁸ İMEM, Defter/Sayfa no: 777/79'dan aktaran Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 224.

¹⁶¹⁹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27.

¹⁶²⁰ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, (Ankara: Ardıç Yayınları, 2003), 6/32. Hilafet tarihi 1891-2'dir (1309). İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27.

¹⁶²¹ Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, 221; Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 224-225.

Nutki Baba'nın "1322 de [1904-5] tekrar gidip hilafetname aldım", dediği bu hadisen ötürü olmalıdır. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27.

¹⁶²² 19 Mayıs 1912. İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği (İMEM), Defter nr. 794, s. 72'den aktaran Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 225.

Nutki Efendi de bu konuya değinir:

"1241'de dergahların hedmiyle meşihat mülğadır. (...) dergahlarımızda meşihat olmayıp yalnız uhde-i daiyanemde türbedarlık vardır. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27.

tekkede aşure pişecekse orada mersiyelerin de okunduğu Muharremiye merasimleri¹⁶²³ Ali Nutki Baba'nın idaresinde kendi tekkesinde de icra edilmiştir¹⁶²⁴.

Nutki Baba talihsizliklerle de karşılaşmamış değil. Tekkede misafir olarak bulunan Kastamonu eski Valisi Mehmed Galib Bey'in eşi Makbule Hanım'ı kazaen öldürmüştür. Hadise 24 Mayıs 1918 (1334) Salı günü¹⁶²⁵ Nutki Baba silahını karıştırırken vuku bulmuş, kurşun Makbule Hanım'ın sırtından girip karnından çıkmıştır. Makbule Hanım hemen oracıkta vefat etmiştir. Olaya dair elimizdeki tek belge olayın akabinde Adliye'ce gerekli tahkikat ile kanuni takibatın devam etmekte olduğuna dair Üsküdar Mutasarrıflığı'nın 9 Haziran 1918 tarihli tezkiresidir¹⁶²⁶. İlgili dosyada hadisenin kazaen olduğu vurgulanmışsa da tahkikatın nasıl neticelendiğine dair resmi belgeye ulaşamadık.

Tekkede silahın bulunuşu Nutki Baba'nın Milli Mücadele dönemindeki etkin rolü ile alakalı olmalıdır. Nitekim o Anadolu'ya silah sevkiyatında yer alan Kuzguncuk Milli Kurtuluş Örgütü kurucularından ve benzer faaliyetleri icra eden Milli Müdafaa Grubu'nun da üyelerindendir¹⁶²⁷.

Nutki Baba yetiştirdiği halifeleri ve dervişleri ile de son dönem Bektaşîliğinde hatırı sayılır bir yerdedir¹⁶²⁸. Revnakoğlu'nun saydığı halifeleri şunlardır:

1. Oğlu Burhaneddin Baba. Fahr ve tekbirlemiş, icazet vermiştir. Postnişin duasını Üsküdar Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Hayrullah Taceddin Bey yapmıştır.

2. Damadı Nusret Baba. Adana ve İzmir'de tütün inhisarında baş makinist idi.

---

¹⁶²³ Bektaşî tekkelerinin şiarı Muharrem ayında matem-mersiye-aşure ritüellerine sahne olmasıdır: Asitane-i aliyye civarında vaki bazı mevazi'de [yerlerde] kain tarik-i Bektaşîyye'nin tekke ve zaviyelerinde öteden beri mah-ı muharremü'l-haramın 10. günü tabh-ı aşure ve mersiye okunmak kaide-i kadim ve yanlarında ibadet niyetiyle na't-ı şerif kıraat ve dua olunmak adet-i leri olub (...) BOA, C. EV. Nr. 312/15889.

Herhangi bir yerinde tarih bulunmayan bu belge elHac Abdulkadir vekil-i tarik-i mezbur, şeklinde imzalanmış ve Bektaşî tekkelerinde icra edilen muharrem ayınlarına dışarıdan gelenlerin sebep olduğu fuhşiyat ve şeriate mugayir sözlerinden ötürü bu tür ayinlerin sadece tekkenin kendi bağlularınca icrası hakkında bir ferman isdarını talep eden bir arzuhaldir. Arşiv dairesi belgeye 1255 hicri yılının son gününü tarih olarak vermiş: 4 Mart 1840. Ayrıca belge hangi bir işleme tabi olmamış.

¹⁶²⁴ Elimizdeki iki belgeden biri 14 Muharrem 1313 / 7 Temmuz 1895 (BOA, Y. PRK. ZB. Nr. 16/6) diğeri de 10 Muharrem 1329 / 11 Ocak 1911 tarihlidir.

¹⁶²⁵ Kullandığımız takvim çeviricide rumi 24 Mayıs 1334 günü Cuma'ya denk geliyor. <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>, 03.12.2020.

¹⁶²⁶ BOA, DH. EUM. 6. Şb. Nr. 40/8.

¹⁶²⁷ Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 225; Ercan Karakoç, "Milli Mücadele'de Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/153.

¹⁶²⁸ Nutki Baba otobiyografisinde "Muhibbanımın mecmuu 10.854", diyerek astronomik bir rakam verir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27.

3. Şeyhüzzakirin Meşhur Yaşar Baba merhum. Üsküdar Rıfai Asitanesi'nde zakirbaşı iken adı geçen dergahın şeyhi Ziya Molla'nın teşvik ve tavassut u ile Ali Nutki Baba'ya gitmiştir. Yaşar Baba uzun zaman Ziya Baba'nın rehberliğini yapmıştır.

4. Arnavut Hüseyin Baki Baba merhum. Karyağdı Tekkesi'ni iki defa satın alarak Yaşar Baba'dan önce ve sonra postnişin olmuştur. Tekkenin dışında medfundur.

5. Ziya Bey Baba merhum. Üsküdar Rifaî Asitanesi şeyhidir. Daha önce babalık icazetini Merdivenköy Tekkesi Şeyhi Hacı Ahmet Burhaneddin Baba'dan almıştır. Yaşar Baba'nın rehberliği ile Ali Nutki Baba'dan ayrıca icazet almıştır. Ziya Molla da Ali Nutki Baba'ya Rifaiyyeden icazet vermiştir. Ali Nutki Baba o tarihten sonra fahrin üzerine daima siyah destar sarar olmuştur.

6. Nüzhet Baba. Rumelihisarı'ndaki Şehitlik Tekkesi'nin son babasıdır. Nafi Baba'nın torunu, Mahmud Beybaba'nın oğludur. Bir müddet İngiliz sefarethanenin katipliğinde bulunmuştur.

7. Yusuf Nizameddin Fahir Beybaba. İnadiye Tekkesi son şeyhidir.

8 Hacı Hafız Hüseyin Mustafa Talat Beybaba merhum. Kubbe Tekkesi Şeyhi Molla Bey'in oğludur.

9. Ali İlhami Beybaba merhum. Şura-yı Devlet azasındandı. Vaktiyle Üsküdar'da Altunizade'de bir Bektaşî zaviyesi uyandırmışlardı. Çanakkale harbi sırasında vefat etmiş, Karaağaç'taki Bektaşî tekkesinde Hüseyin Baba'nın ayak ucunda defnedilmiştir. İkisinin de taşları yoktur.

10. Cemal Baba merhum. Mehmet Ali Dede Baba'nın kardeşi olan Şükrü Baba'nın oğludur.

11. Şemsi Beybaba merhum. Amedi hulefasından ve Mevleviyyeden idi. Arap Şemseddin demekle maruftu.

12. Hüseyin Avni Baba merhum. Nasibi Mehmet Ali Dede Baba'dandır. "İnce Hüseyin" ve "Sıvacı" isimlerinde meşhurdur.

13. Dişçi Refik Bey Baba.

14. Mühürcü Musa Kazım Baba merhaba. Mühürcü Musa Kazım Baba Beyazıt'ta Hakkaklar Çarşısı'nda "Hakkak Hüsnü" müstear mahlası ile şöhret yapmış 1. sınıf ustalardandı. Topkapı'da Abdullah Baba Tekkesi'nde medfundur. Vefatında altmışını geçmişti. Tahsili yoktu.

15. Giritli Mustafa Baba. Girit'te Bektaşî tekkesinin şeyhidir.

16. Mehmed Baba merhum. Merdivenköy Tekkesi'nin eski muhiplerindendir.

17. Niyazi Baba merhum. Manastır'da Hanlarönü mevkiinde Bektaşiyye'den Cemal Baba Tekkesi'nin postnişini idi. Türkiye'de göçtü.

18. Kâni Baba merhum. Arnavutluk'ta ve Priştine'de Bektaşî Tekkesi Şeyhi idi.

19. Hacı Hüseyin Haki Baba. > Şairdir. İzmir'de Karataş Mahallesinde meydan açmıştır.

20. Ali Hüseyin Zeki Baba. Karaağaç Tekkesi'nin son şeyhi idi.

21. Kantarcı Mustafa Baba merhum. Bakırköy'deki Zuhurat Baba Zaviyesini almıştı.

22. Kantarcı Kazım Baba merhum. Bektaşilik ikrarı Kazlıçeşme'dendir. Kasımpaşa'daki Sakızağacı Camii'nde Sadiye ayini icra ederdi.

23. Şakir Bey Baba Bey merhum. Baytar Binbaşılığından emeklidir.

24. Hüseyin Aşkî Baba merhum. Aşık Hüseyin. İlkın babası Mehmed Nuri Baba'dan nasip almıştı. Bulgaristan'dandır.

25. Erenköylü(?) Mustafa Baba merhum.

26. Erenköylü(?) Kazım Baba merhum.

27. Galatasaraylı Haydar Cemil Bey Baba (Haydarî şair). Bulgaristan'dandır. Bektaşî Tekkesi Şeyhi idi¹⁶²⁹.

Tahir Baba Tekkesi'nin müdavimleri ve ayinlerine dair 1909 yılına ait iyi bir gözlem bu tekkede çekirdekten yetişme derviş Vahit Lütfi Salcı tarafından kaleme alınmıştır (1939)

1630

---

¹⁶²⁹ CSRA, no: 248.

Nutki Baba tarihsiz olsa da benzerlerinden Kasım 1918 tarihli olduğuna bildiğimiz otobiyografisinde 9 halifesi olduğu kaydedip 10 isim verir:

Hulefa olarak dokuz halifem var: (1) Birisi Mehmed Burhaneddin Baba efendi. Dergahımda sertarıktır. (2) İsmail Nüzhet Baba, ayin(?) icra(?) babasıdır. (3) Ali Baba Sinop'ta, Yesari Baba Dergahı postnişinidir. (4) Hüseyin Baba İskeçe'de(?) Hasib Dergahı postnişinidir. (5) Mehmed Baba Edirne vilayetinde ??? gitti. Dergahsızdır. (6) İbrahim Eskişehir'de Gazi Baba Dergahı postnişinidir. (7) Hüsnü Baba Denizli'de Kazım Baba Dergahı postnişinidir. (8) Hafız İsmail Baba. Gazi Rüstem Baba Dergahı'ndadır. (9) Hüseyin Baba Yedikule Dergahı'nda nasibdir(?) (10) Şükrü Baba Merdivenköyü'nde nasibdir (?). İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27.

Bunların yanında halifesi olduğu ifade edilen diğer zevat da İzmir Balpınarı Tekkesi şeyhi Ali Ulvi Baba ve Ali Kemteri Baba, dervişleri arasında Çamlıca Küçük Zabit Mektebi müzik öğretmeni Vahit Lütfi Salcı, Bektaşilik konulu kitapların yazarı Süreyya Baba, Ahmed Muammer Tarhan, Nazım Hikmet'in annesi ressam Celile Hanım, yazar Yakup Kadri ve Yahya Kemal. Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 225.

¹⁶³⁰ Vahit Lütfi Salcı, "Türkleşmiş Hristiyan Şairler", Aktaran: Elvan Torun, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 31 (2004), 221-229.

Yakup Kadri, tekkedeki 1913 yılına dair gözlemini tecrübelerinin de etkisi ile *Nur Baba* adıyla romanlaştırdı. 8 yıl sonra 1921’de Akşam Gazetesi’nde tefrika edilen metinler bir yıl sonra 1922’de kitap halinde basıldı (Akşam Matbaası, İstanbul 1338).

Yazar eserine yazdığı ilk önsözünde bu gecikmeyi bir zamanlar kendisine gösterilen hürmet ve muhabbete ihanet ettiği düşüncesi, cehaleti ve bir *Bektaşî Sırrı*’nın mevcudiyetine olan inancına bağlar. Kitabı bastırıldığı yıl düşüncesi değişmiştir. Önsözünde Bektaşî Sırrı denilen şeyin 1826 Vakası sonrası idam ve sürgünlerden etkilenen Bektaşîlerin kendilerine korumak için kendi dergahlarına sığınması neticesinde avamın kendileri hakkında uydurduğu bir efsane olduğunu, şayet bu bir ‘sır’ olsa idi adab ve erkan kitaplarında gizli tutulması lazım geldiğinin ayrıca kaydedileceğini yazar. Eserindeki eleştirilen sahneleri hakiki ve samimi Bektaşîleri de rahatsız eden bu tür uygulamaların artık dile getirilerek tedavi edilmesi maksadı ile kaleme aldığını, bu sebeple eserin bu yola hizmet ettiğini ifade eder¹⁶³¹.

Yazarı tarafından yer ve isim verilmeyip muhayyel bir kurgu olduğu ifade edilse de olayın Çamlıca’daki bu tekkede geçtiği, Nur Baba’nın da Ali Nutki Baba olduğu ortadadır. Yakup Kadri’nin artık tahrif edilmiş halini yansıtmak için kaleme aldığı romanı, ihtiva ettiği tasvirlerinden ötürü Bektaşîlik hakkında menfi kanaatlerin oluşmasına hizmet ettiği açıktır. Bir yıl sonra 1922’de de Muhsin Ertuğrul tarafından filme alınmıştır. Tefrika edilmesi gibi filme çekilmesi de büyük tepki toplamış, Eyüp’te kurulmuş seti bir grup tarafından basılmış, oyuncular tehdit edilirken dekorlar parçalanmıştır. Bir şekilde tamamlanan film tepkilerden ötürü ancak bir yıl sonra 1923’te ve başka bir isimle (*Boğaziçi Esrarı*) izleyiciyle buluşabilmiştir¹⁶³².

Ali Nutki Baba’nın 1925 öncesi tekkesi için yaptığı son atılım 1924 tarihli para vakfidır. 20 adet tam mecidî altını vakfederek, her 15 Mayıs’ta hazirede medfun babası Nuri Baba’nın ruhu için mevlid-i şerif kıraati akabinde hasıl olan ecir ve sevabın, başta Hz. Peygamber (sav) olmak üzere sair peygamberler, dört halife ile aileleri, ashab-ı kiram, İmam Hasan ve Kerbela şehidi İmam Hüseyin, müctehid imamlar, bilcümle ulema ve meşayih ile mümin erkek ve kadınların ruhlarına hediye edilmesi, ayrıca Ali Nutki Baba hayatta iken selameti vefatında kendisi, babası Mehmed Nuri Dedebaba, sair akraba ve ihvanları, tekkenin kurucusu Tahir Dedebaba ile *hürriyet şehitleri* ve mücahitlerinin ruhlarına hediye

¹⁶³¹ Yakup Kadri, *Nur Baba* (İstanbul: Akşam Matbaası, 1338), 5-9.

¹⁶³² Maden, “Tahir Baba Tekkesi”, 232-233.

edilmesini şart koşmuş, Sultan V. Mehmed Reşad'ın sıhhat ve inayet-i devletine, bilcümle şehzadeler, vüzerâ, ulema ve erkan-ı saltanat-ı Osmaniyye'nin selamet ve afiyetlerine; Osmanlı askerinin daima muzaffer olmasına; *İttihad ve Terakki Cemiyeti*'nin ve mensuplarının saadet ve bekasına dua edilmesini şart koşturmuştur. Bu gayeyi tahsil için vakfın gelirlerinden 40 kuruşa elvan-ı şeker, 10 kuruşa gülsuyu ve güzel koku satın alınıp gelenlere ikram edilecek, 20 kuruş mevlidhanlara, 10 kuruş tevşihhavanlara, 20 kuruş da hizmet eden dervişlere verilecektir

15 Mayıs programının dışında her yıl üç ayların başlangıcında tertip edilecek ayinde 70.000 kelime-i tevhid okunacak 40 kuruşa davetliler için yemek tertip edilecek, kalanı tekke ihtiyaçlarına sarf edilecek, evkaf kadısının nezaretine tevdi edilen vakfın tevliyet ve türbedarlık görevi kayd-ı hayat Ali Nutki Baba'nın tasarrufunda bulunacak, vefatında Hacı Bektaş Velî Asitanesi postnişini olan dedebabanın arzıyla erkek evlatlarından en olgun ve yaşça en büyüğüne tevcih edilecek, şayet vakıf yok olursa tasarruf fukara-i müslimine devredilecekti.

Nutki Baba her nedense vakfiyesini düzenlediği vakfını kurmaktan vazgeçmiş, vakfi için ilk mütevellî tayin ettiği İsmail Hakkı Bey'den kendisine teslim ettiği altınları geri istemişse de Hakkı Bey altınları teslim etmemiştir. Yapılan incelemede vakfın sahih ve lüzumlu olduğu hükmüne varılarak vakfın tescili tamamlanmıştır¹⁶³³. 1925 yılından sonra vakfın akibeti tespit edilememiştir.

1925'te tekkeler kapatılmıştır. Rivayete göre *Nur Baba*'yı okumuş olan Atatürk, romanda bahsi geçen Ali Nutki Baba'yı görmek istemiştir. 1930 yılından sonra Ankara'da gerçekleşen buluşmada, Atatürk Nutki Baba'yı getiren Hasan Ragıp Erensel'e bir ara:

Ragıp, İstiklal Savaşı başlarında sizinkiler Pîr Evi'nde bana mutluluk gözyaşı döktürmüştü. Şu anda aynı zevk ve heyecanı yaşadım. Bektaşî dergahlarını zamanın gereklerine uygun bir şekilde, yine irfan yuvası olarak canlanacakları, elverişli ortamı bekliyorum, müjdesini verdi¹⁶³⁴.

¹⁶³³ Vakfiye 25 Şubat 1340'ta (25 Şubat 1924) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa no: 609/198-199. Vakfiyenin çevrim yazısı Fahri Maden tarafından yapılmıştır. a.mlf., "Tahir Baba Tekkesi", 233.

¹⁶³⁴ Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 234-6.

Aktarıldığına göre, bu görüşmenin akabinde Atatürk tarafından Nur Baba romanının kendisine verdiği üzüntüyü giderir düşüncesiyle Ali Nutki Baba'yı Mucur Kaymakamlığı'na tayin etmiştir¹⁶³⁵.

Fuzuli'nin Divan'ına bir nazire kaleme alan ayrıca nefesleri de bulunan tekkenin son şeyhi¹⁶³⁶ Ali Nutki Baba otuz yıldan fazla süre postnişinlik yapmış, 1936 yılında 70 yaşında iken Hacı Bektaş-ı Velî Asitanesi'nde vefat etmiştir¹⁶³⁷. Nutki Baba vefatında tekkesi haziresine defnedilmişse de kabri daha sonra Merdivenköy Şahkulu Sultan Tekkesi arkasındaki Mansur Baba bahçesine/kabristanına nakledilmiştir¹⁶³⁸.

Tekke Listelerine Göre Tahir Baba Tekkesi

18. yüzyılın sonlarında tesis edilen **Tahir Baba** (*Topkapı*, no: 2/154, *Hala Asitane-i Aliyye*, no: 161, *Mecmua-i Tekâya*, no: 273, *Merakiz*, no: 244, *Rehber-i Tekâya*, no: 334), **Hacı Tahir Baba** (*Topkapı*, no: 1/91, *İhsaiyat*, no: 10), **Nuri Baba Tekkesi** (*Mecmua-i Cevami*), 1241/1826'ya kadar **Bektaşî** (Hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait *Topkapı Listeleri*), ardından diğer Bektaşî tekkeleri gibi **Nakşî** (Tahmini 1288/1871-2 tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*, 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*), yasak kalktıktan sonra tekrar **Bektaşî** (1304/1886-7 tarihli *Mecmua-i Cevami*, 1920'li yıllarda yazılan *Rehber-i Tekâya* ve son olarak 1925 tarihli *1341 Defteri*) olarak kaydedilmiştir (1307/1889-90 tarihli *Mecmua-i Tekâya*, sonrasında *İhsaiyat* ve *Merakiz*'de benzeri yasağın tesiri olarak 'Nakşî' olarak kaydedilmiştir).

Mimari Yapısı

Daha kuruluş aşamasında 12 dönüm arsa üzerinde bir tevhidhane, iki hücre, bir kasır ve bitişiğinde bir diğer hücre, bir kasır, mutfak, kiler, ahır, iki tuvalet, bir su kuyusu, meyveli-meyvesiz ağaçlar, üzüm bağı ve sokak kapısına bitişik bir zaviyeden müteşekkil ihtiva ettiği bu yapı topluluğu ile hayli büyük yapıdadır. Zaviye binası üç odalı, iki katlı bir konaktır¹⁶³⁹.

1826'da meydan odası ile derviş odaları yıkılmış, harem odaları, ahır ve dört duvar üstü kapalı türbe (Tahir Baba'nın türbesi) olduğu gibi bırakılmıştır. Nuri Baba ile yeniden uyandırılan tekke yeni bir yükseliş yaşamış, oğlu Ali Nutki Baba ile 1925'e kadar devam etmiştir. 1925'ten sonra bakımsız kalan tekkenin geniş arazisi işgale uğramış, 20. yüzyılın ortalarında binaları da yıkılarak tarihe karışmıştır.

¹⁶³⁵ Sadi Borak, *Atatürk ve Din* (İstanbul, 1962) 54; Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 236.

¹⁶³⁶ *1341 Listesi*, no: 198.

¹⁶³⁷ Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, 222; Maden, "Tahir Baba Tekkesi", 237.

¹⁶³⁸ Özmen, *Alevi, Bektaşî Şiirleri*, 5/131; Turgut Koca, *Bektaşî Nefesleri ve Şairleri* (İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1990), 739; <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nutki-ali-nutki-baba>

¹⁶³⁹ Gülay Yılmaz, "İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 128.

1989 Ağustosunda yılında tekkeyi ziyaret eden Haskan, hazirenin ön tarafında etrafı duvar ile çevrili ve bir servi ağacının gölgesinde iki kandil kabartmasıyla süslü kible taşı olan namazgahı, kabir şahideleri arasında üzerinde ayeti kerimeler yazılı bir de namazgah taşını görmüştür¹⁶⁴⁰.

Oldukça geniş arazileri işgale uğrayarak küçülen tekkeden günümüze sadece Emniyet Sokağı'ndaki, 13/1 kapı numaralı bakımsız haziresi gelebilmiştir.

Haziresi

Hatırı sayılır büyüklükteki tekkeden geriye kalan bakımsız haziresidir. Hazire Ağustos 1998'de Üsküdar Belediyesi'nce temizlenmiş ve etrafı beton bir parmaklıkla çevrili olarak koruma altına alınmıştır. Bu temizlik sırasında toprak altından birtakım şahideler de ortaya çıkartılmıştır.

1989 yazında hazireden Şahkulu Tekkesi'ne nakledilen 4 mezar taşı şudur¹⁶⁴¹:

(i) Tahir Baba,

(ii) Derviş Mehmet'in oğlu Tarikat-i Bektaşîyye'den Seyyid Fethullah (v. 1217/1802). Bektaşî sikkeli.

(iii) Aziz Bey (v. 1302?/1884). Dört dilimli Bektaşî taçlı ve teslim taçlı mezar taşı kitabesi şudur:

*Tarikat-i Aliyye-i Bektaşîyye'den / Çamlıca-i Kebir postnişini / Nuri Baba'ya mensub / Musiki-i Hümayun Ser / Çavuşanından Derviş / Aziz Bey'in ruh-ı revanı / Şadan ola. 27 Kanunisanı 1302*¹⁶⁴².

(iv) Mehmed Sadeddin Efendi (v. 1321/1903). Bektaşî taçlı ve teslim taçlı kitabesi şudur:

Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i / Celilesi masarifât kalemi / Hulefasından ve Perişan Baba / Bendelerinden ruhuna Fatıha.

Çamlıca tepesinde hem tarikleri gibi asude bir mekanda ve fakat hem tariklerinden çok daha geniş (12 dönüm) bir arsa üzerine zengin sayılabilecek yapı topluluğuna sahip tekkemiz geç sayılabilecek bir dönemde 18. yüzyılın sonlarında tesis edilmiştir. Kurucu Tahir Baba'nın kuruluş vakfiyesinde meşihat ve tevliyeti dindar anlamında mütedeyyin halifelere şart etmesi, Ali Nutki Baba'nın tesis ettiği para vakfında dört halife ile ailelerini sairleri ile birlikte anması kayda değer vurgulardır.

¹⁶⁴⁰ Haskan, *Üsküdar*, 1/504.

¹⁶⁴¹ Haskan, *Üsküdar*, 1/506.

¹⁶⁴² Sıfır siliktir, başka rakam da olabilir.

1826 badiresinde büyük darbe alan tekke posta oturan karizmatik şeyhler ile çabuk toparlanmış, bu etkisini 1925'e kadar devam ettirmiştir. Farklı dinlerden de olmak üzere, devlet adamlarından, edebiyat ve sanat dünyasından isimlere kadar geniş bir kitlesi vardı. Ali Nutki Baba'nın milli mücadele dönemindeki etkileri Cumhuriyet idaresinin de dikkatini çekmiştir.

2.2.5.5. Mürüvvet Baba Tekkesi

Varlığını sadece Bektaşî tekkelerinin hedmi ve varlıklarının müsaderesine dair işlemlerden/belgelerden öğrendiğimiz Mürüvvet Baba Tekkesi eski Kasımağa yeni Valide-i Atik Mahallesi'nde idi¹⁶⁴³. Tekkenin ilk defa ne zaman kurulduğu¹⁶⁴⁴, şeyhleri ve tam olarak mevkii tespit edilememiştir. Mürüvvet Baba isminin Bektaşîler nazarında makbul isimlerden biri olduğu anlaşılıyor. Bu isimle Anadolu'nun farklı yerlerinde zaviyeler kurulmuş, bir kısmı bugüne türbe olarak intikal etmiştir.

Her haliyle küçük çaplı bir zaviye olduğu anlaşın yapının 1826'daki şeyhi Derviş Mustafa Baba'dır ve Tire'ye sürgün edilmiştir¹⁶⁴⁵. Semtinden ötürü "Kasımağa Bektaşî Dergahı" adıyla da anılan tekkenin teftişi sairlerinde olduğu gibi İbrahim Nazif Efendi ile Hassa mimarı Tahir Efendi tarafından yapılmıştır. 1826 Vaka'sından sekiz ay sonra 10 Şubat 1827'de (13 Recep 1242) tamamlanan işlemde tekke binası yıkıldığı, enkaz arasında kalan bir odalı köhne bir ev olduğu gibi bırakıldığı, etrafı taş duvarlı 1.935 metrekare (3.368 zira) arsasının 990 metrekaresinin (1.722 zira) Haremeyn vakfına ait olduğu, kalan 945 metrekaresinin (1.646 zira) ise mülk olduğu tespit edilmiştir¹⁶⁴⁶.

Gülay Yılmaz, bir vesikaya dayanarak¹⁶⁴⁷ Derviş Mustafa Baba'nın Arakiyeci Hacı Mehmed Mahallesi'nde bir kapı ağası bostanı gediği olduğunu ve yıkım esnasında bu

---

¹⁶⁴³ Kasım Ağa Mahallesi'nin bugünkü Valide-i Atik Mahallesi sınırlarında olduğu anlaşılıyor: "Üsküdar'da Eski Valide Camii civarında Kasım Ağa Mahallesi'nde (...)" BOA, EV. Defter no: 38883.

Tekkenin yeri aynı zamanda Atik Valide'de olarak gösterilmiş:

"Üsküdar'da Atik Valide'de olan Mürüvvet Baba Tekkesinin (...)" Bkz. BOA, MAD. Defter/Sayfa no: 9766/338'den aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 55-6.

¹⁶⁴⁴ Kapatılacak Bektaşî tekkeleri için kıdem yani 60 yıl şartı dikkate alındığında bu tekkenin 60 yıldan daha eski olmadığı anlaşılmaktadır. BOA, HAT. Nr. 290/17351.

¹⁶⁴⁵ BOA, C. ZB. Nr. 46/2282; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 177.; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, 12/182-3; Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 34.

¹⁶⁴⁶ BOA, MAD. Defter no: 9766, s. 338'den aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 55-6.

Tekke dergah-ı ali kapıcıbaşlarından Cebecibaşı sabık Ali Ağa marifetiyle yıkılmış, derunundaki eşyalar kayıt altına alınmıştır. BOA, EV. Defter no: 38565; Yılmaz, "İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 123.

¹⁶⁴⁷ BOA, EV. Defter no: 38565; Yılmaz, "İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 123.

bostana ve içindeki eşyalara da el konulduğunu aktarır. Bostandaki meyvesi ve bir beygirinin (*bargir*) Seyyid Halil Efendi'ye devredildiği belgede ürüne 500 kuruş değer biçilmiştir. Buradan bostan büyüklüğünün orta halli olduğu anlaşıldığını ekler.

Bektaşî tekkeleri üzerinde yasak kalksa da hemen yakındaki Kıncı Baba Tekkesi gibi bir daha kendine gelemeyen tekkenin yeri de tespit edilememiştir¹⁶⁴⁸.

2.2.6. Mevlevîlik ve Üsküdar Mevlevîhanesi

Mevlevîlik, Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin (v. 672/1273) düşünceleri ışığında, vefatından sonra oğlu Sultan Veled (v. 712/1312) tarafından sistemleştirilmiştir¹⁶⁴⁹.

İstanbul'a fethin akabinde gelen ilk tarikatlardan olan Mevlevîliğin ilk merkezi Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) tarafından camiye tahvil edilen Beyazıt'taki Kalenderhane Camii'dir. Bunu aslen Mevlana soyundan gelen Nakşî şeyhi Molla İlahî'ye intisab ederek aynı zamanda Nakşî icazeti alan Abid Çelebi'nin (v. 903/ 1497) Fatih Otlukçuyokuşu'ndaki Fatih Mevlevîhanesi, Galata Mevlevîhanesi, Yenikapı Mevlevîhanesi Beşiktaş Mevlevîhanesi ve nihayet Kasımpaşa Mevlevîhanesi takip edecektir.

Mevlevîliğin Üsküdar'da temsili fetihten 2,5 asır sonra gibi oldukça geç bir tarihe tesadüf eder. Bu, Üsküdar Mevlevîhanesi'nin tesis yılı itibariyle İstanbul'un sonuncu mevlevîhanesi olduğu anlamına geliyor. Üsküdar Mevlevîhanesi asitanenin alt birimi olan zaviye statüsünde tesis edildiği için daha çok konaklama vazifesini ifa etmiştir.

Üsküdar'daki Mevlevî neşe Mevlevîhane dışında münferit Mevlevî şeyhlerince de yaşatılmıştır.

2.2.6.1. Üsküdar Mevlevîhanesi

Eski Rum Mehmed Paşa, yeni Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesi, Doğancılar Caddesi, 373 ada, 6 parsel¹⁶⁵⁰, 82 numarada Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Numan Halil Dede'nin (v. 1213/1799) 1790 (1205) yılında Üsküdar'daki evini/köşkünü vakfederek tesis ettiği Üsküdar'ın tek mevlevîhanesidir.

¹⁶⁴⁸ Maden ilgili makalesinde tekkeden geriye Kıncı Baba gibi birer türbe mahalli kalmıştır demektedir. "Üsküdar'da Bektaşîlik", 31. Biz çalışmamızda böyle bir türbe tespit edemedik.

¹⁶⁴⁹ Mevlevîlik hakkında bkz. Ekrem Işın, "Mevlevîlik", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 5/422-430; Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/468-75; Sezai Küçük, "Mevlevîyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 498-544.

¹⁶⁵⁰ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 137; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 117-120. Çeçener 5 parselin de tekkeye ait olduğunu söylüyor. "Üsküdar Mezarlıkları", 19. İlgili parselin tekkenin içinde olduğu anlaşılmakta. Zamanla elden çıkıp şahıs mülkü olmuş olmalıdır.

Bugüne ulaşan yapısı ile külliye formundaki tekkeye Doğancılar Caddesi'nden girilir. Sol tarafta caddeye yakın alt katı çoğu tekke şeyhlerini barındıran Dedegân Türbesi, üst katı ise Mevlevî ayinlerinin icra edildiği aynı zamanda mescit olarak da kullanılan ism-i Celal odası yani semahanesi yer alır. Mescidin minare vazifesini kuzey cephesindeki penceresine inşa edilen ahşap niş yerine getirmektedir. Semahanenin karşısında iki katlı şeyh meşrutası vardır. Giriş kapısının karşısında denk gelen yerde derviş hücreleri, solunda da su deposu vardır. Mevlevîhanenin ortasındaki nevzuhur şadırvanı 1975 yılındaki son ihyasında ilave edilmiştir.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 42), *Tomar* (v. 19^b), *Sefine* (5/259-68) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri ise şöyledir:

1. Numan Halil Dede Efendi (1102/1691 - 27 Recep 1213 / 4 Ocak 1799). Kurucu şeyhtir. Babası Yeğen Ali Paşa aslen Hezargradlıdır. Kasapbaşılıktan yükselecek silahtarbaşısı olmuş ve sonra Erzurum Valisi, Kars Seraskeri, sonra Konya, İnebahtı, Tırhala, Aydın ve Cidde valiliklerinde bulunmuş, Manisa Muhassılı (*yerel idarecisi*) iken Aydın'da Haziran 1784'te (Recep 1198) tarihinde vefat etmiştir¹⁶⁵¹.

Numan Dede, rical-i devletten birinin oğlu olarak babasının vefatından sonra tasavvuf yolunda karar kılmış, 1787 (1201) yılında intisap ettiği Konya Mevlana Dergahı'nda çile çıkararak 'dede' olmuş, nihayet Bakkalzade Ali Dede'nin vefatından sonra 24 Kasım 1786 (2 Safer 1201) tarihinde Galata Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin edilmiştir (20. şeyh). 4 yıl sonra 1790 (1205) tarihinde meşihatı kaldırılan (*ref' edilen*) Numan Dede aynı yıl 12 Kasım 1790 (5 Rebiulevvel 1205) tarihinde bir de vakfiye tayin ederek Üsküdar'daki evini tekkeye çevirmiştir¹⁶⁵².

Numan Efendi, daha evvel aynı tekkenin (Galata Mevlevîhanesi) şeyhi olup 1611'de (1019) azledilmesi üzerine Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ni kuran Abdi Dede'yi (v.

¹⁶⁵¹ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/548; Vassaf, *Sefine*, 5/259.

¹⁶⁵² VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 742/540/212; Ayvansarayî, *Hadika*, 650.

Keçecizade İzzet Molla bu durumu manzum olarak şöyle ifade eder:

Gelüp Bakkalzade Konya'dan erzak-ı himmetle / İkiyüzbirde iden ca-nişini Mîr Numan'ı / İkiyüzbeşde dergehden olup Numan Beğ ma'zul / Erenler yollamışlar namdaş şîr-i Yezdan'ı / Heman bir günde ma'zul oldu anı sanma sen züldür / Beraberdin anın bin sâl sultanlıkla bir ânı / Virilmiş tekye Abdullah Efendi nam bir pîre / Gelürken anı Kütahiyye'de defn itmiş ihvanı / Gelüp Galib Dede binikiyüzbeş ahiri içre / O dergah-ı şerife zatı oldu şarih-i sanî. Vassaf, *Sefine*, 5/260.

1040/1630) kendisine örnek almış olabilir¹⁶⁵³. Belki de bu rekabetten olacak Mevlevîhane tarihi boyunca Konya'daki Çelebilik makamı tarafından 'asitane' değil de bir alt birim olan 'zaviye' olarak tanınmış, haftanın bir günü mukabele icrası ile birlikte, daha çok İstanbul'a gelip gidenlerin konaklama yeri olarak işlev görmüştür.

Numan Dede azledileceği yıl, azledileceği yerde (1205/Galata Mevlevîhanesi meydan odasında), 12 Kasım 1790 (5 Rebiulevvel 1205) tarihinde içerisinde Mevleviyyeden Sultan şeyhi(?) Yusuf Efendi Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Erzincanî Mehmed Efendi (v. 1211/) dahil şeyh ve müderrislerden oluşan 28 kişiden fazla geniş bir şahitler topluluğu huzurunda, Üsküdar'daki gayr-i menkullerini vakfederek mevlevîhanenin tohumunu atar¹⁶⁵⁴.

Numan Ağa etrafı Kahveci Halil Ağa'nın evi, değirmen, horasancı, hallaç ve kürkçü dükkanları ile doğusu yol (*tarik-i âmm*: Doğançılar Caddesi) ile çevrili olan, dahiliyesinde fevkani 4 oda, bir köşk ve bir sofa, tahtani, mutfak, hamam, camekan, su kuyusu, meyvalı-meyvesiz ağaçları olan bahçe; hariciyesinde fevkani 2 oda ve tahtani bir oda, bir köşk, ahır, tuvalet ve su kuyulu ağaçlı bahçe; derununda köşk, bir miktar avlu ve sokak kapısını müştemil arsasını vakfederek:

- i. Zaviyenin tevliyet ve meşihatını evvela kendisine,
- ii. Ardından neslinden gelenlerin küçük büyük demeyip hangisi terbiye ve süluk görüp erkân-ı Mevleviyyeyi icraya kadir ve elinde hilafetnamesi olursa ona,
- iii. Evladının nesli kesilirse halifelerine şart etmiştir.
- iv. Tekke meşrutasında vefatına değin kendisi, ardından annesi Emine Kadın, sulbi oğlu Mehmed Hüsameddin ve neslinden gelenler sakın olacaktır.
- v. Her namaz cemaatle eda edilecek, her cumartesi öğleden sonra Mevlevî mukabelesi, cuma ve pazartesi geceleri ile her gün sabah namazından sonra 100 adet salavat-ı şerife okunacak,
- vi. Tekkeye bağışladığı babasından kalan, Aydın Sancağı Bergos Nahiyesi'nde, Çakıldık ve Altuntaş tımarı hududunda olan Mahmudlar Çiftliği geliri tekkenin masraflarına harcanacaktır.

¹⁶⁵³ Sezai Küçük, "Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi", *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/170.

¹⁶⁵⁴ Vakfiye aynı hicri yıl içerisinde tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 742/540/212. Vakfiyenin şartlarının bir bölümü için bkz. Vassaf, *Sefine*, 5/259. Hüseyin Vassaf bu malumatı talebi üzerine Mevlevîhane'nin son şeyhlerinden Ahmed Remzi Dede'nin Mevlevîhane'nin tarihine dair yazdığı risaleden aktarır.

Numan Efendi'nin evlada meşrutiyet ile birlikte meşihatın intikalinde liyakati kıdeme tercih etmesi ara bir formül gibi duruyor. Bu, bu şekli ile tesadüf ettiğimiz ilk ve tek vakfiyedir. Bir de daha kuruluş aşamasında giderler için bir çiftlik bağışlanması iyi bir başlangıçsa da arşivdeki yazışmalar bilinen tek gelir kaynağının talihsiz bir şekilde Rumların gasbına uğrayacağını, ne kadar geri alınmaya çalışılsa da muvaffak olunamayacağını gösterecektir¹⁶⁵⁵.

1691 (1102) yılında doğan¹⁶⁵⁶, Galata Mevlevîhanesi'nde dört, burada sekiz, toplam on iki yıl şeyhlik yapan Numan Dede, bir asırdan fazla (yaklaşık 108 yıl) yaşamış, 4 Ocak 1799 gününe müsadif miraç kandili gecesini (27 Recep 1213) vefat etmiş, semahanenin altında bulunan Dedegân Türbesi'ne defn edilmiştir. Vefatına düşülen tarih şudur:

*Şeb-i mi'râcda ol mürşid-i kâmil göçücek / Eyledi cümle mürîdânını nâlân-ı
giryân¹⁶⁵⁷.*

2. Numan Dede'nin oğlu **Şeyh Seyyid Mehmed Hüsameddin Dede Efendi** (v. 1216/1802). Babasının vefatından sonra posta oturan ve sadece 3 yıl şeylik yapan Hüsameddin Efendi¹⁶⁵⁸ vefatında Dedegân Türbesi'ne defnedilmiştir¹⁶⁵⁹. Hüsameddin Efendi'nin 1802'de vefat etmesi, halifelerinden Mehmed Sadık Efendi'nin de Mevlevîhane'ye mevkuf olan Mahmudlar Çiftliği'nin işlerini görmek üzere gittiği yerde 1792 (1207) yılında vefat etmesi üzerine tekkede Numan Dede'nin evlat ve halifelerinden kimse kalmamıştır¹⁶⁶⁰.

---

¹⁶⁵⁵ BOA, HAT. Nr. 108/4320. Çiftlik ile ilgili yazışmalar için bkz. C. EV. Nr. 250/12587; AE. SSLM. III. Nr. 349/20081. Bu durum ileriki dönem yazışmalara “vakfi bî-kudret evkaftan” şeklinde yansiyacaktır.

¹⁶⁵⁶ *Silsilename*, no: 42.

¹⁶⁵⁷ Hüseyin Vassaf yukarıda Numan Dede'nin vefata dair tarih manzumesini naklederek Mehmed Süreyya'nın verdiği 16 Recep 1213 (24 Aralık 1798) tarihinin yanlış olduğunu belirtir. Vassaf, *Sefine*, 5/259; Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/572.

Vassaf Antepî şair Münib'in Numan Dede'nin vefatına söylediği 18 mısralı uzun bir tarih daha kaydeder. Vassaf, *Sefine*, 5/261.

Dedegân Türbesi'ndeki en büyük sanduka Numan Dede'ninkidir. Türbeye daha sonra defn olacaklar gibi Numan Dede'nin sandukasında herhangi bir tarih beyti yoktur.

¹⁶⁵⁸ Bu Hüsameddin'in, Afyon Mevlevîhanesi şeyhi Alaeddin Efendi'nin kız kardeşinin oğlu diğer Hüsameddin olabileceğine dair bir dedikodu dolaşmaktadır. Vassaf, dedikodunun büyük ihtimalle uydurma olduğu kanaatindedir: “Numan Dede'nin olması ağleb-i ihtimaldir”. Hüsameddin Efendi'nin baba adının *Silsilename*'de verilmemesi bahsi geçen bu iddia ile alakalı olmalıdır. Krş. *Silsilename*, no: 42.

¹⁶⁵⁹ Hüseyin Vassaf'ın sadece “*Şeyh Muhammed Hüsameddin Dede Efendi*” mısramı vermekle yetindiği Hüsameddin Efendi'nin sandukası önündeki tarihi beyit günümüze ulaşmamıştır. Vassaf, *Sefine*, 5/262.

¹⁶⁶⁰ Sadık Dede Tire'nin Arpacılar (şimdiki Kaplan) Köyü civarında, meşhur Kaplan Suyu başında ve Kaplan Dede'nin merkadi civarında medfundur. Mezar taşı kitabesi şudur:

3. Moravî Şeyh Hacı Ali Nailî Dede Efendi (v. 1217/1802-3). Sadece bir yıl meşihâtı olan Ali Dede hakkında malumat yoktur¹⁶⁶¹.

4. Doğanî İsmail Ağa'nın oğlu İsmail Hulusi Dede Efendi (v. 1219/1804-5 veya 1220/1805-6). Kısa bir şeyhliği olmuştur. Vefatında Dedegân Türbesi'ne defnedilen Hulusi Dede için Şair Sururî şu tarihi söylemiştir:

*Aceb mi kalsa tehî Üsküdar Hankâhı / Yerin tutar yoğiken göçdü ba-husus
Dede /*

Didi kederle Sururî-i muhlisi tarih / Çekildi çille-i kabre dönüp Hulusî Dede.

(چکلدی چله قبره دونوب خلوصی دده) 1220¹⁶⁶².

5. Şeyh Seyyid Hacı Mehmed Emin Dede Efendi (v. 1227/1812). Yeşiltaçlı demekle meşhurdur¹⁶⁶³. Kabri Dedegân Türbesi'ndedir. Meşihâtı sekiz sene sürmüştür. Hayatı hakkında başka malumata ulaşılammıştır¹⁶⁶⁴.

6. Şeyh Seyyid Abdullah Necib Dede Efendi (1199/1784 – 27 Cemaziyevvel 1252 / 9 Eylül 1836; Cuma). Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Ruhi Dede Efendi'nin (v. 1225/1810) oğludur.

Necib Dede meşihâtı süresince Numan Dede tarafından vakfedilen ve fakat her nasılsa Rumların gaspına uğrayan Mahmudlar Çiftliği'ni geri almak için hayli gayret sarf etmişse de başarılı olamamıştır¹⁶⁶⁵.

Necib Dede'nin zaman-ı meşihâtında harap hale gelen dergah Sultan II. Mahmud (hd. 1808-1839) tarafından Müşir Ahmed Fevzi Paşa'nın¹⁶⁶⁶ bina eminliğinde tamir edilmiştir. İhyaya dair Pertev Paşa (v. 1837) tarafından söylenen 18 mısralık manzumenin tarih beyti şudur:

“Sâbikan Galata Mevlevîhanesi'nde Şeyh olan Yeğen Ali Paşa-zade eş-Şeyh Numan Bey'in halifesi merhum ve mağfur eş-Şeyh Muhammed Sadık Dede. 1207”. Vassaf, *Sefine*, 5/262-3.

¹⁶⁶¹ Vassaf, *Sefine*, 5/263. Vefatında Haskan ve Bostancıoğlu türbeye, Küçük hazireye defnedildiği ifade edilmiştir. Haskan, *Üsküdar*, 2/649; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 73-4; Küçük, “Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi”, 172.

¹⁶⁶² Vassaf, *Sefine*, 5/263. Bu tarih beytini nakleden Vassaf sandukasındaki tarihin 1219 olduğunu söyler. Vassaf, aynı yer. Bu *tarih levhası* günümüze gelmemiştir. *Silsilename*'de 1219, *Tomar*'da 1220 tarihi kayıtlıdır.

¹⁶⁶³ *Tomar*, v. 19^b.

¹⁶⁶⁴ *Tomar*, *Silsilename* ve *Sefine*'de vefat tarihi 1227 olarak verilmişken Küçük vefatına dair 15 Rebiulevvel 1228 / 18 Mart 1813 tarihini verir. Krş. “Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi”, 172.

¹⁶⁶⁵ Vassaf, *Sefine*, 5/264. Necib Dede'nin konunun halli için arzuhallerinden birine örnek için bkz. *BOA*. ŞD. Nr. 246/22.

¹⁶⁶⁶ Konyalı, *Üsküdar*, I, 212; Haskan, *Üsküdar*, 1/257.

*Yine şadan kıldı ruh-ı Mevlana'yı Mahmud Han / Yapıldı tarh-i zîb-efzâ bu
a'lâ Mevlevîhane. (بينه شادان قلدی روح مولانایى محمود خان) 1250 (1834-35)¹⁶⁶⁷.*

Necib Dede Selimiye Tekkesi Şeyhi Mevlevî-Nakşî **Ali Behçet Efendi** (v. 1238/1823) ile çağdaştır¹⁶⁶⁸. İhyaya dair *tarih* söyleyen Pertev Paşa da Behçet Efendi'nin ileri gelen halifelerindendir. İhya işinde babasının Galata Mevlevîhanesi Şeyhi olması yanında Mevlevîliğin dönemin üst düzey devlet adamlarınca da desteklenmesi yatmaktadır.

Çeyrek asra yakın meşihat sürüp Mevlevîhane'ye Numan Dede'den sonra en parlak dönemini yaşatan Necib Dede vefatında Dedegân Türbesi'ne defnedilmiştir. Vefatına düşülen 12 mısralık manzumenin tarih beyti şudur:

*Derd-i Mevlânâ ile gül-zâr-ı dehri terk idüp / Kıldı yâ Hû Mevlevî şeyhi
Necîb azm-i cinân. 1252 (1836-37)¹⁶⁶⁹.*

Necip Dede'nin meşihati ile Üsküdar Mevlevîhanesi'nde Mehmed Ruhi Dede neslinden gelenlerin idaresi başlamış oldu. Necip Dede'den sonra kardeşi Ahmed Arif, ardından onun oğlu Mehmed Hasib ve yeğeni Ahmed Arif Dede Efendiler posta oturacaktır.

7. Ruhi Dede'nin diğer oğlu Seyyid Hafız Ahmed Arif Himmetî Dede Efendi (1218/1803 veya 1224/1809 – 17 Rebiulevvel 1290 / 15 Mayıs 1873). Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin mürebbsi Kadri Dede'nin yetiştirdiği mevlevîlerdendir¹⁶⁷⁰. Ağabeyinin vefatı ile boşalan posta oturmak için bir girişimde bulunmuş, *düinkü cuma günü irtihal-i dar-i beka* eden ağabeyinin yerine tayinini talep etmiştir. Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa (hd. 1833-1839) da Sultan II. Mahmud'un emri ile Mevlevî meşayihini toplayarak karar alması için Şeyhülislam Mekkîzade Mustafa Asım Efendi'ye (1833-1846) havale etmiştir. İradeden anladığımız göre postun tek adayı kendisi değildir. Meşihata liyakati bulunan Hacı Hüsameddin Efendi ve bu tarihte Hac'da olan Mevleviyyeden Sadık Dede'de adaylar arasındadır. Seçim için toplanan Mevlevî meşayihini açıkça belirtilmemiş. Mevlevî seçim heyeti önceki adayları “Tarikat-ı aliye-i Mevleviyyeden intikal eden meşayihin akrabalarından ehliyetlisi oldukça saire tercih oluna geldiğinden” eler

¹⁶⁶⁷ Süreyya *Sicill-i Osmanî*, 1/294-5; Vassaf, *Sefine*, 5/264-5; Konyalı, *Üsküdar*, I, 211.

¹⁶⁶⁸ Necib Dede'nin meşihatının ilk 10 yılı Behçet Efendi'nin son 10 yıllık meşihatına denk gelmekte ise de ikili arasında ne türden ilişkiler yaşandığına dair malumat sahibi değiliz.

¹⁶⁶⁹ Vassaf, *Sefine*, 5/265.

¹⁶⁷⁰ Küçük, “Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi”, 173. Kadri Dede Dedegân Türbesi'nde medfundur.

ve meşihatın ittifakla seçtikleri Arif Efendi'ye tevcihini *tasvib ve niyaz ederler*. Nihayet Arif Efendi sadır olan irade ile posta oturur¹⁶⁷¹.

Meşihatı elde eden Arif Dede'nin bu defaki çabası tekkesini tamir ettirmektir. Ağustos 1844 (Recep 1260) tarihinde kaleme alındığı tahmin edilen bir Sadrazam tezkiresinde Mevlevîhane'nin mevcut şekliyle 43.092 kuruşa tamir edilmek için padişah iradesi sadır olduğu, ancak semahanenin darlığı (*adem-i vüsati*) sebebiyle şeyh efendinin bu defaki talebi üzerine semahanenin de tamamen yıkılarak genişletilmesi istendiği, bunun için de ilave 51.195 kuruşa ihtiyaç olduğu, toplam 94.287 kuruşa ulaşan masrafların da Mevlevîhane Vakfı'nın güçsüz vakıflardan (*bî-kudret evkaf*) olmasından ötürü masrafın daha önceden olduğu gibi yine Sultan'ın Laleli Vakfı'ndan yada Evkaf Nezareti'nin bütçesinden karşılanabileceği ifade edilmiştir. Sultan I. Abdülmecid'in (hd. 1839-1861) tercihi masrafların Laleli Vakfı'ndan karşılanması yönünde olmuştur¹⁶⁷².

İşler başladığı gibi gitmemiş, tadilat devam ettikçe yeni masraflar, masraflar da ilave bütçeler gerektirmiştir. Yine tahmini Ocak 1845 (Muharrem 1261) tarihli bir başka Sadrazam tezkiresinde tamir edilen Mevlevîhane müştemilatının masraflarının 22.044 kuruş daha artarak 1 pul 16.331 kuruşa (116 bin kuruş) ulaştığı, aradaki farkın Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'nden parça parça (*ceste ceste*) verilmesinin maslahata daha uygun olduğu arz edilmiş, gerekli padişah iradesi *mucebince* sadır olmuştur¹⁶⁷³.

Ödenek bulunmuş tamirat başlamış, ancak işler yine umulduğu gibi gitmemiş, sonraki yazışmalardan anladığımıza göre işe bir de yolsuzluk karışmıştır. Nitekim bu tamirin üzerinden daha beş yıl bile geçmeden tekkedeki eksiklikler kendini belli etmiş, yeni bir ihya için yazışmalara başlanmıştır. 24 Haziran 1849 (3 Şaban 1265) tarihli Sadrazam arzından, Mevlevîhane'nin daha önce tamir edilmiş ise de içine ve dışına (*dahiliye ve hariciyesine*) dokunulmamasından dolayı iskana müsait olmadığı (*kâbil-i süknâ*), semahanesinin dahi yıkılmaya yüz tuttuğu (*müşrif-i harap*) bu sebeple de gereğinin yapılmasının hankâh post nişini Şeyh Ahmed Arif Efendi tarafından talep edildiğini öğreniyoruz. Arza düşülen irade-i seniyyede; bu defaki tamiri istenen yerlerin keşif bedelinin 81.675 kuruşa ulaştığı,

---

¹⁶⁷¹ BOA, HAT. Nr. 1302/50712. Mevlevî şeyhlerinden müteşekkil heyet üyeleri dönemin İstanbul mevlevîhanaları ile Konya'daki asitanenin temsilcisi olmalıdır. Dönemin Mevlevî şeyhleri ise Seyyid Osman Salahaddin, Seyyid Mehmed Şemseddin Abdulkadir, Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Seyyid Mehmed Kudretullah (v. 21 Recep 1288) dedeler ile olabilir.

Vâkîf Numan Dede'nin evlad ve halifesi çoktan kesildiğinden bu tayin işi vakfiyeye de uygundur.

¹⁶⁷² BOA, İ. DH. Nr. 90/4487.

¹⁶⁷³ BOA, İ. DH. Nr. 96/4834.

Mevlevîhane'nin bundan birkaç sene önce yeni bir surette tamir edilmesinin üzerinden bu derece harap olacak kadar dahi vaktin geçmemesine rağmen, tamire layıkıyla dikkat ve ihtimam gösterilmemesinden dolayı bu kadar kısa sürede yeni bir tamire muhtaç olduğunun anlaşıldığı, Mevlevîhane vakfının güçsüz (*bî-kudret*) olması ve Evkaf Hazinesi'nde de bunun gibi güçsüz vakıflara sarf edilecek bir bütçenin olmaması sebebiyle masrafların ya Laleli Vakfı'na ya da başka bir vakfa yüklenmesi konularının görüşülmesi istenmiştir (10 Temmuz 1849/19 Şaban 1265). Konu, Evkaf-ı Hümayun Nazırı'nın muhaberesi eşliğinde Sadrazam tarafından Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmiş, Meclis'in 7 Ağustos 1849 (18 Ramazan 1265) tarihli toplantısında, vakfının güçsüz olmasına rağmen tamirinin gecikmesinin ileride daha fazla masrafa yol açacağından bu defaki tamirine özen gösterilerek ve keşif bedelini aşmamak kaydıyla, ilgili masrafların Evkaf Hazinesi'nden karşılanmak suretiyle tamirinin uygun görüldüğü belirtilmiştir.

Meclis'in bu kararı 11 Ağustos 1849 (22 Ramazan 1265) tarihli Sadrazam arzında Sultan I. Abdülmecid'e (hd. 1839-1861) arz edilmiş, gerekli irade de iki gün sonra sadır olmuş, gereğinin yapılması Sadrazam tarafından Evkaf Nezareti'ne bildirilmiştir¹⁶⁷⁴.

Mevlevîhane'deki ihya çalışmaları, kurbanlık koyun gibi ihsanların gelişlerini de aksatmışa benziyor. Arif Efendi tarafından 1847 (1263) yılında kaleme alındığı anlaşılan arzuhalde, tekkesine *emsali tekkeler gibi* yıllık 10 baş kurbanlık koyun istemiş, yapılan tahkikatta Mevlevîhane'nin kurbanlık koyunları olmadığı anlaşılmıştır. Geçen 1263 senesinden itibaren denkleri gibi Mevlevîhane'ye 10 baş kurbanlık koyun tahsisi 21 Aralık 1847 (13 Muharrem 1264) tarihli Sadrazam arzı ile iletilmiş, Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından da bir gün sonra onaylanmıştır¹⁶⁷⁵.

İkinci tamir sırasında da yeni masraf kalemleri ortaya çıkmış, bunun için de ilave bütçeye ihtiyaç duyulmuştur. Bir yıl sonra 28 Eylül 1850 (21 Zilkade 1266) tarihli yine bir Sadrazam arzından öğrendiğimize göre, Evkafı Hümayun Nazırı'nın çeşitli evraklar ile beraber nihai onay için takdim ettiği tahririnde Mevlevîhane'nin 81.675 kuruş keşif bedeli ile başlayan tamiri sırasında gerekli bazı yerlerin de ilavesi ile yapılan yeni keşif ile bedelin 1 pul 18.305,5 kuruşa çıktığı bildirilmiş, aradaki farkın ödenmesi için gerekli padişah iradesi de 30 Eylül 1850 (23 Zilkade 1266) tarihinde sadır olmuştur¹⁶⁷⁶.

---

¹⁶⁷⁴ BOA, İ. DH. Nr. 197/11225; A.MKT. MHM. Nr. 14/72; İ. MVL. Nr. 148/4184; A.AMD. Nr. 9/68; A.MKT. MVL. Nr. 18/21; A.MKT. Nr. 222/23.

¹⁶⁷⁵ BOA, İ. DH. Nr. 163/8530.

¹⁶⁷⁶ BOA, İ. DH. Nr. 221/13140.

Tamir devam ettikçe yeni masraflar, yeni masrafların karşılanabilmesi için yeni iradeler, yani padişah onayları gereklidir. Yine bir yıl sonra başlayan yazışmalarda, Evkaf Nezareti, Meclis-i Vâlâ'ya havale ettiği taktirinde Mevlevîhane'nin üçüncü keşif defterine göre masrafların toplamının 2 pul 50 kûsür kuruşa ulaştığı bildirilmiş, Meclis de vakfin tahammül ve kudreti yoksa da tamirin böyle eksik bırakılmasının caiz olamayacağına, bu defaki keşif uyarınca tamirin tedricen inşası ve tamamlanmasının Nezaret'e havalesine karar vermiştir. Konu nihai onay için Sadrazam tarafından 8 Eylül 1851 (12 Zilkade 1267) tarihinde Sultan'a arz edilmiş, üç gün sonra da gerekli izin verilmiştir¹⁶⁷⁷.

Bu süreç iki yıl sonra tamamlanmış, toplam masraf, yeni ilaveler ile 2 pul 58.943,5 kuruşa ulaşmıştır. Evkâf'ın Meclis-i Vâlâ'ya havale ettiği taktirinde bu bedelin 2 pula 50.801,5 kuruşunun ödendiği, kalan (*kûsür*) 8.142 kuruşun da vakfin güçsüzlüğü sebebiyle teberriken Laleli Vakfı'nın rumî 1269 senesi bütçesinden tesviyesine izin verilmesi istenmiş, bu gündem ile 4 Ağustos 1853 (28 Şevval 1269) tarihinde toplanan Meclis, talebi uygun görmüştür. Konu Sadrazam tarafından 8 Ağustos'ta (3 Zilkade) nihai onay için Sultan I. Abdülmecid'e arz edilmiş, o da bir gün sonra onaylamıştır¹⁶⁷⁸.

Mevlevîhane'nin tamir işi yılan hikayesine dönmüşe benziyor. Tamiri için üç farklı zamanda keşfi hazırlanıp, buna göre tamir edilen Mevlevîhane'nin beş yıla varmadan yeniden harap olduğunu, Evkafın Meclis-i Vâlâ'ya gönderdiği mazbatadan anlıyoruz. Buna göre, Üsküdar Mevlevîhanesi'nin harap (*muhterik*) olmasından dolayı şeyh Arif Efendi, akraba ve dervişleriyle beraber iskan etmek üzere bir ev kiralamış, ancak **600 kuruş** olan kira bedelini ödemekte zorlanmış, *inşaatın tamamlanmasına kadar* kendisine kira yardımı istemiştir. Meclis-i Vâlâ'nın Evkâf Hazinesi'nce ödenmesini uygun gördüğü 8 Temmuz 1857 (16 Zilkade 1273) tarihli kararı Sadrazam tarafından Sultan'a arz edilmiş, 27 Ağustos 1857 (6 Muharrem 1274) tarihinde de onaylanmıştır¹⁶⁷⁹.

Tamir sürecinin *şimdilik* 15 yılı geride bırakmasının ardından bir yolsuzluk şüphesi doğmuş olacak ki, Evkâf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderilen 12 Aralık 1859 (17 Cemaziyelevvel 1276) tarihli bir tezkirede Ebniye Meclisi katiplerinden Raşid ve İbrahim Efendilerin bazı tamirat keşif defterlerinde sahtekarlık yaptıklarının tespit edildiği, konunun Meclis-i Vâlâ'da teşkil olunan komisyonda ele alınacağı, bu sebeple Mevlevîhane'nin

---

¹⁶⁷⁷ BOA, MVL. Nr. 329/80; İ.MVL. Nr. 219/7379. Masraf defteri için bkz. EV. d. Nr. 14238; EV. d. Nr. 14629.

¹⁶⁷⁸ BOA, İ.MVL. Nr. 282/11086.

¹⁶⁷⁹ BOA, MVL Nr. 354/1; İ.MVL. Nr. 377/16536.

tamirâtı hakkındaki dosyaların süratle komisyonun gelecek salı günü (13 Aralık 1859) akdedilecek toplantısına yetiştirilmesi istenmiş, Nezaret'ten aynı gün verilen cevapta dosyaların takdim kılındığı ifade edilmiştir.

Sürecin bundan sonra nasıl işlediğini Şimdilik bilemiyoruz. Aynı vesikanın altına düşülen 12 Aralık 1859 (17 Cemaziyelevvel 1276) tarihli tezkirede sadece, konunun ilgili komisyonunda ele alındığı, lüzumu kalmadığından ilgili dosyanın tamamının iade edildiğine yer verilmiştir¹⁶⁸⁰.

Tamir işlerinin uzamasının bir tesiri midir, bilmiyoruz Ahmed Arif Dede ailesiyle (*familyasıyla beraber*) hava değişimi (*tebdil-i hava*) için bir süreliğine Bursa'ya gitmiştir. Sadrazam'ın hürmet ve itina gösterilmesini hususen istediği Arif Dede Gemlik İskelesi'nde karşılanacak, her türlü işinde kolaylık gösterilecektir. Sadrazam buyrulduŖu 21 Nisan 1861 (10 Şevval 1277) tarihini taşıyor. Arif Dede hemen bu tarihlerde yola çıkmış olmalıdır¹⁶⁸¹.

Mevlevîhane'deki bir başka tamir süreci on yıl sonra başlamışa benziyor. Şeyh Arif Efendi'nin tarihsiz arzuhalinde Mevlevîhane'nin bundan önce imar edilen türbe-i Şerife ve ism-i Celal hücresinde (*semahane*) ayin icra edilmekte ve fakat dervişleri yatırmak (*beytutet*) ve doyurmak (*tabh-ı taami*) için müstakil binaları olmadığından bu ihtiyaçları Şu kış günlerinde çadır altında geçirmek zorunda olduklarına değinerek, Mevlevîhane'ye bir mutfak ve beş altı adet hücre inşası talebinde bulunmuştur. Şehremaneti'ne yazılan 23 Mayıs 1869 (11 Safer 1286) tarihli tezkirede Mevlevîhane'de yapılması istenen bir mutfak ile birkaç (*end*) adet hücrenin inşası için Şeyh efendi tarafından verilen arzuhal uyarınca keşfinin yapılması istenmiştir. Şehremaneti İdaresi, gerekli planları hazırlatarak Mevlevîhane'ye ilave edilecek binaların 93.000 kuruş tutan keşif bedeli ile Hacı Avram Kalfa uhdesine verildiğini bildirmiştir. denेğin Maliye'den tahsil edilerek inşaatın hemen başlayabilmesi ve gerekli padişah iradesi Sadrazam'ın 16 Ağustos 1869 (8 Cemaziyelevvel 1286) tarihli arzı zerine Sultan I. Abdülaziz (hd. 1861-1876) tarafından sadır olmuřtur¹⁶⁸².

Hüseyin Vassaf, Arif Efendi'nin meşihatı zamanında muhterik olan dergahın hayır sahiplerince meydan odası, somat-hane (*yemekhane*) ve mutfağı kapsayan (*müştemil*) bir

¹⁶⁸⁰ BOA, MVL. Nr. 834/21.

¹⁶⁸¹ BOA, A.MKT. MV. Nr. 186/100.

¹⁶⁸² BOA, İ. DH. Nr. 596/41545. Şeyh Arif Efendi bu ihyayı takiben aynı hicri yıl (1286) verdiği yeni dilekçe ile daha evvelki keşifte yer almayan bazı mahallerin tamiri için yeni bir keşfin yapılmasını istemiştir. BOA, DH. MKT. Nr. 1310/44.

daire, dört hücre ve türbe-i şerif üzerine bir ismi Celal odası yapıldığını belirtmektedir¹⁶⁸³. İhyaya düşülen 1868 (1285) tarihi ise vesikalar ile çakişmaktadır. Bu tarihin *sehven* olduğunu düşünüyöruz.

Vassaf'ın dile getirdiği bu ihyaya dair Asım Molla Bey tarafından söylenen manzumenin tarih beyti şudur:

*Yazup tarihini derviş Asım eyledi takdim / Dil u aşk ile Allah di erenler gel
bu meydane. 1285 (1868).*

İhya işi hicri 1285 yılının başlarında tamamlanmış olmalı ki, açılış için o yılın mevlid-i nebî sene-i devriyesine denk gelen 2 Temmuz 1868 (11 Rebiulevvel 1285) tarihinde sakal-ı şerif (*lihye-i şerif*) ile Medine'deki kabr-i saadetten üç parça örtü (*puşide*) hediye edilmiştir¹⁶⁸⁴.

Arif Dede musikişinastır aynı zamanda. Mahurdan bir ayin-i şerif bestelemişse de unutulup gitmiştir¹⁶⁸⁵.

Şeyhliği döneminde hazırlanan bir nüfus defterine göre, tekke İstanbul'daki 35 merkez tekke arasında 31 numarada yer almakta iken; tekkede iki oğlu (Mehmed Hasib ve Mustafa Ruhi), torunu (Hasib Efendi'nin oğlu Mehmed Hüsameddin) ve kendi dahil 23 erkek ikamet etmekteydi¹⁶⁸⁶.

Kırık yıla yakın süren meşihatı döneminde tekkenin ihyası için büyük gayretler sarf eden, yazışmalara bakıldığında bu konuda da hayli ısrarcı olan Arif Efendi vefatında İsm-i Celal odasının altındaki Dedegân Türbesi'ne defnedilmiştir¹⁶⁸⁷.

8. Hafız Mesnevîhan Bursalı Mehmed Zeki Dede Efendi (1237/1821 – 4 Safer 1299 / 26 Aralık 1881; *Silsilename* 5 Safer, Haskan, 9 Safer Cuma; Konyalı 1297). Bursa Askerî Kassamı kalemi memurlarından Manısalı Mehmet Refik Efendi'nin oğludur. Bursa'da doğdu. Tahsilinin ardından mahkeme-i şer'iyeye katıplığı ile Bab-ı Zemin

---

¹⁶⁸³ Vassaf, *Sefine*, 5/265. Arif Efendi ayrıca 150 kadar kitabı tekke vakfına ilhak eylemişse de hususi camlı dolabında olduğu ifade edilen (Vassaf, *Sefine*, 5/265-6) kitapların akibeti takip edilememiştir.
¹⁶⁸⁴ BOA, TS. MA. e. Nr. 573/96. Bu küşad tarihi ile yukarıda vesikalarını verdiğimiz inşa arasında bir yıllık süre farkı olması ilginç. Küşad töreni ihyası bir şekilde biten bölümler için mi icra edildi acaba!

¹⁶⁸⁵ Küçük, "Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi", 174;

¹⁶⁸⁶ Tahmini 1871/1288 tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 221; Galitekin, *Osmanlı*, 377-8.

¹⁶⁸⁷ Vefatı ile ilgili birbirine yakın birkaç tarih var kaynaklarda. *Silsilename* 1290; *Tomar*: 1291; *Sefine*: Rebiulahir 1291. Çağdaşı Şevket Efendi 17 Rebiulevvel demiştir. Biz de onu aldık. Varol, *Tekkede Zaman*, 203.

Haskan, vaktiyle sandukası önünde iken bugün yerinde olmayan tarih levhasını aktarır:

Veladet: 1218. Tevcih-i meşihat: 1252. Müddet-i meşihat: 39 Müddet-i ömr: 73. İrtihal: 17 Rebiulevvel 1290-23 Nisan 1291 ketebe Misrîzade Üsküdarî Ali. Üsküdar, 1/258, 2/648.

Camii'nde imamlık yaptı. Tasavvuf yolunda Bursa Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmet Dede Efendi'ye (v. 1852) intisap etti, yanında çile çıkararak 'dede' oldu. 1854 (1271) Bursa depreminde evini satarak İstanbul'a yerleşti. Sadrazam Yusuf Kamil Paşa'nın (v. 1876) konağında, Mesnevî okutan, kütüphanesinde hafız-ı kütüplük yapan Zeki Dede, 1873'te Arif Himmetî Dede'nin vefatı ve oğlu Mehmed Hasib Dede'nin de henüz hazır olmamasından ötürü boş olan Üsküdar Mevlevîhanesi'ne tayin edildi¹⁶⁸⁸.

Zeki Dede'nin meşihatı döneminde de Mevlevîhane'nin yeni bir tamir sürecine girdiğine şahit oluyoruz. Mevlevîhane'de başlayan tamir dolayısıyla Zeki Dede bedeli Evkaf Hazinesi'nden ödenmek üzere bir ev kiralamıştır¹⁶⁸⁹.

İranlı hattat Sahib-Kalem-i Efşar'dan talik hattını meşkededen, fetvahanede talik hocalığı yapan¹⁶⁹⁰ Zeki Dede kendine mahsus üslup sahibi bir hattattır. Yetiştirdiği talebeleri arasında Değirmenci İbrahim Efendi (v. 1320/1902) ve Emin Paşa (v. 1326/1908) gibi usta hattatlar vardır¹⁶⁹¹. Geçimini Mesnevî dersleri vererek, levhalar yazarak temin etmeye çalışan¹⁶⁹² Zeki Dede'nin tek uğraşısı hat yazımı değildir. Vefatı üzeri hazırlanan veraset

---

¹⁶⁸⁸ Küçük, "Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi", 174; İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar* (Ankara: MEB, 1955), 634; Vassaf, *Sefine*, 5/266.

¹⁶⁸⁹ Aylık 700 kuruş olan bu tahsis Mevlevîhane bünyesindeki şeyh evi tamamlandı zannıyla bir ara kesilmiştir. Tahsisatı kesilen Zeki Dede, ödeneğin devamı için girişimde bulunmuş, Evkaf Nezareti de konuyu Sadaret'e havale etmiştir. Sadaret'in 17 Haziran 1875 (13 Cemaziyelevvel 1292) tarihli tezkiresine göre, bu kira ödemesinin Mevlevîhane'nin müstemilatı ile beraber inşaatının bitimine kadar verilmek kaydıyla tahsis edildiği, bu sebeple inşaatın bitiminde kesilmesi lazım geldiği, tamiri tamamlanan binalar arasında dedegâna tahsis edilmiş hücreler bulunmakla birlikte şeyh efendinin dairesinin henüz yer almadığı, dolayısıyla şeyh efendinin beyan ettiği meblağın olduğu gibi verilmesinin tabii bir durum olduğu, fakat tahsisin kesilmesi ile karşılıksız masraf hükmüne girdiği, bunun da caiz olamayacağına binaen adı geçen ev kirasına tekabül edecek miktar akçenin başka kesilen ödeneklerden tesviyesinin lazım geleceği bildirilmiştir.

Şura-yı Devlet'e havale edilen konu, Şura'nın 22 Eylül 1875 (21 Şaban 1292) tarihli toplantısında, Mevlevîhane'nin mutfak ve selamlık dairesinin tamiri ile birlikte harem dairesinin de tamamlandığı sanılarak şeyhe verilen 700 kuruşun kesildiği, şeyhin aylık 500 kuruşa bir evde ikamet ettiği, bu paranın bu defa dergahın inşasının bitimine kadar verilmek üzere 500 kuruş olarak ödenmesine karar verilmiştir. Nihai karar için konu 29 Eylül 1875 (28 Şaban 1292) tarihinde Sultan'a arz edilmiş, bir gün sonra da Sultan I. Abdülaziz (hd. 1861-1876) tarafından onaylanmıştır. *BOA*, ŞD. Nr. 96/27; İ. ŞD. Nr. 29/1375.

¹⁶⁹⁰ Talip Mert, "Üsküdar Mevlevihanesi Şeyhi Hattat Zeki Dede (1821-1881)", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 3/87-8.

¹⁶⁹¹ Bursalı Değirmenci İbrahim Efendi'nin hatları Bursa Ulu Cami Hüdevendigâr Camii ile Söğüt'te Ertuğrul Gazi Camii'ni süsler. İbrahim Efendi Hac dönüşü uğradığı Üsküdar'da vefat etmiş (v. 1320/1902) Karacaahmet Mezarlığı'nda, Nuhkuyusu'ndan Seyyid Ahmet Deresi'ne giden yolun sağ tarafında defnedilmiştir. Haskan, *Üsküdar*, 1/259.

¹⁶⁹² Hüseyin Vassaf, Zeki Dede'nin Mevlevîhane'de sadece tevhid-i şerif kıtası olduğundan bahsediyor (Vassaf, *Sefine*, 5/266). Bugün bu levhaya tesadüf edilememiştir.

ilamında eşi ve biricik kızının da merhum oluşlarından mütevellit torunlarına intikal edenler arasında “57 kitap, camlı bir kitap dolabı, 14 levha ve 3 tane astronomide kullanılan irtifa tahtası, 1 tane irtifa pusulası, 4 tane dürbün, ... 13 adet çeşitli türden yerli ve yabancı saat ile 1 adet takımlarıyla beraber saatçi tezgahı, çeşitli türde epeyce tesbih ve tesbih ham maddesi ile ecza takımı yer almaktadır. Daha sonraki bir miras listesinde ise çeşitli türlerde ok ve malzemeleri ortaya çıkacaktır. Tüm bunlar Zeki Dede'nin ilgi sahasının astronomiden tesbihçiliğe, okçuluktan saatçiliğe kadar geniş bir sahayı içerdiğini göstermektedir¹⁶⁹³. Zeki Dede çeyrek asra yakın meşihatının ardından vefatında Dedegân Türbesi'ne defnedilmiştir¹⁶⁹⁴.

9. Arif Himmetî Dede'nin oğlu **Mehmed Hasib Dede Efendi** (1254/1838 – Rebiulevvel 1304 / 30 Kasım 1886). Aslında meşihat Zeki Dede'den evvel Hasib Dede'de idiye de kendisi o sıralar posta layık görülmediğinden¹⁶⁹⁵ meşihat ilkin Zeki Dede'ye tevcih edilmiş, onun vefatı üzerine posta oturmuş, iclasının 6. gününde (19 Cemaziyelevvel / 8 Nisan; Cumartesi) tekke mevlid-i şerif kıraati ile açılmıştır (*küşad*)¹⁶⁹⁶. Beş yıl (1881-1886) devam eden meşihati zamanında tekkede *kadinsız* sadece 14 erkek ikamet etmektedir¹⁶⁹⁷.

Eşi Nafia Hanım ilk eşi Asakir-i Şahane Kaymakamlarından Haşim Bey'in şehiden vefatı ile 55.5 kuruş maaş almaktaydı. Hasib Efendi ile evlenmesinden ötürü maaşı kesilmiş, Hasib Dede'nin vefatı ile iyice perişan olmuştur. İlk eşinden aldığı maaşın devamını talep ettiyse de nizama muhalif olduğundan gerçekleşmemiş, bu defa *muhtacîn maaşatı* kaleminden münasip miktar maaş talep etmiştir. Nafia Hanım'ın dilekçesi ikinci eşinin

---

¹⁶⁹³ Mert, “Hattat Zeki Dede”, 89-90.

¹⁶⁹⁴ Vaktiyle sandukası önünde bulunan tarih levhası Üsküdarlı Şair Senih Efendi'nindir: *Bende-i sıdk iştimali Hazret-i Molla-i Rum / Merd-i ruşen-dîl Bursevî Zekiy-yi Mevlevî / Şeyh bir kaç sene bunda okuttu şevk ile / Yevm-i mahsusunda her hafta kitab-ı Mesnevî / İrci'î emri gelince çaresizdir imtisal / Çünkü olmaz kimseye cây-ı beka dünya evi / Mazhar-ı ihsan olur ahir emekdâr-ı tarik / İrtihalinde zuhur itdi rumûz-ı manevî / Terk-i fani eyledi tarihini söyle Senih / Tekye-i bâkiye nakl itdi Zekiy-yi Mevlevî. 1299. Haskan, Üsküdar, 1/258.*

¹⁶⁹⁵ Tomar: “sû-i ahvalinden dolayı” (v. 19^b); *Sefîne*: “Âlem-i hestî vü mestûde ser-gerdân olmağla makâmına sezâ-vâr görülmemiştî” (5/266).

¹⁶⁹⁶ Varol, *Tekkede Zaman*, 158, 209.

¹⁶⁹⁷ 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*, no: 254.

vefatından 6 yıl sonra 4 Ağustos 1892'ye (10 Muharrem 1310) aittir¹⁶⁹⁸. Hasib Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir¹⁶⁹⁹.

10. Mehmed Ruhi Dede'nin oğlu **Ahmed Arif Çelebi** (v. 1326/1908'den sonra). Arif Çelebi, Hasib Dede'nin kardeşinin oğludur. Babası Ruhi Dede “güruh-ı abdalardan bulunmağla” meşihat oğlu Arif Çelebi'ye tevcih edilmiş, Arif Çelebi'nin yaşının küçüklüğünden ötürü Konya'dan **Halil Dede Efendi** (v. 27 Şaban 1320 / 29 Kasım 1902) vekil tayin olunmuştur¹⁷⁰⁰.

Meclis-i Meşayih Arşivi'nde yer alan iki belgeden, Hasib Dede'nin vefatı ile posta iki talip çıktığını öğreniyoruz. Mehmed Raif ve Ankara Mevlevîhanesi postnişini Besim Bey. Meclis her iki talebi kararın *çelebi efendilerin mezuniyetinde olduğunu bildirerek* reddetmiştir. İlk karar 25 Aralık 1886 (28 Rebiulevvel 1304), diğeri 9 Ocak 1887 (13 Rebiulahir 1304) tarihlidir. İkincisinin red gerekçesine ayrıca postun boş (*münhal*) olmadığına belirtilmesi Halid Dede'nin vekalet işlemlerinin bu iki tarih arasında tamamlandığını gösterir¹⁷⁰¹.

Halid Dede'nin vekilliği 15 yıldan fazla. Sonraki şeyh Ahmed Celaleddin Dede tarafından Halid Dede için yazılan ve Dedegân Türbesi'nde asılı olduğu ifade edilen sitayiş dolu manzumenin tarih beyti şudur:

*Çâr-deh-i ma'sum ile târîhini itmâm eyledim / Devrini ikmâl ile Halid Dede
kıldı vedâ'. 1320/(1902-3)*¹⁷⁰².

Halid Dede'den sonra meşihata asaleten tayin edilen Arif Efendi altı sene kadar postnişin olmuşsa da, tahsil ve terbiyesi noksan, kötü arkadaşla müptela bulunduğundan Konya Asitane şeyhi Abdülhalim Çelebi (v. 1925) tarafından 1909 (1326) yılında meşihattan uzaklaştırılmış, yerine Hüseyin Azmi Dede Efendi'nin (v. 1893) oğlu Ahmed Celaleddin

---

¹⁶⁹⁸ BOA, BEO, Nr. 44/3282.

Hasib Dede'nin bir de Azize isminde bir kızı var. Azize Hanım büyük babası Arif Efendi'nin vefatı ile babasına intikal eden 250 kuruş maaşın kendisine verilmesini istemiştir. BOA, BEO, Nr. 1418/106292; BEO, Nr. 1471/110262.

¹⁶⁹⁹ Vassaf, *Sefine*, 5/266; Haskan, *Üsküdar*, 2/648; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 73; Küçük, “Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi”, 174.

¹⁷⁰⁰ *Tomar*, v. 19^b.

¹⁷⁰¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/152, 24.

¹⁷⁰² Vassaf, *Sefine*, 5/267.

Haskan bir başka tarih beytini aktarır:

Oldu Halid Dede'ye huld makam 1320. Üsküdar, 2/648.

Efendi tayin edilmiştir¹⁷⁰³. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır. Mezar taşı kitabesi yoktur.

11. Şeyh Ahmed Celaledin Dede Efendi (Baykara, 1270/1853 – 1946). Gelibolu Mevlevîhanesi Şeyhi Hüseyin Azmi Dede'nin (v. 1893) oğludur. 1853 (1270) yılında Gelibolu'da doğdu. Babasının Mısır Mevlevîhane'sine tayin edilmesi üzerine babası ile birlikte Mısır'a gitti (1870). 20 yaşında çileye girdi (1873). Çilesi nihayete erdiğinde bir süre Kahire Mevlevîhane'sinde kudümzenbaşılık ve neyzenbaşılık görevlerinde bulundu. Arapça, Farsça ve Türkçeye şiir yazabilecek düzeyde hakim olan Celaledin Dede, Anadolu'ya dönüşünde Üsküdar'da ikamet etmeye başladı. II. Meşrutiyet'in ilanı sırasında 1908'de, ilkin vekaleten, bir yıl sonra da asaleten tekkenin meşihatı ve mesnevîhanlığa atandı. 9 Temmuz 1910 (1 Recep 1328) tarihinde bu vazifelerine ilaveten Galata Mevlevîhanesi'nde Veled Çelebi Dede'nin şeyh vekilliğine memur edildi. Galata'daki şeyhliği asaletе çevrilince bu tekkeye geçti. 1925'e kadar bu son görevinde kaldı. Ağır tabiatlı, vakur ve keramet sahibi, Mesnevî-i şerifi tedrise muktedir, şöhretten kaçır, inzivaya meyilli olduğu belirtilen¹⁷⁰⁴ Celaledin Dede Efendi 1946 yılında Üsküdar'daki evinde vefat ederek, Karacaahmet Mezarlığı'na Miskinler Dergahı'nın arkasına defnedilmiştir.

12. Ferruh Çelebi Dede Efendi (v. ?). Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Hacı Kemaleddin Çelebi Efendi'nin oğludur. Babasının yanında çilesini tamamlamıştır. Kütahya Mevlevîhanesi şeyh vekilliği vazifesinde iken 1910 Eylülünde Celaledin Dede'den boşalan meşihata tayin edilmiştir. Üsküdar Mevlevîhanesi'ndeki meşihatı I. Dünya Savaşı yıllarına tesadüf ettiğinden Mevlevîhane birkaç defa asker işgali altında kalmış, iskan edilemez hale gelmiştir.

Ferruh Çelebi Dede, kimin meşihatında olduğu açıkça yazmayan bir iftiraya mazur kalmıştır. Necip Dede adlı biri “Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi efendinin dergah varidatını nefesine ve ailesine hasrettiğinden” bahisle Evkaf Nezareti'ne şikayette bulunmuştur. Konuyu inceleyen *Meclis-i Meşayih* 1 Şubat 1919 (29 Rebiulahir 1337) kararında tahkikat başlatmış, şikayetçiyi Meclis'e davet etmiştir. 9 gün sonra 10 Şubat 1919'da (9 Cemaziyelevvel 1337) tamamlanan tahkikat neticesinde olayın bir iftira olduğu açığa çıkarılmışsa da Necip

¹⁷⁰³ Vassaf, *Sefine*, 5/270. Ahmed Arif Dede Mevlevîhane'nin 1326 senesi kurban istihkakı olan bir adet koyunu 9 Zilhicce 1326'da (2 Ocak 1909) aldığında göre meşihattan el çektilirilmesi 1909 yılının Ocak ayında vuku bulduğu anlaşılıyor. *BOA*, TS. MA. e. Nr. 1302/81

¹⁷⁰⁴ Vassaf, *Sefine*, 5/271-4; Abdullah Uçman, “Ahmed Celaledin Dede” *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 3/53.

Dede'nin ifadesi hala alınamamış, sonunda (25 Şubat 1919/24 Cemaziyelevvel 1337) Meclis'e ifade veren Necip Dede, bahsi geçen kişinin asla kendisi olmadığını belirtmiş, bir cezanın tahakkuk edip etmeyeceği Evkaf'a havale edilmiştir¹⁷⁰⁵.

Ferruh Çelebi Dede 1920 (1338) yılında Karaman Mevlevîhanesi meşihatını icra etmişse de iki sene sonra meşihati terk etmişti¹⁷⁰⁶. Ferruh Efendi'nin son görev yeri 1924 (1340) yılında tayin edildiği Kastamonu Mevlevîhanesi postnişinliği idi¹⁷⁰⁷.

13- Ahmet Remzi Dede Efendi (Akyürek, 1872 - 6 Kasım 1944). Mevlevîhane'nin son şeyhidir¹⁷⁰⁸. Kayseri Mevlevîhanesi Şeyhi Süleyman Ataullah Efendi'nin oğludur. 1872'de Kayseri'de doğdu. Tahsilini ikmal ettikten sonra İstanbul'a gelerek Divan-ı Muhasebat'ta çalışmaya başladı (1892). Bu sırada Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Celaleddin Dede'ye (v. 1908) intisap etti¹⁷⁰⁹. 1909 (1326) yılında Kütahya Mevlevîhanesi, 1914 (1332) yılında ise Halep Mevlevîhanesi'ne şeyh olarak tayin edildi. I. Dünya savaşı başlayınca İstanbul'dan Filistin'e giden Mevlevî Taburu'nun başında önce Şam 'a, daha sonra da Medine'ye gitti¹⁷¹⁰. Şam'da iken Emevî Camii'nde *Mesnevî*'nin Arapça şerhini okuttu. İstanbul'a döndüğü sırada Ferruh Çelebi'den boşalan Üsküdar Mevlevîhanesi meşihatına tayin edildi¹⁷¹¹.

Meclis-i Meşayih azası iken posta oturan Remzi Dede vazifeye başladığında Mevlevîhane'nin hücreleri oturulamayacak derecede harap, türbe ile semahanesi toz toprak içinde bakımsız idi. İlk iş olarak şeyh dairesinin üstüne bir kat daha ilave, hücrelerin

¹⁷⁰⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/21^b, 24^a, 28^b.

¹⁷⁰⁶ Vassaf, *Sefine*, 5/270-1.

¹⁷⁰⁷ Haskan, *Üsküdar*, I, 259.

¹⁷⁰⁸ *1341 Defteri*, no: 34-35 arası.

¹⁷⁰⁹ Remzi Dede Yenikapı Mevlevîhanesi'nde birlikte çileye soyunduğu Tahirü'l-Mevlevî ile yazışmışlardır. Tarafların biyografilerine dair ihtiva ettiği bilgilerin yanında dönem Mevlevîliğinin içinde bulunduğu sıkıntıları ihtiva eden bu mektuplar Tahirü'l-Mevlevî tarafından *Çilehane Mektupları* adıyla (haz. Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen, Ankara: 1995) yayınlanmıştır. Sezai Küçük, "Örnek Bir Mevlevî: Üsküdar Mevlevîhanesi Son Postnişini Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/645.

¹⁷¹⁰ Remzi Dede bu gönüllü önderliğinden ötürü "Harp Madalyası beratı ve nişanı" ile taltif edilecektir. Küçük, "Ahmed Remzi Dede", 648.

¹⁷¹¹ Tahirü'l-Mevlevî tayine dair tarih söylemiştir:

Üsküdar'ın Mevlevî Dergâhı aldı feyz-i nev / Çünkü oldu hadim-i irşadı bir zî-iktidâr / Çıkdı bir gül-bang ile tarihi na-yı sineden / Remzi-i sahib-kemalat oldu şeyh-i Üsküdar. (رمزی صاحب کمالات اولدی) = 1338/(1919-20). Vassaf, *Sefine*, 5/278.

mükemmelen tamiri ve bahçenin tanzimini yaptırarak Mevlevîhane'yi ihya etti. Bir süredir yapılamayan ayin-i şerifleri on beş günde bir olarak yeniden başlattı¹⁷¹².

Remzi Dede, Kayserililerin teveccühü ile gıyaben seçildiği Kayseri Milletvekilliği'nden bir süre sonra 7 Ocak 1920'de (15 Rebiulahir 1338) istifa etmiştir¹⁷¹³.

Meclis-i Meşayih azalığı ile Medresetü'l-İrşad'da tasavvuf müderrisliği yapan Remzi Dede'nin postnişinliği ile Mevlevîhane yeni bir çekim alanına sahne olmuştur. Remzi Dede eser sahibi, alim, şair, zarif, bir zat idi. Eserlerinden *Manzum Kavaid-i Farişî* (İstanbul 1316), *Tuhfetü's-Saimin* (İstanbul 1316), *Ayine-i Seyyid Sırdan* (Sivas 1316), *Bergüzar* (Kastamonu 1329), *Tarihce-i Aktab* (Şam 1331), *Gülzar-ı Aşk* (İstanbul 1337), *Münacaat-ı Mevlana* (İstanbul 1336) basılmış, *Kayseri'den Yetişen Şuarâ* (bu kitap kayıptır), Sadrüddîn-i Konevî'nin *Tebşiratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehâ Tercümesi* (*Tekmiletü't-Tarîka Ma'rifetü'l-Hakîka* adıyla) ve *Divan* 'ı ise basılmamıştır¹⁷¹⁴.

Remzi Dede, 1925'ten sonra Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi Müdürlüğü'ne tayin edildi. Bu görevde 10 yıl kadar kalarak 1937'de istifa etti ve Ankara'ya kızının yanında taşındı. Burada da devrin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in ricası üzerine bir süre Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavir olarak çalışmıştır. Ankara'daki ikameti sırasında ilerlemiş yaşına ilaveten geçirdiği zatürre nöbetleri bedenini hayli yorgun düşürmüş, nihayet vefatına yakın gittiği doğum yeri Kayseri'de, 20 Kasım 1944'te ruhunu teslim etmiştir. Soyadı kanununda Akyürek ismini alan Remzi Dede, Kayseri'de Mevlana'nın hocası Seyyid Burhaneddin-i Tirmizî Türbesi avlusuna babasının ve dedesinin kabirlerinin yanına defnedildi¹⁷¹⁵.

---

¹⁷¹² Vassaf, *Sefine*, 5/278-9. Bu ihya 30 Haziran 1920'den sonra başlamış (*BOA*, İ. DUİT Nr. 119/54; *BEO*, Nr. 4640/347929), 7 Aralık 1920'den (25 Rebiulevvel 1339) evvel tamamlanmıştır (*MMA*, Defter/Sayfa no: 1745/122).

¹⁷¹³ Remzi Dede'den boşalan vekillğe yapılan seçimle Hallaczade Ahmed Hilmi Bey getirilmiştir. 17 Mart 1920; *BOA*, DH. İ. UM. EK. Nr. 120/42; DH. İ. UM. EK. Nr. 119/31.

¹⁷¹⁴ Remzi Dede'nin biri Çelebi Efendi'ye 4 Ekim 1919 ve 12 Mart 1920 tarihli iki şiir için bkz. *BOA*, HŞD. AFT. Nr. 12/148.

Remzi Dede'nin yazma nüshalardaki şiirleri Hasibe Mazıoğlu tarafından bir araya getirilerek *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1987) adıyla yayınlanmıştır.

¹⁷¹⁵ Vassaf, *Sefine*, 5/282. Hayatı ve eserleri için ayrıca bkz. a. mlf., *Remziname: Üsküdar Mevlevîhanesi Son Postnişinini Ahmed Remzi Dede'nin Biyografisi*, haz. Yakup Şafak (Konya: Tekin Kitabevi, 2006); Hasibe Mazıoğlu, "Akyürek, Ahmed Remzi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/304-5; Sezai Küçük, "Örnek Bir Mevlevî: Üsküdar Mevlevîhanesi: Son Postnişinini Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/643-656; Ahmet Cahid Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*, (Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002).

4 Ekim 1919 ve 12 Mart 1920 tarihli iki şiir için bkz. *BOA*, HŞD. AFT. Nr. 12/148.

Diğer Mevlevî tekkeleri gibi Üsküdar Mevlevîhanesi de bir musiki cemiyeti gibi idi. Efendimiz'in (s) miraç ile şereflendikleri anın sene-i devriyesine miracıyelerin okunan özel yerlerdendi¹⁷¹⁶.

Tekkenin meşhur musikişinasları arasında III. Selim'in takdirini kazanan Hafız Ali Şeyda Dede Efendi (v. 1800; türbede medfun), Hamamîzade İsmail Dede'nin talebelerinden kudümzenbaşlarından Üsküdarlı Vahib Efendi (v. 1314/1896; Karacaahmet'te medfun), Hacı Rıza Dede ve aynı zamanda mevlidhan Hafız Mehmed Şükrü Efendi (v. 1982); neyzenbaşlarından Aziz Dede (v. 1323/1906; hazirede medfun) ve Üsküdarlı Salim Bey (v. 1302/1885; Fethi Efendi Tekkesi'nde medfun) ve neyzen Osman Dede; giriftzen Üsküdarlı Rıza ve Mahmutpaşalı Hakkı beyler, sayılabilir¹⁷¹⁷.

Tekke Listelerine Göre Üsküdar Mevlevîhanesi

Tesisinden 1925'e kadar **Mevlevî** meşihatının kesintisiz devam ettiği (*Muharremiye Defterleri*, no: 247, *Topkapı*, no: 1/5 ve 2/164, *Hâlâ Asitane-i Aliyye*, no: 155, *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 5, *Surname*, no: 202, *Asitane-i Aliyye*, no: 50, *Hankâhname*, no: 41, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 221, *Silsilename*, no: 42, *Nüfus-ı Millî*, no: 254, *Mecmua-i Cevâmi*, no: 2/126, *Mecmua-i Tekâyâ*, no: 66, *Taâmiye Defteri*, no: 50, *Tomar*, no: v. 19^b, *Mecmua*, no: 21, *İhsaiyât*, no: 5, *Merakiz*, no: 285, *Rehber-i Tekâyâ*, no: 171, *Sefîne*, no: 5, *1341 Defteri*, no: 34-35 arası) **Mevlevîhane**'nin ayin günü değişmeden **cumartesi** olarak kayda geçmiştir (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevâmi*, *Mecmua-i Tekâyâ*, *Tomar*, *Sefîne*; *Rehber-i Tekâyâ*daki 'cuma' kaydı sehven olmalıdır).

Mimari Yapısı

Bugünkü yapısıyla Mevlevîhane bulunduğu alanın güneydoğu köşesinde iki katlı semahane/türbe, karşısında Selamlık/ mutfak, güneyinde hazire, batısında su deposu, arsanın kuzeybatı köşesinde ise dedegân hücreleri yer almaktadır. Türbedar dairesi bugüne ulaşmamıştır¹⁷¹⁸.

İki katlı semahanenin alt katı Dedegân Türbesi, üst katı ise semahanedir. Burası aynı zamanda mescittir. Sol taraftaki duvara bindirilmiş ahşap bir niş, minare görevi görmektedir.

¹⁷¹⁶ Mesela 5. şeyh Mehmed Emin Dede Efendi'nin (v. 1227/1812) "elFakir eşŞeyh Mehmed Emin bi-Mevlevîhane-i Üsküdar hâlâ" diye imzaladığı miraciye merasimi davetiyesi için bkz. *BOA*, TS. MA. e. Nr. 314/80. Yine yakın yıllarda merhum Hatice Sultan Vakfı'ndan Üsküdar Mevlevîhanesi'nde okunacak miraciye için sarf edilen 500 kuruş ve kalemleri gösteren 14 Mart 1823 (1 Recep 1238) tarihli belge için bakınız. *BOA*, AE. SMHD. II. Nr. 123/10102.

¹⁷¹⁷ Ergun, *Türk Musikisi*, 1/167-8, 2/494, 497, 502, 505-6, 664-5; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sada* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1958), 93-9.

¹⁷¹⁸ Baha Tanman, "Üsküdar Mevlevîhanesi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/373.

Caddeye bakan tarafında saçağa yakın yerde bir Mevlevî sikkesi kabartması taşıyan yapı üç tarafında bulunan pencerelerden ışık alır. Türünün tek örneği olan yamuk planlı semahane-türbe binası yığılma moloz taşı ve tuğladan imal edilmiş, kiremit kaplı ahşap çatılıdır.

Semahane altındaki türbeye (*Dedegân Odası*) batı tarafındaki kapısından girilir. İçeride toplam 1'i üstü kalanı sanduka şeklinde toplam 12 defin vardır. Mezar taşı Abdulkadir Kadri Dede Efendi'ye (v. 1267/1851) aittir. Kadri Dede Beşiktaş Mevlevîhanesi Şeyhi olup, Ahmed Arif Himmetî Dede'nin de şeyhidir. 1851 (1267) yılında vefat etmiş, Beşiktaş Mevlevîhanesi saraya tahvil edilince kabri 1868 (1254) yılında buraya nakledilmiştir¹⁷¹⁹. Sandukalardan biri hariç önlerinde ayırıcı kitabeleri yoktur. Ahmed Vesim Paşa'nın (1824 - 13 Ekim 1910) sandukasını üzerine oturtulduğu mermer kaidedeki kitabesinden öğreniyoruz¹⁷²⁰. Kalan 10 sandukadan en büyüğü de banî Numan Dede'ye ait olup, kabri niyaz penceresine denk gelmektedir. Sandukaların kitabeleri bugüne ulaşmadı¹⁷²¹. Bu, farklı kaynaklarda farklı listelere denk gelmemize sebep olmaktadır.

Hüseyin Vassaf ve Haskan'a göre ilk dokuz şeyhe ilaveten Kayseri Mevlevîhanesi postnişini Süleyman Ataullah Dede Efendi'nin oğlu son şeyh Ahmed Remzi Dede'nin kardeşi Mehmed Şemseddin Dede Efendi¹⁷²² ile Bursa Mevlevîhanesi Şeyhi Şemseddin Dede Efendi'nin oğlu İbrahim Fasih Dede'yi (1335/1917) kaydeder¹⁷²³. Haskan'ın ilave olarak kaydettiği iki isim ise Ali Abdurrahman Şeyda Dede Efendi' (v. 1214/1800)¹⁷²⁴ ile sandukası bugüne ulaşmayan ile Şeyh Masum Ali Nailî Çelebi'nin oğlu Sadreddin Çelebi'dir¹⁷²⁵.

---

¹⁷¹⁹ *Sefine*, 5/269; Mezar taşı kitabesini Haskan nakletmiştir. *Üsküdar*, 1/258, 2/648.

¹⁷²⁰ Vesim Paşa Üsküdar Yeni Çeşme'de doğdu. Sultan Abdülaziz'in Mısır seyahati sırasında padişahın yaverliğini yaptı (1863). 1864 yılında Müşir, 1865 yılında da Kaptan-ı Derya, 1878 yılında da Bahriye Nazırı oldu. *Sefine*, 5/269; Haskan, *Üsküdar*, 2/649; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 73-4

¹⁷²¹ Bu levhalar en çok Vassaf'ın eseri ile Haskan'da yer almaktadır. Bunlara da ilgili yerlerinde işaret edilmiştir. Bu eserlerden yararlanılarak tarih levhalarının yerlerine konması güzel bir hizmet olur.

¹⁷²² Vassaf müstakil sandukası olmayıp Zeki Dede'nin kabrinde medfun olduğunu söyler. *Sefine*, 5/269.

¹⁷²³ *Sefine*, 5/269; Haskan, *Üsküdar*, 2/649.

¹⁷²⁴ Şeyda Efendi İstanbulludur. Babası Halvetîliğe gönül vermiş bir zattır. Küçük yaşta hâfız oldu. Aynı zamanda küçük yaşta gözlerini kaybettiğinden "Şeyda Hafız" olarak tanınmıştır. Kabiliyeti ve gayreti neticesinde dikkat çekmiş, neyzen ve bestekâr olarak ün yapmıştır. Mevlevîlik yolunda Galata Mevlevîhane şeyhi Selim Dede Efendi'den (v. 1777) sikke giymiştir. Sultan III. Selim tarafından Hacc'a gönderilmiş, dönüşünde Üsküdar Mevlevîhane'sinde kudümzenbaşılık yapmıştır. Haskan vaktiyle sandukası önündeki talih levhasını nakletmektedir:

Üsküdar ve Galata ve Yenikapı ve Beşiktaş Mevlevîhaneleri ser-kudümi eş-Şeyh es-Seyyid Şeyda Hafız Dede Efendi. Rihleti 27 Muharrem 1215 (20 Haziran 1800). Haskan, *Üsküdar*, 2/647. Ayrıca bkz. Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 73.

¹⁷²⁵ Haskan, *Üsküdar*, 2/649.

Semahaneye çıkan merdivenlerin sağında bakımsız hazirede 12 taş yer alır¹⁷²⁶. Hazire iki saftan oluşur. Öndeki beş mezarın taşları kaybolmuş, yerlerine yakın zamanda mermer şahideler imal edilmiştir.

İkinci sıra merdivenden itibaren sağa doğru yer alan şahideler şunlardır:

1- Katibi fesli Enderun çıkışı Kethüda Sarım Bey (v. 21 Recep 1274 /6 Mart 1858).
2- Mevlevîhane şeyhi Ahmed Arif Efendi'nin kızı, Hafız İsmail Efendi'nin eşi Şerife Saliha Hürmüz Hanım (v. 15 Safer 1284)

3-Mustafa Fazıl Paşa'nın harem kethüdası Mevlevî dervişi Raibe Hanım (v. 13 Şaban 1287 / 8 Kasım 1870).

4- Üsküdar Mevlevîhanesi'nin meydancısı Mustafa Dede (3 Zilkade 1285 / 15 Şubat 1869).

5- Mevlevî sikkeli Aziz Dede Efendi (v. 29 Zilkade 1323 /19 Ocak 1906). , 1835 yılında Üsküdar Doğancılar'da dünyaya geldi. Ailesi ve ilk tahsili hakkında bilgi yoktur. Henüz küçük yaşta iken Kahire Mevlevîhanesi'ne gitti. Burada ney ve musikî dersleri aldı. Babasının Maliye Nezareti'ndeki vazifesi nedeniyle Gelibolu'ya gitti. Gelibolu Mevlevîhanesi'nde çile çıkararak dede oldu. Postnişini Mehmed Atullah Dede Efendi'nin (v. 1910) daveti üzerine Galata Mevlevîhanesi'ne neyzenbaşı olarak geldi. Bu vazifeyi Üsküdar ve Bahariye mevlevîhanelerinde de icra etti. Bu üç vazifesini vefatına değin devam ettirdi. Hayatının son zamanını Üsküdar Ahmediye'de açtığı attar (aktar) dükkanında geçirdi. Meşhur Neyzen Üsküdarlı Salim Bey'in de istifade eden Aziz Bey, devrinin mühim neyzenleri arasında yer almış, birçok talebe yetiştirmiş, besteleriyle son asrın büyük Türk neyzen ve bestekârları arasına girmeyi başarmıştır¹⁷²⁷.

Kare planlı, bodrum, zemin ve birinci kattan müteşekkil selamlık-mutfak binası alanın kuzey batı bölümüne konuşlandırılmıştır. Zemin kattaki sofanın çevresine şeyh odası, küçük çaplı mutfak ve bağlantılı somathanesi yer alır. Üst katta altı oda sofanın etrafına konumlandırılmıştır.

Tek katlı dikdörtgen planlı, bir koridor eşliğinde dört hücrenin yan yana dizildiği derviş odaları alanın kuzey batı bölümündedir.

İlkin Numan Dede tarafından 18. yüzyılın sonlarında inşa edilen Mevlevîhane', 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde peyderpey tamir ve genişletmelere sahne olmuştur.

¹⁷²⁶ Haskan sehven 11 demiştir. Haskan, *Üsküdar*, 1/256.

¹⁷²⁷ Nuri Özcan, "Aziz Dede", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/334-5; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 74.

Kaynaklarda yer alan ilk tarih 1834'tür (1250). II. Mahmud (1808-1839) tarafından Müşir Ahmed Fevzi Paşa'nın bina emini olarak tayin edilerek yaptırılan bu ihyaya dair kitabe Numan Dede'nin büyük sandukası üzerine konmuştur.

Arşiv belgelerinden takip edebildiğimize göre, 1845 (116 bin kuruş), 1853 (250 bin kuruş), 1869 (93 bin kuruş) tarihlerinde tamir ve tevsi' edilmiş (*genişletilmiş*), Şehremaneti İdaresi'nce hazırlanan plana göre tekke bu genişletme sırasında son şeklini almıştır (BOA, İ. DH. 596/41545).

Tekkedeki harabiyetin şeyhleri tarafından sık sık gündeme getirilerek tamirine çalışıldığı, yine şeyhlerinin ikamete müsait olmamaları sebebiyle civardaki hanelerde ikamet etmek zorunda kaldığı tekkenin 1925'ten önceki son büyük ihyası Remzi Dede'nin şahsi gayretleri ile yapılabilmıştır.

Aynı dönemde Evkaf Nezareti inşaat ve tamirat müdürü Mimar Kemaleddin Bey (v. 1927) tarafından tekke için bir taslak yapılmışsa da o sırada patlak veren I. Cihan harbi şartlarında uygulanması mümkün olmamıştır.

Küllüye, 1925'ten sonra iyice bakımsız kalmış, semahanenin döşemeleri kabirler üzerine yıkılmış, sandukalar dağılmış idi. Harem dairesinin bir dönem Vakıflar İdaresi'ne bağlı Vakıf Memba Suları Dağıtım Merkezi olarak kullanılan külliye'nin son tamiri 1975 senesinde Şahap Geyik Bey tarafından yaptırılmıştır¹⁷²⁸.

Özetle, tekkenin, Mevlevî dervişi yetiştirmekle yükümlü olmayarak 'zaviye' statüsünde kalması İstanbul'un diğer mevlevîhanelerine oranla geri planda kalmasına sebep olmuş, mimari planda bu niteliğinden etkilenmiştir. Mevlevîhanelerde aynı zamanda bir eğitim mahalli olan mutfağın (*matbah-ı şerif*) Üsküdar Mevlevîhanesi'nde Mevlevî asitanelerindeki benzerlerine oranla küçük ve basit oluşu da bununla ilgilidir. Vakfının güçsüzlüğü ise dönem dönem harap kalmasına sebep olmuştur.

Günümüzde ise türbe-semahanesi yeniden restore edilmiştir. Tekke meşrutası ise dedegân odaları bugün Klasik Türk Sanatları Vakfı'na kullanılmaktadır.

---

¹⁷²⁸ Haskan, *Üsküdar*, 1/257.

Yapının mimari özellik ve işlevleri üzerine şu çalışmalara bakılabilir. Murat Arapoğlu, *Üsküdar Mevlevihanesi'nin Tarihsel Gelişimi Ve Yeniden Değerlendirilmesi* (İstanbul: Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); a.mlf. "Üsküdar Mevlevihanesi'nin Tarihi-Mimari Gelişimi ve Güncel İşlevinin Üsküdar İlçesi'nin Sosyal Yaşamına Katkısının Değerlendirilmesi", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/189-203; Gökben Pala Azsöz, *İstanbul Mevlevihanelerinde Mimari Düzen Ve Beşiktaş Mevlevihanesi* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 207, 228.

2.2.7. Kadirîlik ve Üsküdar Kadirî Tekkeleri

Kadirîlik İran'ın Geylan bölgesi doğumlu Abdülkadir Geylanî (v. 562/1167) tarafından kurulmuştur. Medrese eğitilmiş, Hanbelî mezhebi mensubu alim-sufinin tesis ettiği Kadirîlik, kurucusunun karizmatik liderliğinde daha sağlığında iken yetiştirdiği evlatları ve halifeleri vasıtasıyla İslam dünyasının en yaygın ve etkili tarikatları arasında yer almıştır¹⁷²⁹.

Kadirîlik Anadolu'da müessisleri açısından 15. yüzyılda Eşrefoğlu Abdullah İznikî (v. 874/1470?) ile Eşrefiyye, 17. yüzyılda İsmail Rumi (v. 1041/1631) ile Rumiyye, 19. yüzyılın başlarında Mustafa Resmî Efendi (v. 1793) ile Resmiyye, Mehmed Müştak Efendi (v. 1831) ile Müştakiyye, Osman Şems Efendi'nin (v. 1893) ve Enveriyye kolları ile temsil edilecektir.

Eşrefiyye'nin müessisi Eşrefoğlu Abdullah (v. 874/1470?) İznik doğumludur. Bursa'da ilim tahsiline devam ederken gördüğü rüya üzerine medreseyi terk edip ilkin Abdal Mehmed'e intisap eder. Ardından Emir Buharî'ye mürit olmak istemişse de yaşlılığından ötürü kabul etmez ve onu Ankara'da Hacı Bayramı Velî'ye gönderir. Burada 11 yıl hizmet eder ve Bayramî hilafetine nail olur. İznik'e dönüp inzivayı tercih eder. Şeyhinin delaletiyle Hama'da Geylanî'nin torunlarından Şeyh Hüseyin Hamevî'ye intisap eder. Şeyh Hüseyin Efendi'nin nezaretinde erbain çıkarıp, çilesini ikmalden sonra Kadirî hilafeti ile İznik'e geri döner. İznik'te tesis ettiği dergahında irşada başlar. Bu kol İznik Asitanesi merkezli olarak Bursa ve çevresinde yayılır.

Eşrefîlik, tarikatın diğer kolu Rumîlikten daha evvel tesis edilmiş olmasına rağmen İstanbul'a çok daha sonra girecek, ilk defa, tesisinden yaklaşık üç asır sonra Abdal Yakup Tekkesi'nde temsil edilecektir.

Tarikatın Anadolu'da etkin diğer kolu olan Rumîlik, Çankırı doğumlu İsmail Rumi (v. 1041/1631) tarafından kurulmuştur. İsmail Efendi Konya'da Halvetî şeyhi Ahmet Efendi'ye intisap ederek seyri sülukunu çıkarır. Rüyasında Hz. Pîr Geylanî'nin daveti üzerine Bağdat'a gider. Geylanî'nin neslinden asitanenin şeyhi Feyzullah Efendi'ye intisap eder. Bir rüya ile Bağdat'a gelen İsmail Rumî bir başka rüyada Hz. Pîr'in Anadolu'ya git, emri ile şeyhi Feyzullah Efendi'den izin aşarak, 300 dervişi ile yıla çıkar. İlk durak Mısır'dır. Ardından Kastamonu, Bursa, İzmit, Manisa, İzmir, Edirne, Selanik, Köstence ve Filibe gibi

¹⁷²⁹ Kadirîlik hakkında bkz. Ekrem Işın, "Kadirîlik", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 4/372-377; Nihat Azamat, "Kadiriyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/131-136; Adalet Çakır, "Kadiriyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 159-220.

Anadolu ve Rumeli şehirlerini ziyaret eder. Gezdiği yerlerde 50'ye yakın tekke tesis edip, yerine halifelerini tayin ederek İstanbul'a yerleşir (1611). Nihayet Tophane'de Kadirî Asitanesi'ni tesis ederek irşada başlar. Kadirîhane sadece Rumîliğin değil, teberrüken dahi olsa tarikatın diğer kollarına ait icazet verme ve meşihat atamalarında tasdik makamı olmasından ötürü devlet sınırları dahilindeki bütün Kadirîlerin idari temsilcisi olur.

Kadirî Asitanesi postnişinlerinin tekkeleri dışındaki en mühim vazifeleri Sultanahmed Camii'nde ve Ortaköy Mecidiye Camii'nde cuma namazlarından sonra Kadirî zikri icra ettirmektir.

Kadirîliği İstanbul'un tasavvufi muhitlerine ilk defa dahil eden kol Rumiyye'dir. Başlangıcı Celvetiyye ile aynı dönemdedir. Tarikat köken itibariyle Arap olmakla beraber İsmail Rumî'nin kişiliğinde Türk kültürüne adapte olmuş, erken dönemde çok sayıda tekkede faaliyet gösterme imkânına kavuşmuştur. İstanbul'da Rumîyye bağlı olarak tesis edilmekle beraber zamanla Kadiriyye'ye intikal eden tekkeler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Halvetî tekkelerinin ilk sırayı almasında Halvetî şeyh aile kurulan sıhriyyet bağı ilk ve en temel saiktir. Bunun neticesinde 19. asrın sonlarında sahip oldukları 60'a yakın tekke ile Halvetî ve Nakşîlerden sonra İstanbul'daki en yaygın tekke organizasyonuna sahip tarikat haline gelmiştir.

Kadiriyye'nin İstanbul'da herhangi bir tekkede temsil edilmeyen Osman Şems Efendi'nin (v. 1893) tesis ettiği Enveriyye kolu Üsküdar merkezli bir Kadirî-Melamî bir neş'e olarak tarikatın son dönem tarihinde hususi bir yere sahip olmuştur.

Kadirilik müessisi Hanbelî mezhebine mensup Geylanî'nin şahsında kitap ve sünnete bağlılığı umde edinmesi, fütüvvet erkanına tabi olması ile temayüz etmiştir.

Üsküdar Zincirlikuyu'daki Halim Gülüm Tekkesi'nin ilk dönemi karanlıktır. Halim Gülüm Efendi'nin ni'me'l-ceyşten olduğuna dair rivayetler ilk dönemin türbe-zaviye şeklinde olma ihtimalini gündeme getirir. Tekkenin tespit edebildiğimiz ilk şeyhi 17. yüzyılın son çeyreğinde posta oturan Mahmud Halife'dir (v. 1099/1688). 9. Şeyh Mehmed Emin Efendi'ye (v. 1244/1829) kadar da hangi tarikata ait olduğu da belirsizdir. İkincil kaynaklarda Uşşakî ve Celvetî olma ihtimalleri dile getirilmiştir. Kadirîliğin Eşrefî koluna mensup olan Emin Efendi aynı zamanda tekkede 1925'e kadar kesintisiz devam edecek olan şeyh ailesinin de kurucusudur. Tekke oğlu **Mustafa Hulusî Efendi'nin** (v. 1285/1868) halifesi Kavalalı Ahmed Hayri Efendi (v. 1307/1889-90) ile Kavala'da, onun üvey oğlu ve halifesi Ahmed Hilmi Bey ile Makedonya'da irşat vazifesinde bulunmuşlardır. Kavala ile irtibat sonraki şeyhlerden Emin Efendi'nin halifesi Kavalalı Sadık Efendi ile devam

edecektir¹⁷³⁰. Mehmed Emin Derunî (veya Enderunî) Efendi (v. 1334/1916) ile bir ara 1908'deki II. Meşrutiyet'in ilan akabinde Ağaçkakan Bedevî Tekkesi Şeyhi Mustafa Nailî Efendi'nin (v. 1908) önderliğinde tesis edilen *Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye*'nin 1911'deki başkanlık seçimine katılarak, 62 oy ile ikinciliği Samatyada'ki Mirahur Tekkesi Şeyhi Vahyullah Efendi ile paylaşmıştır¹⁷³¹. Emin Efendi'nin bu vadideki girişimi faaliyetleri Cemiyet'in kısa ömrüyle sınırlı kalmış anlaşılır. Tekkenin son şeyhi **Mustafa Hulusî Efendi** (v. 1929) Kadirî hilafetini 1917 (1335) yılında Kadirîhane Asitanesi Şeyhi Abdüşşekur Efendi'den almıştır¹⁷³².

Aile üyelerinin bir kısmı bazı kaynaklarda 'Nakibzade' adıyla anılmaktadır. Bu lakabın kaynağını kesin olarak bilmiyoruz. Tekkedeki Kadirî meşihatının kendisi ile başladığı 9. şeyh Mehmed Emin Efendi (v. 1244/1829) ile başlıyor olmalı. Nitekim son şeyh Mustafa Hulusî Efendi (v. 1939) kendisini "Nakibü's-Seyyid Şeyh Mehmed Emin Efendi sülalesinden tekke şeyhi Nakibzade Hafız Mehmed Emin Efendi'nin oğlu" olarak tanıtır. Revnakoğlu'nun 10. şeyh Hacı Mustafa Hulusî Efendi'yi (v. 1285/ 1868) Nakibzade olarak tanıtmaması bundan olmalıdır. 12. Şeyh Mehmed Emin Derunî Efendi'nin hilafetini Hama nakibüleşrafı Seyyid Murteza Efendi'den alması bu lakabın daha derin ilişkiler ağına işaret ettiği kesin.

Aile üyelerinin musiki alanında da şöhret sahibi olduğunu görüyoruz. Revnakoğlu'nun 12. şeyh Emin Efendi'nin Yeni Camii'ndeki vazifelerinden bahsederken bu vazifelerin kendilerine babasından geçtiğini söylemesi bundandır. Emin Efendi Ahmed Muhtar Efendi ile Hacı Faik Bey'den esaslı surette musiki meşk etmiş, zamanının fevkalade durak okuyanlardan biridir. Son şeyh Hulusî Efendi de babasının izinde gitmiş Yeni Camii'nde ve Karadavud Paşa Camii'nde müezzinlik yapmıştır.

Üsküdar **Nuhkuyusu'nda Kartal Ahmed Baba'nın** 18. yüzyılın ikinci yarısında, mülk arsası üzerine basit bir yapı topluluğundan müteşekkil olarak tesis ettiği tekkesi yaklaşık bir asır sonra La'iter Hanım tarafından (v. 4 Şevval 1295/21 Ekim 1878) geniş çaplı ihya ile genişletilecektir. Vâkıfı Kartal Baba tarafından halifeye meşrut olarak tesis edilen tekke, baba oğlu 4 şeyh posta oturmuş, sondan bir evvelki şeyh İbrahim Efendi ile Kadirîliğin

---

¹⁷³⁰ CSRA, no: 290.

¹⁷³¹ *Muhibban*, sene: 2; numara: 1, 1 Muharrem 1329/20 Kanunuevvel 1326/2 Ocak 1911. *Muhibban* dergisinin gayretleri ile kurulmak istenen *Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye*'nin nizamnamesi hazırlanmış, başkanı belirlenmiş ise de Cemiyetin teşekkülü *Tasavvuf* dergisinin önderliğinde tesis edilen *Cemiyet-i Sufiyye*'nin teşekkülü ile yarım kalmıştır.

¹⁷³² Albayrak, *Son Devir*, 5/114.

yanında Celvetî neşeye de sahne olmuştur. İbrahim Efendi'nin şeyh Hasan Efendi'den getirdiği bu neşe aynı zamanda tekkeye Kavalalı ailesinin rağbetini arttırmıştır.

Kazasker Ahmed Efendi'nin 16. yüzyılın ilk yarısında inşa ettiği mescidinde devlet ricalinden Avnîzade Mehmed Hamid Seyfullah Efendi'nin (v. 1828'den sonra) 1787 (1201) tarihli vakfiyesi ile tesis edilen **Avnîzade Tekkesi** müessisi ve vâkıfının Kadirîliğin Resmîye koluna bağlı olarak kurulmuştur. Evvela evladiyet üzere tesis edilmişse de neslinin kesilmesi ile meşihat Kadirî halifelerince ifa edilecektir. Henüz kuruluş aşamasında güçlü bir vakfa sahip olamayan tekkede dönem dönem arsa haline gelecek, bir tür isim hakkından istifade etmek isteyen şeyhlerce uyandırılmaya çalışılacaktır.

Tekkeyi ikinci kez uyandıran **Arap Şeyh Hacı Beşir Efendi** (v. 1322/1904) çok yönlü ve renkli kişiliğinin yanında iddalı ve fakat mali açıdan desteksiz kalması neticesinde tekkede bir türlü istikrarı temin edememiş, tekke dışında izinsiz ayin icraları ile Meclis-i Meşayih ile emniyet güçlerini uzun süre meşgul etmiştir. Tekke halifesi aynı zamanda son şeyhi **Eşref Efendi** (v. 1925'ten sonra) idaresinde istediği uyanışı gerçekleştirilmeden tarihe karışmıştır.

Halim Gülüm Tekkesi'nin Kadirî-Eşrefî neş'esi 10. şeyh Hafız Mustafa Efendi (v. 1285/1868) meşihatı döneminde halifesi Kavalalı Ahmed Hayri Efendi'nin (v. 1307/1889-90) memleketinde irşad ile vazifelendirilmesi ile balkanlarda temsil edilmiş, onun halifesi Ahmed Hilmi Bey ile Makedonya'ya uzanmıştır. 12. şeyh Emin Efendi (v. 1334/1916) halifesi Kavalalı Mehmed Sadık Efendi (v. 1936) bu kanalı açık tutacak, diğer halifesi Paşalimanı Yarımca Baba Tekkesi Şeyhi Mehmed Kazım Efendi ile Üsküdar içinde kısmen de olsa genişletecektir.

Aile üyelerinin bir kısmı bazı kaynaklarda 'Nakibzade' adıyla anılmaktadır. Bu lakabın kaynağını kesin olarak bilmiyoruz. Tekkedeki Kadirî meşihatının kendisi ile başladığı 9. şeyh Mehmed Emin Efendi (v. 1244/1829) ile başlıyor olmalı. Nitekim son şeyh Mustafa Hulusî Efendi (v. 1939) kendisini "Nakibü's-Seyyid Şeyh Mehmed Emin Efendi sülalesinden tekke şeyhi Nakibzade Hafız Mehmed Emin Efendi'nin oğlu" olarak tanıtır. Revnakoğlu'nun 10. şeyh Hacı Mustafa Hulusî Efendi'yi (v. 1285/ 1868) Nakibzade olarak tanıtmaması bundan olmalıdır. 12. Şeyh Mehmed Emin Derunî Efendi'nin hilafetini Hama nakibüleşrafi Seyyid Murteza Efendi'den alması bu lakabın daha derin ilişkiler ağına işaret ettiği kesin.

Aile üyelerinin musiki alanında da şöhret sahibi olduğunu görüyoruz. Revnakoğlu'nun 12. şeyh Emin Efendi'nin Yeni Camii'ndeki vazifelerinden bahsederken

bu vazifelerin kendilerine babasından geçtiğini söylemesi bundandır. Emin Efendi Ahmed Muhtar Efendi ile Hacı Faik Bey'den esaslı surette musiki meşk etmiş, zamanının fevkalade durak okuyanlardan biridir. Son şeyh Hulusî Efendi de babasının izinde gitmiş Yeni Camii'nde ve Karadavud Paşa Camii'nde müezzinlik yapmıştır.

2.2.7.1. Halim Gülüm Dede Tekkesi (Zincirlikuyu Tekkesi)

Mimar Sinan Mahallesi'nde, Yeni Valide Külliyesi dahilindeki külliye'nin banisi Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın (v. 1715) türbesinin karşısında, şimdiki Yapı Kredi Bankası'nın yanında, vaktiyle 445 ada, 1 parselde yer alan¹⁷³³ Kadirî tekkesidir. Tekkenin ne zaman inşa edildiği ve kurucusu olarak ismi zikredilen Halim Dede hakkında elimizde yeterli bilgi yoktur. Hiçbir iz kalmamacasına tarihe karışan tekkenin yerini Salim Bostancıoğlu şöyle tarif eder¹⁷³⁴:

“Dergah, Tembela Hacı Mehmed Mahallesi'nde, eski Büyük Karakolhane'nin önünde, bugünkü Yapı Kredi Bankası'nın yanında, Balıkçılar Çarşısı'nın girişindeydi”.

Tekkenin banisi Halim Dede hakkında elimizdeki bilgiler rivayet düzeyindedir. Bunlarında Hz. Muhammed'in (s) amcaları Hazret-i Hamza'nın Pak neseb-i âlîsinden oldukları¹⁷³⁵, diğeri de tekkenin son şeyhi Mustafa Hulusî Efendi'nin otobiyografisinde ifadesini bulan rivayettir¹⁷³⁶:

“Fatih Sultan Mehmed Han-ı sanî ricalinden bulunduğu *tevatüren* rivayet olunmaktadır. Dergah 900 (1495-6) tarihinden beri Kadirî tarikatına mensuptur”.

Bu rivayete göre İstanbul'un fethine katılan mutlu askerlerden (*ni'me'l-ceyş*) olma ihtimali bulunan Halim Dede'den geriye Yeni Cami haziresine taşınan tarihsiz şahidesi kalmıştır. Halim Dede'nin vefat tarihi, taşı dikildiği sıralarda da bilinmiyor olmalıdır. Günümüzde Yeni Valide Külliyesi'nin kible tarafındaki haziresine nakledilen Halim Dede'nin tarihsiz taşı ince dörtgen sütundur. Başlığı Mevlevî sikkeli ve destarlıdır. Kitabesi şudur:

Merhum ve mağfur / Halim Dede / Ruhiçün / el-Fatiha.

¹⁷³³ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 67. Tekkenin arsası 1976 yılında yola terk edilecektir.

¹⁷³⁴ Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 45.

¹⁷³⁵ CSRA, no: 290.

¹⁷³⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/114.

Tekke hakkındaki vesikalar Halim Dede'nin yanında Selim, Kelim ve Gülüm Dede'den de bahseder. Mesela Üsküdar Kadısı'nın 25 Aralık 1813 (2 Muharrem 1229) tarihli arzuhalinde tekkenin vakıflarından biri "merhum Halim Dede ve Selim Dede ve Kelim Dede Vakfı" adını taşır¹⁷³⁷. Bu, üç ismin yazılışındaki galattan kaynaklanmış olabileceği gibi üç ayrı kişiye de (belki de kardeş) işaret ediyor olabilir. Nitekim Revnakoğlu bu ikinci kanaattedir¹⁷³⁸:

Kelim Dede Sultan'ın adı halk diline geçtikten sonra Gülüm olmuş ve böyle şöhret bulmuştur. Bu üçü de *Hazret-i Hamza neslinden* Hazret-i Hüdayî halifelerinden bilinir.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 109^a), Revnakoğlu notları (*CSRA*, no: 290) ve sair arşiv belgelerinden şeyh listesini derledik. Bu arşiv belgelerinden en mühimi tekke şeyhlerinden Abdülkadir Keşfi Efendi'nin çocuksuz vefatı ile boşalan meşihata birden fazla talibin çıkmasından mütevellit Meclis-i Meşayih'in talebi üzerine Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin hazırladığı 22 Mayıs 1878 (20 Cemaziyelevvel 1295) tarihli takriridir. Bu takrir şeyhlerin isimlerini, meşihatı bir sonrakine devir şeklini (*el çekme, vefat* vd.) ve meşihatın devir tarihini ihtiva etmektedir¹⁷³⁹. Buna göre:

1. Mahmud Halife (v. 1099/1688). Tespit edebildiğimiz ilk şeyhtir. Hangi tarikata mensup olduğunu bilmiyoruz. Meşihatı 1678'de (1089) başlamıştır. Vefatında nereye defnedildiğini bilmiyoruz. Tekke bu ilk döneminde türbe eksenli daha çok küçük çaplı bir organizasyona sahip olduğu anlaşılıyor.

2. Mahmud Efendi'nin oğlu Ali Halife (v. 1144/1731-2'den sonra). Babasının vefatı ile 1688'de (1099) posta oturmuştur. Yarım asra yakın şeyhlik yapmış, oğlu Mustafa Halife lehine meşihattan el çekmiştir (*kasr-ı yed*, 1144/1731-2). Babası gibi tarikatı ve nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

3. Ali Efendi'nin oğlu Mustafa Halife (v. 1146/1733-4'ten sonra). Sadece iki yıl şeyhlik yapmış Abdullah Halife adına meşihattan el çekmiştir (*kasr-ı yed*, 1146/1733-4). Hangi tarikata mensup olduğu ve nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

4. Abdullah Halife bin Selman (v. 1153/1740'tan sonra). Yedi yıl sonra meşihatı Şeyh Seyyid İbrahim Halife adına terk etmiştir (*kasr-ı yed*, 1153/1740). Bu durum 4 Haziran

¹⁷³⁷ BOA, C. EV. Nr. 372/18890.

¹⁷³⁸ CSRA, no: 290

¹⁷³⁹ BOA(V), EV. MKT. CHT. Nr. 85/49; BOA(V), EV. MKT. Nr. 909/18.

1740 (9 Rebiulahir 1153) tarihli bir arzuhale şöyle yansımıştır: Merhum Halim Dede Vakfı'nın, ücreti vakfa bağlı (*meşrut*) tekke civarındaki dükkanın mütevellisi Süleyman oğlu Abdurrahman ile “Selman Ağa Çarşısı'nda yer alan” tekkenin şeyhi (*tekke-nişini*) Abdullah kendi istekleriyle (*ihtiyarlarıyla*) üzerlerindeki vazifeleri Şeyh İbrahim'e devretmişlerdir. İzin belgeleri (*berat*) mahkeme huzurunda (*meclis-i şer'*) teslim edilerek her iki cihet (*meşihat ve tevliyet*) için gerekli beratın Şeyh İbrahim'e ihsan buyrulması talep edilmiş, talep 4 gün sonra da onaylanmıştır¹⁷⁴⁰. Vakfın mütevellisi olan Süleyman oğlu Abdurrahman bu vazifeye beş yıl evvel müteveli İsmail'in vefatı ile getirilmişti¹⁷⁴¹.

Abdullah Efendi'nin selefleri gibi mensup olduğu tarikatı ve nerede medfun olduğu tespit edilememiştir.

5. Şeyh Seyyid İbrahim Halife bin Mustafa (v. 1175/1762 veya 1185/1771-2). Revnakoğlu'nun Halvetîliğin Uşşakî kolunun Cemalî şubesinin müessisi Cemaleddin Uşşakî'nin (v. 1164/1751) halifesi olduğunu söylediği¹⁷⁴² Şeyh İbrahim Efendi'nin vefatı ile ilgili iki ihtimal vardır. Üsküdar Kadısı'nca kaleme alınan 4 Mart 1762 (8 Şaban 1175) tarihli arzuhal merhum Abdülhalim Dede Zaviyesi Vakfı'nın günlük 3 akçe maaşlı (*vazifeli*) mütevellisi Mustafa oğlu Şeyh İbrahim Halife'nin çocuksuz (*bila veled*) vefat ettiğini, tevliyetin hak sahiplerinden Yusuf oğlu Mehmed Emin Halife'ye tevcihi ile kendisine gerekli beratın takdim edilmesini ihtiva eder¹⁷⁴³. Silsilename tespitine esas aldığımız vesikada ise “(...) uhdesinde iken fevtiyle mahlulünden 1185 senesi tarihinde eş-Şeyh el-Hac Hasan Hayri Efendi ibn-i Salih'e tevcih olunub (...)” ifadesi Şeyh İbrahim Efendi'nin vefatının ya bu tarihte olduğuna ya da meşihatın 10 yıl kadar boş kaldığına işaret etmektedir. Her ikisi de resmi belge olan bu kayıtlar arasındaki farkı izah edebilecek yegane olasılık, 1175'te vefat eden dönemin şeyhi ile aynı isme sahip vakfın mütevellisi sıfatıyla bir başka Şeyh İbrahim Efendi'nin varlığıdır.

Her iki durumda da en azından çeyrek asra yakın şeyhlik yapan İbrahim Efendi'nin nerede vefat ettiği şimdilik tespit edilememiştir.

¹⁷⁴⁰ BOA, AE. SMHD. I. Nr. 225/17896; ayrıca bkz. VGMA, Defter/Sayfa no: 659/277.

¹⁷⁴¹ BOA, AE. SMHD. I. Nr. 161/12167; AE. SMHD. I. Nr. 29/1708.

¹⁷⁴² CSRA, no: 290.

¹⁷⁴³ Bu talep de bir gün sonra onaylanmıştır. BOA, C. EV. Nr. 399/20215. Müteveli Mehmed Emin Halife 10 yıl sonra vefat edecek tevliyet 22 Ocak 1772'de (16 Şevval 1185) kızı Hatice Hanım'a tevcih edilecektir. BOA, C. EV. Nr. 442/22364.

6. Şeyh Hacı Hüseyin Hayri Efendi bin Salih (v. 1186/1772-3'ten sonra). Bir yıl gibi kısa bir süre şeyhlik yapıp Derviş Ali Halife bin Mehmed lehine meşihattan el çekmiştir (*kasr-ı yed*, 1186/1772-3). Nerede medfun olduğu tespit edilememiştir.

7. Derviş Ali Halife bin Mehmed (v. 1203/1788-9'dan sonra). 15 yıldan fazla şeyhlik yapmış, Şeyh Ahmed ve Şeyh Osman lehine meşihattan el çekmiştir (*kasr-ı yed*, 1203/1788-9)¹⁷⁴⁴. Nerede medfun olduğu tespit edilememiştir.

(8.1.) Şeyh Ahmed Efendi bin Abdullah (v. 1225/1810) ve **(8.2.) Şeyh Osman Efendi** bin Mustafa (v. ?). Meşihat her ikisi arasında müştereken tevcih edilse de Şeyh Osman Efendi aynı yıl hüsnü rızayla hissesini Şeyh Ahmed Efendi'ye devretmiştir.

Ahmed Efendi, 1799 (1214) tarihli arzuhalinde Halim Dede Selim Dede Gülüm Dede Zaviyesi'nin şeyhi sıfatıyla dervişlerin yemekliği (*taamiyesi*) için günlük 3'er kilo koyun eti istemiştir, talebi 29 Ekim 1799'da (29 Cemaziyelevvel 1214) onaylanmıştır¹⁷⁴⁵. Ahmed Efendi 26 Temmuz 1806 (10 Cemaziyelahir 1221) tarihinde bir de vakıf kurmuştur. Aynı mahallede (Selman Ağa Mahallesi'nde) yer alan "ulyada iki bab oda ve bir sofalı ve vüstada dört bab oda ve dehliz ve kenif ve bir miktar bahçeyi müstemil bir bab mülk menziline" vakfedip kiralanması neticesinde elde edilecek geliri tekkenin masraflarına harcanmak üzere şart etmiştir. Hayatta oldukça kendisini vefatında evladını, evladı kesildiğinde de tekke şeyhlerini *mütevelli* olarak tayin etmiştir¹⁷⁴⁶. Hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait olan *Topkapı Listesi* 'nde (no: 2/179) "Zincirlikapı'da Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi Celvetî" kaydı yanında Revnakoğlu'nun bir yerde Ahmed Efendi için seleflerinden İbrahim Efendi gibi "Uşşakiyye'den" dese de, bir başka yerde: "Aslında Celvetiyyeden iken sonra Kadiriyye'nin Eşrefiyye koluna geçmiştir" demesi¹⁷⁴⁷ tekkedeki Celvetî neş'eye işaret etmektedir. Tekkeye bir vakıf daha kazandıran Ahmed Efendi yirmi yıldan fazla şeyhlik yapmış, 1810 (1225) yılında vefat etmiştir. Nereye defnedildiği tespit edilememiştir¹⁷⁴⁸.

9. Seyyid Şeyh Mehmed Emin Efendi bin Seyyid İsmail (v. 2 Ramazan 1244 / 8 Mart 1829). Tekkedeki Kadirî meşihati başlatan, 1925'e kadar sürecek şeyh ailesinin

---

¹⁷⁴⁴ Şeyh Ahmed Efendi'nin tafsilatı ileride gelecek, tekkenin şeyhi sıfatı ile 1799 (1214) tarihinde kaleme aldığı arzuhalî el çekmenin daha evvel gerçekleşmiş olma ihtimalini gündeme getirir. *BOA*, C. EV. Nr. 390/19751.

¹⁷⁴⁵ *BOA*, C. EV. Nr. 390/19751.

¹⁷⁴⁶ *CSRA*, no: 290.

¹⁷⁴⁷ *CSRA*, no: 290.

¹⁷⁴⁸ Behçetî İsmail Hakkı, Karacaahmet'te medfun Zincirlikuyu Zaviyesi şeyhi dediği 1229/1814 vefat tarihli bir mezar taşı nakleder: "Meşayih-i Celvetiyyeden Şeyh Ahmed Efendi". *Merakid*, 67. Bu ikisi aynı kişi olabilir.

kurucusu olan Mehmed Efendi Kadirîliğin Eşrefî koluna mensuptur. Eşrefîlikteki nisbeti Bursa'da Numaniye Dergahı Şeyhi Bursa Reisülmeşayihî Safiyüddin Efendi'dendir (1782-1889)¹⁷⁴⁹. Emin Efendi seyyiddir. Ailenin kurucusu olduğundan ötürü 'Nakibüsseyyid', olarak anılacak, kendinden sonraki şeyhlerin bir kısmı 'Nakibzade' lakabını kullanacaktır.

Emin Efendi'nin ilk işi tekke ve dahilindeki türbenin tamirini gerçekleştirmek olmalıdır. Nitekim meşihatı dönemine rastlayan, tarihsiz bir hattı hümayunda, Sadrazam, Üsküdar'da Pazar Tekkesi önünde (*pişgahında*) yer alan Halim Dede ve Selim Dede ve Kelim Dede'nin medfun oldukları türbe ile hankâhın harap olduğu, tamiri için gerekli irade-i seniyyenin daha evvel çıkmasına rağmen tamirin bir türlü gerçekleş(e)mediği, Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin konu hakkındaki arzuhalini tekraren iletlediği, *terbian* **207 yedi zira**' olan tekkenin tamir için gerekli olan masrafının her zira 45'er kuruştan toplam **8.280 kuruş** olduğunu belirtmiş (*telhis*), Sultan II. Mahmud da (hd. 1808-1839) "keşfi geçmemek üzere" tamirin gerçekleştirilmesini irade buyurmuştur¹⁷⁵⁰.

Mehmed Efendi Üsküdar Kadısı'nca kaleme alınan 22 Eylül 1818 (21 Zilkade 1233) tarihli arzuhalde hüsn-i rızasıyla meşihattan el çekerek (*kasr-ı yed*) yerine hak sahiplerinden (*erbab-ı istihkaktan*) olan büyük oğlu Seyyid Şeyh Mustafa Halife'nin tayin edilmesini istemiştir. Meşihat için gerekli olan beratın talebi Üsküdar Kadısı'nca düzenlenen ve fakat dönemin şeyhülislamının işaretlerini ihtiva etmeyen arzuhal, yedi gün sonra 29 Eylül'de (28 Zilkade) onaylanmıştır¹⁷⁵¹.

Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre Emin Efendi ekseriya merkeple gezermiş. Vefatından evvel kerameten vefatını da bildirmiş, 8 süren meşihatının ardından vefatında dergah türbesine sırlanmıştır. Revnakoğlu, Mehmed Efendi'nin sandukası önündeki yazıyı kaydetmiştir¹⁷⁵²:

Kutbularifin Abdülhalim Efendi Dergahı post nişini eş-Şeyh es-Seyyid el-Hac

Mehmed Emin Derunî Efendi kaddese sirrahu. Sene 2 Nun 1244.

10. Emin Efendi'nin oğlu ve halifesi Nakibzade Şeyh Seyyid Hacı Mustafa Hulusî Efendi el-Üsküdarî (v. 18 Safer 1285 / 10 Haziran 1868). Babasının meşihattan el çekmesi

¹⁷⁴⁹ Muhyiddin Efendi'nin Şeyh Mehmed Emin Efendi Dellal için "Muma ileyhın nisbeti Eşrefiyye'den Ziyaeddin Efendi tarafındandır", kaydını Revnakoğlu 'Safiyüddin' olarak tashih eder. Safiyüddin Efendi'den sonra yerine İncirli Eşrefiyye Tekkesi şeyhi Ziyaeddin Efendi posta oturmuştur. Karışıklık bundan kaynaklanıyor olabilir. *Tomar*, v. 109^a; CSRA, no: 290; Yücer, 19. *Yüzyıl*, 367-70.

¹⁷⁵⁰ BOA, HAT. Nr. 594/29097.

¹⁷⁵¹ BOA, C. EV. Nr. 338/17179.

¹⁷⁵² CSRA, no: 290.

ile 1818 yılında posta oturmuştur. Tekke, Hulusî Efendi'nin meşihatı döneminde 1857'den önce yanmış, gerekli ihyanın yapılabilmesi için girişimlerde bulunan Hulusî Efendi'nin talebi ilgili makamlarda ele alınmıştır.

Konu ile ilgili 7 Ocak 1857 (11 Cemaziyelevvel 1273) tarihli bir mazbatada Evkaf-ı Hümayun'un 17 Aralık 1856 (19 Rebiulahir 1273) tarihli Meclis-i Vala'ya gönderdiği taktirinde; Üsküdar'da Büyük Karakolhane yanındaki *kutbü'l-arifin Halim ve Selim Dede ve Hazret-i Hüdayî halifelerinden Kelim Dede* hazretlerinin Hankâhı'nın Üsküdar yangınında zarar gördüğünden ötürü Şeyh Hacı Mustafa Efendi'nin çadırda ikamet etmek zorunda kaldığı, tekkenin yeniden inşası için gereken 16.747 kuruşun yapılan müzakereler neticesi 15.000 kuruş olarak takdir edildiği, vakfın varidatının yetersizliğinden ötürü masrafların hazine tarafından karşılanmasının gerekeceği ifade edilmiştir. Meclis-i Vala'da uygun görülen bu talep gereğinin yapılması için tekrar Evkaf-ı Hümayun'a havale edilmiştir¹⁷⁵³.

Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin yirmi ay sonra 12 Eylül 1858 (3 Safer 1275) tarihli Meclis-i Vala'ya gönderdiği raporunda, Halim Selim Kelim Dede Hankâhı'nın 15.000 kuruşa Ohannes Kalfa tarafından yenileneceğinin taahhüt edildiği, ancak hazırlanan keşif raporunda mutfak ve merdiven gibi bazı lüzumlu yerlerin unutulduğu, bunlar için de ilave 10.000 kuruşun gerekeceğinin Meclis'in yaptırdığı tahkikatta anlaşıldığı, aynı müteahhidin tamirini 16.000 kuruşa taahhüt ettiği Tabutçular'daki Abdülhalim Efendi Dergahı (Hallaç Baba Tekkesi) bütçesinden 5.000 kuruşu Halim Selim Kelim Dede Hankâhı'na, keşif raporunda unutilan mahallere sarf ettiğinin anlaşıldığı, Kalfa'nın iki işin masraflarını birbirine karıştırmasından dolayı, tesviyesinin yine onun tarafından yapılmasının yeni bir karışıklığa yol açacağı, bu sebeple de masrafları Hazine'ce karşılanmak üzere her iki tamir için gerekli 10.000 kuruşun ilavesi ile eksiklerin giderilmesinin Üsküdarlı Said Ağa'ya havalesinin tensibi talep edilmiştir. Meclis-i Vala tarafından uygun görülen talep, Sadrazam tarafından 28 Nisan'da (25 Ramazan) Sultan I. Abdülmecid'e (hd. 1839-1861) arz edilmiş, gerekli irade bir gün sonra sadır olmuştur¹⁷⁵⁴.

Tekkeyi ihya etmeyi başaran, yarım asır gibi hayli uzun süre meşihat süren Mustafa Efendi'nin vefatında Karacaahmet'e defnedildiği ifade edilmişse de¹⁷⁵⁵, Revnakoğlu yerini de tarif ederek türbeye defnedildiğini bildirir:

---

¹⁷⁵³ BOA, MVL. Nr. 352/19.

¹⁷⁵⁴ BOA, İ. MVL. Nr. 416/18199; MVL. Nr. 821/23.

¹⁷⁵⁵ Tomar, v. 109^a.

Türbede babası Şeyh Emin Efendi'nin solunda ve halifesi Hasan Hakî Efendi'nin sağında medfundur. Avluya bakan pencerenin hizasındadır¹⁷⁵⁶.

Hulusî Efendi'nin halifelerinden birisi damadı Hafız Hasan (veya Hüseyin) Hakî Efendi'dir. Hakî Efendi 1 Aralık 1880'de (29 Zilhicce 1297) dergahın ileri gelen dervişlerinden Kahveci Mehmed Efendi'ye Malatyalı İsmail Ağa Camii'nde düzenlenen törenle Fethi Efendi Sadî Tekkesi'nden Şemseddin Efendi'nin rehberliğinde Kadîrî hilafeti vermiştir¹⁷⁵⁷.

Hulusî Efendi'nin bir diğer halifesi Hacı Dede namıyla maruf Kavalalı Ahmed Hayri Efendi'dir (v. 1307/1889-90). Şeyhi tarafından Kavala'da irşad ile vazifelendirilmiştir. Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre, basılmamış *Defter-i İlahiyatı* vardır. Kâmil, efendi bir zattır. Zamanın münevverlerinden olan Hayri Efendi'nin halifesi Makedonya'da postal-telgraf müdürü olan üvey oğlu Ahmed Hilmi Bey'dir. Bahsi ileride gelecek, sonraki şeyhlerden Emin Efendi'nin halifelerinden Kavalalı Sadık Efendi'nin bu yoldaki ilk intisabı aynı zamanda akrabası olan Hacı Ahmed Hayri Efendi'yedir¹⁷⁵⁸.

11. Mustafa Efendi'nin oğlu ve halifesi Şeyh Abdülkadir (veya Abdi) Keşfi Efendi (1238/1822-3 – 27 Zilhicce 1294 / 2 Ocak 1878). Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nden (no: 183) tekkede sadece Abdülkadir Efendi ile bir derviş toplam iki erkeğin ikamet ettiğini öğrenmekteyiz¹⁷⁵⁹.

Muhyiddin Efendi ve Revnakoğlu yaklaşık 10 yıl şeyhlik yapan Abdülkadir Efendi'nin vefatında Karacaahmet'te defnedildiğini söylerken¹⁷⁶⁰ dönemin tanıklarından

---

¹⁷⁵⁶ CSRA, no: 290. Mustafa Efendi'nin tam vefat tarihini Şevket Efendi'nin *Vuku'at-ı Tekaya*'dan aldık. Varol, *Tekkede Zaman*, 152.

¹⁷⁵⁷ Şevket Efendi ise Ebezade Hüseyin Hakî Efendi Hakî Efendi'nin hilafeti Hulusî Efendi'den değil, oğlu ve sıradaki şeyh Abdülkadir Efendi'den aldığını söyler. Varol, *Tekkede Zaman*, 158, 244, 206. Lakin tekkenin son şeyhlerinden Mehmed Emin Efendi'nin (v. 1334/1916) halifelerinden Mehmed Kazım Efendi (v. ?) silsilesini şöyle kaydeder: "... Mehmed Eşref > Mehmed Arif > Mehmed Safiyüddin el-Bursevî eş-şehir bi-Eşrefzade > Seyyid Mustafa Hulusî el-Üsküdarî Nakibzade Hasan Hakî [damadı] Şeyh Mustafa Efendi > Seyyid Hafız Mehmed Emin el-Üsküdarî bin Hasan Hakî > el-fakir Mehmed Kazım el-Üsküdarî bi-Halife-i Şeyh Emin Efendi Nakibzade. CSRA, no: 290.

Revnakoğlu Hafız Hasan Hakî Efendi'nin tarih vermeden kısa bir müddet şeyhlik yaptığını kaydeder (CSRA, no: 290). Bunu da destekleyecek bir kayda rastlamadık. Krş. BOA(V), EV. MKT. Nr. 909/18; *Tomar*, v. 109^a.

¹⁷⁵⁸ CSRA, no: 290.

¹⁷⁵⁹ Galitekin, *Osmanlı*, 362.

¹⁷⁶⁰ Her iki kaynak vefat tarihi olarak 1295'i verir. *Tomar*, v. 109^a; CSRA, no: 290.

Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Mehmed Şevket Efendi şeyhin vefatında türbede defnedildiğini kaydeder¹⁷⁶¹.

12. Mustafa Efendi'nin torunu Hafız Mehmed Emin Derunî (veya Enderunî) Efendi (1275/1858-9 – 1334/1916). Emin Efendi'nin babası Şeyh Mustafa Efendi'nin damadı ve halifesi olan Hasan (veya Hüseyin) Hakî Efendi'dir¹⁷⁶².

Abdülkadir Efendi'nin çocuksuz vefatının ardından taliplerinin çokluğundan ötürü Meclis-i Meşayih tarafından Evkaf-ı Hümayun'a vakfiyede şeyhlik için gerekli şart-ı vâkıfın neler olduğuna dair 25 Şubat 1878 (22 Safer 1295) tarihli bir yazı kaleme alınır. Evkaf'ın 22 Mayıs 1878 (20 Cemaziyelevvel 1295) tarihli cevabi yazısında tekkenin vakfiyesinin kayıtlı (*mukayyed*) olmadığından ötürü vâkıfın şartının bilinemediğini ifade ederken, adı geçen şeyhe kadar şeyhlerin isim ve posta hangi tarihte nasıl oturduklarına dair bir tür liste gönderir¹⁷⁶³. Yapılan yazışmalar yaklaşık 2.5 ay sürer. Nihayet Emin Efendi Altunizade Camii'nin imamı iken, Darussaade Ağası Behram Ağa'nın (v. 1887) iltiması ve Kadiriâne Asitanesi'nin teklifi ile 13 Ağustos 1878 (14 Şaban 1295) tarihinde posta oturtulur¹⁷⁶⁴.

Muhyiddin Efendi'nin, “hiçbir yerden hilafeti yoktur” dediği Emin Efendi için Revnakoğlu, “Hama nakibüleşrafi Seyyid Murteza Efendi'den icazet almıştır”, der¹⁷⁶⁵.

Şevket Efendi *Vuku'at-ı Tekâyâ*'sında hazretin sağında Çengelköy Bedevî Tekkesi'nden Şeyh Ahmed Efendi, solunda Topkapılı Şeyh Hüsnü Efendi rehber olduğu halde Hüdayî Asitanesi Şeyhi Ruşen Efendi tarafından yapılan mevlid cemiyeti ile 7 ay sonra 10 Mart 1879'da (16 Rebiulevvel 1296) posta oturtulduğunu yazar¹⁷⁶⁶.

Tekkenin 1878'deki yemekliği 11,5 kuruştur¹⁷⁶⁷. 1885 tarihinde tekkede 3 erkek ile 4 kadının ikamet etmektedir¹⁷⁶⁸. Yemeklik ileriki bir tarihte 14 kuruşa çıksa da

---

¹⁷⁶¹ Şevket Efendi, dış görünüşü ve giydiği kıyafetlerden ötürü sanki seksen yaşlarında gibi durmakta ise de vefat ettiğinde otuzlu yaşlardadır (Varol, *Tekkede Zaman*, 204), dese de doğum tarihinden hareketle 56 yaşında vefat ettiğini tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nden (no: 183) tespit edebiliyoruz. İlgili kayıt için bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 362.

¹⁷⁶² Revnakoğlu bir yerde Hakî Efendi için sehven Abdülkadir Efendi'nin ‘bacanağı’ demiştir. *CSRA*, no: 290.

Emin Efendi'nin Derunî/Enderunî olarak da bilinmesi babasının Enderun-ı Hümayun'da yetişmesinden mütevellit olmalıdır. Hazretin Enderun geçmişi Emin Efendi'nin halifesi Sadık Efendi'nin damadının beyanından öğreniyoruz. *CSRA*, no: 290.

¹⁷⁶³ *BOA(V)*, EV. MKT. CHT. Nr. 85/49; *BOA(V)*, EV. MKT. Nr. 909/18.

¹⁷⁶⁴ *Tomar*, v. 109^a; *CSRA*, no: 290; *BOA(V)*, EV. MKT. EVM. Nr. 41.

¹⁷⁶⁵ *Tomar*, v. 109^a; *CSRA*, no: 290. Emin Efendi ileriki yıllarda Kadiriliğinin yanına Nakşî ve Mevlevî icazetlerini de dahil edecektir.

¹⁷⁶⁶ Varol, *Tekkede Zaman*, 204.

¹⁷⁶⁷ *Taamiye Defteri*, no: 112.

¹⁷⁶⁸ *Nüfus-ı Millî*, no: 209.

yetmeyecektir. Emin Efendi, kaleme aldığı arzuhalinde dervişlerinin çokluğundan ötürü hazineden tahsis edilen bu 14 kuruşun yetmediğinden bahisle bunun 100 kuruşa çıkarılmasını talep etmiş, Sadaret de gereği için dosyayı 14 Kasım 1898 (29 Cemaziyelahir 1316) tarihinde Maliye Nezareti'ne havale etmiştir¹⁷⁶⁹.

Bu yazışmalar neticesiz olarak bir süre daha devam edecektir. Nitekim Maliye Nazırının Sadaret'e gönderdiği tezkirede, Sadaret'in ilgili tezkiresinin görüşüldüğü, tekke yemekliğinin bir tür muhtaç fonu olan *muhtacîn maaşatından* tahsil edilebileceği, ancak teamül gereği (*alelusul*) 'buyruldu'nun çıkarılması lazım geleceğinden dosyanın Sadaret'e havalesine karar verilmiş, Sadaret de 21 Ocak 1899 (9 Ramazan 1316) tarihinde gereğinin yapılması için dosyayı yeniden Maliye Nezareti'ne havale etmiştir¹⁷⁷⁰. İlgili talep yerine gelmemiş olacak ki, 22 Mayıs 1899 (11 Muharrem 1317) tarihinde Sadaret'ten Maliye'ye giden tezkirede 21 Ocak'ta talep edilen *buyruldu*'nun Nezaret'e iletilmesine rağmen gereğinin yapılmadığı, bu sebeple Emin Efendi'nin yeni bir arzuhalini Sadaret'e gönderdiği belirtilmiştir¹⁷⁷¹. Nakibzade Emin Efendi'nin talebi bir türlü yerine getirilmediği Sadaret'ten Maliye Nezareti'ne giden 20 Mayıs 1901 tarihli tezkirede de ifade edilecektir¹⁷⁷².

Bir süre sonra ancak 50 kuruşa çıkan yemekliğe 50 kuruş daha zammın şahsi maaşlar fonundaki boşluktan (*maaşat-ı zatiye münhelatından*) tahsis edilebileceği dair Maliye Komisyonu'nun teklifi 27 Mayıs 1907 (14 Rebiulevvel 1325) tarihli komisyon birinci azasınca uygun görülmüş, dosya Sadaret makamınca gereği yapılmak üzere iki gün sonra gereği için Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁷⁷³.

Emin Efendi 1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanı ile ivme kazanan gazete, dergi neşretme, dernekleşme çalışmalarının tasavvuf ayağında yer alan *Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye*'nin 1911'de (1329) yapılan başkanlık seçime katılmış, 62 oy alarak ikinciliği Samatyada'ki Mirahur Tekkesi Şeyhi Vahyullah Efendi ile paylaşmıştır¹⁷⁷⁴. Vefatından beş yıl öncesine denk gelen bu girişimin devamına dair bir başka malumata ulaşamadık.

---

¹⁷⁶⁹ BOA, BEO. Nr. 1225/91826.

¹⁷⁷⁰ BOA, BEO. Nr. 1254/94015.

¹⁷⁷¹ BOA, BEO. Nr. 1312/98327.

¹⁷⁷² BOA, BEO. Nr. 1662/124599.

¹⁷⁷³ BOA, BEO. Nr. 3066/229942. Tekkenin sairleri gibi her kurban bayramında kurbanlık hakkı da vardı. Mesela BOA, TS. MA. E. Nr. 1303/18.

¹⁷⁷⁴ *Muhibban*, sene: 2; numara: 1, 1 Muharrem 1329/20 Kanunuevvel 1326/2 Ocak 1911. Bektaşî şeyhi Nailî Efendi ve (v. 1324/1908) *Muhibban* dergisinin gayretleri ile kurulmak istenen *Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye*'nin nizamnamesi hazırlanmış, başkanı belirlenmiş ise de Cemiyetin teşekkülü *Tasavvuf* dergisinin önderliğinde tesis edilen *Cemiyet-i Sufiyye*'nin teşekkülü ile yarım kalmıştır.

Emin Efendi ile ilgili Revnakoğlu'nun notları hayli doyurucudur¹⁷⁷⁵:
Hafız Emin Efendi diye bilinir. Harb-i umumi içinde 53 yaşında iken irtihal eylemiştir (...) Tekkenin karşısındaki Cedid Valide Cami-i şerifinde ikinci müezzin iken vefat eyledi. Bu vazifeler kendilerine babasından geçmişti (...) Ayandan Ahmed Rıza ve meşhur şair Kazım Paşa Şeyh Emin Efendi fevkalade surette hürmet ve muhabbet gösterirler her hafta tekkesine devam ederlerdi (...) Kur'an-ı Kerim tilavetinde güzel bir edaya maliktir. Sultan Hamid'de [Cami] müezzinlik etmiştir. Babası Şeyh Hafız Hasan Hakî Efendi'den müstahlef oldu. Ayrıca Mevleviyeden ve Nakşibendiyye'den icazeti vardır. Doğma Üsküdarlıdır. Nakibzade demekle maruftur. **Selamî [Tekkesi] şeyhi Ahmed Muhtar Efendi** ile Hacı Faik Bey'den *esaslı surette* meşk etmiştir. İlim ve fazlı ile beraber zamanında fevkalade durak okuyanlardan biri de bu Şeyh Emin Efendi idi. 93 Harbi'nde Kars'da Altunizade İsmail Paşa'nın (...) teşkil eylediği taburun imamı iken telgrafla istenilerek bu tekkenin şeyhliğine getirilmiştir.

(...) Şeyh Hayrullah Taceddin, Hattat Necmeddin, Hafız Eşref gibi Şeyh Emin Efendi'yi yıllarca dinlemiş ve musikiden anlayan zevatın beraberce söylediklerine göre cami-i şerifin tarihinde onun gibi sure-i Fetih okuyan gelmedi, gelmemiştir. Aynı zamanda cemiyet ehli bir adamdır. Zerafet-i aliye ve necabet-i zatiyesi vardı. Meşhur Kazım Paşa en yakın ahbabı olduğu halde birçok defa saygı gösterirdi.

Emin Efendi'nin halifeleri arasında (i) **Paşalimanı Yarımca Baba Tekkesi şeyhlerinden Şeyh Mehmed Kazım Efendi**¹⁷⁷⁶ ve ismi yukarıda adı geçen (ii) Kahveci Mehmed Efendi yer almaktadır. Kahveci Mehmed Efendi bazen Emin Efendi'ye vekalet edermiş¹⁷⁷⁷.

Emin Efendi'nin bir diğer halifesi (iii) Kavalalı Mehmed Sadık Efendi'dir (1270-1/1853-5 arası – 21 Ekim 1936, Çarşamba). Sadık Efendi'nin hayat hikayesini Revnakoğlu'na gönderen damadının isimsiz mektubu mühim bilgiler ve şahitlikler içerir¹⁷⁷⁸:

---

¹⁷⁷⁵ CSRA, no: 290.

¹⁷⁷⁶ Tomar, v. 43^b; İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17.

¹⁷⁷⁷ CSRA, no: 290.

¹⁷⁷⁸ CSRA, no: 290.

Merhum kayınpederim **Mehmed Sadık Efendi** (1270-71 tarihinde) Kavala'nın Cemşit Mahallesi'nde doğmuştu. Pederleri kereste tüccarı Hacı Osman Efendi idi. Hacı Osman Efendi umumiyetle Kavala-Mısır arasında kereste ticaretiyle meşgul olduğu son senelerinde bir gemi kereste yükleyerek Mısır'a beraber giderken Aynaroz açıklarında şiddetli bir fırtına ve deniz galeyanı ile gemi yatmış muma ileyh de mağruken [boğularak] vefat etmiş olduğunu naklediyordu. Büyük kardeşi Rıfat Efendi ile beraber babadan yetim kalmışlardı.

İlk mektep tahsillerini Kavala'da Mısır ibtidaî mektebinde tamamlamış (...) 18-20 yaşları arasında iken Kavala'da Kadirî Dergahı Şeyhi bulunan akrabasından ve Hacı Dede namıyla maruf **Hacı Ahmed Hayri Efendi**'ye Zilhicce 1304 [Ağustos-Eylül 1887] tarihinde intisap etmiştir.

Muma ileyh **Ahmed Hayri Efendi'nin** Üsküdar'da Büyük Karakol ittisalinde Zincirlikuyu namıyla maruf **Abdülhalim Kelim Selim Dede Dergahı** post nişini **Hacı Mustafa Efendi Hazretlerinin** Kavala'da irşadla memur halifesiydi.

(...) Kayınpederim merhum **Mehmed Sadık Efendi** Kavala'da tütün ticaretiyle meşgul ve bu meslekte pek şöhretli bir tüccar idiler.

1328 Balkan harbini müteakip muma ileyh **Sadık Efendi** seyr-i sülukunda bazı zuhuratı vuku bulmakla İstanbul'a gelerek **Zincirlikuyu Tekkesi**'nde post nişin bulunan hadim-i Kur'an ve hoş-elhan ve nezaket ve nezaheti ve ilm u fazlı ve ahlak-ı hamidesi ve güzel yazılı hoş sohbet (??) ve talakat-ı lisanesiyle görüşüklerini meftun ve hayran bırakan merhum ve mağfur **Şeyh Hafız Mehmed Emin Enderunî Hazretleri** tarafından hırka-i hilafet iksa edilmiş ve icazet-i tammesi verilmiştir.

(...) **Hafız Emin Efendi** hazretleri tarik-i Kadiriyye'nin aynı zamanda **Nakşî** ve **Mevlevî** tarikleri üzerine de irşada mezun bulunduğu icazetnamesi görülmüştür.

(...) Kayınpederim **Şeyh Mehmed Sadık Efendi** tekke şeyhi değildir. Tüccardı. Aşk-ı ilahî ve şefaathat ve mühabbet-i Rasullah ile şuyuh ve mertebesi kemale ermiş arif bir şeyh bulunuyordu. Mübadeleye kadar Kavala'da tarikat-ı Kadiriyye'nin Eşrefî usulü ve ananesine tevfikân zikr-i ilahî yapıyor ve cemiyet halindeki mukabeleleri idare ediyordu.

Mübadeleden sonra İstanbul Pendik'e gelince felç imiş tulaniye tutulmuş. Tam on seneye yakın zaman esir-i firaş ve vazife-i ubudiyeti salat-ı daim şeklinde devama çalışıyordu. Son senelerinde sutuhiler gibi daima arka üstü semaya müteveccih bir şekilde yatıyor, kimse ile konuşma yapmıyordu. Bir halvet halinde idi. Yalnız namaz vakitlerinde (vakt-i salattır) namazlarınızı kılınız şeklinde hitap ederdi. 4 Şabanülmüazzam 1355 ve 21 Teşrinievvel 1936 [21 Ekim 1936] Çarşamba saat dokuz buçukta seksen beş yaşında vefat Pendik'teki evimizde vefat etmiş 5 Şabanülmüazzam / 22 Teşrinievvel 1936'da Pendik'te deniz kenarındaki ittisalindeki kabristanda büyük bir meşe ağacının gölgelendirdiği mahalde haziresine defnedilmişti. İcazeti mevcut idi.

Vasiyeti mucebince teçhiz ve tekfin sırasında [icazeti] eline verilmiş kabrine konulmuştu. Kopyası olacaktır. Bulursam takdim edilir. Bizimle temas edilirse daha fazla malumat da verilir.

Emin Efendi'nin tespit edebildiğimiz dördüncü halifesi (iv) Şeyh Mehmed Talat Bey'dir. İcazet tarihi 26 Nisan 1907'dir (13 Rebiulahir 1325). Revnakoğlu bu icazetnameyi görmüştür¹⁷⁷⁹. Hakkında başka bir malumata ulaşamadık.

Emin Efendi'nin birbirini takiben iki evliliğini biliyoruz. İlk eşi Fatma Hanım'dır. 1895'teki vefatını türbedeki hususi lahdine defni için verilen 7 Ekim (17 Rebiulahir 1313) tarihli izinden öğrendik¹⁷⁸⁰. Emin Efendi ikinci evliliğini yaklaşık iki yıl sonra 10 Temmuz 1897'de Sicill-i Ahval Komisyonu reisi Rıza Efendi'nin oğlu Ali Bey'in baldızı ile yapar¹⁷⁸¹. Revnakoğlu dergahın türbesinde yatanları saydığı bölümde "(...) Emin Efendi yanında kendi iki hareminden Fevziye Hanım ile diğer hanımı", kaydından ikinci eşinin adı Fevziye olduğu anlaşılıyor.

Emin Efendi'nin Mustafa Hulusî Efendi dışında kaç çocuğu olduğunu şimdilik bilmiyorsak da -tafsilatı ileride gelecek- meşihat için yapılan imtihanda başarılı olması üzerine düzenlenen 24 Şubat 1917 tarihli vesikada Hulusî Efendi'nin "küçük kız kardeşleri ile üvey validesini dergahta iskan ve iâşe etmesi[nin] uygun görülmesi" Hulusî Efendi'nin babasının ilk eşinden olduğu, en az iki kız kardeşinin bulunduğu anlamına gelmektedir¹⁷⁸².

---

¹⁷⁷⁹ CSRA, no: 290.

¹⁷⁸⁰ BOA(V), EV. MKT. Nr. 2127/45.

¹⁷⁸¹ BOA, Y. PRK. ZB. Nr. 19/68. İlgili belgede eşinin adı yazmıyor.

¹⁷⁸² BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 41/9.

Ailenin iâşe meselesinden ötürü Meclis-i Meşayih'te ifade veren Hulusî Efendi “iki sagir kardeşlerinin üvey validesi nezdinden kendi nezdine bırakıldığı halde iâşe eyleyeceğini ifade” ettiğine göre bu iki kız kardeş de üveydir¹⁷⁸³.

Emin Efendi 35 yıl gibi hayli uzun ve etkili şeyhliğinin ardından birinci dünya savaşı sırasında 1916 (1334) yılında vefat etmiş, türbeye defnedilmiştir. Revnakoğlu Emin Efendi'nin kitabesini nakleder¹⁷⁸⁴:

Hüve'l-Hayyü'l-Baki / Cihana hep gelen ahir geçer bu ma'berden / Bekası yoktur ikamet mahal ve cayi değil / Meyan-ı mecma-'ı uşşakdan nihan oldu / Zemine Şeyh Emin rah-ı rastdan ey dil / Duaya el açarak didi ehl-i heşt behişt / Emin Efendi'ye huld yerin ola menzil. 1334.

13. Mehmed Emin Efendi'nin oğlu **Şeyh Mustafa Hulusî Efendi** (1300/1882-3 – 1 Ocak / Kanunisani 1939). Tekkenin son şeyhi olan¹⁷⁸⁵ Hulusî Efendi'nin 28 Kasım 1918 tarihli otobiyografisinde kaydedildiğine göre; Nakibü's-Seyyid Şeyh Mehmed Emin Efendi sülalesinden tekke şeyhi Nakibzade Hafız Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. Eğitimini Üsküdar'da bulunan Ravza-i Terakki Sultanisi'nde tamamlamıştır¹⁷⁸⁶.

Kadirî hilafetini 1917 (1335) yılında Kadirîhane Asitanesi Şeyhi Abdüşşekur Efendi'den almıştır. Babasının vefatı üzerine boş kalan postun tek *erkek* çocuk olarak biricik adayı olsa da o sıralar silah altındadır ve terhisi mümkün değildir (*taht-ı silahda olmağla terhisi olmayıb*). Ayrıca ehliyetini ispat için de imtihana girmesi gerekmektedir. Meclis-i Meşayih Hulusî Efendi terhis olup liyakati ispat edene kadar tekkedeki zikrin kesilmemesi için 26 Temmuz 1916 tarihinde Üsküdar'da Halvetî Ümmî Ahmed Efendi Dergah-ı şerifi şeyhi Ahmed Şerefeddin Efendi'yi bila bedel (*ber vech-i hasbi*) vekil tayin edilmiştir¹⁷⁸⁷.

Nihayet altı ay kadar sonra terhis olan Hulusî Efendi Meclis-i Meşayih'çe imtihana sokulmuş, 100 üzerinden 70 alarak meşihata hak kazanmış (24 Şubat 1917), 17 Haziran'da tarafına berat takdim edilmiştir¹⁷⁸⁸.

Revnakoğlu'nun Hulusî Efendi'ye dair hayli kıymetli notları vardır¹⁷⁸⁹:

¹⁷⁸³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/5^a.

¹⁷⁸⁴ CSRA, No: 290.

¹⁷⁸⁵ 1341 Defteri, no: 143.

¹⁷⁸⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/114.

¹⁷⁸⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/129.

¹⁷⁸⁸ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 41/9. Hulusî Efendi bahsi geçen otobiyografisinde tekkedeki meşihatının 10 Haziran 1917'de (19 Şaban 1335) başladığını ifade eder Albayrak, *Son Devir*, 5/114.

¹⁷⁸⁹ CSRA, no: 290.

Şeyhülislam Musa Kazım Efendi tavsiyesiyle şeyh oldu. Zincirlikuyu şeyhi diye bilinirdi (...) Üsküdar Yeni Cami-i şerifinin akşam müezzini ve sebilinin sebilhanı idi. Vefatında Üsküdar Karadavud Paşa Camii'nde müezzini bulunuyordu. 1 Kanunisanı 1939 Perşembe günü tedavi edilmekte bulunduğu Cerrahpaşa Hastanesi'nde beyin kanamasından irtihal eylemiştir. Babası gibi 53 yaşında [idi]. (...) Boğmaca öksürüğüne tutulanları bir nefes ile iyi ederdi. Çocuğu olmayanlara okunmuş elma verirlerdi. (...) Üsküdar'da pek çok aile vardır. Hala söylerler.

Hiçbir devlet hizmetinde yer almayan Hulusî Efendi'nin otobiyografisini yazdığı zaman (1918) 10 kadar muhibban ve müntesibanı varsa da halifesi olup olmadığından bahsetmez. Revnakoğlu notlarında Hafız Osman Sakman adında Beyoğlu Ağa Cami-i şerifi ikinci imamı iken daha sonra Şişli Camii imamlığına yapan bir halifesini aktarır. Gönül ehli zevk sahibi bir insan olan Osman Efendi ilmiye mesleğindedir¹⁷⁹⁰. Hilafeti bahsi geçen tarihten sonra olmalıdır.

Hulusî Efendi'nin Şazımend hanımdan bir kızı vardır. Damadı Rasih Bey Bakırköy Emniyet sandığı veznedarlığı yapmaktaydı¹⁷⁹¹. Emin Efendi'nin halifesi Kavalalı Mehmed Sadık Efendi'nin damadının yukarıda kullandığımız mektubunda Hulusî Efendi ile ilgili bölümler vefatına dair malumat ihtiva etmektedir¹⁷⁹²:

Abdülhalim Kelim Selim Dede Dergahı'nın tekkelerin seddine dair kanunun tatbiki sırasında **Şeyh Emin Efendi** mahdumları ve halifesi olan **Şeyh Mustafa Hulusî Efendi** bulunuyordu. Müteakiben Hulusî Efendi de Üsküdar'da 1938 tarihinde vefat etmiştir. Tekke dahiline değil Bülbülderesi semtinde bir kabristana defnolunmuştur. Esna-yı definde bulundum. Cenab-ı Hak cümlesine rahmet ve mağfiretlerini daim buyursun.

Tekke Listelerine Göre Halim Gülüm Tekkesi

İlk şekli hakkında bilgi sahibi olmadığımız vaktiyle **Selman Ağa Mahallesi Çarşısı**'nda (BOA, C. EV. Nr. 338/ 17179), **Büyük Karakolhane** bitişiğinde (BOA, MVL. Nr. 352/19) yer alan **Halimgülüm** (*Asitane-i Aliyye, Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 183, *Mecmua-i Cevami, İhsaiyat, Rehber-i Tekâya, Sefine*), **Halim Dede** (1341 Defteri, no: 143),

¹⁷⁹⁰ CSRA, no: 290.

¹⁷⁹¹ CSRA, no: 290. Şazımend Hanım vefatında eşinin yakınlarına defnedilecektir (CSRA, no:290).

¹⁷⁹² CSRA, no: 290. Hulusî Efendi'nin vefatına dair elimizde 1938 ve 1 Kanunisanı 1939 tarihleri var. Bu ikincisi muhtemelen defn tarihidir ki, kanunisanı, ocak ayına denk gelir.

Halimgülüm Dede (*Hankâhname, Nüfus-ı Millî, Tomar, Merakiz*), **Selim Dede Kelim Dede** (*Surname*), **Şeyh Emin** (*Hala Asitane-i Aliyye*), **Zincirlikuyu** (*Mecmua-i Tekâya*), **Zincirlikapı** (*Muhibban, Mecmua*), **Pazar** (*BOA, HAT. Nr. 594/29097*) **Baba Ali Tekkesi** (*Taammiye Defteri*) 19. yüzyıldan 1925'e kadar **Kadirî** kalmış (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 133, *Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 23, *Surname*, no: 158, *Asitane-i Aliyye*, no: 99, *Hankâhname*, no: 93, *Nüfus-ı Millî*, no: 209, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/101, *Mecmua-i Tekâya*, no: 103, *Taammiye Defteri*, no: 112, *Tomar*, v. 109^a, *Mecmua*, no: 13, *İhsaiyat*, no: 96, *Merakiz*, no: 219, *Rehber-i Tekâya*, no: 15, *Sefine*, no: 79) ayin günü değişmeden **pazar** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Tomar, Rehber-i Tekâya*) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Bugüne ulaşamayan tekke, Osmanlı devrinde Zincirlikuyu denilen yerde, Hakimiyet-i Milliye Caddesi üzerinde, Yeni Cami Sebili karşısında, Büyükkarakolhane binasının yanında idi. Haskan, tekkeyi şöyle tasvir ediyor¹⁷⁹³:

Hakimiyet-i Milliye Caddesi'ne açılan ahşap bir kapıdan tekkenin koridor şeklindeki küçük avlusuna girilirdi. Kapının **sol tarafında**, caddeye bakan bir hacet penceresi bulunan, ahşap bir türbe vardı. Tavanı çökmüş olan bu türbede **beş** sanduka bulunuyordu. Tarih levhaları okunmaz bir halde idi. Hacet penceresi üzerinde iki sıra halinde hazırlanmış tarihsiz şu kitabe vardı: *Aliyyetü'r-rahmet / Dirîğ itmene var aşık yetiştir feyz-i lutfundan / Kerem dîvanesinden baki himmetle ednadan / Du'adır pîrim ancak parsası atf-zarın / Heman ihlasla Fatiha cümle gelenlerden / Ketebehu el-fakir Mehmed Es'ad el-Yesarî*. Nefis yazının bazı yerleri kırılmıştır. Kitabenin yazarı Esad Efendi 1753'te icazet almış ve 1798'de vefat etmiştir.

Avlunun nihayetinde semahanenin kapısı vardı. 1958 senesinde, karakol binası ile beraber yıktırıldı. Kabirler, bu yıkım sırasında Üsküdar Yeni Cami haziresine nakledilmiş ve türbe şekli, kabirlerin etrafına çekilen bir beton şerit ile gösterilmiştir. Yukarıda yazılan kitabe de bu sırada hazireye yerleştirilmiştir. Tekkeden nakledilen 1861 (1278) tarihli abdest teknesi de buradadır (biz, abdest teknesini göremedik). Üsküdar Gayrimenkul Vakıflar Listesi'ne göre tekke, 1924 tarihinde '*muhtac-ı tamir*' durumunda idi. Fakat,

¹⁷⁹³ Haskan, *Üsküdar*, 1/444.

hemen yanında ve cadde üzerinde bulunan şeyh meşrutasının mamur olduğu kaydedilmiştir.

E. Demirel İşli ise tekkenin şimdiki yerine nakline iştirak eden Fazıl Ayanoglu'ndan şunları aktarır¹⁷⁹⁴:

Tekkenin önünde **dükkan**, iç tarafta ahşaptan **harap bir tekke binası** ile gecekondulu bulunan binanın, solunda biri Halim Gülüm Dede'ye ait olmak üzere 12 sanduka vardır. Türbenin karşısında **kitabeli bir kuyu bileziği** (Zincirlikuyu bu olabilir mi?) ve Sultan Mahmut zamanında İzzî Efendi'nin yaptırdığı **su teknesi** vardır. Halim Gülüm Dede'nin sandukası başında Kadirî taç kabartması vardır”.

Şeyh Hacı Mustafa Efendi'nin halifelerinden Kavalalı Sadık Efendi'nin neslinden olduğu anlaşılan Kavalalı Mehmed İsmet Yalgin'ın İskenderun'dan Revnakoğlu'na yazdığı 11 Nisan 1960 tarihli mektup tekkenin Yeni Cami'ye nakil süreci ile ilgili en sarif bilgileri aktarır¹⁷⁹⁵:

Muhterem Cemaleddin Server Beyefendi.

(...) Tekkeler tarihi hakkında yazmakta olduğunuz esere bu hadisenin fasl-ı mahsusunda derci faideli olur kanaatindeyim.

Üsküdar'da Büyük Karakol ittisalinde meşhur **Zincirlikuyu nam-ı diğer Abdülhalim Dede Dergahı**'nın Üsküdar'ın imar projesi tatbik sırasında karayolları tarafından evkaftan istimlak edilmiş **iki katlı sekiz odalı semahane ve Cami-i şerifi** muhtevi tekke [??] tarafından yıktırılmıştır. Tekkenin Kadirî tekkesi olduğu malumunuzdur. Tekkenin haziresinde:

- **Seyyidüşüheda Hazret-i Hamza** **? Efendimizin** ahfadından bulunan Abdülhalim Dede mücavirdir. Rufeke-yı muhteremesi zevatın medfenleri (bu zevat-ı muhteremenin manevi tasarrufları ile tahribe fırsat vermeyerek yıkıcıların kazmalarını üzerlerinden uzaklaştırmak suretiyle muhafaza altına aldırılmıştır. İstanbul Vakıflar Müdürlüğü Eski Eserler Maddesi? Şefi **Fazıl Ayanoglu Beyefendi**'nin çok kıymetli himayeleri ve minnettarı bulunduğumuz gayretleriyle yıkılan tekkenin karşısındaki **Sultan Ahmed-i Sani**'nin validesi **Emetullah Gülnuş Hanım Sultan**'ın 1120

¹⁷⁹⁴ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 67.

¹⁷⁹⁵ CSRA, no: 290.

senesinde inşa ettirilmiş cami-i şerifin kible cihetindeki bahçeye 11'i erkek 4 kadın olmak üzere 15-16 kişinin Aralık Ayı'nın son günlerinde nakil ve defnedilmiştir¹⁷⁹⁶.

Bana 6 Ocak tarihinde müezzin **Asım Efendi** tarafından yazılan mektupta evvela sizin tamir ettirdiğiniz lahdin **Abdülhalim Dede Sultan**'ın kabri açılmış da maşallah **Abdülhalim Hazretleri** cedd-i mecidleri **Hazret-i Hamza** gibi çenesi iri bir zat olup hiç bozulmamış bir halde bulunmuştur. Yalnız baş tarafındaki toprağa da baş kısmından? siyah olan saçlarından beş on tane saç kıl yere düşmüş, bunları oradan alarak kefeni içine konularak **Yeni Cami-i şerif** haziresine götürülmüştür, diye bildirmiş ve diğerleri hakkında da bazı hakikatler yazmıştı, kerametler bildirmişti.

Elimizdeki tarihsiz iki fotoğrafta Karakol ile tekke arasında bir dükkanın olduğu, dükkanın hemen yanında, yatay döşeli tahtalar ile hacet penceresinin örtüldüğü, en üstte eksik bırakılan yerden hacet penceresinin demir kafesi seçilebilmektedir. Sağdaki iki katlı ahşap bina tekke müştemilatından olmalıdır.

Birinci dünya savaşı öncesine ait *Alman Mavileri*'nde (Pafta D 9/2)¹⁷⁹⁷ sadece Büyük Karakol'a yer verilmiştir. 1930 tarihli *Pervititch Paftası*'nda¹⁷⁹⁸ (no: 65, s. 262) caddeye bakan tek katlı 71 kapı numaralı bina, fotoğraftaki dükkan; yine tek katlı 73 kapı numaralı bina da türbe olmalıdır. Aynı haritaya göre, ahşap bir kapıdan girildiğinde solda tek katlı türbe, sağda ikişer katlı muhtemelen tekke müştemilatından yan yana iki binanın yer aldığı seçilebilmektedir.

Türbede vaktiyle kaç sanduka ve/veya defin vardı kesin olarak bilmiyoruz. Fazıl Ayanoğlu 12 sanduka derken, Revnakoğlu 3'ü Halim Dede biraderlere ait olmak üzere 16 definden bahseder. Kavalalı Mehmed İsmet Yalgın'ın da 11'i erkek 4 kadın olmak üzere 15-16 kişinin nakledildiğini bildirir. Revnakoğlu notlarından derlediklerimiz şunlardır:

Cümle kapısının bitişiğinde caddeye bakan ziyaret penceresinin önünde üç sanduka yan yanadır.

- 1- Abdülhalim Dede Efendi,
- 2- Abdülkelim Dede Efendi,
- 3- Abdüsselim Dede Efendi. Bunlardan sonra medfun olduğunu bildiklerimiz:

---

¹⁷⁹⁶ Revnakoğlu kendi notlarında naklin Nisan 1958'de başladığını yazar. *CSRA*, no: 290.

¹⁷⁹⁷ *Alman Mavileri*, 188.

¹⁷⁹⁸ *Pervititch, Sigorta Haritalarında İstanbul*, 262.

- 4- Büyük Emin Efendi (Hacı Emin Efendi v. 2 Ramazan 1244 / 8 Mart 1829),
- 5- Hacı Mustafa Efendi (v. 18 Safer 1285/10 Haziran 1868) ve
- 6- Hafız Hasan Hakî Enderunî (v. ?),
- 7- Şeyh Hafız Mehmed Emin Hasan Enderunî Efendi,
- 8- Şeyh Emin Efendi'nin halifesi olan Kavalalı Ahmed Hamdi Efendi,
- 9- Ahmed Efendi kızı Sabiha Hanım,
- 10 ve 11- Emin Efendi'nin iki hanımı Fevziye ve Fatıma hanımlar.
- 12- Kimin halifesi olduğunu tespit edemediğimiz Edhem Efendi oğlu Zühdü,
- 13- Son şeyh Hulusî Efendi damadı Rasih Bey,
- 14 ve 15- Emin Efendi'nin halifesi **Nizameddin Bey** ve eşi.
- 16- Emin Efendi'nin kayınpederi Bulgurlulu Çömlekçi Kadri Efendi'nin torunu Fatıma Zehra Hanım.

Haziresi

Tekke haziresinin yeni nakledilen yerinde Yeni Valide Sultan Külliyesi haziresinde Halim Dede'nin şahidesi ile daha evvel tekkede olan mermer abdest teknesinden başka herhangi bir ize rastlanmamıştır¹⁷⁹⁹.

Tekke muhiblerinden Ahmed İzzî Efendi'nin 1861 tarihli hayrı olan bu teknenin kitabesi şöyledir¹⁸⁰⁰:

Bende-i Hazreti sultan Abdülkadir Geylanî ve muhibb-i Hazreti / Şah Mehmed Bahâüddin-i Nakşibendî ve teşrifat-ı hümayun muavini sahi-betül-hayr / el-hac Ahmed İzzî Efendi merhumun ruhi çün rızaen lillahi-teala el-Fatiha. 1278.

2.2.7.2. Feyzullah Hindî, Hindîler Tekkesi

Eski Solaksinan, yeni Murat Reis Mahallesi, Selami Ali Caddesi ile Küfeci Sokağı'nın kavşağında, 252 ada, 10 parselde¹⁸⁰¹, Selami Ali Efendi Caddesi'ne açılan Küfeci Çıkmazı üzerinde, Sadrazam Yeğen Mehmet Paşa (v. 1745) tarafından ilk şeyhi Feyzullah Efendi (v. 1161/1748) tarafından on dönüm bağı üzerinde 1737 (1150) tarihli vakfiyesi ile tesis edilmiş Kadirî tekkesidir.

¹⁷⁹⁹ krş. Sadi S. Kucur, “Üsküdar Yeni Valide Camii Haziresi”, *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 1/213-280.

¹⁸⁰⁰ Haskan, *Üsküdar*, 1/491.

¹⁸⁰¹ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 61.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 153), *Tomar* (v. 112^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Seyyid Feyzullah Efendi bin Azimetbahş bin Seyyid Murtaza Hindî (v. 1161/1748). Tekkenin kurucu şeyhidir. Vâkıf 19 Eylül 1737 (24 Cemaziyelevvel 1150) tarihli vakfiyesinde içinde yapımı tamamlanmış bir oda ile yapımına başlanmış 6 adet oda ve bir sofalı menzil, bir mahzen, bir su kuyusu ve üzüm ağaçları bulunan 10 dönüm mülk bağı tüm bileşenleri ile (*cümle-i tevabi' ve levahıkı*) ile vakfederek şöyle şart eylemiştir¹⁸⁰²:

i. Mevkufta hayatta oldukça kendisi sakin olacak,

ii. Vefatından sonra Kadirîliğe (*Abdülkadir Geylanî Hazretlerinin tarikine*) mensup, Hint asıllı, salıklar arasında '**şahi**' tabir olunur, terbiye ve irşada kadir, alim ve dana, sahib-i takva, bekar (*kayd-ı iyalden müberra, mücerred*) biri kadı marifetiyle (*ma'rifeti şer'*) biri şeyh olacak,

iii. Vakfın tevliyeti evvela kendisine,

iv. Vefatından sonra tekkenin şeyhine (*her kim sakin olur ise ana*) şart olacaktır.

Feyzullah Efendi 10.5 yıl sonraki 1 Mart 1748 (1 Rebiulevvel 1161) tarihli zeyl vakfiyesinde¹⁸⁰³ artık yapımı tamamlanmış olan **6 adet oda ve 1 sofalı menzili havi mülk bağı** vakf edip, kendinden sonra geçecek kimsenin şartlarında değişikliğe gitmeden aynen bırakmıştır:

“(…) vefatımdan sonra tarikat-ı aliyye-i Kadiriyye'den münşeb evlad-ı kiram-ı azizden beyne's-salikîn mukîm-i **şahî** tabir olunur fırka-i bahiretü's-salahdan terbiye ve irşad ashab-ı süluka **kadir, mükemmil-i esma ve kayd-ı iyalden müberra Hindî sulehasından bir racul-i mücerred, sahib-i takva ma'rifet-i şer'le** seccade nişin ve mürebbi'l-fukara ta'yin olunup (...)”

Ardından:

i. Gerekli tamirat 10 dönüm bağı gelirinden yapılacak fazlası fukaraya sarf olunacaktır.

ii. Tevliyet ve sükna hakkı kendinden sonra halen hizmetinde olan halifesi evlense dahi Derviş Emanullah bin Ali'ye meşrut olacaktır.

¹⁸⁰² Vakfiye bir ay sonra 23 Ekim 1737'de (28 Cemaziyelahir 1150) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 625/61/55. Vakfiye özeti için bkz. *Tomar*, v. 112^a; *1341 Defteri*, no: 242.

¹⁸⁰³ Zeyl vakfiye yarım asır sonra 26 Haziran 1798 (13 Muharrem 1213) tarihinde tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 625/61/58.

iii. Onun vefatından sonra vakfiyede beyan edilen şartları taşıyanlara meşruta olacaktır.

Feyzullah Efendi meşihat ve tevliyet vazifeleri için herhangi bir ücret belirtmemiştir. Yani bu vazifeler ücretsiz (*ber vech-i hasbi*) icra edilecektir. Vakfında gelir getirici tek faaliyet üzüm bağıdır. Bunun da ancak binaların aksayan yerlerinin tamiri ve tekke sakinlerinin ihtiyacını karşılayacak kadar çapta olduğu anlaşılıyor. **Yani daha baştan güçsüz vakıflar** kategorisinde değerlendirilebilecek bir yapıdadır.

Feyzullah Efendi'nin Kadirilikteki silsilesi tespit edilememiştir. On yıldan fazla şeyhlik yapan Feyzullah Efendi, vefatında tekkesine defnedilmiştir. Etrafı çevrili kabri bugün Selami Ali Efendi Caddesi üzerindedir. Son iki satır okunmaz haldeki kitabesi şudur:

*El-Fatiha / Merhum ve mağfur / Kutbülarifin / eş-Şeyh es-Seyyid / Feyzullah
el-Hindî / (.....) 1161.*

2. **Şeyh Bereket Efendi el-Hindî** (v. ?). Vefat tarihi ve yerine şimdilik tesadüf edilememiştir.

3. Feyzullah Efendi'nin halifesi **Şeyh Emanullah** bin Ali el-Hindî (v. ?). Aynı zamanda tekkenin mütevellisi idi. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

4. **Seyyid Şeyh Ahmed Emirşah** bin Seyyid Mehmed Abdülfettah (v. 16 Rebiulahir 1191 / 24 Mayıs 1777'den sonra). İsmi *Silsilename*'de geçmiyor. Meşihatını da dervişlerin şikayetinden öğreniyoruz. Nitekim -dervişlere göre- hala beratla zaviyenin şeyhi, vakfın nazırı ve mütevellisi olan Seyyid Şeyh Ahmet Emirşah¹⁸⁰⁴ yabancılardan (*ecanibden*) olup meşihati sırasında evlenmiştir (*zi-iyal*). Bunun dışında vâkıfın diğer şartlarını da taşımadığından Rumeli Kazaskeri (*Sadr-ı Rum Efendi Hazretlerinin*) huzurunda mahkeme edilmeli, neticede meşihat uhdesinden ref' edilerek, yerine ittifakla seçtikleri (*cümlemizin muhtar ve mümtazı*) sulehadan, ehl-i takva ve mücerred Hindî Şeyh Seyyid Rahimehullah Şah tayin edilmelidir. Nihayet Şeyhülislam Vassafzade Mehmed Esad Efendi (hd. 1776 - 1778) Rumeli kazaskerinin tarafları dinlemesini ister. Muhakeme gerçekleşmiş olmalı ki Ahmed hala müteehhil olduğunu inkar ile aralarında **münazaha sonrası** adı geçen cihetleri kendi hüsn-i rıza ve tayyib-i ihtiyarıyla Seyyid Rahimehullah Şah'a terk eder (*fefağ ve kasr-ı yed*) ederek elindeki atik beratını da teslim eder (10 Rebiulahir 1191 / 18 Mayıs 1777).

---

¹⁸⁰⁴ İsim yakınlığından olacak Emirşah, 3. Şeyh Emenullah ile karıştırılmıştır. Ali Emre İşlek, *Osmanlı Devleti'nde Hindî Tekkeleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020), 171.

Böylece meşihat ve tevliyet Şeyhülislam Esad Efendi'nin *işaret-i aliyyesi* üzerine 24 Mayıs 1777'de (16 Rebiulahir 1191) tevcih edilir¹⁸⁰⁵.

Meşihatı terk eden Şeyh Ahmed Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği tespit edilememiştir.

5. Şeyh Rahimullah Şah bin Seyyid Yakup el-Hindî (v. 1193/1779-80). Meşihatı 2 yıl kadar sürmüştür. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

6. Şeyh Mehmed Sultan el-Hindî (v. 1202/1787-8). 10 yıla yakın şeyhlik yapan Şeyh Mehmed Efendi de vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

7. Seyyid Ahmed Efendi (v. 19 Rebiulahir 1206 / 16 Aralık 1791). İsmi *Silsilename*'de geçmiyor. Hayatı hakkında bilgimiz yok. Tekkedeki meşihatını erkek çocuksuz vefatı üzerine üvey babası Hüseyin Efendi'ye devrinden öğreniyoruz¹⁸⁰⁶. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

8. Seyyid Şeyh Hüseyin bin Seyyid Mehmed Hindî. (v. ?). Hayatı hakkında bilgimiz yok. Üvey oğlu Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine Üsküdar Kadısı'nın kaleme aldığı arzuhal üzerine tekkenin ücretsiz olan meşihat, tevliyet ve nezaret cihetleri merhumun üvey babası Şeyh Hüseyin Efendi'ye Şeyhülislam Mekkî Mehmet Efendi'nin (1788-1792) *işareti* ile 4 Ocak 1792'ta (9 Cemaziyelevvel 1206) tevcih edilmiştir¹⁸⁰⁷. Hüseyin Efendi vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

Tekkenin meşihat, tevliyet ve nezaret cihetleri için herhangi bir vazife yoksa da mesela müezzinlik için günlük 5 akçe vazife bir başka yerden verilmekte idi. 1796 yılında vefat eden Mehmet Halife'nin yerine müezzinlik 1 Mart'ta (21 Şaban) isteği üzerine Ahmed isimli dervişe tevcih edilmiştir¹⁸⁰⁸.

9. Hüseyin Efendi'nin kardeşi¹⁸⁰⁹ **Şeyh Abdullahyar Hindî** (v. Zilkade 1238 / Temmuz 1823'ten evvel). Hazirede Şerife Hatun'a (v. Safer 1240 / Kasım 1824) ait mezar taşı evlendiğini gösteriyor. Vaktiyle kurucu şeyh Feyzullah Efendi'nin lahdinin yanında yer alan kitabesi şu idi¹⁸¹⁰:

---

¹⁸⁰⁵ BOA, C. EV. Nr. 645/32501.

¹⁸⁰⁶ BOA, C. EV. Nr. 109/5433. *Silsilename*'de 6. sırada Derviş Seyyid Mehmed Efendi'ye (v. 1207/1792-3) yer verilir. Feyzullah Efendi'nin neslinden olan Mehmed Efendi hakkında başka bilgimiz yoktur.

¹⁸⁰⁷ BOA, C. EV. Nr. 109/5433.

¹⁸⁰⁸ BOA, C. EV. Nr. 127/6314.

¹⁸⁰⁹ BOA(V), EV. MKT. CHT. Nr. 220/2 ve Nr. 220/8'den (29 Temmuz 1302 / 10 Ağustos 1886) aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

¹⁸¹⁰ Haskan, *Üsküdar*, 1/450

Nev-civanım uçdu Cennet bağına / Validesini yakdı firkat narına / Şeyh Abdullah Efendi'nin / Halilesi merhume ve mağfure / Şerife Hesna Hanım / ruhiçün Fatıha. Safer 1240.

Abdullahyar Efendi vefatı üzerine meşihat Temmuz 1823 (evail-i Zilkade 1238) ortasında Ali Efendi'ye devredecektir¹⁸¹¹.

10. Şeyh Ali Efendi (v. 1249/1833-4). Abdullah Efendi'nin erkek çocuksuz (*bilaveled*) vefat etmesi üzerine ücretsiz (*ber vech-i hasbi*) meşihat, tevliyet ve nezaretin kendisine tevcih edildi Ali Efendi'nin kaleme aldığı arzuhalinde zaviye fukarasına tahsis edilen İstanbul Gümrüğü ile Kahve Rüsümü Malından 40'ar akçelik vazifenin henüz kendi ismini tescil edilmediğinden bahisle gerekeni talep etmiştir. İlgili kalemlerde dolaşan evrak nihayet berat kaydının Anadolu Muhasebesi Kalemi'ne de kaydedilmesi istenmiştir (22 Zilkade 1238 / 31 Temmuz 1823)¹⁸¹².

Ali Efendi meşihatının beş yılı dolmadan hastalık, yaşlılık veya bilemediğimiz bir başka sebepten ötürü zaviye işlerini görmekte muktedir olamadığından (*adimü'l-iktidar*) üzerindeki cihetlerden hüsn-i rızasıyla hak sahiplerinden Seyyid Şeyh Mehmed Hindî lehine ferağ etmiştir (3 Ramazan 1243 / 19 Mart 1828)¹⁸¹³. Sonraki hayatını tespit edemediğimiz Ali Efendi'nin de vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

11. Seyyid Şeyh Mehmed Hindî (v. ?). İsmi *Silsilename*'de geçmiyor. Ali Efendi'nin feragatı üzerine 19 Mart 1828'de (3 Ramazan 1243) posta oturmuş, aynı yılın sonu 26 Aralık'ta (18 Cemaziyelahir 1244) oğlu Ali Efendi lehine meşihattan el çekmiştir¹⁸¹⁴.

12. Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu Ali Efendi (v. ?). İsmi *Silsilename*'de geçmiyor. Vefatı üzerine meşihat Süleyman Halife'ye verilecektir. İlgili arşiv belgesinde tarih bulunmadığından¹⁸¹⁵ ne zaman vefat edip nerede defnedildiği tespit edilememiştir.

13. Şeyh Süleyman Halife Efendi bin Şeyh İsmail Halife (v. 26 Cemaziyelahir 1253 / 27 Eylül 1837'den evvel). Süleyman Halife'nin de meşihatı kısa sürmüş, üzerindeki cihetler 27 Eylül 1837'de (26 Cemaziyelahir 1253) Seyyid Mehmed Raşid ve Seyyid İsmail Tevfik

¹⁸¹¹ BOA, C. EV. Nr. 511/25805.

¹⁸¹² BOA, C.EV. Nr. 511/25805; İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

¹⁸¹³ BOA, AE. SMST. II. Nr. 57/3879; BOA(V), EV. MKT. CHT. Nr. 220/8'den aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

¹⁸¹⁴ BOA (V), EV. BKB. Nr. 16/238'den aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172. Evliliğin meşihatın devamına mani olduğunu bakiyesinden biliyoruz. Mehmet Efendi'nin meşihattan el çekme sebebi bu mudur, şimdilik tespit edilememiştir.

¹⁸¹⁵ BOA(V), EV. BKB. Nr. 16/238'den aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

Hindî Efendilere *müştereken* tevcih edilmiştir¹⁸¹⁶. Aralarındaki ilişkiyi bilmiyoruz. Her üç vazifeyi yaklaşık 30 yıl icra edeceklerdir¹⁸¹⁷.

14.1. Seyyid İsmail Tevfik Hindî (v.). Vefatıyla yarım hissesi 25 Ağustos 1868'de müştereki Seyyid Mehmed Raşid'e devredilmiştir¹⁸¹⁸.

14.2. Seyyid Mehmed Raşid Efendi (v. 19 Zilhicce 1294 / 25 Aralık 1877). 30 yıl müştereken 10 yılda müstakilen olmak üzere 40 yıla yakın şeyhlik yapmıştır. Vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır.

15. Hasan Veliyüddin Efendi (v. ?). Yaşının küçüklüğünden meşihat Mehmed Tahir Efendi'nin, tevliyet vazifesi de Kadirî meşayihinden Mehmed Zühdü Efendi'nin niyabetinde tevcih edilmiştir (13 Ramazan 1295 / 10 Eylül 1878)¹⁸¹⁹.

Mehmed Zühdü Efendi o sıralar Kırkkilise'de telgraf müfettiş muavinliği görevinde bulunmaktadır. Kendisinin tekke dışında bulunması tekkenin gelir kaynağı olan 20 kadar ev ve bağın kiralarının vaktinde alınamaması ve bu da tekke gelirlerinin önemli ölçüde kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Veliyüddin Efendi'nin halası Ayşe Hanım tarafından yapılan müteaddit şikayetler neticesinde Zühdü Efendi'den vekalet vazifesini hakkı ile yerine getirmesi veya vekaletten çekilmesi istenmiştir. Meclis-i Meşayih'i uzun süre meşgul eden bu süreç 1884 yılında azli ile nihayete erecektir¹⁸²⁰.

Vekalet meselesini bir şekilde çözen hala Ayşe Hanım, bu defa Meclis'e müracaatla tekkenin yıkılmış yerlerinin ihyasını talep etmiştir. Meclis de 15 Kasım 1891 (12 Rebiulahir 1309) tarihli oturumunda dergahın 10 kalemde aylık 477 akçe icare, 6 kalemde yıllık 3.072 akçe mukataa geliri ile bir de bağı olduğunu tespit etmiş, dergahtaki tamir ve inşasının da nezarete havale burulmasına karar vermiştir¹⁸²¹.

Ancak işler umdukları gibi gitmemiş ve tamir gerçekleşmemiş, tekke harap halde durmaktadır. Yeniden inşaya güçleri yetmemiş olacak ki Veliyüddin Efendi 4 yıl kadar sonra üzerindeki vazifeleri Tahir Efendi'ye devretmek için Meclis-i Meşayih'e müracaat eder.

---

¹⁸¹⁶ İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

¹⁸¹⁷ BOA(V), EV. THR. Nr. 147/178 (25 Cemaziyelevvel 1260 / 12 Haziran 1844); BOA(V), EV. BKB. Nr. 146/210'dan (29 Cemaziyelevvel 1260 / 16 Haziran 1844) aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 173.

¹⁸¹⁸ İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 173.

¹⁸¹⁹ BOA(V), EV. MKT. Nr. 1718/55'ten (4 Muharrem 1309 / 10 Ağustos 1891) aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 173.

¹⁸²⁰ Konu hakkında yapılan yazışmalar ve ilgili kayıtlar için bakınız İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 173-4; 222-3.

¹⁸²¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/175.

Meclis'in karar günü incelediği vakfiye kayıtlarında tekke vazifelerinin Hindî asıllılara meşrut olduğunu vurgular ve fakat bu firkadan bir kimsenin Dersaadet'te olup olmadığının bilinemediğine, zaten Veliyüddin Efendi'nin de o firkaya mensup olmadığına vurgu yaparak Mehmet Efendi'nin bugün boş arsa (*arsa-i haliye*) olan yere tekkeyi **kendi malından yeniden bina ve inşa edeceği taahhüdü üzerine** meşihatın kendisine devrini tensip eder (13 Eylül 1895 / 23 Rebiülevvel 1313)¹⁸²².

16. Mehmed Tahir Efendi Urdulu (v. 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir¹⁸²³. Avnîzade Tekkesi Şeyhi Beşir Efendi'nin halifesidir¹⁸²⁴. En az 10 yıldan fazla arsa halinde kalan tekke meşihatın resmi tevcihinin gerçekleştiği yıl (1319/1902) tekkenin geniş arazisi üzerine gayet şatafatlı bir oda, bir semahaneden ibaret olarak inşayı tamamlar ve nihayet 1319 yılı Regaib kandilinde (4 Recep 1319 / 17 Ekim 1901) mevlid-i şerif kıratıyla açılışı tamamlar¹⁸²⁵.

Tekkeyi ihya eden Tahir Efendi, dervişanın yemekliği için girişimlerde bulunmuştur. Şura-yı Devlet'e takdim ettiği arzuhalinde tekkesi tayinatının vâkıfın şartına mugayir olarak Fatih Horhor'daki diğer Hindîler Tekkesi'ne tahsis edildiğini ifade ederek, gerekenin yapılmasının talep etmiştir.

Şura-yı Devlet'in Evkaf ve Maliye nezaretleri ile yaptığı yazışmalar neticesinde Horhor'daki tekkeye irade-i seniyye ile evkaf hazinesinden devreden bir miktar tayinat varsa da bunun bu tekkeden devrettiğine dair bir kayda ulaşılamadığı sonucuna varılmıştır.

12 Ekim 1905 (13 Şaban 1323) tarihli bu toplantıda gelirsiz kalan bu tekkenin kendi dervişlerinin yanında her sene pek çok hacı ve seyyahı ağırlamasından ötürü Horhor'daki tekke gibi tayinat tahsisi gerektiğine karar verilmiş, gereği için dosya Evkaf Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁸²⁶.

Ancak işler umulduğu gibi gitmemiştir. Evkaf Nazırı'nın 2 Ocak 1906 (7 Zilkade 1323) tarihli tezkiresinde tahsisat için bir karşılık olmadığı, bu gibi tahsisatın açıktan

---

¹⁸²² MMA, Defter/Sayfa no: 1772/263. Tekkenin meşihat ve tevliyet beratı 7 yıl sonra 9 Nisan 1902'de (30 Zilhicce 1319) tevcih olunacaktır. VGMA, Defter no: 4579/10.

¹⁸²³ 1341 Defteri, no: 242.

¹⁸²⁴ CSRA, no 79; 28.

¹⁸²⁵ Tekke bir oda ve semahaneden ibaret oldukça basit formda inşa edilmişti. Muhyiddin Efendi bu durumu ayrıca, "Şeyh-i mezbur fukaradan olmağla bu kadar muavenetle ancak vücuda getirebilmiştir. Tekkenin mahsusatı olmayub evvelki şeyhleri tekkenin vasi bağçesinde (???) sünbül ve sair sebze mahsulüyle taayyüş iderler idi" diye tarif edecektir. *Tomar*, v. 112^a.

¹⁸²⁶ BOA, BEO. Nr. 2691/201800.

yapılmasının Sadarettten sadır olan tebligata muhalif olduğu ifade edilmiştir¹⁸²⁷. Şura-yı Devlet de bu karara uyarak 2 Nisan (8 Safer) tarihli oturumunda karşılık bulununcaya kadar konu hakkında şimdilik bir şey denilemeyeceği kararına varmıştır¹⁸²⁸.

Tahsisat konusunda ilk somut gelişme Şura-yı Devlet'in 7 Ocak 1907 (22 Zilkade 1324) tarihli oturumunda yaşanmış, Şura, ehemmiyetinden ötürü Evkaf bütçesinde vuku bulacak ilk boşluğun bu tekkeye tahsisine karar vermiştir¹⁸²⁹. Bu kararın üzerinden 3 ay geçtikten sonra Evkaf Nazırı'nın kaleme aldığı 13 Nisan 1907 (29 Safer 1325) tarihli tezkirede, bahsi geçen karşılık bulunamamasına rağmen ilerde vuku bulacak karşılığa mahsuben 1.328 kuruş 28.5 paranın tahsisini talep etmiş, Şura-yı Devlet'in bunun üzerinde 3 ay geçtikten sonraki 23 Temmuz (12 Cemaziyelahir) tarihli oturumunda talep uygun görülmüş, 2 gün sonra Sultan'a arz edilen karar 22 Ağustos'ta (13 Recep 1325) onaylanarak yürürlüğe girmiştir¹⁸³⁰.

Tekke Mehmed Efendi döneminde ihya edilmişse de yaklaşık 20 yıl sonra tekke, yakınlarda çıkan bir yangında harap olmuştur. Fakirliğinden ötürü tekkesini ihya edemeyecek olan Mehmed Efendi Meclis-i Meşayih'e başvurur. Meclis de konuyu Evkaf Nezareti'ne taşır (17 Zilhicce 1339 / 22 Ağustos 1337 / 22 Ağustos 1921)¹⁸³¹. Yangın Mehmed Efendi'nin tekkedeki kontrolünü kaybetmesine sebep olmuş, civardaki kıptilerin işgaline engel olamamıştır. Ailesi ile bu durumdan rahatsız olan Mehmed Efendi yardımları için Meclis'e müracaat etmiş, Meclis de işgalcilerin polis marifetiyle çıkarılması için girişimlerde bulunmuştur (1 Muharrem 1340 / 5 Eylül 1337 / 5 Eylül 1921)¹⁸³². Mehmed Efendi ne kadar girişimde bulundu ise de netice alamamıştır. 1920'li yıllarda 'harab' olduğu¹⁸³³, 1924 tarihli Üsküdar Gayrimenkul Vakıflar Listesi'nde tamire muhtaç bulunduğu¹⁸³⁴ dair kayıtlar bunun ifadesidir.

Tahir Efendi'nin 1925'ten sonra ne yaptığı tespit edilememiştir. Bilinen tek oğlu Muhyiddin Efendi, Kızıltoprak'ta Tuğlacıbaşı Cami-i şerifinde imamı idi¹⁸³⁵.

---

¹⁸²⁷ BOA, ŞD. Nr. 173/76.

¹⁸²⁸ BOA, BEO. Nr. 2798/209836.

¹⁸²⁹ BOA, BEO. Nr. 2980/223459.

¹⁸³⁰ BOA, ŞD. Nr. 182/9; İ. EV. Nr. 45/11.

¹⁸³¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/119; Defter/Sayfa no: 1757/42^a.

¹⁸³² MMA, Defter/Sayfa no: 1757/45^a, 56^b, 63^b; Defter/Sayfa no: 1745/49; Defter/Sayfa no: 1746/68.

¹⁸³³ Rehber-i Tekâya, no: 47.

¹⁸³⁴ Konyalı, Üsküdar, 1/59.

¹⁸³⁵ CSRA, no: 28.

Tekke Listelerine Göre Feyzullah Hindî Tekkesi

18. yüzyılın ikinci yarısında geniş bir arazi içinde Hintli Müslümanların konaklamaları için yapılan (Mesut Koman Arşivi'nden aktaran İşli), tesisinden 1925'e 7kadar **Kadirî** kalan (*Nüfus Vukuatı Defteri, Silsilename, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Tekâya, Taamiye Defteri*, no: 119, *Tomar, İhsaiyat*, no: 100, *Merakiz*, no: 240, *Rehber-i Tekâya*), **Feyzullah Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no: 252), **Feyzullah el-Hindî** (*Silsilename*), **Şeyh Feyzullah Efendi** (*Taammiye Defteri*), **Allahyar Feyzullah Hindî** (*Tomar*), **Hindîler** (*Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*), **Hindî Feyzullah** (*İhsaiyat, Merakiz*), **Hindî Feyzullah Efendi Tekkesi**'nin (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî*) halk arasında **Hindi Baba** demekle maruftu (*CSRA*, no: 28). Tekkenin ayin günü de **cumartesi** idi (*Mecmua-i Tekâya*).

Vâkıfının şeyhinin Kadirî olma şartına tamamen uyulmuşsa da bekar olma şartının iki kez ihlal edildiği tespit edilmiştir.

Mimari Yapısı

Daha 1925'ten önce harap olan tekke bakiyesi 1930 tarihlerinde ortadan kalkmıştı (Haskan). Tekkeden geriye ise dağınık haldeki haziresi gelebilmiştir.

Haziresi

Tekkenin dağınık haziresinde birkaç taş gelebilmiştir.

2.2.7.3. Kartal Baba Tekkesi (Kartal Dede, Şeyh Kartal Tekkesi)

Nuhkuyusu Sempti, eski Pazarbaşı yeni Valide-i Atik Mahallesi, Nuhkuyusu Caddesi, Kartal Baba Caddesi ve Yamacı Sokağı'nın kuşattığı arsada, 191 ada, 15 parselde¹⁸³⁶, Şeyh Ahmed Kartal Baba tarafından 5 Kasım 1767 (13 Cemaziyelahir 1181) tarihli vakfiyesi ile tesis edilmiş Kadirî tekkesidir¹⁸³⁷.

İlkin Ahmed Baba tarafından 1.722.5 m² (3.000 zira x 0.57416) mülk arsası üzerine bir bab oda, bir mutfak, bir semahane şeklinde¹⁸³⁸ az sayıda yapı topluluğundan müteşekkil olarak tesis edilen tekke, yaklaşık bir asır sonra 1879 (1296) yılında, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (v. 1848) azatlı cariyelerinden La'lter Hanım tarafından (v. 4 Şevval 1295/21 Ekim 1878) muhtevasını tam olarak tespit edemediğimiz şekilde yenilenecek, nihayet zamanla mihraplı mescit-tevhidhane, fevkani ve tahtani 3 oda, bir sofa, bir hela ve avludan oluşan selamlık ile 6 oda, 2 sofa, 2 hela, bir mutfaktan oluşan haremlik, bir sarnıç, diğer bir mutfak,

¹⁸³⁶ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 81; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 243.

¹⁸³⁷ *1341 Defteri*, no: 14.

¹⁸³⁸ *1341 Defteri*, no: 14.

türbe, türbedar odası, hazire, bir hela, bir kuyu, bir odunluk ile büyük bir bahçeden oluşacak yapı topluluğuna kavuşacaktır¹⁸³⁹.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 75^a) ve onun tekrarı Revnakoğlu'nun notlarında (no: 69) yer alan ilk döneme ait şeyh listesi hatalıdır. Arşivde yer alan iki belge tekkenin ilk döneminin vakfiyede belirtildiği gibi Kartal Baba, ardından halifesi **Mustafa Necip Efendi**, onu ardından da kendi halifesi Ahmed Efendi'nin idaresinde posta geçecektir.

1. Şeyh Ahmed Kartal Baba (v. Zilkade 1203 /Ağustos 1789). Tekkenin kurucu şeyhi olan Ahmed Efendi, hakkında malumata ulaşamadığımız Gavsî Şeyh Mustafa Efendi'nin halifesidir¹⁸⁴⁰.

Revnakoğlu, bani Kartal Baba'nın Üsküdar'da o zamanlar tarla olan şimdiki Nuhkuyusu ve civarında çobanlık yaptığını, tekkisini de koyun gütmekle kazandığı para ile yaptırdığını kaydeder¹⁸⁴¹.

Tekkenin kuruluş vakfiyesine ulaşabilmiş değiliz. Elimizdeki vakfiye özetine göre vâkıf, Pazarbaşı Mahallesi'ndeki 1.722.5 m² (3.000 zira x 0.57416) arsası üzerine zaviye olmak üzere inşa ettiği bir bab oda, bir mutfak, bir semahane, bir su kuyusu (*bi'r-i ma*'), meyveli meyvesiz ağaçlı (*eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmire*) iki dönüm miktarı karanfil bahçesini vakfederek tevliyet ve meşihatını önce kendisine, kendinden sonra bekar (*mücerred*) halifelerinden en layık (*elyak*) ve en olgununa (*erşed*) şart etmiştir¹⁸⁴². Bu ve sonraki az sayıda şeyh tayinlerine ait belgelerde tekkenin gelir getirici herhangi bir menkul ve gayr-i menkulü olduğuna dair bir ifadeye tesadüf edemediğimiz gibi meşihatın ücretsiz (*ber vech-i hasbî*) oluşu¹⁸⁴³ **henüz tesis döneminde güçsüz bir yapıda** olduğunu gösteriyor.

Kartal Baba'nın hangi tarikata mensup olduğu vakfiye özetinde belirtilmemiş. Revnakoğlu tekke için, aslında Celvetiyye'den olan dergah sonradan Kadiriyye'nin Eşrefiyye koluna geçmiştir, der¹⁸⁴⁴. *Tomar*'da da sıradaki 3 şeyhin Celvetî olduğu açıkça

¹⁸³⁹ Özdamar, *Dersaadet*, 376; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 66.

¹⁸⁴⁰ *Tomar*, v. 75^a.

¹⁸⁴¹ CSRA, no: 69.

¹⁸⁴² İsminin yanına yazılan gurre-i Zilkade 1184 [16 Şubat 1771] tarihi vakfiyenin tescil tarihi olabilir. *1341 Defteri*, no: 14.

¹⁸⁴³ BOA, C. EV. Nr. 440/22269.

¹⁸⁴⁴ CSRA, no: 69.

yazılmıştır¹⁸⁴⁵. Ancak tafsili ileri gelecek meşihatın halifesine devrini ifade eden ilgili hükümde açık bir şekilde Kadirî olduğu ifade edilmiştir¹⁸⁴⁶:

Üsküdar'da Arakiyeci Hacı Mehmed Mahallesi'nde Akyapı nam mahalde tarikat-ı Kadiriyyeden Kartal Dede Zaviyesi demekle meşhur zaviyenin vâkîfi meşihat ve tevliyetin mutasarrıfı Seyyid Ahmed Kartal bi-emrillahi Teala vefat edib (...)

Tevliyet ve meşihâtı kendinden sonra evlada değil, halifeye şart etmesi hiç evlenmediği izlenimi uyandıran Ahmed Baba vefatında bugün cami olarak kullanılan tevhidhanenin içinde, güney batı köşesinde, ibadet mahalli ile basit ahşap bir maksure ile ayılmış türbede medfundur. Burada yer alan beş sandukadan biri onunsa da herhangi birinde tarih levhası yer almamasından ötürü hangisinin ona ait olduğu tespit edilememektedir¹⁸⁴⁷.

2. Halifesi Seyyid Şeyh Mustafa Necib bin Ali (v. 9 Muharrem 1217 / 12 Mayıs 1802). 20 seneden beri şeyhinin hizmetindedir. Ahmed Efendi'nin vefatından sonra vakfiye gereği erşed halife olarak meşihâtı ifaya ehil olduğu Hüdayî Asitanesi Şeyhi Ruşen Efendi (v. 1209/1795), Selamsız'daki Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Hafız Mehmed Efendi (v. 1216/1802) ve Pazar Tekkesi Şeyhi Ahmed Efendi (v. 1225/1810), Tembел Hacı Mehmed Tekkesi Şeyhi Vahyîzade Şeyh Mehmed Efendi (v. 1204/1790) ve diğer müsliminin şehadetleri ile sabit (*ve sair mevsuku'l-kelim müsliminin ahbarlarıyla zahir ve nümayan*) olan Mustafa Efendi Üsküdar Kadısı'nın arzı, Şeyhülislam Mevlana Mehmed Şerif Efendi'nin (hd. 1789) de işaretleri ile 5 Eylül 1789'da (14 Zilhicce 1203) posta oturmuştur¹⁸⁴⁸.

Mustafa Efendi'nin meşihâtı 13 yıl sürmüştür. Vefatından sonra yerine vakfiye gereği tıpkı şeyhi Ahmed Efendi'nin yaptığı gibi terbiyesine itina gösterdiği (*terbiye kerdesi*) damadı ve halifesi Ahmed Efendi geçecektir. Türbedeki sandukalardan biri onun olmalıdır.

3. Damadı Şeyh Ahmed bin İsmail (v. 1250/1834'ten evvel). Şeyhine 12 yıldan fazla hizmetle onun erşed halifesi olmuştur. Şeyhinin vefatı akabinde -bu defa hangi tekkenin şeyhleri olduğu ifade edilmeden- meşayih-i kiramdan Şeyh İsmail Efendi bin

---

¹⁸⁴⁵ *Tomar*, v. 75^a.

¹⁸⁴⁶ *VGMA*, Defter/Sayfa no: 265/284.

¹⁸⁴⁷ Muhyiddin Efendi vefatı için sehven 1180 tarihi verse bu vakfiye tarihine aykırı olmasının yanında vefatı üzerine meşihatın devrini ihtiva eden ilgili hükmün tarihi (14 Zilhicce 1203 / 5 Eylül 1789), Mehmed Süreyya'nın verdiği Zilkade 1203 (Ağustos 1789) tarihinin daha isabetli olduğunu göstermektedir. *Tomar*, v. 75^a; Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/58; *VGMA*, Defter/Sayfa no: 265/284.

¹⁸⁴⁸ *VGMA*, Defter/Sayfa no: 265/284.

Mehmed, Şeyh Seyyid Seyfeddin Efendi bin Ahmed ve Şeyh Mustafa Efendi bin Ahmed ve Şeyh Mehmed Efendi bin Abdullah diğer sözüne güvenilir Müslümanın şahadetleri ile (*vesair mevsuku'l-kelim müslimin ahbarlarıyla*) meşihat ve tevliyyete her vechile kadir ve müstahak olan Ahmed Efendi Üsküdar Kadısının 12 Mayıs 1802 (9 Muharrem 1217) tarihli arzı, Şeyhülislam Ömer Hulusi Efendi'nin (birinci kez, hd. 1800 - 1803) işaret-i aliyyeleri üzerine aynı gün tayin edilmiştir¹⁸⁴⁹.

Muhyiddin Efendi ve takipçisi Revnakoğlu'nda Kartal Baba'dan sonra, sırada her biri Celvetî üç isme yer verir. Bunlar da Celvetiyyeden Kaymak Baba'nın halifesi¹⁸⁵⁰ (2) Karakaş Şeyh Salih Efendi (v. 1212/1797-8), Celvetiyyeden Çamlıcalı halifesi¹⁸⁵¹. (3) Sertarik Sarı Hafız Efendi (v. ?) ve (3) Celvetî Ali Dede Efendi (v. 1216/1801-2). Bu Celvetî şeyhlerin nasıl bu tekke ile irtibatlandırıldıkları tespit edilememiştir.

Ahmed Efendi'nin ne zaman vefat ettiğini bilmiyoruz. 1834 (1250) tarihli *Surname*'de (no: 177) şeyh olarak Ömer Efendi'nin adına yer verilmesi vefat tarihi için üst sınıra işaret ediyor. Bununla birlikte Şeyh Ömer'den sonra posta 1260 vefat tarihli Ahmed Efendi geçecektir. Haziresindeki uzun kitabesinde ismi dışında herhangi bir nispet yok. Bunlar aynı kişi de olabilir.

4. Dellal Şeyh Ömer Bahri Efendi (v. 1250 / 1834'ten sonra). Kadiriyye'nin Resmîyye şubesinden Süleyman Safî Efendi'nin halifesidir¹⁸⁵². Ömer Bahri Efendi'nin halifeleri arasında Fatih Sarmaşık'ta Ayşe Hatun Tekkesi şeyhlerinden Berber Şeyh Mehmed Hakî Efendi yer almaktadır¹⁸⁵³. Tekkede medfundur, denildiğine göre türbedeki sandukalardan bir onun olmalıdır.

5. Şeyh Ahmed Efendi (v. 1260/1844). Hayatı hakkında bilimiz yok. Vefatında hazireye defnedilmiştir. Dört dilimli mezar taşı kitabesi şudur:

*Ya Hu / Ol cenab-ı Hacı Ahmed şeyh-i kâmil-i nüktedan / Bağ-ı Nakşibendî içre
tutmuş imdi aşüyan / Saz-ı unsur perdesinde bülbül-i şeyda olub / Gülistan-ı çar
yarde oldu vasil-ı kâmran / İsm-i Hayy-i Layezale düşdü mutahhar zikrile / Ol
makam-ı sırr-ı sırda buldu Hayy-i Cavidan / Darb-ı tevhid ile sırrı hark-ı hicab*

¹⁸⁴⁹ BOA, C. EV. Nr. 440/22269.

¹⁸⁵⁰ Kastedilen Üsküdar Ağa Hamamı'ndaki Kaymakçı Tekkesi'nde Kaymakçı Mehmed Efendi (v. 1133/1720-1) olmalıdır.

¹⁸⁵¹ Kastedilenin Üsküdar Çavuşderesi'ndeki Halvetî Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi'nin müessisi Mehmed Efendi (v. 1074/1664) olması zor. Ancak halifeleri üzerinden bir irtibat daha mümkün gözüküyor.

¹⁸⁵² Tomar, v. 75^a; CSRA, no: 69.

¹⁸⁵³ <http://mustafaesmiahi.net/mustafaahi/tekkeler/kabakulak.html>, erişim tarihi: 04.09.21.

*eyleyüb / Nahnu akreb ayinesinden gördü Hakkı ayn-ı an / Hafızâ tarih-i
menkut didiler hep ehl-i hal / Şeyh Ahmed men-örfe kıldı Hu'dan la-mekan /
Ruhîcün Fatıha. Sene 1260.*

6. Ahmed Efendi'nin oğlu **Muhtar Efendi** (v. ?). En meşhur talebesi Aşçı İbrahim Dede (1828–1906), Muhtar Efendi'nin babasının vefatıyla posta oturduğunu bildirir. Ancak isim vermez¹⁸⁵⁴. Revnakoğlu Ahmed Efendi'nin oğlu olduğunu söyler¹⁸⁵⁵.

Muhtar Efendi Şam'da Beşinci Ordu Muhasebecisi idi. Yerine Emin Efendi'yi vekil tayin etmişti.

Muhtar Efendi'nin meşihatı ne zaman bıraktığını bilmiyoruz. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 197) tekkenin meşihatı vekaleten 1827 (1242) İstanbul doğumlu Seyyid Mehmed Emin Efendi bin Hacı Abdülğani tarafından yürütülmekte, tekke de ayrıca Harputlu Ahmed isminde bir de derviş ikamet etmektedir¹⁸⁵⁶.

Muhyiddin Efendi Bağdat muhasebecisi iken meşihatın uhdesinden ref' olunduğunu söyler, başkaca ayrıntı vermez. Bu hadise 1871'den sonra yaşanmış olmalıdır.

Muhtar Efendi'nin iki oğlu vardı: Yüzbaşı Tevfik Bey ve Yüzbaşı Rahmi Bey¹⁸⁵⁷. Muhtar Efendi'nin meşihatı ne zaman kaldırıldı, ne zaman ve nerede vefat edip nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

7. **Şeyh Rasih Efendi** (v. 1298/1880-1). Nakşî idi. Dahiliye eski Nazırı Said Efendi'nin iltimasıyla tekkeye şeyh olmuş, Kadirîhane şeyhi Şerefeddin Efendi'nin (v. 1302/1884) müdahalesi neticesinde kendisinin hüsn-i rızası ile 1878'de (1295) uhdesinde alınmıştır¹⁸⁵⁸.

8. **Şeyh Hacı İbrahim Edhem Efendi** bin Mehmed (1258/1842 – 23 Zilhicce 1325 / 27 Ocak 1908). Bulgaristan Şumnu doğumludur. Eşraftan bir aileye mensuptur. Aile Fodlacıbaşızade demekle maruf imiş. Bursa'da Kaygulu Tekkesi Şeyhi Hasan Efendi'ye intisap etmiştir.

---

¹⁸⁵⁴ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2017), 1/186.

¹⁸⁵⁵ CSRA, no: 69.

¹⁸⁵⁶ Galitekin, *Osmanlı*, 367.

¹⁸⁵⁷ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2017), 1/XVII (hazırlayanların önsözünden).

¹⁸⁵⁸ VGMA, Defter/Sayfa no: 880/3; *Tomar*, v. 75^a. Muhyiddin Efendi'nin listesinde Rasih Efendi'den evvel ve sonra yer alan iki İbrahim Efendi aynı kişidir. *Tomar*, v. 75^a. 1918 tarihli *Merakız*'da (no: 216) tekkenin 'Nakşî' gösterilmesi bununla alakalı olmalıdır.

Bursa Hasanpaşa Mahallesi'nde yer alan Kaygulu Dergahı, tarikat cihetinden Celvetî, usul bakımından Kadirî, meşrep itibariyle Üveysî olarak tarif edilen Halil Efendi'nin (v. 1235/ 1819) karizmatik kişiliği ile bir cazibe merkezi olmuştur. İbrahim Efendi de Halil Efendi'nin neslinden gelen Hasan Efendi'nin (v. 1291/ 1874) halifesidir. Kavalalı ailesinden Mısırlı Kamil Paşa ve eşi Zeynep Hanım'ın Hasan Efendi'ye hususi muhabbeti olduğundan dergaha maddi destekleri olmuştur¹⁸⁵⁹. Bu destek İbrahim Efendi'nin meşihatında Kartal Baba Tekkesi'nde de devam edecektir.

İbrahim Efendi Bursa'da iken Hazret-i Üftade Tekkesi Şeyhi Kutup İbrahim Efendi'nin halifelerinden birinden de teberrüken Celvetiyye hilafeti alacak, ileride Bandırmalızade Tekkesi Şeyhi Galib Efendi'den de Celvetî-Haşimî icazeti ile alacaktır.

Hilafet vazifesi ile Köstendil'e giden İbrahim Efendi buradaki Kadirî Sakal-ı Şerif Tekkesi'ni kendi imkanlarıyla uyandırmış ve bu tekkede 10 sene kadar şeyhlik etmiş, nihayet 93 Harbi'nin (1877/1878) patlak göstermesi üzerine Üsküdar'a hicret edecektir.

İbrahim Efendi'nin Bursa'ya ne zaman geldiğini bilmiyoruz. Köstendil'de 10 yıl kadar kalacağına göre 1867'lerde Bursa'dan ayrılmıştır. Üsküdar'ı seçmesinin sebebi de akrabasından bulunan Şeyh Ahmed Rasih Efendi'nin meşihati terk etmiş olmasıdır¹⁸⁶⁰. Meşihata 11 Kasım 1878'de (16 Zilkade 1295) tayin edilen¹⁸⁶¹ İbrahim Efendi vakfiye gereği Kadirî hilafetini yine Hasan Efendi'den veya Köstendil'de uyandırdığı tekke üzerinden elde etmiş olmalıdır. Bu şeklide posta geçen İbrahim Efendi ile tekkede Celvetî meşihati da temsil edilecektir. İbrahim Efendi'nin Celvetî muhabbeti o kadar çoktur ki, Hazret-i Hüdayî'nin Üsküdar'da medfun bulunması dolayısıyla hürmeten ve teberrüken daima Celvetî tacıyla gezer ve zikir esnasında da pek muvafık olmamakla beraber yine Kadirî tacı yerine Celvetî tacı giyermiş¹⁸⁶².

İbrahim Efendi'nin meşihatının ilk yıllarında tekke Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (v. 1848) azatlı cariyelerinden (*mu'tekalarından*) La'iter Hanım (v. 24 Şevval 1295 / 21 Ekim 1878) tarafından ihya edilmiştir. 1879 (1296) yılında tamamlanan ihya kitabesi sonradan türbenin yer aldığı caminin güney batı köşesine yerleştirilmiştir. Kitabe şudur:

---

¹⁸⁵⁹ Yücer, *19. Yüzyıl*, 368-9.

¹⁸⁶⁰ *Tomar*, v. 75^a; *CSRA*, no: 69; Köseoğlu, "Bulgaristan Kökenli Şeyhler", 243-4.

¹⁸⁶¹ "Kadirî meşayihinden Seyyid Şeyh Hacı İbrahim Efendi bin Mehmed". *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/5487.

¹⁸⁶² *CSRA*, no: 69.

Kıldı bu Dergahı evvel lane-i feyz ü kemal / Bast idüb Kartal Baba el-Hakk cenah-ı himmeti /

Tair ruhu uçub dem geçmiş olmuşdu harab / La'iter Hanım güzel yapırdı buldu Cennet'i /

Esbak Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa merhumun mu'tekasından müma'ileyha. Sene 1296.

La'iter Hanım, 1879 (1296) yılında tamamlanan bu ihyayı göremeden vefat etmiş, tekkenin haziresine sırlanmıştır. Kitabesi şudur:

Hüve'l-Hayyü'l-Kayyum / Mısır Valisi esbak / Mehmed Ali Paşa / Mu'tekalarından olub / Kartal Baba Dergah-ı / şerifinin baniye-i sâniyesi / Olarak müceddeden inşa / Ve müteakiben irtihal-i tecelligâh-ı / Beka iden muhibbe-i turuk-i aliyye / Merhume La'l-ter Hanım'ın ruhiçün / Fatıha. fî 24 L. sene 1295.

Şeyh İbrahim Efendi'nin meşhur dervişi olan Kavalalı ailesinden Mısırlı Zeynep Hanım ayin günü olan salı günleri muntazaman dergaha gelir, mutfakta hizmete soyunup bizzat pişirdiği yemekleri fukaraya yine bizzat kendi dağıtırmış. Rivayet edildiğine göre, civardaki hastanesini (Zeynep-Kamil Hastanesi) de şeyhinin emri u işaretleriyle yaptırmıştır¹⁸⁶³.

1885 tarihli nüfus sayımına göre (*Nüfus-ı Millîsi*, no: 221) tekkede 3 erkek, 3 de kadın ikamet etmektedir. Erkekler İbrahim Efendi ile iki oğlu, kadınlar ise eşi/eşleri ve kızı/kızları olmalıdır.

İbrahim Efendi'nin üç halifesi tespit edilmiştir¹⁸⁶⁴. Bunlar da:

i. Köstendilli Şeyh Ali Baba. Köstendil'de ziyaret olunan türbesi vardır.

ii. Ispartalı dersiam Hasan Hüsnü Efendi. Vefatında sandukası önündeki kitabelevhayı kaleme alacak kişidir.

iii. Dördüncü ve en küçük oğlu Hafız Hasan Hulki Efendi. Kendisinden sonra posta oturacaktır.

Tekkenin zakirleri arasında Üsküdar Avnîzade Tekkesi Şeyhi Paçavracı Arap Şeyh Beşir Efendi, Üsküdarlı Asım Efendi ve Üsküdar Safvetî Paşa Tekkesi son şeyhi meşhur durak ustası merhum Said Bey'in çıraklarından Üsküdarlı Hadi Bey merhum yer almaktadır¹⁸⁶⁵.

---

¹⁸⁶³ CSRA, no: 69.

¹⁸⁶⁴ CSRA, no: 69.

¹⁸⁶⁵ CSRA, no: 69.

Bu tekke de 30 yıl şeyhlik yapan İbrahim Efendi hali hayatında iken hastalığından ötürü (*maluliyetine binaen*) biri asker diğ erleri memur evladları varsa da henüz genç yaşta (*şâb emred*) ve fakat hizmeti edaya kadir olduğunu düşündüğü, dördüncü ve en küçük oğlu Hasan Hulkî adına meşihattan el çekmiştir (24 Muharrem 1326 / 27 Şubat 1908)¹⁸⁶⁶.

27 Ocak 1908 tarihinde (23 Zilhicce 1325) 67 yaşında iken vefat eden İbrahim Efendi'nin bugüne ulaşmayan sandukası önünde halifelerinden Ispartalı dersiam Hacı Hasan Hüsnü Efendi'nin yazdığı şu levhayı vardı¹⁸⁶⁷:

Bab-ı Kadiriyyeden aşk ile Hak rahına kurban Şeyh İbrahim'dir bu /

Çeşm-i ibretle kıl nazar makâm-ı ilticadır bu /

Şehr-i aşkda mürşid rah-ı Hüdadır bu /

Saray-ı kalbini pak eyle bab-ı evliyadır bu.

Veladeti: 1258 (1842). İrtihal: 23 Zilhicce leyl 1325. Müddet-i meşihat: 45

Nemekahu: Merhumun hulefasından dersiam elHac Hasan Hüsnü Ispartavî.

9. İbrahim Efendi'nin oğlu Hafız Hasan Hulki Efendi (Kartalibaba, v. 25 Ramazan 1373 / 28 Mayıs 1954). Tekkenin son şeyhidir. İbrahim Efendi'nin dört oğlunun en küçüğüdür. Hakkında, kendisi ile görüşen Revnakoğlu'nun notlarında kıymetli bilgiler vardır. Buna göre, Hulki Efendi Üsküdar Ravza-i Terakki Mektebi'nde okumuş, hususi dersler görmüş, ayrıca Üsküdar'ın tanınmış alimlerinden Çınar Tekkesi Şeyhi dersiam Sivaslı meşhur Osman Efendi'nin (v. 1333/1915) halifelerinden ve Üsküdar'ın muciz dersiamlarından Kazasker Camii Şerifi imam ve hatibi Hoca Ahmed Kamil Efendi'nin cami derslerine devam edip ondan icazet almıştır. Babasının 1908'de el çekmesi ile posta oturmuş, 1925 yılına kadar bu vazifede kalmıştır. Bu tarihten sonra serbest ticaret ile meşgul olmuştur¹⁸⁶⁸.

---

¹⁸⁶⁶ Bu işlemleri ihtiva eden Meclis-i Meşayih yazışmalarına tesadüf edemedik. Sair belgelerden Hasan Hulki Efendi'nin umur-ı vakfı idareye ehil ve muktedir olduğunu öğreniyorsak da bunun nasıl ve ne şekilde tespit edildiğini henüz bilmiyoruz. *BOA*, ŞD. Nr. 185/21; *VGMA*, Defter/Sıra no: 137/5487; *CSRA*, no: 69.

İbrahim Efendi'nin hastalığı tespit edilememişse de oğlunun ırsî olduğu bilinen şeker hastalığından vefat edecek olması bir fikir verebilir.

¹⁸⁶⁷ Revnakoğlu hazretin vefat tarihini rumi karşılık olarak 23 Kanunievvel 1326 olarak vermişse de 14 Kanunisani 1323 olmalıdır.

Revnakoğlu'nun tamamını, Haskan'ın ise tarih ile ilgili kısmını (*Üsküdar*, 1/454) bu levhanın ne zaman kaybolduğunu tespit edemedik.

¹⁸⁶⁸ Köseoğlu hali ticareti ve müteahhitlikle iştilal ettiğini kaydeder. "Bulgaristan Kökenli Şeyhler", 244.

Hulki Efendi, son derede edepli, kibar, haluk, efendi bir insan, münevver şeyhlerdendir. Kendisi “eski terbiye ve necabettin mücessem timsali” imiş. Belkıs Hanım’la evliliğinden Gündüz ve Asım Kartalbaba isimli iki oğlu olmuştur¹⁸⁶⁹. 1373 yılı Ramazan-ı şerifinin Kadir gününde genç sayılacak bir çağda iken şeker ve prostattan vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı Şehitlik’te anasının yanına sırlanmıştır.

Tekke Listelerine Göre Kartal Baba Tekkesi

Celvetî olarak tesis edilip 19. yüzyılın başlarından 1925’e kadar **Kadirîliği** bağlı kalan (*Surname*, no: 177, *Asitane-i Aliyye*, no: 167, *Hankâhname*, no: 140, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 197, *Nüfus-ı Millî*, no: 221, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/123, *Mecmua-i Tekâya*, no: 181, *İhsaiyat*, no: 99, *Rehber-i Tekâya*, no: 27, *Sefîne*, no: 92, *1341 Defteri*, no: 8) Kartal Baba (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâya*, *Tomar*, *İhsaiyat*, *Merakiz* no: 216, *Sefîne*), **Kartal Dede** (*1341 Defteri*), **Şeyh Kartal** (*Surname*), **Şeyh Ahmed Kartal** (*Muharremiye Defterleri*, no: 239, *Mecmua*, no: 22), **Kartal Ahmed Baba** (*Rehber-i Tekâya*), **Kartal Ahmed Efendi Tekkesi**’nin (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*) ayin günü hiç değişmeden **salı** olarak kalmıştır (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Rehber-i Tekâya*, *Sefîne*).

Mimari Yapısı

Tekke, vaktiyle mihraplı mescit-tevhidhane, fevkani ve tahtani 3 oda, bir sofa, bir hela ve avludan oluşan selamlık ile 6 oda, 2 sofa, 2 hela, bir mutfaktan oluşan haremlık, bir sarnıç, diğer bir mutfak, türbe, türbedar odası, hazire, bir hela, bir kuyu, bir odunluk ile büyük bir bahçeden oluşuyordu¹⁸⁷⁰.

Altı türbe, üstü mihraplı mescit olan kargir tekke binası 1925’ten sonra bakımsız kalmış, İki kat arasındaki döşeme ve çatısı 1942 senesi kışında çökmüştür. Ahşap bir kapıdan girilen türbenin ön tarafında, bir parmaklıkla ayrılan, ziyaret mahalli vardı¹⁸⁷¹. Kartal Baba’nın bu kabri İstanbul ziyaretgahları içinde yer almıştır.

Türbe bugün cami dahilinde, mabedin güney batı köşesinde, ibadet sahnından kısa ahşap parmaklıklar ile ayrılmış, 5 sandukadan ibarettir. Üzerlerinde herhangi bir ayırıcı bilgi bulunmamaktadır.

¹⁸⁶⁹ Köseoğlu, “Bulgaristan Kökenli Şeyhler”, 244.

¹⁸⁷⁰ Özdamar, *Dersaadet*, 376; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 66.

¹⁸⁷¹ Haskan, *Üsküdar*, 1/453.

1925 yılından sonra kaderine terk edilen tekke, bakımsız kalmış, nihayet 1970 yılında Vakıflar İdaresi'nce yıktırılarak yerine eskisi ile hiç alakası olmayan Kartal Baba Camii inşa edilmiştir¹⁸⁷².

Haziresi

Tekkenin haziresi bugünkü mabedin kuzey batısında yer alır. Hazirede 4 şahide yer almaktadır. Bunlar da;

i. 5. Şeyh Ahmed Efendi (v. 1260/1844),

ii. Tekkenin baniyesi La'iter Hanım.

iii. Müderrisin Sivrihisarî İbrahim Efendi'nin oğlu Mehmed Münib Efendi (v. 1265/1848), iv) Kaptanıderya Mehmed Paşa'nın ortanca kızı Adile Hanım (v. 1295/1878).

2.2.7.4. Avnîzade Tekkesi (Avnî Efendi, Mehmed Hamid Efendi Dergahı)

Zeynep Kamil Mahallesi, Divitçiler Caddesi ile Harmanlık Sokağı'nın kavşağında 206 ada, 18 parsel¹⁸⁷³, şimdiki Zeynep Kamil İlkokulu'nun yerinde Avnîzade Mehmed Hamid Seyfullah Efendi'nin (v. 1828'den sonra) ilk defa 10 Nisan 1787 (21 Cemaziyelahir 1201) tarihli vakfiyesi ile tesis edilmiş Kadirî tekkesidir¹⁸⁷⁴.

Tekke vaktiyle Kazasker Ahmed Efendi'nin 16. yüzyılın ilk yarısında inşa ettiği mescitte tesis edilmişti. Mescit aynı zamanda mahallenin kurucu binasıdır¹⁸⁷⁵. Bani, Muallimzade Kazasker Ahmed Efendi 1505 (910) yılında Bursa'da dünyaya gelmiş, tahsilini tamamladıktan sonra müderris olmuştur. Çeşitli medreselerde ders verdikten sonra ilmiye sınıfının en yüksek payesi olan 'kazaskerlik' payesi alan Ahmed Efendi 1567 (974) yılında ilkin Anadolu, hemen aynı yıl Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1572 (980) yılında vefat eden Ahmed Efendi Bursa'da babasının da medfun olduğu Muslihuddin Efendi'nin Zeynîler'deki mezarı yanına defnedilmiştir. Alim ve cömert olan Ahmed Efendi bu camiden başka Bursa Zeyniye Zaviyesi yakınında bir cami, evi yanında bir medrese daha yaptırmıştır¹⁸⁷⁶.

---

¹⁸⁷² Baha Tanman, "Kartal Baba Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 4/471.

¹⁸⁷³ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 37.

¹⁸⁷⁴ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 628/865-6/471.

¹⁸⁷⁵ Ayvansarayî mescid için "mahallesi vardır", kaydı düşmüştür. Ayvansarayî, *Hadika*, 632.

¹⁸⁷⁶ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/201; Ayvansarayî, *Hadika*, 632.

Ahmed Efendi Mescidi halk arasında Divitçiler Mescidi olarak anılırdı. Mescidin ve semtin bu adla anılması eskiden burada bulunan divit imalathanelerinden dolayıdır (kelime aynı anlama gelen 'devatçılar' olarak da okunmuştur, *Tomar*, v. 58^a). Mescid dahilindeki hazirede zamanında divitçilere ait altı şahide var iken, nakil sırasında dozerle yapılan hafriyat sırasında diğerleri parçalanmış, ancak birisi günümüze ulaşabilmiştir. Bkz. Haskan, *Üsküdar*, 1/240.

İlkin mescit derununda faaliyete geçen tekke zamanla bir semahane, önünde Avnî Efendi Türbesi, bir oda, bir küçük avlu, içinde kuyusu bulunan bir bahçe ve iki oda ve bir sofadan meydana gelen harem dairesinden müteşekkil yapı topluluğuna dönüşmüştür¹⁸⁷⁷.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 58^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Mehmed Hamid Seyfeddin Efendi bin Seyyid Mehmed Avnî Efendi (v. 1245/1829'dan sonra). Hamid Efendi Kadirîliğin üçüncü kolu Resmîliğin kurucusu Mustafa Resmî Efendi'nin (v. 1207/1793) halifesidir. Hamid Efendi'nin, devlet ricalinden Avnî Efendi'nin oğlu olduğundan 'Avnîzade' diye tanındığı, kalemden yetişip 1808'de (1223) Kili mukataacılığı (*arazi vergisi toplayan*) ile hacedandan; 1821'de (1237) çavuşlar katibi, bir sene sonra gedikler katibi, 1825'te (1241) cebeciler katibi, Mayıs 1827'de (Şevval 1242) piyade mukabelecisi ve nihayet 1828'de (1244) mevkufatî (*vakfolunmuş gelirlerin idarecisi*) olduğu, vefat tarihinin ise belli olmadığı ifade edilmiştir¹⁸⁷⁸.

Hamid Efendi 10 Nisan 1787 (21 Cemaziyelahir 1201) tarihli vakfında Üsküdar'da **tevhidhane ve türbe odası ve bahçeden müteşekkil zaviyesinin** vakfının:

i Tevliyet ve meşihatını hayata oldukça kendisine

ii. Vefatından sonra evladının en büyüğüne,

iii. Onun da vefatıyla halifelerinin en kıdemlisine,

iv. Ondan sonra da Tophane'deki **Kadirî Asitanesi şeyhlerinin teklifi** ile Kadirî halifelerinden birine vakfetmiştir.

v. Şeyh ve mütevellî olan kimse nezaretinde her cumartesi Kadirî ayini icra edilecektir.

vi. Tekke dahilindeki meskenin tasarrufu da şeyh olan Efendilere tahsis edilmiştir.

vii. Şeyh ve mütevellî olan kimse bu vazifeler için günlük 10 akçe meşihat, 5 akçe tevliyet olmak üzere 15 akçe vazife alacaklardır¹⁸⁷⁹.

Hamid Efendi'nin bahse konu olan arzuhalinde, Üsküdar'da zaviye için vakfettiği para vakfının (*nukud-ı mevkuf vakfının*) ilk vakfiyesi gereğince tebdil ve tağyir şartları kendisinde olduğundan bahisle, bu defa düzenlediği zeyl vakfiye ile vakfın gelirinden

¹⁸⁷⁷ *Hayrat-ı Şerife Dosyası*, 1/14/66'dan aktaran İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 37; Haskan, *Üsküdar*, 1/419; Özdamar, *Dersaadet*, 362.

¹⁸⁷⁸ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/257.

¹⁸⁷⁹ Vakfiye 5 ay sonra 11 Eylül 1878'de (28 Zilkade 1201) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 628/865-6/471.

ödenen günlük 10 akçe meşihat vazifesini 5 akçe olarak değiştirmiş, günlük 5 akçe tevliyet vazifesini olduğu gibi bırakmıştır. Her ikisi de kendi tasarrufunda olan bu cihetler için yeni bir berat istemiş, talebi 15 Ocak 1800 (18 Şaban 1214) tarihinde onaylanmıştır¹⁸⁸⁰.

Söz konusu bu vakıfta bir değişiklik de 1825 (1240) yılında yapılmıştır. *Tomar* müellifinin Hamid Efendi'nin oğlu Süleyman Raif Efendi'nin ağzından naklettiği vakfiye özeti şudur¹⁸⁸¹:

Evkaf-ı Hümayuna mülhak evkafdan pederim Avnîzade eş-Şeyh Mehmed Hamid Efendi'nin Üsküdar'da Kadıasker Molla Ahmed Cami-i şerifi derununda müceddeden bina eylediği zaviye ve zaviyesi vakfından olmak üzere yirmi akçe vazife ile ber-vech-i meşrut tevliyet ve meşihat cihetlerinin kuyud-ı lazimesi **1240 senesi tarihiyle müverrah [ve] mukayyed olan** vakfiyede vakıf, “hayatda oldukça kendim şeyh olam, vefatımdan sonra tarikimden mustahlef olarak evladım ve evlad-ı evladımın aslah ve erşedi şeyh ola ve zikr olunan [boş bırakılmış. ‘zevat olacak, krş. CSRA, no: 79] aherden bulunub meşihata talib olmazsa hulefama veyahud tarikimizden birisi vekil nasb ola. Ba'de'l-inkıraz evlad-ı hulefamın mustahlefi, badehu damadı bulunursa oldahi tarikimizden mustahlef olarak şeyh ola. Badehu vakf-ı mezbura nazır olan Üsküdar kadısı efendinin memhur [mühürlü] arzıyla tarikat-ı Kadiriyeden müstahlef ve müstehak bir kimesneye meşihat-ı mezkure tevcih olunub **tevhidhane-i mezbure ittisalindeki hücrede tavattun** edib beher hafta **cumartesi günü** tekke-i mezburda ayin-i tarikat-ı aliyye [i Kadiriye] üzere kıyamen ve kuuden zikrullah eyleye”, deyu şart ve tayin eylediği mestur olunmağla ketb olundu.

Bu zeyl vakfiye ile şeyh ve mütevellinin vazifelerine zam yapıldığı, ayrıca zımnen meşihatın tevliyetsiz bir şekilde zikredildiğini görüyoruz ki, bu durum her iki vazifenin ayrı olarak Hamid Efendi'nin iki oğluna tahsis edilmesi şeklinde karşımıza çıkacaktır.

Hamid Efendi'nin ne zaman vefat ettiğini tam olarak bilemesek de bir arşiv vesikası uyarınca son tarihin 1829 (1245) olduğu söylemek mümkün. Nitekim, vâkıfın evladı Nureddin imzalı bir vesikada, arzuhal sahibi, babasının vefatı münasebeti ile Üsküdar'da Kazasker Ahmed Efendi Camii nezdindeki yeniden bina ve inşa ettiği zaviyenin ve türbesi

¹⁸⁸⁰ BOA, C. EV. Nr. 349/17715.

¹⁸⁸¹ *Tomar*, v. 58^a.

vakfının günlük 5 akçe vazife ile tevliyet cihetinin vakfiye gereği kendine tevcihini istemiş, talebi 28 Ağustos 1829 (27 Safer 1245) tarihinde onaylanmıştır. Nureddin Efendi'nin benzer bir diğer talebinde dedesi Mehmed Avnî Efendi'nin İstanbul'da Bahçekapı'da Emir Camii Mahallesi'nde tesis ettiği vakfının günlük 10 akçe vazifeli tevliyetinin evladiyet üzere babasına tevcih edildiğini, onun da vefatı ile kendisine tevcihini istemiş, bu talebi de aynı gün onaylanmıştır¹⁸⁸².

Vakfiyedeki bahsettiğimiz son değişikliğin tezahürü olarak meşihat oğlu Süleyman Efendi'ye, tevliyet de diğer Nureddin Efendi'ye tevcih edilmiştir. Hamid Efendi'nin nerede medfun olduğunu tespit edemedik.

2. Hamid Efendi'nin oğlu Seyyid Süleyman Raif Efendi (1216/1801-2 –1297/1879-80). Meşihatı döneminde hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* (no: 196) Raif Efendi'nin 20 Eylül 1872 (17 Recep 1289) tarihinde hacca gittiğini ve altı sene sonra 5 Eylül 1878 (7 Ramazan 1295) tarihinde döndüğünü, tekkede, kendisinden sonra posta geçecek olan Mehmed Emin Efendi'nin iki oğlu (1268 doğumlu Hafız Osman ile 1276 doğumlu Abdülğani İlhami Efendiler) ve diğer iki derviş toplam beş erkeğin ikamet ettiğini haber vermektedir¹⁸⁸³.

Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre, tekke Süleyman Paşa'nın haremi Fatımatüzzehra Hanım tarafından ihya edilmiş, baniye de 21 Şaban 1298'de (19 Temmuz 1881) vefat ederek tekke haziresine defnedilmiştir¹⁸⁸⁴.

3. Süleyman Efendi'nin halifesi Mehmed Emin Celaeddin Molla (v. 14 Recep 1302 / 29 Nisan 1885). Tekkenin de içinde bulunduğu Divitçiler (Kazasker) Mescidi'nin imamıdır. Vakfiye gereği şeyh ve müteveli olmuştur. Vefatında tekkesi haziresine defnedilmiştir.

Emin Efendi'nin döneminde, 1885'te tekkede 6 erkek ile 4 kadın ikamet etmekteydi¹⁸⁸⁵. Emin Efendi'nin vefatından sonra bakımsız kalan tekkenin, herhangi bir yerden geliri olmadığı için meşihatına da talip çıkmamış, boş arsa (*arsa-i haliye*) haline gelmiştir (*Tomar*). 1890 (1305) tarihli *Mecmua-i Tekâya*'da (no: 77) tekkenin 'arsa' olarak kaydedilmesi bundandır.

---

¹⁸⁸² BOA, C. EV. Nr. 144/7175.

¹⁸⁸³ Galitekin, *Osmanlı*, 367.

¹⁸⁸⁴ Bölgeyi Mart 1961'de ziyaret eden Revnakoğlu Fatıma Hanım'ı hemen karşıdaki Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi'ne dair notlarında (CSRA, no: 111) bu tekkenin de banyesi sayar. 1971'deki nakilde onun taşı da nakledilenler arasındadır. Haskan, *Üsküdar*, 1/239, 241.

¹⁸⁸⁵ *Nüfus-ı Millî*, no: 220.

4. Emin Efendi'nin oğlu **Abdülğani Efendi** (v. 1303/1886'dan sonra). Emin Efendi'nin vefatı ile 10 Temmuz 1886'da (8 Şevval 1303) meşihat oğlu Abdülğani Efendi'ye tevcih edilir¹⁸⁸⁶. Bu tevcihin vakfiye gereği yapıldığı açık. Çoktan atıl hale gelmiş olan tekkede meşihatının sembolik kaldığını tahmin ettiğimiz Abdülğani Efendi'nin neler yaptığı, ne zaman vefat edip nerede defnedildiği tespit edilememiştir.

5. **Arap Şeyh Hacı Beşir Efendi** (1253/1837-8 – 13 Safer 1322 / 30 Nisan 1904). Tekkeyi ikinci kez uyandıran Beşir Efendi'dir. Şeyh Beşir Efendi, önce **Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Sandıkçı Edhem Efendi'ye (v. 1878) intisab etmiş**, nekabet hizmetine kadar yanında bulunmuş ve onun vefatından sonra Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Üsküdarî Mehmed Nuri Efendi'nin (v. 1857) torunlarından Hacı Hulusî Bey'den hilafet almıştır. Bunların her ikisi de Rifaî tekkesidir. Şeyhin Kadirîlik'ten hilafeti Bayrampaşa Tekkesi Şeyhi Baba Efendizade **Mehmed Ali Efendi**¹⁸⁸⁷ ile Beylerbeyi Havuzbaşı'ndaki Özbekler Tekkesi Şeyhi Nevruz Efendi'dir¹⁸⁸⁸.

Beşir Efendi'nin bu tekkedeki meşihata başlaması kolay olmamıştır. Kendisine uygun bir tekke arayan Beşir Efendi, yazışmalardan anladığımızı göre hemen yakınlarda Aşçıbaşı Mahallesi'ndeki evini bir semahaneye dönüştürmüş, her hafta salı geceleri dervişleri (*fukara ve duağa*) doyurmakla başlayan programı Kadirî zikri ile devam ettirmiştir. Bu eylemi bir dizi şikayete konu olur. Etraftan yapılan müdahaleleri Meclis-i Meşayih'e şikayet etse de netice umduğu gibi olmayacaktır. Meclis, 10 Haziran 1883'te (4 Şaban 1300) "Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i Celilesi'nden mazbut tekâyâ ve zevayadan gayr mahalde kısıt cem'iyile icra-yı ayin-i tarikat-ı aliyye edilmesi ba-irade-i seniyye memnu' olub, muma ileyhin hanesi mazbut tekâyadan olmayıp, kendi iskanına mahsus bir hane olduğundan, bir takım kısıt cemiyile tekaya usulü icra-yı ayin etmesi mugayir-i nizam-ı seniyyeden olduğundan" bahisle hazretin engellenmesi gerektiğine hükmeder¹⁸⁸⁹.

Beşir Efendi'nin durmaya niyeti yoktur. Yaklaşık dört yıl sonra 4 Temmuz 1883 (28 Şaban 1304) tarihli Meclis-i Meşayih kararından kendisini şikayet edenlerin isim verilmeden Üsküdar meşayih olduğunu anlıyoruz. Kararın özeti de öncekine benzer şekilde, yani Beşir

---

¹⁸⁸⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/169.

¹⁸⁸⁷ CSRA, no: 79

¹⁸⁸⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/52.

¹⁸⁸⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/52.

Efendi'nin kendi hanesinde meşihat vaz' edilene kadar ayin icrası ve hilafetname vermemesi şeklindedir¹⁸⁹⁰.

Bu şikayet ve uyarılar kendisini bıktırmış olmalı ki, hanesini tekkeye tahvil etme işindeki ısrarından vaz geçer ve kendisine uygun bir tekke aramaya başlar. Bunun için en uygun tekke olarak evinin hemen yakınında, bir süredir atıl halde ve vakfiyesi gereği bir Kadirî şeyhine meşrut Avnîzade Tekkesi'nin görür. Teşebbüslere başlar. Meclis-i Meşayih'in bu vadideki ilk kararı 8 Kasım 1891 (5 Rebiulahir 1309) tarihini taşır ve - Süleyman Efendi kastediliyor olmalı- müteveffa şeyhin evladları olması ve vakfin da evlada meşrut bulunması hasebiyle bunun mümkün olmadığı yönünde çıkar¹⁸⁹¹.

Beşir Efendi tuttuğunu koparan biridir. Posta oturmak için Evkaf'tan hiçbir şey talep etmeden arsa halindeki dergahı kendi malından sarfla yeniden inşa ve ihya etmeyi taahhüt eder. Yapılan imtihanda da başarı gösterince 24 Şubat 1894'te (18 Şaban 1311) emeline nail olur¹⁸⁹².

Aradan dört yıldan fazla bir zaman geçmiş ve Beşir Efendi bu iş için evini satmış¹⁸⁹³ ve fakat her nasılsa taahhüt ettiği dergahın inşa ve ihya işini tam anlamı ile bitirememiştir. *Dergahı olmadığı* bahanesiyle Kadıköy'de Cafer Ağa Mahallesi'nde Adliye Veznedarı Hüseyin Efendi'nin mescidinde *Meclis-i Meşayih*'ten izin almadan 20 kadar müntesibi ile yatsıdan sonra (*ba'de'l-işa*) gece yarısına kadar ayin icra etmeye başlamıştır. Artan şikayetler üzerine Zaptiye Nezareti gereği için Meclis'i bilgilendirmiş, şeyh efendi de Meclis'e davet edilerek mukabeleyi sadece kendi tekkesinde ve yalnız gündüzleri yapması gerektiği konusunda uyarılmıştır (30 Rebiulahir 1316 / 18 Ağustos 1898)¹⁸⁹⁴.

---

¹⁸⁹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/164.

¹⁸⁹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/174. Benzer bir durum 21 Ağustos 1892 (27 Muharrem 1310) tarihli karara da yansiyacaktır. Defter/Sayfa no: 1771/9.

¹⁸⁹² MMA, Defter/Sayfa no: 1772/143; Defter/Sayfa no: 1772/160.

Bir başka Meclis-i Meşayih kararında Beşir Efendi'nin meşihatının 11 Cemaziyelahir 1315 tarihinde Beşir Efendi'ye tevcih olunduğu kayıtlı. MMA, Defter/Sayfa no: 1777/101.

Muhyiddin Efendi bu durumu şöyle anlatır: "tekke-i mezkure arsa olduğu halde bina ve inşa eylemek üzere ve vâkıfın [Hamid Efendi'nin] evlad ve hulefası münkarız olduğundan 1315 (1898) tarihinde tarik-i Kadiriyyeden Bağdad'dan mücaz (icazetli) Zenci Şeyh Beşir'e tevcih olunmuştur." *Tomar*, v. 58^a.

Revnakoğlu da bu atıl sürenin 1300-1315 arası olduğunu kaydedecektir. CSRA, no: 79. Belki de tevcih işlemlerinin tamamlanması için tekkenin inşa sürecinde belirli bir mesafenin kat edilmesi beklenmiştir.

¹⁸⁹³ Satılan ev eşine aittir ve bu durum vefatından sonra açıkta kalan eşi ile kızlarını başkasına muhtaç hale getirecektir. MMA, Defter/Sayfa no: 1734/3-4.

¹⁸⁹⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/37.

Beşir Efendi'nin bu tip uyarılarda işleri ağırdan aldığını önceki misallerden biliyoruz. Bu defa da öyle olmuş, şeyhin ikazları ciddiye almadığına dair yazışmalar Zaptiye Nezareti ile Meclisi Meşayih arasında gidip gelmiştir. Bu vadede birçok resmi yazı tespit ettik. Son yazının 10 Aralık 1898 (26 Recep 1316) tarihli olması sürecin ilk şikayetleri de hesaba katarsak en az altı ay sürdüğü tahmin edilebilir¹⁸⁹⁵.

Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre Beşir Efendi, meşihatı döneminde maaş ve yemeklik (*taamiye*) almamış, kufi yazılı, müjganlı tac dikip, Kadirî kemeri işlemek suretiyle hem maişetini tedarik eder hem de dergahını idare etmiştir. Tekkesinin misafiri çoktur. Bağdat'tan Buhara'dan saçları dizlerine değin uzanan seyyahlar tekkesinde ikamet ederdi. İkrâmı seven Beşir Efendi haftada geceli gündüzlü sekiz on sofraya çıkarır, fukarayı doyururmuş. Hatta arkasındaki küfe ile kemik, paçavra ve köpek tersi toplar onları satar, parasıyla tekkesindeki fukaraya yemek yedirir, birkaç sofraya lokma çıkarırmış. Bu yüzden 'paçavracı' denmiştir.

Doğu dillerine hakim olan Beşir Efendi Arap, Acem, Kürt dilediği kimse ile kendi dillerinde görüşürmüş. Manevi iktidarı ile de şöhret bulmuş, tımarhanedeki azılı delileri okur, iyi edermiş. Zikirleri de coşkun geçer Beşir Efendi'nin. Zikirde vecde gelir, ateşte kızmış bakır çorba tasını başına geçirir, yine ocakta kızmış kıpkırmızı çubukları yutarmış.

Bir gün zikir esnasında zikrin cezbesine kapılıp kendi kendini yere atan genç pirinç şamdanlarından birinin üstüne düşer. Şamdanın keskin tarafına rastladığından kaşının arası açılır ve kan boşanır. Beşir Efendi postundan kalkarak çocuğun yanında gider, pîrinden istimdat ederek iki kaşın arasını ve kanın çıktığı yeri iki parmak ile mesh eder. Birkaç saniye sonra kan kesilir ve genç şifa bulur¹⁸⁹⁶.

Beşir Efendi'nin Revnakoğlu'nun aktardığı halifeleri de şunlardır:

- i. Kendisinden sonra posta geçecek olan Kaptanpaşa Camii imamı **Şeyh Eşref Efendi**,
- ii. Üsküdar Hindî Feyzullah Efendi Tekkesi Şeyhi **Mehmed Tahir Efendi**,
- iii. Şirket-i Hayriyye imalathanesi ustalarından, oymacılıkta da fevkalade kudreti olan **Naim Bey**,
- iv. Giritli Hüseyin Paşa Vakfı mütevellisi **Bekir Bey** ve
- v. Damadı **Salacaklı İbrahim Halil Efendi**¹⁸⁹⁷.

¹⁸⁹⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/46; BOA, ZB. Nr. 350/58; ZB. Nr. 350/50.

¹⁸⁹⁶ CSRA, no: 79.

¹⁸⁹⁷ CSRA, no: 79.

6 yıl kadar şeyhlik yapan Beşir Efendi de vefatında hazireye defnedilmiş olmalıdır. Revnakoğlu, dergahında medfun ise de taş dikilememiştir, diyor.

6. Beşir Efendi'nin halifesi **Şeyh Hafız Mehmed Eşref Efendi** (1290/1873-4 – 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhi olan¹⁸⁹⁸ Eşref Efendi Halvetî meşayihinden ve Fatih dersiamlarından Şeyh Raşid Efendi'nin (v. 1309/1891-2) oğludur¹⁸⁹⁹. 21 Kasım 1918 (21 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinde kaydettiğine göre; 1310'da (1892-3) Beşir Efendi'ye intisab ederek hilafet almış¹⁹⁰⁰ intisab etmezden evvel Serçe Hatun Cami-i Şerifi'nde imamlık ve Hacı Faik Bey Mektebi'nde (Ravza-i Terakki Mektebi, şimdi Halil Rüşdü İlkokulu) birinci muallimlik yapmıştır. Valide Atik Medresesi'nde 14 sene ders gören Eşref Efendi, medreseden icazet almış, Osmanlıca, Farsça ve Arapça bilmektedir. Eşref Efendi bu tarihe kadar **devlet hizmetinde bulunmamış**, halifesi de yoktur¹⁹⁰¹.

Eşref Efendi tıpkı şeyhi gibi tekkeyi uyandırmayı taahhüt ederek 20 Mart 1909'da posta oturacaktır. Tekke ile ilgili pek çok süreci ihtiva eden ilgili Meclis-i Meşayih kararı şöyledir¹⁹⁰²:

“(…) vakfiyesinde cihet-i meşihat evladın inkırazı halinde şeyhin hulefasından müstahak olan bir kimesneye, ba'dehu Tophane'de **Kadirîhane şeyhi efendinin arzıyla** bir kimesneye meşrut olduğu muharrer bulunmuş olmasına mebni müsted'i-yi muma ileyhin [Eşref Efendi'nin] Kadirîhane şeyhinden arz u inha alması lüzumu ba-karar kendisine tefhim olundukda şart- vakıf hükmünce (...) kendisi ise şeyh-i müteveffanın hulefasından bulunduğunu beyan ve ifade ile ifadesini yedinde bulunup ibraz eylediği hilafetname ile ispat eylemiş olduğundan şu halde arz u inhaya hacet olmayıp müsted'i-yi muma ileyhin hüsn-i hal ashabından olduğu ve harab-ı müşrif olan dergah-ı mezkurun imarını şehriyye [aylık] şeyh-i müteveffanın da haremine madame'l-hayat [hayatta oldukça] 50 kuruş itasını taahhüd eylediği mahalle-i mezkure imamı bir çok tekaya-yı şerife meşayih-i kiramı sair ahali imza ve mühürlerini havi 7 Mart 1325 [20 Mart 1909] tarihli ilm u haberde dermeyan edilmiş olduğundan (...) taahhüdat-ı mezkurenin ifası şartıyla

¹⁸⁹⁸ 1341 Defteri, no: 283.

¹⁸⁹⁹ CSRA, no. 79.

¹⁹⁰⁰ Revnakoğlu, 1314 diyor, CSRA, no: 79.

¹⁹⁰¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/102-3, vesika, 109-110.

¹⁹⁰² MMA, Defter/Sayfa no: 1777/101.

cihet-i mezkurenin adı geçen Eşref Efendi'ye tevcihi muvafık-ı usul [bulunmuştur]”.

Beşir Efendi'nin evini satarak başladığı tevhidhane inşası, parası yetmediğinden yarım kalmış, tamamlamak halifesi Hafız Mehmed Eşref Efendi'ye nasip olmuştur. Eşref Efendi de 1894'te (1311) tamamladığı bu tamir için Üsküdar'da Selman Ağa Mahallesi'ndeki evini satmak durumunda kalmıştır. Bu şekli ile **tekke, iki oda bir sofadan ibaret harem dairesi, keza iki oda bir sofadan ibaret selamlık dairesi, mutfaklı bahçeden oluşuyordu.**

Eşref Efendi'nin posta oturmak için bir diğer taahhüdü de şeyhinin tekke imarı için evini satmasından ötürü maişetsiz kalan eşi ve kızına hayatta kaldıkları sürece kendi malından aylık 50 kuruş ve bir çift fodula vermektir. Lakin 2 Nisan 1910 (21 Rebiulevvel 1328) tarihli Meclis-i Meşayih kararı gösteriyor ki, Eşref Efendi bunu ihmal etmiştir. Taahhüdün mahalle imamı ile çok sayıda şeyhin şahitliğinde gerçekleştiği hatırlatılarak şeyhin birikenleri ödemesi, bundan sonra ihmal etmeyerek taahhüdünü ay ay yerine getirmesi istenmiştir¹⁹⁰³. Bu uyarı kafî gelmiş olmalı ki arşivler de bu vadiide bir başka belgeye rastlamadık¹⁹⁰⁴.

Eşref Efendi ile ilgili tek şikayet 9 yıl sonra tekkenin eşyalarını sattığına dair isimsiz bir ihbardır (*muhbir-i sadık*). 29 Mart 1909'da (26 Cemaziyelahir 1337) başlatılan teftiş iki ayı bulmadan 22 Mayıs'ta (21 Şaban) şikayetin asılsız olduğunun anlaşılması ile sonlandırılmıştır¹⁹⁰⁵.

20 yıla yakın şeyhlik yapan Eşref Efendi'nin tespit edebildiğimiz tek halifesi hemen komşu tekke olan Ahmed Keşfi Tekkesi'nin son şeyhi Ahmed Burhanullah Efendi'dir. Babasının vefatında 18 yaşında olan Ahmed Efendi'nin tekkesi postuna oturabilmesi, “Tevcih Nizannamesi ahkâmında tevfikân sînnî hadd-i nizamiye vasıl olarak nefsi eda-yı hizmete kesb-i liyakat edinceye değin” Eşref Efendi vekaletinde bulunmasına karar verilmiştir. Süreç 3 Mart 1920'de (11 Cemaziyelahir 1338) başlamış, 24 Nisan 1920'de (5 Şaban 1338) tamamlanmıştır¹⁹⁰⁶.

---

¹⁹⁰³ MMA, Defter/Sayfa no: 1734/3-4.

¹⁹⁰⁴ Meclis-i Meşayih, Karar-ı Ma'ruz Dairesi'nin konu hakkındaki bu kararının şeyh efendiye iletilmesini 8 Haziran 1910'da (29 Cemaziyelevvel 1328) karara bağlanmıştır. MMA, Defter/Sayfa no: 1734/62.

¹⁹⁰⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/37^a; Defter/Sayfa no: 1755/49^a.

¹⁹⁰⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1743/91; Defter/Sayfa no: 1745/177; Defter/Sayfa no: 1756/34^b; Defter/Sayfa no: 1740/38.

Eşref Efendi şeyhliğinin yanında Üsküdar'ın farklı camilerinde ve mekteplerine muallimlik ve imamlık da yapmıştır. Evliya Hoca Mescidi'nde imamlık ve mektebinde muallimlik, Ravza-i Terakki Mektebi'nde muallimlik, Bülbülderesi'nde Serçe Hatun Mescidi'nde imamlık, Selimiye Tekkesi Cami-i şerifi imamlı ve vefatına değin sürecek Kaptanpaşa Cami'nde imamlık bunlardandır. 1925'e kadar tekkesinde 20 yıldan fazla şeyhlik yapan Eşref Efendi Efendi'nin ne zaman vefat edip, nereye defnedildiği şimdilik tespit edilememiştir.

Tekke Listelerine Göre Avnîzade Tekkesi

Devatçılar'da Kadıasker Ahmed Efendi Mahallesi'nde (*Tomar*, v. 58^a) yer alan **Seyyid Mehmed Hamid Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*), **Avnîzade Seyyid Mehmed Hamdi Efendi** (*Nüfus-ı Millî, İhsaiyat*), **Şeyh Mehmed Hamid Efendi** (*Merakiz*), **Avnîzade Tekkesi** (*Mecmua-i Tekâya, Tomar, Rehber-i Tekâya, Sefine*) tesisinden itibaren 1925'e kadar **Kadirî** tarikatına bağlı kalmış (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 196, *Nüfus-ı Millî*, no: 220, *Mecmua-i Tekâya*, no: 77, *İhsaiyat*, no: 98, *Merakiz*, no: 257, *Rehber-i Tekâya*, no: 40, *Sefine*, no: 88, *1341 Defteri*, no: 283) ayin günü de ittifakla **cumartesi** (*Mecmua-i Tekâya, Tomar, Sefine*) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

18. Yüzyılın son çeyreğinde faaliyete geçip, zamanla orta büyüklükte bir yapı topluluğuna sahip olduğu anlaşılan tekke yaklaşık bir asır sonra uzun sürmeyen bir inkıtaya uğramış, 1900'lerde eskisi kadar olmasa da yeniden faaliyete geçmiş, 1920'lerde yeniden 'harab' olmuş (*Rehber-i Tekâya*, no: 40), 1924 tarihli Üsküdar gayri menkul vakıflar listesinde 'muhtac-ı tamir' olduğuna işaret edilmiştir¹⁹⁰⁷. 1925'ten sonra iyice bakımsız kalan tekke 23 Ağustos 1927'te Üsküdar Valideiatik'ten başlayan büyük yangın neticesinde 300'e yakın evden müteşekkil Kazasker Ahmed Efendi Mahallesi ile birlikte kül olmuştur¹⁹⁰⁸.

İki tekke arasındaki mekansal yakınlık ve tarikat aynılığı birbirine karıştırılmasına neden olmuş anlaşılan:

"(...) Daire-i merkeziyelerine rabt u ilhak olunan Kazasker Ahmet Efendi Mahallesi'nde kain Avnîzade Dergahı olub sehven Keşfi Ahmed Efendi Dergahı olarak yazıldığı ahiran anlaşılmiş olmağla (...)" *MMA*, Defter/Sayfa no: 1743/48.

¹⁹⁰⁷ Konyalı, *Üsküdar*, 1/64.

¹⁹⁰⁸ *CSRA*, no: 79. Yangının çıkış sebepleri ve neden olduğu büyük tahribat için bkz. Hamit Pehlivanlı, "Üsküdar'da Valide-i Atik Yangını 3 Ağustos 1927", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 1/296-309.

Ressam Osman Asaf'ın "Üsküdar Divitçiler'de Kazasker Ahmet Efendi Cami-i Şerifi Çesmesi" başlıklı ve 1919 (1338 h.) tarihli resmi bugüne ulaşmayan mescit ve 1730 tarihli Kethüda Mehmet Ağa Çeşmesi hakkında belge niteliği taşımaktadır¹⁹⁰⁹.

1935 tarihli *Pervititch Paftası*'nda harabe (*ruines*) olarak gösterilen¹⁹¹⁰, bugün için hiçbir iz kalmamacasına tarihe karışan mescit ve tekkeyi Konyalı 25 Eylül 1941'de, Revnakoğlu da Mart 1961'de ziyaret etmiştir. Konyalı mescitten geriye kalan tamamen kesme taştan mamul minaresini görmüş hazireden de birkaç taşı nakletmiştir¹⁹¹¹.

Haziresi

Tekkenin haziresinden kurtarılabilenler 1971'de Karacaahmet Mezarlığı'nın Salı Sokağı'na denk gelen kısmına, Harmanlık Kapısı'nın sağında 1. Ada'ya nakledilmiştir¹⁹¹².

2.2.7.5. Cedid Hacı Dede Tekkesi

Eski Tavaşi Hasan Ağa, yeni Ahmediye Mahallesi, Tunusbağı semtinde, İnadiye Mescidi Sokağı ile Musahipzade Sokağı'nın birleştiği yerde karşı köşede, günümüzde Karacaahmet Mezarlığı içinde kalan, bugüne ulaşmayan Bali Çavuş Mescidi içinde tesis edilmiş Kadirî tekkesi idi.

Mescit 1597 (1006) yılında Bali Çavuş tarafından yapılmış, daha sonra *meşihat vaz'* edilerek dahilinde Cedid Hacı Dede Tekkesi tesis edilmiştir. Tekkeye yeni anlamına gelen 'cedid' denilmesi, Pazarbaşı'ndaki, diğer adı Alaca Minare olan Hacı Dede Tekkesi'nden daha sonra tesis edilmesi ile ilgili olmalıdır.

Baş ve ayak taşlarının başlıksız ve alametsiz silindirik biçimde olduğu Bali Çavuş'un kabri hazirededir. Üzerindeki kısa kitabesi şudur:

*Balî Çavuş / Ruhiçün Fatiha. Sene 1006*¹⁹¹³.

---

¹⁹⁰⁹ Gül Sarıdikmen, "Ressam Osman Asaf'ın Resimlerinde Üsküdar Divitçiler'de Kazasker Ahmed Efendi Camii, Kethüda Mehmed Ağa Çeşmesi (Divitçiler Çeşmesi) ve Malatyalı İsmail Ağa Camii", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/309-337.

¹⁹¹⁰ Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, 252.

¹⁹¹¹ Konyalı, *Üsküdar*, 1/139-40. Revnakoğlu'nun hazire nakilleri iki ayrı dosyada yer alır. CSRA, no: 79 ve 111.

¹⁹¹² Haskan, *Üsküdar*, 1/239.

¹⁹¹³ Ayyansarayî, Bali Çavuş'un mescidinin karşısında yol kenarında medfun olup, mezar taşında tarihinin yazılı olmadığını söylemesi taşın daha sonraki bir tarihte konulması ihtimalini gündeme getirmektedir. *Hadika*, 637.

1930 tarihli *Merakid*'da banin taşı, "*Sahibü'l-Hayr Balî Çavuş Rahimehullah. Sene 1006*" şeklinde okunmuş ve mihrabın önündeki kabristandadır denmiş. Behçetî, *Merakid*, 44. Bu mescidin vaziyet planı için fikir verebilir.

Mescidin bakiyesini 20 Mart 1941'de ziyaret eden İ. Hakkı Konyalı nedense baninin mezar taşını görememiştir. Bkz. Konyalı, *Üsküdar*, 1/109.

Bani adı üzerinde çavuştur. Çavuşluk Osmanlı devlet teşkilatında yetki ve salahiyetleri artarak ve çeşitlenerek devam etmiş önemli bir makamdır. Elçi ağırlaması veya doğrudan elçi olarak gönderilmesi, sefer zamanı ordunun mühimmat ve iaşe ihtiyaçlarının temini, barış zamanı ülke dahilinde asayişin sağlanması, İstanbul'un iaşesinin sorunsuz işlemesi, gümrüklerin denetimi, vakıf, cami ve su yollarının bakımı ve denetimi gibi hayli mühim işlerin çavuşların vazifelerindedir¹⁹¹⁴.

Kanuni Sultan Selim (hd. 1522-1566) Avusturya'ya yeni imparator Maximillien'i cülus tebriği için (1564) Balı Çavuş'u elçi olarak gönderir¹⁹¹⁵. Hemen bir yıl sonra bu defa İstanbul'un koyun ihtiyacı için Trakya'ya giderek adı geçen yerlerin (Kırkkilise vd.) kadılarına 2 Mayıs 1565 (1 Şevval 972) tarihli hüküm ile talep etmesi halinde yardımına koşulması vazifesi ile görevlendirilir¹⁹¹⁶.

Daha sonra doğu seferlerinin muzaffer komutanı Veziriazam Ferhat Paşa'nın (v. 1595) selam çavuşluğunu yapacak olan Perhizci Balı Çavuş Eylül 1593'te (evahir-i Zilhicce 1001) bir süre Yenihisar'da hapsedilecektir¹⁹¹⁷. Balı Çavuş'un bundan sonraki akibeti tespit edilememiştir.

Tekke Kadirî olması muhtemel Şeyh Cedid Hacı Dede tarafından tespit edilemeyen bir tarihte tesis edilmiştir. Ayvansarayî, 1779 tarihinde temize çektiği *Hadika* 'sında mescidi anlatılırken tekkeden bahsetmemiştir¹⁹¹⁸ (krş. *Hadika* s. 637). Tekkenin varlığında dair ilk

---

¹⁹¹⁴ Ümit Koç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Çavuşluk Teşkilatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2002), 417-8.

¹⁹¹⁵ M. Tayyip Gökbilgin, "Kanunî Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 16/21 (1966), 2; Zeynep Karaca, "Osmanlı-Avusturya Sefaretnamelerinin Osmanlı Diplomasisi ve Modernleşme Süreci Üzerine Etkileri". *EFAD: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 12.

¹⁹¹⁶ Koç, "Osmanlı Devleti'nde Çavuşluk Teşkilatı", 405. Bali Çavuş Kırkkilise'ye gitmiş anlaşılan. Oradan temin edilen 41 sürünün ancak 11'i İstanbul'a ulaşmıştır. Kalan 30 sürünün akibeti 8 Ekim 1565 (12 Reviulevvel 973) tarihli hüküm ile Bali Çavuş'tan izahat istenmiştir. Mehtap Özdeğer, "İstanbul'un İaşe ve Malzeme İkmalinde Vize Sancağının Yeri ve Önemi (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *IV. Vize Tarih ve Kültür Sempozyumu* (Kırklareli, 2015), 67.

Bu soruşturmayı atlatan Bali Çavuş 1578'in Eylül ayı başlarında bu defa Edirne'nin batısında bugün Yunanistan sınırları içerisinde yer alan Çirmen Sancağı'ndaki koyunların toplamak ile vazifelendirilmiştir. Yaşar Uğurlu, "16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği", *ABAD: Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018), 116, 128, 138.

Kaynaklarda benzer vazife için bu defa İpsala, Malkara, Gümülcine, Rodos vd. gönderildiğini 19 Nisan 1580 (4 Rebiulevvel 988) tarihli hüküm ile öğreniyoruz. Halit Eren - İskender Türe, *Mühimme Defterlerinde Gümülcine* (İstanbul: Balmed, ty), 136.

¹⁹¹⁷ Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki*, (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1999), 174-5, 332.

¹⁹¹⁸ krş. Ayvansarayî, *Hadika*, 637.

kayıt 1784 (1199) tarihli *Muharremiye Defteri* 'dir (no: 226). Bu durumda tesisin 18. yüzyılın son çeyreğinde vuku bulduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 108^a), Revnakoğlu notları (CSRA, no: 229) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri ise şöyledir:

1. Seyyid Hasib Efendi (v. ?). İsmine 1784 (1199) tarihli *Muharremiye Defteri* 'nde (no: 226) rastlıyoruz. Hayatı hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

Arşivde rastladığımız 25 Aralık 1733 (18 Recep 1146) tarihinde Üsküdar Kadısı Seyyid Ömer Efendi'nin kaleme aldığı arzuhalde mescidin imamı Hasan Halife'nin çocuksuz vefat etmesi üzerine imamlığa hemen yakınlardaki Bandırmalizade Tekkesi kurucu şeyhi Yusuf Efendi'nin oğlu ve kendisinden sonra posta oturacak olan Mustafa Haşim Efendi'nin (v. 1783) tayinini istemiş, bu talep de iki ay sonra 22 Şubat 1734 (18 Ramazan 1146) tarihinde kabul edilmiştir¹⁹¹⁹. Haşim Baba Celvetî-Bektaşî idi. Onun buradaki vazifesi imamlık ile sınırlı olmalıdır.

2. Şeyh Hacı Halil Efendi (v. 1 Zilhicce 1246 / 13 Mayıs 1831). Hilafeti Kadirîliğin Resmî kolundandır. Muhyiddin Efendi'nin bildirdiğine göre, “Nezaret Sadrazamı müfettişi efendiyle bin ikiyüz yirmi beş [1225/1810-1] senesi yahud 1248 [1832-3] tarihli vakfiye ile Kadirîhane Asitanesi'ne meşrut eylemiştir”. Tekkenin Halil Efendi ile geliştiği (belki de uyandırıldığı) anlaşılıyor. Meşihatının ne zaman başladığını bilmediğimiz Halil Efendi vefatında mescit civarında, bugün Karacaahmed Mezarlığı içinde kalan 9. adada yer alan 8 dilimli kitabesi şudur:

*Bağ-ı gülistan-ı Kadiriyye'de bir gül-i ra'na idi / Buy-ı itrî emin kaldı nice canı
pür-safa / Çün tarîk-i Kadiriyye'de sa'y idiüb buldu kemal / Eyledi bu makamı
ihya ki, Zikrullah ola / Davete itdi icabet canına minnet bilüb / Kıldı bî-perva
azimet itmedi havf u reca / Çün hitab-ı “İrcü” irdi sema sırrına / Ruh-ı paki
eyledi kandil-i arşı ruşena / Kutbularifin gavsülvasilin / Hazreti Şeyh Sultan
Abdülkadir / bendelerinden merhum ve mağfur eş-Şeyh el-Hac Halil Efendi ruhi
çün el-Fatiha. Sene 1 Z 1246.*

Halil Efendi'nin vefatından sonra tekkenin bağlı bulunduğu Tophane'deki Kadirî Asitanesi postnişini Mehmed Emin Efendi'nin (v. 1261/1845) 1831 yılının ortalarında (1247) kaleme aldığı arzuhalinde Anadolu ve Rumeli'deki Kadirî tekkelerinin şeyhleri ile

¹⁹¹⁹ BOA, C. EV. Nr. 158/7855.

ilgili ferağ, nakil ve tevcih/tayini hususlarının asitane postnişininin arz ve inhasına havale olunduğunu hatırlatarak, Üsküdar İnadiye Mahallesi'nde Merhum Bali Çavuş Mescidi'nde gönüllü olarak (*ber vech-i hasbi*) Kadirî ayinleri icra eden mescidin imamı Abdullah oğlu Ahmed Halife'nin daha önce çocuksuz olarak (*bila-veled*) vefatı ile bu defa bahsi geçen hizmeti gözeten vakfın mütevellisi Şeyh Halil Efendi'nin de vefat etmesi üzerine mescidin imamet, vakfın da tevliyet vazifelerinin Halil Efendi'nin oğulları **Abdullah** ve **Mehmed Efendilere** tevcihi ve kendilerine berat verilmesini talep etmiş, talep kısa süre sonra 12 Temmuz 1831 (1 Safer 1247) tarihinde onaylanmıştır¹⁹²⁰.

Belgede müşterek tevcih yapıldığını anladığımız Abdullah Efendi'nin ismine sonraki belgelerde rastlamıyoruz. Hayatı hakkında da başka bir malumata ulaşamadık.

3. Halil Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Efendi (v. Cemaziyelevvel 1268 / Şubat 1852'den evvel). Mezarlık şeyhi demekle maruf olan Mehmed Efendi meşihatı döneminde tekkenin tamiri için girişimlerde bulunmuştur. 13 Nisan 1848 (9 Cemaziyelevvel 1264) tarihli olduğu tahmin edilen tezkire ile gereği Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁹²¹ Ancak bu yazışmaların devamına tesadüf edemediğimiz için girişimin nasıl sonuçlandığı hakkında şimdilik bilgi sahibi değiliz.

Mehmed Efendi aynı zamanda mescidin imamı idi. Mescide bitişiğindeki evinden açtığı kapıyı kullanarak girermiş. Vefatında değin mescitte zikr-i şerif icra etmiştir. Vefatından sonra ev ile mescidin imamlık vazifesi başkasına geçmiş, mescidin ayrıca meşihat ve diğer vazifeleri olmadığından tedricen harap olmuş, muattal kalmıştır¹⁹²². 1852 yılı başlarında vefat eden çocuksuz vefat eden¹⁹²³ Mehmed Efendi'nin mezar taşına tesadüf edemedik.

4. 1860 (1277) yılında tekkenin şeyhi **Ömer Efendi**'dir (*Muharremiye Defteri*, no: 226).

5. 1871 (1288) tarihlerinde ise tekkenin şeyhi Ali oğlu **Hüsnü Efendi** (v. 1885'ten önce?) (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 211).

6. Şeyh Halil Efendi el-Kadirî (v. ?). Hayatı hakkında bir malumata ulaşamamıştır.

7. Şeyh İsmail Efendi (v. ?). Hayatı hakkında bir malumata ulaşamamıştır.

Tekke Listelerine Göre Cedid Hacı Dede Tekkesi

¹⁹²⁰ BOA, C. EV. Nr. 395/20021.

¹⁹²¹ BOA, A.MKT. Nr. 120/71.

¹⁹²² CSRA, no: 229.

¹⁹²³ BOA(V), EV. THR. Nr. 329/76.

Tesisinden 20. yüzyıl başlarına kadar **Kadirî** kalan (*Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 18, *Surname*, no: 29, *Asitane-i Aliyye*, no: 101, *Hankâhname*, no: 91, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 211, *Nüfus-ı Millî*, no: 232, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/98, *İhsaiyat*, no: 102, *Rehber-i Tekâya*, no: 16) Baliçavuş (*Surname*), **Şeyh Halil** (*Mecmua*, no: 16), **Cedid Hacı** (*Rehber-i Tekâya*), **Cedid Hacı Dede Tekkesi**'nde (*Muharremiye Defterleri*, no: 226, *Asitane-i Aliyye*, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Cevami*, *İhsaiyat*, *Merakiz*, no: 253) 19. yüzyılın son çeyreğinde sadece Şeyh Hüsnü Efendi ikamet etmekte (tahmini 1288/1871-2 tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*), vefatından sonra 1882'lerde tamamen boş gözükmetedir (krş. *Nüfus-ı Millî*).

Faal olduğu süre zarfında **pazar** günleri (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Tomar*, *Rehber-i Tekâya*) zikir yapılan tekkenin ne zaman ortadan kalktığını kesin olarak bilemiyoruz. 1900'lere ait *Tomar*'da "ayın icra olunmuyor", kaydı üst sınıra işaret etmektedir. 1920'li yıllara *Rehber-i Tekâya*'da ise 'mamura' denmesine ise, -eserde tekkelerin zikir günlerinde yaşanan dikkatsizliklerden hareketle- ihtiyatla yaklaşmak gerektiği kanaatindeyiz. 1930 yılına ait *Pervititch Paftası*'nda¹⁹²⁴ (no: 57, s. 252) sadece cami yer almakta, tekkeye işaret edilmemektedir. Bu çizimde caminin batı tarafında karşı köşede gösterilen 'arsa' tekkenin yeri olabilir.

Özetle; 18. yüzyılın son çeyreğinde faaliyete geçip, 20. yüzyılın başlarına kadar kesintili bir meşihatı sürdürdüğü tekke Kadirîhane Asitanesi'ne mülhak küçük çaplı zaviye olagelmıştır.

2.2.7.6. Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi (Divitçiler, Serbölük Tekkesi)

Eski Kazasker Ahmed Efendi, yeni Zeynep Kamil Mahallesi'nde, Zeynep Kamil Hastanesi'nin karşısında Salı (Dr. Burhanettin Üstünel) Sokağı ile Divitçiler Caddesi'nin kavşağında, vaktiyle Avnîzade Tekkesi'nin şimdiki Zeynep Kamil İlköğretim okulunun karşısında, 207 ada, 12 ve 13 parsellerde¹⁹²⁵ Şeyh Ahmed Keşfi Efendi (v. 27 Rebiulahir 1288 / 16 Temmuz 1871) tarafından 7 Şubat 1855 (19 Cemaziyelahir 1271) tarihli vakfiyesi¹⁹²⁶ ile tesis edilmiş Kadirî tekkesidir.

¹⁹²⁴ Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, 252.

¹⁹²⁵ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 85.

Belediye İmar planında tekke arsası olarak görünürken 12 parsel yeşil alan olarak tescil edilmiş, 13 parsel de 1975 tarihli karar ile yola terk edilmiştir.

¹⁹²⁶ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 582-2/338/244.

Vaktiyle “bir semahane, üç oda bir sofa, bir hela ve tahtanî bir sarnıç, bir oda, bir hela, iki musluklu sagir su haznesi, selamlık dairesi, üç oda bir sofa, bir hela, harem dairesi, kabristan ve Sabit Paşa'nın kabri, matbah ve kebir bahçe”den¹⁹²⁷ müteşekkil olan tekmeden günümüze herhangi bir iz kalmamıştır.

Şeyhleri

Tekkenin şeyh listesi sadece *Tomar*’da (v. 58^b) yer almaktadır. Buna göre tekkenin şeyleri şunlardır:

1. Serbölükzade Şeyh Ahmed Keşfi Efendi bin Muhammed bin Süleyman (1231/1815 – 27 Rebiulahir 1288 / 16 Temmuz 1871). 1815 (1231) İstanbul doğumlu olan¹⁹²⁸ Ahmed Efendi, tekkenin kurucu şeyhidir. Hassa Ordu-yı Hümayun’da bölükbaşı olduğu için ‘serbölük’ adıyla anılır olmuştur. Muhyiddin Efendi Avnîzade Tekkesi halifelerinden olduğunu söyler de isim vermez¹⁹²⁹. Kastettiği Avnîzade Şeyh Mehmed Hamid Seyfeddin Efendi (v. 1245/1829’dan sonra) olmalıdır.

Ahmed Efendi tekkesini kurduğu bu yerde içerisinde minber de vaz’ ederek camiye tahvil ettiği birkaç ev ve bahçeden müteşekkil mülkünü (buyut-ı adide ve bağçe ve müstemilatı saire-i malumeyi havi bir bab menzilin iç kapısından duhul ile canib-i yesarında vaki kebir oda mahallini cami’ ve maada mahallini dahi tarikat-ı aliyye-i Kadiriyye’ye mahsus tekye ittihaz ve zikrolunan cami ittihaz eylediğim mahalle ba izn-i sultanî ikame-i cum’a ve îdeyn olunmak üzere minber vaz’ edip) vakfedip şöyle şart eylemiştir¹⁹³⁰:

i. Cami-i şerifin imamet ve hitabeti, tekkenin ücretsiz (*ber-vech-i hasbî*) meşihatını hayatta oldukça kendisine,

ii. Vefatından sonra evladının erkekleri arasından (*evlad ve evlad-ı evlad ve evlad-ı evlad-ı evladımın zukurundan*) ehil ve müstehak olanları ekberine,

iii. Şayet evladı bulunmazsa akrabasından ehil ve müstehak olanlara,

iv. Şayet akrabası bulunmazsa halifesinden ehil ve müstehak olanlara,

v. Şayet halifesi bulunmazsa tarik-i aliyye-i Kadiriyye halifesinden ehil ve müstehak olanlara meşruttur.

vi. Tekkede mukim dervişlerden her biri ücretsiz (*ber-vech-i hasbî*) müezzin olacak,

¹⁹²⁷ *Hayrat Sicil Defteri*’nden aktaran Özdamar, *Dersaadet*, 362

¹⁹²⁸ *Nüfus Vukuatı*, no: 199’dan aktaran Galitekin, *Osmanlı*, 368.

¹⁹²⁹ *CSRA*, no: 111.

¹⁹³⁰ Vakfiye 14 ay sonra 8 Nisan 1856’da (2 Şaban 1272) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 582-2/338/244.

- vii. Tevliyet hayatta oldukça kendisine,
- viii. Vefatından sonra mutlaka evladının ekber ve aslah ve erşedine,
- ix. Badelinkıraz akrabasının erşed ve aslahına,
- x. Ve nihayet badelinkıraz tekkenin şeyhlerine meşruta olacaktır.

Ahmed Efendi yaklaşık iki yıl sonra 30 Aralık 1856 (3 Cemaziyelevvel 1273) tarihinde, Acıbadem adlı yerde yer alan yıllığı 24 para mukataalı tahminen 4 dönüm ve 10 para mukataalı tahminen 5 dönüm miktarı iki kıta üzüm bağını tekkesine gelir olarak vakfedip şöyle şart etmiştir¹⁹³¹:

- i. Bağlar her yıl müteveli eliyle bakımı yapıp, gelirinden evvela mukataa bedelleri ödenecek.
- ii. Fazlası tekkede bulunan şeyh, dervişan ve gelen gidenin yemekliklerine sarf olunacak,
- iii. Şartlara riayet zorlaşırsa menafi-i vakf mutlaka fukara-yı müslimine meşruta olacaktır.

Ancak işler istenildiği gibi gitmemiş, bağların hasılatı ıslahına dönük masraflarına yetmemiştir. Bu durumda ilk vakfından rücu edip yaklaşık 20 ay sonra 25 Ağustos 1858'de (15 Muharrem 1275) bu defa mevkuf bağın icare-i muaccele ve müeccele-i misliyeleri ile başkasına kiralanıp, muaccelelerinin müteveli eliyle 10'u 11.5 hesabı ile işletilmesini gelirinin de tekke taamiyesine harcanmasını şart eder¹⁹³².

Keşfi Efendi'nin iki halifesini tespit ettik. İlki kendinden sonra posta geçecek (i) Remzi Efendi, diğeri de Taksim Gümüşsuyu'ndaki Ayaspaşa Tekkesi'nin kurucu şeyhi Ali Baba demekle maruf (ii) Şeyh Hacı Ali Hulusî Efendi'dir (v. 1883)¹⁹³³.

Kanbur şeyh denilen Ahmed Efendi vefatında mescit (Kazasker Ahmed Efendi/Divitçiler) haziresine defnedilmiştir. Başında Kadirî tac-ı şerifi, önünde küçük su çanağı talik yazılı, kapaklı, mastarlı beyaz mermer mezarı kitabesini Revnakoğlu 3 Ekim 1941 tarihindeki ziyaretinde okumuştur¹⁹³⁴:

---

¹⁹³¹ Vakfiye yaklaşık 3.5 yıl sonra 1 Haziran 1860'da (12 Zilkade 1276) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 582-2/341/247.

¹⁹³² Vakfiye yaklaşık 2 yıl sonra 11 Haziran 1860'ta (22 Zilkade 1276) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 582-2/341/248. Vakfiyelerin kısmi özetleri için bkz. *Tomar*, 58^b; *1341 Defteri*, no: 17.

¹⁹³³ CSRA, no: 111; <http://mustafaresmiahi.net/mustafaahi/tekkeler/alibaba.html>, 26.09.2020.

¹⁹³⁴ CSRA, no: 111. İşli Ahmed Efendi'nin başlığı kırılmış mezar taşı fotoğrafını çalışmasında yayınlamıştır. İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 324.

Ya Allah Hu / Tarikat-i aliyye-i / Kadiriyye'den merhum / Şeyh Ahmed Keşfi / Efendi'nin ruhuna / lillahi'l-Fatiha. Sene 1288 fi 27 R.

Bugüne gelmeyen hazirenin akıbetini Haskan'dan aktarır¹⁹³⁵:

Kendisi ve kendisinden sonra şeyh olanlar Divitçiler Camii'nin cadde üzerindeki haziresinde medfun idiler. Zeynep Kamil Hastanesi önündeki yolun seviyesi indirildiğinden yüksekte kalmış olan hazire 1971 senesinde, bu semtin mahalle muhtarı tarafından dozerle yıkılmak suretiyle ortadan kaldırılmak istenmiş, yapılan müdahale neticesinde, parçalanmaktan kurtarılan taşlar, Karacaahmet Mezarlığı'na nakledilmiştir. Bunlar, Harmanlık Kapısı'nın sağ tarafında ve hastane önündeki Salı Sokağı'nın tam karşısına gelen yerdedir. Şeyh Ahmet Keşfi Efendi'nin taşı da buradadır.

2. Ahmed Efendi'nin halifesi **Ahmed Remzi Efendi** (v. 3 Rebiulahir 1311 / 14 Ekim 1893). Keşfi Efendi erkek çocuksuz (*bila-veled*) vefat ettiğinden vakfiye gereği halifesi Remzi Efendi yaklaşık yedi ay sonra 7 Şubat 1872'de (27 Zilkade 1288) posta oturmuştur¹⁹³⁶. *Tomar* müellifi, Remzi Efendi'ye pek ısınmamış anlaşılır. Pek çok ithamı barındıran şahsi kanaatini eserine kaydeder¹⁹³⁷:

“Merkum kendini telef etmek derecede tecennün eyledi [delirdi]. Badehu sükunet geldi ise de eseri kalarak zır delilerden oldu. Ve asla terbiye görmemiş cahil ve her bir şeye sabur, yaraşık? (شور) herifdir. Hilafeti Keşfi [Ahmed Efendi]'dendir. Şeyhi bila-veled fevt oldukda mezbur yerine şeyh olmuştur. Pek ziyade sefaletle emrar-ı vakt eylemiştir. Tekkesinde medfundur”.

1885 yılında tekkede kendisi ve muhtemelen hanımı olan bir kadın ikamet etmektedir¹⁹³⁸. Bu tarihe kadar çocuğu olmadığı veya olsa da vefat ettiği anlaşılıyor. Vefatında hazireye defnedilen Remzi Efendi'nin bugün Karacaahmet Mezarlığı'na mezar taşı kitabesi şudur¹⁹³⁹:

¹⁹³⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/476-7

¹⁹³⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/128.

¹⁹³⁷ *Tomar*, 58^b.

¹⁹³⁸ *Nüfus-ı Milli*, no: 223.

¹⁹³⁹ Haskan, *Üsküdar*, 1/477. Muhyiddin Efendi Remzi Efendi'nin vefatını 2 Rebiulevvel 1311 Çarşamba olarak kaydetmiş, kendisinden nakleden Revnakoğlu ilkin bu tarihi yazmış, ardından üzerini çizerek 3 Rebiulahir 1311 / 1 Eylül 1309 olarak tashih etmiştir. *Tomar*, 58^b; CSRA, no: 111.

Ya Hu / Tarikat-i Aliyye-i / Kadiriyye'den bu hankâh-ı / Şerifenin hadimi iken / Azim-i dar-ı beka iden / Arifi billah eş-Şeyh / Ahmed Remzi Efendi / Ruhuna el-Fatiha. Sene 3 R. 1311.

3. Seyyid Mehmed Hicabî Bey bin Ahmed Kâmil (1256/1840-1 – Cemaziyevvel 1338 / Ocak-Şubat 1920). Remzi Efendi'nin vefatına müteakip postun pek çok talibi çıkar. Bunlar da halifelerden Mehmed Hicabî, Mehmed Abdülaziz, İbrahim Fevzi, Ali Haydar, Halid ve Hafız Osman Efendilerdir. Meclis-i Meşayih'in yaptığı tahkikatta taliplerden Mehmed Abdülaziz, Ali Haydar ve Halid Efendilerin Kadirî halifesi olmadıkları anlaşılmış, Hafız Osman Efendi ise rızasıyla talebinden vazgeçmiş ve geriye sadece Mehmed Hicabî ve İbrahim Fevzi Efendiler kalmıştır. Yapılan imtihanda ehliyetleri denk görülmüşse de Hicabî Efendi bir derece daha layık görüldüğünden meşihat şeyhinin vefatından bir gün sonra 53 yaşında iken 15 Ekim 1893'te (4 Rebiulahir 1311) kendisine tevcih edilmiştir¹⁹⁴⁰.

Hicabî Efendi, 5 yaşında 1845 (1261) tarihinde mekteb-i ibtidaiyede başladığı eğitimini badehu rüştiye tahsili ile devam ettirmiştir. Türkçe dışında dil eğitimi almamış, herhangi bir eseri de yoktur¹⁹⁴¹.

1854-5 (1271) tarihinde Muzika-i Hümayun'a kabulü ile başlayan memuriyet hayatı, tabur katipliği ve hemen ardından Mabeyn-i Hümayun'da kuranlık (1275/1858-9), Girit Meclis-i Askeri azalığı (1284/1867-8) gibi askeri vazifelerinden istifasının ardından İznik Kazası Müdüriyeti (1286/1869-70), ardından rütbe-i askeriyesinin iadesi ile İdare-i Askeriyesi azalığı (1288/1871-2) gibi pek çok askeri ve idari vazifelerde bulunarak emekli olmuştur¹⁹⁴².

Tüm bu devlet vazifeleri sırasında intisap ettiği tasavvuf yolunda 30 yaşında iken Bursalı Eşrefzadelerden Şeyh Safiyüddin Efendi'den Kadirî-Eşrefî, Aksaraylı Necib

---

¹⁹⁴⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/128.

Muhyiddin Efendi'ye göre şeyhliğinde Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin biraderinin iltiması vardır. *Tomar*, 58^b.

¹⁹⁴¹ Hicabî Bey'in hayatına dair bu ve diğer ayrıntılar Sicill-i Ahval Komisyonu için talep edilen, bu sıralar hasta olduğundan tekkesinin bağlı bulunduğu merkez tekke olan Nasuhî Asitanesi şeyhi Kerameddin Efendi tarafından kendisine gönderilen pusula mündericatına göre kaleme alındığı otobiyografiden derlenecektir. Bu otobiyografide tekkenin vakfiye bilgileri ile halife ve dervişan bilgileri yer almadığından ilgili memurlarca ilki için: “varaka-i mersulede cihat-ı saire ve vakfiye hakkında malumat yoktur.”, diğeri için “hulefa ve dervişanı hakkında varaka-i mersulede malumat yoktur”, notları düşülecektir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/23.

¹⁹⁴² İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/23.

Efendi'den de Şabanî hilafeti almıştır (1286/1869-70). Posta oturması ile birlikte perşembe günleri, cuma geceleri ve mübarek gecelerde Kadirî ayini icra etmektedir¹⁹⁴³.

Vakfiyede caminin imamet ve hitabeti ile tekkenin meşihatının ücretsiz (*bila bedel*) olduğu kayıtlıdır. Bu durum tekke şeyhlerini daha Remzi Efendi'den itibaren sıkıntıya sokmuş, Hicabî Efendi döneminde -bol miktarda bulunan arşiv belgesinden hareketleyiden iyiye bir krize dönüşmüştür. Hicabî Efendi de bu krizi aşmak için tekkenin 30 kuruşluk tahsisatının arttırılması için girişimde bulunmuş, konu gereği için 30 Temmuz 1901 (14 Rebiulevvel 1319) tarihinde Sadaret'ten Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir¹⁹⁴⁴.

Zam talebi ile ilgili kesin sonucun beş yıl sonra alındığı kesin. Evkaf-ı Hümayun'dan Sadaret'e gönderilen 14 Temmuz 1906 (21 Cemaziyevvel 1324) tarihli bir tezkirede Sultan II. Abdülhamit'in ikinci imamı merhum Hüseyin Mahvi Efendi'den kalan 664 kuruş, ailesinden gelen talep üzerine 214 kuruşu dışında, 150 kuruşun merhumun üç nefer olan ailesine, 150 kuruşun sulehadan Mehmed Ali Efendi ile fukaradan Fatma Azize Hanım'a, kalan 150 kuruşunda Üsküdar'daki Ahmed Efendi Dergahı'na taamiye olmak üzere tahsisi talep edilmiştir. Sadrazamın 4 Ağustos 1906 (13 Cemaziyelahir 1324) tarihli arzı üzerine 16 Eylül 1906 (27 Recep 1324) gerekli irade-i seniyye sadır olmuştur¹⁹⁴⁵. Böylece tekkenin 30 kuruş aylık geliri (*taamiye*) 15 Eylül 1906'dan (2 Eylül 1322) başlamak üzere 150 kuruş zamlı 180 kuruşa çıkarılır¹⁹⁴⁶.

Bu zam ihtiyacı karşılamaz (*taamiyenin adem-i kifayetinden*) ve Hicabî Efendi'nin girişimleri ile 4 yıl sonra 21 Kasım 1910'da (8 Teşrinisani 1326) 300 kuruşa çıkarılır¹⁹⁴⁷.

300 kuruşla geçinmeye çalışan tekke halkı iki yıl sonra bir başka müşkil ile karşılaşacaktır. Nisan 1912'den (Nisan 1328) itibaren gelirin dörtte biri Nukud-ı Mevkufe Dairesi'nden gösterilen lüzum üzerine Üsküdar Daire-i Vakfiyesi'nce kesilmeye başlanmıştır. Hicabî Bey'in vakfı Ahmed Keşfi Efendi'nin Altunizade Mahallesi'nde Nişantaşı'ndaki 17 ve 20 numaralı iki bağ mahallini vakfedip icarelerini dergah levazımatına sarf ve masraflardan kalanını mütevellî eliyle istirbah olunmak üzere şart kılındığı, kendisinin

---

¹⁹⁴³ Otobiyografide bahsi geçen şeyhleri ikidir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/23.

Muhyiddin Efendi'nin ilavesi ile Beyoğlu Fındıklı'da Keşfi Cafer Efendi Tekkesi şeyhi Yunus Hilmi Efendi'den (v. 1862) Sünbülî, Üsküdar'da Osman Şems Efendi'den (v. 1893) de Kadirî-Enverî icazetlerinin yanında, "Kasımpaşalı Şeyh Sadık'dan tac ve icazesi vardır". *Tomar*, 58^b. Sadık Efendi, Kasımpaşa'da Doğramacı Tekkesi şeyhi Sadık Efendi (v. 352) olmalıdır. Yücer, *19. Yüzyıl*, 351-2.

¹⁹⁴⁴ BOA, BEO. Nr. 1697/127225.

¹⁹⁴⁵ BOA, İ. EV. Nr. 41/49.

¹⁹⁴⁶ BOA(V), EV. MKT. Nr. 3096/84.

¹⁹⁴⁷ BOA(V), EV. MKT. Nr. 3378/101.

de vakfın mütevellisi olduğundan dergah ihtiyaçlarına sarf olunmak üzere tarafına verilmesinin zaruri olduğunu, bu tür müdahalenin vakfiye hükümleri ve padişah fermanlarına kesinkes aykırı olduğu hatırlattığı 20 Ağustos 1912 (7 Ramazan 1330 / 7 Ağustos 1328) tarihli dilekçesinde dergahın bundan başka bir geliri olmadığından bahisle “... sinn-i şeyhuhetimde (yaşlılık dönemimde) altı nüfus iyal ve evladıyla açlıktan mı ölelim, yoksa çarşı ve pazarlarda mı dilenelim” diyerek merhameten bu zulmün bir son bulmasını istemiştir¹⁹⁴⁸.

Hicabî Bey iki ay sonraki 27 Ekim 1912 (16 zilkade 1330 / 13 teşrinisani 1328) arzuhalinde vakfiye icabı ücret almadığı ve fakat yerine getirdiği üç vazife için (*meşihat, imamet ve hiatebet*) emsalleri gibi ücret talep edecek, talebinin bugün yarım ile geçiştirildiğinden sitem edecektir. Öyle ki, 11 Aralık 1910 (29 Teşrinisani 1326) tarihli ikinci arzuhali Hafız Rüşdü Efendi'nin masasında kalmış, ilerlememektedir. Devamı dilinden şöyle vücut bulur¹⁹⁴⁹:

Şu sinn-i şeyhuhetimde dergah-ı daiyanemde zuhur eden müzayaka-i azime ve müşkilat-ı şedideden girdabı bela-yı fakr u fenaya düşüp baygın baygın(?) bir halet-i melalet-i deruniyye ile çırpınmakta olan aile-i kesiremlerle beraber ne yapacağımı şaşırılmış olduğuma binaen bu üçüncü olan arzuhal-i acizanemde (...) takdime müsaraaat eyledim.

Arşivde bu vadide şimdilik devam evrakına ulaşamadık. Bulduğumuz en erken tarihli vesika yedi yıl sonra Hicabî Efendi'nin 200 kuruş muhtacın maaşının 24 Ağustos 1919'da (27 zilkade 1338 / 25 Ağustos 1335) 300 kuruşa çıkarıldığıdır¹⁹⁵⁰.

Meşihatı boyunca fakr u zaruret yaşayan Hicabî Bey kuranadan olarak bir müddet Sultan Abdülmecid'e (hd. 1839-1861) hizmet etmiş, Mızıkai Hümayun'dan yetişmiş saray çıkışlı biridir. Musikiden anlar, sazı sözü pek sever, güzel de keman çalarmış. Gayet cömert, fukara dostu, müeddeb bir zat olup misafirlerine kendi eliyle kaynattığı reçelden yedirmek ve içirmek en hoşuna giden şeylerdenmiş¹⁹⁵¹.

Tekke, daha önce de muhiplerinden Süleyman Paşa'nın eşi Fatma Zehra Hanım (v. 21 Şaban 1298 / 19 Temmuz 1881) tarafından yenilenmiştir. Bu durum merhumenin şahidesinde ikinci banisi (*bani-i sani*) olarak belirtilmiştir:

¹⁹⁴⁸ BOA(V), EV. MKT. Nr. 3458/33.

¹⁹⁴⁹ BOA(V), EV. MKT. Nr. 3465/67.

¹⁹⁵⁰ VGMA, Defter/Sıra no: 772/2308.

¹⁹⁵¹ CSRA, no: 111.

Kudema-yı vükela-yı saltanat-ı / Seniyyeden Cennetmekan / Süleyman Paşa'nın haremi / ve Enderun-ı Hümayun'dan mahrec / Merhum Hasan Bey'in / Kerimesi ve işbu Dergah-ı / Şerifin bani-i sanisi merhume mağfurun-leha Fatimatü'z-Zehra / Hanım'ın ruh-ı şerifi çün el-Fatiha. Sene 21 Şaban 1298

25 yıldan fazla şeyhlik yapan Hicabi Bey'in ne zaman vefat edip nereye defnedildiğini tespit edemedik. Vefatı akabinde posta niyabeten oturacak olan Eşref Efendi'nin yazışmaları en erken 27 Şubat 1920 (7 Cemaziyelahir 1338 / 28 Şubat 1336) tarihlidir¹⁹⁵². Şeyh Efendi bu tarihten az bir süre evvel vefat etmiş olmalıdır.

4. Hicabî Efendi'nin büyük oğlu Ahmed Burhanullah Efendi (Uzunsoy, v. 1925'ten sonra). Tekkenin son şeyhidir¹⁹⁵³. Babasının vefatı tahsil hayatının devam ettiği 18 yaşına denk gelen Burhanullah Efendi'nin meşihatı “Tevcih Nizannamesi hükümleri gereği sinni hadd-i nizamiye vasıl olarak nefsi eda-yı hizmete kesb-i liyakat edinceye değin” komşu Avnîzade Tekkesi Şeyhi Eşref Efendi'nin niyabetiyle başlayacaktır¹⁹⁵⁴. Niyabetle neticelenecek yazışmalar ilk defa 27 Şubat 1920 (7 Cemaziyelahir 1338 / 28 Şubat 1336) tarihinde başlamış, 3 Mart 1920'den itibaren başlamak üzere, 24 Nisan 1920'da (5 Şaban 1338) tamamlanmıştır¹⁹⁵⁵.

Eşref Efendi 8 ay sonra vekaletten ayrılma girişiminde bulunmuşsa da kısa süre sonra bu kararından vazgeçmiştir¹⁹⁵⁶.

Burhanullah Efendi'nin hayatı hakkında fazla bir malumata ulaşılamamıştır.

Tekke Listelerine Göre Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Kadirî** (*Muharremiye Defterleri*, no: 251, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 199, *Nüfus-ı Millî*, no: 223, *Mecmua-i Tekâya*, no: 254, *Merakiz*, no: 241, *Rehber-i Tekâya*, no: 64, *Sefine*, no: ?80, *1341 Defteri*, no: 17) kalan **Ahmed Keşfi Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Merakiz*), **Şeyh Ahmed Keşfi Efendi** (*Muharremiye Defterleri*), **Serbölük Ahmed Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*), **Serbölük Ahmed Baba Tekkesi**'nin (*Rehber-i Tekâya*) ayın günü ilkin **perşembe** (*Mecmua-i Tekâya*; 1920'li yıllara ait *Rehber-i Tekâya*'da *sehven* çarşamba) olarak kayda geçmiştir.

¹⁹⁵² MMA, Defter/Sayfa no: 1756/24^a.

¹⁹⁵³ *1341 Defteri*, no: 17.

¹⁹⁵⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/34^b; Defter/Sayfa no: 1740/38.

¹⁹⁵⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/24^a; Defter/Sayfa no: 1743/91; Defter/Sayfa no: 1740/38.

¹⁹⁵⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/87^b; Defter/Sayfa no: 1744/5.

Mimari Yapısı

Semahane, harem ve selamlık daireleri, odalar, hela, sarnıç, hazire bir tekkede bulunması mutad olan yapı elemanlarını barındıran tekke 1925'ten sonra kaderine terk edilmiş, hemen 10 yıl geçmeden 1935'lerde harap olmuştur. 1960'lı yıllarda bina bakiyesi, 1971 yılında da haziresi ortadan kaldırılmış, hazirenin parçalanmaktan kurtarılan taşları Karacaahmet Mezarlığı'na nakledilmiş, Eski Ekmekçibaşı Sokağı'na kadar ulaşan geniş arazisi işgal edilmiştir.

Haziresi

Tekkenin Karacaahmet Mezarlığı'na nakledilen haziresinden kalanlar¹⁹⁵⁷:

Tekkenin kurucu şeyhi Ahmet Keşfi Efendi (v. 1288/1871) ve annesi Saliha Ayşe Hanım (v. 1274/1858),

İkinci şeyhi Ahmed Remzi Efendi (v. 1309/1891),

Serasker Süleyman Paşa'nın eşi, tekkenin ikinci banisi Fatımatü'z-Zehra Hanım (v. 1298/1881) ve oğlu Hacı Mustafa Cevad Bey (v. 1324/1906). Bunlardan başka, Mahmud bin Muhammed el-Ensarı (v. 1050/1640) Ali Hikmet Efendi (v. 1146/1733), Divitçi Mustafa Ağa (v. 1210/1795), Fatıma Hanım (v. 1274/1857) ve Saliha Hanım (v. 1278/1861) medfundur.

2.2.7.7. Beylerbeyi Havuzbaşı Afgan Kadirî Tekkesi (Nevruz Efendi Tekkesi)

Çengelköy Mahallesi, Havuzbaşı ile Mehmed Gümüşay sokaklarının kuşattığı 768 ada, 6 parselde¹⁹⁵⁸ yer alan Şeyh Nevruz Camii'nde tesis edilmiş Kadirî tekkesidir. Vaktiyle semahane olan mescidi, imareti, misafirhanesi, şeyh ve derviş meşrutalar ile bir de türbeden müteşekkil olan tekkeden¹⁹⁵⁹ geriye sadece mescit gelebilmiştir.

Tekkenin ilk dönemi karanlıktır. Tekke son şeyhlerinden Veliyüddin Efendi bani olarak tekkeye 1871-2 (1288) tarihli para vakfi tayin eden Hacı Kamil Efendi'yi verir. Tekkenin ikinci banisi ile Sultan Vahdeddin'in hazinedar ağası Mukbil Ağa'dır¹⁹⁶⁰.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 120^b) ve Revnakoğlu notlarından (no: 131) derlenen şeyhleri şunlardır:

¹⁹⁵⁷ Haskan, *Üsküdar*, 1/240-1.

¹⁹⁵⁸ İşli: 2 parsel. *İstanbul Tekkeleri*, 70.

¹⁹⁵⁹ Mehmet Rebii Hatemi Baraz - Zeynep Demircan, *Çengelköy'de Tarih* (İstanbul: Kitabevi, 2004), 372; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 84-5.

¹⁹⁶⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/111.

1. Şeyh Afganî Abdullah Efendi (v. 15 Şubat 1273 / 27 Şubat 1858'den evvel). Tekkenin kurucu şeyhidir. Tekke aslen Emlak-ı Hümayun olan mahalde¹⁹⁶¹ yer alan bir su sarnıcıdır. İlk defa ne zaman tesis edildiğini bilmiyoruz. Muhyiddin Efendi 1853-4 (1270) tarihlerinde Şeyh Abdullah adına Şehzade Vahdeddin'in lalalarından bir ağa da, bir iki hücre bina ve inşa eylemiştir, diyorsa da arşivdeki 13 Şubat 1846 (16 Safer 1262) tarihli irade “*tekke şekline konulmuş olan mahalde 7-8 seneden beri fukara ve dervişan ile icrayı ayini tarikat ve dua-yı devam-ı ömr u şevket-i şahaneye muvazat etmekde bulunan Şeyh Abdullah Efendi'nin bir taraftan geliri (medar-ı maaşı) olmayan tekkesine yetecek miktar tahsisat talebini uygun görür (11 Safer 1262 / 8 Şubat 1846)*¹⁹⁶². Bu tekkenin tesisinin 1838'lere (1254) kadar indiğini gösterir.

Sonraki yazışmalar Abdullah Efendi tesis ettiği tekkesinde fukara ve dervişanın yemekliği için bir takım tayinatı (yıllık 80 kıyye pirinç, 50 kıyye yağ, 20 kıyye arpa, 7 kıyye zeytin gibi) tekkesine çekmeyi başardığını gösteriyor¹⁹⁶³.

Abdullah Efendi'nin bir gözü görmüyordu. Bu sebeple “Yekçeşm Abdullah Efendi, Kör Abdullah Efendi, Tek Gözlü Abdullah Efendi” denilirmiş.

Abdullah Efendi'nin tam olarak ne zaman vefat ettiğini bilmiyoruz. 27 Şubat 1858 (15 Şubat 1273) tarihli erkek çocuksuz (*bila veled*) vefatı ile maaş ve tayinatına talip olan Çengelköy Bedevî Tekkesi Şeyhi Ahmed Efendi'nin (v. 1330/1912) talebi Sadaret tezkiresi¹⁹⁶⁴ vefatı için üst sınırı göstermektedir.

2. Şeyh Afganî Mehmed Nuri Efendi (1234/1818-9 – 10 Ramazan 1313 / 23 Şubat 1896). Şeyh Nevruz Efendi, demekle meşhurdur. Suriye Hama'da, Kadiriyye'den, Gavsülazam'ın evladından ve aynı zamanda Hama nakibüleşrafı Seyyid Mehmed Mükrim Efendi'den müstahleftir. Nevruz Efendi'nin selefi ile ilişkisi tespit edilememiştir. Meşihatı selefinin vefatına yakın (belki de hemen akabinde) başlamıştır. Meşihatının başlangıcına delil olarak kullandığımız vesikada Nevruz Efendi, yukarıda yer alan tayinatın selefinin vefatı ile Beylerbeyi'nde Bedevî şeyhi Hüseyin Hıfzı Efendi'ye tahsisine şart-ı vâkıfa mugayir olduğu iddiası ile itiraz etmiş ve fakat itirazına *adı geçen yer tekke olmayıp su*

---

¹⁹⁶¹ *Tomar*, v. 109^a. Revnakoğlu dergahın Emin Ağa'nın tarlası üzerine yaptırıldığını, arkası Selim Paşa'nın, ön kısmı da Şemseddin Bey'in bağı olduğunu, dergahın ön tarafında da tarla sahibi Emin Ağa'nın bir kır kahvesi olduğunu söyler. Bu kahve sonra İdris Ağa'ya geçmiştir. *CSRA*, no: 131.

¹⁹⁶² *BOA*, İ. DH. Nr. 117/5910.

¹⁹⁶³ *BOA*, MVL. Nr. 811/19. Tekkenin bir başka yerden başka gelirleri yoksa, bu tahsislere bakarak küçük çaplı bir tesis olduğu hükmüne varılabilir.

¹⁹⁶⁴ *BOA*, A. MKT. NZD. Nr. 252/63.

haznesi gibi bir mahal ve muayyenata dahi tammiye olmayarak merhum Şeyh Abdullah'ın zatına mahsus bulunduğu derkenar da gösterildiği veçhile irade-i seniyye ile başkasına tahsis kılınmış olduğu cihetle buna hazinece bir şey verilemeyeceği cevabını almıştır (16 Muharrem 1275 / 26 Ağustos 1858)¹⁹⁶⁵.

Nuri Efendi'nin meşihatı zamanında Laleli nukudu Vakfı'ndan olmak üzere yıllık 50 vazife ile dergahın meşihat ve tevliyeti 18 Nisan 1872'de (9 Safer 1289) Şeyh Nuri Efendi'ye tevcih edilmiştir. 17 Haziran 1873'ten (r. 5 Haziran 1289) itibaren aylık 100 kuruş taamiye tahsis olunmuştur.

Kamil Efendi isminde bir hayır sahibi, 1871-2 (1288) tarihinde 6.150 kuruş vakfedip, hasıl olan galle ve nemasasından dergahta mukim dervişan yemekliğine yıllık 600 kuruş, şeyhe, mütevelliyeye ve mukabele günleri için yıllık 50 kuruş vazife tayin etmiştir. Meşihat ve tevliyeti Şeyh Mehmed Nuri Efendi'ye, vefatından sonra da neslinden gelen evladının ekber ve erşed ve aslahına, bunların kesilmesi halinde dergahta Afgan ahalisinden ve Kadiriyyeden şeyh olanlara şart etmiştir¹⁹⁶⁶.

Takip eden yıllarda gelen gidenin çokluğundan (*ayende ve ravendenin kesreti*) ötürü tekkenin var olan 150 kuruşluk mahsusatının yetmediği anlaşılıyor. Yemekliğin arttırılması talebi ile arzuhal kaleme alan Veliyüddin Efendi'ye *muhtacin maaşatı münhelatından* 50 kuruş zam ile 200 kuruş yemeklik tahsis edilmiştir (2 Zilkade 1316 / 14 Mart 1899)¹⁹⁶⁷.

Nevruz Efendi'nin Üsküdar Avnîzade Tekkesi Şeyhi Kadirî Beşir Efendi (v. 1322/1904) ile aralarında hilafet ilişkisi vardı¹⁹⁶⁸. Beşir Efendi Havuzbaşı Tekkesi'ne geldiği zaman mukabeleyi o idare edermiş.

---

¹⁹⁶⁵ BOA, MVL. Nr. 811/19.

¹⁹⁶⁶ Tomar, v. 109^a; CSRA, no: 131. Vakfiyenin aslına ulaşabilmiş değiliz. Para 10'a 1 işletildiğinde elde edilecek gelir ile vazifeler denk gelmektedir.

¹⁹⁶⁷ Veliyüddin Efendi'nin arzuhal tarihi yok. Maliye Nazırı'nın tensip yazısı 19 Temmuz 1896 (8 Safer 1314) tarihli. Sadrazam'dan çıkan yazı ise nerede ise 3 yıl sonra. BOA, BEO. Nr. 1281/96029.

¹⁹⁶⁸ Meclis-i Meşayih kayıtlarına nazaran Beşir Efendi Nevruz Efendi'nin halifesi iken, Revnakoğlu'na göre Beşir Efendi hilafeti veren taraftır. İlki devlet kayıdır. Doğum tarihleri açısından da büyük olan Nevruz Efendi'dir. Doğrusu ilk ilki olmalıdır. MMA, Defter/Sayfa no: 1762/52; CSRA, no: 131.

Nevruz Efendi hayli uzun yaşamıştır¹⁹⁶⁹. Vefatı sırasında erkek çocuğu yoksa da Tevhide Hanım'dan ikiz kız çocukları vardı¹⁹⁷⁰. 40 yıla yakın süren meşihatının ardından vefatında İstavroz Kabristanı'na defnolunmuştur¹⁹⁷¹.

3. Afganî Mehmed Veliyüddin Efendi bin Mahbub Afganî (1260/1844 – 4 Temmuz 1921). Afganistan doğumludur. Afganistan medreselerinde evvela Farsçayı tahsilinin ardından sarf ve feraiz ilmi tahsili için Hindistan şehirlerinde bulunmuştur. Sonraki Bağdat'ta nahiv ve Hanefî fikhî tahsil etmiş, ardından Halep ve Şam'a hicretle fikhî tahsiline devam etmiştir. Son durağı İstanbul'dur. Tahsil hayatı farklı yerlerde sürdüğü için herhangi bir yerden şehadetname ve tasdikname alamamıştır. Her gittiği yerin dilini öğrenen Veliyüddin Efendi Afganca, Farsça, Hindçe, Belucice, Arapça ve Türkçe konuşup yazabilmektedir. *Tergib-i Cihad* namında cihada dair kitap yazmışsa da neşrine muvaffak olamamıştır¹⁹⁷².

Veliyüddin Efendi selefi gibi Hama'da Seyyid Mehmed Mükrim Efendi'den müstahlehtir (1305/1887-8)¹⁹⁷³. O sıralar Üsküdar Çinili'deki Afganîler Dergahı'nda ikamet eden Veliyüddin Efendi, Nevruz Efendi'nin erkek çocuksuz (*bila veled-i zükur*) vefatına binaen mahlul olan meşihata talip olur. Meclis-i Meşayih'e yaptığı müracaat üzerine Cihat Kalemî'nden çıkarılan vakfiye kaydında meşihat cihetinin vâkıfın evladının vefatından sonra Afganî ahalisinden ve tarikat-ı Kalenderiyye'den şeyh ve müteveli olması meşrut olduğu anlaşılmıştır. Veliyüddin Efendi'nin Afganî ahalisinden ve Kadiriyye halifelerinden olup, hüsnühal ashabından bulunduğu İstanbul Afganî meşayihî tarafından **şehadetname** ile bildirilmesi ve Meclis'in de **usulen icra kılınan imtihanında** meşihat vazifesini ifaya ehliyet ve kifayeti anlaşıldığından meşihatın uhdesine tevcihi tensip edilir (52 yaş; 27 Şevval 1313 / 11 Nisan 1896)¹⁹⁷⁴.

---

¹⁹⁶⁹ Muhyiddin Efendi 100 yaşını aştığını, Revnakoğlu 108 yaşına ulaştığını söyler. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 183) 1234'te doğduğu kayıtlıdır. Her halükarda en az 80 yıl yaşamıştır. *Tomar*, v. 109^a; *CSRA*, no: 131; Galitekin, *Osmanlı*, 379; Baraz-Demircan, *Çengelköy'de Tarih*, 372.

¹⁹⁷⁰ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/292; *BOA*, DH. MKT. Nr. 1493/44; BEO. Nr. 814/61038.

Meşihatın intikaline dair verilen Meclis-i Meşayih vesikasında böyle yazıyorsa da, tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 223) idaresi altındaki tekke 3 erkek evladının ikameti kayıtlıdır: (i) 1272 doğumlu Hafız İsmail, (ii) 1276 doğumlu Cemaleddin ve (iii) 1282 doğumlu Mehmed. Bu durumun sebebi anlaşılamamıştır.

¹⁹⁷¹ *Tomar*, v. 109^a; *CSRA*, no: 131.

¹⁹⁷² Albayrak, *Son Devir*, 5/111.

¹⁹⁷³ Albayrak, *Son Devir*, 5/111.

¹⁹⁷⁴ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/292; *MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/297

Tarihini bilmiyoruz, Hacı Kamil Efendi'nin nukud mevkufu bir tarihte Kassamlık'ta kaybolmuştur¹⁹⁷⁵. Veliyüddin Efendi dergahın 200 kuruşluk taamiyesinin azlığından bahisle arttırılmasını talep etmiştir. Maliye Nazırı 5 Ocak 1906 (20 Zilkade 1323 / 2 Kanunisani 1321) tarihli takririnde tamaiyenin *maaşat-ı zatiye münhelatinin caizüttahsis kısmından* 200 kuruş padişah sadakası olmak üzere 400 kuruşa çıkarılmasını tensip etmiştir¹⁹⁷⁶.

Veliyüddin Efendi, Sultan Vahdeddin'in veliiahtlığı zamanında saraya giderek onun çocuklarını okutmuş, padişah olduktan sonra da Yıldız Sarayı'nda hususi kütüphanesinin memurluğunu yapmıştı (*Mabeyn-i Hümayun Hafız-ı Kütüb Hazreti Şehriyarî*)¹⁹⁷⁷. Bu ilişkinin bir neticesi olacak, Sultan Vahdeddin'in hazinedar ağası Mukbil Ağa tekkede bir dizi imar faaliyetinde bulunmuş, 1917 tarihinde de caminin vazifelerine 400 lira vakfetmiştir¹⁹⁷⁸. Veliyüddin Efendi'nin bu vazifesinin ayrıntılarına vakıf değiliz. Revnakoğlu bu vazifesinin resmi ve devamlı olmadığı, hazretin Fatih'te cami-i şerif civarında kitap mendil ve buna benzer bazı şeyler satıp geçinmeye çalıştığını aktarır¹⁹⁷⁹.

Veliyüddin Efendi'nin 4 halifesi, 18-20 kadar dervişi vardır. Halifeleri şunlardır¹⁹⁸⁰:

i. Hafız Tefik Efendi (v. 1334/1918'den evvel). Sultanahmed Camii hatib vekili idi.

ii. Hafız Hakkı Efendi (v. 1334/1918'den evvel). Tefik Efendi'nin kardeşi, Sultanahmed Camii müezzini idi.

iii. Ankaravî İbrahim Hilmi Efendi (v. ?). Kadılık mesleğine girmiştir.

iv. Oğlu Mehmed Nureddin Efendi.

Uzun boylu, seyrek kara sakallı idi¹⁹⁸¹. Nureddin ve Cemaleddin adında iki oğlu olmuştu. Çeyrek asra yakın meşihatının ardından postu büyük oğlu Nureddin Efendi'ye devretmek için Meclis-i Meşayih nezdinde girişimlerde bulunmuş ve fakat işlemlerin tamamlanmasına ömrü vefa etmemiştir. Kabri için Beylerbeyi'nde Hacı Zühdü Efendi merhumun köşkünün tam karşısında medfundur, denilmiştir¹⁹⁸².

4. Veliyüddin Efendi'nin oğlu Mehmed Nureddin Efendi (Artam, h. 1318 / r. 1316 /1900-1 – 26 Ekim 1958). Dergahta doğmuştur. Beylerbeyi Rüştüyesi'ni takiben İstanbul

---

¹⁹⁷⁵ Albayrak, *Son Devir*, 5/111.

¹⁹⁷⁶ BOA, BEO. Nr. 2744/205758.

¹⁹⁷⁷ Albayrak, *Son Devir*, 5/111; CSRA, no: 131.

¹⁹⁷⁸ Albayrak, *Son Devir*, 5/111; CSRA, no: 131.

¹⁹⁷⁹ CSRA, no: 131.

¹⁹⁸⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/112.

¹⁹⁸¹ CSRA, no: 131.

¹⁹⁸² CSRA, no: 131.

Erkek Lisesi'nde okumuştur. Babasından ve hususi hocalardan Arapça, Farsça ile Avrupa dillerini tahsil etmiştir. Birinci dünya harbi sırasında, 1917'de yedek subay olarak Filistin cephesinde bulunmuş, esir düşerek bir buçuk yıl süren esaretinin ardından 1920'de özgürlüğüne kavuşmuştur. Dönüşünde gazeteciliğe başlamış, bir süre liselerde yabancı dil ve Türkçe-edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

Babasının hali hayatında rahatsızlığından kendi lehine meşihattan çekilmesi üzerine Meclis yaptığı imtihan neticesinde ehliyetine kani olmuş ve 27 Ağustos 1921'de (19 Zilhicce 1339 / 27 Ağustos 1337) tarihli ictiması ile tekkenin meşihat, imamet, hitabet ve cüzhanlık cihetlerinin Nureddin Efendi'ye tevcihini tensip etmiştir¹⁹⁸³.

1925'e kadar 4 yıl şeyhlik yapan Nureddin Efendi, tekkesi kapatılsa da Cumhuriyet ideolojisine yakın durmuş, *Türkçe namaz* gibi hayli iddialı inkılap girişimlerini yakinen desteklemiştir¹⁹⁸⁴. 1933 yılında Ankara'da resmi ideolojinin yayın organları olan *Yurt* ve *Ulus* gibi mecmua ve dergilerde idarecilik, köşe yazarlığı yapmış, Ankara Radyosu'nda "Radyo Gazetesi'ni hazırlayıp sunmuştur. F W. Herbert'ten tercüme *Plevne Müdafasında Bir İngiliz Zabiti'nin Hatıraları, Müslüman Çocuğunun Kitabı* (İstanbul 1948), şiir kitabı *Seccade* (1947) adlı eserlerin sahibidir.

Tasavvufi zümre içerisinde Cumhuriyet idaresi ve ideolojisinin en şedid müdafilerinden olan Nureddin Efendi 26 Ekim 1958'de Ankara'da vefat etmiştir¹⁹⁸⁵.

Mescit iki katlı ve ahşaptı. Son zamanlarda Mevlevî ayinleri de burada yapıldığından semahane mescide dahil edilmişti. Şu anda yapı kısmen ayaktadır. Mescit ve minaresi yıkılmıştır.

2.2.7.8. Hüseyin Kazım Efendi Tekkesi (Kadirî Dergahı)

Beylerbeyi Semti, eski Abdullah Efendi, yeni Beylerbeyi Mahallesi, Abdullah Ağa Sokağında, 685 ada 6 parselde¹⁹⁸⁶, eski Şahbaz Yiğit yeni Fıstıklı Mescit Sokağı üzerinde yer alan Mehmed Emin Efendi'nin (v. 1845) mescidine (Fıstıklı Mescid), mescidin imam ve hatibi olan Şeyh Hüseyin Kazım Efendi (v. 1930) tarafından 27 Ekim 1919 (2 Safer 1338) tarihli vakfiyesiyle meşihat vaz' ederek tesis edilmiş Kadirî tekkesidir¹⁹⁸⁷.

¹⁹⁸³ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/30^b, 31^a, 31^b, 34^a, 42^b, 43^a; Defter no: 1746/141; 134, 113.

¹⁹⁸⁴ Düccane Cündioğlu, *Arasokakların Tarihi* (Kapı Yayınları: İstanbul, 4. Basım, 2008.), 202.

¹⁹⁸⁵ Köseoğlu, *Son Şeyhleri*, 128

¹⁹⁸⁶ İşli, sehven 68 ada, demıştır. *İstanbul Tekkeleri*, 74. Tekkenin ada parsel numaraları belediye kayıtlarından alınmıştır. Tekkenin açık adresi vakfiyesinde şöyle ifade edilmiştir:

¹⁹⁸⁷ VGMA, Defter/sayfa/Sıra no: 610/283/319.

Tekkenin şeyh listesi *Tomar* ve *Silsilename*'de yoktur. Zaten Kazım Efendi tekkenin ilk ve tek şeyhidir¹⁹⁸⁸.

Şeyh Seyyid Hacı Hüseyin Kazım Efendi bin Mehmed Efendi (1880 – 1930)¹⁹⁸⁹. Kastamonu'da dünyaya gelmiştir. Kastamonu'nun Taşçıoğlu Ailesi'ne mensuptur. İstanbul'a 30 yaşında iken gelmiş, tekkesini tesis edeceği eski Şahbaz Yiğit Sokağı, yeni Taş Ocakları Sokağı'nda oturmaya başladı. Ulemadan olması hasebiyle dersiam sıfatıyla Kasımpaşa, Kadıköy, Kısıklı, Anadoluhisarı ve Beykoz camilerin vaazlar verirdi. Kazım Efendi Kadirî olmasından mütevellit vaazlarının yanında ayin icralarında bulunması pek muhtemeldir. Mesela pazar akşamları vaaz verdiği Kasımpaşa'da Yahya Kahya Camii'nin hemen yakınında (880 ada, 1 parselde) Kadirî Yanık Tekkesi vardı.

Kazım Efendi'nin farklı yerlerdeki vazifeleri kendisini bir hayli yormuş, vaazlarını bırakıp sokağındaki Fıstıklı Mescidi'nde meşihat vaz' etmeye niyet etmiştir. Bu iş için 10.000 kuruş tahsis edip 27 Ekim 1919 (2 Safer 1338) tarihli bir de vakfiye tesis eder. Vâkıf Evkaf Mahkemesi ketebesinden Seyyid Mehmed Ferid Efendi'yi mütevellit tayin ettiği vakfiyesinde şöyle şart etmiştir¹⁹⁹⁰:

- i.** Camide her hafta cuma namazından sonra Kadirî usulünce ayin icra edilecek,
- ii.** Vakfettiği nukud işletilip (*rehn-i kavi ve kefil-i meli ... istirbah ve istiglal olunub*) hasıl olan gelirinden her sene 12 Rebiulevvelî'nden sonraki münasip haftasında mevlid-i nebi kıraatı icra edilecek,
- iii.** Bu cemiyet için 200 kuruşa şeker, 10 kuruşa gülsuyu, 30 kuruşa kahve alınıp gelenlere ikram edilecek,
- iv.** Mevlidhana 80, zakirlere eşit şekilde dağıtılmak üzere 30 kuruş, hizmet edenlere eşit dağıtılmak üzere 25 kuruş verilecek,
- v.** Anapara 15.000 kuruşa ulaştığında, her sene muharrem ayının 10'undan sonraki münasip bir günde 10 kıyye buğday, 20 kıyye şeker 1'er kıyye nohut, fasulye ve bakla ile aşure pişirilecek, üzerin üzüm, fıstık ve fındık ile süslenip ikram edilecek,
- vi.** O günde Yazıcızade Mehmed Efendi'nin tertip eylediği mersiye-i şerif okunacak,

---

¹⁹⁸⁸ 1341 Defteri, no: 127.

¹⁹⁸⁹ Hayatına dair bilgiler Mehmed Rebiî Hatemi Baraz'ın, oğlu Hacı Muhittin İzgit ile yaptığı görüşmeden derlenmiştir. *Beylerbeyi*, 2/307-308.

¹⁹⁹⁰ Vakfiye tesisinden 6 ay sonra 28 Nisan 1923 (12 Ramazan 1341) tarihinde tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/sayfa/Sıra no: 610/283/319.

vii. Mersiyehana 30, aşçıya 20 kuruş verilecek, diğer ihtiyaçlara dahi 50 kuruş harcanacak,

viii. Katibe yıllık 25 kuruş verilecek,

ix. Gelirden her ne kalırsa vakfın aslına zammı olunacak,

x. Vakfın yıllık 50 kuruş vazife ile tevliyet, yıllık 150 kuruş vazife ile meşihatı kendisine,

xi. Vefatından sonra tevliyet ve meşihat camide her kim imam olursa ona meşruta olacak,

xii. Şartlara riayet zorlaşırsa fukaraya sarf olunacaktır.

Kazım Efendi vakfın tesisinden sonra gerekli berat için Meclis-i Meşayih'e müracaat eder. Meclis 13 Aralık 1919 (20 Rebiulevvel 1338) tarihli oturumunda "tarikat-ı aliyye-i Kadiriyye hulefasından ve daima mevaiz-i diniyye ifasıyla meşgul ulema ve suleha-yı ümmetten" olduğunu ifade ettiği Kazım Efendi'nin bu teşebbüsünden hayli memnun kalmış, gerekli beratın kendisine tevcihini uygun görmüştür¹⁹⁹¹.

Şeyh İbrahim Efendi'nin halifesi¹⁹⁹² Kazım Efendi'nin 49 yaşında iken kurduğu, Üsküdar'ın bu en genç tekkesi kurulduğu 1919 yılından 1925 kadar yalnız 6 yıl faal kalarak aynı zamanda en kısa süreli tekkesi de olmuştur.

İki kez evlenen Kazım Efendi'nin ilk eşi Firdevs Hanım yanarak hayatını kaybetmesi üzerine Dağistanlı İsmail Efendi'nin aracılığı ikinci evliliğini 1914 yılında Hacer Hanım'la yapmıştır.

Kazım Efendi'nin üç çocuğu vardı: Alim Ahmet Nazım (1915-1957), Muhiddin Macid İzgit Efendi (1918-?) ve üç yaşında iken böcek sokmasından zehirlenerek ölen Bedrettin. Ortanca oğlu Hacı Muhiddin Macid daha sonra 1943-1945 yılları arası mescit ve tekkeyi yeni baştan ihya edecektir.

Beş kez hacca giden Kazım Efendi, 1930 yılında boğazında beliren hastalık sonucu vefat etmiş, vasiyeti gereği Eyüp Sultan Mezarlığı'na defnedilmiştir. Vefatı akabinde mescidin imamlığı Şeyh Reşit Efendi'ye vekaleten verilmiş, Kazım Efendi'nin vefatı ile ailesine tahsis edilen 25 liralık maaşının 10 lirası Reşit Efendi'ye taksim edilmiştir. Reşit Efendi'nin deniz kıyısında Arabacılar Sokağı'nda ikamet eder, her sabah İstavroz'daki

---

¹⁹⁹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/62-63.

¹⁹⁹² Şeyhi hakkında tek bildiğimiz isimdir. Bunu da vakfiyesinden aldık. VGMA, Defter/sayfa/Sıra no: 610/283/319.

Bizans kilisesi kalıntılarının yanındaki Çöp iskelesinden denize girermiş. Bir yüzme esnasında boğularak vefat etmiştir.

1343/1924-5 tarihli *Sefine*'de (no: 93) ayın günü cuma akşamı olarak kaydedilen tekkemiz, 1969 yılında Boğaz Köprüsü bağlantı yollarının inşası nedeniyle istimlak edilerek yıkılmış mescit ve kargir tekkeden geriye hiçbir iz kalmamıştır¹⁹⁹³.

2.2.8. Rifaîlik ve Üsküdar Rifaî Tekkeleri

Rifaîlik, Ahmed Rifaî (v. 578/1182) tarafından hal-i hayatında tesis edilmiş, İslam dünyanın da en erken dönemde tesis edilip en yaygın tarikatlarından¹⁹⁹⁴. 13. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'da izlerine rastlanan Rifaîlik, bir asır sonra faaliyet alanını Rumeli'ye yayacaktır. Rifaîliğin İstanbul'un gündelik hayatına nüfuzu ise çok daha sonra 18. yüzyılın başlarına sarkacaktır. Şeyh Mehmed Hadidî'nin teşebbüsleri ile şehir hayatına giren Rifaîlik asitanenin tesisi (1732) ve yetiştirdiği halifeler ile kök salacaktır. Bu organizasyonun içinde halifesi Şeyh Yasin eş-Şamî (v. 1199/1785'ten önce) onun halifesi Osman Himayetî Efendi'nin (v. 1796) hususi yeri vardır.

2.2.8.1. Rifaî Asitanesi

Rifaîliğin Asitanesi, Ahmediye Mahallesi, Gündoğumu Caddesi'nde Tavaşî Hasan Ağa Mescidi karşısında 276 ada ve 29 parselde¹⁹⁹⁵ yer alan almaktadır. Rifaîliğin ilk/asıl asitanesi Seyyid Ahmed er-Rifaî'nin medfun bulunduğu Bağdat'tadır. Lakin hilafet merkezi olmak itibariyle İstanbul'da kurulu bu tekke Anadolu ve Rumeli Rifaî tekkelerinin merkezi olarak kabul edilmiş, bu sebeple Rifaî Asitanesi olarak anılmıştır¹⁹⁹⁶.

Ahmed Rifaî (v. 1182) tarafından 12. yüzyılda Güney Irak'ta kurulan Rifaîlik İstanbul'un gündelik hayatına birbirini takip eden iki dönemde girmiştir. Bunlardan ilki 16. yüzyıl sonlarından itibaren bazı Rifaî şeyhlerinin düzensiz aralıklarla yürüttükleri faaliyetlerdir¹⁹⁹⁷. Rifaîliğin şehrin gündelik hayatına nüfuzu ise 18. yüzyıla sarmaktadır.

¹⁹⁹³ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 74; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 58-9.

¹⁹⁹⁴ Rifaîlik hakkında bkz. Ekrem Işın, "Rifaîlik", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/325-330; Mustafa Tahralı, "Rifaiyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/99-103; a.mlf., "Rifaiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 285-334.

¹⁹⁹⁵ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 107; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 75. Burası "Perşembe Tekkesi Yeri ve Hazire (Rufai Tekkesi)" adıyla tescil edilmiştir. Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 19.

¹⁹⁹⁶ M. Baha Tanman, "Rifaî Asitanesi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/98.

¹⁹⁹⁷ Işın, "Rifaîlik", 327.

Bektaşiler ordunun asli unsuru arasında buldukları için Fatih'in muzaffer askerleri ile beraber İstanbul'a girmişler ve ilk defa olarak Sütüce'deki dergahı tesis etmişlerdi. İkinci olarak kurulan tekke Üsküdar'da Perşembe Pazarı'ndaki Rifaî asitanesi idi. Ziya Şakir, "Tarikler, Tekkeler", *Resimli Tarih Mecmuası* 12 (1950), 466; *CSRA*, no: 168.

Tarikatın ilk düzenli faaliyetleri Şeyh Mehmed Hadidî'nin (Mehmed Ukayl / Abdulâl) bugünkü Rifaî Asitanesi'nin karşısındaki Tavaşi Hasan Ağa Camii'nde Rifaî ayinleri icra etmesi ile başlar. Caminin zamanla dar gelmesi üzerine 1732 (1145) yılında asitanenin bugünkü yerine bir tekke inşa edilir. Tekkenin bugün yerinde olmayan talik hatlı Farsça inşa kitabesinde:

Asitane-i Rifaî în makâm / Seyyid Ahmed Pîr hem kutb-ı enâm. 1145,
yazmaktaydı¹⁹⁹⁸.

Tekke avlusundaki büyük servi ağacının tekkenin kapısı üzerindeki bu kitabeyi yıktığını söyleyen Konyalı, tozlar içinde bulunduğu kitabeyi müzeye gönderilmesi için 1975 yılında tekke içindeki ev sahibine vermişti¹⁹⁹⁹. Kitabenin akibeti bilinmemektedir.

Tekkenin kuruluş dönemi karşısındaki Tavaşi Hasan Ağa Camii'ndeki zikirler ile başlamıştır. Bu sebepte söz konusu mescit Rifaîliğin İstanbul'daki ilk merkezi sayılabilir. Mabed mescit olarak Tavaşi Hasan Ağa (v. 964/1556'dan sonra) tarafından ilk defa 16. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş²⁰⁰⁰, daha sonra *minber vaz'* edilerek camiye tahvil edilmiştir.

Kaynaklarda Mehmed Hadidî Efendi'nin şeyhliğinde ittifak varsa da, ilk şeyhinin kim olduğu ve tekkenin ilk kuruluş tarihi hakkında küçük bir ihtilaf vardır. *Tomar*'da tekkenin Rifaîliğin kuruluş yeri olan Irak'tan gelip, 1741'de (1154) tekkeyi ilk defa tesis edenin Abdulâl Efendi olduğu, vefatında zaviyesi karşısında (Tavaşi Hasan Efendi Mescidi'ni kastediyor) türbeye defnedildiğini kayıtlıdır. İlk şeyh olarak gösterilen ve fakat vefat tarihi verilmeyen Abdulâl Efendi'nin isminin yanında 1170 vefat tarihi ile Şeyh Mehmed Hadidî Efendi kaydedilmiştir²⁰⁰¹. Revnakoğlu, *Tomar*'dan yaptığı bu aktarımın yanına "bu zatın Şeyh Mehmed Ukayl olması lazımdır", notu düşer²⁰⁰².

Revnakoğlu, başka bir yerde, hicri 1000 tarihlerinde Yemen'den İstanbul'a gelen Şeyh Mehmet Ukayl ilkin Tavaşi Hasan Ağa Mescidi'nde Rifaî ayini icra etmiş, ardından

¹⁹⁹⁸ Raif, *Mirat*, 1/161; Vassaf, *Sefine*, 1/261; Konyalı, *Üsküdar*, 1/248; CSRA, no: 168.

¹⁹⁹⁹ Konyalı, *Üsküdar*, 1/433. Özdamar'ın eserinde yer alan fotoğrafta (*Dersaadet*, 388) kapı üzerindeki kitabe seçilebilmektedir.

²⁰⁰⁰ Ayvansarayî mescidin 996'da (1587-8) inşa edildiğini söylüyorsa da, bani Hasan Ağa'nın kesin tarihi bilinmeyen ve fakat 964 (1556) tarihli olduğuna hükmedilen, mescidinin ihtiyaçları için bir dizi mal ve nakit sermayeli para vakfından hareketle mescidin 16. yüzyılın ortalarında tesis edildiği anlaşılmaktadır. Ayvansarayî, *Hadika*, 625; Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), 134.

²⁰⁰¹ *Tomar*, v. 27^b.

²⁰⁰² *CSR Arşivi*, no: 168.

bu caminin karşısında küçük bir zaviye uyandırmış, daha sonra 1145 tarihinde Defteremini Yusuf Efendi ikinci bani ve vâkıf olarak dergahı asitane haline getirmiş, Şeyh Mehmed Ukayl da vefatında Tavaşi Hasan Ağa Camii haziresinde defnedilmiştir, der²⁰⁰³.

Tekkenin son şeyhi Hüsnü Efendi'nin (v. 1952) 1918 tarihli otobiyografisinde kaydettiğine göre, tekkenin ilk kurucusu Şeyh Mehmed bin Ukayl (veya Akîl) el-Müncî, tesis tarihi de 1000'dir (1592)²⁰⁰⁴.

Sefine müellifi de Muhammed Hadidî'nin 1000 tarihinden sonra geldiğini, İstanbul'da Rifaîliği ilk defa neşreden kişi olduğunu, Tavaşi Mescidi'nde ayinler icra ettirdiğini, yerine Muhammed Mesanî isminde bir halife bırakıp Şam'ın Riha kasabasına giderek, orada vefat ettiğini kaydeder²⁰⁰⁵.

Buraya kadar verilen kayıtlar ışığında şunlar söylenebilir: İki ayrı isim olarak verilen zat (Abdulâl ve Mehmed Ukayl) tekkenin ilk kurucusu olup aynı kişi olmalıdır. Tekkenin tesisi için verilen 1000 tarihi çok erken, 1154 tarihi ise inşa kitabesi ile çelişmektedir. Bu durumda 1000 tarihinin ilk kurucusunun İstanbul'a gelip, küçük çaplı bir zaviye tesisini ifade ettiğini tahmin etmekteyiz. *Tomar* müellifinin de Abdulâl Efendi için vefat tarihi kaydetmemesi, bu doğrultuda anlamlı olmaktadır. 1145 tarihi de Mehmed Hadidî Efendi'nin zaviyeyi tekkeye tahvil ettiği tarih olmalıdır. *Tomar*'da verilen 1154 tarihinin ise son iki rakamının yer değiştirmesinden kaynaklanan bir 'sehiv' olduğu açıktır²⁰⁰⁶. *Sefine* de Hadidî'nin yerine bıraktığı Muhammed el-Mesânî Efendi de Şeyh Yesi de denilen²⁰⁰⁷ Şeyh Yasin Efendi olmalıdır. Aynı kaynaklarda karşıdaki Tavaşi Hasan Ağa Camii'nde olması gereken ilk kurucunun kabri günümüze gelmemiştir.

Şeyhleri

Tekkenin, *Silsilename* (no: 152), *Tomar* (v. 27^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Mehmed Hadidî Efendi (v. 1170/1756-7). Muhyiddin Efendi Mehmed Hadidî'nin Hazret-i Hüdayî Asitanesi Şeyhi Niksarî Mehmed Efendi (v. 1153/1740)

²⁰⁰³ *CSR Arşivi*, no: 168.

²⁰⁰⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/102

²⁰⁰⁵ Vassaf, *Sefine*, 1/246.

²⁰⁰⁶ Aynı kaynağın tekkenin resmi açılış tarihini, inşasından iki yıl evvele 1739'a (1152) indirmesi ise bir başka ihtilafli noktadır. Bkz. Esin Demirel İşli, "Üsküdar'da Rufai Asitanesi", *Arkitekt* 433 (1/1996), 84-85. İşli'nin makalenin yazımından iki yıl sonra tamamladığı İstanbul tekkelerine dair doktora tezinde *Tomar*'dan yaptığı tarih nakillerini neredeyse birleştirerek tekkenin açılış tarihi olarak 1153 (1740) tarihini vermektedir. Krş. a. mlf., *İstanbul Tekkeleri*, 107-8.

²⁰⁰⁷ Işın, "Rifaîlik", 326.

tarafından posta oturtulduğunu ifade eder²⁰⁰⁸. Hadidî Efendi 1732 (1145) yılında tekkesini kurmuş, 4 halife yetiştirmiştir. Bunlar da:

i. Şeyh Süleyman Efendi (v. 1192/1778). Vefatında Karacaahmet Mezarlığı'nda Nuhkuyusu Harmanlık bölümüne defnedilmişti. Kabrine ulaşamamıştır.

ii. Şeyh Ahmed Efendi (v. 1217/1802-3). Vefatında Karacaahmet Mezarlığı'nda muhtemelen aynı yerde defnedilmişti. Kabrine ulaşamamıştır.

iii. Şeyh Ali Efendi (v. Muharrem 1223/Mart 1808). Bugün hemen karşıdaki Tavaşi Hasan Ağa Mescidi haziresinde yer alan mezar taşında *Rifaî Tekkesi Şeyhi* olduğu yazıyor. Lakin ismine herhangi bir şeyh listesinde tesadüf edemediğimizi belirtelim. Ali Efendi'nin 11 dilimli kitabesi şudur:

*HüvelBâki / merhum ve mağfurun lehu el-muhtac / ila rahmeti rabbihil gafur
Rifaî / Tekkesi Şeyhi es-Seyyid Ali Efendi [ve] cümle meşayih ve sair ümmet-
i / Muhammed'den Allah rızası için / bir Fatıha-i şerif niyaz eder el-Fatıha /
sene Muharrem 1223.*

iv. Şeyh Yasin Efendi. Tekkedeki meşihatı devam ettirecek halifedir.

Yetiştirdiği en az dört halifesi ile İstanbul Rifaîliği'nde hatırı sayılır yeri olan Hadidî Efendi meşihatı halifesi Yasin Efendi'ye bırakarak Mısır'a gitmiş, orada Suku Salah adlı yerde 1170 tarihinde vefat etmiştir²⁰⁰⁹.

2. Şeyh Yasin (veya Yesi) eş-Şamî (v. 1199 /1785'ten önce). Karamanî Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu ve Mehmed Hadidî'nin halifesi olan Şeyh Yasin Efendi, yetiştirdiği halifeleri ile İstanbul'un gündelik hayatında asitane merkezli Rifaî örgütlenmesini gerçekleştiren kişidir. Tespit edilen halifeleri şunlardır:

i. Şeyh Osman Himayetî Efendi (v. 1796). Herhangi bir tekkenin meşihatın üstlenmesi de Rifaîliğin İstanbul'daki en etkili merkezlerinden bir olan Karasarıklı Tekkesi kurucu şeyhi olan İbrahim Sabri Efendi'ye (v. 1827) hilafet vermiştir. Eyüp'te Ya Vedûd Türbesi arkasındaki kabristanda medfundur²⁰¹⁰.

ii. Mehmed Tahir Efendi (v. 1227/1812). Tekkedeki meşihatı üstlenecektir. Tophane'deki Paşababa Tekkesi'nin de kurucu şeyhidir.

²⁰⁰⁸ *Tomar*'ın elimizdeki nüshasını tahrif edilmiş durumdadır. Bu kısım Revnakoğlu notlarından tamamlanmıştır. *CSR Arşivi*, no: 168.

²⁰⁰⁹ *Tomar*, v. 27^b; *CSR Arşivi*, no: 168.

²⁰¹⁰ *Vassaf, Sefîne*, 1/246.

iii. **Sadık Efendi** (v. 11 Muharrem 1227/26 Ocak 1812). Aksaray’da, Alacamescid civarında tesis ettiği Rifaî dergahı bir süre sonra yangında ortadan kalkmıştır. Halife yetiştirememiştir²⁰¹¹.

Evrad-ı Rifaiyye’yi getiren, kıyam zikrini talim eden Şeyh Yasin Efendi’nin²⁰¹² hayatı hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. “Şamî” nisbesinden olsa gerek Şam’da²⁰¹³, bilinmeyen bir tarihte vefat ettiği ileri sürülmüştür. *Silsilename*’de vefatı tarihi, son iki rakamı boş bırakılarak ’11’, şeklinde verilmiştir. Bu durumda en çok, 1199 (1785) olur.

Şeyh Yasin Efendi’den sonra tekkenin meşihatına *Silsilename* ve *Sefine*’ye göre Yasin Efendi’nin halifesi Tahir Efendi, *Tomar*’a göre ise Tahir Efendi’nin halifesi Mehmed Sadık Efendi geçecektir. Halbuki, tekkenin, tafsilatı ileride gelecek Yusuf Rıza Efendi tarafından yeniden ihyası ve tayin ettiği vakfiyesi açık bir şekilde Mehmed Tahir Efendi’nin meşihatını ispat eder.

3. Şeyh Seyyid Hocazade Mehmed Tahir Efendi bin Abdullah (v. 1227/1812). Şeyh Yasin Efendi’nin halifesidir. Hocazade demekle maruf idi. III. Selim’in sır katibi Ahmed Efendi’nin sultanın 21 Aralık 1797 (2 Recep 1212) Perşembe günü Regaib gecesi vesilesiyle, Topkapı Sarayı, Ağalar Camii’nde “Üsküdar Rifaî şeyhi ve dervişanı icra-yı ayin ve tevhid-i şerif eylediklerini seyredip cümlesine atiyeler i’ta” buyruldu dediği bu Tahir Efendi ve dervişanı olmalıdır²⁰¹⁴. Saraya yakınlığın da bir neticesi olsa gerek hala küçük çaplı olan tekkesi (i) ilk defa 25 Kasım 1795 (13 Cemaziyelevvel 1210) tesis edilen ve giderek zenginleşerek hatırı sayılır bir sermayeye sahip zengin bir vakfa kavuşacak, (ii) kendinden sonra post iki kardeşi ile onların soyundan gelenlere şart edilecektir.

Tekkenin Defteremini Yusuf Rıza Efendi (v. 15 Şaban 1243 / 2 Mart 1828) tarafından 18. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilen ihyası Tahir Efendi’nin meşihatı sırasında gerçekleştirilmiştir. O dönem padişahın ikinci sarıkcılığı (*destari’s-sani*) vazifesinde olan Hafız Hacı Yusuf Ağa bin Abdullah 377 zira’, 20 parmak (1 zira 0,57417 metrekareden yaklaşık 220 metrekare) arsa üzerinde mebni **altında tevhidhane, üstünde bir oda ve mutfak ve sundurmalı bina** (*fevkani bir bab oda ve bir matbah ve bir sundurma ve tahtani bir tevhidhane*), **bir tuvalet ve bir su kuyusundan** müteşekkil tekke inşa etmiştir. Bu

---

²⁰¹¹ Vassaf, *Sefine*, 1/247.

²⁰¹² Vassaf, *Sefine*, 1/246.

²⁰¹³ *Tomar*, v. 27^b.

²⁰¹⁴ III. Selim’in Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruzname, haz. Sema Arıkan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 267.

tekkenin ihtiyaçları için Gelibolu Sancağı Malkara Kazası'na tabi Harala Nahiyesi'nin Günü ve Karapınar köyleri ile Cısr-i Ergene Kazası'na tabi Karacaağıl ve Lalacık köylerindeki menkul ve gayri menkullerini vakfetmiştir. Her perşembe öğle namazına müteakip Rifaî ayini icra edilecek olan tekkede meşihat da şöyle bir sıra takip edecektir: (i) **Mehmed Tahir Efendi**'den sonra kardeşi (ii) **Seyyid Ali Efendi**, sonra diğerkardeşi (iii) **Seyyid Mustafa Efendi**, sonra (iv) şeyhzadesi **Seyyid Mehmed Sadık Efendi**, sonra (v) oğlu **Seyyid Ahmed Efendi**, onlardan sonra (vi) Ahmed Efendi'nin neslinden Rifaiyyeden müstahlef olanların ekberi, bu kesilirse (vii) Ahmed Efendi'nin halifesinin akdemine, eğer Ahmed Efendi'nin halifesi mevcut olmaz ise (viii) nazırın (*darüssaade ağası*) re'yi ile Rifaî halifelerinden müstahak bir zat posta geçecektir. Tüm bunların yanında iki şeye mutlaka dikkat edilecektir: (i) Meşihat hilafete iktidarı olmayan na-ehil evlada ve (ii) *tarik-i Rifaiyyeden gayri tarik-i saire hulefasına* tevcih olunmayacaktır²⁰¹⁵.

Yusuf Ağa vakfiyesinde de belirtildiği üzere Enderun'da Seferli Koğuşu²⁰¹⁶ mensuplarından (Enderun-i Hümayun'da hane-i Seferli gulamlarından). Vakfım da ilk defa Yeni Saray'da (*saray-ı cedid; Topkapı Sarayı?*) seferli gılmalarına mahsus odada hali hazırdaki Şeyh Hocazade Mehmed Tahir Efendi bin Abdullah ve kahir ekseriyeti seferli koğuşu mensuplarından on beşinin şahitliğinde, Evkaf-ı Haremeyn müfettişi Ahmet Şevki Efendi'nin imza ve mührü ile de tertip etmiştir²⁰¹⁷.

Sicill-i Osmanî'de kaydedildiğine göre bani Hafız Yusuf Rıza Efendi, Enderun-ı Hümayun'da yetişmiş olup, Padişahın sarıkçıbaşılığı (*serdestarî*), hac tertip heyeti reisliği (*sürre emini*), Haremeyn vakıflarının muhasebeciliği gibi üst düzey memurluklarda bulunmuş, son olarak memleketin bütün arazi kayıtlarını ihtiva eden *Defterhane*'nin en büyük amirliği olan Deftereminliği yapmıştır²⁰¹⁸.

---

²⁰¹⁵ Vakfiye 9 Aralık 1795'te (27 Cemaziyevvel 1210) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 743/403/27. Vakfiyenin bir sureti İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Hayır İşleri Dosyası'nda (Eski Eserler Müdürlüğü, Dosya No: D-8) yer almaktadır.

²⁰¹⁶ İlk defa 1635 yılında IV. Murad (hd. 1623-1640) tarafından teşkil edilen Seferli Koğuşu sayıları 100'ü bulan mensubu ile ilk zamanlarda Enderun halkının çamaşırhane işlevi görürken daha sonra çalışmaları sanat alanına kaydırılmış ve buradaki gençler musikişinas, hanende, kemankeş, pehlivan, berber vb. meslek dallarında yetiştirilmişlerdi. Mehmet İpşirli, "Enderun", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/186.

²⁰¹⁷ Yusuf Efendi ilk vakfından itibaren zeyl vakfiyelerinde bu oda ve mensupları için vefa nişanesi olarak yer yer birtakım şeyler vakfedecektir. Mesela, VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 746/54/25'te zeyl vakfiye.

²⁰¹⁸ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/672.

Yusuf Rıza Efendi hayır sahibidir. Tespit edebildiğimiz -son ikisi zeyl olmak üzere- her biri büyük sermayeye sahip toplam üç vakfiye tanzim etmiştir. Vakıflarını, vakfiyelerince sıkça yer alan müteveli marifetiyle -ki vefatına kadar bu vazifeyi kendisine şart koşmuştu- *münasip mahallerde akara tebdil ve icareteyn-i misliyeteyn ile talibine icar ve vakfa zam ve ilhak* şartı sayesinde sürekli zenginleşen bir şekilde organize edilmişti²⁰¹⁹.

Rıza Efendi için Rifaî Asitanesi'nin yeri de özeldir. Nitekim kendisi bir dönem sürre eminliği yaptı. Asitane de Üsküdar'da hac yolu güzergahındadır. Vefatında buraya, yoldan geçenlerin rahatça görebileceği yere, rahatça görülecek bir şekilde, bir niyaz penceresi formunda en büyük pencere arkasına defnedilmeyi seçerek çok daha uzun seneler unutulmamayı tercih ettiği açıktır. Yusuf Efendi'nin etrafı basit demir kafes ile örülü, kartuşlu, talik hatlı, 2 Mart 1828 (15 Şaban 1243) tarihli mezar taşının kitabesi şudur²⁰²⁰:

*Hüve'l-Baki / Ecille-i rical-i devlet-i aliyyeden / Emin-i Defter-i Hakanî-i
esbak / Merhum ve mağfurun lehu el-muhtac / ile rahmet-i Rabbi'l-Gafur /
El-hac Hafız Yusuf / Rıza Efendi Hazretlerinin / Ruhiçün ve kâffe-i ehl-i iman
/ Ervahiçün lillhi'l-Fatiha / 25 Şın 1243.*

19. yüzyıl, buharlı gemilerin ortaya çıkışı ve artan demiryolu ağı ile yolculukların kolaylaşması neticesinde batılı seyyahların *doğunun gizemine* kapılıp, dolaştıkları yerlere (daha çok Osmanlı beldelerine) dair gözlemlerini ardı ardına neşrettikleri bir yüzyıldır. Bu gezileri sadece bir heves/macera tutkusu olarak görmemek lazım elbet. Bunlardan bir kısmı yaşadıkları bunalımlara şifa bulma çabası²⁰²¹, bir kısmı da Doğu hakkında Batı'ya rapor

---

²⁰¹⁹ Mesela, VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 746/54/25; Defter/Sayfa/Sıra no: 746/262/109; Defter/Sayfa/Sıra no: 746/276/155; Defter/Sayfa/Sıra no: 746/277/116; BOA, HAT. Nr. 219/12125.

²⁰²⁰ Haskan, Yusuf Efendi'nin vefatı için sehven 25 Safer 1242 (18 Ağustos 1827) tarihini vermiştir. Haskan, 1/503.

Konyalı, tekkeye yaptığı 1940 tarihli ilk gezisinde bahçede gördüğü ve tekkenin ihyasına hükmettiği bir kitabeyi aktarır:

Sahibu'l-hayrat ve'l-hasenat ve ragibu'l-cenneti ve'l-mesubat / Cennetmekan merhum el-Hacı Hafız Yusuf Efendi.

10 Nisan 1828 (25 Ramazan 1243) tarihli bu kitabe şayet Konyalı yanlış okumadı ise Yusuf Rıza Efendi'nin vefatından bir ay öncesine aittir. Konyalı, *Üsküdar*, 1/248.

Konyalı'dan başka bir yerde rastlamadığımız bu kitabenin akıbeti ise şimdilik bilinmemektedir.

²⁰²¹ Bunlar arasında Gerard de Nerval ile Gustave Flaubert'i sayabiliriz.

Flaubert'in Ernest Chevalery'ye 6 Haziran 1849 tarihte yazdığı bir mektupta sinir hastalığının eski bir frengi hastalığı sonucu olabileceğini, kendisinin acil olarak sıcak ülkelere gitmesinin tavsiye edildiğini, kendisinin de buna ihtiyacı olduğunu ifade eder. Böylece Doğu ülkeleri hakkında okuduğu bir yığın gezi, anı notları ve kitaplar aracılığıyla, gerçek Doğu egzotizmini yerinde görme, yaşama zamanı gelmiştir. Battal Oğuz, "Gustave Flaubert'in İstanbul Destinasyonu", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (Ocak 2011), 47-56.

verme gayretidir²⁰²². Yusuf Rıza Efendi'nin tüm donatıları ile mükellef bir tekke haline getirdiği yapı yerli yabancı pek ziyaretçiyi kendine çekmeye hazırdır artık.

Yabancı seyyahların en çok ziyaret edip, gezi-gözlem yazısı kaleme aldıkları tekkeler, -ayinleri ve binaları görsel açıdan daha dikkat çekici olduğundan- Galata ve Üsküdar Mevlevîhanesi ile Üsküdar Rifaî Asitanesi'dir. İlkine “dönen dervişler (*whirling dervish*)”, diğerine “inleyen dervişler (*hurleurs dervish*)” adını takmışlardır. Üsküdar Mevlevîhanesi ile Rifaî Asitanesi, bazı eserlerde birbirine karıştırılmıştır²⁰²³.

Seyahatnamelerin dili çok defa romantiktir, abartılıdır, yanlıdır... Bir kısmı aradığını bulmuş, bir kısmı bulduğundan öğrenmiştir. Bilgi kaynakları çok defa bir tercümandır. Dolaylı aktarıma genellemeler ve bir de önyargılar eklendiğini de hesaba katmalıdır. Mesela gözlemine ileride okuyacağımız Julia Pardeo, bütün derviş tarikatlarında şeyhliğin babadan oğula geçtiği genellemesi ile başlar, zikir sırasındaki sesleri yabani bir hayvanın çığlığına, zikri de şeytan ayinine benzetecek kadar ileri gider. Bu metinlerin Batılı okuyucuların ilgi ve zevklerine göre yazıldığı açık. Buna tiraj kaygısı da eşlik ediyor olmalı.

Rifaî Asitanesi'ndeki zikre dair tespit edebildiğimiz ilk gözlem Jan Potocki'ye (v. 1815) aittir. 1761 Polonya doğumlu Leh yazar, Slav arkeolojisinin kurucusu olarak bilinir. Potocki Kuzey Avrupa'dan Fas'a, Mısır'dan Türkiye'ye kadar geniş bir coğrafyada seyahatler yapmış, Türkiye ve Mısır'a yaptığı yolculukları *Voyages en Turquie et en Egypte faits en l'annee 1784* adlı eserinde toplamıştır. Potocki eserinde dervişlerin haykırmalarından bahsetmemişse de bürhan gösterilerinin ayrıntılarına yer vermiştir²⁰²⁴.

18. yüzyılın sonlarında Fransız Hükümeti adına gezi ve gözlemlerde bulunmak için İstanbul'a gelen G. Antonie Olivier (1756-1814), bu esnada asitaneyi de ziyaret etmiştir. Muhtemelen rehberlerinden edindiği önyargılarla ayine iştirak etmiştir²⁰²⁵.

---

²⁰²² Mesela Gustave Flaubert Fransa Ticaret ve Tarım Bakanlığı, dostu Maxime Du Camp ise Fransız Eğitim Bakanlığı tarafından resmi olarak görevlendirilmiştir. Battal Oğuz, “Gustave Flaubert'in İstanbul Destinasyonu”, 50.

²⁰²³ Mesela P. A. Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, (İstanbul Eren Yayınları 1993), 91. Nerval ise eserinde “haykıran dervişler” diyerek her iki tekkeyi/tarikatı değil tasavvuf ve tekkeler ile ilgili nerede ise her şeyi birbirine karıştırmıştır. Gerard de Nerval, *Doğuya Yolculuk*, çev. Selahattin Hilav (İstanbul: YKY Yayınları, 2. Basım, 2004), 610-5.

²⁰²⁴ Eser henüz tercüme edilmedi. Sayfa 73-77'den naklen Thierry Zarcone, “Western Visual Representations of Dervishes from the 14th Century to Early 20th”, *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies* 6 (March 2013), 54.

²⁰²⁵ Eserin dilimize Oğuz Gökmen (*Türkiye Seyahatnamesi, 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul*, Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1977) ve Aloda Kaplan (*18. yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2007) tarafından tercüme edilmiştir.

Fransız elçi Choiseul Gouffier'in himayesinde gemi rahipliği göreviyle 1794 yılında İstanbul'a gelen ve burada bir, bir buçuk ay kalan Guillaume Martin 10-12 kişilik bir grupla tekkeyi ziyaret etmiştir. Yıkılmaya yüz tutmuş olan tekkedeki zikre dair gözlemlerini 1819'da neşretmiştir²⁰²⁶.

Kurduğu ilişkiler ile bu tekkede ihyaya vesile olan Tahir Efendi ayrıca Beyoğlu Sıraserviler'deki Paşababa Tekkesi'nin de kurucusu olup idaresini Üsküdar Asitanesi'ne bağlamış, her iki tekkede müştereken şeyhlik yapmıştır. Üsküdar'daki tekkesinde yirmi yıla yakın şeyhlik yaptığı anlaşılan Tahir Efendi vefatında Paşa Baba Tekkesi'ne defnedilmiştir²⁰²⁷.

4. Mehmed Tahir Efendi'nin kardeşi Şeyh Seyyid Ali Rıza Efendi (v. 1228/1813). Vakfiye gereği meşihat Tahir Efendi'nin kardeşi Ali Rıza Efendi'dedir²⁰²⁸. *Silsilename*'ye göre Hocazade Mehmed Efendi'den hilafet almıştır²⁰²⁹. Ağabeyinden bir yıl sonra vefat etmiştir. Kabrine tesadüf edilememiştir.

5. Şeyh Mehmed Sadık Hilmi Efendi (v. 3 Cemaziyelevvel 1242/3 Aralık 1826). Vakfiye gereği meşihat sırası Mehmed Tahir Efendi'nin kardeşi Seyyid Mustafa Efendi'de²⁰³⁰ ise de 1813'ten evvel vefat etmiş olmalı ki, posta yine vakfiye gereği Mehmed Sadık Hilmi Efendi oturmuştur²⁰³¹. Revnakoğlu tam adını şöyle verir: Üsküdarî eş-Şeyh Seyyid Mehmed Sadık Hilmi Efendi ibn-i eş-Şeyh Ahmed el-Seyyah(?) ibn-i Seyyid Yakub²⁰³². Sadık Efendi de Hocazade Mehmed Efendi'nin halifelerindendir²⁰³³.

---

²⁰²⁶ *Voyage a Constantinople*. Eser dilimize İsmail Yerguz tarafından aktarılmıştır: *İstanbul'a Seyahat* (İstanbul: İstiklal Kitabevi, 2007). İlgili nakli (130-1) bu tercümeden yaptık.

²⁰²⁷ M. Baha Tanman, "Rifaî Asitanesi" *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/324 Tahir Efendi'nin şahidesi günümüze ulaşmamıştır. Haskan, 1/501.

²⁰²⁸ (...) es-Seyyid eş-Şeyh Mehmet Efendi irthal-i dar-i beka eyledikte meşihat-i mezkure vazife-i mezküresiyle **biraderi Seyyid Ali Efendi'ye** (...). *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 743/403/27.

²⁰²⁹ *Silsilename*'de ikisi arası kardeşlikten bahsedilmemiştir. *Tomar*'da vakfiye özetinde yukarıdaki gibi kaydedilmiş, ama silsileyi saydığı bölümde hem Hocazade hem de Ali Efendi'nin meşihatına yer vermemiştir. *Tomar*, v. 27^b.

Sefine ise Hocazade'yi kaydedip Ali Efendi'ye yer vermez (1/261). Bu durumda vakfiye ışığında en kamil liste *Silsilename*'ninki olduğu anlaşılıyor.

²⁰³⁰ (...) badehü **aher biraderi Seyyid Mustafa Efendi'ye** (...). *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 743/403/27.

²⁰³¹ (...) **Seyyid Mustafa Efendi'ye**, badehu şeyh-i mumaileyhin **Şeyhzadesi Seyyid Mehmed Sadık Efendi'ye** (...). *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 743/403/27.

²⁰³² Sülale-i Hazret-i Seyyiden'dir. *Tomar*, v. 27^b; *CSRA*, no: 168.

²⁰³³ *Silsilename*, no: 152; *Tomar*, v. 27^b.

Tekke Sadık Efendi'nin meşihatında da ilgi odağı olmaya devam eder. Tüm bunlar olup biterken Yusuf Efendi'nin (v. 2 Mart 1828/15 Şaban 1243) hayatta olduğunu hatırlayalım.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde iki İrlandalı tarihçi, yazar ve doktorun ziyaretine tesadüf ederiz. Aynı zamanda din adamı olan Robert Walsh (1772-1852) 1820'de İstanbul'da papazlık yaptığı sırada asitaneye gelmiştir. Eserinde Rifaîleri Kadirîler ile karıştırmışsa da zikre dair gözlemlerinin ayrıntılarından hatanın *sehven* olduğunu anlaşılmaktadır. Walsh'ın zikre dair tasvirleri gerçekçi, bir o kadar da dehşete düşmüş bir gözün şahitliğidir²⁰³⁴. Bir diğer İrlandalıımız Richard Robert Madden (1798-1886) 1824-1827 arasında Türkiye'de bulunmuş, asitanedeki zikre iştirak etmiş, zikir sırasındaki bürhan gösterilerinden bahsetmiştir²⁰³⁵. Tüccar bir babanın oğlu olan İngiliz John Carne (1789-1844) de 1821'de İstanbul, Yunanistan, Mısır ve Kudüs'ü kapsayan doğu seyahatine çıkar. İlk durağı İstanbul'dur. Bir İngiliz arkadaşı ile uğradığı asitaneden riyakarlık diye nitelediği zikre dair menfi gözlemlerini aktarır²⁰³⁶.

Sadık Efendi 14 yıl süren meşihatının ardından vefatında tekke dahilinde tesis edilen türbeye defnedilmiştir. Kendinden sonraki şeyhlerin de defnedilerek üzerlerine ahşap sandukaların konulacağı bu türbe, sandukalar ile birlikte 1942 yangınında ortadan kalkacaktır. Sanduka önlerindeki levha-kitabeler Revnakoğlu ve Konyalı (sadece tarih beyitleri) yangından evvel kaydedilmiştir. Sadık Efendi'nin sandukası önündeki levha-kitabe beyti şudur²⁰³⁷:

*Nesl-i pâk-i Hazret-i Ahmed Rifai'den olub / Şeyh idi, sadık idi oldu onun
sıdkı ayan / Tekke-gâh alem-i fanîden el-hak göz yumub / Hankâh-ı pîre
ukbada varıb tutdı mekan / Mazhar-ı sırr-ı tarik olmuşdı zatı şüphesiz / Böyle
bir zat idi afakından itdi nihan / Söyledi hatif heman tarih-i cevher fevtine /
Şeyh Sâdık buldu yâ Hû menzil-i dîr-ı cinân. Sene 1242.*

²⁰³⁴ Görüşlerini aktardığı *Residence at Constantinople during the Greek and Turkish Revolutions* (London 1832) adlı eseri henüz dilimize aktarılmamıştır. İlgili yerden aktaran (ss. 465-469) Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 718.

²⁰³⁵ Madden'in eseri (*Travels in Turkey, Egypt, Nubia and Palestine in 1824, 1825, 1826 and 1827*, London: Henry Colburn, 1829) de henüz dilimize çevrilmedi. İlgili yerden aktaran (ss. 62-3) Gürsoy Şahin, *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007), 240. Ayrıca bkz. Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 717.

²⁰³⁶ Gezilerinden edindiği izlenimleri makale halinde *New Monthly Magazine*'de yayınlamış, daha sonra bunları kitap haline getirir (*Letters from the East*, London, 1826). Eser henüz dilimize çevrilmedi. Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 719.

²⁰³⁷ *CSR Arşivi*, no: 168; Konyalı, *Üsküdar*, 1/248.

6. Sadık Efendi'nin halifesi **Şeyh Feyzullah Efendi** bin Mahmud Raci Debbagî el-Üsküdarî (v. 1259/1843). Vakfiye gereği Sadık Efendi'den sonra meşihat oğlu Seyyid Şeyh Ahmed Efendi'ye tahsis edilmiş gözüküyor²⁰³⁸. Lakin Ahmed Efendi babasından evvel vefat etmiş olmalı ki posta halifesi Feyzullah Efendi 6 Ocak 1827'de (7 Cemaziyelahir 1242) posta oturmuştur²⁰³⁹.

Elimizdeki tekkeye/zikre dair gezi yazılarının önemli bir bölümü Feyzullah Efendi'nin 17 yıl sürecek meşihatı döneminde kaleme alınmıştır. Bunların ilki ilk defa 1829'da Osmanlı topraklarına gelen İngiliz deniz subayı Sir Adolphus Slade'dir (1804-1877). 1850-1866 yılları arasında donanmada "Müşavir Paşa" adıyla danışman olarak görev yapan Slade 1833'ten itibaren yayınladığı kitaplarında işi gereği donanmanın ve genel olarak toplumun durumuna dair gözlemlerde bulunmuştur. Slade'nin gözlem notlarından biri de asitane ziyaretine aittir. Zikri, devseyi, dokunarak yapılan şifa seanslarını bize aktarır²⁰⁴⁰.

Hemen o yıllarda tekkenin bu defaki misafiri Fransız tarihçi ve yayıncısı Joseph François Michaud'tur (1767-1839). Bu gözlemleri mühim kılan zikre dair ayrıntıların yanında Bektaşîliğe verilen devlet desteğinin kesilmesi, ardından tekkelerinin kapatması ve Üsküdar'da mukim iki Bektaşî'nin idamından bahsetmesidir²⁰⁴¹.

1830'lardan sonra İstanbul'a bulunan Commodore Perlig zikirde kullanılan aletleri "işkence aleti" olarak niteler ve kendince bir listesini verir. Daha sonra da görüleceği üzere zikrin akabinde bahşiş talebi gezginin bir diğer şikayet konusudur. Bu ve benzeri şikayetler saraya ulaşmış olacak ki, zikrin sultanca yasaklandığı kaydı bu gezginimizde de zikredilmiştir²⁰⁴². Bu durum 1826 hadisesinin yaşandığı bir atmosferin ürünü olabilir. Bu

---

²⁰³⁸ (...) Seyyid Mehmed Sadık Efendi'ye badehu şeyh-i mumaileyhin sulbi oğlu es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendiye meşruta (...). VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 743/403/27.

²⁰³⁹ BOA (V), EV. EMH. 180/74.

²⁰⁴⁰ Candan Badem, "Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri", *Türkiyat Mecmuası* 21 (Bahar, 2011), 115. Slade'nin eseri (*Records of Travels in Greece and Turkey*, London 1833) henüz dilimize çevrilmedi. Eserin ilgili yerinden aktaran (2/279 vd) Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 719.

²⁰⁴¹ Joseph Fr Michaud, *Correspondance d'Orient, 1830-1831*, II Paris 1833, 387-390'dan aktaran Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Batılı Seyyahlara Göre Üsküdar (1789-1839)", *Üsküdar Sempozyumu VI*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000), 2/50.

²⁰⁴² Bu eser de henüz dilimize çevrilmedi. *Constantinople and Its Environs in a Series of Letters, 1835, 15-18'den aktaran Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 720.*

dönemin gezginleri içerisinde zikri tuhaf ve eğlenceli bulan tek isim 1833 yılında İstanbul'da bulunan ise John Auldjo olmalıdır²⁰⁴³.

Feyzullah Efendi'nin meşihatı zamanında bir diğer gözlem asitaneyi 1835 yılında ziyaret eden İngiliz Miss Pardoe'ya (v. 1862) aittir²⁰⁴⁴. Pardoe'nin gelişi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tehlikesine karşı devletin Ruslar ile imzaladığı Hünkar İskelesi Antlaşması'nın (1833) akabinde Osmanlı-Rus yakınlaşmasının hakim olduğu bir ortamda gerçekleşir. Boğazlar üzerinde Rusların savaş gemilerine geçiş imtiyazı tanıyan bu anlaşmanın İngilizleri, bir İngiliz olarak da kendisini tedirgin etmemesi düşünülemezdi. Nitekim bu geziyi de İngiliz kraliyet ordusunda binbaşı olan babası Thomas Pardoe'nin İstanbul vazifesi sayesinde yapmıştı. Babası ve diğer vazifelilerin boğazlar konusunda girişimleri neticesini 6 yıl sonra verecek, boğazlar barış döneminde tüm ticari gemi geçişlerine açık, savaş döneminde ise tüm savaş gemilerine kapalı hale gelecektir (1841, Londra Antlaşması).

Hemen yakın tarihli bir diğer gözlem (7 yıl sonra), yazdığı çocuk masalları ile meşhur Danimarkalı seyyah Hans Christian Andersen'e (v. 1875) aittir. 1842'de Osmanlı topraklarına İzmir'den giriş yapan seyyah İstanbul'da iştirak ettiği Galata Mevlevîhanesi ile Üsküdar Rifaî Asitanesi'ndeki zikre dair gözlemlerini tafsilatı ile anlatır²⁰⁴⁵. Andersen'in izlenimi Miss Pardoe'yi aratmaz. O da selefi gibi zikrin bitimini bekleyememiştir. Din adamı, dediği Feyzullah Efendi değilse şayet vekili ya da tekkenin kıdemli dervişi olmalıdır.

Erkek çocuksuz (*bila-veled*) olarak vefat eden Feyzullah Efendi, 17 yıl süren meşihatının ardından vefatında türbeye defnedilmiştir. Sandukası önündeki levha-kitabe şu idi²⁰⁴⁶:

*Pîr-i pîran Seyyid Ahmed şeyh-i ekber hazreti / Bil tarikat mesnedinde olmuş
idi serveri / Şeyh Sadık hizmetinde sıdkla Şeyh Feyzullah'ı / Çün Rifaî meslek
ile sundu Hakk'a el ile / Meslek-i irfanında olan nîm canlar feyz alıb / Salikân
rah-ı hubbun oldu feyzi menbaı / Etti pervaz-ı alem-i lahuta oldum ol hema /
Sırrına erdikde nâgâh çün hitabı ircii / Hafıza tarihi cevher didi canlar zikrile
/ Hakk'a Feyzullah Efendi azmi bi'l-Hak eyledi. Sene 1259.*

²⁰⁴³ *Journal of a Visit to Constantinople and Some of the Greek Islands in the spring and summer of 1833*, London, 1835'ten aktaran Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 719-20.

²⁰⁴⁴ Banu Büyükkal, *Şehirlerin Ecesi İstanbul: Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 315-317.

²⁰⁴⁵ K. Hamsun - H.C. Andersen, *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*, çev. Banu Gürsaler Syvertsen (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2009), 118-122. Ayrıca bkz. Sefa Kaplan, *Batılı Gezginlerin Gözüyle İstanbul* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2006), 95-96.

²⁰⁴⁶ CSRA, no: 168; Konyalı, *Üsküdar*, 1/247.

7. Larendeli (Karamanlı) Tatar Şeyh Hafız İbrahim Hilmi Efendi bin Mehmed (1200/1785-6 – 14 Şaban 1281 / 12 Ocak 1865). Feyzullah Efendi'nin halifesidir. Tekke kendisine kadar halifelerce idare edilmiştir. Aslen posta tatarı olan İbrahim Efendi, kendinden sonra asitanede meşihat sürecek olan son büyük şeyh ailesinin kurucusudur.

İbrahim Efendi için 28 Nisan 1842'de (17 Rebiulevvel 1258) İstanbul'da Kambur Mustafa Paşa Camii'nde iclas töreni düzenlenmiştir²⁰⁴⁷. Şeyhinin vefatı akabinde kaleme aldığı arzuhalinde şart-ı vâkıf gereği ekber ve erşed halife olmasından mütevellit meşihata talip olmuştur. Vakfiye kayıtlarının kontrolü, İbrahim Efendi lehine şهادetler neticesinde meşihat 59 yaşındaki İbrahim Efendi'ye tevcih edilmiştir²⁰⁴⁸.

İbrahim Efendi meşihatı döneminde zor günler geçirmiş olacak ki, tekkenin toplam maaşı olan 275 kuruşun aile efradı, akrabaları, tekkede ikamet eden dervişler ile tekkeye gelip giden ziyaretçilere yetmediğini ifade ederek zam talebinde bulunmuştur. Arzuhaline 21 Nisan 1857 (26 Şaban 1273) tarihi ile “*Evkafi hümayun nazırı devletli paşa hazretleri iktizasına himmet buyursun*”, kaydı düşülmüştür²⁰⁴⁹.

Üç yıl sonra, tekkenin yıllık 20 kıyye (25.6 kg) zeytin yağı bedeli olan 20 kuruşun kafi gelmemesinden hareketle, üzeri Sultan vakfından karşılanmak üzere 150 kuruşa çıkarılması hususunda Sadrazam'ın 29 Nisan 1860 (8 Şevval 1276) tarihli arzının bir gün sonra Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından uygun görülmesi²⁰⁵⁰ tekkeyi biraz olsun rahatlatmış olmalıdır.

Rifaîlik'te “burhan göstermek” adı ile anılan ayinler en sık ve en cüretkar biçimde burada icra edilmiştir. Perşembe günleri öğleden sonra saat üçte başlayan ayin²⁰⁵¹ ile en yoğun gözlem yazıları 19. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Şimdi bunlardan tespit edebildiklerimize yakından bakalım:

Amerikalı papaz ve eğitimci olan Stephan Olin (1797-1851) Galata Mevlevîhanesi ziyareti akabinde uğradığı asitanede otuz kırk kadar dediği dervişlerin zikrini tafsilatıyla aktarır. Zikrin ilerleyen aşamasında getirilen çocukları kucağına alan şeyh efendi elini

²⁰⁴⁷ *Tomar*, v. 27^b; *CSRA*, no: 168.

²⁰⁴⁸ *BOA (V)*, EV. EMH. Nr. 180/74; *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 780/10/14.

²⁰⁴⁹ *BOA*, A.MKT. NZD. Nr. 221/56.

²⁰⁵⁰ *BOA*, İ. DH. Nr. 454/30128.

²⁰⁵¹ Ernest Mamboury, *İstanbul: Rehber-i Seyyihin*. İstanbul: Risto ve Mahdumu Neşriyatı, 1925, 362.

göğüslerinin üzerine koyarak teberrüken dua ettiğini aktaran gezginimiz zikrin icrasında duyduğu dehşeti gizlemeyenlerden²⁰⁵².

İngiliz edebiyatçı ve dağcı Albert Richard Smith (1816-1860) 1849 yılında çıktığı doğu seyahatinde İstanbul'a uğrar. Sadece bir ay kaldığı İstanbul'da Üsküdar'a geçer ve "uluyan dervişler tekkesi"ne uğrar²⁰⁵³.

Andersen'den sekiz yıl sonra (Kasım-Aralık 1850) asitanenin Fransız ziyaretçisi *Madam Bovary*'nin yazarı Gustave Flaubert'tir. Dostu Maxime du Camp ile birlikte çıktığı yaklaşık iki senelik (1848-50) yakın doğu seyahatinde 40 gün (12 Kasım-23 Aralık) İstanbul'da kalır. Seyahatnamenin İstanbul bölümünde (ss. 353-374) seleflerinin izinde giderek sadece Galata Mevlevîhanesi ile Rifaî Asitanesi'ni ziyaret etmiş, gözlemlerini nakletmiştir²⁰⁵⁴.

Gerard de Nerval'in arkadaşı olan Theophile Gautier arkadaşından yaklaşık beş yıl sonra 1856'da İstanbul'a gelir ve yine onun gibi Mevlevîhanelerden sadece Galata Mevlevîhanesi'ni, Rifaîler'den de Üsküdar'daki Rifaî Asitanesi'ni ziyaret eder, tekkeleri ve zikirlerini ayrıntıları ile tasvir eder²⁰⁵⁵.

Gautier de selefleri gibi zikri vahşice bulmuştu. Onunkini diğerlerinden ayıran ise *devse* ayinine dair verdiği bilgiler idi. Gautier'in bahsi geçen eserindeki 8 çizime kaynaklık eden fotoğrafların sahibi, Darphane-i Amire'de şef hakkâk olan James Robertson'dur. Robertson'un 1854 tarihli fotoğrafında Arnavut kaldırımli yolun sağında asitane ve asitanenin ihata duvarının sonunda cumbalı bir bina ile sol tarafta Ahmediye Namazgahı görülebilmektedir²⁰⁵⁶.

---

²⁰⁵² Stephen Olin, *Greece and The Golden Horn*, (Newyork, 1854), 259-264; ayrıca bkz. Varol, "Oryantalist İmgelemin İnşasında", 721-2.

²⁰⁵³ Albert Smith, *İstanbul'da Bir Ay* (A Month at Constantinople, London 1850), çev. Mehmet Şefik Erkek (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015), 139-140.

²⁰⁵⁴ *Doğu Seyahati*, çev. Z. Canan Özatalay, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 354-5.

²⁰⁵⁵ Eserin (*Constantinople of Today*) iki tercümesi var: i) Nurullah Berk, *İstanbul*, (İstanbul: Apa Ofset, 1971), 319 s., ve ii) Nuriye Yiğiter, *İstanbul Dünyanın En Güzel Şehri*, (İstanbul: Profil yayıncılık, 2007), 333 s.

²⁰⁵⁶ 1833-1840 arasında Londra Darphanesi'nde ressam olarak çalışan Robertson, 1840'ta İstanbul'a geldi. Bu yıllarda Darphane-i Amire'de yeni dairelerin inşasına başlanmış ve Londra Darphanesi'nde kullanılmakta olan, zamanın en son teknoloji makineleri ve aletleri sipariş edilmişti. Robertson modelci olarak başlamış, hakkâk şefliğine yükselmiştir. İstanbul'un pek çok fotoğrafını *wet collodion* metodu ile çeken Robertson asistanı Felice Beato (1825-1903) ile birlikte pek çok fotoğraf çektiler. Fotoğraflar önceleri, Robertson adı ile, bu birlikte çalışma başladıktan sonra da Robertson & Beato veya Robertson & Beato Co. diye imzalandı. 1853'te Robertson'un 20 fotoğrafından oluşan Photographic Views of Constantinople albümü hazırlandı. Ayrıca Theophile Gautier'nin Londra'da 1854'te David Bogue tarafından basılan Constantinople of Today adlı kitabında da Robertson'un 8 fotoğrafından yapılan çizimler kullanıldı. "James

Rus eğitimci, şair ve edip Aleksandr Petroviç Milyukov 1857’de Yunanistan’ın ardından İstanbul’a gelmiş, Üsküdar’da asitaneye dair gözlemlerini yazıya geçirmiştir.²⁰⁵⁷

Meşihati döneminde pek çok ziyaretçiyi tekkesinde ağırlamış olan Hilmi Efendi 20 yıldan fazla şeyhlik yapmış, 80 yaşında vefat ederek türbeye defnedilmiştir. Sandukası önündeki levhasındaki tarih beyti şudur²⁰⁵⁸:

Harf-i menkut ile yazdım rihleti tarihini / Şeyh İbrahim Efendi azm-i ukba kıldı ah.

8. Hilmi Efendi’nin oğlu ve halifesi Hafız Abdurrahman Tevfik Efendi (1253/1837-8 - 14 Safer 1316 / 4 Temmuz 1898). 1253 İstanbul doğumludur²⁰⁵⁹. Hilafeti 1266 yılında babasından almıştır (1266/1849-50)²⁰⁶⁰. Babasının vefatı üzerine vakfiye gereği en önde gelen (*erşed ve akdem*) halife sıfatı ile meşihata talip olur. Başta Hz. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Mehmed Ruşen Efendi’nin olduğu 34 şeyh efendinin meşihata her vechile ehil ve müstehak olduğuna dair mühürlü iki kıta şehadetname neticesinde Şeyhülislam Atıfzade Hüsameddin Efendi’nin (hd. 1863-1866) hemen babasının vefatından 4 gün sonraya ait 16 Ocak 1865 (8 Şaban 1281) tarihli işareti (*ba-işaret*) ile uygun görülmüştür²⁰⁶¹. Tevfik Efendi’nin beratı ise 14 Temmuz 1865’te (19 Safer 1282) tevcih edilmiştir²⁰⁶².

Büyük Tevfik Efendi demekle meşhurdu. Tekke, Tevfik Efendi’nin meşihati zamanında tamire muhtaç bir hale gelmiştir. Tevfik Efendi’nin dergahın yıkılmaya yüz

---

Robertson İstanbul Fotoğrafları ve Diğer Çalışmaları”. <http://tarihkurdu.net/james-robertson-ingiliz-hakkak-fotografci-1813-1888.html>, 16.01.2019.

²⁰⁵⁷ A. Milyukov, “*Afîni i Konstantinopol* (İz Putevih Zapisok 1857 goda)”, *Russkoe Slovo*, V (Birinci Kısım, 117-200)-VI (İkinci Kısım, 117-209), Sanktpeterburg 1859. Seyahatname, yazarın 1865’te yine Petersburg’da bu defa tüm seyahatlerini içine alan, *Puteviya Vpeçatleniya Na Severe i Yuge*, adlı eserinde (ss. 374-496) yeniden yayımlanmıştır. Henüz Türkçeye çevrilmediği anlaşılan eserin ilgili bölümünü aktaran (ss. 165-9) Fatih Ünal, “Rus Seyyah Milyukov’un Hatıralarında İstanbul ve Üsküdar, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 1/365-8.

²⁰⁵⁸ Konyalı, *Üsküdar*, 1/247. Revnakoğlu türbede sandukası önündeki parçalanmış levhadan okuyabildiklerini şöyle not etmiştir:

Mürşid-i ali ..... hem hafız-ı Kur’an idi / Şeyh İbrahim Efendi-i reşadet destegah / Daima ihya iderdi sünnet-i Peygamberi / Pişesi takva idi ez can u dildi iştibah / Hazret-i Seyyid Rifaî Asitanesi’nde heman / Salikânı feyz-i irşadından eylerdi refah / Mah-ı Şaban içre oldu cennet-i Adn’e revan / Eşk-i firkat salikânın şedidesin etdi tebah / Hazret-i şah-ı velayet ... / Bağ-ı cennetde anı haşr eyleye Hayy İlah / ... azmi ukba kıldı ah. CSRA No: 168.

²⁰⁵⁹ *Tomar*’da 1247 denmiştir. *Tomar*, v. 27^b; CSRA, no: 168.

²⁰⁶⁰ *Tomar*, v. 27^b; CSRA, no: 168.

²⁰⁶¹ BOA (V), EV. MH. Nr. 1121/2.

²⁰⁶² BOA (V), EV. MKT. Nr. 1292/222; VGMA, Defter/Sayfa no: 887/521. Tevfik Efendi vazifesi boyunca Sultan Mustafa Vakfi’nden aylık 30, Hacı Bilal Ağa Vakfi’nden aylık 40 toplam aylık 70 kuruş taamiye alacaktır.

tuttuğundan (*mail-i inhidam*) bahisle yaptığı müracaat ile yapılan muayenede selamlık dairesiyle semahanesi hakikaten tehlikede bulunmuş, selamlığın yıkılması ile semahanenin tamir ve termimi için 1.500 kuruşa ihtiyaç duyulacağı anlaşılmıştır (22 Safer 1284 / 13 Haziran 1283 / 25 Haziran 1867)²⁰⁶³.

Bir yıl sonraki yazışmalarda (18 Cemaziyelevvel 1285 /6 Eylül 1868) bu defa *aşırı derecede* tamire muhtaç olduğundan bahisle yapılan keşif ve münakasa neticesinde 47.000 kuruşa gerçekleştirileceği, tamirin Evkaf'ca gerçekleştirilip masraflarının da Yusuf Rıza Efendi Vakfı'ndan dergaha meşrut olan Küçükçekmece Kasabası'ndaki çiftlik ile Edremit Kazası'ndaki zeytinlik hasılatının vakfın mütevellisi Fatıma Raife Hanım'a verilmeyip bu seneden geçerli olmak üzere masraf tamam oluncaya kadar mahsup edilerek tesviyesine karar verilir. Masrafların Evkaf Hazinesi'ne gönderilmesi için ilgili birimler uyarılır²⁰⁶⁴. İhya ile ilgili bir de plan hazırlanır (2 Safer 1286 / 14 Mayıs 1870)²⁰⁶⁵. Rifa'î Asitanesi hem cinslerine arasında zengin vakıflara sahip olmasından ötürü ayrıcalıklı bir yerde olduğu ortadadır.

Tahmini 1871'lerde idaresi altındaki tekkede 1861'de (1278) doğan oğlu Abdulkadir, 5'i derviş, 2 de diğer, toplam 9 erkek ikamet etmektedir (*İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 225)²⁰⁶⁶. 1885'te (*Nüfus-ı Millî*, no: 242) tekke nüfusu yine 9 erkek, 1 de kadın, toplam 10 olarak değişmeden kaldığı anlaşılıyor.

Asitanenin üçüncü şeyhi Hocazade Mehmed Tahir Efendi'nin (v. 1227/1812) tesis ettiği Beyoğlu'ndaki Paşababa Tekkesi'nin meşihatı Rifa'î Asitanesi'ne meşrut idi. Şeyhi İzzet Efendi'nin vefatı üzerine Şeyh Resmî Efendi meşihatın kendisine tevcihini talep etmiştir. Meclis-i Meşayih 15 Mayıs 1886 (11 Şaban 1303) tarihli oturumunda vakfiye gereği meşihatın Tevfik Efendi'ye tevcihi neticesinde varmışsa da²⁰⁶⁷, bir zatın iki dergahın meşihat vazifesini ifa eyleyemeyeceğinden tevcihin akabinde uygun biri lehine meşihattan çekilmesini (*kasr-ı yed*) şart koşmuştu²⁰⁶⁸.

---

²⁰⁶³ BOA (V), EV. MH. Nr. 1273/456. Bu belgede, 5 Kasım 1867 (9 Recep 1284 / 24 Teşrinievvel 1283) tarihli derkenar olarak dergahın Mahmud Paşa Vakfı'ndan Yusuf Rıza Efendi Vakfı namıyla taamiyesi ve bazı cihatı olarak aylık 249,5 kuruş ve 10 para vazifesi olduğu ifade edilmiştir.

²⁰⁶⁴ BOA, A. MKT. MHM. Nr. 419/40; A. MKT. MHM. 424/51; BOA(V), EV. MKT. Nr. 441/70; BOA (V), EV. MKT. Nr. 492/197; BOA (V), EV. MKT. Nr. 516/54.

²⁰⁶⁵ BOA, PLK. p. Nr. 93.

²⁰⁶⁶ Galitekin, *Osmanlı*, 380.

²⁰⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/152/145.

²⁰⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/167/159.

Resmî Efendi'nin meşihata gelebilmesinin tek yolu, Asitane şeyhinin halifesi olmakla mümkündür. Tevfik Efendi'nin halifesi Kefevîzade Dergahı Şeyhi Ahmed Efendi'den müstahlef (*halifenin halifesi*) olduğunu ispat eden Resmî Efendi'nin durumu Meclis'in 9 Ekim 1886 (10 Muharrem 1304) tarihli oturumunda incelenmiş, ehliyet ve liyakati Meclis-i Meşayih'çe yapılan imtihanla anlaşılınca meşihatın kendisine tevcihi uygun görülmüştür²⁰⁶⁹.

Tevfik Efendi'nin diğer halifeleri şunlardır:

ii. Hafız Arif Efendi. 10 Ekim 1868 (21 Cemaziyelahir 1285 / 26 Eylül 1284) tarihinde hilafet alan Arif Efendi 30 Mayıs 1884 (18 Mayıs 1300) tarihinde vefat edip Bülbülderesi kabristanına sırlanmıştır²⁰⁷⁰.

iii. Arnavud Hafız İbrahim Efendi²⁰⁷¹.

iv. Ahmediye Camii imamı ve ileride tekkesinin banisi Hafız Mahmud Efendi. Mahmud Efendi'nin hilafet merasimi 3 Eylül 1875 (3 Şaban 1292 / 22 Ağustos 1291;-1) Cuma günü Said Paşa İmamı'nın mevlid kıraatı ile açılan Yakacık Rifaî Dergahı'nda icra edilmiştir. Arif Efendi Mahmud Efendi'nin de rehberliğini yapmıştır²⁰⁷².

Otuz yıldan fazla şeyhlik yapan Tevfik Efendi'nin meşihati da pek çok gezi-gözlem yazısının kaleme alındığı bir dönem olmuştur. Tekkedeki zikir daha çok dışarıdan bir gözün intibalarından takip etmiştik. Bu defa içeriden biri, en sadık müdavimlerinden aynı zamanda mahalle sakini Selim Sırrı'nın [Tarcan] 1890'lı yıllardaki gözlemlerini Haftalık Mecmua'da neşredecektir²⁰⁷³. Selim Sırrı'nın, İstanbul'da gündelik hayata dair gözlemlerini bir araya getirerek oluşturduğu eserinin (*Doğru Sözcükler*, 1914) Odesa Vapuru ile 1910 (1328) yılında Rusya'ya yaptığı yolculuğunu anlattığı "Rusya Yolunda" adlı bölümünde, vapurda, Piyer Loti gibi birkaç romancının eserlerini okuduktan sonra İstanbul'un kafesli evlerini, çarşafli kadınlarını, hususiyle *Üsküdar'ın Perşembe Tekkesini* (s. 46) merak edip İstanbul'a gelen ve buradaki iki aylık ikameti sonrasında ülkesine dönen, Fransızca konuşan bir Rus kadına İstanbul'daki ikameti sırasındaki anlayamadığı hususları izah etmeyi teklif eder. Kadın, hayran kaldıklarını hızlı geçerek, anlayamadıklarını şikayetvari bir üslupta sıralar. Nihayet sıra **Perşembe Tekkesi'**ne gelir:

²⁰⁶⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/173/165-173/166.

²⁰⁷⁰ Varol, *Tekkede Zaman*, 199.

²⁰⁷¹ Varol, *Tekkede Zaman*, 201

²⁰⁷² Varol, *Tekkede Zaman*, 203.

²⁰⁷³ Selim Sırrı, "Otuz Beş Sene Evvel Rifa'î Tekyesi'nde Neler Görmüştüm?" *Haftalık Mecmua*, 27 Temmuz 1341/1925.

[48] (...) Pençşenbe Tekkesi! Madam bu sırada elleri ile yüzünü kapadı. Oh! Aman Ya Rabbi bir iki gece o manzarayı düşündükçe uykularım kaçtı. Seyretmek için *bir mecrediye* verdik. Sıçraya sıçraya kan tere batan ve hırıltıdan başka bir sesi çıkmayan dervişlerin hali! Burada madamın sözünü kestim. Fakat afedersiniz madam bu ibadettir! O halde seyircilerden ne diye *bir mecrediye* alırlar ve bu gibi şeyleri ecnebilerin seyretmesi sizin hakkınızda pek fena bir fikir hasıl ettiriyor bilir misiniz ki *bütün İstanbul'u ziyaret edenlerce Perşembe Tekkesi maruftur*. Her halde ibadet de olsa iyi bir ticaret değil, dedi (...). (*vurgular bizim*).²⁰⁷⁴

Nitekim Ernest Manbour da rehberinin ilgili bölümünün sonuna “Tekyeden çıkınca bahşiş i'tâsı icâb eder” diyerek ziyaretçilerden alınan *mecidiyeye* işaret eder ve hatta uyarır²⁰⁷⁵.

Bu dönemde tekkemizi ziyaret eden Amerikalı mühendis, yazar ve ressam Francis Hopkinson Smith (1838-1915) ilk defa 1891 yılında *Harper's Magazine*'de (ss. 627-8) yayınladığı “Minarelerin Altında (Under the Minarets) adlı öyküsünde İstanbul'u, trenden indikten sonra yol arkadaşı Dragoman İshak ile tanışması, resim ile diğer heyecan verici gelişmeleri anlatan bu gezgin-ressamımız adet olduğu üzere Mevlevî ve Rufâî dervişlerini de ziyaret eder. Sabah Mihrimah Sultan Camii'ni resmetmekle başladığı Üsküdar gezisi asitanede zikre iştirak ile devam eder. Beş frak ödeyerek tekkeye girer. Zengin fakir her sınıftan insan vardır içeride. Coşkulu zikri çocukların şehin önüne yatıp, şeyh tarafından çiğnenecekleri ‘devse’ ile devam edecektir. Gezginimiz seleflerinin aksine daha munis ifadeler ile aktarır gözlemlerini²⁰⁷⁶.

Yirminci yüzyılın son yirmisinde 1881 ve 1895'te iki defa İstanbul'a gelen İngiliz seyyah William James Joseph Spry (d. 1906)²⁰⁷⁷ Galata Mevlevîhanesi'nden sonra bir

---

²⁰⁷⁴ Selim Sırrı, *Doğru Sözler* (İstanbul: Tefeyyüz Kitabhanesi, 1332/1914), 48-9.

1881'de İngiliz sefarethanesine atanan babası George H. Clifton ile İstanbul'a gelen İstanbul'daki çeyrek asırdan fazla ikamet eden Dorina L. Neave, asitanedeki zikirten haberdar olmuş, anlatılardan etkilendiğinden birlikte gidelim tekliflerine hep direnmiş, zikri *duyduklarına göre* tasvir etmiştir. Dorina L. Neave, *Sultan Abdülhamit Devrinde İstanbul'da Gördüklerim*, çev: Neşe Akın (İstanbul: Dergah Yayınları, 2008), 90-91.

²⁰⁷⁵ Mamboury, *Rehber-i Seyyahin*, 362.

²⁰⁷⁶ Semra Daşçı, *Dersaadet'te Bir Türk Dostu : Francis Hopkinson Smith (1838-1915)* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2012); a. mlf, “Yazar ve Ressam Francis Hopkinson Smith'in (1838-1915) Gözünden Üsküdar”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 1/724-743.

²⁰⁷⁷ Gürsoy, *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu*, 39.

öğleden sonra Üsküdar'a geçmiş, gezerken tekkemize rast gelmiştir. Bugün ne güzel bir tesadüf ki aynı zamanda ayin günüdür. Değersiz bir harçlık ödedikten sonra zikre iştirak eder. Onun gözünden tekke, mezarlığın yanında, gösterişsiz sade bir yapıdır. İçi üç tarafı dolaşan bir galeriye sahip uzun bir oda/salon, girişte korkulukla ayrılmış ve ziyaretçilere tahsis edilmiş bir alan bulunmaktadır. Zikri iyice gözlemlemek için galeriye oturur. Mihrapta bir Kur'an nüshası, duvarlarda Ahmed Rifaî'nin adının yazılı olduğu hat, hançer, mızrak, balta, bıçak gibi burhan zikrine tahsis edilmiş alet edevat, tefler, ziller ve diğer müzik aletleri yer almaktadır. Ziyaretçilerin arasında askerler de vardır. Nihayet zikir başlar. Zikrin ilerleyen vakitlerinde devseye geçilir. Hasta çocuklar mihrap önüne yatırılır. Şeyh Tevfik Efendi yerde yüz üstü yatırılan çocukların üzerinde sırayla bir iki kez ayakta durur. Lakin hiçbir ağlama veya mırıltı sesi duyulmaz çocuklardan. Gayet memnun doğrulurlar. Şeyh efendinin okuduğu lokmaları teberrüken yerler. Gezginimize göre bu hiçbir işe yaramamıştır. Bu kısa aradan sonra zikre kaldığı yerden devam edilir. İki saat kadar süren bu zikirden kendisini soğuk bir karayolu boyunca yürürken kendine eşlik eden bir garabet ve tuhaf bir fanatizm hisleri içinde çıkar.²⁰⁷⁸

Asitanenin ziyaretçileri arasında seyyahların yanında ressam da vardı şüphesiz. Onlar için bulunmaz fırsat olan bu ayinler de resmedilmiştir. 1942 yangınında günümüze her hangi bir yapısı ulaşmayan tekkeye dair bu tablolar belge niteliği taşımaktadır. Albert Aublet'in (v. 1938) 1882 yılını taşıyan "Cérémoni des derviches hurleurs de Scutari" adlı tablosunda tekkenin Şeyh Tevfik Efendi üstünde siyah hırka ve başındaki siyah tarikat tacı ile görülmektedir. Şeyhin iki yanına hilal şeklinde dizilmiş olan dervişler "devse" için getirilmiş yerde yüzü koyun yatan çocukları izlemekteler. Şeyh de bir dervişin yardımıyla devseye başlamıştır. Şeyhin arkasındaki mihrabın içi burhan göstermekte kullanılan topuzlar, güller, tığlar görülmektedir. Tekkenin duvarlarını ise hatlar ve alemler süslemekteydi²⁰⁷⁹.

Otuz yıldan şeyhlik yapan Tevfik Efendi vefatında türbeye defnedilmiştir. Bugün yerinde olmayan ahşap sandukası önündeki levha-kitabesinin tarih beyti şu idi²⁰⁸⁰:

---

²⁰⁷⁸ William J. J. Spry, *Life of the Bosphorus* (London, 1895), 53-55.

²⁰⁷⁹ Tanman, "Rifaî Asitanesi (DBİA)", 324; Lynee Thornton, *Les Orientalistes* (1828-1908), Paris 1985, 218-9.

²⁰⁸⁰ Konyalı, *Üsküdar*, 1/248. Revnakoğlu parçalanmış haldeki levha-kitabeden okuyabildiklerini arşivine kaydetmiştir. CSRA, no: 168.

İki er çıktı Zarîfî söyledi tarihini / Hu deyüb göçcü azizim bezm-i huld-i vahdete.
Sene 13 Safer 1316.

9. Büyük Tefvîk Efendi'nin oğlu ve halifesi Abdülkadir Ahmed Ziyaeddin Salahî Efendi (1278/1861-2 – 3 Rebiulevvel 1336 / 18 Aralık 1917, Salı). İlmiye mensubu olduğundan²⁰⁸¹ daha çok Ziya Molla olarak tanınan Ziyaeddin Efendi'nin tasavvuftaki intisabı babasınadır²⁰⁸². 30 yaşında tekkenin yakınındaki Malatyalı İsmail Ağa Camii'nin imametini Malatyalı İsmail Ağa Tekkesi'nin şeyhi de olan Ali Şemseddin Efendi'den hüsnü rızası ile almıştır (29 Recep 1308 / 10 Mart 1891)²⁰⁸³. Ziya Molla'nın imamlığı yanında Üsküdar Yeni Camii, Davutpaşa Camii ve Hz. Hüdayî Hankâhî'nda vazlar vermiştir²⁰⁸⁴.

38 yaşında iken babası ve aynı zamanda şeyhi olan Tefvîk Efendi'yi kaybetmiş, vefatından 5 gün sonra 9 Temmuz 1898 (19 Safer 1316) tarihli Meclis-i Meşayih oturumunda posta oturması uygun görülmüştür²⁰⁸⁵. Ziya Molla'nın ilk icraatı tekkenin aksayan yerlerini tamir ettirmek olmuştur. Evkaf Nezareti'nin 22 Eylül 1898 (6 Cemaziyelevvel 1316) tarihli tezkiresinde, tamir işinin 6.000 kuruşa müteahhid Sarkoz Kalfa uhdesine havalesinin uygun görüldüğü, *vakfın kasasında da yeterli paranın bulunduğu* ifade edilmiştir. Şura-yı Devlet'in bir ay sonra 24 Ekim (8 Cemaziyelahir) tarihli oturumunda uygun görülmüş, 1 Kasım'da (16 Cemaziyelahir) Sultan'a arz edilmiş ve nihayet gerekli irade-i seniyye 17 Kasım'da (3 Recep) sadır olmuştur²⁰⁸⁶.

10 yıl sonra dergahın yemekliğinin azlığından ötürü zam isteyen Ziyaeddin Efendi'nin talebi üzerine, tekkenin 23 kuruş olan yemekliğine 100 kuruş daha zam yapıp 123 kuruşa çıkarılması Maliye Nazırı'nca 27 Ocak 1908'de (23 Zilhicce 1325) Maliye Komisyonu'na havale edilmiş, komisyonun 21 Mart'taki (18 Safer) oturumunda karara

---

²⁰⁸¹ Ziya Molla şeyhzadeliği zamanında yani 1892-94 (1310-12) yılları arasında Karamürsel civarında Bağçecik Nahiyesi'nde naiblik etmiştir. CSRA, no: 168.

²⁰⁸² Bu süreçlerin tamamına vakıf değilsen de 20 yaşında iken 18 Mart 1881'de (17 Rebiulahir 1298 / 6 Mart 1297) çavuş şeddini çözüp nakib şeddini bağlamıştır. Varol, *Tekkede Zaman*, 201.

²⁰⁸³ BOA, EV. BRT. Nr. 286/7. Revnakoğlu, Ziya Molla'nın bu vazifeyi Şeyh Şemseddin Efendi'nin halifelerinden olan Ömer Efendi'den satın aldığını söyler. CSRA, no: 168.

²⁰⁸⁴ CSRA, no: 168.

²⁰⁸⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/21.

Babasının mahlulünden posta oturan Ziya Molla'nın meşihata dair iş ve işlemleri farklı dairelerde devam etmiştir. VGMA, Defter/Sayfa no: 887/521; BOA (V), EV. MKT. Nr. 2421/312; EV. MKT. Nr. 2473/13. EV. MKT. CHT. 441/62.

²⁰⁸⁶ Kararın icrası için dosya 5 gün sonra Evkaf Nezareti'ne havale edilmiştir. BOA, ŞD. Nr. 146/50, İ. EV. Nr. 20/21, BEO. Nr. 1229/92171.

bağlanmış, talep yerine getirilmek üzere 25 Mart'ta (21 Safer) başladığı yere yani Maliye'ye havale edilmiştir²⁰⁸⁷.

Ziya Molla 1908 (1326) yılında bugün Bulgaristan'ın güney batısındaki Nevrapop'ta savcılık (*müdde-i umumi*) yapan Sandıkcızade Edhem Bey'i ziyaret etmiştir. Revnakoğlu arşivindeki sarıklı fotoğrafı o günlerden yadigardır²⁰⁸⁸.

Hüdayî Asitanesi'nden teberrüken Celvetî tacı giyen Ziya Molla, Bektaşîliğe de intisap etmiş, Şah Kulu Sultan Tekkesi Şeyhi Hacı Ahmed Baba (v. 1918) ile Çamlıca Tahir Baba Tekkesi Şeyhi Ali Nutki Baba'dan Bektaşî ve Giritli Postacı Ali Baba'dan da Sadî icazetleri almıştır. Ziya Molla'nın Bektaşîlik'ten hilafet verdikleri şunlardır: (i) Zakirbaşı Tatar Reşad Baba, (ii) Giritli Postacı Ali Baba, (iii) Balçık Tekkesi postnişini Halid Efendi, (iv) onun oğlu Mahmud Efendi, (v) Boşnak(?) Asım Efendi, (vi) Şeyh Ramiz Baba, (vii) Nihad Efendi ve (viii) Süleyman Efendi²⁰⁸⁹.

Daha çok Rumeli Rifaîliği'nde görülen Bektaşî meşrep Rifaî kültürünün İstanbul'daki son temsilcileri arasında zikredilen Ziya Molla'nın halifeleri arasında Sultan Abdülaziz'in mabeyncilerinden Fuad Bey, Kadıköylü Kunduracı Emin Efendi ve Ahmediye Rifaî Tekkesi'nin ikinci şeyhi Şevki Bey yer almaktadır²⁰⁹⁰.

Yeniliğe meraklı olan Ziyaeddin Efendi çok defa mensup olduğu Rifaîliğin ayin ve erkanından olmayan içtihatlar yapmıştır. Dört terkli *Bektaşî fahrı* giyerek sokaklarda dolaşması, dervişlerinin arakiyeleri (takkeleri) üzerine de dört dilim oluşturacak şekilde siyah şerit diktirtmesi, mevlid cemiyetlerinde veladet bahsinde herkes hürmeten ayağa kalkıp kıbleye döndüğü sırada aksi yöne dönmesi bunlardandır. Ziya Molla'yı Rifaîliğe *hurufat karıştırmakla* itham eden Hüseyin Vassaf, onun mevlid cemiyetlerindeki veladet bahsinde yüzünü kıbleye değil, cemaate dönerek, "her nereye dönerseniz Allah'ın yönü oradadır (Bakara, 115)" ayetinin sırrına erdiğini ifade etmek sahtekarlığına başvurduğunu, altmış yaşına varmadan erken vefatının bunun bir cezası olduğunu düşünmektedir²⁰⁹¹.

Asitanedeki ehl-i beyt muhabbetini aşure günlerinde düzenlenen hususi törenlerden de takip ediyoruz. Son dönem Osmanlı alimi ve huzur dersleri mukarrirlerinden olan Üsküdar'ın meşhur hocası Vaiz Vildan Faik Efendi (v. 1925) 1911 yılı aşure gününde

²⁰⁸⁷ BOA, BEO. 3278/245777.

²⁰⁸⁸ CSRA, no: 168.

²⁰⁸⁹ CSRA, no: 168.

²⁰⁹⁰ CSRA, no: 168.

²⁰⁹¹ Vassaf, *Sefîne*, 1/261-2.

asitaneye davet edilir ve kendisinden sohbet talep edilir. Yezid'e lanet edip, Hz. Hüseyin'in şehadetinden bahsettiği vaazı orada bulunan bir *Muhibban* mecmuası yazarınca "Bir Dergahın Aşure Gecesi'nde Hoca Vildan Efendi Hazretleri'nin vaazları" adıyla üç nüsha halinde imzasız olarak tefrika edilmiştir²⁰⁹².

Tekkenin az sayıdaki hanım gezi-gözlem yazarlarından olan bugünkü Çekya doğumlu hayatını müziğe adanmış Anna Grosser Rilke (1853-1938) 1888'de ikinci eşi gazeteci Julius Grosser'in peşinde 30 yılını geçireceği İstanbul'a taşınır. Müzik yaşamını Saray'da ve hanedan mensuplarının konaklarında konserler vererek devam ettiren Rilke adet olduğu üzere Galata Mevlevîhanesi ile Rifaî Asitanesi'ne gider. Selefleri gibi ilkinden ne kadar etkilendiyse ikincisinden o kadar ikrah etmiş benziyor. I. Dünya Savaşı'nın akabinde Almanlar ve Avusturyalılarla birlikte sınır dışı edilen ve Almanya'ya yerleşen Rilke anılarını 1930'ların sonlarında kaleme alacaktır²⁰⁹³.

İspanyol asıllı yazar Vicente Blasco Ibanez'in (1867-1928) İstanbul'a geldiği zaman ziyaret ettiği mekanlardan birisi de Rifaî Asitanesi'dir²⁰⁹⁴.

Tekke ve zaviyelerin ilgasının hemen arifesinde İstanbul'da bulunan, Fatih'teki Kadirî Kelamî Dergahı'nda iki hafta ikamet ederek gözlem yapan tecrübelerini gün be gün kaydeden Danimarkalı ruhbilimci Carl Vett seleflerinden bu yönüyle ayrılmaktadır. Vett ikameti sırasında diğer tarikatları ve zikirlerini de incelemektedir. Eserinde 1916 yılında Üsküdar'da Rifaî Asitanesi'ne giden Veteriner arkadaşı P. Müller'in gözlemlerini paylaşır²⁰⁹⁵.

Asitane her daim ziyaretçi çekiyor. Bu sayı sadece yabancılardan kadınlı-erkekli 160'lara kadar çıkabiliyordu²⁰⁹⁶. Bunlar arasında Osmanlı saray ressamı Fausto Zonaro'nun (v. 1929) özel bir yeri vardır. Nitekim o seleflerine ve çağdaşlarına oranla *içeriden* daha yansız, istihza ve iğreti içermeyen gözlemler sunar. 1900'lü yılların başlarında (1904-1909 arası) hazırladığı tablosu da dönemin zikrine dair görsel bilgiler veren mühim bir kaynaktır.

---

²⁰⁹² 1. tefrika: nu. 2, sene 2, ss. 113-5 (14 Safer 1329-14 Şubat 1911), 2. tefrika: nu. 3, sene 2, ss. 122 (15 Rebiulevvel 1329-16 Mart 1911), 3. tefrika: nu. 4, sene 2, ss. 122 (15 Rebiulevvel 1329-16 Mart 1911). Böyle bir makaleden beni haberdar eden Necdet Tosun Bey'e teşekkür ederim. Metindeki vurgular bize aittir.

²⁰⁹³ *Avrupa Saraylarından Yıldız'a İstanbul'da Bir Hoş Sada*, çev. Deniz Banoğlu (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009), 226-227.

²⁰⁹⁴ Vicente Blasco Ibanez, *Fırtınadan Önce Şark İstanbul 1907*, çev. Neyyire Gul Işık (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 122-125.

²⁰⁹⁵ Carl Vett, *Dervişler Arasında İki Hafta*, çev. Ethem Cebecioğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004), 43-44.

²⁰⁹⁶ Üsküdar mutasarrıfının 14 Mart 1906/1 Mart 1322 tarihli bilgi notu, BOA, Y.PRK.ZB, 36/63.

Ahmed Ziyaeddin Efendi bu tabloda saf halinde kıyam zikri yapan dervişlerin önünde, şeyh yüzükoyun sıralanmış hastalara devse yaparken görülmektedir. Aublet'in tablosundan farklı olarak bu sefer devse yapılanlar çocuklar değil yetişkinlerdir. Şeyh efendinin karşısında zikre eşlik eden bir neyzen ile bir kasidehan, arka planda ise, mahfillerde ayini izleyen yerli ve yabancı ziyaretçiler görülmektedir. Tevhidhanenin duvarında *Besmele*, *kelime-i şehadet*, *Ali* ve *Muhammed* yazılı levhalar asılıdır. Tablodaki ilginç ayrıntılardan birisi de Zonaro'nun hem kendisini hem de eşi ve kızlarını bu tabloya dahil etmesidir²⁰⁹⁷.

Revnakoğlu'nun Ziya Molla hakkında kaleme aldıkları da hatırı sayılır bilgiler içermektedir²⁰⁹⁸:

İlmiyeden olduğu için Ziya Molla da derler (...) Tasavvufa olduğu kadar fıkıh ve tefsire de vakıf bulunduğundan Üsküdar Yeni Camii'nde ve Davutpaşa da Hazreti Hüdayî Hankâhı'nda va'z u nasihatlerinden kadın erkek bilhassa gençler, münevverler her suretle istifade ederler idi. Zaten gayetle hoş, mültefit, güzel yüzlü, güzel sözlü arif, nüktedan fevkalade kibar ve rind meşrep bir zat olduğundan herkes tarafından, malı mülkü olmadığı halde, fazlasıyla sevilir ve hürmet görürdü.

Semahati, zekası birbiri ile yarış eder halde idi. Hırkasını sırtından çıkarıp fukaraya verecek kadar mükrim ve feragatkar olduğunu söylerler. Son derece temiz giyinirdi (...) teceddüd perver bir insan olduğundan -biraz da ictihad neşesinin galebesiyle- kendi dervişlerinin arakiyeler, üzerine edhemî terkler şeklinde siyah şerit ve kaytanlar diktirmişti ki, sonradan bu usulü Beylerbeyi Settariye şeyhi Rami Bey de kendince muvafık bularak mensuplarına bu tarzda kırmızı şerit taktırmış olduğu görülür. [Ziya Molla'nın] kıyam zikrinin ayak vurarak idare etmek gibi orijinal tarafları bile vardı. Zira ayak vurmak devrana mahsustur. (...) 3 Rebiulevvel 1336 Salı günü bila veled (*erkek çocuksuz*) irtihali üzerine eski ediblerin yaşlılarından Üsküdarlı Salih Saim Bey babamız şu çok güzel tarihi vücuda getirmişlerdi ki, bilhassa tarih beyti hakikaten fevkalade düşmüştür:

Suretin nemcin ziyası sayesinde Saimâ / Şeyh Ziya'ya verdi kavlen cennetül me'vasını 1336.

---

²⁰⁹⁷ Tanman, "Rifâî Asitanesi (DBİA)", 324; Semra Germaner- Zeynep İnankur, *Oryantalistlerin İstanbul'u* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2002), 198-201, *Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro*, haz, Osman Öndeş-Erol Makzume (İstanbul: YKY, 2002), 290.

Zonaro'nun hayatı ve eserleri için bkz: Aykut Gürçağlar, *Fausto Zonaro ve Çağdaşlarının İstanbul Manzaraları* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991); a. mlf, "Zonaro, Fausto", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 7/565,

²⁰⁹⁸ CSRA, no: 168.

Hazretin cenaze namazı dergahın karşısındaki Tavaşî Hasan Efendi Camii'nde eda olundu. Vasiyeti üzerine ertesi çarşamba günü tekkede, fakat türbe dışında arkada büyük babası Şeyh Feyzullah Efendi'nin lahdinin içine konulmuştur.

Yirmi yıl şeyhlik yapan Ziyaeddin Efendi'nin vefatından sonra yerine Şerbetdar Tekkesi ile Hulvî Efendi Tekkesi'nin şeyhi olan Rızaeddin Remzi Efendi tayin edilmişse de resmi işlemler devam ederken, Remzi Efendi'nin ömrünün vefa etmemesi üzerine bu vazifeye Meclis-i Meşayih kararıyla Hasan Hüsnü Efendi (Ceyhun) getirilecektir.

10. Şeyh Hafız Hasan Hüsnü Ceyhun Efendi (Sarier, 1293/1876 – 26 Aralık 1952). Hüsnü Efendi, 23 Kasım 1918 (19 Safer 1337 / 24 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinde kaydettiğine göre; 1293 yılında Vefa'da Yahya Güzel Mahallesi'nde dünyaya gelmiş, 25 yaşında Rifaî tarikatından Arap Şeyh lakaplı Abdullah el-Haşimî'ye intisab etmiş ve altı ay sonra da halife olmuştur. Babası Süleymaniye müderrislerinden Kütahyalı Abdurrahman Efendi'dir. İbtidai mektebinde hıfzını tamamladıktan sonra Fatih Askeri Rüştiyesi'nden mezun olmuş, akabinde Özel Numune-i Terakkî Mektebi'nde bir miktar devam etmiştir²⁰⁹⁹.

Ziya Molla'nın vefatı ile tekkesi boş kalmıştı. Meclis-i Meşayih hemen 4 gün sonraki 22 Aralık 1917 (7 Rebiulevvel 1336) tarihli ictimasında *meşihat münasib birine tevcih oluncaya kadar dergahın mesdud ve ayin-i tarikatın da muattal kalmaması* için Rifaî halifelerinden Şeyh Fuad Efendi'nin vekaletini uygun görmüştür²¹⁰⁰. Rifaî halifelerinden Rıza Efendi'nin posta talip olması üzerine de hemen 3 gün sonraki ictimasında (10 Rebiulevvel 1336 / 25 Aralık 1917) dergahın vakıf kayıtlarının ayrıntılarıyla çıkarılması için Evkaf-ı Hümayun Kuyud-ı Kadime-i Vakfiye Müdüriyeti'ne yazı yazılmasına karar vermiştir²¹⁰¹.

Bu arada sürpriz bir gelişme olur ve yapılan inceleme neticesinde dergaha ait vakfiye kayıtları gereği en kıdemli (*akdem*) halifelerden Şeyh Rıza Efendi 6 ay sonra (17 Ramazan 1336 / 26 Haziran 1918) meşihat hakkını hüsn-i rızasıyla Rifaî hulefasından ve *suleha-ya ümmetden* Şeyh Hüsnü Efendi'ye terk eder²¹⁰².

1 Ağustos 1918'de (23 Şevval 1336 / 1 Ağustos 1334) Meclis-i Meşayih Nizamnamesi'nin gereğinin yerine getirilip getirilmediğinin ve Şeyhlerin görevlerini talimatnameye göre yapıp yapmadıklarının anlaşılması için, *medaris müfettişi* olan Hüsnü

²⁰⁹⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/101-2.

²¹⁰⁰ Aynı kararda taamiyenin de kendisine tahsisi istenmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1736/8.

²¹⁰¹ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1736/6.

²¹⁰² *MMA*, Defter/Sayfa no: 1738/125.

Efendi bu vazifede iken Ağustos 1916'dan itibaren *vekaleten* yerine getirdiği *Meclis-i Meşayih Tekkeler Müfettişliği* vazifesine *asaleten* atanır²¹⁰³. 2 gün sonra 3 Ağustos 1918'de (25 Şevval 1336 / 3 Ağustos 1334) bu tekke için yazılı imtihan edilir, ertesi gün de başarılı bulunarak tayini tensip edilir²¹⁰⁴.

Hüsnü Efendi'nin şeyhi, Seyyid Abdullah Haşimî 1919'da düzenlenen Sivas Kongresi'nin tertibi sırasında katılımcıların iâşe hizmetlerini gören tekkenin şeyhi olup, kongre sonrası çekilen aile fotoğrafında Atatürk'ün sağında yer alan kişidir.²¹⁰⁵

Selanikli olup ve 'Sarılar' demekle maruf olan²¹⁰⁶ Hüsnü Efendi gençliğinde II. Abdülhamid muhalefetine merkezindeki *İttihat ve Terakki Cemiyeti*'ne katılmış, *istibdat idaresine* muhalefetine dozunun arttırmasından dolayı Yıldız'da muhakeme edilip Sinop'a sürülmüştür. Aynı sebeplerden hapse girmiş olan Şeyh Abdullah isminde bir Rifaî şeyhi ile burada tanışarak kendisine intisap etmiş ve nihayet ondan Rifaî icazeti almıştır²¹⁰⁷.

Hüsnü Efendi'nin 1952 yılındaki vefatı üzerine taziye/vefat yazısı kaleme alan A. Gölpınarlı, merhumun *istibdat idaresine* muhalefeti dolayısıyla yazdığı ve *Cemiyet*'in Jön Türkler Marşı olarak kabul ettikleri beyitleri de ilave eder. Gölpınarlı'ya göre Hüsnü Efendi muhalefetine tasavvufa intisabından sonra da sürdürmüştür. Bu marşlardan biri şudur²¹⁰⁸:

Nale-i dil-su-i ümmet nağme'l-çeng ü rebab
Hun-i mazluman-ı millet kevser-i rengin müzab
Bir Beladan bin bela îcad eder hain Yezîd
Ademiyyet milk ü millet düşmesi Abdülhamid
Bendegan-ı has-ı devlet bir alay aç eşkiya
Durmayub hiç gasb u garet işleri subh u mesa
Hem soyarlar hem söverler hem de isterler dua
Bir beladan bin bela îcad eder hain Yezîd
Ademiyyet milk ü millet düşmesi Abdülhamid.

²¹⁰³ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/107.

²¹⁰⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/46^a.

²¹⁰⁵ Revnakoğlu onun için Haşimi'nin halifesinin halifesi, demektedir, Tanman da bunu tasrih ederek Abdullah el-Haşimî'nin halifesi Zileli Şeyh Hacı Bekir Baba'nın halifesi olduğunu söylemektedir. Tanman, "Rifaî Asitanesi (DBİA)", 325

²¹⁰⁶ CSR Arşivi, no: 168.

²¹⁰⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, "Hüsnü Ceyhun", *Vatan*, 29 Kanunievvel/Aralık 1952.

²¹⁰⁸ Gölpınarlı, aynı yer.

Hüsnü Efendi, müellif sufilerdendir. II. Meşrutiyet'ten sonra Samsun'da 15 günde bir çıkan *Aks-i Seda* ve İstanbul'da çıkan haftalık *Hikmet* gazetelerinde edebi, ictimai, dini ve tasavvufi manzumeler kaleme almış, matbu Hikmet adlı menkıbe-i mevlidi vardır²¹⁰⁹.

42 yaşında iken meşihata başlayan Hüsnü Efendi, 1925'e kadar 7 yıl şeyhlik yapabilmiştir. Geriye halife ve derviş bırakıp bırakmadığını şimdilik bilmiyoruz. 1918 tarihli otobiyografisinde on kadar dervişi olduğunu beyan etmiştir²¹¹⁰. Rifaîlikten başka Kadirîlikten de hilafeti olan, selefi gibi hoş sohbeti ve nüktedanlığı ile meşhur olan Hüsnü Efendi son devrin en iyi mahzar çalanlarından birisidir. Tekkelerde okunan ilahileri de olan Hüsnü Efendi tam bir Yunus Emre aşığıdır.

Asitanenin 1925'ten önceki son ziyaretçisi Ernest Mamboury'dir. Galatasaray Lisesi muallimlerinden olan Mamboury'nin İstanbul ile ilgili bir rehber hazırlamak için kaleme aldığı eserinin (*Rehber-i Seyyahîn*, İstanbul, 1925) özellikle "Dervişler" bölümünde (s. 363) iştirak ettiği zikre dair yargı içermeyen yüzeysel bilgiler verir.

Hüsnü Efendi tekkenin son şeyhiydi. Örneğinde az rastlanır bir şekilde 1925'ten sonra da tekkede ikamete devam etmişti. Tekkesinin bir şekilde yıkılmayarak/satılmayarak ikametine müsaade edilmesinin nedenini henüz tespit edebilmiş değiliz. Tekkenin 20 Haziran 1942'de geçirdiği yangın sırasında da tekkedeki ikameti devam etmekteydi. Nitekim tekkeyi ilk kez 1940 yılında ziyaret eden Konyalı, Hasan Hüsnü Efendi ile de görüşmüştür²¹¹¹.

Halife bırakmayan Hasan Hüsnü Efendi 75 yaşında iken 26 Aralık 1952'de vefat etmiş, Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camii'nde cenaze namazı kılındıktan sonra Şehitlik üstünde, Yahya Efendi haziresinde Kadiriyyeden şeyhi Hacı Ahmed Süreyya Emin Efendi merhumun yanına defnedilmiştir²¹¹². Muntazam mermer mezar taşında yeni harfler ile:

Rifaî Asitanesi Şeyhi sevilenlerin sevgilisi Hüsnü Sarıer, yazılmıştır.

Selefi gibi Bektaşî meşrep olan Hasan Hüsnü Efendi'nin vefatına müteakip düşülen tarih beyitinde de bu hususu görmek mümkün:

---

²¹⁰⁹ Bu esere henüz ulaşamadık. Albayrak, *Son Devir*, 5/101-2. Şehbenderzade Ahmed Hilmi'nin neşrettiği *Hikmet* dergisinde "Şeyh Hüsnü" imzasıyla tefrika edilen manzum ve mensur yazılarından dizi adları ve sayı numaraları, "Edebiyyat-ı Mutasavvıfane (47., 48., 49., 50., 51., 52., sayılar; altı tefrika); Mesail-i İlmiyye (60. sayı; bir tefrika); Muhyiddin Arabî (61., 62., 63., 66., sayılar; dört tefrika); Teracim-i Ahval –Sahaif-i İslamiyyeden Asar ve Ahval-i Meşahir- (62., 63., 64., 65., 66., 67., 68., 70., 71., 73., 74. sayılar; on bir tefrika); Füsusu'l-Hikem (76., 77. sayılar; iki tefrika)".

²¹¹⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/108.

²¹¹¹ Konyalı, *Üsküdar*, 1/248.

²¹¹² CSRA, no: 168.

*Kıtmîr-i Ali ve Al-i Haydar / hak-rah Ahmed er-Rifaî / Hüsnü Sarier bi-kurb-
i hakk-reft / ba-aşk-ı cemal-i cavidanî / tarîh-i vefat gevheriniş? / rahmet-i bi-
ruh-i şeyh Hüsnü. 1372. el-Fakîr el-Mevlevî Rusuhî bin Abdü'l-Bakî.*

Vefatına düşülen diğerk tarih de şudur²¹¹³:

*Rehber-i rahî hubb-i haydardır / Ola vasî makâm-ı mahmuda / Yediler bakî
söylediler tarihi / Sarı erkişidi kurb-i mahmuda sene 1372.*

Tekke Listelerine Göre Rifaî Asitanesi

Tesisinden 1925 kadar **Rifaî** tarikatına bağılı kalan (*Muharremiye Defterleri*, no: 208, *Topkapı*, no: 2/169, *Hâlâ Asitane-i Aliyye*, no: 137, *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 26, *Surname*, no: 148, *Asitane-i Aliyye*, no: 247, *Hankâhname*, no: 208, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 225, *Silsilename*, no: 152, *Nüfus-ı Millî*, no: 242, *Mecmua-i Cevâmi*, no: 2/105, *Mecmua-i Tekâyâ*, no: 240, *Tomar*, v. 27^b, *Mecmua*, no: 10, *İhsaiyât*, no: 135, *Merakiz*, no: 205, *Rehber-i Tekâyâ*, no: 101, *Sefine*, no: 6, *1341 Defteri*, no: 320, *Muhibban Dergileri*, no: 2/45) **Rifaî Asitanesi**, **Şeyh Hafız** (*Rehber-i Tekâyâ*), **Şeyh Hafız Efendi** (*Mecmua-i Tekâyâ*), **Feyzî Efendi** (*Hankâhname*), **Yusuf Rıza Efendi** (*1341 Defteri*) adları ile anılmış, ayin günü ittifakla **perşembe** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevâmi*, *Mecmua-i Tekâyâ*, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâyâ*, *Sefine*) olarak kalmıştır.

Mimari Yapısı

Küçük bir zaviye iken 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde tekke olarak yeniden tesis edilen faaliyete geçen, 19. yüzyılda genişleyerek asitane olmanın ihtiyaçlarına cevap verir hale gene yapı, 1925'ten sonra diğerkleri gibi kaderine terk edilmiştir. 12 Mayıs 1929'da *İkdam Gazetesine* verilen bir ilanla selamlık kısmı kiralığa çıkarılmış, nihayet 20 Haziran 1942'de tekkenin son şeyhi Hasan Hüsnü Efendi'nin ikameti sırasında tekke binası ile ahşap türbesi yanmıştır. Bu yangından hemen sonra harekete geçen *Vakıflar İdaresi* üç ay içinde tekkenin ihyası için rövelve hazırlamış fakat her nedense ihya gerçekleşmemiştir. Sonuçta tekkeden bugüne pencereleli duvar ve gerisindeki üç beş mezar dışında bir şey kalmamıştır.

Söz konusu bu rölöveye göre asitanenin üç kat olarak düzenlendiğı görülür. Gündoğumu Caddesi üzerinde bulunan avlu kapısından hazirenin de bulunduğu bahçeye girilir. Bahçe tekkenin ana giriş kapısının açıldığı yerdir. Tevhidhane ve türbe bu giriş katında yer alırlar. Önce bir taşlık, solda türbe, önünde ise tevhidhane yer alır. Tevhidhane 9.60 X 9-60 metre ebadında kare bir mekandır. Türbe mihraba göre sağda, tevhidhaneden

²¹¹³ CSRA, no: 168.

korkulukla ayrılır ve 60 santimetre daha yüksektedir. Taşıktaki merdiven 6.50 kotundaki üst katın iki odasına çıkışı sağlar. Bu kısımlar selamlığa aittir. Tekkenin Ferah Sokağı'na açılan ikinci bir kapısı daha vardır. Bu kapı arazinin eğimli olması nedeniyle ana giriş kapsından daha aşağıdadır ve bir alt kata girişi temin eder. Bu alt kat tekkenin mutfak, gusülhane, odunluk, su kuyuları vs. gibi servis hizmetlerine ayrılmıştır. Ve aynı zamanda bu kattan başlayan merdiven sistemiyle kadınlar mahfeline ulaşılır. Bu servis katı giriş katı ile merdiven ve kapılar aracılığı ile bağlantılı olup, tekkenin harem kısmını teşkil eder.

Tekkede, 5. şeyh Sadık Efendi'ye kadar müstakil bir türbe tesis edilmediği anlaşılıyor. Sadık Efendi ile tesis edilen türbeye sonraki 5 şeyh defnedilmiş, üzerlerine ahşap sandukalar yapılmıştır. Türbede şeyhlerden başka bu aileye mensup olması muhtemel Amine Hatun (v. 1318/1900) adlı bir kadının medfun olduğunu Konyalı'dan öğreniyoruz²¹¹⁴.

Tekkeden geriye kalanlar sadece, caddeye bakan ihata duvarı, arkasındaki hazire ve birkaç su kuyusudur. Tekkenin muntazam kesme taştan mamul bu avlu duvarında, mermer söveli, demir parmaklıklı 7 büyük pencere bulunur. Bunlardan ortadaki daha büyük olup, hacet penceresidir. Üzerinde her nefis ölümü tadacaktır (*küllü nefsiün zaikatül mevt*) ayeti yazılıdır.

Haziresi

Yusuf Efendi'nin aile sofası olan bu hazireden günümüze gelebilenleri; annesi Hatice Hatun (v. 15 Muharrem 1241 / 30 Ağustos 1825), kızı Emine Hatun (v. 1242/1826), oğlu Ahmed Efendi (1253/1837). Bunlardan başka iki kadın şahidesi ve kırık 6-7 taş mevcuttur. Hazire yakın zaman evvel yeniden düzenlenmiştir.

2.2.8.2. Kurban Nasuh Tekkesi (Şeyh Nuri Efendi, Çarşamba Tekkesi)

Ahmediye Mahallesi, eski Debbağlar/Esb Meydanı, yeni Tabaklar/At Meydanı'nda, Toptaşı Caddesi, Ayin Sokak ile Büyük Selim Paşa Sokağı'nın kuşattığı arsa üzerindeki cami (Kurban Nasuh Camii) dahilinde, 256 ada, 36, 37, 38 parsellerde²¹¹⁵, 19 numarada yer

---

²¹¹⁴ Üsküdar, 1/248.

²¹¹⁵ İşli'nin tekkeye ait olduğunu söylediği 69 ve 70 numaralı parseller için belediye tarafından yeni bir parselizasyon yapılmış, 35, 69, 70 ve 83 numaralı parseller birleştirilerek 84 numaralı parsel elde edilmiştir. bkz. İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 49.

84 parsel için belediye imar planında "Parklar, Dinlenme Alanları, Çocuk Bahçeleri, Fuar, Lunapark, Oyun Alanları + 2. ve 3. Derece Kentsel ve Bölgesel İş Merkezleri" şeklinde gösterilmiş. Köseoğlu'nun aile üyelerine ait işyerine dönüştürüldüğü dediği bu bölüm içerisinde kalmış olmalıdır. Köseoğlu, *100 Tekke*, 219. Ayrıca bkz. Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 19; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 261.

alan Kurban Nasuh Camii'nde Şeyh Mehmed Nuri Efendi (v. 1273/1856) tarafından 19. asrın ilk çeyreğinde tesis edilmiş Rifaî tekkesidir.

Mescit tekkenin ilk durumuna ilişkin rivayetler muhtelif. Üzerinde en çok ittifak edilen Kurban Nasuh'un bir Melamî-Hamzavî şeyhi olup 1582'de (990) burada bir tekke tesis ettiği, 5 yıl sonra şehiden katledildiği, 1592'de (1000) Hamzavîlere dair genel kovuşturma neticesinde buranın da bir mescide tahvil edildiği şeklindedir²¹¹⁶. Şehiden katledildiğinden 'Kurban' olarak anılan bani için 'Kurbağa' sıfatı da eski/yaygın bir kullanımdır. Nitekim Ayvansarayî'nin *Hadika*'sında mescidin ilkin Kurbağa Nasuh adlı hayır sahibince inşa edildiği, zamanla harap olan mescidin Hacı Ebubekir adlı hayır sahibince yeni baştan inşa edilip, minber konularak camiye tahvil edildiği, vakıf bağlanarak da zenginleştirdiği, hatta bir de mektebinin bulunduğunu aktarılır²¹¹⁷.

Revnakoğlu aktardığına göre ise Kurban Nasuh Üsküdar Valide Atik Cami-i şerifinin mimarlarından. Kendisi Hamzaviyye'den (*Melamiyye-i Şuttariye*) olup tesis ettiği tekkesi Üsküdar'ın ilk Hamzavî zaviyesidir. Sultan III. Murad'a şikayet edilmiş, o da katline irade buyurarak 995 yılında şehit edilmiş ve oğlu Hacı Ebubekir Çelebi tarafından tekkesine sırlanıp üzerine türbe inşa edilmiş, burada da küçük bir mescit ve minare ilave eylemiştir. Mescit Sultan III. Selim (hd. 1789-1807) zamanında çıkan Büyük Tabaklar Yangını'nda ortadan kalmış, geriye yalnız taş minaresi kalmıştır²¹¹⁸.

Kurban Nasuh bugün caminin haziresinde yatıyor. Sonradan yenilenen 995/1586-7 tarihli kitabesinde bani oluşu zikredilir:

---

²¹¹⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/105.

²¹¹⁷ İkinci bani Ebubekir Efendi vefatında Karacaahmet Türbesi yakınına defnedilmişti. *Hadika*, 628. Muhyiddin Efendi *Tomar*'ında Ayvansarayî'nin Tabaklar Mescidi için verdiği bilgileri burası ile ilişkilendirir. Bu mescidin baniler olan Hacı Ferhad ve kardeşi Hacı Muhammed Valide-i Atik caminin çalışmış, buradan artan malzemeler ile mescidlerini inşa etmişlerdir. *Tomar*, v. 45^b; Ayvansarayî, *Hadika*, 627.

Mehmed Nuri Efendi de tesis ettiği vakfında ilk baniyi "Kurbağa Nasuh Ağa" diye anacaktır. *VGMA*, Defter Sayfa/Sıra no: 583/56/44.

Baninin 'melamîliği'nden olsa gerek Nuri Efendi de "Kutup Nuri Efendi" olarak anılacaktır.

²¹¹⁸ *CSRA*, No: 147. Benzer rivayet Tanman'ın aktardığı halk rivayetinde şöyledir. Atik Valide Camii'nin yapımı sırasında Koca Sinan'ın maiyetinde çalışan yardımcı mimarlardan birisi olan Kurban Nasuh, şantiyesinden aşırıldığı malzemeler ile mescidini inşa eder. Durum fark edilince katledilir. Baha Tanman "Kurban Nasuh Mescidi ve Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994), 5/125.

Kurban (veya Kurbağa) Nasuh'un kimliğini tam olarak bilemiyoruz. Bani 'kurbağa' diye tahkir edilecek adı bir suçlu mudur, itikadı uğruna şehid (kurban) olan bir ermiş midir, yoksa bir suçlu olup (kurbağa), halk baniye saygıdeğer bir kimlik mi (kurban) giydirmiştir?

*Zî himem irfan ü kâmil Hamzaviyye'den iken / Eylemiş bu dergehi Kurban
Nasuh Baba bina / Sarf idiüb nakdîne-i himmet tarîk de bu pîr / Terk idiüb hayr
ile nâmun gitmiş Adn'e intihâ / Eyle ihdâ fâtihâ-hân olub revan pâkine / Kıl
uhuvvet hakkın îfâ zâir-i sâhib-i vefâ / Tarih-i irtihal sene 995.*

16. yüzyılın sonlarında ilk defa bir Melamî-Hamzavî tekkesi olarak tesis edilen, 10 yıl sonra meşihat kısmı ilga edilerek sadece bir mescit haline getirilen, daha sonra Hacı Ebubekir Ağa/Bey/Efendi tarafından *minber vaz'ı* ile camiye tahvil edilen yapı nihayet 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Şeyh Nuri Efendi tarafından yeniden *meşihat vaz'ı* ile bu defa Rifaiyyeden bir tekke olarak hizmet vermeye devam edecektir.

Şeyhleri

1925'e kadar Rifaî tarikatına hizmet eden tekkenin *Tomar* (v. 45^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Mehmed Nuri Efendi bin Osman (v. 29 Muharrem 1273 / 30 Eylül 1856, Salı). Tekkenin kurucu şeyhi olan Nuri Efendi 9 Ocak 1766 (27 Recep 1179) tarihinde Üsküdar'da doğmuştur. Babası sadatdan ve Eyüp Sultan Camii kürsü şeyhi Üsküdarlı Osman Efendi, dedesi ise, Nakşibendî ricalinden İbrahim Necati Efendi'dir. Soyu Emirülbuhari Hazretleri vasıtasıyla eimme-i isna aşereden İmam Ali Rıza Hazretlerine ulaşmaktadır²¹¹⁹. Nuri Efendi Fatih Camii derslerine devamlı Arabî ilimlerden icazet aldıktan sonra Şeyhülislâm Müftüzade Ahmet Efendi'den *Fütuhât* ve *Füsus* okumuş ve babasından da tefsir ve hadis tahsil etmiştir. Şeyhülislam Mekkî Efendi'nin (v. 1797) tavassutu ile saraya yaklaşmış Sultan III. Selim'in Farsça hocalığını yapmıştır²¹²⁰. Ayrıca Babıali-i Hümayun kalemine memur olmuş ve 22 sene bu kaleme devamlı baş halife olmuştur. Tasavvuf yolunda ise evvela 1794 (1208) yılında Laleli civarında, Alacamescid Rifaî Dergahı Şeyhi Sadık Efendi'ye (v. 1227/1812) intisap etmiş, 19 sene hizmetinde bulunarak feyz almıştır. Şeyhi Sadık Efendi'nin işaretini ile vefatından sonra Karasarıklı İbrahim Sabri Efendi'ye

²¹¹⁹ Necati Efendi'nin babası Seyyid Abdülğafur Efendi, onun babası a Seyyid Ahmet Hasan Mekkî'dir. CSRA, No: 147.

Revnakoğlu Şeyh Osman Efendi'nin tekke yakınında İnadiye'de medfun olduğunu, annesi Aliye Bacı/Hatun'un da Üsküdar Valide-i Atik Camii Şerifi haziresinde medfun bulunan Emir Hoca denilmekle tanınmış Kemankeş Hacı Abdülkadir Efendi'nin kızı olduğunu bildirir. CSRA, No: 147.

²¹²⁰ Vassaf, ayrıca III. Selim'in şehzade ve sultanlarının yetiştirilmesinde vazife almıştır, dese de III. Selim'in çocuğu olmadığından mütevellit sehven yapılan bu bilgiyi Varol tashih etmiştir. Krş. Vassaf, *Sefine*, 1/247; Varol, *Tekkede Zaman*, 53.

Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre Sultan II. Mahmud'un ablası Büyük Esmâ Sultan'ın da şeyhidir. CSRA, No: 147.

bağlanmış ve bir müddet sonra hilafetine mazhar olarak Üsküdar'da bu mescidi ihya edip ve genişleterek tekkeye tahvil etmiş, ilk ayin icrasına 5 Mart 1813 (2 Rebiyülevvel 1228) tarihinde başlamıştır²¹²¹.

Camiye meşihat vaz' edip dergahı iki üç hane ilave ile²¹²² genişleterek tekkesini tesis eden Nuri Efendi tekkesine, ilk ayin icrasından 40 yıl sonra 30 Mart 1854 (1 Recep 1270) bir de vakıf tayin etmiştir. Vâkıf Nuri Efendi (i) malından 2500 kuruş nakit, (ii) hankâhın ittisalinde bina eylediği bir bab kargir muvakkithane, (iii) içinde Osmankarî bir kebir saat, hankâhın semahanesinde mahfuz (iv) levha-i Hazret-i Nebevî, (v) 52 adet enfes yazılı levha, (vi) mihrap tarafında ikisi büyük ikisi küçük burmalı dört pirinç şamdan, (vii) mefruş beş halı seccade, (viii) 3'ü arslan ve 3'ü kaplan ve 2'si geyik, 2'si karaca, 9'u Ankara 32'si bayağı post ve diğer hayrat vakfedip şöyle şart etmiştir: Nukud-ı mevkufe müteveli eliyle *rehn-i kavi kefil-i meli yahud ikisinden biri ile ale vechilhelal istirbah ve istiğlal olunub* elde edilen gelir ile, müteveli marifetiyle (i) hankâhta her sene muharrem ayında 10. günden sonraki Çarşamba günü mersiye okunacak, (ii) 300 kuruşa aşure pişirip itam-ı fukara olunacak, (iii) mersiyehana 20 kuruş, (iv) muvakkite yıllık 20 kuruş, (v) müteveliye 20 kuruş, (vi) muhasebesi Üsküdar Mahkemesi'nde yapılacak, muhasibe 10 kuruş verilecek, (vii) kalemiye için 3, kaydiye için 2 kuruş verilecektir. Ayrıca (viii) tevliyet vazifesi ise evvela kendine vefat edince evladı (*evladım ve evlad-ı evladım ve evlad-ı evlad-ı evladımın ekber ve erşed ve aslahı*), kesinti olursa tekkede postnişin bulun zat müteveli olacak. Tüm bunlar kesilirse vakıf fukara-yı müslimine meşrut olacaktır²¹²³.

Daha Nuri Efendi'nin meşihatı sırasında bir dönem harap olup, 'arsa' haline gelen tekke (*Hankâhname*, no: 172) tekke, Sultan I. Abdülmecit (hd. 1839-1861) tarafından ihya edilmiştir²¹²⁴.

---

²¹²¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/105; Vassaf, *Sefine*, 1/247-8. Revnakoğlu ilk ayin icrasının başlangıcı olarak bir 1225'i bir başka yerde de 1227'yi verir. *CSRA*, No: 147.

Konyalı'nın Nuri Efendi'nin torunlarından aktardığı şifahi bilgiye göre hazret bu yeri Kurban Nasuh'un üç kez rüyasına gelip yenilenmesini istemesi üzerine seçmiştir. Konyalı, *Üsküdar*, 1/200.

²¹²² Albayrak, *Son Devir*, 5/105.

²¹²³ Vakfiye tesisinden 7 yıl sonra, 1 Mayıs 1861'de (20 Şevval 1277) tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter Sayfa/Sıra no: 583/56/44. Tekkenin son şeyhi Taceddin Efendi vakfiyenin Nuri Efendi'nin vefatından bir yıl evvel 1272'de tescil edildiğini söyleyecektir. Albayrak, *Son Devir*, 5/105.

Vakfiyenin bir özeti Revnakoğlu arşivinde yer almaktadır. *CSRA*, No: 147.

²¹²⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/499.

Tatlı yüzlü (*melihu'l-vech*), fukara dostu, keramet sahibi biri olarak etrafınca sevilen²¹²⁵ Nuri Efendi Rifailiğin Ulvanî kolundandır. Yarım asra yakın süren meşihati süresince 6 halife yetiştirmiştir. Bunlar da: (i) Üsküdarlı Şeyh Musa Efendi²¹²⁶, (ii) Karagümrük'te Tahtaminare Tekkesi Şeyhi Hattat Saçlı Şeyh Salih Efendi (v. 6 Şevval 1296 / 22 Eylül 1879), (iii) Odabaşı Dergahı Şeyhi Abdullah Vehbi Efendi, (iv) Tesbihci şair Şeyh Esad Efendi, (v) Sarrac İshak Dergahı Şeyhi Muhammed Fazlı Efendi, (vi) Müneccimbaşı İbrahim Edhem Efendi²¹²⁷.

Nuri Efendi'nin en mühim halifelerinden biri olan Müneccimbaşı İbrahim Edhem Efendi, vefatı akabinde tekkede oğlu Tefvik Efendi namına 1856-1873 yılları arasında 17 yıl vekillik yapacak, ayrıca hali hayatında hilafet vermediği dervişi, yakınlardaki Sandıkçı Tekkesi kurucu şeyhi Edhem Efendi'ye hilafet verip tac ve hırka giydirecektir. Kethüdazade Arif Efendi'nin (v. 1265/1849) talebelerinden olan Edhem Efendi, Ali Rıza Paşa'nın Bağdat valiliği zamanında ona müneccimbashılık yaptığından bu ismi almıştır²¹²⁸.

Nuri Efendi'nin, tekkesinde sairlerinde görmeye alışık olmadığımız bir şekilde ayrıca bir *muvaqqithane* tesis etmesi, kendinden sonra tekkeye 17 yıl vekalet edecek olması, Sandıkçı Tekkesi Şeyhi'ne hilafet vermesi ve bu tekkenin sonraki şeyhlerinde de çocuklarını doğum saatlerini saniyesine değince kaydedilmesi Nuri Efendi ve çevresinin ilm-i nücuma olan özel ilgisini yansıtmaktadır.

---

²¹²⁵ Bir gün Üsküdar'da bir manda kudurmuş, çarşıya saldırmış; halk kaçıyor, dükkânlar kapanıyor. Bu sırada, Şeyh Nuri Efendi hazretleri, tesadüfen çarşıda bulunuyorlarmış. Hemen bakkaldan bir yumurta alıp, hayvanın alnına atıp tesadüf ettirmiş; hayvan derhal sükûnet bulmuş; boynuna bir ip taktırıp sahibine teslim eylemiş. Bu hal halkın hayretini çekmiş de şeyhe karşı bir kat daha hürmet ve muhabbetini artırmıştır. Vassaf, *Sefine*, 1/249.

Muhyiddin Efendi bazı kereler yaptığı gibi şahsî kanaatlerini de katarak Nuri Efendi'yi şöyle anlatır: Muma ileyh Karasarıklı merhumun nukebalarından Beşiktaşlı Çukadar Nuri Efendi'dir. Badehu Üsküdar'da İnadiye tarafında bir hanede sakin iken Debbağlar Mescidi'nin imamet ciheti münhal olub muma ileyh'in öteye-beriye eylediği iltica üzerine bazı ihvan [ve] meşayihün iane ve gayretleriyle 1.800 kuruşa imamet cihetini uhdesine alır. Badehu başlar evra[d-ı] şerife ayin-i Rifaiye icra etmeğe. Bu esnada üfürükçülük sayesinde Esmâ Sultan ve sairî celb u çatarak cami-i mezkuru tamir ve müceddeden birkaç hücre ihdas etdirir. Bu minval üzre ila ahirilömr orada vakit geçirür. *Tomar*, v. 45^b.

²¹²⁶ Nuri Efendi'nin ilk halifesidir. 6 Mart 1874'ta (17 Muharrem 1291 / 22 Şubat 1289) vefat etmiştir. Varol, *Tekke Zaman*, 200.

²¹²⁷ Vassaf, *Sefine*, 1/251; Son halife Müneccimbaşı Edhem Efendi *Sefine*'de yer almıyor. Bu halifeliği Revnakoğlu Arşivi'nde zikredilmiştir. CSRA, no: 147.

²¹²⁸ İbrahim Efendi vefatında Karacaahmed Türbesi yanında "Müceccimler Sofası"na defn olunmuştur. Yanında kabir komşusu bulunan Şeyh Mehmed Nazif Efendi Sandıkçı Tekkesi şeyhi İbrahim Edhem Efendi'nin pirdaşıdır. CSRA, No: 147.

Nuri Efendi'nin iki oğlu ve bir kızı vardı. Sadık (v. 1 Cemaziyelahir 1275 / 6 Ocak 1859)²¹²⁹ ve Nuri Efendiler ile Şerife Hediyetullah Hanım. 90 yıllık bereketli ömrü ile hem Rifaîlik örgütlenmesinde hem de Üsküdar'ın manevi hayatında derin izler bırakan Nuri Efendi 29 Muharrem 1274 Salı günü vefat etmiş²¹³⁰, hal-i hayatında iken inşa ettirdiği türbesine defnedilmiştir. Revnakoğlu bugün yerinde olmayan sandukasının göğsündeki kalın sülüs ile yazılmış levhasını aktarır²¹³¹:

Ya Hazret-i Mevlana / Şeyh Seyyid Mehmet Nuri el-Hüseyîn er-Rifâî el-Üsküdarî. 29 Muharremülharam 1273 yevm-i Salı.

Nuri Efendi'nin bugün yerinde olmayan sandukası önündeki bir diğer kitabesinin tarih beyti şu idi²¹³²:

Söyledi bir bendesi hüüzün ile tarih-i gûher / Eylesün Nuri Efendi Tekye-i Hulde cülus. 1273 Yevm-i Salı Muharremülharam

2. Nuri Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Tefvik Şuaî Efendi (1270/1853-4 – 12 Muharrem 1317/23 Mayıs 1899; Salı). Tefvik Efendi babasının vefatında 3 yaşında idi²¹³³. Tefvik Efendi küçük yaşta babasından yetim kalmıştır. Tekkenin geliri de yok denecek kadar azdır. Babasına tahsisli tekkenin hayvanları için İstabl-ı Amire'den yem tahsisi vefatı ile *şayan-ı ihtiram* olmasından ötürü hemen yakınlardaki Bandırmalizade Tekkesi Şeyhi Fahreddin Efendi'ye tahsis edilmişti. Tefvik Efendi bunu geri istemişse de talebi *şimdi istirdadı layık olmayacağından* denilerek kabul görmedi²¹³⁴.

Bundan sonra da yazışmalar devam etmiş ve fakat ilk talebin üzerinden yaklaşık dört yıl geçtiği halde (13 Rebiulevvel 1278 / 18 Eylül 1861) bir türlü netice alınamamış, Tefvik Efendi'nin *şayeste-i lütf u merhamet* olmasından bahisle işin hızlandırılması istenmiştir²¹³⁵.

²¹²⁹ Revnakoğlu'nun aktardığına göre -muhtemelen Beşiktaş- Sinan Paşa Türbesi haziresinde Bileyciler Sokağı'na bakan gümüş penceresinin önünde medfundur. 6 Ocak 1859 tarihli, talik mastarlı, fes başlıklı, beyaz mermer taştan kitabesi şudur:

Ya hu / Ya İlahî o mübarek ism-i pakın izzeti / Hem Rasülün fahr-i alem şah (?) hürmeti / Eyle kabrim ravza-i Cennet yâ İlahelalemin / Gice gündüz eylesünler hur-i gılman hürmeti / Üsküdarî Şeyh Nuri Efendi'nin / Mahdumu Baba-ı ali seraskerlikde Nizamiye / Yolmasında mümeyyiz vekili merhum / Sadık Efendi'nin ruhuna Fatiha. Sene fi Gurre-i Cim 1275 [6 Ocak 1859]. CSRA, No: 147.

²¹³⁰ Vassaf, *Sefine*, 1/247-8. Vefat tarihi 'Salı' günü olduğu belirtildiğinden 30 Eylül 1856 tarihi verilmiştir.

²¹³¹ Muhyiddin Efendi vefat tarihi için 27 Muharrem 1274'ü vermiş, Revnakoğlu *Kadirîhane Tomarı'nda vefat tarihinin(?) 27 Muharrem 1274 gösterilmesi yanlıştır* diyerek bunu tashih edip *Sefine*'nin tarihini vermiştir. *Tomar*, v. 45^b; CSRA, No: 147.

²¹³² CSRA, No: 147.

²¹³³ Galitekin, *Osmanlı*, 382.

²¹³⁴ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 247/47; Nr. 242/16.

²¹³⁵ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 367/29.

Bununla birlikte Tevfik Efendi meşihatın tek varisi olmasından mütevellit 10 yaşında iken 25 Ekim 1864 (24 Cemaziyevvel 1281) tarihinde kaleme aldığı dilekçesinde tekkesinin yıkılmaya yüz tuttuğunu (*müşrif-i harab*), ikametın zorlaştığını, kendisinin de yetim ve kimsesiz (*bîkes*) olup fakr u zaruretinde tamire gerçekleştiremeyeceğinden bahisle tamirini talep eder. Talebi Sadaret'ten Evkaf'a havale edilmişse de ilgili arşivde sürecin ne şekilde devam ettiği tespit edilememiştir²¹³⁶.

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde kaydedildiği üzere tekkede Tevfik Efendi'den başka iki de derviş; 1885 tarihli *Nüfus-ı Millîde* (no: 247) 4 erkek ile 1 kadını ikamet ettiği kaydedilmektedir.

Nuri Efendi'nin kızı Şerife Hediyeullah Hanım tekkeye 1869-70 yılında (1286) babası namına bir para vakfı tayin etmiştir²¹³⁷. Vâkıfa Hediyeullah Hanım ilk/teslim mütevellisi **Nasuhî Dergahı Şeyhi Mehmed Muhyiddin Efendi'nin** mahzarında 5.000 kuruş menkul vakfedip şöyle şart etmiştir: Nakit mütevellî eliyle helal yoldan işletilip gelirinden (i) yıllık 300 kuruş Çarşamba Tekkesi fukarasına yemeklik tahsis edilsin. (ii) Her hafta çarşamba günleri Rifaî ayini icrası yapılsın. (iii) Şeyhe yıllık 250 kuruş, (iv) mütevellîye 50 kuruş verilsin. (v) Tevliyet evvela kardeşi Şeyh Mehmed Tevfik Efendi'ye, sonra evladının evlad-ı evladının ve evlad-ı evlad-ı evladının zükurunun ekber ve aslah ve erşedine, ba'del inkıraz Nasuhi Dergahı'nın postnişini olan zatın inhasıyla Rifaî hulefasından şeyh tayin olunanlara şart edilmiştir²¹³⁸.

Ablası vakfiyesinde henüz 16 yaşında olan kardeşi Tevfik Efendi'yi henüz resmi olarak hilafet ve iclası gerçekleşmeyen 'şeyh' olarak anmıştır. Babasının vefatı ile inisiyatif aldığı anlaşılın ablasının tekkedeki zikirlerin devamında da etkin olduğu anlaşılıyor. Ayrıca babasının yalnızca 2.500 kuruş nakit bağışladığı vakfını/tekkesini iki katı bir sermaye ile zenginleştirmiştir.

Tevfik Efendi'nin tüm salahiyeti ile tekkede posta oturması 20 yaşında gerçekleşecektir. Babasının halifesi Şeyh Salih Efendi'den aldığı hilafetin akabinde bir hafta

---

²¹³⁶ BOA, MVL. Nr. 440/89; Nr. 456/50.

²¹³⁷ Albayrak, *Son Devir*, 5/106.

²¹³⁸ Vakfiye 2 yıl sonra 1288'de tescil edilmiştir. Vakfiye özeti için bkz. CSRA, No: 147. Vakfiyede tevliyet Tevfik Efendi'de gözükyorsa da 1925 tarihli *1341 Defteri*'nde (no: 192) tevliyet vâkıfa Şerife Hediyeullah Hanım'da gösterilmiştir. İlgili defterde vakfiye özetinde şöyle yer almıştır: Vâkıfa-i muma ileyhânın vakfiye-i mukayyedesinde **5.000 kuruş** nukudu vakfın nemasından şeyh olan zevata *vazife tahsisi* ve Dergahın tamirine sarf olunmasını şart eylemiş ise de başkaca süknâ tahsis eylediğine dair sarahat mefkud bulunmuşdur [yokdur]".

sonra 6 Ağustos 1873 (11 Cemaziyelahir 1290) Çarşamba günü Hüdayî şeyhi Ruşen Efendi tarafından posta oturtulmuştur²¹³⁹.

Tekke 1856-1873 yılları arası 17 yıl babasının halifesi Müneccimbaşı İbrahim Ethem Efendi'nin niyabetinde idare edilmiştir²¹⁴⁰. Niyabetin kim tarafından icra edildiğini tespit edemesek de (i) Tevfik Efendi'ye hilafet vermesi, ayrıca (ii) sonraki şeyh Taceddin Efendi'ye naib tayin edilmesinden²¹⁴¹ ötürü Şeyh Salih Nazım Efendi olduğunu tahmin etmekteyiz.

1892 yılına gelindiğinde tekkenin dar gelmesi üzerine Tevfik Efendi tarafından hemen bitişikteki 20 (bir diğer vesikada 22) numaralı çocuksuz (*bila-veled*) vefat eden Fatma Hanım'a ait satın alınmasını talep etmiştir. Yapılan tahkikatta bir bab evin 4 oda 2 sofa ve bir kuyu ve 140 zira bahçeyi müstemil olduğu **7.000 kuruş** değerinde bulunduğu anlaşılmıştır. Evkaf Nezareti'nin 24 Mayıs 1892 (27 Şevval 1309) tarihli uygundur rezkiresi/raporu neticesinde Şura-yı Devlet'ten de geçip (15 Haziran 1892 / 19 Zilkade 1309) Sadaret'e ulaşmıştır. Nihayet Sadrazam tarafından 23 Haziran 1892 (28 Zilkade 1309) tarihinde Sultan'a arz edilmiş, bir gün sonra da onaylanmıştır²¹⁴².

Tekke genişletilmiş sıra tahsisatın arttırılmasına gelmiştir. Yine Tevfik Efendi'nin arzuhali ile başlayan süreçte, 1893 yılı başlarında tekkenin yemeklik olarak 14.5 kuruştan başka geliri olmadığı ve bunun da fakara ve dervişana kafi gelmediği anlaşılmış, sadaka olmak üzere muhtacın maaşları boşluğundan 65.5 kuruş zam ile toplam 80 kuruşa çıkarılması mümkün olmuştur²¹⁴³.

Arttırılan (80 kuruş) ve fakat yine de ihtiyacı karşılamayan yemeklik tahsisatının zammı için bir sonraki girişim 3 yıl sonra vuku bulacaktır. Tevfik Efendi, bu defaki arzuhaliinde dergahın yemekliğine zam yapılmasını istemiş, Muhasebe-i Umumiyye-i Maliye komisyonu yemekliğe *muhtacın maaşları münhelatından* 70 kuruş zam ile 150

---

²¹³⁹ *Tomar*, v. 45^b; *CSRA*, No: 147. Şevket Efendi *Vukuat-ı Tekâya*'sında hilafetin 1 Ağustos 1873'te (6 Cemaziyelahir 1290), iclesin ise 7 Ağustos 1873'te (12 Cemaziyelahir 1290) vuku bulduğunu kaydedecektir. Varol, *Tekkede Z aman*, 235-6.

Meclis-i Meşayih Arşivindeki ilgili belgeye göre meşihat Tevfik Efendi'ye yaklaşık 30 ay evvel 30 Mart 1871'de (8 Muharrem 1288) tevcih edilmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1773/104.

²¹⁴⁰ İbrahim Efendi vefatında Karacaahmed Türbesi yanında müneccimlere mahsur sofaya defn olunmuştur. Yanında kabir komşusu bulunan Şeyh Mehmet Nazif Efendi Sandıkçı Tekkesi şeyhi İbrahim Ethem Efendi'nin pirdaşındır. *CSRA*, No: 147.

²¹⁴¹ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1777/83.

²¹⁴² *BOA*, ŞD. Nr. 120/7163; Nr. 121/23; BEO. Nr. 27/1998.

²¹⁴³ *BOA*, BEO. Nr. 137/10208.

kuruşa çıkarılmasını uygun görmüştür. Maliye Nazırı'nın 21 Nisan 1896 (8 Zilkade 1313) tarihinde Sadarete arz ettiği tezkirenin neticesine ilgili arşivde tesadüf edilememiştir²¹⁴⁴.

Tevfik Efendi babasının yolu olan Rifaîliğin Ulvanî kolunu devam ettirse de 22 Nisan 1860'ta (1 Şevval 1276) Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi'den teberrüken Rifaîliğin Marufî kolundan teberrüken icazetname almıştır²¹⁴⁵.

Muhyiddin Efendi'nin şehla gözlü, kısa boylu, derviş kıyafetli, oldukça ediptir²¹⁴⁶ dediği Tevfik Efendi çeyrek asırdan fazla şeyhlik yapmış 47 yaşında vefat ederek türbesine defnedilmiştir. Bugün yerinde olmayan Balabanî Hüsnü Efendi'nin yazdığı turuncu etraflı, büyükçe nesih yazılmış bir levha-kitabesi şu idi²¹⁴⁷:

*Vâkıf-ı sırrı Huda yani şeyh Tevfik kim / Bu Rifaî evine olmuş idi post nişin /
Cevher-i nutki idi urve-i vüska-yı necat / Kurb-i Hakk'a yed-i irşadı idi habl-
i metin /*

*Mürşid-i kâmil idi zatını çok gördü diriğ / Silk-i pâkinde tarikin felek-i cevr-i
ayin /*

*Yürüyüb Hakk'a hayat idi buldu (?) / Eyledi bendelerin hasret ile zar u hazin
/*

*Şad ola ruh-ı revanı o şehid-i aşkın / Ravza-i kabrini Hak ile Firdevs yerin /
Güş edib rihlet-i pâkin didi yerindesi ah /Şah-ı merdan eyle Allah kıla Tevfiki
karin. 12 Muharrem 1317.*

Mülkiye Tekaüt Sandığı Nazırı Hacı Senih Efendi vefatına tarih düşmüştür²¹⁴⁸:

Göçdü Hakk'a eyleyüb Tevfik a 'yan-ı Refik.

3. Tevfik Efendi'nin büyük oğlu Mehmed Hayrullah Taceddin Efendi (Yalım, 1303 / 1885 – 7 Ekim 1954). Üsküdar doğumludur²¹⁴⁹. Üsküdar'da sırasıyla Fıstıklı İbtidai Mektebi, Ravza-i Terakki ve Toptaşı Askeri rüştiyeleri, Üsküdar Mülkî İdadisi'nde okudu. 1913 (1332) yılında Üsküdar dersiamlarından Üsküdarlı Hoca Salih Nazım Efendi'den

²¹⁴⁴ BOA, BEO. Nr. 772/57860.

²¹⁴⁵ CSRA, no: 147/50.

²¹⁴⁶ Tomar, v. 45^b.

²¹⁴⁷ CSRA, no: 147/59.

²¹⁴⁸ CSRA, no: 147/32.

²¹⁴⁹ Hayrullah Efendi 20 Kasım 1918 (20 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinde doğumunun 8 Safer 1303 / 23 Teşrinievvel 1301 Perşembe vuku bulduğunu söylüyor. Lakin 8 Safer 1303, rumi 4 Teşrinisani 1301, miladi 16 Kasım 1885 Pazartesi'ye denk gelir. 23 Teşrinievvel ise 4 Kasım 1886 Çarşamba'ya denk geliyor. Bu durumda doğumu 5 Kasım 1886 (26 Muharrem 1303) Perşembe olmalıdır. Albayrak, *Son Devir*, 5/104.

Ahmediye Medresesi'nde tahsilini tamamlayıp icazet almış (16 Kasım 1914/ 27 Zilhicce 1332), Hoca Hicrî Efendi'den Farsça, Zarifî Ahmet Bey ile Üsküdarlı şair Talat Bey'den hususi olarak aruz ve Türk edebiyatı eğitimi almıştır²¹⁵⁰.

Henüz 15 yaşında iken 1899-1900 (h.1317) yılında Rüsumat Emaneti Muhasebe-i Tahrirat Kalemi'nde memurluğa başlamış, ardından Defterhane'ye intisab eylemiş, 1924'lü yıllarda Beyoğlu Tapu ve Kadastro İdaresi hizmetinde çalışmaktadır²¹⁵¹.

Tasavvuf yoluna 1897-8'de (h. 1315) 15 yaşında iken tekkelerine teşrif eden Medine meşayihinden Rifaîzade Seyyid İbrahim Efendi'ye intisab ederek giren Taceddin Efendi sadece Rifaî tarikatından olmak üzere iki kişiden icazet alacaktır. Bunlar da, dayısı Şeyh Nurizade Mehmed Hulusi Efendi (v. 1338/1919) ile Hoca Salih Nazım Efendi'dir²¹⁵².

Babasının vefatında 14 yaşında olan Taceddin Efendi, vefatının hemen akabinde meşihatın uhdesine tevcihi için müracaatta bulunmuştur. Meclis-i Meşayih de 3 Temmuz 1899 (23 Safer 1317) tarihli ictimasında *rüşde vasıl olarak meşihat vazifesini ifaya iktidar kesbedinceye kadar* ve küçük kardeşi Ahmed Necati Efdalüddin Efendi'yi iskan ettirmek şartıyla Hoca Salih Efendi'nin niyabetinde tevcihini uygun görmüştür²¹⁵³.

Nazım Efendi'nin niyabetinde hizmete devam eden Hayrullah Efendi 21 yaşına geldiğinde şeyhi Nazım Efendi'den 16 Eylül 1906 (27 Recep 1324) günü Mirac Kandili gecesinde hırka giymiş (*ilbas*) 20 Eylül 1906 (1 Şaban 1324) tarihinde de posta oturtulmuştur (*iclas*)²¹⁵⁴. Sebebini anlayamadığımız bir şekilde Hayrullah Efendi'nin halen niyabetle

---

²¹⁵⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/104; Vassaf, *Sefine*, 1/252.

²¹⁵¹ Vassaf, *Sefine*, 1/252. Hayrullah Efendi son vazifesi olan Defterhane Kuyud-ı Kadime kaleminden cüzi maaşla emekli olacaktır. Cemaleddin Server Revnakoğlu, *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*, haz. M. Doğan Bayın - İsmail Dervişoğlu (İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2003), 306.

²¹⁵² Albayrak, *Son Devir*, 5/104.

²¹⁵³ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/104.

Lakin dayısı Hulusi Efendi bu kararı beğenmemiş, Rifaiyye'nin kadim halifelerinden olduğundan bahisle niyabetin kendisine verilmesini istemiştir. Meclis hemen 3.5 ay sonraki 21 Ekim 1899 (15 Cemaziyelahir 1317) tarihli ictimasında Hulusi Efendi'nin talebini reddetmiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1773/117.

Muhyiddin Efendi'ye bakılırsa Hacı Hulusi Bey bu işte epey ısrarcı olmuş, işi Nazım Efendi aleyhine bir takım işaatta bulunmuştur. *Tomar*, v. 45^b.

Bununla birlikte Hulusi Efendi 14 Nisan 1903'te (16 Muharrem? 1321) vakfin tevliyetine tayin edildiğini görüyoruz. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 137/280/2211. Bu tevcih vâkıfa Şerife Hediyeullah Hanım'ın vefat tarihi olabilir. Tevliyet Hulusi Efendi'nin vefatıyla 14 Ekim 1919 (18 Muharrem 1338 / 14 Teşrinievvel 1335). Hayrullah Efendi'ye tevcih edilecektir.

²¹⁵⁴ *Tomar*, v. 45^b. Hayrullah Efendi hilafet ve iclasının hicri 1322'de olduğunu ifade eder. Bu arada meşihat ile birlikte tekkenin imamet ve hitabet vazifeleri de uhdesine verilmiştir. Albayrak, *Son Devir*, 5/104-6.

devam eden meşihatını asalete tahvil için yaklaşık 3 yıl daha beklemiştir. 24 yaşında iken Meclis'e müracaat eden Hayrullah Efendi *sinn-i rüşde* ulaştığından bahisle asaleten tevcihi talep etmiş, Meclis de 29 Mayıs 1909 (9 Cemaziyevvel 1327) tarihli ictimasında talebini uygun görmüştür²¹⁵⁵.

Balkan Savaşları sırasında (1912-13) Üsküdar'da Karabetyan İdadisi'nde Edebiyat, Şu'le-i Terakki ve Necm-i Terakki mekteplerinde de Kavaid-i Osmani ve Ulum-i Diniyye muallimliği yapan Hayrullah Efendi²¹⁵⁶ aynı zamanda velud şair ve yazar-sufilerdendir. Eserleri: *Güldeste-i Dervîşân*, *Gülgonca-i Âşıkân*, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, *Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü'ş-Şühedâ* ve *Zübdetü'l-Ahlâk* Selami Şimşek tarafından günümüz harflerine aktarılarak neşredilmiştir²¹⁵⁷.

Genç yaşında meşihata geçen Taceddin Efendi otobiyografisinde 1918 tarihi itibariyle halifelerinin hepsinin vefat etmiş olduğunu²¹⁵⁸, bununla birlikte 40'a yakın derviş ve muhibbanının bulunduğunu bildirir²¹⁵⁹.

Nazik, haluk, zeki, mesleğine sadık, muhibb-i Ehl-i Beyt olan Taceddin Efendi niyabeten-asaleten çeyrek asır süren meşihatının ardından vefatında Karacaahmet Mezarlığı'na gömülmüştür. Kabri, 10. Ada'da, Büyük Selim Paşa (Hotin Ailesi) aile

---

²¹⁵⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/83.

Hayrullah Efendi Meclis'in bu kararı üzerine Evkaf Mahkemesi'nin bir ay sonraki Cemaziyelahir 1327 tarihli ilamı üzerine 3 yıl sonra 1330'da berat almıştır. Albayrak, *Son Devir*, 5/105.

²¹⁵⁶ Bu bilgi Hayrullah Efendi'nin Revnakoğlu'na gönderdiği 14.04.1953 tarihli mektubunda yer almaktadır. CSRA, no: 147.

²¹⁵⁷ Hayrullah Taceddin er-Rifai, *Şeyh Hayrullah Taceddin er-Rifai külliyyatı*, haz. Selami Şimşek (İstanbul: Revak Kitabevi, 2012).

²¹⁵⁸ Hayrullah Efendi merhum halifelerinin isimlerini vermese de Revnakoğlu arşivinde bir kısmı 1918'den sonra vefat etmiş 8 halife tadat eder. Bunlar da (i) Şeyh Kalender. Asıl adı Abdurrahman Efendi'dir. Rodos'tan gelmiş Üsküdar'da yerleşmiştir. Ayrıca Desukiyye Sadiyye, Kadiriyyeden de hilafeti vardır. (ii) Yeniköylü Bestekar Hadi Bey (v. Mayıs 1920). -Üsküdar olmalı- Reji İdaresi'nde satın alma (*bey'iyye*) müsteşarlarındandı. Karacaahmed'te İnadiye'de Selim Baba'nın biraz üstünde babasının yanında medfundur. (iii) Hakim İbrahim Edhem Bey (Sandıkçı, v. 12.07.1953). Ağır ceza hakimliğinden emekli olmuştu. Üsküdar Sandıkçı şeyhi Ali Haydar Efendi merhumun küçük kardeşidir. (iv) Sofyalı İbrahim Aşkî Baba. (v. 1340/1921-2). Tekkenin çok eski dedelerinden ve Üsküdar'ın zamanında en meşhur kıyam reislerindedir. (v) Mehmed Salim Dede (v. 1338/1919-20). Dergahın eski dedelerindedir. Rusumat'da memur idi. (vi) Üsküdarlı Hacı Sabri Bey. Ecnebi gümrüğü muayene memurluğundan emekli idi. (vii) Siyahi Galib Efendi. Üsküdar'da Solak Sinan Mahallesi'nde kahveci idi. Tekkenin eski dedelerindedir. (viii) Tanburî Mehmed Bey. Muzikalı Mehmed Bey de derler. Bestekardır. CSRA, No: 147.

²¹⁵⁹ Hayrullah Efendi ayrıca babasının 380'e ulaşan dervişlerinden hayatta olanlar ile ilgisinin devam ettiğini söyler. Albayrak, *Son Devir*, 5/106.

mezarlığının sağ tarafında ve Gündoğumu Caddesi üzerindedir. Mezar taşı 1996 senesinde yaptırılmıştır²¹⁶⁰:

YALIM AİLESİ / Çarşamba Dergâhı Şeyhi Hayrullah Yalım / 1303-1954.

Tekke Listelerine Göre Kurban Nasuh Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Rifaî** tarikatına bağlı kalan (*Surname*, no: 147, *Asitane-i Aliyye* no: 193, *Hankâhname* no: 172, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Cevâmi* no: 113, *Mecmua-i Tekâyâ* no: 224, *Tomar*, *Merakiz* no: 208, *Rehber-i Tekâyâ* no: 99, *Sefine* no: 9, *1341 Defteri*) tekke aynı kaynaklarda **Şeyh Nuri** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Nüfus-ı Millî*, *Rehber-i Tekâyâ*), **Nuri Efendi** (*Muharremiye Defterleri*), Şeyh Nuri Efendi (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Mecmua-i Cevâmi*, *Mecmua-i Tekâyâ*, *Taâmmiye Defteri*, no: 102), **Hacı Nasuh** (*Tomar*), **Çarşamba** (*Tomar*, *Sefine*), **Rifaî Tekkesi** (*Surname*, *Merakiz*, *1341 Defteri*) olarak anılmakta, ayin günü ittifakla **çarşamba** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevâmi*, *Mecmua-i Tekâyâ*, *Tomar*; 1920'li yıllara ait *Rehber-i Tekâyâ*'da sehven salı denmiştir) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

16. asırda mescit olarak inşa edilen, Hacı Ebubekir adlı bir kimse tarafından en geç 18. yüzyılda minber vaz edilerek cami tahvil edilen yapı 19. yüzyılın başlarında mescidin imamı Şeyh Nuri Efendi tarafından meşihat vaz edilerek aynı zamanda tekke olarak da kullanılmış, ikinci şeyh Tefvik Efendi'nin meşihatı zamanında, 1892 yılında Evkaf Nezareti'nce tamir edilmiştir.

Vakıf kayıtlarına göre, bir mahfil, bir sofa, fevkânî üç oda, tahtanî iki oda, ayrıca bir sofa daha, harem dairesi, mutfak, on musluklu bir şadırvan ve bir kuyu bulunan tekke²¹⁶¹, 1925'ten sonra bakımsız kalarak harap düşmüş, mescit-tevhidhanenin yerine, Nuri Efendi'nin torunlarından bir hanımın eşi olan Prof. Dr. Sabahattin Tonguç tarafından 1974'te yeni bir cami inşa ettirilmiş, türbe de eski şekline uygun olarak onarılmıştır.

²¹⁶⁰ Haskan, *Üsküdar*, 1/500.

Aile üyelerinden Taceddin Efendi'nin kardeşi Necati Yalım avukattır. Ev adresi: Bebek, Cevdet Paşa Caddesi no: 97. Büro adresi: Galata, Sigorta Hanı'dır. *CSRA*, no: 147.

²¹⁶¹ Haskan, *Üsküdar*, 1/500.

2.2.8.3. Toygar Tepe, Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi

Eski Durbalı yeni Mimar Sinan Mahallesi, Toygartepe’de Semti’nde, Himmet Baba ile Şair Ruhi sokaklarının arasında, 250 ada 18 parselde²¹⁶² Saçlı Şeyh Hüseyin Hadi Efendi (v. 1268/1852) tarafından 1815 (1230) yılında²¹⁶³ tesis edilmiş Rifaî tekkesidir. Bani ve vâkîf Hüseyin Efendi 9 Şubat 1835 (11 Şevval 1250) tarihli vakfiyesinde mülkü olan arsaya bir semahane ve bir oda ve altında bir kahve odası inşa eder. Ayrıca 300 kuruş nakit vakfedip, idaresini hayatta oldukça kendisine, vefatı ile neslinden gelenlere (*evladının ve evlad-ı evladının ve evlad-ı evlad-ı evladının*), nesli kesilirse halifesinin en kıdemlisine (*ekber ve erşedine*), bunlar dahi kesilirse, hakimın reyine göre bir kimsenin şeyh ve müteveli olması, vakfettiği paranın gelirinden günlük 4 akçenin müteveliye, fazlasının da tekke dervişlerine yemeklik olarak harcanmasını şart etmiştir²¹⁶⁴.

Bugün tamamen tarihe karışan tekke tesisinden nihayete kadar Rifaî tarikatına bağlı olarak faaliyet göstermiştir.

Şeyhleri

Tekkenin, *Silsilename* (no: 39), *Tomar* (v. 117^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri ise şöyledir:

1. Saçlı Şeyh Hüseyin Hadi Efendi bin Mehmed (v. 11 Cemaziyevvel 1268 / 3 Mart 1852). Rifaîliğin Marufî koluna mensup Kartal’daki Marufî Tekkesi Şeyhi Marufzade Ali Sabit Efendi’nin (v. ?) baş halifesidir²¹⁶⁵.

Hüseyin Efendi’nin sağlığında iken tekkenin kahve odası harap olmuş, tamir için 3.000 kuruşa ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. 1850 yılının sonlarına denk gelen yazışmalar sonucunda irade-i seniyye tamir kışa denk geldiğinden ilkbahara ertelenmesi yönünde sadır olmuştur (20 Safer 1267 / 24 Aralık 1850)²¹⁶⁶. Tamirin akibeti tespit edilememiştir.

Tesis ettiği tekkesinde 40 yıla yakın şeyhlik yapan Hüseyin Efendi erkek çocuksuz vefat etmiş, tekesinde değil Kasımpaşa’da Aşıklar Meydanı’nda defnedilmiştir²¹⁶⁷. Kabri günümüze ulaşmamıştır.

²¹⁶² Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 159. İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu 12.02.2020 tarihli kararında eski 7 yeni 18 parseldeki türbeyi 1. Grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillemiştir (karar no: 6067).

²¹⁶³ Albayrak, *Son Devir*, 5/99.

²¹⁶⁴ *1341 Defteri*, no: 123; MMA, Defter/Sayfa no: 1735/150. Vakfiye 16 Şubat 1835’te (18 Şevval 1250) tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa no: 703/262.

²¹⁶⁵ *Tomar*, v. 117^a; CSRA, no: 199.

²¹⁶⁶ BOA, A. AMD. Nr. 27/13; İ. MVL. Nr. 195/5961.

²¹⁶⁷ *Tomar*, v. 117^a.

2. Hüseyin Efendi'nin halifesi **Ahmed Cezbî Efendi** bin Ali (1230/1814-5 – 2 Safer 1291 / 20 Mart 1874, Cuma). Şeyhinin vefatı üzerine posta oturdu. 1860 (1277) tarihinde tekkenin 30 kuruş muharremiyesi tekkenin (*Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi*) şeyhi sıfatı ile Ahmed Efendi namına için kızı Arife'ye teslim edilmiş²¹⁶⁸, iki yıl sonraki muharremiyeyi 13 Temmuz 1862'da (15 Muharrem 1279) bu defa Ahmed Efendi teslim almıştır²¹⁶⁹. Tekke sadece şeyh ailesinin ikametine imkan tanıyan büyüklükte olduğundan 1871'lerde tekkesinde –sadece erkek nüfustan- oğlu Hazım Efendi ile ikametine işaret edilmiştir²¹⁷⁰.

Ahmed Efendi'ye şeyhi gibi 'Saçlı Şeyh' derlermiş, eski tıpta da ihtisası varmış²¹⁷¹. Ahmed Cezbi Efendi'nin oğlundan başka dört halifesini tespit edebildik. (i) Üsküdarlı Yoğurtçu Abdullah Efendi. Üsküdar'ın yetiştirdiği kudretli hattatlardan biridir. Sandıkçı Tekkesi'nde türbenin sandukaları önündeki güzel nesih ile talik ile yazılmış manzum yazılar onun tarafından yazılmıştı. (ii) Polis emeklisi Tahsin Efendi Tekkenin eski dervişlerindendir. (iii) Hacı Mehmed Efendi merhum. Üsküdar'da kantar memuru idi. Zakirbaşı Şeyh Arif Efendi'nin oğludur²¹⁷². (iv) Mezarıcı Osman (v. 23 Ekim 1874)²¹⁷³.

30 yıldan fazla şeyhlik yaptığı anlaşılan Ahmed Efendi'nin cuma sabahı saat 10 civarında vefat etmiş²¹⁷⁴, tekkesine defnedilmiştir. Kabrinin semahane yanında olduğu ifade edilmişse de günümüze gelememiştir²¹⁷⁵.

3. Ahmed Efendi'nin oğlu **Şeyh Hüseyin Hazım Efendi** (1260/1844 – 14 Zilhicce 1329 / 6 Aralık 1911). 25 yaşında 29 Ocak 1869'da (15 Şevval 1285) babasından hilafet almış²¹⁷⁶, 27 yaşında 5 Eylül 1870'te (8 Cemaziyelahir 1287) civardaki Durbali Mescidi'nde imamlığa tayin edilmiştir²¹⁷⁷.

Babasının vefatı akabinde post **8 ay kadar boş kalmıştır**. Nihayet 27 Aralık 1874 (17 Zilkade 1291 / 15 Kanunievvel 1290) Pazar günü Hz. Hüdayî şeyhi Ruşen Efendi ile Mekkeli Seyyid Salim Efendi hazır olduğu mecliste sağ rehberi Küçük Tevfik Efendi sol

²¹⁶⁸ No: 249. Galitekin, *Osmanlı*, 487.

²¹⁶⁹ BOA(V), EV. MH. Nr. 907/59.

²¹⁷⁰ *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 233'ten aktaran Galitekin, *Osmanlı*, 383.

²¹⁷¹ CSRA, no: 199.

²¹⁷² CSRA, no: 199.

²¹⁷³ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 201

²¹⁷⁴ Varol, *Tekkede Zaman*, 200.

²¹⁷⁵ Vefat tarihi *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 233) 22 Rebiulevvel 1291, *Silsilename*'de Muharrem 1291 tarihi verilmiştir. Galitekin, *Osmanlı*, 383; *Silsilename*, no: 39.

²¹⁷⁶ Varol, *Tekkede Zaman*, 201-2.

²¹⁷⁷ *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 233'ten aktaran Galitekin, *Osmanlı*, 383.

rehberi Bedevî Halil Efendi iken, tekbirler eşliğinde Seyyid Halil Efendi tarafından posta oturtulmuştur²¹⁷⁸.

Tekke bu dönemde de küçük çaplı bir yapıda olup anca şeyh ailesine ikametine müsait haldedir. 1885 yılında tekke nüfusunun (*Nüfus-ı Millî*, no: 250) 2 erkek ile 1 kadından –muhtemelen Hazım Efendi, hanımı ve oğlu Nesib Efendi- müteşekkil olması bunun göstergesidir. Tekkenin her kurban mevsiminde bir de kurbanlık hakkı vardı²¹⁷⁹.

Hazım Efendi'nin idaresindeki tekke 1905 yılına geldiğimizde yıkılmaya yüz tutmuş (*mail-i inhidam*), **vakfiyesi kafi gelmediğinden** tamirat yapılamaz hale gelmiştir. Tekkesinin **Hazine-i Hassa** marifetiyle yenilenmesini isteyen Hazım Efendi'nin talebi uygun görülür, 9 Nisan 1906 (rumi 27 Mart 1322) tarihli irade-i seniyye üzerine işlemler başlar. Yapılan ilk keşfinde dergahın 20.000 kuruşa ihtiyacı olduğu anlaşılır. İhya 1907 sonlarında tamamlanır. Bu süre zarfında kereste fiyatlarının artışından mütevellit ihya masrafı 1.939 kuruş ilave ile 21.939 kuruşa ulaşacaktır²¹⁸⁰.

Sultan II. Abdülhamid (hd. 1876-1908) tarafından tamamlanan ihyaya şu tarih söylenmiştir²¹⁸¹:

Dilersen zahir u batında salik bir murad olmak

Edeble hizmete gel kim bu Dergah Rifai'dir

Dua et Hazret-i Abdülhamid Han devrana

Ki makbuliyete layık dua-yı padişahîdir 1323.

Hazım Efendi, dinî musikiye vakıf biri idi. Revnakoğlu onun hakkında, zikirdeki coşkunluğu ve zikrettirmedeki emsalsiz maharetiyle meşhurdur. Zikirde gayet pişmiş olduğundan çelik gibi zikrederdi. Yalnız durması bir saatten fazla sürerdi. Kıyam zikrinde büyük şöret ve kudret sahibi bulunan Şeyh Hüseyin Hazım Efendi alet kullanmakta, Rifai tacı sarmakta da ihtisas yapmıştır. Kısa boylu ufak tefek bir zat olmasına rağmen kıyam zikrinde fevkalade haller gösterir, seri hareketleri ve usule aşinalığı ile hiç yorulmak bilmezdi, demektedir²¹⁸².

---

²¹⁷⁸ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 200. Hazım Efendi'nin beratı 4 yıl sonra 17 Ekim 1878'de (20 Şevval 1295) gelmiştir. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1735/150; *VGMA*, Defter Sayfa/Sıra no: 130/162/1266.

²¹⁷⁹ *BOA*, TS. MA. e. Nr. 1303/7.

²¹⁸⁰ *BOA*, ML. EEM. Nr. 649/44; Nr. 650/113; Nr. 601/53.

²¹⁸¹ *CSRA*, no: 199.

²¹⁸² *CSRA*, no: 199.

Şeyh Hazım Efendi'nin halifelerinden biri Toygar Cerrah Hasan Efendi'nin damadı Emniyet amirliğinden emekli Hilmi Bey'dir²¹⁸³. Hazım Efendi'nin Kocamustafapaşa Asitanesi Şeyhi Ahmed Mesud Efendi'den Sünbülî icazeti de vardır. Bu tarikattan yetiştirdiği herhangi bir halifesine tesadüf edilmemiştir²¹⁸⁴.

Babası gibi 40 yıla yakın şeyhlik yapan Hazım Efendi 6 Aralık 1911'de (14 Zilhicce 1329) vefat etmiştir. Vefatında babasının yanına defnedildiği tahmin edilmektedir.

4. Hazım Efendi'nin oğlu Ahmed Nesib Efendi (1293/1876-7 – 22 Ocak 1957). Babasının vefatı üzerine Meclis-i Meşayih'çe yapılan imtihanında başarılı bulunarak meşihata layık görülmüştür (36 yaş, 19 Muharrem 1330 / 9 Ocak 1912)²¹⁸⁵. Tekkenin son şeyhi olan²¹⁸⁶ Nesib Efendi 20 Kasım 1918 (20 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinde kaydettiğine göre (Toptaşı olmalı) askeri rüşdiyeden şهادetname alarak mezun olduktan sonra hususî muallimden Arapça, Farsça ve ecnebi lisanı (Fransızca olmalı) tahsil etmiştir. Bu satırların kaleme alındığı tarihte (1918) Üsküdar'da bugün yerinde olmayan Devr-i Balî (Durbalî) Mescidi imamlığı ile Şirket-i Hayriye Vapur Kumpanyası'nın Hukuk Müşavirliği Katipliği'ni deruhte etmektedir²¹⁸⁷.

Ahmed Nesib Bey, tekkenin şeyhliğine geçtiği zaman mahalle imamlığını ve Toygar Hamza Mescidi'nin imam ve hatipliğini birlikte ifa etmiştir. Gayet güzel rika yazardı. 80 yıla yakın yaşayan Ahmed Efendi vefatında Bülbülderesi Mezarlığı'na defnedilmiştir²¹⁸⁸.

Hüseyin Efendi Tekkesi, zikir meclisleri ve zakirleri ile de meşhurdur. Bunlar arasında, Şeyh Ahmed Cezbi Efendi'nin kardeşi Üsküdarlı Şeyh Hacı Arif Efendi. Bu zatın çıkarlarından biri Üsküdar Ahmediye Tekkesi Şeyhi zakirbaşı Şevki Bey'dir. Diğerleri Üsküdarlı Asım Efendi, Üsküdarlı Arap Ahmed ve Fındıklı Mescidi müezzini Hacı İsmail Hakkı Efendi'dir²¹⁸⁹.

Tekke Listelerine Göre Toygartepe Tekkesi

Tesisinden itibaren **Rifaî** kalan (*Muharremiye Defteri*, *Asitane-i Aliyye*, no: 97, *Hankâhname*, no: 80, *Nüfus Vukuatı Defteri*, *Silsilename*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Cevâmi*,

²¹⁸³ CSRA, no: 199.

²¹⁸⁴ CSRA, no: 199.

²¹⁸⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/150. Tekkenin gelirleri de uhdesine devredilmiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1735/319.

²¹⁸⁶ *1341 Defteri*, no: 123.

²¹⁸⁷ Albayrak, *Son Devir*, 5/99. Nesib Bey Şirket-i Hayriye'nin Umur-ı Hukukiye kaleminden 1945 yılında emekli olacaktır. CSRA, no: 199.

²¹⁸⁸ CSRA, no: 199.

²¹⁸⁹ CSRA, no: 199.

no: 118, *Tomar*, *İhsaiyât*, no: 138, *Merakiz*, no: 220 ve 229(?), *1341 Defteri*) tekke aynı kaynaklarda, banisinden ötürü **Hüseyin Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî, İhsaiyât*), **Şeyh Hüseyin Efendi** (*Muharremiye Defteri*, *Merakiz*), yerinden ötürü **Toygartepesi** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname*), **Tepe-i Toygar** (*Mecmua-i Cevâmi*), **Toygar Tekkesi** (*Tomar*) olarak anılmış, ayın günü 18. yüzyılın ortalarından itibaren **pazar** (1256/1840 tarihli *Asitane-i Aliyye ve Hankâhname, Mecmua-i Cevâmi*), 20. yüzyıldan itibaren **pazartesi** (Albayrak, *aynu yer*) olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Ahmed Nesib Efendi'nin beyanına göre, tekke Şeyh Hüseyin Efendi tarafından 1815'te (1230) bina olunmuş, Büyük pederi Şeyh Ahmed Cezbî Efendi tarafından genişletilmiş, Sultan II. Abdülhamid (1876-1908) tarafından 1905'te (1323) yeniden inşa ve ihya olunmuştur²¹⁹⁰.

Günümüze ulaşamayan, vaktiyle “Fevki kısmen kafesli ve mihrablı, derununda türbe bulunan semahane, fevkani ve tahtani iki oda, derûnunda kuyu bulunan ve kahve ocağı olarak istimal olunan havlı, iki hela, bir tabutluktan oluşan tekke²¹⁹¹, 1925'ten sonra şahıs mülkiyetine geçmiş ve daha sonra yıkılmıştır. Tekkeden geriye herhangi bir yapısı gelememiştir.

2.2.8.4. Sandıkçı Tekkesi (İbrahim Edhem, Şeyh Edhem Efendi Tekkesi)

Eski Yeniçeşme Tabutçulariçi yeni Toptaşı Sementi'nde, eski Hayrettin Çavuş, yeni Mimar Sinan Mahallesi, Dr. Fahri Atabey Caddesi, 253 ada, 128, 129 parselde,²¹⁹² Şeyh İbrahim Efendi tarafından inşası 1857 (1273) yılında tamamlanmış vakfiyesi de 4 yıl sonra 10 Şubat 1861'de (29 Recep 1277) tesis edilmiş Rifaî tekkesidir.

Tekkenin *Tomar* (v. 63^b) ve sair kaynaklara göre düzenlenen tekkenin şeyh listesi şöyledir:

Şeyhleri

1. Seyyid Şeyh İbrahim Edhem Efendi bin Mehmed (1233/1817-8 veya 1238/1822-3 – 12 Muharrem 1295 / 16 Ocak 1878). İbrahim Efendi 1822-3 (1238) tarihinde dünyaya gelmiştir²¹⁹³. Annesi Emine Hatun'dur. 17 yaşında (1255) Hasahır Başeskisi

²¹⁹⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/99.

²¹⁹¹ Hayrat Sicil Defteri'nden aktaran, İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 134; Özdamar, *Dersaadet*, 338.

²¹⁹² İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 111; Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 172.

²¹⁹³ Doğum tarihi *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde 1233 (1817-8) olarak verilmiştir. Galitekin, *Osmanlı*, 381-2.

Süleyman Ağa'nın kızı Fatma Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten kızları Hibetullah, oğulları Mehmed Şevket ve Ahmed Abid dünyaya gelmiştir. Hibetullah'ı havale neticesi kaybedecekler, oğulları Mehmed Şevket ve Abid Efendiler ise babalarının akabinde posta oturarak nesli devam ettirecektir. Edhem Efendi bugün tekkesi yakınındaki Yeniçeşme civarında sandıkçılık yapmaktaydı²¹⁹⁴.

Tasavvuftaki intisabı oldukça küçük yaşta (7 yaş, 1245) “Kutup Nuri Efendi” diye bilinen, hemen yakınlarda Tabaklar'da Çarşamba Rifaî Tekkesi kurucu şeyhi Üsküdarlı Mehmed Nuri Efendi'yedir (v. 1857). Sülukunu yanında tamamlayan Edhem Efendi, post nekabetine kadar şeyhinin hizmetinde bulunmuştur. Şeyhi, hilafete layık olsa da yanından ayırmamak için dervişliğinin devamından yana olduğundan vefatına değin hilafet vermemiştir. Nihayet Nuri Efendi vefat etmiş, oğlu Tevfik Efendi'nin yaşının küçüklüğünden mütevellit vekilliğine getirilen halifesi Müneccimbaşı Hacı İbrahim Edhem Efendi (v. 1865) tarafından vekaletinin 3. haftasında önce “nüceba”, 5. haftasında da hilafete mazhar kılınmıştır. Şeyhliğe mezuniyet demek olan *ilbas-ı tac u hurka merasimi* aynı zamanda Halvetî Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nde türbedar olan Edhem Efendi'nin riyasetinde icra edilmiştir (1273/1857). Yani Edhem Efendi'nin sohbet şeyhi Nuri Efendi, hırka şeyhi ise adaşı Müneccim Hacı İbrahim Edhem Efendi'dir²¹⁹⁵.

İntisabından itibaren yirmi yıla yakın hizmetinde bulunduğu yolun şeyhlik payesini elde eden Edhem Efendi eşi Fatma Hanım'ın da büyük katkıları ile²¹⁹⁶, hemen aynı yıl şeyhliğe adım attığı Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nin karşısında, *Kefçe Dede Vakfı'ndan tasarruflarında bulunan evlerinin yanındaki arsayı* (Mandıra Ustası Arsası) 40 bin kuruşa satın almış ve üzerine birer odalı semahane, şeyh meşrutası ve kahve ocağından müteşekkil tekkesini inşa etmiştir. Tekke 10 Nisan 1857 (15 Şaban 1273) tarihine müsadif berat gecesinde mevlid-i şerif kıraatı eşliğinde açılmıştır. Tekkenin caddeye bakan ahşap kapısı

Edhem Efendi'nin hayatı oğlu Şevket Efendi'nin derlediği *Vukuat-ı Tekaya*'dan derlenmiştir. Varol, *Tekkede Zaman*, 223-225

²¹⁹⁴ Halen hayatta olan aile üyelerinin aktardığına göre Edhem Efendi daha çok çeyiz sandığı imali ile meşgul olurmuş. Varol, *Tekkede Zaman*, 76.

Aile bu sebepten Cumhuriyet döneminde Sandıkçioğlu soyadı adını alacaktır.

²¹⁹⁵ CSRA, NO: 64.

²¹⁹⁶ Şevket Efendi ebeveynin bu birlikteliğini “*cümle varların bu yolda peder ve valide yekdil ve yek vücud olarak feda ve hatta canlarını dahi feda edercesine hizmet-i ehlullaha damen-i dermeyan ederek pek çok zamanlar muhabbet ve meveddetle imrar-ı vakt eylediler*” diyerek tavsif ediyor. Bu ifadeler bize vakfiyede evlerini tarif ettikleri “... bir taraftan *Kefçe Dede Vakfı'ndan benim ile zevcem Fatma bint-i Süleyman'ın bilmünasefe tasarrumuzda olan menzil ve bağçe*” ifadelerini hatırlattı. VGMA, Defter Sayfa/Sıra no: 583/56/44.

üzerindeki inşa kitabesi Kadirîlik içerisinde Enveriyye adıyla müstakil şubenin sahibi Şeyh Osman Şemsî Efendi tarafından söylenmiştir²¹⁹⁷:

*Ya Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed er-Rifâî / Şeyh Sandukî Cenab-ı Edhem pâk
itikad / Yapdırub bu hankâhı oldu şeyh âgehi / Şems, çıkdılar Yediler
didiler tarihini /Gel oldu Hakk için inşa Rifâî Dergahı. Sene 1274.*

Edhem Efendi tesis ettiklerini tekkesinin vakfiyesini 4 yıl sonra 10 Şubat 1861’de (29 Recep 1277) düzenlemiştir. Vakfiyeye göre tekke Kefçe Dede Vakfı’ndan eşi Fatıma Hatun ile tasarruflarında olan ev ve bahçe, aynı vakıftan Mehmed Receb Ağa’nın tasarrufunda bahçeli evi, Karacaahmet Sultan Aşçıbaşısı Ali Ağa Vakfı’ndan Münir Bey’in tasarrufunda ev ve Kadirî Dergahı ile çevreli arsa üzerine inşa edilmiştir. Bu dar çerçeveli konum bilgisi iki mühim bilgiyi veriyor. Bunlarda ilki varlığını herhangi bir eserden tahkik edemediğimiz tarikatı dışında başka bir malumatımızın olmadığı Kadirî Dergahı, diğeri ise tekkenin etrafının vakıf mülkleri ile çevrili oluşudur²¹⁹⁸.

İbrahim Efendi inşa ettiği küçük çaplı tekkesinin idaresi için şöyle şart etmiştir:

i. Tekke, Rifâî tarikatına mahsus olup, her hafta cumartesi günü öğle namazına müteakip Rifâî ayini icra edilsin.

ii. Hayatta oldukça tekkenin ücretsiz (*ber-vech hasbî*) şeyhi ve mütevellisi ben olayım.

iii. Vefatımdan sonra evladım, onun evladı, müteselsilen onların da evladlarının en büyüğü (*evladım ve evlad-ı evladımın ve evlad-ı evlad-ı evladının ekberi*) şeyh ve müteveli olsunlar.

iv. Neslim kesilirse, halifemin en büyük ve kıdemli olanı, o da bulunmazsa Rifâî halifelerinden sulehadan bir kimse ücretsiz (*ber-vech-i hasbî*) şeyh ve müteveli olsunlar.

Genel olarak sair tekke vakfiyesi formatına uygun ve benzer olan bu vakfiyenin diğerlerinden farkı, (i) gelir için başka bir gayri menkul ve nükud bırakmaması ve (ii) vakfın külliye inkırazı halinde fukaraya meşrutiyetine yer vermemesidir. Bunlardan ilki yani tekkenin idaresi sırasında ihtiyaç duyulacak masraflar için herhangi bir gelir getirici akar

²¹⁹⁷ Kitabe açılıştan bir yıl sonrayı, 1274 tarihini taşıyor.

²¹⁹⁸ Tekkenin vakfı tesisinden yaklaşık 3.5 yıl sonra 30 Haziran 1864’te (25 Muharrem 1281) tescil edilmiştir. VGMA, Defter Sayfa/Sıra no: 583/56/44.

Tekkenin vakfiyesinin çevrim yazısı için bkz. Varol, *Tekkede Zaman*, 237-9. Vakfiye özeti için bkz. *Tomar*, v. 63^b; 1341 *Defteri*, no: 43.

ve/veya para bırakmaması daha kuruluş aşamasında -mimari planında olduğu gibi- vakfın da küçük çaplı, başkasına muhtaç bir halde tesis edildiği anlamına gelmektedir²¹⁹⁹.

Vakfından geliri olmayan tekkeye Sultan III. Mustafa Vakfı'ndan önce aynı yıl (1861) aylık 80 kuruş, 4-5 yıl sonra da ilaveten 50 kuruş taamiye tahsis edilmiştir²²⁰⁰.

23 Şubat 1877 (9 Safer 1294 / 11 Şubat 1292) Cuma günü dergahın meydan odası ve kahve ocağı yıkılmış, 2 ay içinde yerlerine iki oda, bir sofa inşa edilmiştir. Tekke nihayet 14 Temmuz'da (3 Recep / 2 Temmuz) Said Paşa İmamı'nın Hasan Rıza Efendi'nin mevlid-i şerif kıraatı eşliğinde açılmıştır²²⁰¹.

Edhem Efendi'nin iki halifesini biliyoruz. Bunlardan biri oğlu ve kendinden sonra posta oturacak olan Mehmed Şevket Aşkî Efendi ve hemen yakınlarda Doğancılar Caddesi'nde yer alan Gazi Süleyman Paşa Camii imamı Üsküdarlı Ahmed Sıdkî Efendi'dir²²⁰².

Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 229) tekkede kendisi oğulları, oğulları Şevket ve Ahmed Abid Efendiler ile üç derviş toplam altı erkek ikamet etmektedir.

Yaklaşık 60 yıl²²⁰³ ömür süren Edhem Efendi 16 Ocak 1878 (12 Muharrem 1295)²²⁰⁴ tarihinde vefat etmiş, tekkenin tevhidhanesi derunundaki türbeye defnedilmiştir²²⁰⁵.

2. İbrahim Efendi'nin büyük oğlu Seyyid Mehmed Şevket Aşkî Efendi (10 Ramazan 1261 / 12 Eylül 1845 – 5 Zilkade 1300 / 7 Eylül 1883). Şevket Efendi²²⁰⁶ 12 Eylül 1845 yılında hemen yakınlarda Evliya Hoca Mahallesi'nde Servili evde dünyaya gelmiştir. Hicri hesabıyla tam 4 yıl 4 ay 10 günlükken (10 Muharrem 1261) *bed-i besmele merasimi*

---

²¹⁹⁹ Evkaf Nezareti'nin gözünde *bî-kudret vakıf* demek olan bu yapının ilki dahil 3 defa yeniden yapıldığını biliyoruz. Ancak arşivde bu işlerin devlet tarafından finanse edildiğine dair de herhangi bir evraka tesadüf etmediğimizi de belirtelim.

²²⁰⁰ BOA, EV. MKT. 3399/160 ve 164'ten aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 70. 3 Temmuz 1870 (3 Rebiulahir 1287) tarihli Sultan Abdülaziz dönemine ait ve fakat ayrıntısı verilmemiş bir sûr-i hümayun (düğün) defterinde de yer almıştır. BOA, HH. d. 23422'den (vr. 8^a) aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 72.

²²⁰¹ Varol, *Tekkede Zaman*, 65, 200.

²²⁰² CSRA, no: 64. Sıdkî Efendi aynı zamanda Edirne Hacı Memi Efendi Tekkesi şeyhidir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 234.

²²⁰³ Doğum tarihi 1233 hesabıyla 63, 1238 hesabıyla 57 yıldır.

²²⁰⁴ Varol, *Tekkede Zaman*, 77, 225. *Merakid*'da (s. 58) vefat tarihi bir gün sonra 13 Muharrem 1295 (17 Ocak 1878) olarak verilmiştir.

²²⁰⁵ "Bu türbe bugün mevcut değildir. Türbe, şimdiki hazirenin sağ ilerisinde olup, Ağustos 1983 tarihinde yapılan temizlik sırasında pehle taşı ortaya çıkmıştır". Haskan, *Üsküdar*, 1/472.

²²⁰⁶ Bu bölüm Şevket Efendi'nin kendi otobiyografisinden derlenmiştir. Varol, *Tekkede Zaman*, 79-87, 190-7.

ile Evliya Hoca Mahallesi'nde Ali Rıza Hoca Mektebi'ne başlamıştır. Temel eğitiminin akabinde 15 yaşında (1 Ramazan 1276) Defterhane'ye bağlı Tapu Odası'nda memuriyete adım atmıştır. Bir ara Enderun-i Hümayun'da istihdamı gündeme gelmişse de muvaffakiyetle neticelenmemiştir.

Bu talihsiz girişime rağmen memuriyette ilerleyen Şevket Efendi 25 yaşında Evkaf-ı Hümayun Taşra Senedatı bölümünde intisap etmiş, mesleğinde liyakat kesbetmek için hariçten Darülfünun'da "Evzan-ı Cedid" derslerini takip etmiştir. Bu vazifesinde iken 27 yaşında o dönem şehzade olan Mehmed Reşad'ın cariyelerinden Nikran Hanım ile evlenmiştir (13 Safer 1288). Bu evlilikten biricik kız Fatımazehra dünyaya gelecektir (26 Cemaziyelahir 1290).

Evlendiği yıl Defterhane'ye geri dönen Şevket Efendi 34 yaşında iken babasının vefat ettiği yıl (1295/1878) Muhacirin-i Sıhhiye Komisyonu Umum Muhacirîn Hastahaneleri'nde 500 kuruş maaşla tahkik memuru olmuştur. Şevket Efendi'nin son vazifesi (1298/1881) Dokuzuncu Daire-i Belediye Nüfus Katipliğidir²²⁰⁷.

Şevket Efendi babasının izinden gider ve tıpkı onun gibi küçük yaşta (6 yaş, 1267) Nuri Efendi'ye intisap eder. 18 yaşında (1279) *çavuş şeddini*, 24 yaşında (1285) babasından *nakib şeddini*, 29 yaşında (1 Zilhicce 1290) *nukeba şeddini* 6 ay sonra (11 Cemaziyelahir 1291) *nukeba şeddini* bağlar. Nihayet aynı 2.5 ay sonra 30 yaşında iken (1 Şaban 1291) Rifaîliğin Ulvanî kolunun müessisi Ahmed b. Ulvan sülalesinden Seyyid Salim Efendi'nin de hazır bulunduğu kalabalık bir mecliste babasından hilafet alır. Hicri hesapla 24 yıl süren bu yolculuk (*seyr-i süluk*) nihayet hilafet ile neticelenmiş, yaklaşık 3.5 yıl sürecek hilafet babasının vefatı (12 Muharrem 1295/16 Ocak 1878) üzerine tekkesinde meşihat ile taçlanmıştır.

Şevket Efendi döneminde tekke yenileneli henüz 5 yıl olmuşken yeni baştan inşa edilmiştir. 17 Nisan 1882'de (28 Cemaziyevvel 1299) başlayan imar 9.5 ay sürmüş ve 27 Ocak 1883'te (17 Rebiulevvel 1300 / 15 Kanunisani 1298) pek çok şeyhin iştiraki ile mevlid kıraatı eşliğinde yeniden açılmıştır²²⁰⁸. Bu 25 yılda 3. defa yeniden inşa demektir.

Meclis-i Meşayih'in teamüllerine aykırı bir şekilde meşihat ile memuriyeti aynı anda götüren Şevket Efendi bu vazifesini henüz 38 yaşında iken bir Cuma günü ansızın vefat edeceği tarihe kadar (5 Zilkade 1300 / 7 Eylül 1883) ancak 5 yıl devam

²²⁰⁷ Bu son vazifesindeki maaşı 600 kuruştur. BOA, DH. MKT. Nr. 2/78, Lef 1. Revnakoğlu'nun bu vazifeyi Üsküdar Belediyesi baş katibi olarak tasrih eder. CSRA, no: 64.

²²⁰⁸ Varol, *Tekkede Zaman*, 65-6, 201.

ettirebilmiştir²²⁰⁹. Şevket Efendi'den günümüze intikal eden tek metin *Vukuat-ı Tekâyâ*'dır²²¹⁰.

3. İbrahim Efendi'nin diğer oğlu Seyyid Şeyh Ahmed Abid Efendi (1266/1849-50 — 29 Ramazan 1319 / 9 Ocak 1902). Abid Efendi Çavuşdere Caddesi'ndeki evlerinde dünyaya geldi²²¹¹. Ağabeyi gibi 4 yaşında Ahmediye Mektebi'nde eğitime, mezuniyeti akabinde Defterhane'de memuriyete başladı. 20 yaşında iken (ağabeyinden iki yıl evvel, 1286) Latife Hanım ile evlendi ise de bu evliliği uzun sürmedi. 2. evliliğini beş yıl sonra (1291) Kaptanpaşa yaverlerinden merhum Aziz Efendi'nin kızı Hayriye Hanım ile yapacaktır.

Memuriyet hayatı 27 yaşında (1293) Balat kıyısında demirlemiş Şadiye adlı fırkateynin hastahanesinde bölük emniyeti, ardından Üsküdar Bülbülderesi'nde hastaneye çevrilen Serkiz Bey'in konağında esvap emniyeti, nihayet İplikhane denilen hastanede vekilharçlık olarak devam edecektir.

Abid Efendi'nin 3 erkek 1 kızı olmuştur. Ali Haydar (d. 5 Muharrem 1293 / 1 Şubat 1876), Mehmed Nuri (d. 9 Cemaziyelahir 1294 / 22 Mayıs 1877), İbrahim Edhem ve Emine Muhsine (d. 14 Şaban 1299 / 1 Temmuz 1882)²²¹². Tek kızı Emine Hanım kırkı çıkmadan vefat etmiştir. Ali Haydar ve Mehmed Nuri 23 Ekim 1881'de (29 Zilkade 1298) babasının da eğitim aldığı Ahmediye Mektebi'nde merasimle eğitimlerine başlayacaklardır.

Abid Efendi geleneğe uyarak babasının hırka şeyhi Edhem Efendi'ye intisap eder. Sonraki aşamalar aile üyeleri eliyle gerçekleşecektir. Çavuş ve nakib şeddlerini babasının, sernakib şeddini 34 yaşında 1 Temmuz 1883'te (25 Şaban 1300) ağabeyi Mehmed Şevket Efendi'nin elinden kuşanır.

---

²²⁰⁹ *Tomar*, v. 63^b. Nikran Hanım eşinin vefatı üzerine mükafaten kendisine bir miktar maaş talep etmiştir. Ancak talebinin neticesi tespit edilememiştir.

²²¹⁰ Yazma halindeki (Atatürk Kitaplığı K. 0995) eser Muharrem Varol tarafından tanıtılmış, tahlil edilerek günümüz harfleri ile neşredilmiştir. “Üsküdarlı Bir Şeyhin Not Defteri: Vukuat-ı Tekâyâ'dan Vukuat-ı Âlem'e Sandıkçı Rifâî Tekkesi ve Çevresi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*, ed. Coşkun Yılmaz vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015), 3/91-115; a.mlf. Muharrem Varol, *Tekkede Zaman* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017).

²²¹¹ Bu bölüm de Şevket Efendi'nin *Vukuat-ı Tekaya* eserinden derlenmiştir. Varol, *Tekkede Zaman*, 87-90, 225-6.

²²¹² Ali Haydar Efendi tekkenin son şeyhi olacaktır. İbrahim Edhem ise 1937'de Gaziantep, 1949'da da Bursa Ağır Ceza Reisliği yapacaktır. Bursa Türk Musiki Cemiyeti kurucularındandır. 1 Aralık 1953 yılında vefat etmiştir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 234.

Ağabeyinin 7 Eylül 1883 (5 Zilkade 1300) tarihindeki vefatı üzerine Meclis-i Meşayih bir hafta sonraki celsesinde (13 Zilkade 1300/15 Eylül 1883) kardeşi Abid Efendi'nin liyakatini vurgulayarak posta oturmasını uygun görür²²¹³.

Abid Efendi Meclis'in bu kararının üzerine yaklaşık 3 ay sonra 15 Aralık 1883 (14 Safer 1301) Cumartesi günü babasının halifesi Ahmed Sıdkı Efendi eliyle hırka ve tac giyerek Hüdayî Asitanesi Şeyhi Küçük Ruşen Efendi (v. 1891) eliyle posta oturtulmuştur²²¹⁴. Abid Efendi'nin resmi tevcihi 8 Ocak 1884'te (9 Rebiulevvel 1301) yapılmıştır²²¹⁵.

Meşihatı döneminde 1885 yılında tekkede 6 erkek ile 2 kadın ikamet etmektedir (*Nüfus-ı Millî*, no: 246). Bu rakamların tek katlı ve küçük bir tekke için dikkat çekici oranda olduğu açıktır.

Tekkenin Atik Valide İmareti'nden günlük 4.5 çift, Cedid Valide İmareti'nden de günlük 3 çift toplam 7.5 çift fodula tahsisi vardır²²¹⁶. Tekkeye II. Abdülhamid tarafından 8 Temmuz 1886'da (6 Şevval 1303) 1 takım Hafız Osman hatlı Kur'an cüzü ile 3 takım Mushaf-ı şerif hediye etmiştir²²¹⁷.

Sandıkçı Tekkesi kıyami zikrin icra edildiği diğer tekkeler gibi bir musiki merkezidir aynı zamanda. 19. yüzyılın mühim musikişinaslarından Fethi Efendi Tekkesi Şeyhi Fethi Efendi'nin damadı, neyzen Üsküdarlı Salim Bey Abid Efendi'nin idaresi altındaki bir zikir meclisinde ism-i celal zikri esnasında ruhunu teslim etmiştir. Abid Efendi derhal illallah diyerek zikri durdurur, dervişler merhumu gasleder, mihrap önüne getirilerek 70 bin kelime-i tevhid okurlar. Salim Efendi ertesi gün Fethi Efendi Tekkesi haziresine defnedilir²²¹⁸.

'Pamuk Baba' demekle maruf olan²²¹⁹ Abid Efendi yirmi yıl yakın şeyhlik yapmış, 52 yaşında vefat etmiştir.

4. Abid Efendi'nin büyük oğlu Seyyid Şeyh Hafız Ali Haydar Efendi (Sandıkçioğlu, 5 Muharrem 1293 / 1 Şubat 1876 – 11 Ağustos 1937). Tekkenin son şeyhidir²²²⁰. Haydar Efendi'nin 22 Ocak 1919 (19 Rebiulahir 1337/22 Kanunisani 1335)

²²¹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/55^b.

²²¹⁴ *Tomar*, v. 63^b.

²²¹⁵ BOA (V), EV. MKT. Nr. 1310/258'den aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 88. MMA, Defter/Sayfa no: 1774/97.

²²¹⁶ VGMA, Nr. 129-833-957-7'den aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 71.

²²¹⁷ BOA, Y. PRK. M. Nr. 2/53.

²²¹⁸ Ergun, *Türk Musikisi*, 502-3; Varol, *Tekkede Zaman*, 89-90. Ancak Fethi Efendi Tekkesi'nin haziresi de günümüze gelememiştir.

²²¹⁹ Haskan, *Üsküdar*, 1/473.

²²²⁰ *Sefine*, no: 10; *1341 Defteri*, no: 43.

tarihli otobiyografisinde söylediğini göre 1 Şubat 1876'ta (5 Muharrem 1293) Üsküdar'da doğmuştur. Üsküdar'da Karakadı İbtidâî Mektebi (29 Ağustos 1303/10 Eylül 1887) akabinde girdiği Toptaşı Askerî Rüştîyesi'nde eğitimini tamamlar (23 Mayıs 1328/8 Eylül 1902). Ayrıca Valide Sultan Medresesi Müderrisi ve Huzur-i Hümayun Muhatabı merhum Sivasî Hoca Osman Efendi'den ulum-i âliye ve âliye-i Arabî'den icazet almış (7 Cemaziyelahir 1327/26 Haziran 1909), Fransızca'yı anlayacak düzeyde öğrenmiştir. İlimiyede "hareket-i hariç rütbesi" ile taltif edilmiştir²²²¹.

Tasavvufi bir ortamda dünyaya gözlerini açan Haydar Efendi Rifaîlikteki icazetini 27 yaşında iken (7 Rebiulahir 1320/14 Temmuz 1902) dedesinin halifesi ve babasının şeyhi Ahmet Sıdkı Efendi'den almıştır.

Babasının vefatı üzerine (9 Ocak 1902) Haydar Efendi Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne müracaatla meşihatın kendisine tevcihini talep eder. Evkaf'ın Meclis-i Meşayih'e havale ettiği dosya Meclis'in 19 Ocak 1902 (29 Şevval 1319) tarihli ictimasında, vakfiye şartlarını yerine getiren Haydar Efendi'yi, herhangi bir imtihana tabi tutmadan (*meşihat vazifesini ifaya ehil olduğu anlaşılmiş olmağla*) meşihata uygun görür²²²². Meclis'in bu yöndeki kararı üzerine Haydar Efendi 12 Temmuz 1902 (4 Rebiulahir 1320) Cumartesi tarihinde tören ile posta oturmuş²²²³, resmi berata 8 ay sonra 14 Ağustos 1902'de (9 Cemaziyelevvel 1320) kavuşmuştur²²²⁴.

Bütün hayatını meslek-i sofîye ve tarikat-ı aliyyeye vakfetmiş olan herhangi bir resmi hizmete rağbet etmemesi ile en çok kurucu şeyh Edhem Efendi'ye benzer. Bu otobiyografiyi kaleme aldığı sıralarda (42 yaş, Ocak 1919) hiçbir halifesi olmayan Haydar Efendi'nin dedesi, amcası Şeyh Şevket ve pederi Şeyh Abid Efendilerden intikal edip kendisinden de ahz-i inabe eden yüz kadar ihvan-ı tariki mevcuttur²²²⁵.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde 1915 yılında Kadılık vazifesi yapmış olan Hacı Ahmed Hamdi Efendi tarafından tekkeye *tabh-ı aşura ve hatm-i şerif ile na't-ı şerif tilaveti* için para vakfı tayin edilmiştir. Matem ayı etkinliklerine matuf olan vakıf 1917 ve 1920 yılı hariç dört faaliyet için 2.120 kuruş harcamıştır²²²⁶.

²²²¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/99-100.

²²²² MMA, Defter/Sayfa no: 1774/97.

²²²³ Meclis'in atama kararına imza atan reisi Muhyiddin Efendi *Tomar*'ında Haydar Efendi'nin Hoca Nazım Efendi'nin okuduğu güzel hutbe eşliğinde posta oturduğunu söyler. *Tomar*, v. 63^b.

²²²⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/100.

²²²⁵ Albayrak, *Son Devir*, 5/100.

²²²⁶ VGMA, nr. 1835-4-35'ten (21 Kanunievvel 1337 / 21 Aralık 1921) aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 73-4

Haydar Efendi'nin Balkan Savaşları sonucu Edirne'nin geri alınması sebebiyle Selimiye Camii'nde düzenlenen "zikir ayini"ne katıldığı, camiinin kubbesine doğru fırlattığı topuzlu şişin altında durarak "burhan gösterdiği" rivayet edilir²²²⁷.

Burhan Felek'in şehadeti ile tekke 1917 yılında Tabutçular'da çıkıp kısa sürede çevreye yayılan yangında büyük zarar görmüştür²²²⁸. Yangının tarihini vermeyen Şehremaneti Encümeni'nin 11 Ocak 1921 tarihli haritası yangından etkilenen geniş alanı göstermektedir²²²⁹. İlgili haritada cadde ile tekke arasında küçük ebatlı sıra sıra dükkanlar görülüyor. Meclis-i Meşayih'in 18 Ekim 1922 (26 Safer 1341) tarihli ictimasında Üsküdar Belediyesi'nce inşası öngörülen bu dükkanların uygun olmadığı, engellenmesi için Evkâf-ı Hümayun Nezareti Mebani-i Hayriye Müdüriyeti'ne yazı yazılması kararı verilmiştir²²³⁰.

Haydar Efendi'nin toplam beş çocuğu olmuştur. Necmeddin erken yaşta, Abdi ise ağabeyi Nuri ile Haydarpaşa Askeri Tıp Okulu'nda okuduğu esnada vefat etmiştir. Nuri bu okulu bitirip Manisa Akıl ve Ruh Sağlığı Hastanesi'nde Başhekimlik, Muhittin Galatasaray Lisesi'nde müdürlükten emekli olmuş, tek kızı Selma ise ebelik yapmıştır²²³¹.

Son dönem şeyh ailelerinde sıkça görüldüğü üzere seleflerine göre daha iyi eğitim almış, dini bilgisini arttırmak için hıfzını tamamlamış, ayrıca anlayacak düzeyde olsa Fransızca öğrenmiştir. Bunu çocuklarına da görülmektedir. Çocuklarının ikisi (Selma Hanım ve Muhittin Bey) hafızlık yapmış, her bir çocuğu en az bir yabancı dili iyi konuşur hale gelmiştir²²³².

Sandıkçı Tekkesi işgal yılları sırasında Özbekler Tekkesi gibi Anadolu'ya silah sevkiyatına ev sahipliği yapan merkezlerden biri olmuştur. Hemen her gün tekleden çıkan tabut(!) Karacaahmet Mezarlığı'nda toprakla buluşmuş, ardından içi silah dolu bu tabut gizlice kazılıp çıkarılarak Anadolu'ya sevk edilmiştir²²³³.

81 yaşında iken 11 Ağustos 1937'de vefat eden Haydar Efendi'nin cenaze namazı Yeni Valide Camii'nde kılınmış, muazzam bir kalabalığın iştiraki ile Karacaahmet Mezarlığı 8. Adaya defnedilmiştir. Mezar taşı günümüze gelememiştir²²³⁴.

---

²²²⁷ Tekkenin varislerinden Yıldız Hanım'dan aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 95.

²²²⁸ Varol, *Tekkede Zaman*, 66.

²²²⁹ İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt, 5731, 6456.

²²³⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/3.

²²³¹ Varol, *Tekkede Zaman*, 135-6.

²²³² Varol, *Tekkede Zaman*, 92.

²²³³ Varol, *Tekkede Zaman*, 92.

²²³⁴ Köseoğlu, *100 Tekke*, 234; Varol, *Tekkede Zaman*, 122.

Tekke Listelerine Göre Sandıkçı Tekkesi

Kaynakların da ittifakıyla tesisinden 1925'e kadar **Rifaî** kalan (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Mecmua-i Tekâyâ*, no: 75, *Tomar*, *İhsaiyât*, no: 136, *Merakiz*, *Rehber-i Tekâyâ*, no: 82, *Sefine* ve *1341 Defteri*) **Şeyh Edhem Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*), **Sandıkçı Şeyh Edhem Efendi** (*Mecmua-i Tekâyâ*), Sandukî (*Merakiz*), **Sandıkçı** (*Tomar*, *Rehber-i Tekâyâ*, *Sefine*), **Şeyh Edhem** (*İhsaiyât*), **Edhemî Mehmed Efendi Tekkesi**'nin (*Mecmua*, no: 43) ayın günü de ittifakla **cumartesidir** (*Mecmua-i Tekâyâ*, *Tomar*, *Rehber-i Tekâyâ*, *Sefine*).

Mimari Yapısı

Muhtevası itibariyle ufak boyutlu bir tarikat tesisi olan tekke –vakfiyesindeki ifade ile, bir bab Rifaî tekkesi- haremlik, selamlık, tevhidhane ve hazireden meydana gelmekte idi. 1925 yılında tekkelerin kapatılması ile aile tekkenin yanındaki özel hanelerinde yaşamaya devam ederler²²³⁵. Bakımsız kalan tekkenin semahanesinin çatısı 1940 tarihlerinde çökmüştür. 1947 yılında tekkenin kendisine satılması isteyen Bursa Ağır Ceza Reisi Edhem Sandıkçıoğlu'nun talebi kabul görmemiş, bir yıl sonra dervişan ve kahve odaları yıkılmıştır. Bir ara Vakıflar İdaresi'nce enkazın satılmasından elde edilecek gelire yenilenmesi düşünülmüşse de akim kalmış nihayet 1961'de de tevhidhane ile türbe bölümleri çökerek tarihe karışmıştır²²³⁶.

Tekke müstemilatından olan haremlik ise bölümü özel mülkiyete geçen ve sonradan satılmıştır²²³⁷. Yakın zamanda Üsküdar Belediyesi'nce Vakıflar İstanbul Başmüdürlüğü Arşivi'ndeki 1963 tarihli rölövesine göre yeniden inşa edilen tekke 2009 yılında, önce bir derneğe tahsis edilmişken, daha sonra bu tahsis kaldırılmıştır.

Semahanede vaktiyle 5 sanduka vardır. Bunlar da: İbrahim Edhem Efendi, eşi Fatimatüzzehra, oğulları Şeyh Şevket ve Şeyh Abid Efendiler ve Abid Efendi'nin oğlu Nuri Efendi'dir²²³⁸.

²²³⁵ Varol, *Tekkede Zaman*, 121. Bu ev vakfiyede geçen Kefçe Dede Vakfı'ndan tasarrufları altındaki ev olmalıdır.

²²³⁶ Enkazdan kalan 2 tonluk kereste Üsküdar İmaretine teslim edilmiştir. Tekkenin 2008-10 yılları arasında yeniden inşa edilene kadar geçirdiği evreler için bkz. Varol, *Tekkede Zaman*, 124 vd.

²²³⁷ Şeyh Edhem Efendi'nin aile üyelerinden F. Selma Sandıkçıoğlu'ndan alınan aktaran İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 111

²²³⁸ Semahanede 5 sanduka olduğunu 1947 tarihli Kadıköy Vakıflar Müdürlüğü'nün düzenlediği tespit tutanağına yansımıştır. İlgili vesikadan aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 61.

Haziresi

Hazirede vaktiyle İbrahim Efendi, oğlu Abid Efendi'nin medfun olduğu bir türbenin varlığından bahsedilir. Türbe günümüze ulaşmadı. Türbe'nin 1917 yangınından etkilendiği tahmin edilmektedir.

Hazirede en az 15 olduğu tahmin edilen definlerde tespit edilebilenler şunlardır²²³⁹:

Şeyh Abid'in kayın validesi (i) Fatma Hanım, Fatma Hanım'ın gelini, Ağır Ceza Reisi İ. Ethem Sandıkçioğlu'nun eşi (ii) İsmet Hanım, bu ikilinin kızları (iii) İffet Hanım, son şeyh Haydar Efendi'nin eşi (iv) Nadire Hanım (v. 1914?), Şevket Efendi'nin eşi (v) Nikran Hanım (v. Ağustos 1906)²²⁴⁰, (vi) Said Paşa Camii İmamı Rifaî dervişi Hasan Rıza Efendi (v. 19 Şevval 1307/8 Haziran 1890). Rifaî halifelerinden zakir Hacı Şeyh Seyyid Mustafa Efendi'nin (vii) pederi Giritli Mustafa Efendi ve (vii) validesi Nimeti Hatun (v. 1283/1866), Aşçıbaşı Camii baş imamı (viii) Mehmed Ali Bey (v. 20 Cemaziyelahir 1308/1 Şubat 1891), (ix) Seyyid Ahmed Efendi (v. 20 Cemaziyelahir 1308 / 1 Şubat 1891), hazireye defni Şevket Efendi'nin eserinde geçen (x) Şerif Ali Dede.

1983 tarihideki hafriyat sırasında toprak altından çıkan kırık bir mermer kitabede de şunlar okunmaktadır:

Sâhibu'l-hayrat gümrük emini Osman Paşazade Mehmed Nuri"

Ayrıca yekpare kefeki taşından oyulmuş, kapağı kayıp, 10 musluklu bir abdest teknesi vardır. Önyüzündeki 23 Temmuz 1906 (1 Cemaziyelahir 1324) tarihli kitabesi şudur:

Sandukî Dergahı'na Şeyh Ahmed Efendi'nin vakfidır.

Özetle, 19. yüzyılın ikinci yarısı gibi geç bir dönemde tesis edilen, tek bir ailenin idaresinde, aynı tarikata bağlı kalarak 70 yıla yakın faal kalmıştır. Vakfiye gereği şeyh ve müteveliye bu hizmetlerinden ötürü ücret verilmeyecek olduğunun şart koşulması sık rastlanan bir durum değil.

Soyadı kanunu ile kendilerine Sandıkçioğlu adını alan ailenin temsilcileri arasında Ali Haydar Bey'in oğlu Galatasaray Lisesi Müdürlerinden ve "Lejyon De Honor" nişanı sahibi Muhiddin Sandıkçioğlu (v. ?) (Hakkında bilgi Özemre, *Geçmiş Zaman Olurki*, 138);

Galatasaray Lisesi mezunlarından 1979 yılından itibaren güzellik yarışmalarının koordinatörü, 75 yaşında iken 9 Eylül 2011'de vefat etti.

²²³⁹ Varol, *Tekkede Zaman*, 61-65

²²⁴⁰ Nikran Hanım'ın hazireye defnine izin veren 24 Ağustos 1905 (rumi 11 Ağustos 1321) tarihli belgeden (BOA, EV. MKT. Nr. 3005/32 ve 34) aktaran Varol, *Tekkede Zaman*, 63.

2.2.8.5. Celaleddin Efendi Rifaî Tekkesi

Eski Hacı Hesna, Yeni Sultantepe Mahallesi, Servilik Caddesi ile Balçık Sokak arasında kalan adada, 1646 (1056) tarihli Arslan Ağa Çeşmesi'nin civarında Şeyh Mustafa Celaleddin Efendi'nin (v. 22 Şevval 1308/31 Mayıs 1891) evinde tesis ettiği Rifaî tekkesidir. Tamamen tarihe karışan tekkenin yeri için Besim Çeçener D 109 parsel, 505 ada, 118 parseli işaret etmişse²²⁴¹ de bu parsel numarası belediye imar planında kayıtlı değildir. Haskan, Arslan Ağa Çeşmesi bahsinde “arkasında ve yol aşırı yerde Şeyh Cemaleddin Efendi Tekkesi (...) vardı”, dediği burasıdır²²⁴². Revnakoğlu da, yeri için Hoca Vildan Faik Efendi'nin evinin karşısında idi, der²²⁴³.

Şeyh Seyyid Mustafa Celaleddin Efendi aslen Kayserilidir. Sultanahmed Camii kürsü şeyhlerinden olup hitabeti güçlü (*mütekellim ve natuk*) bir vaizdir. Ramazan aylarında Üsküdar Valide Camii'ndeki vaazlarının yanında ayin icrasında da bulunmuş²²⁴⁴.

Celaleddin Efendi'nin hilafeti Soğukçeşme'de Şeyh Mustafa Hulusi Efendi'dedir²²⁴⁵. Yetiştirdiği iki halifesi tespit edilebilmiştir: Meşhur kıyam reislerinden Kolağası Hacı Halid Bey ile küçük kardeşi Üsküdar Toygartepesi Tekkesi Şeyhi Hazım Efendi'nin çıraklarından Şamlı Rıfat Bey²²⁴⁶.

Tekkesi 27 Kasım 1873 (6 Şevval 1290 / 15 Teşrinisani 1289) Perşembe günü Hz. Hüdayî şeyhi Ruşen Efendi'nin Celaleddin Efendi'yi *posta iclası* ile açılmıştır²²⁴⁷. Şevket Efendi'nin aktardığına göre, dergahta 3 Temmuz 1874'teki (19 Cemaziyelevvel 1291 / 21 Haziran 1290; -1) zikir meclisinde Seyyid Salim'in zikrin coşkusu ile ustura ile dilini kestiği ve bu şekilde kesilen dili 10 dakika elinde tuttuğunu, sonrasında dilini eski haline getirdiğini yazar²²⁴⁸. 1879 yılı sonlarında Sultan Abdülhamid bir ihsan olarak dergaha bir koyun gönderilmiştir²²⁴⁹.

1885'te tekkede erkek ile 6 kadının ikamet (*Nüfus-ı Millî*, no: 251) etmektedir.

²²⁴¹ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22.

²²⁴² Haskan, *Üsküdar*, 3/1040.

²²⁴³ CSRA, no: 294.

²²⁴⁴ *Tomar*, v. 92^a; CSRA, no: 294.

²²⁴⁵ Hulusi Efendi'nin şeyhi Yeşiltulumba Rifaî Tekkesi banisi Şeyh Abdulhalim Efendi, onun da şeyhi Karasarıklı Tekkesi şeyhi İbrahim Sabri Efendi'dir. CSRA, no: 294.

²²⁴⁶ Tanınmış kıyam reislerinden olan Rıfat Bey için kendisi ile tevhide girmek büyük cesaret işi denmiştir. CSRA, no: 294.

²²⁴⁷ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 198.

²²⁴⁸ Varol, *Tekkede Zaman*, 159, 201.

²²⁴⁹ BOA, TS. MA. e. Nr. 253/85. Belgedeki mühür: es-Seyyid Mustafa Celaleddin Efendi, şeklindedir.

Celeleddin Efendi cuma geceleri Rifaâ ayinleri icra ettiği hanesini kendince tekkeye tahvil etmişse de bunun için resmi bir izin almamış²²⁵⁰, tekkesine dair tanzim ettiği bir vakfiyeye de ulaşlamamıştır.

Muhyiddin Efendi'nin bildirdiğine göre hane/tekke Kasım 1889'da (Rebiulevvel 1307) bir salı günü Açık Türbe'den başlayan büyük bir yangında kül olmuştur. Bu elim yangından sonra hali perişan olan Celeleddin Efendi, yangından bir buçuk sene sonra 31 Mayıs 1891 (22 Şevval 1308) Pazar günü vefat etmiştir. Tekke şeyhinin vefatı ile tekkenin sanıldığı gibi tescil edilmediğinin, mülk olmak itibariyle tekke olmadığının ortaya çıkmıştır²²⁵¹.

2.2.8.6. Ahmediye Tekkesi (Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi)

Ahmediye Mahallesi, Gündoğumu Caddesi ile Sokağı'nın kavşasında 403 ada, 23 parsel, 26 numarada²²⁵² yer alan Ahmediye Külliyesi dahilinde külliyenin caddeye açılan tekke kapısı üzerindeki fevkanî dershanesinde cami imamı Mahmud Raci Efendi tarafından, 1878 (1295) tarihli vakfiyesi tesis edilmiş Rifaâ tekkesidir. Raci Efendi, dershaneye ilaveten, caminin yanında bir tevhidhane, bir şeyh odası, bir ufak meydan, bir küçük kahve ocağı yaptırmıştı²²⁵³. Bu bölüm yeniden inşa edilmektedir.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 92^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şöyledir:

1. Şeyh Seyyid Hafız Mahmud İzzet Raci Efendi (1253/1837 – 3 Şevval 1316 / 14 Şubat 1899; Salı). Ömer Efendi torunu, Seyyid Hacı Hafız Hasan Efendi ile Şerife Hatice Hanım oğludur. Caminin imamı ve hatibi, Rifaâ Asitanesi Şeyhi Büyük Tefvik Efendi'nin de (v. 1316/1898) halifesidir. Bu hilafet töreni -ismini bilmediğimiz- Şeyh Hafız Efendi'nin rehberliğinde 3 Eylül 1875'te (2 Şaban 1292) icra edilmiştir²²⁵⁴.

Muhyiddin Efendi, Raci Efendi'nin camiye meşihat koydurmak için 1873'ten (1290) itibaren girişimlerde bulunduğunu, nihayet babası Kadirihane şeyhi Şerefeddin Efendi'nin tertip ve tavsiyeleri uyarınca buna muvaffak olduğunu belirtir²²⁵⁵. Vâkıfın 5 yıl sonra

²²⁵⁰ Meclis-i Meşayih Arşivi'nde burası ile ilgili herhangi bir kayda ulaşlamamıştır.

²²⁵¹ *Tomar*, v. 92^a; CSRA, no: 294. 1890 tarihli *Mecmua-i Tekaya*'da yer verilmemesi bu yangın ile alakalı olmalıdır.

²²⁵² İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 29; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 44.

²²⁵³ *CSR Arşivi*, no: 169.

²²⁵⁴ Varol, *Tekkede Zaman*, 203.

²²⁵⁵ *Tomar*, v. 92^b.

1878'de (1295) düzenlediği vakfiyenin 13 Aralık 1882'de (2 Safer 1300) tescil edildiğine bakılırsa süreç 10 yıla yaklaşmıştır²²⁵⁶.

Tekkenin 23 Ekim 1878 (26 Şevval 1295) tarihli vakfiye suretine göre Raci Efendi, şeyhi Tevfik Efendi'yi ilk/kurucu/teslim mütevellisi -mütevelli tayin ederek her perşembe gecesi yatsıdan sonra kuudî Rifaî ayını icrasını şart koşmuştur. Vakfettiği 14.000 kuruş dengi 1.200 gümüş mecidiye parayı mütevelli eliyle, artık bir usul olan onu on bir buçuk hesabıyla yıllık %15 oranında kredi kullanarak (*ba devr-i şer'i rehn-i kavi ve kefil-i meli yahut ikisinden biri ile onu onbir buçuk kuruş hesabı üzere alâ vechil-helâl istirbah ve istiğlâl olunup*) işletecek, geliri ile her yıl Rebiülevvel ayında mevlid okutulacaktır. Bu iş ve işlemler için mecliste ikram edilmek üzere 300 kuruşa şeker, 50 kuruşa ile ud ve gülab alınacak, 50 kuruş mevlidhana, 100 kuruş seviyelerine göre zakir efendilere verilecek, 1.500 kuruşla da fukaraya yemek ikram edilecektir. Toplam gelirden (2.100) 2.000 kuruşu bu işler için sarfedilecektir. Geriye kalan 100 kuruş da tevliyet için tahsis edilmiştir. Toplam: 1.500+100+100+50+50+300= 2100

Raci Efendi tesis ettiği vakfiyesinde, tekkenin meşihat ve tevliyetini önce kendisine, vefatı ile neslinden gelenlerin en büyük ve en olgun olanına (*ekber ve erşedine*), neslinin kesilmesi halinde halifelerine, onların da kesilmesi halinde Üsküdar Rifaî Asitanesi şeyhinin seçeceği (*re'y u intihabıyla*) Rifaiyyeden bir kimseye şart etmiştir.

Vakfını faal hale getirip zikirlerini icra eden Mahmud Efendi, vakfiyesini Evkaf-ı Hümayun Nezareti Cihat Kalemi'ne kaydettirip gerekli beratı almak için Meclis-i Meşayih'e müracaat eder. Meclis de 2 Ekim 1880'de (27 Şevval 1297) tarihli ictimasında ehliyetine dair meşayih-i kiramın şهادeti ve mahallinde yaptığı tahkikatın neticesinde Mahmud Efendi'nin talebinin uygunluğuna karar verir²²⁵⁷. Tekke vakfiyesinin Meclis-i Meşayih'in bu tavsiye kararından iki yıl sonra 13 Aralık 1882'da (2 Safer 1300) gerçekleşecektir²²⁵⁸.

Meşihatı zamanında 1883'te tekkede kadınsız sadece 6 erkek ikamet etmektedir²²⁵⁹. 1889 (1306) yılında hacca giden Raci Efendi²²⁶⁰, 1893 yılında Kosova taraflarına gitmeye

²²⁵⁶ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/191/117.

Vakfın *şuhudu'l-hâl*'inde Yeşiltulumba Tekkesi şeyhi Hafız Mustafa Efendi, Karasarıklı Tekkesi şeyhi Ali Efendi Üsküdar'da Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi şeyhi Seyyid Hacı Mehmed Efendi, Keççe Dede Mahallesi 1. Muhtarı Doğramacı Ahmet Ağa ve 2. Muhtarı Osman Efendi ve memur ile ahaliden ile birkaç kişi vardır.

²²⁵⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/18^b.

²²⁵⁸ "2 Safer 1300 tarihinde ba-ferman kaydolunmuştur". VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/191/117.

²²⁵⁹ *Nüfus-ı Millî*, no: 253.

²²⁶⁰ *Tomar*, v. 92^b.

niyet etmiş, yolculuğu boyunca kendisine kolaylık gösterilmesi için 19 Ekim 1893 (7 teşrinievvel 1309) tarihli bir arzuhal kaleme almıştır. Kendisini mescidin ilk banisi Gavsülazam Abdulkadir Geylanî neslinden Kefçe Dede hazretlerinin dergahı şeyhi olarak tanıtan Mahmud Efendi'nin bu talebi üzerine Dahiliye Nezareti, Kosova Vilayeti'ne müracaatı halinde şeyhe gerekli kolaylığın gösterilmesi talimatını vermiştir²²⁶¹.

Mahmud Efendi'nin adı belirtilmeyen oğlunun sünnet merasimi 28 Haziran 1880 (21 Recep 1297 / 16 Haziran 1296 -1) meşayihin katılımıyla Kısıklı'da icra edilmişti²²⁶². Erkek çocuksuz vefat ettiğini bildiğimiz Raci Efendi'nin bu çocuğu kendisinden evvel vefat etmiş olmalıdır.

Raci Efendi kilosundan ötürü Şişman Mahmud Efendi, diye anılmış. Ayrıca nafizul kelimeler, şayanı hürmet bir zat olduğu rivayet edilmiştir²²⁶³. Yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan Mahmud Efendi, vefatında caminin kible tarafındaki hazireye defnedilmiştir. Raci Efendi'nin 12 terkli mezar taşı kitabesi şudur:

*Tarikat-i aliyye-i Rifaiyye meşayih-i kiramundan Kefçe Dede Dergah-ı
Şerifi post-nişîni eş-şeyh es-Seyyid el-Hac Hafız Mahmud İzzet Raci*

2. Raci Efendi'nin damadı **Enderunî Mehmed Şevki Efendi** (v. 15 Rebiulevvel 1336 / 30 Aralık 1917). Şevki Efendi, küçük yaşta iken dayıları Mabeyinci Basri ve Hakkı Beylerin delaletleriyle Enderun'a intisap ederek musiki öğrendi. Otuz yıl fasılasız bir surette Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergahı'nda ve diğer bir takım kıyamî ve devranî dergahlarında zakirbaşılık yaptı. Kıyamî ve devranî zakirbaşılığında ve nevbezenlikte devrinin mümtaz bir şahsiyeti olduğu gibi mahfuzatının çokluğuyla da tanınmıştı²²⁶⁴.

Meşihat cihetinin ücretsiz (*ber-vech-i hasbî*) oluşu, meşrutalarının (*hüceratı*) dahi bulunmayışından ötürü Raci Efendi'nin vefatından sonra tekkenin şeyhliği bir süre (yaklaşık 7.5 ay) boş kalmıştır. Caminin karşısında attarlık yapan Şevki Efendi, kayınpederinin vefatı ile boşalan meşihat için vâkıfın şartı gereği Rifaî Asitanesi Şeyhi Ziya Molla'dan (v. 1336/1917) tac ve hırka giydi, 27 Ağustos 1899'da (19 Rebiulahir 1317) posta oturdu²²⁶⁵.

18 yıl şeyhlik yapan Şevki Efendi'nin halife yetiştirdiğine dair bir kayda henüz ulaşabilmiş değiliz.

²²⁶¹ BOA, DH. MKT. Nr. 156/26 (13 Rebiulahir 1311 / 23 Ekim 1893).

²²⁶² Varol, *Tekkede Zaman*, 157, 204.

²²⁶³ *Tomar*, v. 92^b; *CSR Arşivi*, no: 169.

²²⁶⁴ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/658.

²²⁶⁵ *Tomar*, v. 92^b; *CSR Arşivi*, no: 169; *MMA*, Defter/Sayfa no: 1773/110.

1917 yılının sonlarında vefat eden Şevki Efendi için hazirede medfun olduğu ifade edilmişse de²²⁶⁶ hazirede mezar taşına tesadüf edemedik.

3. Çerkez İhsan Efendi bin Abdullah (v. 1925'ten sonra). Şevki Efendi'nin vefatından sonra bir buçuk yıl kadar atıl kalan postun iki talibi çıkmıştır. Rıfat ve İhsan Efendiler. Rıfat Efendi'nin müracaatı 17 Mayıs 1919 (17 Şaban 1337) tarihli Meclis-i Meşayih ictimasında gündeme gelmiştir²²⁶⁷. Meclis yaptığı tahkikatta vâkıfın evladı munkarız olduğu, vâkıfın şartı mucabince Rifaî Asitanesi şeyhinin intihabıyla tevcih olunacağından²²⁶⁸ şartları taşıdığı değerlendirilen İhsan Efendi Meclis'e davet edilmiş (17 Kasım 1919 / 23 Safer 1338)²²⁶⁹, nihayet 13 Aralık 1919 (27 Rebiulevvel 1338) tarihli ictimasında meşihatın kendisine tevcihi tensip edilmiştir²²⁷⁰.

İhsan Efendi aslında Beylerbeyi'nde İstavroz Bedevî Tekkesi Şeyhi aynı zamanda Rifaîlikten icazeti olan Seyyid Said Efendi'nin (v. 1916) halifelerindendir. Ziya Molla'nın ehl-i beyt muhabbetinden olacak Üsküdar Bedevî şeyhleri ile sıkı ilişkisi vardı. Nitekim Said Efendi'nin 23 Ekim 1910 tarihli hilafet töreninde halifelerinin rehberlerinden biridir. Ayrıca Çengelköy Bedevî Tekkesi Kurucu Şeyhi Ahmed Rasih Efendi'nin (v. 1330 / 1912) vefatında teşhiz ve tekfin işlemlerini kendisi yapmıştır. Bu sıkı ilişki İhsan Efendi'nin posta oturmasında etkili olmuş olmalıdır.

Hz. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Gülşen Efendi (v. 1923) tarafından posta oturtulan²²⁷¹ İhsan Efendi yaklaşık bir yıl sonra (Kasım 1920) işgal altında olduğunu iddia ettiği külliyedeki oda veya odaların kendisinin kullanımına tahsisi için girişimlere başlamış, ancak talebi Meclis-i Meşayih'in, bahsi geçen hücrenin şeyhe aidiyetine dair bir kayda rastlanmadığı yanıtı²²⁷² ile yarım kalmıştır.

Israrına devam eden İhsan Efendi nihayet Meclis'ten *semahaneye bitişik şeyhlere ait odayı lüzumsuz yere işgal eden mahalle imamının izne ayrılması sebebiyle, bu odanın bir*

---

²²⁶⁶ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/658; Yılmaz Öztuna, “Şevki Bey [Zakirbaşı Tığlızade Enderunî Mehmed]”, *Türk Musikisi Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Basımevi, 1976), 2-2/289. Öztuna Şevki Bey Mahmud Raci Efendi'den sonra sehven sadece 4 yıl postnişinlik yaptığını ifade eder.

²²⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/48^a.

İlgili arşivde bir daha ismine tesadüf edemediğimiz Rıfat Efendi hakkında başka bir malumatımız da yoktur.

²²⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/54^b.

²²⁶⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/4^a.

²²⁷⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/10^a; Defter/Sayfa no: 1740/51.

²²⁷¹ Revnakoğlu Ruşen Efendi, diyorsa da doğrusu Gülşen Efendi olacak. *CSR Arşivi*, no: 169.

²²⁷² MMA, Defter/Sayfa no: 1756/82^b, 89^a; Defter/Sayfa no: 1744/3.

heyet huzurunda boşaltılarak, teslimi için Evkaf Nezareti Mebani-yi Hayriye Müdüriyeti'ne yazı çıkartmayı başarır²²⁷³.

7 yıl kadar (1918-1925) şeyhlik yaptığı anlaşılan İhsan Efendi'nin kabri hazirede değildir. Ne zaman ve nerede medfun olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

Tekke Listelerine Göre Ahmediye Tekkesi

19. yüzyılın ikinci yarısı gibi geç bir tarihte tesis edilen **Kefçe Dede** (CSRA, no: 169) **Ahmediye** (Mecmua-i Cevami, no: 88), **Mahmud Efendi** (Tomar), **Şeyh Mahmud** (İhsaiyat, no: 141, Rehber-i Tekâya, no: 98), **Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi**'nin (Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Tekâya, no: 222) ayin günü ilkin vakfiyesi gereği **perşembe** (Tomar) iken daha sonra **çarşamba** (Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya; 1920'lere ait Rehber-i Tekâya 'da sehven 'salı') olarak kayda geçmiştir.

Mimari Yapısı

Tekke kapısından girildiğinde koridorun sağından 17 basamaklı merdivenle çıkılan derslane/tekke, sekiz yüzlü, kubbeli ve revaklıdır. Bu mekanın dar gelmesi üzerine ilave edilen, caminin kuzey cephesindeki bu ahşap meşruta ne zaman inşa edildiğini kesin olarak bilmiyoruz. Mehmed Raif, bugün caminin yerinde olmayan 1884 (1301) tarihli ihya kitabesini nakletmiş, altına da, “(...) İş bu camii şerifte tarikat-ı Rifaiyye ayini icra olunur (...)” kaydı düşmüştür²²⁷⁴. Haskan da bu tarihi, tekkenin inşa tarihi olarak vermiştir²²⁷⁵.

Bu dönemde külliyedeki en büyük değişiklik 1925'ten sonra bakımsız kalan tekkemizdedir. R. Ekrem Koçu'nun bildirdiğine göre 1931-2 arasındaki şiddetli kışta yağın karın ağırlığına dayanamamış²²⁷⁶, enkazı ile 1965'lere kadar kullanılan yine ahşap bir bina yapılmıştır.

2.2.8.7. Ahmed Sıdkı Efendi Tekkesi

Ahmediye Mahallesi, Halk Caddesi üzerinde yer alan Şehit Süleyman Paşa (v. 1687) tarafından inşa edilmiş **Süleyman Paşa Mescidi**'ne mescidin imamı, Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Edhem Efendi'nin (v. 1295/1878) halifesi Hacı Mehmed Said oğlu Ahmed Sıdkı Efendi tarafından tesis edilmiş Rifaî tekkesidir.

Ahmed Efendi 5.000 kuruş vakfederek tesis ettiği Haziran 1884 (Şaban 1301) tarihli vakfiyesinde, menkulün yıllık gelirinden (i) her yıl 150 kuruşla camide mevlid-i şerif kırat

²²⁷³ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/209.

²²⁷⁴ Raif, *Mirat*, 1/157.

²²⁷⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/406.

²²⁷⁶ Reşad Ekrem Koçu, “Ahmediye Külliyesi”, *İSTA* (İstanbul: 1958), 1/380.

okunmasını, (ii) üç aylar içinde bir ayın gecesinde 70.000 kelime-i tevhid okunmasını, akabinde fukaraya 100 kuruşluk yemek ikramını, (iii) her hafta salı gecesini yatsıdan ve sabah namazından sonra Rifaî ayini icrasını, (iv) cami-i şerifte şeyh olanlara aylık 15 kuruş, (v) mütevelliyeye de aylık 2.5 kuruş maaş verilmesini, (vi) her iki vazifenin önce kendisine, (vii) kendisinden sonra da neslinden gelen erkeklerin en büyük ve en olgununa, (viii) onların da kesilmesi halinde halifelerinin en büyük ve en olgununa, (ix) onların da kesilmesi halinde Rifaî halifelerinden en büyük ve en olgununa şart etmiştir²²⁷⁷.

Ahmed Efendi tesis ettiği vakfını tescil için Meclis-i Meşayih'e müracaat eder. Meclis 14 Kasım 1884 (25 Muharrem 1302) tarihli oturumunda bu gibi cevami-i şerifde istida olduğu vechile ayin-i tarikat icrasına ve vakf ve meşrutu caiz olup olmayacağı bilinemediğın meseleyi fetvahaneye havale eder²²⁷⁸. Meclis'ten uzun bir süre haber gelmemiş anlaşılır. Buna rağmen ayin icrasına devam eden Ahmed Efendi vakfının tescili için 17 yıl sonra yeniden müracaat eder. Meclis 8 Aralık 1901 (26 Şaban 1319) tarihli oturumunda bu defa 10 yıldan beridir zikre devam eden Ahmed Efendi'nin vakfını usule uygun bulup, kendisinin de erbab-ı ehliyet ve liyakat bulunduğundan meşihatın tevcihini tensip eder²²⁷⁹. Lakin Revnakoğlu'nun aktardığına göre müsteşar efendi tarafından müceddeden tekke ihdasına müsaade olunmadığından ruhsatı iptal edilmiştir²²⁸⁰.

Sıdkı Efendi Üsküdar'ın meşhur hocalarından Hoca Nazım Efendi'nin babasıdır. Meşihatı sırasında pek çok kimse yetiştirmiş, bazılarına hilafet vermiştir. Sultan II. Abdülhamid (hd. 1876-1909) tarafından görülen bir lüzum üzerine Edirne'ye gönderilmiştir²²⁸¹. Edirne'de Hacı Memi Efendi Tekkesi şeyhliği de yaptığı kaydedilmiştir²²⁸². Aslen Kadirî olan bu tekkede pazartesi geceleri Kadirî, Salı geceleri Rifaî ayini icra edilmektedir²²⁸³.

Sıdkı Efendi'nin nerede ve ne zaman vefat ettiğini bilmiyoruz.

Bu sebepten olacak 1924 tarihli Üsküdar Gayrimenkul Vakıflar Listesi'nde²²⁸⁴ adına rastlanmamış, 1931 tarihli *Pervititch Paftası* 'nda da (no: 60, s. 257) işaret edilmemiştir. Dar

---

²²⁷⁷ *Tomar*, v. 134^a; *MMA*, Defter/Sayfa no: 1774/91.

²²⁷⁸ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1762/82^b.

²²⁷⁹ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1774/91.

²²⁸⁰ *CSRA*, no: 64.

²²⁸¹ *CSRA*, no: 170.

²²⁸² Köseoğlu, "Son Şeyhleri", 123.

²²⁸³ Selami Şimşek "XVIII ve XIX. Asırlarda Edirne'de Tasavvuf ve Tarikatların Genel Durumu", *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (2004), 262.

²²⁸⁴ Konyalı, *Üsküdar*, 1/70-1.

kapsamlı bu tekke ve eğer varsa diğer şeyhleri hakkında *mecmua-i tekâyâ*larda ve diğer kaynaklarda başkaca bir bilgi bulamadık.

2.2.9. Sadîlik ve Üsküdar Sadî Tekkeleri

Sadiyye Tarikatı Suriye'nin Kunaytira bölgesinde yer alan Ceba köyünde mukim Sadeddin Cibavî (v. 575/1180) tarafından kurulmuştur²²⁸⁵. Sadiyye'nin İstanbul'da intişarı Vefayye'nin kurucusu İbrahim Ebü'l-Vefa eş-Şagurî'nin (v. 1170/1756) Eyüp Taşlıburun'da tesis ettiği tekkesi ile başlamış, bunu Selamiyye'nin kurucusu Abdüsselam eş-Şeybanî'nin (v. 1165 / 1752) tesis ettiği Koska'daki Abdüsselam Tekkesi takip etmiştir. Abdüsselam Tekkesi zamanla Sadiyye'nin İstanbul'daki asitanesi olacaktır.

2.2.9.1. Balaban Tekkesi (Yağcızade, İsfendiyar, Sadîler, Nizameddin Efendi Tekkesi)

Eski Rumi Mehmet Paşa yeni Mimar Sinan Mahallesi'nde, Şemsipaşa ve Doğancılar caddelerinin Keresteciler Sokağı ile birleştiği yerde, Marmaray Üsküdar İstasyonu karşısında, 421 ada, 1 parselde²²⁸⁶ yer alan İsfendiyaroğlu Şeyh Balaban Ahmed Baba'nın (v. 1047/1637) 17. yüzyılın ilk çeyreğinde yaptığı tahmin edilen mescidine (Balaban/İsfendiyar Mescidi) yaklaşık bir buçuk asır sonra mescidin imamı Şeyh Yağcızade Seyyid Ahmed Efendi'nin 26 Nisan 1764 (24 Şevval 1177) tarihinde meşihat vaz' etmesi²²⁸⁷ ile tesis edilmiş, aynı zamanda Üsküdar'ın da ilk Sadî Tekkesidir²²⁸⁸.

Mescidin banisi Ahmed Baba'nın kabri küçük hazirededir. Abani sarığı bugün kayıp olan şahidesinde şu yazılıdır:

*Hüve'l-Baki / İsfendiyaradelerden / eş-Şeyh Balaban Ahmed Baba /
Hazretlerinin ruhuna / el-Fatiha. Sene 1047.*

Mescidin banisinin “şeyh” olduğu ifade ediliyorsa da meşihatın kendisi döneminde başlayıp burada bir tekkenin tesis edildiğine dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ahmed Baba'nın son restorasyon öncesinde var olan başlığı bugün kayıptır²²⁸⁹.

²²⁸⁵ Sadîlik hakkında bkz. Ekrem Işın, “Sadîlik”, *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/391-394; Hür Mahmut Yücer, “Sadiyye”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/410-413; Hür Mahmut Yücer, “Sadiyye”, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 223-281.

²²⁸⁶ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 19; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 139; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 151.

²²⁸⁷ *1341 Defteri*, no: 47.

²²⁸⁸ Yücer, “Sadiyye”, 260.

²²⁸⁹ Bkz. Haskan, *Üsküdar*, 1/118. İlgili kaynaktaki fotolar kabrin şimdi yerine sonradan taşındığını gösteriyor. Daha evvel nerede idi, şimdilik bilmiyoruz. Krş. Haskan, *Üsküdar*, 1/116-7.

Yakın tarihlerde (2009) yeniden yapılan tekke ahşap tekke şimdiki haliyle, üç meşruta ile buna bitişik iki katlı tevhidhaneden oluşmaktadır. Meşrutanın üstü haremlik, ortası mescit ve semahanedir. Şemsipaşa Caddesi'nden girilen tekkenin avlusunda dört kabir yer almaktadır.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 47), *Tomar* (v. 116^b ve 42^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri ise şöyledir:

1. Yağcızade Şeyh Seyyid Ahmed Said Efendi (v. 1191/1777-8). Tekkenin banisi ve ilk şeyhi olan Ahmed Efendi, Sadîliğin Selamîlik kolunun müessisi Seyyid Abdüsselam Şeybanî'nin (v. 1165/1751) oğlu ve kolun İstanbul'daki asitanesi sayılan Fatih Koska'daki Abdüsselam Tekkesi'nin üçüncü postnişini Şeyh Seyyid Mehmed Galib Efendi'nin (v. 1198/1783-4) halifesidir. Mehmed Süreyya, Ahmed Efendi'nin vefatında tekke haziresine defnedildiğini²²⁹⁰ aktarıyorsa da kabri günümüze gelememiştir²²⁹¹.

2. Said Efendi'nin oğlu Şeyh Ahmed Efendi (v. 1199/1784-5). İsmine sadece *Tomar*'da rastladığımız Ahmed Efendi ve babası hakkında başka bir malumata ulaşılamamıştır.

3. Balabanî Şeyh Ahmed Efendi el-Celvetî (v. 1230/1814-5). İsmine sadece *Tomar*'da rastladığımız bu Ahmed Efendi'nin meşihatı zamanında tekke sıkıntılı bir dönem geçirmektedir. Ahmed Efendi, 1805 (1220) yılının muhtemelen ilk yarısında kaleme aldığı arzuhalinde, tekkesinin yemekliğinin (*taammiye*) kalmadığını, ailecek şiddetli fakirlik çektiklerinden bahisle gereğini talep etmiş (“... *bir mikdar mahiyye tayini ile mi olur yohsa bir kıyye lahm tahsisiyile mi olur yahud aher vecihle mi olur ...*”), talebi kabul edilerek, 1 Nisan 1805 (1 Muharrem 1221) tarihinden geçerli olmak üzere, tekkeye günlük bir kıyye (yaklaşık 1.3 kg) et tahsis edilmiştir²²⁹².

Muhyiddin Efendi *Tomar*'ında Ahmed Efendi için ‘Celvetî’, demiş, hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait *Topkapı Listesi*'nde (no: 2/165) tekke, “Balaban'da Hacı Ahmed Efendi Tekkesi Celvetî”, olarak kaydedilmiştir. 19. yüzyılın ilk çeyreğine ait *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*'de (no: 109) tekkenin ‘Celvetî’, şeyhi olarak da “Nizameddin Efendizade Mehmed Emin Efendi”, kayıtları da tekkedeki bu Celvetî neş'eye işaret etmektedir.

²²⁹⁰ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/266.

²²⁹¹ Konyalı'nın kurucu şeyh Ahmed Efendi hakkında “Biz kabrini ve ölüm yılını bulduk”, ifadeleri ilk şeyh değil, Balaban Ahmed Baba ile ilgilidir. *Üsküdar*, 1/173.

²²⁹² BOA, C. EV. Nr. 209/10438.

Silsilename müellifi 2. ve 3. sıradaki şeyhlerin yerine 2. sırada Yağcızade Ahmed Efendi'nin diğer oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Said Efendi'ye (v. 1207/1792) yer verir. Said Efendi hakkında başka bir malumata ulaşılamamıştır.

4. Şeyh Yakub Mudanyavî'nin oğlu **Şeyh Mehmed Nizameddin Suzî Efendi** (v. 23 Cemaziyelahir 1238 / 7 Mart 1823 veya 1239/1824). Bugün Bulgaristan'da yer alan Karadeniz'e komşu Burgaz iline bağlı Misivri'dendir²²⁹³. *Tomar* müellifi Nizameddin Efendi ile ilgili dört farklı yerde dört kayıt düşer:

[Üsküdar'da İsfendiyar Mescidi Zaviyesi, v. 42^a):

“Şeyh Nizameddin Efendi (v. 238/1823). İstanbul'da Sofular'da Alaeddin Tekkesi'nde dahi meşihati vardır. Yağcızade irtihalinde ilaveten bunu dahi vermişler. Sureti Celvetî sireti Sadî nümayış”.

[Yağcızade Ahmed Efendi Tekkesi, v. 116^b):

“Sofular'daki Alaeddin Tekkesi Şeyhi Nureddin Efendi'nin biraderidir. Bunlar Sadî hem Celvetîdir”.

[Sofular kurbünde Alaeddin Tekkesi, v. 44^a):

“Muma ileyh Sadiyeden istihlaf edib Üsküdar'da İnadiye'de Bandırma Tekkesi karşısında Sadî tacı ile medfundur”.

[Atmeydanı kurbünde Sofular Tekkesi, v. 59^b):

“Kezalik pederi irtihalinde bir iki tekke birde tevcih olmuş fakat kendisi Sadiyeden bulunub Üsküdar'da İnadiye'de medfundur”.

Özetle Yakub Efendi'nin meşihati ile Celvetîliğe intikal eden Fatih Sofular'daki Alaeddin Tekkesi'nde babasının yerine bir süre posta oturduğu, **her iki tekkede meşihati bir süre birlikte götürdüğü**, lakin Sadî neş'esinden ötürü Üsküdar'daki Balaban Tekkesi'nde karar kıldığı, yerine de kardeşi Mehmed Nureddin Efendi'nin (v. 10 Muharrem 1266/26 Kasım 1849) tayin edildiği anlaşılıyor ki, *Silsilename*'de ismine yer verilmemesi bununla alakalı olmalıdır²²⁹⁴.

1805 (1220) tarihli *Hala Asitane-i Aliyye*'nin (no: 148) “Balaban Baba'da Nizameddin Efendi Tekkesi”, kaydının buraya işaret ettiği kesin ise de, bu kaynağın tarihi ile Nizameddin Efendi'nin meşihata başlama tarihi arasında bir uyuşmazlık olduğu da açık.

²²⁹³ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/1259

²²⁹⁴ krş. Şeyh Alaeddin Tekkesi, no: 95.

Nizameddin Efendi'nin kabrinin Karacaahmet Mezarlığı'nda, Gündoğumu ile Tunusbağı caddeleri arasındaki 9. Adada, Bali Çavuş Camii karşısındaki mezarlığının ortasında olduğu ifade edilmiştir²²⁹⁵. Günümüze gelemeyen şahidesi şu idi:

*Balaban kurbünde Sadiler Tekkesi Şeyhi olan eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed
Nizameddin Suzî Efendi Hazretleri kuddise sırruhu. Sene 1239.*

5. Mehmed Emin Efendi (1238/1823 – 1297/1880). *Tomar*'ın bir yerde (v. 42^a) “oğlu”, bir yerde de (v. 116^b) “kayınbiraderi” dediği Emin Efendi'ye Celvetiyyeden Ali Dede 1835 (1251) tarihlerine kadar vekalet etmiştir”, der. **Fatih'teki Alaeddin Tekkesi ile bu tekkeyi birlikte idare eden Emin Efendi'nin** doğum tarihi tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nin Alaeddin Tekkesi bahsinde (no: 93) 1238 olarak verilmiştir²²⁹⁶. Bu tarih Nizameddin Efendi'nin vefatına oldukça yakındır.

Tekke, Mehmed Emin Efendi'nin meşihatı döneminde Büyük Üsküdar Yangını'nda (1829) zarar görmüştür²²⁹⁷. Nitekim 1840 (1256) tarihli *Asitane-i Aliyye* (no: 148) ile Kadri Bey'in (v. 1262/1846) *Hankâhname*'sinde (no: 50) tekke için ‘arsa/arsadır’, denmiş, tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri* ile 1885 tarihli *Nüfus-ı Milli*'de tekkeye hiç yer verilmemiş, *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde de Mehmed Emin Efendi sadece Fatih Sofular civarındaki Sadî Alaeddin Tekkesi'nin şeyhi olarak (no: 93) kaydedilmiştir. Bu son kaynağa göre Mehmed Nizameddin Efendi'nin oğlu Emin Efendi, Sofular Tekkesi'nde 1860 (1276) doğumlu oğlu Nizameddin Efendi ve iki derviş ile birlikte ikamet etmektedir. Tekkedeki bu kesinti ile alakalı olacak ki, *Tomar*'ın (v. 42^b) bildirdiğine göre, Emin Efendi 1859 (1275) yılında meşihatı 5.000 kuruşa Rumeli Mescidi İmamı Mehmed Emin Efendi'ye devretmiştir.

Tekke bu devirde yeni bir çalkantılı döneme girmiştir. Züleyha Hatun adlı kimsenin Sadrazam'a hitaben kaleme aldığı 25 Ekim 1869 (19 Recep 1286) arzuhalde *Yarımcazade Dergahi*'na imam vekili olarak tayin edilmiş olan Mustafa Efendi adlı kimsenin kendi işleriyle meşgul olup, akrabaları ve damadı dahil pek çok kişiyi tekkeye yerleştirerek tekkeyi harap ettiği, cariyelerinin dahi başını yarıp türlü hakaretlerde bulunduğu, bundan beş ay önce adı geçenin azledilmiş olmasına rağmen tekkeyi terk etmeye yanaşmadığı şikayet edilmiştir. Şikayetin araştırılmasını için konu 31 Ekim 1869'da (25 Recep 1286) Zaptiye Nezareti'ne

²²⁹⁵ Behcetî, *Merakid*, 42; CSRA, no: 139.

Vefatı ile ilgili ilk tarihi *Sicill-i Osmanî*'dendir. 4/259.

²²⁹⁶ Galitekin, *Osmanlı*, 315-6.

²²⁹⁷ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 139. *Tomar*'da bu yangının babası Nizameddin Efendi'nin döneminde vuku bulduğu kaydedilmiştir. Bkz. v. 42^a, 116^b.

havale edilmiş; Zaptiye'nin 29 Kasım (24 Şaban) tarihli cevabi yazısında caminin imamet ve diğer cihetlerine vekil tayin edilen Hafız Mustafa Efendi'nin Üsküdar Mutasarrıflığı marifetiyle ihraç edilerek ilgili cihetlerin halkın seçtiği (*intihab-ı ahali*) Ahmed Efendi'ye teslim edildiği bildirilmiştir²²⁹⁸.

Meşihatı devretmesinin akabinde 5 yıl daha yaşayan Emin Efendi'nin nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

6. Rumelihisarı Mescidi İmamı Mehmed Emin Efendi (v. Ramazan 1302 / Haziran 1885). *Tomar*'da kaydedildiğine göre, Emin Efendi Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Tekkesi Şeyhi Aşir Efendi'nin (v. 1840) damadıdır. Hilafeti Cerrahî Asitanesi Şeyhi Galib Efendi'den (v. 1897) almıştır. Cemiyeti mükemmel bir ziyafet eşliğinde Durmuş Dede Tekkesi'nde icra edilmiştir. Kırım firarilerine yardım yataklığı tespit edilince Kütahya'ya sürgün edilmiştir. Serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'a dönmüş, ancak eski vazifelerine dönme isteği reddedilmiş, üzerinde yalnız meşihat ciheti baki kalmıştır. Eski kıyafeti bırakıp Mevlevî sikke ve hırkası giymiş, geri kalan vaktini Rumelihisarı'nda deniz kenarındaki kahvehanede geçirmiştir²²⁹⁹. Emin Efendi'nin meşihatı ne zaman bıraktığı ve nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

Silsilename'de *Şeyh İbrahim Efendi. Fevt: sene 1245*" yazılıp, üzeri çizilerek hemen altına ismi yazılan Rumelihisarlı Mevlevî Mehmed Efendi budur.

Tekke bu dönemde atıl haldedir. Nitekim 22 Ocak 1887 (26 Rebiulahir 1304) tarihli *Meclis-i Meşayih* kararında yeni şeyh tayinine kadar gelirlerinin (*ta'yinatının*) dondurulmasına karar verildiği kayıtlıdır²³⁰⁰.

7. Mehmed Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Aşir Efendi (v. 19 Şaban 1323/19 Ekim 1905). Tekkenin ikinci banisi Aşir Efendi, II. Abdülhamid'in hanımı Şehzade Süleyman'ın annesi Seniha Sultan'ın kethüda vekilliği, Şehzade Süleyman Efendi'ye yazı hocalığı, Şehzade Reşad Efendi'ye de müeddiblik yapmıştır.

Saray ile arası iyi olan Aşir Efendi, meşihatı zamanında eşi Ayşe Sıdıka Hanım'ın (v. 1327/1909) nakdi bağışlarıyla Büyük Üsküdar Yangını'nda (1829) yok olan tekkeyi 1889'da (1306) yeniden inşa ettirmiştir. *Meclis-i Meşayih*'in 13 Temmuz 1889 (15 Zilkade

²²⁹⁸ BOA, ZB. Nr. 2/95.

²²⁹⁹ v. 116^b; krş. CSRA, no: 139.

²³⁰⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/32

1306) tarihli kararı bu tayinin tekkenin yeniden inşası şartına bağlandığına işaret etmektedir²³⁰¹.

Bu ikinci ihya 22 Ağustos 1889 (25 Zilhicce 1306) tarihli *Mürüvvet* gazetesinde habere konu olmuştur²³⁰²:

"Üsküdar Balaban civarında kain Halvetî Dergah-ı şerifi altmış sene mukaddem muhterik olduğu halde bu kerre postnişinliğe tayin kılınan Aşir Efendi tarafından müceddeden ve mükemmelen tamir edildiği gibi yevm-i mezkurda türbe-i şerifenin dahi inşasına ibtidar olunmuştur".

Aşir Efendi, Mevlevî sikkeli mezar taşında da ifade edildiği gibi "*kudema-yı mesnevîhan-ı Mevleviyye ve urefa-yı meşayih-i Nakşibendiyye ve Sadiyy'eden*", ayrıca "*hattat-ı şehîr*"dir. Nakşî olup Mesnevî okutmak 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bir kısım İstanbul Nakşî şeyhleri ve tekkeleri arasında şöret bulmuştu. Aşir Efendi de böylesi bir meşgale ile şöret bulduğu anlaşılıyor.

Aşir Efendi tekkesinde kiracı olan Mehmed Ağa'nın tekkede Hristiyan iskan ettirmesi üzerine *Meclis-i Meşayih* tarafından sorguya çekilmiştir. *Meclis-i Meşayih*'ten Üsküdar Komiserliği'ne giden 17 Mart 1904 (4 Mart 1320) tarihli tezkirede, İsfendiyar Bey Dergahı'nda Yağcı Mehmed Ağa'nın ihracı hakkında Zaptiye Nezareti'nin tezkiresi gereğinin yapılması talep edilmiş, 2 gün sonraya ait cevabi yazıda Mehmed Ağa'nın tekkeden ihraç edilerek, tekkenin anahtarı şeyh efendiye teslim edildiği bildirilmiştir²³⁰³. Muhyiddin Efendi, Mehmed Ağa'nın hükümet marifetiyle ihraç edilmesi akabinde tekkenin meşihatının bir başkasına devredildiğini ifade eder²³⁰⁴.

Aşir Efendi 15 yıldan fazla şeyhlik yapmış, vefatında hazireye defnedilmiştir. Mevlevî sikkeli destarlı mezar taşı kitabesi şudur:

Hüve'l-Gafur / Kudema-yı Mesnevîhan-ı Mevleviyye ve urefa-yı / meşayih-i Nakşibendiye ve Sadiyeden / olub bu Dergah-ı şerifenin / bani-i sani ve secdenişîn-i / irşad iken azim-i beka-i / cavidanî eyleyen hattat-ı şehir / el-merhum eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Aşir / Efendi hazretlerinin ruhuna Fatiha.

²³⁰¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/243.

²³⁰² İlgili gazetenin 386. sayısından aktaran Bedri Mermutlu, Belgin Bolu, İsmail Büyükseçgin, *Üsküdar Balaban Tekkesi* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014), 53-4

²³⁰³ CSRA, no: 139.

²³⁰⁴ *Tomar* v. 116^b.

Aşir Efendi'nin eşi Beşiktaş Yahya Efendi Dergahı'nın türbedarı Yusuf Efendi'nin kızı Ayşe Sıdika Hanım da haziredir. Mezar taşı kitabesi şudur:

*Ya Hu / Kutbularifin Yahya Efendi Hazretlerinin / türbe-i şerifi hulefasından
Hoca Yusuf / Efendi'nin kerimesi ve mesnevîhan-ı şehîr / eş-Şeyh Aşir
Efendi'nin zevcesi kıdvetüs- / salihat sahibetü'l-hayrat Ayşe Sıdika /
Hanım'ın ruhuna el-Fatiha.*

Tekkenin ihyasından bahseden Sıdika Hanım'ın Süleyman mühürlü ayak taşında şudur:

*Zevce-i Aşir Efendi sarf idüb / nakd-i malin rah-ı Hak'da sıdk ile / yapdırub
bu dergahı Allah için / şad ola ruh-ı revanı şevk ile.*

Meşihatın Aşir Efendi'den sonra oğullarına devri için Şehzade Süleyman araya girmiştir. Şehzade'nin Aşir Efendi'nin vefatından 3 gün sonra kaleme aldığı 22 Ekim 1905 (9 Teşrinievvel 1321) tarihli arzuhalinde, tekkenin ikinci banisi, hocası Şeyh Aşir Efendi'nin vefatı ile boşalan meşihatın usul gereği (*alelusul*) büyük oğlu Nuri Efendi'ye, eğer liyakati görülmez ise ilm ve iktidarı müsellemlen olan diğer oğlu Fehmi Efendi'ye verilmesini talep etmiştir: "... *Fehmi Efendi'ye tevcih buyurmaları katiyen matlub ve mültezemimizdir*"²³⁰⁵. Muhyiddin Efendi, Şeyh Aşir'in mahdumu varsa da henüz tasavvuf yoluna girmedigini, polislik yaptığını söylemesi ilginçtir²³⁰⁶.

Eldeki verilerden hareketle Aşir Efendi'nin iki çocuğu olduğu anlaşılıyor. Büyük olan Nuri kendisinden sonra posta oturacaktır. Küçük olan Fehmi hakkında herhangi bir malumat elde edilememiştir.

Aşir Efendi'nin meşihatı dönemine ait 1890 (1307) tarihli *Mecmua-i Tekâya*'da (no: 90) tekkenin 'Cerrahî' olarak zikredilmesi, Aşir Efendi'nin bu koldan icazet almasının yanında, tekkedeki çok tarikatlılık neşesi ile alakalıdır. 1920'li yıllarda *Rehber-i Tekâya*'da tekkenin aynı adla hem Sadî hem de Cerrahî olarak iki ayrı yerde zikri (no: 238 ve 323) bu doğrultuda anlaşılmalıdır.

8. Aşir Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Mehmed (veya Ahmed) Nuri Efendi (v. Safer 1340 / Ekim 1921'tan sonra). *Meclis-i Meşayih* yazışmalarında meşihatın dört buçuk ay kadar sonra 3 Mart 1906'da (7 Muharrem 1324) Şabanî tarikatına mensup oğlu Ahmed Nuri Efendi'ye tevcih edildiğini öğreniyoruz²³⁰⁷.

²³⁰⁵ CSRA, no: 139.

²³⁰⁶ Tomar, v. 116^b.

²³⁰⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/137.

Nuri Efendi *Meclis-i Meşayih*'e 2 Haziran 1914'te (8 Recep 1332) eşinin rahatsızlığından ötürü memleketi Kastamonu'ya gitmek ve yerine de Sadî halifelerinden Hacı Ahmed Efendi'yi vekil olarak bırakmak istediğini bildirmiş²³⁰⁸, dört ay sonra (15 Zilkade 1332 / 6 Ekim 1914) bu defa karar -eşi değil- Nuri Efendi'nin rahatsızlığından ötürü memlekete gitme talebi ile yerine Ahmed Efendi'nin vekalet etmesi uygun görüldüğü şeklinde çıkmıştır²³⁰⁹.

Meclis-i Meşayih'in 29 Aralık 1920 (17 Rebiulahir 1339) tarihli Şeyhülislamlık makamı ile yazışmalarını ihtiva eden ilgili kayıttan öğrendiğimize göre tekke bu dönemde iyice atıl hale gelmiştir. Nuri Efendi uzun süren hastalığının tedavisi için Bandırma'da ikamet ettiği, mescidin imamı Mevlüd Efendi uzun zamandır vazifeyi ifa etmediği, tekkenin diğer vazifelerinin de durduğu ifade edilmektedir. *Meclis-i Meşayih*'in Evkaf Nezareti'nden gelen 23 Kasım 1920 (12 Rebiülevvel 1339 / 23 Teşrinisani 1336) tarihli yazısına istinaden yapılan açıklamada ayrıca Halıcılar'da, yangında kullanılamaz hale gelen Molla Ali Fenari Camii imamı olan ve cami dahilindeki tekkede (Kilise Tekkesi) Sadî ayinleri icra eden Şeyh Hafız Mehmed Emin Efendi'nin, bu dergaha naklini talep ettiğine yer verilmiştir²³¹⁰. Bu talep ileride uygun görülecektir.

Tedavi için Bandırma'da ikamet ettiği anlaşılan Nuri Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiğini tespit edemedik.

9. Hafız Mehmed Emin Efendi bin Hacı Hafız Mehmed Efendi (1287/1870 – 1925). Emin Efendi İstanbul doğumludur. Sadî icazetini Şeyh Şerafeddin Efendi'den almıştır. 3 Ağustos 1913'te (29 Şaban 1331) yukarıda zikredilen Kilise Tekkesi'nde posta oturmuştur²³¹¹.

Emin Efendi kendi tekkesi Fatih yangınında kullanılamaz hale gelince mensubu bulunduğu Sadî tarikatının bu tekkesine nakli için *Meclis-i Meşayih* nezdinde birtakım girişimlerde bulunmuştur. Emin Efendi'nin resmi talebi 16 Mart 1921 (5 Recep 1339) tarihinde bilahare değerlendirmek üzere ertelenmişse de, işlemler beş gün sonra 21 Mart 1921'de (10 Recep 1339) başlamış, hatta 22 Nisan 1921'de (13 Şaban 1339) dergahta ikamet

---

Tekkenin vakfiye defterinden nakledenler meşihatın 27 Ekim 1910'da (22 Şevval 1328) büyük oğlu Mehmed Nuri'ye tevcih edildiğini aktarırlar. Bkz. Mermutlu vd., *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 45. Aynı kaynakta Nuri Efendi'nin rahatsız olduğundan vazifeyi yerine getirmekte zorlandığını ifade edilmesi Ahmed ile Mehmed'in aynı kişiler olduğunu hissettirmektedir. Bkz. *aynı yer*.

²³⁰⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/147.

²³⁰⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/147; Defter/Sayfa no: 1737/56.

²³¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/98

²³¹¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/64.

eden alakasız kimselerin ihracı ile dergahın “şeyh vekili” sıfatıyla Emin Efendi’ye teslimine karar verilmiştir. Dergahın işgali son bulmamış olacak ki, 25 Haziran 1921’de (18 Şevval 1339) bu defa polis marifetiyle ihraca teşebbüs edilmiştir²³¹².

Emin Efendi’nin “vekalet” işlemleri 4 Temmuz 1921’de (27 Şevval 1339) tamamlanmış, 30 Ekim 1921’de (27 Safer 1340) de bu vazifeye “asaleten” tayin edilmiştir²³¹³.

Herhangi bir devlet hizmetinde bulunmayan Emin Efendi’nin²³¹⁴ ne zaman vefat edip nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

10. Balabanî Şeyh Hasan Hüsnü Efendi bin Ali Rıza (v. 1928). Tekkenin son şeyhidir.²³¹⁵ *Sefine*’de kaydedildiğine göre, Ali Rıza Paşa’nın oğlu olan Şeyh Hüsnü Efendi Üsküdarlı olup devrinin maruf şeyhlerinden, zamanının meşhur duahanlarından (*duagu*) biri idi. Fakat son zamanlarda diline tutukluk (*rekaket*) gelmiştir. İlk şeyhi Selimiye Tekkesi Şeyhi Nakşî Üsküdarî Ali Behçet Efendi’nin halifesi Hoca İsmail Hakkı Efendi’dir. Ardından Mekke’deki Halidî ricalinden Şeyh Hacı Halil Hamdi Paşa’dan icazet almıştır. Beşiktaş’ta Neccarzade Tekkesi Şeyhi Mustafa Rızaüddin Efendi’den de bir Nakşî icazeti almıştır (1317/1899). Bunun dışında Üsküdar’da Selimiye’de Haracağası lakabıyla maruf Şeyh Hasan Hüsnü Efendi’ye intisap ederek 10 sene hizmetinde bulunmuş, Kadiriyyeden müstahlef olmuştur. Şeyh Mehmed Said Efendi vasıtasıyla Mevlevî, Şeyh Ruşen Efendi vasıtasıyla da Celvetîlik’ten nasip almıştır²³¹⁶.

Yağcızade Tekkesi’nin meşihatında daha üçüncü şeyh Balabanî Şeyh Ahmed Celvetî Efendi ile başlayan çok tarikatlılık, 19. yüzyılın son çeyreğinde Aşir Efendi ile ivme kazanmış, nihayet son şeyh, nüktedanlığı ile meşhur, "duagu-yı şehir" Şeyh Hacı Hasan

---

²³¹² MMA, Defter/Sayfa no: 1757/9^a, 10^a, Defter/Sayfa no: 1745/89, 75.

²³¹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/138, 132, 87. Tekkenin vakfiye defterinde “vekalet” 28 Mart 1921’de (18 Receb 1339), “asalet” ise altı buçuk ay sonra 13 Ekim 1921’de (10 Safer 1340) gerçekleştiği kaydedilmiştir. Bkz. Mermutlu vd., *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 45.

²³¹⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/64, vesika no: 35-36. *1341 Defteri*’nde (no: 228) tekkenin son şeyhi olarak kaydedilmiştir.

²³¹⁵ *Tomar*’dan okuduklarımız yukarıda yer verdiklerimizden büsbütün farklı. Bu kaynağa göre Aşir Efendi’nin meşihattan el çektilmesi akabinde meşihat Hüsnü Efendi’ye tevcih edilmiş, tekke de 26 Mart 1904 (8 Muharrem 1322) Cumartesi günü mevlid-i şerif kıratıyla Sadî meşihata üzerine yeniden açılmıştır (v. 116^b). Bununla birlikte önceki şeyh Emin Efendi’nin Kilise Tekkesi’ndeki meşihata tayin tarihi (1913) Hüsnü Efendi’nin meşihata başlama yılı olmalıdır.

²³¹⁶ Vassaf, *Sefine*, 2/373.

Hüsnü Efendi ile zirveye çıkmıştır. Kendisi aslen Nakşibendî olduğu halde Kadirî, Rifaî, Sadî, Halvetî, Mevlevî, Bektaşî ve Celvetî tarikatlarından da birer icazet almıştır²³¹⁷.

Revnakoğlu, Hüsnü Efendi'nin bu çok icazetliliğini duahanlıktaki maharetine bağlamaktadır²³¹⁸:

Son derece güzel ifadelerle süslediği gayetle tumturaklı, ahenkli, mufassal, mükemmel duaları, üslub-ı beyan, tetabbu-i izafet, bilhassa cemiyet-i elfaz ve seci sanatları bakımından fevkalade kudretli, saltanatlı ve zamanında her veçhile emsalsizdi. Sarayda ve şehirde hiçbir duagu onunla baş edemiyordu. Bu yüzden Balabanî Hüsnü Efendiyi her yerde ararlar, bir an önce gelmesini hasretle, heyecanla beklerlerdi.

Hatta bazı şeyh efendiler, onu kendi tekkelerine tamamıyla bağlamış olmak için tarikatlarından teberrüken birer icazetname vermişler, zavallı Balabanî'yi isterse istemese meşhur tabiri ile *Şeyh Türülü* yapmışlardı.

Hüsnü Efendi rivayete göre, isteyenlere yukarıda sayılan tarikatlardan icazetnameler vermiş. İcazetnameyi bizzat kendisi yazarsa 4 Mecidiye, yazılmış icazetnameleri tasdik içinse 2 Mecidiye almış. Bu uygulaması latife yollu şikayetler ile zamanın *Meclis-i Meşayih* reisi Hüdayî Asitanesi Şeyhi Gülşen Efendi'ye (v. 1923) havale edilmiş. Huzuruna çağırıp meseleyi soran Gülşen Efendi'ye²³¹⁹:

-Şeyh Efendi hazretleri; insaf buyurun iki mecdiyelik icazeti gidip de Beyazıd-ı Bistami'den alacak değiller ya, elbette bu fakire gelecekler, diyerek latife yollu mukabelede bulunmuş.

Bu durumu Tahirü'l-Mevlevî tarafından (Olgun v. 1951) daha üstü kapalı anlatılır²³²⁰:

Mevlevî muhiblerinden Üsküdarlı Şeyh Ebu'l-Hasan Hüsnü en-Nakşibendî el-Halidî'ye Balaban Kutbu Şeyh Hüsnü derler. Balaban Kutbu yahut Balabanî denilmesine sebep, Üsküdar'da Balaban İskelesi civarında oturmasıdır. Evvelce Nafia Nezareti katiplerinden imiş. Sonra işi

²³¹⁷ Hüsnü Efendi'nin Nakşî, Kadirî, Mevlevî ve Celvetî tarikatına ait kendi eserlerinde zikrettiği silsilelerinin listesi için bkz. Abdurrezzak Tek, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi: Üsküdarlı Balabanî Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvuf Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2007), 157-8.

²³¹⁸ Revnakoğlu, *Eski Sosyal Hayatımızda*, 257-8.

²³¹⁹ Revnakoğlu, *Eski Sosyal Hayatımızda*, 258-9.

²³²⁰ *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları*, haz. Nurcan Boşdurmaz (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012), 55.

dervişliğe ve şeyhliğe, daha doğrusu cenazelerde dua etmeye vurmuş, lokma parasını o şekilde çıkarmaya başlamıştır.

Hasan Hüsnü Efendi aynı zamanda velud bir yazardır. Hüseyin Vassaf hala el yazma halindeki eserlerinin bir dökümünü verir. Nakşî-Halidî usul ve adabına dair *Nesemat-ı Ruhaniyye*, teracim-i ahvale dair *Risale-i Miratü'l-Ebrar*, Mısır'da Şazeliyye ricalinden Şeyh Mehmed el-Meslemî'ye intisabının üzerine yazdığı Şazelîler hakkında *Burhanü's-Salikin* bunlardandır²³²¹.

Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre Hüsnü Efendi'nin basılmamış diğer eserleri ise, *Risale-i Hüsnîye fî Adabi'n-Nakşibendiye*, 1305'te yazdığı *Lehçetü'l-Butun* ve 1333'te yazdığı *Mücmel Tarih-i İslam*'dir²³²².

Hüsnü Efendi *Burhanü's-Salikin*'de (vr. 45^a) ayrıca *Behçetü'n-Nam* adlı bir diğer eserinden bahsetmektedir ki bu eser de yakın zamanda çizgili bir deftere istinsah edilmiş olup *Nakşibendî Tarikatı'nın Usul ve Silsile-i Nişfetine Dair Risale* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa, 326'da bulunmaktadır²³²³.

Tekkelerin kapatılmasından sonra kendisine Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nda Nuh Kapısı civarındaki şüheda mezarlığı muhafızlığı verilen Hüsnü Efendi münzevi bir hayatı benimsemiş, 1928 (1347) yılında vefat ederek buraya defnedilmiştir. Bugüne gelemeyen mezar taşında şunlar yazılıydı²³²⁴:

*Şehidlik Mescidi civarında Şehidlik türbedarı ünvanıyla müstahdem iken
irtihal eden Balabanî duagu-yı şehîr Şeyh Hasan Hüsnü Efendi ibn-i
Bayandonî Ali Paşa medfundur sene 1347.*

Tekke Listelerine Göre Balaban Tekkesi

Kesintili de olsa bir buçuk asra yakın bir geçmişi olan **Celvetî** (*Topkapı*, no: 2/165, *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 109), **Sadî** (*Muharremiye Defterleri*, no: 217, *Surname*, no: 26, *Asitane-i Aliyye*, no: 71, *Hankâhname*, no: 50, *Silsilename*, no: 47, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/130, *Rehber-i Tekâya*, no: 239) ve **Cerrahî** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 90, *Rehber-i Tekâya*, no: 324) tarikatlarına hizmet eden **Yağcızade** (*Muharremiye Defterleri*, *Asitane-i*

²³²¹ Vassaf, *Sefine*, 2/373. Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa, 321'deki mecmuada ayrıca *Silsile-i Çiştîyye* ve *Divançe*'si yer almaktadır.

²³²² CSRA, no: 139. Bu eserlerin kütüphanelerdeki nüshaları için bkz. Hür Mahmut Yücer, "Üsküdar'da Sadîlik ve Sadî Tekkeleri", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/211.

²³²³ Tek, "Üsküdarlı Balabanî Hasan Hüsnü Efendi", 160.

²³²⁴ Vassaf, *Sefine*, 3/373; Behçetî, *Merakid*, 54.

Aliyye, Hankâhname, Silsilename, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Mecmua, no: 14, *Rehber-i Tekâya*), **Hacı Ahmed Efendi** (*Topkapı*), **Yağcızade Ahmed Efendi** (*Tomar*, v. 116^b), **Nizameddin Efendi** (*Hala Asitane-i Aliyye*), **Balaban** (*Surname*, no: 26, *Mecmua-i Tekâya*), **Sadîler Tekkesi**'nin (*Tomar*, v. 42^a) ayin günü ittifakla **cumartesi** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya*) olarak kalmıştır.

Mimari Yapısı

18. yüzyılın ikinci yarısında tesis edilen tekke bir asır sonra Büyük Üsküdar Yangını'nda (1829) zarar görmüş, Şeyh Aşir Efendi'nin eşi Ayşe Sıdika Hanım tarafından 1889'da (1306) türbesi ile birlikte yeniden inşa edilmiştir. Tarih beytini *Tomar* müellifinin de kaydettiği "(...) bu kere üç yüzlere kadar mebalîğ sarfıyla tamir ve tecdid olunduktan sonra dergah kapusu üstüne işbu tarih vaz olunmuştur (...)"²³²⁵. Bahsi geçen tarihsiz kitabe kapı önündeki toprağın altından çıkarılarak inşa sonrasında kapısı üzerine yerleştirilmiştir. Kitabesi şudur:

*Şehinşah-ı cihan Sultan Mehmed Han lutf mu'tad / Serîr-i saltanatda daim
olsun hurrem ü dil-şad /*

*Bu Dergah asr-ı evvelde yanub bu arsa kalmışken / Zaman-ı şevketinde oldu
inşa ile feyz-abad /*

*Ona banî-i sani oldu elan post-nişîni kim / Zehi himmetle Şeyh Aşir Efendi
eyledi bünyad /*

*Münîra hatm-i hacesi eyleyüb cevher didim tarih / Bu Sa'dî Hankâhıdır oku
gel her seher evrad. 1322.*

1341 Defteri'nde (no: 47) tekkenin caddeye bakan giriş kısmında iki dükkan tesis edildiği, gelirlerinin de tekke şeyhine meşrut olduğu kayıtlıdır:

"Mescid-i şerif-i mezkur kadimen zaviye olmayup mescid olarak bina olunmuş iken 24 Şevval 1177 [26 Nisan 1764] tarihinde tarik-i Sadiye meşihatı ihdas ve müceddeden kayd ile tevcih olunmuş ve 28 Rebiulahir 1341 [17 Aralık 1922] tarihli mu'ta ilam mucibince *de* Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa Mahallesi'nde Şemsipaşa Caddesi'nde kain atik 55 ve cedid 61 numaralı hane ile tahtında kain *atik* 55 ve cedid 63 numaralı dükkanın galle ve süknasının meşihat-ı mezkureye meşrut olduğuna dair 11 Ağustos 340 [1924] tarihli ilm u haber ita kılınmıştır. *Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa*

²³²⁵ *Tomar*, vr. 116^b; *CSRA*, no: 139.

Mahallesi'nde Şemsipaşa Caddesi'nde bir bab(?) ile tahtındaki dükkanın zaviye-i mezkurede postnişin bulunana meşrut olduğına dair ilm u haber tarihi 9 M. [Muharrem] 343 [10 Ağustos 1924]".

1925'ten sonra bakımsız kalan tekkenin, Konyalı'nın 1941'deki keşfinde ayakta ve fakat harap hale geldiği kaydedilmiş²³²⁶, "1965 yılına gelindiğinde, iki kısım mezarlık, bir ahşap baraka, bahçe duvarına monte edilmiş barok bir çeşme taşı ve şahideleriyle birlikte dört mezar; tevhidhanenin iki duvarı, bir kısım bahçe duvarı ve kapı kitabesi ulaşmıştır²³²⁷.

Üsküdar Belediyesi tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü ile 25 Eylül 2006'da Üsküdar ilçe sınırları içinde bulunan bazı tekke, dergah ve mektepleri 10 yıl süre ile kiralanmasını içeren protokol dahilinde Balaban Tekkesi de yer almaktaydı. Bu kapsamda, 2008 yılına herhangi bir yapısı gelmeyen tekkenin, 1920 tarihli hava fotoğrafından²³²⁸ çatı formu, 1932 tarihli kart postaldan²³²⁹ minaresi, 1942 yılına ait fotoğrafından²³³⁰ da kat sayısı (3 katlı) tespit edilmiş, iç yapısı ile mimari elemanlarına dair başka veri bulunmasa da şimdiki kullanım amacına hizmet etmesi için atölye bölümleri geniş bırakılarak hemcinsi olan tekkelerden uyarlanan bir mimari inşa projesi hazırlanmıştır. 2007 yılında İstanbul 6 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na onaylanan proje 2008'de başlamış, 24.12.2009'da şimdiki şekli ile bitirilmiştir.²³³¹ Bu şekli ile tekke üç kat olup, üst katı şeyh efendinin dairesi (haremlik), orta katta ise, mescit olan semahane vardır. Mabedin cümle kapısı Şemsipaşa Caddesi'ne açılır. Tekke günümüzde Üsküdar Belediyesi'ne ait Balaban Tekkesi Kültür Evi adıyla faaliyet göstermektedir. Tanman'ın bahçede küfeki taşından, dikdörtgen prizma biçiminde yontulmuş dediği abdest teknesi günümüze gelememiştir²³³².

Haziresi

Yukarıda yer verdiğimiz gazete kupüründe Aşır Efendi dönemindeki inşa/ihya ile birlikte muhtemelen banilerin sonradan posta geçenlerin defnedileceği türbesinin inşasına da

---

²³²⁶ Konyalı, *Üsküdar*, 1/173.

²³²⁷ Mermutlu, *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 58.

²³²⁸ Mermutlu vd., *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 87.

²³²⁹ Mermutlu vd., *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 88.

²³³⁰ Mermutlu vd., *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 83.

²³³¹ Büyükseçkin, "Üsküdar Sandıkçı, Balaban ve Sadık Efendi Tekkesi", 382-8; Mermutlu vd., *Üsküdar Balaban Tekkesi*, 81-93.

²³³² Baha Tanman, "Yağcızade Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 7/397.

başlandığı ifade edilmiş. Lakin bu yapı tamamlanıp tamamlanmadığı, tamamlandı ise akibeti herhangi bir şekilde takip edilememiştir.

Tekkeden geriye hazire olarak etrafı çevrilmiş küçük bir bölüm gelmiştir. Herhangi bir kazının yapılmadığı bu bölümde 4 mezar taşı yer alır. Toprağa sıralı bir şekilde saplandığı için taşların sahiplerinin gerçekten orada olup olmadığını da kesin olarak bilmediğimiz bu bölümde, tekke ile alakasını tam olarak tespit edemediğimiz Şeyh Mustafa Efendi dahil 4 taş/mezar(?) tekke ile doğrudan alakalı kimselerdir. Bunlar da:

1- Mescidin banisi Şeyh Balaban Ahmed Baba (v. 1047/1637). Abani sarıklı başlığı bugüne gelemeyen Ahmed Efendi'nin kitabesi şudur:

2- Tekke şeyhlerinden Aşır Efendi (v. 19 Şaban 1323/19 Ekim 1905). Eski fotoğraflarda görülen başlığı kırılmış maalesef.

3- Aşır Efendi'nin hanımı Ayşe Sıdıka Hanım (v. 1327/1909). Ayak taşı bugünkü düzenlemede mezar taşının yanına dikilmiştir.

4- Şahidesinde müjganlı Nakşibendî tacı kabartması bulunan, Şeyh Mustafa Efendi (v. 1310/1892-3). Mezar taşı kitabesi şudur:

*Ecille-i meşayih tarik-i ehlullahdan / eş-Şeyh el-Hac / Mustafa Hüdavendî /
el-Halid Hazretlerinin / ruhuna Fatıha 1310.*

Mustafa Hüdavendi Efendi aslen Eskişehirli olup Abdullah Mekki'nin yanında yirmi üç yıl eğitim görerek hizmette bulunmuştur. Hilafet alınca Üsküdar'a gelip Eski Hamam civarına yerleşmiştir. Akaid alanında *Nehcü'l-Kavim* adlı bir eseri vardır. Üsküdar Ahmed Çelebi Mescidi'nde cuma ve pazartesi geceleri hatm-i haccan yaptırdığı bildirilmiştir. Mustafa Hüdavendî Efendi seksen yaşında vefat etmiş ve Balaban Tekkesi haziresine defnedilmiştir²³³³.

Son dönem araştırmacılarından Baha Tanman, Mehmed Efendi'den sonra tekkenin meşihatına -hazirede bulunan mezar taşından hareketle Şeyh Hacı Seyyid Mustafa Hüdavendî Halidî Efendi'nin oturduğunu, müjganlı Nakşibendî tacı kabartması bulunan Mustafa Efendi'nin (v. 1310/1893) meşihatı ile tekkenin meşihatında, birden fazla tarikatın temsil edildiği bir dönemin başladığını tahmin edilebildiğini dile getirmektedir²³³⁴. Revnakoğlu'nun Şeyh Seyyid Mustafa Hüdavendî Efendi hakkında; Kadiriyye'dendir. (...) vekalet etmiştir. 1310'da göçdü. Tekkenin haziresinde sırlıdır²³³⁵, kaydı Mustafa Efendi'nin

²³³³ Vassaf, *Sefine*, 2/372.

²³³⁴ Tanman, "Yağcızade Tekkesi", 397.

²³³⁵ CSRA, no: 139.

meşihatının vekaleten olduğunu hissettirse de bunu destekleyen başkaca kaynağa ulaşmış değiliz.

Özetle, 18. yüzyılın ikinci yarısında Üsküdar'ın ilk Sadî tekkesi olarak tesis edilen, ardından bir süre Celvetî, Aşîr Efendi'nin şahsında ayrıca Mevlevî ve Nakşî, son şeyh Hüsnü Efendi'nin bunlara ilaveten Kadirî neşeyi dahil ettiği tekkede bizim tespitimize göre 10 şeyh vazife yapmıştır. Tesisinden 1925'e kadar yaklaşık bir buçuk asrın yarısına yakın zamanı yangın ve bulunduğu semt itibarıyla işgallere ile geçiren, daha çok Fatih Sofular'daki Alaeddin Tekkesi şeyhlerinin kontrolündeki tekkede meşihat da kesintili olmuş, şeyhlerinden ikisi adı para ile meşihatın devri ve isteyenlere para ile icazetname düzenlenmesi gibi şaibeli işlere karışmıştır. 1925'ten sonra kaderine terk edilerek zamanlar ortadan kalkan yapı yakın zamanda yeniden yaptırılarak Üsküdar Belediyesi'ne bağlı olarak Balaban Tekkesi ve Kültür Evi adıyla hizmet vermektedir.

2.2.9.2. Hallaç Baba Tekkesi (Abdülhay Efendi, Gani Efendi, Abdülhalim Efendi Tekkesi)

Eski Kefçe Dede yeni Mimar Sinan Mahallesi, eski Toptaşı yeni Dr. Fahri Atabey Caddesi üzerinde, bugün Halil Rüştü İlkokulu'nun avlusu dahilide kalan, 253 ada 19 parselde²³³⁶, Aziz Mahmud Hüdayî'nin halifelerinden aynı zamanda asitane şeyhi Abdülhay Efendi'nin (v. 1117/1705) neslinden Şeyh Abdülhalim Efendi (v. 1189/1775'ten sonra) tarafından 3 Ağustos 1775 (6 Cemaziyelahir 1189) tarihli vakfiyesi²³³⁷ ile tesis edilmiş Sadî tekkesidir.

Tekkenin ilk defa Sadî usulü üzere tesis edildiğinde ittifak varsa da müessisin kim olduğuna dair birbiri ile alakalı iki rivayet yer alır kaynaklarda. Bunlardan ilki Abdülhay Efendi'nin asitanede vuku bulan bir anlaşmazlık üzerine bu mahalle gelip kendi tekkesini tesis ettiğine dairdir²³³⁸. Diğeri ise ilk müessisin Abdülhay Efendi'nin neslinden (*Abdülhayzade*) Şeyh Abdülhalim Efendi'nin (v. 1189/1775'ten sonra) olduğudur. Hem Abdülhay Efendi'nin hem Celvetî şeyhi oluşu hem de -tafsilatı aşağıda gelecek- tekkenin kuruluş vakfiyesinin Abdülhalim Efendi'ye ait oluşu ikinci rivayetin tercihe şayan

²³³⁶ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 22; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 68; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 157.

²³³⁷ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 580/308/156.

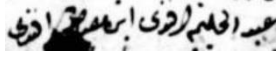
²³³⁸ *Tomar*, v. 42^b. Muhyiddin Efendi'nin metninde bu rivayetten bahseden paragrafın üzerinde iptaline de yorulabilecek bir çizginin çekildiğini belirtelim. Zaten Muhyiddin Efendi'den başka herhangi bir kaynaktan Abdülhay Efendi'nin burada şeyhlik yaptığına tesadüf etmedik.

Raif ise isimleri birbirine karıştırmıştır: “İş bu tekkenin banisi Abdülhalimzade Abdülhay Efendi olup kendisi Aziz Mahmud Efendi dervişanıdır”. *Mirat*, 1/177.

olduğunu göstermeye yetecektir²³³⁹. Tekkenin bir kısım tekke listesinde²³⁴⁰, Abdülhay Efendi Tekkesi olarak anılması her iki isim arasındaki güçlü bağdan kaynaklanıyor olmalıdır.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 42^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyh listesi şöyledir:

1. Şeyh Abdülhalim Efendi (v. 1189/1775'ten sonra). Muhyiddin Efendi Abdülhalim Efendi'nin Abdülhay Efendi'nin oğlu olduğunu söyler. Lakin vâkıf Abdülhalim Efendi'nin ismi tesis ettiği vakfiyesinde “Abdülhayzade eş-Şeyh Abdülhalim Efendi ibn-i .... Efendi”, şeklindedir. Metinde tahrif edildiği için okunması zorlaşan kelimenin ‘Mustafa’ olması akla en yakın olanıdır²³⁴¹. Abdülhay Efendi'nin vefatı ile (1117/1705) vakfiyenin tesis edildiği (1189/1775) tarih arasında yetmiş yıldan fazla süre var. Bu durumda Abdülhalim Efendi'nin Abdülhay Efendi'nin torunu, Mustafa Efendi'nin oğlu olduğunu söyleyebiliriz.

Atasının yolunun aksine Abdülhalim Efendi, Sadîliğe meyletmiş, bu yolun Vefaîlik kolu müessisi İbrahim Ebu'l-Vefai'ye (v. 1170/1756) İstanbul ziyaretinde mihmandarlık yapmış, hilafetine nail olmuştur²³⁴².

Abdülhalim Efendi'nin Celvetîlik yerine Sadîliğe meyletmesi Muhyiddin Efendi'nin bahsettiği meseleden ötürü olabilir. Muhyiddin Efendi'ye göre bu tekkenin tesisinde itici güç Abdülhay Efendi'nin asitanede uğradığı anlaşmazlıktır. Bu anlaşmazlığın ne olduğu açıkça yazmasa da kendinden sonra -Muhyiddin Efendi'ye göre oğlu- Abdülhalim Efendi'nin kendi yerine posta oturtulması olabilir. Nitekim Abdülhay Efendi'nin vefatı ile meşihat Erzincanlı Mustafa Efendi'ye (v. 1123/1711) tevcih edilmiş, Abdülhalim Efendi de burada hem de Sadî usulü ile ayin icrasına başlamıştır²³⁴³:

“Muma ileyhın pederi Abdülhay Hazret-i Hüdayî Asitanesi'nde seccade-nişin olub hîn-irtihalinde makamı Erzincanî Mustafa Efendi'ye verilmekle bu Abdülhalim Efendi'yi infisal iderek [onlara, krş. CSRA, no: 199] rağmen gelib burada ayin-i Sadiyye icrasıyla şuru eylemiştir”.

²³³⁹ Tekkenin son şeyhi Hüseyin Sadeddin Efendi de tekkenin ilk defa Abdülhalim Efendi tarafından tesis edildiğini ifade edecektir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/18

²³⁴⁰ Mesela *Muharremiye Defterleri*, no 237, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 232, *Nüfus-ı Millî*, no: 249.

²³⁴¹ İşli de bu kanaattedir. Bkz. *İstanbul Tekkeleri*, 68.

²³⁴² CSRA, no: 199.

²³⁴³ *Tomar*, v. 42^b; CSRA, no: 199.

Vâkîf Abdülhalim Efendi, **fevkani beş bab oda ve iki sofa ve tahtani bir bab oda semahane ve bir matbah bahçe ve iki bi'ri ma-i müstemil bir bab mülk menzili** vakfetmiş, tevliyeti hayatta oldukça kendisine, vefatında eşi İbrahim kızı Emine Hanım'a, onun vefatı ile de neslinden gelen erkek evlada (*evlad-ı evlad-ı evlad-ı evladımın zukuru batnen ba'de batnin*) şart etmiştir. Bu tasarruf ile sakin olanlar emsallerini diğer tekkelerde görmediğimiz bir şekilde haftanın **her günü Sadî ayini icrasını gerçekleştirme memur edilmişlerdir** (*beher haftada her gün hariciyede semahanede ayini tarik-i Sadiyye icra eyleyeler*). Bütün bu tasarruflar evladın kesilmesi ile hulefasına (*hulefamdandan her kim tarihiyle mukaddem olur ise*), onun da kesilmesi durumunda Üsküdar kadısı nezaretinde (*medine-i mezburede seccade nişini şeriat-i garra olan efendi hazreti nazır olup*) Sadî tarikinden müstehak bir kimseye tevcih edilecektir²³⁴⁴. Sonraki gelişmeler 1925'e kadar vakfiyeye sadık kalındığını gösterecektir.

Vefat tarihini tespit edemediğimiz Abdülhalim Efendi vefatında atası gibi Hüdayî Asitanesi yakınındaki Halil Paşa Türbesi'ne defnedilmiştir²³⁴⁵. Bugün türbe dahilinde avlunun sağ tarafında yer alan küçük hazireden günümüze gelebilen mezar taşsız altı kabirden birinde yatmaktadır²³⁴⁶.

2. Abdülhalim Efendi'nin oğlu Abdülgani Efendi (v. 1200/1785'ten sonra). Gani Baba diye de bilinir. Tekke ismini verelerden biridir²³⁴⁷. Ne zaman vefat ettiği ve nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

Tekkeye ismini veren Hallaç Baba ise III. Selim'in (hd. 1789-1807) annesi Mihrişah Valide Sultan'ın (v. 1220/1805) vefatından önce tabipliğini üstlenen kişidir²³⁴⁸. Asıl ismi ve vefat tarihi belli değildir. Tekkenin son şeyhlerinden Ali Fakrî Efendi'nin Hüseyin Vassaf Bey'e aktardığı rivayete göre, Hallaç Baba Tekirdağlı olup 1785 (1200) tarihlerinde Üsküdar'da bulunmuştur. Birçok kerameti olduğu söylenir. Vefatından evvel dergahın şeyhi Abdülgani Efendi'ye; "Benim falan tarihte vefatım mukadderdir. Bu dergaha

---

²³⁴⁴ Vakfiye üzerinde herhangi bir tescil tarihine tesadüf edilememiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 580/308/156. İşli bu vakfiyeyi sehven Fethi Efendi Sadî Tekkesi'ne bağlamıştır. Krş. *İstanbul Tekkeleri*, 60.

²³⁴⁵ *Tomar*, v. 42^b; CSRA, no: 199.

²³⁴⁶ Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 104.

²³⁴⁷ Hicrî 13. yüzyılın ilk yarısına ait *Topkapı* no: 2/161: Ahmediye kurbünde Şeyh Ganî Tekkesi Sadî.

²³⁴⁸ Hallaç Baba birtakım ilaçlar verdi ise de yaşı ilerlemiş olan Mihrişah Sultan tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak vefat etmiş, Eyüp'teki türbesine defnedilmiştir. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1980), 99.

defnediniz”, diye söylemiş ve aynı tarihte vefat etmesi ile vasiyeti yerine getirilerek tevhidhane dahilinde mihrabın yakınında defnedilmiştir²³⁴⁹.

Revnakoğlu sıradaki şeyh olarak Abdüşşekur Efendi ismini vermiş ve fakat hakkında başka bir malumata yer vermemiştir. Bu isme diğer kaynaklarda rastlamadığımızı belirtelim²³⁵⁰.

3. Abdügani Efendi'nin oğlu Abdülkadir Efendi (v. 1238/1823'ten evvel). Muhyiddin Efendi, Şeyh Kudsi isminde Kadiri bir şeyhten hilafeti olduğunu söylüyor. Tekkede bu dönemde Kadiri usulü de icra edilmiş olabilir. Vakfiyeye aykırı olan ve bu tekkede başka bir örneği yaşanmayan bu durumun kısa süreli olduğunu tahmin etmekteyiz.

Abdülkadir Efendi, Abdülhay Efendi ile başlayan kurucu ailenin son üyesidir. Erkek çocuğu olmadan vefat etmiş veya Kadiri usulünde ısrar edip meşihat uhdesinden kaldırılmış olabilir. Abdülkadir Efendi'nin ne zaman vefat edip nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

4. Şeyh Hacı Mehmed Emin Sükuî Efendi (1234/1818-9 – 16 Rebiulahir 1292 / 22 Mayıs 1875, Cumartesi). Seyyid Ali Ağa'nın (v. 1255/1839-40) oğlu²³⁵¹, Samatya'daki Mirza Dede Tekkesi Şeyhi Sadî Mustafa Vehbi Efendi'nin (v. 1274/1857) halifesidir²³⁵².

Emin Efendi'nin meşihati zamanında tekkede bir dizi tamirat başlamıştır. Tamirat işi yapılan keşif ile 10.000 kuruşa Ohannes Kalfa'ya ihale edilmiş, daha sonra yağın yağmurdan zarar gören türbe ve semahane de tamirata dahil edilerek ilave 5.000 kuruşluk ödeneğe ihtiyaç duyulmuştur.

Evkaf Nezareti, masrafların vakfının güçsüzlüğünden ötürü zengin vakıflardan birine yükletilmesi için izin talep etmiş, bu gündemle toplanan Meclis-i Vela, 20 Aralık 1857 (3 Cemaziyelevvel 1274) tarihli oturumunda talebi yerinde görmüştür. Sadrazam'ın nihai onay için 25 Aralık'ta arz ettiği dosya Sultan I. Abdülmecid (hd. 1839-1861) tarafından uygun görülmüştür²³⁵³.

Bu tekke ile birlikte Zincirlikuyu Tekkesi ihalesini de alan Ohannes Kalfa, bu ikinci işte mutfak ve merdiven gibi keşif dışı kalan bazı yerleri de tamir etmekle önceden belirlenen bütçeyi aşmış, masrafları ilk iş için hazineден aldığı bütçeden harcamıştır. Kalfa'nın izinsiz yaptığı anlaşılan bu tasarrufu Evkaf Nezareti'nce 12 Eylül 1858'de (3 Safer 1275) Meclis-i

²³⁴⁹ Vassaf, *Sefine*, 2/105-6. Muhyiddin Efendi'ye göre meczublardan (*mecazibden*) dediği olan Hallaç Baba sonraki şeyh Abdülkadir Efendi zamanında vefat edecektir. Bkz. *Tomar*, v. 42^b.

²³⁵⁰ *CSRA*, no: 199.

²³⁵¹ Vassaf, *Sefine*, 1/476; *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 232 için bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 382.

²³⁵² *Tomar*, v. 42^b; Vassaf, *Sefine*, 1/476.

²³⁵³ *BOA*, İ. MVL. Nr. 385/16855.

Vala'ya rapor edilmiş, kalfanın iki işin masraflarını birbirine karıştırma ihtimalinden hareketle tesviyesinin yine onun tarafından yapılmasının yeni bir karışıklığa yol açacağı düşünülmüş, masrafları Hazine'ce karşılanmak üzere her iki tamir için gerekli masrafların temini ve eksikliklerin Üsküdarlı Said Ağa tarafından tamamlanması teklif edilmiştir. Meclis-i Vala'nın 6 Nisan 1859'da (3 Ramazan 1275) uygun gördüğü talep üzerine, 28 Nisan'da (25 Ramazan) Sultan'a arz edilmiş, bir gün sonra gerekli irade-i seniyye sadır olmuştur²³⁵⁴.

Tamir tamamlanmış, sıra tekkenin yemekliğini arttırmaya gelmiştir. Şeyh Emin Efendi tarihsiz arzuhalinde yemeklikleri olan 23.5 kuruşun kafi gelmediğini, tekkenin başka gelir ve akarı olmadığından bahisle maaşın kafi miktara çıkarılmasını istemiştir.

Sadrazam'ın 28 Ocak 1863 (8 Şaban 1279) tarihli tezkiresi ile görüş istediği Maliye'den şu anda boş (*mahlul*) maaş olmadığı gibi, açıktan maaş tahsisinin de nizama aykırı olduğu cevabı gelmiştir (1 Şubat/12 Şaban). Dosya Sadrazam'ın 9 Şubat (19 Şaban) tarihli, Maliye'ye hitaben boşluk oluştuğunda tahsisi gerçekleştirin yazısı ile bir süreliğine ertelenmiştir²³⁵⁵.

Emin Efendi 6 ay kadar sonra, bu defa 250 kuruş maaş tahsisi talep etmişse de arşivdeki devam evrakına tesadüf edemediğimizden sürecin nasıl sonuçlandığını şimdilik tespit edemiyoruz²³⁵⁶.

Emin Efendi'nin meşihatının sonlarına ait tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 232) tekkesinde sadece Mehmed Emin Efendi ve oğlu Ali Rıza Fakrî Efendi olmak üzere sadece 2 erkeğin ikameti kaydedilmiştir (bu *deftere* kadınlar kaydedilmemektedir). 1823'lü yıllara ait *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*'de (no: 51) isminin zikredilmesinden hareket yarım asra yakın şeyhlik yaptığı anlaşılan Emin Efendi vefatında nereye defnedildiği tespit edilememiştir.

5. Emin Efendi'nin oğlu Ali Rıza Fakrî Efendi (1270/1853-4 – 19 Recep 1347 / 11 Ocak 1929). Ali Efendi bu tekkede doğdu. Annesi tarafından seyyiddir. Nesebi Abdülkadir Geylanî'ye kadar uzanır. Baba tarafından Arapgirli Vezir Cafer Paşa torunlarından.

Tekkenin güçlü şeyhlerinden olan Ali Fakrî Efendi, ilk tahsilini Ahmediye Mahallesi İbtidai Mektebi'nde Hoca Hasan Efendi'den ve İhsaniye'de Fıstıklı Mektebi muallimi Hafız Hoca Sabri Efendi'den aldı. Ardından Üsküdar Rüşdiyesi'nden mezun oldu. Bu arada Valide

²³⁵⁴ BOA, İ. MVL. Nr. 416/18199.

²³⁵⁵ BOA, MVL. Nr. 412/87.

²³⁵⁶ BOA, MVL. Nr. 423/105.

Camii'nde Asım Efendi'den *Kadı Mîr'e (Şerhu Hidayeti'l-Hikme)* kadar okumuş, hocasının ansızın vefatı ile Huzur dersleri mukarrirlerinden Üsküdarlı meşhur Hoca Vildan Faik Efendi'nin derslerine katılarak kendisinden icazet almıştır²³⁵⁷.

Tasavvuf yolunda ilk ve en esaslı intisabı babasına olup 20 yaşında iken 7 Mayıs 1873 (9 Rebiulevvel 1290) yılında Sadî hilafeti almış, babasının vefatından 3 ay sonra 22 yaşında iken 21 Ağustos 1875 (19 Recep 1292) tarihinde yapılan tören ile posta oturmuştur. Komşu Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Şevket Efendi'nin aktardığına göre, sağ kolunda Sütlüce şeyhi Hasan Efendi, sol kolunda Soğukçeşme şeyhi Raşid Efendi, mihrapta da Hüdayî şeyhi Ruşen Efendi'nin yer aldığı törende Ruşen Efendi tarafından tekbirler eşliğinde posta oturtulmuştur²³⁵⁸.

Meşihatı döneminde 1885 tarihli *Nüfus-ı Millî*'de (no: 249) gösterildiği üzere 6 erkek ve 2 kadının ikamet ettiği tekkede Ali Efendi de babası gibi tekkenin yetmeyen yemekliği olan 27 kuruşun (1885'te 19 idi, *Taamiye Defteri*, no: 88) yetecek miktara çıkarılması için girişimlerde bulunmuştur. Talebi 10 Ekim 1896'de (3 Cemaziyelevvel 1314) Sadaret'ten Maliye'ye havale edilmişse de Maliye'den cevap gecikmiş olacak ki, Ali Efendi talebini Sadaret'e tekraren iletmiş, Sadaret de gereği için dosyayı yeniden Maliye'ye göndermiştir²³⁵⁹. İlgili arşivde daha önce olduğu gibi bu konuda da devam evrakına tesadüf edemediğimizden sürecin nasıl sonuçlandığını şimdilik tespit edemiyoruz. Bununla birlikte arzuhallerin tekrarından hareketle sürecin akim kaldığı tahmin edilebilir.

Tekkelerin yemeklikleri dışında yıllık gelirlerinden biri de kurban bayramlarındaki koyun/kuzu tahsisatlarıdır. Tekkenin 19. yüzyılın sonlarındaki kurbanlık hakkının, Enderun-ı Hümayundan Abdülhay Efendi namına bir, Hallaç Baba namına bir, toplam iki kurbanlık kuzu tahsisatı olduğunu *Tomar*'dan öğreniyoruz.

İlk icazetini Sadîlikten alan Ali Efendi'nin tek icazeti bu değildir. İleriki yıllarda Üsküdar'da Selim Baba Dergahı Şeyhi Ömer Efendi'den alacağı Nakşî icazeti (1315/1897) Nakşîliğe meşrut Unkapanı'ndaki Emir Buharî Tekkesi şeyhliğinin önünü açacaktır²³⁶⁰. Bunların yanında teberrüken Şazeli, Rifaî ve Sünbülî icazetleri de almıştır. Ali Efendi'nin

²³⁵⁷ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17; Vassaf, *Sefine*, 2/105-112.

²³⁵⁸ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 203; ayrıca bkz. Varol, "Üsküdarlı Bir Şeyhin Not Defteri", 112.

²³⁵⁹ BOA, BEO. Nr. 851/63767; BEO. Nr. 872/65368

²³⁶⁰ Nakşîlik'teki silsilesi sonraki vazifesi ile uyumludur: Ömer Efendi > Sadık Efendi > Eğrikapı Emir Buharî Tekkesi şeyhi Salim Efendi (...) Bzk. Vassaf, *Sefine*, 2/106.

Sünbülî icazeti hemen yakındaki Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Nazif İzmirî Efendi'dedir (v. 1302/1885)²³⁶¹.

1903 (1321) yılında hacca giden Ali Efendi, dönüşünde İstanbul'da Şeyh Ahmed Buharî Tekkesi Şeyhi Mehmed Ali Efendi'nin çocuksuz (*bila veled*) vefatı üzerine Meclis-i Meşayih'in 5 Ağustos 1904 (23 Cemaziyelevvel 1322) tarihli tensibi üzerine yerini Ahmed Ferid Efendi'ye bırakarak bu tekkenin meşihatına tayin edilecek²³⁶² ve 1925'e kadar bu vazifesini sürdürecektir.

1877-1878 Osmanlı-Rus harbinde Cibali'de hastalıklı askerlerin istirahatlerine ayrılan Şadiye Kalyonu'nda 400 kuruş maaşla hastalar ağalığına tayin edilmiş ve daha sonra da, İstanbul'da tekkelerin nüfus sayımına da dahil olmak üzere nüfus sayım işine memur edilmiştir²³⁶³. Ali Efendi'nin son memurluğu 29 Haziran 1915'te (9 Haziran 1331) başlayan yaş haddinden emekliye sevk edileceği 19 Nisan 1920'e (19 Nisan 1336) kadar 5 yıl vazife yaptığı *Meclis-i Meşayih* azalığıdır²³⁶⁴.

11 Ocak 1916 (29 Kanunievvel 1331) tarihli otobiyografisinde Türkçe, Farsça ve Arapça okur yazarlığı bulunan Ali Efendi bu tarihe kadar basılmış eser ve telifatının olmadığını bildiriyorsa da, Hüseyin Vassaf son zamanlarında yazdığını söylediği 3 eserinden bahseder: *Sadîname* (beyitleri Arapça, şerhi Farsça 300 beyit), *Mevlevîname* (Farsça 300 beyit), *Ekberiyye* (İbnü'l-Arabî hakkında 200 beyit) ve adab-ı Nakşiyîye'ye dair bir risale²³⁶⁵. Bunlar bu tarihten sonra belki emekliliğinde yazılmış veya hiç basılmamış eserler olmalıdır. Bu yazmalardan biri olan *Risale fi't-Tasavvuf*, Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer almaktadır²³⁶⁶.

Şeyhlerin asıl işleri talebe ve liyakatlıleri arasından halifeler yetiştirmektir. 4'ü tekkelerde posta oturacak toplam 6 halife ile Ali Efendi'nin iyi bir noktada olduğunu söylemek gerekir. Hüseyin Vassaf'ın kaydettiği halifeleri şunlardır: (i) Hallaç Baba Tekkesi

---

²³⁶¹ CSRA, no: 199.

²³⁶² MMA, Defter/Sayfa no: 1775/63. Ali Efendi'nin Meşihat Arşivi'ndeki dosyasında yer alan tercüme-i halini yayınlayan Sadık Albayrak meşihata başlama tarihi olarak 3 Rebiulahir 1323 (7 Haziran 1905) tarihini vermiştir. Lakin biz ilgili dosyada bu tarihe tesadüf edemedik. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17; Krş. Albayrak, *Son Devir*, 4/336.

²³⁶³ Vassaf, *Sefine*, 2/106. BOA, Kamil Kepeci, no: 6290'te bulunan, bu çalışmada sıkça kullandığımız tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nin de Ali Efendi'nin içinde bulunduğu bir ekibin ürünü olduğunu tahmin edilmektedir. Haskan, *Üsküdar*, 1/445. Defterin neşri için bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 262-388.

²³⁶⁴ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17.

²³⁶⁵ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17; Vassaf, *Sefine*, 2/107.

²³⁶⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa, 422, 9 vr.

son şeyhi **Sadeddin Nüzhet Efendi**, (ii) Üsküdar Selim Baba Dergahı Şeyhi **Ahmed Efendi**, (iii) Unkapanı Şazeli Dergahı Şeyhi **Bekir Efendi**, (iv) Bursa'da Sadî Dergahı Şeyhi **İsmail Hakkı es-Safî Efendi**, (v) Nakşibendiyye'den **Küçük Mustafa Efendi** ve ile Düzce'de vefat eden (vi) İshak ve (vii) Salih Efendiler²³⁶⁷.

Kendisi ile iyi tanışıklığı olan Hüseyin Vassaf, Ali Efendi'yi, orta boylu, beyaz uzunca sakallı, mütenasip uzuvlu, daima Nakşî tacıyla gezerdi. Sohbeta meyilli, tasavvufî bilgisi derin, üç lisanda (Türkçe, Arapça, Farsça) şiir sahibi ilim ehliydi. Şöhretten kaçır, dünyaya rağbet etmezdi, diye tavsif eder.

Ali Efendi yazları Erenköy'de oğlu Seniyüddin Bey'in köşkünde ikamet edermiş. Tekkeler kapatıldıktan sonra kışları da burada ikamet etmeye başlamış. Ömrünün sonlarına doğru yakalandığı mide kanseri hastalığı üzerine 4-5 ay sonra 11 Ocak 1929 Cuma günü vefat etmiş ve ertesi gün kılınan cenaze namazının ardından Göztepe'de Sahra-yı Cedid Mezarlığı'na defnedilmiştir²³⁶⁸.

6. Yenişehirli Ahmed Ferid Efendi (1283/1866-7 – 4 Cemaziyelevvel 1328 / 14 Mayıs 1910). 1866'da bugün Yunanistan'da yer alan Mora Yenişehir'de doğdu. Yenişehir Fener'deki, Sadiye Dergahı Şeyhi Mehmed Vehbi Efendi'nin küçük oğludur. 1879'da Yenişehir'in Yunanlılarca işgali üzerine Babası ile birlikte ilkin İzmir'e üç yıl sonra babasını vefatı üzerine kız kardeşi Sadiye Hanım ile birlikte Üsküdar'a yerleşti ve medrese tahsilini burada tamamladı. İstanbul'a gelerek meşihat müsteşarı Ödemişli Mustafa Efendi'den icazet aldı.

1895'te Selanik'e giderek, İstanbul'da Abdüsselam Dergahı Şeyhi iken Selanik'e sürülen ve babasının halifelerinden olan Yahya Efendi'den Sadiyye hilafeti aldı. Daha sonra İstanbul'a gelerek Molla Gürani Rüşdiye Mektebi'ne ve Halıcıoğlu'nda Musevî Mektebi'ne öğretmen oldu. Fakrî Efendi'nin Ahmed Buharî Tekkesi'ne nakli üzerine 1906 tarihinde bu tekkenin şeyhi oldu²³⁶⁹.

---

²³⁶⁷ Vassaf, *Sefîne*, 2/111.

²³⁶⁸ Vassaf, *Sefîne*, 2/111.

²³⁶⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1776/38. Aslında Meclis-i Meşayih'in nihai kararı 30 Mart 1907 (15 Safer 1325) tarihli dir. Bu karar metninde Ferid Efendi'nin Ali Efendi'nin bu vazifeyi kendisine terk ettiğinden bahisle kendisine talep ettiğ i yer alır. Bunu yazışmaların bittiğ i son tarih olarak almak daha uygun olacaktır. Nitekim yeğeni ve kendinden sonra posta geçecek olan Nüzhet Ergun meşihatın başlangıcını 1906 vermesi uzayan bu yazımlardan ötürü olmalıdır. bkz. *Türk Şairleri* (y.y., t.y.), 1/284.

Sadeddin Nüzhet'in toplam 4 yıl 4 ay 10 gün şeyhlik yaptığını merkeze alırsak vefat tarihinden hareketle meşihatı 4 Ocak 1906'da başlamış olmalıdır.

Tekke Ferid Efendi'nin döneminde yıkılmaya yüz tutmuşken (*müşrif-i harab*) hemşehrisi Yenişehirli Hacı Hüseyin Paşa'nın kızı, Yenişehir zenginlerinden ve *Meclis-i Eytam* azasından Malik Efendi'nin eşi Vahide Hanım tarafından 500 altına yeni baştan inşası edilerek 1907'de (1325) açılmıştır²³⁷⁰. Ahmed Celaleddin Efendi bu ihyaya 20 beyitlik bir şiirle tarih düşmüştür. Şiirin tarih beyitleri şudur:

*Vahide Hanım bu Sadî dergahın tecdid edip / İtdi bin üç yüz yigirmi beşte
inşa vü bina*²³⁷¹.

Muhyiddin Efendi'nin “harabat bir heriftir”²³⁷² dediği Ferid Efendi için Revnakoğlu, ilmî ve ahlakî meziyetleri ile beraber fakr halini de şiar edindiği için gayet fakirulhal yaşar ve fakirliğini içinde cömertlik (*seha*) gösterirdi, demektedir²³⁷³. Ferid Efendi ile ilgili en tavsif edici ifadeler yeğeni Sadeddin Efendi'ye aittir. Ahmed Ferid çok okuyan, İslami ilimlerde ve tasavvufta büyük bir iktidar sahibi, ahlaken yüce meziyetlerle muttasıf, aynı derecede mütevazı, her sözüne “be pîrim” diye başlayan, büyük küçük herkese iltifatkar biridir. Divan tarzında yazdığı şiirlerini, rind meşrebinden ötürü bir araya getirmek şöyle dursun, kendisine bir suretini almadan dostlarına dağıtırdı. Yeğenine göre en meşhur şiiri, musiki ıstılahlarını bir araya getirdiği ‘kar-ı natık’ıdır²³⁷⁴. 4 yıldan fazla bir süre şeyhlik yapan Ferid Efendi vefatında türbeye defnedilmişti²³⁷⁵.

7. Ferid Efendi'nin yeğeni Hüseyin Sadeddin Nüzhet Efendi (Ergun, 1317/1899 - 1960). Tekkenin son şeyhidir²³⁷⁶. Son devrin önde gelen mutasavvıflarından, muallim, şair ve yazar Nüzhet Ergun, Yemen'de şehiden vefat eden Kolağası (Binbaşı) Ali Efendi'nin oğludur. 1899 (hicri 1317, rumi 1315) yılında²³⁷⁷ Bursa'da doğdu.

Annesi Sadiye Hanım (v. 1941), Yenişehir Fener (Teselya) Sadî Dergahı Şeyhi şair Mehmed Efendi'nin kızı, bir önceki şeyh Ferid Efendi'nin kız kardeşidir. R. Ekrem Koçu Nüzhet Efendi'nin büyüğü emekli binbaşı Abdullah Gürsel, küçüğü ilk okul öğretmeni

²³⁷⁰ *Tomar*, v. 42^b. Vahide Hanım vefatında tekke haziresine defnedilmişti. *CSRA*, no: 199.

²³⁷¹ Ergun, *Türk Şairleri*, 1/284.

²³⁷² *Tomar*, v. 42^b.

²³⁷³ *CSRA*, no: 199.

²³⁷⁴ Ergun, *Türk Şairleri*, 1/284-5.

²³⁷⁵ Ergun, *Türk Şairleri*, 1/284; *CSRA*, no: 199.

²³⁷⁶ *1341 Defteri*, no: 148.

²³⁷⁷ Bu tarih 30 Nisan 1920 (11 Şaban 1338) tarihli otobiyografisinden alınmıştır. Bkz. Albayrak, *Son Devir*, 5/117. Mezar taşında 1896 yazarken, Koçu 1901'de doğduğunu yazmış. Reşad Ekrem Koçu, “Ergun, Hüseyin Sadeddin Nüzhet”, *İSTA* (İstanbul 1968), 9/5178. Ayrıca bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1940), 9-1/1574.

Osman Gürsel ve Avni Gürsel adında üç erkek kardeşi olduğundan bahsediyor²³⁷⁸ da soy isimlerinin niçin farklı olduğuna işaret etmiyor.

Anne tarafından bütün akrabası, Sadiyye Tarikatı'na mensuptur. Ailesi vesilesi ile tasavvufi bir ortamda dünyaya gelen Nüzhet Efendi'nin intisabı da 8 yaşında iken (rumi 1323, miladi 1907) Ali Fakrî Efendi'yedir. Ali Fakrî Efendi'den Sadî icazeti yanında Nakşî ve Rifaî icazetleri de alacaktır.

Dayısının vefatından 3 ay sonra 11 yaşında iken 12 Ağustos 1910 (5 Şaban 1328) tarihinde meşihat ciheti kendisine tevcih edilmişse de yaşının küçüklüğünden ötürü ilkin Koska'daki Abdüsselam Dergahı Şeyhi Yahya Efendi (v. 1329/1911)²³⁷⁹, onun kısa süre sonra vefatı üzerine de şeyhi Ali Fakrî Efendi kendisine vekil tayin edildi²³⁸⁰. Şeyhi Ali Fakrî Efendi'den 23 yaşında iken 2 Mart 1922'de (3 Receb 1340) Sadî hilafetnamesi alan Nüzhet Efendi'nin asaleten tayin işlemleri 24 Nisan 1922'de (25 Şaban 1340) başlamış, 13 Haziran 1922'de (17 Şevval 1340) tamamlanmıştır²³⁸¹. Üsküdar'ın meşhur şairi Üsküdarlı Talat bu ana dair tarih söylemiştir:

*Bugün seccade-i irşade geçdi tarikat ehlinin bir serbülendi
Dedi tarihini derviş Talat cenab-ı Şeyh Sadüddin Efendi²³⁸².*

İlk eğitimini hemen tekkesine komşu Üsküdar İttihat ve Terakki Numune (eski Ravza-i Terakki) Mektebi'nde tamamlamış, Üsküdar Sultanisi'nden mezun olmuştur. Biyografisine yer veren kaynaklar Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduğunu söylüyorsa da Nüzhet Efendi 30 Nisan 1920 (11 Şaban 1338) tarihli otobiyografisinde bu tarihte (21 yaşında) Üsküdar Sultani'sini bitirdikten sonra Hukuk Mektebi'nde eğitimine devam ettiğini ifade ediyor²³⁸³.

Asaleten şeyhliği ancak 3 yıl süren Nüzhet Efendi 1925'ten sonra edebiyat öğretmenliği yapmaya başladı. Ankara Erkek Lisesi, Konya'da Erkek Muallim Mektebi, Kız Muallim Mektebi ve Erkek Lisesi ve Orta Muallim Mektebi, İstanbul'a dönüşünde Erenköy

²³⁷⁸ Koçu, "Ergun, Hüseyin Sadeddin Nüzhet", 5179.

²³⁷⁹ 5 Haziran 1910 (26 Cemaziyevvel 1328) tarihli Meclis-i Meşayih kararı için bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1735/19. Ayrıca bkz. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/18

²³⁸⁰ Ali Efendi'nin vekaletini 26 Kasım 1910 (23 Zilkade 1328) tarihli Meclis-i Meşayih kararından öğreniyoruz. Bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1735/279. Bu durumda Ali Efendi'nin vekaleti Yahya Efendi henüz vefat etmeden evvel başlamış olmalıdır. Her durumda Yahya Efendi'nin vekaleti çok kısa sürdüğü anlaşılıyor.

²³⁸¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/7^b; Defter/Sayfa no: 1747/60; Defter/Sayfa no: 1746/9.

²³⁸² İnal, *Türk Şairleri*, 9-1/1575.

²³⁸³ Albayrak, *Son Devir*, 5/117. Krş. Vassaf, *Sefine*, 1/476; Ekrem Bektaş, "Ergun, Sadeddin Nuzhet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/299.

Kız Lisesi, Kadıköy Erkek Lisesi ile Haydarpaşa Lisesi, Maltepe, Halıcıoğlu ve Kuleli Askerî liseleri öğretmenlik yaptığı okullardandır. Kısa süreli İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde hocalığının akabinde Arkeoloji Müzesi'nde kütüphane memurluğu II. Dünya savaşının ayak seslerinin duyulduğu yıllara kadar yaklaşık 15 yılda ifa ettiği vazifeleridir.

Yaklaşan savaşın etkisinden ötürü devlet arzu edenlerin tedbiren Anadolu'ya gidişlere izin verir. Nüzhet Efendi de hastalığının verdiği endişelerin de saikiyle ailesi ile Çankırı'ya gider (1941). Bu gidişinde annesi Sadiye Hanım'ı kaybedecektir. İki yılın ardından döndüğü İstanbul'da 30 Haziran 1943'te Maarif Vekili Hasan Ali Yücel Beyin delaleti ile son görevi olan Beyazıt Devlet Kütüphanesi Müdürlüğü'ne atanır²³⁸⁴.

Neredeyse bütün ömrü bu dergahın meşrutasında geçen merhum iki defa evlenmiş, 1937'de ayrıldığı ilk eşi Nezahet (Dilek) Hanım'dan Solmaz ve Suna adında iki kız ve Ergun Celal adında bir oğul, ikinci eşi Şerife Şahende Hanım'dan da Muhiddin Özden adında bir oğul toplam dört çocuk sahibi olmuştur²³⁸⁵.

Türk Musikisi Antolojisi ve *Türk Şairleri* olmak üzere birbirinden kıymetli irili ufaklı elliden fazla eserin sahibi olan merhum Arapça ve Farsçasının yanında Fransızca okur yazardır²³⁸⁶.

Nüzhet Efendi bu son görevi devam ederken 25 Nisan 1946'da 47 yaşında iken veremden tedavi gördüğü Validebağı Prevantoryumu'nda vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı'nda, 8. Ada'da ve Şair Nedim'in sağ tarafındaki büyük aile sofasına defnedilmiştir. Mezar taşında sehven 1896-1960 tarihleri verilmiştir.

Tekke Listelerine Göre Hallaç Baba Tekkesi

Üsküdar **Tabutçular**'da (*Muharremiye Defterleri*, no: 237; *Mecmua*, no: 30; MMA, Defter no: 1776, sayfa no: 38), **Kefçe Dede Mahallesi**'nde (MMA, Defter no: 1735, sayfa no: 19) yer alan 18. yüzyılın son çeyreğindeki tesisinden 1925'e kadar açık kaldığı bir buçuk asra yakın sürede kesintisiz bir şekilde **Sadî** (*Darü's-Saltanatı'l-Aliyye, Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Cevami*, no: 120, *Dergehname*, no 35, *Mecmua-i Tekâya*, no 43, *Tomar, Rehber-i Tekâya*, no 219, *Sefine*, no 45) kalan **Abdülhay Efendi** (*Muharremiye Defterleri*, no 237, *Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua*, no: 30), **Abdülhay Efendizade Abdülhalim Efendi** (*1341 Defteri*, no: 148; MMA, Defter no: 1776, sayfa no: 38; Defter no: 1735, sayfa no: 19), **Abdülhalim Efendi** (*Taammiye Defteri*, no:

²³⁸⁴ Bektaş, "Ergun, Sadeddin Nuzhet", 300.

²³⁸⁵ Koçu, "Ergun, Hüseyin Sadeddin Nüzhet", 5179.

²³⁸⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/117.

88) **Gani Efendi** (*Mecmua-i Cevami*), **Hallac Baba Tekkesi** (*Mecmua-i Tekâya, Tomar, Rehber-i Tekâya, Sefine*) tesisinden 1925'e kadar **Sadî** (*Darü's-Saltanati'l-Aliyye, Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Cevami*, no: 120, *Dergehname*, no 35, *Mecmua-i Tekâya*, no 43, *Tomar, Rehber-i Tekâya*, no 219, *Sefine*, no 45) kalmış, ayin günü **cuma** (*Mecmua-i Cevami, Mecmua-i Tekâya, Tomar, Sefine; Rehber-i Tekâya*'da sehven pazartesi) olarak kaydedilmiştir.

Mimari Yapısı

Küçük bir zaviye şeklinde tesis edildiği tahmin edilen, daha sonra Vahide Hanım'ın 20. yüzyılın başındaki yeni baştan inşası ile genişleyerek bir tekkeye dönüşen ahşaptan mamül yapısı vaktiyle 2 katlı, zemin katında 2 medhal, 1 sofa, 1 türbe, 1 semahane, 3 oda, 1 hela, 1 mutfak, 1 merdiven altı, 1 kuyu; üst katında ise, 1 sofa, 3 oda, 1 hela ve kafes mahalli, bahçesi içinde hazire, 1 kuyu, erik ve dut ağaçları ve içinde 6 kabrin olduğu türbeden oluşmaktaydı²³⁸⁷.

Bugünkü Toptaşı Caddesi üzerinde değil, biraz içeride çıkmaz sokakta idi. Vaktiyle 107 kapı numaralı²³⁸⁸ bakımsız durumdaki tekke için Vakıflar İdaresi'nce 1963 yılında röleve çalışması yapılmış, hemen aynı yıl yıkılarak tarihe karışmıştır. Tekkenin yerinde bugün Halil Rüştü İlkokulu yer almaktadır.

Haziresi

Revnakoğlu tekkeyi ziyaret etmiş, türbede medfun olanları yerleri ile birlikte nakletmiştir. Bunlar da: (i) Hallaç Baba, (ii) tekkeyi ihya ettiren Mora Yenişehirli Hacı Hüseyin Paşa'nın kızı Vahide Hanım Efendi, ikisi bir sandukada medfun (iii) Şeyh Ahmed Ferid Ferdi Efendi ve (iv) Annesi Seyyide Hanım, (v) Derviş Ali Efendi, (vi) Derviş İskender Efendi²³⁸⁹.

Tekkenin 1963 yılında ortadan kaybolmasının ardından kabirlerin Yeni Valide Camii'ne nakledildiği belirtilmektedir²³⁹⁰. Ahşap sandukalardan ibaret olduğundan yeni yerinde de kabirlere ait herhangi bir alamet yer almamaktadır.

Vaktiyle türbede altı sanduka, bir 99'lük tesbih, iki kırık fener ve 1884 (1301) tarihli bir levha vardı. Türbe, bir tuğla duvar ile mektep bahçesinden ayrılmıştı. Haziresinde

²³⁸⁷ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 68.

²³⁸⁸ CSRA, no: 199.

²³⁸⁹ CSRA, no: 199.

²³⁹⁰ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 68.

bulunan 22 Şubat 1835 (23 Şevval 1250) tarihli bir kabir, bugün etrafı duvar çevrili olarak okulun bahçesinde kalmıştır. Şahidesi bugüne ulaşmayan kitabesi şu idi²³⁹¹:

*Mısırlı Paşa'nın / Hazinedarı Mahmud Bey'in / Mahdumu Selim Efendi'nin /
Ruhîün Fatiha. 1250.*

Hallaç Baba Tekkesi'nin kurucu şeyh Abdülhalim Efendi ile başlayan Abdüsselam Asitanesi ile olan organik bağı nihayete kadar devam etmiştir. Tekkenin güçlü şeyhlerinden Ali Fakrî Efendi'nin Nakşîlik üzerinden kurduğu ağ Üsküdar'da Selim Baba Tekkesi ile postuna oturduğu Unkapanı Ahmed Buhari Tekkesi'nden oluşmaktadır. Ali Efendi Selim Baba Dergahı Şeyhi Ömer Efendi'den hilafet almış, sonraki şeyh Ahmed Efendi'ye hilafet vermiştir. Ali Efendi'den sonra posta oturan Ferid Efendi ile tekkemiz Osmanlı coğrafyasında en batıdaki irtibat notası olan doğum yeri Mora'ya kadar uzanmıştır.

2.2.9.3. Fethi Efendi Tekkesi (Salı Tekkesi)

Ahmediye Mahallesi'nde, Gündoğumu Caddesi üzerinde yer alan 408 ada, 21 parselde²³⁹², Malatyalı İsmail Ağa Külliyesi dahilinde tesis edilmiş ilkin Celvetî (ardından Sadî) tekkesidir. Külliye'nin banisi I. Ahmet'in (hd 1603-1617) ilkin iç kiler kethüdası olan ve ardından da darussaade ağalığı²³⁹³ yapan Malatyalı Derviş İsmail bin Mehmed'dir. Külliye müştemilatında yer alan sadece cami, çeşme ve hamamından, bir de Ayasofya'da inşa ettirdiği imaret-tekkesinden bahseden Ayvansarayî, baninin bu eserleri iç kiler ağası iken tamamladığını ve vefatında Malatya'ya defnedildiğini bildirir.²³⁹⁴ Mehmed Süreyya, baninin 1622'de (1031) darussaade ağası olduğunu, bir yıl sonra azledilerek (1623/1032) Malatya'ya sürüldüğünü, 1635 (1045) yılında da vefat ettiğini bildirir²³⁹⁵.

İsmail Ağa, *Hadika*'ya ve onun bilgilerini tekrar eden *Mirat*'a göre –vefat tarihi kaydedilmeksizin- Malatya'da²³⁹⁶, *Sicill-i Osmanî*'ye göre de aynı yerde, 1635 (1045) yılında vefat etmiştir. Ancak külliye ile ilgili son çalışmalar dikkatlerimizi farklı yönlere çekmektedir. Nitekim Konyalı ve Çobanoğlu caminin kible tarafındaki hazirede yer alan

²³⁹¹ CSRA, no: 199; Haskan, *Üsküdar*, 1/447.

²³⁹² Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 182. İşli, tekkenin yeri için Gündoğumu Caddesi üzerinde, Feyzullah Efendi Tekkesi'nin yanındaki 403 ada, 36 parseli işaret eder. *İstanbul Tekkeleri*, 60-61. Çobanoğlu ve ekibi de böyle düşünmektedir. Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 49.

²³⁹³ Resmi unvanları Darussaade Ağası olan Kızlarağası Saray'da bulunan haremağalarının başı ve en büyük amiridir. Ayrıca her yıl yapılan *sürre alaylarının* nezaretinden sorumlu olan Darussaade Ağası aynı zamanda Haremeyn-i Şerifeyn evkafının da nazırı idiler. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugatı* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986), 187.

²³⁹⁴ Ayvansarayî, *Hadika*, 625.

²³⁹⁵ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/352.

²³⁹⁶ *Mirat*, 1/158.

kitabeyle kabrinin külliyyede; vefat tarihinin ise kitabede kaydedildiğine nazaran 1640 (1050) yılında vuku bulduğunu söylerken²³⁹⁷, Haskan bu kitabenin bir makam taşı olup, sonradan konulduğuna, baninin kabrinin Malatya’da değil, Rodos Adası Kumburnu tarafındaki Murat Reis Camii haziresinde olabileceğini iddia eder.²³⁹⁸ Buna göre İsmail Ağa sebebini bilemediğimiz bir şekilde Rodos’a gitmiş, 1639 (1049) yılında vefat ederek Murat Reis kabristanının bir köşesine defn edilmiştir.²³⁹⁹ Kaynakların hiç birisinin desteklemediği bu son iddianın yerine kabrinin Malatya veya camisi haziresinde; vefat tarihinin de 1640 (1050) yılında olduğu kanaatimizce daha sağlıklı bir iddia olur²⁴⁰⁰.

İsmail Ağa’nın 1050 tarihini taşıyan mezar taşı külliye haziresinde yer almaktadır. Kitabesi şudur:

*Hüve’l-Baki / sahibu’l-hayrat ve’l-hasenat / esbak babussaade ağası /
Malatyalı merhum ve mağfur İsmail Ağa’nın ruhuna / fatiha sene 1050.*

Tekkeye ev sahipliği yapan külliye cami, çeşme, hamam (Ağa Hamamı), cemiyethane ile sonradan ilave edilen mektepten oluşmaktadır. Külliyenin hakim unsuru olan cami Şair Naili ve Dönme Dolap sokaklarının Gündoğumu Caddesi ile kesiştiği köşede yer almaktadır. İnşa kitabesi bugüne ulaşmadığı için bina tarihinde farklı rakamlar zikredilen cami, Ayvansarayî ve Mehmed Raif’e göre 1635’te (1045)²⁴⁰¹, caminin kapı üzerine yerleştirilen talik hatlı, iki satır ve dört mısralık ihya kitabesine göre ise 1609 (1018) yılında inşa edilmişti:

---

²³⁹⁷ Konyalı, *Üsküdar*, 1/83, Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Malatyalı İsmail Ağa Camii ve Tekkesi”, *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994), 5/279.

²³⁹⁸ Haskan, *Üsküdar*, 1/60, 284

²³⁹⁹ Cemaleddin Rodoslu, *Rodos ve İstanköy Adaları’nda Gömülü Tarihi Simalar* (Ankara: 1945), 73; Zeki Çelikkol, *Rodos’taki Türk Eserleri ve Tarihçe* (Ankara: TTK Basımevi, 1986), 34-5, resim 31.

²⁴⁰⁰ Ashab-ı hayırdan olan İsmail Ağa bu külliyyeden başka Saray-ı Amire duvarına bitişik Nazikî ve Mudanyalizade Tekkesi diye bilinen tekkesi vardır. Ayvansarayî, *Hadika*, 47 ve 1 no’lu dipnot.

Ak ağaların sonuncusu olan İsmail Ağa’nın Ayasofya kurbünde inşa ettiği tekkesine Mehmed Süreyya da işaret eder. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/352.

İstanbul’da vazife yapmak için Mudanya’dan davet edilen Celvetî şeyhi Abdurrahman Efendi (v. 1164/1751) İsmail Ağa’nın yaptırdığı bu tekkeye postnişin olarak atanmıştır. Muslu, *18. Yüzyıl*, 571. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan belgelere göre de; Malatya’da Esposzi mevkiinde bir camii ve tekkesi daha vardır. *BOA*, C. EV. Nr. 113/5634; Nr. 156/7759; Nr. 160/7952, Nr. 598/30200.

²⁴⁰¹ İlkın Ayvansarayî’nin ardından ondan iktibasla Mehmed Raif’in zikrettikleri caminin inşa kitabesinin tarih beyti: “العارف يكفيه الاشارة”dır. *Hadika*, 625, *Mirat*, 1/158. Konyalı ise bu beytin sayı değerini *sehven* hicri 1045 değil, 1040 olarak çıkarmaktadır. Krş. Konyalı, *Üsküdar*, 1/83.

*Beş vaktin cemaatle salat oldukça eda / İde gufran bani-i evvel ve saniye
Hüda / Esasın bin on sekizde yaptı İsmail Ağa / Ba'dehu eyledi ihya camiin
Şevket Paşa. 1320 (1902).*

Muhtevasını bilmediğimiz külliye müştemilatından olan cemiyethanenin varlığına camiden sekiz yıl sonra 1617 (1026) yılında inşa edilmiş çeşmesi kitabesinde işaret edilir:

*Bu çeşme ve bu cemiyethane rızaullah için ve sevabını Hazret-i Resulullah
ruh-ı / şerifleri için ve cemi ehl-i iman ervahı için Hazret-i Kur'an tilavetine
bina itdiren merhum Sultan Ahmed / Han'ın iç-kilerinin kethüdası olan
Malatyalı Derviş İsmail bin Mehemed'dir radiyallahü aleyhim ve limen
kale amin.*

Tümüyle tarihe karışan tekkenin yerini tam olarak tespit etmek güç. Kullandığımız kaynaklar da bu konuda fikir birliğine sahip değiller. Muhyiddin Efendi “*filasıl mekteptir*”²⁴⁰², derken tekkenin Celvetî olarak tesis edilen ilk dönemine işaret ediyor. Tekkenin Abdullah Cemalî Efendi ile başlayan ve 1925'e kadar kesintisiz devam edecek olan Sadî meşihatının temsil edildiği mektebi aşip genişlediği, bağımsız yapılar topluluğuna kavuştuğu dönem ikinci ve son dönemidir. Tekke tamamen tarihe karıştığından bu ikinci dönemin yapı topluluğunda nelerin yer aldığını tespit etmek mümkün olmadı. Şimdi konu hakkındaki eserlerin yer tespitlerine bir bakalım:

Revnakoğlu: “Kapı numarası 338'dir. Arka kapısı 342 numarayı almıştır”²⁴⁰³.

Besim Çeçener yayınladığı Toplu Kurul Kararında:

Şeyh Fethullah Tekkesi Yeri ve Haziresi (403 ada-33/34/35 parsel)²⁴⁰⁴

Esin Demirel İşli: 403 ada, 36²⁴⁰⁵.

Gündoğumu Caddesi üzerinde ve bu yola göre tepe olan bir mahalde bulunuyordu. Büyük bir bahçe içindeki bu ahşap binaya iki kapıdan girilirdi. Bahçe kapılarından biri, cadde tarafında, diğeri ise, Malatyalı İsmail Ağa Camii karşısındaki çıkmaz sokakta idi. Her ikisine de merdivenli bir yoldan gidiliyordu. Bugün tekke binasından ve Şeyh Fethi Efendi Türbesi'nden eser kalmamıştır. Tekkenin yan tarafında Feyzullah Efendi Tekkesi, karşısında ise İskender Baba Tekkesi bulunuyordu²⁴⁰⁶.

---

²⁴⁰² Tomar, v. 106^b.

²⁴⁰³ CSRA, no: 130.

²⁴⁰⁴ Çeçener, “Üsküdar Mezarlıkları”, 18.

²⁴⁰⁵ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 60.

²⁴⁰⁶ Haskan, *Üsküdar*, 1/456.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 106^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyh listesi şöyledir:

1. Şeyh İbrahim Efendi (v. 1237/1821-2). Muhyiddin Efendi'nin beyanıyla, 'Keçi' demekle maruf İbrahim Efendi külliyesinin mektebine Celvetî meşihatı vaz' eden kişidir. Sadece lakabını bildiğimiz 'Çamlıcalızade' demekle maruf Celvetî şeyhinin halifelerindendir. Tekkenin Celvetî usulü üzere kurucu şeyhidir²⁴⁰⁷. İbrahim Efendi'nin vefatında nereye defnedildiğini şimdilik tespit edemedik.

2. Şeyh Mehmed Efendi (v. 1241/1826'dan sonra). Hayatı hakkında bilginiz yok. Muhyiddin Efendi, Paşa Limanı Tekkesi Şeyhi idi. Hayatta iken meşihattan el çekmiştir, diyor²⁴⁰⁸. Üsküdar Paşalimanı'ndaki Bektaşî tekkesinde meşihatına dair bir kayda da ulaşamadık²⁴⁰⁹.

3. Şeyh Abdullah Cemalî Efendi (v. 1247/1831-2). Muhyiddin Efendi'ye göre tekkedeki Sadî meşihatı ilk defa 1826'da (1241) Cemalî Efendi tarafından tesis edildiği ifade edilmişse de arşivde tesadüf ettiğimiz iki vesika dikkatleri farklı bir yöne çekmektedir. 17 Şubat 1802 (14 Şevval 1216) tarihli beratta İsmail Ağa Camii şerifi ve Zaviyesi Vakfî'nin günlük 10 akçe vazife ile zaviye meşihatına mutasarrıf olan Seyyid Abdurrahim Efendi bin Mehmed Nurullah'ın kendi hüsn-i rızasıyla elinde olan beratı verip mutasarrıf olduğu meşihatı hak sahiplerinden Şeyh Mehmed Zuhurî Efendi'ye terk ettiği, Şeyhülislam Ömer Hulusi Efendi'nin (hd. 1800 - 1803) işaretleri mucebince bu vazifeye tayin edildiği ifade edilmiştir²⁴¹⁰.

Zuhurî Efendi de 21 yıl şeyhlik yapıp çocuksuz vefat vefatı üzerine mutasarrıf olduğu 10 akçe zaviyedarlık vazifesi, 3 Nisan 1823'te (21 Recep 1238) Şeyhülislam Ahmed Reşid Efendi'nin (hd. 1822 - 1823) işaretleri mucebince talebi üzerine Ahmed Hilmi Efendi tayin edilecektir²⁴¹¹.

Yücer, konu ile ilgili makalesinde²⁴¹² Cemalî Efendi'den önce Sadiyyeden Taşlık Tekkesi Şeyhi bir başka Ahmed Efendi'nin (v. 1244/1828) şeyhliğini kaydetmiştir.

---

²⁴⁰⁷ *Tomar*, v. 106^b.

²⁴⁰⁸ *Tomar*, v. 106^b.

²⁴⁰⁹ "Paşalimanı'nda Yarımcı Baba Zaviyesi" için krş. *Tomar*, v. 106^b.

²⁴¹⁰ *BOA*, C. EV. Nr. 368/18685.

²⁴¹¹ *BOA*, C. EV. Nr. 197/9828

²⁴¹² Yücer, "Üsküdar'da Sadîlik", 217.

Bu durumda elimizde iki farklı liste (veya tekke) var. İlkine göre (*Tomar*), İbrahim Efendi (v. 1237/1821-2), Mehmed Efendi (v. 1241/1826'dan sonra) ve Cemalî Efendi (v. 1247/1831-2).

Diğerine göre ise Seyyid Abdurrahim (v. 1216/1802'den sonra), Mehmed Zuhurî Efendi (v. 1238/1823), Ahmed Hilmi (v. 1244/1828). Bu müşkili halletmek için daha fazla malzemeye ihtiyaç vardır²⁴¹³.

Toplamda 5 yıl kadar şeyhlik yapan Cemalî Efendi tekkede bir asır meşihat sürecek olan şeyh ailesinin kurucusudur. Vefatında tekke haziresine defnedilmiştir. Tekkeyi ziyaret eden Revnakoğlu bugüne gelmeyen mezar taşını okumuştur. Tarih beyti şu idi²⁴¹⁴:

Rihletinde ba-dua yazdım Rıza tarihini / Hankâhın ide me'va Şeyh Cemal bâ kemal. Lillahlîl fatiha. Sene 1247.

4. Cemalî Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Fethi Efendi (v. 1277/1860-1). Samatya'daki Mirzazade Sadî Tekkesi Şeyhi Hafız Mustafa Vehbi Efendi'nin (v 18 Ramazan 1274 / 2 Mayıs 1858) halifesidir²⁴¹⁵. Fethi Efendi, meşihati döneminde bitişikte, daha evvel tekkeye ait ise de bir şekilde başkasına satılarak elden çıkan evin satın alınarak geri kazandırılmasına çalışmıştır. Tahmini 25 Mart 1856 (18 Recep 1272) tarihli bir tezkirede, Fethi Efendi'nin, 50.000 kuruş kadar sarf edilerek tamir edilip tekkeye mutfak yapılmak istenen bu ev için 25.000 kuruş peşinat verilmesini, üzerinin de vakfından tamamlanmasını istemiştir. Aynı tezkireden Meclis-i Vala'da uygun görüldüğünü, diğer bir vesikada da konunun gerekli irade-i seniyye için arz edildiğini öğreniyoruz. Sürecin tamamlandığını ifade edecek olan Padişah iradesine (*irade-i seniyye*) ise ilgili arşivde tesadüf edemedik. Sürecin akibeti tespit edilememiştir²⁴¹⁶.

30 yıla yakın şeyhlik yapan Fethi Efendi, vefatında tekke dahilindeki türbeye defnedildiği ifade edilmişse²⁴¹⁷ de bugüne ulaşamamıştır.

5. Fethi Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Şemseddin Efendi (11 Safer 1270 / 13 Kasım 1853 – 2 Haziran 1926). Tekkede doğdu. Ailesi evliya-i kiramdan Yazıcızade Mehmed Efendi

²⁴¹³ Tekkenin bu ilk döneminin belirsizliğini son şeyhi Şemseddin Efendi de ifade edecektir: “Dergah esasen hangi tarikata mensup olduğu meçhul[dür]. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40.

²⁴¹⁴ CSRA, no: 130.

²⁴¹⁵ *Tomar*, v. 106^b; krş, *Silsilename*, no: 121.

Yücer, Fethi Efendi'nin Cemalî Efendi'nin damadı ve halifesi olduğunu ifade etmekte ise de tahmini *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 226) “Şemseddin Efendi bin Mehmed Fethi” ifadesi ihtilafı meseleyi çözmektedir. Yücer, “Üsküdar'da Sadîlik”, 217; Galitekin, *Osmanlı*, 381

²⁴¹⁶ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 130/48; A. MKT. NZD. Nr. 179/97; A. MKT. NZD. Nr. 227/57.

²⁴¹⁷ Raif, *Mirat*, 1/153.

sülalesinden gelmektedir. İlk eğitimini hemen yakındaki Ahmediye İbtidai Mektebi'nde aldı. Karahisarî Hafız Ali Efendi'den Arapça'da Molla Cami'ye kadar okudu²⁴¹⁸.

Babasının vefatında 7 yaşında olan Şemseddin Efendi'ye Eyüp'teki Taşlıburun Tekkesi Şeyhi Süleyman Sıdkı Efendi (v. 17 Safer 1308 / 2 Ekim 1890) vekalet etmiştir. Bu vekalet ileride, 20 yaşında iken 1873-4'te (1290) hilafete dönecektir. Kendi beyanı ile hilafet olunduğu tarihte posta oturan Şemseddin Efendi'nin iclas merasimi ise 4 yıl kadar sonra 6 Eylül 1877'de (27 Şaban 1294) icra edilmiştir²⁴¹⁹.

Şemseddin Efendi'nin meşihatı döneminden hazırlanan tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde, tekkede kendisi, 1821 (1236) doğumlu şeyh vekili Halil oğlu Hacı Hüseyin Efendi, bir de 1814 (1229) doğumlu İbrahim Edhem oğlu Seyyid İbrahim Salim Efendi olmak üzere toplam 3 erkek ikamet ettiği kaydedilmiştir²⁴²⁰. Yaklaşık 15 yıl sonra 1882'de tekkede herhangi bir ikamete yer verilmemesi²⁴²¹ tekkenin bu tarihlerde harap olduğuna işaret etmektedir ki, şimdi ele alacağımız yazışmalar bu durumu doğrular.

Evkaf Nazırı'nın onay için arz ettiği 27 Şubat 1894 (21 Şaban 1311) tarihli tezkiresinden öğrendiğimize göre, tamire muhtaç olan **Salı Dergahı** için Hazine tarafından keşif yapılmış, tamir için 39.515 kuruşa ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Tamiri finanse edecek olan İsmail Ağa Vakfı'nın Hazine'deki mevcudu sadece 23.281 kuruştur. Bundan camiinin tamirâtı için 2.381 kuruş düşüldüğünde 20.900 kuruş kalmaktadır. Vakıf mevcudunun tamire yetmediği, üzeri için bütçe arandığı bir süreçte şeyh efendi Hazine'ye müracaat ederek bu rakamın kendisine verilmesi halinde keşfinde belirtilen hususlara riayetle tamirâtı yapacağını taahhüt eder. Evkaf, yaptırdığı tahkikat ve keşfe sadık kalacağına dair aldığı taahhüt üzerine parayı şeyh efendiye vermeyi uygun görür ve verilecek paranın Nezaret'in bütçesine masraf olarak kaydedilmesine dair izin ister. Talep Şura-yı Devlet'in 17 Nisan (11 Şevval) tarihli oturumunda uygun görülmüş, 23 Nisan'da (17 Şevval) Sultan'a arz edilmiş, altı gün sonra gerekli irade-i seniyye sadır olmuştur²⁴²². Muhyiddin Efendi'nin ihyasına

²⁴¹⁸ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40. Şemseddin Efendi'nin doğumu için *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde 1271 (1854-5) tarihi verilmiştir. Bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 381.

²⁴¹⁹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40; Varol, *Tekkede Zaman*, 205; CSRA, no: 130. Revnakoğlu bir

diğer vekilinin Gelibolu şeyhi Mehmed (?) Efendi olduğunu söyler. Bu Mehmed Efendi'nin kim olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

Şemseddin Efendi'nin hilafet töreninde rehberi Nalıncı şeyhi Hüsnü Efendi'dir. Varol, *Tekkede Zaman*, 205.

²⁴²⁰ Bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 381.

²⁴²¹ *Nüfus-ı Millî*, no: 243.

²⁴²² BOA, ŞD. Nr. 130/23; BEO. Nr. 395/29566; İ. EV. Nr. 6/28.

yardımcı olduğu tekke yaklaşık bir yıl sonra Nisan 1895'te (Şevval 1312) mevlid-i şerif kıraati ile açılmıştır²⁴²³.

Tekkeyi tamir ettirmeyi başaran Ali Şemseddin Efendi'nin bu defaki teşebbüsü tekkenin yemekliğini arttırmaktır. Bunun için Maliye nezdinde girişimlere başlamış, tekkenin Maliye hazinesinden tahsis edilen günlük 1 kıyye et ile altı ayda bir 44 kuruşluk yemeklikten başka gelirleri olmadığı beyanıyla İsmail Ağa Vakfı'nın fazlasından aylık 500 kuruş yemeklik istemiştir. 1900 (1318) yılının başlarına denk gelen bu yazışmaların nasıl sonuçlandığını ilgili arşivde tespit edecek evraka ise şimdilik ulaşamadık²⁴²⁴.

Şemseddin Efendi Ocak 1877'de (Zilhicce 1293) fahri olarak Dersaadet'e hicret eden muhacirin-i İslamiyenin Üsküdar kısmı idaresi sevk memurluğuna tayin olunmuştur. 21 Şubat 1889'da (30 Cemaziyelahir 1306) başladığı Meclis-i Meşayih azalığı vazifesini Meşrutiyet'in ilanından 5 ay sonrasına kadar devam ettirmiş, bir daha da devlet vazifesi almamıştır²⁴²⁵.

Muhyiddin Efendi tekkesinin ihyasına tavassut etse şeyhi Şemseddin Efendi'ye pek ısınamamış anlaşılır. Hakkında yazdıkları ithamlar ile doludur:

Güruh-ı nev-resm [yeni moda, yakası büyük kolsuz bir çeşit palto] kıyafetli cüheladan olup Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'ye (v. 1897) bazı suretde olan münasebetine mebni Meclis-i Meşayih'e aza tayin olunmuştur (...) Lakin vakarını rahnedar eylemiştir [çiğnemiştir].

Topkapı şeyhi Süleyman'ın biraderzadesinin hanesinde Sandıkçı Şeyhi Abidin ile beraber bir bağda etdikleri zevki gazeteler ilanda bulunduğu halde Şeyhülislam'a münasebeti var diye sükutun anı bırakılmıştır.

Yine bir tekke gecesi esna-yı zikirde Sandıkçızade maksurede bulunanlarla beraber edilen mübalat [kayıрма, himaye; itina] özüyle Şemseddin Efendi'nin tekdir ve tevbihi mücadeleye münci olup Nihayet Üsküdar Mahkemesi'nde hukuk davası neticesinde tarafına ceza-yı nakdi ile tahzine himmet olunmuştur.

Bu satırların yer aldığı çalışmamızda kullandığımız *Tomar* nüshasının 1901'li yıllarda yazdığı tahmin ediliyor. Müellif Muhyiddin Efendi'nin (v. 1909) Meclis-i

²⁴²³ *Tomar*, v. 106^b. Muhyiddin Efendi bu dönemde henüz Meclis-i Meşayih reisi değildir. Reisliği 1897-1898'den 1908'e (1315-1326) kadardır. Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 49.

²⁴²⁴ BOA, BEO. Nr. 1457/109273; BEO. Nr. 1635/122594; MMA, Defter/Sayfa no: 1773/93.

²⁴²⁵ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 54, 57.

Meşayih'in 1897-1898'den 1908'e (1315-1326) kadar reisliğini yapmıştı²⁴²⁶. Şemseddin Efendi'nin Meclis-i Meşayih azalığı da 1889-1890'dan 1906-1907'ye (1307-1324) yaklaşık 17 yıl sürmüştür²⁴²⁷. Bu durumda en iyi ihtimalle 5 yıl birlikte çalıştıkları anlaşılıyor. Anlaşılan araları pek iyi değildi.

Çoktan arsa haline gelen Üsküdar Çavuşderesi'ndeki Sadî Seyfeddin Efendi Dergahı'nın günlük bir kıyye et tahsisini şeyhi Mustafa Efendi kendi namına almaktaydı. Mustafa Efendi'nin 1890 (1307) tarihindeki vefatı üzerine tahsisatını aynı zamanda *Meclis-i Meşayih* azası olan Şemseddin Efendi tekkesinin hiç tayinatı olmadığından bahisle talep etmiştir. Meclis de 30 Mart 1890 (8 Şaban 1307) tarihli oturumunda talebi uygun görmüş gereği için dosyayı Maliye Nezareti'ne iletmiştir²⁴²⁸. Bu süreç en az bir yıl sürmüş olacak ki, Nezaret-i Umur-ı Maliye'nin uygundur yazısı 3 Nisan 1891 (23 Şaban 1308) tarihlidir. Ayrıca bahsi geçen bu yazıda Şemseddin Efendi için herkes için ifade edilmeyen “Şeyh muma ileyhın şayan-ı atifet fukaradan” addedilmesi muteber şeyhlerden olduğu hatırlatılması önemli bir husustur²⁴²⁹.

Şemseddin Efendi'nin meşihatı 1892 yılı civarından 1925'e otuz yıldan fazla sürmüştür. 1918 yılı sonu itibariyle 50'yi aşkın dervişi varsa da hiç halifesi yoktu²⁴³⁰.

Tekkelerin seddinden kısa bir süre sonra 72 yaşında iken 2 Haziran 1926'da vefat eden Şemseddin Efendi Karacaahmet'te duvar dibine defnedilmiştir²⁴³¹.

Şemseddin Efendi'nin iki erkek çocuğundan biri olan Mahmud Kemaleddin (Özaslan) Efendi, kıyam zikrini idarede son devirlerde büyük kudret gösteren, tekkelerinin cemiyet günlerinde dört gözle beklediği en meşhur zikir-reislerindedir. Reislikte üstadı Toygartepe Rifâi Tekkesi Şeyhi Hazım Efendi'dir (v. 1911)²⁴³².

Revnaoğlu'nun bildirdiğine göre Reis Kemal diye anılan Kemaleddin Efendi, Haydarpaşa'da *Dersaadet* Mülhakat Rüsumat Nezaret tahrirat kalemi ketebesinden idi. 26 Kasım 1882'de (15 Muharrem 1300) bu tekkede dünyaya gelmiştir²⁴³³. Kemaleddin Efendi'nin son dönem çalışmalarında son şeyh olarak verilmesi²⁴³⁴, döneme ait kaynaklarda

²⁴²⁶ Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 49.

²⁴²⁷ Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 54.

²⁴²⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/2; Defter/Sayfa no: 1770/5.

²⁴²⁹ BOA, ŞD. Nr. 331/16.

²⁴³⁰ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40.

²⁴³¹ CSRA, no 130.

²⁴³² Ergun, *Türk Musikisi*, 2/671.

²⁴³³ CSRA, no: 130.

²⁴³⁴ Haskan, *Üsküdar*, 1/457, Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 41.

(mesela *Sefine*, no: 44) desteklenmediğinden hareketle teberrüken olduğu intibamı uyandırmaktadır. Kemaleddin Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiğini şimdilik tespit edemedik.

Şemseddin Efendi'nin diğer oğlu olan Salahaddin Cemal'in küçükken vefat ettiğini yine Revnakoğlu'ndan öğreniyoruz²⁴³⁵.

Birçok musikişinasa ev sahipliği yapan Fethi Efendi Tekkesi'nin en meşhur müdavimlerinden biri de 19. asrın son yarısında neyzenliği ile tanınan Salim Bey Salim Bey'dir (v. 1302/1885). Salim Bey Fethi Efendi'nin kerimesi Düriye Hanımla evlenmiş, kayınpederinden de Sadî hilafeti almıştır. Kıyamî tekkelerinde *ism-i celal* esnasında 'mansur' çalardı. Uzun müddet Üsküdar Mevlevîhanesi'nde neyzenlik yapmıştır. Üsküdar Sandıkçı Rifaî Tekkesi'nde 1302 yılı Ramazan ayının yirmi ikinci pazar gecesini (5 Temmuz 1885) katıldığı zikirde *ism-i celal* zikri esnasında neyle taksim ederken zikrin heyecanına kapılıp vefat etmiştir. Bestelenmiş en güzel Hicaz peşrevi ile tanınan Salim Bey'in vefatında tekke haziresine defnedildiği kaydedilmişse de kabir taşına tesadüf edilememiştir²⁴³⁶.

Aynı tekkenin son şeyhlerinden olan Şemseddin Efendi'ye intisab eden son devrin kıymetli zakirbaşlarından biri de Üsküdarlı Asım Efendi'dir (1852-1940). Salim Bey'den ney meşkeden Asım Efendi Valide Camii'nde müezzinbaşılık, başta Fethi Efendi Tekkesi olmak üzere Hallaç Baba, Çarşamba Rifaî Tekkesi (Kurban Nasuh Tekkesi), Beylerbeyi Hamil Efendi, Çengelköy Kadirî ve Bedevî tekkelerinde uzun süre zakirbaşılık yapmış, vefatıyla Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir²⁴³⁷.

Ağa Camii haziresinde, şeyhliği *Tomar*'da kaydedilmeyen Sadî tarikatının pîri Sadüddin Cibavî'nin neslinden gelen Emin Sadüddin Tusî (v. 25 Zilhicce 1285 / 8 Nisan 1869) isminde bir şeyh medfundur²⁴³⁸. Emin Efendi'nin şeyhlik yaptığı bu Sadî tekkesi mescit dahilinde tesis edilmiş, daha küçük çaplı bir organizasyon olmalıdır. Nitekim 1860 (1277) tarihli *Muharremiye Defteri* 'nde (no: 203), tekke şeyhine verilen 30 kuruşluk yardım

---

²⁴³⁵ CSRA, no: 130.

²⁴³⁶ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/498; 503; Yılmaz Öztuna, "Salim Bey", *Türk Musikisi Ansiklopedisi* İstanbul: MEB Basımevi, 1976), 2-2/203; İnal, *Hoş Sada*, 259-60; Tuğrul İnançer, "Zikir Usulü ve Musiki (Sa'dilikte)", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 6/395; Beşir Ayvazoğlu, *Neyin Sırrı Hala Hasret* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2002), 37-8.

²⁴³⁷ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/662; İnal, *Hoş Sada*, 76-80.

²⁴³⁸ Şeyh Muhammed es-Sadî, Dimeşk'te (Şam) doğmuş, Sadî meşayihinden olup, tarikatını ailesinden almıştır. Ömrünün sonlarına doğru İstanbul'a gelmiş, haziresine defnedilmiştir. Bkz. Muhammed Cemîl eş-Şattî, *A'yanu Dimeşk fi el-Karni es-Salisi Aşar ve Nısfı el-Karni er-Rabi' Aşar el-Hicriyyi* (Dimeşk: Mektebetü'l-İslamiyye, 1972), 248-9.

tekke şeyhi sıfatıyla Emin Efendi tarafından yine tekke şeyhi olan Fethi Efendi'ye verilmiştir:

Ağahamamı kurbünde, Kapağası İsmail Efendi Tekkesi, ba-tahvil-i Mehmed Fethi Efendi şeyh-i tekke-i m[ezbur] an yed-i Emin Efendi kain-i şeyh-i m[ezbur].

Sadüddin Efendi'nin kabri kible tarafında bani Malatyalı İsmail Ağa ile birlikte medfun olduğu küçük hazirededir. Taşın bir bölümü bugün toprağa gömülüdür. 9 dilimli destarlı mezar taşı kitabesi şudur²⁴³⁹:

Hüve'l Baki / Hazreti Sultan Sadeddin / El-Cibavî eş-Şeybanî evladlarından / El-merhum postnişin Muhammed bin Şeyh / Emin Efendi ruhi'çün / Fatiha. Sene 1285.

Bu kitabenin bir benzeri, Camiye bitişik hazirenin doğu cephesinde bugün tuvalete giriş için kullanılan kapısı üstünde yer almaktadır. Basık üçgen biçiminde tepelikli mermer bir kitabe buradaki tekkeden bahsetmektedir:

*El-Fatiha / Şam-ı Şerif'de Kaymeriyye'de kain İmamü'l-arifü'r-Rabbanî / Ve'l-gavsü'l-kebir es-Samedanî ebu'l-mevahib ve'l-fütuh Hazret-i / Sadeddin el-Cibavî el-Hüseynî eş-Şeybanî evladlarından / **Hankâh**-ı feyz-i iktinahî seccade-nişini el-merhum / es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed ibnü's-seyyidü'ş-şerif eş-Şeyh Emin Sadiüddin / Teveffa leyletü'l-cuma fi 25 Zilhicce 1285.*

Bu tekkenin ilk şeyhi Emin Efendi değildir. Nitekim 1823 tarihli *Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*'de (no: 52) tekkenin şeyhi, Sadî asitanesi olan Fatih Koska'daki Abdüsselam Tekkesi Şeyhi Mehmed Emin Efendi'nin (v. 1251/1835; krş, *Silsilename*, no: 92) halifesi Hasan Efendi olarak gözükmektedir. Bu durum akla Revnakoğlu'nun "Üsküdar'da Sadî tekkelerinin eskilerindedir. Koska'daki Abdüsselam Tekkesi'ne gönderilen meşayih ekseriya bu dergahın halifelerinden seçilirdi" yorumunu akla getirmektedir.

Şeyh Muhammed, 6 erkek evladından biri olan İbrahim Efendi'ye icazet vermiş, İbrahim Efendi'nin 1343 (1924-5) yılında vefatıyla oğlu Bedreddin Efendi'nin Temmuz 1944'teki (Recep 1363) vefatına değin meşihatı ifa etmiştir.

²⁴³⁹ Mezar taşı kitabesi Abdüsselam Uluçam'ın konu ile ilgili makalesinden tamamlanmıştır. "Şam ve İstanbul / Üsküdar'da Sa'deddin Cibavî İzleri", *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 1/159.

Tekke Listelerine Göre Fethi Efendi Tekkesi

İlkin **Celvetî** olarak tesis edilip, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden 1925'e kadar **Sadîliğe** (*Topkapı*, no: 2/172, *Darü's-Saltanati'l-Aliyye*, no: 52, *Surname*, no: 178, *Asitane-i Aliyye*, no: 165, *Hankâhname*, no: 135, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 226, *Nüfus-ı Millî*, no: 243, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/299, *Dergehname*, no: 48, *Mecmua-i Tekâya*, no: 18, *İhsaiyat*, no: 209, *Merakiz*, no: 246, *Rehber-i Tekâya*, no: 232, *Sefine*, no: 44) hizmet etmiştir. Revnakoğlu'nun meşayihin ekserinin Koska'daki Abdüsselam Tekkesi halifelerinden olduğunu belirtmesinden olsa gerek ilk dönem *tekke listelerinde* **Koğacı** (*Topkapı*, no: 2/172) **Koğacı Efendi** (*Hala Asitane-i Aliyye*, no: 141), **Şeyh Keçi** (*Surname*), **İsmail Ağa** (*Hankâhname*, *Mecmua*, no: 12, *Rehber-i Tekâya*), **Kapıağası** (*Dergehname*), Kapıağası İsmail Ağa (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*), **Kapıağası İsmail Efendi** (*Muharremiye Defterleri*), **Fethi Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, *Nüfus-ı Millî*, *Tomar*, *İhsaiyat*, *Merakiz*, *Sefine*), **Şeyh Fethi Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*) olarak anılan tekkenin ayın günü ise ittifakla **salıdır** (*Asitane-i Aliyye*, *Hankâhname*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Tomar*, *Rehber-i Tekâya*, *Sefine*).

Mimari Yapısı

Yerini tam olarak tespit edemediğimiz, bugüne de herhangi bir yapısının ulaşmadığı tekkenin mimari organizasyonu hakkında da söyleyecek çok fazla bir malumatımız yoktur.

Tamirler ile ayakta kalmayı çalışan tekke daha 1918'lerde dahi 3 defa asker işgaline maruz kalarak tamire muhtaç hale gelmişti²⁴⁴⁰. 1925'ten sonra ise iyice bakımsız kalmış, 1930'larda da yeri harabe (*ruines*) olarak gösterilmiştir²⁴⁴¹. 1935 tarihlerinde yıktırılarak tarihe karışan²⁴⁴² tekkeden geriye hiçbir iz kalmamıştır.

Haziresi

Tekkeden geriye kalan tek hatıra bakımsız haziresidir. Pek az defin yapılan hazirede 10 kadar taş günümüze gelebilmiştir. Bunlardan şüphesiz en kıymetlisi Şeyh Mehmed Efendi'nin (v. 1153/1740) Horasan elifli şahidesidir. Her iki şahidesinde de “*Şeyh Seyyid Siyahi eyledi vefat*”, yazar. Mehmed Efendi'nin şahidesi üzerindeki yeniçerilerin 25. bölüğünün alameti olan çarh-ı feleğin bulunmasından ötürü halk arasında ‘Çarh Baba’ ismi ile meşhur olmuştur.

²⁴⁴⁰ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40.

²⁴⁴¹ *Pervititch Paftaları*, no: 57 ve 60, s. 252, 257.

²⁴⁴² Haskan, *Üsküdar*, 1/456. Nitekim Ağa Camii'ni 1940 yılında ziyaret eden Konyalı tekkeye dair her hangi bir bilgi vermez, krş. Konyalı, *Üsküdar*, 1/834.

Hazire iki sufiye tesadüf edilmiştir: Kadiriyye'den Feyzullah Efendi (v. 1253/1837; 8 dilimli tarikat başlıklı mezar taşı kitabesi şudur:

*Kutbü'l-arifîn gavsü'l-vasılîn Hazreti / Şeyh Sultan Abd / ül-Kadir
hulefalarından / merhum ve mağfurleh / es-seyyid el-hac Feyzullah /
Efendi'nin ruhuna el-Fatiha.*

2.2.9.4. Seyfeddin Efendi Sadî Tekkesi

Çavuşdere Senti, Çavuşdere Caddesi üzerinde, 235 ada, 22 parselde²⁴⁴³ Salih Efendi (1000/1591-2) tarafından yaptırılmış mescide 19. yüzyılda Şeyh Seyfeddin Efendi tarafından meşihat konularak tesis edilmiş Sadî tekkesidir.

Mescidin banisi olan Salih Efendi, Valide-i atik Külliyesi bina emininin hizmetçisi idi²⁴⁴⁴. Kabri, şimdi yeri arsa olan mescidinin yanındadır. Etrafına sonradan bir demir parmaklıkla çevrilerek açık türbeye dönüştürülmüştür. Silindir şeklindeki mezar taşının kitabesi yoktur.

Şeyhleri

En iyi ihtimalle 19. yüzyılın başlarında Şeyh Seyfeddin Efendi ile tesisinde kaynakların ittifak ettiği tekkenin na-tamam şeyh listesi sadece *Tomar*'da (v. 114^a) yer almaktadır. *Mecmua-i tekayalar*ın da yardımı ile şeyh listesi şöylece oluşturulmuştur:

1. Seyfeddin Efendi (v. 1800'ler). Tekkenin ilk şeyhidir. Vefat tarihi ve yeri tespit edilememiştir. Tekke 1805 (1220) tarihli *Hala Asitane-i Aliyye*'de (no: 147) "Seyfeddin Efendi Tekkesi" ifadesi tekkenin tesisi tarihi ve müessisi hakkında bir fikir vermektedir.

2. Şeyh Seyyid Hacı Halil Efendi (v. ?). Meşihatı 1834'lü (1250) yıllardadır (*Surname*, no: 161).

3. Şeyh Abdülhamid Efendi'dir (v. ?). Meşihatı 1860'lı (1277) yıllardadır (*Muharremiye Defterleri*, no: 238).

BOA'da tesadüf ettiğimiz ve fakat 'tamirde' olduğu için inceleme imkanı bulamadığımız vesikanın özetinden, 15 Mart 1858'de (29 Recep 1274) Rûveyde Hanım Vakfı'ndan zaviye meşihatında bir tevcih gerçekleşmiştir²⁴⁴⁵.

4. Şeyh Hamdi Efendi (v. ?). Fatih'teki Sadî Sancakdar Tekkesi şeyhidir. Hayatta iken 1882'de (1300) meşihatten el çekmiştir (*kasr-ı yed şod*). Tekke o zamanlar arsadır.

²⁴⁴³ Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları", 22; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 251.

²⁴⁴⁴ *Hadika*, 629.

²⁴⁴⁵ *BOA*, C. EV. Nr. 491/24834.

5. Şeyh Mustafa Sıdkî Efendi (v. 17 Cemaziyelahir 1307 / 7 Şubat 1890; Cuma). Sadiyye'nin Vefâî kolundan olup Fatih Otlukçuyokuşu'ndaki Abid Çelebi Tekkesi şeyhidir. **İki tekkeyi birlikte idare etmiş**, vefatında Abdi Çelebi Tekkesi'ne defnedilmiştir.

Tekkenin Mustafa Efendi'nin vefatıyla boş kalan koyun eti (*lahm-i ganem*) tahsisatı Şeyhülislam Bodrumî Ömer Efendi (v. 1314/1897) marifetiyle Üsküdar'da diğer Sadî tekkesi olan Fethi Efendi Tekkesi'ne tahvil edilmiştir²⁴⁴⁶.

1900'lere kadar muattal kalan tekke ve müştemilatı bakiyesi mülk olarak Saray-ı Hümayun yeniçerilerden Mehmed Ağa isminde bir kimsenin mülkiyetine girmiştir (1901'li yıllara ait *Tomar*) ki, 1918'den itibaren (*Merakiz*, no: 249, *Rehber-i Tekâya*, no: 84 ve 242) harap ve boş olarak kayda edilmiştir. Tekke bir daha kendine gelememiştir.

Tekke Listelerine Göre Seyfeddin Efendi Tekkesi

1890'da son şeyhinin vefatı ile muattal kalan, Raif Bey'in şahitliği ile 1900'lere varamayan (*na-mevcud*; *Mirat*, I, 136), bununlar birlikte faal kaldığı süre boyunca **Sadîliğe** hizmet eden (*Muharremiye Defterleri*, no: 238, , *Surname*, no: 161, *Topkapı*, no: 1/162, *Hala Asitane-i Aliyye*, no: 147, *Asitane-i Aliyye*, no: 113, *Mecmua-i Cevami*, no: 2/289, *Mecmua-i Tekâya*, no: 112, *Mecmua*, no: 32, *Rehber-i Tekâya*, no: 242) **Seyfeddin** (*Surname*), **Seyfeddin Dede** (*Mecmua*), Seyfeddin Efendi (*Topkapı*, no: 1/90 ve 2/162, *Hala Asitane-i Aliyye*, *Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*, *Merakiz*, no: 249, *Rehber-i Tekâya*, no: 84 ve 242), **Şeyh Seyfeddin Efendi Tekkesi**'nin (*Muharremiye Defterleri*) ayin günü ise **pazar** (*Asitane-i Aliyye*, *Mecmua-i Cevami*, *Mecmua-i Tekâya*) olarak kaydedilmiştir.

1900'lerden evvel mescidin bulunduğu yerde birkaç mezar vardı²⁴⁴⁷. Bunlardan birinin Salih Efendi'ye ait olduğu biliyoruz. Diğerlerinin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

Mescit ve tekkesinden geriye sadece baninin açık türbesinin geldiği yapı, istikrarsız, küçük çaplı bir zaviye-tekke olup 1925'e varamadan ortadan kalkmıştır.

2.2.10. Bedevîlik ve Üsküdar Bedevî Tekkeleri

Tasavvuf tarihinde dört büyük kutuptan biri olarak kabul edilen Ahmed Bedevî'ye (v. 675/1276) nispet edilen Bedevîlik Mısır'da doğmuştur. Tarikatın pîri Ahmed Bedevî Fas doğumludur (596/1200). Küçük yaşta ailesi ile önce Kahire'ye hicret etmiş, ardından ailenin

²⁴⁴⁶ *Tomar*, v. 114^a.

²⁴⁴⁷ Raif, *Mirat*, 1/136.

asıl kökeni olan Mekke'ye yerleşmiştir. Mekke'de hıfzını tamamladı. Sahip olduğu zahidane karakteri ile ömrü boyunca münzevi bir yaşamı benimsemiştir. Mekke'de iken gördüğü bir rüya üzerine ağabeyi ile Irak'a gitti. Burada İmam Musa Kazım, Abdülkadir Geylanî ve Ahmed Rifaî'nin türbelerini ziyaret etti. Ziyaretleri sırasında bir takım manevi işaretler, kutbiyyetine dair müjdelere aldı. Daha sonra yeniden Mekke'ye döndü ise de kısa sürü sonra aldığı manevi emir ile Mekke'den ayrılarak ömrünün sonuna değin yaşayacağı Mısır'ın Tanta kasabasına yerleşti (634/1236-7). Velayetine kabul eden Şeyh Rekin'in evinin damında yaşadı.

Ahmed Bedevî şecere itibariyle seyyiddir. 12 imamdan 9'u Bedevî'nin aile şeceresinde yer almaktadır. Alevî nisbesi bu yüzdendir. Hz. Ali muhabbeti Bedevîlik yolunun şiarlarından biridir. Lakin Bedevîlerin Alevî neşesinin şii ve diğer benzeri inanıştakilerinden farkı raşit halifeler arasında bir ayrıma gitmemelerindedir. Bedevîlik sahip olduğu Alevî neş'e itibariyle Rifaîliğe oldukça yakındır. Ahmed Bedevî'nin müriyetleri arasında yer alan Şeyh Ahmed Berrî ile tarikat silsilesinin Ahmed Rifaî'ye ulaşması bu ilişkinin somut veçhelerinden biridir.

Bedevîliğin bir tarikat olarak teşekkülü Ahmed Bedevî'nin vefatından sonra baş halifesi Seyyid Abdülâl'in tasarrufları gerçekleşmiştir. Hazret-i pîrin türbesi etrafında oluşturulan külliye Bedevîliğin asitanesi olmuştur²⁴⁴⁸.

Tarikatın İstanbul'a girişi de oldukça geç bir devirde tesisinden beş asır sonra gerçekleşmiştir. İstanbul'a ilk gelen Bedevî şeyhi aslen Mekkeli Ebürriza Şeyh Seyyid Mehmed Efendi'dir (v. 1152/1739). Kasımpaşa'da Uşşaki Asitanesi yakınında tekkesini tesis etmiştir. Hazretin asitane şeyhi Abdullah Selahaddin-i Uşşaki'den (v. 1197/1783) teberriken tac giymesi tarikatının İstanbul'un gündelik hayatına nüfuzu için mühim bir aşamadır. Bedevî silsilelerinde yer alan ve Bedeviyye'nin Anadolu'daki ilk temsilcisi olarak kabul edilen Ali er-Rumî'nin Ebürriza'nın halefi olduğu düşünülmektedir²⁴⁴⁹.

İstanbul'un bir diğer mühim Bedevî merkezi Eyüp İslambey Camii'nde tesis edilen İslambey Tekkesi'dir. 19. Yüzyılın sonlarında faaliyete geçen tekke Bedevîliğin İstanbul'daki asitanesi mesabesinde dir. Tekke tesisinden 1925'e kadar Mısır kökenli şeyhlerce idare edilmiştir.

---

²⁴⁴⁸ Bedevîlik için bkz. Derya Çakır Baş, "Bedeviyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 547-608; Baha Tanman, "Bedevîlik", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993), 2/121-2.

²⁴⁴⁹ Baş, "Bedeviyye", 562-3.

Fatih Kocamustafapaşa'da, Alifakih Mahallesi'nde yer alan Ağačkakan (İskender Çelebi) Mescidi yanında tesis edilmiş olan Ağačkakan Tekkesi kurucusu Ahmed Niyâzi Efendi'nin (v. 1293/1877) karizmatik kişiliğinde adından söz ettiren merkezlerden biri olmuştur. Niyazi Efendi Üsküdar İstavroz'daki Hıfzı Efendi Tekkesi'nin kurucu şeyhi Hüseyin Efendi'nin müřsididir²⁴⁵⁰. Niyazi Efendi bir diğer halifesi Üsküdar Hasib Efendi Tekkesi Şeyhi (6.1) Sadık Efendi'nin büyük ođlu Abdülhalim Efendi'dir (v. 1318/ 1901)²⁴⁵¹.

Oğlu Mustafa Nailî Efendi (1865-1908) İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden idi. Cemiyetin toplanma merkezi olması hasebiyle göz altında tutulmakta idi. Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirme teşebbüslerinde oynadığı rol açığa çıkınca 1896'da tutuklanmış, arından Trablusgarp Fizan'a sürgün edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı akabinde İstanbul'a dönmüş, Cemiyet içindeki faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Meşrutiyetin tesisinden sonra *Cemiyet-i İttihadiye-i Sufiyye* isimli bir cemiyet tesis etmiş, nizamnamesini de hazırlamıştır. Cemiyet için hazırladığı layihanın ise tatbikine ömrü vefa etmemiştir²⁴⁵².

Muhibban dergisinin gayretleri ile kurulmak istenen *Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye*'nin nizamnamesi hazırlanmış, başkanı belirlenmiş ise de Cemiyetin teşekkülü *Tasavvuf* dergisinin önderliğinde tesis edilen *Cemiyet-i Sufiyye*'nin teşekkülü ile yarım kalmıştır.

İstanbul'da faaliyet göstermiş toplam 8 Bedevî tekkesinden 4'ü Üsküdar'da yer alır. Bu hatırı sayılır rakamın yanında yetiştirdiği kudretli şeyhleri ile Üsküdar Bedevî tarihi içinde mühim bir yerde durmaktadır. İstanbul Bedevî tekkelerinde Arap kökenli şeyhler ağırlıkta ise de, Üsküdar'da sadece Hıfzı Efendi Tekkesi'nde ikinci şeyh Said Efendi ile Arap kökenli şeyhlere rastlıyoruz.

Hasib Efendi Tekkesi ilk defa Nakşî-Celvetî olarak tesis edilmiştir. Tespit edilen 3. şeyhi Mehmed Said Efendi (v. 1240/1826'dan evvel) akabinde Kalpakçı Şeyh Mustafa Rıza Efendi'nin (v. 1252/1836-7 veya 1255/1839-40) meşihatında Bedevîliğe intikal edecektir. Bu intikalın nasıl gerçekleştiği, vakfiyedeki şartın nasıl aşıldığı henüz tespit edilememiştir. En olası ihtimal Mustafa Efendi'nin teberrüken dahi olsa Nakşîlikten icazet aldığıdır.

---

²⁴⁵⁰ CSRA, no: 165.

²⁴⁵¹ Tomar, v. 74^a; CSRA, no: 73; Varol, *Tekkede Zaman*, 155, 199.

²⁴⁵² Baş, "Bedeviyye", 562-76.

Nitekim Mustafa Efendi vakfiyede belirtildiği gibi pazartesi günü Nakşî usulü, akşamında da Bedevî usulü ayin icra etmiştir²⁴⁵³.

Mustafa Efendi ithama göre, tekkesine 12 imamın isimlerini yazdırmıştı. 1826 vakasında Bektaşîlik yaftası Manisa'ya sürgününe sebep olacaktır²⁴⁵⁴. 12 imam muhabbeti aslında Bedevîlik'teki Alevî meşrepten kaynaklanır. Tarikatın müessisi Ahmed Bedevî'nin (v. 675/1276) Hz. Peygamber'e şeceresi içerisinde on iki imamdan dokuzu yer almaktadır ve ayrıca nisbelerinden biri Alevî'dir. Bedevîlerin ehl-i beyt sevgisinin Bektaşîlerinkinden farkı raşit halifeler arasında fark gözetmemesidir²⁴⁵⁵.

Mustafa Efendi ile Üsküdar'ın ilk Bedevî tekkesi olarak faaliyete geçmiş olur. Mustafa Efendi ayrıca tekkede 1925'e kadar kesintisiz Bedevî meşihatı sürece ailenin de kurucusudur.

Kuruluş itibarıyla ikinci sırada yer alsa da etkisi açısından Üsküdar Bedevî tekkeleri arasında bir asitane fonksiyonu gören tekke Beylerbeyi İstavroz'daki Hüseyin Hıfzı Efendi Tekkesi'dir. Bu etki de kurucu şeyh Hüseyin Hıfzı Efendi'nin (v. 1302 /1884) karizmatik kişiliğinde saklıdır. Hıfzı Efendi medrese kökenlidir. Diğerlerine oranla daha zengin bir vakıf ile tesis edilmiş tekkesinde yetiştirdiği halifeleri ile Üsküdar'ın toplam 3 Bedevî tekkesinden ikisinde kurucu şeyhi yetiştirmiştir. Bunlardan Ahmed Rasih Efendi (v. 1330/1912) Çengelköy Bedevî Tekkesi, Şeyh Muhammed Hamil Efendi (v. 1904) de Beylerbeyi Settariye Tekkesi'nin kurucu şeyhidir. Üsküdar'ın diğer Bedevî tekkesi olan Şeyh Hasib Efendi Tekkesi Şeyhi Abdülhalim Efendi'ye (v. 1318/1901) de teberrüken dahi hilafet vererek her üç Bedevî tekkesinde etkin bir konumda yer almıştır.

Hıfzı Efendi ilk vakfiyesinde Hz. Hüdayî Asitanesi şeyhlerinin inhası ile halifelerine ve bunların inkırazında Kadirî bir halifeye şart ettiği vakfında yaklaşık 6 yıl sonra bir değişikliğe giderek meşihatı ilkin halifesi ve manevi evladı Said Efendi'ye ardından neslinden gelenlere şart etmiştir. Üçüncü aşamada tekkenin idaresinin **Kadirî bir halifeye meşrut oluşu aynen bırakılmıştır. Hıfzı Efendi'nin bu Kadirî rağbetinin kaynağı tespit edilememiştir.**

Hıfzı Efendi'den sonra posta geçen Said Efendi aslen Rifaî olduğundan her iki tarikattan da en az toplam 14 kişiye hilafet vermiştir. Bedevîlerin arasında iki oğlu, Kocamustafapaşa Ağaçkakan Bedevî Tekkesi Şeyhi Mustafa Nailî Efendi'nin oğlu ve

---

²⁴⁵³ CSRA, no: 73.

²⁴⁵⁴ CSRA, no: 73; Yücer, *19. Yüzyıl*, 518.

²⁴⁵⁵ Baş, "Bedeviyye", 547, 552.

müstakbel şeyhi Ahmed Niyazî Ahmedî Efendi (v. Nisan 1938), Rifaî halifeleri arasında Üsküdar Ahmediye Tekkesi'nin son şeyhi **Çerkez İhsan Efendi** (v. 1925'ten sonra) yer almaktadır. Yetiştirdiği çok sayıda halifenin yanında ikisi posta geçen diğer üçü devlette üst düzey vazife alan, ayrıca milli mücadelede etkin vazifeler üstlenen evlatları ile güçlü bir Bedevî ailenin de kurucusudur aynı zamanda. Kendisinden sonra posta oturan oğlu **Nesib Efendi** (v. 1925) şeyhliğinin yanında müderris, hukukçu ve yazar kimliği ile de pek çok işe imza atmıştır.

Çengelköy Bedevî Tekkesi Fatma Adeviyye Hanım (v. 1317/1899) tarafından 1866-7'de (1283) eşi Şeyh Ahmed Efendi (v. 1330/1912) için tesis edilmiştir. Ahmed Efendi'de yarım asır yakın hayli uzun müddet şeyhliğinin ardından zaten evleri olan tekkenin muhtemelen ahara geçmesini engellemek için vefatına kadar oğlu ve halifesi hariç kimseye hilafet vermemiş, oğlu hal-i hayatında iken vefat etmesi üzerine damadı Mustafa Celaleddin Efendi lehine meşihattan el çekerek posta oturtmuştur. 10 yıla yakın şeyhlik yapan **Celaleddin Efendi** (v. 1921) henüz herhangi bir halife yetiştirmemiştir²⁴⁵⁶. Celaleddin Efendi'nin erkek çocuksuz ve halifesiz vefatı üzerine tekke postu için müthiş bir rekabet başlar. Bir ara sekize çıkan adaylar yürürlükteki nizamnamelere göre azaltılmak ve nihayet tek indirmek Meclis-i Meşayih'i hayli meşgul edecektir. Nihayet Siyahî Mehmed Cemaleddin Efendi bu vazifeye tayin edilir. İstanbul dışından aldığı Bedevî icazeti bir problem doğurmuş olmalı ki, Beylerbeyi'nde Settariye Tekkesi son şeyhi Rami Efendi'den ikinci bir icazeti ile mesele halledilmiş olur.

Üsküdar'ın en geç tarihli (1291/1874'ten sonra) Bedevî tekkesi Beylerbeyi'nde Settariye Tekkesi'dir. Bani Mustafa İzzet Efendi tapu memurluğundan (Defterhane-i Hakani ketebeliğinden) emekli aslen Halvetiyye'nin Şabanî kolundan Kuşadalı İbrahim Efendi'nin (v. 1845) halifesi Hammamî Şeyh Hacı Mehmed Tevfik Efendi'nin (v. 1866) müntesibidir. Tekkesinde yaptığı bir dizi değişiklikler ile yeğeni Bedevî halifesi yeğeni Mehmed Hamil Efendi'yi tayin etmiştir. Tekkeye asıl şöhretini kazandıracak olan kişi oğlu Rami Efendi'dir (Gülman, v. 1956). İyi eğitilmiş, genç yaşta (21) posta oturmuş, uzun süre devlet memuriyetinde bulunmuş, kendisini ve tekkesini siyasetin dışında tutmak için hayli çaba sarfetmiş, bununla birlikte ictimai meselelere duyarlı, milli mücadele hareketine destek vermiş aktif bir şeyhtir. Hattatlığı yanında kaleme aldığı eserleri ve nihayet musikideki

---

²⁴⁵⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/113.

behresi ve zikir icrasındaki mahareti ile İstanbul Bedevîliği içinde hatırı sayılır bir yerde olmuştur.

2.2.10.1. Şeyh Hasib Efendi Tekkesi (Şeyh Sadık Efendi, Şeyh Ali Efendi, Toptaşı Bedevî Tekkesi)

Eski Debbağlar (Tabaklar), yeni Zeynep Kamil Mahallesi, Balcılar Yokuşu ile Devran Sokağı'nın köşesinde, 262 ada, 10 ve 11 parselde²⁴⁵⁷ yer alan Şeyh Mehmed Hasib Efendi (v. 1210/1795-6) tarafından 11 Temmuz 1794 (12 Zilhicce 1208) tarihli vakfiyesi ile tesis edilmiş Nakşî tekkesidir²⁴⁵⁸. Hasib Efendi'nin evini tekkeye tahvil edip bir de vakıf tayin ederek uyandırdığı Nakşî-Celvetî zaviyesi²⁴⁵⁹ daha sonra Bedeviliğe geçecek, ilave binalar ile 1925'e kadar kesintisiz hizmet verecektir.

Şeyhleri

Tekkenin *Silsilename* (no: 38), *Tomar* (v. 74^a ve 133^a) ve sair kaynaklardan derlenen şeyh listesi şöyledir:

1. Nakşibendî Şeyh Seyyid Mehmed Hasib Efendi bin İbrahim (v. Muharrem-Zilkade 1210 - Ağustos 1795-Mayıs 1796 arası). Hasib Efendi tekkenin kurucu şeyhi olup, hem Nakşî hem de Celvetî idi²⁴⁶⁰. Saray Okulu'nun (*Enderun-ı Hümayun*) *Buhari-yi şerif* hocasıdır²⁴⁶¹. Hasib Efendi eser sahibi alim-sufilerdendir. Nakşî-Celvetî oluşu mesleği ile yakından ilgilidir.

Hasib Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlı. Bildiklerimizin bir kısmını eserlerine, az bir kısmını da tesis ettiği vakfına borçluyuz. İsmi sahibi ya da müstensihi olduğu eserlerde İbrahim oğlu Seyyid Hasib, Derviş Mehmed, Derviş Seyyid Hasib²⁴⁶², tesis ettiği vakıflarında Seyyid Şeyh Mehmed Hasib Efendi şeklinde geçer²⁴⁶³.

Hasib Efendi, 11 Temmuz 1794 (12 Zilhicce 1208) tarihli vakfiyesinde 345 m² (*terbi'an 600 zira; 600x0,57417=344.5 m²*) arsa üzerine bina eylediği dahiliyyede ve vüstada bir bab oda ve dehliz ve kenif ve ulyada üç oda ve divanhane ve kenif ve sofa ve matbah ve hariciyyede fevkânî iki bab ve dehliz ve tevhidhane ve tahtında iki bab oda ve kenif ve bir

²⁴⁵⁷ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 125; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 261.

²⁴⁵⁸ Vakfiye 28 Aralık 1905 (1 Zilkade 1323) tarihinde tescil edilmiştir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 575/29/23. Ayrıca bkz. *Tomar* v. 74^a, 133^a.

²⁴⁵⁹ *1341 Defteri*, no: 138.

²⁴⁶⁰ *Tomar*, v. 74^a.

²⁴⁶¹ *Tomar*, v. 133^a.

²⁴⁶² Fikret Sarıcaoğlu, "Üsküdarî Seyyid Hasib ve Vefeyat'ında Üsküdar İle İlgili Bilgiler", *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/545.

²⁴⁶³ *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 575/29/23; *İŞS*, Üsküdar Mahkemesi, nr. 538, vr. 75^b - 76^a.

mikdar bahçeyi müstemil bir bab mülk menziline tüm hakları ile vakfedip şöyle şart eylemiştir:

- i. Tekkede evvela kendisi şeyh olacak,
- ii. Vefatından sonra dervişi **Halil Efendi** bin Ali,
- iii. Onun vefatından sonra diğer dervişi **Hüseyin Efendi** bin Mustafa şeyh olacak,
- iv. Ardından **halifelerinden akdemi** şeyh olacak,
- v. Ardından iki dervişinin (**Halil ve Hüseyin Efendilerin**) **halifelerinin akdemi** şeyh olacak,
- vi. Her cuma gecesi ile pazartesi günü **hatm-i hacedan** tilavet olunacak,
- vii. Tevliyeti tekkenin şeyhine, nezaret Üsküdar kadısına meşruta olacak,
- viii. Vakfın sevk ve idaresi imkansız hale gelirse mutlaka fukara-yı müslimine harc ve sarf olunacaktır.

Vakfın şahitleri arasında Hüdayî Asitanesi Şeyhi **Mehmed Şhabeddin Efendi** (v. 1234/1819), hangi tekkede şeyh olduklarını tespit edemediğimiz Şeyh Abdi Efendi ve Şeyh Mehmed Kemalettin Efendi bin Lütfullah yer almaktadır.

Hasib Efendi'nin kendi evini vakfederek tesis ettiği tekkesinin tek vazifesi herhangi bir ücret tayin etmediği meşihattır. Ayrıca gelir getirici herhangi bir mevkufu da yoktur. Bu tesis itibarıyla küçük, gelir itibarıyla güçsüz bir yapıda tesis edildiği anlamına gelmektedir. Tekke vazifelerinde

Hasib Efendi müderris idi. Hemen 6 gün sonra, 17 Temmuz (18 Zilhicce) tarihinde tekke dahilinde 74 adet kitaptan müteşekkil kütüphanesi için hususi bir vakıf tesis etmiş, bir ay sonra 15 Ağustos'ta (18 Muharrem 1210) bu vakfında birtakım değişikliklerde bulunmuştur. Hepsini tasavvufa dair eserlerin korunması görevi tekkenin şeyhlerine şart koşturmuşur²⁴⁶⁴.

Hasib Efendi ile ilgili yakın tarihli çalışmalarda "Mevlevî" olduğu ifade edilmişse²⁴⁶⁵ de bunda *Vefeyat*'ını tanıtan Fikret Sarıcaoğlu'nun tespiti ile Ali Emiri'nin sahibi olduğu *Vefeyat* nüshasının ilk sayfasına düştüğü "1200'de vefat eden Mevlevî Hasib-i Üsküdarî'nin *Vefeyat-ı Ekabir-i İslamiyye* nam eser-i nadiri olup müellifin hattıyladır" notu etkili olmuş

²⁴⁶⁴ İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1988), 2/122; *İŞS*, Üsküdar Mahkemesi, nr. 538, vr. 75^b - 76^a.

²⁴⁶⁵ Ağırman, "Üsküdarlı Bilginler", 492; ve Fahameddin Başar, "Üsküdar'da Medfun Tarihçiler", *Üsküdar Sempozyumu VI*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000), 2/259.

olmalıdır²⁴⁶⁶. Nitekim iki bilginin (hazretin 1200’de vefatı ile Mevlevîliği) desteklendiği başka kaynaklarca tesadüf etmedik.

Hasib Efendi şeyhliğinin yanında tarihçi, biyografi yazarı ve şairdir de aynı zamanda. En meşhur eseri şüphesiz bir tarih eseri olan *Vefeyat-ı Ekabir-i İslamiye*’dir²⁴⁶⁷. Hasib Efendi’nin iki de menakıbı vardır: *Menakıb-ı Ahmed Yekdest*²⁴⁶⁸ ve *Hoca Emin Tokadı*²⁴⁶⁹. Bunların dışında Mehmed Tahir Bey tarafından Hasib Efendi’nin muhtelif Osmanlı şairleri tarafından söylenmiş naatları bir araya getirdiği bir eseri daha olduğunu ifade edilmişse de adı ve nerede olduğu şimdilik tespit edilememiştir²⁴⁷⁰.

Vefatında tekkesine defnedilerek kabri türbeye tahvil edilen²⁴⁷¹ Hasib Efendi’nin vefat tarihini kesin olarak bilmiyoruz. Elimizde sadece tarih aralığı var: 15 Ağustos 1795 (18 Muharrem 1210) - 16 Mayıs 1796 (9 Zilkade 1210). İlki tekkesi dahilinde tesis ettiği kütüphane vakfına yaptığı son değişikliğin tarihi iken ikincisi Tapu ve Genel Müdürlüğü Arşivi’ndeki “Merhum ve mağfurun-leh Şeyh Hasib Efendi Tekkesi Evkafının Müsekkafat Defteri”nde yer alan ilk karar tarihidir²⁴⁷².

---

²⁴⁶⁶ Sarıcaoğlu, “Üsküdarî Seyyid Hasib”, 546, 553.

²⁴⁶⁷ Eserin yazma nüshaları, muhtevası, vefeyat türü arasındaki yeri Fikret Sarıcaoğlu tarafından müstakil bir çalışmada ele alınmıştır. Bkz. “Üsküdarî Seyyid Hasib ve Vefeyat’ında Üsküdar İle İlgili Bilgiler”, *Üsküdar Sempozyumu IV*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/545-53.

²⁴⁶⁸ Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Şeriyeye, 1103.

²⁴⁶⁹ İBB, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, 1768.

Fezail-i Ashab-ı Bedr isimli bir eseri olduğu ifade edilmiştir. Başar, “Üsküdar’da Medfun Tarihçiler”, 259; Ağırman, “Üsküdarlı Bilginler”, 492.

²⁴⁷⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/47.

İsim benzerliği *Dergehname*, *Silkü’l-Leâlî* ve *Ravdatü’l-Küberâ* yazarı, çağdaşı Müminzade Ahmed Hasib Efendi ile karıştırılmasına, bu sebeple son iki eserin Hasib Efendi’ye nispet edilmesine sebep olmuştur. Bu, her iki eserin (*Vefeyat-ı Ekabir-i İslamiye* ile *Silkü’l-Leâlî*) bir şekilde tarih metni olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Ağırman, “Üsküdarlı Bilginler”, 2/492; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/144; Zeynep Dinçer Berdibek, “Manzum Olarak Yazılmış İki Tezkire Örneği: Üsküdarlı Hasib’in Silkü’l-Le’âl-i Âl-i ‘Osmân Adlı Eserinin Tezkire Kısım ve Güftü’nin Teşrifâtü’ş-Şu’arâ Adlı Eseri”, *Turkish Studies* 13/20 (2018), 1-11; Mustafa Kara, “Dergâhname”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1994), 27-34 ve a.mlf., *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2005), 337-344; Günay Kut-Turgut Kut, “İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme”, *Varia Turcica* 9 (1987), 213-236; Başar, “Üsküdar’da Medfun Tarihçiler”, 259.

²⁴⁷¹ *Tomar*, v. 74^a.

²⁴⁷² *TKIBMA(V)*, TMSK. Defter/Sayfa no: 1844/5. Bu deftere Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi veri tabanından ulaşılmıştır.

Sarıcaoğlu Hasib Efendi’nin yazı stilinden ötürü elinden çıktığını düşündüğü, adını ve tarihini bildirerek istinsahını tamamladığı pek çok eseri ihtiva eden bir yazmanın son sayfasında, müstensih adı belirtilmeden yazılmış olan 1217/1802-3 tarihinin sağ olduğu tarihe ait olabileceğini düşünmektedir. Sarıcaoğlu, “Üsküdarî Seyyid Hasib”, 546.

Hasib Efendi'nin tekke bakiyesinde şahidesi de yok. Muhtemelen kendisi için şahide dikilmek yerine türbelerde görmeye alışık olduğumuz ahşap sanduka yapılmış idi.

2. Hasib Efendi'nin halifesi **Nakşibendî Şeyh Seyyid Mehmed Şakir Efendi** (v. 1228/1813). Vakfiye gereği sıra Halil Efendi ile Hüseyin Efendi'dedir. Lakin hem *Tomar* hem de *Silsilename*'de meşihatlarına yer verilmez. Bu durumda (i) ya meşihatları listelere girmede, (ii) ya vâkıf sonraki bir tarihte vakfında bir değişikliğe gitti, (iii) ya da her iki derviş bu tarihe kadar vefat ettiler.

Şakir Efendi'nin de vakfiyeye uygun bir şekilde vâkıfın halifesi olarak posta oturduğunu belirtelim.

Muhyiddin Efendi, en çok 20 yıla yakın şeyhlik yapan Şakir Efendi'nin -kimin lehine olduğunu belirmeden- hayatta iken meşihattan el çektiğini (*kasr-ı yed*) ifade etmişse de²⁴⁷³ de 17 Nisan 1813 (15 Rebiulahir 1228) tarihli berat meşihatın, -tafsilatı ileride gelecek herhangi bir başka manaya imkan vermeyecek şekilde hazretin vefatı üzerine oğluna devredildiğini belirtiyor²⁴⁷⁴.

Şakir Efendi'nin vefatında türbeye defnedilmişse²⁴⁷⁵ de kabri günümüze gelememiştir.

3. Şakir Efendi'nin oğlu **Seyyid Hafız Mehmed Said Efendi** (v. 1240/1826'dan evvel). Said Efendi babasının vefatı üzerine meşihatın kendisine tevcihi için Üsküdar kadısına müracaat etmiştir. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Şehabeddin Efendi'nin *mühürlü tezkiresi* ile Said Efendi'nin bu vazifeye layık (*erbab-ı istidaddan*) olup, asitanede Celvetî üslubunu gördüğünü, *zaviyesinde de sadece Celvetî-Nakşî ayini icra etmek şartıyla* meşihata layık olduğunu ifade etmiş, Kadı'nın da 13 Nisan 1813 (11 Rebiulahir 1228) tarihli ilamı Şeyhülislam Dürrîzade Abdullah Efendi'nin uygundur (*mucebince tevcih buyurulmak mercudur*) görüşü üzerine 4 gün sonra 17 Nisan'da meşihata tayin edilmiştir²⁴⁷⁶.

---

²⁴⁷³ *Tomar*, v. 74^a, 133^a.

²⁴⁷⁴ *BOA*, C. EV. Nr. 1/45

²⁴⁷⁵ *Tomar*, v. 133^a.; *CSRA*, no: 73. Şakir Efendi'nin vefatını ilgili belgeden aldık. *Silsilename*'de vefat tarihi bir eksik ile 1227 olarak verilmiştir. *Silsilename*, no: 38.

Tomar'da bir yerde (*Tomar*, no: 133^a) yukarıdaki arzuhale aykırı bir şekilde Şakir Efendi'nin hayatta iken meşihatın oğlu Kadri Efendi'ye devredildiği, onun akabinde meşihatın ismi zikredilmeyen diğer oğluna intikal ettiği, bu biraderin de meşihattan el çektiği kayıttır. Bu durumda Şakir Efendi hayatta iken büyük oğlu Kadri Efendi lehine meşihattan çekilmiş, ondan sonra da meşihat ismi kaydedilmeyen diğer oğluna (muhtemelen Said Efendi) geçmiş olmalıdır. İkinci oğlun (Said Efendi olabilir) da meşihattan el çekmesi (*kasr-ı yed*) ile tekke Celvetî-Nakşilikten çıkıp Bedeviliğe intikal edecektir.

²⁴⁷⁶ *BOA*, C. EV. Nr. 1/45

Said Efendi bani Hasib Efendi'nin tesis ettiği Nakşî-Celvetî geleneğın son temsilcisidir. Hayatı ve vefatı hakkında bilgimiz yoktur. Vefatında türbeye defnedilmiş olmalıdır.

4. Kalpakçı Şeyh Mustafa Rıza Efendi (v. 1252/1836-7 veya 1255/1839-40). Bedeviyyeden Eburrıza Tekkesi Şeyhi Mehmed Efendi'nin halifesi²⁴⁷⁷ olan Mustafa Efendi, tekkenin ikinci banisi olup, meşihatı ile tekke Bedevîliğe intikal edecektir.

Mustafa Efendi'nin vakfiyeye muhalif bir şekilde tekkeye nasıl ve ne şekilde Bedevî meşihatı vaz' ettiği tespit edilememiştir. En iyimser ihtimal, Said Efendi'nin erkek çocuksuz vefat edip, tekkesinin bir süredir atıl hale gelmiş olması üzerine ismini tespit edemediğimiz bir Nakşî şeyhinden -teberrüken dahi olsa- hilafet alarak posta oturmasıdır. Mustafa Efendi'nin meşihatının tam olarak ne zaman başladığını da henüz tespit edebilmiş değiliz.

Mustafa Efendi'nin 1826 vakasında tekkesinin kubbesine 12 imamın isimlerini yazdırması ithamıyla Manisa'ya sürgün edilecektir²⁴⁷⁸. Bu, meşihatının en geç başlangıç tarihi hakkında fikir veriyor. Sürgün gerekçesi olarak gösterilen 12 imam sevgisi Bedevîliğin Alevî meşrep karakterinden geldiği açık.

Şeyhi sürgün edilse de tekke hakkında herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır. Zaten bir süre sonra sürgünden dönen, halk arasında "Mustafa Baba" diye tanınan Mustafa Efendi pazartesi günleri Nakşî, akşamında da Bedevî usulünü icra ettirmeye başlamıştır. Mustafa Baba'nın teberrüken Mevleviyyeden de icazeti varmış ve sikke de giyermiş²⁴⁷⁹. Böylece tekkesi Nakşî, Celvetî, Bedevî, Mevlevî kültürünün yaşatıldığı bir mekana dönmüştür.

Mustafa Baba'nın vefatına dair elimizde iki tarih var. Muhyiddin Efendi 1252 derken, Tabibzade 1255'i verir. Tüm bu ihtilaf şahidesinin günümüze gelmemesinden ötürüdür. Hazretin kabri de türbede olmalıdır.

5. Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Sadık Efendi (v. 11 Cemaziyelahir 1277 / 25 Aralık 1860'tan evvel). Sadık Efendi aynı zamanda hemen yakınlardaki Halvetîliğin Buhurî kolundan Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi Şeyhi Şeyh Hüseyin Safiyeddin Efendi'nin (v. 1258/1842-3 veya 1263/1846-7) halifesidir²⁴⁸⁰.

---

²⁴⁷⁷ *Tomar*, v. 74^a; *CSRA*, no: 73. Eburrıza Tekkesi'nin birbiri ardınca posta oturan iki Şeyh Mehmed Efendi'si vardır. 3. şeyh Bosnevî Mehmed Efendi (v. 1779) ve 4. şeyh damadı Mehmed Şehabeddin Efendi (v. 1234/1818-9). Krş *Silsilename*, no: "Peçevî Mehmed Efendi", kaydı ilkinin bir adım öne çıkarıyor.

²⁴⁷⁸ *CSRA*, no: 73; Yücer, *19. Yüzyıl*, 518.

²⁴⁷⁹ *CSRA*, no: 73.

²⁴⁸⁰ *Tomar*, v. 74^a; *CSRA*, no: 73. Bununla birlikte tekkede Halvetî-Buhurî etkisine hiç rastlamadık.

Sadık Efendi yıkılmaya yüz tutmuş (*müşrif-i harab ve mail-i türab*) bir tekkeyi devr almış, yenilenmesi için bir dizi girişimde bulunmuştur. İlk girişimi ne zaman başladığını tam olarak bilmiyoruz. 1841 tarihli ikinci arzuhale Sultan'a (*Rikab-ı Hümayun-ı Hazret-i Müllükaneye*) takdim ettiği aruzhal üzerine sadır olan *irade* uyarınca keşfi yapılmış ve **17.182 kuruşa** ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Ancak unutulmuş tamiri yeniden gündeme getiren Sadık Efendi'nin bu defaki girişimi 20 Aralık 1841 (6 Zilkade 1257) tarihli irade ile gereği Evkaf-ı Hümayun nazırına havale edilmiştir²⁴⁸¹.

Evkaf Nazırı Numan Mahir Efendi'nin iki hafta sonraki 5 Ocak 1842 (22 Zilkade) tarihli kararında vakfının yıllık sadece 43.5 kuruş kira geliri olmasından bahisle güçsüz vakıflardan (*bî-kudret evkaftan*) olduğu, Evkaf Hazinesi'nin de şimdiki durumunun buna uygun olmayıp, tamirden vaz geçilmesini istenmiştir²⁴⁸².

Sadık Efendi bu cevap ile yetinmemiş, müracaatlarını yenilemiştir. Bu süreçte yeni bir keşif yapıldığı anlaşılıyor. Rakamın epey düşürüldüğü bu keşifte tekkenin **7.500 kuruşa** ihtiyacı olduğu anlaşılmış, ancak yine de tamir bir türlü başlamamıştır. Bunun en büyük sebebi tekkenin Evkaf Hazinesi'ndeki mevcudunun (**2.870 kuruş**) yetersizliğidir. İlgisizlikten sitem eden Sadık Efendi *bunca tekaya ve zevaya imar ve ihya olunmakta iken kendi tekkesi ilgisizlikten ötürü bütüin bütüin haraba yüz tutarak derununda iskan olunmak imkansız hale gelmiş, kendisi iyal ve evladiyla fukara ve dervişan* artık bu durumdan muzdarip hale gelmiş, ihya için gerekli paranın üstünün Evkaf Hazinesi'nden *ta'vizan* karşılanmasını tekraren talep etmiştir. Bunun üzerine Ebniye-i Hassa Müdürü'yle yapılan yazışmalar neticesinde tekkenin yazıldığı gibi **2.870 kuruş** mevcudunun bulunduğu, yapılan bu defaki keşif ile tamir masraflarının **13.600 küsür kuruşa** ulaştığı anlaşılmıştır. Bu gecikme Sadık Efendi'nin canına tak etmiş olmalı ki, tekkesini yıkmış, yerinde yapılan tahkikatta, şeyhin tekkenin *külliyen inhidama meyli cihetiyle* bekleyemeyerek ruhsatsız olarak başladığı tamire **7.500 kuruş** sarf ettiğini anlaşılmıştır. Nihayet Sultan I. Abdülmecid'in (hd. 1839-1861) 9 Mayıs 1843 (9 Rebiulahir 1259) tarihli iradesiyle bahsi geçen **7.500 kuruşun 2.870**'i vakıf hesabından, kalan **4.630 kuruşun** vakfın bundan sonra *vuku bulacak muaccelatından* düşülmek üzere şeyhe verilmesine karar verilmiştir²⁴⁸³.

Tamirden sonra sıra tekkenin gelirlerini arttırmaya gelmiştir. İlk teşebbüsü 22 Aralık 1850 (17 Safer 1267) tarihli sadrazam tezkiresinden öğreniyoruz. Buna göre Şeyh Sadık

²⁴⁸¹ BOA(V), EV. THR. Nr. 120/12.

²⁴⁸² BOA(V), EV. THR. Nr. 120/100; Nr. 120/160.

²⁴⁸³ BOA, İ. DH. Nr. 74/3672.

Efendi bir miktar yemeklik talep etmiştir. Sadrazam'ın iş ve işlemler için Evkaf Nazırına havale ettiği bu talep ile arşivde tesadüf ettiğimiz malumatımız bu kadar²⁴⁸⁴.

8 yıl sonraki tespit edebildiğimiz ikinci teşebbüs daha çok malumat içermektedir. Buna göre Evkaf Nezareti'nin 6 Şubat 1859 (3 Recep 1275) tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya havale ettiği tahririnde, *zaviyesi daima mekşuf* olup içinde Bedevî ayini icrasına devam edildiği, ancak tahsisatının (*bir günâ muayyenati*) olmadığından zaviyeye yemeklik olmak üzere Laleli Vakfı'ndan aylık **150 kuruş** maaş tahsisi teklif edilmiştir. Meclis'in uygundur görüşü ile 21 Şubat 1859 (18 Recep 1275) tarihinde Sadaret'e havale ettiği talep, 24 Şubat 1859 (21 Recep 1275) Sultan'a arz edilmiş, aynı gün onaylanmıştır²⁴⁸⁵.

Revnakoğlu'nun Sadık Efendi için, İmam Zeynelabidin evlatlarından diye bilindiğini ifade etmesi²⁴⁸⁶ babası Mustafa Efendi'de de tezahür eden Alevî neşeye işaret eder.

Şeyh Mehmet Sadık Efendi'nin bir tane halifesini tespit ettik. O da damadı, Kastamonu Hukuk Reisliği'nden emekli, hal sahibi, Ali Rıfkı Bey'dir (v. 1325/1907). Vefatında türbeye defnedilmişti²⁴⁸⁷.

Sadık Efendi 25 Aralık 1860'tan (11 Cemaziyelahir 1277) evvel vefat etmiştir²⁴⁸⁸. Yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan Sadık Efendi de vefatında türbeye defnedilmiş olmalıdır.

Meşihat Sadık Efendi'den sonra iki oğlu arasında *müştereken* taksim edilecekse de²⁴⁸⁹ (*Tomar*) bu devir gerçekleşene kadar tekke baba Mustafa Efendi'nin halifesi Üsküdarlı Tüysüz Hasan Efendi tarafından vekaleten idare edilecektir. Hasan Efendi mesnevîhandır ve vaktiyle Haremeyn tercümanlığı yapmıştı. Bu dergahın karşısında bir tevhidhane tesis edip orada Bedevî ayinleri icra etmeye başlamıştır. Şöhretinden ötürü buraya Tüysüz Hasan Efendi Tekkesi de denirmiş. Vefatında Karacaahmet'te Osman Şemsi Efendi'nin yanında defnedilmiştir²⁴⁹⁰.

---

²⁴⁸⁴ BOA, A. MKT. MHM. Nr. 26/33.

²⁴⁸⁵ BOA, İ. MVL. Nr. 413/18036.

²⁴⁸⁶ CSRA, no: 73.

²⁴⁸⁷ CSRA, no: 73.

²⁴⁸⁸ Muhyiddin Efendi 1277, Tabibzade 1278'yi kaydeder. Sadık Efendi'nin vefatına dair üst tarih meşihatın iki evladına müştereken tevcihi ve yaşları küçük olması hasebiyle Hasan Efendi'nin vekillığe tayininden bahseden belgeden derledik. Belge ile ilgili açıklama ileride gelecektir. BOA(V), EV. MKT. Nr. 2796/72.

Eşi Fatma Hanım 24 Mayıs 1876'da (1 Cemaziyevvel 1293 / 12 Mayıs 1292) vefat etmiştir. Varol, *Tekkede Zaman*, s.207.

²⁴⁸⁹ *Tomar*, v. 74^a ve 133^a.

²⁴⁹⁰ CSRA, no: 73.

6.1. Sadık Efendi'nin büyük oğlu Abdülhalim Efendi (1264/1847-8 – 3 Şevval 1318 / 24 Ocak 1901, Perşembe). Sadık Efendi evlatlarının meşihatı Hasan Efendi'nin niyabeti ile resmen 25 Aralık 1860'ta (11 Cemaziyelahir 1277) başlamıştır²⁴⁹¹. Abdülhalim Efendi o sıralar 13, kardeşi Ali Rıza 6 yaşındadır. Abdülhalim Efendi kardeşinden 7 yaş büyük olması hasebi ile eşitler arasında birincidir ve tekkenin 30'ar kuruşluk muharremiyelerini o teslim almış, döneminin tekke listelerinde de biricik şeyh olarak yer almıştır²⁴⁹². İdaresi altındaki tekkede 1870'lerde kendisi, kardeşi *şeyh-i sani* Ali Rıza Efendi ve bir de derviş toplam 3 erkek ikamet etmektedir (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 231)²⁴⁹³.

Abdülhalim Efendi Bedevî hilafetini 19 yaşında iken 7 Eylül 1868 (20 Cemaziyevvel 1285 / 26 Ağustos 1284) Pazartesi günü Ağaçkakan Tekkesi Şeyhi Ahmed Niyazi Efendi'den (v. 1294/1877) alacaktır²⁴⁹⁴. Hıfzı Efendi Tekkesi kurucu şeyhi Hüseyin Hıfzı Efendi'den (v. 1302 / 1884) de teberrüken hilafet almıştır²⁴⁹⁵.

Meşihatı zamanında tekkesi bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bunlar arasında Namık Kemal ile Hersekli Arif Hikmet Bey de vardır. Nitekim bu ikisi dergaha çıkagelir hem zikre iştirak eder, hem de şeyhin sohbetinde bulunurlarmış²⁴⁹⁶.

Revnakoğlu'nun "Sohbetinde bulunanlar lezzetyab oldukları için huzurundan ayrılmak istemezlerdi"²⁴⁹⁷, dediği Abdülhalim Efendi için Muhyiddin Efendi nüktedan ve şen şakraklığının yanında içkiye müptela olduğundan bahseder. Nitekim söylediğine göre sarhoş iken havuza düşerek vefat etmiş, vefatına iki tarih söylenmiştir²⁴⁹⁸:

---

²⁴⁹¹ Hasan Efendi'nin vekaleti resmi belge de görülebilmektedir. *BOA(V)*, EV. MKT. Nr. 2796/72. Şeyh Hasib Efendi Tekkesi Vakfı'nın tevliyeti ise 23 Mart 1879 (29 Rebiülevvel 1296) tarihinde kendisine tevcih edilmiştir. *BOA(V)*, EV. MKT. CHT. Nr. 699/224.

Burada bahsi geçen tevliyet olup meşihat değilse de bu gibi tekke vakıflarında her iki cihetin tek kişide toplanması sık karşılaşılan bir hadisedir. Bu durumda en ihtiyatlı yorum meşihatın en geç bu tarihte tevcih edildiğidir.

²⁴⁹² *BOA(V)*, EV. MH. Nr. 2084/621; Nr. 2163/539; *Mecmua-i Tekâya*, no: 141; *Taamiye Defteri*, no: 110.

²⁴⁹³ Galitekin, *Osmanlı*, 382. 1885 tarihli *Nüfus-ı Milli*'de ise Üsküdar'daki üç Bedevî tekkesi birbirinden ayrılmayacak şekilde (no: 244, Bedevî Tekkesi, Üsküdar; no: 245, Bedevî Tekkesi, Üsküdar; no: 248, Bedevî Tekkesi, Üsküdar) kaydedildiğinden tekke nüfusunu gösteren verileri kullanamıyoruz.

²⁴⁹⁴ *Tomar*, v. 74^a; *CSRA*, no: 73; Varol, *Tekkede Zaman*, 155, 199.

²⁴⁹⁵ *CSRA*, no: 94.

²⁴⁹⁶ *CSRA*, no: 73.

²⁴⁹⁷ *CSRA*, no: 73.

²⁴⁹⁸ *Tomar*, v. 74^a. Beyitteki tarih 1317 ise de vefatı 1318'de vuku bulmuştur. Krş. *Tomar*, v. 74^a ve 133^a.

Revnakoğlu, bu sonuncu tarihin Şeyh Ali Fakri Efendi'ye ait olduğunu ifade eder. Bir diğer tarih de şudur:

Mey için meyle coşup sakiya düştü Halim. CSRA, no: 73.

On yedi bade ile zevkini ikmal iderek / Cuş olub hallenerek sakiyeye düştü
Halim. 1317.

Diğer tarih:

Çıkdı beş on can eylediler bir şıtab / Sakiyeye daldı aman Şeyh Halim.

Vekaleti de hesaba katıldığında otuz yıldan fazla şeyhlik yaptığı anlaşılan Abdülhalim Efendi de vefatında tekkesine defnedilmişti²⁴⁹⁹.

Abdülhalim Efendi'nin vefatıyla meşihatı ile hissesinin varisi büyük oğlu Sadık Efendi'dir. Lakin bu sıralar taşrada sorgu hakimliği (*müstantık*) yapmakta olan Mehmed Sadık Efendi vazifesinden ötürü meşihata talip değildir. Amcası Ali Rıza Efendi'nin de meşihatın tamamına talip olması üzerine babasının vefatından hemen bir buçuk ay sonra Meclis-i Meşayih'e gelerek, hakkından amcası lehine feragat ettiğini belirtir bir de senet imzalayarak çekilmiştir. Bu gelişme üzerine Meclis-i Meşayih 9 Mart 1901 (18 Zilkade 1318) tarihli oturumunda Cihat Nizamnamesi'nin 13. maddesine göre meşihatın hisselerini birleştirilerek Ali Rıza Efendi'ye tevcihi yönünde karar alacaktır²⁵⁰⁰. Meclis bu yönde karar almışsa da nihai tevcih daha ileriki bir tarihte gerçekleşecektir.

6.2. Sadık Efendi'nin diğer oğlu **Seyyid Mehmed Ali Rıza Efendi** (1271/1854-5 – 7 Muharrem 1337 / 14 Ekim 1918). Ali Baba diye bilinirmiş. Hilafetini “Ağam” dediği ağabeyinden almıştır²⁵⁰¹. Ağabeyinin vefatı ile hissesini uhdesine almak için girişimlerde bulunan Ali Rıza Efendi bu emeline ulaşmak için biraz daha bekleyecektir. Nitekim tekkenin yemekliğinin de bütün olarak kendisine verilmesi konusunda girişimlerde bulunmuş, Maliye Nazırı 29 Kasım 1902 (16 Teşrinisani 1318) tarihli tezkiresinde müstakil bir tevcihin kayıtlarda yer alıp almadığını Evkaf-ı Hümayun'a sormuştur²⁵⁰². Evkaf da 13 Şubat 1903'te (31 Kanunisani 1318) *cihet-i mezkurenin müstakillen müstedi Ali Rıza Efendi'ye tevcih olunacağına dair kayda* ulaşamadığını bildirmiştir²⁵⁰³. Filli durum yaklaşık 5 yıl gibi geç bir tarihte 28 Aralık 1905'te (1 Zilkade 1323) resmiyetine kavuşacaktır²⁵⁰⁴.

Şeyh Ali Efendi bir taraftan müstakil tevcihin peşinde koşarken bir taraftan da dergahın gelirini arttırma çabası içindedir. Nitekim dilekçesinde dergahının gelirinin

---

²⁴⁹⁹ *Tomar*, v. 74^a.

²⁵⁰⁰ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1774/42.

²⁵⁰¹ *CSRA*, no: 73.

²⁵⁰² *BOA(V)*, EV. MKT. Nr. 2794/227.

²⁵⁰³ *BOA(V)*, EV. MKT. Nr. 2796/72.

²⁵⁰⁴ Mehmet Sadık Efendi babasından kalan hissesini dergahta iktidarı derecede iâşe etmek şartıyla vermiştir. *BOA(V)*, EV. MKT. CHT. Nr. 699/224. Ayrıca bkz. *CSRA*, no: 73.

olmamasından bahisle fukara ve dervişanın zor duruma düştüğünden aylık 100 kuruş yemeklik talep etmiştir. 1905 yazında gerçekleşen yazışmalarda (*Sadaret-Maliye Komisyonu ve Nezareti*) tekke yemekliklerinde boşlukların (*münhelat*) olmayacağından muhtaç maaşları boşluğundan (*muhtacîn maaşâtının münhelâtından*) 100 kuruşun tahsisi uygun görülmüştür. İlki 15 Temmuz 1905'e (12 Cemaziyelevvel 1323) ait yazışmaların son tarihli olanı Sadaret'ten Maliye'ye 31 Temmuz 1321 tarihli (28 Cemaziyelevvel 1323) uygundur yazısıdır²⁵⁰⁵. Sürecin akibeti tespit edilememiştir.

Ali Baba'nın meşihati zamanında tekkesi bir musiki merkezine dönmüştür. Revnakoğlu bu durumu özetlemiştir²⁵⁰⁶:

19. asrın ortalarında ve bilhassa son yarısında besteli mevlide vakıf ve mersiyehanlıkla tanınmış ve pek çok talebe yetiştirmiş şahsiyetlerden biri olan Ali Baba musikiyi Kanunî Hacı Arif Bey ile Bestekar Üsküdarlı Hacı Faik beylerden öğrenmiş ve kendilerinden bir hayli eser geçmiştir. Ali Baba'nın mevlid okuyuşundaki hususi tavrını aşık olan ve bunun için tekkeye muntazaman devam eden mersiye hancı meşhur Kazım Paşa Ali Baba'yı dinlerken kafasını *kasıtlı* yere vurmuş. Mevlidi Said Paşa İmamı Rıza Efendi'den meşk etmiştir. Zamanında onun tavrında okuyan yegane üstad kendisi kalmıştı (...) Askeri Müzesi müdürü bestekar merhum Ahmet Muhtar

Paşa ile zamanın tanınmış (??) bir bestekarı olan* büyük mühendis Fehmi Tokay musikideki feyizlerini Ali Baba'dan almışlardır. Bu zatı onun tekkesine mensup dervişlerin başında gelen şahsiyetler arasında da gösterebiliriz.

Meşihati -ağabeyinin vefatından başlatırsak- yirmi yıla yakın süren, kendinden sonra meşihata varis Abdülvahid ve Abdülhalim adlarında iki erkek evlat bırakan Ali Efendi 65 yaşında vefat etmiş, cenazesi Hüdayî Asitanesi'nde kılınan öğle namazının ardından tekkesine defnedilmiştir²⁵⁰⁷.

Babası vefat ettiği zaman askerde olan büyük oğul **Abdülvahid (veya Vahideddin) Efendi**²⁵⁰⁸ (v. 1925'ten sonra) terhis olunup meşihatın kendisine verilmesini istemiştir.

²⁵⁰⁵ BOA, BEO. Nr. 2627/196994; 2633/197413.

²⁵⁰⁶ CSRA, no: 73.

²⁵⁰⁷ CSRA, no: 73.

²⁵⁰⁸ İsmi bir yerde Abdülvahid bir yerde Vahideddin şeklinde geçmektedir. MMA, Defter/Sayfa no: 1738/27; Defter/Sayfa no: 1739/16; Defter/Sayfa no: 1755/6^a.

Meclis-i Meşayih Kasım ayı (1918) içerisinde vuku bulan müteaddit toplantıları nihayetinde meşihatın Abdülvahid Efendi'ye, ehliyetini ispat edinceye kadar hemen yakındaki Rifâi Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Ali Haydar Efendi'nin (v. 1937) vekaletinde tevcihini tensip etmiştir²⁵⁰⁹.

Vekaletten dört yılı geride bırakan Abdülvahid Efendi meşihatın asaleten kendisine tevcihini talep etse de yeterli görülmemiş ki, talebi 15 Temmuz 1922 (18 Zilkade 1340) tarihli Meclis-i Meşayih toplantısında reddedilerek vekaletin devamına karar verilmiştir²⁵¹⁰. Bu durum tekkelerin seddine kadar böyle devam etmiştir. Revnakoğlu Şeyh Ali Haydar Efendi merhum (...) *Ali Baba'nın zamanından sonra tekkelerin sırlandığı tarihe kadar vekalet suretiyle ayin-i şerifi idare eylemiştir*²⁵¹¹, derken 1925 tarihli *1341 Defteri*'nde (no: 138) vefat etmiş olsa da şeyh-i hazırı olarak Mehmed Ali Rıza Efendi ismine yer verilmesi bu vekaletle işaret etmektedir²⁵¹².

Tekke Listelerine Göre Şeyh Hasib Efendi Tekkesi

16.yüzyılın ikinci yarısından sonra **Nakşî** (*Muharremiye Defterleri, Darü's-Saltanatı'l-Aliyye*, no: 133) olarak kurulan tekke 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde Şeyh Mustafa Efendi ile birlikte **Bedevîliğe** (1250/1834 tarihli *Surname*, no: 81, *Asitane-i Aliyye*, no: 133, *Hankâhname*, no: 123, *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 231, *Silsilename, Mecmua-i Cevâmi*, no: 102, *Mecmua-i Tekâyâ*, no: 141, *Tomar, Mecmua*, no: 26, *Merakiz*, no: 212, *Rehber-i Tekâyâ*, no: 178, *Sefine*, no: 55) intikal eden **Hasib Efendi** (*Muharremiye Defterleri, Surname, Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Cevâmi*), **Şeyh Hasib Efendi** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Silsilename, Mecmua-i Tekâyâ, Taâmiye Defteri*, no: 110, *Tomar, Mecmua*), Şeyh Ali Efendi (*Merakiz*), **Şeyh Sadık** (*Rehber-i Tekâyâ, Sefine*) Tekkesi'nin ayin günü **pazartesi** (*Asitane-i Aliyye, Hankâhname, Mecmua-i Tekâyâ, Rehber-i Tekâyâ, Sefine*) olarak değişmeden kalmıştır (*Mecmua-i Cevâmi*'de cumartesi kaydı sehven olmalıdır).

Mimari Yapısı

Hasib Efendi'nin bir zemin katı ile üstünde 2 kattan ibaret toplam 3 katlı ahşap tekke²⁵¹³, 1925'ten sonra bakımsız kalmış, kısa süre sonra ortadan kalkmıştır. 1931 yılında, Hasib Efendi'nin türbesi hariç, yeri arsa haline gelen tekkenin (*Pervititch Paftaları*, no: 56,

²⁵⁰⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1739/16; Defter/Sayfa no: 1755/3^a; Defter/Sayfa no: 1738/27; Defter/Sayfa no: 1755/6^a; Defter/Sayfa no: 1739/16.

²⁵¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/27.

²⁵¹¹ CSRA, no: 73.

²⁵¹² *1341 Defteri*, no: 138.

²⁵¹³ CSRA, no: 73.

s. 255) metrukatı 29.5.1967'de 15.600 lira karşılığında Ahmet Avcı'ya satılmış²⁵¹⁴, yerine apartmanlar yapılmıştır. Tekkeden geriye Hasib Efendi'den evvel buraya defnedilen ve fakat hakkında malumat bulunmayan ancak semtin meczuplarından olarak kabri ziyaretgah olan²⁵¹⁵ Balcı Hüseyin Baba'nın açık türbesi gelebilmiştir.

Haziresi

Tekkeden günümüze sadece 262 Ada 10 parselde, 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı kurul kararıyla Hüseyin Baba Kabri adıyla tescil edilen şahidesiz bir kabir gelmiştir²⁵¹⁶.

Hasib Efendi Tekkesi'nin ilk ve en kuvvetli bağı Hüdayî Asitanesi ile dir. Şeyh Mustafa Rıza Efendi ile Bedeviyyeden Eburrıza Tekkesi, oğlu Şeyh Mehmed Sadık Efendi ile hemen yakınlardaki Halvetîliğin Buhurî kolundan Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi, Sadık Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Abdülhalim Efendi (v. 1318/1901) ile Beylerbeyi Hıfzı Efendi Tekkesi ve nihayet son şeyh Ali Rıza Efendi'ye vekil tayin edilen Sandıkçı Rifaî Tekkesi ile ilişkisi olmuştur.

2.2.10.2. Beylerbeyi Hüseyin Hıfzı Efendi Bedevî Tekkesi (İstavroz, Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi)

Beylerbeyi Senti, İstavroz Deresi, eski Abdullah Ağa yeni Beylerbeyi Mahallesi, Bedevi Tekkesi Sokak, 751 ada, 37 parselde²⁵¹⁷, Şeyh Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi tarafından 27 Şubat 1857 (3 Recep 1273) tarihli vakfiyesi ile tesis edilmiş Bedevî tekkesidir. Bugün tevhidhane, selamlık, harem mutfak ve türbeden müteşekkil yapı 4 şeyhin idaresinde 70 yıla yakın faaliyet gösterecektir.

Şeyhleri

Tekkenin, *Tomar* (v. 73^b), Revnakoğlu Arşivi (*CSRA*, no: 94) ve sair kaynaklardan derlenen şeyh listesi şudur:

1. Şeyh Seyyid Hacı Hafız Hüseyin Hıfzı Efendi (1230/1814-5 – 1 Safer 1302 / 24 Kasım 1884). Vakfiyesinde belirttiğine göre seyyiddir. Dedesinin adı Hüseyin, babasının ki Ali'dir²⁵¹⁸. Aslen Bilecik'in Pazaryeri Köyü'nden²⁵¹⁹ olan Hüseyin Efendi İstanbul'a gelerek

²⁵¹⁴ Özdamar, *Dersaadet*, 381.

²⁵¹⁵ *CSRA*, no: 73.

²⁵¹⁶ Ekimci, *Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası*, 321.

²⁵¹⁷ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 74; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 122.

²⁵¹⁸ *VGMA*, Defter/Sayfa no: 747/221; *CSRA*, no: 94.

²⁵¹⁹ Revnakoğlu bir yerde Pazaryeri Köyü'nün Bursa Gemlik'e bağlı olduğunu, şeyhin de buradaki zeytin ağaçlarını tekkesi vakfına bağışladığını yazmış. Biz güncel idari bölünmede Gemlik'te böyle bir köye tesadüf etmediğimiz gibi vakfiyede de zeytin ağacı bağışına tesadüf edemedik. *CSRA*, no: 94.

Nur-i Osmaniye'deki Mahmut Paşa Medresesi ne girmiş, orada hoca olmuştur. Tahsili devam ettiği sıralarda Sirkeci Demirkapı'da, Demirkapı Cami-i şerifinde içinde perşembe günleri icra edilen Bedevî ayin-i şeriflerine iştirak etmeye başlamıştır.

Bu tekkenin Şeyh İbrahim Edhem Selamî Efendi'den (v. 1252/1836-7) sonraki şeyhi Hacı Mehmed Hilmi Efendi'dir. Dergahın parlak şeyhlerinden olan Hilmi Efendi arif-i billah bir zat olarak bilinir; civarın makbul ve mahbubu olmuş herkesten hürmet ve sevgi gösterdiği bir şeyhtir. Şeyh Hilmi Efendi'ye intisap eden Hüseyin Efendi şeyhine hizmet ederek nukebalığına kadar yükselir. Şeyhi ile birlikte hacca gitmiş, şeyhinin Medine'de vefatı üzerine tek başına İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Hilmi Baba'nın ardından elindeki nukeba icazetiyle bu defa Kocamustafapaşa Ağaçkakan Bedevî Tekkesi banisi Ahmed Niyazi Baba'ya giderek sülukunu ondan tamamlar ve hilafetine nail olur²⁵²⁰.

Hilafetini alan Hüseyin Efendi evvela Beylerbeyi sahilde imamlığını yaptığı Abdullağa (İstavroz) Camii'nde imtihan neticesi elde ettiği icazetiyle Bedevî ayini icrasına başlar²⁵²¹. Daha sonra cami ile daha sonra tekkesini kuracağı evi arasına denk gelen Kalaycı Şükrü Sokağı'nın başında bulunan bir evde devam eder. Muhitinde "Büyük Aziz" diye tanınan Hüseyin Efendi'nin karar kılacağı son yer burasıdır.

Tekke, Hıfzı Efendi'nin arsası Abdullah Ağa Vakfı'na ait bu yerde inşasını 1856 (1273) yılında tamamladığı evini²⁵²² tekkeye tahvil etmesi ile tesis edilmiştir. Bu ilk şekli bir bab tevhidhane ve iki bab odadan müteşekkil bir evdir²⁵²³. Tekkenin Şair Senih Efendi'nin (v. 1900) söylediği, Hattat Mustafa Niyazi Efendi'nin (v. 1882) yazdığı vaktiyle cümle kapısı

---

²⁵²⁰ CSRA, no: 165.

²⁵²¹ Mehmed Rebiî Hatemî Baraz, *Teşrifat Meraklısı Beyzade Takımının Oturduğu Bir Kibar Semt: Beylerbeyi* (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1994), 1/80.

²⁵²² Revnakoğlu bir yerde "Şeyh Rami Bey merhuma aid bir fetvanın(?) kenarında Şeyh Hüseyin Hıfzı Efendi'nin kendi el yazısıyla yazılı bulunduğu göre dergah şerifin 1274 Rebiulevvelî'nde (Ekim1857) temeli atılmış ve mah-ı mezkurun 22. günü (10 Kasım) hemen küşad edilerek ayin-i şerif-i tarikat icra olunmuştur", diyor. CSRA, no: 94. Bu bilginin sair bilgiler ile çeliştiği açıktır. Baraz, Hıfzı Efendi'nin tevhidhane, selamlık ve 3 katlı haremnden müteşekkil evini Beylerbeyi halkının katkıları ile tamamladığını söyler. Baraz, *Beylerbeyi*, 1/80.

²⁵²³ VGMA, Defter/Sayfa no: 747/221.

Baraz, Hıfzı Efendi'nin evini Beylerbeyi halkının desteği ile hicri 1271 yılında inşa ettiğini, tevhidhane, selamlık ve 3 katlı harem binasından müteşekkil olduğunu belirtir. Baraz, *Beylerbeyi*, 1/80.

üzerinde olması muhtemel²⁵²⁴, bugün ise türbe kapısı üzerinde yer alan 1273 tarihli inşa kitabesi ise şöyledir²⁵²⁵:

*Şeyh-i agah reh-i Hazret-i Ahmed Bedevî / O Hüseyin-ism ve Alî-nesil ü
neseb-i zat-ı şerif / Yapdı bir dergeh-ı nev daire İstavroz'da / Oldu tevhîd-i
Huda merkezi bu hayr-i münîf / Söyle şu mısra-ı ziba ile tarih Senîh / Eser-i
pak-i Hüseyin oldu bu Dergah-ı latîf. Harrerehû el-fakîr Niyazî 1273.*

Hüseyin Efendi 27 Şubat 1857 (3 Recep 1273) tarihli kuruluş vakfiyesinde²⁵²⁶, ilk mütevellî tayin ettiği Hacı Mehmed Necib Bey'e merhum Abdullah Ağa Vakfı'na ait mukataa-i kadimeli arsa üzerine inşa ettiği **bir bab tevhidhane ve iki bab odadan müteşekkil evi** ile 2.000 kuruş nakdini teslim ederek şöyle şart etmiştir:

- i. Tekke Bedevî tarikatına tahsislidir,
- ii. Nakit para *rehn-i kavi ve kefil-i meli veyahut ikisinden biri ile* 10'u 11.5 hesabı üzerine işletilecek, geliri mütevellide kalacak,
- iii. Zikirler her perşembe günü ve cuma gecesinde Bedevî usulü üzere icra edilecek,
- iv. Hayatta oldukça kendisi şeyh ve mütevellî olacak,
- v. Vefatından sonra halifeleri arasından en kadimi şeyh ve kendi gibi ücretsiz (*bila bedel*) mütevellî olacak,
- vi. Şayet halifeleri inkıza uğrarsa Kadirilik'ten bir halife posta oturacak,
- vii. Her yıl vakfın gelirinden 100 kuruş mütevellî elinde tutulup arsanın mukataa bedeli ödenecek, artan para ile tekkenin ihtiyaç duyulan yerleri tamir edilecektir. Vakıf vazifeleri, gelir-giderleri şöyle tasarruf edilecektir:
- viii. Tekkeye şeyh olanlar yıllık 50 kuruş vazife alacak, tevliyet ücretsiz (*ber vech-i hasbi*) icra edilecek,
- ix. Vakfa Hz. Hüdayî şeyhi her kim ise o nezaret edecek, kendisine yıllık 20 kuruş tahsis edilecek, bununla birlikte semt halkı ücretsiz (*bila bedel*) tekkeye nezaret edecek,
- x. Meşihat ve tevliyet vakfın nazırı Hz. Hüdayî şeyhinin arzı ile tevcih olunacak,
- xi. Semt ahalisinden seçilecek ehil ve müstehak bir katibe yıllık 25 kuruş vazife verilecek,

²⁵²⁴ Derya Baş, *Seyyid Ahmed el-Bedevi Tarikatı ve İstanbul'da Bedevîlik* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 501.

²⁵²⁵ Şiir, şairi Mevlevî Süleyman Senih Efendi'nin divanının (*Divan-ı Senih-i Mevlevi*) İstanbul 1275 tarihli taş baskı (Takvimhane-i Amire, 134 s.) neşrinde küçük değişiklikler ile yer almıştır (s. 53).

²⁵²⁶ VGMA, Defter/Sayfa no: 747/221. Vakfiyenin tescil tarihi okunamamıştır.

xii. Harc-ı muhasebe için yıllık 15, harc-ı imza için yıllık 10 kuruş verilecek,

xiii. Kalan fazlalık, ana paraya ilave edilecek veya münasib yerlerde uygun fiyatlı olursa gayri menkul satın alınacaktır.

Üzerinde herhangi bir tarih yoksa da arşivcilerin 1273 hicri yılın sonuna tarihlediğinden ötürü 20 Ağustos 1857'ye (29 Zilhicce 1273) denk gelen bir sadrazam tezkiresinde Kadirî şeyhi Hacı Abdullah Efendi'ye ramazaniye namına verilen tahsisatı vefatı sebebiyle Hüseyin Hıfzı Efendi'ye tahsisinden bahsediliyor²⁵²⁷. Bu nerede ise vakfiyenin tesis edildiği zaman dilimine ait. Rakam belirtilmemişse de bu tekkenin gelirlerine küçük de olsa bir katkı demektir.

Tekkenin tesisinden sonraki tespit edebildiğimiz ilk genişlemesi 1870 yılının sonlarında gerçekleşir. Hıfzı Efendi tekke civarındaki uzun süreden beri (*müddet-i medide*) boş olan ve herhangi bir taraftan yola cephesi (*ve bir taraftan tarika ittisali*) bulunmayan **Abdülkerim Efendi Vakfı**'na ait arsayı üzerine bina inşa etmek üzere kiralanmasını talep eder. Sultan Abdülaziz'in (hd. 1861-1876) 24 Aralık 1870 (30 Ramazan 1287) tarihli iradesi ile kiralama gerçekleşir²⁵²⁸. Arsanın yüz ölçümü, tekkenin tam olarak neresine denk geldiği ve üzerine hangi binaların inşa edildiği hakkında herhangi bir malumata tesadüf edemedik.

Hüseyin Efendi'nin meşihatı sırasında yapılan bir sayımda (tahmini 1288/1871-2 tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 227) tekkede beş derviş toplam altı erkeğin ikamet ettiği kaydedilmektedir²⁵²⁹. Bunlardan ikisi (Derviş İhsan b. Abdullah ve Derviş Hüseyin b. Ahmed) ileride halife payesine kavuşacaktır.

Bir ara ve odlukça kısa (1296/1878-9) Meclis-i meşayih azalığı yaptığı ifade edilen²⁵³⁰, tekkesinde evvelki meşihat yıllarını da hesaba katarsak 30 yıldan fazla şeyhlik yapan Hıfzı Efendi biri teberrüken olsa da üçü Üsküdar Bedevî tekkelerinde şeyhlik yapacak ondan fazla halife ve pek çok derviş yetiştirmiştir. Halifelerinden tespit edilenler şunlardır²⁵³¹:

i. Ahmed Rasih Efendi (v. 1330/1912). Çengelköy Bedevî Tekkesi şeyhi idi. Ekber ve erşed hulefasındandır.

²⁵²⁷ BOA, A. AMD. Nr. 79/100.

²⁵²⁸ BOA, İ. DH. Nr. 625/43464.

²⁵²⁹ Galitekin, *Osmanlı*, 381.

²⁵³⁰ Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 53.

²⁵³¹ Bu bölüm Revnakoğlu'nun notlarından derlenmiştir. CSRA, no: 94.

ii. Şeyh Muhammed Hamil Efendi (v. 1904). **Beylerbeyi Settariye Tekkesi şeyhi idi.** Hilafet töreni 9 Haziran 1881 (12 Recep 1296) Cuma gecesi icra edilmiştir²⁵³².

iii. Üsküdarlı Şeyh Abdülhalim Efendi (v. 1318/1901). Üsküdar Toptaşı'ndaki Şeyh Hasib Efendi Tekkesi şeyhidir. İcazeti teberrükendir. Asıl hilafeti Hıfzı Efendi'nin de şeyhi olan Ağaçkakan Bedevî tekkesi şeyhi ve banisi Ahmed Niyazî Baba'dandır.

iv. Debrelî İmam Ahmed Şükrü Efendi (v. 1317 / 1889-1900). İmam Ahmed Bey diye maruf olan bu zat Hüseyin Hıfzı Efendi'nin vefatından sonra İstavroz Abdullah Ağa Cami-i şerifi'nde imamlık yaparak halefi olmuştur. Vefatında Küplüce Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı şudur:

*Hu / Beylerbeyi Abdullah Ağa İstavroz / Cami-i şerifi imam ve hatibi /
Tarikat-i Aliyye-i Bedeviyye meşayihinden / el-Muhtac ila rahmeti'l-gafur /
Şeyh Ahmed Şükrü Efendi'nin / Ruhiçün el-Fatiha. Sene 1317.*

v. Ali Yaver Bey (v.?). Harbiye Nezareti mektubçusu idi.

vi. Hüseyin Hilmi Baba (1244/1828 – 1322/1904-5). Aslen Şebinkarahisar'ın Ahmedli Köyü'ndendir. Dergahın yapılışında köyden amele olarak gelmiş, bir kere kapıdan içeriye girmiş ve bir daha çıkmamıştır. Tekkenin en eski dervişlerinden olan Hilmi Baba sülukunu yüksek bir derece ile tamamlamış, hal ehli, mübarek bir zat olarak bilinmiştir. Vefatını vukuundan önce haber verdiği söylenir. Vefatında köyünde kendi yaptırdığı köprünün altındaki Söğüt ağacının dibinde defnedilmiştir. Kabri ziyaretgah haline getirilmiştir.

vii. Sütçü Mustafa Efendi (v.?). 'Yoğurtçu' da denen Mustafa Efendi mülk sahibi zengin bir kimse imiş.

viii. Şeyh Salih Efendi (v.?). Tekkenin bulunduğu Beylerbeyi Abdullah Ağa Mahallesi'nin muhtarı idi.

ix. Cevdet Ağa (v.?). Enderun Haseki Ağaları koğuşunda Sultan II. Mahmud'un baş ikbali Hüsnümelek Hanım'ın ikinci ağası idi. Hilafet töreni 16 Şubat 1882 (27 Rebiulevvel 1299) Cuma gecesi icra edilmiştir²⁵³³.

x. Hacı Bedreddin Efendi (v. 1303/1885-6). Ticaret Mahkemesi İcra Dairesi muavini idi. Tekke muhitinde kendisine "Hacı Akif Bey" derlermiş. Hüseyin Efendi de bu

²⁵³² Varol, *Tekkede Zaman*, 208.

²⁵³³ Varol, *Tekkede Zaman*, 209.

zata “Selim” mahlasını vermiş. Nihayet üç isimle anılır olmuş: Akif Selim Bedri. Vefatında Silivrikapısı’da Seyyidnizam Tekkesi haziresine sırlanmıştır.

xi. Şeyh Seyyid Said Efendi (v.?). Tekke’nin Hıfzı Efendi’den sonraki şeyhidir.

Hüseyin Efendi’nin erkek evladı yoktu. Evlenmedi veya evlendi ise erkek çocuğu olmadı. Kaynaklarda bu konuda bir bilgiye tesadüf edemediysek de 43 yaşında iken tesis ettiği 1857 (1273) tarihli vakfiyesinde meşihat ve tevliyeti daha o zaman halifesine şart etmesi bir fikir veriyor. Aynı vakfiyede ilgili vazifelerin devri için vefatının beklenmesini şart koşmuşsa da hal-i hayatında iken meşihattan el çekecek, posta, halifesi Said Efendi’yi oturtacaktır. Hüseyin Efendi’yi tekke hayatında çok sık karşılaşılmayan bu duruma iten saikin erkek evladı olmaması hasebiyle onca emekle tesis ettiği tekkesinin devamını bir şekilde garanti altına alma isteği ve aynı zamanda yeri geldiğinde müdahalede bulunma arzusu olduğunu düşünüyoruz.

Halifesi Seyyid Said Efendi Suriye Humus’tandır. Seyyidliği İmam Zeynel Abidin efendimizin sülale-i tahiresine mensup oluşundan gelir. Aslen Rifaî bir aileden gelen Said Efendi süreci şöyle aktarı²⁵³⁴:

(...) 1297 senesi evailinde [Aralık 1879] Dersaadet'e geldim ve bu tarihte Beylerbeyi'nde Bostancıbaşı Abdullah Ağa Mahallesi'nde vaki Bedevî Dergah-ı şerif postnişini es-Seyyid eş-Şeyh el-Hac Hüseyin Hıfzı Efendi merhuma intisab ettim. Merhumdan 11 Rebiülevvel 1298 [11 Şubat 1881] tarih icazet aldım (...).

Seyyid Efendi otobiyografisinde ziyaretinin sebebini açıklamaz. Hıfzı Efendi de - tafsilatı ileride gelecek- vakfiyesinde bunu “ziyaret için” diyerek geçirir. Nihayet evinde bir yıl kadar ikamet eden Said Efendi önce icazet, ardından hilafet ve nihayet meşihat ve tevliyet ile teşrif edecektir.

Hüseyin Efendi ilk vakfiyesinde tekkesini Bedevîliğe tahsis etmiş, yerine Hüdayî Asitanesi şeyhi kim ise onun arz ve inhasıyla en büyük ve en yetkin (*ekber ve erşed*) halifesinin posta geçmesini şart koşmuştu. Lakin bu yeni durum üzerine bir değişikliğe

---

²⁵³⁴ Said Efendi’nin 4 Ekim 1915 (25 Zilhicce 1333) tarihli tercüme-i hali için bkz. Baraz, *Beylerbeyi*, 1/95. Muhyiddin Efendi ziyaretin sehven 1299’da (1881-2) gerçekleştiğini söyler. *Tomar*, v. 73^b. Aktarılan bir rivayete göre Said Efendi bu ziyareti babası ile yapmışlar, bir müddet burada kaldıktan sonra babası Aslan Efendi memleketine avdet etmiştir. *CSRA*, no: 94.

gidilerek diğer ihtimalleri ortadan kaldıracak şekilde 3 Ocak 1881 tarihli (1 Safer 1298) zeyl vakfiye tertip edilir²⁵³⁵:

(...) tevliyet ve meşihat-ı mezkureler haklarında eylediğim şart-ı mezkurdan rücu edib müceddeden şöyle şart ve tayin eyledim ki, vakf-ı mezkurumun tevliyet ve meşihati hayatda oldukça ke'l-evvel nefsim ve vefatımdan sonra Humus ahalisinden ve sülale-i tahire-i Zeynelabidin'den olub el-haletü hazihi daiyede **müsafiraten** sakın **veled-i manevim** hazır-i bil-meclis **es-Seyyid eş-Şeyh Arslan Efendizade reşadetlü es-Seyyid Mehmed Said Efendi**'yi onun dahi vefatından sonra muma ileyh es-Seyyid Mehmed Said Efendi'nin evladının ve evlad-ı evladının ve evlad-ı evlad-ı evladının zukurunun ekber ve aslah ve erşedine ve mazallahu Teala muma ileyhin evlad-ı evlad-ı evlad-ı zukuruna inkıraz tari(?) olursa vakfiye-i mezkuremde muharrer olduğu üzere tarikat-ı aliyye-i **Kadiriyye'den** müstahlef ve irşad-ı salikine kadir ehil ve erbab bir zat şeyh ve mütevellî nasb ve tayin oluna.

Bu kadar zaman şeyhi ile hemhal olan halifelerin sonradan gelen ve şeyhleri Hıfzı Efendi'nin "manevi oğlum" dediği Arabiyyülasıl Said Efendi'ye karşı nasıl bir tavır aldıkları, bu süreçte tekkede nelerin yaşandığı şimdilik tespit edilememiştir.

Hüseyin Efendi meşihatın devri işine bu ek vakfiye ile başlamıştır. İlginçtir vakfiyenin tesisinden (3 Ocak 1881) bir ay sonra (11 Şubat 1881) icazet vermiş ve nihayet meşihat makamına müracaat etmiştir. İlgili mercilerden Evkaf-ı Hümayun vakfiye kayıtlarından uygunluk, Meclis-i Meşayih de liyakat ve ehliyet açısından hazırlıklarını/yazışmalarını tamamlamış olmalı ki, karar Meclis-i Meşayih'in 28 Nisan 1883 (20 Cemaziyelahir 1300) tarihli oturumunda alınmıştır²⁵³⁶:

(...) Bedevî dergahının banî ve vâkıfı olup bu kere mutasarrıf olduğu tevliyet ve meşihat cihetlerini *hüsn-i rızasıyla* meşayih-i tarikat aliyye-i

---

Vukuat-ı Tekaya yazarı Şevket Efendi'ye göre Said Efendi'nin hilafet töreni biyografisinde ifade ettiği tarihten iki hafta sonra 25 Şubat 1881 (26 Rebiulahir 1298 / 13 Şubat 1296) Cuma gecesi icra edilmiş, tekkeyi kendisine teslim etmiştir. Varol, *Tekkede Zaman*, 155, 206

²⁵³⁵ Zeyl vakfiye 16 Kasım 1883 (16 Muharrem 1301) tarihinde sadır olan ferman üzerine 18 Aralık 1883'te (17 Safer 1301) Cihat Kalemi'ne kaydolunmuştur. Vakfiye için bkz. Baraz, *Beylerbeyi*, 1/87-93. Krş. *1341 Defteri*, no: 121

²⁵³⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/50M^a. 50. Sayfa mükerreren kaydedildiğinden ikincisine kurşun kalem ile 50M denmiştir. 49-50-50M-51.

Said Efendi'nin beyanı ile posta oturuşu 9 Kasım 1884'tür (20 Muharrem 1302). Baraz, *Beylerbeyi*, 1/95.

Bedeviyye'den ve sadat-ı kiramdan **Seyyid Şeyh Mehmed Said bin Arslan Efendi**'ye *kasr-ı yed* edeceğinden ve şeyh muma ileyh hizmet-i meşihati hüsn-i ifaya iktidarı Meclis-i dervişanemizce tahakkuk ve tebbeyyün eylemiş olmasına binaen ber minval-i meşruh **ciheteyn-i mezkureteyn** müstedi muma ileyh şeyh Hüseyin Hıfzı Efendi muma ileyh Seyyid Şeyh Mehmed Said Efendi'ye terk ve kasr-ı yed eylediğinden muamele-i mukteziyyesinin ifası buyrulması siyakında (...).

Hüseyin Efendi'nin seyyid²⁵³⁷ ve hacı²⁵³⁸ olması hasebiyle bir şeyh için prestij getirecek iki sığata da haizdir. Hazret 20 Kasım 1884 (30 Muharrem 1302) Perşembe günü²⁵³⁹ 70 yaşında iken vefat etmiş, türbeye defnedilmiştir. Türbede sandukası yer alırken, 12 dilimli Bedevî başlıklı mezar taşı bugün türbe tarafındaki duvar dibine dizilmiş haldedir.

2. Seyyid Mehmed Said Hüdayî el-Caferî Efendi bin Seyyid Arslan (1269 /1852- 3 – 7 Rebiulevvel 1334 / 31 Kanunievvel 1331 / 13 Ocak 1916, Perşembe). Said Efendi 1852 yılı sonlarında²⁵⁴⁰ Suriye'nin Humus şehrinde büyük babası Seyyid Ali Pâk el-Edibü'l-Caferî hazretlerinin tesis edip vefatında defnedildiği Rifâi Hüseyinî Dergahı'nda dünyaya gelmiştir. İlk eğitimine doğum yeri Humus'ta Pazarbaşı ibtidai mektebinde başlamış, ardından Pazarbaşı Cami-i şerifinde ki medreseye intisab edip devrin meşhur hocalarından olan Atasızade Mehmed el-Mahmud Efendi'den sarf, nahiv, mantık, aruz, beyan meani, tefsir, fikh-ı hanefi derslerini takip etmiş, Atasızade Mehmed Emin Efendi'den ulum-ı hadis, babası Seyyid Arslan Efendi'den²⁵⁴¹ Şafii fikhı, Safızade Abdüsselam Efendi'den fikh-ı feraiz, Şemseddinzade Emin Efendi'den de fikh tahsil etmiştir. 10 sene müderrislik yapıp, kasaba dahilinde bir hayli talebe yetiştirmiştir²⁵⁴².

²⁵³⁷ VGMA, Defter/Sayfa no: 747/221.

²⁵³⁸ 1288/1871-2 tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 227'de (bkz. Galitekin, *Osmanlı*, 381) "Hacı Hafız Hüseyin Efendi" şeklinde geçse de hafızlığı başta kendi düzenlediği vakfiyeleri olmak üzere sair evrakta yoktur. Mesela meşihat mührü şöyledir: Hadimü'l-Fukara eş-Şeyh el-Hac Seyyid Hüseyin Hıfzı bi-tariki'l-Bedevî. CSRA, no: 94.

²⁵³⁹ Revnakoğlu 5 Safer 1302 / 8 Teşrinisani 1300 Perşembe demiş. Revnakoğlu bu taşı sanduka içinde olduğundan görmemiş olabilir.

²⁵⁴⁰ 1853 yılı başı da olabilir. Nitekim Said Efendi Hicri 1269, Rumi 1268'de doğduğunu söyler. Her iki tarihin kesişim aralığı 15 Ekim 1852 – 12 Mart 1853'tür. Baraz, *Beylerbeyi*, 1/80. Revnakoğlu sehven 1271 tarihini verir. CSRA, no: 94.

²⁵⁴¹ Said Efendi'nin babası resmi evraklarda hep Arslan Efendi şeklinde ise de bir kısım arşiv notlarında Reslan Efendi ifadesine de rastlamak mümkündür. Mesela Revnakoğlu, arşivinde her iki isme de yer vermiştir. CSRA, no: 94.

Oğlu Seyyid Nesib Efendi'nin kendi oğluna Reslan adını vermesi, zaten yazılış yakınlığı olan bu ismin aile tarafından kullanıldığına işaret eder. Baraz, *Beylerbeyi*, 429-430.

²⁵⁴² Baraz, *Beylerbeyi*, 1/80.

28 yaşında iken 1879 yılı Aralık Ayı'nda ziyaret için İstanbul'a gelmiş, Bedevî Dergahı'nda misafir olmuştur. Dergahın kurucu şeyhi Hıfzı Efendi'ye intisap etmiş, 15 ay sonra icazetine nail olmuştur (11 Rebiülevvel 1298 / 11 Şubat 1881). Kendisini Hıfzı Efendi'ye çok sevdirmiş olmalı ki, erkek çocuksuz olan şeyhi kendisini hakkında “manevi evladım” diyecek, vefatından kısa süre evvel kendisini posta oturtacaktır²⁵⁴³. Posta iclas törenine İstanbul meşayihinden aynı zamanda halifesi olan Eyüp İslambey şeyhi Muhsin Bey, Şehremini'de İnadiye Tekkesi şeyhi Hafız Muhammed Akif Efendi, Samatya'da Kadem-i Şerif Tekkesi şeyhi Salahaddin Bey, Saatçi Hafız Ahmed Nailî Efendi iştirak etmiştir²⁵⁴⁴.

Said Efendi'nin bu hızlı yükselişi birtakım kimselerin dikkatini çekmiş ve kendisinin Şiiliği hakkında tezvirat başlamıştır. Revnakoğlu'nun arşivinde yer alan *İstavroz'da Bedevî Tekkesi şeyhi Seyyid Mehmed Said Efendi'nin Şîî ve dobraniliğine(?) dair bazı kimselerin vîkıf oldukları delail ve serair* başlıklı hususi bir jurnalde Tersanebaşı katiplerinden Hacı Nazif Efendi'nin şehadeti ile Şeyh Seyyid'in her nasılsa eline geçip derununda (Ömer) lanehullah sözünü görmesi, Yakacık'ta Şeyh Hamil Efendi'nin elini öpüp, şeyhin Şiiliği hakkındaki sözünü tasdik ederek helalleştiği, bu sonuncusuna Nazif Efendi'nin oğlu Evkaf-ı Hümayun Teftiş Mahkemesi memurlarından Sırrı Efendi'nin de vakıf olduğu gibi şahitliklerin yanında, şeyhin elinde bulunan ve Hazret-i Enes tarafından gelen icazetleri kabul etmeyip şeyhi Hüseyin Efendi'ye değiştirttiği rivayet edilmiştir²⁵⁴⁵.

Said Efendi de bu ithamlara cevap kabilinden otobiyografisinde şeyhi Hüseyin Hıfzı Efendi'den gelen Bedevî silsilesine yer verir. Bununla yetinmez dedesi Seyyid Ali Pâk el-Edib el-Caferî ve babası Arslan Efendi doğum yeri olan Rifaî Hüseyiniye Dergahı'nın şeyhi idiler. Babasının vefatı ile bu dergahın postuna en büyük ağabeyi Seyyid Ahmet Vefa

---

²⁵⁴³ Said Efendi: “Hal-i hayatında uhdesinde bulunan meşihattan feragat ederek dailerine tevcih ettirerek 17 Safer 1331'de berat aldığım 1302 senesinde Muharrem'in aşr-ı sanisinde iclasım oldu (20 Muharrem 1302 / 9 Kasım 1884). Baraz, *Beylerbeyi*, 1/95.

Bu durumda şeyhinin vefatından (24 Kasım) iki hafta evvel posta oturmuştur ki, Revnakoğlu'nun bu iclasın Hıfzı Efendi'nin vefatından bir hafta önce vuku bulduğunu söylemesi anlamlı olmaktadır. Nitekim Revnakoğlu'nun aktardığına göre Hüseyin Hıfzı Efendi vefatından bir hafta önce Seyyid Efendi'yi cihazlamış kendi eliyle postuna çekmiş, “Bu makam sana layıktır, yerine oturabilirsiniz” demiştir. Seyyid Efendi'nin ikmal-i süluk ve terbiyesinin tamamıyla Hüseyin Hıfzı Efendi'dendir. CSRA, no: 94.

²⁵⁴⁴ CSRA, no: 94.

²⁵⁴⁵ CSRA, no: 94.

Efendi'nin oturduğundan bahisle aynı otobiyografide kendisinin Rifaî silsilesini de kaydeder²⁵⁴⁶.

Posta resmi olarak 28 Nisan 1883'te (20 Cemaziyelahir 1300) oturan²⁵⁴⁷ Said Efendi'nin döneminde tekkede bir takım imar faaliyetleri gerçekleşmiştir. İlk tespit edebildiğimiz imar 1892 yılındadır. Tevhidhane ve diğer mahallerin tamir ve tecdidi için Hazine-i Hassa-i Şahane memur kılınmış, 2 Mart 1892'de (rumi 19 Şubat 1307) 1. taksit olarak 5.000 kuruş²⁵⁴⁸, 2 Nisan'da (rumi 21 Mart 1308) 2. taksit olarak 10.000 kuruş²⁵⁴⁹, 28 Nisan'da (rumi 28 Nisan) 3. taksit olarak 10.000 kuruş²⁵⁵⁰, 26 Mayıs'ta (rumi 14 Mayıs) 4. taksit olarak 10.000 kuruş²⁵⁵¹ ödenmiştir. Bunun yanında yıkılan duvarı yeniden yapılmış, bunun için 17 Temmuz'da (rumi 5 Temmuz) 4.000 kuruş²⁵⁵², 28 Ağustos'ta (rumi 16 Ağustos) da kalan 2.100 kuruş ödenmiştir²⁵⁵³.

Tamirat bitmiş, sıra tefrişe gelmiştir. Bunun için 25 Ekim'de (rumi 13 Teşrinievvel) 4.500 kuruş harcanmış²⁵⁵⁴, açılış töreni için icra edilecek mevlid-i şerif kıraatı masrafı olarak 6 Aralık'ta (rumi 24 Teşrinisani) 1.500 kuruş tahsis edilmiştir²⁵⁵⁵.

Tespit edebildiğimiz 35.000'i tekkenin muhtaç yerlerinin tamiri, 6.100'ü ihata duvarının yeniden yapımı, 4.000'i tefrişi ve 1.500'ü de açılış töreni masraflarına harcanmak üzere sarf edilen yekün 42.600 kuruşa tamamlanan ihyanın ardından resmi açılışın ne zaman gerçekleştiğini kesin olarak bilemiyoruz. Muhyiddin Efendi açılışın biraz geride 27 Kasım'da (7 Cemaziyelahir 1310) icra edildiğini söylerken²⁵⁵⁶, Revnakoğlu 31 Aralık 1892'i (11 Cemaziyelahir 1310) işaret eder²⁵⁵⁷.

Bu ilk tur tamiratı bir diğeri izleyecektir. Yaklaşık 2.5 yıl sonra dergahın etraf duvarlarının tamiri için 15 Temmuz 1895'te (rumi 3 Temmuz 1311) 5.000 kuruş²⁵⁵⁸, 28 Temmuz'da (rumi 16 Temmuz) ilk taksitin kalanı olan 3.000 kuruş²⁵⁵⁹, 14 Eylül'de (rumi 2

---

²⁵⁴⁶ Baraz, *Beylerbeyi*, 1/95.

²⁵⁴⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/50M^a.

²⁵⁴⁸ BOA, ML. EEM. Nr. 150/108.

²⁵⁴⁹ BOA, ML. EEM. Nr. 153/13.

²⁵⁵⁰ BOA, ML. EEM. Nr. 153/13.

²⁵⁵¹ BOA, ML. EEM. Nr. 155/82.

²⁵⁵² BOA, ML. EEM. Nr. 157/90.

²⁵⁵³ BOA, ML. EEM. Nr. 159/47.

²⁵⁵⁴ BOA, ML. EEM. Nr. 161/78.

²⁵⁵⁵ BOA, ML. EEM. Nr. 163/51.

²⁵⁵⁶ *Tomar*, v. 73^b.

²⁵⁵⁷ CSRA, no: 94.

²⁵⁵⁸ BOA, ML. EEM. Nr. 211/63.

²⁵⁵⁹ BOA, ML. EEM. Nr. 212/25.

Eylül) 2. taksit olarak 2.500 kuruş²⁵⁶⁰, 15 Ekim’de (rumi 3 Teşrinievvel) 3. taksit olarak 4.000 kuruş²⁵⁶¹, ve 28 Ocak 1896’da da (rumi 16 Kanunisani 1311) kalan 1.800 kuruş ödenmiştir²⁵⁶². Böylece duvarın tamir masrafı 16.300 kuruş tutmuş, iki fasıla halindeki tamir tutarı ise 58.900 kuruşa ulaşmıştır²⁵⁶³.

Tekkesini imar ve ihyaya muvaffak olan Said Efendi tekkenin gelirini arttırmak için imarın başladığı 1892 yılının başlarında bir dizi girişimde bulunmuştur.

Dilekçesinde tekkesinin sadece 59 kuruş olan yemekliğinin 15 nefer ailesi ile dervişana yetmediğinden bahisle arttırılmasını talep etmiş, Maliye Nazırı’nın 27 Mart 1892 (27 Şaban 1309) tarihli uygundur, yazısı üzerine yemeklik 17 Temmuz (21 Zilhicce) tarihli irade-i seniyye ile 200 kuruşa çıkarılmıştır²⁵⁶⁴.

Bu ilavenin yanında aynı yılın sonunda Sultan II. Mahmud’un kızı Adile Sultan’ın (v. 1899) vakfından 300 kuruşu Said Efendi ve onun neslinden gelenlere maaş olarak tahsis ettiğini görüyoruz²⁵⁶⁵:

Ali b. Ebi Talib kerremallahu vechehû ve radiyallahu anhü hazretlerinin otuz sekizinci batn-ı evlad-ı kiramından olup Beylerbeyi’nde İstavroz nam mahalde Bedevî dergah-ı şerifi seccadenişini reşadetlü el-alim el-arif eş-Şerif Seyyid Mehmed Efendi ibni’ş-Şerif el-Caferî Seyyid Arslan Efendi ibni’ş-Şerif Caferî el-Alevî Seyyid Emir Ali Pâk Efendi el-Hüseynî’ye beher mah **üç yüz guruş** virile ve müşarüleyh Seyyid Mehmed Efendi’nin vefatından sonra meblağ-ı mezkûr seyid müşarünileyhin sulbünden olan gerek evlad-ı zükur ve gerek evlad-ı inase ve evlad-ı zükurun sulblerinden olan evlad-ı zükur ve inase ebeden ma tenasiluhu olmak üzere ile'n-nihaye ale's-seniyye

²⁵⁶⁰ BOA, ML. EEM. Nr. 214/55.

²⁵⁶¹ BOA, ML. EEM. Nr. 215/75.

²⁵⁶² BOA, ML. EEM. Nr. 220/73.

²⁵⁶³ Revnakoğlu notlarında 1875’ten 1899’a (1292’den 1316’ya) kadar devam eden, bir harem dairesinin inşasıyla tefrişi, semahane ve sair mahallerinin tamir ve ihyaları ile duvar inşasında toplam masrafın 49.400 kuruşa ulaştığını, tamamının Hazine-i Hassa’dan hayrat için ayrılan para ile yaptırıldığını bildirir. Bu iş ve işlemlerde Hazine-i Hassa hazinedarı Halil Efendi’nin yardımları dokunmuştur. CSRA, no: 94.

²⁵⁶⁴ BOA, İ. DH. Nr. 1280/100775; BEO. Nr. 35/2588.

²⁵⁶⁵ *Adile Sultan Vakfiyesi*, haz: Hikmet Özdemir (İstanbul: Türkiye İlmî İctimai Hizmetler Vakfı, 1998), 123-125.

Adile Sultan ayrıca annesi Zernigar Kadın Efendi’nin ruhu için tekkede bir de sarnıç kazdırmış, bakım ve temizliği için vakfından gelir (senede bir adet Osmanî lira) tahsis etmiştir. Ferda Masak, “Adile Sultan’ın Üsküdar’da Yaşadığı Mekanlar, Vakıfları ve Bugünkü Durumları”, *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004), 2/130-1.

verile ve zinhar evlad-ı inasdan mütevelled evladın gerek zükur ve gerek inasine hisse ifraz ve i'ta olunmaya.

Ancak bu rakam da sadra şifa olmamış olmalı ki, Said Efendi yazışmalara devam etmiştir. Bu vadideki bir arzuhali Sadaret'e ulaşmış, 7 Mayıs 1893'te (25 Nisan 1309) Sadaret'ten Maliye'ye havale edilmiştir²⁵⁶⁶. Bu girişimin neticesine dair devam evrakına tesadüf edilememişse de sonraki evraktan yemekliğin 300 kuruşa çıkarıldığı anlaşılıyor. Nitekim bu da kafi gelmeyecek benzer şikayetleri havi arzuhal yaklaşık 2.5 yıl sonra 27 Ekim 1895'te (8 Cemaziyelevvel 1313) yeniden Sadaret'ten Maliye'ye havale edilecektir²⁵⁶⁷. Nihayet 26 Kasım (8 Cemaziyelahir) tarihli irade-i seniyye ile 300 kuruşluk yemeklik *Muhtacîn Maaşları* bütçesinden vefat eden Ayşe Hanım'dan artan 200 kuruş ilave ile 500 kuruşa çıkarılmış olacaktır²⁵⁶⁸.

Said Efendi nakdi gelirin yanında aynı gelire de kavuşmak için 21 Ekim 1897'de (24 Cemaziyelevvel 1315) bir dilekçe kaleme alır ve bu defa dergahta kullanılmak üzere ilave et, ekmek, pirinç gibi temel ihtiyaçları talep eder. Arzuhal 17 Kasım'da (21 Cemaziyelahir) dergah şeyhinin *şayan-ı atifet-i seniyye-i daiyane olarak is'âf-ı istidası muvafık-ı şan-ı âlî bulunduğ*u görüşü/notu ile Evkaf'a havale edilmiştir. Benzerine pek de tesadüf etmediğimiz şekilde cevap yaklaşık 2 yıl gecikecek ve olumsuz olacaktır. Evkaf Nazırı 27 Ekim 1899 (20 Cemaziyelahir 1317) tarihli tezkiresinde dergahın *bî-kudret evkaf* tertibinden yıllık 30 kıyye zeytinyağı ile 8 kıyye yağ mumu ve Atik Valide Sultan hazretleri Vakfı'ndan günlük 5 çift fodula ve Haremeyn Vakfı'ndan yıllık 30 kuruş muharremiye ve Bezm-i Alem Valide Sultan hazretleri Vakfı'ndan yıllık 50 kıyye kuyruk yağı ile 80 kıyye pirinç tahsisatı olduğu ve zam için hazinece karşılık olmadığını ifade etmiştir²⁵⁶⁹.

Aynı tahsisatı arttırmayı başaramayan Said Efendi yeniden nakdi tahsisatı arttırmaya yönelecektir. Arzuhalini tam olarak ne zaman kaleme aldığını bilmesek de arzuhalinin 7 Ekim 1898'de (21 Cemaziyelahir 1316) Sadaret'ten Maliye'ye havale edilmesi²⁵⁷⁰ tarih hakkında bir fikir vermektedir. Said Efendi her zamanki gibi yemekliğin kafi gelmemesinden bahisle yetecek miktara (*hadd-i kifayeye*) çıkarılmasını istemiştir. Maliye Nazırı'nın 12

---

²⁵⁶⁶ BOA, BEO. Nr. 195/14569.

²⁵⁶⁷ BOA, BEO Nr. 697/52251.

²⁵⁶⁸ BOA, İ. ML. Nr. 16/6; BEO. Nr. 709/53122.

Muhyiddin Efendi, 200 kuruş zammın Maliye Nazırı Sabri Bey'in riyaseti döneminde gerçekleştiğini söyler ki, elimizdeki belge ile uyumludur. *Tomar*, v. 73^b; CSRA, no: 94. Sabri Bey'in vazifesi Kasım 1895-Ocak 1896 arasındadır.

²⁵⁶⁹ BOA, BEO. Nr. 1206/90418.

²⁵⁷⁰ BOA, BEO. Nr. 1206/90418.

Kasım 1898 (27 Cemaziyelahir 1316) tarihli tezkiresinde aylık 450 kuruş olan²⁵⁷¹ yemekliğin *Muhtacîn Maaşları* bütçesinden vuku bulacak 150 kuruş boşluk ile 600 kuruşa çıkarılmasının uygundur görüşü Sultan II. Abdülhamid tarafından 29 Kasım'da (15 Recep) onaylanmıştır²⁵⁷².

Bu yazışmalar her 3-5 yılda bir tekrar eder olmuştur. Tarihsiz olduğundan vaktini tayin edemediğimiz bir arzuhalinde 30 seneden fazla hizmet ettiği dergahında münzeviyane hayat sürdüğünü, aile fertlerinin çokluğu, ihtiyacın fazlalığının kendisini şiddetli zarurete düşürdüğünden bahseder. Talebinin kabulünü arttırmayı hedeflemiş olmalı ki, araya Daire-i Meşihat'ın hüsn-i şهادeti ilave edilmiştir. İlgili daireden çıkma Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin imzalı 13 Ocak 1903 (14 Şevval 1320) tarihli tezkirede şeyhin *suleha-yı meşayihden* olup dergaha hazineden aylık 500 kuruş yemeklik tahsisin uygun olacağına dair görüş bildirmiştir²⁵⁷³. İlgili arşivde devam evrakına ulaşamadığımızdan sonuç hakkında malumat sahibi de olamadık.

Beş yıl sonraki bir diğer yazışma aynı tahsisat hakkındadır. Evkaf'tan gelen 20 Nisan 1908 (18 Rebiulevvel) tarihli takriri inceleyen Şura-yı Devlet 21 Mayıs (20 Rebiulahir) tarihli oturumunda Said Efendi'nin talebi üzerine Üsküdar'da Atik Valide Sultan İmareti'nden Fatıma Zehra Hanım'a tahsisli olup vefatı ile boşa çıkan günlük 5 çift fodula ile aylık 40 kilo piriş ve 15 kilo revgan-ı sadenin dergaha tahsisini uygun görmüştür²⁵⁷⁴.

Said Efendi'nin hem Bedevî hem de Rifaî icazeti olduğundan her iki tarikten de hilafet vermiştir. Revnakoğlu'nun notlarından derlenen listede yer alan Bedevî halifeleri şunlardır:

i. Seyyid Muhammed Nesib Efendi (v. 1925). Çocuklarının en büyüğüdür. Kendisinden sonra posta oturacaktır.

ii. Seyyid Mahmud Ratıb Sayıt (v. 1963). Said Efendi'nin bir diğer oğludur. Tekkenin son şeyhliğini yapacaktır.

iii. Ayıntabîzade İhsan Efendi (v. ?). İstanbul Adliyesi İstinaf azalarındandır. Çengelköy Bedevî Tekkesi'nden Celaleddin Efendi'den (v. 1921) sonra bir ara posta aday

---

²⁵⁷¹ Daha evvel 500 kuruşa çıkarılması uygun görülen yemekliğin ne zaman 450 kuruşa indiğini şimdilik tespit edemedik.

²⁵⁷² BOA, İ. ML. Nr. 29/79.

²⁵⁷³ BOA, Y. MTV. Nr. 238/89.

²⁵⁷⁴ BOA, BEO. Nr. 3322/249129.

gösterilmiştir. Hamil Efendi Tekkesi son şeyhi Rami Efendi'nin arkadaşı İrfan Bey ile kurdukları Boğaziçi Fakir Çocukları Himaye Cemiyeti'nin idare heyetinde yer alacaktır.

iv. Ahmed Niyazî Ahmedî Efendi (v. Nisan 1938). Kocamustafapaşa Ağaçkakan Bedevî tekkesi şeyhi Mustafa Nailî Efendi'nin oğludur. Babasının tekkesinde şeyhlik yapacaktır.

v. Ahmed Cevdet Efendi (v. ?). Babıalı Nişan Kalemî hulefasındandır.

vi. Kabasakal Şevki Bey (v. ?). Mızıka-yı Hümayun miralaylarındandır. Şeyhinin vefatı sırasında baş ucunda bulunmuş, şeyhinin teslim-i ruh eylemesi üzerine hazirunun tervhidhaneye getirmesi için ilk defa salavatlayan kişidir.

Bu son beş halifenin hilafet töreni 27 Ekim 1910'da (23 Şevval 1328) icra edilmiştir²⁵⁷⁵. Bu tören için hazırlanan 23 Ekim 1910 (18 Şevval 1328) tarihli icazet töreni davetiyesi şudur²⁵⁷⁶:

Maruz-ı daiyanemdir,

Bi-mennihi Teala şehri hal-i arabînin yirmi üçüncü gününün akşamı olan Cuma gecesi taraf-ı acizanemden mehadim-i daiyanemle beraber bazı ihvana usul-i tarik üzere icazet itası musammem olmakla leyle-i mezkurede dailerini vayedar-ı iftihar eylemek üzere teşriğe rağbet buyrulması rica-yı mahsusuna müsaberet eylerim.

23 Ekim 1910 18 Şevval 1328

İstavroz Bedevî Dergah-ı Şerifi Postnişni ed-Dai

[mühür] *İbn-i Zeynelabidin Muhammed Seyyid Said.*

Revnakoğlu'nun -Şevki Bey'i saymadan- rehberi Üsküdar Rifaî Asitanesi şeyhi Ziyaeddin Molla'dır²⁵⁷⁷, dediği bu beşliden Şevki Bey'in icazetnamesi neşredilmiştir²⁵⁷⁸.

vii. Mustafa Süreyya Bey (v. ?). Hazine Nezareti mektupçusudur. Bedevîlikte ilk nasibi Hıfzı Efendi'dedir. Şeyhinin nekabete kadar hizmetinde bulunmuş, vefatıyla da Seyyid Said Efendi'den icazet almıştır.

viii. Muhammed Efendi (v. ?). Defter-i Hakanî memurlarındandır.

---

²⁵⁷⁵ CSRA, no: 94.

²⁵⁷⁶ CSRA, no: 94.

²⁵⁷⁷ Bu bilgiyi Revnakoğlu'nun dağınık arşivinden derledik. Bu tören belki de tüm halifelerin icazet aldığı tören olabilir. CSRA, no: 94

²⁵⁷⁸ Derya Baş, "Bir Bedeviyye İcazetnamesi ve Tarikat İcazetnamelerine Dair Bazı Meseleler", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2017), 7-47.

ix. Çerkez İhsan Efendi (d. 1270/1853-4 - v. 1925'ten sonra). Harbiye Nezareti ketebesindedir. Üsküdar Rifaî Ahmediye Tekkesi'nin son şeyhliğini deruhte edecektir. Revnakoğlu tarafından Bedevî halifeleri bölümüne alınması ilginçtir. Tahmini 1871 (1288) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (no: 227) ismi geçen Derviş İhsan b. Abdullah bu İhsan Efendi olmalıdır²⁵⁷⁹.

x. Besim Bey (v. ?). Babıali Nişan Kalemî ketebesindedir. İnsan güzeli bir adammış.

xi. Bakkalbaşı Tevfik Bey (v. 1925'ten sonra). Tekkelerin seddinden biraz sonra vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

xii. Sabri Bey (v. 1948'den sonra). Avukattı²⁵⁸⁰.

Said Efendi'nin Rifaî icazeti 38 yaşında iken 16 Mayıs 1890 (27 Ramazan 1307) senesinde ağabeyi Ali Rıza Efendi'dendir. Kendisi de bilahere Rifaî icazeti verecektir. Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre Rifaî halifeleri 3'tür:

i. Çiçekçi Muhsin Efendi (v. ?). Eyüp Selamî Tekkesi şeyhidir.

ii. Fenarî Rıza Efendi (v. ?). Defter-i Hakanî ketebesindedir.

iii. Hacı Halil Bey (v. ?). İlk Maliye Nezareti memurlarından iken sonra birinci sınıf mümeyyiz olmuştur²⁵⁸¹.

Şeyh Said Efendi'nin eşi Zeynep Hanım'dan 7 erkek çocuğu, 3 kızı olmuştur.

i. Seyyid Mehmed Nesib Efendi (v. 1925). En büyük erkek çocuğu olup kendisinden sonra posta geçecektir.

ii. Seyyid Mahmud Ratıp Sayıt Efendi (v. 1963). Ağabeyi Nesib Efendi'den sonra posta oturacak, tekkenin son şeyhliğini yapacaktır.

iii. Seyyid Mehmed Eşref Sayıt Bey (1294/1878 - 28 Mart 1948). Humus doğumludur.

iv. Seyyid Haşim Bey (v. 20 Muharrem 1336 / 6 Teşrinisani 1917 / 4 Kasım 1917). Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde hocalık, Burdur mebusluğu ve Şura-yı Devlet azalığı yapmıştır. Tedavi için gittiği İsviçre'de vefat etmiş, cenazesi İstanbul'a getirilerek 4 Kasım

---

²⁵⁷⁹ Galitekin, *Osmanlı*, 381.

Said Efendi'nin İhsan adında iki halifesi var. *Cemiyet-i Sufiye-i İttihadiye* için yapılan seçimde en çok oyu alan 20 aday arasında yer alan İstavroz Bedevi şeyhi Seyyid Efendi'nin halifesi İhsan Bey bu ikisinden biri olmalıdır. *Muhibban*, sene: 2; numara: 1; 1 Muharrem 1329/20 Kanunuevvel 1326 [2 Ocak 1911].

²⁵⁸⁰ CSRA, no: 94. Revnakoğlu kendisi için hayattadır, diyor. Revnakoğlu'nun tekkenin son şeyhi Ratıp Sayıt Efendi ile 1948 yılında görüşmesinden hareketle vefatının bu tarihten sonra olduğunu tahmin etmekteyiz.

²⁵⁸¹ CSRA, no: 94.

1917’de rical-i devletten geniş katılım ile Beylerbeyi Camii’nde kılınan öğle namazını müteakip tekkenin haziresine defnedilmiştir²⁵⁸².

v. Seyyid Abdülmuttalib Bey (1301/1883-4 – 11 Ocak 1923). Humus doğumludur. Kundakta iken İstanbul’a getirilmiştir. İlk eğitimini dergahta aldı. Galatasaray Sultanisi mezunudur. İstanbul Matbuat Müdürlüğü, fahri olarak İstanbul Hilal-i Ahmer Merkezi (Kızılay) başkanlığı yaptı. Ulusal kurtuluş mücadelesinde aktif bir rol oynadı. Hiç evlenmedi. Cenazesi 12 Ocak Cuma günü kılınan cenaze namazının ardından muazzam bir kortej eşliğinde dergaha getirilerek türbeye defnedildi²⁵⁸³.

vi. Seyyid Cafer Sadık Bey (v. ?). Ankara’da Maliye Vekaleti’nde Memur’ın müdür muavinliğinden emekli olmuştur. İstanbul’da vefat etmiş Küplüce’de aile kabristanına defnedilmiştir.

vii. Seyyid Abdullah Bey (v. ?). Revnakoğlu’nun şimdi Mısır’da teyyare acentasında çalıştığını aktardığı Abdullah Bey hakkında başka bir malumata ulaşılamamıştır.

viii. Seyyide Hatice Sabriye Hanım (v. 1314/1896-7). Beylerbeyi Nakkaşbaba mezarlığında medfundur. Mezar taşı Revnakoğlu’nca okunmuştur (mezar taşı numarası 303’tür)²⁵⁸⁴:

*Hu / İstavroz Bedevî Dergahı şerifi postnişini / İmam Zeynelabidin Efendimiz
Hazretlerinin / Sülale-i tahiresinden siyadetlü şerafetlü / es-Seyyid eş-Şerif
Mehmed Said el-Caferi / el-Hüseynî Hazretlerinin kerime-i alileri / es-
Seyyide Hatice Sabriye Hanım’ın / Ruhi şerifi için / el-Fatiha. Sene 1314.*

ix. Seyyide Suad Alpagut Hanım (v. ?)²⁵⁸⁵.

Otuz yıldan fazla şeyhlik yapan Said Efendi vefatında tekkesine defnedilmiştir.

Said Efendi’nin bugün medfun bulunduğu türbe müridlerinden Dürefşan Kalfa tarafından vefatından sonra yaptırılmıştır (1335/1916-7). Bu sırada (1916) yılında mutfak ve türbe bölümleri ilave edilerek genişletilmiştir. Bu imardan bahseden 5 satırlık mensur kitabesi şudur:

*İşbu türbe dairesi ile dahil-i dergahdaki taamhane / Türbede defin-i hak-i
iturnak İmam Zeynelabidin / Sülale-i tahiresinden el-arif-i billah es-Seyyid eş-*

---

²⁵⁸² CSRA, no: 94.

²⁵⁸³ CSRA, no: 94.

²⁵⁸⁴ CSRA, no: 94.

²⁵⁸⁵ Torunlardan Nasuhi İsmail Bursal (Prof. Dr., 1923-1997), İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi hocasıdır. Köseoğlu, *100 Tekke*, 231-2.

Şeyh Mehmed Said / Efendi'nin ecdad-ı pakine muhabbeten el-Gazi es-Sultan Mehmed Reşad han-ı hamis / Hazretlerinin dördüncü hazinedarı Durefşan Kalfa'nın hayratıdır. Sene 1335.

3. Said Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Nesib Efendi (1289/1872 – 1 Ocak 1925 Perşembe). Annesi Zeynep Hanım'dır. İlk eğitimini doğum yeri Humus'ta tamamlamış, ardından İstanbul'a gelmiştir. Özel hocalardan aldığı derslerin yanında, Muallim Hacı İbrahim Efendi (v. 1888) tarafından 1882'de Şehzadebaşı'nda açılan özel okul statüsündeki Daruttalim'e devam etmiş ve bu okulun ilk mezunları arasında yer almıştır²⁵⁸⁶. Dini eğitimini tamamlayan Nesib Efendi meslek hayatının ilk bölümünü teşkil edecek olan hukukçu kimliğini Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'den alacaktır. 19 yaşında Dersaadet Bidayet Mahkemesi Müddei-i Umumî kaleminde başladığı hukuk mesleği 43 yaşında Dersaadet Bidayet Mahkemesi azalığında nihayete erecektir²⁵⁸⁷. Bu aynı zamanda babasının vefat edip posta oturduğu yıldır.

43 yaşından itibaren meslek hayatının ikinci bölümü olan muallimliği başlar²⁵⁸⁸. Nesib Efendi'nin ilim adamlığını taçlandırarak şey her halde 3 Ocak 1919'da (3 Kanunisani

---

²⁵⁸⁶ Revnakoğlu Nesib Efendi'nin bu okulda ayrıca Arapça (*Kavaid-i Arabî*) hocalığı yaptığını söylemektedir. CSRA, no: 94; Osman Nuri Ergin, "Daruttalim", *İSTA* (İstanbul: 1965), 8/4267-8.

²⁵⁸⁷ Bunlar da:

- 1891'de (rumi 1307) Dersaadet Bidayet Mahkemesi Müddei-i Umumî kalemi ve ardından Umur-ı Cezaiye kalemi mülazemeti,
- Kasım 1895'te (Teşrinisani 1311) Dersaadet Bidayet Mahkemesi ikinci dairesi zabıt katipliği,
- Haziran 1900'de (Haziran 1316) Çanakkale Bidayet Mahkemesi Müddei-i Umumî muavinliği,
- Mart 1903'te (Mart 1317) Çatalca Bidayet Mahkemesi ceza reisliği,
- Nisan 1909'da (Nisan 1321) Çanakkale Bidayet Mahkemesi Müddei-i Umumî muavinliği,
- Nisan 1905'te (Nisan 1321) Dersaadet Bidayet Mahkemesi Müddei-i Umumî muavinliği,
- Mart 1323'de (1907) Dersaadet Bidayet Mahkemesi aza mülazimliği,
- Kasım 1910'da (Teşrinievvel 1320) İstinaf Mahkemesi aza mülazimliği,
- Ağustos 1911'de (Ağustos 1327) Dersaadet İkinci Ticaret Mahkemesi azalığı,
- Ocak 1914 (Kanunisani 1330) Bidayet Mahkemesi azalığı.

43 yaşından itibaren meslek hayatının ikinci bölümü olan muallimliği başlar. Bu vadideki vazifeleri de şunlardır:

- Kasım 1915'te (Teşrinisani 1331) Darülfünun Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk müderrisliği,
- Ekim 1918'de (Teşrinievvel 1334) Darülfünun Usul-i Fıkıh müderrisliği,
- Ekim 1914'te (Teşrinievvel 1330) Medaris-i Âliye üçüncü ve dördüncü sınıfları Edebiyat-ı Arabiye ve Usul-i Fıkıh müderrisliği,
- Eylül 1917'de (Eylül 1333) Medrese-i Süleymaniye Usul-u Fıkıh müderrisliği. Albayrak, *Son Devir*, 3/253.

Revnakoğlu Nesib Efendi'nin avukatlık da yaptığını söyler. CSRA, no: 94.

²⁵⁸⁸ Bu vadideki vazifeleri de şunlardır:

- Kasım 1915'te (Teşrinisani 1331) Darülfünun Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk müderrisliği,
- Ekim 1918'de (Teşrinievvel 1334) Darülfünun Usul-i Fıkıh müderrisliği,

1335) Şeyh Beşir Efendi yerine atanacağı *Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye* üyeliği olmalıdır²⁵⁸⁹. İlgili müessesenin vazifesi yaptırım gücü olmasa da Şeyhülislamığa bağlı olarak ilk defa 1918 yılında faaliyete geçen ve faaliyette kaldığı 4 yıl boyunca dini konularda aleyhte propagandalara cevaplar hazırlayarak halkın dini bilgi ihtiyaçlarını karşılamak gibi konularda ilmi malumatlar üretmektir²⁵⁹⁰. İlgili tebligat şöyledir²⁵⁹¹:

Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye a'zasından Şeyh Beşir Efendi'nin müsta'fi addiyle yerine dersiamdan ve Medrese-i Süleymaniye müderrislerinden Seyyid Nesib Efendi naklen tayin olunmuştur. Bu irade-i seniyyenin icrasına meşihat me'murdur. 29 Rebiulevvel 1337 / 3 Kanunisanı 1335. Şeyhülislam İbrahim el-Haydarî.

Velud müellif-sufilerden olan Nesib Efendi'nin eserleri gazete yazıları ve risaleler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilebilir. Bildirildiğine göre mantıkta kategoriler üzerine bir şerh yazmışsa da basılmamıştır²⁵⁹². Basılan 2 eseri ise şunlardır:

1. Fıkıh-ı Hanefi'nin Esasatı, Kıyas ve Dinle Müteallik Mesail, Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye Neşriyatı, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, Şehzadebaşı r. 1337, h. 1339 (İstanbul 1927). Bu eser İsmail Bilgili tarafından bir değerlendirme yazısında ele alınmıştır²⁵⁹³.

2. Cevab-ı Kâfi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1339-1341. “Sabık-ı Darü'l-Hikmetil-İslamiyye Azası” imzasıyla çıkan eser için “Bu eser Darü'l-Hikme'nin ilgasından önce yazılmış ve tab'a verilmişti”, denilmiştir.

Nesib Efendi bu ikisinden çok daha erken (Aralık 1895'ten önce) *el-Ecvibetü's-Şerife ale'l-Es'iletü's-Sufiyye* adıyla risale kaleme almış, lakin eser Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin Efendi'nin 13 Nisan 1896 (29 Şevval 1313 / 1 Nisan 1322) tarihli ulema arasında ihtilaf edilen bir takım müşkil meseleleri ihtiva ettiğine dair raporundan ötürü basım ruhsatı alamamıştır²⁵⁹⁴.

- Ekim 1914'te (Teşrinievvel 1330) Medaris-i Âliye üçüncü ve dördüncü sınıfları Edebiyat-ı Arabiye ve Usul-i Fıkıh müderrisliği,
- Eylül 1917'de (Eylül 1333) Medrese-i Süleymaniye Usul-İ Fıkıh müderrisliği. Albayrak, *Son Devir*, 3/253.

²⁵⁸⁹ CSRA, no: 94. Nesib Efendi'nin bu vazifesi 30 Kasım 1922'ye (31 Teşrinisani 1338) kadar 3 yıla yakın sürecektir. Albayrak, *Son Devir*, 3/253.

²⁵⁹⁰ Sadık Albayrak, “Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 13/506.

²⁵⁹¹ Baş, *Bedevîlik*, 517.

²⁵⁹² Albayrak, *Son Devir*, 3/253.

²⁵⁹³ “Seyyid Mehmed Nesib'in Hanefi Mezhebi Müdafası”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 483-522.

²⁵⁹⁴ BOA, MF. MKT. Nr. 297/77.

Nesib Efendi'nin matbu eserlerinin dışında süreli yayınlar için pek çok makale kaleme almıştır. Bunların içinde Cuma günleri neşredilen haftalık *Misbah Gazetesi*'nin baş yazarlığı yapmıştır.

Nesib Efendi'nin *Beyanu'l-Hak*, *Ceride-i İlmiyye*, *Darülfünun Hukuk Fakültesi*, *Sırat-ı Müstakim (Sebilürreşad)*, *Ceride-i Adliye*'de çıkan tefrikaları İsmail Bilgili tarafından tadat edilmiştir²⁵⁹⁵.

Nesib Efendi iki kez evlenmiştir. İlk eşi Safiye Hikmet Hanım'dan kızları Haşimiye ve Meliha (Taşkın) Hanımlar ile tek oğlu Fadıl Bey; ikinci eşi Mihriye Hanım'dan ise Nebile (İrdelp) Hanım ile Said ve Reslan beyler dünyaya gelmiştir²⁵⁹⁶.

Nesib Efendi'nin bilinen tek halifesi Hüseyin Paşazade Hüseyin Adil Bey'dir (v. 12 Ekim 1932). Adil Bey, topçu binbaşılığında emekli, fazıl, müeddeb bir zat idi²⁵⁹⁷. Çengelköy Bedevî Tekkesi'nin Celaleddin Efendi'den (v. 1921) boşalan postun adaylarından biri olmuş²⁵⁹⁸, her nasılsa posta oturamamıştır.

Nesib Efendi Seyyid Şefik Efendi ile Ebu'l-Kavuk Hakkı Molla'ya da teberrüken icazet vermiştir²⁵⁹⁹.

Revnakoğlu'nun aktardığına göre babası gibi alim ve fazıl bir insan olarak tanınan ve yine onun gibi "Seyyid Efendi" diye anılan²⁶⁰⁰ Nesib Efendi'nin babası ile arası son zamanlarda bir müddet devam eden fikir ihtilafları ile açılmış, ayrılık şiddetlenerek geçimsizlik noktasına varmıştır. Hatta bir gün o kadar şiddetlenmiş bu geçimsizlik, Nesib Efendi'nin babasına el kaldırması ve onu tokatlaması raddesine gelmiştir. Bunun pek tabii ki, kaybedeni oğul Nesib Efendi olup neticede halk nazarındaki itibarı sarsılmıştır²⁶⁰¹.

10 yakın şeyhlik yapan, tasavvufi yaşantısı yanında müderris, hukukçu ve yazar kimliği ile de pek çok işe imza atan Nesib Efendi 53 yaşında iken 1 Ocak 1925 Perşembe günü akşamı vefat etmiş, tekkesindeki türbesine defnedilmiştir.

---

²⁵⁹⁵ "Seyyid Mehmed Nesib'in Hanefi Mezhebi Müdafası", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 483-522.

²⁵⁹⁶ Nebile Hanım Atatürk'e yakın olmak için evden kaçmış, Dolmabahçe Sarayı'nda iş bulmuş, nihayet Atatürk tarafından evlat edinilmiştir (1928). İki evliliği boşanma ile neticelenmiş, yakalandığı tüberküloz ve menenjit hastalığından kurtulamayarak hastanede vefat etmiştir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 232.

²⁵⁹⁷ CSRA, no: 94.

²⁵⁹⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/27^b.

²⁵⁹⁹ CSRA, no: 94.

²⁶⁰⁰ CSRA, no: 94.

²⁶⁰¹ CSRA, no: 94.

Vefatına dair taziye haber “Ziya-ı Elim” başlığı ile *İkdam Gazetesi*’nin 3 Kanunisanı 1341 tarih ve 9969 numaralı nüshasında çıkmıştır²⁶⁰²:

Efadil-i ulema-yı benamdan ve sülale-i tahire-i İmam Zeynelabidin'den müciz Bayezid dersiamlarından sabık Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye azasından Beylerbeyi Bedevî Dergah-ı şerifi post nişini eş-Şeyh es-Seyyid Nesib Efendi Hazretleri dün gece vefat eylediği vechile bugünkü Cumartesi günü vakt-i zuhurda cenaze namazı Beylerbeyi Camii şerifinde bade'l-eda hankah-ı mezkurdaki hazire-i mahsusunda defin hak-ı gufran olacağı kemal-i teessürle haber alınmıştır. Rahmetullahi aleyh.

Revnakoğlu, tekkenin türbesinde Said Efendi'nin oğlu Seyyid Nesib Efendi'nin sandukası önünde o zamanlar bir levha üzerinde Şeyh Said Efendi'ye ait şu Arapça manzumenin bulunduğunu kaydetmiştir²⁶⁰³:

Lüz bi's-Sâid li ebi'n-nesîb / Fehüvel müdavî ve't-tabîb / Ve meta tünadî bismihî / Ebü'l-lisameyn el-müci'b / Ve in intebte lehu teda / Bi'n-nasri ve'l-fethi'l-karîb. 1312

4. Said Efendi'nin diğer oğlu **Şeyh Seyyid Mahmud Ratıb Sayıt Efendi** (1293/1876-7 – 15? Nisan 1963). Humus doğumludur²⁶⁰⁴. Harbiye Nezareti İstihkam Dairesi mümeyyizliğinden emekli olduktan sonra İstanbul Vilayeti Emval-i Metruke(?) kısım amirliği yaptı. Ağabeyinin vefatı üzerine tekkesinde 11 ay kadar şeyhlik yaptı. Tekkelerin sırlanması üzerine farklı işler yapmış olmalı ki, Revnakoğlu Ekim 1948'de kendisi ile görüştüğünde Bursa'da Ferah Otelinde ambar memuru idi. Revnakoğlu'nun İstanbul'un en yaşlı Bedevî şeyhlerinden dediği Ratıb Efendi'nin son ikametgahı Kızıltoprak'ta Ziverbey Yokuşu'nda 28 numaralı köşküdür. 15? Nisan 1963 tarihinde vefat eden Ratıb Efendi Nakkaştepe Mezarlığı'na defnedilmiştir. Vefat haberi 16 Nisan 1963 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde ilan edilmiştir²⁶⁰⁵:

Beylerbeyi İstavroz Tekkesi Mahmud şeyhi merhum Said Efendi ile merhume Zeynep Hanım'ın mahdumu, merhume Feyzaver Hanım ile Amaç Şirketi makine şefi ve Fenerbahçeli eski millî futbolcu Cevat Sayıt'ın babası, Sabiha

²⁶⁰² İlgili gazeteden aktaran CSRA, no: 94.

²⁶⁰³ CSRA, no: 94. "Nesib'in babası Said'e sığın!. Zira o dertlere devadır ve tertemizdir. Ne zaman onun ismini çağırırsan, Ebü'l-lisameyn olarak cevap verir. Baş, *Bedevilik*, 513.

²⁶⁰⁴ CSRA, no: 94.

²⁶⁰⁵ CSRA, no: 94.

Sayıt'ın zevci, Abdullah Sayıt ile Hatice ve Müfid hanımların, merhum Nesib, Haşim, Eşref, Abdülmuttalip ve Cafer beylerle, merhume Seniha ve Suat hanımların biraderi, Hatice Sayıt ve Fatma İlkin'in büyük babaları, Harbiye Nezareti İstihkam Dairesi Mümeyyizliği'nden emekli Birinci Sınıf Muamele Memuru ve Beylerbeyi İstavroz Tekkesi Postnişini Mahmud Ratib Sayıt vefat etmiştir. Cenazesi 16 Nisan 1963 Salı günü (bugün) öğle namazını müteakip Beylerbeyi Cami-i Şerifi'nden kaldırılarak Nakkaş'taki aile mezarlığına defnedilecektir. Mevla rahmet eyleye.

Oğlu M. Cevat Sayıt (v. 1980) Fenerbahçe takımın oyuncularındandı²⁶⁰⁶

Tekke Listelerine Göre İstavroz Bedevî Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Bedevî** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Cevami*, no: 82, *Mecmua-i Tekâya*, no: 244, *Taamiye Defteri*, no: 47, *Tomar, İhsaiyat*, no: 232, *Merakiz, Sefine*) kalan **Bedevî** (*Nüfus Vukuatı Defteri, Nüfus-ı Millî, Taamiye Defteri, İhsaiyat, 1341 Defteri*, no: 121), **İstavroz** (*Mecmua-i Cevami*), **Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi**'nin (*Mecmua-i Tekâya, Tomar, Merakiz, Sefine*) ayin günü de hiç değişmeden **perşembe** (*Mecmua-i Tekâya, Tomar*), **cuma gecesi** (*Sefine*) olarak kayda geçmiştir (*Mecmua-i Cevami*'de sehven Pazar demiştir).

Mimari Yapısı

Tekke meyilli bir araziye inşa edilmiştir. Mutfağı zemin kattadır. Buradan sokağa açılan bir kapısı bulunur. Binaya sağ tarafındaki cümle kapısından girilir. 10 basamaklı merdivenleri çıkarak taşlığa ulaşılır. Karşıda tekkenin türbesi vardır. İki kanatlı ahşap kapısının üzerinde Şair Senih'in inşa kitabesi, sağında da Dürefşan Kalfa'nın yaptırdığı mutfak ve türbe ilavesinden bahseden 1335 tarihli kitabesi yer alır. Said Efendi'nin müridi Dürefşan kalfa tarafından yaptırılan türbede 3 sıra halinde toplam 8 (3+2+3) sanduka vardır. Sandukaların üzerindeki açıklayıcı bilgilerin bir kısmı yanlıştır.

Sol taraftan tekkeye girilir. Selamlığın sağında mescit olarak da kullanılan mihraplı tevhidhane, mihrabın arkasında, kible yönünde türbe konumlanmıştır. Aradaki duvar sonradan örülmüş olup her iki yapı arasında doğrudan bağlantı yapılmaktadır. Haremlik bu yapıların üst katlarındadır.

Tekkenin kible tarafındaki bahçesinde duvara dizilmiş mezar taşları, mermer kapı-pencere doğramaları, hela taşları ve Bedevî başlık işlenmiş mihrap kemeri yer alır.

²⁶⁰⁶ Köseoğlu, 100 Tekke, 232.

20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kısmi ilaveler ile pek de değişmeden gelen tekke²⁶⁰⁷, 1925'ten sonra bakımsız kalmış, 1938-40 arası bir kar fırtınasında tevhidhane ve selamlık kısımlarını kaybetmiştir. Tekkeyi ilk defa 1944 Temmuz'un yılında ziyaret eden Baraz, tevhidhanenin dörtte üçü ile mutfağın bir kısmının yok olduğuna, ayakta kalabilenlerin ise yalnızca harem ile türbenin bir kısmına, ayrıca türbenin yanındaki küçük hazirenin varlığına şahitlik eder²⁶⁰⁸. 1960'larda temel harabesi duruyorken dergahın iki katlı ahşap harem kısmında tekkenin varislerinden Şeyh Nesib Efendi'nin kızı Haşmiye Hanım ikamet etmekteydi²⁶⁰⁹.

Baraz'ın 1988 yılında bulduğu manzara harap olmuş harem, dört duvar haline gelmiş türbe ve içindeki çürümüş sandukalar ve bayraklar, kenara atılmış birkaç hat levhası ile türbenin yanı başındaki mezarlığından sökülüp çıkarılmış mezar taşlarıdır²⁶¹⁰.

Tekke yadigarı bir diğer eşya da bakır kazanıdır. Vaktiyle iki adet olduğu tahmin edilen bu kazanlardan biri 1976 yılında Üsküdar bitpazarından alınmıştır. 4 kulplu 5-8 mm kalınlığında, 83x132 cm çapında ve 240 kg ağırlığında çok büyük bir kazandır. Üzerinden Osmanlı armalı pirinç plakasında Sultan Abdülmecid'in (hd. 1843-1915) kızı Cemile Sultan'ın dadısı Şemsi Nur Hanım'ın hayratı olduğu yazılıdır²⁶¹¹:

Devletlü ismetlü Cemile Sultan Hazretlerinin dadısı Şemsi Nur Hanım tarafından istavroz Bedevî Dergah-ı şerifine vakf olunmuştur. Sene 1326.

1990'lar harap bir halde gelen tekke 1992 yılında Seyyid Mustafa İhsan Karadağ'ın kurucusu olduğu İstanbul Eğitim Vakfı'na tahsis edilmiş, vakıf da Hüseyin Hıfzı Vakfı Külliyesi'ni Koruma Derneği marifetiyle yeni baştan inşa etmiştir. Tekke bugün aşevi olarak hizmet vermektedir²⁶¹².

Haziresi

Tekkede bir hazire tespit edilememiştir.

---

²⁶⁰⁷ Baha Tanman, "Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi", *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994), 7/167.

²⁶⁰⁸ Baraz, *Beylerbeyi*, 1/84.

²⁶⁰⁹ Hakkı Göktürk, "Bedevi Tekkesi Sokağı", *İSTA* (İstanbul: 1961), 5/2364; İ. Günday Kayaoğlu, "Bakır Bir Dergah Kazanı", *Sanat Tarihi Yıllığı* 9-10 (Ocak 1981), 193.

²⁶¹⁰ Baraz, *Beylerbeyi*, 1/84.

²⁶¹¹ Kazanın tanıtımı için bkz. Kayaoğlu, "Bakır Bir Dergah Kazanı", 191-5.

²⁶¹² Nakşî ve Kadirî meşayihinden olan İhsan Karadağ 2004 yılında vefat etmiştir. Köseoğlu, *100 Tekke*, 232.

2.2.10.3. Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi (Çengelköy Bedevî, Adeviyye Hanım Tekkesi)

Çengelköy Mahallesi, Kerime Hatun Camii Sokağı, Halk Caddesi Çıkmazı, 825 ada, 27 parselde²⁶¹³, Fatma Adeviyye Hanım'ın (v. 1317/1899) 1866-7'de (1283) inşa ettiği evine²⁶¹⁴ eşi Şeyh Ahmed Efendi'yi şeyh ve mütevellî tayin ederek tesis ettiği Bedevî tekkesidir. Tek bir yapı halinde haremlık, selamlık, tevhidhane, derviş hücreleri ve mutfaktan müteşekkil²⁶¹⁵ tekkenin Şair Şemsî'nin hazırladığı kitabesi şudur²⁶¹⁶:

*Duhter-i muhsine evsaf-ı İbrahim Edhem / Sani-i Rabia yani Adeviyye agâh /
Öyle bir sahibe-i cud u seha dervişe / Ki heme ma-melekin Hak yoluna etti
tebah / K'itdi inşa Bedevî silkine bu hankâhı / Eyledi zevcini hem postnişini
lillah / Oldu bir zaviye-i zümre-i ehl-i tevhid / Zikredip gel diyelim aşkile ya
Hû Allah / Nefy-ü isbat ile düşdü ana tarih ey Şemsî / Zevci Şeyh Ahmed'e
yapdı Adeviyye Dergâh. Sene 1283.*

Tekkenin tesisine dair vaktiyle tekke odalarından birinin duvarında asılı olan Şair Hamdi'ye ait²⁶¹⁷ bir diğer manzum tarih kitabesi daha vardı²⁶¹⁸:

*Dergah-ı Bedevî nail-i der-leb / Zi-küşadı tarihin sorarsan Fargab /
Girelim aşk ile gel silkine ol şah-ı Nebî'nin / Görelim hizmetini kurretu'l-
ayneyn-i Ali'nin / Tut[alım] halka-i zincirini fi'l-cümle velinin / Uralım
na'rayı gel hassası çok zıkr-i celinin / Giyelim kisvetini Hâce-i Ahmed
Yesevî'nin / Kanalım şerbetine Seyyid-i Ahmed Bedevî'nin / Yanalım aşk ile
nail olalım şan-ı Halile / Erelim menzile nuş eyleyelim cam-ı Cem ile / Abd-
i memluk olalım sıdk ile bu râh-ı celile / Rahmı galibdir eder rahmeti çok
abd-i zelile / Alalım himmetini Seyyid-i Ahmed Bedevî'nin / Bulalım
rif'atini Hâce-i Ahmed Yesevî'nin / Saf inkara düşüp Haydar'a taş atma /
Tiğ-i tevhid ile ur nefesine asla yavaş atma / Yok olan var olur elbette bu*

²⁶¹³ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 123; Çobanoğlu vd., *Üsküdar*, 131. Tekkenin kapı numarası 33 idi. Konyalı, *Üsküdar*, 1/421.

²⁶¹⁴ Muhyiddin Efendi evin sehven Ahmed Efendi'ye ait olduğunu söyler. *Tomar*, v. 66^b. Tekkenin ikinci şeyhi Mustafa Celaleddin Efendi otobiyografisinde evin/tekkenin bir yıl evvel 1282'de inşa edildiğini söyleyecektir. Albayrak, *Son Devir*, 5/113.

²⁶¹⁵ Baş, *Bedevîlik*, 519.

²⁶¹⁶ Raif, *Mirat*, 1/263-264. Konyalı 20 Nisan 1975 tarihli ziyaretinde tekke kapısı üzerindeki bu mermer kitabeyi yerinden düşüp kırılarak dergahın bahçesine atılmış halde bulmuştur. Konyalı, *Üsküdar*, 1/422. Bu kitabe bugün hazirede yer almamaktadır.

²⁶¹⁷ Baş, *Bedevîlik*, 521.

²⁶¹⁸ Raif, *Mirat*, 1/264.

yolda telaş etme / Yanalım aşk ile Hamdi verai bu yola katma / Kanalım şerbetine Seyyid-i Ahmed Bedevî'nin / Alalım himmetini Hâce-i Ahmed Yesevî'nin / Sene bin iki yüz seksen üçünde / Küşad-ı dergah-ı âli-i Bedevî / Tarikatü'n Nakşibendiyyeti vel-Kadiriyyeti / Halife-i Hazret-i Kuddus Kuddise sırruhu'l-alihi. 1283.

İbrahim Ethem Efendi kızı Fatma Adeviyye Hanım tekkenin tesisinden yaklaşık iki yıl sonra 27 Eylül 1868'de (10 Cemaziyelahir 1285) tekkeye **5.000 kuruş** bütçeli bir de para vakfı tayin eder. Vâkıfa vakfiyesinde tekkenin şeyhliği ile vakfın tevliyetini kocası Şeyh Ahmed Rasih Efendi'ye, onun vefatı ile de ekber evladına; evladı kesilirse akdem halifesine, o da kesilirse Hüdayî Asitanesi şeyhinin seçeceği (*inha*) Bedevî halifelerinden müstehak ve ehil bir kimseye şart koşmuştur, gelirinden şeyhe yıllık 250 kuruş, mütevelliyeye yıllık 50 kuruş maaş, fukaraya da yıllık 200 kuruş yemeklik tahsis etmiştir. Tüm bunların dışında kalan fazla tekkenin ihtiyaç duyulan yerlerinin tamirine harcanacaktır²⁶¹⁹.

Şeyhleri

Tekkenin *Tomar* (v. 66^b) ve sair kaynaklardan derlenen şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Seyyid Ahmed Rasih Efendi bin Mehmed (1248/1832-3 – 13 Muharrem 1330 / 22 Kanunievvel 1327 / 4 Ocak 1912 Perşembe). Rasih Efendi İstavroz Bedevî Tekkesi şeyhi Hüseyin Hıfzı Efendi'nin (v. 1302/1884) ekber ve erşed halifesi, eşi Adeviyye Hanım'ın tesis ettiği tekkenin de ilk şeyhidir. Her cumartesi günü ve gecesi tekkesinde ayin-i Bedevî icra ederdi. Muhyiddin Efendi onun için nahif vücutlu, mütevazi, halim, gayretli (*gayur*) bir adamdır, der²⁶²⁰.

Tesisinden 5 yıl sonra ait *Nüfus Vukuatı Defteri*'nde (tahmini 1288/1871-2, no: 228) tekkede erkeklerden oğlu İbrahim Edhem Efendi ve bir derviş ile birlikte ikamet ettiği görülmektedir²⁶²¹.

Ahmed Efendi 1871-2'de (1289) kızı İfakat Hanım'ı veremden kaybedecektir. Tekke haziresinin ilk sakini de henüz yirmi günlük gelin iken vefat eden bu hanımdır:

²⁶¹⁹ Vakfiye 3 yıl sonra 8 Ağustos 1871'te (27 Cemaziyelevvel 1288) tescil edilmiştir. *VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 585/44/48; Tomar, v. 66^b; 1341 Defteri, no: 13.*

²⁶²⁰ *Tomar, v. 66^b.*

²⁶²¹ Galitekin, *Osmanlı*, 381. Bu deftere kadınların dahil edilmediğini belirtelim.

Tekkelerde ikamet eden kadın nüfusunu gösteren tek vesika olan 1885 tarihli *Nüfus-ı Milli*'de Üsküdar'daki üç Bedevî tekkesi birbirinden tefrik edilemeyecek şekilde kaydedilmiş (no: 244, 3 erkek, 2 kadın; no: 245, 4 erkek, 2 kadın; ve no: 248, kimse ikamet etmiyor üç erkekten hareketle 244 ve 245 olmalı) olduğundan tekkedeki kadın ikametini hakkında daha sarıh kayıtlara ihtiyaç vardır.

Ah minel mevt ah minetlfirak / Mevt u hayat emr-i Hüda aşikâr / Alsa gerek bendesini Kirdgâr [Allah] / Aldı benim duhter-i pakizemi / Nev civanım oldu Hakk'a dil-figâr / Bir verem-i muhlık idi zahiri / Erdi erenlerden ana ber-güzar / Hazret-i Seyyid Bedevî pirimiz / Olsa gerek ruz-i cezada medar / Böyle olur ehl-i abâ bendesi / Himmet-i pîran iledir itibar / Hakk'a niyaz eyleyelim ruhiçün / Hazet-i Zehra'ya olsun hemcivar / Gitti İfâkat Hanım bak cennete / Aşık olup Hû diyerek aşikâr. Sene 1289.

Eşi ve tekkenin banियesi Adeviyye Hanım 17 Ekim 1899 (12 Cemaziyelahir 1317)

Çarşamba günü vefat etmiş tekke haziresine sırlanmıştır:

La mevcude illa Hu / Tarikat-ı Aliyye-i Bedeviyye'den / İş bu dergâh-ı şerifin / Baniyesi dergah-ı mezkurun / Postnişini es-Seyyid eş-Şeyh / Ahmed Rasih Efendi'nin / Halilesi muhibbe-i Âl-i Beyt-i Resul / Seyyide Rabia Adeviyye Hanım'ın / Ruh-ı şerifine el-Fatiha. Tarih-i veladeti: 1254 Müddet-i Ömrü: 63 Tarih-i vefatı: 12 Cemaziyelahir 1317, Yevm-i Çarşamba.

Ahmed Efendi ve tekkesinin Adeviyye Hanım'ın tesis ettiği 5.000 kuruşluk para vakfından aylık $(250+50+200=500/12)$ 42 kuruşa denk gelen maaş ve taamiyeleri olduğunu biliyoruz. Vakfın tesisi üzerinden henüz 30 yıl geçmişken Ahmed Efendi, 1898 yılı sonlarında *tekkenin bir yerden tahsisi yoktur* diyerek, tekke sakinleri ile birlikte geçimde güçlük çektiğini belirterek bir miktar taamiye talep eder. Talebi de gereği için 3 Aralık 1898 (18 Recep 1316 / 21 Teşrinisani 1314) Sadaret'ten Maliye'ye havale edilir²⁶²². Talebi inceleyen Maliye 9 Mart 1899 (26 Şevval 1316 / 25 Şubat 1314) tarihli tezkiresinde *Muhtacîn Maaşları* bütçesinde her hangi bir boşluk bulunmadığı, açıktan maaş tahsisinin de nizama muhalif olduğu bildirir²⁶²³.

Talebinde ısrarcı olan Ahmed Efendi bu defa rakam vererek 150 kuruş maaş tahsisini talep etmiş, Maliye'ce bu defa *Muhtacîn Maaşları* bütçesinden boşluk doğmasından itibaren 150 kuruşun tahsisi uygun görülmüş ve gerekli irade-i seniyye 23 Şubat 1900'de (23 Şevval 1317 / 11 Şubat 1315) sadır olmuştur²⁶²⁴.

Bu maaş ne zaman gerçekleşti şimdilik tespit edemedik. Bununla birlikte hemen 5 yıl sonraki yazışmalar taamiyenin 300 kuruşa ulaştığını ve fakat bunun da ihtiyaçlara kafi gelmediği anlaşılıyor. Ahmed Efendi'nin bu sıkıntıyı aşmak için bu defaki talebi vefat eden

²⁶²² BOA, BEO. Nr. 1235/92585.

²⁶²³ BOA, BEO. Nr. 1287/96501.

²⁶²⁴ BOA, İ. ML. Nr. 36/15.

kızkardeşinin kızı (*hemşirezadesi*) Düriye Hanım'ın almakta olduğu 50 kuruş maaşının taamiyeye zammıdır. Talebi ihtiva eden dilekçe verilir. Sadaret gereği için Maliye'ya havale eder ve Maliye Nazırı 11 Ocak 1905 (5 Zilkade 1322 / 29 Kanunievvel 1320) tarihli tezkiresinde talebin uygunluğunu ifade eder²⁶²⁵. İlgili arşivde devam evrakına tesadüf edemesek de Vakıflar İdaresi'ndeki vakfa ait ilgili şahsiyet kaydında Ahmed Efendi'nin idaresindeki tekkenin gelirlerinin çok daha iyi bir noktada olduğu görülebilmektedir. Bu belgeye göre tekkenin -tahsis tarihi kaydedilmeksizin- Maliye'den 400 kuruş, Evkaf'tan 310 kuruş geliri vardır²⁶²⁶.

Taamiye meselesinde bir muvaffakiyet elde eden Ahmed Efendi 1908 yılı başlarında tekkesinin yıkılmaya yüz tuttuğundan bahisle tamirini talep eder. Hazine-i Hassa bir keşif defteri hazırlar. Tamir için **6.905** kuruşa ihtiyaç vardır. Keşif defteri 1 Nisan 1908'de (28 Safer 1326) onay için takdim edilir²⁶²⁷. İlgili arşivde devam evrakına tesadüf edilemediğinden bu çabanın akibeti tespit edilememiştir.

Ahmed Efendi'nin iki halifesi olmuştur. Bunlardan ilki hal-i hayatında iken vefat edecek olan oğlu İbrahim Edhem Efendi (1276/1859-60 – 1 Muharrem 1326 / 4 Şubat 1908) ile kendinden sonra posta geçecek olan damadı Mustafa Celaleddin Efendi'dir²⁶²⁸.

Ahmed Efendi'nin bir oğlu iki kızı vardır. Kızları genç yaşta kaybettikleri İfakat Hanım ve halifesi Celaleddin Efendi'nin eşi olan Fahriye Hanım.

Postun en büyük adayı olan Edhem Efendi'yi Meclis-i Meşayih Reisi Muhyiddin Efendi (hd. 1898-1909; v. 1909) pek severdi. Hatta yakınlardaki Hamil Efendi Tekkesi'nde Hamil Efendi'nin (v. 1322/1904) vefatı akabinde postun en büyük adayı oğlu Rami Efendi olmasına rağmen tekkenin vekaletini Edhem Efendi'ye vermek istemişti²⁶²⁹. Muhyiddin Efendi onun erken yaşta vefatı tahassürle yad eder²⁶³⁰:

“Erbab-ı iktidardan güzel sadaya ve ehl-i zikre neş'e verecek tarzda zakirliğe muktedir ve mültefit ve gayur ve hurda-i tarika vakıf [bir zat idi].”

²⁶²⁵ İlgili dosyada gerekli irade-i seniyyeye tesadüf edilmese de kararın bu yönce çıktığı tahmin edilebilmektedir. *BOA*, BEO. Nr. 2459/184394; BEO. Nr. 2496/187161.

²⁶²⁶ Bu taamiyeler vefatı ile 1 Haziran 1912'de (15 Cemaziyelahir 1330) sonraki şeyh Celaleddin Efendi'ye tahsis edilecektir. *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 131/186-7/1477.

²⁶²⁷ *BOA*, Y. MTV. Nr. 307/226.

²⁶²⁸ *CSRA*, no: 86. Revnakoğlu bir başka yerde “Şeyh Ahmed Efendi'nin iki halifesi vardır: Biri mahdumu Edhem Efendi, diğeri de gümrük ketebesinden Edhem beydir”, diyor. *CSRA*, no: 86

²⁶²⁹ Baş, *Rami Efendi*, 34-35.

²⁶³⁰ *Tomar*, v. 66^b. Krş. *CSRA*, no: 86.

Edhem Efendi ile ilgili en doyurucu bilgileri Revnakoğlu derlemiştir. Aktardığına göre Edhem Efendi bütün İstanbul şeylerinin bilhassa Üsküdar tarafındaki tekke mensuplarının topluca büyük saygı gösterdiği, Bedevîlerin iftihar ettikleri çok tanınmış, sevilmiş bir insandır. Son devrin en iyi nevbe üstadlarından²⁶³¹. Zakirliği ve nevbe çekilmesindeki ustalığı dolayısıyla Mısır'daki pîr makamına da çağrılmış, bu davet münasebeti ile bir mevlid ayında Mısır Tanta'ya kadar gitmiştir. Pîr makamını ziyaretinin akabinde makam şeyhinin arzusu üzerine İstanbul usulü bir kıyam zikri yaptırmış, dönerken makam şeyhi tarafından kendisine ayrı alem hediye edilmiştir²⁶³².

Edhem Efendi kalp rahatsızlığı çekiyor, bunu ilaçla bastırıyordu. Vefatından evvel Kavacık'taki Mısırlı Mahmut Paşa'nın köşküne gitmişti. Daha evvel Çengelköylü Hacı Salim Efendi ile birlikte paşanın köşkünde ramazan müezzinliği yaptıkları için paşa ile araları oldukça iyiydi. Bir kış günü gerçekleşen bu ziyaretin akabinde dönüş yolunda eşeğine binmiş, daha köşkün kuruluşundan çıkamadan eşek üstünde birden kalbi durarak yere düşmüştür.

Edhem Efendi hava soğuk, her taraf da karla kaplı olduğundan bir süre fark edilmemiştir. Nihayet köşkün korucuları şeyh efendinin yerde yattığını görüp havaya silah atarak biri birlerine haber verdiler ve şeyhi bir kapı kanadı üzerine alıp paşanın yanına götürdüler. Paşa teessüründen dayanamayıp “Vah benim şeyhim! Vah benim şeyhim!, diye haykıra haykıra üzerine kapandı. Üzüntüsünden çocuk gibi hıçkırarak ağlayan paşayı kendine getirmek çok güç oldu. Aynı zamanda doktor olan paşa şeyhin cesedinin muayene için bir gece olsun köşkte bırakılmasını istemişse de o sıralarda karantina olduğu için cesedi Hisar Cami'ne götürülmesi uygun görüldü. Cesedi o gece orada kaldı. Başlı biraz zedelenmiş vücudu da kısmen morarmıştı. Ertesi günü pazar kayığına koyup tekkeye getirildi²⁶³³.

---

²⁶³¹ Edhem Efendi bunu Zakir Ahmed Hulusi Efendi'den öğrenmişti. *CSRA*, no: 86.

²⁶³² Vaktiyle tekkede mihrabın iki yanına asılan bu alemlerin dergahların seddinden sonra Çengelköy'deki Ömer Efendi Camii'ne kaldırılmıştır. *CSRA*, no: 86.

Daha evvel dergahta bulunan meşhur Hattat Sami Efendi'nin iki levhası da bu camiye taşınacaktır. 1975 yılında Konyalı tarafından görülen bu hatların akıbetleri bilinmemektedir. Konyalı, *Üsküdar*, 1/422.

Mihrab duvarına asılı bu iki levha da “*Elê bi-zikrillahi tetmainne'l-kulub*” ve “*Ya Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed el-Bedevî*” yazmakta idi. Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 12.

²⁶³³ *CSRA*, no: 86.

Ahmed Efendi'nin dar-ı dünyada eli ayağı bir evladı²⁶³⁴ olan Edhem Efendi'nin ansızın vefatı Ahmed Efendi'yi derinden üzmüştür. 4 Şubat 1908'de (1 Muharrem 1326) vefat eden Edhem Efendi hazireye defnedilmiştir. Sülüs hatlı mezar taşı kitabesi şudur:

*Baki Hu / İşbu dergah-ı şerifin / Seccadenişini reşadetlu / Şeyh Ahmed Rasih
Efendi-/ Zade tarikat-ı aliyye-i Bedeviyyeden / Muhibb-i ehl-i beyt merhum
Şeyh İbrahim / Edhem Efendi'nin ruhiçün el-Fatiha. Fi 1 Muharrem 1326
yevm-i Salı*

Edhem Efendi vefat ettiği yıl 50 yaşında idi. Bu kalp rahatsızlığı olan biri için beklenmedik değilse de hem babası hem de yaşarken daha posta layık bir varis olması hasebiyle ansızın olduğu açık. Bu yeni durum o an 77 yaşında (h. 1248-1326; m. 1832-1908) olan Ahmed Efendi için biraz telaşa sebep olmuş olabilir. Nitekim 79 yaşında iken damadı Mustafa Celaleddin Efendi'ye 9 Nisan 1910 (28 Rebiülevvel 1328) tarihinde icazet verecek²⁶³⁵, hal-i hayatında iken meşihattan el çekecektir. İş sıkı tutan Ahmed Efendi bunun için Meclis-i Meşayih'e bizzat gelerek haziruna kararını iletmiş, Meclis de 17 Eylül 1910 (13 Ramazan 1328 / 4 Eylül 1326) tarihli oturumunda uygundur görüşü ile gerekli işlemlerin tamamlanması için dosyayı Evkaf-u Hümayun Nezareti'ne havale etmiştir²⁶³⁶.

İş ve işlemler devam etmişse de Celaleddin Efendi eline berat henüz ulaşmadan Ahmed Efendi vefat edecektir.

Yarım asır yakın hayli uzun müddet şeyhlik yapan Ahmed Efendi 4 Ocak 1912 (h. 13 Muharrem 1330 / r. 22 Kanunievvel 1327) Perşembe günü vefat etmiştir. Vefatının akabinde gasil, teçhiz ve tekfin işlemleri Üsküdar Rifaî Asitanesi şeyhi Ziya Molla (v. 1917) tarafından üstlenilmiştir.

Ahmed Efendi hayatında iken zamanın ruhuna kapılarak siyasi birtakım faaliyetlere de girmiş *Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti*'nin ileri gelenlerinden biri olmuştu²⁶³⁷. Ahmed Efendi'nin vefatı ilgili topluluk tarafından semtin Hristiyan sakinlerinin de dini kıyafetleriyle cemiyete iştirakinin sağlanacağı nev-zuhur bir tören icrası teşebbüsüne sahne olmak

---

²⁶³⁴ *Tomar*, v. 66^b.

²⁶³⁵ *CSRA*, no: 86.

Celaleddin Efendi'nin seyr-i süluku şöyledir: 16 yaşında iken 27 Ekim 1897'de (15 Teşrinievvel 1313) intisap, 38 yaşında iken 28 Ekim 1909'da (15 Teşrinievvel 1325) nakiplik, 5 ay sonra 13 Mart 1910'da (28 Şubat 1325) post hizmeti nakibliği, aynı yıl 28 Ekim 1910'da (15 Teşrinievvel 1326) da nukebalık elde etmiştir. Bkz. Albayrak, *Son Devir*, 5/113.

Bu ifadeye göre icazet tarihi nukebalığından öncesine denk geliyor.

²⁶³⁶ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1735/49.

²⁶³⁷ Baş, *Rami Efendi*, 96-97.

üzereyken Hamil Efendi Tekkesi son şeyhi Rami Efendi ve hükümetten birtakım kimselerin girişimi ile bir taşkınlığa sebebiyet vermesi ihtimalinden ötürü bir son verilmiş, semtin ileri gelen Hristiyan din adamlarının sadece dergahta taziye ve cenaze namazından sonra sivil kıyafet ile korteje katılmak ve kortejin geçişi esnasında kiliselerinde matem çanı çalmak ile sınırlı tutulmasına karar verildi. Böylece Ahmed Efendi'nin cenaze namazı Abdullahağa Camii'nde semtin Hristiyan ileri gelenleri dahil kalabalık bir katılımı ile kılınmış, kortej eşliğinde dergahına getirilerek haziresine sırlanmıştır²⁶³⁸. Ahmed Efendi'nin başında 12 terkli Bedevî tac-ı şerifli talik hatlı kitabesi şudur:

*Hu dost / Şeyhimiz Ahmed Efendi göçdü / Oldu âram-gehi Hakk'ın evi /
Çıkıldar on iki ma'sum imam / Geldiler karşı ricâl-i ulvî / Yazdılar gevher ile
tarihi / İrtihâl eyledi Şeyh-i Bedevî. 22 Kanunievvel 1327 12 Muharrem 1330
Yevm-i Perşembe.*

2. Şeyh Mustafa Celaleddin Efendi bin Hasan (1288/1871-2 – Şubat 1337 / Şubat 1921). Şeyh Ahmed Rasih Efendi'nin halifesi ve kızı Fahriye Hanım'ın eşidir²⁶³⁹. 22 Kasım 1918 tarihli otobiyografisinde kaydedildiğine göre, ilk eğitimini 5 yaşında başladığı Beşiktaş Teşvikiye Mahallesi'nde Hoca Ankaravî Mehmed Efendi'den almış, 5 sene süren bu eğitim ardından 11 yaşında Beşiktaş'ta bulunan Mülkiye Rüşdiyesi'nde Hoca Sabit Efendi'den Arap kavaidi, Farsça, hüsn-ü hat ve imla derslerini görmüş, 14 yaşında (h. 1302) Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi'ne 3 yıl devam ederek Kolağası Şevki ve Fransızca muallimi Yüzbaşı İbrahim Efendilerden hesabtan taksim, Fransızcadan usul-i tedrise ve Türkçe kitabet derslerini almıştır.

27 Ekim 1890'dan (15 Teşrinievvel 1306) 12 Nisan 1908'e (30 Mart 1324) kadar 18 yıla yakın Şehremaneti ve Belediye Daireleri'nde çalışmıştır²⁶⁴⁰. II. Meşrutiyet'in ilanından 3 ay önce vazifeden ayrılan, posta oturacağı 1912 yılına kadar herhangi vazife almayan Cemaleddin Efendi memuriyetinin bitişini Sultan II. Abdülhamid devri baskılarından artmasına bağlayacaktır.

Celaleddin Efendi'nin şeyhliği kayın babasının meşihatten henüz hayatında iken kendi lehine çekilmesi ile başlasa da, Hamil Efendi Tekkesi şeyhi Rami Efendi'nin anlattıkları zor bir sürecin nihayetinde gerçekleştiğini gösteriyor. Aktarılanlara göre Ahmed Efendi'nin defni henüz tamamlanmadan Celaleddin Efendi'nin taraftarları ile muarızları

²⁶³⁸ Ahmed Efendi'nin cenaze merasimi için bkz. Baş, *Rami Efendi*, 96-100.

²⁶³⁹ CSRA, no: 86.

²⁶⁴⁰ Revnakoğlu bu vazifeler arasında Çengelköy Belediyesi çavuşluğunu da sayar. CSRA, no: 86.

karşı karşıya gelmişlerdir. Rami Efendi her bir grubu semahaneye toplayıp kapıyı kilitlemiş, Efendimiz'in (sav) vefatı anında sahabenin şaşkınlığı ve taşkınlığı sırasında Hz. Ebubekir'in (ra) sükunete davet eden söylevine benzer bir söylevde bulunmuş ve hemen orada Şeyh Celaleddin'i tebci ederek onun lehine hazirundan biat talep etmiştir. Kendisi de hemen biat emiş, biatını hazirunun biatı takip edince bu meseleyi hallolmuştur²⁶⁴¹. Celaleddin Efendi'nin vazifesi -kendi beyanı ile- 2 Haziran 1912'de (16 Cemaziyelahir 1330) başlayacaktır²⁶⁴².

Halifesi bulunmayan Celaleddin Efendi'nin dervişlerinin birçoğu harpte şehiden vefat etmişlerdir²⁶⁴³. 10 yıla yakın şeyhlik yapan Celaleddin Efendi 50 yaşında iken Şubat 1921'de (r. Şubat 1337) vefat etmiş, cenaze işlemleri posta geçmesinde dahil olan Seyyid Said Efendi tarafından icra edilmiştir. Hazireye defnedilen Celaleddin Efendi'nin mezar taşı günümüze gelememiştir²⁶⁴⁴.

3. Şeyh Siyahî Mehmed Cemaleddin Efendi (1276-1277? / 1860-1 – 1925'ten sonra).

Celaleddin Efendi'nin erkek çocuğu ve halifesi yoktu. Vefatı akabinde tekke meşihatı için bir dizi mücadeleye şahit oluyoruz. Meclis-i Meşayih Arşivi'nde meşihatın 8 talibine rastlıyoruz. Bunlar da Üsküdar'da (i) Arakiyeci Hacı Ahmed Mescidi imamı **Hafız Seyyid Şeyh Hüseyin Bahaeddin Efendi**, (ii) Müderris **Şefik Efendi** (d. 1300/1882 / ?), (iii) **Sudanîzade Mehmed Cemaleddin Efendi** (d. 1276-1277 / 1859), (iv) **Hacı Osman Efendi**, (v) **Hüseyin Adil Efendi**, (vi) **Hasan Fehmi Efendi**²⁶⁴⁵, (vii) Ali Efendi ve (viii) Ayıntabîzade Mehmed **İhsan Beyefendi**²⁶⁴⁶.

İlkin İstavroz Dergahı'nın ikinci şeyhi Şeyh Said Efendi'nin halifelerinden ve İstanbul Adliyesi İstinaf Mahkemesi azasından olan Ayıntabîzade Mehmed İhsan Bey, ihvan tarafından seçilmiş, Hz. Hüdayî şeyhi Gülşen Efendi intihabı münasip görerek derhal

---

²⁶⁴¹ Rami Efendi bu müdahalesinden pişman olduğunu söylemese de Ahmed Efendi'nin yerini dolduramadığını ifadeden geri durmamıştır. Baş, *Rami Efendi*, 100.

Celaleddin Efendi meşihata oturduğunda Rami Efendi'nin bu katkısını anmaz, İstavroz Bedevî Tekkesi şeyhi Said Efendi eliyle posta oturduğu yazar. Albayrak, *Son Devir*, 5/113.

²⁶⁴² Şeyhi Ahmed Efendi'ye tahsisli taamiyeler vefatı ile 1 Haziran 1912'de (15 Cemaziyelahir 1330) Celaleddin Efendi'ye tahsis edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 131/186-7/1477.

Celaleddin Efendi'nin 1918 tarihi itibarıyla tekkenin 5.000 kuruşu zayi olduğunu söylemesi ise calibi dikkattir. Albayrak, *Son Devir*, 5/113.

²⁶⁴³ Albayrak, *Son Devir*, 5/113. Cemaleddin Efendi sayıları on beşi bulan dervişlerinin isimlerini otobiyografisinde kaydetmiştir.

²⁶⁴⁴ CSRA, no: 86.

²⁶⁴⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/6^{a-7^a}.

²⁶⁴⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/19^a.

inhasını yazdırmış ve münhal meşihat İhsan Bey uhdesine tevcih olunmuştu²⁶⁴⁷. Bunun üzerine Meclis-i Meşayih 21 Mart 1921 (12 Receb 1339 / 21 Mart 1337) tarihli oturumunda **İhsan Beyefendi**'nin 26 Mart Cumartesi günü meclise gelmesine karar vermişti²⁶⁴⁸.

Adaylardan Hıfzı Efendi Tekkesi şeyhi Nesib Efendi'nin halifesi **Hüseyin Adil Efendi** vakfiyede yer alan Hz. Hüdayî şeyhinin inha yetkisinin yeni nizama göre iptal edildiğini iddia ederek itiraz etmişse de bu şartın yapılan yazışmalar neticesinde geçerliliğinin devam ettiği neticesine varılmıştır (4 Nisan 1921 / 25 Recep 1339 4 Nisan 1337)²⁶⁴⁹. Lakin yukarıda İhsan Efendi'nin ismi öne çıkmışsa da Meclis tarafından kendisine tevcih gerçekleşmemiş, 25 Mayıs'ta (16 Ramazan / 25 Mayıs) talip olan 4 zatın Bedeviyeden olan icazetnamelerinin tek tek incelenmesine, içlerinden kabul olanlar için imtihan/müsabaka zamanın tayinine karar verilmiştir²⁶⁵⁰.

Meclis, 11 Haziran (4 Şevval) tarihli oturumunda taliplerden **Ali Efendi'nin** ve **Cemaleddin Efendi'nin** icazetnamesindeki şeyh efendinin maruf olmadığından ötürü tahkiki, **Şefik Efendi'nin** icazetnamesinde tarih olmadığına, bununla birlikte kendisinin Nakşî olup bunu daha Meclis'e beyan etmesinden ötürü durumun araştırılmasına, **Adil Bey**'in icazetnamesinin usulen verildiğinin Meclis'çe malum olduğuna karar verilmiştir²⁶⁵¹.

27 Haziran'da (20 Şevval) **Şefik Efendi'nin** resmen memur olmasından ötürü nizamem uhdesine tevcih edilemeyeceği, **Ali Efendi'nin** şeyhi İhsan Efendi'nin meclise daveti, Cemaleddin Efendi'nin elindeki icazetnamenin muteber olduğu ve nihayet Hüseyin Adil Efendi'nin icazetnamesinin de Meclis'çe malum olup kendisinin 9 Temmuz Cumartesi günü (*Temmuz'un ikinci cumartesi günü*) meclise davetine karar verilmiştir²⁶⁵². Bununla birlikte Şefik Efendi ısrarcıdır. Müderrisliğinin memuriyetten sayılıp sayılmayacağına dair resmi yanıt ısrarlı yazışmalara halen Meclis'e ulaşmamıştır²⁶⁵³.

---

²⁶⁴⁷ CSRA, no: 86. Gülşen Efendi 9 Şubat 1921'de (9 Şubat 1337) Rami Efendi'ye gönderdiği hususi tezkiresinde Meclis-i Meşayih'ten bir tezkire aldığını, tekkedeki meşihata inha hakkında "vakfiye suretinde nezaret cihetinin meşrutiyetine ve inha-yı nezaretle meşihatın tevcihine dair olan iki fikranın aynen istinsahına" ihtiyacı olduğunu, kendisinde bulunan bu vakfiyeden bu bölümün istinsah edilmesini talep etmektedir. Rami Efendi de üç gün sonraya ait derkenarında **ihtilaf durumunda olan** meşihat ve tevliyyete Ayıntabzade İstinaf azasından İhsan Beyefendi'nin tayin ve inhasını hatırlatarak dergah-ı mezkur vakfiye suretini kendisine takdim eder. CSRA, no: 160.

²⁶⁴⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/10^b.

²⁶⁴⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/162.

²⁶⁵⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/25^b.

²⁶⁵¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/27^b.

²⁶⁵² MMA, Defter/Sayfa no: 1757/31^a. Hüseyin Adil Efendi bir şekilde elenmiş anlaşılabilir. Nihai kararda ismine tesadüf etmeyeceğiz.

²⁶⁵³ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/64; Defter/Sayfa no: 1757/37^b, 38^a.

Nihayet farklı zamanlarda toplam 8'e ulaşan talipliler yapılan tetkikler neticesinde 2'ye indirilmiştir: Şefik Efendi ve Cemaleddin Efendi. Meclis'in 6 Ağustos (1 Zilhicce) tarihli oturumunda şart-ı vâkıf gereği inha yetkisinin Hz. Hüdayî şeyhinde olduğu, ilgili şeyhin de bu yetkisini Meclis'e devrettiği ifade edilerek; Şefik Efendi'nin aslen Kadirî ve Nakşî hilafetinin olduğu, daha evvel Nakşî Hüsrev Paşa Dergahı meşihatına talip olduğu, Bedevîye olan nisbeti olmayıp, ilgili tarihsiz icazetnamesini de bir ay evvel Hıfzı Efendi Tekkesi şeyhi Nesib Efendi'den almasından ötürü müracaatı kabul edilmemiş, ehliyeti kafi görülen diğer aday Cemalettin Efendi'nin bu vazifeye layık olduğuna karar verilmiştir²⁶⁵⁴.

Sudanî/Siyahî Mehmed Cemaleddin Efendi meşihata müracaat ettiği sırada Koca Mustafa Paşa'da Ali Fakih Mahallesi'nde Medrese Sokağı 5 numaralı evde oturmakta idi²⁶⁵⁵. İstanbul Bedevî dergahları halifesinden olmayıp Bigalı Salih Efendi adında Halep'ten müstahlef Bedevî şeyhinden müstahleftir. Fakat bu icazet o tarihlerde Meclis-i Meşayih tarafından kabul görmemesinden ötürü ayrıca Beylerbeyi Hamil Efendi Tekkesi son şeyhi Mehmed Rami Efendi'den kendisine ikinci bir icazet daha verilmiştir²⁶⁵⁶.

Alay katipliğinden emekli olan Arap Şeyh veya Siyahî Mehmed Efendi demekle maruf olan Mehmed Efendi'nin bilinen tek halifesi Üsküdarî Zakir Asım Efendi'dir. Pek abid ve aşık bir zat olan Mehmed Efendi kıyam tevhidinde ism-i celâlde bilhassa Beyyumî usulünde fevkalade denilecek bir idare kudretine sahip, gür sesli, Davudî sadalı idi. Zikir esnasında büyük bir vecd ve istigrak husule getirirdi. Aynı zamanda aşk ehli, hal ehli bir zat olduğundan bulunduğu zikirler daima aşklı bir huzur içinde icra edilmiştir²⁶⁵⁷.

Mehmed Efendi 1925'e kadar ancak 4 yıl şeyhlik yapabilmiştir.

Tekke Listelerine Göre Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Bedevî** tarikatına bağlı kalan **Bedevî** (*Nüfus Vukuatı Defteri*, no: 228, *Nüfus-ı Millî*, no: 244 veya 245 veya 248, *Tomar*, *Sefine*, no: 49), **Şeyh**

---

²⁶⁵⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/39^b; Defter/Sayfa no: 1746/120. İşlemlerin tamamlanması 10 Ağustos'u bulmuştur. *1341 Defteri*, no: 13. Bu arada Şefik Efendi'nin de gönlü hoş edilerek, ehliyet ve ilmi faziletinin farkında olunduğu ifade edilmiş, mensubu bulunduğu Nakşîliğe ait tekkelerin içinde uygun biri bulunduğu takdirde meşihatın kendisine tevcih edileceği ifade edilmiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1761/7^a.

Revnakoğlu'ndaki bir notta ise, meşihata talip olan Seyyid Nesib Efendi'nin tarikat mücazlarından Nakşî halifesi ulemadan Seyyid Şefik Efendi'nin Cemaleddin Efendi'nin eşi ve şeyh Ahmed Rasim Efendi'nin kızı olan Fahriye bacıyı belki mahzun eder diye şeyhliği pek layık olduğu halde alicenaplık göstererek feragat ettiği kaydedilmiş. CSRA, no: 86.

²⁶⁵⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/6^a.

²⁶⁵⁶ CSRA, no: 86.

²⁶⁵⁷ CSRA, no: 86.

Ahmed (*Rehber-i Tekâya*, no: 176), **Şeyh Ahmed Efendi** (*Mecmua-i Tekâya*, no: 69, 1341 *Defteri*, no: 13), **Adeviyye Hanım Tekkesi**'nin (*Merakiz*, no: 224) ayin günü 20. asrın son çeyreğinde **cumartesi**, (*Mecmua-i Tekâya*, no: 69; *Sefine*, no: 176), Cemaleddin Efendi zamanında ayrıca **pazar** (*Rehber-i Tekâya*) olarak kayıtlara geçmiştir.

Mimari Yapısı

19. yüzyılın ikinci yarısında faaliyete geçen Adeviyye Hanım Tekkesi bir bu iş için inşa edilmiş türden tekkeler grubuna girer. Kısmen iki, kısmen üç katlı ve ahşap iskeletli²⁶⁵⁸ tekkenin tüm yapı elemanları bir bina toplanmıştır.

Müştemilatında ayrıca hazire ve bahçesinde bir de Feleksu Kalfa tarafından yaptırılan tarihli 1869-7 (1288) tarihli su haznesi vardı. Mensur kitabesi şudur:

*Şevketlu mehabetlu Sultan Abdülaziz Hân Cariyelerinden merhume
Feleksu Kalfa'nın Hayratı 1286.*

1925'e kadar faal kalan tekke bu tarihten sonra bakımsız kalmış, bir süre sonra ahşap tekke ve mescidi bakımsızlıktan çökmüştür²⁶⁵⁹. Enkazı 50 liraya satılmış, bugüne yalnız mihrap duvarı gelebilmiştir²⁶⁶⁰. Tekkenin haremlik ve selamlık kısmı ise uzun süre harabe kalmış²⁶⁶¹, İl Özel İdaresi ve Üsküdar Belediyesi'nce 2014 yılında restore edilmiştir²⁶⁶². Dergah bugün Üsküdar Müftülüğüne tahsis edilmiş olup Fatma Adeviyye Kız Kur'an Kursu olarak faaliyet göstermektedir.

Haziresi

Hazirede 4 mezar taşı vardır. Bunlar da: (i) Şeyh Ahmed Rasih Efendi, (ii) eşi Adeviyye Hanım, (iii) kızı İfakat Hanım ve (iv) oğlu İbrahim Edhem Efendi.

Revnakoğlu bunların dışında bugüne taşı gelemeyen 3 definden bahseder: (v) Şeyh Cemaleddin Efendi, duvar dibinde, dergahın açıldığından beri hizmetinde bulunan şeyhi Ahmed Efendi'nin hizmetinde bulunup nücebalığına terfi eden (vi) Rendeci (veya Nalçacı) Ali Dede, yanında 84 yaşında iken vefat edip Sultan Reşad'ın iradesi ile defnedilen (vii)

---

²⁶⁵⁸ Baş, *Bedevîlik*, 519.

²⁶⁵⁹ CSRA, no: 86.

Tekkeyi ilk defa 1935'te ziyaret eden Konyalı dergah yıkıntısı ile karşılaşmıştır. Konyalı, *Üsküdar*, 1/421-2.

²⁶⁶⁰ CSRA, no: 86.

²⁶⁶¹ Konyalı 1975 tarihli ikinci ziyaretinde bu bölümde ikamet eden Seyfullah Bey ile görüşmüştür. Konyalı, *Üsküdar*, 1/422.

²⁶⁶² "Çengelköy Fatma Adeviye Tekkesi Restorasyon Projesi",

<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/proje/fen-isleri/9/cengelkoy-fatma-adeviye-tekkese-restorasyon-p/210>, 31.01.2021; "Fatma Adeviye Tekkesi",

<https://www.istanbultakipte.com/haberler/yasam/fatma-adeviye-tekkese.html>, 31.01.2021.

Fidancı Mehmed Mazhar Ağa (v. 16 Zilhicce 1341 / 30 Temmuz 1923) ve Ahmed Efendi'nin eski kadın dervişlerinden (viii) bir hanım²⁶⁶³.

2.2.10.4. Beylerbeyi Bedevî Dergahı (Mustafa İzzet Efendi, Settariye, Şeyh Hamil Tekkesi)

Beylerbeyi Mahallesi, Arabacılar ile Eski Dibek sokaklarının kavşağında, 773 ada, 9 parselde²⁶⁶⁴, Seyyid Mustafa İzzet Efendi (v. 17 Şaban 1302 / 1 Haziran 1885) tarafından 19. yüzyılın son çeyreğinde tesis edilmiş Bedevî tekkesidir. Defterhane-i Hakani ketebeliğinden emekli olan İzzet Efendi'nin tekkeyi kurduğu bu yerde daha evvel Dede Paşa Konağı vardı²⁶⁶⁵. İzzet Efendi arsasını satın alıp 1874 (1291) yılında²⁶⁶⁶ kendi konağını inşa etmiştir.

Bani, aslen Halvetiyye'nin Şabanî kolundandır. Tekkesini de ilkin Halvetî dergahı olarak tesis etmişti. Nitekim tekkesine dair 1 Kasım 1878 (6 Zilkade 1295) tarihli ilk vakfiyesinde yeğeni Mehmed Hamil bin Rami Efendi'yi ilk/teslim mütevellisi tayin etmiş, tekkesini de dahiliyesinde/haremlüğünde vefatlarına kadar kendisi, eşi Abdullah kızı Ayşe Nafia Hanım, yeğenleri (*gaiban?*) Mehmed Galip ve Hacı İbrahim Efendilerin ikametini ve vakfa da ücretsiz (*bila bedel*) müteveli olmasını, haricisi/selamlığı ise Halvetiyye'ye ait dergah olup derununda kendisinin rey ve intihabıyla şeyh olanların müridanı ile beraber sakin olmalarını, bu dört ismin vefatına müteakip dahiliyyenin de tekkede şeyh olan kimsenin evlad ve iyallerine tahsis edilmesini şart etmişti.

İlk şartlarından rücu eden İzzet Efendi 4 Nisan 1882 (15 Cemaziyevvel 1299) tarihli zeyl vakfiyesinde bu defa vakfına -Osmanlı Lirası 100 kuruş hesabıyla- 4.000 kuruş ve bir çok eşya bağışlayıp dergahtaki meşihatı Bedevîlikten müstahlef Hamil Efendi'ye, onun vefatından sonra da kendisinin Bedevîlikten müstahlef halifelerine şart etmiştir. Ayrıca her hafta pazar günleri ile pazartesi geceleri Bedevî ayini icra edilecektir²⁶⁶⁷.

---

²⁶⁶³ CSRA, no: 86.

²⁶⁶⁴ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 284; VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/193/118.

²⁶⁶⁵ *Tomar*, v. 94^b.

²⁶⁶⁶ Bu tarih son şeyh Rami Efendi'nin *Şeriye Sicili Arşivi*'nde yer alan 21 Kasım 1918 (21 Teşrinisani 1334) tarihli otobiyografisinden alınmıştır. Albayrak, *Son Devir*, 5/108. Revnakoğlu ise 1289 (1872) tarihini verir. CSRA, no: 185.

²⁶⁶⁷ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/193/118. Vakfın tescil tarihi okunamamıştır.

Vakfiyenin bu bölümü yer yer okunamayacak haldedir. Boşlukları ilgili Meclis-i Meşayih kararı ve vakfiyedeki 19 Şubat 1885 (4 Cemaziyevvel 1302) tarihli son değişiklikten tamamladık. Krş. MMA, Defter/Sayfa no: 1762/50^b; VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/235/138.

İzzet Efendi vakfındaki bu değişikliği Meclis-i Meşayih'e tasdik ettirmek için girişimde bulunmuş, Meclis de bu değişiklikten bir yıl sonraki 7 Nisan 1883 (29 Cemaziyelevvel 1300) tarihli oturumunda vakfiye üzerine yaptığı mütalaa neticesinde, Şeyh Mehmed Hamil Efendi'nin tekkede her hafta pazar günleri ve pazartesi geceleri Bedevî ayet icra etmekte olup, meşihatın vakfiye usulüne uygun olarak Evkaf-ı Hümayun Cihat Kalemi'ne kaydıyla meşihatın meşrutiyeti üzere Hamil Efendi uhdesine tevcihini ve eline de bir kıta berat verilmesini uygun görmüştür²⁶⁶⁸.

İzzet Efendi'nin vakfında yaptığı -bizim tespit edebildiğimiz- üçüncü ve son değişiklik yaklaşık üç yıl sonra 19 Şubat 1885 (4 Cemaziyelevvel 1302) tarihlidir. Daha evvel dergah şeyhliğini Şeyh Mehmed Hamil Efendi'ye, vefatından sonra da halifelerinden akdem ve erşed olanına şart etmişti. Son değişiklik ile meşihatın Hamil Efendi'nin vefatından sonra Bedevîliğe mensup evlatlarına şart etmiştir²⁶⁶⁹:

Meşihat-ı mezkure muma ileyh Mehmed Hamil Efendi'den sonra muma ileyhin tarikat-ı **Bedeviyye'ye** mensup **ebnasından ebna-i ebnasından ebna-i ebna-i ebnasından** batnen bade batnin ekber ve erşedine, ve ebna-i ebna-i ebnası münkariz olursa evlat ve inasının ve evlad-ı evlad-ı inasının tarikat-ı aliyne-i mezkureye mensup zükurunun batnen bade batnin ekber ve erşedine, bade'l-inkırazil-küll hulefasının ve hulefa-i hulefasının kema fissabık akdem ve aslah ve erşedine meşrut ola.

Ayrıca her hafta pazar günü ve pazartesi gecesi Bedevî ayini icra olunacak; pazartesi ve cuma geceleri şeyh olan zat yatsı namazından sonra Mülk Suresi'ni tilavet ederek hasıl olan ecr u mesubatını iki cihan serveri efendimiz (sav) başta olmak üzere, eşleri, ehl-i beyti, ashabı, enbiya-i izam, bil cümle makam-ı hazret-i Seyyid Bedevî, Hazret-i Şaban-ı Velî, ve bütün pîranın ruhlarına, babası Osman Efendi, ceddem(?) Hadice, annesi Fatıma, kardeşi Mehmed Rifat, yeğenleri Mehmed Said, Ömer(?) Nazif ve bütün ehl-i imanın ruhlarına; eşi Ayşe Nafia Hanım, Hamil Efendi ve kendisinin iki dünya saadetine, vefatlarına müteakip ruhlarına hediye edecektir.

²⁶⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/50^b.

²⁶⁶⁹ Vakfiye 5.5 ay sonra 2 Ağustos 1885 (20 Şevval 1302) tarihinde tescil edilmiştir. VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/235/138.

İzzet Efendi'nin babası Seyyid Osman Efendi'dir²⁶⁷⁰. Hamil Efendi'nin babası ise Rami Efendi'dir²⁶⁷¹. Revnakoğlu'nun beyanı ile Hamil Efendi İzzet Efendi'nin büyük kardeşinin (Rami Efendi) oğludur²⁶⁷². Bu durumda Rami ve İzzet Efendiler arasındaki kardeşliğin tek yolu anne bir baba farklı üvey kardeşlik olduğu açıktır.

Mustafa İzzet Efendi'nin intisabı Halvetîliğin Şabanî alt kolundan Kuşadalı İbrahim Efendi'nin (v. 1845) halifesi **Hammamî Şeyh Hacı Mehmed Tevfik** Efendi'yedir (v. 1866)²⁶⁷³. İstavroz Bedevî Tekkesi Kurucu Şeyhi Hıfzı Efendi'nin terbiyesinden geçmiş, Hazret-i Pîr Ahmed Bedevî'ye olan firt-ı muhabbetinden yaptırdığı tekkesini yeğeni Bedevî şeyhi Mehmed Hamil Efendi'ye terk ve teberru eylemiştir²⁶⁷⁴. İzzet Efendi'nin erkek çocuğu yoktu²⁶⁷⁵. Vakfiyesinde Hamil Efendi lehine yaptığı son değişiklikle meşihatı onun çocuklarına şart etmişti. Tüm bunlar İzzet Efendi'nin vakfının ve binasının sonraki nesillere güven içinde aktarılmasını temin için olmalıdır²⁶⁷⁶.

İzzet Efendi hal-i hayatında iken tekkesinde bir türbe veya hazire yaptırmamıştı. Vefatında Nakkaştepe Mezarlığı'nda dergahın inşasından evvel yaptırdığı hususi lahdine defnedilmiştir²⁶⁷⁷. Talik hatlı kitabesi şudur:

*Erhamnê, Yâ Erhamürrahimin / Tarikat-i aliyye-i Bedeviyyeden /
Beylerbeyi'nde kain Settariye / Zaviyesi'nin müceddeden bina / Ve inşasına
muvaıffak olan / Tarikat-ı aliyye-i Halvetiyye / fukarasından Osman Efendi /
Zade es-Seyyid Mustafa İzzet Efendi merhumun ruhu / için lillahi-l Fatıha.
Sene 17 Şaban 1302*

Şeyhleri

Baba oğul sadece iki şeyhin görev aldığı tekkenin şeyh listesi *Tomar*'da yer almaktadır (v. 94^b). Buna göre:

²⁶⁷⁰ Vakfiyesinde künyesi şöyledir: "Seyyid Mustafa İzzet Efendi Seyyid Osman". VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/193/118.

²⁶⁷¹ Vakfiye metinlerinde bu açıkça görülebilmektedir. Mesela "Bedevî hulefasından Şeyh Mehmed Hamil Efendi bin Mehmed Rami". VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/193/118.

²⁶⁷² Mustafa İzzet Efendi (...) bu dergahı inşa ettirmiş, büyük biraderizade Mehmed Hamil Efendi'ye terk ve teberru eylemiştir. CSRA, no: 185.

²⁶⁷³ CSRA, no: 185. Revnakoğlu bir başka yerde İzzet Efendi'nin hilafetinin Kuşadalı'nın halifelerinden Hattat Ferid Bey'in babası, Tevfik Efendi'nin halifesi Şeyh Necip Efendi'den olduğunu söyler. CSRA, no: 185.

²⁶⁷⁴ CSRA, no: 185.

²⁶⁷⁵ CSRA, no: 185.

²⁶⁷⁶ Bu ilişki bir kısım çağdaş çalışmalarda ikilinin baba-oğul şeklinde zikredilmesine yol açmış olmalıdır. Mesela, bkz. Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 46.

²⁶⁷⁷ CSRA, no: 185.

1. Seyyid Rami Efendi'nin oğlu **Seyyid Şeyh Hamil Efendi** (1830 – 22 Cemaziyelevvel 1322 / 4 Ağustos 1904). Seyyid bir aileden geliyor. Ataları arasında Üsküdar'da Celvetî Şeyh Camii Tekkesi kurucularından Seyyid Muhammed Arslan, Babası Sultan Abdülmecid ile Abdülaziz'in hüsn-i hat hocası olan Şeyh Muhammed Rami el-Kadirî gibi mühim insanlar vardır²⁶⁷⁸. Kendisi Bedevîliğin Beyyumiyye kolundandır. Bedevîlikte icazeti İstavroz Bedevî Tekkesi Kurucu Şeyhi Hıfzı Efendi'dendir. Hilafet töreni 9 Haziran 1881 (12 Recep 1296) Cuma gecesi icra edilmiş²⁶⁷⁹, yaklaşık bir yıl sonra da 4 Nisan 1882 (15 Cemaziyelevvel 1299) tarihli zeyl vakfiye ile posta oturmuş, meşihat beratını ise 3 Ekim 1883'te (1 Zilhicce 1300) almıştır²⁶⁸⁰.

Hamil Efendi'nin tarikat silsilesi şöyledir²⁶⁸¹:

Şeyh Hüseyin Hıfzı Efendi, Ağaçkakan'da Ahmet Niyazi Baba Dergahı banisi ve şeyhi Ahmet Niyazi Efendi, Şeyh İbrahim Ethem Selamî, Şeyh Mustafa Safvetî Efendi - Paçalı Ali Efendi namıyla maruf Alaybey Ali er-Rumi – ilh.

Üsküdar'da Nakşî Selimiye Tekkesi şeyhi Mehmed Said Efendi (v. 1896) kendisini Sultan II. Abdülhamid'in tevkifinden kurtardığından ötürü Şeyh Hamil Efendi'ye bir teşekkür ziyaretinde bulunmuş, kendisini tekkede bulamayınca daha sonra oğlu Rami Bey tarafından türbenin iç kapısı takına mermer üzerine sülüs hatla yazılacak şu kıtayı bırakmıştır²⁶⁸²:

*Hu / Bu makamın sahibi bir mürşid-i âgâhdır / Hamil-i sırr-ı hakikat ârif-i billahdır / Men erade-d-dayfe fel-yedhul ilâ ebvâbihî / Her sözü tefsir-i hall-i semme vechullahdır*²⁶⁸³.

İzzet Efendi tekkesine bir hazire veya türbe inşa etmemiştir. Tanzimat ile birlikte mezarlıklar dışında hususi definler için izin almak gerekmektedir. Hamil Efendi

²⁶⁷⁸ Aile şeceresi oğlu Rami Efendi tarafından tatad edilmiştir. Derya Baş, *Yirminci Asırda Rindmeşrep Bir Bedevi Şeyhi Rami Efendi*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019), 16-7.

Muhyiddin Efendi babasını sehven 'Rahim' olarak verir. *Tomar*, v. 94^b.

²⁶⁷⁹ Rehberi Nalıncı Tekkesi şeyhi Hüsnü Efendi idi. Varol, *Tekkede Zaman*, 208.

Revnakoğlu Hamil Efendi'nin Hıfzı Efendi'nin 3. halifesi olduğunu, hilafeti bir yerde 1297'de aldığını 1298'de posta iclas edildiğini, söylerken, bir başka yer de ise icazet tarihi 22 Cemaziyelahir 1298'dir, der. *CSRA*, no: 185/15, 10.

²⁶⁸⁰ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1775/64.

²⁶⁸¹ *CSRA*, no: 185.

²⁶⁸² *CSRA*, no: 185.

²⁶⁸³ Bu kıta küçük değişiklikler ile üç farklı eserde yer alır. Krş. Baş, *Rami Efendi*, 19-20; *CSRA*, no: 185; Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 46.

tekkesindeki bu eksikliği gidermek için posta oturmasından yaklaşık 6 yıl sonra 15 Temmuz 1888 (7 Zilhicce 1305) tarihinde dergahın duvarıyla çevrili avlusunun münasib bir yerine dergah şeyh ve ailelerine mahsus hazire tesisi için izin talep eder. İşlemleri başlatan Sıhhiye Dairesi ilkin Hamil Efendi'nin meşihat durumunu Meclis-i Meşayih'e sorar (28 Ağustos 1888 21 Zilhicce 1305). Meclis-i Meşayih'in tasdiki cevabı (30 Ağustos 1888 / 23 Zilhicce 1305) akabinde bu defa Sıhhiye Nazırı izin için Dahiliye Nezareti'ne yazar (10 Ekim 1888 / 4 Safer 1306). Dahiliye Nezareti de uygundur görüşü ile Sadaret'e havale eder (23 Ekim 1888 / 17 Safer 1306). Konuyu inceleyen Şura-yı Devlet hazirenin büyüklüğü ve yerinin ilgili evrakta olmamasından bahisle eksiklerin giderilmesini ister (8 Kasım 1888 / 4 Rebiulevvel 1306). Hazire dergahın kapısının sol cihetinde (20 arşın 12 parmak mahalline) inşa edilecektir. Dosyadaki eksiklikler talep doğrultusunda giderilecek nihayet yaklaşık bir yıl sonra 7 Aralık 1889'da (13 Rebiulahir 1307) gerekli izinler verilecektir²⁶⁸⁴.

Hazire inşaat iznini bu defa tekkenin tamir işi takip edecektir. İçinde pek çok devlet vazifelisinin de bulunduğu Beylerbeyi halkından 32 kişinin imzası ile kaleme alınmış 23 Ocak 1890 (11 Kanunisani 1305) tarihli istidada tekkenin diğerleri gibi muhassasatı olmadığı, **Adliye Nezareti celb memuriyetinde** bulunan Şeyh Hamil Efendi'nin medar-ı maişeti olan maaş kalmış dergahın çatısının pek fena harap olup, bağdadi sıvalarının da dökülmesinden ötürü ayın icrasının zora girdiği, **ehl-i tarikata mahsus olan böyle bir mahallin harap bırakılmasının muvafık olmayacağından** bahisle tamirinin icrası, ayrıca iki de odacık ilavesi talep edilmiştir.

Bu istida üzerine yapılan keşifte tekkenin denildiği gibi dış sıvalarının döküldüğü, çatısı ve bazı bölmelerinin bozulduğu, ayrıca dervişana mahsus odası olmadığından gerekli tamirat icrası ve iki oda inşası için 8.000 kuruşa ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Dergahın tamirat ve İnşaat gereken 8.000 kuruşun Emlak-ı Hümayun hasılatından sarfla yapılabileceği Hazine-i Hassa Nazırı'nın 15 Şubat 1890 (24 Cemaziyelahir 1307 / 3 Şubat 1305) tarihli tezkiresi ile ifade edilmiştir²⁶⁸⁵. İlgili arşivde devam evrakı olmamasından ötürü bu girişimin akibeti henüz tespit edilememiştir.

Hamil Efendi 1898 yılında tekkesinin herhangi bir yerden geliri olmamasından bahisle fukara ve dedegânın ihtiyaçları için *muhtacîn maaşatı münhelatından* münasip bir miktar yemeklik tahsisi talep etmiştir. Talep işlemler için 16 Mayıs 1898'de (24 Zilhicce 1315 / 4

²⁶⁸⁴ BOA, ŞD. Nr. 2538/22; DH. MKT. Nr. 1557/28; DH. MKT. Nr. 1669/93; DH. MKT. Nr. 1679/81; DH. MKT. Nr. 1679/81.

²⁶⁸⁵ BOA, Y. MTV. Nr. 42/31.

Mayıs 1314) Maliye'ye havale edilmiş, kendisine 100 kuruş taamiye tahsis Nezaret-i Umur-ı Maliye'ce uygun görülmüştür (29 Mayıs 1898 / 8 Muharrem 1316 / 17 Mayıs 1314)²⁶⁸⁶.

Ancak bu rakam ihtiyacı karşılamaya yetmeyecek, bir yıl sonra yeni bir müracaatla bu rakamın zammını isteyecektir. Gereği için 22 Şubat 1899'da (11 Şevval 1316 / 10 Şubat 1314) Maliye'ye havale edilen arzuhal neticesinde boşluk bulunması halinde *muhtacîn maaşatı tertibinden* 100 kuruş daha ilave ile yemekliğin 200 kuruşa çıkarılması uygun görülmüştür (31 Mayıs 1899 / 20 Muharrem 1317 / 19 Mayıs 1915)²⁶⁸⁷.

Bu vadede tespit edebildiğimiz son girişim Sadaret'in gereği için 19 Şubat 1902'de (11 Zilkade 1319 / 6 Şubat 1317) Maliye'ye havale ettiği Hamil Efendi'nin banî İzzet Efendi'nin eşi Ayşe Nafia Hanım'ın vefatı ile münhal 171 kuruş maaşının dergaha taamiye olarak tahsisine dair talebidir²⁶⁸⁸. Bu girişimin neticesini de ilgili arşivde devam evrakına tesadüf edemediğimizden tespit edemedik.

Adliye ketebesinden (Adliye Nezaretî Celb memuru)²⁶⁸⁹ olan Hamil Efendi oğlundan başka bir kimseye hilafet vermemiştir²⁶⁹⁰.

Şeyh Mehmed Hamil Efendi on yıldan fazla süren meşihatının ardından 4 Ağustos 1904 (22 Cemaziyelevvel 1322 / 22 Temmuz 1320) Cuma akşamı vefat etmiştir²⁶⁹¹. Yeşil Tulumba Rifaî Tekkesi şeyhi Mustafa Efendi'ye (v. 1911) vasiyet edilen cenaze namazı Abdullağa Camii'nde geniş bir katılım ile eda edilmiş, cenazeye semtin Hristiyan ahalisi de rağbet etmişti. Dergahında inşa ettirdiği türbesine defnedilen²⁶⁹² Hamil Efendi'nin cenaze merasimi Çengelköy Bedevî Tekkesi şeyhi Ahmed Rasih ve oğlu Şeyh İbrahim Efendilerin riyasetinde icra edilmiş ve Pazar günü öğle namazına kadar sürmüştür²⁶⁹³. Dergahların kapatılmasının ardından önce yıktırılan, ardından arsası satılması üzerine 1946 yılında oğlu tarafından şimdiki yeri olan Nakkaştepe mezarlığına nakledilecektir.

2. Hamil Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Rami Efendi (Gülman, 1300/1882-3 – 20 Haziran 1956). Rami Efendi 1882-3'te (h. 1300) dergahta dünyaya gelmiş, baba tarafından

²⁶⁸⁶ BOA, BEO. Nr. 1124/84251; BEO. Nr. 1136/85138.

²⁶⁸⁷ BOA, BEO. Nr. 1269/95166; BEO. Nr. 1319/98893. Gerekli irade-i seniyyeye henüz tesadüf edememişsek de kararın bu yönde olduğu tahmin edilebilir.

²⁶⁸⁸ BOA, BEO. Nr. 1796/134627.

²⁶⁸⁹ Hamil Efendi'nin son vazifesi Adliye Nezaretî Evrak Müdür Muavinliği idi. CSRA, no: 185.

²⁶⁹⁰ CSRA, no: 185. Oğlu Rami Efendi'ye de vefatından bir yıl evvel (1321) hilafet vermiştir. Albayrak, *Son Devir*, 5/108.

²⁶⁹¹ Baş, *Rami Efendi*, 30. Muhyiddin Efendi vefat için sehven Rebiulahir 1322 diyecektir. *Tomar*, v. 94^b.

²⁶⁹² CSRA, no: 185.

²⁶⁹³ Baş, *Rami Efendi*, 30-33.

10 nesil Üsküdarlı bir aileye mensuptur. Annesi Ahmet Bedri Bey'in kızı Azize Hanım Gabardey Çerkezi, iyi tahsil görmüş musikişinas bir hanımdır. Gençliğinde eşkıya tarafından kaçırılmış, Moralı İbrahim Paşa'ya satılmıştır. 15-20 sene süren bu ikameti İbrahim Paşa vefat edince sona ermiş, cariye olarak Fatih'te Esirci Demirağ'a satılmıştır. Hamil Efendi tarafından fark edilip, ailesini ispat edilince hürriyetine kavuşan Azize Hanım ilk eşi vefat edince iki kızı ile yaşayan Hamil Efendi ile evlenir. Nikahlarını da Hıfzı Efendi kıyar. Hamil Efendi'nin Azize Hanım ile evliliğinden doğan Rami Efendi annesini henüz 1 yaşında iken kaybedecek anne hasretini ömür boyu yaşayacaktır. 1 yaşında anneden yetim kalan Rami Efendi validesinin üvey olmasından ötürü ailevi tatsızlıkları hayatta olduğu sürece babasının himayesinde atlatacaktır²⁶⁹⁴.

Rami Efendi ilk eğitimine Beylerbeyi'nde Abdullah Ağa mahalle mektebinde başlar. Ardından Beylerbeyi Rüştüye Mektebi'ne kaydolar ve 4 yıl sonra aliyyülala derece ile mezun olur. Lise eğitimine Üsküdar İdadisi'nde başlar. Arkadaşlarının Vefa İdadisi'nde olmasından ötürü babasını ikna ederek bu okula naklini aldırır. Ancak 4. ve son sınıfta Hayvanat dersi öğretmeni ile yaşadığı bir problemden ötürü Üsküdar İdadisi'ne geri döner ve buradan mezun olur. Yüksek öğrenim için imtihanla Mekteb-i Mülkiye i Şahane'ye girer. Fakirliğinden ötürü mektebin ücretsiz yatılı (*leylî*) kısmına kaydolar. 3 sene sonunda buradan da aliyyülala derece ile mezun olur²⁶⁹⁵.

Rami Efendi Sultan Vahdeddin'in manevi evladı Fatma Fahriye Hanım ile şaşaalı bir düğün ile evlenir. Bu evlilikten Fatma Amile, Fatma Azize (Solmaz), Fatma Mürşide (Tuna), Muhammed Hamil dünyaya gelecektir.

Rami Efendi Bedevî hilafetini babasından, vefatından bir yıl önce almıştır²⁶⁹⁶. Babasının 4 Ağustos'ta 1904'teki vefatı sırasında 21 yaşında olan Rami Efendi o sıralar Hariciye Nezareti'nde çalışmaktaydı. Bir kısım Bedevî şeyhi -Rami Efendi'nin yaşının gençliğinden olacak- meşihata vekâleten oturmasını münasip görür. Fakat Rahmi Efendi kendini meşihat için hazır hissetmekte, vekalet değil asaleti talep etmektedir. Meşihatın bir diğer talibi de Çengelköy Bedevî Tekkesi şeyhi Ahmed Rasih Efendi'nin oğlu Şeyh İbrahim Efendi'dir. Dönemin Meclis-i Meşayih reisi Muhyiddin Efendi de kendisinden yanadır.

---

²⁶⁹⁴ Rami Efendi her ne kadar vefat ettiğinde 21 yaşında olsa da babasını kaybetmesi de kendisinde büyük hüsrana neden olacak, babasının vefatından sonra Trabzonlu dadısı Havva Kadın tarafından büyütülecektir. Baş, *Rami Efendi*, 19-21.

Bu durumda Hamil Efendi'nin en az üç farklı evlilik yaptığı anlaşılıyor.

²⁶⁹⁵ Baş, *Rami Efendi*, 24-28.

²⁶⁹⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/108.

Nihayet Şeyh İbrahim Efendi'nin de içinde olduğu bir grup ile Muhyiddin Efendi ile Kadirîhane'de buluşurlar. Reis Muhyiddin Efendi kayıtsız şartsız Şeyh İbrahim Efendi'nin vekaleti, ardından da babası tarafından ilbas ve iclasından yana olduğunu izhar etmiş iken Rami Efendi, söze karışarak İbrahim Efendi'den daha iyi eğitilmiş olduğunu, bu sebeple de meşihatın kendisinin hakkı olduğunu, bunun için de imtihan yapılması gerektiğini ifade eder.

Kısa süre sonra 6 başlıkta imtihan yapılır. Bunlar da: (i) *Halebi*'den 4-5 satır ibare, kıraat-ı Arabi ve tahlil, (ii) 2- *Halebi*'den abdest, namaz ve bazı mesail-i adiyeye, (iii) tevhidin aksamı ve tafsilat, (iv) furuat-ı esma ve izahı, (v) tarif-i zat-ı Hak ve (vi) aşr-ı şerif kıraatı. İmtihani başarı ile geçen Rami Efendi Eyüp İslambey Bedevî Dergahı Şeyhi Hafız İbrahim Efendi (v. 1929) tarafından icra edilen şaşaalı bir tören ile iclas ettirilir. Törende Said Efendi ile Ahmet Rasim Efendi biri mihrabın sağında, diğeri solunda; sağ rehberi Oluklubayır Nakşî Tekkesi Dergahı Şeyhi Şükrü Efendi, sol rehberi Eyüp Haki Baba Kadirî Tekkesi şeyhi Sadeddin Ceylan Efendi'dir²⁶⁹⁷. 21 gibi genç bir yaşta posta oturduğundan ötürü meslektaşları şeyhlerin en küçüğü olması hasebiyle kendisine "mikro şeyh" lakabı takılmıştı²⁶⁹⁸.

Hariciye Nezareti'nde çalıştığı yıllarda tekkesinde altın imal etmek, padişah aleyhine birtakım eylemlerde bulunmak gibi ithamlar ile iftiraya uğrar. İftirayı teftiş için 11 Mart 1907'de (24 Şubat 1322) Pazartesi günü²⁶⁹⁹ sabah vakti dergahı polis marifetiyle basılır. Tüm evraka el konur. Rami Efendi önce Paşakapısı'na ardından Hasanpaşa Karakolu'na ve nihayet Yıldız Sarayı'na sevk edilir. Saray'da iyi ağırlanır. Birkaç gün sonra nezaret altında tutulmak kaydıyla Üsküdar'a gönderilir. Toplamda 6 ay 10 gün sürecek bu nezaret sorasında yemek ve sair tüm ihtiyaçları saraydan karşılanır²⁷⁰⁰.

---

²⁶⁹⁷ Baş, *Rami Efendi*, 34-38.

Rami Efendi'nin anlatısından posta oturusunun uzadığı anlaşılıyorsa da babasının vefatından bir gün sonraya ait 5 Ağustos 1904 (23 Cemaziyelevvel 1322) tarihli Meclis-i Meşayih kararında babasının vefatı ile Rami Efendi'nin meşihata geçmesinin uygun olup kendisine berat tevcihinin uygun olduğu yazılıdır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1775/64.

²⁶⁹⁸ Baş, *Rami Efendi*, 98; *CSRA*, no: 185.

²⁶⁹⁹ 24 Şubat 1322 rumi tarihi 9 Mart 1907 Cumartesi'ye denk geliyorsa da günü denkleme için 11 Mart tarihi verilmiştir.

²⁷⁰⁰ Baş, *Rami Efendi*, 68-71.

Rami Efendi bir başka iftiraya 1919 yılında uğradığı anlaşılıyor. Bu defa dergahın bir kısım yerini yıkmak ve tekkeyi bir başkasına kiraya vermekle itham edilmiştir. İftiraların tahakkuku için Meclis-i Meşayih müfettiş marifetiyle bir takım tahkikat yapar. Teftiş neticesinde Rami Efendi'yi Meclis'e davet ederler. 20 Ağustos'ta (20 Ağustos 1919 / 22 Zilkade 1337) Meclis'e gelen Rami Efendi tekkenin bir bölümünü yıkmadığını ifade eder. Bu durum başka bazı meşayih tarafından da tasdik edilmiştir. İkinci iddia olan dergaha kiracı koyma meselesinde ise kiracı koyduğu haber verilen ailenin şeyhin yangından etkilenen bir akrabası olduğu anlaşılır. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1775/64; Defter/Sayfa no: 1755/64^b, 67^a, 68^b; Defter/Sayfa no: 1742/40.

I. Dünya Savaşı sırasında çıkarılan (12 Mayıs 1914) hanedan mensupları hariç her Osmanlı vatandaşı erkeğin askerlikle mükellef olduğu kanun üzerine arkadaşı Kenan Bey'le Edirne'ye sevk edilir. Ailesini müridi Arslanzade'ye emanet eden Rami Efendi muafiyeti için çaba göstermeyen dönemin Meclis-i Meşayih reisi Esad Efendi'ye de kırınlığını ifade edecektir²⁷⁰¹.

Edirne'de geri hizmette vazife alan, bir süre sonra kışla dışında ikamet izni alarak kiraladığı evini dergaha tahvil eyleyen Rami Efendi kısa süre içerisinde birçok zevatın gönlünü fethedecektir. Her şeye rağmen İstanbul'a dönmeyi arzulayan Rami Efendi Merkez Hastanesi baştabibi Serkis'in tavassutu ile terhis olacaktır²⁷⁰².

Milli mücadele sırasında arkadaşı Kenan Bey önderliğinde Beylerbeyi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni açarlar. İşgal orduları İstanbul'a gelmeden önce 1917-18'li yıllarda (r. 1333) Nakkaş Karakolu kumandanı Yüzbaşı Memduh Bey dergaha gelerek depolarında bulunan cephaneliğin dergahta saklanması talep eder. Lakin Arkadaşı Kenan Bey'in bir ihbar neticesinde yakalanmasını hatırlayarak teklifi kabul etmez²⁷⁰³.

Meşihatı sırasında ictimai meseleleri duyarsız kalmayan Rami Efendi İstanbul'un işgal altında kalacağı zor yılların (1918-1923) başlarında arkadaşı İrfan Bey ile Boğaziçi Fakir Çocukları Himaye Cemiyeti'ni kurarlar. İdare heyetinde Hıfzı Efendi Tekkesi şeyhi Said Efendi'nin halifesi ve İstanbul Adliyesi İstinaf azalarından Ayıntabîzade İhsan Efendi (v. ?), Mehmet Akif'in damadı Ömer Rıza Doğrul, Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın ve Halil Fikri Bey yer almaktadır. Bu kapsamda dergahın iki odası çocuklara tahsis edilir. Cemiyetin ilk icraatı da sünnet merasimi olmuştur. Bu kapsamda 120 çocuk Jandarma Mektebi bahçesinde kurulan karyolalarda sünnet ettirilir²⁷⁰⁴.

Rami Efendi İstanbul Bedevîliği'nin kudretli şeyhlerinden Nailî Efendi'nin etkisinde büyüye de politik gelişmelere hep mesafeli yaklaşmıştır. Bunda Nailî Efendi'nin başına gelenler etkili olmuş olmalıdır.

Meşrutiyetin ilanı ile oluşan görece özgür ortamda pek çok cemiyet, basın yayın kuruluşu faaliyete geçer. Bunlardan biri de Derviş Vahdeti'nin (1870-1909) başını çektiği *İttihat Terakki Cemiyeti* muhalifi *İttihad-i Muhammedî Cemiyeti*'dir. Nicedir duyduğu,

---

²⁷⁰¹ Rami Efendi ile Esad Efendi'nin araları pek iyi değildir. Bir zaman Esad Efendi tarafından zikir esnasında saz çalınmaması için ihtarda bulunmuş, Mehmed Rami Bey ise buna aldırış etmemiştir. CSRA, no: 185.

²⁷⁰² Baş, *Rami Efendi*, 39-45.

²⁷⁰³ Baş, *Rami Efendi*, 64-68.

²⁷⁰⁴ Güzel başlayan cemiyet birtakım tatsızlıklar ile sonlanacaktır. Baş, *Rami Efendi*, 57-64.

isminin başındaki Derviş kelimesinden ötürü merakını celbeden bu adamı, oluşumunu ve gazetesi *Volkan*'ı yakından takip etmektedir. Bir gün bir grup Cağaloğlu'na gazete idaresine giderler. Derviş Vahdeti ile görüşürler. Bu görüşmede Derviş Vahdeti Rami Efendi'ye güven vermez. 3-5 gün sonra cemiyetin idare heyetinde Beylerbeyi'nde Kadiri Tekkesi şeyhi Hüseyin Kazım Efendi (v. 1930), Şeyh Ali Efendi ve ihvanından Tayyib Efendi'nin ismini görür. Kendi ismi yoksa da tedbiren Kazım Efendi hariç kendi ismine de ekleyip Babiali Telgrafhanesi'ne bir istifa telgrafi çeker. Kazım Efendi'yi de dergah davet edip uyarır. Ancak o istifa şöyle dursun cemiyet için makale yazmakta olduğundan bahseder. Kazım Efendi 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) üzerinden kısa süre sonra yakalanacaktır. İlişkisi olduğundan ötürü dayısı Emin Efendi ve Rami Efendi de bir süre alıkonacaklarsa da irtibatları olmadığı açığa çıkınca salıverileceklerdir²⁷⁰⁵.

Rami Efendi'nin 5 halifesi tespit edilebilmiştir:

i. Siyahî Hacı Mehmed Elmas Efendi (v. 1330/1912). Posta telgraf memurlarındandı. Siyahî Elmas Efendi lakabıyla meşhurdu. Meşihatı yoktur²⁷⁰⁶.

ii. Siyahî Hafız İsmail Hakkı Efendi (Kırmızıtaçlı, v. 1981). Eyüp İslambey Bedevî Dergahı Şeyhi Hafız İbrahim Efendi'nin (v. 1929) oğludur. İlk soyadı olan Oskay'ı sonradan Bedevîliğin remzi olan Kırmızıtaçlı olarak değiştirmiştir²⁷⁰⁷.

iii. Mehmed İhsan Bey (v. 1923). İstanbul Evkaf Nezareti Cihat Kalemi ketebesindedir. Meşihatı yoktur. Bu üç halife Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre 1325 senesi yazında (Haziran-Temmuz 1907) aynı gecede hilafet almışlardır²⁷⁰⁸.

iv. Diyarbakırlı Ebu Hamid Haydar Amedî Efendi (v. ?). Beyazıd Soğanağa Cami-i Şerifi imam ve hatibidir. Musikide yed-i tula sahibidir²⁷⁰⁹.

v. Muhammed Atâ Aşkî Efendi (v. 1932). Kocamustafapaşa'da İskender Çelebi/Ağaçkakan Bedevî Tekkesi şeyhliğini yapacaktır²⁷¹⁰.

---

²⁷⁰⁵ Baş, *Rami Efendi*, 81-85.

²⁷⁰⁶ CSRA, no: 185.

²⁷⁰⁷ Köseoğlu, *100 Tekke*, 95-6.

²⁷⁰⁸ CSRA, no: 185. Revnakoğlu bir yerde ilk iki halifenin rehberliğini Eburrıza Bedevî Tekkesi Hulefasından, Mızıkay-ı Hümayun miralaylarından ve Hokkabaz-ı Hazret-i Şehriyarî olan Üsküdarî Sırrı Bey (v.?) yapmıştır derken, isim vermeden de Rami Bey'in bir gecede hilafet verdiği üç kişinin rehberliğini kendisinin teberrüken Rifaî icazeti aldığı Odabaşı Tekkesi şeyhi Muhtar Efendi'nin oğlu Abdünnafi Efendi'nin yaptığını söyler. Bu üç kişinin aynı gecede hilafet aldığını Rami Efendi'nin ifadelerinden anlıyoruz. Nitekim cemiyet bir pazartesi gecesi 30-40 meşayihin hazır bulunduğu bir mecliste icra edilmiştir. Baş, *Rami Efendi*, 107-6.

²⁷⁰⁹ Baş, *Rami Efendi*, 107; CSRA, no: 185.

²⁷¹⁰ Baş, *Rami Efendi*, 107.

Bunların dışında Çengelköy Bedevî Tekkesi son şeyhi Mehmed Cemaleddin Efendi'ye (v. 1925) ilkin Bigalı Salih Efendi'den aldığı Bedevîlik hilafeti üzerine ikinci bir hilafet daha verecektir²⁷¹¹. Kendisi de Odabaşı Tekkesi şeyhi Muhtar Efendi'nin oğlu ve halifesi Abdünnafi Efendi'den teberrüken Rifaî icazeti alacaktır²⁷¹².

Rami Efendi'nin idaresi altında tekkesi ayin geceleri bir musiki cemiyeti gibidir. Cemiyetin zakirleri arasında Eyüp Karyağdı Baba Bektaşî tekkesi şeyhi zakirbaşı meşhur Yaşar Baba (1846-1934), Hz. Hüdayî Asitanesi zakirbaşı²⁷¹³, ayrıca Hallaç Baba Sadî, Nuri Baba Bektaşî, Toygar Tekkesi Rifaî, Çengelköy Bedevî tekkelerinde de zakirlik yapan Üsküdarlı Asım Efendi (v. 1 Şubat 1940)²⁷¹⁴, Üsküdarlı Hünkar müezzini Hafız Velizade Muhyiddin Efendi²⁷¹⁵. Ayrıca Üsküdarlı Siyahî Hafız Muhammed Toygarlı, Topal Mustafa Terlikçi, Muhammed Efendi, Hafız Muhyiddin Efendi, Darülaceze muhasebecisi Hafız İsmail Efendi, Gümrüklü Mustafa Efendi²⁷¹⁶. Revnakoğlu'nun ilavesi ile Bunlardan Santuri Cemal Bey, Kemeçeci Ahmet Niyazi Bey, Rauf Yekta Bey de bu zikir meclisinin müdavimlerindendir²⁷¹⁷.

Rami Efendi eğitilmiş, saygın etrafında sevilen genç bir şeyhtir. Meclis-i Meşayih reisi Ahmed Efendi kendisini doğru sözlü bir olarak nitelerken, Çengelköy Bedevi şeyhi Ahmet Rasih Efendi, O benim vasımdır, onun reyî benimkinden muteberdir, diye taltif etmiştir²⁷¹⁸. Bir dergaha davet edildiğinde 30-40 kişi ile iştirak etmek itiyadında olan Rami Efendi'ye hürmeten zikrin idaresi de havale edilmiş²⁷¹⁹.

Çevresince sevilen bir şahsiyet olan Rami Efendi aktarıldığına göre Beylerbeyi Spor Kulübü kurulurken kendisinden tavsiye istenmiş, Bedevî tacındaki yeşil ve kırmızıyı forma

---

Rami Efendi 1918 (1334) tarihli otobiyografisinde üç halifesinden Hafız Hakkı Efendi hariç ikisinin irtihal ettiğini bugün ise 70-80 kadar dervişinin olduğunu söylüyor. Albayrak, *Son Devir*, 5/108. Her halde kastettiği Siyahî Hacı Mehmed Elmas Efendi (v. 1330/1912) ile Diyarbakırlı Ebu Hamid Haydar Amedî Efendi'dir.

²⁷¹¹ CSRA, no: 86.

²⁷¹² CSRA, no: 185.

²⁷¹³ CSRA, no: 185.

²⁷¹⁴ Yücer, "Üsküdar'da Sadîlik", 218. Asım Efendi Çengelköy Bedevî Tekkesi son şeyhi Mehmed Cemaleddin Efendi'nin halifesidir. CSRA, no: 86.

²⁷¹⁵ CSRA, no: 185.

²⁷¹⁶ Baş, *Rami Efendi*, 101.

²⁷¹⁷ CSRA, no: 185.

²⁷¹⁸ Baş, *Rami Efendi*, 95-100.

²⁷¹⁹ Davetli gittiği Üsküdar Himmetzade Tekkesi'nde idare ettiği zikir için bkz. Baş, *Rami Efendi*, 102-103.

rengi olarak tavsiye etmiştir. Kulübün hatıra defterinin ilk sayfasında da ilk sayfa kendisine ayrılmıştır²⁷²⁰.

Rami Efendi dedesi gibi hattattır. Bu meslekte meşhur Hattat Sami Bey'den sülüs, celi sülüs, talik ve Divanî icazetleri almıştır²⁷²¹.

Türkçe, Arapça ve Farsça okur-yazar olan Rami Efendi müellif sufilerdendir. Eserlerinden bazıları şunlardır²⁷²²:

1- Tuhfetü'l-Ahbab fî Fezaili'l-Ashab. Hulefa-i raşidin ve ehl-i beyt hakkında varid olan hadislerinde derlendiği eser 1328/1939 Şirket-i Osmaniye Matbaası'nda basılmıştır. Rami Efendi bu eseri için 20 bin nüsha basılmıştır. Buna rağmen piyasada kalmayıp Anadolu ve Rumeli'de *Delail* gibi çok olmuştur, diyor²⁷²³.

2- Sünuhu'r-Rami. İki cilttir. Yazma halindedir. 1345/1926 tarihlidir. Bedevî tarikatının adab ve erkanından bahseder.

3- Sünuhat-ı Rami. Üç cilttir. Yazma halindedir. Tarih kaydı yoktur. Manzum olan eserde müellif duygu ve düşünce dünyasına dair görüşlerini açıklamıştır.

4- Hayatım. İki cilttir. Yazma halindedir. 1365/1945 tarihlidir. Otobiyografisidir. Eser Derya Baş tarafından dipnotlandırılarak yayınlanmıştır.

5- Feyzü'l-Alevî fî Menakibi'l-Bedevî. İsminden de anlaşılacağı üzere tarikatın kurucusu Seyyid Ahmed Bedevî hakkında hazırlanmış bir menakıb kitabıdır.

6- Tasavvufa İlk Adım. Tasavvufa dair bahisleri ihtiva etmekte idi. *Musahabe* adlı diğer eseri ile birlikte 30 Ocak 1946 tarihinde Pangaltı'da Kaya Apartmanı'nda çıkan yangında yok olmuştur²⁷²⁴.

Rami Efendi İstanbul'da Asker Alma Dairesi, Maliye Nezareti, Vilayet Mektubi Kalemî'nde çeşitli kademelerde vazife yapar. 25 Kasım 1925 tarihinde çıkan Şapka Kanunu'nda şapka giymeyi reddettiğinden ötürü bu son vazifesinden istifa eder, kısa süre sonra bir arkadaşının delaleti ile Tapu Dairesi'nde çalışmaya başlar. Bu vazifede iken ayrıca Hattat Mektebi'ne de devam etmektedir. İdadi'den arkadaşı Yahudi asıllı Jack'in tavassutu ile halifesi Aşkî Efendi'nin dükkanın yakındaki boş dükkanı tutar ve burada hat dükkanı

---

²⁷²⁰ Baş, "Bedeviyye", 575.

²⁷²¹ Köseoğlu, *Son Şeyhleri*, 128. Revnakoğlu Hattat Sami Efendi'den 1314'te sülüs ve celiden icazet almıştır, der. *CSRA*, no: 185. Muhtemelen hicri olan bu tarih miladi 1896-7'tür. Bu da 14 yaş gibi hayli genç bir yaşa denk gelir.

²⁷²² Eserlere dair daha mufassal bilgiler için bkz. Baş, *Rami Efendi*, 140-143.

²⁷²³ Baş, *Rami Efendi*, 39-40.

²⁷²⁴ *CSRA*, no: 185.

açar. Tapu İdaresi'ndeki vazifesinden istifa edip vaktini bu dükkana tahsis eder. Bu son işinde gittikçe tanınmaya başlar ve günlük 8-10 lira ciroya ulaşır. Ancak harf inkılabı (1 Kasım 1928) öncesi arkadaşı Jack'in tavsiyesi üzerine dükkanını tasfiye etmek zorunda kalacaktır.

1925 yılında tekkeler seddedilince başına bir şey gelmesinden çekinen Rami Efendi tekkesini olduğu gibi bırakıp ailesi ile Sultanahmet'te Kurubalık Hamamı karşısında Aşçı Ahmed Efendi'nin üst katında kiraladığı üç odaya yerleşir. Tekkedeki tüm eşya semahaneye toplanır ve tekke Komiser Osman Efendi tarafından mühürlenir²⁷²⁵. Burada bir süre ikamet eden Rami Efendi daha sonra son memuriyetini ifa edeceği Beyoğlu'na yakın Şişli Feriköy'e taşınacaktır²⁷²⁶.

Artık İstanbul'da yapacak işinin kalmadığını düşünen Rami Efendi Seyyid Ahmed Bedevî'ye komşu olmak için Mısır'a gitmeyi planlasa da çıkış işlemleri için yaptığı müracaatı nüfus tezkiresinde “şeyh” yazması üzerine duraklar. Tam bu sırada Ankara'dan Maarif Müdürü Rahmi Bey'den Kızılcahamam'da açılan Benatî Mekteb-i Muhasebeciliği vazifesi için davet almıştır. Eşinin de sıcak bakması ile bu davete icabet eder. Bir süre bu vazifede bulunduktan İstanbul dönüşü rahatsızlanır, dostlarının tavassutu ile Beyoğlu Posta Müdürlüğü'ne tayin edilir²⁷²⁷. Rami Efendi bu son memuriyetinden 1938'de emekliye ayrılacaktır²⁷²⁸.

Varisi tarafından kaderine terk edilen tekkesi 1927 yılında²⁷²⁹ Rami Efendi'nin haberi olmadığı bir zamanda Beylerbeyi Belediye reisi Hasip Bey tarafından alınan meclis kararı ile yıktırılır. Yıkıcıların bile yıkmaya zorlandıkları tekkenin enkazı 400 liraya satılır. 70 lira masraf düşüldükten sonra alması için Rami Efendi'ye tahsis edilir. Ecdadının hatırasına saygısızlık olur düşüncesi ile ilkin parayı almaz. Sonra da bu davranışından ötürü pişman olacaktır²⁷³⁰.

Rami Efendi'nin bunlardan başka

Medînetü'l-ilm, Güllünç Hikâyeler, Hutbeler adlarını taşıyan eserleri daha vardır. Baş, “Bedeviyeye”, 575.

²⁷²⁵ Rami Efendi Evkaf'ın sattığı aşure kazanın bakırcılarda söküldüğüne bizzat şahit olacaktır. Baş, *Rami Efendi*, 117-8.

²⁷²⁶ Rami Efendi'nin Revnakoğlu ile yazışmalarında birbirine yakın iki adresinden haberdar oluyoruz: (i) Feriköy Avukat Caddesi, No: 43 ve (ii) Pangaltı Feriköy Şah Merdan Sokak, Şoför Aziz Apartmanı Kat: 1, no: 39. CSRA, no: 185.

²⁷²⁷ Baş, *Rami Efendi*, 45-57.

²⁷²⁸ CSRA, no: 185.

²⁷²⁹ CSRA, no: 185.

²⁷³⁰ Baş, *Rami Efendi*, 117-9.

Tekkenin yeri artık arsadır. Türbede medfun kabirler bakımsızdır. Ayrıca gelen geçen rahatsız etmektedir. Buna bir son vermek isteyen Rami Efendi 1946 yılında tekkenin arsasını satar. Elde edilen paranın 14.000 kuruşu ile daha evvel bani Mustafa İzzet Efendi'nin yaptırdığı sofa Belediye Mezarlıklar Müdürlüğü'nden satın alınır. Böylece türbede medfun zevatın kabirleri bu yeni ve son yerine taşınır²⁷³¹.

Rami Efendi'nin Fatma Fahriye Hanım ile evliliğinden olan büyük kızı torunu Fatma Tomris'in annesi Fatma Amile yetişkin bir hanım iken vefat etmiştir. Ortanca kızı Fatma Azize Merkez Bankası Müdür Muavini Selahattin Solmaz ile küçük kızı Fatma Mürşide Ticaret Odası Neşriyat Müdürü Servet Tuna ile evlenmiştir. Tek oğlu Muhammed Hamil'den Semra (v. 1948), Nermin ve Ali Amiri adlı 3 torunu olmuştur²⁷³².

Hareketli ve bereketli bir hayat süren, 21 yaşında posta oturup yirmi yıldan fazla şeyhlik yapan, eserleri, hattatlığı yetiştirdiği halife ve dervişleri ile İstanbul'un son dönem tasavvufi hayatında iz bırakan Rami Efendi 73 yaşında 20 Haziran 1956 günü vefat eder ve aynı gün Üsküdar Yeni Camii'nde cenazesi kılınarak Nakkaştepe Kabristanı'nda aile sofasına defnedilir²⁷³³.

Tekke Listelerine Göre Beylerbeyi Bedevî Tekkesi

Tesisinden 1925'e kadar **Bedevî** (*Nüfus-ı Millî, Mecmua-i Tekâya*, no: 97, *Tomar, İhsaiyat, Merakiz*, no: 223, *Rehber-i Tekâya*, no: 182, *Sefine*, no: 50, *1341 Defteri*) kalan **Şeyh Hamil Efendi** (*Mecmua-i Tekâya, Rehber-i Tekâya*), **Şeyh Hamil** (*Sefine, 1341 Defteri*), Hamil Efendi (*Tomar*), **İzzet Efendi** (*Merakiz*), **Beylerbeyî Bedevî Tekkesi**'nin ayin günü ilkin *mecmua-i tekayalarda pazar* (1307/1889-90 tarihli *Mecmua-i Tekâya*, 1920'li yıllara ait *Rehber-i Tekâya* ve 1343/1924-5 tarihli *Sefine*) olarak görülürken 20. yüzyılın başında kaleme alınan *Tomar* ile Mehmed Rami Efendi'nin 1918 tarihli tercüme-i hal varakasında “açılış tarihinden şimdiye kadar **pazartesi geceleri** Bedevî ayini icra edildiği kayıtlıdır²⁷³⁴.

Mimari Yapısı

Vaktiyle 40 kapı numarasında yer alan²⁷³⁵ 10 oda haremlik, 6 oda selamlık, ve kubbeli semahaneden oluşan ahşap yapı ile kâgir türbeden ibaret idi. Bahçesi havuzluydu²⁷³⁶.

²⁷³¹ Baş, *Rami Efendi*, 120.

²⁷³² Baş, *Rami Efendi*, 29-30.

²⁷³³ Baş, *Rami Efendi*, 57.

²⁷³⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/109.

²⁷³⁵ VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/193/118.

²⁷³⁶ Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 46.

1925'ten sonra terk edilmiş 1927 yılında Beylerbeyi Belediye Meclisi'nin aldığı karar ile yıkılmıştır. Enkazı 400 liraya satılmış, 70 lirası masraf düşölüp, kalan 330 liranın alınması için belediye muavini Şerif Bey'in tezkiresiyle son Şeyh Rami Efendi haberdar edilmiştir. Ancak Rami Efendi sonradan pişman olacaksa da o zaman bu parayı almaktan ictinap etmiştir²⁷³⁷.

Haziresi

Vaktiyle tekkenin türbesinde olup sonradan Nakkaşbaba Mezarlığı'na tekkenin kurucusu İzzet Efendi sofasına nakledilmiştir.

---

²⁷³⁷ CSRA, no: 185.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÜSKÜDAR TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE OSMANLI DÖNEMİ DEVLET-TOPLUM-TARİKAT/TEKKE İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ

Bu bölümde Üsküdar tekkeleri örnekleminde özelde şeyh tayin tipolojisi oluşturma, genelde devlet-toplum-tekke ilişkilerine dair bir soyutlama yapılmaya çalışılacaktır.

3.1. İDARİ AÇIDAN TEKKELER/ÜSKÜDAR TEKKELERİ

3.1.1. KURULUŞ AÇISINDAN: BİNALAR (DERGAH/TEKKE/ZAVİYE-ASİTANE) VE İDARECİLERİ (ŞEYH)

Tekkeler, tesis zamanı, tarikatı içerisindeki önemi, içerdiği yapı topluluğu, yolun veya kolun müessisinin kabrini ihtiva etme gibi kıdem durumlarına göre tekke ve asitane olarak ikiye ayrılırlar.

3.1.1.1. DERGAH/TEKKE/ZAVİYE-ASİTANE

Aralarında belirgin farkların olmadığı bu üç kavram (buna hankâhı da ilave edebiliriz) asitane dışındaki tüm tarikat yapıları için kullanılabilir. Yalnız bunlardan ilk ikisi birbiri yerine rahatlıkla kullanılabilir halde, yol üstlerinde veya daha küçük yerleşim yerlerinde sairlerine kıyasla daha küçük yapıdaki tesisler için özel olarak zaviyeyi kullanmak adet olmuştur.

Zaviye ve dergah adıyla da anılan tekkeler, o tarikatın veya kolunun kurucusunun (*pîr* veya *pîr-i sani*) türbesini ihtiva ediyorsa ‘asitane’ adını almakta ve merkez tekke statüsünde olup umumi olarak en geniş yapı topluluğunu barındırmaktadır.

Merkez tekkeler, bu ayrıcalıklı statüleri sebebiyle tekkeleri üzerinde amir konumunda idiler. Asitanenin bu klasik manası ve fonksiyonu 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren kendini gösteren merkezîyetçilik uygulamaları neticesinde biraz değişikliğe uğrayacaktır. İlk tarikatın veya kolun pirinin kabrini ihtiva eden tekkesi şayet İstanbul’da değilse kendilerine tarikatlarından bir tekke hilafet merkezi İstanbul’da bir asitane olarak tanımlanmış, Osmanlı coğrafyasındaki tekkeleri ile ilgili tasarruflarda bu asitanenin dikkate alınması temin edilmiştir. Ancak bu süreçte nihayete kadar böyle gitmemiş, Meclis-i Meşayih’in tesisi ile asitanenin, bağlı bulunduğu tekkeleri üzerindeki denetim etki ve yetkisi sınırlandırılarak, tasarrufları asgari düzeye indirilmiştir.

Bu durumun iki istisnası Bektaşîler ile Mevlevîlerdir. Bektaşîlerin imtiyazı 1826 Vakası ile sarsılacaksa da Mevlevîler kayda değer bir imtiyaz kaybı yaşamayacaktır²⁷³⁸.

²⁷³⁸ Asitane tanımında tekkenin veya kolun kurusunun kabrini ihtiva etmesinden bahsetmiştir. Bektaşî ve Mevlevîlerde pîrlerin tarikatın gerçek kurucuları olmadığını, tarikatın takipçilerince daha sonraki tarihlerde sistemleştirildiğini de ifade edelim.

Osmanlı'nın modernleşme süreçleri neticesinde asitane (i) doğal merkez ve (ii) idari merkez olmak üzere ikili taksime tabi tutulmuştur. Merkezileşme yönündeki ıslahatlar ile ikincisi diğerinden bir adım öne çıkacaktır.

DOĞAL MERKEZ (ASİTANE)

Üsküdar'da Beylerbeyi Hıfzı Efendi Tekkesi'ni de sayarsak toplamda 5 adet asitane bulunmaktadır.

1. Hüdayî Asitanesi

Celvetîliğin asitanesi olmasının yanında Üsküdar'ın tüm tekkeleri içinde şüphesiz en kıdemli/prestijli olan tekkesidir. Asitane Celvetîlerin dışında iki Bedevî tekkesinde meşihatı belirleyici konumda idi. Nitekim Beylerbeyi Hıfzı Efendi Bedevî Tekkesi Kurucu Şeyhi Hıfzı Efendi (v. 1302/1884) tesis vakfiyesinde, meşihat ve tevliyeti ilkin vakfın nazırı Hz. Hüdayî şeyhi her kim ise onun arz ve inhasına bağlamış idi²⁷³⁹. Hemen yakınlarındaki Çengelköy Bedevî Tekkesi'nde de vâkıfa Fatma Adeviyye Hanım (v. 1317/1899) eşi Şeyh Ahmed Efendi'nin vefatı akabinde ekber evladına; evladı kesilirse akdem halifesine, o da kesilirse Hüdayî Asitanesi şeyhinin seçeceği (*inha*) Bedevî halifelerinden müstehak ve ehil bir kimseye şart koşmuştu²⁷⁴⁰.

Asitane şeyhleri bir takım tarikat törenlerine (*küşad, hilafet, iclas, cenaze vd. törenler*) de baş davetli ve/veya şeref konuğu olarak iştirak etmiştir. Bunlardan iclas törenlerini örnek olarak verelim: (i) Rifâî Asitanesi şeyhi Mehmed Hadidî Efendi (v. 1170/1756-7) asitane şeyhi Niksarî Mehmed Efendi (v. 1153/1740) tarafından posta oturtulmuştur²⁷⁴¹. Hakkında en çok kayda tesadüf ettiğimiz 40 yıldan fazla postta kalan bir dönem de Meclis-i Meşayih reisliği yapan Küçük Ruşen Efendi'nin (hd. 1842-1891) posta oturttuklarıdır Bunlar da: (ii) Sadî Hallaç Baba Tekkesi şeyhi Ali Rıza Fakrî Efendi (v. 1347/1929)²⁷⁴², (iii) Rifâî Celaleddin Efendi Tekkesi şeyhi Celaleddin Efendi²⁷⁴³, (iv) Bayramiyyeden Himmet Efendi Tekkesi şeyhi Abdülhay Subhi Efendi (v. 1918'den sonra)²⁷⁴⁴ ile (v) Emekyemez Tekkesi şeyhi Abdülaziz Efendi (v. 1327/1909)²⁷⁴⁵, (vi) Nakşî

²⁷³⁹ VGMA, Defter/Sayfa no: 747/221. Hıfzı Efendi zeyl vakfiyesinde bu inha yetkisinden bahsetmediğini de ifade edelim. Vakfiye için bkz. Baraz, *Beylerbeyi*, 1/87-93.

²⁷⁴⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/49; *Tomar*, v. 66^b; *1341 Defteri*, no: 13.

²⁷⁴¹ *Tomar*'ın elimizdeki nüshasını tahrif edilmiş durumdadır. Bu kısım Revnakoğlu notlarından tamamlanmıştır. CSRA, no: 168.

²⁷⁴² Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 203.

²⁷⁴³ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 198.

²⁷⁴⁴ *Tomar*, v. 84^b.

²⁷⁴⁵ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 208

Selim Baba Tekkesi şeyhi Şeyh Ömer Efendi (v. 1326/1908-9)²⁷⁴⁶, (vii) Kadirî Halim Gülüm Tekkesi şeyhi Mehmed Emin Efendi (v. 1334/1916)²⁷⁴⁷, (viii) Rifaî Sandıkçı Tekkesi şeyhi Abid Efendi (v. 1319/1902)²⁷⁴⁸ ile (ix) Ahmediye Tekkesi şeyhi Çerkez İhsan Efendi'dir (v. 1925'ten sonra)²⁷⁴⁹. Asitanenin son şeyhlerinden Gülşen Efendi de (hd. 1912-1923) Kısıklı Selamî Ali Efendi Tekkesi şeyhi Mustafa İzzeddin Safi Efendi'yi (Benli, v. 1940'tan sonra) posta oturtmuştur²⁷⁵⁰.

2. Rifaî Asitanesi

Klasik anlamda pir makamı olmasa da payitaht merkezinde bulunması hasebiyle asitane addedilmiştir. Rifaî Asitanesi şeyhine inha (atama/tayin) yetkisi verilen tespit edebildiğimiz tek tekke hemen yakındaki Ahmediye Tekkesi'dir. Kurucu şeyhi Mahmud İzzet Raci Efendi (v. 1316/1899) tesis ettiği vakfiyesinde, tekkenin meşihat ve tevliyetini önce kendisine, vefatı ile neslinden gelenlere, neslinin kesilmesi halinde halifelerine ve nihayet onların da kesilmesi halinde Üsküdar Rifaî Asitanesi şeyhinin seçeceği (*re'y u intihabıyla*) Rifaiyyeden bir kimseye şart etmişti²⁷⁵¹. Aynı tekkeden halefi Şeyh Şevki Efendi (v. 1336/ 1917) asitane şeyhi Ziya Molla'dan (v. 1336/1917) tac ve hırka giymiş, onun tarafından posta oturtulmuştur²⁷⁵².

3. Nasuhî Asitanesi

Halvetîliğin Nasuhîlik alt şubesinin asitanesidir. Nasuhî Asitanesi şeyhlerinin hem tarik tekkeleri veya diğer tekkelerde yönettikleri veya iştirak ettikleri törenlere henüz tesadüf edilememiştir.

4. Raufî Asitanesi

Halvetîliğin Raufîlik alt şubesinin asitanesidir. Raufîlik İstanbul'da sadece asitane dahil 3 tekkede temsil edilmiştir. Müstakil bir usul ve mukabele şekli olmayıp²⁷⁵³, Üsküdar'ın etkisi en düşük asitanesidir.

---

²⁷⁴⁶ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 202

²⁷⁴⁷ Varol, *Tekkede Zaman*, 204.

²⁷⁴⁸ *Tomar*, v. 63^b.

²⁷⁴⁹ *CSR Arşivi*, no: 169.

²⁷⁵⁰ *CSRA*, no: 305.

²⁷⁵¹ *VGMA*, Defter/Sayfa/Sıra no: 570/191/117.

²⁷⁵² *Tomar*, v. 92^b; *CSR Arşivi*, no: 169; *MMA*, Defter/Sayfa no: 1773/110. Üsküdar'dan değilse de hemen yakından bir misal de şudur. Asitanenin bir önceki şeyhi Büyük Tefik Efendi (v. 1316/1898) Rifaî Yakacık Tekkesi şeyhi Yoğurtçu Abdullah Efendi'yi (v. ?) posta iclas ettirmiştir. Varol, *Tekkede Zaman*, 205.

²⁷⁵³ Öztürk, *Cerrahîlik*, 71.

5. Beylerbeyi Hıfzı Efendi Bedevî Tekkesi

Tekke, tam anlamı ile asitane olmasa da Üsküdar Bedevî tekkeleri için bu işlevi yerine getirmiştir. Bu müessisi Hıfzı Efendi'nin (v. 1302/1884) karizmatik kişiliğinde yatar. Nitekim o sonuncusu teberrüken olsa da üçü Üsküdar Bedevî tekkelerinde şeyhlik yapacak 4 halife ve derviş yetiştirmiştir. Bunlar da: (i) Çengelköy Bedevî Tekkesi Ahmed Rasih Efendi (v. 1330/1912), (ii) Beylerbeyi Hamil Efendi Tekkesi'nin müessisi Mustafa İzzet Efendi (v. 1302/1885) ile ilk şeyhi (iii) Hamil Efendi (v. 1904), (iv) Şeyh Hasib Efendi Tekkesi şeyhi Abdülhalim Efendi'dir (v. 1318/1901).

İDARİ MERKEZ

Tanzimat ile başlayan yeni merkezileşme teşebbüsleri tekkelerin daha evvel tarikatlarına itibarla yapılan tasniflerin yerleşim yeri merkezli olarak yeniden tasnifine kapı araladı. Bu yeni süreç tekkelerin tarikatlarına ve doğal olarak asitanelerine göre değil de *semt-i meşhur* denilen kuruldukları yere nispetle *yeniden* taksimini yol açmıştır. Ancak bu uygulamanın ilk defa ne zaman başladığını kesin olarak bilmiyoruz. 1866 tarihli Meclis-i Meşayih'in ilk/kuruluş nizamnamesinde bu uygulama ile ilgili sarıh bir madde yok²⁷⁵⁴. Hemen o yıllarda tutulmaya başlandığı tahmin edilen ve içerisindeki kayıtlardan 1880'e (1297) kullanıldığı anlaşılan **İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defteri**'nde (BOA, KK, Nr: 6290/1) İstanbul ve bilad-ı selasede (*Eyüp, Galata, Üsküdar*) yer alan 252 tekkede ve tekkesinde mukim şeyhler, şeyh-i saniler ve bazen şeyh-i salisler, dervişler gibi kadınlar hariç 1837 şahsın doğum tarihleri ve yerleri, baba adları, İstanbul'a geliş; İstanbul'dan çıkış tarihleri türünden ayrıntılı bilgilerin yer aldığı defterin tayin edilmiş 35 merkez tekke başlığında verilmesi uygulamanın tarihi ile ilgili fikir vermektedir²⁷⁵⁵. Defter özelinde bu tasnif türünün öncekilerinden farkı “merkez tekke” tasnifinde tarikatı değil, kıdemi nazar-ı

²⁷⁵⁴ Krş. Varol, “Tarikatları Denetleme Siyaseti”, 39-68.

²⁷⁵⁵ İrfan Gündüz, bu defterin, II. Mahmut'un 1812 yılındaki tarikatların taşradaki tekkelerini İstanbul'daki dergahlarına bağlayan fermanı doğrultusunda, tekkelerin asitanelerini tespit için başlatılan çalışmaların istikametinde bir çaba olduğunu ve 1285 (1867) - 1299 (1881) yılları arasında düzenlendiğini söylemektedir. İrfan Gündüz, *Osmanlılar'da Devlet-Tekke Münasebetleri* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1984), 195. Muharrem Varol Meclis-i Meşayih hakkında Meclis'in 1918 tarihli üçüncü ve son nizamnamesinden kıyasen yapılan çıkarımları ve neticelerini makalesinde tadat etmiştir. “Tarikatları Denetleme Siyaseti”, 39-68.

Bahsi geçen defter Ahmet Nezih Galitekin tarafından günümüz harfleri ile neşredilmiştir: *Osmanlı*, 261-388.

itibara almasıdır. Yani bir tekke asitanesine değil, merkezi idarenin tespit ettiği semtindeki kıdem sahibi bir tekkeye bağlanmaktadır²⁷⁵⁶. Ancak defterin:

(i) İlgili nizamnamenin 3. maddesi ile merkez tekke şeyhlerinin atama muhtariyetlerinin sınırlandırılması²⁷⁵⁷,

(ii) İlgili defterde açık bir şekilde semt-i meşhura göre merkezlerin belirlenmesi,

(iii) Merkez tekke uygulamasının bir şekilde Meclis-i Meşayih'in 15 Temmuz 1918 tarihli 3. ve son nizamnamesinde²⁷⁵⁸ geçmesine rağmen hemen bu defterde bazı tekkeler için "... merkezden ... merkeze nakloldu" ifadelerine yer verilmesi²⁷⁵⁹ ilgili defterin bu gayeye matuf hazırlandığı ihtimalinin güçlü delillerden olduğunu söylemek gerekir²⁷⁶⁰.

Defterin ilki hazırlık, diğeri kullanım olmak üzere iki tarih aralığı vardır. Herhangi bir yerinde başlangıç tarihi olmasa da 1866'da (1283) Meclis-i Meşayih'in tesisi ile başlayıp, 1871'e kadar tamamlanmış olmalıdır²⁷⁶¹. 1866'dan, -ilgili yerlerine düşülen kayıtlar ile- en

---

²⁷⁵⁶ Merkez tekkelerin bir sıra numarası ile koyu olarak yazıldığı listede, 1826'da Yeniçeri teşkilatının ilgası ile devlet desteğine son verilen Bektaşî tekkeleri 'yok' kabul edilmiştir. Mesela 203 numaradaki Merdivenköy Dergahı için 'Nerdubanköyü'nde Nakşî Tekkesi', 209 numaradaki Tahir Baba Tekkesi için "Çamlıca'da Tarık-i Nakşiyeden Hacı Tahir Baba Tekkesi" denilmiştir.

²⁷⁵⁷ Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 60.

²⁷⁵⁸ Bahsi geçiş madde şudur:

Tekâyanın ehemmiyet-i mevkiyyesi ve ayendegân ve revendegânı hizmet-i umumiyesi itibarıyla sunuf ve derecata taksimi ve meşayih'e aid sicill-i ahvalin tanzimi ve tekâya ve zevaya mütaallik vakfiyelerin kayd u hızı ve bunların tedkik ve tatbiki Meclis-i Meşayih'in cümle-i vezâifindedir. bkz. *Ceride-i İlmiyye* 4/37 (Zilkade 1336).

²⁷⁵⁹ Mesela: 34. Merkez olan 225 sıra numarasındaki Rifaî Asitanesi için, "*Meclis-i Meşayih'in inhasıyla merkez-i mezkur Otuzuncu Merkez'e [Hüdayî Asitanesi] ilhak olunmuşdur fi 7 Receb sene 97 [15 Haziran 1880]*". Galitekin, *Osmanlı*, 380.

²⁷⁶⁰ İlk defa Kırım Harbi (1854-5) sırasında Fransız komün idarelerinden örneklenerek 1855 yılında İstanbul'da bir belediye (*Şehremaneti*) kurulması ile yönetimin mahallileştirilmesi de bu süreçte etkili olmuş olabilir. Nitekim geçiş de olsa 1885 tarihli listede (*Nüfus-ı Millî*) tekkeler belediye dairelerine göre tasnif ediliyorlar.

²⁷⁶¹ Defterin bir dönem Üsküdar Hallaç Baba Tekkesi şeyhliği yapan Ali Fakrî Efendi'nin de içinde bulunduğu bir ekibin ürünü olduğunu tahmin edilmektedir. Haskan, *Üsküdar*, 1/445.

Hazırlık tarih aralığına gelince:

(i) Kadirî Keşfi Efendi Tekkesi kurucusu 16 Temmuz 1871 (27 Rebiulahir 1288) vefat tarihli Serbölükzade Şeyh Ahmed Keşfi Efendi'ye yer verilmiştir. Krş. Galitekin, *Osmanlı*, 368.

(ii) 12 Ekim 1871 (27 Recep 1288) doğumlu Üsküdar Nalçacı Tekkesi (no: 184) son şeyhi Mehmed İhsan Efendi'ye yer verilmemiştir. Krş. Galitekin, *Osmanlı*, 363.

(iii) Selimiye Tekkesi'nde babası Hidayet Efendi'nin yerine 21 Kasım 1871'de (8 Ramazan 1288) posta oturan (*MMA*, Defter/Sayfa no: 1772/291) Mehmed Said Efendi (1260/1844 – 8 Ramazan 1313 / 22 Şubat 1896 Pazar) defterimizde şeyh olarak yer almaz.

Bu üç kayıt defterin hazırlık tarih aralığının 6 Temmuz – 11 Ekim 1871 arasına daraltmamıza imkan tanıyorsa da defterdeki tüm kayıtları bu şekilde incelemeye tabi tutmadan kesin hüküm vermekten kaçınıyoruz. Bu sebeple defteri 1871'e kadarki bilgileri ihtiva etmesinden ötürü, "Tahmini 1871 (1287) tarihli *Nüfus Vukuatı Defteri*" şeklinde anmayı tercih ettik.

az 1880'e (1297) kadar kullanılan²⁷⁶² defter bir nevi tekkelerin nüfus sayım defteri olup, tekkelerin takip edilebilen durumları şunlardır:

a) Bu tarih aralığında vefat edenler –genellikle şeyhler- belirtilmiştir:

i) Eyüp oluklu Bayır Tekkesi (no. 141) postişini Mehmed Niyazi Efendi (d. 1223/1809-9) için “*Fevt şüd fi 20 C. sene 88 [5 Eylül 1871]*”

ii) Üsküdar Toygartepe Hüseyin Efendi Tekkesi (no: 233) postişini Ahmed Efendi (d. 1230/1814-5) için “*Fevt şüd fi 22 Ra. sene 91 [9 Mayıs 1874]*”

b) *Meclis-i Meşayih*'in çoğu kez kimin hangi merkeze ilhak olacağına dair kararları ilgili yerlerine düşülmüştür. Bunlardan biri:

i) ilkin 34. Merkez olan 225 sıra numarasındaki Rifaî Asitanesi için, “*Meclis-i Meşayih'in inhasıyla merkez-i mezkur Otuzuncu Merkez'e [Hüdayî Asitanesi] ilhak olunmuştur fi 7 Receb sene 97 [15 Haziran 1880]*” *Meclis-i Meşayih*in diğer kararları: (merkez 19, sıra no: 129),

c) Tayinler:

i) Silivrikapı'daki Karagöz Tekkesi şeyhi Mehmed Said Efendi'nin oğlu Hüseyin Hüsnü Efendi için “*İbrahim Çavuş Mahallesi imamı olmuştur fi 21 C. 94 [22 Haziran 1878].*”

d) Nüfusları: Kadın nüfus hariç, şeyhler, şeyh-i saniler ve bazen şeyh-i salisler (no: 213), imamlar, müezzinler, dervişler, içlerinde zencilerin de olduğu (no: 80, 201) gulamlar (no: 36, 83, 134 vd.).

e) Tekkelerde ikamet edenlerin geliş-gidişleri: Mesela Koca Mustafa Paşa Asitanesi (4. Merkez sıra no: 22) şeyhi Mehmed Rızaeddin Efendi'nin damadı Seyyid Mehmed Efendi hac vazifesi için Hicaz'a (*Hicaz'a fi 27 B. Sene 91 [8 Eylül 1874]*) gitmiş, müezzin Derviş Ahmed hac için gitmiş (*Hicaz fi 16 B. sene 90 [9 Eylül 1873]*) gelmiş (*Amed şüd fi 14 B. sene 91 [26 Ağustos 1874]*), bir yıl sonra yine gitmiştir. (*Hicaz fi 12 Ş. sene 92 [12 Eylül 1875]*). Başka bir müezzin Derviş Ali Efendi Gemlik'e (*Gemlik Kumnla Köyü 14 B. Sene 95 [15 Temmuz 1878]*). Derviş Hasan da tekkeden medreseye geçiş yapmıştır (*Nukilet Medrese: 34, numara 19, fi 11 M. sene 87 [9 Eylül 1870]*) diğerleri, Hicaz'a (no: 60, 69, 83, 97, 122 vd.) Bosna'ya (no, 122 vd.), Bursa'ya (no: 122), Şam'a (no: 130, 187 vd.) Kербela

²⁷⁶² İlk kayıt, Yenikapı Mevlevîhanesi (1. Merkez sıra no: 1) Derviş Mehmed bin Selim 4 Zilkade 1286'da (5 Mayıs 1869) memleketine gitmiştir. Son kayıt, 34. Merkez olan 225 sıra numarasındaki Rifaî Asitanesi için, “*Meclis-i Meşayih'in inhasıyla merkez-i mezkur Otuzuncu Merkez'e [Hüdayî Asitanesi] ilhak olunmuştur fi 7 Receb sene 97 [15 Haziran 1880]*”.

(no: 203 vd.), Köstence (no: 62) Mısır (no: 202), Sinop (no: 62), memleketine dönenler (no: 62), tekkeyi terk edenler (no: 135) vd.

f) Tekkeler arası geçiş yapanlar: (no: 129, 136, 153 vd.)

g) Vekalet ile idare edilen tekkeler (no: 197) ve (h) Tek örneği olan Hüdayî Asitanesi'nin (30. Merkez no: 212) sonuna düşülen nüfus kaydı, *Üsküdar'da Rifâî nüfus fî 25 Ra sene 88 [13 Haziran 1871] 8.235.*

Defterde Üsküdar Tabutçular'da Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi bahsinde (no: 186) ilkin şeyhi Ahmed Rifat Efendi'nin ismi kaydedilmiş, ardından yanında derkenar olarak "*fevt şüd: 22 Ra sene 91*" kaydı düşülmüştür. Aynı yerde son sıraya hattının farklılığı ile anlaşılacağı üzere sonradan halefi Şeyh Mehmed Nazif Efendi 'postnişin' olarak kaydedilmiş, yanına ayrıca selefinin vefat ettiği tarih kaydedilmiştir. Özetle bir tekkede iki 'postnişin' kaydı, metnin sonradan düşülecek derkenarlara imkan verecek düzeyde uygun boşluklar ile intizamlı yazılışı defterin Meclis'in daima elinin altında olduğu, tekkelerde idari açıdan her türden kaydı işlediği bir tür kurum defteri işlevi gördüğünü söylemek mümkündür.

Tekkelerin idari merkez etrafında yeniden tasnif etme teşebbüsünün bir diğer örneği bu defa bir istatistik cetvelinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1885 (1301) tarihinde *Bab-ı Alî Nezaret-i Umur-ı Dahiliye, Sicil-i Nüfus İdare-i Umumiyyesi* tarafından basılan **Dersaadet ve Bilad-ı Selase Nüfus-ı Millîsine Mahsus İstatistik Cedvelinde**, tekkeler ve nüfusları "*Dersaadet ve Bilad-ı Selasede Mevcud bi-l-Cümle Tekâya ve Zevayanın Esamiyle Buldukları Mahallerin Semt-i Meşhurları ve Tarikatları ve Dahil-i Tahrir olan Zükur ve İnas Nüfus Mevcudlarının Mikdarını Mübeyyin Cedveldir* (ss. 50-58; dokuz sayfa)" serlevhasıyla kaydedilmiştir. Listede 260 tekkenin adı, mevkii, tarikatı ve meskun nüfusu –ki 1091 erkek, 1184 kadın, toplam 2275 kişi- verilmektedir²⁷⁶³. Bunun **İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defteri**'nden farkı ise, kadın nüfusa yer vermesi ve 1869'dan sonra uygulamaya geçen İstanbul'un belediye dairelerine taksimi gereğince tekkelerin ait oldukları belediye dairesi ile birlikte zikredilmesidir. Merkez tekke uygulamasına bağlı kalınmadan tasnif edilen bu listede tekkelerde erkek nüfusunun hayli oranda azaldığı veya az gösterildiği gözlenebilmektedir (1837'den 1091'e).

²⁷⁶³ 1302 (1886-7) yılında İstanbul'da basılan liste Nedret İşli - Thierry Zarcone tarafından bir tanıtım yazısı (Fransızca) ile tıpkı basımı yapılmıştır. Nedret İşli - Thierry Zarcone "La Population Des...", *Anatolia Moderna* (1991), 2/209-220. Bu liste daha sonra Cahit Telci tarafından da yayınlanmıştır: "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik" *3 Mayıs 1944, 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, haz. İsmail Aka, Turan Akkoyun, Cansever Tanyeri, Cahit Telci (İzmir: 1994), 197-208. Ayrıca bkz. Kılıç, "Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri", 264, 16 no'lu dipnot.

Meclis-i Meşayih'in 15 Temmuz 1918 tarihi 3. ve son nizamnamesinin 2. faslının 5. maddesinde yer alan “*Tekkelerin önemlerine göre derecelendirilip tasnifi ve şeyhlerin sicillerinin düzenlenmesi*”²⁷⁶⁴ neticesinde tekkeler semt-i meşhurlarına itibarla yeniden ve son defa tasnif edilecektir. 1918 (rumi 1334, hicri 1337) tarihli *Meclis-i Meşayih*’in tanzim ettiği, **Tekâya ve Merakiz Defteri**²⁷⁶⁵ 293 tekke ile ilk örneği 1866 (1283) tarihinde tanzimine başlanılan **İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukuatı Defteri** ile başlayan “merkez tekke” uygulamasının istikametindeki tasnif türünün ikinci örneğidir. İlkinde 35 olan “merkez tekke” bu liste ile 15’e indirilmiş, “müstakil tekkeler” başlığıyla da Mevlevihaneler ile tamamı “Nakşîyyeden” Yahya Efendi Dergahı, Selimiye Dergahı, Bali Efendi Dergahı ve 4 Özbek-Afganî Dergahı bu tasnifin dışında tutulmuştur. Tekkelerin halihazırdaki şeyhlerinden 250’sinin isminin kaydedildiği listenin tercüme-i hali neşredilen şeyhlerinin sayısı ise ilgili arşivin tasnif çalışmaları tamamlanamadığı için 83’te kalmaktadır²⁷⁶⁶.

3.1.1.2. ŞEYH

Bu bölümde tekkenin maddi-manevi en üst idarecisi olan şeyhlerin Üsküdar tekkeleri özelinde tayinlerine dair bir tipoloji denemesi, liyakatleri ve devlet ile olan ilişkilerine değineceğiz.

POSTA GEÇME USULÜ

Bu bölümde tekkelerde posta geçme usulünü dönemler halinde inceleyeceğiz. Böylece devletin merkezileşme siyaseti neticesinde Evkaf-ı Hümayun ve Meclis-i Meşayih gibi nevzuhur kurumların tekkelerdeki iş ve işleyişi nasıl ve ne şekilde evirdiğini görmek istiyoruz.

İDARİ USULÜ BELİRLEMESİ AÇISINDAN VAKFİYELER: MEŞİHAT-TEVLİYET-NEZARET

Tekkelerdeki idari tasarrufların ilk ve en esaslı dayanağı vakfiyeleridir. Vâkıfı/vâkıfası tarafından tayin edilen bu şartlarda meşihatın intikalinde umumiyetle iki usul

---

²⁷⁶⁴ Metnin tamamı “*Tekâyanın ehemmiyet-i mevkiyyesi ve ayendegân ve revendegânı hidemat-i umumiyyesi itibarıyla sunuf ve derecata taksimi ve meşayihe aid sicill-i ahvalin tanzimi ve tekâya ve zevaya mütaallik vakfiyelerin kayd u hıfzı ve bunların tedkik ve tatbiki Meclis-i Meşayih’in cümle-i vezaifindendir*” *Ceride-i İlmiye* 37 (Zilkade 1336 / Ağustos-Eylül 1918), 1108-1111; *Takvim-i Vekayî*, 3296 (9 Şevval 1336 / 18 Temmuz 1918), 2-3. Nizamnamenin günümüz harfleri ile neşri için bkz. Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergah Yayınları, 8. Basım, 2019), 301-323.

²⁷⁶⁵ 10 sayfalık listenin neşri için bkz. Albayrak, *Son Devir*, 5/13-34. Bu liste ile ilgili tamamlayıcı bilgileri İsmail Kara’nın “Meclis-i Meşayih ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Tercüme-i Hali” isimli makalesinden aldık.

²⁷⁶⁶ Bunlardan 78’i Sadık Albayrak, 5’i de İsmail Kara tarafından yayınlanmışlardır.

öne çıkmıştır. Bunlar da, (i) evlada meşrutiyet ile (ii) halifeye meşrutiyet. Bu durum meşihatın intikalinde iki kısaltma ile formülize edilmiştir: Ya belden, ya yoldan.

Her iki durumda ortak nokta en layık (*elyak*), en olgun (*erşed*) ve en dindardır (*aslah*). Evlada meşrutiyette büyüklük (*ekber*) halifeye meşrutiyette kıdemlilik (*akdem*) tercih sebebidir. Şayet vâkıf/vâkıfa şeyh değil, sadece hayır sahibi ise bu defa önce bir şeyh tayin eder, ardından da meşihatı tayin ettiği şeyhin ya evladına ya da halifesine meşrut ederdi.

Vakfiyeler ileriye gören metinler olduğundan her türlü ihtilaf durumunu öngören ve bütün ihtimalleri ihtiva edenler metinlerdir. Her bir ‘batın’ın kayd-ı hayatla vazife yapacağı bu sistemde ilk şeyhi -evlada meşrut vakıflarda- ekber evladı takip edecektir. Evladın kesilmesi durumunda sonraki aşamada ilk veya son şeyhin halifesinin en kıdemli halifesi posta geçer. Bundan sonra hangi halifenin geçeceği bazen tarikatın asitanesine bazen de Hüdayî Asitanesi gibi -tarikâtı mühim değil- bölgenin kudretli asitanesinin hali hazırdaki şeyhinin inhasına tevdi edilirdi. Tüm bu ihtimallere rağmen vakıf kesilir, idaresi müteazzir olursa nihayetinde vakıf her şeyi ile Müslümanların fakirlerine miras kalırdı.

Vakıfların en mühim vazifelerinden biri de vakfın sevk ve idaresi demek olan tevliyetleridir. Şayet vâkıf aynı zamanda tekkenin şeyhi ise tevliyeti meşihatı ile birleştirirdi. Aynı kişilerse vefatları akabinde çok defa kendi nesillerine bazen de meşihata dair belirledikleri çizelgedeki kimselere meşrut edilirdi.

Vakıfların bu ikisi dışında diğer en mühim vazifesi ise nezaretidir. Çok defa semt kadısına havale edilen bu vazifenin tekke vakfı söz konusu olduğundan bazen bila-bedel/ücretsiz (*ber vech-i hasbi*) semtin bir tekkesine havale edildiği de vakidir. Bu tekke de Üsküdar özelinde çok defa Hz. Hüdayî Asitanesi olmuştur.

Tekkelerin bir vakfının olması yetmez, aynı zamanda yürürlükte olması da icap eder. Nitekim meşihat tevcihlerinde vakfiyelerinin muhtevasının/meşrutunun dışında geçerliliği iki kavram ile ifade edilirdi: (i) Geçerli/yürürlükte (*ma'mulün biha*) ve (ii) Geçerli/yürürlükte değil (*gayr-i ma'mulün biha*) veya kayıp (*mefkud*). Yani vakfiyeler bir yer ve zamanda tanzim edilirken, yürürlük için tescil edilmesi gerekir. Bu tescil işi ancak irade-i seniyye ile yapılabilecek olup, vakfiye ilgili yere (mesela Anadolu Muhasebesine) kaydedilmelidir. Şayet bir tekke vakfının vakfiyesi ile amel edilmiyorsa ya da mefkud ise bu defa “teamül-i kadim” üzere idare edilmektedir.

Üsküdar Tekke Vakıfları

İkinci bölümde tanıtılan tarikat yapısı 63 ise de bunlardan içerisinde seyr-i süluk yapıp, haftanın en az bir günü zikir icra edilen ve gelen gidenin doyurulduğu klasik anlamı ile tekke sayısı 57'dir.

Bu kriter belirlenirken bir tekke olarak yola çıkıp, meşihatında büyük kesintiler olan (Şemsipaşa Tekkesi), bir asitanenin etrafında yer alan tekke adıyla anılan istikrarsız yapılar (Ayşe Sultan ve Bacılar/Kapıcı tekkeleri), türbe-tekkeler (Karaca Ahmed Sultan ve Gizlice Evliya), evini tekkeye tahvil edip ve fakat tekke olarak tescil edilmeyen (Celaleddin Efendi Tekkesi) yapılar bu grubun dışında tutulmuş iken bir kısmı sonradan devam etme fırsatı bulsa da faaliyetlerine 1826 yılında son verilen Bektaşî tekkeleri, meşihati kesintili olsa bile mecmua-i tekâyalarda kendine yer bulan (Cedid Hacı Dede tekkeleri gibi) ve 1925 yılında bir şeyhinin bulunması ve sürekli iskan olmasa bile özel günlerde ayinlerin icra edildiği (Kavsara ve Etyemez gibi) yapılar tekke olarak listemize girmiştir.

Üsküdar tekkeleri içerisinde vakfiyesi günümüze gelemeyen tekke sayısı 20'dir²⁷⁶⁷. Bunlar da: Halvetîlerden (i) Çamlıcalı, (ii) Nalçacı, (iii) Ümmî Ahmed Efendi, (iv) Saçlı Hüseyin Efendi, (v) Raufî; Nakşîlerden (vi) Kavsara, (vii) Alacaminare, (viii) Tembelhacımehmed ve (ix) Bülbülderesi; Bayramîlerden (x) Etyemez; Celvetîlerden (xi) Şeyh Camii ve (xii) Kaymakçı; Bektaşîlerden (xiii) Paşalimanı ve (xiv) Mürüvvet Baba; Kadirîlerden (xv) Zincirlikuyu, (xvi) Cedid Hacı Dede ve (xvii) Havuzbaşı ve Sadîlerden (xviii) Balaban, (ixx) Fethi Efendi, (xx) Seyfeddin Efendi tekkeleridir.

Geriye kalan 37 tekke içerisinde 3'ünün vakfiyesine arşivde yaptığımız çalışmalarda tesadüf edilememiştir. Bunlar hakkındaki değerlendirmeler yine arşivde yer alan özetlerinden yapılmıştır. Bunlar da: Nasuhî Asitanesi'nin Hatice Sultan ve eşi Sadrazam Hasan Paşa tarafından tanzim edilen iki vakfiyesi, Himmetzade Tekkesi'nin Hacı Murad

---

²⁷⁶⁷ Burada kriterimiz tekke vakıflarının 1341 Defteri'ndeki durumlarıdır. Bu da (i) kaydedilip-kaydedilmemesi, (ii) kaydı varsa da hakkında "vakfiyesi mukayyed değildir/olmadığı" ifadesi olup-olmadığıdır.

Burada birkaç istisna çıkıyor karşımıza. Bunlar da defterde kendisine hiç yer verilmeyenler (Ahmed Sıdkı Efendi Tekkesi ile Mürüvvet Baba Tekkesi) hakkında "vakfiyesi mukayyed değildir", denilse de vakfiyesi elimizde olan Kapağası Tekkesi ve vakfiye özeti verilen Şeyh Camii Tekkesi'dir. Halbuki bu son tekke hakkında vakıfları kayıtlı olmadığına dair Evkaf belgesi vardır (bkz. tekkeler bölümü, ilgili bahis).

tarafından tesis edilen vakfı ve Kartalbaba Tekkesi'nin Şeyh Ahmed Efendi tarafından tanzim edilen vakfiyesidir²⁷⁶⁸.

Tekke vâkıfları içerisinde bir sultan²⁷⁶⁹, ikisi hanedan mensubu üç kadın²⁷⁷⁰, beş rical-i devlet²⁷⁷¹ ve iki de diğer²⁷⁷² kategorisinde toplam 11 hayır sahibi tesis ettikleri vakıfları bir şeyh efendinin hizmetine tahsis etmişlerdir. Bu 1/5'e denk gelmektedir.

Vakfiyesi günümüze gelebilen 37 tekkenin 18'si evlada, 18'i de halifeye meşruttur. Geriye kalan Hıfzı Efendi Tekkesi'nin durumu her iki kategoriye girecek türdendir²⁷⁷³.

Evlada meşrut tekkeler şunlardır: Halvetîlerden (i) Nasuhî Asitanesi, (ii) Feyzullah Efendi, (iii) Hafız Efendi ve (iv) Kapıağası; Nakşîlerden (v) Selimbaba; Bayramîlerden (vi) Himmetzade; Celvetîlerden (vii) İnadiye; Bektaşîlerden (viii) Tahir Baba; Mevlevîlerden (ix) Üsküdar Mevlevîhanesi; Kadirîlerden (x) Avnîzade, (xi) Keşfi Efendi; Rifaîlerden (xiii) Kurban Nasuh, (xiii) Toygartepe, (xiv) Sandıkçı, (xv) Ahmediye ve (xvi) Ahmed Sıdkı Efendi; Sadîlerden (xvii) Hallaçbaba, Bedevîlerden (xviii) Çengelköy tekkeleridir.

Halifeye meşrut tekkeler de şunlardır: Halvetîlerden (i) Atik Valide ve (ii) Safvetî; Nakşîlerden (iii) Selimiye, (iv) Özbekler ve (v) Afganîler; Celvetîlerden (vi) Hüdayî Asitanesi, (vii) Kısıklı, (viii) Selamsız, (ix) Acıbadem, (x) Fenayî ve (xi) Atpazarı; Bektaşîlerden (xii) Kıncı Baba; Kadirîlerden (xiii) Hindîler, (xiv) Kartalbaba ve (xv)

---

²⁷⁶⁸ Hüdayî Asitanesi ile Atik Valide Sultan Tekkesi vakfiyeleri de vakfiye asıllarından değil konu hakkındaki akademik çalışmalardan derlenmiştir.

Tijen Sabırlı, *Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Hasan Kamil Yılmaz, "Vakfiyelerin Dilinden Hüdayî Mahmud Efendi Vakfı", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları 2004), 1/173-181.

²⁷⁶⁹ Selimiye Külliyesi banisi Sultan III. Selim (hd. 1789-1807).

²⁷⁷⁰ Nasuhî Asitanesi'nde Sultan IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan, Atik Valide Külliyesi'nde Sultan II. Selim'in eşi Nurbanu Valide Sultan (v. 1583) ile Çengelköy Bedevî'nde Fatma Adeviyye Hanım'ın (v. 1317/1899).

²⁷⁷¹ Nasuhî Asitanesi'nde Sadrazam Damad Moralı Hasan Paşa (v. 1125/1713), Safvetî Tekkesi'nde Hacı Ahmed Paşa (v. 1588), Özbekler Tekkesi'nde Maraş Valisi Abdullah Paşa (v. 1168/1754-5) ve Afganîler Tekkesi'nde Numan Paşa.

²⁷⁷² Himmetzade Tekkesi'nde Hacı Murad ve Settariye Tekkesinde Mustafa İzzet Efendi (v. 17 Şaban 1302 / 1 Haziran 1885).

²⁷⁷³ Nitekim vâkıf Hıfzı Efendi tesis ettiği vakfını manevi evladı Said Efendi'ye ve onun vefatı ile de evladına şart etmiştir. Kendisi de bir tekke şeyhi olması hasebi ile hem halifeye hem de evlada meşrut tekkeler grubunda yer almaktadır.

Bilecikli Osman Efendi'nin (v. 1140/1728) Atpazarı'nda tesis ettiği vakfı da diğerlerinden biraz farklı. Nitekim meşihatı kendinden sonra vakfiyesinde ismini açık bir şekilde yazarak Mustafa Efendi ve asitanedeki meşihatı kendisine terk ettiği Yakub Afvî Efendi'ye (v. 1149/1737), onlardan sonra da kendi evladından mutlaka Celvetîliğe müntesip olanlarına şart etmiştir. Biz ilk iki sırada halife olduğundan tekkesini halifeye meşrut gruba aldık.

Hüseyin Kazım Efendi; Rifaîlerden (xvi) Rifaî Asitanesi; Bedevîlerden (xvii) Hasib Efendi ve (xviii) Settariye tekkeleridir.

Bu listeye göre: Halvetîlerin 4'ü evlada, 2'si halifeye, Nakşîlerin 1'i evlada, 3'ü halifeye, Bayramî, Mevlevî ve Sadîlerin 1'i evlada, Bektaşîlerin 1'i evlada, 1'i halifeye, Kadirîlerin 2'si evlada, 3'ü halifeye, Celvetîlerin sadece 1'i evlada, kalan 6'si halifeye, Rifaîlerin ise bunun tersi 5'i evlada, 1'i halifeye ve son olarak Bedevîlerin biri evlada, 2'si halifeye meşruttur.

Sultan, hanedan mensubu ve devlet ricalinin inşa ettiği tekkelerin tamamı halifeye meşrut tekkeler grubundadır. Devlet ricalince tesis edilen Özbek, Afgan, Hint kökenli dervişlere tahsis edilen tekkeler de halifeye meşrut tekkeler arasında yer almaktadır.

Vakfiyeler tekkelerin bağlı bulunacağı tarikatı da belirlediklerinden ötürü tarikatlar arası geçişleri de büyük oranda engellemişlerdir. Üsküdar tekkeleri içerisinde tarikatını değiştirenler Kavsara Baba (Halvetiyyeden Nakşibendiyye'ye) ve Paşalimanı (Bektaşiiye'den Kadiriyye'ye) tekkeleridir. Kartalbaba Tekkesi için de bir dönem Celvetî olduğu ifade edilmişse de elimizdeki vakfiye özetinde ve sair resmi belgede bunu doğrulayan bir belgeye ulaşılammıştır.

Bir tekkenin tarikat değiştirmesi zor ise de tarikat içerisinde başka bir kola intikali daha kolay ve yaygındır. Üsküdar tekkeleri içerisinde kol değiştirdiğini tespit ettiğimiz tekkeler şunlardır:

Halvetîlerden Safvetî Tekkesi (Nasuhîlik), Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi (Sünbülîlik) ve Şeyh Hafız Tekkesi (Cerrahîlik); Nakşîlerden Alacaminare Tekkesi (Müceddidîlik ve Halidîlik), Celvetîlerden Fenayî Tekkesi (Haşimîlik), Selamî Ali Efendi tekkeleri (Haşimîlik).

MECLİS-İ MEŞAYİH'E GİDEN SÜREÇ

Daha evvel vakfiyelerinde belirtilen esaslar çerçevesinde mütevellileri ile yönetilip mahal kadılarınca denetlenen yani *yerinden yönetilen* tekkeler 18. yüzyılın sonlarında başlayan yeni dönemde idari ve mali açıdan özerkliklerini tedricen kaybedeceklerdir.

1. 1793 / 1208 TARİHLİ HÜKÜM: İLK HEYETLER

Tekkeler için -devlet lehine- tek elden kontrole gidecek sürecin ilk defa ne zaman başladığını kesin olarak bilmiyoruz. Ağustos 1793 (evasıt-ı Muharrem 1208) tarihli bir hüküm belgesi bu vadideki ıslahatların –bir dereceye kadar- tarikatların kendi içinden geldiğini göstermesi açısından şimdiye kadar gün yüzüne çıkarılmış ilk ve en mühim belgedir. Hüküm birkaç yıl önce teşkil edilen 8 şeyh efendiden müteşekkil bir heyetten

bahsediyor²⁷⁷⁴. Heyetin vazifesi şeyh ve müritlerin içinde itikadı bozuk olanların, kendi başına tekke açanların Saray'a bildirilmesi, hatta te'dip edilmesidir. Ayrıca İstanbul ve çevresinde tekke açmak, zikir/ayin icra etmek için o bölgenin takvası ile maruf meşayihinden icazet alma zorunluluğunun denetimi de heyetin mesuliyetleri arasında yer almaktadır.

Ancak heyet bu vazifeler icra edilirken birtakım dervişlerin takdir ve tahkir edilmesinden ötürü başarısız bulunmuş ve nihayet bahsi geçen tarihte sayısı 3'e indirilerek önceki heyette yer alan Ordu-yı Hümayun şeyhi Hafız Mustafa Efendi, Hüdayî Dergahı Şeyhi Mehmed Ruşen Efendi ve Dülgerzade Mehmed Sıddık Efendi'den müteşekkil yeni bir heyet oluşturulmuştur²⁷⁷⁵.

2. MERKEZ TEKKELERİN TAYİNİ

Süreç tek elden kontrole doğru giderken ilkin dar kapsamlı "merkez tekke" uygulamalarına da tesadüf ediyoruz. Uşşakî tarikatı için merkez tekke III. Selim devrinde 1805 tarihli hüküm ile Kasımpaşa Hüsameddin Uşşakî Asitanesi olarak tayin edilmişken²⁷⁷⁶, II. Mahmud'un 1812 (1227) tarihli fermanı ile Sadîlerin asitanesi de Koska'daki Abdüsselam Tekkesi olarak tayin edilmiş oluyordu. Fermanın İstanbul'da Sadî Abdüsselam Tekkesi postnişini Muhammed Emin Efendi'ye meşihatın *na-ehillerin yedlerine* geçmesini engellemek için taşradaki tekkelerine şeyh olacakların iyice araştırılıp, ardından Şeyhülislamın onayı alınarak şeyhliğe atanmalarını buyurması her ne kadar fiili müdahaleyi barındırmıyorsa da münhal Sadî şeyhlikleri için Şeyhülislamın tasdikini ihtiva etmesi

---

²⁷⁷⁴ İstanbul'da postnişin olmuş birçok şeyhin (metinde 18 şeyhin ismi zikredilmekte) şikayet ve müracaatı üzerine verilen hüküm ile sekiz şeyh efendiden teşkil edilen heyet (meclis) Ordu-yı Hümayun şeyhi Hafız Mustafa Efendi, Hüdayî Dergahı Şeyhi Mehmed Ruşen Efendi ve Dülgerzade Mehmed Sıddık Efendi, Emir Buharî Dergahı Şeyhi Mehmed Hamdullah Efendi, Nureddin Cerrahî Dergahı Şeyhi Morali Mehmed Efendi, Murad Buharî Dergahı Şeyhi Murad Efendi, İsa Efendi Dergahı Şeyhi Seyyid Abdullah Efendi ve Kadirîhane Dergahı Şeyhi Ahmed Efendi'den müteşekkil idi. BOA, İstanbul Ahkam Defterleri, 12/78/230'da kayıtlı bu hüküm belgesinin neşri ve tahlili için bkz. İsmail Kara, "Meclis-i Meşayih ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Tercüme-i Hali", *Din ile Modernleşme Arasında* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Basım, 2005), 326-7.

²⁷⁷⁵ Kara, "Meclis-i Meşayih", 326-7.

Heyetin ilk defa ne zaman tesis ettiğini bilemesek de kurulmasına Sultan III. Selim'in tahta çıktığı yıl olan 1789 tarihinde Ordu-yı Hümayun şeyhi Sertarik Muhammed Emin Efendi'nin nezaretinde meşihat makamında vazifeli iki görevlinin tekke ve zaviyeleri dolaşması, birkaç tekkede şeriata mugayir halleri tespit etmesi ve nihayet sorumluların sürgüne gönderilmesi ile neticelenen teftişin üzerine (BOA, HAT. Nr. 1387/55088; 29 Zilhicce 1203 / 20 Eylül 1789) karar verildiği tahmin edilmektedir. Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 41; a. mlf., *Islahat Siyaset Tarikat*, 242; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 22.

²⁷⁷⁶ BOA, MAD. Nr. 8364, s. 56 (11 Cemaziyelevvel 1258 / 20 Temmuz 1842)'den aktaran Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 241.

açısından önemli bir aşamayı ihtiva etmektedir²⁷⁷⁷. Bu girişiminin üzerinde yirmi yıl geçmeden 4 Eylül 1828’de (24 Safer 1244) sadır olan ferman ile bu defa Kadirî tekkeleri Topphanede’ki Kadirîler Asitanesi’ne bağlanmış olur²⁷⁷⁸. “Merkez tekke” tasarrufu ileriki dönemde diğer tarikatları da kapsayacak şekilde genişletilmiş olmalıdır²⁷⁷⁹.

3. EVKAF-I HÜMAYUN NEZARETİ’NİN İHDASI (1826)

Devlet 19. yüzyıla kadar tekil tehdit algıları hariç, tekkelerin de dahil olduğu vakıflara genel anlamda bir müdahalede bulunmamış, vakıflar, hür teşebbüs, serbest ekonomi kaideleri ve yerinden yönetim esasları çerçevesinde vakfiyelerinde belirtilen şartlara göre sevk ve idare edilmişlerdir²⁷⁸⁰.

1826 Yeniçeri İsyanı (*Vaka-yı Hayriye*) arkasında Bektaşîlerin olduğu yargısı devletin tüm bu müesseseler üzerinde merkezîyetçilik lehine ıslahatlarını hızlandırmasına hizmet ettiği ortadadır. Bu sebepten olacak tekkeler üzerindeki idari tasarrufların iktisadi ayağı 1826 tarihli Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nin tesisi ile gerçekleştirilecektir. İlk sultanlara ve hanedan mensuplarına ait dağınık bir vaziyette bulunan vakıfların (Laleli, Hamidiye, Mahmudiye ve mülhakatı) tek elden idaresi maksadıyla aynı yıl kurulan *Evkaf-ı Hümayun Nezareti*’nin görev ve yetkileri 10 yıl içinde Haremeyn ve Fetvapenahi’ye ait olanlar hariç tüm vakıfları kapsayacak şekilde genişletilecektir. Böylece o zamana değin mütevelliler eliyle idare edilen vakıfların *mali* denetimi devletin eline geçecektir²⁷⁸¹.

---

²⁷⁷⁷ BOA, C. EV. Nr. 238/11874. Söz konusu fermanın umum tekkeleri kapsadığına dair yorum (Gündüz, *Devlet-Tekke Münasebetleri*, 192-4, 215) daha sonraki çalışmalar da tashih edilmiştir. Krş. İlhami Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı’nda Reform (1826-1876)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 210; Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 246-7.

²⁷⁷⁸ BOA, C. EV. Nr. 208/10352; Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 240. Kadirî Asitanesi postnişini Mehmed Emin Efendi’nin (v. 1261/1845) hemen üç yıl sonra 1831 (1247) yılının ortalarına ait arzuhalinde Anadolu ve Rumeli’deki Kadirî tekkelerinin şeyhleri ile ilgili ferağ, nakil ve tevcih/tayini hususlarının asitane postnişininin arz ve inhasına havale olunduğunu hatırlatarak, Üsküdar İnadiye Mahallesi’nde Merhum Bali Çavuş Mesicidi’nde yeni şeyh tayinine doğrudan müdahil olmuştur. Belgenin tahlili ilgili tekke bahsinde yapılmıştır. BOA, C. EV. Nr. 395/20021.

²⁷⁷⁹ Merkez tekke tasarrufunun sadece bahsi geçen tarikatlar ile sınırlı kalması düşünülemez. Celvetîler için Hüdayî Asitanesi’nin merkez tekke olarak ilk defa ne zaman tayin edildiği tespit edilememiştir. Oldukça geç, 13 Ağustos 1898 (25 Rebiulevvel 1316) tarihli bir Meclis-i Meşayih belgesinde Celvetî dergahlarının Hz. Hüdayî Asitanesi şeyhinin inhasına meşrut bulunması yönünde sadır olan ferman hatırlatılmış ve fakat fermana dair bir detaya yer verilmemiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1773/67.

²⁷⁸⁰ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 31.

²⁷⁸¹ Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 75-7; a.mlf, “Evkaf-ı Hümayun Nezareti”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/521-4. Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nin tesisi o zamana kadar kadılar eliyle denetlenen vakıfların merkezi idareye ait memurlara geçmesi ilmiye sınıfının etkinliğini azaltmıştır. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 68-9, 74.

Nezaret'in ihdası ile birlikte vakıf davalarına bakmak, personel tayinlerinde ehliyet kararı vermek üzere Nezaret dahilinde Teftiş Mahkemesi kurulmuştur²⁷⁸². Mahkeme, tekkeler ile ilgili başta şeyh tayini/azlı gibi meselelerde merkezi bir konumda yer alacaktır.

4. 1836 Mühürlü Tezkireler, Tekkelerde İlk Standartlaşmalar (Kılık-Kıyafet; Adap-Erkan; Kaç-Göç)

İktisadi düzenlemelerin ardından tekkelerin merkezîyetçilik lehine görece daha kapsamlı denetimlerini II. Mahmud'un 5 Haziran 1836 tarihli fermanı belirlenmiştir. Çelebi dışındaki İstanbul'da bulunan *merkez tekkelerin* şeyhlerine iletilmesi istenen buyruldu tarikat kıyafetlerinin sadece sufi zümrelere giyilmesini, dervişlere **mühürlü tezkireler verilerek** sair insanlardan tefrik edilmesini, icazetnamelerin verilmesinde hassasiyet gösterilmesini, meşihat tevcihinde diğer şeyhlerin de katılımını, bir şeyhin sadece tekkesinde şeyhlik yapmasını ve nihayet tekkelerde icra edilen adap ve erkana riayet edilmesini ihtiva etmektedir. Fermanın getirdiği bir başka standart ise tekkelerde vaki olacak boşlukta meşihatın başka tarikata verilmeyip kendi vakfiyesi mucebince hak sahiplerinden birine tevcihini zikretmesidir. Tüm bu maddeler aslında tekkelerin iç işleyişleri için çok da yeni şeyler getirmese de tekkelerde iş ve işleyişin sıkı denetim altına alınmak istediğini ve nihayet fermanın devlet lehine güvenlik çekincelerinden hareketle oluşturulduğunu göstermektedir²⁷⁸³.

5. Meclis-i Vala / Şura-yı Devlet (1838-1918)

Meclis-i Vala ve devamı olan Şura-yı Devlet'in şeyh atamalarında umumi güvenliği ilgilendiren haller hariç doğrudan bir müdahalesini yoktur²⁷⁸⁴. Meclis'in konumuz açısından

---

Bununla birlikte ilgili fermana dayanılarak vakıfların da kontrol altına aldığı hükmünü çıkaran çalışmalar Varol tarafından tatad edilmiştir. Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 247.

²⁷⁸² Teftiş Mahkemesi İstanbul'dakiler için doğrudan, taşradakiler için bir üst mahkeme, istinaf gibi faaliyet gösterecektir. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 77-8.

²⁷⁸³ Fermanın başka herhangi bir ayrıcalık taşımaya da hiçbir tarikata değinmeyip Nakşibendileri ismen zikretmesi ilginç bulunmuştur:

“*Tarikat-ı aliyye-i Nakşibendiyye'den ve saireden bir tekye ve hankâh mahlul oldukda ol tekye ve hankâhın meşrut olduğu vechile sahihü't-tarikat ve erbab-ı istihkaktan münasibi tedkik ve tahkik olunarak ana tevcihi arz u istida olunub sair tarik ehline verilmemesi*” şeklinde ifade edilmiştir.

Fermanın getirdiği küçük ve fakat kayda değer yenilik eskiden “kefalet müessesesi” ile temin edilen seyahat-ikamet/emniyet meselesinin halli için bu defa mühürlü tezkirelerin de gündeme geldiğini görüyoruz. BOA, *Buyruldu Defteri*, nr. 2, s. 122-123'teki ilgili ‘buyruldu’nun muhtevası, duyurular ve temsil ettikleri tarikatlar için bkz. Varol, “Tarikatları Denetleme Siyaseti”, 46-8; a. mlf., *Islahat Siyaset Tarikat*, 247-250.

²⁷⁸⁴ Meclis-i Vala'nın Üsküdar Tekkeleri şeyhleri üzerine tespit edebildiğimiz tek tasarrufu Çinili'deki Afganiler Tekkesi'nde yaşanmıştır. 5. şeyh Said Efendi'nin vefatı (v. 1274/1857) akabinde tekkede yaşanan boşluktan istifade Ali Haydar adlı birini posta oturmuş, Meclis-i Vala, şeyhülislamlık ile yaptığı muhabere neticesinde Ali Efendi'nin gasbını engelleyerek hak sahiplerinden Feyzüddin

ilk teşebbüsü tekke sayım defteridir. Muharrem Varol'a göre **amed-reft defterinin** hazırlanması Meclis-i Vala'nın emri olup bir yıl önceki (1859) Kuleli Vakası'nın sebep olduğu infialdir. Nitekim olaya karışanların bir kısmı tekkelerde ikamet etmişti.

Daha evvel II. Mahmud'un fermanı ile tekkelerde ikamet edenlerin ikametleri **mühürlü tezkirelerle** kontrol altına alınması istenmişti. Bu fermanın üzerinden çeyrek asır geçmesine rağmen devletin elinde *tekaya için şimdiye kadar bir tarafta müstakil defter tutulmamış olduğundan* bir gelen-giden defteri (*amed-reft*) olmadığı anlaşılmış, bunun için 25 Şubat 1860 (3 Şaban 1276) tarihli emir ile Şeyhülislam ve Şehremaneti nezaretince **tekâyada bulunan dervişanın dahi talebe misilli bir meclisde kayıtlı bulnub amed u refti hususlarında usulü üzre muamele-i kuyudiyyelerinin icra olunması** istenmiş, şeyhler de tekkelerde *kayıtsız ve meçhulülahval adamlar kabul olunmaması* için uyarılmıştır²⁷⁸⁵:

İstanbul'da ve bilad-ı selasedeki tekkelerde sakin cümle dervişanın sayımı (*tahriri*) işi Şah Sultan Tekkesi şeyhi Necati Efendi, Hüdayî Dergahı Şeyhi Ruşen Efendi (ve Keşfi Cafer Tekkesi şeyhi Yunus Efendi'nin nezaretine tevdi edilmiş, kendilerine bu iş için 2.500'er kuruş atıyye-i şahane ihsan edilmiştir²⁷⁸⁶.

Şeyhülislam Mehmed Sadeddin Efendi'nin (1858-1863) 16 Mart 1860 (23 Şaban 1276) tarihli talebi 25'inde sultana arz edilmiş, bir gün sonra uygun bulunmuştur. Şeyhülislam'ın *ifa-yı memuriyet eylemiş olduklarına ve ifa-yı hizmet edenlere mükâfat-ı lazımeden olduğundan...* ifadesi tahririn tamamladığını hissettiriyor. Bu durumda tahrir 25 Şubat – 16 Mart arasında tamamlanmış olmalıdır²⁷⁸⁷.

Meclis-i Meşayih'in İhdasına Kadar (1866) Üsküdar Tekkelerinde Şeyh Atamaları

1826 yılında tesis edilen Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne kadar şeyh atamaları umumi olarak *talepte bulunan açısından 7, tevcih türü açısından da 2* şekilde gerçekleşiyordu. Bunlar da:

A. TALEPTE BULUNAN AÇISINDAN:

Tip A. 1: Üsküdar Kadısının Arzuhali İle Yapılan Tayinler

Efendi'nin posta oturması yönünde karar almıştır. BOA, MVL. Nr. 806/64; A. MKT. MVL. Nr. 97/73 (5 Şevval 1274 / 19 Mayıs 1858).

²⁷⁸⁵ BOA, A. MKT. MVL. Nr. 114/53 (3 Şaban 1276 / 25 Şubat 1860) belgenin tahlili için bkz. Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 48-9.

²⁷⁸⁶ BOA, İ. DH. Nr. 452/29963 (23 Şaban 1276 / 16 Mart 1860). Tekkelerdeki bu sayımın yakın zaman önce yaşanan büyük güvenlik endişesi taşıyan Kuleli Vak'ası ile alakası olabilir. Belgenin tahlili ve ilgili yorum için bkz. Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 49.

²⁷⁸⁷ Defter hakkında daha mufassal bilgi için bkz. Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 259-60.

Tip A. 2: Şeyhin Feragati Üzerine Yapılan Tayinler

Tip A. 3: Asitanesi Şeyhinin Arzı İle Yapılan Tayinler

Tip A. 4: Vakfın Mütevellisinin Arzı İle Yapılan Tayinler

Tip A. 5: Talibinin Arzuhali Üzerine Yapılan Tayinler

Tip A. 6: Dervişlerin Arzı İle Yapılan Tayinler

Tip A. 7: Bektaşî Tekkeleri İle Üsküdar Mevlevîhanesi'ne Yapılan Tayinler

B. TEVCİH TÜRÜ AÇISINDAN:

Tip B.1: Müstakil Tayinler

Tip B.1: Müşterek Tayin

A. TALEPTE BULUNAN AÇISINDAN:

TİP A. 1: ÜSKÜDAR KADISININ ARZUHALİ İLE YAPILAN TAYİNLER

Bu başlık altında şeyh tayinine dair 8 vesikaya yer verilmiştir. İlki 1785 sonuncusu 1820 tarihlidir. Tamamı Üsküdar kadısınca kaleme alınan bu şeyh tayinler şu şekilde gerçekleşmiştir:

(i) Özbekler Tekkesi İlk Şeyhi Seyyid Abdülekberbaht'ın (v. 1199/1785) erkek çocuksuz vefatı üzerine dervişlerin ittifakıyla hak sahiplerinden halifesi ve manevi evladı Şeyh Mehmed Efendi tayin edilmiştir (29 Zilkade 1199 / 3 Ekim 1785)²⁷⁸⁸.

(ii) Hindîler Tekkesi'nde Seyyid Ahmed Efendi'nin (v. 1206/1791) erkek çocuksuz vefatı üzerine ücretsiz olan meşihat, tevliyet ve nezaret cihetlerine üvey babası Seyyid Şeyh Hüseyin tayin edilir (9 Cemaziyelevvel 1206 / 4 Ocak 1792)²⁷⁸⁹.

(iii) Tembel Hacı Mehmed Efendi Tekkesi'nden Şeyh Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine muayyen vazife ile zaviyedarlık ciheti hak sahiplerinden Seyyid Ahmed Efendi'ye tevcih edilir (13 Cemaziyelahir 1204 / 27 Şubat 1790)²⁷⁹⁰. Bu tevcihte şeyhülislamın işareti yer almamaktadır.

(iv) Kartal Baba Tekkesi'nde Kurucu Şeyh Ahmed Kartal Baba'nın (v. 1203/1789) vefatı akabinde meşihat ve tevliyet vakfiyesi gereği 20 seneden beri şeyhinin hizmetinde olan halifesi Mustafa Necib Efendi'ye (v. 9 Muharrem 1217 / 12 Mayıs 1802) tevcih edilmiştir. Bu tevcihte ilave olarak başta Hüdayî Asitanesi şeyhi olmak üzere Üsküdar tekkeleri şeyhlerinden oluşan bir grubun Mustafa Efendi lehine hüsn-i şهادeti de yer

²⁷⁸⁸ BOA, C. EV. Nr. 472/23887.

²⁷⁸⁹ BOA, C. EV. Nr. 109/5433.

²⁷⁹⁰ BOA, C. EV. Nr. 33/1619.

almaktadır²⁷⁹¹. (v) Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine 12 yıldan fazla hizmetle kendisinin erşed halifesi olan damadı ve halifesi Şeyh Ahmed Efendi (v. 1250/1834'ten evvel) benzer şekilde sözüne güvenilir Müslümanların şهادetleri ile (*vesair mevsuku'l-kelim müslimin ahbarlarıyla*) tayin edilmiştir²⁷⁹².

(vi) Hasib Efendi Tekkesi'nde kurucu şeyh Hasib Efendi (v. 1210/1795-6) tanzim ettiği vakfında kendisinden sonra meşihat ve tevliyeti isim vererek iki halifesine, akabinde de onların halifelerine şart etmişti. Ancak sebebini tespit edemediğimiz şekilde kendisinden sonra meşihat bir başka halifesi Mehmed Şakir Efendi'ye (v. 1228/1813) intikal etmişti. Şakir Efendi'nin vefatı üzerine de oğlu Mehmed Said Efendi (v. 1240/1826'dan evvel) meşihatın kendisine tevcihi için girişimde bulunur. Hüdayî Asitanesi şeyhi Şehabeddin Efendi'nin (v. 1234/1819 veya 1235/1820) *mühürlü tezkiresinde* bu vazifeye layık (*erbab-ı istidaddan*) olduğu yönünde hüsn-i şهادette bulunması üzerine, tevcih gerçekleşir (15 Rebiulahir 1228 / 17 Nisan 1813)²⁷⁹³. Vakfiyedeki halifeye meşrutiyet oğlun halife tayin edilmesi şeklinde aşılmış olmalıdır.

(vii) Zincirlikuyu Tekkesi'nden Mehmed Emin Efendi (v. 1244/1829) meşihat vazifesinden büyük oğlu Mustafa Hulusî Efendi (v. 1285/1868) lehine el çekmiştir (29 Eylül 1818 / 28 Zilkade 1233)²⁷⁹⁴. Emin Efendi tekkede 1925'e kadar hüküm sürecek şeyh ailesinin kurucusudur. Elimizde bir vakfiyesi olmayan Zincirlikuyu Tekkesi'ndeki bu tayin işleminde dönem şeyhülislamının işaretini de bulunmamaktadır.

(viii) Çamlıcalı Tekkesi'nde mütevellî Ahmed Akif ile zaviyedar Şeyh Mehmed Efendilerin her ikisi erkek çocuksuz vefat etmişler ve her iki cihet başta Hüdayî Asitanesi şeyhi olmak üzere bir kısım şeyh efendinin²⁷⁹⁵ hüsn-i şهادeti ile hak sahiplerinden Hüseyin Efendi'ye tevcih edilmiştir (25 Rebiulevvel 1235 / 11 Ocak 1820)²⁷⁹⁶. Bu tekkenin de vakfiyesine ulaşılamamış, Hüseyin Efendi'nin selefi ile ilişkisi tespit edilememiştir. “erbab-ı istihkaktan” olduğuna vurgu yapılması hilafet ilişkisini güçlendirmektedir.

Özetle, toplam 8 tevcihten yalnızca 2'si şeyhülislamın işaretlerini ihtiva etmemektedir. 2'si evlada intikal etmişken kalan 6'sı halifeye tevcih edilmiştir. 3'ünde başta

²⁷⁹¹ VGMA, Defter/Sayfa no: 265/284 (Belgenin Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kataloğundaki künyesi şöyledir: VGMA, Defter/Sayfa no: 265/136).

²⁷⁹² BOA, C. EV. Nr. 440/22269.

²⁷⁹³ BOA, C. EV. Nr. 1/45

²⁷⁹⁴ BOA, C. EV. Nr. 338/17179.

²⁷⁹⁵ Belgede herhangi bir isme yer verilmiyor, dönemin Asitane şeyhi Abdurrahman Nesib Efendi'dir (v. 1258/1842).

²⁷⁹⁶ BOA, C. EV. Nr. 248/12377.

Hüdayî Asitanesi olmak üzere hüsn-i şehadet mekanizması işletilmiştir. Bunlardan yalnızca 1'i feragat iken kalan 7'si selefinin vefatları üzerine tayin edilmiştir. **Yapılan tayinlerde - varsa- vakfiyelerine aykırı bir durum gözlenmemiştir.**

TİP A. 2: ŞEYHİN FERAGATI ÜZERİNE YAPILAN TAYİNLER

Bu başlık altında şeyh tayinine dair tespit edilen 5 vesikaya yer verilmiştir. İlki 1728 sonuncusu 1828 tarihli belgelerin tamamı şeyhülislamın işaretini ihtiva etmektedir. Tayinler şu şekilde gerçekleşmiştir:

(i) Hüdayî Asitanesi Şeyhi Bilecikli Osman Efendi (v. 1140/1728) asitanede 10 yıl kadar süren meşihatının ardından vefatından evvel halifesi ve damadı Yakub Afvî lehine meşihattan el çekmiştir (3 Ramazan 1140 / 13 Nisan 1728)²⁷⁹⁷. Bu, halifeye meşrut asitanenin vakfiyesine uygun bir tayindir.

(ii) Bayramî Himmetzade Tekkesi ile Halvetî Şemsipaşa Tekkesi'ni müştereken idare ettiği anlaşılan Abdülgafur Efendi (v. 1220/1805) Şemsipaşa'daki vazifesini oğlu Seyyid Abdülmuin Efendi'ye terk eder (*kasr-ı yed*). Bu tekke de meşihat halifeye meşruttur. Bu şart evladın halife tayin edilmesi ile aşılmış olmalıdır (1176/1762).

(iii) Şeyh Hafız Tekkesi'ne Kurucu Şeyh Hafız İsmail Efendi'den (v. 1216?/1802) sonra yeni bir vakıf tayin eden Mehmed Arif Dede Efendi (v. 1238/1823) bu tekkedeki meşihatını 1823 yılındaki vefatından kısa süre evvel kendi rızası ve *ahere ferağ ve kasr-ı yed etmemek şartıyla* oğlu Yahya Şerafeddin Efendi'ye devretmiştir²⁷⁹⁸. Bu kendi tesis ettiği vakfiyesi ile uyumludur.

(iv) Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi Şeyhi Hüseyin Safiyeddin Efendi (v. 1263/1846-7) vefatına yakın meşihat ve tevliyeti oğlu ve halifesi Ali İdris Efendi'ye terk etmiştir (22 Cemaziyelahir 1259 / 20 Temmuz 1843)²⁷⁹⁹. Buyrulduğuna ulaşamayıp, Vakıflar Arşivi'ndeki kaydını kullandığımız bu tayin evrakında tekkenin vâkıfın şartı gereği *akdem hulefaya meşrut* olduğu kaydına yer verilmiştir. Vakfiyesine ulaşamadığımız bu tekkedeki meşihatın halifeye meşrut olduğu anlaşılıyor. Bu şart/engel evladın halife olarak tayini ile aşılmış, vefat beklenmeden ilgili vazifelerde feragat ile istenilen tayin gerçekleşmiştir.

(v) Hindîler Tekkesi'nden Şeyh Ali Efendi (v. 1249/1833-4) meşihatının beşinci yılı dolmadan hastalık, yaşlılık veya bilemediğimiz bir başka sebepten ötürü zaviye işlerini görmekte muktedir olamadığından (*adimü'l-iktidar*) üzerindeki cihetlerden hüsn-i rızasıyla

²⁷⁹⁷ BOA, AE. SAMD. III. Nr. 30/2836; Yılmaz, "Hüdayî Asitanesi'ne Şeyh Tayini", 95-100.

²⁷⁹⁸ BOA, C. EV. Nr. 197/9833.

²⁷⁹⁹ VGMA, Defter/Sayfa no: 291/60.

hak sahiplerinden Seyyid Şeyh Mehmed Hindî lehine el çekmiştir (3 Ramazan 1243 / 19 Mart 1828)²⁸⁰⁰. Ali Efendi'nin yerine geçen Mehmed Hindî Efendi (v. ?) de aynı yılın sonunda 26 Aralık'ta (18 Cemaziyelahir 1244) oğlu Ali Efendi lehine meşihattan el çekmiştir²⁸⁰¹. Tekkenin bekar Hindî dervişlerine meşrut olduğunu biliyoruz. Meşihatın Mehmed Efendi'ye nasıl intikal ettiği, 9 ay sonra evladına devrinin hangi saikler ile gerçekleştiği tam olarak tespit edilememiştir. Bunda vâkıfın 'bekarlık' şartları etkili olmuş olmalıdır. Ali Efendi bu vazifesini vefatına değin yapacak, ardından meşihat Süleyman Halife'ye intikal edecektir²⁸⁰².

Özetle, meşihattan el çekmeler umumiyetle yerine oğlu, damadı veya halifesini geçirmek için yapılagelmektedir. Hal-i hazırdaki şeyhi bu tasarrufa iten saik **meşihatın başkası eline geçmesini engelleme düşüncesi olmalıdır**. Bu, tekkenin şeyh ve yakınlarının evi olduğu hesaba katıldığında bir dereceye kadar anlaşılabilir Halifeye meşrut tekkelerde evlada intikalın önündeki engelin evladın halife yapılarak aşılması bu gayeye matuf tasarruflardandır.

TİP A. 3: ASİTASİNESİ ŞEYHİNİN ARZI İLE YAPILAN TAYİNLER

Bu başlık altında şeyh tayinine dair tespit edilen 4 vesikaya yer verilmiştir. Tekkenin bağlı bulunduğu asitanesi şeyhince kaleme alınan arzuhallerin ilki 1766, sonuncusu 1844 tarihli olup, yine tamamı şeyhülislamın işaretlerini ihtiva etmektedir. Tayinler şu şekilde gerçekleşmiştir:

(i) Atpazarı Tekkesi'nde aynı zamanda asitane şeyhi olan kurucu şeyh Osman Efendi (v. 1140/1728), tekkesindeki meşihata kendinden sonra -vakfiyesinde ismini açık bir şekilde yazarak- Mustafa Efendi'ye, ardından asitanedeki halefi Yakub Afvî Efendi'ye (v. 1149/1737) şart etmişti. Şeyhinin vefatının akabinde tekkesinde 40 yıl şeyhlik yapan Mustafa Efendi'nin erkek çocuksuz (*bila-veled*) vefatı akabinde her ne kadar sıra Yakub Efendi de ise de kendisi daha evvel vefat ettiğinden yerine Hüdayî Asitanesi Şeyhi Bursalı Mustafa Efendi'nin (v. 1188/ 1775) arzı ile Osman Efendi'nin evladından Seyyid Hafız Mehmed Halife tayin edilmiştir (21 Rebiulevvel 1180? / 27 Ağustos 1766)²⁸⁰³. Nitekim

²⁸⁰⁰ BOA, AE. SMST. II. Nr. 57/3879. Ayrıca BOA(V), EV. MKT. CHT. Nr. 220/8'den aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

²⁸⁰¹ BOA (V), EV. BKB. Nr. 16/238'den aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

²⁸⁰² İlgili arşiv belgesinde tarih bulunmamaktadır. BOA(V), EV. BKB. Nr. 16/238'den aktaran İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

²⁸⁰³ BOA, AE. SMST. III. Nr. 196/15453.

vakfiye gereği iki isimden sonra vazifeler evladından meşihata müstehak olanlara şart edilmiştir.

(ii) Klasik anlamda bir tekke olmayıp bugüne ulaşmayan Bali Çavuş Mescidi içinde tesis edilmiş küçük çaplı bu zaviyede gönüllü olarak (*ber vech-i hasbi*) Kadirî ayinleri icra eden mescidin imamı Abdullah oğlu Ahmed Halife'nin daha önce çocuksuz olarak (*bilaveled*) vefatı akabinde bu defa bahsi geçen hizmeti gözeten vakfın mütevellisi Şeyh Halil Efendi'nin de vefat etmesi üzerine mescidin imamet, vakfın da tevliyet vazifelerinin Halil Efendi'nin oğulları Abdullah ve Mehmed Efendilere tevcihi ve kendilerine berat verilmesi, tekkenin bağlı bulunduğu Tophane'deki Kadirî Asitanesi postnişini Mehmed Emin Efendi (v. 1261/1845) tarafından 1831 yılının ortalarında (1247) kaleme aldığı arzuhali ile talep edilmiştir. Emin Efendi'nin Anadolu ve Rumeli'deki Kadirî tekkelerinin şeyhleri ile ilgili ferağ, nakil ve tevcih/tayini hususlarının asitane postnişininin arz ve inhasına havale olduğunu hatırlatarak kaleme aldığı arzuhali üzerine tevcih, arzuhaliindeki gibi gerçekleşmiştir (1 Safer 1247 / 12 Temmuz 1831)²⁸⁰⁴. Bu mescid-tekkenin vakfiyesine ulaşılamadığını belirtelim.

(iii) Selamsız Tekkesi Şeyhi Raşid Efendi'nin (v. 1250/1834) vefatı üzerine üzerindeki tüm vazifeler büyük oğlu Abdullah Efendi'ye (v. 1275/1859) Hüdayî Asitanesi Şeyhi Abdurrahman Nesib Efendi'nin (v. 1258/1842) arzı ile tevcih edilmiştir (v. 2 Safer 1250 / 10 Haziran 1834)²⁸⁰⁵. Tekkenin Selamî Ali Efendi tarafından tanzim edilen elimizdeki vakfiyelerinde meşihatın intikaline dair bir tasarrufa tesadüf edilemedi ise de her üç tekkesindeki ilk dönem şeyh tayinlerinden hareketle halifeye meşrut olduğu ortada. Şart-ı vâkıfa muhalif olan bu durumun da evladın halife tayin edilmesi ile aşıldığı anlaşılıyor. Ayrıca asitane şeyhince kaleme alınan bu benzeri buyrudalarda Celvetî Asitanesi'nin Kadirî Asitanesi'ndeki gibi bağlı olduğu tekkelerde tasarruf sahibi olduğuna dair herhangi bir derkenara tesadüf edilememiştir.

(iv) Şeyh Camii Tekkesi'nde Hz. Hüdayî Asitanesi Asadarı Şeyh Mustafa Dede (v. 1263/1847) çocuksuz vefat eden Talip Efendi'nin (v. 1260/1844) yerine asitane şeyhi Küçük Ruşen Efendi'nin (v. 1309/1891) arzı ile tayin edilmiştir (22 Recep 1260 / 7 Ağustos 1844)²⁸⁰⁶. Bu tekkenin vakfiyesine ulaşılamadığı ifade edelim.

---

²⁸⁰⁴ BOA, C. EV. Nr. 395/20021.

²⁸⁰⁵ BOA, C. EV. Nr. 346/17552.

²⁸⁰⁶ BOA, C. EV. Nr. 490/24765.

TİP A. 4: VAKFIN MÜTEVELLİSİNİN ARZI İLE YAPILAN TAYİNLER

Bu başlık altında şeyh tayinine dair tespit edilen 2 vesikaya yer verilmiştir. Vakfın mütevellisince kaleme alınan belgelerden ilki 1740, diğer 1798 tarihlidir. Sadece ilk belgede şeyhülislamın işareti vardır. Tayinler şu şekilde gerçekleşmiştir:

(i) Kadirî Zincirlikuyu Tekkesi'nde Merhum Halim Dede Vakfı'nın, ücreti vakfa bağlı (*meşrut*) tekke civarındaki dükkanın mütevellisi Süleyman oğlu Abdurrahman ile "Selman Ağa Çarşısı'nda yer alan" tekkenin şeyhi (*tekke-nişini*) Abdullah kendi istekleriyle (*ihtiyarlarıyla*) üzerlerindeki vazifeleri Şeyh İbrahim Halife (v. 1175/1762 veya 1185/1771-2) devreder (13 Rebiulahir 1153 / 8 Haziran 1740)²⁸⁰⁷. Bu tekkenin vakfiyesine ulaşamadığı daha evvel ifade edilmişti. Onaylanan tayin, tekkenin meşihatının -şayet vakfiyesi varsa- halifeye meşrut olduğunu göstermektedir.

(ii) Celvetî Acıbadem Tekkesi'nde Seyyid Mehmed Kemaleddin Efendi (v. 1234/1819) tekkesindeki vazifelerini bilinmeyen bir sebeple ve fakat *hüsn-i rızası ve tayyibi ihtiyarıyla* hak sahiplerinden İbrahim Efendi'ye terk etmiştir (18 Şevval 1212 / 5 Nisan 1798)²⁸⁰⁸. Arzuhal hemen yakındaki Selamsız Tekkesi şeyhi ve aynı zamanda Selami Ali Efendi Vakfı mütevellisi Hafız Mehmed Efendi (v. 1216/1802) tarafından kaleme alınmıştır²⁸⁰⁹.

TİP A. 5: TALİBİNİN ARZUHALI ÜZERİNE YAPILAN TAYİNLER

Bu başlık altında şeyh tayinine dair tespit edilen 7 vesikaya yer verilmiştir. Tamamı şeyh adaylarınca kaleme alınan belgelerden ilki 1703 diğeri 1865 tarihlidir. Belgelerin hepsinde şeyhülislamın işareti yer almaktadır. Tayinler şu şekilde gerçekleşmiştir:

(i) Selamî Ali Efendi Camii'nin Acıbadem'de inşa ettiği mescidin imamı Şeyh Ali Efendi'nin (v. 1115/1703) vefatı üzerine yerine kardeşi Şeyh İbrahim Efendi tayin edilmişti (26 Eylül 1703 (16 Cemaziyevvel 1115 / 26 Eylül 1703)²⁸¹⁰. Bu tayinden yaklaşık 2 ay sonra bu defa kardeş İbrahim Efendi Selamî Efendi'nin bina eylediği tekkede kardeşinden boşalan, içinde meşihatın da bulunduğu vazifelere talip olmuş, talebi de uygun görülmüştür (5 Recep 1115 / 16 Kasım 1703)²⁸¹¹.

²⁸⁰⁷ BOA, AE. SMHD. I. Nr. 161/12167; AE. SMHD. I. Nr. 29/1708.

²⁸⁰⁸ BOA, C. EV. Nr. 262/13385.

²⁸⁰⁹ Mehmed Efendi'nin müteveli sıfatıyla yaptığı diğer birtakım tasarrufları için bkz. BOA, C. MF. Nr. 182/9084; C. EV. Nr. 185/9245; Nr. 262/13385.

²⁸¹⁰ Vazife 1 Ekim'de (20 Cemaziyevvel) tevcih edilmiştir. BOA, C. EV. Nr. 61/3024.

²⁸¹¹ BOA, İE. EV. Nr. 69/7464.

(ii) Özbekler Tekkesi Şeyhi Seyyid Hacı Recep Efendi (v. 1205/1790) hal-i hayatında, meşihatının da henüz başlarında, vazifesini hüsn-i rızası ile Hacı Mehmed Seyyah-ı Semerkandî'ye terk etmiştir. Selefinin feragati üzerine gerekli işlemlerin tamamlanmasını isteyen Mehmed Efendi'nin talebi uygun görülmüştür (4 Zilhicce 1205 / 4 Ağustos 1790)²⁸¹². (iii) Aynı tekkede bir başka Mehmed Efendi'nin erkek çocuksuz (*bila veled*) vefatı akabinde meşihat, talebi üzerine Hacı Şeyh Nazar Semerkandî Efendi'ye tevcih edilmiştir (2 Rebiulahir 1210 / 16 Ekim 1795)²⁸¹³. (iv) Şeyh Nazar Semerkandî'nin (v. 1212/1797) 2 yıldan biraz fazla süren meşihatının ardından yine aynı usule uygun bir şekilde meşihat, talebi üzerine Hacı Hafız Halil Buharî'ye (v. 1227/1812) tevcih edilmiştir (11 Recep 1212 / 30 Aralık 1797)²⁸¹⁴.

(v) Ahmediye'de Sadi Fethi Efendi Tekkesi şeyhi Zuhurî Efendi'nin 21 yıl şeyhlik yapıp çocuksuz vefatı üzerine Ahmed Hilmi Efendi meşihata talip olmuştur. Seleflerinde görmediğimiz üzre Hilmi Efendi arzuhalinde sultana, Üsküdar meşayihî kadıya gidip benim hakkımda hüsn-i zanederse Üsküdar kadısına emrediverip ilam kaleme almasını, şeyhülislamın da üzerine işaret-i aliyye buyurmasını rica eder. Nihayet talebi üzerine meşihata tayin edilir (21 Recep 1238 / 3 Nisan 1823)²⁸¹⁵.

(vi) Çinili'de Halvetî Ümmî Ahmed Tekkesi Şeyhi dayısı Hafız Mehmed Rızaeddin Efendi'nin vefatı üzerine *200 senelik eban ceddin* dediği kurucu şeyh Ümmî Ahmed Efendi'nin makamına yani boş kalan meşihata talip olmuş, talebi üzerine tevcih gerçekleşmiştir (29 Zilkade 1272 / 1 Ağustos 1856)²⁸¹⁶. Vakfiyesine ulaşamadığımız tekkenin 1925 tarihi itibarıyla vakfiyesi mukayyed de değildi²⁸¹⁷. Tevcih teamüllere göre yapılmış olmalıdır.

(vii) Çinili'deki Nakşî Afganîler Tekkesi Şeyhi Feyzüddin Efendi (v. 1281/1864-5) 1281 yılı hac mevsiminde (Recep 1281 / Aralık 1864'ten itibaren) Hicaz'a gitmiş, 15 seneyi aşkın müddettir hizmetinde bulunan halifesi Şeyh Abdurrahim Efendi'yi vekil tayin etmiş, bunun için Teftiş Mahkemesi'ne bir de senet takdim etmiştir. Feyzüddin Efendi'nin Hac'da vefat etmesi üzerine Vekil Abdurrahim Efendi, şart-ı vâkıf gereği 20 dervişin ve içlerinde Atik Valide Mahallesi 1. ve 2. muhtarının da bulunduğu 50'den fazla mahallelinin imzasını

²⁸¹² BOA, C. EV. Nr. 661/33348.

²⁸¹³ BOA, C. EV. Nr. 99/4938.

²⁸¹⁴ BOA, AE. SSLM. III. Nr. 35/2044.

²⁸¹⁵ BOA, C. EV. Nr. 197/9828

²⁸¹⁶ BOA, C. EV. Nr. 96/4785.

²⁸¹⁷ 1341 Defteri, no: 4.

ihativa eden şehadetname ile meşihatın uhdesine tevcihi için şeyhülislamlığa müracaat eder. Ancak tekkenin bir talibi daha vardır. Şeyhülislam Atıfzade Hüsameddin Efendi (1863-1866) 18 Temmuz 1865 (23 Safer 1282) tarihli *işaret-i aliyyesinde* tekke meşihatının dervişlerin seçimine bağlı bulunduğu vâkıfın şartlarından olduğunu hatırlatılarak, bu vazife için Afganlı Abdullah Efendi'nin (v. 1302/1885) seçildiğini ve uhdesine tevcihin de Mahkeme-i Teftiş'ten tanzim olunan ilam üzere icra kılındığını, bahsi geçen Abdurrahim Efendi'nin talebinin ise acil olmadığı (*istidasının is'afi zaruri olamadığından*) ifade ederek talebini reddetmiştir. Şeyh Abdurrahim Efendi'nin atama talebini ihtiva eden dilekçesinin üzerine derkenar olarak düşülen “**iktizası Meclis-i Meşayih'den**” kaydı Meclis-i Meşayih'in erken dönemli faaliyetlerine işaret kabul edilmiştir²⁸¹⁸.

TİP A. 6: DERVİŞLERİN ARZI İLE YAPILAN TAYİNLER

Özbek, Hint ve Afgan kökenli bekar dervişlere meşrut tekkelerde dervişlerin seçimleri, şeyhin tayin ve azlinde belirleyici kriterler arasındadır. Önceki örneklerde meşihata talip kişinin erbab-ı istihkaktan olduğunu ispat için dervişlerin ve bazen de civardaki şeyhlerin ya da mahalle sakinlerinin hüsn-i şehadetlerinin ilave edildiğini görmüştük. Bu defaki örnek ise dervişler tarafından başlatılıp muvaffakiyetle neticelenen bir girişimdir. Üsküdar tekkeleri özelinde tesadüf ettiğimiz yegane örnek şudur:

Selamsız'daki Kadirî Hindiler Tekkesi'nin hali hazırdaki şeyhi olan Ahmed Emirşah Efendi (v. 1191/1777'den sonra) dervişlere göre, yabancılardan (*ecanibden*) olup meşihatı sırasında evlenmiştir (*zi-iyal*). Bu durum şart-ı vâkıfa muhaliftir. İlgili kişi Rumeli Kazaskeri (*Sadr-ı Rum Efendi Hazretlerinin*) huzurunda mahkeme edilmeli, neticede meşihat uhdesinden ref edilerek, yerine ittifakla seçtikleri (*cümlemizin muhtar ve mümtazı*) sulehadan, ehl-i takva ve mücerred Hindî Şeyh Seyyid Rahimehullah Şah tayin edilmelidir. Dervişlerin bu girişimi neticesinde iddia edildiği gibi olmuş, Emirşah Efendi yerine Seyyid Rahimehullah Şah tayin edilmiştir (16 Rebiulahir 1191 / 24 Mayıs 1777)²⁸¹⁹.

TİP A. 7: BEKTAŞÎ TEKKELERİ ile ÜSKÜDAR MEVLEVÎHANESİ'NE YAPILAN TAYİNLER

“Merkez tekke” uygulaması ilk defa 18. yüzyılın ortalarında ve sadece iki tarikat için uygulanmıştır. Bunlar da Kırşehir merkezli Bektaşîler ile Konya merkezli Mevlevîlerdir. Her

²⁸¹⁸ Varol, “Tarikatları Denetleme Siyaseti”, 50.

²⁸¹⁹ BOA, C. EV. Nr. 645/32501.

ikisi de ülke sathındaki tekkelerindeki başta şeyh atamaları olmak üzere tekkeleri ile ilgili iş ve işlemlerde nihai merci olarak muhtariyetini çok önceden kazanmıştır²⁸²⁰.

1826 vakası neticesinde Bektaşîler bu muhtariyetlerini tamamen yitirecekse de Mevlevîler yollarına sonraki herhangi bir ıslahattan -nerede ise- etkilenmeden devam edecekler, ayrıcalıklı durumlarına atama kararnameleleri ile ilgili Nizamnamelerde daima işaret edilecektir.

TİP A. 7.1. ÜSKÜDAR BEKTAŞÎ TEKKELERİ

1826 Öncesi Üsküdar Bektaşî Tekkelerinde Şeyh Atamaları

Üsküdar'da yer alan 4 Bektaşî tekkesinde 1826 öncesi tespit edilen iki şeyh ataması şudur:

(i) Paşalimanı'ndaki Yarımca Baba Tekkesi 2., 3. Şeyhleri Seyyid Hacı Abdülkadir ve Hasan Babalar Hacı Bektaş-ı Velî Asitanesi Şeyhi Şeyh Abdüllatif Efendi'nin arzıyla 1803 ve 1804 tarihlerinde sırasıyla postnişin olarak tayin edilmişlerdir²⁸²¹. Sonraki şeyh Seyyid Ahmed Necip Dede (v. 1242/1826'dan sonra) de Hacı Bektaş-ı Veli Asitanesi Şeyhi Seyyid Şeyh Feyzullah Efendi'nin arzıyla tayin edilmiştir (20 Cemaziyelevvel 1236 / 23 Şubat 1821)²⁸²².

(ii) Zeynepkamil'deki Kıncı Baba Tekkesi Kurucu Şeyhi Feyzullah Baba -mezar taşındaki vefat tarihinden hareketle- henüz hayatta iken zaviyedarlığa dair bir tasarruflarda bulunulmuştur. Bir zamanda ve bir şekilde hak sahiplerinden Salih Dede vakfiyede zikredilen sıraya riayet etmeyerek Mehmed Baba'nın yerine zaviyedarlığı elde etmiştir. Salih Dede zaviyeye gelen gidenlere iyi davranmadığı, ayin-i tarikatı icrada kusuru olduğu ve sıranın vakfiye gereği Mehmed Şermi Baba'da olduğu dile getirilerek azledilmiş, yerine ismi geçen Mehmed Şermi Baba Hacı Bektaş-ı Velî Asitanesi postnişini Şeyh Feyzullah Efendi'nin arzı ile tayin edilmiştir (21 Recep 1223 / 12 Eylül 1808)²⁸²³.

---

²⁸²⁰ Mahmut Erol Kılıç, "Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri", 261. 1743 tarihli bir beratta asitanenin uzaklığı bahane edilerek şeyh tayinlerin mütevelli, naip ve kadılar tarafından yapılmasının mahzurları sayılarak atamanın asitaneye yapılmasından gerekliliğinden bahseden belge (BOA, C. EV. Nr. 468/23695) ve tahlili için Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 240.

Çelebiler her ne kadar şeyh atamasında nihai merci ise de İstanbul Mevlevîhaneleri de zaman zaman bu atamalara müdahil olmuşlardır. Bunlardan biri de Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhi Abdullah Necib Dede'nin (v. 1252/1836) vefatı üzerine yerine kardeşi Ahmed Arif Himmetî Dede'nin (v. 1290/1873) tayinindeki rolleridir. BOA, HAT. Nr. 1302/50712; Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 283.

²⁸²¹ VGMA, Defter/Sayfa no: 506/145'ten aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 35.

²⁸²² BOA(V), EV. MKT. EVM, Nr. 38/13, Lef 7; Tomar, v. 43^b. Ayrıca VGMA, Defter/Sayfa no: 506/145'ten aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 35.

²⁸²³ VGMA, Defter no: 777/11.

Bundan yaklaşık 3.5 yıl sonra, bu defa ilk atamanın tersi yapılmış, Mehmed Şerhi Dede benzer gerekçeler ile, yine Hacı Bektaş-ı Veli Asitanesi postnişini Feyzullah Efendi'nin arzı ile azledilerek Salih Dede yetine tayin edilmiştir (1 Safer 1227 / 15 Şubat 1812)²⁸²⁴.

1826 Vaka'sı Sonrası Üsküdar Bektaşî Tekkelerinde Şeyh Atamaları

Üsküdar'da yer alan 4 Bektaşî tekkesinde 1826 sonrasında tespit edilen iki şeyh ataması şudur:

(i) Paşalimanı'ndaki Yarımcababa Tekkesi Şeyhi Ahmed Necip Dede (v. 1242/1826'dan sonra) 1826 Vakası'nda üç müridi ile (Derviş Ali, Derviş İbrahim ve Derviş Süleyman) Topkapı Sarayı dahilindeki Cebehane'ye hapsedilmiş, ardından *ulema makarrı* addedilen Konya'nın Hadim ilçesine sürülmüştür²⁸²⁵. Bir şekilde affedilip yakınlarına, Bursa'ya gelmiş, bilinmeyen bir tarihte vefat etmiştir. Meşihat Necip Dede'nin akabinde oğlu Ahmed Şerif Efendi (v. 1267/1851) tayin edilmiştir. Sonraki şeyh tayinlerinde sair tekkelere uygulanan prosedür takip edilmiştir.

(ii) Çamlıca'daki Tahir Baba Tekkesi'nde de Seyyid Hacı Mehmed Baba (v. 1241/1826'dan sonra). 1826 Vakası'nda hem-tarikleri gibi Tahir Baba Tekkesi de takibata uğramış, 3 dervişi (Seyyid Derviş İbrahim, Abdal Musa ve misafirlerden Derviş Ali) ile önce Cebehane'ye hapsedilmiş, ardından muhtemelen Tire'ye sürülmüştür²⁸²⁶. Tekke Mehmed Baba'dan sonra oğlu Nuri Baba tarafından uyandırılmıştır.

Zeynepkamil'deki Kıncı Baba Tekkesi Şeyhi Kıncı Baba 1826 Vakası'nda azmettirici olarak yargılanmış, nihayet suçlu tekkesi kapısı önünde idam edilmiştir. Tekkede bundan sonra herhangi bir şeyh ciheti ihdas edilmemiştir. Hemen yakınlardaki Mürüvvet Baba Tekkesi hakkında ise bildiklerimiz çok daha azdır. 1826'daki şeyhi Derviş Mustafa Baba idi. Tire'ye sürgün edilmiştir²⁸²⁷. Tekkesi müsadere edilmiş, Kıncı Baba Tekkesi gibi bir daha da ayağa kalkamamıştır.

TİP A. 7.2. MEVLEVÎLER/ÜSKÜDAR MEVLEVÎHANESİ

Üsküdar Mevlevîhanesi'nde meşihat ile alakalı 3 belgeye tesadüf edilmiştir. 1834 tarihli ilk belgede Necib Dede Efendi'nin (v. 1252/1836) vefatı akabinde postun başta

²⁸²⁴ VGMA, Defter/Sayfa no: 777/154'ten aktaran Maden, "Üsküdar'da Bektaşîlik", 31-2.

Ayrıca bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1771/42.

²⁸²⁵ BOA, C. ZB. Nr. 46/2282; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 176.

²⁸²⁶ Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması*, 86.

²⁸²⁷ BOA, C. ZB. Nr. 46/2282; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, 177.

kardeşi Arif Himmetî Dede Efendi olmak üzere, Hacı Hüsameddin Efendi ve Sadık Dede isminde en üç adayı vardır. Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa da (hd. 1833-1839) Sultan II. Mahmud'un emri ile işi Mevlevî meşayihini toplayarak karar alması için Şeyhülislam Mekkîzade Mustafa Asım Efendi'ye (1833-1846) havale etmiştir. Mevlevî seçim heyeti Arif Efendi dışındaki adaylar “Tarikat-ı aliye-i Mevleviyyeden intikal eden meşayihin akrabalarından ehliyetlisi oldukça saire tercih oluna geldiğinden” eler ve meşihatın ittifakla seçtikleri Arif Efendi'ye tevcihini *tasvib ve niyaz ederler*. Nihayet Arif Efendi sadır olan irade ile posta oturur²⁸²⁸. Burada seçim için toplanan Mevlevî meşayihinin kimlerden müteşekkil olduğu sarahaten yer almadığı gibi kararda Konya'daki pir evinin ne düzeyde dahil olduğu tespit edilememiştir. Ayrıca yakın akrabasının sairlere rüchaniyetinin vakfiyelere muhalefet edip etmemesi hiç mevzu bahsedilmemiş anlaşılan.

Diğer belge Arif Himmetî Dede'nin oğlu Mehmed Hasib Dede Efendi'nin (v. 1304/1886) vefatı akabinde ortaya çıkan iki talibin durumudur. Tayin için Meclis-i Meşayih'e müracaat edenlerin talepleri kararın *çelebi efendilerin mezuniyetinde olduğunu bildirilerek reddedilmiştir* (1304/1886)²⁸²⁹.

Mevlevîhane ile ilgili son belge tayin değil bir azil işlemidir. Mehmed Ruhi Dede'nin oğlu Ahmed Arif Çelebi Dede (v. 1326/1908'den sonra) yaşı küçüklüğünden Halid Dede'nin (v. 1320/1902) vekaleti ile posta vekil olarak oturmuştur. Halid Dede'nin vefatı akabinde meşihata asaleten tayin edilen Arif Efendi altı sene kadar şeyhlik yapmışsa da tahsil ve terbiyesi noksan, kötü arkadaşına müptela bulunduğundan Konya Asitane şeyhi Abdülhalim Çelebi tarafından 1909 (1326) yılında meşihattan uzaklaştırılmış, yerine Hüseyin Azmi Dede Efendi'nin (v. 1893) oğlu Ahmed Celaleddin Efendi tayin edilmiştir²⁸³⁰.

B. TEVCİH TÜRÜ AÇISINDAN

Tevcih türü ile kastettiğimiz posta oturan kişi sayısıdır. Tekkelerde meşihat tek bir kişiye ait ise müstakil tevcih, birden fazla kişi arasında taksim edilmişse müşterek tevcih adını almaktadır.

TİP B.1: MÜSTAKİL TAYİNLER

Yukarıda verilen şeyh tayinlerinin tamamı başta meşihat olmak üzere ilgili cihetlerinin tamamının müstakil olarak hak sahibine tevcihi şeklinde gerçekleşmiştir.

²⁸²⁸ BOA, HAT. Nr. 1302/50712.

²⁸²⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/152, 24.

²⁸³⁰ Vassaf, *Sefîne*, 5/270.

TİP B.1: MÜŞTEREK TAYİN

Soru: bu atamalardan hiç biri yukarıdaki tasnife girmiyor mu?

Müşterek tayin, konumuz itibariyle tekkelerdeki ilgili cihetlerin vefatları veya hal-i hayatlarında iken feragatları neticesinde hak sahiplerinden olan çok defa oğulları arasında müştereken taksim edilmesine denir. Üsküdar tekkeleri özelinde vakfiyesinde meşihatın kardeşler arasında müştereken taksim edileceğine dair sarih ifade bulunan herhangi bir tekke yoktur.

Osmanlı dönemi tekkeleri arasında ilk defa ne zaman başladığını bilmediğimiz bu uygulama şeyh efendinin vefatı ve feragati akabinde müstakbel şeyhin kardeşlerini, aynı zamanda şeyh efendinin meskeni de olan tekke müstemilatından çıkarma ihtimali neticesinde üretilmiş pratik bir çözümdür.

Bu başlık altında müşterek tayine/tevcihe dair 9 vesikaya tesadüf edilmiştir. Bunların **ilki 1727 sonuncusu 1859 tarihlidir**. Devam belgelerinde görüleceği üzere ortağın vefatı veya feragati akabinde hissesi yek diğerine intikal ettirilerek meşihattaki iştirakin kaldırılması hedeflenmiştir. Tekkedeki cihetler her ne kadar müştereken taksim edilse de - tafsilatı ileride gelecek- ağabey eşitler arasında birinci olarak tekkenin işlerini idarede kardeşine/kardeşlerine tercih edilmiştir. Bu arada müştereken tevcihlere 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşı küçük olanlara erbab-ı istihkaktan bir yakının (aileden veya halifeden) niyabetinde tevcihler de gündeme gelecektir. Üsküdar tekkeleri içerisinde tespit ettiğimiz müştereken tayinler şu şekilde gerçekleşmiştir:

(i) Acıbadem'deki Celvetî Tekkesi'nin şeyhi İnadiye Tekkesi Kurucu Şeyhi Bandırmalizade Yusuf Efendi'nin (v. 1165/1752) büyük oğlu Küçük Hamid Efendi meşihati hal-i hayatında iken meşihati oğlu Lütfullah Efendi'den iki torunu (5.1.) Seyyid Mehmed Esad (v. 29 Cemaziyelahir 1191/4 Ağustos 1777'den kısa süre evvel) ve (5.2.) Seyyid Mehmed Kemaleddin (v. Cemaziyelahir 1234 / Nisan 1819) Efendilere terk etmiş, vazifeler (tevlîyet, zaviyedarlık ve meşihat, hitabet, imamet vd.) kardeşler arasında müştereken taksim edilmiştir (1139/1727)²⁸³¹. Esad Efendi'nin 4 Ağustos 1777 (29 Cemaziyelahir 1191) tarihinde vefatı üzerine bahsi geçen vazifeler kardeşi Mehmed Kemaleddin Efendi'ye tevcih olunmuştur²⁸³².

²⁸³¹ BOA, C. ML. Nr. 334/13679.

²⁸³² VGMA, Defter/Sayfa no: 260/118.

(ii) Özbekler Tekkesi'nde Hacı Hafız Halil Buharî'nin (v. 1227/1812) vefatı akabinde meşihat vazifesi oğulları (11.1) Şeyh İbrahim ve (11.2) Şeyh İsmail arasında taksim edilmiştir (1227/1812)²⁸³³. (iii) Şeyh İbrahim Efendi'nin çocuksuz vefatının ardından meşihat bu defa (12.1) Mehmed Sadık ve (12.2) Abdürrezzak isimli iki kardeşe tevcih edilecektir (1232/1817)²⁸³⁴. (iv) Abdürrezzak Efendi'den sonra ise meşihat yeğenleri Sadık Efendi'nin iki oğlu (13.1) İbrahim Edhem ve (13.2) Mehmed Salih Efendilere intikal etmiştir (2 Zilhicce 1271 / 16 Ağustos 1855)²⁸³⁵.

(v) Kadirî Hindiler Tekkesi'nde Şeyh Süleyman Efendi'nin (v. 26 Cemaziyelahir 1253 / 27 Eylül 1837'den evvel) kısa süren meşihatının ardından üzerindeki vazifeler aralarındaki ilişkiyi tespit edemediğimiz Seyyid Mehmed Raşid ve Seyyid İsmail Tevfik Hindî Efendilere *müştereken* taksim edilmiştir (26 Cemaziyelahir 1253 / 27 Eylül 1837)²⁸³⁶. 30 yıl müştereken meşihatın akabinde Tevfik Efendi'nin (v. 1868) vefatıyla yarım hissesi müştereki Raşid'e (v. 19 Zilhicce 1294 / 25 Aralık 1877) devredilmiştir (25 Ağustos 1868)²⁸³⁷.

(vi) Üsküdar'ın büyük ve etkin tekkelerinden olan Bandırmalızade Tekkesi'nde meşihat Selamet Efendi'den (v. 1266/1850) sonra -daha evvel tesadüf etmediğimiz kadar- dört oğlu arasında müştereken taksim edilmiştir²⁸³⁸: (6.1.) Mehmed Fahreddin Efendi (6.2.) Mehmed Salih Efendi (Kahveci?, 1233/1817-8 – Zilhicce 1291 / Ocak 1875), (6.3.) Mehmed Galib Efendi (v. 12 Cemaziyelevvel 1330 / 30 Nisan 1912), (6.4.) Yusuf Safiyyüddin Efendi (v. 26 Safer 1301 / 23 Aralık 1883'ten kısa süre evvel)²⁸³⁹.

(vii) Çavuşderesi'ndeki Halvetî Çamlıcalı Tekkesi'nde Şeyh Hüseyin Efendi'nin (v. 4 Rebiulevvel 1271 / 25 Kasım 1854'ten kısa süre evvel) vefatı akabinde meşihat ve tevliyet geride kalan iki küçük erkek evladı olan Nureddin (v. 14 Safer 1322 / 30 Nisan 1904'ten evvel) ve Ömer Faik (v. 16 Şevval 1309 / 14 Mayıs 1892'dan evvel) Efendilere, müracaatları üzerine Üsküdar'daki isimleri verilmeyen 8 meşayihin mühürlü şahadetnameleri ile Nasuhî Asitanesi Şeyhi Muhyiddin Efendi'nin (v. 1898) niyabetinde taksim edilmiştir (9 Cemaziyelevvel 1271 / 28 Ocak 1855)²⁸⁴⁰.

²⁸³³ BOA, C. EV. Nr. 496/25094.

²⁸³⁴ BOA, C. EV. Nr. 420/21281 (29.08.1232).

²⁸³⁵ VGMA, Defter/Sayfa no: 892/163; MMA, Defter/Sayfa no: 1774/143.

²⁸³⁶ İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 172.

²⁸³⁷ İşlek, *Hindi Tekkeleri*, 173.

²⁸³⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/146.

²⁸³⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66^a, 66^b, 66M^{a-b}.

²⁸⁴⁰ VGMA, Defter/Sayfa no: 301/194-5 (Belgenin Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kataloğundaki künyesi şöyledir: VGMA, Defter/Sayfa no: 301/93).

Bu aslında yukarıdaki tasniflerden birine giriyor.

(viii) Kısıklı'da Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Mustafa Şerefeddin Efendi Efendi'den (v. 1271/1855) sonra meşihat iki oğlu Ali Rıza (v. 22 Cemaziyelevvel 1332/18 Nisan 1914'ten evvel) ve Nurullah (v. 28 Recep 1335/20 Mayıs 1917) Efendilere müştereken tevcih edilmiştir (1271/1855)²⁸⁴¹.

(ix) Bülbülderesi'nde Celvetî Şeyh Camii Tekkesi'nden Ahmed Hasib Efendi (v. 1275/1859) vefatı ile geride Talib ve Abdülhay isimlerinde reşit olmayan iki evlat bırakmıştır. Hasib Efendi'nin tasarrufundaki vazifelerden hitabetin merhumun hayatında iken vekili olan Derviş Ahmed Halife bin Nuri'ye, diğerlerinin ise iki küçüğün anne tarafından (*min kibelilüm*) dedeleri Celvetiyye'den Mehmed Sıdkı Dede Efendi bin Ali'nin niyabetinde iki kardeşe eşit şekilde (*iştiraken ve seviyyen*) tevcihi Hz. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Seyyid Mehmed Ruşen Efendi tarafından istenmiştir.

Tekkenin kayıtlarında yapılan incelemede istidat ve kabiliyeti meşhur olan Derviş Ahmed Efendi'nin Talib Efendi niyabeti ile hitabet cihetine, **ehliyeti imtihan ile (ledelimtihan) ortaya çıkan** Mehmed Sıdkı Dede Efendi'nin de imamet, meşihat, nezaret ve tevliyet cihetlerine iki küçük buluğa erinceye ve *binnefs eda-yı hizmete iktidar kesbedinceye* değin niyabeten tevcihi uygun bulunmuştur (10 Recep 1275 / 13 Şubat 1859)²⁸⁴².

Bu tevcihi diğerlerinden ayıran husus niteliğini bilemesek de niyabeten dahi olsa tayin de **imtihandan bahsedilmesidir**²⁸⁴³. Bu ileride Tevcih-i Cihat Nizamnameleri ile mecburi hale gelecektir.

6. MECLİS-İ MEŞAYİH'İN İHDASI (1866-1925)

Klasik dönemde kendi vakfiyelerinde belirtilen usullere göre idare olunan, modernleşme/merkezleşme ile birlikte Bab-ı Meşihat'ın (Şeyhülislamlık) siyasi, Evkaf Nezareti'nin de iktisadi denetimine giren tekkeler, yüzyılın ikinci yarısında kendisine bir tür

²⁸⁴¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/214.

²⁸⁴² BOA, C. EV. Nr. 63/3131; VGMA, Defter no: 137/67, sıra no: 1006.

²⁸⁴³ Meşihatın imtihan neticesinde tevcih edildiğine dair -resmi belgesine ulaşamadığımızdan listemize almadığımız- bir diğer misal Tabutçular'da Halvetî Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nde yaşandığı belirtilmiştir. Revnakoğlu'nun notlarında yer alan kayda göre Şeyh Mehmed Nazif İzmirli Efendi (v. 1302/1885) Selanik'te Numan Paşa Tekkesi'nde vazifeli iken ziyaret maksadı ile İstanbul'a gelmiştir. Bir perşembe günü Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gider. Birtakım meşayih münhal Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi meşihatı için imtihanı beklemektedir. Mevlevî şeyhi Osman Efendi merhum ve sair meşayih artık tekkenin şeyhi geldi, başkasına lüzum yok, diyerek zorla pederimin tekkeye tevcih ediyor. Kendisi çok ısrar etmiş ise de dinlememişler. Sen buraya lazımsın, diye tevcih meselesini yapmışlar ki. Eşi ve çocukları Selanik'teki tekkede iken ani olarak mektupla Üsküdar'a çağırılmışlar. CSRA, no: 12.

arabulucu rolü biçilen *Meclis-i Meşayih* ile tanışacaktır. Bu nevezuhur müessesesi -tesisine 1864 yılında karar verilmişse de- iki yıl gecikmeli olarak 15 Kasım 1866 (7 Recep 1283) tarihli irade ile Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi'nin riyasetindeki Şeyhülislamlığa bağlı olarak faaliyete geçmiştir²⁸⁴⁴. İcraî olmaktan ziyade tavsiye niteliğinde kararlar alma misyonu biçilen Meclis'in vazifesi nizamnamesine uygun bir şekilde hareket ederek *ilkin* ve *sadece* İstanbul ve Bilad-ı Selase'deki tekkelerde boşalan meşihata dair dervişler arasında meydana gelebilecek ihtilaflardan dolayı meseleleri tahkik ederek şeyhülislama hitaben tavsiye kararları almaktır²⁸⁴⁵.

MECLİS-İ MEŞAYİH'İN İLK NİZAMNAMESİ (1866)

Meclis'in ilk defa yakın zaman önce arşivden bulunup yayınlanan 8 Kasım 1866 (29 Cemaziyelahir 1283 / 27 Teşrinievvel 1282) tarihli 17 maddelik ilk nizamnamesinde²⁸⁴⁶, daha ilk maddesinde yasal sınırları çizilerek Şeyhülislamlığa bağlı olduğu, büyük küçük tüm konuları fezleke halinde meşihata iletmekle mükellef olduğu vurgulanmıştır. Hakkaniyetle karar verecek olan azalar (2. *madde*) şeyh tayini tekliflerinde şu sırayı gözeteceklerdir:

Şeyhi erkek çocuksuz (*bila-veled*) vefat eden tekkelerin meşihati asitanesi şeyhine meşrut ise buna müdahale olunmayıp, yine de **şeyh adayı bir tür ehliyet ve liyakat sınavına** tabi tutulacak (3. *Madde*: Meclis-i mezkurda ehliyet ve adem-i ehliyetine dikkat olunarak

---

²⁸⁴⁴ BOA, İ. MVL. Nr. 563/25320. Meclis'in tekkeler üzerinde Şeyhülislam'ın amir konumunun Nakşî-Halidîliğe ile maruf Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi üzerinden anlatımının, Meclis'in tesis edilmesine karar verildiği dönemin şeyhülislamının Atıfzade Ömer Hüsameddin Efendi (1863-1866) olduğu hatırlatılarak bir anokrasi içerdiği Muharrem Varol tarafından ifade edilmiştir. Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 42.

Meclis'in medreseye bağlanması doğal olarak tekkelerin medrese murakabesi altına girdiği şeklindeki değerlendirmelere kapı aralasa da medreselerin de benzer süreci yaşadığından hareketle tekkelerin bu süreçte medreselere benzemeye başladığı daha isabetli bir yorumdur. Kara, "Meclis-i Meşayih", 327-328.

Varol'un dikkatlere sunduğu Üsküdar Çinili'deki Afgan Tekkesi meşihati ile ilgili **1 Haziran 1865** (6 Muharrem 1282) tarihli *iktizası Meclis-i Meşayih'den* derkenarlı tekke şeyh vekili Şeyh Abdurrahim el-Afgani'nin arzuhaline düşülen belge Meclis'in ilk kuruluş döneminde de faaliyet gösterdiğine işaret etmektedir. BOA, MVL. Nr. 477/35, lef 2'den aktaran Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 50.

Meclis'teki bu gecikme Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kendisine sunulan inhaları "mevki-i icraya" koymayarak teşekkülü işlevsiz kılmasına bağlanmıştır. Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 50.

²⁸⁴⁵ Meclis'in bu ilk dönemi muğlaktır. Tesisinden sonraki yıla ait salnamede kendisinden bahsedilmemiştir. Meclis'in bu ilk kuruluş dönemi ile ilgili yazışmalar için bkz. Varol, "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 50-1.

²⁸⁴⁶ Meclis'in iş ve işleyişine dair tüm yorumlar -çok değişmemiş olacağı varsayımından hareketle- meclisin 1918 tarihli 3. ve son nizamnamesinden hareketle yapılmıştır. Ancak ilk nizamnamenin (BOA, MVL, 1042/39, lef 2) neşri ile aradaki farklar Varol tarafından ortaya konmuştur. "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 39-68.

ehliyeti nümayan olanlar kabul olunup...). Meşihatta iştirak varsa erkek çocuksuz vefat eden şeyhin hissesi şayet ehilse müşterekine devredilerek meşihat iştirakten kurtarılacak (4. Madde).

(a) Şeyh efendi vefat edip geriye bıraktığı evladı (i) meşihata ehil ise ona tevcih edilecektir. Şayet (ii) layık değilse tekkeye mensup hulefadan ehil olanlara, şayet o da yoksa (iii) o tarikattan ehil bir halifeye tevcih edilecektir. Buraya kadar gelen üç aşamalı atama türü ilkesel olarak evlada meşrut tekkelerin vakfiye şartları ile -küçük farklar hariç- uyumludur. Şöyle ki, (i) evlada meşrut vakfiyelerde geçen *ekber ve erşed* şartının/kriterinin Meclis tarafından denetleneceği anlamına geliyor. Vakfiyelerde evladın ehliyetli olmama durumunda halifeye geçeceği sarih olarak yer almıyorsa da zımnen atamada halifeye geçiş hissedilmektedir. Bununla birlikte *hulefanın akdemi* şartı yerine (ii) ehliyet (*erşed ve aslah*) şartı standartlaşmıştır. Üçüncü ve son durum olan (iii) o tarikattan ehil bir şeyhin tayini ise vakfiyeler ile uyumlu. Bu tayin aşaması yukarıda da ifade edildiği gibi evlada meşrut tekkeler ile uyumludur.

(b) Şayet şeyh efendi vefat edip geriye birden fazla evlat bırakmışsa meşihat eşit bir şekilde (*ale's-seviye*) taksim edilecek, daha ehil bulunan eşitlerin birincisi meşihat işlerinin icrasında yetkili kılınacaktır. Evlatlar arasında memur olanlar (*ashab-ı rütbe*) ile meşihata aykırı ahvalde (*sıfat-ı meşihata muhalif tariklerde*) bulunanlara tevcihten sarf-ı nazar edilecektir. Şayet evlad küçükse buluşa erinceye kadar o tekkenin idaresi halifelerinden birine, yoksa o tarikattan bir başka kişinin vekaletine verilecektir. Bu tevcih türü vakfiyelerde yer almasa da uygulamalardan hareketle nizamileştirilmiştir, denilebilir.

Müşterek meşihatın meşru zeminine kavuştuğu bu tasarrufun şeyhin evlatlarının olası mağduriyetlerini gidermeye dönük olduğu açıktır. Nitekim yeni şeyh, selefinin ailesini meşrutadan çıkarabilir. Buna halihazırdaki şeyhin kardeşleri ve aileleri de dahildir. Bu mağduriyeti daha baştan ortadan kaldırmak için de ihtiyaç durumunda “şeyh vekaleti” müessesesi nizamileştirilmiş oldu. Tüm bunların yanında vakfiyelerde yazmayan, memurların posta oturmalarının engellenmesi ilk defa karşılaştığımız nevzuhur bir tasarruf olduğunu ifade edelim.

Tüm bu atama türleri üç aşağı beş yukarı evlada meşrut tekkeler için uyumlu ise de az da olsa tesadüf edilen halifeye meşrut tekkelerin seçenekler arasına girmediğini göstermektedir. Bu atama türleri aynı zamanda tekkelerin tarikat değiştirme işlerini zorlaştırmakta, bu özelliği ile genel olarak vakfiyelere uyumlu gözükmektedir (5. madde).

Meclis yapılan müracaatları Evkaf Muhasebesi'nde yer alan kayıtlarının derkenar olarak gönderilen tezkireler eşliğinde değerlendirecek, aldığı tensip kararlarını icra için **Evkaf Nezareti Teftiş Mahkemesi'**ne havale edecektir (6. madde).

İcazet ve hilafet gibi mühim bir meselede adayların maddi manevi kemali hesaba katılmalıdır. Hilafeti olup meşihatı olmayanlar şeyh kıyafeti ile çarşı pazar dolaşmayacaktır. Kendi meclislerinde serbest, çarşı pazara çıkarken derviş kıyafetine bürünecektir (7. madde).

Meclis kendisine başvurulmuş sufi zümrelerin davasında ilk derece mahkemesi gibi karar verecek, şayet taraflardan biri kararı beğenmezse karar ilgili dairede görülmek üzere havale edilecektir. Meclis'e bağlayıcı olmayan bu ilk yargılama işlevi ile taraflar arası bu uzlaştırma hakemi vazifesi verilmiştir (8. madde).

Şayet şeriat ve tarikata muhalif bir şey vaki olursa Meclis re'sen soruşturma/tahkikat başlatabilecek, neticesi Makam-ı Meşihat'a arz u inha edilecektir (9. madde).

Karar aşamasında azalar arasında ihtilaf vaki olursa ihtilaflar hakkında mazbata tanzim edilecektir (10. madde).

Taşradaki tekkelerin meşihatına talip olarak İstanbul'a gelenler Meclis'çe tahkik edilecektir (11. madde). Böylece zayıf da olsa Meclis bu madde ile taşra tekkelerine dair bir tasarrufa malik olacaktır.

Mevlevîlerin sahip olduğu ayrıcalık devam edecek, ancak şeyhlere değil de dervişlere dair bazı davalar Meclis'çe görülebilecek, gereği Makam-ı Meşihat'a havale edilebilecek (12. madde). Bu Mevlevîlerin ayrıcalıklı konumunu teyit anlamına geldiği gibi derviş düzeyinde de olsa bir takım yargılama işlerinde Meclis'in yetkilendirilmesi sınırlama anlamı da taşımaktadır.

Meclis'in tesis gayesi nizamnamenin sonlarına bırakılmıştı:

Bu Meclis teşkilinden maksat turuk-i aliyenin şeref-i aslisine layık olan hüsn-i sülûkunun devam u terakkisi ve aksi hâlâtın men'u ıslahı"dır. (13. madde).

Nizamnameye ilaveler olacaksa şeyhülislamlık gereğini yapacaktır (14. madde).

İlk sıralarda yer alması gereken şeyh atamada usule dair şart sonlarda yer almıştır:

Bir tekye münhal oldukda evvela kangî tarik üzere şart ve bina kılınmış ise yine şart-ı vâkıfa müra 'ât olunacaktır. (15. madde).

Meclis büyük meselelerde hariçten eşraf-ı meşayihin kanaatini almaya mezundur (16. madde).

Meclisin azaları Şeyhülislam tarafından atanacaktır (17. madde).

Özetle, nizamnamede reisten, ehliyet şartının tespitinin nasıl gerçekleştirileceğinden bahsedilmiyor. Bununla birlikte posta kimlerin oturtulup, kimlerden sarf-ı nazar edileceği, atamanın nasıl bir sıra takip edeceği, bunun için Meclis'in nasıl çalışacağı ve itirazlarda nasıl bir yol izleneceği net bir şekilde ifade edilmiştir.

Nizamnamenin meşihata tayinde ehliyet tespitini uhdesine alışı, meşihatın iştirakten arındırılmasına yaptığı vurgu, şeyh ailesinin muhtemel mağduriyetlerini önleme gayreti, vakfiyelere aykırı olsa da olası ictimai problemleri giderme gayesine matuf cesur adımlar olarak nitelenebilir.

Meclis karar aşamasında tevcihe engel durumlara belirtirken kendi nizamnamesinden “talimat-ı dahiliyemiz” şeklinde bahseder²⁸⁴⁷.

Meclis bir şekilde başarılı bulunmuş ki, 5 yıl denemenin ardından yetkileri taşrayı da kapsayacak şekilde genişletilecektir (17 Safer 1288 / 8 Mayıs 1871)²⁸⁴⁸.

Meclis'in en mühim işi şeyh tayinleri olsa da tek işi değildir²⁸⁴⁹. Nizamnamesine yansımada da aslında en büyük misyonu tekkeleri daim açık tutmaktır²⁸⁵⁰. Şeyhlerin askerlik işleri, tekkelerin imarı, harap olmuş tekkeleri ihya etme şartı ile istekli şeyh efendilere havale edilmesi, gelirlerin arttırılması, içinde savaş dönemlerinde asker yerleştirilmesi de olmak üzere tekke müştemilatına yapılan işgallere engel olunması, bunlardandır.

Büyük bir misyon ile yola çıkan Meclis'in ilk dönemi ve faaliyetleri konusunda büyük bir belirsizlik vardır. Meclis'in bugün İstanbul Müftülüğü bünyesinde yer alan arşivindeki en erken tarihli vesika tesisinden **13 yıl sonraya ait olup 13 Temmuz 1879 (23 Recep 1296) tarihlidir**²⁸⁵¹. Bu Sultan II. Abdülhamid'in devri saltanatında (1876-1909) faaliyete geçtiği anlamında gelmektedir. Bu ilk dönemde yaşanan belirsizliğin sebepleri konusunda tatmin edici herhangi bir malumata henüz ulaşılamamıştır.

---

²⁸⁴⁷ Mesela, MMA, Defter/Sayfa no: 1769/3, 4.

²⁸⁴⁸ BOA, BEO. AYN. d. nr. 1077, s. 215'ten aktaran Varol, “Tarikatları Denetleme Siyaseti”, 54. Bu tadilatta hemen bir yıl önce ilki kabul edilmiş olan Cihat Nizamnamesi'ne değinilmemişi ilginç bir noktadır.

²⁸⁴⁹ Mine Durmuş'un tespitine göre şeyh tayinleri Meclis iş yükünün %90'ının oluşturmaktadır. *Meclis-i Meşayih*, 72.

²⁸⁵⁰ Mesela, Ağahamamı'nda Feyzullah Efendi Tekkesi şeyhi Mustafa Salahaddin Efendi (v. 1925'ten evvel) yıkılmaya yüz tutmuş (*müşrif-i harab*) dergahı teslim almıştı. Dergahın tamir ve inşası müddetince mukabeleye ara vermek için Meclis-i Meşayih'ten müsaade istemişse de dergah hücrelerinden (*hücerat-ı dergah*) birinde mukabeleye devam etmesi konusunda uyarılmıştır MMA, Defter/Sayfa no: 1774, Sayfa no: 145.

²⁸⁵¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762, no: 9^b.

Bu dönemde (1866-1871) Üsküdar tekkeleri şeyh atamaları

Üsküdar tekkeleri içerisinde bu döneme denk gelen bir şeyh tayinine tesadüf edilememiştir.

TEVCİH-İ CİHAT NİZAMNAMESİ (1870-1873-1913)

Terim olarak vakıfların çeşitli dini, sosyal ve kültürel hizmetlerini sürdürebilmeleri için tahsis edilmiş olan görevler demek olan cihat (çoğulu: cihât), umum anlamı ile Osmanlı'da dini hizmetlerin genel adı olup görev sahiplerine “erbab-ı cihat / ashab-ı cihat”, görevlendirmelere de tevcih-i cihat denirdi. Cihetin niteliğine göre imamet, hitabet, vaizlik, dersiamlık, tedris gibi ifasında ilmi birikim ve yeterlilik istenenler ilmî / cihat-i ilmiyye; kayımlık türbedarlık ve ferraşlık gibi bedeni emek istenenler de bedeni / cihat-ı bedeniyye adını almaktadır.

Cihat verilecek kimsenin tespiti için gerekli şartlar önceden belli ise cihat bi'l-meşrutiyet, değilse bila-meşrutiyet tevcih edilirdi. Tekkelerin yukarıdaki bu tasnifler arasında hem ilmi (mesela meşihat) hem de bedeni (mesela türbedarlık) *bi'l-meşrutiyet* cihatleri vardır²⁸⁵². Tamamı Osmanlı'nın son döneminde olmak üzere 3 tevcih-i cihat nizamnamesi yayınlanmıştır. Bunlar da²⁸⁵³:

- (a) 1286/1870 Tarihli 1. Nizamname **15 maddedir.**
- (b) 1290/1873 Tarihli 2. Nizamname **16 maddedir.**
- (c) 1331/1913 Tarihli 3. Nizamname **62 maddedir.**
- (a) **1286/1870 Tarihli 1. Nizamname.**

Eğer cihat tevcihinde **herhangi bir vâkif şartı yoksa** sahibinin vefatı sonucunda boşalan cihat ehliyet ve liyakati varsa **ilk olarak evladına, bir den fazla evladı varsa büyüğüne tevcih edilecektir.** Merhumun evladı yoksa, ya da liyakat sahibi değilse hariçten liyakat sahibi birisine **tevcih edilecektir.** Vâkif şartına bağlı cihatler bu düzenlemenin dışındadır (madde 1). Tevcihin küçük evlada yapılamayacağı (madde 2) sonraki nizamname (1873) ile değişecektir. Sonraki 4 madde (3., 4., 5., ve 6. maddeler) bir kişinin birden fazla cihatın toplanmasını birtakım şartlara bağlamaktadır. İlmi cihatler²⁸⁵⁴ için imtihan şartı (8. madde), nasıllığı tayin edilmese de ilk defa karşılaştığımız bir liyakat tespit yöntemidir.

²⁸⁵² Mehmet İpşirli, “Cihat”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/546-7.

²⁸⁵³ Nizamnameler sadeleştirilerek Talip Ayar tarafından neşredilmiştir. “Cihat Mevzuatı”, *Vakıflar Dergisi* 48 (2017), 145-193.

²⁸⁵⁴ İlgili maddede ilmi cihatler arasında sadece müderrislik, imamet ve hitabet cihatleri sarahaten zikredilmişse de yapısı gereği meşihat da bu gruba girer.

İmtihan hakkında tafsilat 1913 tarihli 3. ve son cihat nizamnamesi (madde 27-45) ile tespit edilmiş olacaktır.

(b) 2. Nizamname 9 Nisan 1873 (10 Safer 1290)

Hemen üç yıl sonra çıkan bu nizamnamenin, bir öncekinin uygulamasında karşılaşılan birtakım problemleri çözmeye dönük olduğu söylenebilir. Nitekim cihetin **küçük yaştaki oğluna da tevcih edilebileceği yönündeki düzenleme bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu düzenleme ile cihet sahibinin vefatında cihet (i)** liyakati olan büyük oğluna, (ii) birden fazla iseler liyakat sahibi olanların en büyüğüne, liyakati yoksa (iii) küçük yaştaki oğluna tevcih edilecektir. Bu şartların oluşmadığı durumda (iv) hariçten liyakat sahibi birine tevcih edilecektir (madde 1). Önceki nizamnamede hiç bahsedilmeyen kendisine babasından cihet kalan kimsenin vefatı halinde cihetin akibeti konusu bu nizamname ile açıklığa kavuşturulur. Buna göre cihet sahibinin vefatı durumunda cihet liyakat sahibi kardeşlere arasında yukarıdaki usule göre tevcih edilir. Bu düzenleme ile gayenin cihetlerde iştiraki önlemek olduğu söylenebilir (madde 5). Küçük yaştaki tevcihlerde cihet liyakat sahibi bir vekil/naibin vekaletinde/niyabetinde tevcih edilecek, niyabet süresi çocuğun yirmi yaşına kadar devam edecektir. Şayet liyakat kesbetmişse cihet bu defa asaleten tevcih edilecektir (madde 6). El çekme şeklinde cihetten feragat etme durumunda cihet sadece liyakat sahibi ortağına devredilebilecekken (madde 13), bu nizamname ile liyakat sahibi ortağı yoksa hariçten birine tevcih yapılabilmesine ruhsat verilir (madde 14). Daha evvel pek çok hisseye bölünmüş cihetlerde cihet sahibinin vefatı halinde cihet ilk nizamnamede en liyakatli olan hisse sahiplerine verilecekken, yeni nizamname ile hisse sahibinin hissesinin liyakatli evladına intikalinin önü açılmaktadır (madde 13).

1873 Nizamnamesi'nin yedi maddesi, 1870 Nizamnamesindeki bazı maddeler (7 madde: 6, 7, 8, 9, 11, 14 ve 15. maddeler) ile birebir aynıdır. Ancak madde numaralarında farklılıklar mevcuttur.

Birden fazla cihetin tek kişide toplanması (1870, madde 6; 1873, madde 7) ile bir cihetin birden fazla kişiye taksiminin menî (1870, madde 11; 1873, madde 12), nasıllığından bahsedilmeden ilmi cihetler için imtihan şartı (1870, madde 8; 1873, madde 9), cihetlerin tevcihinde hak sahibinin askerlik yaşını geçmiş olma şartının aranmayacağı (1870, madde 14; 1873, madde 15) her iki nizamnamede alan ortak hükümlerdendir.

(c) 3. Nizamname 5 Ağustos 1913 (12 Ramazan 1331)

1913 tarihli 3. ve son nizamnamenin seleflerinden farklı olarak bölümler halinde düzenlenmesidir: İlk bölümde (1-5. maddeler) cihatın tarifine, ikinci bölümde (6-26.

maddeler) cihatın usul ve tevcihine, üçüncü bölümde (27- 45. maddeler) cihet tevcihinde imtihanların ne şekilde ve kimler tarafından gerçekleştirileceği gibi hükümlere, dördüncü bölümde (46-62. maddeler) ise konu ile ilgili diğer hususlara yer verilmiştir.

Önceki nizamnamelerde üstü kapalı geçilen imtihan bahsi açıklığa kavuşturulmuştur. Meşihat ciheti sarahaten zikredilerek imtihanın tıpkı müderrislik imtihanında olduğu gibi belirli bir metnin Arapça gramer kurallarına uygun olarak harekelenmesi ve tercüme edilmesi istenmektedir. Yalnız bunda sorular on satırdan aşağı olmamak üzere **Halebi'den gelecektir**. Bunun yanında **itikat, ibadet ve tasavvufla alakalı üçer soru olmak üzere toplam dokuz soru** sorulacaktır. Meşihatın yanında şayet muhaddislik ve mesnevihanlık gibi cihetler de varsa ikişer soru da bunlardan gelecektir. İmtihanlar **Meclis-i Mesalih Talebe** azasından üç kişinin de iştiraki ile **Meclis-i Meşayih'te** yapılacaktır (madde 30-31).

Her ne kadar bu nizamnameye kadar yazılı imtihan icrasını amir bir nizamname bulunmuyorsa da Üsküdar tekkeleri özelinde 4 yazılı imtihan örneğine tesadüf ettik. Bunlar da: (i) Bülbülderesi'nde Celvetî Şeyh Camii Tekkesi'nde, Talib ve Abdülhay Efendilere niyabet edecek olan Mehmed Sıdkı Dede Efendi bu vazifeye **imtihan ile (ledelimtihan) tayini tensip edilmiştir** (1275/1859)²⁸⁵⁵. (ii) Otuz yıl sonra aynı tekkede kardeşinin hissesine talip olan Talib Efendi **Halebi'den icra kılınan imtihanda** başarılı bulunup müstakillen meşihata tayini tensip edilmiştir (1307/1890)²⁸⁵⁶. **Bu muhtevasına vakıf olduğumuz ilk yazılı sınavdır.** (iii) Çavuşderesi'ndeki **Halvetî Çamlıcalı Tekkesi** Şeyhi Mehmed Nureddin Efendi (v. 1322/1904) vefatı üzerine müşteriki kardeşinin hissesini de almak için imtihana tabi tutmuş, lakin *mesail-i diniyeden ve mensup olduğu tarik-i Halvetiyye-i Şabaniyye usulünden gelen* suallerin hiçbirine doğru cevap verememiştir (1309 /1892)²⁸⁵⁷. (iv) Bu vadide Meclis arşivinden değil de otobiyografiden öğrenilen en tafsilatlı imtihan icrası Beylerbeyi Tekkesi'nde yaşanacaktır. Babası Hamil Efendi'nin (v. 1322/1904) vefatı üzerine oğlu **Rami Efendi** (v. 1956) postun diğer adayı ile **Halebi'den** 4-5 satır ibare, kıraat-1 Arabi ve tahlil, 2- **Halebi'den** abdest, namaz ve bazı mesail-i adiyeye, tevhidin aksamı ve tafsilat, furuat-1 esma ve izahı, tarif-i zat-1 Hak ve aşr-1 şerif kıraatı olmak üzere altı başlıkta imtihana tabi tutulmuştur (1322/1904)²⁸⁵⁸.

²⁸⁵⁵ BOA, C. EV. Nr. 63/3131; VGMA, Defter no: 137/67, sıra no: 1006.

²⁸⁵⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/6.

²⁸⁵⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/5.

²⁸⁵⁸ Baş, *Rami Efendi*, 34-38.

Bu dönemde (Cihat Nizamnamesi etkisinde: 1871-1891) Üsküdar tekkeleri şeyh atamaları

Bu ve devamındaki bölümlerde Üsküdar tekkelerindeki tüm şeyh tayinlerine değil, tayin aşamaları Meclis-i Meşayih evrakına yansıyan tayinlere yer verilmiş, şeyh tayinleri aşağıdaki başlıklarda değerlendirilmiştir:

Tip 1: Vakfiye Var. Vakfiyeye ve Nizamnamelere Uygun Tevcih.

Tip 2: Vakfiye Var. Vakfiyeye Uygun, Nizamnamelere Muhalif Tevcih.

Tip 3: Vakfiye Var. Vakfiye Muhalif, Nizamnamelere Uygun Tevcih.

Tip 4: Vakfiye Yok. Nizamnamelere Uygun Tevcih.

Tip 5: Vakfiye Yok. Nizamnamelere Muhalif Tevcih

Bu ilk bölümde, nizamnamelerde muhtevası izah edilmediğinden **imtihan şartını** nizamnameye muhalif uygulama olarak değerlendirmedik. Nizamnamelere muhalif olarak değerlendirdiğimiz tek kriter **memur şeyhliktir**. Bu vadide tek örnek Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nde yaşanmıştır. Burada da şahitliğin resmi belgeden değil, Muhyiddin Efendi'den (*Tomar*) olmasından ötürü ihtiyatlı yaklaşmayı tercih ettik. Nitekim memuriyete başlama tarihi meşihatından sonra da olabilir. Meşihata dair tasarruflardan yalnızca 1'i ref'tir. Bunlar da:

TIP 1: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE VE NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Beylerbeyi Bedevî Hıfzı Efendi Tekkesi Kurucu Şeyhi Hüseyin Hıfzı Efendi (v. 1302 /1884) 3 Ocak 1881 (1 Safer 1298) tarihli zeyl vakfiyesinde meşihati kendinden sonra manevi evladı Mehmed Said Efendi'ye (v. 1334/1916), onun ardından da neslinden gelenlere şart etmiştir. Vakfiyenin tesisinden bir ay sonra (11 Şubat 1881) icazet vermiş ve nihayet Meclis-i Meşayih de bu minvalde tensip kararı almıştır²⁸⁵⁹.

(ii) İnadiye'deki Bandırmalızade Tekkesi'nde Selamet Efendi'den sonra meşihat dört oğlu arasında müştereken taksim edilmişse de en büyük oğul Mehmed Fahreddin Efendi (v. 1311/1893) eşitler arasında birincidir. Kardeşi Safiyüddin Efendi'nin vefatı (v. 26 Safer 1301 / 23 Aralık 1883'ten kısa süre evvel) üzerine uhdesindeki çeyrek hissesi Meclis'in 18 Nisan 1885 (3 Recep 1302) tarihli ictimasında nizamnamesinin (*talimat-ı dahiliyesinin 4. maddesi*) gereği olarak Fahreddin Efendi'ye devrini tensip eder²⁸⁶⁰. Nihayet Safiyüddin

²⁸⁵⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/50M^a. 50. Sayfa mükerreren kaydedildiğinden ikincisine kurşun kalem ile 50M denmiştir. 49-50-50M-51.

²⁸⁶⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/112^b-113^b.

Efendi'den münhal çeyrek hisse yaklaşık 9.5 ay sonra 2 Şubat 1886'da (27 Rebiulahir 1303) resmen tevcih edilir²⁸⁶¹.

(iii) Çinili'de Nakşî Afganîler Tekkesi'nde Abdullah Efendi'nin (v. 1302/1885) vefatı üzerine Mustafa Hüseyin Abdürresul Efendi el-Afganî (v. 1321/1903) meşihata talip olmuş, *ezher cihet meşihatı ifaya ehliyet ve iktidarı olduğu Meclis-i Meşayih'çe malum ve muhakkak bulunmakla sadır olan irade-i seniyye üzerine* 2 hafta sonra 21 Mart 1885 (5 Cemaziyelahir 1302) tarihli beratla posta oturmuştur²⁸⁶².

Mustafa Efendi 1310 yılı hac mevsiminde (1893 yazı) yerine Abdülhalik Efendi isminde birini vekil bırakmış, Meclis de bunu uygun görmüştü²⁸⁶³. Dönüşünün uzaması üzerine, sonraki yılın Hac mevsiminde (Recep 1311) şeyh vekaletinin Mehmed Esad Efendi isminde yeni bir talibi çıkar. Meclis, Esad Efendi'nin arzuhaline resmen bir vekil tayin edildiği, şeyhin henüz avdet etmemişse de vefatına dair bir malumatın olmadığı yönünde mukabele etmiştir²⁸⁶⁴. Meclis bu tasarrufunda tekkenin iç işleyişine müdahale etmemiştir.

(iv) Zeynepkamil'de Kadirî Avnîzade Tekkesi Şeyhi Mehmed Emin Efendi'nin (v. 1302/1885) vefatı üzerine meşihata talip olan oğlu Abdülgani Efendi (v. 1303/1886'dan sonra) Meclis'çe *vazife-i meşihatı hüsn-i ifaya ehil ve muktedir* bulunmuştur (8 Şevval 1303 / 10 Temmuz 1886)²⁸⁶⁵.

(v) Zeynepkamil'de **Bayramî Himmet Efendi Tekkesi Şeyhi Abdüşşekür Efendi** (v. 17 Ramazan 1303 / 19 Haziran 1886) vefatında geriye 5 evlat bırakmıştır. Bunlardan Abdullah Nasih ve Abdulhalim Lebid Efendiler Mektebi Harbiye-i Şahane talebelerinden oldukları için Meclis-i Meşayih tarafından ilgili nizamnamesi gereği (5. madde: *ashab-ı rütbeye tevcih yapılamaz*) dışarıda bırakılarak, her ikisini dergahta iskan ve iâşe etmek koşuluyla Abdülhay Suphi ve Abdülhak Sunî Efendiler uhdesine asaleten, amcası Hüsameddin Efendi'nin vekaleti ile küçük Abdülkerim Ferit Efendi uhdesine de niyabeten tevcihi tensip edilmiştir (10 Muharrem 1304 / 9 Ekim 1886)²⁸⁶⁶. Bir süre sonra Hüsameddin Efendi bu karara itiraz etmiş ise de Meclis bu konuda takdirin kendilerine ait olduğunu

²⁸⁶¹ VGMA, Defter/Sıra no: 137/1364.

²⁸⁶² MMA, Defter/Sayfa no: 1762/111^a (4 Cemaziyelahir 1302 / 21 Mart 1885); sayfa no: 87^a (7 Cemaziyelahir 1302 / 24 Mart 1885); Defter no: 1775/28.

²⁸⁶³ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/3.

²⁸⁶⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/26.

²⁸⁶⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/169.

²⁸⁶⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/3, 4.

belirterek tensip kararında ısrarcı olmuştur (1 Recep 1304 / 26 Mart 1887)²⁸⁶⁷. Meclis'in bu tasarrufu vakfiye ve nizamnameye uygundur.

(vi) Selamsız'daki **Selamî Ali Efendi Tekkesi'nde** Şeyh Aziz Mahmud Efendi (v. 1339/1920) babası Ahmed Muhtar Efendi'nin (v. 9 Ramazan 1305/20 Mayıs 1888) vefatı üzerine meşihatı uhdesine isteyen Aziz Mahmud Efendi Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne müracaat etmiştir. Evkaf'ın Meclis-i Meşayih'e havale ettiği arzuhal üzerine konu Meclis'in, babasının vefatından 40 gün sonraki 30 Haziran 1888 (20 Şevval 1305) tarihli ictimasında değerlendirilmiş, asitane şeyhi Küçük Ruşen Efendi (v. 1309/1891) tarafından *usulen* inha kılınması üzerine o sırada gayr-i reşid olan kardeşi Nail Efendi'yi tekkede idare ve iase etmek kaydıyla tevcihi uygun görülmüştür²⁸⁶⁸.

(vii) Adıyla anılan semtteki **Celvetî Atpazarı Tekkesi Şeyhi** Mustafa Şükrü Efendi'nin (v. 31 Kanunievvel 1305 / 12 Ocak 1890) vefatı üzerine Meclis-i Meşayih'e müracaat eden eşi Şerife Hatice Hanım meşihatın küçük oğlu Mehmed Rıfat Efendi'ye tevcihini talep eder. Meclis de 8 Mart 1890 (16 Recep 1307) tarihli kararında küçük yaşta yapılacak tevcihlerin ancak ehliyeti sabit bir zata *niyabeten/vekaleten* tevcihi ile mümkün olacağını hatırlatıp asitane şeyhinin teklifi ile meşihatın Rıfat Efendi'ye, *rüşdüne kadar* Celvetî tarikatı halifelerinden amcazadesi Hafız Mehmed Veysi Efendi'nin niyabeti ile yapılmasını tensip eder²⁸⁶⁹. Tevcih 24 Mart'ta (2 Şaban) resmiyet kazanmıştır²⁸⁷⁰.

TİP 2: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE UYGUN, NİZAMNAMELERE MUHALİF (MEMUR ŞEYH) TEVCİH

(i) Tabutçular'daki Sandıkçı Tekkesi'nde ağabeyi Şevket Efendi'nin (v. 1300/1883) vefatı üzerine Meclis bir hafta sonraki celsesinde (13 Zilkade 1300/15 Eylül 1883) *ehliyet ve liyakati meclis-i dervişanemizde zahir ve nümayan* dediği kardeşi Abid Efendi'nin meşihatını tensip etmiştir²⁸⁷¹. Bu tayin şart-ı vâkıfa uygundur. 27 yaşında başladığını bildiğimiz memuriyet hayatının bu vazifesi ile nihayete erdiğine dair bilgiye sahip değiliz.

²⁸⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/45; Defter/Sayfa no: 1735/178.

²⁸⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/107.

²⁸⁶⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/297.

²⁸⁷⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/297; Defter/Sayfa no: 1772/321.

²⁸⁷¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/55^b.

TİP 3: VAKFİYE VAR. VAKFİYE (ŞART-I VÂKİFA) MUHALİF, NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Rifaî Asitanesi Şeyhi üçüncü şeyhi Hocasade Mehmed Tahir Efendi'nin (v. 1227/1812) tesis ettiği Beyoğlu'ndaki Paşababa Tekkesi'nin meşihatı Rifaî Asitanesi'ne meşrut idi. Şeyhi İzzet Efendi'nin vefatı üzerine Şeyh Resmî Efendi meşihatın kendisine tevcihini talep etmiştir. Meclis-i Meşayih 15 Mayıs 1886 (11 Şaban 1303) tarihli oturumunda vakfiye gereği meşihatın Tevfik Efendi'ye tevcihi neticesinde varmışsa da²⁸⁷², bir zatın iki dergahın meşihat vazifesini ifa eyleyemeyeceğinden tevcihin akabinde uygun biri lehine meşihattan çekilmesini (*kasr-ı yed*) şart koşmuştu²⁸⁷³.

Resmî Efendi'nin meşihata gelebilmesinin tek yolu, asitane şeyhinin halifesi olmakla mümkündür. Tevfik Efendi'nin halifesi Kefevîzade Dergahı Şeyhi Ahmed Efendi'den müstahlef (*halifenin halifesi*) olduğunu ispat eden Resmî Efendi'nin durumu Meclis'in 9 Ekim 1886 (10 Muharrem 1304) tarihli oturumunda incelenmiş, ehliyet ve liyakati **Meclis-i Meşayih'çe yapılan imtihanla** anlaşılınca meşihatın kendisine tevcihi uygun görülmüştür²⁸⁷⁴. Şart-ı vâkıfta iki farklı cihetin tek kişide cemine bir engel yok ise de Tevcih-i Cihat Nizamnamesi hükümleri uyarınca (1870 Nizamnamesi'nin 6., 1873 Nizamnamesi'nin 7. maddesi) müdahale edilmiş, ayrıca aynı nizamname gereği imtihan yapılmıştır. Bu durum posta dışarıdan bir tevcih gündeme geldiğini için yaşanmış olmalıdır.

TİP 4: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Safiyeddin Efendi'nin vefatı ile Kaymakçı Tekkesi'ndeki meşihat vazifesi Fahreddin Efendi'nin talebi üzerine, uzun bir süredir tekkeyi vekaleten idare eden diğer kardeş Galib Efendi'ye tevcihi Meclis'in bu yöndeki kararı ile tensip edilir²⁸⁷⁵.

(ii) Tabaklar'daki Halvetî Nalçacı Tekkesi'nde babası Mustafa Enver Efendi'nin (v. 1289/1872) vefatında yaşının küçüklüğünden (9. yaş) ötürü ilkin eniştesi Safvetî Tekkesi Şeyhi Şeyh Mesud Efendi'nin (v. 1295/1878) niyabetiyle posta oturan büyük oğlu Mehmed Tayyar Efendi'ye (v. 1328/1910) Mesud Efendi'nin vefatından sonra Yakacık Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi Şeyhi Hüsnü Efendi (v. 1312/1894) niyabet edecektir²⁸⁷⁶. **25 yaşında** iken Evkaf'a müracaatla niyabetin kaldırılıp asaleten tayinini istemiştir. 19 Şubat 1888 (6

²⁸⁷² MMA, Defter/Sayfa no: 1762/152/145.

²⁸⁷³ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/167/159.

²⁸⁷⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/173/165-173/166.

²⁸⁷⁵ (29 Safer 1301 / 17 Kanunievvel 1299) MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66^b. Ayrıca bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1762/66M^{a-b}.

²⁸⁷⁶ *Tomar*, v. 43^a.

Cemaziyelahir 1305) tarihli ictimasında meseleyi değerlendiren Meclis-i Meşayih **imtihan yapma gereği duymadan** kesb-i liyakatine kani olarak asaleten tevcihini tensip edecektir²⁸⁷⁷.

(iii) Bülbülderesi'nde Şeyh Camii Tekkesi'nde Şeyh Hasib Efendi'nin (v. 1275/1859) vefatı üzerine yaşları küçük iki oğlu Mehmed Talib ve Mustafa Abdülhay Efendilere bir başkasının niyabeti ile tevcih edilmiştir. **Tekkedeki vazifesinden başka bir meşguliyeti olmayan**²⁸⁷⁸ büyük birader Talib Efendi, Sıhhiye Dairesi'nde memurluk yapan, meşihata liyakatinin de olmadığını düşündüğü kardeşi üzerindeki meşihat hissesini almak için girişimde bulunur. Meclis-i Meşayih de konu ile ilgili Teftiş Mahkemesi ile Evkaf Nezareti'nden gelen tezkireleri inceleyip, tarafları ehliyet imtihanına davet eder. **Mehmed Talib Efendi'nin Halebî'den icra kılınan imtihanında** ehliyeti anlaşılırsa da Abdülhay Efendi sürekli müddet isteyerek imtihandan kaçır. Nihayet Meclis 20 Nisan 1890 (29 Şaban 1307) tarihli ictimasında Abdülhay Efendi'nin ehliyetsizliği (*adem-i ehliyet*) yanında memurluğunu da dikkate alarak meşihat cihetinin nizam gereği (*ber mucib-i nizam*) uhdesinden alınıp (*refiyle*) büyük biraderi Mehmet Talip uhdesine tevcihini muvafık görmüştür²⁸⁷⁹.

(iv) Balaban Tekkesi'nde Rumelihisarı Mescidi İmamı Mehmed Emin Efendi'nin (v. Ramazan 1302 / Haziran 1885) Kırım firarilerine yardım ve yataklığı tespit edilince ilkin Kütahya'ya sürgün edilmesi tekke meşihatında boşluk yaşanmasına sebep olmuştur. Meclis-i Meşayih 13 Temmuz 1889 (15 Zilkade 1306) tarihli ictimasında saray ile arası yakın olan Mehmed Aşir Efendi'ye (v. 19 Şaban 1323/19 Ekim 1905) tekkenin **yeniden inşa etme şartıyla** meşihatın tevcihini tensip etmiştir²⁸⁸⁰. Bu Meclis'in tekkeleri daim açık tutma gayesinin pratik bir çözümüdür.

TİP 5: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE MUHALİF (MEMUR ŞEYH) TEVCİH

(i) Tabutçular'daki Sünbülî Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi Şeyhi Nazif Efendi'nin vefatı üzerine büyük oğlu ve halifesi Şeyh Hüseyin Yunus Efendi (v. 1312/1894) tevliyet ve meşihat cihetlerine sahip olmak için Evkaf-ı Hümayun'a başvurur. Evkaf'ın Meclis-i Meşayih'e havale etmesi üzerine 6 Eylül 1885'te (26 Zilkade 1302) toplanan Meclis Yunus

²⁸⁷⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1769, Sayfa no: 89.

²⁸⁷⁸ Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

²⁸⁷⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/6.

²⁸⁸⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1769/243.

Efendi'nin *ehliyet ve necabetine mebni meşihat-ı mezkureyi edaya her veçhile muktedir* olduğuna kanaat getirdiğinden her iki cihetin kendisine tevcihini, o sırada 2 yaşında bulunan kardeşi Nurullah Efendi'yi de *yanında iskan ederek idare ve iaşesi ile emr u terbiyesine bakmak* şartıyla tensip eder²⁸⁸¹. Muhyiddin Efendi Yunus Efendi'nin, **Altıncı Daire-i Belediye (Beyoğlu Belediyesi) memurlarından olduğunu söylüyor**²⁸⁸². Bu Meclis'in ashab-ı rütbeye vazife tevcih edilemeyeceği kaidesine muhalif gözüküyor. Ayrıca imtihan icra edilip-edilmediğinden de bahis yoktur.

Neticede bu bölümde yer alan 14 karardan yalnızca 1'i ref'tir (Balaban Tekkesi). Kararların 7'si vakfiye ve nizamnamelere uygun, 4'ü de vakfiye yoksa da nizamnamelere uygun tevcihtir. Kararlardan 2'si çalışma yasağının delinmesine göz yumulduğundan nizamnamelere muhalif, 1'i de vakfiyenin engellemediği şeyhin bir başka yerde vazife sahibi olması durumunun nizamnamelerle menedilmesidir. Sonuç olarak Meclis 2 kararında nizamnameye, 1 kararında da vakfiyeye muhalif karar almıştır.

MECLİS-İ MEŞAYİH'İN İKİNCİ NİZAMNAMESİ (1891)

Meclis'in ilk nizamnamesinden sonraki **asıl köklü değişiklik** çeyrek asır kadar sonra 1891'de uygulamada karşılaşılan bir zorluklardan (*esbab-ı mucibe*) ötürü gerçekleşecektir²⁸⁸³. Bu şekli ile, nizamnamenin başında meclisin yeni yapısı takdim ediliyor: Makam-ı meşihattan bir nazır, kendi içlerinden bir reis ile yeter miktar aza, ayrıca baş katip ve ihtiyaç durumunda yeter miktar katipten oluşacaktır. Meclis Evkaf ve Makam-ı Meşihat'tan gelen evrak üzerine mütalaada bulunacak, azalar adalete ve maslahata uygun verecekleri kararda ihtilaf durumunda eşitlik olursa **nazırın reyini tercih edecektir** (1-4. madde). Sıradaki 6 madde takdim-tehir hatası vardır. Doğru sıra 7-5-6-8-9-10 şeklinde olmalıdır²⁸⁸⁴.

Bu nizamnamenin şeyh atamalarında selefenden farkı tevcihlerde **Cihat Nizamnamesi ile çelişmemesi gerektiğidir**. Şayet çelişme vaki olursa *Cihat Nizamnamesi* esas alınacaktır. *Cihat Nizamnamesi*'ne göre şeyhlerin **şeyhlikten başka iş yapmamaları gerekirdi**. Aksi durumda meşihat ciheti üstünden alınacaktır.

²⁸⁸¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/128^a.

²⁸⁸² Tomar, v. 41^a.

²⁸⁸³ BOA, ŞD. Nr. 2569/21 (2 Receb 1308 /11 Şubat 1891). Nizamnameye dair bilgiler Varol'un ilgili makalesinden derlenmiştir. "Tarikatları Denetleme Siyaseti", 54-8.

²⁸⁸⁴ 1913 tarihli Tevcih-i Cihat Nizamnamesi ile 1918 tarihli Meclis-i Meşayih Nizamnamesi tematik bir düzen içinde hazırlanacaktır.

Meclis'in önceki nizamnamesinde meşihata **iktidar ve dini meseleye vukufiyet imtihanın nasıllığına değinilmemişti**. Bu husus bu defaki nizamnamede imtihanın **şifahî olarak icra edileceği** şeklinde kayıt altına alınmış oldu (7. madde).

Daha evvelki nizamnamede üstün körü geçilen icazet bahsinde, halife adaylarının tıpkı şeyh tayinlerinde olduğu gibi *ulum-i diniyyeden ve mensub olduğu tarikin usul ü furuundan Meclis'çe şifahen* imtihan edilecektir (11. madde), emri ile bir standarda kavuşturulduğunu görüyoruz.

Selef nizamnamede 9. maddede zikri geçen İstanbul tekkelerinde şeriat ve tarikat adabına aykırı durumlarda yapılacak iş ve işlemler bahsi bu defa açılmıştır. Suçun şahsiliği ve tedricilik ilkelerinden hareketle önce ilgili şeyh efendi Meclis'e davet edilecek, evvela *ekîden ve şedîden tenbîh ve ihtar olunacak*, şayet devam ederse *şifahî* ihtarı Makam-ı Meşihat vasıtasıyla yazılı ihtar takip edecek, devam ederse mukabeleden menedilerek bu süre zarfında tekkesi vekaleten idare edilecektir. Her şeye rağmen uygunsuz halinde ısrarcı olursa **meşihat uhdesinden alınacaktır**. Bu silsile halife ve dervişler için de icra edilecek, yani evvela Meclis'te yapılacak şifahi uyarıyı kale almazsa bu defa tac u hırkası alınarak tekkesinden defedilecektir (13. madde).

Aslında meşihat tevcihinden bahseden ilk bölümlerde olması gereken tevcihlerde *şart-ı vâkıfa riayet ve teamül-i kadime temessük* bahsi burada da sonlarda yer alır (14. madde). Lakin *şart-ı vâkıf ve teamül-i kadim ne vechile ise ol vechile muamele olunacaktır* dense de *Cihat Nizamnamesi* ile çeliştiği durumlarda bu maddeye itibar olunmadığı ayrıca belirtilmişti.

Bu nizamnamedeki en mühim değişiklik 5. maddededir. Daha evvel tekkelere şart-ı vâkıf üzere evlada meşrutiyet üzere tevcih yapılırken bu defa meşihat intikalinde veraset değil **hilafet** esas alınmıştır. Şayet meşihat, asitanesi şeyhine meşrut ise bu usule ehliyet imtihanı neticesinde riayet edilecektir (5. madde).

Müşterek meşihatta taraflardan birisi erkek çocuksuz vefat ettiğinde münhal hisse müşteriki ehliyetini tebarüz ettirdiğinde kendisine tevcih edilecek, böylece tekke önceki nizamnamede de öngörüldüğü gibi iştirakten kurulacaktır (6. madde).

5. maddede evlada tevcihten bahsetmiyordu. Bu madde ayrıca *Cihat Nizamnamesi*'nin amir pozisyonuna işaret etmektedir. *Cihat Nizamnamesi* de şeyhlerin şeyhlikten başka iş yapmalarını **engellemesinden ötürü şart-ı vâkıfa da muhaliftir** (7. madde).

Bu nizamnamenin getirdiği en büyük yenilik teamül-i kadime muhalefeten meşihatı bulunmayan **cami, mescid, türbe ve hanelerde ayin-i tarikat-ı aliyye iclasdan menedilmesine dönük maddesidir** (17. madde). Bu maddenin II. Abdülhamid dönemine has, daha evvel yaşanan bir istismarın neticesinde yazıldığı ifade edilmiştir²⁸⁸⁵.

Nizamnamenin son maddeleri Meclis'in **taşra teşkilatının** tesis ve işleyişine hasredilmiştir (18-21. maddeler). Ve nihayet nizamnamede ihtiyaç halinde gerekli düzenlemeler Makam-ı Meşihat tarafından icra edilecektir, denilerek bağlı bulunduğu kuruma tam tabiiyyet dile getirilmiş olur (22. madde).

2. Bu dönemde (MM'nin 2. Nizamnamesi'nin Neşrinden 3. Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'ne kadar: 1891-1913) Üsküdar tekkeleri şeyh atamaları

Bu nizamnamede de imtihanın şifahi olarak icrasına ruhsat bulunduğundan imtihanın **bir mekanda (Meclis'te) icrası şartı tarafımızdan nizamnamelere muhalif kalemde addolunmamış**, yine vakfiyede halifeye meşrut olsa da evladın halife tayin edilerek engelin aşılması yönteminin yaygın ve meşruluğundan ötürü halife-evlada intikal eden meşihatlar da “vakfiyeye muhalif” başlığında değerlendirilmemiştir. **Nizamnameye muhalif olarak aldığımız en büyük kriter yine “memur şeyhliktir”**. Bunun yanında örneğine bir başka yerde (Çamlıcalı Tekkesi) tesadüf etmediğimiz bir diğer uygulamada imtihanı geçememesine rağmen meşihata devam kararıdır.

TİP 1: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE VE NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Atik Valide Külliyesi dahilindeki tekkede babası Mehmed Şerefeddin Efendi'nin (v. 1309/1892) vefatı akabinde oğlu Ahmed Vasfî Efendi (v. 1328/1910) meşihata talip olmuştur. Meclis yaptığı araştırmada, memur olan kardeşinin haklarından hüsn-i rızasıyla kardeşi lehine çekilmesi ve Vasfî Efendi'nin de *usulen yapılan imtihanda* da başarılı olması üzerine meşihata tayinini tensip eder (6 Muharrem 1310 / 31 Temmuz 1892)²⁸⁸⁶.

(ii) Zeynepkamil'de Keşfî Efendi Tekkesi Şeyhi Remzi Efendi'nin (v. 3 Rebiulahir 1311 / 14 Ekim 1893) vefatına müteakip postun pek çok talibi çıkmıştır. Meclis-i Meşayih'in yaptığı tahkikatta Kadirî halifesi olmayanları elemiş, geriye kalan iki aday arasında yapılan **imtihanda ehliyetleri denk görülmüşse de** Hicabî Efendi bir derece daha layık görüldüğünden meşihat şeyhinin vefatından bir gün sonra 15 Ekim 1893'te (4 Rebiulahir

²⁸⁸⁵ Nitekim 1918 tarihli üçüncü ve son nizamnamede tekkelerin resmî ve hususî diye ikiye ayrılması uygulamanın dönemlik olduğunun göstergesidir. Varol, “Tarikatları Denetleme Siyaseti”, 57-8.

²⁸⁸⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/39.

1311) kendisine tevcih edilmiştir²⁸⁸⁷. Tekke sırasıyla vâkıfın evladına, akrabasına, halifesine meşruttur. Meclis tüm bu üç aşamada layık birini bulamamış olmalı ki, meşihat Kadiri halifelerinden birine tevcih edilmiştir.

(iii) Zeynepkamil'deki Cerrahi Şeyh Hafız Tekkesi Şeyhi Nureddin Efendi'nin vefatı (v. 1291/ 1874) üzerine oğlu Seyyid Mehmed Haşim Efendi (v. 1935) küçüklüğünden ötürü Aksaraylı Hacı Şeyh Ali Efendi'nin niyabeti ile posta oturmuştur²⁸⁸⁸. Rüştüne ulaştığında asaleten tevcih için Evkaf'a müracaat etmiş, Meclis de *imtihan* neticesinde kendisini meşihatı asaleten ifaya ehil bulmuştur (1 Rebiulevvel 1312 / 2 Eylül 1894)²⁸⁸⁹.

(iv) Selimiye Tekkesi Şeyhi Said Efendi'nin (1313/1896) vefatı üzerine büyük oğlu Kemaleddin Efendi (v. 1949) meşihata talip olur. İktidarı *imtihan ile* anlaşılması üzerine **Cihat Nizamnamesi'nin 1. maddesine göre** diğer kardeşi Mehmed Hüsameddin Efendi'yi **dergahta iskan ve iâşe ettirmek şartıyla** meşihata tensip edilmiştir (20 Şevval 1313 / 4 Nisan 1896)²⁸⁹⁰.

(v) Kemaleddin Efendi (v. 1949) bir takım yolsuz işlere bulaştığından hakkında gerekli tahkikatların akabinde suçu sabit bulunacak, meşihatının 16. yılında vazifeden uzaklaştırılacaktır (25 Şevval 1329 / 19 Ekim 1911)²⁸⁹¹.

(vi) Acıbadem Tekkesi (1896) şeyhi Ahmed Efendi'nin (v. 1314/1896) vefatının ardından meşihatın başta Celvetî olmak üzere pek çok tarikattan talibi ortaya çıkar. İçlerinden Abdülmacid Efendi (v. 1918'den sonra) Hz. Hüdayî Asitanesi Şeyhi Şehabeddin Efendi'nin dervişi olup meşihata layık olduğuna dair aldığı *inhası* üzerine yapılan **imtihanda da başarı gösterince, merhumun ailesini perişan olmaktan koruma şartıyla** Meclis-i Meşayih'çe meşihata tevcihi tensip edilir (14 Safer 1314 / 25 Temmuz 1896)²⁸⁹². Macid Efendi'nin

²⁸⁸⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/128.

²⁸⁸⁸ Tomar, v. 54^b; CSRA, no: 294.

²⁸⁸⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/200. Haşim Efendi'nin resmi tayini 13 ay sonra 19 Ekim 1895'te (30 Rebiulahir 1313) gerçekleşmiştir. *1341 Defteri*, no: 25.

Haşim Efendi'nin Evkaf Nezareti'nde Mebani-i Hayriyye Müdürü olarak görev yapıp, oradan emekli olduğu ifade edilmiştir. Dal, *Fahredden Erenden'in Tasavvufi Görüşleri*, 465; Köseoğlu, *Son Şeyhleri*, 121.

Haşim Efendi'nin memuriyetinin ne zaman başladığı, nasıl ve ne şekilde devam ettiğine dair resmi bilgiye tesadüf edemediğimizden ihtiyaten kendisini bu gruba dahil ettik.

²⁸⁹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/291, 71, 81; Defter/Sayfa no: 1736/125.

²⁸⁹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/125.

²⁸⁹² MMA, Defter/Sayfa no: 1772/311. Taliplerden Mustafa İzzeddin Efendi birtakım yolsuzlukları dile getirip itiraz etse de meselenin Mahkeme-i Teftiş tarafından muhakeme edilerek iddiaların uydurma olduğu yönünde karar verdiğini hatırlatılarak yaptığı tevcihin yerindeliğine vurgu yapar. MMA, Defter/Sayfa no: 1773/67.

daimi memuriyeti olmayıp bir müddet Telgraf ve Posta Nezareti Üsküdar Şubesi'nde çalışması²⁸⁹³ meşihatını etkilememiştir.

(vii) Doğancılar'da Nasuhî Asitanesi Şeyhi babası Muhyiddin Efendi'nin vefatı (v. 1315/1898) **Darülmualimin Mektebi muallimliğinden istifa eden**²⁸⁹⁴ Ahmed Kerameddin Efendi (v. 1352/1934) Meclis-i Meşayih'in **imtihan icrasına gerek duymadan, ifa-yı meşihat vazifesini ifaya ehil bulunmakla** meşihata tayini tensip edilmiştir (15 Zilhicce 1315 / 7 Mayıs 1898)²⁸⁹⁵. İmtihandan içtinap edilmesi liyakatine duyulan güvenin neticesi olmalıdır. Nitekim meşihatının dokuzuncu yılında (1324/1906-7) Halvetî tarikatını temsilen Meclis-i Meşayih azalığına tayin edilecektir²⁸⁹⁶.

(viii) Rifaî Asitanesi'nde Tevfik Efendi'nin vefatı (v. 1316/1898) üzerine oğlu ve halifesi Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin (v. 1336/1917) posta oturması Meclis-i Meşayih'çe uygun görülmüştür (19 Safer 1316 / 9 Temmuz 1898)²⁸⁹⁷.

(ix) Ahmediye Tekkesi Şeyhi Raci Efendi'nin vefatından (v. 1316/1899) sonra tekkenin şeyhliği bir süre (yaklaşık 7.5 ay) boş kalmıştır. Caminin karşısında attarlık yapan Şevki Efendi (v. 1336/1917) kayınpederinin vefatı ile boşalan meşihat için vâkıfın şartı gereği Rifaî Asitanesi Şeyhi Ziya Molla'dan (v. 1336/1917) tac ve hırka giymiş, 27 Ağustos 1899'da (19 Rebiulahir 1317) posta oturmuştur²⁸⁹⁸.

(x-xi) Ağa Hamamı civarında **Feyzullah Efendi Tekkesi Şeyhi İbrahim Hamid Razî** Efendi (v. ?) meşihatının 20. yılında iken, kendilerinin evlad-ı vâkıftan olduğu iddiası ile Hasan Ferid ve Selahaddin adında iki kişi Meclis-i Meşayih'e müracaat eder. Meclis'in 13 Mayıs 1899 (2 Muharrem 1317) tarihli kararında tevcihin Ata Efendi'nin kendinden başka evlad-ı vâkıf olmadığı beyanı ile oğluna gerçekleştiğine, taliplerin isterlerse mahkemeye müracaat edebileceklerine yer verilir²⁸⁹⁹. İkiliden Salahaddin Efendi karar mercii Evkaf-ı Hümayun Teftiş Mahkemesi'nden lehine karar aldırır. Meclis de **imtihan neticesinde** liyakatini ispat edince 16 Şubat 1901'de (26 Şevval 1318) Hamdi Efendi yerine meşihata tensip edilir²⁹⁰⁰. Hamdi Efendi'nin meşihata Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin Efendi'nin

²⁸⁹³ Albayrak, *Son Devir*, 5/107-8.

²⁸⁹⁴ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 230/1; Nr. 254/34.

²⁸⁹⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/12.

²⁸⁹⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/106-107; Vassaf, *Sefine*, 4/80; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 54-5.

²⁸⁹⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/21; VGMA, Defter/Sayfa no: 887/521; BOA (V), EV. MKT. Nr. 2421/312; EV. MKT. Nr. 2473/13. EV. MKT. CHT. 441/62.

²⁸⁹⁸ *Tomar*, v. 92^b; CSR Arşivi, no: 169; MMA, Defter/Sayfa no: 1773/110.

²⁸⁹⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1773, Sayfa no: 80.

²⁹⁰⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1774, Sayfa no: 35.

(hd. 1891 - 1909) 8 Mayıs 1901 (19 Muharrem 1319) tarihli işaretleri üzerine 28 Mayıs 1901'de (9 Safer 1319) kaldırılacaktır²⁹⁰¹.

(xii) Hasib Efendi Tekkesi Şeyhi Abdülhalim Efendi'nin (v. 1318 / 1901) vefatı üzerine varis büyük oğlu Sadık Efendi o sıralar vazife başında (*müstantık*: sorgu hakimliği) olduğundan meşihattan, Ali Rıza Efendi (v. 1337 / 1918) lehine bir de senet imzalayarak feragat eder. Meclis de Cihat Nizamnamesi'nin 13. maddesine göre meşihatın hisselerini birleştirilerek Ali Rıza Efendi'ye tevcihini tensip eder (18 Zilkade 1318 / 9 Mart 1901)²⁹⁰².

(xiii) Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Abid Efendi'nin vefatı üzerine (v. 1902) büyük oğlu Ali Haydar Efendi (v. 1937) Meclis'in 19 Ocak 1902 (29 Şevval 1319) tarihli ictimasında, *meşihat vazifesini ifaya ehil olduğu anlaşılmış olmağla* meşihata tensip edilmiştir²⁹⁰³. *Bütün hayatını meslek-i sofîye ve tarikat-ı alîyyeye vakfemiş* ve herhangi bir resmi hizmete rağbet etmemiştir²⁹⁰⁴.

(xiv) Çinili'de Afganîler Tekkesi Şeyhi Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine (v. 1321/1903) vâkıfın şartlarını taşıyan postun iki adayından Emin Efendi **sadır olan ferman gereğince tayin meşihata tayin edilir ve gereğinin ifası Meclis-i Meşayih'e** havale edilir (17 Şevval 1321 / 8 Ocak 1904)²⁹⁰⁵. Bu vakfiyeye ve nizamnamelere uygun olup, **ayrıca sarayın doğrudan müdahil olduğu özel bir atama tarzıdır.**

(xv) Hallaç Baba Tekkesi Şeyhi Ali Rıza Fakrî Efendi (v. 1347/1929) Fatih Unkapanı Ahmed Buharî Tekkesi Şeyhi Mehmed Ali Efendi'nin çocuksuz (*bila veled*) vefatı üzerine Meclis-i Meşayih'in 5 Ağustos 1904 (23 Cemaziyelevvel 1322) tarihli tensibi üzerine yerini Ahmed Ferid Efendi'ye bırakarak bu tekkenin meşihatına naklolunmuştur²⁹⁰⁶.

(xvi) Kapağası Tekkesi Şeyhi Yaşar Efendi'nin (v. 1331/1913) hali hayatında meşihattan el çekmesi üzerine Meclis'çe meşihatın oğlu İbrahim Fahreddin Efendi'ye (v. 1966) tevcihi tensip edilmiştir (14 Zilkade 1327 / 27 Kasım 1909)²⁹⁰⁷.

²⁹⁰¹ VGMA, Defter no: 134/246, satır no: 2017.

²⁹⁰² MMA, Defter/Sayfa no: 1774/42.

²⁹⁰³ MMA, Defter/Sayfa no: 1774/97.

²⁹⁰⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/100 (vesika no: 103, 104).

²⁹⁰⁵ BOA, Y. MTV. Nr. 254/114; MMA, Defter/Sayfa no: 1775/28, 88, 46.

²⁹⁰⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/63. Ali Efendi'nin Meşihat Arşivi'ndeki dosyasında yer alan tercüme-i halini yayınlayan Sadık Albayrak meşihata başlama tarihi olarak 3 Rebiulahir 1323 (7 Haziran 1905) tarihini vermiştir. Lakin biz ilgili dosyada bu tarihe tesadüf edemedik. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17; Krş. Albayrak, *Son Devir*, 4/336.

²⁹⁰⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/36.

(xvii) Avnîzade Tekkesi bir süredir harap idi. Şeyh Hafız Mehmed Eşref Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) **tekkeyi uyandırmayı taahhüt etmesi üzerine** posta tayini tensip edilmiştir (6 Rebiulevvel 1327 / 28 Mart 1909)²⁹⁰⁸. Eşref Efendi devlet hizmetinde bulunmamıştır²⁹⁰⁹.

(xviii) Atpazarı Tekkesi'ni **yeniden inşa etmek şartıyla** meşihatın Şeyh Hafız Mustafa Vehbi Efendi'ye (v. 1961) tevcihi tensip edilir²⁹¹⁰. Ancak patlak veren birinci dünya harbi Şeyh Mustafa Efendi'nin teşebbüsünü akim bırakacaktır.

(xix) Çengelköy Bedevî Tekkesi Şeyhi Ahmed Efendi (v. 1330/1912) hali hayatında iken 79 yaşında damadı Mustafa Celaledin Efendi lehine meşihatten çekilmesi neticesinde meşihatın Celaledin Efendi'ye tevcihi tensip edilmiştir (13 Ramazan 1328 / 17 Eylül 1910)²⁹¹¹. Celaledin Efendi daha evvel memurluk yapsa da posta oturmadan çok daha evvel vazifesinden ayrılmıştı²⁹¹².

(xx) Atık Valide Tekkesi Şeyhi Ahmed Vasfi Efendi bir ara içkiye müptela oluşu başta olmak üzere bazı kötü ahvali neticesinde Meclis tarafından defalarca uyarılmıştı. Lakin netice değişmemiş, meşihat vazifesi uhdesinden alınarak, yerine Ders Vekaleti'nce yapılan imtihanında ehliyet ve iktidarı zahir, hüsn-i hal sahibi Şabaniyye halifelerinden Mahmud Efendi'nin tayini tensip edilmiştir (22 Cemaziyelahir 1327 / 11 Temmuz 1909)²⁹¹³.

TİP 2: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE UYGUN, NİZAMNAMELERE MUHALİF (MEMUR ŞEYH) TEVCİH

(i) Toygartepe Tekkesi Şeyhi Hüseyin Hazım Efendi'nin (v. 1329/1911) vefatı üzerine posta aday olan oğlu Ahmed Nesib Efendi (v. 1957) Meclis-i Meşayih'çe yapılan **imtihanda başarılı bulunarak** meşihata layık görülmüştür (19 Muharrem 1330 / 9 Ocak 1912)²⁹¹⁴. Nesib Efendi 1918 tarihli otobiyografisinde Üsküdar'da bugün yerinde olmayan Devr-i Balî (Durbalî) Mescidi imamlığı ile Şirket-i Hayriye Vapur Kumpanyasının **Hukuk Müşavirliği Katipliği'ni** deruhte ettiğini ifade etmektedir²⁹¹⁵.

(ii) Bandırmalızade Tekkesi Şeyhi Galib Efendi'nin yaşının ileriliğinden ötürü meşihat hissesinden feragat etmesi ile hissesinin oğlu **Ahmed Münib Efendi'ye** (v.

²⁹⁰⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/101.

²⁹⁰⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/102-3.

²⁹¹⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1755/10^a.

²⁹¹¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/49.

²⁹¹² Albayrak, *Son Devir*, 5/113.

²⁹¹³ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/79, 80.

²⁹¹⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/150, 319.

²⁹¹⁵ Albayrak, *Son Devir*, 5/99-100; CSRA, no: 199.

1338/1920) tevcihi tensip edilmiştir (19 Zilkade 1330 / 11 Kasım 1911)²⁹¹⁶. Münib Efendi **22 yaşında başladığı memuriyet hayatını 29 yıl boyunca sürdürmüştür**²⁹¹⁷.

(iii) Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Tefvik Efendi'nin (v. 1317/1899) vefatında 17 yaşında olan büyük oğlu Taceddin Efendi'ye meşihat, Meclis-i Meşayih tarafından *rüşde vasıl olarak meşihat vazifesini ifaya iktidar kesbedinceye kadar*, küçük kardeşi Ahmed Necati Efdalüddin Efendi'yi de tekkede iskan ettirmek şartıyla Hoca Salih Efendi'nin niyabetinde meşihata tayini tensip edilmiştir (23 Safer 1317 / 3 Temmuz 1899)²⁹¹⁸. 24 yaşında iken Meclis'e müracaat eden Hayrullah Efendi *sinn-i rüşde* ulaştığından bahisle asaleten tevcihi talep etmiş, Meclis de 29 Mayıs 1909 (9 Cemaziyelevvel 1327) tarihli ictimasında talebini uygun görmüştür²⁹¹⁹. Henüz 17 yaşında iken 1899-1900 (h.1317) yılında başladığı memuriyet hayatının meşihatı ile nihayete erdiğine dair bir veriye ulaşılamamıştır²⁹²⁰.

(iv) Beylerbeyi Hamil Efendi Tekkesi Şeyhi Hamil Efendi'nin vefatı (v. 1322/1904) üzerine oğlu Mehmed Rami Efendi (v. 1956) posta aday olur. Postun bir adayı daha vardır. O da Meclis-i Meşayih Reisi Muhyiddin Efendi'nin tarafını tuttuğu Çengelköy Bedevî Tekkesi Şeyhi Ahmed Rasih Efendi'nin oğlu Şeyh İbrahim Efendi'dir. 6 başlıkta imtihan yapılır: (i) *Halebi*'den 4-5 satır ibare, kıraat-ı Arabi ve tahlil, (ii) *Halebi*'den abdest, namaz ve bazı mesail-i adiyeye, (iii) tevhidin aksamı ve tafsilat, (iv) furuat-ı esma ve izahı, (v) tarif-i zat-ı Hak ve (vi) aşr-ı şerif kıraatı. İmtihanda başarı gösterince vazifeye tayin edilir. Bu, Meclis'in talibin/taliplerin liyakatını tespit etmek için başvurduğu yazılı imtihan türünün tespit edebildiğimiz en erken uygulamasıdır²⁹²¹ ve Meclis-i Meşayih reisinin bir tasarrufu olmalıdır. Rami Efendi meşihatın tevcih edildiği sıralarda **Hariciye Nezareti'nde çalışmaktaydı**. Pek çok memuriyette istihdam edildikten sonra 1938 yılında Beyoğlu Posta Müdürlüğü'ndeki memuriyetinden emekliye ayrılacaktır²⁹²².

TİP 3: VAKFİYE VAR. VAKFİYE MUHALİF (EVLADA MEŞRUT), NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

²⁹¹⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1735/141

²⁹¹⁷ Memuriyet hayatına dair tafsilat için BOA, DH. SAİD. d. Nr. 73, 29'dan aktaran Selami Şimşek, Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalizade Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mecmua-yı Tekaya, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 21 (2007), 139; Albayrak, *Son Devir*, 5/92.

²⁹¹⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/104.

²⁹¹⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1777/83.

²⁹²⁰ Vassaf, *Sefine*, 1/252; Albayrak, *Son Devir*, 5/105; Revnakoğlu, *Eski Sosyal Hayatımızda*, 306.

²⁹²¹ Baş, *Rami Efendi*, 34-38; MMA, Defter/Sayfa no: 1775/64.

²⁹²² CSRA, no: 185.

(i) Zeynepkamil’de Kadirî Avnîzade Tekkesi Şeyhi Abdülgani Efendi’nin (v. 1303/1886’dan sonra) vefatı ile tekkede bir fetret devri yaşanacaktır. Hemen yakınlarda Aşçıbaşı Mahallesi’ndeki evini semahaneye dönüştürüp Kadirî usulü üze tarikat faaliyetlerine başlayan Şeyh Beşir Efendi’nin (v. 1322/1904) bu teşebbüse, Üsküdar meşayihinin yaptığı şikayet üzerine Meclis nizama aykırı olduğundan (17. madde) son verilmesi istenir (4 Şaban 1300 / 10 Haziran 1883)²⁹²³. Bu tazyikten bunalmış olmalı ki, uzun süredir boş olan Avnîzade Tekkesi’nde posta oturma teşebbüsünde bulunur. Talebi merhum şeyhin evlatları olması ve vakfin da evlada meşrut bulunması hasebiyle Meclis tarafından reddedilir (5 Rebiulahir 1309 / 8 Kasım 1891)²⁹²⁴. Talebinde ısrarcı olan Beşir Efendi arsa halindeki dergahı ihya etme taahhüdü ile bu defa posta oturur (18 Şaban 1311 / 24 Şubat 1894)²⁹²⁵. Ancak dört yıl içinde taahhüdünü yerine getirmeyince bu defa Kadıköy’de Cafer Ağa Mahallesi’nde Adliye Veznedarı Hüseyin Efendi’nin mescidinde *Meclis-i Meşayih*’ten izin almadan 20 kadar müntesibi tarikat faaliyetlerine başlar. Meclis de şikayet üzerine kendisini sadece kendi tekkesinde yapması konusunda uyarmıştır (30 Rebiulahir 1316 / 18 Ağustos 1898)²⁹²⁶.

Meclis’in tayin sürecindeki karar metinlerinde şeyhin evlatlarının olmasına rağmen meşihatı bir başkasına verilmesini tensibinin gerekçesine yer vermemektedir. Akla gelen en iyimser tahmin evlatların meşihata layık olmayışları veya meşihatten feragat etmeleridir. Biz bu kısımda sarıh bir açıklama olmadığından kararı bu başlık altına aldık.

TİP 4: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Zeynepkamil’deki Bektaşî Kıncı Baba Tekkesi 1826 Vakası’nda hedmedilmişti. Geniş arsasına yapımı 1885 yılında tamamlanan Cevri Kalfa (Nakşifelek Usta) Camii inşa edilmişti. Bu hadisenin üzerinden bir süre sonra biri Kadirî, diğeri Nakşî iki talibi çıkar. Ancak ilgili nizamname gereği **caminin tekrar tekke olması caiz olmadığından bahisle tüm talepler reddedilmiştir**²⁹²⁷.

(ii) Beylerbeyi Havuzbaşı Tekkesi’nde Şeyh Afganî Mehmed Nuri Efendi’nin vefatı (v. 1313/1896) üzerine meşihatı talep eden Veliyüddin Efendi’nin Afganî ahalisinden ve Kadiriyye halifelerinden olup, hüsnühal ashabından bulunduğu İstanbul Afganî meşayih

²⁹²³ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/52.

²⁹²⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1762/174; Defter/Sayfa no: 1771/9.

²⁹²⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/143; Defter/Sayfa no: 1772/160.

²⁹²⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1773/37.

²⁹²⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1770/210; Defter/Sayfa no: 1771/4, 6, 42; ²⁹²⁷ BOA, BEO. Nr. 123/9192.

tarafından **şehadetname** ile bildirilmesi üzerine, Meclis'in **usulen icra kılınan imtihanında** meşihat vazifesini ifaya ehliyet ve kifayeti anlaşıldığından meşihatın uhdesine tevcihi tensip edilir (27 Şevval 1313 / 11 Nisan 1896)²⁹²⁸.

(iii) Balaban Tekkesi Şeyhi Mehmed Emin Efendi (v. 1302/1885) Kırım firarilerine yardım yataklık ithamı ile meşihattan uzaklaştırılınca yerine saray ile alakası güçlü Şeyh Mehmed Aşir Efendi (v. 1323/1905) tayin edilmişti. Aşir Efendi'nin vefatından sonra meşihatın oğullarına devri için Şehzade Süleyman devreye girmiş (9 Teşrinievvel 1321/22 Ekim 1905)²⁹²⁹ neticede Aşir Efendi'nin akabinde meşihatın Şabanî tarikatına mensup oğlu Ahmed Nuri Efendi'ye tevcihi tensip edilmiştir (7 Muharrem 1324/3 Mart 1906)²⁹³⁰. Bu tayinde her ne kadar **sarayın müdahalesi varsa** da bu durumun nizamnamelerde hiç mevzu bahisedilmemesinden ötürü bu başlıkta değerlendirilmesinde bir beis görülmemiştir.

(iv) Salacak'ta Emekyemez Tekkesi Şeyhi Abdülaziz Efendi'nin vefatı (v. 1327/1909) üzerine Bayramiyyeden mücaz²⁹³¹ oğlu Halil Cemaleddin Efendi (v. 1925'ten sonra) Meclis-i Meşayih tarafından **imtihana gerek duyulmadan Bayramiyye'den mücaz ve müstahlef ve umur-ı irade-i meşihatı ifaya iktidarı mübeyyen bulunmasına binaen** tayini tensip kılınmıştır (25 Cemaziyelahir 1327 / 14 Temmuz 1909)²⁹³². 5 Ağustos'ta (18 Recep) *ilbas-ı tac u hırka olunmuştur*²⁹³³.

TİP 5: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE MUHALİF (MEMUR ŞEYH) TEVCİH

(i) Tabutçular'daki Sünbülî Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi Şeyhi Nazif Efendi'nin (v. 1302/1885) vefatı ile meşihat ve tevliyet büyük oğul Yunus Efendi'ye, kardeşine bakma şartı ile tevcih edilmişti. Yunus Efendi'nin (v. 9 Muharrem 1312 / 13 Temmuz 1894) vefatı üzerine kardeşi Ahmed Nurullah Efendi (v. 1937'den sonra) ve merhumun üç oğlu arasında karar için toplanan Meclis, meşihat ve tevliyetin **Cihat Nizamnamesi'nin 5. maddesi ahkamına göre** o sırada 11 yaşında olan küçük Nurullah Efendi uhdesine tevcihini, yaşının küçüklüğünden ötürü de Merkez Efendi Dergahı Şeyhi ve aynı zamanda Meclis-i Meşayih Azası Ahmed Mesud Efendi'nin (v. 1332/1914) niyabetini tensip eder (9

²⁹²⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/292, 297

²⁹²⁹ CSRA, no: 139.

²⁹³⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1775/137.

²⁹³¹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

²⁹³² MMA, Defter/Sayfa no: 1777/76.

²⁹³³ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

Safer 1312 / 12 Ağustos 1894)²⁹³⁴. Nurullah Efendi kendi ifadesine göre meşihatı sırasında, 18 yaşında iken başlayan **memuriyet hayatı** 1934 tarihinde kendi arzusu ile emekliye ayrılana kadar devam etmiştir²⁹³⁵.

(ii) Çavuşderesi'ndeki Halvetî Çamlıcalı Tekkesi Şeyhi Mehmed Nureddin Efendi (v. 1322/1904) müşteriki olan kardeşi Ömer Faik Efendi'nin (v. 1309/1892) vefatı üzerine hem niyabetin kaldırılması hem de kardeşinin yarım hissesinin uhdesine tevcihi için nizamname gereği yazılı imtihana tabi tutulmuş, mesail-i diniyeden ve Şabaniye usulünden müteşekkil soruların hiçbirine doğru yanıt verememiştir. Meclis o sıralar 50 yaşında olmasından ötürü yaşına hürmeten meşihatı uhdesinden kaldırılmasını teklif etmemiştir (16 Şevval 1309 / 14 Mayıs 1892)²⁹³⁶.

Bu bölümde yer alan 31 karardan yalnızca 3'ü meşihattan uzaklaştırma (ref'), 1'i de meşihat talebinin reddidir. Kararların 23'ü vakfiye ve nizamnamelere uygun, 4 karar ise vakfiyesi olmayıp nizamnamelere uygun kararlardandır. Kararlardan 4'ü vakfiyelere uygun nizamnamelere muhaliftir. Vakfiyesi olmayıp nizamnameye muhalif 2 kararı da eklersek 6 kararda Meclis nizamnamelere muhalif kararda bulunmuştur. Nizamnamelere muhalif uygulamalardan 5'i yine memur-şeyhlik, diğeri ise örneği başka bir yerde geçmeyen imtihanı geçemediği halde meşihatı üstesinden alınmadığı karardır. Bu kararlardan 2'sinde benzerlerine pek tesadüf edilmeyen sarayın müdahalesi görülmektedir. Nizamnamelerde herhangi bir şekilde ifadesini bulmayan bu tasarruf nizamnamelere aykırı kararlar başlığında değerlendirilmemiştir. Neticede kararların kahir ekseriyetinin (25/31) yerinde olduğu görülmektedir.

3. Bu dönemde (3. Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'nin Neşrinden 3. MM Nizamnamesi'nin neşrine kadar: 1913-1918) Üsküdar tekkeleri şeyh atamaları

Bu dönemi seleflerinden ayıran en belirgin vasıf **yazılı imtihan şartının zaruri oluşudur**. 1913 tarihli Cihat Nizamnamesi ile tafsilatı belli imtihan mecburiyetini Meclis'in 1918 yılındaki 3. ve sonuncu nizamnamesine kadar bu bölümde tasnif edeceğiz. Bu bölümde 1'i meşihattan uzaklaştırma (ref') toplam 6 karar yer almaktadır. Bunlar da:

²⁹³⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1772/193.

²⁹³⁵ CSRA, no: 12.

²⁹³⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1771/5.

TİP-1: VAKFİYE: VAR. VAKFİYE VE NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Kısıklı Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Mustafa Efendi'nin vefatından (v. 1271/1855) sonra meşihat iki oğlu Ali Rıza (v. 1332/1914'ten evvel) ve Mehmed Nurullah (v. 1335/1917) Efendilere müştereken tevcih edilmişti. Ağabeyinden boşalan hisseye talip olan Nurullah Efendi için Meclis'in nizamname gereği yaptığı **imtihanda başarılı olur** ve meşihatın diğer hissesine de sahip olması uygun görülür (25 Cemaziyelevvel 1332/21 Nisan 1914)²⁹³⁷.

(ii) Selim Baba Tekkesi Şeyhi Osman Nuri Efendi'nin (v. 1333/1915) vefatı üzerine meşihat, o sıralar küçük yaştaki oğlu Haşim Bey'e, liyakati **yapılan imtihan ile sabit** Ahmed Kemal Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) niyabeti ile tevcihi tensip edilir (16 Cemaziyelahir 1333 / 18 Nisan 1331 / 1 Mayıs 1915)²⁹³⁸. Haşim Bey 3 yıl sonra tabiplik mesleğini tercih ederek uhdesindeki meşihatı rızası ile *meccanen* naibi Ahmed Efendi'ye terk eder ve **bir de senet imzalar**. Bunun üzerine Meclis de Ahmed Efendi'yi asaleten meşihata tayinini tensip eder (4 Recep 1336 / 16 Nisan 1334 / 6 Nisan 1918)²⁹³⁹. Kemal Efendi **herhangi bir devlet hizmetinde bulunmamıştır**²⁹⁴⁰.

(iii-iv) Özbekler Tekkesi Şeyhi Sadık Efendi'nin büyük oğlu Şeyh Ata Efendi (v. 1936) babasının vefatı üzerine meşihata talip olmuş, Meclis-i Meşayih'in yaptığı imtihandan 100 üzerinden 85 alarak ehliyetini ispat etmiş, nihayet Meclis'çe meşihat vazifesine tensip edilmiştir (1 Recep 1333 / 2 Mayıs 1331 / 15 Mayıs 1915)²⁹⁴¹. Ata Efendi Anadolu'da milli mücadele başlayınca Kuva-yı Milliye'ye iltihak için Anadolu'ya geçmiştir²⁹⁴². Bunun üzerine Meclis-i Meşayih uhdesindeki meşihat **cihetini kaldırarak yerine** Üsküdar müderrislerinden Nakşî Hoca Sadık Efendi'nin tayinini tensip etmiştir (r. 19 Nisan 1336 / 19 Nisan 1920)²⁹⁴³.

²⁹³⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1737/134, 176, 181, 214.

²⁹³⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/89.

²⁹³⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/149. Ahmed Efendi otobiyografisinde ifade ettiğine göre beratını Ramazan 1336'da (10 Haziran -10 Mayıs 1918) almıştır. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17.

²⁹⁴⁰ Ahmed Efendi'nin müderris olmasına rağmen bildiği diller bölümüne sadece Türkçe konuşup yazabildiğini söylemesi ile hayli ilginçtir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/28.

²⁹⁴¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/92.

²⁹⁴² Ata Efendi ve tekkesinin milli mücadele sırasında gösterdiği yararlılıklar için bkz. Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), 79-80, 94.

²⁹⁴³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/35^b, 37^a; Defter/Sayfa no: 1745/168, 169, 167, Defter/Sayfa no: 1743/81, 84, 74.

TİP 2: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE UYGUN NİZAMNAMELERE MUHALİF TEVCİH: İMTİHAN YOK

Bu kategoride herhangi bir örneğe tesadüf edilememiştir.

TİP 3: VAKFİYE VAR. VAKFİYE MUHALİF, NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

Bu kategoride herhangi bir örneğe tesadüf edilememiştir.

TİP 4: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Yarımcı Baba Tekkesi Şeyhi Mehmed Kazım Efendi (v. 1930) babasının vefatı sırasında (1282/1866) 2 yaşında olmasından ötürü Kadirîhane Şeyhi Şerefeddin Efendi (v. 1884) tarafından üvey babası Erzurumî Şeyh Mustafa Efendi kendisine vekil tayin edilmiştir. Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine 14 yaşında iken 23 Kasım 1878'de (28 Zilkade 1295) posta oturmuştur. Çok uzun süre resmi tevcih yapılmadan posta oturan Kazım Efendi'nin durumu 1914 başında tekkenin ihtiyaçlarına sarf edilen dükkanın/kahvehanenin kirasına Üsküdar Evkaf İdaresi'nce el konulması ve zaten kafi gelmeyen taamiyeye zam yapılması için başlattığı resmi işlemler sırasında anlaşılacaktır²⁹⁴⁴. Resmi tevcih öncesi Meclis-i Meşayih'çe yapılan imtihanda 100 üzerinden 81 puan almış, Meclis-i Meşayih'in 26 Haziran 1914'te (rumi 13 Haziran) düzenlediği mazbata²⁹⁴⁵ neticesinde 16 Temmuz tarihinde resmi tevcihi gerçekleşmiştir²⁹⁴⁶.

(ii) Halim Gülüm Tekkesi Şeyhi Mustafa Hulusî Efendi (v. 1929) babasının vefatı üzerine boş kalan postun tek *erkek* çocuk olarak biricik adayı olsa da o sıralar silah altındadır ve terhisi de mümkün değildir (*taht-ı silahda olmağla terhisi olmayıb*) ayrıca ehliyetini ispat için imtihana girmesi gerekmektedir. Meclis-i Meşayih Hulusî Efendi terhis olup liyakati ispat edene kadar **tekkedeki zikrin kesilmemesi** için 26 Temmuz 1916 tarihinde Üsküdar'da Emir Ahmed Efendi Dergah-ı Şerifi Şeyhi Ahmed Şerefeddin Efendi'yi bila bedel (*ber vech-i hasbi*) vekil tayin edilmiştir²⁹⁴⁷. Nihayet altı ay kadar sonra terhis olan Hulusî Efendi Meclis-i Meşayih'çe **imtihana sokulmuş, 100 üzerinden 70 alarak** meşihata hak kazanmış (24 Şubat 1917), 17 Haziran'da tarafına berat takdim edilmiştir. Hiçbir **devlet hizmetinde de yer almamıştır**²⁹⁴⁸.

²⁹⁴⁴ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 1.

²⁹⁴⁵ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 18; MMA, Defter/Sayfa no: 1736/81.

²⁹⁴⁶ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 38/13, Lef 21.

²⁹⁴⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/129.

²⁹⁴⁸ BOA(V), EV. MKT. EVM. Nr. 41/9. Hulusî Efendi bahsi geçen otobiyografisinde tekkedeki meşihatının 10 Haziran 1917'de (19 Şaban 1335) başladığını ifade eder Albayrak, *Son Devir*, 5/114.

TİP 5: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE MUHALİF TEVCİH

Bu kategoride herhangi bir örneğe tesadüf edilememiştir.

Bu bölümde yer alan 6 karardan 3'ü vakfiye ve nizamnamelere uygun iken 2'si vakfiyesi olmasa da nizamnamelere uygun tevcihtir. Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'nin Anadolu'daki milli mücadeleye katılması gerekçe gösterilerek meşihattan uzaklaştırılmasının nizamnamelerde yer almayan bir tasarruftur.

MECLİS-İ MEŞAYİH'İN ÜÇÜNCÜ VE SON NİZAMNAMESİ (1918)

Meclis-i Meşayih tesisinden itibaren yarım asra yakın kurumsal tecrübesi, ikisi kendisine ait, selefî toplam 5 nizamnamenin birikimi neticesinde en kamil 3. ve son nizamnamesini 1918 yılında neşredecektir. 15 Temmuz 1918'de (6 Şevval 1336) hazırlanan²⁹⁴⁹ 19 maddelik nizamnamenin tatbiki için 7 adet talimatname yayınlanmıştır. Bunlar da:

(i) Meclis-i Meşayih Nizamnamesinin Tatbikatına Dair Talimatname (17 maddedir, 4 Zilkade 1336 / 11 Ağustos 1918'de yayınlanmıştır),

(ii) Merakiz-i Tekâya Talimatnamesi (9 maddedir, 11 Zilkade 1336 / 18 Ağustos 1918'de yayınlanmıştır),

(iii) Taşra Encümen-i Meşayih Heyetlerinin Vezaifi Hakkında Talimatname (16 maddedir, 11 Zilkade 1336 / 18 Ağustos 1918'de yayınlanmıştır)²⁹⁵⁰.

(iv) Bilumum Tekâyada Tatbik Edilecek Hıfzıssıhha ve Muhafaza-i Nezafet ve Taharete Dair Talimatname (10 maddedir, 12 Zilkade 1336 / 19 Ağustos 1918'de yayınlanmıştır),

(v) Tekâyada Mabihi't-Tatbik Olmak Üzere Kaleme Alınan Talimatname (27 maddedir, 19 Zilkade 1336 / 24 Ağustos 1918'de yayınlanmıştır),

(vi) Meşayih-i Kiram Taraflarından Hulefaya Verilecek İcazetnamelere Dair Talimatname (5 maddedir, 26 Zilkade 1336 / 2 Eylül 1918'de yayınlanmıştır),

(vii) Meclis-i Meşayih Nizamnamesinin 13. Maddesi Mucebince Meclis-i Meşayih'ce Tanzim Olunan Talimatname (9 madde) ve

---

²⁹⁴⁹ *Ceride-i İlmîye* 37 (Zilkade 1336 / Ağustos-Eylül 1918), 1108-1111; *Takvim-i Vekâyi*, 3296 (9 Şevval 1336 / 18 Temmuz 1918), 2-3. Nizamnamenin günümüz harfleri ile neşri için bkz. Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, 301-304.

²⁹⁵⁰ İlk üç talimatname için bkz. *Ceride-i İlmîye* 38 (Zilhicce 1336 / -Eylül-Ekim 1918), 1135-1141. Günümüz harfleri ile neşri için bkz. Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, 305-318.

<https://katalog.idp.org.tr/pdf/286/606> (17.11.2021)

(viii) Tekâyanın Teftişine Dair Talimatname'dir (6 maddedir. Bu son iki talimatname 2 Zilhicce 1336 / 2 Eylül 1918'de yayınlanmıştır)²⁹⁵¹.

Bu nizamnamenin getirdiği en büyük yenilik, tekkelerin önemlerine göre taksimidir. Meclis şeyh otobiyografileri ile tekke vakfiyelerini ihtiva eden veri bankası tesis edecektir (madde 5). Kendi üyelerinden olmak üzere 3 kişilik bir ilmi encümen ihdas ederek tekkelerdeki iş ve işleyişin usul çerçevesinde olup olmadığını denetleyecek (madde 7), imtihanlar 1913 tarihli cihat nizamnamesi ahkâmına göre icra edilecek (madde 9 vd.), özürsüz meşihâtı terk edenler ve terki alışkanlık haline getirenler gereğinde meşihattan uzaklaştırılacak (madde 13) suçta bulaşanlar meşihattan uzaklaştırılacaktır (madde 14, 15).

Nizamnamenin en ilginç maddelerinden biri de tekkelerin resmi ve hususi olarak ikiye taksimidir. Hususi olanlar herhangi bir tescile tabi olmamış, bir şeyh efendinin kendi başına açtığı tekkelerdir (madde 16). İlki her yönüyle, ikincisi tasavvufi faaliyetleri çerçevesinde Meclis'e mesuldür (madde 17) Bu 1891 tarihli selef nizamnamedeki meşihâtı bulunmayan **cami, mescid, türbe ve hanelerde ayin-i tarikat-ı aliyye iclasdan menedilmesine dönük maddenin (17. madde)** tahfifi ve/veya bir dereceye kadar ilgası anlamına geliyor. Böylece tekkelerin ilk dönemlerinden itibaren herhangi bir şeyh efendinin dilediği bir yerde tekke açması uygulamasına adeta göz kırılmış olur.

Tekkelerin taksimi meselesi ilk talimatnamenin (Meclis-i Meşayih Nizamnamesi'nin Tatbikatına Dair Talimatname) 2. faslında açıklanır. Buna göre tekkeler -tarikatlarına göre değil- bölgelerine göre taksim edilip, her tekke bölgesindeki bir merkez tekkeye bağlanmıştır (madde 10). Merkez tekkeler seçecekleri iki kişilik denetim ekibi ile mesul oldukları tekkelerin iş ve işleyişlerini denetleyip, aylık raporlar düzenleyecek (madde 11), yoklama çizelgeleri hazırlayacaklardır (madde 12, 13). Bu uygulamanın bir uzantısı olarak şeyhlerin otobiyografileri düzenlenecektir (madde 16). Merkez tekkeye yüklenen mesuliyete dair daha mufassal emirler bir hafta sonraki Merakiz-i Tekâyaya Talimatnamesi'nde tadat edilecektir.

“Tekâyada Mabihi't-Tatbik Olmak Üzere Kaleme Alınan Talimatname” başlıklı talimatname ile şeyh efendilere tasavvufi mesuliyetlerinin yanında tekkelerinde akaid ve fıkıh tedrisi (madde 9 vd.), mahalle halkını irşad için gece derslerinin (madde 12) yanında kanaat önderliği (madde 14), sosyal hizmetler (madde 15), tekkelerinde vekil bırakmadıkça ikamet (madde 18) gibi mesuliyetler yüklemektedir. Aslında bunlar şeyh efendiden beklenen

---

²⁹⁵¹ Bu son 5 talimatname için bkz. *Ceride-i İlmiye* 39 (Muharrem 1337 / Ekim-Kasım 1918), 1154-1162. Günümüz harfleri ile neşri için bkz. Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, 319-323.

işlerden ise de zikirten sonra dağılmazdan evvel aşr-ı şerif kıraatı (madde 13), büyüklerine hürmet (madde 19) gibi tafsilat kabilinden maddeler ihtiva etmesi Meclis'in şeyhleri bir açıdan devlet memurları gibi addettiğini hissettirmektedir.

Nizamnamede üstün körü değinilen bir nevi şeyh disiplin yönetmeliği "Meclis-i Meşayih Nizamnamesinin 13. Maddesi Mucebince Meclis-i Meşayih'ce Tanzim Olunan Talimatname"si ile açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre şeyh efendi vazifesini ifada kusuru olanları Meclis'e bildirmekle mükelleftir (madde 2). Kendisi meşru bir özrü olup, yerini ehliyet sahibi birine bırakmadıkça terk edemez (madde 5). Aksi takdirde evvela ihtar, sonra ta'zir, ardından vazife/maaş kesim ve nihayet meşihatın uhdesinden ref'ine kadar gidecek cezaya maruz kalır (madde 7).

Nizamname ve ekleri olan talimatnamelerin sonuncusu da tekkelerin teftişine aittir. Meclis tarafından tesis edilen teftiş heyeti tekkeleri denetleyecek, hazırladıkları raporları gereği için Meclis'e havale edecektir.

Neticede bu nizamname ve ekleri takke hayatına devlet lehine en güçlü müdahaleyi ihtiva etmektedir. Nitekim Sultan-Şeyhülislam-Merkez Tekke-Tekke şeklinde bir hiyerarşi tesis edilmiş, tekkelerin devlet ve millet arasındaki iki yönlü ve çok bileşenli güçlerinden/imkanlarından ötürü devletin zapt u raptına alınmış, nerede ise bir devlet kurumuna dönüştürülmüşlerdir.

4. Bu Dönemde (MM'nin 3. Nizamnamesi'nin Neşrinden 1925' Kadar: 1918-1925) Üsküdar Tekkeleri Şeyh Atamaları

Bu bölümde toplam 15 karara yer verilmiştir. Bu kategoride **imtihan icra edilmemesi** ile memur-şeyhlik nizamnamelere muhalif uygulama olarak değerlendirilmiştir. Bunlar da:

TİP 1: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE VE NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Bandırmalızade Tekkesi çeyrek hissedarı Kamil Efendi'nin (v. 1338/1920) vefatı akabinde hissesi talebi üzerine Münib Efendi'ye Meclis'in *şurut-ı vakfiye ahkâmına meşihat cihetinin hisas-ı adideye taksimi mugayir olduğundan* kararı ve diğer çeyreğin sahibi Nebil Efendi uhdesindeki hissenin de uhdesinden alınarak kendisine tevcihi tensip edilmiştir (9 Şaban 1338 / 28 Nisan 1920)²⁹⁵².

²⁹⁵² MMA, Defter/Sayfa no: 1756/38^a.

(ii) Münib Efendi'nin (v. 1338/1920) vefatından sonra postun yasal varisleri imtihan edilir. Taliplerden oğlu Yusuf Nizameddin Efendi (v. 1967) yaşça küçükse de başarılı bulunmuş, tüm hisseler birleştirilerek müstakil olarak uhdesine tevcihi tensip edilmiştir (23 Şevval 1338 / 10 Temmuz 1920)²⁹⁵³.

(iii) Atık Valide Tekkesi Şeyhi Celaleddin Efendi'nin (v. 1337/1919) vefatı üzerine oğlu dahil pek çok talibi çıkar. Meclis talipler için imtihan tertip eder. Taliplerden Nazmi Efendi'nin neticesinin diğerlerinden üstün olarak cihetlerin kendisine tevcihine karar verilir. Ancak kendisinin devlet memuru olması hasebiyle ikisinden birini seçmesi istenir. O da devlet memurluğunu tercih eder. Yeni talipler için yeni imtihan ilanına çıkılı. Bu turda ilan uygun aday çıkmayınca bu defa Şabaniyye meşayihinden Mustafa Siret Efendi **daha evvel imtihanı geçtiğinden** önce vekaleten tayin (12 Cemaziyelahir 1338 / 3 Mart 1920)²⁹⁵⁴, edilmişken 4 ay sonra da asaleten tayin edilmiştir (27 Şevval 1338 / 14 Temmuz 1920)²⁹⁵⁵. Bu tevcih sırasında Meclis-i Meşayih'in azasıdır. Bir süre sonra devlet memuru olması hasebiyle durumunun **Cihat Nizamnamesi'ne aykırı olduğu gerekçesi ile tayinatı kesilir**. Meclis de 27 Eylül (13 Muharrem 1339 / 27 Eylül 1336) tarihli ictimasında ilgili nizamnamenin ilgili hükümlerine aykırı olsa da daha evvelki 19 Ocak 1918 (19 Kanunisanı 1334) tarihli Sadrazam tezkiresi ile **ilgili Şura-yı Devlet kararında belirtilen istisnadan ötürü** bu durumun ilgili nizamnameye aykırı olmadığını karara bağlar ve durdurulan tayinatların serbest bırakılmasını ister²⁹⁵⁶.

(iv) Selamsız Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Aziz Efendi'nin vefatı üzerine Meclis 1 Ocak 1921 (21 Rebiulahir 1339) tarihli ictimasında boş kalan meşihat, imamet ve hitabet cihetlerine niyabeten talip olanlar için bir müsabaka imtihanı açar²⁹⁵⁷. Neticede Hüdayî Asitanesi ikinci imamı olan Hafız Zekeriya Efendi'nin dergahın imamet vazifesini vekaleten ifasına karar verilir²⁹⁵⁸. Meclis 18 Nisan'da ehliyeti tebeyyün etmiş olan Hafız Zekeriya Efendi'yi küçük Ahmed Said Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) terbiyesine itina göstermek, annesini evlenmediği sürece dergahta iskan ve iâşe ettirmek sureti ile niyabeten tayinini uygun görmüştür²⁹⁵⁹. Burada niyabeten tevcihte de imtihan icra edildiği görülmektedir.

²⁹⁵³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/53^b.

²⁹⁵⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1741/28, Defter/Sayfa no: 1743 sayfa no: 177, 183; Defter/Sayfa no: 1745/176, 180, 181; Defter/Sayfa no: 1756/2^a, 25^b; Defter/Sayfa no: 1755/73^b, 75^b, 77^a.

²⁹⁵⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1740/26.

²⁹⁵⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1745/147.

²⁹⁵⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/194; Defter/Sayfa no: 1756/82^b, 89^b.

²⁹⁵⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/95^b; Defter/Sayfa no: 1757/5^a.

²⁹⁵⁹ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/100; Defter/Sayfa no: 1746/155.

(v) Hasib Efendi Tekkesi Şeyhi Ali Rıza Efendi'nin (v. 1337/1918) vefatı akabinde askerde olan büyük oğlu Abdülvahid (veya Vahideddin) Efendi (v. 1925'ten sonra) terhisi akabinde meşihata talip olmuş, Meclis ise ehliyetini ispat edinceye kadar hemen yakındaki Rifaî Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Ali Haydar Efendi'nin (v. 1937) vekaletinde tevcihini tensip etmiştir (25 Safer 1337 / 30 Kasım 1918)²⁹⁶⁰. Abdülvahid Efendi 4 yıl kadar sonra vekaletin asalete çevrilmesi için Meclis nezdinde girişimde bulunsa da talebi uygun görülmeyle **vekaletin** devamına karar verilmiştir (18 Zilkade 1340 / 15 Temmuz 1922)²⁹⁶¹.

TİP 2: VAKFİYE VAR. VAKFİYEYE UYGUN VE NİZAMNAMELERE MUHALİF TEVCİH

(i) Ahmediye Tekkesi Şeyhi Şevki Efendi'nin vefatından sonra bir buçuk yıl kadar atıl kalan postun iki talibi çıkmıştır. Meclis yaptığı tahkikatta vâkıfın evladı munkarız olduğu, meşihatın şart-ı vâkıf mucebince Rifaî Asitanesi Şeyhinin intihabıyla tevcih olunacağından taliplerden İhsan Efendi'nin asitane şeyhinin inhası yanında kendisinin *ehliyet ve kifayeti ve salah-ı hali malum bulunmasına mebni* **imtihana gerek duymadan** meşihatın tevcihini tensip etmiştir (27 Rebiulevvel 1338 / 13 Aralık 1919)²⁹⁶².

(ii) Sultantepe Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'nin uhdesindeki meşihat ref' edilince annesinin talebi üzerine meşihatın kardeşi Necmettin Efendi'ye (Özbekkangay, v. 1971) tevcihi tensip edilmiştir (22 Şaban 1338 / 12 Mayıs 1336 / 12 Mayıs 1920)²⁹⁶³. Bu tevcihte herhangi bir imtihan kaydına tesadüf edilememiştir.

(iii) Rifaî Asitanesi Şeyhi Ziya Molla'nın vefatı (v. 1336/1917) üzerine Meclis-i Meşayih marifetiyle *meşihat münasib birine tevcih oluncaya kadar* Rifaî halifelerinden Şeyh Fuad Efendi'nin vekaleten tayini tensip edilir²⁹⁶⁴. Tekke vakfı gereği dergahın en kıdemli halifesi Şeyh Rıza Efendi meşihat hakkını hüsn-i rızasıyla Rifaî hulefasından ve *suleha-ı ümmetden* Şeyh Hüsnü Efendi'ye terk eder²⁹⁶⁵. Ağustos 1916'dan itibaren asaleten **Meclis-i Meşayih Tekkeler Müfettişliği**²⁹⁶⁶ yapan Hüsnü Efendi 3 Ağustos'ta (25 Şevval 1336) bu tekke için yazılı imtihan edilir, ertesi gün de başarılı bulunarak tayini tensip edilir²⁹⁶⁷. Hüsnü

²⁹⁶⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1739/16; Defter/Sayfa no: 1755/3^a, 6^a; Defter/Sayfa no: 1738/27;

²⁹⁶¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1747/27.

²⁹⁶² MMA, Defter/Sayfa no: 1755/48^a, 54^b; Defter/Sayfa no: 1756/4^a; 10^a; Defter/Sayfa no: 1740/51.

²⁹⁶³ MMA, Defter/Sayfa no: 1756/41^a.

²⁹⁶⁴ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/8.

²⁹⁶⁵ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/125.

²⁹⁶⁶ MMA, Defter/Sayfa no: 1738/107.

²⁹⁶⁷ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/46^a.

Efendi müfettişlik ile şeyhliği birlikte götürmüştür. **Müfettişliği Meclis tarafından ayrı bir vazife/memuriyet telakki edilmemiş anlaşılan.**

(iv) Kısıklı Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Nureddin Efendi'nin vefatıyla postun iki varisi vardır: biri Rıza Efendi'nin (v. 1332/1914'ten evvel) oğlu Mustafa İzzeddin (v. 1940'tan sonra) ile Nureddin Efendi'nin oğlu İbrahim Yaşar Efendiler. Meclis'in yaptığı tahkikatta posta talip olsa da Yaşar Efendi'nin *iş u işretle me'luf süfihadan olarak dervişlikle alakası olmadığı* ortaya çıkmıştır. Mustafa Efendi ise *sulehadan ve hüsn-i siret ashabından* olup Celvetî halifesidir ve amcasının vefatı akabinde (Haziran 1917) önce vekaleten, 20 Eylül'de yapılan **imtihanda başarılı olmasından ve dergahın** Celvetî hulefasından bir başka talibinin de çıkmamasından naşi asaleten bu göreve tayini tensip edilmiştir²⁹⁶⁸. Mustafa Efendi 1918 tarihli otobiyografisini kaleme aldığı yıl Muhallefat-ı Umumiye Kassamlığı İkinci Sınıf Katipliği yapmaktadır²⁹⁶⁹. Bu tayin tensibinde imtihan varsa da memur-şeyhliğin tayine engel olmadığı anlaşılmaktadır.

(v) Çengelköy Bedevî Tekkesi Şeyhi Mustafa Celaleddin Efendi'nin (v. 1337/ 1921) erkek çocuksuz ve halifesiz vefatı üzerine meşihatın pek çok talibi çıkar²⁹⁷⁰. Taliplerin icazetnameleri incelenir²⁹⁷¹. Adaylardan icazetnamesi uygun olmayanlar ile memur olanlar elenir. Nihayet ehliyeti kafi görülen Siyahî Cemaleddin Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) bu vazifeye layık olduğuna karar verilir (1 Zilhicce 1337 / 6 Ağustos 1921)²⁹⁷². Tayin sürecinde herhangi bir imtihan icrasında tesadüf edilememiştir.

(vi) Hallaç Baba Tekkesi'nde dayısı Ferid Efendi'nin vefatı (v. 4 Cemaziyevvel 1328 / 14 Mayıs 1910) üzerine meşihatın, henüz 11 yaşında olan Sadeddin Efendi'ye (Ergun, 1960) ilkin Koska'daki Abdüsselam Dergahı Şeyhi Yahya Efendi (v. 1329/1911)²⁹⁷³, onun

²⁹⁶⁸ MMA, Defter/Sayfa no: 1736/20, 27; Defter/Sayfa no: 1738/22; Defter/Sayfa no: 1755/6^a, 24^a.

²⁹⁶⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/115-6 (vesika, 134-135).

²⁹⁷⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1761/6^a-7^a; Defter/Sayfa no: 1757/19^a.

²⁹⁷¹ MMA, Defter/Sayfa no: 1757/25^b, 27^b.

²⁹⁷² MMA, Defter/Sayfa no: 1757/39^b; Defter/Sayfa no: 1746/120. İşlemlerin tamamlanması 10 Ağustos'u bulmuştur. *1341 Defteri*, no: 13. Bu arada Şefik Efendi'nin de gönlü hoş edilerek, ehliyet ve ilmi faziletinin farkında bulunduğu ifade edilmiş, mensubu bulunduğu Nakşîliğe ait tekkelerin içinde uygun biri bulunduğu takdirde meşihatın kendisine tevcih edileceği ifade edilmiştir. MMA, Defter/Sayfa no: 1761/7^a.

Revnakoğlu'ndaki bir notta ise, meşihata talip olan Seyyid Nesib Efendi'nin tarikat mücazlarından Nakşî halifesi ulemadan Seyyid Şefik Efendi'nin Cemaleddin Efendi'nin eşi ve şeyh Ahmed Rasim Efendi'nin kızı olan Fahriye bacıyı belki mahzun eder diye şeyhliği pek layık olduğu halde alicenaplık göstererek feragat ettiği kaydedilmiş. CSRA, no: 86.

²⁹⁷³ 5 Haziran 1910 (26 Cemaziyevvel 1328) tarihli Meclis-i Meşayih kararı için bkz. MMA, Defter/Sayfa no: 1735/19. Ayrıca bkz. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/18

kısa süre sonra vefatı üzerine de şeyhi Ali Fakrî Efendi'nin vekaletinde tevcihi tensip edilmiştir²⁹⁷⁴. 23 yaşında iken 2 Mart 1922'de (3 Receb 1340) Sadî hilafetnamesi alan Nüzhet Efendi'nin asaleten tayin işlemleri 24 Nisan 1922'de (25 Şaban 1340) başlamış, 13 Haziran 1922'de (17 Şevval 1340) tamamlanmıştır²⁹⁷⁵. Sadeddin Efendi'nin imtihana tabi tutulduğuna dair bir ifadeye tesadüf edilememiştir.

(vii) Feyzullah Efendi Tekkesi'ni ihya etme şartıyla tekkelerin seddinden az evvel 14 Mayıs 1925'te meşihatın Üsküplü Ahmed Şükrü Efendi (v. 1925'ten sonra) uhdesine tevcihi tensip edilmiştir (r. 14 Mayıs 1341)²⁹⁷⁶. İhya etme şartı ile yapılan bu tensip kararında imtihan icrasında tesadüf edilememiştir.

TİP 3: VAKFİYE VAR. VAKFİYE MUHALİF, NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

Bu kategoride herhangi bir örneğe tesadüf edilememiştir.

TİP 4: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE UYGUN TEVCİH

(i) Şeyh Camii Tekkesi Şeyhi Talib Efendi'nin (v. 1337/1919) erkek çocuksuz vefatı üzerine meşihatın iki talibi çıkmıştır. Meclis tayinlerin asitane şeyhinin inhası ile yapılageldiği kaidesinden hareketle asitane şeyhi Gülşen Efendi'nin inhasına sahip olan taliplerden Haydar Efendi yapılan **imtihanda başarılı bularak** meşihatın kendisine tevcihi tensip edilmiştir (3 Muharrem 1338 / 29 Eylül 1919)²⁹⁷⁷. Yakın zaman sonra Talib Efendi'nin kızı (belgede ismi yok) küçük yaştaki oğlu İsmail adına meşihatı talep etmişse de Meclis tayinin usul ve nizama uygunluğundan bahisle talebi reddetmiştir (12 Muharrem 1338 / 8 Ekim 1919)²⁹⁷⁸.

(ii) Beylerbeyi Havuzbaşı Tekkesi Şeyhi Veliyüddin Efendi'nin oğlu Nureddin Efendi (Artam, v. 1958) babasının hali hayatında iken rahatsızlığı sebebiyle kendi lehine meşihattan çekilmesi üzerine Meclis'in **yaptığı imtihan neticesinde** tekke vazifelerine tayini tensip edilmiştir (19 Zilhicce 1339 / 27 Ağustos 1921)²⁹⁷⁹.

²⁹⁷⁴ Ali Efendi'nin vekaletini 26 Kasım 1910 (23 Zilkade 1328) tarihli Meclis-i Meşayih kararından öğreniyoruz. Bkz. *MMA*, Defter/Sayfa no: 1735/279. Bu durumda Ali Efendi'nin vekaleti Yahya Efendi henüz vefat etmeden evvel başlamış olmalıdır. Her durumda Yahya Efendi'nin vekaleti çok kısa sürdüğü anlaşılıyor.

²⁹⁷⁵ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1761, görüntü no: 7^b; Defter/Sayfa no: 1747/60; Defter/Sayfa no: 1746/9.

²⁹⁷⁶ *VGMA*, Defter no: 134/246, satır no: 2017.

²⁹⁷⁷ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1740/73; Defter/Sayfa no: 1741/16; Defter/Sayfa no: 1743/168; Defter/Sayfa no: 1755/75^b.

²⁹⁷⁸ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1755/77^b.

²⁹⁷⁹ *MMA*, Defter/Sayfa no: 1757/30^b, 31^a, 31^b, 34^a, 42^b, 43^a; Defter/Sayfa no: 1746/141; 134, 113.

(iii) Balaban Tekkesi Şeyhi Nuri Efendi (v. Safer 1340 / Ekim 1921'tan sonra) uzun süren hastalığının tedavisi için Bandırma'da ikamet ettiğinden tekke bakımsız hale gelmişti. Kendi tekkesi yangında kullanılamaz hale gelen Sadî şeyhi Mehmed Emin Efendi (v. 1925) bu tekkeye naklolmak için *Meclis-i Meşayih* nezdinde birtakım girişimlerde bulunur. Meclis marifetiyle ilkin vekaleten (27 Şevval 1339 / 4 Temmuz 1921) ardından asaleten (27 Safer 1340 / 30 Ekim 1921) tayini tensip edilir²⁹⁸⁰. Emin Efendi herhangi bir devlet hizmetinde bulunmamıştır²⁹⁸¹. Emin Efendi halihazırda muvazzaf şeyh olduğu için nakil sırasında herhangi bir imtihan icrasına gerek duyulmadığı tahmin edilmektedir.

TİP 5: VAKFİYE YOK. NİZAMNAMELERE MUHALİF TEVCİH

Bu kategoride herhangi bir örneğe tesadüf edilememiştir.

Bu bölümde yer alan 15 karar arasında ref' yoktur. Kararların 5'i vakfiye ve nizamnamelere uygundur. Daha evvel karşılaşmadığımız oranda (7/14) 7 karar vakfiyeye uygunsuz da nizamnamelere muhaliftir. Bunların 5'inde imtihan kaydına tesadüf edilmemişken, 1'i imtihanda başarılı bulunsa da memurluk ile şeyhlik arasında tercihe zorlanmamıştır. Bu 7 kararın vakfiyeye muhalif olmaması mühim bir noktadır. Sonuç olarak Meclis 8 kararında nizamnamelere uygun karar almıştır.

1866 sonra şeyh tayinlerini bir tipoloji eşliğinde verdiğimiz bu bölümlerde toplam 66 karar yer almaktadır. Bunlardan 5'i meşihattan uzaklaştırmadır. Yarıdan fazlası (36/66) vakfiye ve nizamnamelere uygundur. Vakfiyenin olmadığı 13 karar da nizamnamelere uygundur. 11 karar vakfiyeye uygun, nizamnamelere muhalif iken 2 karar aksi yönde vakfiye muhalif, nizamnamelere uygun karardır. Meclis'in nizamnameye muhalif dediğimiz 11 kararının kahir ekseriyeti **memur şeyhliğe göz yumulmasıdır**. Meclis'in memur şeyhlerin bir kısmına göz yummasına büsbütün kayırma gözü ile bakamayız. Nitekim memuriyetin meşihata engel olacağına dair bir şart-ı vâkıf yok. Yani nizamname devletin görüşünü temsil eder. Devletin bu şart ile gayesi şeyh efendinin tekkesinin işlerine odaklanmasını istemektir. Burada muhalif oluş fıkha/hukuka, teamüle muhalif oluş değildir. Bir diğer başlık da imtihan yapmamasıdır. Bunlar içerisinde bir kısmı (Rifaî Asitanesi şeyhliğine imtihansız tayin edilen Meclis-i Meşayih Tekkeler Müfettişi Hüsnü Efendi gibi) liyakati zahir eşhas yer almaktadır. Neticede Meclis'in 11 kararı hariç 51 kararında nizamnamelere uygun hareket ettiği ortaya çıkmaktadır. Meclis'in vakfiyeye muhalif olarak değerlendirdiğimiz iki kararının ilki iki

²⁹⁸⁰ MMA, Defter/Sayfa no: 1746/138, 132, 87.

²⁹⁸¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/64, vesika no: 35-36.

tekkenin tek bir şeyhin idaresinde bulunmaması, diğeri de şart-ı vâkıf gereği evladın hayatta ise de meşihatın başkasına verilmesidir. Bu ikinci kararda evladın meşihatın bir başkasına verilmesi tensibinin gerekçesine elimizdeki kararlarda sarahaten yer almıyor. **Bu sebeple her iki karar da usul ve nizamda büyük sapma olarak görülmeyebilir.**

Meclis'in aldığı tensip kararlarından uygulanmayan tek örnek Nakşî Selimiye Tekkesi'nde ikinci defa vekaleten postta oturan Esad Efendi'nin tekkeye devam etmemesi neticesinde yeniden azlini tensip eden karardır (19 Ramazan 1337 / 18 Haziran 1919). Meclis'in Esad Efendi'nin yerine uygun gördüğü kişi Meclis'in reisi Tevfik Efendi'dir. Lakin Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi bu tensip kararını uygulamayarak Esad Efendi'nin devamından yana karar alır (7 Zilhicce / 3 Eylül)²⁹⁸².

Meclis'in -vakfiye ve nizamnameye uygun yukarıdaki bu tensip kararının bir takım başka sebeplerden ötürü ret ile karşılanmasını hariçte tutarak- tasarruflarının tekkenin iç işleyişi istikametinde kararlar aldığını söylemek mümkündür. Bunun en büyük yapısal sebeplerinin arasında üyelerinin şeyhülislamca seçilmesi, 1891 tarihli 2. Nizamnamesi'nde de ifade edildiği gibi meşihat makamından tayin edilen bir nazırın eşitlik durumunda kendisinin re'yi ile hareket edilmesini, tekkelerin vakfiyelerinin amir konumu, ayrıca umum Müslümanların nazarınca makbul addedilen tekkelerin iç işleyişlerine tehdit algısı oluşmadıkça müdahaleden çekinilmesi yer aldığı düşünülmektedir.

Meclis'in meşihat tevcihi tensip kararları üzerine resmi tayin demek olan beratların tevcih süreleri arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Mesela: (i) Salacak'ta Bayramî Emekyemez Tekkesi Şeyhi Abdülaziz Efendi'nin vefatı (v. 1327/1909) üzerine oğlu Halil Cemaleddin Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) 14 Temmuz 1909 (25 Cemaziyelahir 1327) tarihli tensip kararı üzerine 5 Ağustos'ta (18 Recep) tekkesinde tören icra olunmuş (*ilbas-ı tac u hurka*), resmi beratı yaklaşık **4 ay sonra** Aralık 1909'da (Zilhicce 1327) verilmiştir. (ii) Zeynepkamil'deki Cerrahî Şeyh Hafız Tekkesi'nde Nureddin Efendi'nin vefatı (v. 1291/1874) üzerine Aksaraylı Hacı Şeyh Ali Efendi'nin niyabeti ile posta oturan oğul Haşim Efendi (v. 1935) rüştüne ulaştığında Meclis tarafından asaleten tayini 2 Eylül 1894'te (1 Rebiulevvel 1312) tensip edilmiş, beratı **13 ay sonra** 19 Ekim 1895'te (30 Rebiulahir 1313) gerçekleşmiştir. (iii) Selamsız'daki Celvetî Selamî Ali Efendi Tekkesi'nde şeyhi Aziz Mahmud Efendi (v. 1339/1920) babasının vefatından 40 gün sonra 30 Haziran 1888'de (20

---

²⁹⁸² MMA, Defter/Sayfa no: 1755/54^a, 54^b; Defter/Sayfa no: 1741/66, 62; Defter/Sayfa no: 1742/59. Meclis'in vakfiye ve nizamnameye uygun bu tensip kararının ret ile karşılanmasının altından bir takım başka sebepler olmalıdır.

Şevval 1305) posta tayini tensip edilmiş, resmi beratı **25 ay sonra** 25 Temmuz 1890'da (7 Zilhicce 1307) takdim edilmiştir. (iv) Tabutçular'daki Sünbülî Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi Şeyhi Nazif Efendi'nin vefatı üzerine büyük oğlu ve halifesi Şeyh Hüseyin Yunus Efendi'nin (v. 1312/1894) beratı **3 yıl sonra** 31 Ekim 1888'de (25 Safer 1306 / 19 Teşrinievvel 1304) tevcih edilmiştir. VGMA, Defter no: 137, Sıra no: 1743. (v) Tabaklar'daki Rifaî Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Hayrullah Taceddin (Yalım) Efendi (v. 1954) 21 yaşında şeyhi Nazım Efendi'den 16 Eylül 1906 (27 Recep 1324) günü Miraç Kandili gecesinde hırka giyerek (*ilbas-ı hırka*) 20 Eylül'de (1 Şaban) tarihinde de posta oturtulmuştur (*iclas*). Meclis'in asaleten tevcihe dönük tensip kararı 3 yıl sonra 24 yaşında iken 29 Mayıs 1909 (9 Cemaziyelevvel 1327) tarihinde gerçekleşmiştir. Resmi berat ise bu tensip kararından da 3 yıl sonra 1912 (1330) yılında gerçekleşmiştir.

Meclis'in Tekkeleri Açık Tutma Çabaları

Meclis'in en mühim misyonu **tekkeleri daim açık tutmaktır**. Bu kapsamda şeyhi vefat eden tekkelere yeni şeyh tayininde oldukça hızlı hareket etmektedir. Mesela (i) Zeynepkamil'deki Kadirî Keşfi Efendi Tekkesi Şeyhi Remzi Efendi'nin (v. 3 Rebiulahir 1311 / 14 Ekim 1893) vefatı akabinde selefi Hicabî Efendi'nin posta tensip tarihi 1 gün sonraya aittir. Bu işlemler Remzi Efendi'nin ölüm hastalığı sırasında başlamış olmalıdır. (ii) Yine Rifaî Asitanesi'nde Tefvîk Efendi'nin vefatı (v. 1316/1898) üzerine oğlu ve halifesi Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin (v. 1336/1917) bu makama tevcihinin tensip kararı selef şeyhin vefatından 5 gün sonradır.

Meclis şayet hal-i hazırdaki şeyh efendi meşihat hizmetini ifada zorlanıyor ya da vefatı akabinde hak sahibi müstakbel şeyh reşit değilse zikrin kesilmemesi için hemen vekil şeyh tayini işine müracaat ediyor. Mesela Çavuşdersi'ndeki Çamlıcalı Tekkesi Şeyhi Bedreddin Efendi (v. 1925'ten sonra) bedensel özü nedeniyle meşihat hizmetini ifa edemediğinden yerine ilkin Şeyh Nazım Efendi, ardından da Kerameddin Efendi vekil olarak tayini tensip edilmiştir (26 Recep 1336 / 7 Mayıs 1334 / 7 Mayıs 1918). Bülbülderesi'nde Celvetî Şeyh Camii şeyhi Haydar Efendi (v. ?) bilinmeyen bir sebeple istifa ettiği gün Meclis tarafından yeni bir atama yapılana kadar Hafız Naci Efendi vekaleten görevlendirilmiştir. Yine Zincirlikuyu'da Halim Gülüm Tekkesi Şeyhi Mustafa Hulusî Efendi (v. 1929) babasının vefatı üzerine boş kalan postun tek *erkek* çocuk olarak biricik aday olsa da askerde olduğundan terhis olup liyakati ispat edene Şeyh Ahmed Şerefeddin Efendi vekil tayin edilmiştir.

Meclis'in tekkelerin açık kalmasından asıl muradı zikrin devamıdır. Nitekim Ağahamamı'nda Feyzullah Efendi Tekkesi Şeyhi Mustafa Salahaddin Efendi (v. 1925'ten evvel) yıkılmaya yüz tutmuş bir dergahı teslim almıştı. Dergahın tamir ve inşasına kadar Meclis'ten izin istemişse de Meclis hücrelerden birinde mukabeleye devam etmesi konusunda kendisini uyarmış, tatile fırsat vermemiştir. Selim Baba Tekkesi Şeyhi Kemal Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) tekkesinde ikamet etmesine rağmen meşgalelerinden ötürü zikirleri ihmal etmesi üzerine uyarılmış (14 Safer 1338 / 8 Teşrinisani 1335 / 8 Ekim 1919), Fatih'te Kelamî Dergahı'nda asaleten, Selimiye Tekkesi'nde vekaleten oturan Esad Efendi ikinci tekkesine devamda ihmali bulunduğundan azli yönünde tensip kararı alınmıştır.

Meclis'in tekkeleri açık tutmaya dönük içtihadı/nevzuhur bir tasarrufu da harap olan tekkeyi ihya etmek kaydıyla liyakatine inanarak bir şeyh efendiye tahsis etmesi çabasıdır. Üsküdar'da bu minvalde 4 tekke tespit edilmiştir. Meclis bu tasarruflarından sadece birinden netice alacaktır. Bunlar da:

(i) Harap olan Zeynepkamil'deki Avnîzade Tekkesi'nde meşihat ilkin Şeyh Beşir Efendi'ye (v. 1322/1904) verilir (18 Şaban 1311 / 24 Şubat 1894). Ancak şeyhin dört yıl içinde taahhüdünü yerine getirememesi üzerine bu defa aynı şart ile Şeyh Eşref Efendi'ye (v. 1925'ten sonra) tevcihi tensip edilmiştir (6 Rebiulevvel 1327 / 28 Mart 1909). O muvaffak olur. Eşref Efendi de dergahı 1894'te (1311) ihya eder.

(ii) Atpazarı'ndaki Celvetî Atpazarî Tekkesi'nde meşihatın yeniden inşa etmek şartıyla Şeyh Hafız Mustafa Vehbi Efendi'ye (v. 1961) tevcihi tensip edilir. Ancak patlak veren birinci dünya harbi Şeyh Mustafa Efendi'nin teşebbüsünü akim bırakır.

(iii) Meclis, İmrahor'daki Celvetî Ayşe Sultan Tekkesi 1920 yılında tekkeyi kendi malından onarmak şartı ile Şeyh İsmail Faik Efendi'nin meşihata tayinini tensip eder (21 Zilkade 1338 / 6 Ağustos 1920). Ancak Faik Efendi yaklaşık 20 gün içinde kararından vazgeçmiştir.

(iv) Ağahamamı'ndaki Halvetî Feyzullah Efendi Tekkesi'nde meşihatın, ihya etmek şartı ile Üsküplü Ahmed Şükrü Efendi'ye (v. 1925'ten sonra) tevcihi tensip edilmiştir. Ancak ihya mümkün olmamıştır.

Meclis'in ilginç bir şekilde şeyhlere dair azle götürecektir şikayetlerde aceleci olmadığı, çok defa şeyhlerin yanında durarak kararlar alırken dikkatlice davrandığı görülmektedir. Mesela Çamlıcalı Tekkesi Şeyhi Hüseyin Bedreddin Efendi (v. 1925'ten sonra) meşihattaki 5. yılında kötü hal ve hareketleri nedeniyle azli istenecek aşamaya gelmiş, Meclis ilkin iddiaların sübut bulması için soruşturmanın derinleştirilmesine karar vermiş,

neticede şeyh efendi halini düzeltmiş olmalı ki, iş bu aşamada kalmıştır. Halvetî Valide-i Atik Tekkesi Şeyhi Ahmed Vasfî Efendi (v. 1328/1910) meşihatının yirminci yılına varmadan ama hangi tarihte bilinmez bir takım kötü fiillere meyletmiştir. İnsanlar arasında iyice ayyuka çıkan dedikodular üzerine şeyh efendi birkaç kez Meclis'e çağırarak gerekli nasihatlerle ikaz edilmişse kar etmemiş, nihayet meşihatten azledilmiştir (1328/1910). Nakşî Selimiye Tekkesi'nde Şeyh Kemaleddin Efendi'nin (v. 1949) meşihata muhalif bir takım kötü fiillere meyletmesi ve nihayet ilk şikayetin akabinde iddiaların ispatı ile azli arasında 10 yakın bir sürenin geçmesi Meclis'in bu teenni işini biraz abarttığına yorulabilir.

Meclis'in tekkeleri açık tutmak kadar önemseydiği bir diğer mesele de şeyhin vefatı ile halefinin selef şeyhin aile üyelerinin -bu bazen kardeşi dahi olabilmekte- tekkeden (meşrutadan) ihracı neticesinde oluşacak mağduriyeti giderme çabasıdır. Belgelerden anlaşıldığına göre Meclis böylesi bir durumun yaşanmaması ve tekkede mukim şeyh ailesinin ikametini bir dereceye kadar garanti etmek için müstakbel şeyhlerden selef şeyhin ailesini tekkeden (meşrutadan) çıkarmama, şeyhin evlatlarının terbiyesi ile ilgilenme konusunda garanti almanın yanında işi yer yer senede dökme gibi birtakım tasarruflara başvurmuştur.

ŞEYHLERDE LİYAKAT

Bu bölümde özellikle son dönemde zaman zaman cahil şeyh, beşik şeyhi ithamlarına maruz kalan sufi çevrelerin durumları incelenecektir. Bu kapsamda şeyhlerin eğitim durumları, posta oturma yaşları ile türleri (niyabeten-asaleten), meşihatı ile birlikte memuriyetlerinin olup olmadığı, bildikleri diller ile yaptıkları neşirler üzerinden bir deneme yapılacaktır.

Yaşları üzerinden bir deneme olmamış

Meclis-i Meşayih'in üçüncü ve son nizamnamesinin ilgili maddesi ile tekke şeyhlerinin otobiyografilerinin toplanmasına (*sicill-i ahvalinin tanzimi*) başlanmıştır. Şeyhlerin isim, şöhret, mezhep, doğum yeri, tarihi ve baba adı gibi hususi, aldığı eğitimler, bildiği diller, yaptığı neşirler gibi ilmi yetkinliği, devlet memuriyetinin olup olmadığı, mensubu bulunduğu tarikat, intisap ve hilafeti gibi tasavvuf yolundaki serüveni, tekkесinin tarihi ile idari/mali yapısı ve hali hazırdaki durumu gibi bilgiler matbu sorulara el yazısı ile cevap verip, bağlı bulunduğu merkez tekke şeyhinin tasdiki ile merkeze iletilmiştir²⁹⁸³. Bu bölümde Meclis-i Meşayih'in topladıklarının yanında ilmi yanı da olan şeyh efendilerin benzer kapsamda derlenen

---

²⁹⁸³ Süreç ile ilgili yetkin bir değerlendirme için bkz. Kara, "Meclis-i Meşayih", 325-357.

otobiyografilerini²⁹⁸⁴ de dahil ederek Üsküdar şeyhlerinin eğitim durumları/ilmi yetkinliklerini üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Halvetîlerden Nasuhî Asitanesi son şeyhi Ahmed Kerameddin Efendi (v. 1352/1934) mahalle mektebinin ardından rüştiye mektebinden mezun olmuş, Üsküdar'da Valide Camii'nde Hoca Mustafa Efendi'nin mücazlarından Osman Efendi'den hususi dersler alarak 20 yaşında kendisinden icazet almıştır. 16 yaşında başladığı memuriyet hayatında bir dönem Darülmualimin Mektebi muallimliği yapmıştır. Babasının vefatı üzerine memuriyetinden istifa edip, 43 yaşında posta oturarak (1898) 1925'e kadar şeyhlik yapmıştır. Meşihatının dokuzuncu yılında Halvetî tarikatını temsilen başladığı Meclis-i Meşayih azalığını 4 yıl kadar sürdürmüş (1324/1906-7 – 1328/1910), tekkesi de Üsküdar'ın merkez tekkeleri arasında yer alarak diğer tekkeler üzerinde dönem dönem teftiş ve kontrol vazifesi ifa etmiştir. Kerameddin Efendi tek dil (Türkçe) bildiğini ve tek bir eser kaleme aldığını (*Şemsü'-Subuh fî Menakib-i Pîr-i Nasuh*) ifade etmiştir²⁹⁸⁵.

Atik Valide Tekkesi'nde Mahmud Celeleddin Efendi (v. 1337/1919) Fatih Rüştiyesi'nden mezun olmuş, cami derslerine devam etmiş, kırk sene kadar süren memuriyet hayatı akabinde 1908 inkılabından sonra emekli edilmiştir. Selefî Ahmed Vasfî Efendi'nin (v. 1326/1910'dan sonra) azli akabinde 70 yaşında iken posta oturmuş (1327/1909), vefatına değin 10 yıl kadar şeyhlik yapmıştır. Otobiyografisinde eser ve telifinin olmadığını açıkça ifade etmişse de bildiği dillerden bahsetmemiştir. Hüseyin Vassaf'ın uzun süre *Füsus* ve *Fütuhat* okutmuştur, ifadesi Arapçaya vakıf olduğu anlamına gelebilir²⁹⁸⁶. Celeleddin Efendi'nin halefi Mustafa Siret Efendi (v. 1925'ten sonra) mahalle mektebi akabinde girdiği Fatih Askerî Rüştiyesi'nde dördüncü seneye kadar okumuşsa da son sınıfta okulu terk etmiştir. Fatih dersiamlarından Şehrî Ahmet Ramiz Efendi'nin derslerine devamlı icazetnamesine nail olmuştur (1308/1891). Meclis-i Meşayih'in azası olduğu sırada yaklaşık 55 yaşında iken posta oturmuş, 5 yıl kadar şeyhlik yapmıştır. Bildiği diller ve eser verip vermediği konusunda bilgi yoktur²⁹⁸⁷.

---

²⁹⁸⁴ Bu biyografilerin bir mühim bir kısmı Sadık Albayrak tarafından günümüz harfleri ile neşredilmiştir. Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, (İstanbul: İBB Yayınları, 1996), 5 Cilt. Ulema otobiyografilerine dair en geniş veri bugün İsam Kütüphanesi'nde yer alan "M.A. Ulema Sicil Dosyaları" kataloğudur. Kataloğa internet adresi üzerinden ulaşılabilir. <http://ktp.isam.org.tr/>

²⁹⁸⁵ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 230/1; Nr. 254/34; Vassaf, *Sefîne*, 4/80; MMA, Defter/Sayfa no: 1777/106-107; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 54-5.

²⁹⁸⁶ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/55; Vassaf, *Sefîne*, 4/145.

²⁹⁸⁷ Albayrak, *Son Devir*, 4/125-6.

Çamlıcalı Tekkesi'nde Şeyh Hüseyin Bedreddin Efendi (v. 1925'ten sonra) mahalle mektebi ardından girdiği Atlamataşı Rüştüyesi'nden mezun olmuştur. Babasının vefatı üzerine 35 yaşında posta oturmuş (1322/1904), meşihatının 5. yılında kötü hal ve hareketleri (*su-i şöhret takımından olması*) sebebiyle azli istenecek aşamaya gelmiş, 15. yılında ise bedensel özünden ötürü meşihatı ifa edemeyecek hale düşmüştür (1336/1918). Hemen o yıllarda kaleme aldığı otobiyografisinde Kadıköy Belediyesi'nden munfasıl olduğu belirtmesi memuriyet ile meşihatı birlikte götürdüğü anlamına gelmektedir. Türkçe okur-yazar olan Bedreddin Efendi'nin telifatı ise yoktur²⁹⁸⁸.

Ümmi Ahmed Efendi Tekkesi'nden Ahmed Şerefeddin Efendi (v. 1918'den sonra) Mülkiye Rüştüyesi'nden mezun olmuş, bir süre cami derslerine devam etmişse de icazet alacak düzeye gelmemiştir. Babasının vefatı üzerine 19 yaşında posta oturmuş (1874), yarın asra yakın (45 yıl) şeyhlik yapmıştır. Otobiyografisinde ayrıntı vermeden evvelce Evkaf Züvvar memurluğu yaptığını söyler. Başlangıç ve bitişine dair bir tarih vermez. Türkçe okur-yazar olan Şerefeddin Efendi telifatına dair bilgi vermez²⁹⁸⁹.

Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi son şeyhi Ahmed Nurullah Efendi (Uluyol, v. 1937'den sonra) ağabeyinin vefatı üzerine henüz 11 yaşında iken Ahmed Mesud Efendi'nin (v. 1332/1914) niyabeti ile posta oturmuştur (1312/1894). İki yıl sonra tekkenin karşısındaki Ravza-i Terakki Mektebi'nden şهادetname ile mezun olmuş, bir müddet Hoca Osman Efendi'den Arapça okumuş, daha sonra şeyhi Mesud Efendi'nin Merkez Efendi Dergahı'nda Şeyh Esad Efendi'den *Halebî*'ye kadar okumuştur²⁹⁹⁰. 18 yaşında başladığı memuriyet hayatını meşihatı ile birlikte götürmüştür. Türkçe okur-yazar, telifatı da yoktur²⁹⁹¹.

Selimiye Tekkesi Şeyhi Mehmed Esad Erbilî Efendi (v. 1931) medrese eğitimini memleketi Erbil'de tamamlamış, hususi hocalardan dersler almıştır. İstanbul'a gelişi akabinde ilkin Şehremini'ndeki Kelamî Dergahı'nda posta oturmuş, Selimiye Tekkesi'nde Kemal Efendi'nin azli akabinde küçük oğlu Hidayet Efendi'nin (v. 1925'ten sonra) yaşının küçüklüğünden ötürü niyabetine tayin edilmiştir (1330/1911). Tekkeye ihmal etmesi üzerine baskılar sonucu istifa eder, yerine bir süre oğlu Ali Efendi tayin edilir (1332/1914). Oğlunun Bayrampaşa Tekkesi şeyhliğine tayini üzerine yeniden niyabet ile vazifelendirilir (1334/1916). Bu vazifede 1925'e kadar kalacak olan Esad Efendi otobiyografisinde

²⁹⁸⁸ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/26.

²⁹⁸⁹ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/21.

²⁹⁹⁰ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/22.

²⁹⁹¹ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/21.

belirttiğine göre Türkçe, Arapça, Farsça ve Kürtçe okuyup yazabilmektedir. Tasavvufa dair pek çok eser kaleme almıştır²⁹⁹².

Alacaminare Tekkesi Şeyhi Hafız İsmail Hakkı Efendi (v. 1929'dan sonra) İlk tahsiline Atik Valide Mektebi'nde başlamış, Üsküdar'da kurra-i benamdan Hoca Sabri Efendi'nin yanında hafızlık yapmış, ayrıca Atik Valide Medresesi'nde 10 seneyi aşkın ulum-i 'âlî ve âliye eğitimi almıştır. Hocaları Kara Hasan Efendizade Hoca Ahmed Efendi ve Beyazıt dersiamlarından Tokatlızade Hoca Ahmed Efendi'den icazetname almaya muvaffak olmak üzere iken Fatih dersiamlarından Hafız Ahmed Şakir Efendi'nin teşkil ettiği tabura, kendisine binbaşılık rütbesi verilerek gönüllü olarak katılmıştır. Savaş sırasında sırtından aldığı kurşun yarası ile dönmek durumunda kalmış, tedavi ile iştigali, başladığı eğitimlerden icazet almasını engellemiştir²⁹⁹³. Babasının vefatı (1295/1878) üzerine 26 yaşında posta oturmuş, herhangi bir devlet hizmetinde bulunmadan 1925'e kadar yarım asra yakın şeyhlik yapmıştır. Bildiği diller bölümüne değinmeden telifatının olmadığını ifade etmiştir²⁹⁹⁴.

Selimbaba Tekkesi Şeyhi Ahmed Kemal Efendi (v. 1925'ten sonra) Üsküdar'da Atik Valide Sultan Medresesi'nde tahsil ile Atik Valide Camii dersiamlarından selefi Sivasî Hoca Osman Nuri Efendi'den 1896-7'de (h. 1314) icazet almıştır. Tekkedeki meşihati 45 yaşında iken selefi Osman Efendi'nin vefatı üzerine küçük Haşim Bey'e niyabet ile başlamış (1333/1915) 3 yıl Haşim Bey'in hakkından feragat etmesi ile asaleten posta oturur (1336/1918). Herhangi bir devlet hizmetinde bulunmayan Ahmed Efendi toplamda 10 yıl şeyhlik yapmıştır. Türkçe okur-yazar, telifatı da yoktur²⁹⁹⁵.

Özbekler Tekkesi Şeyhi Mehmed Sadık Efendi (v. 1331/1915) Üsküdar'da Mülkiye Rüştüyesi'ni bitirmiş, Üsküdar dersiamlarından Vildan Faik Efendi'den icazet almıştır. Babasının vefatı üzerine 46 yaşında posta oturmuştur (1321/1903). Aynı zamanda Meclis-i Meşayih azası olan Sadık Efendi Türkçe ve Farsça okur yazardır. Çağatay lisanında dair *Üssü Lisan-ı Türkî* adlı bir eser kaleme almıştır.

Himmet Efendi Tekkesi'nin son şeyhi Dr. Abdullah Nasıh Efendi (v. 1925'ten sonra) İbtidaiye, askeri rüstiye ve idadiyenin ardından Mektebi-i Tıbbiye-i Şahane'den sınıf

---

²⁹⁹² Esad Efendi'nin ikisi otobiyografi olmak üzere üç tercüme-i haline tesadüf edilmiştir. Otobiyografileri için bkz. Kara, "Meclis-i Meşayih", 339-40; İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 46/17. Biyografisi için bkz. Albayrak, *Son Devir*, 3/123-4.

²⁹⁹³ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

²⁹⁹⁴ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/19.

²⁹⁹⁵ Ahmed Efendi icazete verecek derecede müderris olmasına rağmen bildiği diller bölümüne sadece Türkçe konuşup yazabildiğini söylemesi ile hayli ilginçtir. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/28.

birincisi olarak mezun olmuştur. Orduda tabiplik yapmış, emekliliğinde ağabeyinin vefatı üzerine 50 yaşında iken posta oturmuş (1332/1916) 10 yıl kadar şeyhlik yapmıştır. Otobiyografisinde hangi dilden olduğunu belirtmediği bir tercümesi ile hıfzıssıhha ile ilgili iki ufak risale kaleme almıştır²⁹⁹⁶.

Emekyemez Tekkesi Şeyhi Halil Cemaleddin Efendi (v. 1925'ten sonra) Paşakapısı Mülkiye ve Toptaşı Askeri rüştiyelerinden mezun olmuştur. Babasının vefatı üzerine 47 yaşında posta oturmuş (1327/1909), 15 yıldan fazla tekkesinde şeyhlik yapmıştır. 1918 tarihli otobiyografisinde 27 yıl süren memuriyet hayatının meşihatı ile çakışıp çakışmadığına dair bir bilgiye ulaşamamıştır. Türkçe okur-yazardır. Telifatı olup olmadığına dair bilgi vermemiştir²⁹⁹⁷.

Celvetilerden Hüdayî Asitanesi Şeyhi Mehmed Gülşen Efendi (v. 1341/1923) Doğancılar Sıbyan Mektebi ardından Atlamataşı Rüştiye Mektebi mezunudur. 14 yaşında başladığı memuriyet hayatını 46 yaşında posta oturana kadar devam ettirmiştir. *Meclis-i Meşayih* azalığı ve reisliği yapmış, Türkçe okur yazar ve biraz da Arapça ve Farsça konuştuğunu ifade etmiştir. Hüdayî'nin Arapça *Ahvalü'n-Nebi* adlı eserinin tercüme ve şerhini kaleme almıştır²⁹⁹⁸.

Şeyh Camii Tekkesi Şeyhi Mehmed Talib Efendi (v. 1335/1919). Formel eğitimini Kısıklı Mektebi'ndeki temel eğitimi ile noktalamış, hususi hocalardan *Molla Cami*, *Fenarî*, *Halebî* ve *Mülteka* okumuştur. Bildiği yabancı dil ve neşrettiği esere dair bir ifadesi yer almıyor. 11 yaşında kardeşi ile müştereken ve niyabeten posta oturmuş (1275/1859) toplamda 60 yıl şeyhlik yapmış, bu süre içinde tekkedeki vazifeleri dışında herhangi bir devlet vazifesi almamıştır²⁹⁹⁹.

Kısıklı Tekkesi Şeyhi Hafız Mehmed Nurullah Efendi (v. 1335/1917). Formel eğitimi Kısıklı ve Yeni Valide ilk mektebi ile ilk kademedede kalmıştır. Hıfzını tamamlayarak dini ilimlerde derinleşmiş, Valide-i Atik dersiamlarından Mekkeli Hacı Mustafa Efendi'den icazet almıştır (1301/1884). 14 yaşında kardeşi ile müştereken ve niyabeten posta oturmuş, toplamda 60 yıl şeyhlik yapmıştır. Arapça konuşabildiğini ifade etmişse

---

²⁹⁹⁶ İ. MFT. MSH. SAID. Nr. 254/25.

²⁹⁹⁷ Otobiyografisinde yalnız Türkçe okur yazar olduğu ifade etmesi, ilave hususi dersler almayıp, eğitimi bu şekilde tamamladığı anlamına geliyor. İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/20.

²⁹⁹⁸ Albayrak, *Son Devir*, 3/160-1 ve 5/103; İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 47/1; Vassaf, *Sefine*, 3/52.

²⁹⁹⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/110.

de telif bir eserin olduğuna dair kaydı yoktur. Bir süre Bursa'da ruusluk ile taltif edilmişse de, başkaca devlet hizmetine dair kayda ulaşılamamıştır³⁰⁰⁰.

Aynı tekkeden son şeyh Mustafa İzzeddin Safi Efendi (Benli, 1288/1871-2 – 1940'tan sonra). Formel eğitimini Kısıklı'da Kızlar Ağası Abdullah Ağa İbtidai Mektebi, Üsküdar Merkez Mülkiye Rüştüyesi ve Üsküdar Mülkiye İdadisi'nde tamamlamıştır (22 yaş, 1310/1894). Üsküdar Valide-i Atik dersiamlarından Sivasî Hoca Osman Nuri Efendi'nin tedris halkasına devam ederek icazet almıştır (1327/1909). Türkçe okur yazarsa da telifatı yoktur. Meşihatı 47 yaşında iken başlamış, 8 yıl sürmüştür. Meşihatı sırasında memurluk yapmakta idi³⁰⁰¹.

Acıbadem Tekkesi'nden Hafız Şeyh Mehmed Macid (Abdülmacid) Efendi (1296/1878-9 – 1918'den sonra) Kısıklı İbtidai mektebinde hıfzını tamamlamış, Altunizade Rüştüyesi'nde formel eğitimini tamamlamıştır. Fatih Medresesi'nde Gelibolulu İbrahim Efendi'den *Molla Cami*'ye kadar Arapça okumuştur. 18 yaşında posta oturan Macid Efendi'nin askere alınması neticesinde son dönemi kesintili olarak yirmi yıldan fazladır. Daimi bir memuriyeti olmamıştır. Bildiği yabancı diller ve telifatına dair bilgi vermemiştir³⁰⁰².

Fenayî Tekkesi son şeyhi Ahmed İhsan Efendi (1279/1862-3 – 1925'ten sonra) Toptaşı Askerî Rüştüyesi mezunudur. Hususi derslerinden bahsetmemiştir. 26 yaşında meşihata tayin edilmesi ile memurluktan istifa eder. 40 yıla yakın şeyhlik yapmış, bildiği diller ve telifatı ile ilgili bilgi vermemiştir³⁰⁰³.

Bandırmalizade Tekkesi Şeyhi Ahmed Münib Efendi (1275/1858 – 1338/1920) Üsküdar Fıstıklı Mektebi, Paşakapısı Rüştüyesi ve nihayet Toptaşı Askerî Rüştüyesi'nde okumuştur. Hususi dersler ile ilmini arttırmıştır. Tekkedeki meşihatı emekliliği akabinde 54 yaşında iken başlar (1330/1911). Bildiği dillere dair ifadesi yoksa da telif eserlerine yer verir³⁰⁰⁴. Aynı tekkede çeyrek hissenin sahibi olan Mehmed Kamil Efendi (1258/1842 – 1338/1920) ibtidai mektep dışında formel bir eğitim almamıştır. Hususi hocalardan icazetle neticelenen bir eğitiminden bahsetmez. Babasının vefatı üzerine 33 yaşında memuriyetten el

---

³⁰⁰⁰ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 34/14; CSRA, no: 305.

³⁰⁰¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/115-6.

³⁰⁰² Albayrak, *Son Devir*, 5/107-8.

³⁰⁰³ Albayrak, *Son Devir*, 5/91.

³⁰⁰⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/92-99.

çekerek meşihatın çeyrek hissesini üzerine almış (1291/1875), hizmeti 45 yıldan fazla sürmüştür. Türkçe dışında bildiği dil, telif ettiği eseri de yoktur³⁰⁰⁵.

Kaymakçı Tekkesi'nden Hafız Mehmed Rıza Efendi'nin (1282/1865-6 – 1925'ten sonra) tek formel tahsili Üsküdar Fıstıklı Mektebi'ndeki eğitimidir. Hıfzını ikmal ettikten sonra hususi hocalardan Arapça, mantık okumuştur. Kaymakçı Mescidi'nin imamlık vazifesini de ifa ettiği tekkeye şeyh olarak atanmıştır. 48 yaşında babasının vefatı ile posta oturmuş (1330/1912) on yıldan fazla şeyhlik yapmıştır. Memuriyeti varsa da kadro tenkisinde kadro dışı bırakılmıştır. Bu meşihatının başlamasından önce vuku bulup bulmadığına dair bir bilgi yoktur. Türkçe dışında bildiği dil, telif ettiği eseri de yoktur³⁰⁰⁶.

Yarımcababa Tekkesi'nde son şeyh Mehmed Kazım Efendi (1281/1864-5 - 1930) Üsküdar'da Atlamataşı Rüştüyesi'nde okumuş, Hoca Salih Nazım Efendi'den nesih icazeti almıştır. Babasının vefatı üzerine 2 yaşında niyabeten posta oturtulmuş (1282/1866), 14 yaşında Kadiri ayini icrasına mezun edilmiş (1295/1878) vefatına değin 60 yıla yakın postta kalmıştır. Türkçe dışında bildiği dil, telif ettiği eseri de yoktur³⁰⁰⁷.

Tahir Baba Tekkesi'nin son şeyhi Ali Nutki Baba (1287/1866-7 - 1936) Toptaşı Mektebi'nden mezun olarak formel eğitimini tamamladı. Herhangi bir memuriyette de bulunmadı. Türkçe dışında bildiği dile telif ettiği eseri de dair herhangi bir ifade yoktur³⁰⁰⁸.

Havuzbaşı Tekkesi Şeyhi Mehmed Veliyüddin Efendi (1260/1844 – 4 Temmuz 1921) doğum yeri Afganistan'da medrese eğitimi almıştır. Sürekli hicret halinde oluşundan ötürü formel eğitime dair bir şahadetnamesi yoktur. 6 dilde (Afganca, Farsça, Hindçe, Belucice, Arapça ve Türkçe) konuşup yazabilir, henüz yazma halinde (*Tergib-i Cihad*) bir eseri bulunmaktadır. 52 yaşında posta oturan (1313/1896) Veliyüddin Efendi vefatına değin çeyrek asır şeyhlik yapmıştır³⁰⁰⁹.

Avnizade Tekkesi'nin son şeyhi Mehmed Eşref Efendi (1290/1873-4 – 1925'ten sonra) Valide Atik Medresesi'nde 14 sene ders görmüş, pos oturmazdan evvel imamlık ve muallimlik yapmıştır. 36 yaşında posta oturmuş (1327/1909), 15 yıldan fazla hizmet ifa etmiştir. Devlet hizmetinde bulunmayan Eşref Efendi Farsça ve Arapça bilmekte ise de herhangi bir telifatından bahsetmemektedir³⁰¹⁰.

³⁰⁰⁵ Albayrak, *Son Devir*, 5/106-7.

³⁰⁰⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/109-10.

³⁰⁰⁷ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/17.

³⁰⁰⁸ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/27

³⁰⁰⁹ Albayrak, *Son Devir*, 5/111.

³⁰¹⁰ Albayrak, *Son Devir*, 5/102-3.

Keşfi Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Hicabi Efendi (1256/1840-1 – Cemaziyelevvel 1338 / Ocak-Şubat 1920) hangileri olduğunu belirtmeden ibtidai mektebin üzerine rüştiye mezunudur. 53 yaşında posta oturmuş (1311/1893), çeyrek asra yakın şeyhlik yapmıştır. Türkçe dışında dil eğitimi almamış, herhangi bir eseri de yoktur. Pek çok devlet hizmetinde yer alan Hicabi Efendi hastalığından ötürü memuriyetten çekilmişse de bunun hangi devirde olduğunu sarih bir şekilde ifade etmemiştir³⁰¹¹.

Rifaî Asitanesi son şeyhi Hafız Hasan Hüsni Ceyhun Efendi (Sarier, 1293/1876 – 26 Aralık 1952). İbtidai mektebinde hıfzını tamamladıktan sonra Fatih Askeri Rüştiyesi'nden mezun olur. Bir süre Özel Numune-i Terakki Mektebi'nde ders görürse de şهادetname almadan ayrılır. Bir süre de cami derslerine devam etmişse de icazetname alacak seviyeye gelmemiştir. Meclis-i Meşayih Tekkeler Müfettişi iken 42 yaşında posta oturur (1336/1918). Türkçe dışında bildiği bir yabancı dilden bahsetmez. Bazı dergilerde tefrikaları ile matbu Hikmet adlı menkıbe-i mevlidi vardır³⁰¹².

Kurban Nasuh Tekkesi son şeyhi Hayrullah Taceddin Efendi (1303 / 1885 – 7 Ekim 1954) Fıstıklı İbtidai Mektebi ve Ravza-i Terakki Mektebi'nde şهادetname ile mezun olmuştur. Vassaf bunlara Toptaşı Askeri Rüştiyesi ile Üsküdar Mülkî İdadisi'ni ile Üsküdarlı Hoca Salih Nazım Efendi'den Ahmediye Medresesi'ndeki tahsilini de ekler³⁰¹³. Babasının vefatı akabinde 14 yaşında iken niyabeten posta oturmuş (1317/1899), aynı yıl memuriyete başlamıştır. Her iki vazifeyi aynı anda götürdüğü anlaşılan Taceddin Efendi Türkçe okuyup yazdığını, Arapça ve Farsçayı anlayabilecek düzeyde bildiğini ifade eder. Ayrıca pek çok da eser kaleme almıştır³⁰¹⁴.

Toygartepe Tekkesi son şeyhi Ahmed Nesib Efendi (1293/1876-7 – 22 Ocak 1957) Askeri rüştiyeden şهادetname ile mezun olmuş, hususi hocalardan Arapça, Farsça ve ecnebi lisanı (Fransızca olmalı) tahsil etmiştir. 36 yaşında posta oturmuş (1330/1912), memurluk ile meşihatı birlikte götürmüştür. 13 yıl şeyhlik yapmış, herhangi bir eser telifine dair bilgi vermemiştir³⁰¹⁵.

Sandıkçı Tekkesi son şeyhi Hafız Ali Haydar Efendi (Sandıkçioğlu, 5 Muharrem 1293 / 1 Şubat 1876 – 11 Ağustos 1937) Karakadı İbtidai Mektebi ve Toptaşı Askerî

---

³⁰¹¹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/23.

³⁰¹² Albayrak, *Son Devir*, 5/101-2.

³⁰¹³ Vassaf, *Sefine*, 1/252.

³⁰¹⁴ Albayrak, *Son Devir*, 5/104-6.

³⁰¹⁵ Albayrak, *Son Devir*, 5/99.

Rüştiyesi mezunudur. Valide Sultan Medresesi'nde ulum-i âliye ve Arapçadan icazet almıştır. Fransızca'yı anlayacak düzeyde bilmektedir. Telif ettiği herhangi bir eserden bahsetmez. 25 yaşında posta oturan Haydar Efendi çeyrek asra yakın meşihatı sırasında herhangi bir devlet hizmetine girmemiştir³⁰¹⁶.

Hallaç Baba Tekkesi Şeyhi Ali Rıza Fakrî Efendi (1270/1853-4 – 19 Recep 1347 / 11 Ocak 1929). İbtidai mektebin ardından Üsküdar Rüştiyesi'nden mezun oldu. Valide Camii'nde Asım Efendi'den *Kadı Mîr'e (Şerhu Hidayeti'l-Hikme)* ve Hoca Vildan Faik Efendi'den okumuş, ikincisinden icazet almıştır. 22 yaşında posta oturan (1292/1875), memuriyet hayatına dair bir kayda ulaşılamamıştır. Türkçe, Farsça ve Arapça okur yazarlığı vardır. Kendisi ifade etmiyor, Vassaf son zamanlarında yazdığını söylediği 3 eseri vardır³⁰¹⁷.

Aynı tekkenin son şeyhi Sadeddin Nüzhet Efendi (Ergun, 1317/1899 - 1960) Üsküdar İttihat ve Terakki Numune (eski Ravza-i Terakki) Mektebi, Üsküdar Sultanisi ve Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde okumuştur. 11 yaşında niyabeten posta oturmuştur (1328/1910). Bu dönemde herhangi bir memuriyeti tespit edilememiştir. Farsça bilir. Fransızca okur yazar. Pek çok eser kaleme almıştır³⁰¹⁸.

Fethi Efendi Tekkesi son şeyhi Ali Şemseddin Efendi (11 Safer 1270 / 13 Kasım 1853 – 2 Haziran 1926) Ahmediye İbtidai Mektebi mezunu olup, Karahisarî Hafız Ali Efendi'den Arapça'da Molla Cami'ye kadar okumuştur. Fahri olarak memurluğu akabinde bir süre Meclis-i Meşayih azalığı yapmıştır. Türkçe dışında dil eğitimi almamış, herhangi bir eseri de yoktur³⁰¹⁹. Hıfzı Efendi Tekkesi son şeyhi Mehmed Nesib Efendi (1289/1872 – 1 Ocak 1925) ilk eğitimini doğum yeri Humus'ta almış, Şehzadebaşı'ndaki Daruttalim'in ilk mezunlarından olmuş, yüksek öğrenimini Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'de tamamlamıştır. Posta oturacağı 44 yaşına kadar Adliye Nezareti'nde farklı kademelerde çalışmış, bu tarihten sonra muallimlik yapmıştır. Türkçe dışında bildiği bir yabancı dilden bahsetmez. Matbu eser ve tefrikaları vardır³⁰²⁰.

Çengelköy Bedevî şeyhi Mustafa Celaleddin Efendi (1288/1871-2 – Şubat 1337 / Şubat 1921) Beşiktaş Teşvikiye mahalle mektebi, Beşiktaş Mülkiye Rüşdiyesi, Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi'nde okumuş, bu okulda ayrıca Fransızcadan usul-i tedaris dersleri almıştır.

³⁰¹⁶ Albayrak, *Son Devir*, 5/99-100.

³⁰¹⁷ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 117/17; Albayrak, *Son Devir*, 4/336; Vassaf, *Sefine*, 2/105-112.

³⁰¹⁸ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/18; Albayrak, *Son Devir*, 5/117. Krş. Vassaf, *Sefine*, 1/476.

³⁰¹⁹ İ.MFT. MSH. SAID. Nr. 254/40.

³⁰²⁰ Albayrak, *Son Devir*, 3/252-3.

41 yaşında posta oturduğunda (1330/1912) herhangi bir devlet hizmeti bulunmuyordu. Herhangi bir eseri de yoktur³⁰²¹.

Hamil Efendi Tekkesi son şeyhi Mehmed Rami Efendi (Gülman, 1300/1882-3 – 20 Haziran 1956) Beylerbeyi'nde Abdullah Ağa mahalle mektebi, Beylerbeyi Rüştîye Mektebi, Üsküdar İdadisi ve Mekteb-i Mülkiye i Şahane'de okumuştur. 21 yaşında iken babasının vefatı ile posta oturur (1904). Meşihat ile memuriyeti birlikte götürmüştür. Arapça bilir (tercümesi var), pek çok telifatı bulunmaktadır³⁰²².

Otobiyografisi tespit edilen şeyh sayısı 36'dır. Bunların 6'sı Halvetî, 4'ü Nakşî, 2'si Bayramî, 10'u Celvetî, 2'si Bektaşî, 3'ü Kadirî, 4'ü Rifaî, 3'ü Sadî ve 2'si de Bedevî şeyhidir. Bunlardan yalnızca 2'si İstanbul'a dışarıdan gelen 3'ü (Selimiye Tekkesi'nden Esad Efendi, Şeyh Nevruz Tekkesi'nden Veliyüddin Efendi ve Selimbaba Tekkesi'nden Ahmed Kemal Efendi), sadece medrese eğitimi almışken, kalan 33'ü İstanbul'da doğum semtlerinde ilk mektep eğitimi almışlardır. Orta düzeyde eğitim veren rüştiye mezunları 22 iken, 5'i ilk mektep tahsili ardından eğitimlerine medreseler, cami dersleri veya hususi hoclardan aldıkları dersler ile devam etmiştir. Tüm şeyhler içerisinde 25'i yukarıda sayılan yerlerden -bir kısmı icazetname ile taçlandırarak- dini eğitim aldığını ifade etmişken, 11'i bu konuda herhangi bir ifadeye yer vermemiştir.

Lise düzeyinde eğitim veren 3'ü Ravza-i Terakki olmak üzere toplam 7'si idadi mezunu, bunların içinde 3'ü de yüksek öğrenim (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Hukuk-ı Şahane ve Mekteb-i Mülkiye i Şahane) mezunudur.

Otobiyografilerindeki net ifadelerinden anlaşıldığına göre toplam 8 şeyh meşihatın yanında memurluk ile iştigal etmektedir. Bir kısmının memuriyet ile ilgili ifadelerinde muğlaklıklar varsa da büyük bölümünün tek işi tekkedeki vazifeleridir.

Bildikleri diller açısından 10'u sadece Türkçe okuyup yazabildiğini belirtmiştir. 15'i herhangi bir kayda yer vermese de en azından 3'ünün Türkçe dışında en az bir yabancı dili

---

³⁰²¹ Albayrak, *Son Devir*, 5/112-4.

³⁰²² Albayrak, *Son Devir*, 5/108-9.

bildiklerini diğer ifade ve kayıtlardan anlayabiliyoruz³⁰²³. 11 şeyh efendi Türkçe'nin en az bir yabancı dil bilmektedir³⁰²⁴.

1918 yılı itibarıyla 6 şeyh efendi eser sahibi olduğunun ifade etmişse de, ilave 3'ünün daha eser sahibi olduğunu diğer kaynaklardan biliyoruz. Böylece en az dörtte birinin eser sahibi olduğunu söyleyebiliriz

Netice olarak kahir ekseriyeti dönemin modern eğitim kurumlarının yanında geleneksel eğitim ocaklarından da istifade etmiş, yine kahir ekseriyeti tekkesindeki işleri ile meşgul, yarıya yakını Türkçe'nin yanında en az bir yabancı dil bilmekte ve nihayet en az dörtte biri tercüme veya telif bir eser mezunudur. Kabaca yapılan bu istatistik şeyhlerin liyakati hakkında bir fikir vermeye yetmektedir.

3.2. İKTİSADİ AÇIDAN TEKKELER/ÜSKÜDAR TEKKELERİ

Ticari faaliyette bulunmasalar da birer mikro işletme olan tekkeler gelir ve giderler açısından çok sayıda başlığa sahiptir. Neş'eleri, müntesipleri, ihtiyaçları ve sundukları hizmetleri yer yer farklılaşan bu yapıların iktisadi durumlarını bu bölümde inceleyeceğiz.

3.2.1. GELİRLER

Tekkelerin pek çok yerden çeşitli gelirleri vardır. Bu çeşitlilik gelirler üzerine yapılacak her türden tasnifin sınırlarını zorlasa da yek diğerinden tefrik etmememizi sağlayacak hususlarını dikkate alarak aşağıdaki gibi birkaç türde tasnif yapmak mümkündür:

(i) Kaynağı Açısından: (a) Kendi Vakıfları, (b) Büyük Vakıflar / İmaretler, (c) Devlet kurumları / Nezaretler, (c) Hayır sahipleri, halk.

---

³⁰²³ Bunlar da: (i) Uzun süre *Füsus* ve *Fütihat* okuttuğunu bildiğimiz Atik Valide Tekkesi'nden Mahmud Celaledin Efendi, (ii) Aslen Suriye'den gelme, Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'den mezun uzun süre mahkemelerde çalışıp daha sonra muallimliğe geçen Hıfzı Efendi Tekkesi şeyhi Nesib Efendi ve (iii) İsmi ve dilini söylemese de ecnebi dillerden birinden tercümesi olan Himmetzade Tekkesi şeyhi Dr. Abdullah Nasih Efendi'dir.

³⁰²⁴ Bunlar da (i) Selimiye Tekkesi'nden Esad Efendi (1931) Arapça, Farsça, Kürtçe konuş ve yazar; (ii) Özbekler Tekkesi'nden Mehmed Sadık Efendi (v. 1331/1915) 11 sene Farsça okutmuştur; (iii) Hüdayî Asitanesi'nden Gülşen Efendi (v. 1341/1923), Biraz Arapça ve Farsça konuşur; (iv), Havuzbaşı Tekkesi'nden Veliyüddin Efendi (v. 1921), Afganca, Farsça, Hindçe, Belucice, Arapça konuşup yazar; (v) Avnîzade Tekkesi'nden Eşref Efendi (v. 1925'ten sonra) Farsça ve Arapça konuşup yazar; (vi) Kurban Nasuh Tekkesi'nden Taceddin Efendi (v. 1954) Arapça ve Farsça anlayabilir; (vii) Toygartepe Tekkesi'nden Ahmed Nesib Efendi (v. 1957) hususi muallimden Arapça, Farsça ve ecnebi lisanı (Fransızca olmalı) tahsil etmiştir; (viii) Sandıkçı Tekkesi'nden Ali Haydar Efendi (v. 1937) Fransızca anlar; (ix) Hallaç Baba Tekkesi'nden Fakrî Efendi (v. 1929) Farsça ve Arapça okur yazar; (x) Aynı tekkeden Sadeddin Efendi (v. 1960) Farsça ve Fransızca okur yazar; (xi) Hamil Efendi Tekkesi'nden Rami Efendi (v. 1956) Arapça okur yazar.

(ii) Nitelik Açısından: (a) Ayni Gelirler: Yemeklikler: pirinç, zeytin yağı, kurbanlık, kurban etleri, Arpa-saman, Buz vd., (b) Nakdi Gelirler: Vazifeler, maaşlar, yemeklik karşılığı nakit tahsisler, muharremiyeler,

(iii) Süreklilik Açısından: (a) Devamlı/Sürekli Gelirler: Vazifeler, maaşlar, yemeklik karşılığı nakit tahsisler, muharremiyeler, kurbanlıklar vd., (b) Devamsız/Süreksiz Gelirler: Sur-ı hümayunlar, icazeler, atıyyeler, ihsanlar...

Biz ilk tasnifi (*kaynağı açısından*) takip edip, süreklilik ve nitelik açısından farklılıklarını ilgili bölüm başlıkları altında değerlendireceğiz.

3.2.1.1. KAYNAĞINA GÖRE

KENDİ VAKIFLARI

İmar faaliyetinin finansmanın nasıl ve ne şekilde temin edileceği meselesi karşımıza vakıf müessesini çıkarmıştır. Kökleri İslam'ın ilk yıllarına dayanan vakıf müessesesi, bu dinin yüce peygamberinin (sav) “bir insan ölür de üç şey amel defterini açık bıraktırır: salih evlat, faydalanılacak ilim ve istifade edilen bina/hizmet (*sadaka-i cariye*)”³⁰²⁵ hadisi şerifi ile dini temellerine kavuşmuş, zaman içinde kurumsallaşarak İslam toplumunun en yaygın ve işlevsel sosyal yardımlaşma teşkilatına dönüşmüştür.

Bu sisteme göre, hayır sahibi (*sahibu'l-hayrat*), belirlediği hedef doğrultusunda bir vakıf kuruyor, sahip olduğu servetinin dilediği kadarını kurduğu vakfına bağışlıyordu. Bölge hakiminin (*kadı*) ve şahitlerin (*şuhudu'l-hal*) huzurunda düzenlenen bir belge ile (*vakıf senedi, vakfiye*) hayır sahibi, vakfının gayesini, kimin tarafından ve nasıl idare olunacağını (*tevliyet, müteveli*), belirlenen gayeye ulaşmak için istihdam edilecek kimseler ile maaşlarını (*vazife*) kayıt altına alırdı. Şehrin ibadet, eğitim, sağlık, imar, su, gibi beledi hizmetlerinin büyük bir kısmı bu vakıf sistemi ile karşılanıyordu. Bu sistem sayesinde merkezi idare bu işler için zaman ve para harcamak zorunda kalmazdı.

Vakıfların bu kadar yaygınlaşmasının sebeplerinden birkaçı şudur:

i) Vakıf sahibi (*vâkıf*) kurduğu bu vakfın idaresini aile üyelerine bıraktığı için mülkiyetin intikalini garanti altına alıyor ve hayır işlerinde bulunarak sevap kazanıyor, itibar sahibi (*sahibu'l-hayrat*) oluyor,

ii) Devlet bu hizmetlerin temini için para ve zaman harcamıyor,

iii) Halk (*reaya*) da bu hizmetleri almak için ilave vergi vermek zorunda kalmıyordu.

---

³⁰²⁵ Müslim, *Vasiyyet*, 14.

Tekkeler hem kuruluş döneminde (*ilk/tesis vakıfları*), hem de ilerleyen süreçte giderleri için tesis edilmiş vakıfları (ilave, ek, *mülhak vakıfları*) ile ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

İktisadi Açıdan Üsküdar Tekke Vakıfları

Üsküdar'daki 57 tekke yapısından 37'sinin kuruluş vakfiyesi tespit edilmiştir. Bunlardan da 3'ü özeti olmak üzere 35'inin vakfiyesi elimizdedir³⁰²⁶. Tekkelerin kuruluş vakıflarının yanında süreç içerisinde hayır sahiplerince tahsis edilen yeni/ilave vakıfları olabilmektedir. Çok defa tekkedeki bir faaliyete/gidere tahsis edilen bu ek vakıflar (*mülhakat*) tekkenin etki gücünün de göstergelerindedir³⁰²⁷.

Kuruluş vakfiyeleri açısından Üsküdar tekke vakıflarından gelir getirici, sadece gayri menkulü olanlar 10³⁰²⁸, sadece menkulü olanlar 7³⁰²⁹, hem gayri menkulü hem de menkulü olanlar 7³⁰³⁰, tekke binası dışında herhangi bir gelir getirici mevkuflu bulunmayanlar da 12'dir³⁰³¹. Kalan 1'i de vakfiyesi şartları -vakfiyesinden değil bir başka evraktan özet olarak - bilinse de sermayesi hakkında bilgi sahibi olunamayan Nasuhî Asitanesi Vakfı'dır.

Üsküdar tekkeleri içinde vakıfları itibariyle toplam 37 tekkenin 12'si demek olan 1/3'ü daha baştan güçsüz olarak tesis edilmiştir. Bununla birlikte bu veri diğerlerinin güçlü olduğu anlamına da gelmediğini belirtelim. Arşivde karşımıza çıkan *bî-kudret evkaf* ifadesi güçlü olarak tesis edildiği halde zamanda güçten düşen tekkeler de vardır. Tekkeler hem

---

³⁰²⁶ Kalan iki vakfiye ile ilgili çıkarımların haklarında yapılmış akademik çalışmalardan gerçekleştirildiği yukarıda ifade edilmişti.

³⁰²⁷ Bu vadiye en şanslı kurumlarında başında Hz. Hüdayî Asitanesi gelmektedir. Bunun dışındakiler Nasuhi Asitanesi'nde (1719 (1131) tarihli Hatice Sultan (v. 1743), Nalçacı Tekkesi'nde 1648 (1058) tarihli Kethüda Arslan Ağa (v. 1060/1650) ve 1755 (1168) tarihli Abdullah Paşa (v. 1169/1756), Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nde 1773 (1187) tarihli Selim Ağa ve 1848 (1264) tarihli Şeyh Ali İdris Efendi (v. 1281/1864-5 veya 1282/1865-6), Şeyh Hafız Tekkesi'nde 1806 (1221) tarihli Şeyh Mehmed Arif Dede Efendi'nin (v. 1238/1823), Selim Baba Tekkesi'nde Katip Mustafa Efendi (v. 6 Şevval 1243 / 21 Nisan 1828), Himmetzade Tekkesi'nde 1801 (1216) tarihli Şeyh Yahya Efendi, Avnîzade Tekkesi'nde 1825 (1240) tarihli Süleyman Raif Efendi'nin Kurban Nasuh Tekkesi'nde 1869-70 (1286) tarihli Şerife Hediyeullah Hanım Havuzbaşı Tekkesi'nde 1871-2 (1288) tarihli Kamil Efendi vakıfları bizim tespit edebildiklerimizdendir.

³⁰²⁸ Bunlar da Atik Valide, Safvetî, Hafız Efendi, Selimiye, Afganiler, İnadiye, Tahir Baba, Üsküdar Mevlevîhanesi, Keşfi Efendi ve Rifaî Asitanesi vakıflarıdır.

³⁰²⁹ Bunlar da Kurban Nasuh, Toygartepe, Ahmediye, Ahmed Sıdkı Efendi, Hüseyin Kazım Efendi, Çengelköy ve Settariye tekkeleri vakıflarıdır.

³⁰³⁰ Bunlar da Hüdayî, Selami Ali Efendi (toplam 3 tekke), Atpazarı, Kapıağası ve Hıfzı Efendi tekkeleri vakıflarıdır.

³⁰³¹ Bunlar da Feyzullah Efendi, Selimbaba, Özbekler, Himmetzade, Fenayî, Kıncı Baba, Hindîler, Kartalbaba, Avnîzade, Sandıkçı, Hallaçbaba ve Hasib Efendi tekkeleri vakıflarıdır.

kuruluş döneminde (*ilk/tesis vakıfları*), hem de ilerleyen süreçte giderleri için tesis edilmiş vakıfları (*mülhakat*)³⁰³² ile ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

2. DEVLET KURUMLARI

Tekkeler, ihtiyaçlarını kendi vakıfları tarafından karşılayamadığı durumlarda devletten yardım istemekten çekinmemişlerdir. Tekkelere yapılan yardımlar devletin pek çok kurumundan (gümrükler, nezaretler, hanedan vakıfları, imaretler vb.) pek çok tür (*pirinç, tuz, ekmek vd.*) ve düzende (*sürekli-süreksiz*) gerçekleşebilmekte idi.

Tahsisatlar ile ilgili bir hususu daha dile getirmek gerekli. Belgelerden de takip edileceği tekkelerin ihtiyacı olan yemeklik (*taamiye*) aynı olabileceği gibi nakdi de olabilmekte idi. Nakdi olduğundan maaş gibi değerlendirmek gerekmektedir. Gerek aynı, gerek nakdi olsun tüm bu yardımlar idaresinden ötürü tekkenin şeyhine tahsisli idi. Aşağıda görüleceği üzere vefatı akabinde selef şeyhe veya aile üyesine aktarılabilenmekte idi³⁰³³.

Tekkelere yapılacak tahsisatın kriterler var. Bir tür akreditasyon kriteri olan ifadeleri belgelerden takip etmek mümkündür. Desteği hak edecek tekkenin daima açık ve faal (*mekşuf, derununda icra-yı ayin olunan*³⁰³⁴) olup herhangi bir yerden geliri olmaması (*bir günâ muayyenatı olmadığı*³⁰³⁵), varsa da yetmemesinin (*taamiyenin adem-i kifayeti*³⁰³⁶) yanında mühim tekkelerden (*zevaya-yı muhtermeden*³⁰³⁷), gelen gidene çok (*ayende ve ravendenin kesreti*³⁰³⁸) olması; şeyhinin salih kimselerden (*suleha-yı meşayihden*³⁰³⁹), hürmete layık (*şayan-ı merhamet ve atıfet olduğu*³⁰⁴⁰), duası makbul (*müstecab-ı da'vat zevatdan*)³⁰⁴¹ olup kendisi ve maiyyeti ile daim sultanın/devletin ömrüne duacı (*fukara ve dervişan ile icrayı ayini tarikat ve dua-yı devam-ı ömr u şevket-i şahaneye muvazat*

---

³⁰³² Mülhak vakıflar, daha çok büyük çaplı tekkelerde karşımıza çıkmaktadır. Hz. Hüdayî, Nasuhî asitaneleri bunlardandır.

³⁰³³ Tekke gelirlerine dair kuşatıcı, nitelikli bir tasnif/değerlendirme Muharrem Varol tarafından yapılmıştır. *Islahat Siyaset Tarikat*, 148-184.

Biz burada Üsküdar tekkeleri özelinden elde ettiğimiz verileri değerlendireceğiz.

³⁰³⁴ BOA, İ. MVL. Nr. 413/18036.

³⁰³⁵ BOA, AE. SMHD. I. Nr. 4/274.

³⁰³⁶ BOA(V), EV. MKT. Nr. 3378/101.

³⁰³⁷ BOA, İ. MVL. 390/17018.

³⁰³⁸ BOA, BEO. Nr. 1281/96029.

³⁰³⁹ BOA, Y. MTV. Nr. 238/89.

³⁰⁴⁰ BOA, A. MKT.NZD. 128/85.

³⁰⁴¹ BOA, AE. SMHD. II. Nr. 8/412.

etmekde³⁰⁴²) bulunması beklenir, hayır dualarını almak da iyi işlerden (*davat-ı hayriyyeyi celb umur-ı haseneden*³⁰⁴³) addedilirdi.

Tanzimat öncesi dönemde tekkelere sağlanan gelirlerin daha çok mukataa ve gümrüklerden geldiği görülmektedir. Bunların başında da Filibe Nezareti gelmektedir. Filibe Mukataa Nezareti gelirlerinden gelen ocaklık pirinç ya nazırlar marifetiyle³⁰⁴⁴ ya da ilkin Matbah-ı Amire (*saray mutfağı*)³⁰⁴⁵ ambarlarına intikalinden sonra İstanbul'da bulunan tekaya ve zevaya arasında taksim edilirdi. Dönem dönem aynı tahsis nakde tahvil edilmişse de bu bir takım hak kaybına yol açmış olmalı ki, eski düzene dönülmesi talep edilmiştir³⁰⁴⁶.

---

³⁰⁴² BOA, İ. DH. Nr. 117/5910.

³⁰⁴³ BOA, İ. MVL. Nr. 413/18036.

³⁰⁴⁴ Bülbülderesi'ndeki Şah Haydar Tekkesi dervişleri için yıllık 40'ar kilo pirinç tahsis edilmişti. BOA, C. EV. 88/ 4369 (3 Cemaziyelahir 1123 / 19 Temmuz 1711). İnadiye'deki Bandırmalızade Tekkesi'nin Haşim Baba'nın (v. 1197/1783) meşihatı döneminde 16 Kasım 1755'ten (11 Safer 1169) başlamak üzere Filibe Nezareti Mukataası'ndan günlük 2 kıyye (1 kıyye 1,3 kg) yemeklik pirinç tahsisi vardı. BOA, AE. SOSM. III. Nr. 23/160;

³⁰⁴⁵ Tabaklar'daki Nalçacı Tekkesi'ne, 29 Mayıs 1786'dan (30 Recep 1200) itibaren Filibe Nezareti Mukataası malından Kiler-i Amire'ye gelen ocaklık pirinçten günlük iki kıyye pirinç tahsisatı yapılmıştır BOA, C. EV. Nr. 331/16818; C. SM. Nr. 67/3357.

Çinili'deki Afganiler Tekkesi'ne Filibe Mukataa'sından Matbah-ı Amire'ye gelen ocaklık pirinçten günlük 2 kıyye/vukiyye pirinç ihsamı yapılmıştır BOA, C. EV. Nr. 421/21322 (7 Rebiulahir 1211 / 10 Ekim 1796).

Pazarbaşı'ndaki Alacaminare Tekkesi'nin zam ile birlikte günlük 3 kıyye pirinç tahsisi vardır. BOA, AE. SMHD. II. Nr. 8/412. (24 Cemaziyelevvel 1224 / 7 Temmuz 1809).

Nasuhî Asitanesi'nin Matbah-ı Amire'den yıllık 954 kıyye pirinç tahsisatı vardır. BOA, MVL. Nr. 175/74 (1273/1856)

³⁰⁴⁶ Şah Haydar Tekkesi dervişleri için verilen yıllık 40'ar kilo pirinç tahsisi daha sonra bedeli akçeye çevrilerek devam etmişse de Şeyh Mustafa Efendi buna itiraz ederek eski haline dönmesini temin etmiştir. BOA, C. EV. 374/18951 (23 Cemaziyelahir 1220 / 18 Eylül 1805).

Bu pirinç ihsanı şeyhe tahsislidir. Şeyhin beratını zayı etmesi³⁰⁴⁷, vefatı³⁰⁴⁸ ve yeni sultanın cülusu³⁰⁴⁹ ile yenilenmesi gerekli idi. Tanzimat'a kadar devam eden bu uygulama 1840 (1256) yılında Meclis-i Vala'da yapılan müzakere neticesinde nihayete erdirilecek, bundan böyle ihalelerinin merkezden yapılıp hak sahiplerine dağıtım işi Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale edilecektir³⁰⁵⁰.

Filibe Nezareti Mukataası dışında Ahyolu Memlahası Mukataası'ndan tuz³⁰⁵¹, tersane kalyonlarından ekmek³⁰⁵², İstanbul³⁰⁵³, Selanik³⁰⁵⁴ gibi gümrüklerden nakit tahsisleri bulunmakta idi.

---

³⁰⁴⁷ Şah Haydar Tekkesi'nden Şeyh Mustafa Efendi, elindeki tahsis beratını bir şekilde kaybetmiş, yenisi için yaptığı müracaat üzerine mücedded berat 24 Şubat 1813'te (22 Safer 1228) tevcih edilmiştir. *BOA*, C. EV. 387/19624.

Bu berat da bir kez daha kaybolmuş yenisi 2 yıl sonra 12 Nisan 1815 (2 Cemaziyelevvel 1230) tarihinde tevcih edilmiştir. *BOA*, C. EV. 218/10853.

³⁰⁴⁸ Şah Haydar Tekkesi şeyhi Nimetullah Efendi uhdesinde olan 40 kilo pirinç istihkakı, vefatı ile iki oğluna, oğullardan birinin vefatı ve hayattakinin de el çekmesi üzerine hisseler birleştirilerek hak sahiplerinden Şeyhriyar oğlu Süleyman Müstakim Efendi'ye devredilmiştir *BOA*, C. EV. 284/14453 (1 Rebiulevvel 1235 / 18 Aralık 1819).

Nalçacı Tekkesi'nde Rüştü Efendi'ye tahsisli ocaklık pirinç vefatı akabinde talebi üzerine oğlu Şeyh Ahmed Reşid Efendi'ye (v. 1280/1863) tahsis edilmiştir *BOA*, C. EV. Nr. 413/20940.

Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi şeyhi Nazar Semerkandi'ye (v. 1212/1797) tahsisli Filibe Nezareti Mukataası malından günlük 1 şinik pirinç vefatı akabinde talebi üzerine selefi Şeyh Halil Buhari'ye (v. 1227/1812) tahsis edilmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 171/8528 (12 Cemaziyelahir 1213 / 21 Kasım 1798).

Şeyhe tahsisli ihsanların vefatları ile aile üyelerine intikaline de tesadüf edilirdi. Nasuhî Asitanesi şeyhi Fazlullah Efendi'nin (v. 1218/1804) vefatı akabinde kendisinin **mutasarrıfı olduğu günlük 95.5 akçe oğlu tekke şeyhlerinden Alaeddin Efendi ile kızı Şerife'nin üzerlerine kaydedilmiştir** *BOA*, AE. SSLM. III. Nr. 417/23947.

³⁰⁴⁹ Bandırmalizade Tekkesi'nin yıllık 720 kıyye pirinç tahsisatına dair berat Sultan I. Abdülhamid'in (hd. 1774-1789) tahta çıkışından hemen sonra 24 Şubat 1775'te (23 Zilhicce 1188) yenilenmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 374/18956.

³⁰⁵⁰ Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 176, 286; Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 121-4.

³⁰⁵¹ Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi şeyhi Nazar Semerkandi'ye (v. 1212/1797) tahsisli Ahyolu Memlahası Mukataası malından olmak üzere günlük 1 şinik tuz vefatı akabinde talebi üzerine selefi Şeyh Halil Buhari'ye (v. 1227/1812) tahsis edilmiştir. *BOA*, C. EV. Nr. 170/8475 (12 Cemaziyelahir 1213 / 21 Kasım 1798).

³⁰⁵² Paşalimanı'ndaki Bektaşî Yarımcababa Tekkesi'ne 1792 yılı başlarında (1206) emsali gibi kafi miktar ekmek tahsisi yapılmıştır. *BOA*, C. EV. Nr. 55/2732 (17 Cemaziyelahir 1206 / 11 Şubat 1792); Özsaray, *Devlet-Tekke*, 168.

³⁰⁵³ Himmet Efendi Tekkesi'ne şeyhi Abdüşşekur Efendi'nin (v. 1180/1767) talebi üzerine İstanbul Gümrüğü Mukataası'ndan günlük 20 akçe tahsis edilmiştir. *BOA*, AE. SMHD. I. Nr. 25/1511 (28 Zilkade 1145 / 12 Mayıs 1733).

Doğancılar'daki Raufî Tekkesi'ne kurucu şeyh Ahmed Raufî Efendi'nin (v. 1170/1757) talebi üzerine İstanbul Gümrüğü'nden günlük 11 akçe vazife tahsis edilmiştir *BOA*, AE. SOSM. III. Nr. 59/4322 (24 Recep 1169 / 24 Nisan 1756).

³⁰⁵⁴ Nalçacı Tekkesi'nin Selanik Duhan Gümrüğü malından olmak üzere günlük 90 akçe hesabıyla yıllık 228 kuruş vazife tahsisi Enver Efendi'nin (v. 1289/1872) posta oturması ile yenilenir. *BOA*, C. EV. Nr. 402/20375 (23 Rebiulahir 1281 / 25 Eylül 1864).

Gelirinin tamamı veya bir kısmının Mekke ve Medine ahalisinin iâşe, imar ve ibate gibi temel ihtiyaçlarına tahsis edilen sarf edilmesinden ötürü haremeyn vakıfları/evkafı adı ile anılan vakıflardan³⁰⁵⁵ da hem umumi³⁰⁵⁶ hem de hususi³⁰⁵⁷ tahsisatlar gerçekleşmiştir.

Evkaf-ı Hümayun

İlkin 1826'da ihdas edilip 10 yıl içinde Haremeyn ve Fetvapenahi'ye ait olanlar hariç tüm vakıfları kapsayan bir yapılanmaya sahip Evkaf-ı Hümayun Nezareti tekkelerin iâşe ihtiyaçlarında merkezi bir konuma gelmiştir. Vakıfların tek eden idaresinin tekkeler nezdinde ilk ve en basit bedeli kendi vakıf gelirlerini yönetememektir³⁰⁵⁸. Madalyonun bir yanı bu ise de söz konusu güçsüz vakıflar olduğunda Evkaf (ve Maliye) idaresi güvenilecek en büyük liman olmuş, idarenin açtığı yol bir süre sonra bir hak imiş gibi algılanmıştır.

Evkaf'ın aynı tahsisatının yanında nakdi tahsisatları da vardır. Ancak açıktan maaş nizama muhaliftir. Böylesi durumda daha sonra vuku bulacak boşluktan (*mahlulattan*) takas olunmak üzere tahsis gerçekleşmektedir³⁰⁵⁹.

Tahsisler tüm öncekiler gibi kayd-ı hayat ile sınırlı idi³⁰⁶⁰. Evkaf ve Maliye'nin aynı/nakdi tahsisatları iç içe geçmiştir³⁰⁶¹. Şeyhler taleplerine nail olabilmek için farklı

---

³⁰⁵⁵ İlkin Babüssaade ağaları, 1586'dan itibaren tesis edilen Evkaf-ı Haremeyn Nezareti marifetiyle Darüssaâde ağalarınca idare edilen bu vakıflar yönetimine verildi. Uzun süre bu şekilde idare edilen vakıflar nihayet 1838'de Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin denetimine geçecektir. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 67, 76; Ş. Tufan Buzpınar, Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Haremeyn", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/154-5.

³⁰⁵⁶ İstanbul tekkelerine yapılan bu tahsislerin arşivde pek çok örneğini görmek mümkündür. *BOA*, EV. HMH. d. Nr. 8367; EV. d. Nr 17499.

³⁰⁵⁷ Alacaminare Tekkesi'ne 1920 yılından biraz öncesine ait olmak üzere Haremeyn Vakfı'ndan aylık 200 kuruş yemeklik tahsis edilmiştir. *BOA*, ŞD. Nr. 184/86; İ. EV. Nr. 46/30; BEO. Nr. 3241/243073.

³⁰⁵⁸ Hüdayî Asitanesi şeyhi Abdurrahman Nesib Efendi'nin (v. 1258/1842) yemekliğin 125 kuruşa çıkarılması talebi vakfın gelirlerinin (*galle-i vakıf*) bütçe fazlasından tahsil edilmesi uygun görülmüştür. *BOA*, HAT. Nr. 1573/22 (15 Rebiulahir 1243 / 5 Kasım 1827).

Doğancılar'da Safvetî Tekkesi şeyhi Şükrü Efendi 1852 yılında tekkesi vakfından olmak üzere ilkin zeytin yağı (*revgan-ı zeyt*) istemiş, kendisi talep ettiği zeytinyağı tahsisinden vaz geçilip (*sarf-ı nazarla*) bir dahi istidasına kalkışmamak ve vakfi fazlasından olarak beher mah [aylık] vakfi tarafından olmak üzere 30 kuruş zamla 90 kuruş maaşa ikna edilmiştir. *BOA*, A.AMD. Nr. 40/82; İ. DH. Nr. 261/16226 (11 Muharrem 1269 / 25 Ekim 1852).

³⁰⁵⁹ Özbekler Tekkesi'nde yemekliğin 500 kuruşa çıkarılmasını teklifi bu şekilde gerçekleşmiştir. *BOA*, İ. MVL. Nr. 101/2207 (7 Şaban 1263 / 21 Temmuz 1847).

³⁰⁶⁰ Arabacıbaşı Ali Ağa'nın vefatı ile boşalan 60 kuruşluk maaşı kayd-ı hayat şartı ile Selim Efendi Tekkesi şeyhi Sadık Efendi'ye (v. 1294/1877) tahsis edilmiştir (21 Cemaziyelevvel 1274 / 6 Ocak 1858) tarihli bir başka irade-i seniyye ile Sadık Efendi'ye kaydı hayat ile tahsis edilmiştir *BOA*, İ. MVL. Nr. 387/16887. A. AMD. Nr. 89/70; MVL. Nr. 355/33.

³⁰⁶¹ Nalçacı Tekkesi şeyhi Tayyar Efendi'ye (v. 1328/1910) 77 kuruş yemekliği Maliye'den tahsisli idi. *BOA*, BEO. No: 1030/77212 (1315/1897).

kalemlere (nezaretler/sadaret vd.) müracaattan çekinmiyor³⁰⁶², ihtiyaç durumunda sosyal çevrelerini harekete geçiriyorlardı³⁰⁶³.

Müstakil bir varlığına dair bilgimiz yoksa da bazı belgelerde güçsüz vakıflar fonuna (*bî-kudret tertibatın*) tesadüf ettik³⁰⁶⁴. Bu gelenek daha sonra muhtacîn maaşları fonu (*muhtacîn maaşatı tertibi*) olarak karşımıza çıkacaktır³⁰⁶⁵. Bu, herhangi bir vazife şartına bağlı olmadan muhtaç kimselere nakdi olarak ödenen bir fondur. Muhtacîn maaşlarına dair Nezaret'çe yapılan ilk toplu ödeme 1838 (1254) yılına aittir³⁰⁶⁶. Bu bütçenin kullanımda da öncekiler gibi bir boşluk (*münhal/münhalat*) vukuu gereklidir³⁰⁶⁷.

İdarenin tekkelerin talepleri konusunda vurdumduymaz olduğunu söylemek zor. İncelediğimiz belgeler içerisinde talebi karşılanmayanalar sayılı³⁰⁶⁸. Şayet taleplerinin hazinede karşılığı yoksa en çok ileri tarihe ertelenmektedir³⁰⁶⁹.

---

³⁰⁶² Çamlıcalı Tekkesi şeyhi Nureddin Efendi (v. 1322/1904) Maliye'den tahsisat, Evkaf'tan yemeklik istemişti. *BOA*, BEO. Nr. 1273/95403; *BOA*, BEO. Nr. 1320/98974.

³⁰⁶³ Çinili'de Ümmî Ahmed şeyhi Mehmed Rıfat Efendi (v. 1285/1869) tekkesinin ihtiyaçları için civar mahalle muhtarlarını (Murad Reis, Valide-i Atik, Pazarbaşı, Tavaşi Hasanağa, Arakiyeci Hacı Mehmed ve Kadıasker) harekete geçirmişse de (i) tekkesinin vakfı olmadığı (ii) talep edilen zammın karşılığı olmayacağı ve (iii) nihayet açıktan bir şey tahsisinin de ilgili nizamnameye aykırı olacağından talebi reddedilmiştir *BOA*, MVL. Nr. 412/38 (7 Zilkade 1279 / 26 Nisan 1863).

³⁰⁶⁴ Ümmî Ahmed Efendi Tekkesi'ne bu fondan vaktiyle (1279/1863'ten evvel) bir takım (aylık 22 kuruş ile türbe-i şerif, semahane ve fukaranın hizmetine sarf edilen yıllık 25 kıyye yağ ile 15 kıyye mum) tahsisi yapıldığını görüyoruz. *BOA*, MVL. Nr. 412/38.

³⁰⁶⁵ Çavuşderesi'ndeki Çamlıcalı Tekkesi şeyhi Nureddin Efendi'nin (v. 1322/1904) 7 kuruş olan tahsisi *Muhtaç Maaşları Bütçesi*'nden yapılacak 93 kuruş zam ile 100 kuruşa çıkarılır. *BOA*, BEO. Nr. 1320/98974 (1318/1900).

³⁰⁶⁶ 1855 tarihli ilgili nizamname ile maaşların vakıf odalarından ödenmesi, 6 ay tahsil edilmeyenlerin hazineye iadesi kararlaştırılmıştır. Bu fona dair ilk kapsamlı düzenleme (*Muhtacîn Maaşatı Hakkında Nizamname*) ise 1910 yılında yapılacaktır. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 178. Nizamnamenin yürürlüğünden Maliye Nezareti sorumludur.

³⁰⁶⁷ Hıfzı Efendi Tekkesi'nin yemekliği Said Efendi (v. 1334/1916) girişimleri ile *muhtacîn maaşları* bütçesinden vuku bulacak 150 kuruş boşluk ile 600 kuruşa çıkarılmıştır. *BOA*, İ. ML. Nr. 29/79 (15 Recep 1316 / 29 Kasım 1898).

Hamil Efendi Tekkesi şeyhi Hamil Efendi'ye *muhtacîn maaşatı tertibinden* 100 kuruş zammın boşluk bulunması halinde tahsisi uygun bulunmuştur. *BOA*, BEO. Nr. 1269/95166; BEO. Nr. 1319/98893 (20 Muharrem 1317 / 19 Mayıs 1915).

³⁰⁶⁸ Ümmî Ahmed şeyhi Mehmed Rıfat Efendi'nin (v. 1285/1869) tekkesinin ihtiyaçları yaptığı başvurusu (i) tekkesinin vakfı olmadığı (ii) talep edilen zammın karşılığı olmayacağı ve (iii) nihayet açıktan bir şey tahsisinin de ilgili nizamnameye aykırı olacağından ötürü reddedilmiştir. *BOA*, MVL. Nr. 412/38 (7 Zilkade 1279 / 26 Nisan 1863).

³⁰⁶⁹ Hallaç Baba Tekkesi şeyhi Mehmed Emin Sükutî Efendi'nin (v. 1292/1875) talebi Maliye'den şu anda boş (*mahlul*) maaş olmadığından boşluk olacak ileri bir tarihe ertelenmiştir. *BOA*, MVL. Nr. 412/87 (12 Şaban 1279 / 1 Şubat 1863).

3.2.1.2. TÜRÜNE GÖRE

Tekkelerin aynı ihtiyaçları yukarıda saydığımız vakıfların dışında öncelikle imaretlerden giderilmiştir. Bunların arasında Hamidiye İmareti³⁰⁷⁰, Atik-Cedid Valide Sultan³⁰⁷¹, Mihrimah Sultan imaretleri³⁰⁷² başta gelmektedir.

Tekkelerin en kıymetli aynı gelirlerinin başında şüphesiz et gelir. Önce Kasapbaşılık, Tanzimat'tan sonra ardından Ağnam Müdürlüğü'nden dağıtılan koyun etleri gönderilen şeyh ailesi, derviş, fukara ve misafirlere ikram edilirdi³⁰⁷³.

3.2.1.3. ZAMANINA GÖRE

Mühim dini gün ve mevsimlerde gönüllü alınması hedeflenen gruplardan biri de tekkelerdi. Bunlar da hicri yılbaşlarında *muharremiyeler*³⁰⁷⁴, ramazan aylarında *ramazaniyeler-iftariyeler*³⁰⁷⁵, kurban bayramlarında *kurbanlıklar*³⁰⁷⁶, saray mensuplarının düğünlerinde *sur-i hümayunlar*³⁰⁷⁷.

3.2.2. GİDERLER

3.2.2.1. SÜREKLİ GİDERLER: İAŞE, İBATE, İKRAM

Tekkeler şeyh, ailesi ve dervişlerin ikametgahıdır. Haftalık zikir günleri/geceleri, hususi geceler tekkelerin gelen gidenin yoğun olduğu zaman dilimidir. Tekkelerin ilk ve en esaslı işleri

³⁰⁷⁰ Çamlıcalı Tekkesi'nin Hamidiye Anbarı'ndan aylık 30 kıyye pirinç ve 10 kıyye kuyruk yağı tahsisi şeyhi Nureddin Efendi'nin (v. 1322/1904) talebi üzerine Evkaf Nezareti'nin 19 Ekim 1901 (6 Recep 1319) tarihli tezkiresi ile %50 arttırılması uygun görülmüştür. *BOA*, ŞD. Nr. 156/6.

Hamidiye İmareti'nden bir takım İstanbul tekkelerine aylık erzak dağıtımını adet olmuştu. *BOA*, EV. d. Nr. 27912, 21867, 28429.

³⁰⁷¹ Nasuhî Asitanesi'nin Atik ve Cedid Valide Sultan imaretlerinden fodula (*ekmek*) tahsisi vardı *BOA*, MVL. Nr. 175/74 (1273/1856).

³⁰⁷² Şeyh Camii Tekkesi'nin Mihrimah Sultan İmareti'nden günlük 7 çift fodla ile günlük 7 tas çorba, perşembe günleri ise 14 kepçe pilav ve 7 tas zerde tahsisatı vardı *BOA*, ŞD. Nr. 3033/27 (1323/1910).

³⁰⁷³ Halim Gülüm Tekkesi'nin günlük üç kıyye (*BOA*, C. EV. Nr. 390/19751, 1214/1799), Selimbaba Tekkesi'nin günlük üç kıyye (*BOA*, C. SM. Nr. 129/6484, yıl: 1214/1799), Balaban Tekkesi'nin günlük bir kıyye (*BOA*, C. EV. Nr. 209/10438, yıl: 1221/1805), Acıbadem Tekkesi'nin günlük iki kıyye (*BOA*, HAT. Nr. 553/27322, C. EV. Nr. 300/15262, yıl tahmini 1252/1837), Özbekler Tekkesi'nin günlük iki kıyye (*BOA*, C. EV. Nr. 240/11969, yıl: 1255/1839), Şeyh Hafız Tekkesi'nin Ağnam Müdürlüğü'nden günlük iki kıyye (*BOA*. A. MKT., Nr. 66/61, yıl 1263/1847).

³⁰⁷⁴ Her yıl verilen bu muharemiyelerin ilk defa ne zaman başladığını bilmiyoruz. Arşivlerde tesadüf edilen en eski tarihli vesika I. Abdülhamid'in (hd. 1774-1789) devr-i saltanatına ait olup, 1 Muharrem 1199 (13 Kasım 1784) tarihlidir. Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye, ve Hankahlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 583-590.

³⁰⁷⁵ Kadirî şeyhi Hacı Abdullah Efendi'ye ramazaniye namına verilen tahsisat vefatı sebebiyle Hıfzı Efendi Tekkesi Kurucu Şeyhi Hüseyin Hıfzı Efendi'ye (v. 1302/1884) devredilmiştir. *BOA*, A. AMD. Nr. 79/100.

³⁰⁷⁶ İçerisinde Üsküdar'daki 26 tekkeye dağıtılan kurbanlıkları gösteren arşiv belgesi için bkz. *BOA*, TS.MA.e. Nr. 611/76.

³⁰⁷⁷ Sur-i Hümayunlar ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Varol, *Islahat Siyaset Tarikat*, 176-9.

dervişlerin seyr-i süluku ise hemen akabinde hem onların hem misafirlerin iâşe ve ibateleri en büyük ikinci meşgaleleridir, denebilir. Tekkeler iâşe ve ibate için aynı ve nakdi gereksinimlerini başta vakıfları olmak üzere devlet kurumları ve müntesiplerinin/halkın yardımları ile karşılamakta idiler. Bu onların sürekli ihtiyaçlarıdır.

3.2.2.2. DÖNEMLİK GİDERLER: İMAR VE İHYA

Tekkelerin sürekli olmayan ve fakat hayati derecede mühim giderlerinin başında deprem, yangın, sel ve zamanın tahribi (*mürur-ı zaman*) ile tekkeler yıkılmaya yüz tutması (*müşrif-i harab*) neticesinde tamiri ile hali hazırdaki yapıların ihtiyaca karşılık vermemesi durumunda yeni yapıların ilavesidir. Yukarıdaki listede de görüldüğü üzere az sayıda olanları hariç kahir ekseriyetinin vakıfları bu ihtiyaçları kafi gelmemektedir. Bu büyük giderlerin karşılanmasında en büyük sponsor yine sultan olacaktır. Bu bölümde devletin tarikatlara yaklaşımını ortaya koymak adına tekkelerin ihya programını sultanlara göre verdik.

Fenayî Tekkesi Sultan III. Mustafa (hd. 1757-1774) tarafından tamir ettirilmişti (1180/1767)³⁰⁷⁸. Bu 17. Yüzyılda tespit edebildiğimiz tek kayıttır.

Sultan II. Mahmud döneminde (hd. 1808-1839) Üsküdar Mevlevîhanesi³⁰⁷⁹, 8.280 kuruşa Halim Gülüm Tekkesi³⁰⁸⁰ tamir ettirilmiştir.

Sultan Abdülmecid döneminde (hd. 1839-1861) Şeyh Hasib Efendi Tekkesi'nin tamiri için 7.500 kuruş tahsis edilmiş³⁰⁸¹, Özbekler Tekkesi'nde küçük bir tamirat yapılmış (1263/1847)³⁰⁸², Selamsız Tekkesi'nde 6.862 kuruşluk tamir gerçekleştirilmiştir (1263/1847)³⁰⁸³. Aynı yıl Bandırmalızade Tekkesi büyük çaplı tamirat geçirmiş, 1 pul 2.332 kuruş Sultan Bayezid Vakfı'na masraf olarak yazılmıştır (1263/1847)³⁰⁸⁴. Afganîler Tekkesi'nde yapılan 52.464 kuruşluk tamir de Sultan Bayezid Vakfı'na ödetilmiştir (1265/1849)³⁰⁸⁵. Aynı yılın içinde Nasuhî Tekkesi 91.879.5 kuruşa tamir ettirilirken³⁰⁸⁶, 4.960 kuruşa Şeyh Camii'nin çatısı elden geçirilmiştir (1271/1855)³⁰⁸⁷.

³⁰⁷⁸ Ayvansarayî, *Hadika*, 631. *Sicill-i Osmanî*'de bu ihyaya olan dahlinden bahsedilmiyor. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/252 (Tıflı Mehmed Emin Efendi).

³⁰⁷⁹ Konyalı, *Üsküdar*, I, 212; Haskan, *Üsküdar*, 1/257.

³⁰⁸⁰ BOA, HAT. Nr. 594/29097.

³⁰⁸¹ BOA, İ. DH. Nr. 74/3672.

³⁰⁸² BOA, MVL. Nr. 330/85; İ. MVL. 234/8179.

³⁰⁸³ BOA, A. DH. Nr. 144/7403.

³⁰⁸⁴ BOA, İ. DH. Nr. 109/5510; Nr. 137/7034; EV. d. 32246.

³⁰⁸⁵ BOA, EV. d. Nr. 13616.

³⁰⁸⁶ BOA, İ. DH. Nr. 201/11510.

³⁰⁸⁷ BOA, İ. MVL. Nr. 326/13926.

Himmet Efendi Tekkesi'nin 12.500 kuruşluk tamiratını (1272/1856)³⁰⁸⁸, aynı yıl içinde Fethi Efendi Tekkesi için hemen bitişik evin 50.000 kuruşa satın alınması³⁰⁸⁹ takip eder.

Selimiye Tekkesi'ndeki kütüphane görevlisinin (*hafız-ı kütüb*) meşrutahanesinin tamirinin (1274/1858)³⁰⁹⁰ ardından 6 yıl sonra 60.000 kuruşa külliye'nin tamiri gerçekleştirilir (1280/1864)³⁰⁹¹.

Halim Gülüm Tekkesi'ne yangından zarar gören yerlerin tamiri için 15.000 kuruşa tahsis edilmiştir (1273/1857). Karacaahmed Türbesi'nin 20.000 kuruşa tamirine karar verildiği yıl (1274/1857), Bandırmalızade Tekkesi'nin duvarı 6.496,5 kuruşa tamir ettirilir³⁰⁹². Gizlice Evliya Türbesi 116.018 kuruşa tamir edilirken (1277/1861)³⁰⁹³, Alacaminare Tekkesi 2.750 kuruşluk daha küçük çaplı bir tamirata sahne olmuştur³⁰⁹⁴.

Sultan Abdülmecid döneminin en büyük tamir/ihya Hüdayî Asitanesi ile Üsküdar Mevlevîhanesi'nde gerçekleşmiştir. Bu dönemde tamir talebi kabul edilmeyen iki tekkemiz var. Feyzullah Efendi Tekkesi'nin yeniden ihyası için gerekli 30.596 kuruşa vakfın Evkaf Hazinesi'nde hiç mevcudu olmamasından (1258/1842)³⁰⁹⁵, Çamlıcalı Tekkesi'nin derviş hücreleri ve türbe duvarının inşası talebi vakfının güçsüzlüğünden, Evkaf Hazinesi'nin de da her iki tamir için müsait olmamasından uygun görülmemiştir (1263/1847)³⁰⁹⁶.

Sultan Abdülaziz döneminde (hd. 1861-1876) Rifaî Asitane'nin kendi vakfından 47.000 kuruşa tamiri (1284/1867)³⁰⁹⁷, yine Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nin kendi vakfından (Selim Ağa Vakfı), 10.000 kuruşa yakın zaman önce yanan şeyhe mahsus evin yeniden yapılması (1285/1868)³⁰⁹⁸, Mevlevîhane'ye 93.000 kuruşa bir mutfak ve beş altı

---

³⁰⁸⁸ BOA, İ. MVL. Nr. 348/15158; MVL. Nr. 348/71.

³⁰⁸⁹ BOA, A. MKT. NZD. Nr. 130/48; A. MKT. NZD. Nr. 179/97; A. MKT. NZD. Nr. 227/57.

³⁰⁹⁰ BOA, MVL. Nr. 813/9; İ. MVL. Nr. 409/17803.

³⁰⁹¹ BOA, İ. MVL. Nr. 500/22626. Selimiye Tekkesi sultan binası olmak itibarıyla sairlerinden daha şanslıdır. Nitekim yazışmalarda 60.000 kuruş gibi hayli yüksek meblağın nereden karşılanacağına (*tesviyesi*) açıkça değinilmemesi bundandır.

³⁰⁹² BOA, İ. DH. Nr. 409/27076.

³⁰⁹³ BOA, İ. MVL. Nr. 442/19669.

³⁰⁹⁴ BOA, EV. d. Nr. 38883.

³⁰⁹⁵ VGMA, Defter/Sayfa no: 290/150; BOA(V), EV. THR. Nr. 127/37.

³⁰⁹⁶ Şimdilik en az masrafla (*ehven-i masrafla*) sadece duvarın inşası ile yetinilmesi kararını verilmiştir. BOA, İ. MVL. Nr. 97/2063.

³⁰⁹⁷ BOA, A. MKT. MHM. Nr. 419/40; BOA (V), EV. MKT. Nr. 441/70; BOA, A. MKT. MHM. 424/51; BOA (V), EV. MKT. Nr. 492/197; BOA (V), EV. MKT. Nr. 516/54.

³⁰⁹⁸ BOA, İ. ŞD. Nr. 7/364.

adet hücre inşası (1286/1869)³⁰⁹⁹ ve nihayet Şeyh Hafız Tekkesi'nin 58.700 kuruşa hücreleri ile mescidinde bazı yerlerin tamiri (1289/1872)³¹⁰⁰ uygun görülmüştür.

Sultan II. Abdülhamid döneminde (hd. 1876-1909) ise Nalçacı Tekkesi'nin tamiri 20.334 kuruşa tamamlanmış (1299/1883)³¹⁰¹, şeyhi Tayyar Efendi bu jeste teşekkürname ile mukabele etmiştir³¹⁰².

Şeyh Camii Tekkesi 40.000 kuruşa (1304/1883)³¹⁰³, Nasuhî Tekkesi'nin minaresinin tamiri (1309/1892)³¹⁰⁴, Safvetî Tekkesi'nin kendi vakfından sarfla yaklaşık 20 bin kuruşa (1311/1893)³¹⁰⁵, Özbekler Tekkesi'nin 45.016 kuruş 30 paraya (1311/1894)³¹⁰⁶, Hıfzı Efendi Tekkesi'nin tevhidhane ve diğer mahallerin 60 bin kuruşa yakın meblağa (1313/1896)³¹⁰⁷, Bandırmalizade Tekkesi'nin Hekimpaşazade Ali Paşa Vakfı'ndan 26.763 kuruşa (1313/1896)³¹⁰⁸, Çamlıcalı Tekkesi'nin 16.000 kuruşa (1314/1896)³¹⁰⁹, Atik Valide Tekkesi'nin 41.262 kuruş 10 paraya (1314/1896)³¹¹⁰, Rifaî Asitanesi'nin kendi vakfından 6.000 kuruşa (1316/1898)³¹¹¹, Alacaminare Tekkesi'nin 6.769 kuruşa (1318/1901)³¹¹², Nasuhî Tekkesi'nin harap olan yerlerinin 7.800 kuruşa (1321/1904)³¹¹³, Toygartepe Tekkesi'nin 21.939 kuruşa (1324/1906)³¹¹⁴, Özbekler Tekkesi'nin de 27.500 kuruşa (1324/1906)³¹¹⁵ tamiri uygun görülmüştür.

---

³⁰⁹⁹ BOA, İ. DH. Nr. 596/41545. Şeyh Arif Efendi bu ihyayı takiben aynı hicri yıl (1286) verdiği yeni dilekçe ile daha evvelki keşifte yer almayan bazı mahallerin tamiri için yeni bir keşfin yapılmasını istemiştir. BOA, DH. MKT. Nr. 1310/44.

³¹⁰⁰ BOA, İ. DH. Nr. 654/45465.

³¹⁰¹ BOA, HH. İ. Nr. 222/32.

³¹⁰² BOA, Y. MTV. Nr. 13/81.

³¹⁰³ BOA, DH. MKT. Nr. 1394/85.

³¹⁰⁴ BOA, İ. ŞD. Nr. 109/6531.

³¹⁰⁵ BOA, ŞD. Nr. 122/20; İ. EV. Nr. 1/15; BEO. Nr. 59/4393; ŞD. Nr. 129/6; BEO. Nr. 348/26064.

³¹⁰⁶ BOA, ŞD. Nr. 129/44; İ. EV. Nr. 6/17.

³¹⁰⁷ CSRA, no: 94.

³¹⁰⁸ BOA, ŞD. Nr. 137/36; İ. EV. Nr. 12/45; BEO. Nr. 756/56699.

³¹⁰⁹ BOA, TS. MA. e. Nr. 604/27.

³¹¹⁰ BOA, ŞD. Nr. 139/29; İ. EV. Nr. 15/29; BEO. Nr. 865/64847.

³¹¹¹ Kararın icrası için dosya 5 gün sonra Evkaf Nezareti'ne havale edilmiştir. BOA, ŞD. Nr. 146/50, İ. EV. Nr. 20/21, BEO. Nr. 1229/92171.

³¹¹² BOA, İ. EV. Nr. 27/2; BEO. Nr. 1611/120820.

³¹¹³ BOA, ŞD. Nr. 164/68; İ. EV. Nr. 35/52; BEO. Nr. 2276/170672.

³¹¹⁴ BOA, ML. EEM. Nr. 649/44; Nr. 650/113; Nr. 601/53.

³¹¹⁵ BOA, ŞD. Nr. 175/42; İ. EV. Nr. 41/11.

II. Meşrutiyet devrine ait tespit edebildiğimiz tek tamir Saçlı Hüseyin Efendi Tekkesi'nin kendi vakfından 21.947 kuruş, 90 santime yapılacak tamiridir³¹¹⁶.

3.3. İCTİMAİ AÇIDAN TEKKELER/ÜSKÜDAR TEKKELERİ

3.3.1. TEKKEDE İKAMET/HAYAT

Tekkeler şeyh ve aileleri için daimi, dervişler için geçici ikametgahlardır. Tekkelerin günübürlük ziyaretçileri haftalık zikir gününde buluşan derviş ve muhipleridir. Buna son dönemde istisnai olarak seyyahlar da katılacaktır. Üsküdar'da seyyahların en çok ziyaret ettiği iki tekke vardır. Bunlar da Üsküdar Mevlevîhanesi ile Rifaî Asitanesi'dir. Seyyahların Hüdayî ve Nasuhî Asitanesi gibi büyük çapta tekkelere niçin itibar etmedikleri tespit edilememiştir.

2.3.2. TEKKEDE TÖRENLER

Tekkeler başta haftanın belli günü (*yevm-i mahsusa*) icra edilen zikir törenlerinin yanında, mübarek gün ve geceler de hususi zikir, imar ve ihya neticelerinde açılış (*küşad*), tarikata giriş, seyr-i sülukta yükselme, hilafet ve nihayet posta oturma (*iclas*) gibi pek çok törenin icra edildiği yerlerdir. Bu çeşitliliğine rağmen bu törenlerin ayrıntılarına dair çok fazla şahitliğe sahip değiliz.

2.3.2.1. TARİKAT TÖRENLERİ

Tekkelerdeki tarikata giriş, tarikatta yükselme, hilafet ve posta oturma törenleri umumiyetle tekkenin zikir günlerinden birinde icra edilirdi. Bu vadideki en yetkin şahitlikler/anekdotlar Revnakoğlu'nun notlarında (*CSRA*) yer almaktadır.

Sandıkçı Tekkesi Şeyhi Şevket Efendi'nin (v. 1300/1883) *Vukuat-ı Tekâya*'sına düştüğü notlar³¹¹⁷ tekkesi özelinde Rifaî organizasyon hakkında fikir vermektedir. Nitekim o, küçük yaşta (6 yaş, 1267) Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Nuri Efendi'ye intisap emiş, 18 yaşında (1279) *çavuş şeddini*, 24 yaşında (1285) babasından *nakib şeddini*, 29 yaşında (1 Zilhicce 1290) 6 ay sonra (11 Cemaziyelahir 1291) *nukeba şeddini* bağlamıştır. Nihayet 2.5 ay sonra 30 yaşında iken (1 Şaban 1291) Rifaîliğin Ulvanî kolunun müessisi Ahmed b. Ulvan sülalesinden Seyyid Salim Efendi'nin de hazır bulunduğu kalabalık bir mecliste babasından hilafet alır. Hicri hesaplara 24 yıl süren bu yolculuk (*seyr-i süluk*) nihayet hilafet ile

³¹¹⁶ Evkaf Nezareti'nin 15 Mayıs 1909 (25 Rebiulahir 1327 / 2 Mayıs 1325) tarihli izin talebi Şurayı Devlet'in 27 Haziran (7 Cemaziyevvel / 14 Mayıs) tarihli oturumunda uygun bulunmuştur *BOA*, ŞD. ML. Nr. 192/52; BEO. Nr. 3561/267019

³¹¹⁷ Bu eserin Muharrem Varol tarafından yayınlanmıştır: *Tekkede Zaman* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017).

neticelenmiş, yaklaşık 3.5 yıl sürecek hilafet babasının vefatı (12 Muharrem 1295/16 Ocak 1878) üzerine tekkesinde meşihat ile taçlanmış. Kardeşi Abid Efendi (v. 1319/1902) de benzer usulü takip etmiştir.

Bir tekkede posta oturmazdan evvelki son aşama hilafet törenidir. Üsküdar tekkelerinde çok az da olsa bir miktar ayrıntı taşıyan hilafet törenleri şunlardır: (i) Bedeviyye'den Hamil Efendi Tekkesi Kurucu Şeyhi Hamil Efendi (v. 1322/1904) hilafetini Nalıncı Tekkesi Şeyhi Hüsnü Efendi'nin rehberliğinde Hıfzı Efendi'den almıştır (12 Recep 1296 / 9 Haziran 1881)³¹¹⁸. (ii) Hıfzı Efendi Tekkesi Şeyhi Said Efendi (v. 1334/1916) Bedeviyyeden hilafet verdiği 5 kişi için hilafet töreni tertip edip (23 Şevval 1328 / 27 Ekim 1910) katılımcılar için davetiye düzenlemiştir (18 Şevval 1328 / 23 Ekim 1910)³¹¹⁹. (iii) Rifaiyye'den Ahmediye Tekkesi Şeyhi Mahmud Efendi'nin (v. 1316/1899) hilafetini -ismini bilmediğimiz- Şeyh Hafız Efendi'nin rehberliğinde Rifaî Asitanesi Şeyhi Büyük Tevfik Efendi'den almıştır (2 Şaban 1292 / 3 Eylül 1875)³¹²⁰. (iv) Kadiriyye'den Halim Gülüm Tekkesi Şeyhi Hulusî Efendi'nin (v. 1285/ 1868) halifesi damadı Hafız Hasan Hakî Efendi Kahveci Mehmed Efendi'ye Fethi Efendi Sadî Tekkesi Şeyhi Şemseddin Efendi'nin rehberliğinde Malatyalı İsmail Ağa Camii'nde Kadiri hilafeti vermiştir (29 Zilhicce 1297 / 1 Aralık 1880)³¹²¹.

Posta oturmak demek olan iclas törenleri resmi şeyhlik beratının evvelinde de olabilmektedir. Üsküdar tekkeleri içerisinde iclas törenine tesadüf ettiğimiz tekkeler ve şeyhleri şunlardır: (i) Rifaî Asitanesi Şeyhi İbrahim Hilmi Efendi'nin (v. 1281/1865) iclas töreni İstanbul'da Kambur Mustafa Paşa Camii'nde düzenlenmiştir (17 Rebiulevvel 1258 / 28 Nisan 1842)³¹²². (ii) Bayramiyye'den Emekyemez Tekkesi Şeyhi Abdülaziz Efendi'nin (v. 1327/1909) iclas merasimi Hüdayî Şeyhi Ruşen Efendi'nin riyasetinde icra edilmiştir³¹²³. (iii) Bedeviyye'den Hamil Efendi Tekkesi Şeyhi Rami Efendi (v. 1956) Eyüp İslambey Bedevî Dergahı Şeyhi Hafız İbrahim Efendi tarafından icra edilen şaşaalı bir tören ile iclas ettirilir. Törende Said Efendi ile Ahmet Rasim Efendi biri mihrabın sağında, diğeri solunda yer alır. Sağ rehberi Oluklubayır Nakşî Tekkesi Dergahı Şeyhi Şükrü Efendi, sol rehberi ise

³¹¹⁸ CSRA, no: 185; Varol, *Tekkede Zaman*, 208.

³¹¹⁹ CSRA, no: 94.

³¹²⁰ Varol, *Tekkede Zaman*, 203.

³¹²¹ Varol, *Tekkede Zaman*, 158, 206.

³¹²² *Tomar*, v. 27^b; CSRA, no: 168.

³¹²³ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 208

Eyüp Haki Baba Kadirî Tekkesi Şeyhi Sadeddin Ceylan Efendi'dir (1322/1904)³¹²⁴. (iv) Hıfzı Efendi Tekkesi Şeyhi Said Efendi (v. 1334/1916) posta iclas törenine İstanbul meşayihinden aynı zamanda halifesi olan Eyüp İslambey Şeyhi Muhsin Bey, Şehremini'de İnadiye Tekkesi Şeyhi Hafız Muhammed Akif Efendi, Samatya'da Kadem-i Şerif Tekkesi Şeyhi Salahaddin Bey, Saatçi Hafız Ahmed Nailî Efendi iştirak etmiştir³¹²⁵. (v) Hallaç Baba Tekkesi Şeyhi Ali Rıza Fakrî Efendi'nin (v. 1347/1929) iclas töreni sağ kolunda Sütlüce Şeyhi Hasan Efendi, sol kolunda Soğukçeşme Şeyhi Raşid Efendi, mihrapta da Hüdayî Şeyhi Ruşen Efendi'nin yer aldığı, Ruşen Efendi tarafından tekbirler eşliğinde icra edilmiştir (19 Recep 1292 / 21 Ağustos 1875)³¹²⁶. (vi) Kadiriyye'den Halim Gülüm Tekkesi Şeyhi Mehmed Emin Efendi (v. 1334/1916) sağında Çengelköy Bedevî Tekkesi'nden Şeyh Ahmed Efendi, solunda Topkapılı Şeyh Hüsnü Efendi rehber olduğu halde Hüdayî Asitanesi Şeyhi Ruşen Efendi tarafından yapılan mevlid cemiyeti posta oturmuştur (16 Rebiulevvel 1296 / 10 Mart 1879)³¹²⁷. (vii) Rifaiyye'den Asitane'nin Kurucu Şeyhi Hadidî Efendi (v. 1170/1756-7) Hazret-i Hüdayî Asitanesi Şeyhi Niksarî Mehmed Efendi (v. 1159/1746) tarafından posta oturtulmuştur (*iclas*). (viii) Nasuhî Tekkesi Ahmed Kerameddin Efendi'nin (v. 1934) ilk icazeti başta *Meclis-i Meşayih* reisi ve *Tomar-ı Tekaya* müellifi Şeyh Ahmed Muhyiddin Efendi, *Meclis-i Meşayih* azaları, tekke şeyhleri ve diğer zevat-ı muhteremenin iştiraki ile 12 Ağustos 1898'den (24 Rebiulevvel 1316 / 31 Temmuz 1314) az evvel menkıbe-i veladet-i hazret-i nebevi kıraatıyla icra edilmiştir³¹²⁸.

Tekkelerin olmazsa olması zikir meclisleridir. Tekkelerdeki zikirler kabaca ikidir. Gizli ise hafî, açık ise cehrî adını alır. Cehrî zikir ayakta yapılırsa kıyamî, ayakta dönerek yapılırsa devranî, oturarak yapılırsa kuudî adını alır. Mevlevî *sema* ile Bektaşî *semahı* diğerlerinden ayrı, başlı başına bir türdür.

Tekkeler, şeyh ailesi ve bazı dervişler için ikamet yeridir. Zikir günlerinde (*eyyam-ı mahsusa*) dervişler ve ziyaretçilerin iştiraki ile tekkede bir şenlik havası eserdî. Bu ziyaretçilere daha çok 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yoğunlaşan oranda yabancı seyyahlar da eklenecektir. Nitekim camilere girişleri izn-i sultaniye tabi olan yabancı/gayr-i Müslim

³¹²⁴ Baş, *Rami Efendi*, 34-38.

³¹²⁵ CSRA, no: 94.

³¹²⁶ Varol, *Tekkede Zaman*, 152, 203; ayrıca bkz. Varol, "Üsküdarlı Bir Şeyhin Not Defteri", 112.

³¹²⁷ Varol, *Tekkede Zaman*, 204.

³¹²⁸ BOA, Y. PRK. ZB. Nr. 21/73; Durmuş, *Meclis-i Meşayih*, 98-9; CSRA, no: 66.

ziyaretçiler³¹²⁹ tekkelere rahatça girebiliyordu, bir kısmı bu gözlemlerini resmediyor, bir kısmı da yazıya geçiriyordu.

Rifaî Asitanesi'ndeki burhan ayinleri, bu türün en cüretkar biçimde icra edildiği yerlerden olması hasebiyle -hususen 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren- pek çok gezi-gözlem yazısına konu olmuştur.

Himmetzade Tekkesi Şeyhi Muhyiddin Efendi (v. 1020/1611) "Muhyî" mahlası ile şiirler yazmış, hususen "*Zâhid bize ta'n eyleme*" mısraı ile başlayan ilahisi İstanbul tekkelerinde ayinler sırasında cumhur ilahisi olarak okunmuştur³¹³⁰. Eserleri ile yaşadığı asrın en meşhur üç bestekarı arasında sayılmıştır³¹³¹.

Üsküdar Mevlevîhanesi Şeyhi Arif Himmetî Dede Efendi (v. 1290/1873) ayin-i şerif bestekarlarından³¹³². Ayrıca tekkenin meşhur musikişinasları arasında Hafız Ali Şeyda Dede Efendi (v. 1800; türbede medfun), Hamamîzade İsmail Dede'nin talebelerinden kudümzenbaşlarından Üsküdarlı Vahib Efendi (v. 1314/1896), Hacı Rıza Dede ve aynı zamanda mevlidhan Hafız Mehmed Şükrü Efendi (v. 1982); neyzenbaşlarından Aziz Dede (v. 1323/1906; hazirede medfun) ve Üsküdarlı Salim Bey (v. 1302/1885; Fethi Efendi Tekkesi'nde medfun) ve neyzen Osman Dede; giriftzen Üsküdarlı Rıza ve Mahmutpaşalı Hakkı Beyler, sayılabilir³¹³³.

Ahmediye Tekkesi Şeyhi Enderunî Mehmed Şevki Efendi (v. 1336/1917) Enderun kökenli musikişinas olup otuz yıl fasılasız bir şekilde Beşiktaş Yahya Efendi Dergahı olmak üzere bir takım kıyamî ve devranî dergahlarda zakirbaşılık yapmıştır³¹³⁴.

Safveti Tekkesi Şeyhi Mehmed Mesud Efendi (v. 1295/1878) mahfuzatının çokluğu yanında besteli mevlid ve miraciye gibi nadir eserleri de bilen kaynak kişilerden biri olarak gösterilmiştir³¹³⁵. Aynı tekkede son şeyh kardeşi Said Efendi (Özok, 1945) de musikiyi ağabeyinden öğrenmiş, uzun müddet Hüdayî ve Nasuhî dergahlarının zakirbaşılığını ifa etmiş ve bazı ilahiler bestelemiş musikişinaslardandır³¹³⁶.

---

³¹²⁹ K. Hamsun - H.C. Andersen, *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*, 99.

Germaner - İnankur, *Oryantalistlerin İstanbul'u*, 198.

³¹³⁰ Aksoy, "Bezcâzade", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 497-8; a.mlf, "Mehmed Muhyiddin Efendi", 507-517.

³¹³¹ Ergun *Antoloji*, 1/27; Hulvî, *Lemezât*, 599-600; Atayî, *Hadaik*, 2/1540; Vassaf, *Sefine*, 2/558-60. Yılmaz, *17. Yüzyıl*, 237-9.

³¹³² Küçük, "Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi", 174;

³¹³³ Ergun, *Türk Musikisi*, 1/167-8, 2/494, 497, 502, 505-6, 664-5; İnal, *Hoş Sada*, 93-9.

³¹³⁴ Ergun, *Antoloji*, 2/658.

³¹³⁵ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/648; Mermutlu, "Nasuhi Haziresi", 657-8; *CSRA*, no: 295.

³¹³⁶ Ergun, *Türk Musikisi*, 2/648; *CSRA*, no: 295.

Atik Valide Tekkesi Şeyhi Şerefeddin Efendi (v. 1309/1892) zamanının kuvvetli zakirlerinden, durak okumakta üstad sayılırdı. Hatta Üsküdar'ın tanınmış zakirlerinden birçoğu kendisinden durak meşk ettiği ifade edilmiştir³¹³⁷.

Toygartepe Tekkesi Şeyhi Hüseyin Hazım Efendi (v. 1329/1911) dinî musikiye vakıf, zikirleri coşkun, hususen kıyam zikrinde büyük şöhret sahibidir. Tekke, zikir meclisleri ve zakirleri ile de meşhurdur. Bunlar arasında, Şeyh Ahmed Cezbi Efendi'nin kardeşi Üsküdarlı Şeyh Hacı Arif Efendi. Bu zatın çıkarlarından biri Üsküdar Ahmediye Tekkesi Şeyhi zakirbaşı Şevki Bey'dir. Diğerleri Üsküdarlı Asım Efendi, Üsküdarlı Arap Ahmed ve Fındıklı Mescidi müezzini Hacı İsmail Hakkı Efendi'dir³¹³⁸.

Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi Tevfik Efendi (v. 1317/1899) musikiyi Acıbadem Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Muhtar Efendi'den (v. 1305/1888) öğrenmiş, Hüdayî Asitanesi Şeyhi Ruşen Efendi ile Mutafzade Ahmed Efendi'den meşk etmiştir. Oğlu Şeyh Taceddin Efendi'yi yetiştirmiştir³¹³⁹.

Nalçacı tekkesi Şeyhi İhsan Efendi de Musikiyi, Selamî Ali Efendi Tekkesi Şeyhi Muhtar Efendi'den tahsil etmiş, çok güzel durak okuması ile meşhurdur.

Bektaşî Tahir Baba Tekkesi. Tahir Baba Tekkesi'nin müdavimleri ve ayinlerine dair 1909 yılına ait iyi bir gözlem bu tekkede çekirdekten yetişme derviş Vahit Lütfi Salcı tarafından kaleme alınmıştır (1939)³¹⁴⁰.

Bedevî Hasib Efendi Tekkesi Şeyhi Abdülhalim Efendi'nin (v. 1318/1901) meşihatu zamanında tekkesi bir çekim merkezi haline gelmiş, müdavimleri arasında Namık Kemal ile Hersekli Arif Hikmet Bey de yer almaktadır³¹⁴¹. Revnakoğlu'nun "Sohbetinde bulunanlar lezzetyab oldukları için huzurundan ayrılmak istemezlerdi"³¹⁴², der. Aynı tekkede Şeyh Ali Rıza Efendi'nin (v. 1337/1918) meşihatu zamanında da tekkesi bir musiki merkezine dönmüştür.

Hamil Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Rami Efendi'nin (Gülman, 1956) idaresi altında tekkesi ayin geceleri bir musiki cemiyeti gibidir. Cemiyetin zakirleri arasında Eyüp Karyagdı Baba Bektaşî Tekkesi Şeyhi zakirbaşı meşhur Yaşar Baba (1846-1934), Hz.

---

³¹³⁷ CSRA, no: 169.

³¹³⁸ CSRA, no: 199.

³¹³⁹ Haskan, *Üsküdar*, 1/499.

³¹⁴⁰ Salcı, "Türkleşmiş Hristiyan Şairler", 221-229.

³¹⁴¹ CSRA, no: 73.

³¹⁴² CSRA, no: 73.

Hüdayî Asitanesi zakirbaşı³¹⁴³, ayrıca Hallaç Baba Sadî, Nuri Baba Bektaşî, Toygar Tekkesi Rifaî, Çengelköy Bedevî tekkelerinde de zakirlik yapan Üsküdarlı Asım Efendi (v. 1 Şubat 1940)³¹⁴⁴, Üsküdarlı Hünkar müezzini Hafız Velizade Muhyiddin Efendi³¹⁴⁵. Üsküdarlı Siyahî Hafız Muhammed Toygarlı, Topal Mustafa Terlikçi, Muhammed Efendi, Hafız Muhyiddin Efendi, Darülaceze muhasebecisi Hafız İsmail Efendi, Gümrüklü Mustafa Efendi³¹⁴⁶. Revnakoğlu'nun ilavesi ile Bunlardan Santuri Cemal Bey, Kemeçeci Ahmet Niyazi Bey, Rauf Yekta Bey de bu zikir meclisinin müdavimlerindendir³¹⁴⁷. Bir dergaha davet edildiğinde 30-40 kişi ile iştirak etmek itiyadında olan Rami Efendi'ye hürmeten zikrin idaresi de havale edilmiş³¹⁴⁸.

Çengelköy Bedevî Tekkesi Şeyhi İbrahim Edhem Efendi (v. 1326/1908) bütün İstanbul şeylerinin bilhassa Üsküdar tarafındaki tekke mensuplarının topluca büyük saygı gösterdiği, Bedevîlerin iftihar ettikleri çok tanınmış, sevilmiş bir insandır. Son devrin en iyi nevbe üstadlarından³¹⁴⁹. Zakirliği ve nevbe çekilmesindeki ustalığı dolayısıyla Mısır'daki pîr makamına da çağırılmış, bu davet münasebeti ile bir mevlid ayında Mısır Tanta'ya kadar gitmiştir. Pîr makamını ziyaretinin akabinde makam şeyhinin arzusu üzerine İstanbul usulü bir kıyam zikri yaptırmış, dönerken makam şeyhi tarafından kendisine ayrı alem hediye edilmiştir³¹⁵⁰.

Aynı tekkenin son şeyhi Siyahî Mehmed Cemaleddin Efendi (v. 1925'ten sonra) kıyam tevhidinde ism-i celâlde bilhassa Beyyumî usulünde fevkalade denilecek bir idare kudretine sahip, gürsesli, Davudî sadalı idi. Zikir esnasında büyük bir vecd ve istigrak husule getirirdi. Aynı zamanda aşk ehli, hal ehli bir zat olduğundan bulunduğu zikirler daima aşklı bir huzur içinde icra edilmiştir³¹⁵¹.

---

³¹⁴³ CSRA, no: 185.

³¹⁴⁴ Yücer, "Üsküdar'da Sadîlik", 218. Asım Efendi Çengelköy Bedevî Tekkesi son şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi'nin halifesidir. CSRA, no: 86.

³¹⁴⁵ CSRA, no: 185.

³¹⁴⁶ Baş, *Rami Efendi*, 101.

³¹⁴⁷ CSRA, no: 185.

³¹⁴⁸ Davetli gittiği Üsküdar Himmetzade Tekkesi'nde idare ettiği zikir için bkz. Baş, *Rami Efendi*, 102-103.

³¹⁴⁹ Edhem Efendi bunu Zakir Ahmed Hulusi Efendi'den öğrenmişti. CSRA, no: 86.

³¹⁵⁰ Vaktiyle tekkede mihrabın iki yanına asılan bu alemlerin dergahların seddinden sonra Çengelköy'deki Ömer Efendi Camii'ne kaldırılmıştır. CSRA, no: 86.

³¹⁵¹ CSRA, no: 86.

Selim Efendi Tekkesi Şeyhi Ömer Hulusî Efendi (v. 1326/1908) musikiye vakıf, zamanın kuvvetli bir devranî zakiri idi. Üsküdar ve çevresi tekkelerinin çoğunda zakirlik, zakirbaşılık etmiştir³¹⁵².

Fethi Efendi Tekkesi son şeyhi Ali Şemseddin Efendi'nin (v. 1926) iki erkek çocuğundan biri olan Mahmud Kemaleddin (Özaslan) Efendi, kıyam zikrini idarede son devirlerde büyük kudret gösteren, tekkelerinin cemiyet günlerinde dört gözle beklediği en meşhur zikir-reislerindedir. Reislikte üstadı Toygartepe Rifaî Tekkesi Şeyhi Hazım Efendi'dir (v. 1911)³¹⁵³.

Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre Reis Kemal diye anılan Kemaleddin Efendi, Haydarpaşa'da *Dersaadet* Mülhakat Rüsumat Nezaret tahrirat kalemi ketebesinden idi. 26 Kasım 1882'de (15 Muharrem 1300) bu tekkede dünyaya gelmiştir³¹⁵⁴. Kemaleddin Efendi'nin son dönem çalışmalarında son şeyh olarak verilmesi³¹⁵⁵, döneme ait kaynaklarda (mesela *Sefine*, no: 44) desteklenmediğinden hareketle teberrüken olduğu intibamı uyandırmaktadır. Kemaleddin Efendi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiğini şimdilik tespit edemedik. Şemseddin Efendi'nin diğer oğlu olan Salahaddin Cemal'in küçükken vefat ettiğini yine Revnakoğlu'ndan öğreniyoruz³¹⁵⁶.

Birçok musikişinasa ev sahipliği yapan Fethi Efendi Tekkesi'nin en meşhur müdavimlerinden biri de 19. asrın son yarısında neyzenliği ile tanınan Salim Bey'dir (v. 1302/1885). Salim Bey Fethi Efendi'nin kerimesi Düriye Hanımla evlenmiş, kayınpederinden de Sadî hilafeti almıştır. Kıyamî tekkelerinde *ism-i celal* esnasında 'mansur' çalardı. Uzun müddet Üsküdar Mevlevîhanesi'nde neyzenlik yapmıştır. Üsküdar Sandıkçı Rifaî Tekkesi'nde 1302 yılı Ramazan ayının yirmi ikinci pazar gecesini (5 Temmuz 1885) katıldığı zikirde *ism-i celal* zikri esnasında neyle taksim ederken zikrin heyecanına kapılıp vefat etmiştir. Bestelenmiş en güzel Hicaz peşrevi ile tanınan Salim Bey'in vefatında tekke haziresine defnedildiği kaydedilmişse de kabir taşına tesadüf edilememiştir³¹⁵⁷.

---

³¹⁵² CSRA, no: 303.

Muhyiddin Efendi kendisinden pek hoşlanmamış anlaşılır. Kanaatleri ağır itham taşır: "Zakirlik ider Rifaî tekkelerinde çakal sesli, öküz yüzlü bir adamdır".

³¹⁵³ Ergun, *Antoloji*, 2/671.

³¹⁵⁴ CSRA, no: 130.

³¹⁵⁵ Haskan, *Üsküdar*, 1/457, Bostancıoğlu, *Üsküdar*, 41.

³¹⁵⁶ CSRA, no: 130.

³¹⁵⁷ Ergun, *Antoloji*, 2/498; 503; Öztuna, "Salim Bey", 203; İnal, *Hoş Sada*, 259-60; İnançer, "Zikir Usulü ve Musiki (Sa'dilikte)", 395; Ayvazoğlu, *Neyin Sırrı Hala Hasret*, 37-8.

Aynı tekkenin son şeyhlerinden olan Şemseddin Efendi'ye intisab eden son devrin kıymetli zakirbaşlarından biri de Üsküdarlı Asım Efendi'dir (1852-1940). Salim Bey'den ney meşkedden Asım Efendi Valide Camii'nde müezzinbaşılık, başta Fethi Efendi Tekkesi olmak üzere Hallaç Baba, Çarşamba Rifaî Tekkesi (Kurban Nasuh Tekkesi), Beylerbeyi Hamil Efendi, Çengelköy Kadirî ve Bedevî tekkelerinde uzun süre zakirbaşılık yapmış, vefatıyla Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir³¹⁵⁸.

2.3.2.2. KÜŞAD/AÇILIŞ TÖRENLERİ

Tekkeler geçirdikleri imar ve ihya aşamalarının ardından mevlid-i şerif kıraatıyla açılır. Davetlilere ikramında da yapıldığı bu törenlerden tespit edebildiklerimiz şunlardır: (i) Hasib Efendi Tekkesi'nin tamiratı bitmiş, sıra tefrişe gelmiştir. Bunun için 25 Ekim'de (rumi 13 Teşrinievvel) 4.500 kuruş harcanmış³¹⁵⁹, açılış töreni için icra edilecek mevlid-i şerif kıraatı masrafı olarak 6 Aralık'ta (rumi 24 Teşrinisani) 1.500 kuruş tahsis edilmiştir³¹⁶⁰. (ii) Üsküdar Mevlevîhanesi Şeyhi Hasib Dede Efendi (v. 1304/1886) iclasının 6. gününde (19 Cemaziyelevvel / 8 Nisan; Cumartesi) tekkesi mevlid-i şerif kıraatı ile açılmıştır (*küşad*)³¹⁶¹. (iii) Sandıkçı Tekkesi Kurucu Şeyhi İbrahim Edhem Efendi (v. 1295/1878) döneminde tekkede bir dizi ihya gerçekleşmiş, tekke 14 Temmuz 1877 (3 Recep 1294) günü Said Paşa İmamı demekle maruf Hasan Rıza Efendi'nin mevlid-i şerif kıraatı eşliğinde açılmıştır³¹⁶². Bu ihyanın üzerinden 5 yıl geçmişken sonraki şeyh Şevket Efendi (v. 1300/1883) döneminde tekke yeni baştan inşa edilmiştir. 27 Ocak 1883'te (17 Rebiulevvel 1300) tamamlanan ihya neticesinde pek çok şeyhin iştiraki ile mevlid kıraatı eşliğinde yeniden açılmıştır³¹⁶³. (iv) Kaymakçı Tekkesi Şeyhi Galib Efendi (v. 1330/1912) zamanında Ahmed Paşa marifetiyle 6 Ocak 1886'da (30 Rebiulevvel 1303) tamamlanmış, mevlid-i şerif kıraatıyla resmi açılışı yapılmıştır³¹⁶⁴. (v) Acıbadem Tekkesi Muhtar Efendi (v. 1896) meşihatı zamanında 1891-1893 (1308-1310) yılları arasında tekkeyi ihya etmiş, tekkesi de mevlid-i şerif kıraatı ile açılmıştır³¹⁶⁵.

³¹⁵⁸ Ergun, *Antoloji*, 2/662; İnal, *Hoş Sada*, 76-80; İnançer, "Zikir Usulü ve Musiki (Sadilikte)", 395.

³¹⁵⁹ BOA, ML. EEM. Nr. 161/78.

³¹⁶⁰ BOA, ML. EEM. Nr. 163/51.

³¹⁶¹ Varol, *Tekkede Zaman*, 158, 209.

³¹⁶² Varol, *Tekkede Zaman*, 65, 200.

³¹⁶³ Varol, *Tekkede Zaman*, 65-6, 201.

³¹⁶⁴ BOA, İ. DH. Nr. 1024/80741.

³¹⁶⁵ CSRA, no: 79. Sonraki şeyh Macid Efendi ihyanın 1309'da yapıldığını söyler. Albayrak, *Son Devir*, 5/108.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Üsküdar tekkeleri üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmaya vakfiyeler ile işe başlanılmıştır. *BOA*, *VGMA* ve *MMA* evrakı ile tekke tarihleri sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Şeyh listeleri tayininde *Silsilename* ve *Tomar* gibi iki büyük kaynağın yanında her ikisini tamamlayan/tahkim eden C. Server Revnakoğlu'nun notları yoğun olarak kullanılmıştır.

Kullandığımız kaynakların tasnifine/tadadına ayırdığımız birinci bölümde (giriş) yukarıda sayılanların dışında ikincil türden diğer kaynaklar değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ilk olarak Üsküdar'ın kısa tarihine değinilmiştir. Ardından tarihi boyunca Üsküdar'da teşekkül etmiş tekkeler tarikatlarına, tarikatları altında da kuruluş tarihlerine göre tasnif edilmiştir.

Çalışmanın bu kısmında Üsküdar'da tasavvufi faaliyetleri kısmen de olsa ihtiva eden türbe-tekke, mescit-tekke, hane-tekke ve nihayete asitane türünde Halvetî (12), Nakşî (8), Bayramî (2), Celvetî (12), Bektaşî (5), Mevlevî (1), Kadirî (8), Rifaî (7), Sadî (4), Bedevî (4) toplam 63 yapı tanıtılmıştır. Bununla birlikte ilgili yerinde belirttiğimiz üzere klasik anlamı ile tekke yapısı olanların sayısı 57'dir. Bu yapılardan 11'i içerisinde sultan ve devlet ricalinin de bulunduğu hayır sahiplerince tesis edilmiştir. Bu tekke yapılarının kahir ekseriyetinin sufi zümrelerin teşebbüsü olduğunu gösteriyor.

Bu bölümde her bir tekke bir giriş ve 4 başlıkta incelenmiştir. 2. Başlık olan "Tekke Listelerine Göre" tekkelerin /tekkelerimizin tarih boyunca aldıkları isimlerinin yanında ayin günlerine odaklanılmıştır. Bu günlerin tesislerinden 1925'e kadar nadiren değiştiğini söylemek mümkündür. Ayin günü kaynaklardan tespit edilebilen tekkelerin 38'inin ayin günü sabit kalmıştır. 38 tekke içerisinde Celvetî, Rifaî, Sadî ve Bedevî tekkelerinin tamamı ayin günü değişmeden kalmıştır. Geriye kalan 11 tekkenin ayin gününde küçük değişiklikler gözlenmektedir. Bununla birlikte *-Rehber-i Tekâya* örneğindeki gibi- kullandığımız kaynaklarda birtakım tutarsızlıkları da hesaba kattığımızda aslında 11 sayısının diğeri lehine azalacağını söylemek mümkündür. Ayin günleri itibariyle Bektaşî tekkelerinden yalnız Paşalimanı Tekkesi'nin ayin günü (Kadirî-Cumartesi) kaynaklara yansımıştır.

Ahmediye'deki Sadî Salı Tekkesi hariç, devlet pek rağbet etmese de Üsküdar tekkelerinden 4'ü aynı zamanda ayin günü ile anılmaktadır: Halvetî Feyzullah Efendi Tekkesi: Cumartesi Tekkesi, Rifaî Kurban Nasuh Tekkesi: Çarşamba Tekkesi, Bayramî Himmet Efendi Tekkesi: Salı Tekkesi, Sadî Fethi Efendi Tekkesi: Salı Tekkesi.

Bu 38 tekkeden 7'si cuma, 9'u cumartesi, 4'ü pazar, 2'si pazartesi, 3'ü salı, 5'i çarşamba, 8'i perşembe günleri ayin icra etmektedir. Bu her akşam zikrullah icrası ile meşgul bir semt anlamına gelmektedir.

İkinci bölümün ilk kısmında idari açıdan tekkeler incelendi. Konunun temel kavramları olan zaviye, tekke, dergah ve asitanenin izahının akabinde en büyük tekke yapısı olan asitaneler bahsinde devletin modernleşmesi ile yaşanan farklılığa işaret edildi. Bu kısımda işaret edildiği gibi asitanelerin doğal ve idari merkez olarak ikiye taksim edilmesi Osmanlı modernleşmesinin ürünüdür. Yani modernleşme öncesinde tekkeler tarikatlarının kıdem açısından en büyük yapısı olan asitanelerine bağlı iken, peyderpey tarikat ayniyetine bakılmaksızın idari sınırları içerisindeki en büyük tarikat yapısına bağlanmış olacaktırlar. Üsküdar'da doğal merkez 4 iken (Hüdayî, Rifaî, Nasuhî ve Raufî), idari merkezler .....

Tekkelerin iç işleyişinde âmir metin/usul vakfiyeleridir. Çalışma sırasında klasik anlamı ile tekke faaliyetine sahne olan yapılardan (57) özet bile olsa 20'sinin vakfiyesine ulaşılamamıştır. Vakfiyesine ulaşılan 37 tekkenin 18'si evlada, 18'i de halifeye, 1'i de evvela halife akabinde halifenin evladına meşruttur. Sultan, hanedan mensupları ve devlet ricalinin tesis ettiği tekkeler ile umumi manada Türkistan tekkeleri denilen Orta Asya kökenli tekkelerin halifeye meşrut olduğu görülmüştür.

Üsküdar tekkeleri özelinde şeyh atama türleri Meclis-i Meşayih (1866) öncesi ve sonrası olarak ikiye taksim edilmiştir. Bu ikili tasnif şeyh atamasının kaynağında/yapısında değil, usulündeki/süreçlerindeki değişimi ifade eder. Klasik dönem diyebileceğimiz bu ilk devrede ilk tasnifimiz ikidir: *talepte bulunan açısından ve tevcih türü açısından*. İlk grupta yer alan arşiv belgelerine yansımış 34 adet tayinden 7'si idaresi altındaki şeyh tayinleri açısından muhtariyeti bulunan Üsküdar Bektaşî tekkeleri ile Üsküdar Mevlevîhanesi'ne aittir. Kalan 27 tayinden 8'i (Tip A. 1) Üsküdar kadısının arzı, 5'i (Tip A. 2) şeyhin feragati, 4'ü (Tip A. 3) asitanesi şeyhinin arzı, 2'si (Tip A. 4) vakfın mütevellisinin arzı, 7'si (Tip A. 5) talibinin kendi arzuhali ve nihayet 1'i (Tip A. 6) dervişlerin arzı ile yapılan tayinler grubuna girmektedir.

1866 yılında tesis edilen Meclis-i Meşayih'in ilk dönemi muğlaktır. Arşivde tesisinden bir yıl evvela ait bir belgede varlığına işaret ediliyorsa da en erken tarihli kararı 13 yıl sonraya ait olup 13 Temmuz 1879 (23 Recep 1296) tarihlidir. Bu karar İzmit'te yer alan bir tekkeye dairedir. Üsküdar tekkeleri içerisindeki ilk karar ise Beylerbeyi Bedevî Hıfzı Efendi Tekkesi hakkındadır (MMA, Defter/Sayfa no: 1762/50M^a; 20 Cemaziyelahir 1330/28 Nisan 1883).

Meclis-i Meşayih yapısı gereği icrai olmaktan ziyade tavsiye kararları alabilmektedir. Alacağı kararlarda hem vakfiyeye hem de amir pozisyonundaki Tevcih-i Cihat Nizamnamelerinin ilgili hükümlerini gözetmek zorundadır. Şayet bir tekkenin vakfiyesi yok veya amel edilemez durumda ise bu defa *teamül-i kadim* üzere karar verecektir. Bu ikili yapıdan ötürü bu ikinci/modern dönem şeyh tayinleri 5 başlık altında değerlendirdik.

Bu yeni süreç de cihat nizamnameleri (3 adet: 1870, 1873 ve 1913) ile meclis nizamnamelerinin (3 adet 1866, 1891, 1918) getirdiği yeniliklere göre kendi içinde ayrıca tasnif edilmişlerdir. Nizamnamelerin getirdiği en büyük yenilik şeyhlerin şeyhlikten başka bir iş yapmasına getirilen yasaktır. Aslında bu vakfiyelere muhalif değildir. Burada bir maslahat olarak şeyhlerin tekkedeki vazifelerine odaklanması istendiği açıktır.

Meclis'in ilk nizamnamesi akabinde ilk iki cihat nizamnamesi etkisindeki (1871-1891) ilk bölümde yer alan 14 karardan yalnızca 1'i ref'tir. Meclis 2 kararında nizamnameye, 1 kararında da vakfiyeye muhalif karar almıştır. Nizamnameye muhalif olarak değerlendirdiğimiz kriter memur-şeyhliktir. 14'e 2 oranı Meclis'in nizamnameleri uygulamada yüksek bir başarı yakaladığına yorulabileceği gibi, tersten 2 kararında şeyh adayına iltimas geçtiği şeklinde de yorulabilir.

Meclis-i Meşayih'in ikinci nizamnamesinden 3. Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'ne kadar (1891-1913) devam eden ikinci bölümde toplam 31 karar yer almaktadır. Bunlardan 3'ü meşihattan uzaklaştırma (*ref*), 1'i de meşihat talebinin reddidir. Kararların altıda beşinin yerinde olduğu görülmektedir.

1913 tarihli Cihat Nizamnamesi ile mecburi hale gelen yazılı imtihan mecburiyetini Meclis'in 1918 yılındaki 3. ve sonuncu nizamnamesine kadar değerlendirdiğimiz bu bölümde 1'i meşihattan uzaklaştırma (*ref*) toplam 6 karar yer almaktadır. Bunlardan 1'i olan Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'nin milli mücadeleye katılması gerekçe gösterilerek meşihattan uzaklaştırılması, örneği görülmeyen, nizamnamelerde de yer almayan bir tasarruftur. Bunun dışında 5'i kararın nizamnamelere uygun olduğu görülmektedir.

Nihayet Meclis'in 1918 tarihli 3. Nizamnamesinden 1925'e kadarki son bölümde içerisinde ref olmayan 15 karar yer almaktadır. Kararların 5'i vakfiye ve nizamnamelere uygundur. Memur-şeyh istihdamına ile imtihan icrasında içtinap edilmesini kriter aldığımız nizamnamelere muhalif olma başlığında daha evvel çıkmadığı üzere 6 karar bulunmaktadır. Sonuç olarak Meclis 8 kararında nizamnamelere uygun karar almıştır.

İlgili yerinde tafsilatı ile yer alan 5'i meşihattan uzaklaştırma toplam 66 karar tafsilatı ile incelendiğinden yarıdan fazlasının (36/66) vakfiye ve nizamnamelere uygun,

vakfiyenin olmadığı tekkelerde de 13'ünün nizamnamelere uygun olduğunu göstermektedir. Altıda bir karar (11/66) nizamnamelere muhalif ise de bunların kahir ekseriyeti memur şeyhlik ile imtihana gerek duyulmamasıdır. Sadece bir yerde (Çamlıcalı Tekkesi'nde Nureddin Efendi) tesadüf ettiğimiz meşihatın diğer yarımı için yapılan imtihanı, geçemediği halde elindeki kısmın da alınması gerekirken yaşına kısmın hürmeten kendisinde ibkası kabullenilmesi en zor tensip kararlarından biri iken bir diğeri de Anadolu direnişine katılan bir şeyhin (Özbekler Tekkesi'nde Ata Efendi) meşihattan azlıdır.

Vakfiyeye muhalif olarak görülen sadece iki karara tesadüf edilmiştir. Bunların da aslında büyük mağduriyet oluşturmadığını söyleyebiliriz. Tüm bunların yanında Meclis'in yukarıdaki sayıya dahil etmediğimiz uygulanmayan sadece bir kararı vardır. Kişisel birtakım ilişkilerden kaynaklandığını düşündüğümüz bu kararı kenarda tutarsak, Meclis'in aldığı tensip kararlarının uygulandığı, bunlarında tekkelerin iç işleyişi istikametinde tasarruflar olduğunu söylemek mümkündür.

Meclis'in meşihat tevcihi tensip kararları ile resmi beratlarının takdimi arasında geçen süreler arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Üsküdar tekkeleri özelinde 4 aydan 3 yıla kadar değişen süreleri kapsadığımız bu aşamada Meclis'i ve ilgili diğer kurumları bağlayan herhangi bir yasal düzenleme/nizamname de bulunmamaktadır. Şeyhler bazen tevcih kararının evvelinde, ama çok defa akabinde bir tören (*iclas töreni*) eşliğinde postlarına oturmaktadırlar. Bu durum her ne kadar icrai bir yetkisi olmasa da icraya daha yakın bir konumda olan Meclis'in kararlarına duyulan güvenin bir neticesi olmalıdır.

Meclis'in tayinlerde bu kadar etkin olduğu yapıda sarayın doğrudan müdahale ettiği sadece üç örneğe tesadüf ediyoruz. Bunlardan ilki Çinili'de Nakşî Afganî Tekkesi'nde o sıralar devlet misafirhanesinde ikamet eden Mehmed Emin Efendi'nin (v. ?) tayini ve Balaban Tekkesi'nde Şehzade Süleyman'ın tavassutu ile Aşir Efendi (v. 1323/1905) vefatı akabinde oğlunun tayindir.

Şeyh tayinleri/azilleri dışında Meclis'in diğer en mühim vazifesi tekkelerin açık kalmasını temin etmesi hedefidir. Yeni şeyh tayininde oldukça hızlı hareket etmeleri, hal-i hazırda şeyhin meşihati ifada zorlanma veya vefatı akabinde yaşanan post boşluğunda hemen vekil şeyh tayini, zikri ihmal eden şeyhleri uyarması ve nihayet harap olan tekkeleri ihya şartı karşılığında şeyhe teslim etmesi bu vadede tasarruflardandır.

Meclis'in umum manada tekkeleri açık tutmak kadar önemseydiği bir diğer mesele de meşihatın intikallerinde mesbuk şeyhin ailesinin ortada kalma ihtimaline ortadan kaldırma çabasıdır. Daha çok hariçten tayinlerde gündeme gelen bu meselenin bir problem

halini almaması için müstakbel şeyhten halihazırda tekkede mukim aileyi tekkeden ihraç etmeme, ailenin küçük üyelerinin terbiyeleri ile meşgul olma sözü almış, bazen de bunu senede dökmüştür.

Şeyhlerin liyakati meselesi son dönem tarikat erbabının en çok itham edildikleri sahalardan biridir. Beşik şeyhliği, hilafetname ve icazetnamelerin yanında meşihatın para ile satılması önde gelen itham başlıklarındandır. Devlet Meclis marifeti ile bu türden istismarları önlemek için ilgili nizamnameler ile liyakat imtihanlarını şart koşmuş, şeyhleri memuriyet ve meşihat arasında tercihe zorlamış, postun küçük varislerini rüşt çağına gelene kadar ancak liyakat sahibi birinin vekaleti/niyabeti ile tayin etme yoluna gitmiştir.

Kamuoyunda beşik şeyhliği olarak anılan meşihatın babadan oğula geçişi vakfiyesi evlada meşrut tekkeler için aslında hukuki/nizami bir durumdur. Halifeye meşrut tekkelerde ise vâkıfın bu şartını delmenin en kestirme yolu, evladını halife tayin etmek olmuştur. Nihayetinde tekkelerde meşihat daha çok babadan oğula geçmektedir. Peki bu ve yukarıda bahsi geçen ithamlar karşısında şeyhlerin liyakati üzerinden neler söylenebilir?

Meclis'in 1918 tarihli 3. ve son nizamnamesi gereğince halihazırdaki şeyhlerin otobiyografileri derlendi. Üsküdar tekkelerinde vazifeli toplam 36 şeyh üzerinde yaptığımız istatistiki deneme "şeyhlerin liyakati" konusunda bir fikir vermektedir. Buna göre 36 şeyhten 3'ü hariç 33'ü mahalle mektebi mezunu, 22'si ayrıca orta düzeyde eğitim veren rüştüye mezunu, bunların 7'si idadi ve bunlardan 3'ü de ayrıca yüksek öğrenim mezunudur. Diğer 5'i eğitimlerine medreseler, cami dersleri veya hususi hocalardan aldıkları dersler ile devam etmiştir. Toplamda 3'te 2'den fazlası dini eğitim aldığını açık bir şekilde ifade etmişken, 11'i bu konuda sessiz kalmıştır. Şeyhlerin 4'te 3'ünden fazlasının tek işi tekkesidir. Diğerleri içerisinde memuriyetini ifade edenlerin memuriyetlerinin tekkedeki vazifelerini etkileme oranı tespit edilememiştir. Şeyhlerin yarıya yakını Türkçe dışında en bir yabancı dil biliyorken, en az 4'te 1'i tercüme veya telif eser sahibidir. Şeylerin verdikleri beyanatlara göre tanzim edilen bu kaba istatistiğin şeyhlerin toplumun eğitim-kültür seviyesinin hiç de altında olmadığını göstergesidir.

Şeyhlerin cumhuriyet devrimlerine karşı tavırları hep merak konusu olmuştur. Devrimlerin yıkıcı etkilerinden ötürü daha çok suskunlukla geçirilen bu döneme dair Üsküdar tekkeleri içerisinde fazla örnek bulmak zordur. Elimizdeki kaynaklara göre hiçbir devlet hizmetinde yer almayan Zincirlikuyu Tekkesi son şeyhi Mustafa Hulusî Efendi'nin (v. 1939) Revnakoğlu Arşivi'nde yer alan fötr şapkalı fotoğrafı ile Kurban Nasuh Tekkesi son şeyhi Hayrullah Taceddin Efendi'nin (Yalım, v. 1954) şapkaya methiye kabilinden beyti

devrimler ile çatışmayı göze almayan bir tavrı işaret etmektedir. Tarikat erbabı içerisinde Cumhuriyet idaresi ve ideolojisinin en ateşli müdafii Beylerbeyi Nevruz Efendi Tekkesi son şeyhi Nureddin Efendi'dir (Artam, v. 1958). Bu üç örnek dışında tek pasif direniş Beylerbeyi Hamil Efendi Tekkesi son şeyhi Rami Efendi'nin (Gülman, v. 1956) şapka giymeyi reddetmesinden ötürü Vilayet Mektubi Kalemi'ndeki vazifesinden istifa etmesidir.

Bulgular

Evlada meşrut vakıflarda meşihat evvela evlada meşrut ise de kesilmesi durumunda halifeye intikal etmektedir. Kağıt üstünde halifeye meşrutiyet ağır basıyor gözükse de uygulamada meşihatın çok defa evlada intikal ettiğine şahit olmaktayız. Bu durum halifeye meşrut tekkeler için de geçerlidir.

Halifeye meşrut tekkelerde dönem dönem inkıtarlar görülebilmekte, bununla birlikte Hüdayî Asitanesi'ndeki gibi meşihat bazen güçlü şeyh ailelerine geçmekte ve bu aileler 3-4 nesil meşihatta kalabilmektedir.

Kesintisiz en uzun soluklu tekkeler evlada meşrutların arasından çıkmaktadır.

Tekkelerin devlet tarafından eşit/adil gözetilmesi taleplerini “emsali tekkeler gibi” ifadeleri ile dile getirmişlerdir.

Tekkeler bir yönüyle özel teşebbüs olup vakıf hukuku marifetiyle sivil yapılar ise de başta tescil, ileriki dönemde ihtiyaç halinde ayni ve nakdi yardımlarla desteklenerek sivil ayağı baskın birer devlet kurumuna dönüşmüşlerdir. Bunun en bariz göstergelerinden biri de özellikle son dönemde karşımıza çıkan savaş yıllarında tekke müstemilatlarının asker barınmasına tahsisidir. Üsküdar tekkelerinde asker işgaline uğrayan tekkeler: Bayramiyye'den Himmetzade Tekkesi, Halvetiyye'den Çinili'de Ümmi Ahmed Efendi Tekkesi, Tabaklar'daki Nalçacı Tekkesi; Nakşîyye'den Selimiye Tekkesi; Bayramiyye'den Zeynepkamil'de Himmet Efendi Tekkesi'dir.

Hal-i hazırda şeyhin hayatında iken meşihattan el çekmesi sık karşılaşılan erek başlattığı bu girişimde şeyhleri böylesi bir uygulamaya iten saikin tekkenin şeyhin aynı zamanda evi olduğu, vefatı durumunda ailesinin yeni şeyh tarafından tekkeden çıkarılması tehlikesi olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca bu iş büsbütün halihazırdaki şeyhe bırakılmış da değildir. Tayin işinin klasik dönemde kadı/şahitler-şeyhülislam, modern dönemde Meclis-i Meşayih-şeyhülislam aşamaları ile denetlendiğini hesaba katmalıyız.

Devletin müdahaleleri çok defa sufi çevrelerce müspet algılanmıştır. Devlet ile genel anlamda herhangi bir iktidar mücadelesine girişilmemiştir.

Meclis-i Meşayih'in aldığı kararlar çok defa vakfiyelere uygun olmuştur.

Vakıflarının Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlanması uzun sürekliliğinin en büyük teminatı olmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BOA. A.AMD., A. DVN., A.MKT. MHM., A.MKT. MVL., A.MKT. NZD., A. MKT. UM., AE. SAMD. III., AE. SABH. I., AE. SMHD. I., AE. SMHD. II., AE. SMMD. IV., AE. SMST. III., AE. SOSM. III., AE. SSLM. III., AE. SMST. II., AE. SMST. III., AE. SSLM., C. MF., C. SM., C. ZB., DH. EUM. 6. Şb., DH. İ. UM. EK., DH. MKT., DH. SAİD. d., EV. BRT., EV. d., EV. HMH. d., EV. MKT. CHT., EV. VKF., HAT., HH. İ., HŞD. AFT., İ. EV., İ. DH., İ. DUİT., İ. HU., İ. HUS., İ. MBH., İ. MVL., İ. ŞD., İE. ENB., İE. DH., İE. EV., MAD., MF. MKT., ML. EEM., MVL., PLK. p., ŞD., ŞD. ML., TS. MA. e., Y. A. HUS., Y. MTV., Y. PRK. AZJ., Y. PRK. BŞK., Y. PRK. EV., Y. PRK. HH., Y. PRK. M., Y. PRK. ZB., ZB.

BOA (V). EV. EMH., EV. MH., EV. MKT. CHT., EV. MKT. EVM., EV. THR.

KİTAPLAR

III. Selim'in Sirkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruzname. haz. Sema Arıkan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

Adile Sultan Vakfiyesi. haz: Hikmet Özdemir. İstanbul: Türkiye İlmî İçtimai Hizmetler Vakfı, 1998.

Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet.* 12 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1974.

Ahmed Hilmi. *Ziyaret-i Evliya.* İstanbul: Cihan Kütüphanesi Matbaası, 1325.

Ahmed Lütü Efendi. *Vak'anüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi.* haz. Ahmed Hezarfen. 4 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Ahmed Rıfkı. *Bektaşî Sırrı.* 2 Cilt. Dersaadet: Karabet Matbaası, 1328.

Akman, Zekeriya. *Osmanlı'da Devlet Tekke Münasebetleri Meclis-i Meşayih.* Ankara: Elips Yayınları, 2013.

Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması.* 5 Cilt. İstanbul: İBB Yayınları, 2. Basım, 1996.

Alman Mavileri 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesinde İstanbul Haritaları. haz. İrfan Dağdelen. İstanbul: İBB Yayınları, 2016.

Aşçı İbrahim Dede. *Aşçı Dede'nin Hatıraları.* haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi. 4 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2017.

Aydın, Abdullah. *Üsküdarlı Fenayî Cennet Mehmet Efendi ve Divanı.* İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.

- Aydın, Bilgin vd. *Bab-ı Meşihat Şeyhülislamlık Arşivi Defter Kataloğu*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2006.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi vd. *Hadikatü'l-Cevami*. haz. Ahmed Nezih Galitekin. İstanbul İşaret Yayınları, 2001.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Neyin Sırrı Hala Hasret*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2002.
- Bandırmalizade Ahmed Münib. *Mir'ati't-Turuk*. Dersaadet: Cemal Efendi Matbaası, 1306.
- Baraz, Mehmet Rebiî Hatemi – Demircan, Zeynep. *Çengelköy'de Tarih*. İstanbul: Kitabevi, 2004.
- Baraz, Mehmed Rebiî. *Teşrifat Meraklısı Beyzade Takımının Oturduğu Bir Kibar Semt: Beylerbeyi*. 2 Cilt. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1994.
- Baş, Derya. *Seyyid Ahmed el-Bedevi Tarikatı ve İstanbul'da Bedevilik*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- _____ *Yirminci Asırda Rindmeşrep bir Bedevî Şeyhi Rami Efendi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.
- Behceti İsmail Hakkı Üsküdarî. *Merakid-ı Mutebere-i Üsküdar*. haz. Bedi N. Şehsuvaroğlu. İstanbul: TTOK Yayınları. 1976.
- Beydilli, Kemal. *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001.
- Birinci, Ali. *Tarih Yolunda*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2001.
- Borak, Sadi. *Atatürk ve Din*. İstanbul, 1962.
- Bostancıoğlu, Salim. *Üsküdar Dergahları*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003.
- Büyükkal, Banu. *Şehirlerin Ecesi İstanbul: Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Cemaleddin el-Hulvî. *Lemezât-ı Hulviyye*. haz. M. Serhan Tayşi. İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Çelikkol, Zeki. *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*. Ankara: TTK Basımevi, 1986.
- Cerrahîlik Metinleri*. haz. M. Cemal Öztürk. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Ceyhan, Semih. *Üç Pirin Mürşidi*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Cündioğlu, Düccane. *Arasokakların Tarihi*. Kapı Yayınları: İstanbul, 4. Basım, 2008.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa vd., *İstanbul Türbe, Hazire ve Kabirleri: Üsküdar*. İstanbul: İBB Yayınları, 2019.
- Daşçı, Semra. *Dersaadet'te Bir Türk Dostu: Francis Hopkinson Smith (1838-1915)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2012.

- Dethier, P. A. *Boğaziçi ve İstanbul*. İstanbul Eren Yayınları, 1993.
- Divan-ı Haşim Baba*. İstanbul, 1252.
- Divan-ı Neş'et*. Bulak Matbaası, 1252.
- Divan-ı Senihi-i Mevlevî*. İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1275.
- Ebu'l-Hayr Rumî, *Saltukname*. haz. Ş. H. Akalın. 2 Cilt. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Enfi Hasan Hulus Halvetî. *Tezkiretü'l-Müteahhirin XVI-XVIII. Asırlarda İstanbul'da Veliler ve Deliler*. haz. İstanbul: H Yayınları, 2007.
- Eren, Halit – Türe, İskender. *Mühimme Defterlerinde Gümülcine*. İstanbul: Balmed, ty.
- Ergun, S. Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. 2 Cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942.
- _____ *Türk Şairleri*. 2 Cilt. y.y., t.y.
- Erünsal, İsmail E. *Türk Kütüphaneleri Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1988.
- Esad Efendi, *Üss-i Zafer*. haz. Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 10 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Evren, Burçak. *Seyyahların Gözüyle Semt Semt İstanbul*. İstanbul: Novartis Kültür Yayınları, 2010.
- Fındıklılı İsmet Efendi. *Tekmiletü'ş-Şakaik fî Hakki Ehli'l-Hakaik*. ed. Derya Örs. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2021.
- Flaubert, Gustave. *Doğu Seyahati*. çev. Z. Canan Özatalay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Galitekin, Ahmed Nezih. *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2003.
- Gautier, Theophile. *İstanbul*. çev. Nurullah Berk. İstanbul: Apa Ofset, 1971.
- _____ *İstanbul Dünyanın En Güzel Şehri*. çev. Nuriye Yiğiter. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2007.
- Germaner, Semra – İnankur, Zeynep. *Oryantalistlerin İstanbulu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- Gökmen, Oğuz. *Türkiye Seyahatnamesi. 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul*. Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1977.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 2. Basım, 1983.

- _____ *Alevi-Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, ty.
- Günaydın, Yusuf Turan. *Risale-i Mahbub Nefsin Şehirleri*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014.
- Gündüz, İrfan. *Osmanlılar'da Devlet-Tekke Münasebetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.
- Gürsoy, Şahin. *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2007.
- Haksever, Ahmet Cahid. *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Hamid bin Yusuf. *Cami'u Rivayati'l-Feharis ve Lami'u İcazati Ehli'l-Fevaris*. tahkik: Abdulkadir B. Ömer Ayaz El Bucaki, Daru Babi'l-İlmiyye Yayınları, İstanbul 2020.
- Hamsun, K. – Andersen, H.C. *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*. çev. Banu Gürsaler Syvertsen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Harirîzade Mehmed Kemaleddin Efendi. *Tıbyanu Vesaili'l-Hakayık fî Beyani Selasili't-Taraik*. 3 Cilt. İstanbul: Süleyman Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 430-432.
- Haskan, Mehmet Nermi. *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, 3 Cilt. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2003.
- Hayrullah Taceddin er-Rifai. *Şeyh Hayrullah Taceddin er-Rifai külliyatı*. haz. Selami Şimşek. İstanbul: Revak Kitabevi, 2012.
- Hüseyin Ayvansarayî. *Vefeyat*. haz. Ramazan Ekinci. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
- Hüseyin Vassaf, *Remziname: Üsküdar Mevlevîhanesi Son Postnişini Ahmed Remzi Dede'nin Biyografisi*. haz. Yakup Şafak. Konya: Tekin Kitabevi, 2006.
- Ibanez, Vicente Blasco. *Fırtınadan Önce Şark İstanbul 1907*. çev. Neyyire Gül Işık. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Işık, Zekeriya. *Tekkedeki İktidar*. Konya: Çizgi Yayınları, 2017.
- İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*. Ankara: MEB, 1955.
- _____ *Hoş Sada*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1958.
- _____ *Son Asır Türk Şairleri*. 9 Cilt. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.
- İbrahim Has. *Erenler Kitabı Tezkiretü'l-Hâs*. Haz. Mustafa Tatçı vd. İstanbul: H Yayınları, 2017.
- _____ *Menakıbnâme-i Hasan Ünsi*. haz. Mustafa Tatçı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- İsmail Belig. *Tarih-i Bursa*. Bursa: Hüdavendigâr Vilayet Matbaası, 1302.

- İsmail Hakkı (Uzunçarşılı). *Balıkesir Meşahiri*. haz. Mehmet Sarı - Ahmet Karaman. Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1999.
- Kaplan, Aloda. *18. yüzyılda Türkiye ve İstanbul*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2007.
- Kaplan, Sefa. *Batılı Gezginlerin Gözüyle İstanbul*. İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2006.
- Kara, Kerim. *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risaleleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Kara, Mustafa. *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 8. Basım, 2019.
- _____ *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.
- Koca, Turgut. *Bektaşî Nefesleri ve Şairleri*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1990.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Üsküdar Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Yeşilay Cemiyeti Yayınları, 1976.
- Köseoğlu, M. Akif. *İstanbul'un 100 Tekkesi*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2016.
- Küçük, Hülya. *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip. *Şeyh Muhammed Nasuhî: Hayatı Eserleri Divanı ve Mektupları*. İstanbul: Alem Tic. Yayıncılık ve San. Ltd. Şti., ty.
- Maden, Fahri. *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Mamboury, Ernest. *İstanbul: Rehber-i Seyyahin*. İstanbul: Risto ve Mahdumu Neşriyatı, 1925
- Martin, Guillaume. *İstanbul'a Seyahat*. çev. İsmail Yerguz. İstanbul: İstiklal Kitabevi, 2007.
- Mazıoğlu, Hasibe. *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1987.
- Mehmed Raif. *Mirat-ı İstanbul-I*. haz. Hatice Aynur – Günay Kut. İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1996.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. 4 Cilt. İstanbul, 1308.
- Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333.
- Menakıb-ı Hacı Bektaş-i Velî Vilayet-name*. haz. A. Gölpınarlı. İstanbul 1958.
- Mermutlu, Bedri vd. *Üsküdar Balaban Tekkesi*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Michaud, Joseph François - François, Jean-Joseph. *İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830*. çev. Nedim Demirtaş. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Neave, Dorina L. *Sultan Abdülhamit Devrinde İstanbul'da Gördüklerim*. çev. Neşe Akın. İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.

- Nerval, Gerard de. *Doğuya Yolculuk*. ter. Selahattin Hilav. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2021.
- Nev'îzade Atayî. *Hada'iku'l-Haka'ik fi Tekmileti's-Şaka'ik*. ed. Derya Örs. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2017.
- Noyan, Bedri *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*. 7 Cilt. Ankara: Ardıç Yayınları, 1998-2006.
- Olgun, Tahir. *Çilehane Mektupları*. haz. Cemal Kurnaz - Gülgün Erişen. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Olin, Stephen. *Greece and The Golden Horn*. Newyork, 1854.
- Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro*. haz, Osman Öndeş - Erol Makzume. İstanbul: YKY, 2002.
- Osmanzade Hüseyin Vassaf. *Sefinetü'l-Evliya*. haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Oytan, M. Tevfik. *Bektaşiliğin İcyüzü*. 2 Cilt. İstanbul, 1983.
- Özcan Tahsin. *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Özdamar, Mustafa. *Dersaadet Dergahları*. İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2007.
- Özemre, Ahmet Yüksel. *Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2002.
- _____ *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2007.
- Özmen, İsmail. *Alevi, Bektaşi Şiirleri Antolojisi*. 5 Cilt. Ankara: Saypa Yayınları, 1995.
- Özsaray, Mustafa. *19. Yüzyıl Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet Tekke İlişkileri*. İstanbul: İz yayınları, 2021.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. 2 Cilt. İstanbul: M. E. B. Basımevi, 1969-1975.
- Öztürk, M. Cemal. *Bir İstanbul Tarikatı Cerrahilik*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Öztürk, Nazif. *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: TDV Yayınları, 1995
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kuşadalı İbrahim Halvetî*. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1982.
- Pervititch, Jacques. *Sigorta Haritalarında İstanbul*. ed. Seden Ersoy – Çağatay Anadol. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ty.
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server. *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*. haz. M. Doğan Bayın - İsmail Dervişoğlu. İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2003.
- Rilke, Anna Grosser. *Avrupa Saraylarından Yıldız'a İstanbul'da Bir Hoş Sada*. çev. Deniz Banoğlu. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.

- Rodoslu, Cemaleddin. *Rodos ve İstanköy Adaları'nda Gömülü Tarihi Simalar*. Ankara: 1945.
- Sadık Vicdanî. *Tarikatler ve Silsileleri*. haz. İrfan Gündüz. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.
- Selaniki Mustafa Efendi. *Tarih-i Selaniki*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1999.
- Selim Sırrı. *Doğru Sözcükler*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabhanesi, 1332/1914.
- Sertoğlu, Midhat. *Osmanlı Tarih Lugatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986.
- Seyyid Haşim Baba, *Devr-i Daim*, haz. Kahraman Öztürk. İstanbul: Revak Yayınları, 2017.
- Smith, Albert. *İstanbul'da Bir Ay*. çev. Mehmet Şefik Erkek. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015.
- Soyyer, Yılmaz. *Çerağlar Uyanırken*. İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- Spry, William J. J. *Life of the Bosphorus*. London, 1895.
- Şahin, Gürsoy. *İngiliz Seyahatnamelerinden Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı*. İstanbul: Gökkuşbuca Yayınları, 2007.
- eş-Şattî, Muhammed Cemîl. *A'yanu Dimeşk fi el-Karni es-Salisi Aşar ve Nısfı el-Karni er-Rabi' Aşar el-Hicriyyi*. Dimeşk: Mektebetü'l-İslamiyye, 1972.
- Şeyh Mustafa Devatî, *Tuhfetü's-Sufiyyin*. haz. Necdet Tosun. İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014.
- Şeyhî Mehmed Efendi. *Vekâyiü'l-Fuzalâ*. ed. Derya Örs. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2018.
- Şimşek, Selami. *Celvetîlik*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Tahirü'l-Mevlevî. *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları*. haz. Nurcan Boşdurmaz. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012.
- Tatçı, Mustafa. *Üsküdarlı Muhammed Nasuhî ve Divanı*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2019.
- _____ *Üsküdarlı Mehmed Nasuhî Halvetî Hayatı ve İlahileri*. İstanbul: H Yayınları, 2019.
- Tatçı, Mustafa vd. *Selami Ali Efendi, Hayatı, Tarikatnamesi ve Vakfiyyesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Uluçay, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1980.
- Uşşakîzade İbrahim Hasib Efendi. *Zeyl-i Şakaik*. ed. Derya Örs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2017.
- Ünal, Mehmet. *Ahmet Münib Efendi'nin Risaleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi 2016.

- _____ *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Divan-ı Manzume'si*. Isparta: Fakülte Kitabevi 2015.
- _____ *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Varidat-ı Mensure'si*. Isparta: Fakülte Kitabevi 2015.
- Varol, Muharrem. *Islahat Siyaset Tarikat*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- _____ *Tekkede Zaman*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017
- Vett, Carl. *Dervişler Arasında İki Hafta*. çev. Ethem Cebecioglu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.
- Yahya Agah b. Salih el-İstanbulî. *Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*. haz. Serhan Tayşi - Ülker Aytekin. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2002.
- Yakup Kadri, *Nur Baba*. İstanbul: Akşam Matbaası, 1338.
- Yalçınkaya, Mehmet Akif. *Bandırmalızade Haşim Baba Divanı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Yıldız, Aytekin. *Terbiyename*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014.
- _____ *Risale-i Ma'rifetü'n-nefs: Nefs Bilgisi*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014.
- Yıldız, Alim. *Fenayî Cennet Efendi Divanı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 17. Yüzyıl*. İstanbul: Osav Yayınları, 2001.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Aziz Mahmud Hüdayî*. İstanbul: Erkam Yayınları, 4. Basım, 2011.
- Yurdakul, İlhami. *Osmanlı İlimiye Merkez Teşkilatı'nda Reform (1826-1876)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Yusuf Fahir Baba. *Alevilik ve Bektaşilik Sırlarını İfşa Ediyorum*. haz. Kahraman Öztürk. Revak Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2019.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

TEZLER

- Aksoy, Pınar. *Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi Restorasyon Projesi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Arabacı, Emine. *Ya'kub Afvî Ve Tefsir Anlayışı: Netîcetü't-Tefâsîr Fî Sureti Yusuf Bağlamında*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Arapoğlu, Murat. *Üsküdar Mevlevihanesi'nin Tarihsel Gelişimi Ve Yeniden Değerlendirilmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Arı, Osman Sacid. *Meclis-i Meşayih Müessesesi, Kuruluşu ve Faaliyetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- _____ *Meclis-i Meşayih Arşivi'ne Göre Hicrî 1296-1307 (Miladî 1879-1890) Yılları Arasında Osmanlı Tekkelerinde Ortaya Çıkan Problemler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Aslan, Üzeyir. *XVII. Yüzyıl Türk Klasik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?], Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetu's-Salikin ve Hediyyetü'l-Mütereşşidin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Ateşyürek, Ahmet. *Yakup Afvi'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Azsöz, Gökben Pala. *İstanbul Mevlevihanelerinde Mimari Düzen Ve Beşiktaş Mevlevihanesi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Bölükbaşı, Ayşe. *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkeleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Dal, Mehmet Fahrettin. *Fahredden Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Durmuş, Mine. *Meclis-i Meşayih'in Kuruluşu ve Sultan II. Abdülhamid Dönemi Faaliyetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Ekimci, Betül Gelengül. *Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası Ve Korunması İçin Öneriler*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Engin, Ahsen. “*Mehmed Talib-i Üsküdarî'nin Divançesi'nin Edisyon Kritiği*”. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Ergün, Asuman. *Haşim Baba Divanı Üzerine Bir İnceleme*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Gürçağlar, Aykut. *Fausto Zonaro ve Çağdaşlarının İstanbul Manzaraları*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- İşlek, Ali Emre. *Osmanlı Devleti'nde Hindî Tekkeleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020.
- İşli, Esin Demirel. *İstanbul Tekkeleri Mimari Eklentileri ve Restorasyonu*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

- Kayacan, Mehmet. *Haşim Baba ve Divanı (İnceleme- Metin)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Kayacan, Mehmet. *Haşim Baba ve Divanı (İnceleme- Metin)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Kıvrakoğlu, Nazan. *İstanbul Çiçekçi Camii Haziresi Mezar Taşları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2013.
- Koca, Metin. *Yakub Afvî ve Hediyyetü's-Sâlikîn Adlı Eseri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Mutlu, Hafsa. *Bezcizade Mehmed Muhyiddin Efendi ve Divanı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Özcan, Serpil. *XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkeleri ve Mekânsal Konumlanışları*. İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şehir Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sabırlı, Tijen. *Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Selimoğlu, Selim. *Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Folklor Çalışmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Sökütlü, Yeşim. *İstanbul Üsküdar Şeyh Devatî Mustafa Efendi Camii Haziresinde Bulunan Mezar Taşları*. Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Şayın, Esra. *Raufî Şeyh Seyyid Ahmed Divanı (inceleme-metin)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Şimşek, Halil İbrahim. *18. Yüzyıl'da Osmanlı Tasavvufunda Müceddidiyye Hareketi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Tapsız, Meliha. *Bolulu Himmet Divan, Manzum Tarikatname, Adâb-ı Hurde-i Tarikat*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Ünal, Mehmed. *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Varidat-ı Mensure'sinin Tenkitli Metni*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012
- Yalçınkaya, Mehmet Akif. *Bandırmalızade (Haşim Baba) Divanı (İnceleme-Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Yaman, Sümeyye. *Üskiüdar Nasuhî Mehmet Efendi Camii, Türbesi ve Haziresindeki Mezar Taşları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yücer, H. Mahmut. *Meratibü'l-Vücut Hakkında Üç Risale*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Aksoy, Hasan. "Mehmed Muhyiddin, Bezcîzade" *DİA*. 28/497-498. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

_____ "Mehmed Ruşen Efendi". *DİA*. 28/520-521. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

_____ "Mehmed Tuluî Efendi". *DİA*. 28/539. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Albayrak, Nurettin. "Himmat Efendi". *DİA*. 18/57-58. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Albayrak, Sadık. "Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye. *DİA*. 13/506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Algar, Hamid. "Nakşibendiyye". *DİA*. 32/335-342. Ankara: TDV Yayınları, 2006.

Aydın, Bilgin "Meclis-i Meşayih", *DİA*. 28/247-8. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Azamat, Nihat. "Ali Behçet Efendi". *DİA*. 2/382-3. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

_____ "Fahredden Efendi". *DİA*. 12/83-4. İstanbul: TDV Yayınları 1995.

_____ "İbrahim Gülşenî". *DİA*. 21/301-4. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

_____ "Kadirriyye". *DİA*. 24/131-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

_____ "Mehmed Tefvik Bosnevî". *DİA*. 28/538-9. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Bayak, Cemal. "Fenai Ali Efendi". *DİA*. 12/335-336. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Bektaş, Ekrem. "Ergun, Sadeddin Nuzhet", *DİA*. 11/299-301. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Malatyalı İsmail Ağa Camii ve Tekkesi". *DBİA*. 5/279-280. İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994.

Ergin, Osman Nuri. "*Dariüttalim*", *İSTA*. 8/4267-8. İstanbul, 1965.

Erzincan, Tuğba. "Orta Camii". *DİA*. 33/399-400. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Genç, Mehmet. "Mukataa". *DİA*. 31/129-132. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Göktürk, Hakkı. "Bedevi Tekkesi Sokağı". *İSTA*. 5/2364. İstanbul, 1961.

_____ "Emekyemez Tekkesi", *İSTA*. 9/4539. İstanbul, 1968.

Gölpınarlı, Abdülbaki. "Celvetiye". *İA*. 3/67-69. İstanbul: MEB Yayınları, 1963.

Gündüz, Filiz. "Mehmed Ağa Külliyesi". *DİA*. 28/431-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

- Gürçağlar, Aykut. "Zonaro, Fausto". *DBİA*. 7/565. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- Işın, Ekrem. "Celvetîlik". *DBİA*. 2/394-6. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Haşim Efendi Tekkesi". *DBİA*. 4/15-16. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Kadirîlik". *DBİA*. 4/372-377. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Mevlevîlik". *DBİA*. 5/422-430. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Nakşibendîlik". *DBİA*. 6/31-9. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Rifaîlik". *DBİA*. 6/325-330. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Sadîlik". *DBİA*. 6/391-394. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- İnançer, Tuğrul. "Zikir Usulü ve Musiki (Sa'dîlikte)". *DBİA*. 6/394-6. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- İpşirli, Mehmet. "Enderun", *DİA*. 11/185-187. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- _____ "İşaret-i Aliyye". *DİA*. 28/423-4. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- İpşirli, Mehmed - Beydili, Kemal. "İbrahim Efendi, Haydarîzade". *DİA*. 21/297-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- İşli, E. Nedret. "Mehmed Emin Efendi Tekkesi". *DBİA*. 5/361. İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara Kültür Bakanlığı, 1994.
- Kaçalin, Mustafa S. "Muhyiddin Efendi, Ahmed", *DİA*. 31/81-2. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Kara, İhsan. "Selami Ali Efendi". *DİA*. 36/348-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kara, Kerim. "Mehmed Nasuhî". *DİA*. 28/500-2. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- _____ "Karabaş Velî". *DİA*. 24/369-71. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kiel, Machiel. "İzladi". *DİA*. 11/513-5. İstanbul: TDV Yayınları 2001.
- _____ "Balçık". *DİA*. EK-1/165-7. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Ahmediye Külliyesi". *İSTA*, 1/378-381. İstanbul, 1958.
- _____ "Ergun, Hüseyin Sadeddin Nüzhet". *İSTA*. 9/5178-9. İstanbul, 1968.
- _____ "Gizlice Evliya", 11/7043. *İSTA*. İstanbul, 1973.
- Köprülü, Orhan F. – Uzun, Mustafa İsmet. "Akşemseddin". *DİA*. 2/299-302. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kutluoğlu, Muhammed Hanefi. "İbrahim Paşa, Kavalalı". *DİA*. 21/330-333. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Mazıoğlu, Hasibe. "Akyürek, Ahmed Remzi". *DİA*. 2/304-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

- Olker, B., "Cevri Kalfa Camii", *İSTA*. 7/3524. İstanbul, 1965.
- Özcan, Nuri. "Abdi, Himmetzade". *DİA*. 1/74. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- _____ "Abdurrahman Nesib Dede". *DİA*. 1/168-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- _____ "Abdülhay Celvetî". *DİA*. 1/227-8. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- _____ "Aziz Dede". *DİA*. 4/334-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Öztürk, Nazif. "Evkaf-ı Hümayun Nezareti". *DİA*. 11/521-4. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Şahin, Haşim. "Karaca Ahmed". *DİA*. 24/374-375. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Tahrallı, Mustafa. "Rifaiyye". *DİA*. 35/99-103. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Tanman, M. Baha. "Afganîler Tekkesi". *DİA*. 1/400. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- _____ "Ahmed Rauffî". *DİA*. 2/120. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- _____ "Atik Valide Külliyesi". *DBİA*. 1/407-412. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993.
- _____ "Aziz Mahmud Hüdaî Külliyesi". *DBİA*. 1/507-510.
- _____ "Bedevîlik". *DBİA*. 2/121-2. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993.
- _____ "Fenaî Ali Efendi Tekkesi". *DİA*. 12/336-337. İstanbul: TDV Yayınları 1995.
- _____ "Halvetîlik". *DBİA*. 3/533-5. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993.
- _____ "Karaca Ahmed Türbesi ve Tekkesi". *DBİA*. 4/442. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Kartal Baba Tekkesi", *DBİA*. 4/470-471. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Kurban Nasuh Mescidi ve Tekkesi". *DBİA*. 5/125. İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Nalçacı Tekkesi". *DBİA*. 6/41-42. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Nasuhî Tekkesi". *DBİA*. 6/50-1. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Rifaî Asitanesi". *DİA*. 35/98-99. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- _____ "Rifaî Asitanesi", *DBİA*. 6/324-325. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Selamî Ali Efendi Tekkesi", *DBİA*. 6/492. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Şeyh Hüseyin Efendi Tekkesi", *DBİA*. 7/167-168. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- _____ "Üsküdar Mevlevîhanesi". *DİA*. 42/372-374. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- _____ “Yağcızade Tekkesi”. *DBİA*. 7/396-7. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- Tanman, M. Baha – Yılmaz, Hasan Kamil. “Bandırmalızade Tekkesi”. *DİA*. 5/54-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Tanrıkorur, Ş. Barihüda. “Mevleviyye”. *DİA*. 29/468-475. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tosun, Necdet. “Nakşibendiyye: adab ve erkan”. *DİA*. 32/342-343. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Uçman, Abdullah. “Ahmed Celaleddin Dede”. *DİA*. 3/53. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Uludağ, Süleyman. “Halvetiyye”. *DİA*. 15/393-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- _____ “Velî”. *DİA*. 43/24-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Uzun, Mustafa. “Devriyye”. *DİA*. 9/251-253. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- _____ “Miraciye”, *DİA*. 30/135-40. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Mustafa Sabri Efendi”. *DİA*. 31/350-3. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Yazar, Sadık. “Mehmed Sadık Erzincanî”, *DİA*. EK-2/232. Ankara: TDV Yayınları, 3. basım, 2019.
- Yıldırım, Nuran. “Zeynep Kamil Hastanesi”, *DBİA*. 7/551-552. İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1994.
- Yılmaz, Hasan Kamil “Aziz Mahmud Hüdayî”. *DİA*. 4/338-40. İstanbul: TDV Yayınları 1991.
- _____ “Celvetiyye”. *DİA*. 7/273-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- _____ “Esad Erbilî”. *DİA*. 11/348-9. İstanbul: TDV Yayınları 1995.
- _____ “Haşim Baba”. *DİA*. 16/406-407. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- _____ “Haşimiyye”. *DİA*. 4/415-415. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yücer, Hür Mahmut. “Sadiyye”. *DİA*. 35/410-413. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Zarcone, Thierry– Tanman, M. Baha. “Afganîler Tekkesi”, *DBİA* (İstanbul: Tarih Vakfı - Kültür Bakanlığı, 1993), 1/86.

MAKALELER/TEBLİĞLER

- Ağırman, Cemal. “Tarih ve Tabakat Kitaplarında Üsküdarî Nisbesiyle Anılıp Adından Söz Ettiren Üsküdarlı Bilginler”. *Üsküdar Sempozyumu II*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/485-512. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.

- Aksoy, Hasan. “Üsküdarlı Mutasavvıf, Şair ve Bestakar Mehmed Muhyiddin Efendi”. *Üsküdar Sempozyumu IV*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/507-517. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- Arapoğlu, Murat. “Üsküdar Mevlevihanesi’nin Tarihi-Mimari Gelişimi ve Güncel İşlevinin Üsküdar İlçesi’nin Sosyal Yaşamına Katkısının Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*. ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/189-203. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.
- Ayaz, Kadir. “Bandırmalı Küçük Hamid Efendi’nin Hadis İcazetleri ve Cami’u Rivayati’l-Feharis ve Lami’u İcazati Ehli’l-Fevaris Adlı Eserindeki Rivayet Birikimi”. *Osmanlı’da İlm-i Hadis*. 387-428. İstanbul: İsar Yayınları, 2020.
- Ayçiçeği, Bünyamin. “Üsküdarlı Abdülhay Celvetî ve Kaside-i Bürde Tercümesi”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/223-265. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Aydemir, Yaşar. “Üsküdarlı Haşim Baba’nın Melamîlik Görüşü”. *Üsküdar Sempozyumu II*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/114-130. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Aydınlı, Abdullah. “Osmanlı Hadis Âlimlerinden Bandırmalı Küçük Hâmid Efendi’nin (1111-1172/1699-1758 veya 1759) Hayatı ve Eserleri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003). 1-11.
- Badem, Candan. “Amiral Adolphus Slade’in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri”. *Türkiyat Mecmuası* 21 (Bahar, 2011). 115-140.
- Baş, Derya Çakır. “Bedeviyye”, *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. 547-608. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- _____ “Bir Bedeviyye İcazetnamesi ve Tarikat İcazetnamelerine Dair Bazı Meseleler”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2017). 7-47.
- Başar, Fahmeddin. “Üsküdar’da Medfun Tarihçiler”. *Üsküdar Sempozyumu VI*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/249-275. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000.
- Baz, İbrahim Alim. “Şair, Sufi Abdülmecid Nuri-i Sivasi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivasiler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*. ed. Alim Yıldız. 241-290. Sivas: Sivas Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, 2011.
- Berdibek, Zeynep Dinçer. “Manzum Olarak Yazılmış İki Tezkire Örneği: Üsküdarlı Hasib’in Silkü’l-Le’âl-i Âl-i ‘Osmân Adlı Eserinin Tezkire Kısmı ve Güftî’nin Teşrîfatü’ş-Şu’arâ Adlı Eseri”, *Turkish Studies* 13/20 (2018). 1-11.

- Bilgili, İsmail. “Seyyid Mehmed Nesib’in Hanefi Mezhebi Müdafası”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015). 483-522.
- Bilgin, Azmi. “Celveti-Haşimiliğin Üsküdar’daki Gelişme Seyri”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII.* ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/13-23. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.
- _____ “Üsküdarlı Bir Şair ve Mutasavvıf: Mustafa Enver (Enverî, 1824- 1872)”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/203-214. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- “Bir Dergahın Aşure Gecesi”, *Muhibban*, 2/2 (14 Safer 1329-14 Şubat 1911), 113-115; 2/3 (15 Rebiulevvel 1329-16 Mart 1911), 122 3; 2/4 (15 Rebiulevvel 1329-16 Mart 1911), 122.
- Bölükbaşı, Ayşe. “XVI. Yüzyıl İstanbul’unda Devlet ve Tarikatlar: Halvetî Tekkelerinin İnşasında Devlet İdarecilerinin Rolü”. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2004). 71-87.
- _____ “XVI. Yüzyılda İstanbul’daki Halveti Tekkelerinde Mekansal İşleyiş: Tekkelerin Mensup Oldukları Külliye İçindeki Diğer Birimlerle İlişkileri”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2018). 214-239.
- _____ “XVI. Yüzyılda Üsküdar’da Halvetî Tekkeleri”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX.* ed. Coşkun Yılmaz. 1/571-583. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Brendemon, Bernt. “İskandinav Seyyahları Gözüyle Dervişlik ve Tarikat”. *I. Milletlerarası Mevlana Kongresi.* 259-269. Konya, 1988.
- Bulduk, Üçler. “Son Osmanlı Seyyahlarından Ebubekir Feyzi ve Medine-i Üsküdar Hakkında Yazdıkları”. *Üsküdar Sempozyumu X.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/347-369. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2018.
- Büyükseçkin, İsmail. “Üsküdar Sandıkçı, Balaban ve Sadık Efendi Tekkesi”. *Üsküdar Sempozyumu IV.* ed. Coşkun Yılmaz. 1/388-392. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- Ceyhan, Semih. “Halvetiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan. 695-778. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- _____ “İki Pîrin Şeyhi: Köstendilli Ali Alaeddin Efendi”. *Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/315-338. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.

- Çakır, Adalet. “Bir Hüdâyî Şârihi Olarak Yâkub Afvî Efendi Ve Lem‘a-i Nuraniyye’si”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2016). 45-114.
- _____ “Kadiriyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. 159-220. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Çeçener, Besim. “Üsküdar Mezarlıkları, Türbeleri ve Hazireleri”. *TOK Belleteni* 49/328 (Eylül-Ekim 1975). 18-22.
- Çetintaş, M. Burak. “İstanbul’da Medfun Musikişinaslara Dair-II”. *Darüelhan Mecmuası: Müzikoloji ve Müzik Kültürü Dergisi* 10 (2018), 38-57.
- Çift, Salih. “İstanbul’un Tasavvuf Hayatını Besleyen Bursa Merkezli Bir Celvetî Dergahı: Selami Ali Efendi Tekkesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2007). 153-170.
- Çolak, Orhan M. “Üsküdar Nuhkuyusu’nda Sultan II. Abdülhamid Vakfı’ndan Nakşifelek Usta Camii”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*. ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 138-154. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Daşçı, Semra. “Yazar ve Ressam Françis Hopkinson Smith’in (1838-1915) Gözünden Üsküdar”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*. ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/724-743. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Demirtaş, Yavuz. “XIX. Yüzyıl İstanbul’undaki Dinî Musikî Hatıraları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008). 327-337.
- Duru, Necip Fazıl. “Batılı Seyyahların Gözüyle Dönen Dervişler”. *Hece* 130 (Ekim 2007). 118-146.
- Ekim, Zeynep Emel. “Üsküdar Selim Efendi Tekkesi Haziresi ve Mezar Taşları”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/335-361. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Erdoğan, Kenan - Cankurt, Hasan. “Fenayî Ehl-i Cennet Efendi, Teceliyyat Adlı Arapça Eseri ve Teceliyyat’a Hasan Rızayî El-Aksarayî Tarafından Yapılan Manzum-Mensur Türkçe Tercüme/Şerh Üzerine”. *Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları* 7/4 (2013). 783-816.
- Ekinci, Ramazan. “Vefeyat-ı Ayvansarayî’de Bayramî Şairler/Şeyhler”. *Sufî Araştırmaları* 3/6 (2012). 65-80.
- Eyice, Semavi. “Fetihten Önce Üsküdar”. *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/17-20. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.

- Galitekin, Ahmed Nezh – Yurdakul, İlhami. “İstanbul Türbeleri”. *İstanbul Araştırmaları* 2 (1997), 91-146.
- Gedik, Nusret. “Tarih Düşürme Geleneğinin İzinde Üsküdar’ın Kaybolmuş Yapıları”. *Üsküdar Sempozyumu X*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/245-307. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2018.
- Gökbilgin, M. Tayyip. “Kanunî Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 16/21 (1966). 1-14.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. “Hüsnü Ceyhun”. *Vatan*. 29 Kanunievvel/Aralık 1952.
- Gördebil, Osman. “Devati Mustafa Efendi ve Kurduğu İki Celveti Tekkesi”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*. ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/79-89. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.
- İnbaşı, Mehmet. “Şemsi Paşa Vakfıyesi”. *Üsküdar Sempozyumu II*, ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/182-190. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- _____ “Şemsi Paşa Vakfıyesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 11/27 (2005). 265-6.
- İşli, Esin Demirel. “Üsküdar'da Rufai Asitanesi”. *Arkitekt* 433 (1/1996), 84-85.
- İşli, Nedret. “Üsküdar Envanterinden Seçmeler”. *Üsküdar Sempozyumu VI*, ed. Coşkun Yılmaz. 1/507-516. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000.
- Kaplan, Mahmut. “Şuara Tezkirelerine Göre Üsküdar Şairleri”. *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/235-250. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Kara, İsmail. “Meclis-i Meşayih ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Tercüme-i Hali”. *Din ile Modernleşme Arasında*. 325-357. İstanbul Dergah Yayınları 2003.
- Kara, Mustafa. “Dergâhname”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1994), 27-34
- Karaca, Zeynep. “Osmanlı-Avusturya Sefaretnamelerinin Osmanlı Diplomasisi ve Modernleşme Süreci Üzerine Etkileri”. *EFAD: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018). 9-32.
- Karakoç, Ercan. “Milli Mücadele’de Üsküdar”. *Üsküdar Sempozyumu II*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/151-159. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Karıptaş, Füsün Seçer. “Üsküdar’da Endüstri Mirası Örneğinde Bir Değirmen Yapısı: Üsküdar Paşalimanı Değirmeni”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*. ed.

- Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/109-114. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Kaya, Bayram Ali. “Mehmed Talib Efendi ve Divançesi”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/215-230. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- Kayaoğlu, İ. Günday. “Bakır Bir Dergah Kazanı”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 9-10 (Ocak 1981). 191-195.
- Kılıç, Mahmut Erol. “Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi’nin ‘Tomar-ı Tekâya’sı’”. *İstanbul Armağanı* 3. 259-274. İstanbul: İBB Yayınları, 1997.
- Koç, Ümit. “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Çavuşluk Teşkilatı”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2002), 395-420.
- Koçu, Reşat Ekrem. “Yeniçeriler ve Bektaşilik”. *Hayat Tarih Mecmuası* 6/10 (1 Kasım 1970). 10-14.
- Koçyiğit, Ömer. “Üsküdar Afganiler Tekkesi ve Haziresindeki Mezartaşları”. *Üsküdar Sempozyumu VI.* ed. Coşkun Yılmaz. 1/665-688. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000.
- _____ “Üsküdar’da Bir Sosyal Müessese Örneği: Alaca Minare Tekkesi ve Haziresi”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII.* ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/54-74. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Köseoğlu, Mehmed Akif. “İstanbul Tekkelerinde Bulgaristan Kökenli Şeyhler”. *Rumeli’de Osmanlı Vakıfları Üzerine Araştırmalar*, ed. Ahmet Kala vd. 237-260. İstanbul: Vakar Yayınları, 2020.
- _____ “Üsküdar Tekkelerinin Son Şeyhleri”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII.* ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/117-135. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.
- Köksal, Osman. “Osmanlı Şehrinin Kandilleri mi Sönüyor? 19. Yüzyıl Sonunda Selanik’te Maddi Müzayaka İçerisine Düşen Bazı Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme”. *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri.* ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer. 2/719-732. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017.
- Kucur, Sadi. “Üsküdar Nalçacı Şeyh Halil Efendi Tekkesi Haziresi Mezar Taşları”. *Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/405-54. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- _____ “Üsküdar Yeni Valide Camii Haziresi”. *Üsküdar Sempozyumu IV.* ed. Coşkun Yılmaz. 1/213-280. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.

- Kulu, Mustafa. "1530'da Çanakkale Yöresinde Yerleşme ve Nüfus". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi* 2 (2004). 223-3.
- Kut, Günay – Kut, Turgut. "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme". *Varia Turcica* 9 (1987). 213-236.
- Küçük, Sezai. "Geçmişten Günümüze Üsküdar Mevlevîhanesi". *Üsküdar Sempozyumu I.* ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/165-179. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- _____ "Mevlevîyye". *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür.* ed. Semih Ceyhan. 498-544. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- _____ "Örnek Bir Mevlevî: Üsküdar Mevlevîhanesi Son Postnişini Ahmed Remzi Dede (Akyürek)". *Üsküdar Sempozyumu IV.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/643-656. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- Maden, Fahri. "Üsküdar'da Bektaşîlik: Kıncı Baba, Mürüvvet Baba ve Yarımca Baba Tekkeleri". *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII.* ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/25-59. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.
- _____ "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi". *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII.* ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/220-250. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Maden, Şükrü. "Osmanlı 17. Yüzyılında Sufî Müfessir Abdülhay Celvetî ve Fetih Suresi Tefsiri". *Sahn-ı Seman'dan Darulfünun'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası (Alimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler) - XVII. Yüzyıl.* 207-240. İstanbul Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2017.
- _____ "Sure Tefsirleri Çerçevesinde Abdülhay Üsküdarî'nin (ö. 1117/1705) Tefsir Anlayışı -Meryem, Yasîn, Fetih, Rahman, Nebe', Naziat, Abese, Tekvîr, İnfıtar, Mutaffifîn ve Kevser Sureleri-". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2018). 1726-1758.
- Masak, Ferda. "Adile Sultan'ın Üsküdar'da Yaşadığı Mekanlar, Vakıfları ve Bugünkü Durumları", *Üsküdar Sempozyumu I.* ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/123-138. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Mermutlu, Bedri. "Üsküdar'da Bir Elit Mezarlığı: Nasuhi Haziresi". *Üsküdar Sempozyumu VI.* ed. Coşkun Yılmaz. 1/635-664. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2009.
- Mert, Talip. "Aziz Mahmud Hüdayî Şeyhi Mehmed Ruşen Efendi". *Üsküdar Sempozyumu III.* ed. Hasan Kamil Yılmaz. 2/255-266. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006.

- _____ “Üsküdar Mevlevihanesi Şeyhi Hattat Zeki Dede (1821-1881)”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, ed. Coşkun Yılmaz. 3/87-91. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Nur, Ahmed Tahir. “Kitabeleriyle Üsküdar’da Bir Celveti Tekkesi: Şeyh Mustafa Devatî Efendi Cami-Tevhidhanesi”. *Toplumsal Tarih* 248 (2014). 78-84.
- Oğuz, Battal. “Gustave Flaubert’in İstanbul Destinasyonu”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (Ocak 2011) 47-56.
- Oktay, Adnan. “Bir Bektaşî Şair Raşid Hakkında Bazı Tespitler ve Dîvançesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 85 (2018). 127-159.
- Önal, Ahmet. “Üsküdarlı Şeyh Mehmed Nasuhî Efendi’nin Kastamonu’ya Sürgünü”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/203-215. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Övüç, Erkan. “Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 15/31-32 (2018). 429-466.
- _____ “Mecmua-i Tekâyaların Serencamı ve Yeni Bir Liste Neşri”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 12/27 (2011). 269-320.
- _____ “1341 Defterine Göre 1925’te Üsküdar Tekkeleri”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 17/38 (2016). 55-113
- _____ “1341 Defterine Göre 1925’te Eyüp Tekkeleri”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 18/39-40 (2017). 163-212.
- Özdeğer, Mehtap. “İstanbul’un İlaş ve Malzeme İkmalinde Vize Sancağının Yeri ve Önemi (XVI-XVII. Yüzyıllar)”. *IV. Vize Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 47-67. Kırklareli, 2015.
- Özel, Mustafa. “Üsküdarlı Müfessirler”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/469-488. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Öztürk, Mehmet Cemal. “Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed Raufî el-Üsküdarî Hayatı ve Eserleri”. *Üsküdar Sempozyumu I*, 2/404-421. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Paşayeva, Aide. “Edebiyat ve Üsküdar Seyyid Haşimî Efendi Üsküdarî Divanının Azerbaycan-Bakü El Yazması”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/141-145. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- Pehlivanlı, Hamit. “Üsküdar’da Valide-i Atik Yangını 3 Ağustos 1927”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*. ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/296-309. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.

- Reis, Bedriye. “Bolu’da Halvetîliğin Temsilcileri”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/1 (2016). 423-451.
- Revnakoğlu, Cemal Server. “Miraciye Nasıl Kaleme Alındı”. *Yeni Tarih Dünyası* 19-20 (1954). 765-767.
- Sakin, Ahmet. “Evvel Benem Ahir Benem, Tasavvuf Edebiyatında Devriyye Geleneği”. *Yeni Dünya* 50 (Kasım 2002). 50-55.
- Salcı, Vahit Lütfi. “Türkleşmiş Hristiyan Şairler”. Aktaran: Elvan Torun, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 31 (2004). 221-229.
- Sarıcaoğlu, Fikret. “Üsküdarî Seyyid Hasib ve Vefeyat’ında Üsküdar İle İlgili Bilgiler”. *Üsküdar Sempozyumu IV*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/545-553. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- Sarıdikmen, Gül. “Ressam Osman Asaf’ın Resimlerinde Üsküdar Divitçiler’de Kazasker Ahmed Efendi Camii, Kethüda Mehmed Ağa Çeşmesi (Divitçiler Çeşmesi) ve Malatyalı İsmail Ağa Camii”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*. ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/309-337. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.
- Selim Sırrı, “Otuz Beş Sene Evvel Rifa’î Tekyesi’nde Neler Görmüştüm?” *Haftalık Mecmua*. 27 Temmuz 1341/1925.
- Soydan, Ersoy. “Üsküdar Ayazmaları”. *Üsküdar Sempozyumu X*. ed. Coşkun Yılmaz 1/585-600. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2018.
- Soyyer, A. Yılmaz. “Üsküdarlı Haşim Baba’nın Anka-yı Maşrık’ı”. *Üsküdar Sempozyumu II*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/108-113. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları 2004.
- Şahin, Haşim. “Bayramiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. 781-847. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Şakir, Ziya. “Tarikler, Tekkeler”. *Resimli Tarih Mecmuası* 12 (1950). 464-467.
- Şimşek, Selami. “XVIII ve XIX. Asırlarda Edirne’de Tasavvuf ve Tarikatların Genel Durumu”. *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (2004). 259-276.
- _____ “Bandırmalı Şeyh Yusuf Nizameddin Efendi (ö. 1165/1752) ve Mersiyye-i Şah-ı Şehîd-i Kerbela’sı”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 12/30 (2006). 65-81.
- _____ “Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalızade Ahmed Münib Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Mecmua-yı Tekaya”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 21 (2007). 135-172.

- _____ “Son Dönemde Üsküdar’da Yetişmiş Bir Sufi Şair: Yusuf Nizameddin Fahir (Ataer) Baba, Hayatı Eserleri ve Mersiyeleri”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/263-283. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- Şirin, İbrahim. “Batılı Seyyahların İzleniminde Sufiler”. *Sufi Araştırmaları 5* (2012). 21-45.
- Tatçı, Mustafa. “Celveti şeyhi Üsküdarlı Selami Ali Efendi ve Tarikat-namesi”. *Üsküdar Sempozyumu III.* ed. Hasan Kamil Yılmaz. 2/125-166. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006.
- _____ “Enfi Hasan Ağa ve Ahmed Tefvik Halvetî’nin Tezkirelerinde Üsküdarlı Mutasavvıf ve Meczuıplarla İlgili Notlar”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/175-198. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- _____ “Üsküdarlı Ahmet Kerâmeddin Efendi”. *Üsküdar Sempozyumu IV.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/613-6. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- _____ “Üsküdarlı Şeyh Ümmî Ahmet Efendi”. *Türk Edebiyatı 363* (Ocak 2004). 60-61.
- Tahrallı, Mustafa. “Rifaiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür.* ed. Semih Ceyhan. 285-334. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Tek, Abdurrezzak. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi: Üsküdarlı Balabanî Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvuf Anlayışı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16/2* (2007). 155-168.
- Temizkan, Mehmet. “Üsküdarlı Haşim Baba’nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme”. *Üsküdar Sempozyumu II.* ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/100-107. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Tosun, Necdet. “Karaca Ahmed Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Meçhul Kalmış Bilgiler”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/399-404. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.
- _____ “Nakşibendiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür.* ed. Semih Ceyhan. 611-692. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Tosun, Taner. “Karaca Ahmet Tekkeleri ve Bu Tekkelerdeki Psikiyatrik Tedavi”, *Tıp Tarihi Araştırmaları 18* (2014). 53-142.
- Turnalı, Bilgin – Turnalı, Esin Yücel. “Celvetilik ile Bektaşîliği Birleştiren İlgili Çekici Bir Dal Haşimiyye Kolu ve Üsküdar’da Bandırmalı Tekkesi”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi 66* (1990). 111-120.
- Uçman, Abdullah. “Devriyeler Üzerine Rıza Tefvik’in Yayınlanmamış Bir Makalesi”. *Türklük Araştırmaları Dergisi 7* (1993). 537-564.

- Uğurlu, Yaşar. “16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti’nde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği”. *ABAD: Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2018). 93-145.
- Uluçam, Abdusselam. “Şam ve İstanbul / Üsküdar’da Sa’deddin Cibavi İzleri”. *Üsküdar Sempozyumu I*, ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/156-164. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Ünal, Fatih. “Rus Seyyah Milyukov’un Hatıralarında İstanbul ve Üsküdar. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*. ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/360-371. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Ünal, Mehmet – Çalışkan Nurettin. “Tarikatlar Hakkında Ansiklopedik Bir Risale: Mir‘âtu’t-Turuk”. *Tarih Okulu Dergisi* 25 (2016). 917-950.
- Ünal, Mehmet. “Celvetî Tarikatında Çocuk Hukuku ile İlgili Bir Risâle: Hukuk-ı Veled”. *Tarih Okulu Dergisi* 19 (2014). 423-442.
- _____ “Osmanlı Toplumunda Akika Geleneği: Ahmed Münib Efendi’nin Risale-i Akîka Adlı Eseri”. *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 53 (2016). 154-165.
- Ünal, Mehmet – Çalışkan, Nurettin. “Bir Sufi Şairin Şiiri: Haşim Baba Örneği”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/20 (2014). 231-240.
- Ünal, Mehmet – Pektaş, Mehmet. “Üsküdarlı Haşim Baba’nın Varidat’ı”, *Ekev Akademi Dergisi* 18/58 (2014). 715-772.
- Ünsal, Coşkun. “Fethi Gören Beldede Kutlu Gün: 1914-1915 Fetih Kutlamaları ve Üsküdar”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*. ed. Coşkun Yılmaz. 1/189-201. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Varol, Muharrem. “Oryantalist İmgelemin İnşasında İstanbullu Bir Tekke: Rifaî Asitanesi”, *Osmanlı İstanbullu Uluslararası Sempozyumu III*, ed. Feridun M. Emecen vd. 707-747. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi -İBB Yayınları, 2015.
- _____ “Osmanlı Devleti’nin Tarikatları Denetleme Siyaseti ve Meclis-i Meşayih’in Bilinen; Ancak Bulunamayan İki Nizamnâmesi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 23 (2010). 39-68.
- _____ “Üsküdarlı Bir Şeyhin Not Defteri: Vukuat-ı Tekâyâ’dan Vukuat-ı Âlem’e Sandıkçı Rifâî Tekkesi ve Çevresi”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII*. ed. Coşkun Yılmaz vd. 3/91-115. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2015.

- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin. "III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Batılı Seyyahlara Göre Üsküdar (1789-1839)". *Üsküdar Sempozyumu VI.* ed. Coşkun Yılmaz. 2/43-58. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2000.
- _____ "Bandırmalızade Haşim Baba Divanı'nda Tasavvufî Unsurlar". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/17 (2009/2). 395-412.
- Yariş, Sahure. "Üsküdar Solak Sinan Camii ve Sinan Paşa Camii Hazirelerindeki Mezar Taşları". *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X.* ed. Coşkun Yılmaz. 3/42-85. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2019.
- Yıldız, Alim. "Divan Edebiyatında Fenayî Mahlaslı Şairler". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003). 345-355.
- Yıldız, Ayşe. "XVIII. YY. Şairlerinden Raufî'nin Mutasavvıf ve Şair Kimliği". *Üsküdar Sempozyumu I.* 2/422-434. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları 2004.
- Yıldız, Musa. "Üsküdarlı Nasuhî Efendi ve Er-Risaletü'r-Ruşdiyye'si". *Üsküdar Sempozyumu I.* ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/384-391. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- Yılmaz, Gülay. "Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme". *Osmanlı Araştırmaları* 45 (2015). 97-136.
- Yılmaz, Hasan Kamil. "Celvetiyye". *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür.* ed. Semih Ceyhan. 929-978. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- _____ "Vakfiyelerin Dilinden Hüdayî Mahmud Efendi Vakfı". *Üsküdar Sempozyumu II.* ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/173-177. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları 2004.
- Yılmaz, Necdet. "Bir Arşiv Vesikası ışığında Hüdayî Asitanesi'ne Şeyh Tayini". *Üsküdar Sempozyumu III.* ed. Hasan Kamil Yılmaz. 2/ 95-100. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006.
- Yücer, Hür Mahmut. "Sadiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür.* ed. Semih Ceyhan. 223-281. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- _____ "Selimiye Tekkesi Şeyhi Ali Behçet Efendi ve Risâle-i Ubeydiye-i Nakşibendiyesi". *Üsküdar Sempozyumu II.* ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/74-99. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.
- _____ "Şeyh Abdurrahman Nesib Efendi ve eserlerindeki bazı ilâhileri". *Üsküdar Sempozyumu III.* ed. Hasan Kamil Yılmaz. 2/311-327. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006.

_____ “Şeyh Yakub Afvî Efendi ve Şeyh Mehmed Şehabeddin Efendi’ye Göre Celvetî Erkanı”. *Üsküdar Sempozyumu III*. ed. Hasan Kamil Yılmaz. 2/279-310. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006.

_____ “Üsküdar’da Sadîlik ve Sadî Tekkeleri”. *Üsküdar Sempozyumu II*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 1/202-225. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2004.

Zarcone, Thierry. “Western Visual Representations of Dervishes from the 14th Century to Early 20th”, *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies* 6 (March 2013). 43-58.

İNTERNET ADRESLERİ

“Britanyalı John Carne”. <http://tr.travelogues.gr/collection.php?view=169>. 16.05.2019.

“Çengelköy Fatma Adeviye Tekkesi Restorasyon Projesi”.

<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/proje/fen-isleri/9/cengelkoy-fatma-adeviye-tekkesi-restorasyon-p/210>, 31.01.2021.

“Erzurumiyatçı Cemaleddin Server Revnakoğlu”, <https://www.youtube.com/watch?v=hujt515AeyM>, 17.04.2019.

“Fatma Adeviye Tekkesi”, <https://www.istanbultakipte.com/haberler/yasam/fatma-adeviye-tekkesi.html>, 31.01.2021.

“James Robertson İstanbul Fotoğrafları ve Diğer Çalışmaları”. <http://tarihkurdu.net/james-robertson-ingiliz-hakkak-fotografci-1813-1888.html>, 16.01.2019.

“Robert Walsh”. <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=60>, 24.01.2022.

“Tarihi tekke gün yüzüne çıktı”, <https://www.bursa.bel.tr/haber/tarihi-tekke-gun-yuzune-cikti--26698>, 08.05.2021.

<http://ktp.isam.org.tr/>

<https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>, 03.12.2020.

<https://archive.org/details/39020024820956-lifeonthebospho/page/n11>, 08.01.202

